

**AMMIANI
MARCELLINI
QVAE
SVPERSVNT**

4, 3, 5?

35
B
A M M I A N I
M A R C E L L I N I
Q V A E S V P E R S V N T

C V M N O T I S I N T E G R I S

F R I D. L I N D E N B R O G I I,
H E N R. E T H A D R. V A L E S I O R V M
E T I A C. G R O N O V I I

Q V I R V S

T H O M. R E I N E S I I. Q V A S D A M E T S V A S.

A D I E C I T

I O. A V G V S T I N. W A G N E R

E D I T I O N E M A B S O L V I T

C A R. G O T T L O B A V G. E R F V R D T

T O M V S S E C V N D V S

L I P S I A E C I D I O C C C V I I I.
I N L I B R A R I A W E I D M A N N I A
L O N D I N I A P V D L P A Y N E E T M A C K I N L A Y
E T W. H. I V N N

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILIP H. KATZ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1900

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

IN
AMMIANVM MARCELLINVM
NOTAE INTEGRAE

FRID. LINDENBROGII
HENR. ET HADR. VALESIORVM
ET IAC. GRONOVII

QVIBVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

IO. AVGVSTIN. WAGNER

EDITIONEM ABSOLVIT AC NOTAS PASSIM ADDIDIT

CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT

TOMVS PRIOR

AD LIBR. XIV — XXII.

LIPSIAE MDCCCXVIII.

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

LONDINI APVD I. PAYNE ET MACKINLAY

ET W. H. LVNN

1. The first of these is the fact that the

2. second is the fact that the

3. third is the fact that the

4. fourth is the fact that the

5. fifth is the fact that the

6. sixth is the fact that the

7. seventh is the fact that the

8. eighth is the fact that the

9. ninth is the fact that the

10. tenth is the fact that the

11. eleventh is the fact that the

12. twelfth is the fact that the

13. thirteenth is the fact that the

14. fourteenth is the fact that the

C O M M E N T A R I U S
I N
A M M I A N U M M A R C E L L I N U M.

L I B. XIV. C. I.

1. *Post emensos infuperabilis expeditionis eventus*] Intelligit bellum, quod cum Magnentio, vario Marte in partibus Galliae gestum fuit. Etenim *ingentis Romani Imperii vires ea dimicatione consumptae sunt, ad quaelibet externa idoneae*. Eutrop. lib. x. c. 12. Qui tandem diversis praeliis victus, καὶ πανταχοῦ ἀπορούμενος θάνατον ἐπελούσιον σωτηρίας αἰσχροῦς ἔμπροσθεν ἐποιήσατο. Zosim. lib. II. 53. Socras. Hiltor. Ecclef. lib. I. cap. XXXVII. Sozom. lib. IV. cap. VI. Nicephor. Callist. lib. IX. cap. XXXIII. Qua victoria pop. Rom. laetus publice honorem Constantio habitum ivit; uti id in partem indicat haec Inscriptio vetus: RESTITUTORI URBS ROMAE ATQUE ORBIS ET EXSTINGTORI PESTIFERAE TYRANNIDIS D. N. FL. IUL. CONSTANTIO VICTORI AC TRIUMFATORI SEMPER AUGUSTO NERATIUS CEREBALIS V. C. PRAEFECTUS URBI VICE SACRA IUDICANS D. N. M. QUE RIUS. LINDENBROGIUS. Ultimū, quo debellatus Magnentius est, praelium confertum est A. C. 353. ad montem Seleucum, Galliae Narbonensis (Departement de l'Ain) urbem, cuius urbis nuper rudera, inter quae egregia optimeque conservata musivi operis lithostrota, detecta sunt. v. Leipz. gel. Anz. 1804. Intellig. n. 41. S. 654. W.

Per stationes hibernas] Ita Mf. ut et lib. 16. *Milite disperso per stationes hibernas*. LINDENBROGIUS. Nam praelium ad montem Seleucum commissum erat die 10. Augusti. W.

rebus communibus] i. e. rei publicae. τῷ κοινῷ. Sic XXVI, 6. 3. ad communia regenda evecus Iovianus. W.

Caesaris Galli, qui ex squalore nimio miseriarum] Notat hic Zosimus vafritiem Constantii Imp. qui Gallum specie quidem Persia resistendi, reapse autem, ut eo facilius eum e medio tolleret, in participatum Imperii vocavit. Idem de Iuliano Amm. lib. XVI. 11. 13. *Rumore tenuis ubique lactabatur, quod Iulianus non levaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella deleri saevissima*. Eunapius Sard. in Maximo: (p. 94. Commelin.) πεμφθεὶς δὲ αἰσῶς (Iulianus) ἐπὶ Γαλατίας, οὐχ ἵνα βασιλεύῃ τῶν ἐκείνῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ διαφθάρῃ. Sozomén. lib. 5. cap. 2. *Zonar. tom. 3. pag. 18. Καίσαρα δὲ τοῦτον ἀναγορεύσας ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖος, εἰς Γαλλίαν ἐξέπεμψε μετ' ὀλίγων πάνυ στρατιωτῶν, ὡς ὑπόνοιαν εἰνεῦσθαι ἐγγίνομαι, ὅτι οὐ κοινοῦν τῆς

COMM. IN AMMIAN. I.

A

ἀρχῆς τὸν Ἰουλιανὸν ὁ Κωνσταντῖος εἵλετο, ἀλλ' εἰς ἐπεβουλῆς αὐ-
τῷ πρόφασιν τὸ σχῆμα περιέβαλε τὸ τοῦ Καίσαρος, ἵ' ὑπὸ τῶν πο-
λεμίων διαφθαῖ, μὴ ἔχων δύναμιν πρὸς τὸν κατ' ἐχθρῶν πόλεμον
ἀξιόχρεον. *Constantius Imper. eum (Iulianum) iam Caesarem,*
eum paucis omnino militibus in Gallias ablegavit: ut inde suspi-
cio nasceretur, Iulianum non delectum esse Imperii collegam,
sed ad dissimulandas insidias habitu Caesareo ornatum esse, ut
paribus tanto bello copiis non instructus, ab hostibus caederetur.
Sic Nero Rubellium Plautum in Asiam specie tutioris iuventae:
Othonem in Lusitaniam per speciem honoris sepelivit: et Galba
Virginium ab exercitibus Germaniae secum abduxit. Vid. Tacit.*
Sic Rufinus Galli Caesaris avunculus ad sedandos ob annonae
caritatem tumultuantes milites missus fuit, ut hoc insidiarum ge-
nere periret. Amm. lib. xiv. 10. 5. Et Ursicinus contra Silvanum
mittebatur, ut ita interimeretur, ne superesset scrupulus impendio
formidandus. Ammian. lib. xv. 5. 19. Sane non raro ludunt hunc
lulum viri magni, ut exemplis aliis antiquis et novis doceri pos-
set, nisi periculosum. Vide Gruteri Discurs. Polit. lib. 2. pag. 124.
etc. LINDENB. Reinellio notante pro nimio (squalore) Accurior
habet imo, Boxhornius infimo; Cod. Vatic. ex immo. Squalor
autem de eo intelligendus, quod, extincta Constantiniana omni fa-
milia, solus cum fratre Iuliano servatus, illiberaliter tamen habi-
tus, et ab omni hominum consortio exclusus, cum solis magistris
delituerat in fundo Macelli, in Cappadocia sito. v. xv. 2. 7. W.
actatis adultae]. Annos fere 25. natus ad dignitatem Caesaris,
et Orientis imperium proventus, undetricesimo vitae anno occisus.
v. infra c. 11. §. 27. W.

Principale culmen] Sic *principalis cognitio*, apud Tryphoni-
um l. fin. ff. ubi pup. educ. *Principalis auctoritas*, Papinian.
l. 50. ff. de heredib. *Principalia arma*, Vell. Patere. lib. 24.
LINDENB.

Gentilitate Constantini nominis] Legendum *Constantii nomi-*
nis. Aurel. Vict. c. 42. *Magnentius fratri Decentio Gallias:*
Constantius Gallo, cuius nomen suo mutaverat, Orientem Caesa-
ribus commiserant. Celren. p. 246. Κωνσταντῖος τὸν ἀνεψιὸν
Γάλλον Καίσαρα ἀναγορεύσας, καὶ Κωνσταντῖος μετόνομασας, ἐν τῇ
ἀπαρχῇ ἀπέστειλεν. Socrat. Histor. Eccles. lib. 1. cap. 27. *Gent-*
ilitate autem dixit, ut inf. c. 9. §. 4. *Epigonius et Eusebius ob*
nominum gentilitatem oppressi. Lib. xxv. 5. 6. *Gentilitate prope*
percit nominis. Cicero in Topicis 29. 6. *Gentiles sunt qui inter*
se eodem nomine sunt. IDEM.

Gentilitate quoque etiamtum Constantini nominis efferebatur in
fastus.] Legendum puto *Constantii nominis*, aut potius *Constan-*
tiant nominis. Gallus enim Caesar dictus est *Constantius Gal-*
lus, quum a Constantio Aug. Caesar factus est: ita ut non solum
propinquitate Constantii Aug. et dignitate Caesaris, sed etiam ma-
trimonio sororis Imperatoris, ac eiusdem appellatione, live *Constan-*
tii nomine gloriaretur ac tumeret. A Constantio autem non sit
Constantinus, sed *Constantianus*. VALESIIUS. Constantius erat, qui
et affinitate et cognatione Gallo erat iunctus. Itaque Constanti-
niano nomini per Constantium et Constantinam iunctissimus.
Quod ideo monendum, ne viri doctissimi, qui mutant hic aliquid,
audiantur. Ideo enim Constantinianum, non Constantianum no-
men posuit solertissimus auctor, ut utrumque simul complecteretur.
Accedit liber scriptus, cuius varias olim Ioanni Opfopoeo

studiosissime enotatas possidemus. CASP. BARTHIVS lib. XLV. ad-
versar. c. 11. Ita vero est: non tam enim propinquitate Con-
stantini elatus fuit, quam quod ad magnum illum Constantinum,
patrum, genus referre posset. Hoc Ammianum voluisse, tō
etiam tum iubet suspicari. v. etiam Tillemont Hist. des Empe-
reurs edit. Brux. 1709. T. IV. P. 2. p. 1108. W.

2. Cuius acerbitali uxor grave accerserat incentivum.] Idem
de hac foemina scribit Zonaras his verbis, quae prope putes ex
Marcellini historia translata. τὸ δὲ τῆς ἑσῶς ἐπαράττειτο μίσος,
ὃ Γάλλος γὰρ τῷ εὐτυχίῳ ἐπαρθείς ἐπὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔγινετο,
βαρὺς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσφίετο, κακουμίῳις πολυιδῶς πρὸς αὐ-
τοῦ, ἔχοντος καὶ τὴν εὐδύγον πρὸς ταῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν. Id
est: At Orientis partes erant afflictæ. Quippe Gallus rebus
secundis elatus, cum Antiochiam venisset, in subditos saevire
coepit, eosque multifariam dīvezare: quam ad rem coniux etiam
ei stimulos admovebat. VALES. Incentivum de personis et alibi.
XII, 11. 5. XXVI, 6. 7. W.

Hannibaliano Regi] Regem vocat Amm. quem alii Nobilissi-
mum. Ad quam dignitatem qui promoti, participes quodammo-
do Imperii erant, et iam Cæsarianæ maiestatis velut designati he-
redes. Itaque purpurea quoque veste, quæ solum Principem de-
cet, utebantur. Zosim. lib. 11. c. 39. συνῆρχον αὐτοῖς (scilicet Con-
stantino, Constanti, atque Constantio) τρόπον τινὰ Δαλμάτιος Καί-
σαρ ὑπὸ Κωνσταντίνου κατασταθείς, ἐπὶ δὲ καὶ Κωνσταντίνος ἀδείλ-
φός ἦν αὐτοῦ καὶ Ἀνθβαλλιανὸς ἐσθῆτι χρώμενοι κοκκοβαφεῖ καὶ
περικρύσφ. τῆς τοῦ λεγομένου Νωβελισσίου παρ' αὐτοῦ Κωνσταν-
τίνου τυχόντες ἀξίας αἰδοῖ τῆς συγγενείας. Constantiana his Pho-
tius C. P. in Bibliotheca sua ex Olympiodoro scribit: Οὐαλεντιανός,
ὃς ζῶντος μὲν Ὀνωρίου Νωβελισσῖμος γίνετο. Et pag. 114. (edit.
Aug. Vindel. 1601.) Ἐπιλαμβάνει αὐτὴ (Placidia) μὲν τὸ τῆς Αὐ-
γουστῆς, ὃ δὲ Οὐαλεντιανός τὸ τοῦ Νωβελισσίου ἀξίωμα. * Mar-
cellinus Comes Indictione v. Mavortio solo Cof. anno Regiæ
urbis conditæ cxcvii. Iustinus Imp. Iulianum ex sorore sua
nepotem, iamdudum a se Nobilissimum designatum, regni quo-
que sui successorē creavit. Nobilissimi hi equiparari possunt
iis, quos Galli vocant *Princes du Sang*. * Apud Scaevolam l. 3.
ff. de natal. rellit. Sanctissimus et Nobilissimus Imperator vocatur
M. Antoninus: l. 11. C. de Transactionib. Imp. Valerianus,
Gallienus, A. A. et Valerianus Nobilis Caesar: l. 4. C. de pri-
vileg. eor. Honorio N. B. P. et Evodio Cof. Inscriptio vetus
in Britann. OR MONORUM PHILIPPI IMPERATORIS NOBILISS. SEMPER
AVGVSTI ET PHILIPPI CAESARIS NOBILISSIMI. Quo titulo etiam gau-
debant Principum filiae et sorores, l. fin. C. Theod. de iust. conl.
Si ad dñum Dominæ ac venerabilis Augustæ Pulcheriæ ger-
manæ nostræ, seu Nobilissimarum sororum pietatis nostræ per-
tineat. Et in alia Inscriptio: IULIAE NOBILISS. PUELLAE FILIAE
GALLIENI AVG. LINDENBR.

Hanniballiano Regi] (cf. Gibbon 4, 178. ff.) Regis vocabu-
lum non hic nudam Nobilissimi dignitatem significat, ut putavit
Lindenbrogius. Hanniballianus enim revera Rex Ponti, Cappado-
ciæ et Armeniæ minoris a Constantino est creatus, indutusque
chlamyde coccinea, Caesaream Cappadociæ missus est Iulio Con-
stantio et Rufio Albino Cof. ut Auctor Chronici Alexandrini
memorat. Κωνσταντίου καὶ Ἀλβίνου, καὶ Ἀνθβαλλίου φῆγα προ-
χειρισάμενος ἐνέδωκε κοκκήρεν χλαμύδα, καὶ κατὰ Καισάρειαν τῆς

Καππαδοκίας ἀντιρροῖας. Idem refertur in Excerptis Mss. de Gestis Constantini, infra ad calcem §. 35. quorum exemplar mihi communicavit Iacobus Sirmundus, vir de sanctioribus iuxta et humanioribus literis optime meritis. *Dalmatium filium fratris sui Dalmatii Caesarem fecit: eius fratrem Anniballianum, data ei Constantiana filia sua, Regem Regum et Ponticarum gentium constituit.* In Victoris autem Epitome 61. sic habetur: *Dalmatius Thraciam Macedoniamque, et Achaiam habebat: Anniballianus Delmatti Caesaris consanguineus Armeniam nationesque circumfoclas.* Accedunt et nummi veteres, in quibus Hanniballianus Rex nuncupatur, quorum unum penes se habet vir Cl. doctissimusque Iohannes Triflanus Sanctamantius: alterum nobis ostendit R. P. Iacobus Sirmundus, in quo sculptum erat: FL. HANNIBALLIANO REGI. VALES.

Fratris filio.] Fuit Hanniballianus filius Dalmatii, qui frater erat Constantini Magni: quod, praeter Excerpta illa de Gestis Constantini quae proxime adduxi, docet Ausonius de Professoribus Burdigalensi. Carmine 18. de Exuperio, 17, 8. edit. Floridi:

Narbo inde recepit.

*Illic Dalmatio genitor, fatalia Regum
Nomina, tum pueros, grandi mercede docendi,
Formasti Rhetor metam prope puberis aevi:
Caesarem qui mox indepsit nomen, honorem
Praesidis, Hispanumque tibi tribuere tribunal.*

Fl. Iulium Dalmatium Nob. Caesarem, et Fl. Hanniballianum Regem intelligit, qui erat Dalmatii Censoris filii. Sic enim Auctor Chronici Alexandrini: καὶ Δαλματίου τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ Κίντου Καίσαρα ἀνηγόρευσε. Id est: *Dalmatium, fratris sui Dalmatii Censoris filium, Caesarem creavit.* Athanasius quoque in Apologia ad Constantium Aug. pagina 78a. Dalmatium hunc Censorem vocat his verbis: γράφει δὲ Κωνσταντῖος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κίντῳ ἀκούσαι περὶ τῆς τοῦ Φρόνου δίαιτης, ὃ τοίνυν Κίντος ἐπιστῆλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογία. Quae Athanasii verba Socrates lib. 2. Hist. Eccl. et Theophanes de Dalmatio Caesare perperam accepit. Nam Dalmatius tum quidem temporis nondum Caesaris dignitatem acceperat. Quae enim eo loci ab Athanasio referuntur de iudicio caedis et calumniis Eusebianorum, gesta sunt, antequam Synodus haberetur in urbe Tyro. Ea autem Synodus habita est consulatu Constantii et Albini: sub cuius anni exitum Dalmatius a patruo Caesar est declaratus. Quare quae ibi ab Athanasio memorantur, de Dalmatio Caesare nullatenus intelligi possunt. Ceterum et illud notandum est, Dalmatium eum, qui cum Zenophilo Consul fuit, non esse hunc Censorem, sed eius filium, qui tertio post anno Caesar est factus: ut didici ex Itinerario Burdigalensi, in quo ita scriptum est. *Item ambulavimus Dalmatio f. Dalmatii et Zenophilo Coss. 3. Kal. Iunias a Calcedonia.* Isteque plane confirmat Chronicum Alexand. ἥ δὲ Δαλματίος ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντῖου στρατηγός Ῥωμαίων καὶ ὕπατος πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀναγορευθῆναι Καίσαρα. IDEM.

Constantinus iunxerat pater.] Operae pretium facurus mihi videor, si ad illustrationem non huius modo loci, sed et aliorum omnium, qui pallim in his historiis occurrent, totam seriem generis Constantini ob oculos proposuerō. Igitur Constantius Chlo-
pina Helenam primum coniugem aut pro coniuge habuit, ex qua

Constantinum Magnum sustulit. Hac deinde repudiata cum Caesar esset adiectus, Flaviam Maximianam Theodoram duxit, Maximiani Herculi privignam; ex qua sex liberos suscepit, ut testatur Eutropius lib. 9. c. 22. Constantinum scilicet, Dalmatium, (quem Hanniballianum Zonaras alique appellant) et Iulium Constantium; filias Anastasiam, Flaviam Valeriam Constantiam, et Eutropiam. Dalmatio Censori Dalmatius et Hanniballianus, ut dixi, filii fuere. Iulius Constantius ex Galla uxore Gallum Caesarem; ex Basilina, quam postea duxit, Iulianum Augustum genuit. De Constantino, quem primo loco posui, secutus auctoritatem Zonarae, nihil ab auctoribus traditum comperi. Eum tamen esse puto, qui cum Maximo Consul fuit. Iam ex filiabus Constantia quidem nupsit Licinio, ex quo Licinius Caesar natus est: Anastasia Basilius Caesar uxorem est sortitus, ut docent Excerpta illa de gestis Constantini. Eutropiae maritus ignoratur, sed filius proditur Nepotianus, qui Romae imperium arripuit. Constantinus autem Magnus prius Minervinam concubinam habuit, ex qua natus est Crispus. Deinde Fl. Maximianam Faustam duxit, Maximiani Herculi filiam: ex qua Constantinum, Constantiumque et Constantem filius sustulit; filias Constantinam et Helenam. Quarum Constantina quidem primum Hanniballiano Regi, postea Gallo Caesari nuptui data est (v. infra xxi, 1. 5. cf. Tzschucke ad Eutrop. X, 9. W.); Helena vero Iuliano. Constantinus primo quidem uxorem a patre Constantino sibi desponsam duxit, ut ait Eusebius lib. 4. de vita Constantini. Postea iam Augustus virginem ex Hispania nobilissimam sibi missa legatione respondit, ut est in Monodia, quam de eius interitu scripsit Auctor incertus. Constanti desponsa erat Olympias Ablabii filia. At Constantius primum Constantii patris filiam, Galli sororem, a Constantino patre sibi traditam duxit uxorem; deinde Eusebiam; ac postremo Faustinam, ex qua Constantia postuma nata est, quae postea Gratiano nupsit. VALES.

Megaera quaedam mortalis] Latin. Pacat. in Panegy. Theodosii c. 35: *Belli civilis Megaera*. IDEM.

nihil mittis] Exquisitius hoc visum Ammiano, pro simpliciori non minus, quod placuit Boxhornio. W.

Rumigerulos] Gloss. *Rumigerulus*, ἀρυλλήτης. * Ivo Carnot. Ep. 87. *Monachos rumigerulos, de loco ad locum discursantes*. Ioh. Sarisber. Epist. 167. *Non facile rumigerulo credidi*: et alibi apud eundem in Epistolis. Adam. Brem. c. 155. *Acceperunt cotidie alii Gnathones, parasiti, somnatores, et rumigeruli*. * LINDANBA. homines otiosi, famigeratores, subrostrani, rumorum aucupes. xv, 3. 3. W.

Sibi discentes] Ita quidem Valesiana male, atque ex Lindenbrogiana (sed haec habet *dicentes*. W.) restitui, quod verum erat. Non enim tam ex aliis discabant, quam fingeant ipsi, ac Caesari dicebant tum, quae ipsis erant placentia. οἰκονομ. Gronovio accedit Ernesti in Glossario, et contextum hanc interpretationem requirere opinatur, cui veritas conciliari sic possit, ut dicatur Ammianus *discere*, ut Graeci μαθήσθαι, pro *docere* posuisse. Vix equidem credo, mihi quae plana omnia videntur, si verba *sibi placentia discentes* non ad rumigerulos, sed Gallum et Constantinam referas. W.

Artium nefandarum] Vid. Tit. Cod. de mal. et mathem. GONOX.

Calumnias infontibus adfingebant.] Malim *adfingebant*, ut habent codices Regius, * Tolosanus, Vaticanus, * ac Florentinus, quibus subscribunt Editio Romana et Augustana. Sic enim locutos e. e. animadverti Arnobium lib. 6. Hieronymum in Ep. ad Praesidium, Facundum lib. 1. et Boëthium lib. 1. de Consolatione, et Hegesippum saepissime. Vulgata tamen lectio auctoritate non caret. Nam et apud Propertium legitur 1. 12.

Quid mihi desidia non cessas fingere crimen?

et in Arnobii libro 1. *Summo servientibus regi crimen impletatis affingit.* VALES. Non secus ac censores, a quibus etiam *notae alicui adfingi* vel *adfictae esse* dixit Macrobius lib. vii. Saturn. cap. 2. OKON. *Adfingebant* recte monente Ernestio in Gloss. friget post *infantes et calumnias.* W.

3. *Potentia]* Possis etiam legere *impotentia*, ut prima syllaba praecedente tam absorpta sit. W.

Clematis cuiusdam Alexandrini.] De cuius caede loquitur Libanius in Epistola 315. ad Chromatium his verbis: 'Εγώ δέ σε ἐξ ἐκείνων καὶ φίλῳ καὶ θαυμάζῳ τῶν χρόνων. ἐν οἷς ἀπὸ τῆς παρ' ὡμῶν ἀρχῆς ἡμῶν Κλημάτιος ἐκείνος, ὅς ἐπὶ δικαίῳ βίῃ τελευτῆς οὐ δικαίαν ἰδίῳ, πολλὰ μὲν τῇ Παλαιστίνῃ ἐπέκει. etc. Id est: Ego vero te iam inde ab eo tempore et amo et suspicio, quum Clematius (is qui post vitam iustissime actam iniusta morte perit) administrata provincia vestra huc veniens, ipsam quidem Palaestinam multum praedicabat. Ex quibus verbis apparet, hunc Clematium Consularem fuisse Palaestinae: quod etiam clarius affirmat idem Libanius in Epist. ad Clematium, qua ei Rhetorium quemdam commendat. VALES.

Cuius socrus cum commiscet sibi generum.] Huius loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita plane exaratus est, ut edidimus. Primus autem hunc locum corrumperat Petrus Castellus auctor Editionis Bononiensis, cuius audaciam et imperitiam in Prologo ad lectorem satis notavimus. Certe in Editione Romana scriptum erat, *non impetraret*, perinde ut in Regio codice; ut iam de hac emendatione dubitari non debeat. Tantum mallem sic legi: *cum miscet sibi generum, flagrans eius amore, non impetraret.* Nec dubito quin ita scripserit Marcellinus. Ceterum de hoc socrus amore in Clematium videtur aliquid elici posse ex Epistola 315. Libanii ad Clematium: in cuius fine haec leguntur. ἡ πενθερά δέ σοι τίμιος ὥσπερ ἡ μήτηρ ἴστω. Φρίσσει γὰρ ἰγὰρ, καὶ σε παῖδα μᾶλλον ἢ κηδεστὴν ἡγεῖται. καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων τῆς οἰοῦ τοῦ μήκος, ἢ ἐπεισιν, ἄξιον αἰδεσθῆναι, καὶ τὸ μέγιστον ἀνδρᾶ γὰρ αὐτῆς διόμενον, καὶ οἶκον ἀφείσα, τοὺς τῇ θυγατρὶ ἀγούσα ἔρχεται, τερομένη τε οἷς ἐπαυῶ, καὶ τὸ τοιαῦτα ἀκούειν τοῦ πολλὰ κεντῆσθαι πρότερον ποιοῦμένη. Id est: Socrum vero non secus ac matrem observa. Nam et prudentia valet, et te non tam generum quam filium suum ducit. Atque, ut caetera omittam, ipsa itineris, quod suscepit, longinquitas reverentiam mereatur. Et quod praecipuum est, viro, qui ipsius opera indiget, et laetare suo relicto, filiam suam ad te ducens profectetur, et delectatur laudibus tuis, easque multis divitiis antepont. IDEM.

Palatii pseudothyrum] Utitur hac voce suctor Comoediae, cui Querolus nomen: *Eamus ad pseudothyrum quam bene nosti.* ANN. Quid si illic clausum est? * Sulpicius Severus Dial. xvi. Vide locum. Cicero Verrin. 2. 20. Per pseudothyron revertan-

sur.* Orosius lib. 7. cap. 6. de Claudio Imp. *Per pseudothyrum in palatium refugiens.* Id Sueton. dixit eandem historiam narrans, cap. 18. lib. 5. *Postico evadere in palatium.* Tacit. iij. Annal. *Per averfam palatii portam:* ut et Livius lib. x. *Nocte per averfam portam silentio excefferunt.* Galli dicunt, *ane sauffo porte.* LINDENBR.

Honoratum tum Comitem Orientis.] Paullo ante fuerat Consularis Syriae, teste Libanio in Epist. 240. ad Honoratum, qua Olympium Antiochenum, Senatorem novae Romae ei commendat. Ὀλύμπιος οὗτος, ὃν δις εὖ πεποίηκας. δις γὰρ ἡμῶν ἤρξας. Id est: *Olympius hic, de quo bis bene meritus es. bis enim nobis praefuisti.* Et in Epist. 376. ad eundem Honoratum *γενομένης γὰρ σοὶ μὲν τῆς ἐντυθῆς ἀρχῆς, τῆς μείζονος λέγω.* Comitum Orientis intelligit, quam ἀρχὴν μείζονα vocare solet. Idem postea Praefectus Praetorio Galliarum, ac deinde Praefectus urbi Constantinop. primus fuit Eusebio et Hypatio Cons. ut scribit Hieronymus in Chronico, et Idatius in Fastis. Praefecturam quidem Galliarum etiam Libanius commemorat in Epist. 376. Γαλατῶν ἀρχὴ πῶν ἱσπερίων καὶ Κυρήνου κληῖσις εἰς κοινωρίαν πόνων. De Praefectura autem urbana idem Libanius loquitur in Epist. 240. πολλὰ τῇ πόλει νῦν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετέστη. τί δὲ οὐκ ἔμελλε σοὺ γε ἱφιστάμενος; σχῆμα ἀρχῆς, οἰκοδομημάτων κάλλη, etc. VALES.

Comitem Orientis.] Comes Orientis erat vir Spectabilis, sub cuius dispositione erant Orientis provinciae, quas Marcellinus noster infra in hoc libro, et Notitia Imperii recensent: eaque civilis, non militaris dignitas fuit. Eius officium sic describit Zosimus in lib. v. c. 2. ὁ δὲ Κόμητα τῆς ἑως πεποίηκεν. αὐτῇ δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τὸν προβεβλημένον αὐτῆς, ἱφιστᾶναι πᾶσι τοῖς τὰς τῆς ἑως ἐπαρχίας ἰθύνουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ εἶον πράττομένοις εὐθύνειν. Id est: *Hic vero eum Comitem Orientis fecit, qua dignitate qui praeditus est, is omnibus qui Orientis provincias administrant, praeesse debet, et si quid ab illis secus gestum est, inquirere.* Ex quibus apparet, cur μείζονα ἀρχὴν eam dignitatem Libanius vocaverit in loco quem proximo laudavi: et in Oratione de vita sua, (T. 1. p. 129. Reisk.) cum dicit: Φιλάργιος δὲ ἀνὴρ ἰδοξότατος τὸν μείζω θρόνον ἔκων, etc. Scholia in Novellam 17. Iuliani Antecessoris ad illa verba: *Velut Comes Orientis sedet in Antiochena, et habet sub se multas provincias.* Ceterum cum haec civilis, ut dixi, potestas fuerit, miror S. Ambrosium in Epist. 29. ad Theodosium haec dixisse: *Relatum est a Comite Orientis militarium partium, incensam esse Synagogam.* Sed hunc nodum solvent peritiores. IDEM.

Formula missa letali.] Formula proprie est norma, quam Magistratus iudici praescribit. Sic apud Ambrosium in Epist. 24. *Duobus arbitris Sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam promisi.* Et in Epist. 64. *Ergo iudicandi accepti formulam.* Quales illi, qui volunt praescribere Sacerdotibus, quid sequi debeamus? *Liberavimus itaque te a cognitionis gravissimae necessitate, ne necesse habeas formulam mandatum exsequi.* Hinc etiam interdum pro sententia sumitur, ut apud eundem Ambrosium in epist. 20. *Ex te forma iudicii in te proedit.* et apud Facundum Hermian in lib. 2. cap. 3. *Ab illorum enim damnatione procedere debet forma iudicii, a quorum errore processit forma peccati.* Valerius quoque Maximus in lib. 8.

cap. 2. *formulam* pro sententia usurpat. In Suidae Lexico legitur *Φορμαρία* παρὰ Ῥωμαίους ἀπόφασις θαύτου. IDEM.

contactus] Poëtis magis, quam historicis sollemnne. v. Burmann ad Propert. p. 5. est et infra xxix, 2. 3. *contacti* delictio. — *idem Clematius*. uncinis includere debebam, est enim Glossema. W

4. *Tamquam licentia crudelitati indulta.*] Locus hic unicus est, quem huius auctoris ab antiquis laudari memini. Adducit autem illum Priscian. Gramm. lib. ix. p. 870. Putsch. hisce verbis: *Indulsi, indultum vel indultum.* Unde Marcellinus rerum gestarum xiv. *Tamquam licentia crudelitati indulta.* Cui consimilis alius locus inf. c. 6. *Indulta licentia vitilis.* lib. xxvii. 9. *Tamquam peccatis indulta licentia.* LINDENBR.

nullo sibi relicto] ut nihil sibi relinqueretur. Sic nullo impetrato xvii. 5. 15. nullo tentato xxviii, 6. 6. W.

5. *Nec vox accusatoris ulla, licet subditi, in his malorum quaecebat acerbis*] Vulg. *licet subditi*, male. Ipse Ammian. infra c. 9. §. 1. it. c. 6 §. 15. *Cum accusatores quaesitoresque subditi sibi confociatos ex istdem foveis cerneret emergentes.* LINDENBR. Wakelield Silva Crit. P. V. p. 104. malit acerbis; haud inesse, nihil tamen mutandum, quum et acervos curatum xxvi, 2. 8. et aerumparum xxviii, 1. 24. — *impleri*, effici. Sic saepe Noster. xviii, 2. 3. xxvi, 1. 7. xxviii, 1. 19. cet. W.

6. *Super his*] ἐν τοῦτοις, praeterea. — *vilitate ipsa parum cavendi*, quos quod ex infima plebe essent, nemo suspectos haberet. — *latera*, regiones urbis infra c. 6. 16. W.

Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti.] Id ipsum de Tarquinio Superbo narrant Historiae Dionys. Halicarn. lib. iv. c. 43. ἦσαν δ' αὐτῷ (Tarquinio) πολλὰ καὶ διασπαρμέναι κατόπται τινές, καὶ διεγινῆσαι τῶν λεγομένων τε καὶ πραγμάτων, λελυθότες τοὺς πολλούς. οἱ συγκαθίντες εἰς ἐμίλιαν τοῖς πύλας, καὶ ἴσταν ὅτε κατὰ τοῦ τυράννου λέγοντες αὐτοὶ πείραν τῆς ἐκάστου γνώμης ἐλαμβάνον. ἵππειά οὖς ἔσθοντο τοῖς καὶ ἐστρατιώταις πράγμασιν ἀχθόμενοι, κατεμήνουσιν πρὸς τὸν τίρανιον. αἱ δὲ τιμαῖαι κατὰ τῶν ἐλεγχθέντων ἔγνοντο πικραὶ καὶ ἀπαραίτητοι. Similia fere de Tiberio scribit Xiphilin. pag. 233. De Alexandro Severo Lampridius c. 23. *De omnibus hominibus per fideles suos semper quaesivit, et per eos, quos nemō nossset hoc agere.* Sic Hadrianus per frumentarios sermones secretos explicabatur. LINDENBR.

Peragranter] Sic inf. lib. 28, 1. 14. *Transeunter.* * Cassiodor. de divin. lect. c. 28. p. 244. b. August. de Civit. lib. 15. c. 23. *Quaestionem transeunter commemoratam.* * IDEM.

7. *In penetrati secreto*] Glossar. vet. *Penetrale secretum, secretarium*, ἀπόκρητον. IDEM.

Nullo citioris vitae ministro.] Vita citior Ammiano alia est ante acta. xvi. 10. 11. xxviii, 4. 2. quod tamen huic loco non convenit. Citior hic est propior, inferior, uti xxv, 4. 3. qui locus nostro plano est παράλληλος. cf. et xxvii, 10. 4. et xviii, 4. 4. *ministra secretoris vitae.* W.

Amphiarao] Oiclei filius Amphiaras, rudis et idiota initio, καὶ οὐ μόνον: qui cum apud Phliasios obdormivisset, repente vates prodit. Paulan. in Corinth. c. 13. Ὀπίσθην τῆς ἀγορᾶς ἔστιν οἶκος ὀνομαζόμενος ὑπὸ Φλιασίων μαντικῶς. ἐς τοῦτον

Ἀμφιδόριος φάσιν, καὶ τὴν νύκτα ἐγκατακαίμεναι, μαντεύεσθαι τότε πρῶτον, οἱ Φλαῖτιοι φασιν, ἤρφατο. Templum et ara illius apud Oropios fuit. Pausan. in Attic. c. 34. Vide Theodoret. de Oraculis, Serm. x. LINDENBR.

Marcio] Livius lib. xxv. 12. Plin. lib. vii. cap. xxxiii. Arnob. advers. Gentes lib. i. Symmach. lib. iv. Epist. xxxiv. * Macrobi. Saturn. i. c. 17. * Ididor. Hispal. Etymol. lib. vii. IDEM. V. et Ciceronem de Divin. i. 40. 50. W.

Etiā parietes arcanorum soli confecti timebantur.] Eandem atrocitatem temporum simili figura descriptit Tacitus in libro 4. Annalium c. 69. Non alias magis anxia et pavens civitas egere: adversum proximos congressus, colloquia, notae ignotaeque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur. Eadem quoque figura, licet in re longe dispari, untur Euripides in Hippolyto coronato. Loquitur enim de mulieribus quae fidem tori prodiderunt. v. 415—418.

Αἱ πῶς ποτ', ὃ δὲ ποῖνα ποτρία κίρη,
βλέπουσιν τίς πρόσωπα τῶν ξυνηναιτῶν,
οὔτε σκότον φρίσσει τὸν ξυνηγάτην,
τίμηνά τ' οἴων, μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ;
Quae quo modo, o Regina ponto profata
Venus, virorum adspicere vulum sustinent,
Nec extimescunt consciam noctem stupri,
Nec ipsa domuum tecta, ne rem detegant?

Nec dissimile est illud Ciceronis in lib. 2. Ep. xx. ad Atticum. Iam enim charta ipsa ne nos prodit pertimesco. VALES.

Parietes arcanorum soli confecti] Cicero pro Cluent. c. 6. Parietes nuptiarum testes. LINDENBR.

8. Erga] Melius abesset, sed et aliis locis a consueto vocis usu recedit Ammianus. v. c. xvi. 10. 17. xxi. 16. 1. W.

Quae abrupte mariti fortunas trudit.] Hanc lectionem, quae verissima est, e vestigiis M. cod. eruimus: ante corrupte admodum legebatur: *Abrupta e mariti fortuna stridebat.* Sic alibi auctor noster loquitur, lib. xv. c. 2. *Damnabantur abrupte.* * Lib. 20. et lib. 28. C. Theod. de petit. vel ultro dat. *Lacrum abruptum.* L. i. §. 4. ff. Quar. rer. actio non detur: * *Periculum abruptum.* Aurel. Vict. in Alexand. *Romanum statum quasi abrupto praecipitavere.* LINDENBR.

Lenitate seminea ad veritatis humanitatisque usam.] Ut Livia Augusti coniux fecit, de qua Dio Cass. lib. lv. et Plotina Traiani apud Sext. Aug. Victor. IDEM.

Maximini truculenti illius Imp. coniugem.] Eius praestantissimae feminae hodie nomen latet. Nam quod Ioach. Camerarius in Notis ad Nicephori Patriarchae Chronologiam scribit, Maximini coniugem fuisse Calpurniam leuissimam feminam; fraudi fuit viro erudito locus Pollionis in libro de So. Tyrannis: ubi de Tito id intelligendum est, non de Maximino. Quod si coniecturam eorum qui veteres nummos tractant; sequi placet, Paullina erit uxor Maximini, quam is mortuam consecravit. In nummis enim legitur DIVA PAULLINA. VALES. V. Vaillant in numismat. Imperatorum praestantioribus T. ii. p. 307. l. cf. Spanhem. de Usu et Praest. Numism. T. ii. p. 300. W.

9. Gallienus] V. Trebell. Pollio in Gallieno c. 3. Script. Hist. Aug. T. ii. p. 252. ed. Hack. Praeantes vero in eo habuerat

Caligulam, Neronem, Heliogabalum. Tillemont. T. III. P. 5. p. 932. W.

[*Vesperī per tabernas palabatur.*] Paul. Diacon. Hist. Long. lib. VI. c. XXXV. de Ariperto: *Hic in diebus quibus regnum tenuit, noctu egrediens, et hac illacque pergens, quid de eo a singulis civitatibus dicaretur per semet ipsum explorabat: ac diligenter qualem iustitiam singuli iudices populo suo facerent, investigabat.* Recentius huius rei exemplum habemus in Fridrico Seniore Imp. LINDENB.

[*impendio*] Pro impense, valde, rarius alii, Plautus, Terentius, et ipse Cicero ad Attic. X, 4. ad fastidium usque usurpat Noster. W.

[*In urbe ubi pernoctantium lumen splendor dierum*] Idem de hac urbe testatur quoque Libanius in sine Antiochici. (T. I. p. 565. Reisk.) καὶ τὴν ἡλίαν λαμπάδα λαμπρῆς ἔτερος διαδίδοντας τὴν Αἰγυπτίων λυχνιαίων παρόντες. Sic enim legendum est, non παρόντες, ut vulgata habet Editio. Id est: *Soliti porro facem aliam facies excipiunt, quae illam Aegyptiorum in Minervae Saticae festo lucernarum accensionem longe superant.* Addit ibidem Libanius, tota nocte operari solitos in tabernis opifices, cum interim saltantium et canentium vocibus compita personarent; macellum ipsum aequae ac interdii pateret, in eoque omnis generis edulia essent propolita. Idem in Oratio aduersus Tilamenum ait, miseros opifices a Curatoribus regionum cogi solitos, ut ea lumina accenderent, oleumque lucernis infunderent. Erant autem haec lumina inter ornamenta civitatum, ut idem Libanius scribit in Orat. gratulatoria ad Ellebichum. (T. II. p. 3. Reisk.) εἰδόντες ἐπὶ τὸ πλεσιδίον βαλανίων, κάλως, ὡς ἐξήγητο τὸ τὸ φῶς ἐν νυκτὶ παρίχοντα, μαχαίραις ἀνέκοπτον, δεικνύντες ὅτι δεῖ τὸν ἐν τῇ πόλει κόσμον ταῖς αὐτῶν βουλήσεσιν ὑποχωρεῖν. Id est: *Cum venissent ad vicinum balneum, funes, quibus appensae sunt lucernae quae noctu lucere solent, gladibus praeciderunt, ut ostenderent ornamentum civitatis suo furori cedere debere.* Hinc est, quod Basilii Magnus in Epist. 379. ad Martinianum, qua calamitates patriae suae deplorat, hoc inter caetera recenset: γυμνάσια δὲ κλεισμένα καὶ νύκτες ἀλαμπείς. Et Procopius in Anecdosis (p. 142. Eichel.) Iustinianum accusat, qui omnes civitatum redditus sustulit: quo factum est, ut nec lumina in publico singulae haberent, nec solatium ullum ac delenimentum incolis reliquum esset: οὕτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίᾳ εἶδεν, οὕτε τις ἢ ἄλλῃ παραψυχῇ τοῖς ταύτας οἰκούσιν. Itaque in publico luciu ac maerore haec lumina vel penitus, vel magna ex parte removebantur. Sic Libanius in Orat. ad Antiochenes de Imperatoris ira, (T. I. p. 500. Reisk.) suadet civibus, ut has lucernas tantisper seponant, aut rariores accendant. τὸ πολὺ καὶ μάταιον ταῦτο φῶς καὶ τρυφὴν ἀχρηστον βαλανίων δεικνύον, τὸ πρὸ τῶν βασιλείων κρημαζόμενον εἰς πολλοσύν τὸν τῶν ὄντος καταστήσωμεν. De his luminibus loquitur B. Hieronymus initio Dialogi aduersus Luciferianos: *Dum audientiam et circulum lumina iam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interrumperet; conspuit paene invicem facie recesserunt.* VALER.

[*Pernoctantium lumen claritudo*] D. Hieronym. Epist. XIV. *Dum audientiam et circulum lumina iam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interrumperet.* Sumtus in haec luminaria de publico praestiti, l. 19. C. de

oper. pub.* Mos bono publico introductus, et nunc in multis recte constitutis Rebuspublicis frequens. LINDENBR. Plura vide apud *Becmannum Geschichte der Erfindungen* B. 1. S. 62. ff. it. B. 2. S. 520. contra quem tamen disputat *Aug. Ern. Zinslerling in Zeitung für die elegante Welt* 1807. n. 11. et 12. qui loca omnia quae huc adferri solent, non de perpetua urbium collustratione, sed de lucernis in sollempnitatibus publicis (Illuminationen) intelligenda putat. Nescio, an recte. W.

10, *Thalassius vero ea tempestate Praefectus Praetorio Praesens.*] Haec vera distinctio est, ut inf. lib. 23 *Praefectus Sallustius Praesens.* *Concil. Constantinop. Act. 5. p. 724. 725. τῷ πανευφύμῳ μεγίστῳ τῶν θεῶν ὁφεικίον καὶ τοῖς ἀνδοσιωτάτοις στρατηγοῖς τοῦ θεοῦ πραισιτίτου ἐκατέκων δυνάμειν. *Illustrissimo Magistro sacror. officiorum, ac strenuissimis Magistris militum faucae praesentiae utriusque exercitus.** Dignitas Praesentis inoplos fuit. Theophylacti. Simocat. lib. 1. τὴν τοῦ πραισεντίου τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην ἱστορίαν ἡγεμονίας τιμῇν. Lamprid. in Alex. Severo c. 37: Si unquam alicui Praesentium successorem dedit, semper illud addidit: Gratias tibi agit Resp. *Iordanes de regnor. succellione in fine: *Artabanes evocatus, Magistri militum Praesentis accepit dignitatem.** Viri illustres Magistri militum Praesentis, et magisteriae in Praesenti potestatis, mentio in Notitia Imperii. LINDENBR.

Thalassius vero Praefectus Praetorio.] In Codice Regio, et in Editione Romana atque Augustana Thalassius legitur: sed paullo post in iisdem libris Thalassius scribitur. Hic antea Comes fuerat, teste Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, et a Constantio ad Constantem fratrem missus erat Poetobionem, ut ait idem Athanasius in Apologia ad Constantium initio: καὶ ὅτε οἱ παρὰ Θεόλαστον ἦλθον ἐπὶ τὴν Ποιτοβίωνα. De eiusdem apud Constantium auctoritate et gratia Zosimus scribit lib. 2. c. 48. in praelii Mursensis descriptione: μόνου Λατῆος καὶ Θεόλαστον τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φίλους. Idem Synodo Sirmienti et dispositioni Basilii cum Photino interfuit una cum Datiano et Cereale et Tauro, ut testatur Epiphanius in haeresi 71. Quo maximo argumento refellitur opinio Illustr. Card. Baronii, qui illam Synodum anno Domini 357. celebratam esse contendit: cum Thalassius qui iussu Constantii ei Synodo interfuit, mortuus sit anno 353. teste Marcellino nostro. (infra c. 7.) VALES.

Praefectus Praetorio Praesens.] Lindenbrogus hoc loco Praesentis dignitatem intelligit, quae tamen in Praefectis quidem Praetorio nulla fuit. Fuit quidem inter Magistros militum unus, qui Praesens dictus est seu Praesentalis, propterea quod in pro-cinctu seu comitatu Principis ageret, et Praesentalibus numeris praecesset, ut docet Notitia Imperii Romani. Iordanes de succellione regnorum in Iustino: (p. 62. edit. Lindenbr.) *Vitalianum ad se evocatum Magistrum militum Praesentem, et Consulem ordinatum fecit.* In Scholiis Iuliani Antecessoris Magister militum Praesentem dicitur, et apud Evagrium lib. 4. cap. 2. [*Theodoricus Palamer Magister Praesentis militiae factus esse dicitur in Marcellini Comitis Chronico: et in eius Appendice, Artabanes evocatus Praesentale accepit magistrum.*] Apud Malchum quoque legimus, τὸν Θεοδοῖον ἐξείστας στρατηγὸν δύο στρατηγῶν τῶν ἀμφὶ βασιλέα, αἰετὶ εἰς μέγισται. Et sic intelligendus est locus Theophylacti Simocati in lib. 1. de Comatiano, qui a

Mauricio Magister militum Praesentalis est constitutus. στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐδὲς χειροτονηθεὶς ἀποστίλλεται, τὴν τε τοῦ πρεσβυτέρου τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην, ἵππολον ἡγεμονίαν τὴν ἀποφίεται. Praelens enim, cum dignitatis nomen significat, de Magistro militum intelligitur qui in praesenti erat, cum alii per Thracias, alii in Oriente constituti essent armorum Magistri. At cum de Praefecto Praetorio aliisque Magistratibus dicitur, nihil addit dignitati. IDEM.

Celsae potestates, Inf. cap. 10. *Circumdatus potestatum coetu celsarum*. Lib. xvi. cap. 12. *Celsarum potestatum assensus*. Ita *sublimes potestates*, l. 2. C. de his quae ex pub. *Illustres potestates*, l. 2. C. de execut. et exact. *Saeculi potestates*, Hieron. ad Nepotian. LINDENBR.

Eum ad rabiem potius evlbrabat.] Sic ex Regio codice et Editione Augustana hunc locum et emendavi, et interpunxi: *quibus subscribunt mss. codices Vaticanus et Tolosanus.* VALES. Cf. Gellius Noct. Att. i. 11. W.

supposita] obvia quaeque. Forlan et h. l. Ammianus scripserat *apposita*, quod est XIV, 2. 9. XVII, 7. 2. XX, 5. 5. cct. W.

C A P V T II.

1. *Isauri, quibus usitatum est.*] Isaurorum latronum meminit 1. *Provinciarum*. C. de feriis. Gloss. Nomic. Ἰσαυροὶ οἱ ἀρπαγες, οἱ φονεῖς, καὶ οἱ χροσάριοι. Ἰσ. κουρσάριοι. Vid. Strab. lib. xii. (p. 568. Almelov.) LINDENBR. Καλοῦσι δὲ αὐτοὺς οἱ μὲν Πειρίδας, οἱ δὲ Σολύμου, ἄλλοι δὲ Κίλικας ἀρπάζου. Zosimus iv, 20. et ibi Ritter p. 587. Natio rapinis terra marique infamis, quae cum a Servilio Isaurico Pompeioque M. ad montes suos repressa esset, labente tamen sensim imperio Romano vires ita receperat, ut Ammiani aetate non ex agris tantum praedas agerent, sed urbes adeo adoriri auderent. v. Mannert Geogr. d. Griechen u. Römer Th. vi. Heft 2. S. 182. ff. W.

Iconium Pisidiae oppidum.] Antea Lyconiae fuerat, teste Strabone et Plinio ac Ptolemaeo: sic dictum ab imagine Medusae, quam ibi suspendit in columna Perseus, ut ait Eustathius in Dionysium. τῶν Λυκαόνων ἐστὶ καὶ τὸ Εἰκόσιον τῇ εἰκόνι τῆς Γοργόνος παρονομαζόμενον, ἣν αὐτῷ ἀναστηλῶσαι λέγεται Περσεύς. Sed Stephanus aliam eius nominis afferit originem. Postea rursus Lyconiae metropolis facta. *Balitius Ep. 8. et 397. Balitius Seleucensis in lib. i. de Vita Theclae, loquens de Iconio: Πόλις δὲ αὕτη Λυκαονίας, τῆς μὲν ἰσῆς οὐ πολὺ ἀπέχουσα, τῇ δὲ Ἀσιανῶν μᾶλλον τι προσεγγίζουσα, καὶ τῆς Πισιδῶν καὶ Φρυγῶν χώρας ἐν προνομίᾳ κειμένη. VALES.

In amphitheatrali spectaculo ferti.] Moris huius origo apud Tertull. de Spectac. cap. xii. exempla vero apud Historicos passim. Eutrop. lib. x. c. 3. de Constantio: *In Gallis et militum et provincialium ingentis iam favore regnabat, caesis Francis atque Alemannis, captisque eorum Regibus, quos etiam hostis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit.* Eleazarus apud Egesipp. lib. 5. in illa ad Iudaeos Oratione, qua in proprias necellitudines ac viscera saevienti auctor illis est, ne per

Indibrium pompae referrentur spectaculo, dum mala captivitatis recenset, inter alia sic ait: *Subeundi quoque morsus ferarum ad victorum spectaculum, quod diversis iam celebratur arenis urbium, vel exemplo nobis debet esse pudendum, vel visu miserabile, ut reservemur aut bestis, aut fratribus praellaturi.* Cum ergo tale Romanor. institutum, non video cur praeter morem Arminianus Ilauros feris obiectos dicat. LINDENB.

Feris obiecti sunt praeter morem.] Certum est moris olim fuisse, ut hostes Populi Rom. bello capti feris obicerentur: idque praeter Hegesippi locum a Lindenbrogio hic laudatum, docet Seneca in Epist. 70. *Nuper in ludo bestiartorum unus e Germanis, etc.* Unde et Constantinus Ascaricum Regisumque Francorum Reges captos in acie, bestiis obiectis dicitur ab Eutropio in Breviario 10. 3. et ab Eumenio in Panegyrico c. 10. Sed et latrones, quales erant Ilauri verius quam iusti hostes, feris in amphitheatro obiciebantur, teste Athenaeo lib. 3. Cur ergo id factum esse praeter morem ait Marcellinus? an quia Ilauri non solebant bestiis obici, sed potius ad gladium damnari? quod quidem etiam hostium fuisse supplicium docet Florus lib. 3. cap. 12. Dio Cocceianus in Fragmentis, quae nuper vulgavimus, pag. 674. Vopiscus in Probo, c. 19. et Symmachus lib. 2. Ep. 46. Certi Cilices finitimi Ilauris, lanistae ministrabant, ut testis est Iuvenalis IV, 121.

pugnas Cilicis laudabat et ictus.

An potius praeter morem fieri dixit, quod fieret malo et improbo more? Est enim prorsus inhumanum saevissimis cruciatibus illudere, et quasi insultare hostibus in acie captis. An denique Ilauri isti quos bestiis obiectos prodit Marcellinus, non in praelio capti fuerant, sed pacis tempore? Potest etiam subaudiri ἀπὸ τοῦτο, ut iactitabant. Sic lib. 28. 6. 4. de Austrianis: *Hulus necem ulcisci, ut propinquum damnatique intuste causantes, serarum, similes exsilire.* VALES. Ego quidem de Ilauris intellexerim, qui iniuriam sibi fieri immeritis scilicet et innoxiiis (praeter ius fasque, vel, ut Ernestio placet, pessimo more, immani) iactitabant, clamitabant, fremebant. 4V.

2. *Ut etiam ferae fame monitae.]* In Editione Rom. et Ang. adeoque in codice Regio deest vox *ferae*. Unde adducor, ut credam legendum esse: *ut etiam bestiae fame monitae.* Sic enim legitur apud Tullium in Cluentiana c. 25. *Iam hoc non ignoratis, iudices, ut etiam bestiae fame domitae ad eum locum, ubi pastae aliquando sint, revertantur.* VALES.

adpeterent noctes] instarent, adpropinquarent. Nec aliter Livius VIII, 38. W.

Ancoralla.] Funes sunt quibus ancora religatur. Graeci ἀγκύρα dicunt et ἀγκυράσια. Latinam vocem usurpat Livius lib. 22. 19. et 37. 30. Plinius lib. 16. 8. Apuleius lib. XI. Metam. p. 379. ed. Floridi stroppos ancorales dicit: *Navis absoluta stroppis ancoralibus, pecullari serenaeque flatu pelago redderetur.* Sic enim malo, quam strophis ut vulgo legitur. VALES. Malim ego de stationibus naviū Ankerplätze intelligere, quod *repentes* — *quadrupedus gradus, suspensiveque passus* suadent. W.

Merces avertabant.] Plaut. Trinum. *Praedam averte.* Livius lib. 37. *Ingentem praedam intra paucos dies avertabant.* LINDENB.

3. *Pilatorum caesorumque funeribus*] Ita edidi ex auctoritate Scriptorum codicum, quibus Editio quoque Romana et Augustana subscribit et Boxhorn, v. Gronov. Praef. p. xxxii.) Sic Marcellinus in lib. ultimo c. 5. loquitur de Hunnis: *Nec castra inimica pilantes*, et rursus c. 2. *Pilando villas et incendiando*. Eamque vocem ab antiquis usitatam fuisse testis est Festus in v. *Pilare*: quae et in idiomate nostro adhuc manet, *Piller* VALES.

Scironis praerupta letalia.] Pomp. Mela lib. ii. c. iiii. *Scironia saxa saevo quondam Scironis hospitio etiamnunc infamia*. Stat. Papin. Thebaid. lib. i. v. 333. *Infames Scirone petras*. Fabularem historiam explicant Hygin. fabul. xxxviii. Laetant. in Stat. LINDENB. Plutarch. Thef. c. 10. *Ovid. Metam. vii. 444. Scironides petrae. W.

controversa] e regione posita. Debebat esse utique contraversa, etiam ubi de disputationibus librisque adhibetur. Sed lectio est constans pluribus locis, xxvii, 8 6. xxii, 8. 2. xxii, 15. 7. (excepto xviii, 9. 2. ubi contraversa). cf. Salmasium ad Solin. c. 27. et 32. Vossium de L. L. 4. 4. W.

4. *Advecticium nihil.*] Inf. cap. 8. §. 8. *advecticulis adstuerat copulis*. In Mf. tamen *adventicium* legitur. Sic lib. xv. 11. 4. *adventiculis effrenuati delictis*. Et mox, *merces adventiciae*. Sic *species adventiciae*, l. unic. C. Theodof. De soccar. per port. Rom. LINDENB.

Densis intersaeptentes itinera praetenturis.] Corruptissimus est locus, ut vulgo legitur: *Densis inter obsidentium itinera praetent*. Tendere, praetendere, praetenturae, tensurae, vocabula sunt castrensia. Glossar. vet. *Praetentura*, προβολή, ἐπιτείχισμα. Προβολή, oblectus, obtentus. Valer. Max. lib. 2. cap. 8. *Neve quis intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret*. Egelipp. lib. 5. cap. 20. *Castellum in quo praetendebant*. Eod. lib. c. 24. *Subtraxerunt sese insidiis latrocinantium, et custodiis praetendentium*. Ita enim ex Mf. cod. hic locus restituendus est. Hyginus Gromaticus in lib. de castrametatione, (v. ibi Schellum p. 30. 31. et Intt. ad Frontin. p. 187. ed. Oudend. W.) quem nondum typis publicatum Mf. habeo: *Exploratores in striga cohortis primae praetendunt*. Indo ergo *praetenturae* et *tensurae*, quarum in eodem lib. mentio frequens. Ipse Ammian. lib. 25. 4. 11. *Praetenturae stationesque agrariae totis rationibus ordinatae*. Lib. 31. 8. 5. *Praetenturas stationesque disponebat agrarias*. IDEM.

5. *Globis confertos.*] Vel *confertos*: ut Curtius Ruf. lib. iii. 11. 4. *Conferti et quasi cohaerentes tela vibrare*. *Ammian. lib. 16. cap. 12. *In laevo cornu locavere confertum*. Lib. 19. cap. 6. *Conferti valido cursu*. Vid. lib. xxiv. cap. 1. et 7. *confertius resistentes*, et xxvii, 14. IDEM.

8. *Cum se impares nostris fore congressione stataria.*] Lib. xx. 8. 1. *Legionesque augens inventivis validae supplementis, quarum statariae pugnae per Orientales saepius emicuerunt prociunctus*. Graecis σταδία μάχη. Pollux. ut in Antholog. lib. 1. *Εγὼς ἐν σταδίων ὅσον εἶνός Εὐροῦς ἴσται. Zosimus lib. iv. c. 20. de Hunnis: μάχην μὲν σταδίων οὐτε δυνάμενοι τὸ παράπαν, οὐτε ἰδιότες ἐπαγαγεῖν. Stataria ergo pugna est, cum pede collato vir virum legit, nec quisquam loco recedit: uti eam optime describit Plautus in Amphitr. Act. 1. Sc. 1.

— — — fugam in se tamen nemo convorsitur,
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.

Animam amittunt prius, quam loco demigrent:

Quisque uti steterat iacet, obtinetque ordinem.

Ita gradariae pugnae mentio apud Diomed. lib. 3. cap. 2. *Iambicum gressum prisci Apuli Daunium a duce suo Daunio prodiderunt, quod is, cum primus adversus acrem Diomedis pugnam bellum asperum inisset, gradali pugna duos dimicare instituit, ut collato pede assequente paulatim dextero, dissentoque et progrediente laevo, et brevi successu et longo distentu gradus simul et visus firmaretur.* Aliarum pugnarum appellationes, velut Planarum, Concurfatoriarum, Expeditionarium, apud hunc nostrum Ammian. in facili erit observare. IDEM.

Congressione stataria.] Conflictus planarios alibi vocat Marcellinus. 19. 5. 2. Graeci *stadion μάχην* dicunt, ut saepe Zosimus, et Strabo in lib. x. Sed frequentius Graeci τὴν *ευστάδιον* καὶ ἐκ χειρὸς μάχην dicere solent. Eodem sensu statarius miles dicitur a Tito Livio in lib. 9. c. 19. ubi militem Romanum cum Macedonico comparat: *Statarius uterque miles, ordines servans.* Et lib. 22. 18. *Hofiem gravem armis statariumque pugnae genere facile elusit.* VALES. Cf. pugna concurfatoria xvi. 9. 1. xxxi. 16. 5. W.

9. *Supercilia fluvii.*] Infr. c. 8. *supercilia Nilii. supercilia fluminis Rheni.* 16, 12. 10. *Supercilia Rheni.* Lib. 17. c. 9. *Supercillitis imposita fluminis Mosae.* Graeci ὄφρυς τοῦ ποταμοῦ dicunt. Polyb. lib. 2. (c. 33. cf. Ind. Schweighauser.) παρ' αὐτὴν τὴν ὄφρυς τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἐκτάξιν. LINDENB.

Melantis] quem fluvium magnum et navigabilem Strabo etiam Pamphyliae adsignat, quamquam antiquioribus temporibus Ciliciae fines constituisse traditur a Plinio Hist. Nat. V, 27. *Mannert Klein-Asien* T. II. p. 87. et 121. W.

10. *Magnitudine angustit gurgitis et profundi.*] Eodem modo infr. lib. 24. 2. *Angusta fluminis interluvia et praecalta transiri vado non potuit.* LINDENB.

Piscatorios quaerunt lenunculos.] Non. Marcell. *Lenunculus, navigium piscatorium.* Gloss. *Lenunculus, πύργος, σκαφίδιον.* *Vid. Gellium lib. x. c. 25. Tacit. Annal. 14. 5. *Occursu lembunculorum Lucrinum in lacum vectam.* Dubio procul legend. *Lenunculorum.* Caesar de bello Civili lib. 5. cap. 43. *Pauca lenunculi ad officium imperiumque conveniebant.* *Sallust. (Hist. 2. ap. Nonium in *lenunculus*) *Primo indicit forte super noctem in lenunculo piscantis:* quod idem narrens Sueton. lib. 1. c. 58. dixit: *Parvulum navigium obvoluto capite conscendisse.* Florus 4. 2. *Speculatorium navigium.* Ab hisce lenunculis corpus lenunculariorum, ad similitudinem naviculariorum, aliorumque corporum. Inscript. vet. Romae: PATRONO CORPORIS LENUNCULARIORUM AUXILIARIORUM OSTIENSIS. Et in tabula marmorea: ORDO CORPORATORUM LENUNCULARIOR. TABULARIORUM AUXILIARES OSTIENSES. IDEM.

Temere contextis ratibus.] Ut *Aufon. Perioch. v. Odyss. *Contextu ratis temere properatae navigationem solus aggreditur.* *Sallust. *Castella et oppida temere munita.* Apul. *Domus temere contexta.* *Temere* est *σχιδίως*: unde navigia ipsa, de quibus hic agitur, *schediae* vocantur. Festus Pomp. lib. xvii. Ulpian. l. 1. §. 6. ff. de exercit. action. Suid. *σχιδία, ἢ ἐκ τῶν παραθυ-*

χόντων, ἢ εἰκαίως πεποιημένη νοῦς. Hefych. et Theophylact. Si-
mocat. lib. viii. τὰς λεγομένας σφύδας συγγράφαντες, ὁμοθυμαδὸν
τὸν ποταμὸν διενέξαντο. IDEM.

Legiones quae hie[m]abant tunc apud Siden, iisdem.] Antea
legebatur, apud Sidenstem. Sed cum in Mf. Florentino ac Re-
gio Sidentidem exstare vidissem, non dubitavi, quin duae voces
male in unam coaluissent ex pravo usu scribendi veterum illo-
rum: qui nobis codices suis manibus scriptos reliquerunt. Li-
enim nullas inter singula vocabula distinctiones, adhibebant: unde
multi errores propagati sunt, cum in aliis auctoribus multis, tum
etiam in Marcellino quem prae manibus habemus. Ita igitur
nullo negotio hunc locum distinxī: *Legiones quae hie[m]abant
tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci.* Est autem
Side urbs Pamphyliæ notissima, quam quidem Pamphyliam tum
petebant Isauri, ut Marcellinus supra retulit: Cumacorum colonia
teste Strabone: de qua Avienus in descriptione orbis loquitur his
versibus: v. 1013—16.

*Pamphyliæ in fines, hoc idem Cragus habetur
Nomine sub gentis: prope cellam surgit in arcem
Prisca Side, fomes calidis adoleitur in artis
Saepe Dionææ Veneri.*

Quamquam Dionysius ὁ περιηγητής, quem Avienus interpretatur,
Aspendum dicit, non Siden. VALES.

11. *Tentatis ad discrimen ultimum artibus multum.]* Legen-
dum esse arbitror, artibus multis, rectius. VALESIVS. Immo Am-
miani filius tuetur vulgatam, ut cap. 1. §. 9. *Et hæc quidem
medullitis multum gementibus agebantur,* ut in Mf. illic legi
testatus fuit Lindenbrogius: et prætulerim vulgato multis, quod
sumpserunt, qui τῶν gementibus per aposiopesis addere nequibant
τὸν Antiochenibus, vel illis, de quibus ante narravit. GNONOV.

Oppidum Laranda.] Strabo in lib. 12. p. 391. Casaub. τὴν
Ἀσπένδα urbem Isauriæ facit; Ptolemaeus et Stephanus Lycæo-
niæ. VALES. Hod. Laranda. W.

12. *equestrium cohortium]* Cohortes alias peditum, uti turmae
equitum sunt. Sed hoc militiae genus demum sub Imperatoribus
institutum peditibus equitibusque commixtis constabat. Ern. in
Glossar. Haud raro occurrunt in Inscriptionibus, vocanturque
etiam equitatae. v. omnino Scheelium ad Hyginum p. 86. W.

Relictum in sedibus:] Saepissime hæc vox apud Ammian.
Veget. et eib[us] sæculi Scriptores. Inf. lib. 17. 8. *Militares nu-
meri designatas rembarunt sedes.* *cap. 8. *Frumentum in sedi-
bus consumendum.* *Lib. 20. c. 4. *Redite nunc ad sedes.* *Se-
des* autem sive sedeta sunt loca, in quibus milites citra expeditio-
num necessitatem commorantur. Unde in l. fin. C. Quib. non
obst. long. temp. et Institutor. Iustinian. lib. 2. Tit. de milit.
testam. illa verba, *citra expeditionum necessitatem, in aliis locis,
vel suis aedibus degunt,* corrupte hactenus sic legi certum est.
Restituenda autem hoc modo, *in aliis locis, vel suis sedibus:*
quod Theophili confirmatur auctoritate, sic vertentis, *ἐν τοῖς λε-
γομένοις ἀσπίσι σεδίοις:* ut etiam l. 18. C. de Episc. audient.
In suis sedetis sive stationibus. In Glossario nomico sedeta in-
terpretantur προσέδρια. Et in aliis Gloss. σεδίοις, καθέδραις,
προσέδριοις. LIND.

13. *Palens]* Sine nota dimiserunt interpretes, nec apud
Cellarium Anvilliumve inveni. Hunc locum ex Actis S. Barnabae
(in

(in Actis Sanctor. Iunio T. II. p. 432.) tribuit Ifauriae Wesseling ad Itineraria p. 709. rectius: *men scribi existimat Palaeas*. Non tam urbs fuisse videtur quam castellum: Ammianus enim nonnisi locum, paullo post munimentum vocat in *acclivitate* positum. W.

Militibus omne latus Ifauriae defendentibus.] Pollio in triginta Tyrannia c. 26: *Denique post Trebellianum, aii, pro barbaris habentur: et cum in medio Romani nominis solo regio eorum sit, novo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa, non hominibus, etc.* VALES.

Triduum et trinoctium.] Similiter Fest. Avien. in Descript. orae maritimae: *Cursus carinae biduo et binotio est.* Tacit. Annal. 3. c. 71. *Dum ne plus quam binotium abesset.* LIND.

14. *Comes tuebatur Castrictus, tresque legiones.*] Comes militaris per Ifauriam memoratur in Notitia Imperii Romani, sub cuius dispositione erat legio 2. et legio 3. Ifaurica. (Occurrit et infra XIX. 13. W.) Ex quo apparet primam legionem Mauricam post obitum Constantii alio abductam fuisse. VALES.

15. *teffera sollempni*] expeditionali XXII. 2. 2. W.

Calycadut fluminis ponte.] Seleucia enim caput Ifauriae supra Calycadnum amnem posita est, teste Strabone ac Plinio: quem Calydnium alii etiam dixere, ut scribit *Basilii Seleucenus in lib. 1. de Thecla* et Stephanus in *ύστα*. *Ἰστίον ὕψος καὶ ἡ κατὰ ἰσουργίαν σελεύκεια: ἢ παραρρεῖ ὁ Καλυκάδριος, ὃν Καλυδόν τινες καλοῦσι.* Sic legendus est hic locus Stephani ex Eustathio in lib. 3. Iliados. Seleucia enim prius dicebatur Hyria, et Olmia, postea a Seleuco Nicatore condita, et a mari remota, nomen conditoris accepit, ut tradit idem Stephanus in v. *σελεύκεια*. Fuit autem primo quidem Ciliciae Trachiae civitas, unde et Tracheoitis cognominata teste Plinio, Strabone, ac Stephano. VALES. Wesseling ad Itineraria p. 700. Etiamnum Seleucie dicta. Maunert Klein-Agen II, 78. W.

17. *bene pertinax*] *τὸ bene* sic adiectivis iunctum valet ad augendum, uti Francogallorum *bien*. v. Salmas. ad Solinum p. 36. W.

Hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat.] Mos militaris, diverso gestu vel strepitu diversas quoque animorum affectiones notans. Inf. lib. 15. 8. 15. *Militares omnes horrendo fragore scuta gentibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum: nam contra cum hastis chypei feriuntur, irae documentum est et doloris.* Lib. 16. 12. 13. *Ardoremque pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes.* Lib. 21. 5. 9. *Unanimanti consensu voces horrendas inmani scutorum fragore miscebat.* Eodem lib. 13. *Hastisque vibrantes irati, post multa quae benevole responderant, petebant se duci protinus in rebellem.* Lib. 23. *Sublatis altius scutis nihil periculosum fore vel arduum clamitabat.* Curt. lib. x. *Nulli placebat oratio: itaque suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseverabant.* Et post alia: *Sequitur phalanx hastis chypeos quatens, expleta se sanguine illorum, qui affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum.* Vide Livium lib. XXXVIII. c. 17. Caesar. de bello Gall. lib. VII. Tacit. Histor. lib. v. et in lib. de morib. Germ. *Polybius lib. xv. 12. *Οἱ ὅπματα κατὰ τὸ πάρος συναλαλάξαντες, καὶ συμφορῆσαντες τοῖς ἐξέροι τοὺς θυρεοὺς, προσέβαλον τοῖς ὑπερταύτοις.* Romani more patrio clamorem tollentes, et gladiis

scutâ quatiendo perstreptentes, irruunt in adversos. Idem xi, 30. *Sono armiorum tripudis que (ita illis Germanis mos) approbata sunt dicta.* LINDENBR. Cf. Salmaf. ad Scriptt. H. A. T. II. p. 600. W.

In folido] i. e. in tuto. cf. xvii, 5. 11. W.

18. *Hac lecti persuasione.*] Sic habet Editio Romana, quam ceterae deinceps secutae sunt. sed in Mil. Florentino, *Tolosano ac Vaticano* legitur, *hac uti*: ex quo conieceram legendum esse, *hac utili persuasione*: *ut in codice Tolosano adscriptum postea reperi. In margine tamen emendatur alia manu. utique.* sed magis placet lectio quam in codice Regio postea reperi, *hac ita*, nisi malis itaque. VALESIIUS. Vera est Scriptorum Codicum lectio *hac uti persuasione*, qua imitatur Ammianus Tacitum suum, apud quem 6. ann. 30. *Firmarent velut foedus. 15. 69. Occupare velut arcem.* Et Isopius. ORONOV.

Propugnaculis insiscebant et pinnis.] Inf. lib. xvi. 4. 2. *Inter propugnacula viscebatur et pinnas.* Propugnacula sunt προμαχῶν, pinnae ἐπάλξεις. Synes. Constat. 11. μέχρι πότε παρ' ἐπάλξει στήσομαι; μέχρι πότε τηρήσω τὸ μεταπύργιον; LINDENBR.

Se se proripisset interius.] Antea legebatur *ulterius* ex coniectura P. Castelli, qui, cum in Editione Romana haberetur, *proripisset*.... *terius*, ita excudit, ut dixi: quod tamen ferri omnino non potest. Emendationem vero nostram confirmat similis locus in lib. xx. 6. 4. *Tolorumque genere omni ad interiora feroculus se proripientes arcebant.* VALES. Recte vir doctissimus. Sic apud Livium Valerius toto corpore interior periculo vulneris factus insinuasit inter corpus armaque Galli dicitur vii. 10. Etiam naves interiores scilicet tormentorum, xxiv. 34. Sed dubito, primo an lacuna in MSS. etiam sit, aequae ac in editione Romana exhibetur; deinde utrum ex comparatione alterius loci, an ex contemplatione scripturae veteris suppleri debeat. Nam certe quum praecedens verbum designat in *et*, quam facile per eas literas interciderere potuerunt *et*, ut scripsisse videatur auctor *proripisset ceterius*, quum *et cep*, 1. dixerit nullo ceteriore *et vitae ministro praesente*. ORONOV. At vero eandem vocem alibi eademque significatione adhibuit Ammianus, ut 23. 6. §. 50. *interius pergenti.* Vid. quem Ernestius in Glossar. laudat Salmaf. ad Scr. Hist. Aug. Tom. II. p. 181. W.

20. *Comes Orientis Nebridius.*] Is Honorato successerat, ut docet Epistola Libanii 390. ad Mantisheim. Idem postea Quaestor Palatii Iuliano Caesari datus est a Constantio, tandemque Praefectus constitutus Praetorii, cum sacramentum Iuliano praestare adversus Constantium recusasset, privatus in Tusciam, quod ei natale solum erat, recessit, ut est in lib. xx. 9. *Exstat Epistola Libanii ad hunc Nebridium 202. libri iv. in qua Comitum Orientis, et Praefecturam Praetorii Galliarum eum gessisse significat his verbis. Ἀρχὴ γὰρ ἡ μεγάλη μὲν σοι παρ' ἡμῶν, ἡ μεγίστη ἐν τῇ τῆς ἰστικῆς. VALES.

Comes Orientis] Magistratus erat non militaris, sed civilis, v. Vales. supra ad c. 1. quod patet etiam ex hoc loco: militares enim copias contrahit, quoniam Magister equitum longius dis-
tinebatur. W.

CAPUT III.

1. *Mente quadam versatili.*] *is. versabili:* ut inf. *versabilis* motus, *versabilis Princeps, versabiles Sarmatae, etc.* LINDENB.

2. *Praetenturis et stationibus servabatur agrariis.*] Praetenturae sunt praelidia militum, quae pro castris securitatis causa collocantur: sunt enim dictae a praetendendo, id est, ante tendendo, tamquam quaedam castra antetendentia, ut recte explicat Turnebus lib. 2. Adv. cap. 7. Sic praetendere sumitur ab Auctore Panegyrici, qui dictus est Constantino Aug. c. 21. *Iam obliiti deliciarum circi Maximi, et Pompeiani theatri, et nobilium lavacrorum, Rheno Danubioque praetendunt.* Claudianus quoque de bello Gothico, 416.

Venit et extremis legio praetenta Britannis.

Hanc vocem videtur mihi Zosimus exprimere voluisse, cum scribit in lib. 4. c. 10. *τὸ μὲν στρατόνδου τῇ ὁρᾷ τοῦ ἰσχυροῦ συμμαχῆσθαι.* Sed unus hac voce mirum in modum delectatus est Ambrosius. Nam praeter illos locos quos laudavit Turnebus, utitur etiam in Epist. 16. *Postremo quasi bonum bellatorem sumere arma Dei ac praetendere semper non solum adversus carnem, etc.* Et in Epist. 26. ad Gratianum Augustum: *Nocte ac die in tuis castris cura et sensu locatus, orationum excubitas praetendebam.* Item in Ep. 27. ad Valentinianum Iuniorum: *Dum tu militem Rom. occupas, dum is adversum se utrumque praetendit in medio Rom. Imperii sinu, Iuthungi populabantur Raetias.* Denique in Ep. 82. *Stat autem speculator providus, pervigil custos qui praetendit in castris.* Et in libris de Excidio Hierosol. qui Hegesippo tribuuntur, cum sint Ambrosii. Veteres Latini praesidere dicebant, ut apud T. Livium crebro occurrit, et praesidia, quas postea praetenturas sequior aetas appellavit. Sic enim scribit Varro in lib. 1. de lingua Lat. *Praesidium est dictum, quia extra castra praesidebant in loco aliquo, quo tutor regio esset.* Non omiserim, praetenturam olim proprie dictum esse locum in castris ad vallum, ubi cohortes primae, et Exploratores, et Classici cum Auxiliariis equitibus praetendebant, teste Hygino. VALES.

Stationibus servabatur agrariis.] Inf. lib. 16. 11. *Stationes praetendit agrarias.* Liber de reb. bell. cap. de limit. munit. *Aluntione possessorum distributa sollicitudo sine publico summu constituat, vigilis in his et agrariis exercendis.* Veget. lib. 1. c. 5. *Si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt, proculque habendi a civitatis illecebris.* LINDENB.

Stationibus agrariis.] Stationes agrariae sunt praesidia militum, quae in castellis, aut aggeribus publicis explorandi gratia constituuntur. Moris enim fuit Romanis, cum hostis non procul abesset, ex omni exercitu certos milites deligere, quos in castellis tumultuariis, aut aggeribus publicis collocabant, partim ut comestuum subvectioni securitas praestaretur, partim ne inopinato hostium incurso turbaretur exercitus: idque etiam pacis tempore observabatur circa limitem, unde hostium excursus timebantur. Has Vegetius lib. 5. cap. 8. et Auctor vetus post Notitiam Imperii editus, simpliciter *agrarias* appellant. Sic autem dictas exillimo, ad differentiam castrensem, quae sunt in castris, de quibus loquitur Tacitus in lib. 1. Annalium c. 25. *Portas stationi-*

bus firmant. * et Liplius in libri v. de militia Rom. capite viii. * Ceterum agrarias a praetenturis parum differre existimo, nisi quod praetenturae fere de pedibus tantum dicuntur. Itaque Marcellinus supra de Isauris, quos pedites fuisse constat, scribit variis eis interfaepisse itinera praetenturis. Post etiam id discrimen fuisse, ut praetenturae quidem sub dio, agrariae vero etiam in oppidis et castris muro cinctis agerentur: quod et Vegetius docet in loco citato. VALES.

Stationibus agrariis] Reinelius mavult *aggerariis*. Parum eas differre a praetenturis praeter Valefium existimat Gesnerus h. v. Forfan tamen ita pollint discerni, ut praetenturis aliquid munimenti additum fuerit (Verhau), Stationes vero nonnisi militum numeris constiterint (Vorpösten). W.

Osdroenae subsederat extimas partes.] Ita hunc locum corrigendum putavi, qui antea turpissimo mendo laborabat: legebatur enim *arstians partes*. Meam coniecturam viri Cl. et doctissimi Ant. Loifelli auctoritas mihi postea confirmavit, qui ad oram codicis sui ita emendaverat: an coniectura, an ex fide Valentini codicis quem contulerat, incertum est. Est autem *subsedere* quod Graeci ἐφιδέειν dicunt, cum manus militum post virgulta, aut maceriam, aut collem infidias struens occultatur: unde et subleasae dicuntur a Vegetio. VALES. Ad exemplar Hamburgense ab Lindenbrogio sic adscriptum vidi. Loifell. *subsederat extimas partes.* ut p. 27. *extimarum* pro *extremarum*. Sic enim MSS. sic p. 55. *ab insulis extimis*. p. 102. *gentium extimarum*. p. 386. *extima parte*, et alibi. ΓΕΩΚΟΒ.

Osdroena] Mesopotamiae pars ab Arabum quodam vicino rege Osdroe occupata, ab Imperatoribus, Traiano, Dio Cass. xl. 19. Severo et Caracalla Romanorum imperio subiecta, Dio Cass. lxxv. 1. lxxviii. 12. Post Constantinum videtur a Mesopotamia divulsa. Wesseling. ad Itineraria p. 713. W.

Cuncta vastarat.] Sic restitui ex codice Regio et Editione Romana, cum antea legeretur *vastaret*. Valet autem *vastarat* idem quod *vastasset*: eaque locutio Graecanica est, et familiaris Marcellino, non infrequens tamen apud alios quoque Latinos Auctores. Sic enim Ambrosius in Sermone 87. *Si enim tardius hoc fecisset, interveniente sterilitate civitas sine habitatore remanferat.* VALES.

3. *Batne municipium.*] In Editione Augustana legitur *πληθύνοντις* Batnae: et ita fere id oppidum effertur solet cum ab aliis Auctoribus, tum ab ipso Marcellino. Sed tamen nihil hoc loco mutandum esse existimavi, cum scirem apud Procopium lib. 2. Persicorum hoc idem oppidum *βάτνην* vocari: quod quidem oppidum Procopius ibidem exiguum esse dicit, et ab Osdroenae metropoli Edessa abesse diei itinere. VALES.

Batne] Locus de eâ Ammiani classicus. *Septembris*, quo mense mercatorum commestus ex India redibant. Heyne in Proleg. p. cxxxviii quae Ammianus narrat, seriora Palmyrae calamitate esse notat. Vide omnino Huet Hist. du Commerce et de la Navigation des anciens. p. 320. Wesseling l. i. p. 190. f. *Man-nert Persien* B. 5. Heft 2. S. 274. W.

In Anthemusia.] Anthemusiam Strabo lib. 16. p. 748. Almel. *τόπος τῆς Μεσοποταμίας* appellat. Plinius oppidum Mesopota-

miae facit, cui subscribit Ilidorus Characenus, qui et χαράνα οὐ-
λου dici ab incolis scribit. Tacitus lib. 6. c. 41. Anthemusiada
urbem nominat, quam et a Macedonibus positam esse testatur.
Proinde nomen ei inditum videtur ab Anthemunte urbe Macedo-
niae. Ptolemaeus tamen cum Strabone consentit, et Anthemu-
siam ait esse regionem Mesopotamiae, qua contingit Armeniam.
Falluntur itaque Eutropius ac Rufus. Festus, qui Anthemusiam opi-
mam Perlidis regionem vocant, quasi eadem sit Persis ac Meso-
potamia. VALES. Cf. Interpretes ad Eutrop. viii. 3. p. 545.
Tschuck. W.

Aboraeque amnis.] Hunc per Anthemusiam fluere atque in
Euphratem egeri Strabo ac Ilidorus Characenus auctores sunt.
Sed Ilidorus ἀβούραν nominat. Straboni xvi. p. 747. est ἀβόρρας.
Zosimus in lib. 3. c. 13. ἀβώραν appellat. In Procopii exem-
plaribus modo ἀβόρρας, modo ἀβώρας scribitur. Ptolemaeo est
χαβώρας, quem e Masio ac Singara montibus fluere testatur.
Postremo Theophylactus Simocatus lib. 3. cap. x. ἀββοράν πο-
ταμόν vocat: *Geographus Nubienlis exemplo Ptolemaei cum ad-
spiratione *Alchabur*, ut et sacra Scriptura *Chobar*, Ezech. 1. 1.
Aelianus in lib. 12. de Animalibus capite 30. βούρρας. VALES.

CAPUT IV.

1. *Saraceni nec amici nobis umquam, nec hostes optandi.]*

Qui tamen foederis vinculo in Romanam postea convenere societatem. Novell. xxxi. Imp. Theodos. LINDENB.

Saraceni nec amici nobis umquam, nec hostes optandi.]

Perfidiam genti inlitam tangit his verbis. de qua etiam Menander
Protector pag. 125. paria sentit, cum ait: ὅταν δὲ λίγω Σαρακη-
νοὺς, ἀναλογίζεσθε τὸ ἀλλόκοτον καὶ παλιμβαλον τοῦ ἔθνους. Et su-
pra de iisdem, πλεονεκτηκώτατον γὰρ τὸ φύλον. *cui adde Theo-
phylactum Simocatum in fine lib. iii. * Huiusmodi autem homi-
num neque amicitia, neque odium optandum est, quippe qui et
amicitiae specie plus noceant, et gratiandi occasionem nanciscan-
tur, et in bello infestissimi hostes sint. Accedit, quod amicitia
Saracenorum oneri ac damno cedebat Romanis, qui grave stipen-
dium quotannis eis donabant, ut docet Marcellinus lib. xxv. 6.
VALES.

Saraceni.] Sunt Arabes Nomades, Scenitae, uti ipse Ammia-
nus xxii. 15. 2. xxiii. 6. 13. dicit. cf. tamen Salmaf. ad Soli-
num 344. Alii, Assanitae, occurrunt xxiv. 2. 4. Quos si Ammia-
nus vocat *nec amicos unquam nec hostes optandos*, eadem iis-
dem verbis laus etiamnunc in proverbio est. vid. *Volney Reisen*
II. 305. Amici nihil magnopere iuvabant, annua ipsis stipendia
erant solvenda, munera praeterea, si quam operam praestitissent
insignem, danda, xxiv. 1. 10. disciplinam omnem militarem aver-
santes; hostes autem rapinis omnia caedibusque foedabant. Am-
mianum laudat *Mannert* Th. vi. S. 297. Plura dabunt *Vol-
neius*, *Brucius*, et, quem primo loco nominare debebam, *Nie-
buhrius*. W.

Milvorum rapactum similes.] Huius loci emendatio codici
Regio debetur: antea enim excusum erat, *rapact vitae similes*.

inepte, ut apparet. Paulo post legendum videtur, aut nisi impetraverint, non immorantur. VALLS.

2. *In actibus Principis Marci.*] At Scriptorum, qui res Marci nobis reliquerunt, nemo Saracenorum aut Arabum meminit. Quo magis desiderare mihi subit libros illos Historiarum Marcellini, qui antiquitatis incuria perierunt. Illos enim quantā diligentia contexuerit, testes esse possunt ii qui supersunt etiamnum. Ceterum quod commercium, aut quando haberit cum Saracenis Marcus, conicere difficile est. Videtur tamen id ei contigisse, cum occiso Calio Syriam et Aegyptum perlustraret. Tum enim, ut ait Capitolinus, multa egit cum Regibus, et pacem confirmavit, sibi occurrentibus cunctis Regibus et Legatis Persarum: inter quos etiam Phylarchos Saracenorum fuisse credibile est. IDEM.

3. *Has gentes quarum exordiens initium ab Assyriis.*] Arabiae gentes omnes Saracenorum vocabulo complexi videtur Marcellinus. Arabia enim usque ad Babyloniam quam hic Assyriam vocat) pertingit, teste Strabone ac Ptolemaeo: habetque ab occasu Aegyptum, et Nilum cataractas. Proprie tamen Saraceni sunt Arabes Scenitae, seu Nomades: atque initio quidem portio exigua Arabiae Felicis Saraceni dicebantur, ut testis est Plinius lib. 6. et Ptolemaeus: postea vero in maximam potentiam aucti, omnibus Scenitis Arabibus nomen suum dedere, perinde ut Lazi Colchicae. Nihilominus tamen minus praeter commune vocabulum Saracenorum, singulae gentes propriam appellationem quoque retinebant. Alii enim Maaddem dicebantur, alii Assanitae, alii Anthropophagi, alii aliter, ut Nonnosus in Legatione, Procopius in Persicis, et Marcellinus noster affirmant. Ex quibus alii Persas, alii Romanos colebant. Menander Protector p. 124. τὰ γὰρ σαρακηνικά φύλα, μυρία δὲ ταῦτα, καὶ τὸ πλείστον αὐτῶν ἐρημονόμοι ἐστὶ καὶ ἀδελφοί: καὶ μὴν οὖν τῶν ὁμαίων ἐστὶν ἅ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἐρήμου πολιτείας. IDEM.

Ad Nili cataractas et confinia Blemmyarum.] Blemmyes enim ad Nili cataractas sedes habebant, Nubis proximi, ut praeter ceteros testatur Dionysius Characenus de situ Orbis his verbis, v. 220.

Τὸν πᾶρος αἰθάλιον Βλεμύων ἀνέχουσι κολῶναι,
Ἐξὼν πιστότατοιο κατέρχεται ὕδατα Νείλου.

Ad quem locum recte Eustathius annotat κολῶνας esse Nili cataractas seu catadupos. Idem confirmat Procopius lib. 1. Persic. ubi et limitem Romanum ea parte Nubis ac Blemymis confinem fuisse prodit. Claudianus de Nilo v. 18. 19.

populisque salus sitientibus errat

Per Meroem, Blemymasque feros, atramque Syenem.

Blemymas autem dictos esse a Blemye quodam, Deriadis Indorum Regis Legato, fabulantur poëtae, qui victus a Baccho in eam partem Libyae se contulit, ut ex Dionysio in Bassaricis scribit Stephanus. Nonnus lib. 17. in fine:

Καὶ Βλέμυς ὡς ἔκτανεν ἐς ἐκταπέρου στόμα Νείλου.

Ἐσσομένοιο σκηπτούχου ὁμόχροτος [lege ὁμόχροος] Αἰθιοπήν.

Καὶ μιν αἰδέσθας Μερῆς ὑπεδέξατο πυθμὴν

Τρυγόντος Βλεμύττι πρῶνιμον ἡγεμονία.

Ex quo patet scribendum esse Blemyas cum unico m. Strabo tamen, ac Ptolemaeus, et Heliodorus, et Ammiani nostri exempla

via *Blemmyas* tuentur. *Sic etiam Ammonius Monachus in libro de caede SS. Patrum in monte Sina et in Raithu, ubi illos modo *Mauros*, modo *Blemmyas* vocat.* VALES.

Seminudi, coloratis sagulis pube lenis amicti.] Hunc habitum fuisse Saracenorum testis est Hieronymus de vita Malchi: *Et ecce subito equorum camelorumque sessores Ismaelitae irruunt, crinitis vittatisque capitibus, pallia et latas caligas trahentes.* Strabo autem in commune de Arabibus dicit, eos nudos et subligaculo cinctos, ac sandaliis calciatos incesse: ἀχίρωνες δ' ἐν περιζώμασι καὶ βλαυτίοις ποταμοί. Et Eustathius in Dionysium refert, quosdam nomen Arabum, quod geminata canina litera scribebant, inde deduxisse ἀπὸ τοῦ μὴ ῥάπτειν τὰ ἱμάτια, ἀλλὰ περιτυλίσσειν τὰ ὄψασματα: quod iunicas et pallia non confluenter, sed texta corpori circumiicerent. IDEM.

4. *Post statum diem, si id elegerit, discessura*] ut ne dissculam quidem ultra pactum tempus in familia maneret mariti. W.

Alibi mulier nubat, in loco pariat alto.] Ita de Hunnis lib. XXXI. 2. 10. Nullus apud eos interrogatus respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusque procul, et longius educatus. LINDENB.

6. *plerosque nos vidimus — usum vini penitus ignorantes.*] Apte confert *Wesseling* in *Observat.* p. 140. locum Spartiani in Pescennio c. 7. ubi Pescennius Niger salte militibus, qui in proelio cum Saracenis victi discesserant, cum importunius vinum expostularent, erubescite, inquit, illi, qui vos viuunt, aquam bibunt. Nec temere idem vir olim doctissimus colligit, inde factum, ut Mohamedes ipse Arabs sectatoribus vini usu interdixit. W.

CAPUT V.

1. *Die vi. Idus Octob. qui imperii eius annum xxx. terminabat.*] Anno Christi 324. Crispo 3. et Constantino 3. Coss. Caesar a patre creatus fuerat Constantius vi. Idus Novembres, ut scribit Idatius in Fallis, et Auctor Chronici Alexandrini: a quo anno ad Consulatum Constantii Augusti 6. et Constantii Caesaris 2. anni sunt viginti novem solidi. Itaque memoria lapsus videtur hic Marcellinus, qui pro nono ac vicesimo tricesimum posuit. Ac vereor ne et vi. Idus Octob. pro Novemb. posuerit. Certe Idatius et Chronicus Alex. vi. Idus Novemb. Caesaris dignitatem delatam esse Constantio narrant. (cf. Tillemont T. iv. P. 1. p. 602. ff. W.) Ceterum hos ludos theatrales ac circenses tanto apparatu editos, ad tricennalia referendos esse non dubito, quae hoc anno exhibuit Constantinus ineunte anno imperii tricesimo. Quod fortasse erroris ansam praebuit Marcellino. VALES. Sic utraque editio, et tamen voluit *Constantius*, certe debuit. GRON.

insolentiae pondera gravius librans, et paullo post: exsulari moerore multavit. simplicius efferre poterat: insolentior in dies esse coepit, et in exilium egit. Sed in talibus sibi placet Ammianus. W.

2. *Utque aëgrum corpus quassari etiam levibus solet.*] Eadem similitudine utitur Seneca in libro 1. de Ira sub finem: *Ut exulcerata et aegra corpora ad ictus levissimos gemunt; ita muliebres maxime et puerile vitium est iracundia.* VALES.

animus angustus et tener] (parvus angustusque animus XVIII. 6. 7. angustum minutumque pectus XIX. 12. 5.) qui altius sese erigere non potest. demissus, timidus est. *tener*, ima auricula mollior XIX. 12. 7. quem locum omnino conferas velim. WV.

3. *Si quis enim Militarium vel Honoratorum.*] Militares sunt viri militari dignitate praediti, ut Tribuni, Duces, Comites rei militaris, et Magistri militum. Ita Ammianus Marcellinus cum alibi, tum in libro 21. (16. 1. cui loco addi iubet Tacitus Hist. 1. 77. Davif. ad Cicer. Tule. 1. 35. WV.) de Constantio: *Numquam erigens cornua militarium. nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu provectus est: nec occurrebat Magistro equitum provinciae rector.* Honorati vero sunt qui civiles dignitates gessere vel in urbe vel in provinciis. Sic in lege 8. de privilegiis eorum qui in sacro Palatio militant, Codice Theod. *Qui vel post administratam provinciam Honorati auctoritate fulcitur:* et lege 1. 2. et 3. ne quid publicae laetitiae nuntii. Marcellinus quoque noster in lib. 29. 1. *Abundeque Honoratum.* *Asiam quippe rexerat pro Praefectis.* Porro ut in antiquis Inscriptionibus saepissime Honorati et Decuriones coniunctim occurrunt, ita et Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione, (T. 1. p. 637. Reisk. *τοὺς ἐν ἀρχαῖς γεγενημένους*, id est Honoratos, et *τοὺς πολιτευομένους*, id est Decuriones coniungit. Et rursus in Oratione in laudem Ellebichi, (T. II. p. 11. Reisk.) *οἰσικαλῆτο μὲν οὐπὲρ ὁ δικαστὴς κατήγετο, τῶν τε ἀρχόντων οὐκ ὀλίγοι καὶ τῆς βουλῆς ὅσους οὐκ ἐπιφύγει.*, id est: In Praetorium Iudicis, Honorati et Decuriones qui nondum fugerant, vocabantur. Et in Epistola 187. ad Modestum Praefectum Praetorio: *ἡ βουλὴ μὲν ὑπηρετεῖ σιγῇ τῶν δ' ἐν ἀρχαῖς γεγενημένων οἱ μὲν ταῦτόν ἐκείνοις ποιοῦσιν, οἱ δὲ οἷς δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δεῖν, οἷς ἀξία μὲν ἴσται, δύναμις δὲ οὐκ ἴσται.* *Theodoritus lib. IV. capite XVII. *τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιώμασι.* Postremo Gregorius Nazianzenus in Orat. 1. quae *σηλητευτικός* inscribitur, utrosque iungit: *ὅσοι τε τὰ πολιτικὰ διώκουσι καὶ ὅσοι τῶν ἐν' ἀξίας.* *et in Oratione XX. pag. 337. *ὅσοι τῶν ἐν' ἀξίας.* *Sunt igitur Honorati, οἱ ἐν ἀρχαῖς γεγενημένοι, οἱ ἀρχόντες, οἱ ἐν' ἀξίας; seu οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ut loquitur Libanius in Oratione in Lucianum initio. Dicebantur etiam *ἀξιωματικοί*, ut videre est in Glossario Meursii. *Ita Gregorius Nazianzenus in Epistola 22. ad Caesarienses, *τοῖς ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ βουλευτικοῦ τάγματός:* et in Epistola 49. *Hi autem multis et magnis privilegiis fruebantur. Nam et iudicibus occurrere eosque salutare, eorumque secretaria ingredi, et cum iis residere poterant, ut docet lex 1. Codice Theod. de officio Iudicum Civilium, et lex 5. et 7. de proximis, et Comitibus dispositionum: quae quidem plebeis hominibus non licebant. Unde Severus, cum eum plebeus quidam municipis Lepitanus tum legatum Procof. praecedentibus fascibus esset amplexus, sulcibus hominem caedi iussit sub hoc elogio: *Legatum Procof. homo plebeus temere amplecti noli: ut refert Spartianus c. 2.* Plebeio quidem opponitur Honoratus, ut apud Ambrosium in Ep. 82. *Quanto magis in Ecclesia, ubi et dives et pauper, et servus et liber,*

et Honoratus et plebeus, omnes in Christo unum sumus. In Notis Valerii Probi plebs urb. et hon. v. explicatur, et honoribus usi. * Vetus inscriptio. DIVISIT. OR. DEDICATIONEM. RIGALE. DECURION. SINGUL. X. V. COLLEGIS. OMNIBUS. VII. PLEBEL. ET. HONORE. USIS. XIII. * Ceterum etsi proprie Honorati dicantur ii qui civiles dignitates gessere: tamen non negaverim etiam sumi posse de iis qui militari dignitate perfuncti sunt: quod evincit vel unus Marcellini locus ex lib. 21. 6. 2. *Inter alios honore conspicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus.* VALES.

[Quod nominatus esset, aut delatus, aut postulatus.] Nominatum dicit eum, qui rumore tenus insinulatus est, ut paullo ante dixerat: delatum vero, qui aut ad Iudicem, aut ad Imperatorem alicuius indicio denuntiatus est. At postulatus is dicitur, qui legibus inter reos est receptus, subscribente adversario. Postulationem sequebatur interrogatio, in qua accusator reum interrogabat coram Praetore hoc modo: *Aio te Siculo spoliasse.* Quod si reus tacebat, lis ei aestimabatur ut victo. Sin negabat, petebatur a magistratu dies inquirendorum eius criminum, et instituebatur accusatio, ut ait Alconius in 4. Verrinam: quod *inquisitionem postulare* dicit Plinius in lib. 5. Epist. 20. ad Ursium. Interrogatio igitur in criminalibus causis plane respondebat litis contestationi in civilibus. IDEM.

[insulari solitudine damnabatur] in insulam desertam deportatus, *Gyari clausus scopulis, parvaeque Seriphi*, Iuvenal. x, 170. cf. ad xxviii, 1. 23. W.

4. *Accedebant enim eius asperitati.* [Pro enim mavult etiam Vonkius in Lectt. latinis p. 38. W.) Hunc locum foede conspurcaverat Petrus Castellus. Ac nescio utrum magis mirari debeam, an hominis illius impudentiam, qui tam secure ac confidenter lectoribus ausus sit illudere, an potius patientiam doctorum virorum, qui Marcellini historias postea edidere. Editio Romana hunc locum sic exhibet: *Accidebant enim eius asperitate ubi imminente . . . . amplitudo imperii dicebatur, et iracundiae suspicionum quantitati.* Neque aliter Mss. Florentinus et Regius *ac Tolosanus*: nisi quod in Regio et *Tolos. ac Vatic.* legitur *imminutae*. Ex quo proclive erat veram lectionem elicere: quam confirmat alter locus plane geminus ex libro 21. 16. sub finem: *Addebatur miserorum aerumnis qui rei maiestatis imminutae vel laesae deferebantur, acerbitas eius et iracundae suspicionones.* VALES.

[imminuta amplitudo imperii] maiestas. cf. xxi, 16. 9. *pulsata maiestas imperii* xiv, 7. 7. xix, 12. 17. — *iracundae suspicionum quantitati*, nimis quaesito pro multis ex animi vehementia ortis suspicionibus. — *principis perditur vita*. malim cum Valetio *proditur* — *revocari*; denuo in iudicium vocari, in causam denuo inquiri, poenam remitti, vel mitigari. Locus simillimus est xxx, 8. 3. ubi *eriperet* morte *subscriptoris* elogio *leni*. W.

A *Principis salute velut filo pendere statum orbis terrarum.*] Prudenter hoc quidem et laudandum. Ut enim inquit Egesipp. lib. 5. cap. 30. *In milite unius fors est, in Imperatore universorum periculum.* Unde in acclamationibus sollempnis haec vox est: SALVA ROMA, QUIA SALVUS IMPERATOR. Lamprid. in Alex. Sever. c. 57. L. 2. C. Theod: de veteranis, quae est l. 1. lib.

XII. Tit. XLVII. C. Iustin. *Cum introisset principia, et salu-
tatus esset a Praefectis et Tribunis, et vtrius eminentissimis, ad-
clamatum est: Augusto Constantine, Dii te nobis servent, ve-
stra salus, nostra salus, vere dictum, turati dictum.* Phae-
drus lib. v. fab. 7. 27.

Lactare incolumis Roma, salvo Principe.

Locutus autem Ammian. ad imitationem Val. Max. lib. vi. cap.
iv. §. 1. *Cum admodum tenui filo suspensa Resp. salus ex fa-
ctorum fide penderet.* LINDENB.

*Si Principis perditur vita.] Mallem proditur. Idem error
inferat quemdam locum in fine lib. 25. Nisiibi perdit: ubi
Regius codex habet prodita. VALES.*

5. *Oblato de more elogio.]* Elogia damnatorum interdum offe-
rebantur Principibus, puta si iudici sententiae pro criminis me-
rito ferendae ius non esset, leg. 6. D. de interdictis: aut si for-
te damnatus nomen Principis appellasset: aut si a ludicibus Con-
sistorianis causa esset cognita Principe absente ac iudicata. Fere
tamen antequam sententiam ferrent, Principem consulebant, ut
patet ex lib. 29. 1. in causa Theodori, et ex libro x. Epist. Sym-
machi. Est autem elogium proprie quidem brevis adnotatio cri-
minis, seu titulus criminis, ut dicitur in lege 3. D. Siellionatus:
Graeco *ἐλεγχος καὶ ἀναγραφὴ*, ut est in veteribus Glossis. Sic
elogium sumitur apud Suetonium in Caligula, c. 24 et 27. et
lego ult. Codice Th. de naviculariis. Interdum tamen pro sen-
tentia et condemnatione sumitur quae causam criminis habet ad-
iunctam. Ita Marcellinus tum hic, tum infra in hoc libro 7. 2.
Multos sub uno elogio iussit occidi. quod in libro 29. 1. 38.
dicit: *Cunctos sub uno proloquio iubet occidi.* Et rursus in
libro 19. 12. 9. *Perque Principis elogium torqueri praeceptus,*
Hieronymus quoque in Epistola ad Paulum Concordientem ita
usurpat, cum dicit: *Maledicti hominis distulerat elogium.* * Glos-
sae, elogium, *ἐλεγχος*. Rufinus in tractatu 1. de Fide, quem
ex Graeco Gregorii in Latinum vertit: *Ab his (inquit) qui nunc
elogio Arianae labis addicti sunt.* Et Zeno Veronenlis in ser-
mone de Martyrio Isaiae Prophetae: *Isaias cum Christum prae-
dicaret, vel cum futurae damnationis elogium Israëlitico po-
pulo nuntiaret.* Et in sermone de Psalmo centesimo ait: *Gradatim
et pro meritis, quasi cum quibusdam elegis, paucissimis ver-
bis totius humani generis iudicium designavit.* Denique Petrus
Chrysologus in sermone 121. *Sed requiramus, fratres, quae di-
vitis culpa, quod crimen, quod scelus reum supplicitis addixit
inferni, et ante iudicium, damnationis eius elogium tot sae-
culis fecit ipso iudice referente cantari.* * IDEM. Cf. Perizonius
ad Aeliani V. H. xiv, 43. W.

Proposuium accedente adulatorum cohorte.] Notat hoc vi-
tium in Constantio Iulianus in Epist. et Ammian. lib. 18. LIN-
DENB.

6. *ortus in Hispania]* Sed, notante etiam Reinesio, xv, 3. 4.
Dacia eidem patriae tribuitur. vide ibi Valesium. W.

Glabro quidam sub vultu latens.] In Regio ac Florentino
codice legitur *glaber quidam*; neque aliter Editio Romana et
Augustiana. Est autem Graecismus, Marcellino nostro utpote ho-
mini Graeco familiaris, *φιλός τις*. VALES. Sic et xvi, 5. 7.

iracundo quodam et saevo. Sed τὸ quidam nimis remotum a nomine Pauli, ideoque malim quidem, quod et habet Lindenbrogiana. VV.

Aufos conspirasse Magnentio, cum reniti non possent.] Arguit his verbis atrocitatem Constantii, qui sine ullo discrimine cunctos qui Magnentium erant secuti, damnavit: neque ullum discrimen habuit eorum, qui suo sponte motu, et eorum, qui coacti id fecissent. Etenim in bellis civilibus praesidia militum arci imposita, praecoccupata itinera, aliaeque eiusmodi necessitates invitos plerumque ad partes trahunt. Eorum hominum fortuna magis est miseratione quam supplicio digna: ut de Atheniensibus qui a Sulla oppugnabantur, Velleius scribit 11, 23. *Oppressi Mithridatis armis, homines miserrimae conditionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis: et animae extra moenia; corpora necessitati servientes intra muros habebant.* Itaque Severi inhumanitas omnibus saeculis detestanda habebitur: qui, cum quidam hostium, quem tamen, ut bellis civilibus solet, conditio loci ad Albinum deciperat, causa exposita novissime conclusisset: Quid, quaeso, faceres si tu esses? Respondit: Ea perferrem, quae tu, *ut scribit Aur. Victor c. 20.* Quanto clementius Aurelianus, Princeps alioquin asperioris ingenii? Is enim Antiochenfes, qui a partibus Zenobiae steterant, eaque capta se ad barbaros receperant, propositis edictis promissa impunitate revocavit, τῷ ἀκούσιῳ καὶ ἀναγκαστῷ πλέον ἢ προαιρήσει τὰ συμβαίνοντα ἀντιείδεις, ut ait Zosimus lib. 1, 51. Praeclare etiam Iulianus Augustus, qui capta Aquileia ipsos quidem tumultus auctores extremo supplicio affecit: residuis autem omnibus pepercit, quos in certaminum rabiem necellitas egerat, non voluntas, sicut loquitur Marcellinus lib. 21. c. 12. Denique Themistius in Orat. 9. Valente laudat, qui prudenter scelus ab errore et calamitate distinxerit: οὐ γὰρ τῆς ἰσῆς τιμωρίας ἀξίους ψάδης τοὺς τε ἐξαρχῆς βουλευσάντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὀπλῶν παρασχένας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκούντι κρατεῖν ὑποκύσαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνων, τοὺς δὲ ἐμίμνω τοῖς δὲ συνήλθοντες. VALES. Insuperat. Ernest. in Gloss. conferri iubet Drakenborch. ad Livii IX. 3, 13. W.

7. Martinus agens illas provincias pro Praefectis.] Antea legabatur, regens illas provincias pro Praefecto. Sed lectionem quam vulgavimus, tuentur codex Reginus et Florentinus, cum Editione Rom. et Augustana. Et ita loqui solet Marcellinus: ut in lib. 21, 8. 1. de Gumoario: *Quem, cum Scutariorum ageret, latenter prodidisse Persanionem suum principem audiebat.* Et in lib. 26, 1. 5. *Agens scholam Scutariorum secundam.* Neque aliter Capitolinus in gestis Albini c. 6.: *Egit Tribunus equites Dalmatas, egit et legionem Primanorum.* Et Aurelius Victor in Diocletiano c. 39. de Iuliano quodam: *Cum Venetos Correctura ageret.* Denique Anastasius Aug. in Epistola ad Hormisdam Papam: *Theopompum virum inlustrem, agentem sacri nostri Palatii scholam.* VALES.

Pro Praefectis.] Id est, Vicarius Britanniarum: unde Marcellinus paulo post eundem Martinum Vicarium vocat. Sic lib. 23. 1. 2. de Alypio Antiochenfi: *Qui olim Britannias curaverat pro Praefectis.* Hanc potestatem describit etiam Rutilius, libro 1. itinerarii his versibus, 499.

*Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule,
Et quaecumque ferorū arva Britannus arat:
Qua Praefectorum vicibus fraenata potestas
Perpetuum magni fenus amoris habet.*

Aliud est agere pro Praefecto, aliud agere pro Praefectis. Agere enim pro Praefecto dicitur is, cui Praefectus Urbi seu Praefectus Praetorio in speciali negotio vices suas mandavit. At vero pro Praefectis agere dicitur, qui ordine codicillorum Vicariam potestatem exercet. Constantinus in Epist. ad Macarium: *Δρακίλλιον τῷ δίδοντι τῶν λαμπροτέρων ἐνάρχων μίση*, apud Eusebium et Theodorum, * id est, *Dracilliano agenti vices Praefectorum Praetorio*, ut legitur in lege 1. Codicis Theodosiani de usuris. Sic apud Marcellinum tum in locis supra citatis, tum in lib. 29. 1. *Asiam quippe rexerat pro Praefectis*, et in lege 4. Codice Th. de Proximis et Comitib. *Proximos ita Vicariorum honore cumulamus, ut inter eos habeantur, qui pro Praefectis dioeceses sibi creditas temperarunt*. Eleganter Glodonius Senator Romanus: *Saepe quaesitum est, inquit, utrum Vicarius dici debeat etiam is cui magnificentissimè Praefecti vices suas in speciali causa mandaverunt*. Nequaquam. Nam *Vicarius dicitur is, qui ordine codicillorum vices agit amplissimae Praefecturae*. Ille vero cui vices mandantur propter absentiam Praefectorum, non Vicarius, sed vices agens; nec Praefecturae, sed Praefectorum dicitur tantum. Ita Calliodorus Praef. Praet. Ambrosium, cui vices suas delegarat, *agentem vices* vocat, non vicarium in lib. xi. Neque tamen negaverim Vicarium dici posse pro Praefecto agere. Sane Aurelius Victor in Diocletiano ita dicit: *Ea tempestate apud Poenos Alexander pro Praefecto gerens*, quod Zolimus in lib. 2, c. 12. sic expressit: *Ἀλέξανδρος τόπον ἐνάρχου τοῦ ὑπάρχοντος αὐτῆς αὐλῆς ἐν Λιβύῃ κατεστάμενος*. * De his Vicariis Praefectorum intelligendus est locus Ambrosii, seu potius Hilarii in Commentariis Epistolae ad Colossenses: *Numquid aliquis vicem domini agens, ipso praesente, dominatur? Si Praefectorum Vicarii, praesentibus eis, privati sunt; quanto magis servi, praesente domino, etiam ipsi in obsequio debent videri?* VALES.

8. *Ad Comitatum Imperatoris.*] Id Galli dicunt, *à la Cour de l'Empereur*. Constantius Imp. in rescripto ad Taurum l. 7. C. *de malef. et mathem. Qui in Comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum malestatem*. L. 6. 7. C. Theod. de leg. et decret. legat. *Perducere ad Comitatum*. Plura de hac locutione iam notata ad Synmach. LINDANB.

Exitio urgente abrupto.] Antea legebatur: *exitio urgente: abrupto ferro eundem adoritur Paulum*. Sed cum in Ml. Florentino et Editione Romana legeretur *abrupto*, locum sic interpungendum esse existimaui. Codex Regius scriptum habet *rupto*. In eodem codice et in Editione Rom. legitur, *quae percitus ille; et ad oram codicis Regii emendatum est ex coniectura quare*. Ceterum abruptum exitium, et periculum, et discrimen, voces sunt Marcellino nostro familiares, adeo ut exempla afferre supervacuum sit. Sic etiam loquuntur Imperatores in lege 28. Cod. Th. de petitionibus. VALES. Cf. infra xvi, 8. abruptum necessitatis. xxi, 1. abruptum discrimen. Ruhnken. ad Vellei. p. 79. W.

Remora ausus mſ. casus levare multorum.] Editio Romana, quae prima recens tum inventa arte typographica prodit, hoc loco habet, *remota*: neque aliter codex Regius, ad cuius interiorum marginem ex coniectura emendatum est, *revera*: quod quidem mihi quoque in mentem venerat, antequam eum codicem nactus essem. Sed minime satisfacit. Possit etiam legi, ac melius fortasse, *remoto*, supple Paulo. VALESIUS. Hent. Ernstius lib. 5. Obler. 5. cogitabat iustissimus rector, ausus. GRONOV. Reineſius temere. Ego vero nil mutandum cenſeo. *Remora*, Plauto usurpata, est *mora*; eo igitur, quod moram iniiceret cruenti Pauli consiliis, quamdiu posset, ei sese opponeret. W.

9. *eculet.]* De his vide Valesium ad xxvi. 10. effigiem apud Magum de tintinnabulis et equuleo. Amst. 1664. 12. W.

Proscripti sunt plures, actique in exsilium alii.] Proscripti sunt, quorum bona publicata sunt, seu deportati, ut in Codice, toto titulo de bonis proscriptorum: acti autem in exsilium, sunt relegati. Ita Marcellinus noster haec distinguere solet. Ut, exempli gratia, in lib. 26. sub finem: *Exin cum superata luctibus ferocia deflagraſſet, proſcriptiones et exſilia quae leviora videntur, quamquam sint aspera, viri pertulere summatas.* et Prosper in Chronico haec perinde distinxit, cum ait Aetio et Sigisvultus Coſſ. *Primum proſcripti, deinde in exſilium acti, tum atrocissimis suppliciis excruciat.* Glossae veteres: *ἀνεμὶν* proſcribo; *ἀμυνεὶν* proſcriptio. Capitolinus in Antonino Pio c. 7. *Publicatio, inquit, bonorum rarior quam umquam fuit, ita ut unus tantum proſcriberetur.* VALES.

CAPUT VI.

1. *Orſius Praefecti potestate.]* Memminus Vitrasius Orſius V. Cl. Praefecturam Urbanam iniiit 6. Idus Decembris, Constantio Aug. 6. et Constantio Gallo 2. Coſſ. ut est in libro Fallorum urbis Romae, quem primus edidit Culpinianus. VALES.

Orſius] Praefectus Urbi A. C. 354. cuius in honorem Inscriptiones leguntur apud Gruterum et Muratorium. cf. etiam Prosopographiam Codicis Theodof. et Corſinum de Praeff. Urbis. Pis. 1766. 4. p. 215. et 226. W.

Urbem aeternam.] Sic locis infinitis appellatur, non solum ab Ann. sed ab ipsis etiam Imp. ut ex illorum Constitutionibus notum. In nummis quoque antiquis, insidens scuto Roma, victoriam dextra, Scipionem sinistra gerens, cum hac inscriptione videtur: ROMAE AETERNAE. Alia ambicioſae huius urbis elogia alibi congeſſimus. Labet nunc tantum pauca ex aliis Auctoribus collecta huc apponere. Et quidem Romae urbis laudes elegantissimis versibus canit Lesbia Erinna apud Stobaeum cap. xlviii. de Fortitudine, p. 166. et Aristid. Orat. de ea integra. * Claudian. lib. 3. de laud. Stilicon. * Marcian. Heracleota, pag. 10. ἀντρον τι ποτὸν τῆς ὅλης οἰκουμένης. Polemon: ἐπιτομή τῆς ὅλης οἰκουμένης. Eunapius Sardon. in Proaerof. βασιλεύοντα φάμη. Rutil. Numat. lib. 1. 47.

— *Regina tui pulcherrima mundi,
Inter fidereos Roma recepta polos.*

Aeth. Cosmog. *Domina totius mundi Roma.* Solin. *Caput orbis.* Iul. Frontin. *Regina et Domina orbis.* * Marinus in vita Procli, βασιλὶς πόλεως, p. 165. * Marti. *terrarum Dea, cui par est nihil, et nihil secundum.* * Cicero Catilin. iv, c. 6. eam vocat lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium. * LINDENBR.

Seditioes ob inopiam vini.] Praefectus Urbi annonam populi Rom. curabat, non tantum ut panes civiles singulis civibus gratis erogarentur ex more: sed etiam ut frumentum vaenale in foro ad populi usum abunde suppeteret. Neque enim panis gradilis ad integram familiam pascendam sufficere poterat. Oleum praeterea ac porcinam carnem idem curabat et vinum. Unde in Notitia Imperii sub eius administratione Praefectus annonae, et Tribunus fori Suarii, et Rationalis vinorum fiscalium recensetur. Vinum igitur, perinde atque oleum ac porcina, gratuito erogabatur populo Rom. ex instituto Constantini Magni, teste Suida in v. παλατιον, et Codino in libro de Originibus Constantinop. Mansitque ea sollempnis erogatio vini diu post Constantinum: ut docet lex 3. Codicis Th. tributa in ipsis speciebus inferri, et lex 4. de pistoribus. Porro annonam iam inde ab Augusti temporibus populus Rom. gratuitam accipiebat: sed initio quidem mensuram tantum et in frumento, ut testis est Dionysius Halic. lib. 4. (c. 24. p. 698. Reisk.) οἱ δὲ τὰ τὸν δημοσίως δίδμενον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μέτρα: et Suetonius in Augusto c. 40. Hinc tesserae frumentariae dicuntur in lege 52. D. de iudiciis. Postea vero panes quotidie distribui coepere, ut docet Vopiscus in Aureliano, Themistius in Orat. 4. et lex 4. Cod. Th. de annonis civicis et pane gradili. Codinus ἀγρους ἡμαρτησίους appellat. Porcinam autem primus gratuitam populo Rom. praebere constituit Aurelianus, teste Vopisco c. 4. Oleum vero gratuitum praebuit Severus, ut auctor est Spartianus 18. At vinum primus, ut dixi, Constantinus gratis erogari statuit, cum id Aurelianus tantum cogitavisset, VALES.

2. *Lecturos, forsitan si contigerit.]* Ferri potest, mallem tamen contigerint. — *vilitates minutias, res leviores.* — *Sponte propria* xvii, 2. 3. xxviii, 4. 16. xxxi, 12. 15. W.

3. *Virtus convenit atque Fortuna.]* Mutatus est haec, ut et alia quae sequuntur, a Luc. Floro Prooem. *Tot laboribus periculisque tactatus (pop. Rom.) ut ad constituendum eius Imperium contendisse VIRTUS et FORTUNA videantur.* * Imitatus est Arnulfus Lexoviens. Episc. pag. 44. b. *Ut ad constitutionem Ecclesiae illius contendere Virtus et Fortuna viderentur.* * Ita de Alex. Mag. Curtius lib. x, 5. *Fatendum est, cum plurimum Virtuti debuerit, plus debuisse Fortunae, quam solus omnium mortalium in potestate habuit.* LINDENBR.

4. *Ab incunabulis primis.]* Flor. Prooem. *Si quis pop. Rom. quasi hominem consideret, totamque eius aetatem percenseat, ut coeperit, atque adoleverit, ut quasi ad quemdam inventae florum pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processusque eius inveniet.* * Videndus omnino Lactantius de divino praemio c. 15. p. 420. * IDLM.

Ab incunabulis primis adusque pueritiae tempus.] Praeter locum Flori, quem hic attulit Lindenbrogius, alter est Senecae apud Lactantium in lib. 7. c. 15. quem ob elegantiam integrum adscribam. Non inforte Seneca Romanae urbis tempora dividit per aetates. Primam enim dicit infantiam sub Rege Romulo fuisse, a quo et genita et quasi educata sit Roma. Deinde pueritiam sub ceteris Regibus, a quibus et aucta sit, et disciplinis pluribus institutisque formata. At vero Tarquinio regnante cum iam quasi adulta esse coepisset, servitium non tulisse, et reiecto superbae dominationis iugo, maluisse legibus obtemperare quam Regibus. Cumque esset adolescentia eius sine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus coepisse invenescere. Sublata igitur Carthagine, quae diu aenula Imperii Rom. fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexit, donec Regibus cunctis et nationibus subiugatis, cum iam bellorum materia deficeret, viribus suis male uteretur, quibus se ipsa confecit. Hae fuit prima eius senectus, cum bellis lacerata civilibus, atque intestino malo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, quam Bruto duce et auctore defenderat, ita consenuit, tamquam se ipsa sustentare non valeret, nisi adminiculo regentium niteretur. VALES.

Circummurana] Vix alibi invenias. Semel tamen adhuc infra occurrit xxi, 13. 2. W.

Nominis solo aliquoties vincens.] Fama et nominis auctoritas, maximum in bello pondus. Iustin. lib. 42. Plus Caesar magnitudine nominis sui fecit, quam armis altius Imp. sacera potuisset. Livius lib. 27. c. 45. famam, inquit, conficere bella. Curt. lib. 3. 8. fama bella constare. * Lib. 4. 4. Famam quoque, qua plura quam armis everterat, ratus levitorem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset. Lib. 5. 13. Sed nomen Alexandri et fama maximum in bello utique momentum. Vid. Plin. lib. 4. Epist. 11. LINDENBROG.

5. Leges fundamenta libertatis.] Respexit ad Ciceronis locum in Or. pro A. Cluentio (c. 53.) Tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius in ea civitate, quae legibus teneatur, discedi a legibus. Hoc enim vinculum est huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis. — Legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. Plane ut versus antiquus in lib. Epigram. pag. 23. Iuri servitium defer, sic liber habetis. Leges enim timere, maxima est securitas. Synes. Epist. 2. Ἀφοβία μάλιστα, τὸ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους. IDEM.

Caesaribus tamquam liberis suis regenda.] Puta cum populus in eos omne imperium suum potestatemque contulit, l. 1. ff. de Constit. Imp. Instit. de iur. natur. gent. Idque ex lege Regia, lata olim de potestate Romuli, et relata de Imperio Octavii: ut ex Dione constat lib. LIII. Cuius quidem legis mentio iterum l. 1. ff. de mort. infer. l. 1. §. 2. de vet. iur. enucl. l. 3. C. de testam. IDEM.

6. Olim licet otiosae sint tribus pacataeque centuriae.] Quia scilicet nullae tum erant tribus, nullae centuriae. Neque enim ex eo quod otiosas tribus pacatasque centurias iamdudum fuisse

ait Marcellinus, tunc tribus ac classes fuisse putandum est. Nam centurias quidem diu ante Marcellini aetatem esse desierant, ut testis est Arnobius in lib. 2. *Qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione transiitis. Numquid enim quinque in classes habetis populum distributum, vestri olim ut habuere maiores?* Tribus quoque paullatim sub imperio Caesarum collapsae, tandem penitus desierunt paullo post tempora Antonini Caracallae, ut opinor, cum is omnibus in orbe Rom. degentibus civitatem dedisset. Sane post ea quae dixi tempora, rara ac prope nulla tribuum mentio fit in vetustis inscriptionibus, cum antea passim cognomen tribuum adscribi videamus. Nec me movet, quod Iulianus Aug. in Oratione 3. ad Eusebiam Augustam (p. 129. Spanh.) τῶν φυλῶν ἐπιστάτας Romae commemorat. Non enim tribuum Praefectos, sed Curatores regionum intelligit, ut et Libanium loqui saepissime deprehendi. VALES.

Pomptillani securitas temporis.] Numae Pompilii. Claudian.
IV. Consulatu Honor. v. 491.

— — notis regimur fruimurque quietis
Militiaeque bonis, ceu bellatore Quirino,
Ceu placido moderante Numa.

LINDENBR.

Ut domina suspicitur et Regina.] Non is sum, qui vulgatas Editiones temere damnem. Sed tamen consensus librorum admonet me, ut scriptam lectionem non dissimulem. Codex certe Florentinus ac Regius cum Editione Rom. et Augustana scriptum exhibent: *ut domina suscipitur*, quae fortasse verior lectio est. Sic in lib. 15. 8. *Caesarem admiratione digna suscipiebant*. Sane apud Graecos ἀποδέχονται, quod proprie significat suscipere, sere de venerantibus dicitur. ut apud Polybium in lib. 5. c. 12. τὸν δὲ Φιλίππον ἀποδέχονται καὶ θαυμάζουν, et apud Diodorum Siculum lib. 16. c. 90. de Timoleonte Corinthio: οἱ δὲ Συρακοῦσι μερόλως ἀποδέδεγμένοι τὸν ἄνδρα διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ μέγαθος τῶν εὐεργεσιῶν. Sic etiam apud Artemidorum in lib. 3. p. 188. Rigalt. et apud Iulianum in Misopogone, (p. 344. Spanh.) VALES.

Populi Romani nomen circumspexit et verecundum.] Hic aperte graecissat Marcellinus. Est enim Graece τὸ περιελαπτον ὄνομα καὶ αἰδέσιμον. Circumspexit quidem eo sensu usurpat etiam in lib. 27. 3. 14. *procedantque vehiculis insidentes, circumspicite vestiti*: et in lib. 28. 4. 12. *parietes lapidum circumspicite coloribus nitidos*. Verecundum vero occurrit quoque eodem quo hic sensu in lib. 21. 16. 11. *Marci illius dissimilis Principis verecundi*: et in lib. 30. 8. 4. de Artaxerxe: *quae temperantia morum ita tolerabilem eum fecit et verecundum*. *Sed et Zeno Veronenlis perinde loquitur in sermone 2. de Abraham: *Sarrae utrum filius aperit primo vocabulo, cui tam aviae reverentiam senectus verecunda detulerat*. Et paullo post: *Ad huius ergo personam, Christi refertur verecunda nativitas*: id est verenda, reverenda. Ita Heliodorus Reges αἰδέσιους appellat, et Homerus αἰδέσιους vocat τοὺς ἱεράς supplices: quod idem valet atque αἰδесиμούς, id est, venerabiles. VALES. Cf. Gronov. Praef. p. xxii. VV.

7. *indulta licentia]* v. supra c. 1. 4. VV.

Ut

[*Ut Simonides Lyricus dicit.*] Eandem sententiam Euripidi tribuit Plutarchus in vita Demosthenis initio. ὁ μὲν γὰρ λέγει τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ εἰς Ἀλκιβιάδην ἐγκώμιον, εἰς Εὐριπίδην, ὡς ὁ πολλὰς πρῶτον λόγος, εἰς ἑταῖρος τις ἦν, Φησὶ κρῖναι τὸ εὐδαίμονι πρῶτον ὑπάρχειν τὴν πόλιν εὐδαίμον. Id est: *Is qui Epitricium in Alcibiadem scripsit, sive Euripides, ut vulgo existimant, sive quis alius fuit, viro autem felici patriam primum illustrem esse oportere.* Eo respexit etiam Themistius in Orat. 19. διὰ μὲν γὰρ οἱ μαι πολιτικῶ δὲν γενέσθαι πρῶτον κατὰ τὸν ποιητὴν τὴν πόλιν εὐδαίμον. Ceterum ex eo quod Plutarchus scribit, de eius carminis auctore inter veteres fuisse dubitatum, non sine ratione fortasse quis coniciat, Marcellinum nostrum eos sequi maluisse, qui Simonidi tribuerent. Sed aetas Simonidis id videtur refellere. Vixit enim longe ante Alcibiadem. *valas.* In paucis, quae supersunt, Simonidis fragmentis haec sententia non legitur. cf. Spanhem. ad Iulian. p. 29. W.

[*Patriam esse convenit gloriosam.*] Magna laus, patria laude digna: unde quorum vitas extollere volumus, eorum patriam et originem praedicare quoque solemus. Hilar. in vita Honorati. Inde Libanius Sophista cum Philippum Regem vituperare vellet, patriam quoque eius depressit, p. 105. τί γὰρ ἂν τις εἰποι περὶ αὐτοῦ καλόν; τὴν πατρίδα; βάρβαρος ἦν. τὸ τῆς πόλεως μέγεθος; καὶ τί Φαυλότερον τῆς πόλεως; *Equitnam aliquis praecleari de illo dicat? patriamne laudabit? atque barbarus fuit. Urbis magnitudinem? at quid illa vilius fuit?* LINDENB.

8. *Aeternitati commendari per statuas.*] Ob merita vitas imagines, statuae et tituli rependuntur, inquit Tertull. de anim. cap. xxxiii. Qui sane honor ut non vulgaris est, ita ambitiose nimis eum multi affectabant: adeo ut legibus cavere necessum fuerit, ne inconsulto Principe, vel sacra vice iudicante, alicui concederetur, l. 1. et ult. C. de stat. et imag. Itaque cum Berenice Christo salvatori statuam ponere vellet, ab Herode veniam prius impetravit, ut id scriptum reliquit Iohannes Antiochenus, ex cuius Chronographia haec verba adducit Io. Damascenus Or. 3. pro imaginib. Βουλομένη (Berenice) ὡς ἱασηῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ στήλην αὐτῇ ἀναστήσαι, καὶ μὴ τολμῶσα δίχα βασιλικῆς μελέσεως τοῦτο ποιεῖν, εἰς τὴν δίδωκε τῷ βασιλεῖ Ἡρώδῃ αἰτούσα στήλην χρυσοῦν τῷ σωτῆρι Χριστῷ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει στήσαι. Sic Titinnius Capito ab Imp. Traiano impetraverat, ut sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere, Plin. l. 1. Ep. 17. Et Aemilius Strabo V. C. cum L. Apuleio statuam de suo (nec enim ex descriptione publica id fieri leges linebant, l. fin. C. de stat.) ponere vellet, ad principes Africae viros libello misso locum eidem postulabat. De statu is alia multa Plinius lib. xxxiv. IDEM.

[*Ex conscientia honeste recteque factorum.*] * Cic. in Somn. Scip. Sapiētiūbus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum virtutis est praemium. Cicero Philipp. 5. 13. Neque enim ullam mercedem tanta virtus praeter hanc laudis gloriaeque desiderat: qua etiamsi careat, tamen sit se ipsa contenta, etc. Somn. Scip. 2. c. 10. Macrobi. Seneca de Clement. lib. 1. cap. 1. Recte factorum verus fructus sit fecisse, nec ullum virtutum pretium dignum illis extra ipsas. * Symmach. lib. ix. Epil. cv. In sola conscientia est fructus et ratio virtutis: nihil moror statuas et publica falsa titulorum. Plin. lib. 1. Ep. 8. Mem-

COMM. IN AMMIAN. I.

C

nimus, quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama reponatur. * Nec male Arnulfus Lexoviens. Episcopus, p. 100. Quod si aliena bene merentibus gratia non respondet, merces tamen sua virtuti non deerit, quae potius interioris fructus lucra considerans, satis habet simpliciter apud se de bono felicitis conscientiae testimonio gloriari. * LINDENBR.

Auro curant imbracteari.] Inf. lib. 17. c. 4. §. 15. auro imbracteatum. Bractea est πέταλον. Plin. lib. XXXIII. cap. 111. Bracteatores, πεταλοποιοί. Iul. Firm. Astron. lib. VIII. Aurificem faciet, bracteatorem, vel certe marmorarium. Bractearis, id est πεταλοφύοι, l. 1. C. de excus. artif. IDEM.

Acillio Glabritoni delatum est primo.] Livius lib. XL. 34. Aedem (Pistatis) dedicavit M. Acillius Glabrio Duumvir, statuantque auratam, quae prima omnium in Italia statuta aurata est, patri Glabritoni posuit. Val. Max. lib. 2. cap. 5. IDEM.

exigua et minima] Sic ipse Cicero aliquoties. v. Davis. ad Academ. p. 248. (Rath) ubi et alia eiusmodi afferuntur, v. c. malus et pessimus. W.

Ut memorat vater Ascræus.] Nobilem illum, Hesiodi locum indicat εν ἔργοις α. 289.

Τῆς δ' ἀγέτης ἰδὼντα θεοὶ προπάγοντες ἔειπον, etc.

LINDENBR.

Censorius Cato.] * Plutarch. in Apophthegmatib. * et in Catone c. 19. : πρὸς τοὺς θαυμάζοντας, ὅτι πολλῶν ἀδούλων ἀνδράντων ἔχόντων, ἑαίς τις οὐκ ἔχει, μᾶλλον, ἢ φη, βούλομαι ζητεῖσθαι, διὰ τί μοι ἀνδρῶν οὐ κείται, ἢ διὰ τί κείται. Talis iere mens Silliconi, de quo lectissimis versibus Claudian. lib. 11. de laudib. Sillicon. 178. ff.

— — quis devius esset

*Angulus aut regio, quae non pro numine vultus
Dilectos coleret, talem ni semper honorem
Respueret? decus hoc rapiat, quem falsa thinentum
Munera decipiunt, qui se dissidit amari:
Hic solus sprevisse potest, qui iure meretur.* IDEM.

9. *In carrucis solito altioribus.*] Editio Romana habet *carrucis*: quam scripturam tuetur Hesychius et vetus Glossarium. In Pandectis Florentinis *carrucha* semper scribitur, quomodo etiam in hoc loco codicem suum habuisse, testis est Lindenbrogius. Est autem *carrucha*, τετρακύκλον ὄχημα, seu reda. Hesychius: ὁδίων, παρούχων. Glossae Graecolatinae: παρούχιον: reda. Galli aliquantum corrupto vocabulo *carrocas* vocamus: in quibus eandem ambitionem hominum nostrorum hodie cernimus, quam apud Romanos sui saeculi fuisse testatur Marcellinus. VALESTIUS. Haec examinat Io. Schefferus de re vehicularia lib. 11. cap. 27. ORONOV.

Carrucae solito altiores.] Magnus in carrucis luxus Romanorum, quas et auratas et argenteas habuisse Martial. indicat lib. 3. Epig. 63. Lamprid. in Alex. Sever. c. 43. Iulianus Novel. XVII. Pont. Paulin. Episcop. Nolan. Epist. x. ad Sever. - - villore asellis burico sedentem tota huius saeculi pompa, qua honorat et opulenti poterant circumflui Senatores, prosequeretur carrucis nitentibus, phaleratis equis, auratis piletis, et carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente. Hunc situm frugaliores Principes uti reprimerent, Imperiali edicto solis Honoratus iutra

urbem carrucarum usum concesserunt, l. unic. C. Theod. et Iustinian. de honorat. vehiculis. LINDENB.

carrucis altioribus] quam altitudinem ad sedilia magis, quam rotas referendam esse recte credit Beckmann *Gesch. der Erfindd.* B. 1. S. 391. W.

Quae sequuntur de vestibus, quanquam ita comparata sunt, ut, satente Gronovio, totus locus depositus sit, et ne ab Apolline quidem sanandus; ego et ipse quidem nonnisi codicum ope sanitatem loco reddi posse existimo plenam, idem tamen constitutum a Valelio contextum tueri tentabo. Omnino res veterum vestiaria, etsi satis multos de ea et libros habemus et libellos, nondum ita expedita est, ut accuratam de singulis animo informare notionem possimus. Etenim, quod nostra aetate sit cummaxime, ut singulis mentibus belluli nostri bellulaeque novas ornatum comminiscantur formulas, id et Romae factum historiae testantur. Materiam variarunt et formam vestium, nova nomina paullulum mutatis impoluerunt, excogitarunt novas. *Lacernae* igitur, de quibus hic sermo est, quae olim vestes crassiores pinguioresque, tunicisque superinductae ad frigus pluviamque defendendam fuissent, eae sub Imperatoribus in locum togarum cessere: (cf. Ruperti ad Iuvenal. 1, 95.) easdem vero senioris aetatis luxuries e tenuiori materia et ad ornatum confecit, iisque aetate etiam usa est. Vide Intt. ad Iuvenalis Sat. 1, 27. *Crispinus Tyrtas humero revocante lacernas*, cf. eundem Sat. vi, 259. *hae sunt, quae tenui sudant in cycloade*, et Claudianum in Eutrop. 11, 337. *onerique vel ipsa serica*: idemque fere dicit Ammianus ipse xxviii, 4. 18. ubi solis ita impatientes Romanos pingit suos, ut querantur, quod non sint apud Cimmerios nati. — quae collis insertas, caput enim solum eminebat; quod uti commune erat lacernis praefixis et recentioribus, in eo tamen discrepasse videntur, ut, cum illas rotundae fuerint et undique clausae, humerosque et pectus ventriculique texerint ad genua fere protensae, hae contra apertae paterent et explicari possent. — *cingulis ipsi adnectunt nimia subteminum tenuitate perstabiles*, quia ob texturam subtilitatem perstabiles sunt, ideo cingulis adeo firmannt atque adstringunt, ne ventis ludibrio sint. — *expectantes*, tempus observantes (melius tamen, quod Valelius suadet, *expandentes*) crebris agitationibus, gesticationibus, maximeque sinistra, ut longiores fimbriae perspicue lucerent. Fimbrias intellexerim vel de limbis, clavisve, vel de duabus longioribus laciniis, in acutum, ut muliercularum nostrarum collaria, desinentibus, quales in Iconismo Mercurii apud Ferrarium de re vestiar. P. 2. p. 79. conspiciuntur. — *tunicarumque varietate lictorum effigatae in species animalium multiformes*. Licia sunt fila, quibus in telis textrices implicant tramas staminis, quorum ope distrahi esse possint, et subtemen radio immitti. Graeco νομίσματα. v. Schneider in Ind. scriptorum rei rust. v. Tela p. 371. Tunicis istis igitur areolae rotundae vel quadratae erant intextae, in quibus variae animalium figurae, uti in Babyloniciis acu pictis vestibus conspiciebantur. Cf. et Salmasius ad Scriptt. Hist. Aug. T. 11. p. 296. et 500. et Alb. Ruben. in Sylloge epistolar. claror. viror. a Burmanno edita T. 11. p. 753. W.

Sudant sub ponderibus lacernarum.] Ironice id dictum accipio in homines delicatos, quibus oneri erant lacernae sericae. Simili sensu Claudianus lib. 2. in Eutropium v. 337.: *onerique*

vel ipsa serica. * Ita Plinius in lib. 9. capite 23. Iuvenalis sat. vi. v. 259. et Hieronymus in consolatione ad Pammachium de obitu Paulinae: *Quibus serica vestis oneri erat, et Solis calor incendium; nunc sordidatæ et lugubres, et sui comparationis forculæ pavimenta verrunt.* VALES.

Quas in colli exserta.] Locus foedo corruptus, cui neque a Ml. medela: proponam tamen ut ibi legitur: — *quas in collis inserta singulis ipsis adnectant, ne una subtegrinum tenuitate perpiavillis expectantes . . . crebris a cogitationibus maximeque.* Viderint alii, an quid inde expiscari possint. LINDENB.

Quas collis insertas cingulis ipsis adnectunt.] Editio Romana, cui adstipulantur scripti, omnes codices, scriptum habebat: *quas in collis inserta.* Ex quo Petrus Castellus excogitavit eam lectionem quam ceteri Editores secuti sunt. Sed non dubito, quin Marcellinus ita scripserit uti edendum curavi. Sic enim in lib. 31. c. 2. de Hunnis: *Sed semel obsolet coloris tunica collo inserta, non ante deponitur quam in pannos difflexerit destructa.* Quod vero attinet ad alteram emendationem, qua cingulis restituiamus pro singulis, de eius veritate non dubitabit, qui meminerit in omnibus fere omnium Auctorum scriptis exemplaribus singula pro cingulis perperam scribi. Vulgata certe lectio nullum habet sensum. Itaque P. Faber in lib. 1. Semestrium emendaverat *fibulis ipsis adnectunt.* In codice autem Regio ex conjectura exscriptoris emendatum est, *insertas iugulis ipsis adn.* * atque ita in codice Tolosano scriptum etiam inveni. VALESIIUS. Oct. Ferrarius, quum libro 1. partis 11. de re vestiaria voces has citasset ita, *quas in colli exserta singulis ipsis adnectant,* pronuntiat: sed locus ille, licet Cl. Valesius medicinam facere conetur, depositus est, et ne ab Apolline quidem sanandus. Et certe facilius quam oportebat, doctissimus Valesius se addidit simili loquutioni auctoris, ut quoniam alibi dicitur *tunica collo inserta*, idcirco, nunc contemnat voculam *in* vel tres lineas concordi veterum librorum fide servatas; quod etiam alibi facit in imminuta vel laesa maiestate. Interim et ante hos Io. Meursius lib. 111. Animadv. Miscell. cap. 27. tentaverat *ligulis spissis.* Crediderim iugulas fuisse aliquid in vestitu huc pertinens, atque adeo proxime ad priscam scripturam legendum, *quas cucullis, insertas iugulis ipsis, adnectunt.* Iam enim et Martialis (quem vide xiv. 129 et 132.) tempora cum lacernis incipiebant fumere cucullos, quod propediem magis invaluit, quum deliciis fracti Iovem solemque nudo capite excipere degeneres Urbis incolae non tolerarent. GRONOV.

Nimia subtegrinum tenuitate perflabiles.] Ita hunc locum emendavi ex vestigiis veterum exemplarium, in quibus legitur, *tenuitate perpiavillis.* Corruptioni ansam dederat literarum affinitas. Sic supra, ubi legitur *per flexuosus*, scripti codices habent *per plezuosus.* VALES.

Filis exstantes crebris a locis omnibus.] Multum sibi indoluit hoc in loco P. Castellus. In Editione enim Romana, quam corrigere erat aggressus, sic legebatur: *Perptanitis expectantes crebris cogitationibus.* Et ita fere reliqui codices scripti, nisi quod post *expectantes* lacullam exhibent, quae in Regio exemplari denotari videtur uno puncto. Etsi autem in tam corrupto loco difficile est veram emendationem assequi, videtur ta-

men legi commodè posse: *Expandentes eas crebris agitationibus.* Quod sequentibus verbis confirmatur. sequitur enim: *Ut longiores fimbriae tunicaeque perspicua luceant varietate lictorum.* Homines enim delicati cum lacernas e serico haberent per lucidas, eas insuper crebris motibus agitabant, ut tunicae eorum opere plumario textae ab omnibus conspicerentur. VALES.

Ut longioris fimbriae tunicae.] In editione Romana erat: *Ut longiores fimbriae tunicaeque.* Quod cur Petro Castello placuerit corrigere, non video. Editioni certe Romanae subscribunt codex Regius, * Tolosanum * et Florentinus cum editione Frobeniana. Fimbriae igitur ad lacernas referendae sunt, quas fimbriatas fuisse, docet vetus interpretes Persii, et ex illo Isidorus in Originum libris. Possunt etiam de tunicis intelligi, et sic erit figura quam Graeci *ἡ δὴ δὴ δὴ* vocant, non infrequens Marcellino nostro, ut cum ait infra in hoc libro: *Cum glorioso Marte Mediam urget et Parthos.* et clarius in lib. 16. *Ingenti praelio superatus a Romanis et Pompeio Rex praedictus.* denique in fine lib. 23. *Post Lydiam victam et Croesum.* * Sane tunicas Romanorum veterum fimbriatas fuisse, docet Suetonius in Iulio Caesare c. 45., quum dicit: *Lato clavo usus est, ad manus fimbriato.* Et prisca quidem Romanis manuleatas ac talares tunicas gestare, probro erat. Verum processu temporis eiusmodi tunicae invaluerunt: quod testatur Augustinus in lib. 3. de doctrina Christiana capite 12. *Sicut enim talares et manicatas tunicas habere, apud Romanos veteres flagitium erat: nunc autem honesto loco natis, cum tunicati sunt, non eas habere flagitium est.* * IDEM.

Effigatae in species animalium multiformes.] Asterius Amafiae Episcopus in Homilia de Divite et Lazaro ait, novam quamdam texendi rationem sua aetate inventam fuisse, qua in connexione flammis cum subtemine picturae virtus exprimeretur, omnisque generis animalium formae vestibus intexerentur: addit etiam a pueris mirantibus digito monstrari solitas huiusmodi animalium figuras, leonum puta, pardorum, urforum; silvas quoque, et canes, et rupes, et venatores tunicis et palliis intextos: qui autem religiosi praeter ceteris videri vellent, historias ex Evangelio sumtas simili arte vestibus inluisse. Idem scribit Prudentius in Hamartigenia his versibus, 288.

*Vellere non ovium, sed Eo ex orbe petitis
Rumorum spoliis fluitantes sumere amictus
Gaudent, et durum scutulis perfundere corpus.
Additur ars, ut fila herbis saturata recoctis
Illudant varias distincto flamine formas.*

* Exstat etiam hac de re Theodoriti locus insignis in sermone iv. de Providentia p. 361. Ex quibus intelligendus est Chrysostomus in Homilia 50. in Matthaeum, ubi adversus superfluas artes pictorum et plumbariorum invehitur, το δὲ ἡδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς, ἢ ἐν ἰσχυροῖς, ποὺ χροῖστος; * IDEM.

18. *Alii nullo quaerente patrimonium suum in imm. extollunt,* etc.] Cur dixit nullo quaerente? Neque enim temere et sine causa id adiectum est. Nimirum perstringit Marcellinus his verbis importunam vanitatem quorundam Nobilium sive Senatorum, qui possessiones suas per universum orbem diffusas, nullis ipsis interrogantibus, assidue praedicabant, earumque immensos reditus non sine mendacio interdum referebant. Sic quippe interpre-

tor proxime sequentia verba haec: *Cultorum, ut putant, feracium multiplicante annuus fructus.* ubi scribendum existimo, *ut puta feracium*, vel *utpote. Multiplicantes* igitur idem valet, atque augentes et amplificantes mendacibus verbis. Neque enim de usuris hunc locum placet intelligi: praesertim cum Senatoribus eo tempore non licuerit fenus exercere. Certe Chrysostomus legibus Romanis interdictam esse usuram Senatoribus adhuc sua aetate prodit in Homilia LVII. in Matthaeum: τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν ἢ σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι: ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Id et diserte confirmat lex tertia et quarta in Codice Theodof. de usuris. Idem docet Augustinus, seu quis alius, in quaestionibus ex utroque Testamento mistis capite CII. *Dignitatis enim homini negotiari deformis est: Senatoribus quoque fenus diffamia est.* Olim quidem possidendi modus praefinitus erat Senatoribus Rom. cautumque erat ne extra Italiam possiderent, neve navem haberent nisi ad fructus ex agris deportandos; ut docent Cicero in libro V. in Verrem, et Livius in fine libri XII. Quas leges prae vetustate neglectas ac mortuas, sicuti loquitur Cicero, retulit postea Caesar Dictator, teste Tacito in lib. VI. Hist. Ea lege modus credendi possidendique intra Italiam praescriptus est Patribus, vetitumque ne Senatores pro arbitrio fenus exercerent. * VALES.

Cultorum ut putant feracium.] Sic pingua culta. Fest. Avien. in Descript. orb. terrae, 1022:

Tunc Pisida ferox exercet pingua culta.

* Cassiod. lib. 4. Var. 36. *Istorum culta vastavit.* Lib. 12. *Var. 5. Exercitus Lucaniae Bruttiorumque dicitur culta vastasse.* Paulinus in natali Felicis II. *Quisque colunt rigui felicitia culta Galesi.* Claud. de bello Gild. n. 103. *Sufficerent Etrusca mihi, Campanaque culta.* * LINDENB.

11. *Ex collaucta stipe Valerius.]* Quae hic strictim tanguntur, ea uberius narrant T. Livius lib. 2. Plutarch. in vita Valerii, Dionys. Halicarn. lib. 5. et 6. * Seneca ad Helviam matrem lib. de consolat. * cap. XII. Salvian. Mass. de provid. lib. 1. IDEM.

Subsiditi amicorum mariti.] Valerius Max. in lib. 4. cap. 4. non subsidii amicorum Reguli, sed decreto Senatus alimenta coniugi eius ac liberis praebita esse scribit. Cui subscribit Dio in Fragmentis 44, quae nuper vulgavimus. ὁ γὰρ ἐγγούλος ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἦν, ὥστε μὴτε τὴν ἀρχὴν ἐπαύτως ἐδεῖξαι: δι' αὐτὴν ὑποσχεῖναι, καὶ τῇ γυναικὶ τοῖς τε παισὶν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι ψηφισθῆναι. Id est ad verbum: *Regulus enim tanta premebatur inopia, ut eius causa Magistratum suffragiis populi sibi delatum suscipere vix sustinuerit: utque coniugi eius ac liberis alimenta ex aerario decreta sint.* VALES. Cf. Perizon. Animadv. hist. p. 29. W.

Cum nobilitas florem adultae virginis, diuturnam absentiam.] In codice Regio et Editione Romana reperi, *diuturnum*: unde quis conicere possit legendum esse: *Cum nobilitas florem adultae virginis diuturnum absentia pauperis erubesceret patris.* Et ita diuturnus flos erit, quem alii obsolescentem dicent. Nolim tamen quidquam temere mutari, praesertim cum diuturna

absentia Cn. Scipionis iure dicatur, qui octo annis Proconsul bellum in Hispania gessit, teste Livio in lib. 25. Ceterum de hac liberalitate Senatus eleganter Valerius Max. lib. 4. cap. 4. et Zonaras ex Dione: mirumque est, id a Tite Livio praetermissum fuisse. VALES. Cf. Perizonii Animadv. hist. p. 83. Harles. et Gronov. Praef. p. xxxi. ubi contra Pricaeum disputat. W.

12. *interrogatus multa, et coactus mentiri,*] tot obtusus interrogantiunculis, ut, cum non habeas, quod statim respondeas, ut tamen respondeas, fingere plura cogaris. W.

Ut poeniteat ob haec bona.] Hic locus ex Mss. codicum auctoritate sic a nobis est restitutus: tantum emendavimus, *ob haec bona*, cum in Mss. et in Editione Romana legeretur, *ut haec bona*. VALESIIUS. Ex quo quis non videt audacius certe ob fieri ex *ut*, quum propinquius sit ac proclivius *in haec bona*? GRONOV.

13. *Ut incognitus haerebis.*] Sic habet Editio Augustana a Mariangelo Accursio viro doctissimo emendata. In Editione Romana *haeredis* legebatur; unde Petrus Castellus emendaverat *haeres*. Nos lectionem Augustanae Editionis sequi maluimus, quippe quae et ad scriptum codicem propius accederet, et cum antecedenti oratione melius conveniret. Neque aliter in codice Tolos. scriptum inveni. In Regio exemplari tria haec vocabula omissa erant. Ceterum quod incognitum et repentinum iungit hic Marcellinus, videtur sumtum ex Cicerone in Bruto, c. 69. qui sic dicit: *Ignoti homines et repentini, Quaestoras celeriter facti sunt*. VALES.

Hortatore illo hesterno . . . numerando.] Ita primus hunc locum edidit Sig. Gelenius, vir exacti iudicii, cui uni plurimum debet noster Marcellinus. Neque aliter habuit Editio Romana, quae omnes lacunas scripti exemplaris fideliter exhibuerat. Sed Petrus Castellus sine ullo codice scripto, sola fretus non dicam coniectura, sed audacia, omnes lacunas explevit. Atque hunc quidem locum sic suppleverat: *Illo hesterno dies numerando*. IDEM. Exemplari Lindebrogiano adscriptum vidi [MS. *die numerando*. leg. *demirando*. Loisel.] GRON. Lacunulam fortasse expleveris, si legas *varia enumerando*; quod si tecum feceris, et verba recte ordinaveris, sensum habebis hunc: Qui heri, ut crebro reviseres, hortatus erat, dum varia enumerat, variastricas neccit, afferetque suspiciones, diutius hodie, qui sis, vel unde venias, ambigit. Alia tamen postea temporis medela aptior visa est, si scribas: *foenora numerando*, quod bene convenit *homini bene nummato* (de hoc enim sermo est. §. 12.) qui, cum totus occupatus sit in computandis fortibus atque usuris, quid praeterea agat, vel dicat, nescit ipse. W.

Per totidem defueris tempus.] Non dubitavi hanc scripturam hic restituere, quam praeter Florentinum codicem Regius quoque servavit. Existimo tamen quiddam adhuc deesse, *dierum* puta, aut *mensium*. Arguit enim superbiam et iniquitatem illorum Nobilium, quos cum assiduo officio per triennium colueris, si forte triduo, aut trimestri spatio abis, prioris obsequii tui oblitio subit. Et sic tollitur barbarismus, qui vulgaram lectionem inquinat. VALES. An *tot dierum defueris tempus*? GRON.

Aetatem omnem frustra in stipite conteres submittendo.]

* Alludit Marcellinus, ut opinor, ad haec Senecae in libro de brevitate vitae capite xiv. *Nemo horum annos tuos conteret.* Stipitem autem vocat hominem stupidum, et in quo nullus residet sensus non magis, quam in stipite. Sic Terentius in *Heautontimor.* Actu 5. Sc. 1. v. 4.

— — *in me quidvis harum rerum convenit,
Quae sunt dictae in stultum: caudex, stipes, asinus,
plumbeus.*

Et Cicero de Haruspicum responsis; Aelium quemdam Ligurem vocat stipitem. Claudianus quoque in *Entropium* lib. 1. 126.

Et nihil exhausto caperent in stipite lucri. VALES.

Stipitem Valesius et cum eo Ernesti exponunt stupidum. Ammianus autem cum paullo ante Romanum illum *tumentem* nominaverit, equidem locum ita intellexerim: tempus operamque perdes, si rigidam prae fastu cervicem flectere et mollire coneris. W.

14. *Cum autem intervallata temporibus.]* Hoc loco Mss. codices omnes, et Editio Romana atque Augustana vocem interserunt hoc modo: *Cum autem commotus intervallata temporibus.* Unde non absurde quispiam legendum esse coniecerit: *Cum autem commodis intervallata temporibus.* VALES.

Distributio sollempnium sportularum.] Exempla huius rei apud Symmach. *LIXPENA.* Cf. Plin. *Epp.* x. 117. W.

Exceptis iis quibus vicissitudo debetur.] Id est, praeter eos quibus vicem reddere oportet, cum ab iis aut convivio exceptus prior, aut sportula honoratus sis. Sic Marcellinus in lib. 16. c. 12. *Armatorumque milia triginta et quinque partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendae quae sua.* * Ambrosius, seu quis alius Auctor in caput xiii. *Epistolae ad Romanos: Comestationes* (inquit) *sunt luxuriosa convivia, quae aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent a contubernaliis exhiberi.* * VALES.

digesto plene consilio.] Cf. xxviii. 4. 17. ubi de eadem re sermo est, aliquoties libratis sententiis. W.

Pro domibus excubat aurigarum.] Claud. lib. 2. de laud. Stilic. 114.

— — *vestibulis foribusque potentum excubat.* LINDENB.

Qui pro domibus excubat aurigarum.] Viles de plebe homines intelligit, qui totos dies in Circo perstabant, de equis circensibus, et de agitatoribus satagentes, ut scribit Marcellinus infra, ubi de plebis Romanae studiis agit. Quinetiam pro domibus aurigarum factionis eius quam fovebant, excubare erant soliti. Quod quidem in plebeis hominibus mirum videri non debet, cum Caius Caligula praefinae factioni ita deditus fuisse dicatur a Suetonio, ut cenaret assidue in stabulo, et maneret. Marcellinus in lib. 28. 4. de iisdem: *Eisque templum, et habitaculum, et concio, et cubitorium, et spes omnis Circus est Maximus.* VALES.

qui pro domibus excubat aurigarum.] Ex quo sub Imperatorum potestate coepit esse populus Romanus, rerum omnium securus nihil sibi deesse putavit, si panem haberet et Circenses. In his aurigandi inprimis studium ad insaniam usque processerat, et

in quatuor coloribus distinctas factiones abierant aurigae, quarum unaquaeque suos habuit fautores. W.

artem tesserariam profitentur.] Cf. et hic xxviii, 4. 21. W.
secretiora quaedam] artes magicas. xxvi. 3. 3. secretiora legibus interdicta. W.

15. *inutiles*] „i. e. perniciosos, ἀλυσίτελεις. cf. Livius 6, 40. Nisi forte vocabulum ἀχρήσιμος expressum est. Vid. Salmas. ad Serr. Hist. Aug. Tom. 1. p. 416.“ Sic Ernest. in Glossario. Hemsterhusius ad Luciani Timonem T. 1. p. 344. Bipont. malit *mutilos*, eorum enim, qui non integri corporis erant, ut ait Seneca, malum omen faciebat occursum. Non magis mihi tamen, fateor, persuasit, quam Abreschio ad Thucydidem p. 109. nec ipse multum tribuit huic emendationi vir olim egregius. W.

Eo quoque accedente, quod et nomenclatores.] In hoc loco emendando quid et quantum licentiae mihi sumserim, nolo dissimulare. Cum igitur in Regio codice et in Editione Romana scriptum esse vidissem: *Vitant e quoque accedente, quod et nomenclatores, etc.* unius literae adiectione locum sic sanavi. Ceterum id nomenclatorum officium fuisse docet Seneca in Epist. 19. *Habebis convivias, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit.* Athenaeus lib. 2. p. 47. Ε. μετὰ ταῦτα κατεκλήθειεν ὡς ἤθελεν ἕκαστος, οὐ περιμένοντες ὀνομακλήτορα τὸν τῶν δέιπνων ταξίαρχον. Neque vero solum digerebant eos, qui venturi essent ad cenam, sed etiam eos, qui sportulam accepturi essent; ut testatur Marcellinus verbis quae proxime sequuntur: *Mercede accepta lucris quosdam, et pranditis inferunt subditicios ignobiles et obsecuros.* Lucra enim sunt sportulae quae in auro, aut argento dabantur. De hac autem nomenclatorum avaritia, qui infimis hominibus operam suam venditabant, loquitur Lucianus in dialogo περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, (T. III. Bipont. p. 530.) his verbis: περιμένειν ὑποόμενον καὶ ἀποκλειόμενον· καὶ ἀναίσχυντον ἐνίοτε καὶ ἐχληρῶν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῇ κακῶς συρίζοντι, ἢ ὀνομακλήτορι λιβυκῇ ταπτόμενον. καὶ μισθὸν τελοῦντα τῆς μνήμης τοῦ ὀνόματος. [Hoc nomenclatoris Suetonius in C. Caes. Caligula. capite xxxix. vocatores appellat, ut et Plinius in lib. xxv. cap. x.] VALES.

16. *Subversasque filices sine periculi metu properanter.*] Vias Urbis intelligit quae filice stratae erant. Sic Iuvenalis in Satyra 6. 350.

Nec melior, pedibus filicem quae conterit atram.
Et Prudentius in lib. 1. contra Symmachum v. 583.

Quique terit filicem variis disturfibus atram.

* Porro scribendum haec videtur, *properantes.* * IDEM. Cf. xxvi, 3. §. 5. Liv. xli, 27. xxix, 37. W.

Equos velut publicos signatis, quod dicitur, calcis agitant.] Equos publicos vocat animalia cursus publici. Quia vero sine diplomatis cursum publicum usurpare non licebat, teste Capitolino in Pertinace, c. 1. et l. 2. de curiosis, et l. 3. Cod. de cursu publico; idcirco signati calcei dicebantur eorum, qui eiusmodi diplomata seu eversiones habebant, aut tractorias, aut angariales; tot enim nominibus dicuntur. Graeci συνδήματα appellant. Vetus Glossarium, *Evectio σύνδημα*. Item σύνδημα sigillum, evectio. Iulianus Augustus in Epistola nondum edita ad Libanium Quaestio-

rem: 'ὅς ὤντος γε τὸ σύνθημα ἡμῶν μελλήσαν. ἀντὶ γὰρ τοῦ τη-
μεν καὶ δεδῶναι Φερόμενον ἐπὶ δημοσίας ἀθήνης, etc. Hieronymus
quoque in Ep. ad Iulianum: *Iam dimisso synthemate equus pu-
blicus sternebatur.* VALES.

equos publicos vocant, qui per stationes erant dispositi, vel
singuli, vel plures curribus iungendi, ut in promptu essent, si
quando ex aulis principum mandata erant in provincias perferen-
da, vel ex his ad Imperatores nuntianda. Saepius huius cursus
publici meminit Ammianus, cuius loca congesta vide in Ind. II.
v. Cursus clabularis. W.

Familiarum agmina.] Contra hanc ambitionem graviter in-
vehitur Chrysostomus in Homilia 40. in Epistolam priorem ad Co-
rinthios: ubi divites illos qui servorum greges ubique circumduco-
bant cum in foro, tum in balneis, eleganter comparat venaliciariis
et ovium venditoribus: lictōres quoque eos habuisse scribit, qui
scilicet turbam submoverent, et servorum aciem instruerent. *τι δὲ
καὶ παῖδας φαβδούχους ἔχεις, ὡς δούλους κερχημένους τοῖς ἐλευθερίοις.*
Hi sunt, quos praepositos urbanae familiae Marcellinus noster
infra appellat, et virgas manibus gestasse, sicuti Chrysostomus di-
cit.* VALES.

Ne Sannione quidem, ut ait Comicus] Terent. in Eunucho
Act. IV. Scen. VII. v. 10. LINDENB.

Quos imitatae matronae complures.] Huius loci emendatio
codici Regio debetur, in quo prius quidem scriptum erat, *quos
emitate*, prout Editio quoque Romana exhibet: sed eadem manu
ita emendatum est, ut edidimus. Observavi autem in manuscriptis
exemplaribus fere scribi *emitari pro imitari.* *In Ms. Tolosano
plane scriptum est, *quos imitatae.** VALES. Sic iam divinavit
Salmf. ad Scr. H. A. T. I. p. 846. W.

Opertis capitibus et basternis.] Basternae enim matronales
erant opertae, planeque similes earum quas hodie lecticas voca-
mus, ut docet vetus Epigramma:

*Aurea matronas claudit basterna pudicas,
Quae radians patulum gestat utrinque latus.*

*Auratas fuisse eiusmodi basternas testatur etiam Ioh. Chryso-
stomus in Homilia 11. in Epistolam Pauli ad Romanos. *αἱ δὲ
ὄψεις τῶν ἡμιόνων, τῶν τὴν γυναῖκα φερούσων τὴν σὴν, πολλῶ
καταλάμπονται χρυσῷ, καὶ τὰ δῆματα, καὶ τὰ ξύλα τὰ τὴν στήν
ἐκείνην ὑφαίνοντα.* Et Paulinus de matronis Rom. loquens, quas
obviam Melaniae processerant, in Epistola x. *Auratis piletis et
carpentis pluribus gemente Appia aiauo fulgente.** VALES.

Basternis] Glossar. Nomicum: *Λεγόμενον, βάστερνα, κράβατον.*
Martyrolog. Graecum de D. Eugenia: *ἣν ἀναγνώσκουσα ἴδον τοῦ
Βαστερνίου.* Et: *προσέταξε στήναι τὸ βαστέρνιον.* Hieronym. ad
Eustoch. Aldhelm. de Virginit. LINDENB. Basternae erant ge-
nus lecticae, ita tamen differunt, ut lecticae portarentur ab ho-
minibus, basternae autem a iumentis, mannis, burdonibus, mulis,
quorum unus antecedebat, alter sequebatur. Porro lecticae erant
vel clausae, vel opertae, basternae semper clausae; illis et viri et
feminae utebantur, his seminae solae. v. Salmf. ad Scriptt.
Hist. Aug. T. I. p. 845. Scheffer de re vehiculari Lib. II. c. 6.
p. 115. ff. *Atstorph* de lectis et lecticis p. 310. W.

17. *Præpositis urbanae familiae suspensae digerentibus.*] Sensus est, servos præpositos urbanae familiae, quae tunc suspensa est, et otiosa ab omni opere vacat, ordines curare. VALES. Urbana familia, opposita rusticanae, constabat servis artis cuiusdam honestioris peritis, vel literatis, quos *suspensos*, consuetis quotidianis laboribus abiectis ad deducendum dominum dominamve evocatos *præpositi*, liberti plerumque, tanquam designatores ordinant et suum cuique locum in pompa assignant. W.

Digerentibus sollicitate.] Sumtum videtur ex Senecae libro de Constantia c. 15. *Turbam venali fastidio digerentibus.* VALES.

Quos insignes faciunt virgae dextris aptatae.] *Asterius Episcopus Amalese in Homil. de oeconomo iniquitatis pag. 20. Τὸ δὲ τῆς τῶν ὑπαρχόντων ἀξίας ἢ σκηνῆς; τὸ ἀγγύσιον ὄχημα, καὶ καλαμὶς ἢ χροστή. Quid autem et quanti tota illa quam Praefides obtinent scena; argenteum vehiculum, et virga aurea? Seneca de Tranquil. initio: *Placet honos fascesque, non purpura aut aureis virgis adductus* (ita lego: vulgo adductum male) *capeffere, sed ut amicis propinquisque et omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque sum.* Eaeque virgae in nummis antiquis in manibus magistratus apparent. * *In virga potestatem intelligi convenit.* Insigne enim potestatis est, inquit Hilarius Episc. Pict. in Psal. 2. et 124. Unde Europalaes aurea virga decoratus ante pedes regis primus incedebat. Calliodor. lib. 7. Var. 5. Vid. Petr. Fabri V. C. Agonisticon lib. 1. cap. 22. LINDENB.

Multitudo spadonum coloris obluridi.] Hunc sequioris sexus fastum multis reprehendit D. Chrysostom. cuius Homil. xx. in Paul. ad Ephes. v. haec verba sunt: ἡ γυνὴ χρυσοφορεῖ, καὶ ἐπὶ ζυγούς λευκὰν πρόσωπον. περιφίεται πανταχοῦ, οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς ἰχθὺς, καὶ ὑνόυχων ἱσμός. Hieron. ad Eustoch. *Præcedit caveas basternarum ordo semivirorum, et rubentibus buccis cutis facta distenditur.* IDEM. Hoc hominum genus, in (quod et alibi invehitur Ammianus, v. Ind. v. Eunuchus, ad lecticam dominae incedit a senibus in pueros desinens, ut seniores praecedant, iuniores sequantur. *obluridi*, quibus, ut vetulae ap. Horatium Epod. xvii. 22. *pelle lurida amicta ossa.* qui et alio rugosorum elogio eisdem ornat. Epod. v. 9. 13. — *agmina.* Libanius oratione parentali in Iulianum T. 1. Reisk. p. 565. numerum Eunuchorum maiorem fuisse ait, quam muscarum verno tempore greges circumvolantium. Plura de his hominibus, ut alios taceam, vide apud Gibbonum T. iv. p. 255. ff. et T. v. p. 284. ff. W.

Obluridi, dist. lin. compage deformes.] Sic habent codex Regius ac Florentinus, et Editio Romana. Sed Petrus Castellus, cum eam locutionem contra leges Grammaticae peccare existimaret, correxit: *oblurida, distortaque lin. compage deformis.* Existit postea Sigismundus Gelenius, qui Frobenianam curavit Editionem. Is audacter satis vocem addidit hoc modo: *coloris obluridi, distortaque lin. compage deformis.* Quod equidem institutum probare non possum, cum ea vox absit tum a codice Regio, tum ab Editione Romana. Quinetiam in Romana Editione legitur, *a senibus in pueros desinentis.* Unde suspicari quis pollet legendum esse *desinentes*, Cuiusmodi locutio Marcellino est familiaris. VALES.

Mutilorum hominum agmina.] De hac matronarum ambitione loquitur Hieronymus in Epistola ad Furiam: *Noli in publicum subinde procedere, et spadonum exercitu praecedente, viduarum circumferri libertate.* VALES.

Detestetur memoriam Semiramidis.] Incertum, Semiramis-ne prima evirari matres iusserit, an vero Persarum id iam olim institutum sit. Claudian. lib. 1. in Eutrop. v. 339.

— — — *Seu prima Semiramis astu*
Affyrilis mentita virum; ne vocis acutae
Mollites, levesque genae se prodere possent,
Hos sibi coniunxit similes: seu Persica ferro
Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram.

Certe de Semiramide* nil tale Diodorus, Sicul. vel Trogus, sed tantum vestitu eam sexum mentitam asserunt: *ετολήν ἐπαγχαμένην, δι' ἧς οὐκ ἦν διαγνώσκειν τὸν περιβλεπόμενον, πότερον ἀνὴρ ἢ γυνή.* Persis vero id numero multi sunt qui adtribuunt. Petron. Donat. Stephan. Cuius detestandi facinoris invectivam vide apud Suid. ex Cyrillo in voce *επαδόνας.* LINDENB.

Semiramidis Reginae, quae ten. mores castravit omnium prima.] Consentit quidem Claudianus in Eutropium, ut iampridem notavit Delrio. Sed Clearchus Solensis Aristotelis discipulus in lib. 4. de moribus gentium, praeclarum hoc inventum Medis tribuit, teste Athenaeo in lib. 12. p. 514. D. *Κλέαρχος δὲ ὁ Σολεῖος ἐν ταύτῃ φησὶν προειπὼν περὶ τῆς Μήδων τελευτῆς, καὶ ὅτι διὰ ταύτης πολλοὺς εὐνοῦχίζουσιν τῶν περικτιόνων.* Mulieres vero castrare primi cooperunt Lydi, ut docet idem Athenaeus in libro cit. et Constantinus Manasses. Gyges enim Lydorum Rex primus puellas castrasse dicitur, ut iis adolescentibus diutius uteretur, quemadmodum scribit Xanthus Lydus in 2. rerum Lydicarum apud Suidam in *Εὐνόχ.* At Graeci hanc foedam inhumanitatem semper detestati sunt. Argumento sit Periander Corinthius, qui cum Corcyrensisibus intentus esset, Principum liberos ad Regem Lydorum Alyattem castrandos misit Sardes, ut narrat Herodotus lib. 3. c. 49. et Diogenes Laërtius l. 7. 21: quippe cum nullus esset in tota Graecia, nedum Corinthi Medicus, qui id facinus suscipere auderet. VALES. *Semiramidis.* Cui tamen fortasse sit iniuria. *Gesnerus* certe ad locum Claudiani a Lindembrogio et Valerio excitatum, praeter Claudianum et Ammianum se non reperisse ait, qui hanc Semiramidi notam iqueret. Nuper *Heerentius* in *Bibl. d. alten Literatur u. Kunst.* B. vi. inter inedita p. 18. aliquot paginarum scriptiunculam protulit e bibliotheca Elcorientli, schedisque Hostenii, ubi et haec evirationis inventio, et alia Semiramidi vulgo adscripta reginae cuidam *Lyttusae* tribuuntur. Auctor istius fragmenti ex Hellenico sua delumlit. Ceterum ipso Mose antiquiorem fuisse morem istum patet ex Deuteron. xxiii. v. v. Goguet *Origine des Loix* etc. T. 1. L. 1. c. 5. versio nis Hamberger. p. 365. et Beckmann *Gesch. d. Erfindd.* B. 5. St. 4. S. 472 et 476. W.

velut vtm infectans naturae — vias propagandae posteritatis ostendit.] Exquisitioribus verbis ornare sibi visus est Ammianus sententiam, quam brevius et simplicius ita poterat efferre: *Vim inferens naturae, quae puerulis adeo semen ad propagandam aliquando subolem indidit.* De voc. *crepundia* Ernestius conferri

iubet Clav. Ciceron. in h. v. it. Salmf. ad Scrr. Hist. Aug. Tom. II. p. 421. W.

18. *Vocali sono, perstabili tinnitu fidium.*] Sic restitui ex fide codicum scriptorum, Regii et Florentini; quibus Editio Rom. et Augustana adstipulantur. Sed nondum mihi perfanatus locus videtur. Ac nisi me coniectura fallit, sic scripserat Marcellinus: *Vocali sono ac perstabili, tinnituque fidium resultantis.* Eodem enim modo loquitur initio libri 30 (c. 1. §. 20.) *Et aedes pulsu nervorum, et articulato flatilique sonitu resultarent.* Quibus verbis duas Musicae species complectitur, organicam et vocalem. Sed organica duplex est: quarum altera in percussione consistit, altera in flatu. Organorum quippe alia sunt ἤματα καὶ καθάρματα, alia, ὑμνωδοί, quibus etiam hydraulica continentur, ut ait Athenaeus L. IV. p. 174. B—E. Omnia haec complexus est Cicero in Orat. pro Sexto Roscio Amerino c. 46. his verbis: *Ut quotidiano cantu vocum, et nervorum, et tibiarum tota vicinia personaret.* Nec secus Marcellinus noster in locis quos adduximus. Sed et Calliodorus in libro de Musica: *Symphonia, inquit, est temperamentum sonitus gravis ad acutum, et acuti ad gravem, modulamen efficiens sive in voce, sive in percussione, sive in flatu.* Graeci perinde ὀργανικὴν καὶ ὑδατικὴν μουσικὰν distinguunt, ut videre est apud Dionysium Halic. in libro de compositione vocabulorum, (T. V. p. 57. Reiske) et nominatum apud Auctores, qui de Musica scripserunt Graece, Gaudentium, Aristidem, et ceteros: apud quos nihil frequentius occurrit quam haec λέξις καὶ πρῶτος distinctio, id est vocalis et organicae Musicae: ac seorsum utrique proprias notas assignant, quarum superiores quidem vocalem, inferiores organicam metiebantur: in usum, ut eequidem iudico, auloedorum, citharoedorum, eorumque qui ad lyram caneabant. VALES.

organa hydraulica.] Haec iam ante Neronem in usu fuisse discimus ex Suetonio c. 41. qui eiusmodi novi generis instrumenta monstrasse Romae Imperatorem narrat. cf. Spanhem. ad Iulian. p. 118. inprimis vero Wernsdorf ad poetas minores T. II. p. 400. II. W.

19. *Cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alim. inopiam.*] Sic Octavianus Augustus magna quondam sterilitate ac difficili remedio omnes peregrinos, exceptis medicis et praeceptoribus, Urbe expulit; ut ait Suetonius c. 42. Cuius exemplum secuti deinceps Romani, crebro id usurpaverunt, adeo ut urbs aeterna hanc ob causam male audiret. Testantur id Symmachus in lib. II. Epist. VIII. et Ambrosius in lib. III. de Officiis, cap. VII. ubi in eam Romanorum consuetudinem graviter invehitur. Libanius in Antiochico (T. I. p. 329. Reiske) de fecunditate agri Antiocheni loquens sic ait: οὕτω τῇ τε γῇ πρόσω οὗτος ὁ παρ' ἡμῶν, τῷ τε ὄχλῳ τῆς γῆς ἡ φύσις. δι' ἣν οὐδενώποτε τὸν ἔθνην ἀναγκάζοιμεν ἀδικῆσαι. Δία διὰ τῆς περὶ τοὺς ἔθνην ἀμώτητος καίτοι παράδειγμα τῆς Ρώμης ἔχοντες, ἡ τῶν τῶν ἀναγκαίων σπάνει, ἥτις αὖ τοῦτο συμπίσσῃ, τῇ τῶν ἔθνην ἰδέσθαι πρὸς ἀφροσύνην μετέτρεται. Id est: Ita et agro convenienti incolarum multitudo apud nos est, et multitudinē incolarum bonitas agri respondet: cuius ope numquam coacti sumus saevitia in peregrinos Iovem hospitalem offendere: tamen nobis exemplum suppeteret urbis Romae, quae quoties inopia premitur annonae, peregrinorum expulsiōne huic malo mederi solet. Themistius quoque in Orat. 6.

ubi Theodosium Imperatorem Orientis ab annonae sollicitudine commendat, οὐκοῦν, inquit, δεῖ ἡμῖν ξηνηλασίας συνεχῶς καθίστην τῇ μητροπόλει, Φαργμίκου τῆς ἐνδείας χαλεπωτίου. Id est: Quare nihil nobis continua ac prope assidua peregrinorum expulsiōne opus est perinde ac Origini nostrae: quod quidem omni penuria atrociora remedium est. Quibus verbis Romam innuit, quam μητρόπολιν quoque appellat in Orat. 4. *Eundem Romanorum morem perstringit Libanius in lib. iv. Epistola 268. ad Rufinum Comitem Orientis, qui ob annonae penuriam decreverat, ut peregrini Antiochia pollerentur. τὰ δ' αὖ περὶ τὸν σίτον σοῦ μὲν καὶ ταῦτα ἄξια τῆς ῥώμης τετόλμηκας. *Ceterum peregrinos aliter sumit Marcellinus, quam in dicto loco Suetonius. Apud Suetonium enim, et illius aevi Scriptores, peregrini opponuntur civibus Romanis. Post legem autem illam Caracallae, qua omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data est, peregrini Romae dicti sunt, qui non essent oriundi ex urbe Roma. VALES.

Peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe.] Non novum id Romae, et quod Augustum etiam fecisse, cum gravior Urbem annona flagellaret, scribit Sueton. Octav. 42. Orosius lib. 7. cap. 3. C. Papius quoque Tribunus pl. lege lata peregrinos urbe expulerat, sed alia de causa: ἐπειδὴ ἐπεπόλαζον, καὶ οὐκ ἐδόκειν ἐπιτηδεῖν σφίσιν εἶναι συνοικεῖν. Dio Cass. lib. xxxvii. 9. LINDENBR.

sine ulla respiratōne] uti erant, ita ut sarcinulas vix possent colligere. W.

Tria millia saltatricum ne interpellata quidem.] Quae scilicet veterum fabularum exitus in scenis saltantes imitarentur, ut loquitur Iul. Firmic. lib. 6. Quippe lat non fuit corruptis severioribus P. R. moribus inter privatos parietes hanc artem continuasse: sed eo quoque luxuriarum ventum, ut parum putarent commode mimum egisse, ni saltationum etiam obscenis gestibus oculi inquinarentur. Cuius moris praecipui auctores tempore Augusti fuisse Pylades et Bathyllus. Zosim. lib. 1. c. 6. ἡ γὰρ παντόμοις ὄρχησις ἐν ταῖς οἰκίαις εἰσῆλθῃ τοῖς χρόνοις, οὕτω πρότερον οὖσα, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου πρῶτον αὐτῇ μεταβλότων. Quos mox secuti Mnelter, Paris, Phabaton, Caramallus, multos invenere discipulos. Seneca Natural. Quaestio. lib. vii. 52. 1. *Stat per successores Pyladis et Bathylli domus.* Harum artium multum sunt discipuli, multique doctores, privatim urbe tota sonat pulpitum. Et quidem quanto quisque formosior, tanto pensiore cura huic studio incumbabat, qui magis saltando placeret. Inscriptio vetus in Transilvania: DIS MANIBUS. MEMORIAE C. REGULI MORIBUS DECORE NATALINUS D. D. NYACINTHO VEL NARCISO COMPARANDI. QUI VIXIT AN. XII. M. III. TER IN PUBLICO. SPECTANT. S. P. Q. TRAIANEN. QUATER IN CURIA SPECTANTE IMP. M. ANTONINI PROCOS. SALTAVIT. CANTAVIT. IOCIS OMNES OBLECTAVIT. CUNCTIS FLAGUIT. FELIX REGULUS PATER INFELIX ANIMAE INNOCENTISSIMAE. L. H. L. D. Cui consueverant alia monumenta Neapoli, Romae, Antipoli reperta. Denique in tantum excreverat numerus saltatorum, ut remedium malo quaerentes viri sanctiores infamiae metu impetum eius frangere conati sint, l. 24. ff. ad L. Iul. de adult. Sed verum hic quod P. Syrus ait: *Aegre reprehendas, quod finis consuefcere*: eoque ventum, ut remanerent saltatores, exfularent philosophi. LINDENBR.

Cum choris totidemque remanerent magistris.] Choros intelligo, qui saltatricibus, seu pantomimis praecinebant, de quibus praeter Hieronymum in Chronico loquitur et Libanius in Orat. adversus Tifamenum initio (T. II, p. 240. Reiske): ἀποκλίνας δὲ ταχίως εἰς ὀρχηστὰς, καὶ μακαρίσας αὐτοὺς τε καὶ θεοὶ περὶ αὐτοὺς, ἥδιστα μὲν ἂν ἡγεμῶν ἐγένετο τοῦ χοροῦ· τοῦτου δὲ πολλοὶς εὐχόμενος αἰτιάμασι, δι' ἡσμάτων, ἃ ποιῶν παρεῖχεν αὐτοῖς, ἢ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Quibus in verbis ἡγεμῶν τοῦ χοροῦ is est, qui Magister chori dicitur in hoc Marcellini nostro loco, et a Philargyro in Eclogam 6. Virgilii. Apud Philonem de vita contemplativa ἡγεμῶν καὶ ἑαρχος vocatur. Hi Magistri in medio chori stantes compulsionem pedum ac strepitu cymbalorum, aut manus percussione modos dabant: unde et Mesochori sunt dicti. Philo in lib. de mercede meretricis, ὡς ἐν μέσῳ καθάπερ ἡγεμῶν χοροστατοῦσα. De cymbalorum strepitu locus est elegans apud Arrianum in Indicis (c. 49. p. 79. Schmieder.) εἶδον δὲ ἔγχεαι καὶ κυμβαλίζοντα ἤδη ἰλῦσαντα, καὶ ἄλλους ὀρχησμένους· κυμβαλοῖν τῷ κυμβαλίζοντι πρὸς τοῖν σκελοῖν τοῖσιν ἔμπροσθεν προσητημένοι, καὶ πρὸς τῇ προβοσκίδι ἄλλο κυμβαλον. ὃ δὲ ἐν μέσῳ τῇ προβοσκίδι ἵκρουσε τὸ κύμβαλον ἐν θυμῷ πρὸς ἑκατέρωθεν τοῖν σκελοῖν. οἱ δὲ ὀρχησμένοι ἐν κύκλῳ τε ἔχοντι ἐν θυμῷ, καθότι ὁ κυμβαλίζων σφίσιν ὑφ' ἑαίς. Id est: *Vidi ego aliquando elephantium cymbalum pulsantem aliis saltantibus, duobus cymbalis ad anteriora crura, alio ad proboscidem appenso. Ipse alternatim proboscide cymbalum in numerum ad utrumque crus pulsabat: reliqui circumstantes choreas ducebant, ac procedebant in numerum, prout ille cymbalo praeibat.* Ut plurimum tamen ferream regulam habebant Mesochori ex crepidis prominentem, qua et chori cantum, et Pantomimi ipsius gestum ac saltationem regebant, quemadmodum docet Libanius in Orat. pro saltatoribus adversus Aristlidem (T. III. p. 385. Reiske), ubi inter cetera sic ait: χρέου δὲ τοῖς ὀρχησταῖς, ἃ δαιμόνιαι, μετρίους, ὅς τὰ τε τοῦ χοροῦ διοικῆσται πρὸς τὴν χρεῖαν, καὶ τοῖς ὀρχησταῖς συμβαλεῖ πρὸς εὐθυμίαν· οὗτος δὲ ἀπὸ φιλοῦ τοῦ ποδὸς οὐκ ἂν ἀποχρῶν εἴη. δεῖ δὲ τινὰ κανόνα σιδηροῦν ἀπὸ τῆς βλαύτης ὀρμώμενον ἀκούσαν ἡχὴν ἐγγύσασθαι. Ceterum saltante Pantomimo pauci chori canticis attendebant, nec nisi pastores, nautae, eiusque farinae homines: unius Pantomimi schemata ac gestus conspiciebantur: quem quidem ita moderari gestum oportebat, ut simul cum chori cantico procederet, simul inciperet, simulque desineret: quod συγκαταλῶσαι τῷ ἡσμάτι dicit Libanius in Orat. citata. *valde.*

20. *Et licet feminas multas spectare cetratas, quibus, si nupfissent, per aetatem ter iam nixus poterat suppetere liberorum.]* Ridiculum est dicere, plurimas tum Romae fuisse saltatrices, virgines grandes ad tria millia, quas si nupfissent, per aetatem iam trinos liberos singulae domi habere potuissent: quasi eiusdem omnes aetatis, parium omnes essent in concipiendo, et in perficiendo enitendoque partu virium: aut quasi etiam aetate ac viribus pares, etiam eodem (si placet) nuptas tempore, eundem quoque singulas ac universas numerum liberorum, nec plus aut minus trinis necessario parere, aut apud se habere oporteret. Praeterea *nixum liberorum* pro liberis quis unquam dixit? *Nixus* est conatus et labor parturientis. Et post partum quidem conatus ille, vel labor aut nixus conquiescit evanescitque, nec de eo quidquam superest: superest autem aut *suppetis* tantum infans,

quem mulier enixa est. Si igitur emendandum Ammianum existimo: Quibus, si nupissent, per aetatem tam nidus poterat suppetere liberorum; sublato ter, quod ex ultima syllaba praecedentis vocabuli aetatem inepta repetitione ortum est, et nomine nixus in nidus unius litterae mutatione converso. Sensus est, hasce saltatrices viragines, si mature nupissent, per aetatem domi iam habituras fuisse multitudinem parvulorum liberorum, quam, metaphora ducta ab avibus, nidum liberorum Ammianus vocat. Sic Plinius in capite III. libri xxxv. quam liberorum turbam dixit, mox nidum sobolla appellat his verbis: Quorum vero clypeos in sacro, vel publico privatim dicare primus instituit Appius Claudius. Decora res, utique si liberorum turbam parvulis imaginibus cum nidum atque sobollis pariter ostendant: quales clypeos nemo non gaudens favensque adspicit. Iuvenalis in Sat. v. v. 150. imitatus Virgilium, qui gastrulas aviculas in nido cubantes, nidos loquaces dixerat, tres infantes nidum loquacem nuncupat.

Sed tua nunc Mycale parlat licet, et pueros ires

In gremium patris fundat simul: ipse loquacit

Gaudebit nido. VALES. Non tamen nec in his locis, nec

in aliis, quae collegit Nic. Heinsius ad Claudiani praefationem de III. Consulatu Hohorii, nidus notat multitudinem, nec notare potest, ut cuilibet facile patet. Neque declamatio, quae ab viro doctissimo adversus vulgatam lectionem instituitur, iusta est. Dicit vero Ammianus nixus liberorum pro puerperis legitimis, eo-que determinare videtur in numero ternario, respiciens ad ius trium liberorum, de quo multi multa, et praecipue nummus Aelii Caesaris et Antonini Pii apud Angelonum, Gron. Ter potuerat esse puerpera. Contra Valesium, qui nixus mutare voluerat in nidos, recte disputat Gronovius, in eo tamen nimis doctus, quod ad ius trium liberorum respici putat, de quo Ammianus h. l. non cogitavit. W.

Feminas spectare cincinnatas.] Cirri sunt cincinnati et crines oblongiores, proprii puerorum et virginum. Gloss. Μαλλός παιδίου καὶ ἀνδρός, Cirrus. *Veget. de mulomed. 51. de articulis: Resecandi sunt cirri. 94. Tertull. de virgin. veland. cap. 16. Cirros Germanorum. * In lib. Notar. Cirrus, Cirritus, Cirritudo. Iuv. nal. XII, 165. — madido torquentem cornua cirro. Aldhelm. de Virginit. Formosam vultus venustatem non fletu confectam, vel calamistro cirris: crispantibus adeptam, sed ingentiam. Inde cincinnatae puellae, et pueri cincinnati apud Persium et D. Ambros. LINDENBERG.

21. Homerici lotophagi.] Homer. Iliad. x. Odyss. ix, 94.

— — ὅστις λωτοῖο φύγοι μελιχρία καρπὸν,

Οὐκ ἔτ' ἀπαγγέλλαι πάλιν ἤξειν, οὐδὲ νέεσθαι,

Ἄλλ' αὐτοῦ βούλοιντο μετ' ἀνδράσι λωτοφύγοις

Λωτὸν ἐπιπτόμενοι μένιν, νόστου τε λαλίσθαι. LINDENBERG.

Lotus arbor (non confundenda illa cum Loto, planta Aegyptiaca) est Rhamnus Lotus Linnaei. Etiamnum baccis eius in regionibus illis pro cibis utuntur, vinumque inde vel mulfum conficiunt, quod tamen poanisi aliquot dierum est. Lotophagi sedem habuerunt ad mediam Tripolcos oram. v. Heeren Idem über die Politik, den Verkehr u. den Handel der vornehmsten Völker d. alien Welt, Th. 1. S. 64. W.

Pedibus

Pedibus pavimenta tergentes.] Restitui scripturam veterum librorum, quam Editio quoque Romana ac Frobeniana confirmant. Primus Mariangelus Accursius *terentes* ediderat vitiose: tergere enim pavementum saltantes proprie dicuntur, quod prae nimia corporis agilitate vix tangunt, nedum terunt. Pavimentum autem Scenae hic intelligi clarum est, quae tessellato opere sternebatur. * Glossae veteres, *πυλῖτον*, pulpitum, pavementum. * VALES.

Iactari volabilibus gyris.] In codice Regio reperi *volvitur gyris*; neque secus in Editione Rom. nisi quod *tyris* in ea legitur. Vulgata lectio est ex emendatione P. Casselli, quam equidem non damno. Malim tamen legere: *Iactari volucris gyris*. IDEM. Gronov. in Praef. p. xlv. mavult *velociter*. W.

22. * *Vile esse quidquid extra Urbis pomoerium nascitur, aestimant.*] Idem dicit Themistius pag. 129. VALES.

Praeter orbos et caelibes: neque credi potest.] Petron. Abbit. p. 151. ed. Frf. 1621. 8. *In hac urbe nemo liberos tollit. Quia quisquis suos habet heredes, nec ad cenam, nec ad speculaculum admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. Qui vero nec uxores umquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perveniunt.* De orbis exsistat locus apud Tacit. in Dialogo de orat. c. 6. * Tertull. de Patient cap. ult. *Aucupandis orbitatibus omnem coacti obsequit laborem mentitis adfectionibus tolerat.* Horat. in Satyr. II. 5. ubi Ulyss. et Tiresias colloquuntur. Seneca de Consolat. ad Marciam cap. 19. * LINDENB.

23. *adminiculum hospitale*] remedium adversus morbos. Sic hospitales aquae XVIII. 9. 2. hospitalis temperies coeli XXIII. 6. 46. W.

24. *Ubi aurum dextris manibus cavatis offertur.*] Sportulam nuptialem intelligit. Plin. libr. x. Epistol. cxvii. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulam, atque etiam a plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Vide Apul. Apolog. Symmach. lib. 3. Epist. 24. lib. 4. Epist. 55. LINDENB.

25. *Velabris umbraculorum theatralium.*] Apud Valerium Maximum II. 4. 6., ex quo haec desumpta sunt, legitur *velorum umbraculis*, magis Latine. Ceterum de his theatralibus velis loquitur Propertius lib. 4. Elegia 1.

Nec sinuosa cavo pendebant vela theatro.

Pulpita sollemnes non oluere crocos.

Quod *dislichon* imitatus videtur Ovidius in Arte amandi lib. 1.

Tum neque marmoreo pendebant vela theatro,

Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Plura de his velis notavit Lipsius in lib. de Amphitheatro cap. 17. VALES. Melius inverse Val. Max. loco a Valefio laudato. Velabra ista praetendebantur amphitheatris ad ictus solis defendendos. Carbasis constituisse dicuntur, ad quae explicanda et revolvenda nautis utebantur. In ambitu superiori amphitheatri Ti-

tiani, conspiciuntur etiamnum foramina, ad hunc usum sine dubio destinata. W.

Catulus in aedilitate.] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 4. Religionem ludorum crescentibus opibus secuta lautitiae est: eius instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium confessum velorum umbraculis texit. De Campana luxuria idem Valer. lib. 9. cap. 1. LINDANER.

Catulus in aedilitate sua.] Valerius Maximus id a Q. Catulo in aedilitate factum esse non dicit. Itaque id de suo admenfus est noster Marcellinus: in quo vereor ne eum ratio fugerit. Plinius enim lib. 19. initio Catulum scribit primum omnium velis texisse theatrum, cum Capitolium dedicaret. Dedicavit autem Capitolium Catulus Q. Metello et Q. Hortensio Coss. Olympiadi 177. anno ultimo, ut scribit Calliodorus in Chronico, et Phlegon in Olympiadum fragmento apud Photium: quod confirmat Cicero in Verrem de signis c. 51., quam orationem habuit Pompeio et Crasso Coss. sub anni finem, cum Metellus et Hortensius iam Consules designati essent. Hoc loco, inquit, Q. Catule, te appello: tuus est enim honos in illo templo, Senatus populi que R. beneficio: tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur, etc. Quibus verbis satis inquit Cicero nondum eo tempore quo agebat, Capitolium dedicatum fuisse: quod sequentibus demum Coss. ut dixi, a Catulo dedicatum est. At eo anno Catulus et Consularis erat, et Censorius, nedum Aedilis: immo et Princeps civitatis, ut scribit Valerius Max. lib. 6. cap. 9. Agellius lib. 2. cap. 10. hunc Catulum Curatorem Capitolii reficiendi nominat. VALES. Gellio dicitur curator restituendi Capitolii. At verbum reficere in eo usurpat Suetonius Iulio 15. de refectione Capitolii. GRON.

In aedilitate.] Nempe cum Capitolium dedicaret. Plin. lib. 19. cap. 1. IDEM.

* Pugnaciter oleis certant.] Vide Chrysostomum in Homilia xv. ad populum Antiochensem pag. 197. et in Homilia vi. in Genesim sub finem. * VALES.

turpi sono fragoris naribus introsum reducto spiritu concupantes.] Aliis verbis: auribus molesto sono reductum paulatim spiritum per nares cum impetu (fragoram orationem leni opponit Quintilianus ix. 4.) stridentem, acutum emittunt. W.

* Sole satiscunt vel pluvius.] Quanto ardore ad Spectacula populus conveniret, illud vel maxime indicio est, quod totos dies nudo capite in Circo vel in Theatro perstabat, Solis aestum aut imbrem excipiens. Quippe haec Spectaculorum lex erat, ut Spectatores nudis capitiibus essent; quemadmodum scribit Basilus in Homilia vi. in Hexameron: Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν πανηγυρικῶν θεσμῶν ἐν τῇς καρτίδι, οἱ τοὺς συγκαθεζομένους εἰς τὸ στάδιον γυμνῇ καθήσθαι τῇ κεφαλῇ διαγορεύουσιν. Idem frequenter inculcat Chrysostomus, ut auditores suos ad audiendum excitet. Sic in Homilia iv. de verbis Eliae pag. 871. οὐχ ὅτι τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πᾶς ἰδῶσι, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτὴν δέχονται, ἵνα γένωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πέρῃσι δούλοι. Et in oratione iii. adversus Iudaeos, de Olympiis quae Antiochiae celebrabantur, tomo i. p. 485. Καὶ γὰρ ἄσπον, ἐν Ὀλυμπιακοῖς μὲν καθημένους θεάτρῳ ἐκ μέσων νυκτῶν εἰς μεσημβρίαν μέσῃ κατερεῖν ἀναμένον-

τας ἰδῆν, εἰς τὴν ὃ στίφανος περιστῆνται, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ διεμῆν δέχεσθαι τὴν ἀντιο. Et hoc quidem in gymniciis dumtaxat et sacris certaminibus statutum ac usuratum fuisse, indicare videtur ipsi ambo Basiliius et Chrysostomus. Sed tamen idem de Circensibus ac de ceteris theatralibus scribit Chrysostomus in Homilia vi. in Genesim, et in Homilia iv. de Anna, non procul ab initio.*

[Sed quomodo plebs Romana in spectaculis sole fatiscere vel pluvilis potuit, si (ut docet ibidem ipsemet Ammianus) etiam tum vela Romae in usu erant, quibus adductis solis ardor refringebatur, ne apertis capitibus spectantium noceret? An soli Senatores, soli optimates et divites Romae sub velis et in umbra spectabant, plebe exclusa, et radiis solis ac imbris exposita? Caesarese quidem Cappadociae, et Antiochiae, atque etiam Constantinopoli vela theatralia usui fuisse non puto: ita ut Basiliius et Chrysostomus iure scribere potuerint, his in urbibus spectatores sedentes usque ad meridiem nudis capitibus radios solis excipere consueville.] VALES. Sole fatiscunt vel pluvia, ad lassitudinem usque perdurantes sub dio, soli et pluvii expositi, cum nudis capitibus spectaculis interesse ex lege theatri debent. Vitio verterat Valesius Ammiano, quod velabrurum paullo ante memoratorum immemor fuisset, quem tamen Ernesti in Gloss. v. Fatiscere ita defendit, ut non de ipsis ludis circensibus dicat locum explicandum esse, sed tantum de praeparationibus et exercitationibus in curuli certamine, quae ante sollemnes concertationes susceptae sint, ita ut fere idem h. l. dicere voluerit Ammianus, quod supra in hoc capite per vocem *excubare* extulerat. W.

per minutias] ad minutias usque. W.

[Equorumque praecipua vel delicta scrutantes.] Sic inf. lib. 30. 7. Intra probra medium et praecipua. Lib. 21. 16. Praecipua prima conveniet expediri. Multo autem aliter in retro Editionibus, ut in Collectaneis variar. lectionum notatum. LIN. DENBR.

26. *Et est admodum mirum, videre plebem.] Quae hoc loco graviter ab Ammiano de infans Circensium ludorum populi studio narrantur, cum iis graphice conveniunt, quae Tertull. eandem in rem narrat, de Spectaculis cap. 16. Aspice populum ad id spectaculum cum furore ventientem. IDEM.

[cum dimicationum curulium eventu pendentem.] Mire dictum pro luspensum et anxie expectantem, quem curule quodque certamen eventum habiturum sit. W.

C A P V T VII.

1. Latius iam dissimulata licentia.] Facilius sensum intelligas quam verba. Immo verba sensum plane subvertunt: quid enim sibi volunt haec? dissimulata licentia. Omnino dissimulata voluit dicere. VALES. Sic reposui, suadentibus Valefio. Grutero et Boxhornio, nec invito Gronovio, quem vide in Praef. p. xxii. W.

2. *Antiochenſis ordinis vertices.*] Ut Romae et Conſtantino- poli erat album Senatorium, in quo Senatorum omnium erant nomina perſcripta, ita et in civitatibus reliquis erat album Decurionum, cuius mentio ſit apud Iulianum in Miſopogone et in lute creberrime. Qui Primores erant in hoc albo, ii *ordinis vertices* dicuntur hoc loco. Procopius in Anecdotis ſub ſinem: 'Ανατόλιος τις ἦν ἐν Ἀσκαλωνιτῶν λευκώματι τὸ πρῶτον ἔχων. Id eſt: *Anatolius erat quidam inter Primores curiae Aſcalonitarum.* Hos primarios curiarum vocat lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus, his verbis: *Tam primarios curiarum, quam hos qui Ma- giſtratus gerunt atque geſſerunt, ſinceritas tua incltare debet.* Vide titulum in Pandectis de albo ſcribendo. * Chryſoſtomus in Homilia xxxviii. in Epistolam priorem ad Corinthios, τοὺς τὸ πρῶτον πολιτευομένους appellat. * VALES. Vid. Miſc. Obſſ. Bat. T. 9. p. 301. 307. W.

Antiochenſis ordinis vertices.] Ita ex Ml. vulgo, denique *Antiochiaſ ordinis verendi duces.* Confirmant ipſiſſima Ammiani verba noſtram emendationem. Sic enim inſr, *honorum vertices* 15, 3. 3., et *principiorum vertices* 15, 5. 16. Hiſtoriam tangit Hieronym. in Chron. Nonnulli Nobilium *Antiochiaſ a Gallo interfecti.* LINDENBR.

ſub uno elogio] una ſententia condemnatoria, formula letali, ſupra c. 1. 3. proloquio xxix, 1. 38. — *celebrari villitatem intempeſtivam urgenti*, h. e. (ſi lectio tamen ſana) ut edicto pretia rerum minuerent, quod intempeſtively factum caritatem annonae augere magis, quam minuire ſolet, vel, ut ipſius Ammiani verbis utar: *villitas nonnunquam ſecus, quam convenit, ordinata, inopiam gignere ſolet et ſanem* xxiii, 14. 1., quem locum omnino conferas velim. v. et Caſaubonum ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 512. et 914. Fortaſſe autem ſcripſerat Ammianus *celerari*, quod librarii alicuius ſtupor mutavit in *celebrari*, uti *celeber* ruſus pro *celeri* obituſus eſt Ammiano xxi, 13. 6. — *gravius rationabili*, quam ipſi aequum videretur. W.

Et periffent ad unum, etc.] De hac Galli Caſaris crudelitate intelligendus eſt Libanius in Orat. de vita ſua, T. 1. Reisk. p. 68. cum ait: ζῆλον τις κατελῆψε τὸ κοινόν, ὀργὴ βασιλέως εἰς φόβον προελθούσα· καὶ οἱ μὲν ἔκταντο, τοὺς δὲ ὡς κτείνουεν ἰδεῖν, ἀπαντας ἀγαθούς. Inter quos et magiſtrum ſuum fuiſſe dicit: quem qua arte ex Galli manibus ſervaverit, ibidem docet. VALES.

3. *Vetitis certaminibus pugilum.*] Lipſius lib. 1. Saturnalium cap. 12. haec verba de gladiatoribus accepit, quorum cruenta ſpectacula lege Conſtantini Magni vetita fuerant. Equidem gladiatores *πύκτος* dici et *πυκτεῖν* libens conceſſerim, quippe cum et Artemidori locus ille quem indicat Lipſius, id probet; et alter eiſdem Auctoris in lib. 5. cap. 59. ἀπεγράφωτο εἰς μονομαχίαν, καὶ πολλοῖς ἔτρεον ἐπύκτιον ἀπότομον πυγμῆν. et Euſebius lib. 8. Hiſt. cap. 17. et 18. Sed tamen gladiatores Latine pugiles dici, vix in animum meum inducam. Nec quidquam obſtat, quominus hic locus intelligatur de pugilibus qui caeſtibus dimicabant. Nam cruenta huiusmodi pugilum fuiſſe certamina, ſatis conſtat ex Poëtis: apud quos victus, ſemper male mulcatus et cruentus abit ex certamine. IDEM.

Vetitis certaminibus pugilum.] Non sine ratione vetita certamina vocat τοῦ μισομάχων: quippe quae Constantinus Imp. fustulerat. Euseb. et Sozom. in Hist. Eccles. L. I. C. Theodos. de gladiator. quae nunc unica est in C. Iustia. eod. Tit. Cui tamen legi patientiam populus haud praebuit: tanta insania ferebatur invicem se conficientes spectare gladiatores. Quare infecti Imp. Constantius, Iulianus, Arcad. et Honor. ut tam cruenta spectacula penitus abolerentur, sub comminatione maioris poenae eadem interdicere necellum habuere, l. 2. 3. C. Theod. de gladiatorib. LINDENB.

4. *Insidias ei latenter obtendi.]* Codex Regius habet, *insidias in eum latenter obtendi*. In Editione Rom. *ein latenter obtendi*. Ceterum hanc historiam fufius enarratam apud Zonaram unum reperi. Is in gestis Constantii scribit, Magnentium post Mursense praelium rebus iam fere desperatis quemdam ex familiaribus clam misisse, qui Gallum Caesarem Antiochiae interficeret: eo consilio, ut Constantium variis curis distineret, et ad Orientis tutelam averteret. Miles igitur cui caedes Galli mandata fuerat, quo occultior esset, apud anum quamdam divertit iuxta fluvium Orontem. Iamque structis insidiis, ac multis militibus ad societatem adiunctis, vesperi inter coenam cum quibusdam consociis de ea re apertius loqui coepit coram hospita anu, quam ob senium facile contemnebat. Sed illa perceptis omnibus, cum hospitem vino gravem obdormisse sensisset, clam tugurio egressa urbem petit, remque omnem Caesari aperit. Missi ilico milites Magnentianum illum corripiunt: atque ille tormentis admotis insidias confessus est: de confesso et consociis omnibus supplicium sumtum. Haec Zonaras. VALES.

5. *Affore iam sperabatur.]* Pluries hoc significatu utitur Ammian. τῷ sperare: XVI, 12. XXVIII, 1. XXX, 5. cet. Vid. Tertull. p. 317. n. 11. et de Poenit. c. 12. *Idem sibi de die sperent.* Firmic. lib. VIII. *Imminentium culminum speret ruinas ac metuat.* Panegy. Constantino dictus: *Quid aliud illum sperasse credendum est, qui iam ante biduum palatio emigraverat?* Vetus Ms. Scholiaf. Lucan. lib. IV. *Sperare salutem.* Proprie dixit sperare: speramus enim bona. Sic ipse alibi: - *Liceat sperare timent.* Virgil. autem improprie dixit: *Si potuit tantum sperare dolorem.* LINDENB. *Sperare*, uti Graecorum ἐλπίειν, in malam aequae ac bonam sumitur partem: ergo h. l. timebatur, uti saepius apud nostrum, et melioris notae scriptores. Cf. Davilius ad Ciceronis Academ. II, 1. p. 69. Rath. W.

Localibus subinde medetur aerumnis.] Locales aerumnas dixit, ut Orosius *locales miseras*, lib. I, cap. 2. *Tertull. Apolog. cap. 20. *Fames et lues, et locales quaeque clades, et frequentiae plerumque mortium vastant.* Idem ad Scapulam cap. 3. *Ira Dei localis*, cui opponitur *universalis et summa.* *IDEM.

disponi] De annona praesertim usurpatum esse Ammiani aetate docet Casaubonus ad Gordianum III. Hist. Aug. T. II. p. 123. et 306. W.

Consularem Syriam Theophilum.] Tres omnino erant provinciae Syriarum aetate Marcellini, ut ipse infra testatur, Phoenice, Coele, et Palaestina: quarum singulae Consularem habuere, ut est in Notitia Imperii Romani. Sed Coele proprie Syria dicta est, teste Ammiano Marcellino infra in hoc libro, ubi Orien-

tis provincias describit, et Itinerario Burdigalensi. Ex quo apparet, aliter apud veteres Syriam Coelen, aliter posteriori aetate terminatam fuisse. Nam antiqui Syriam Coelen vocabant, proprie quidem eam, quae Libano atque Antilibano montibus concludetur: latius vero sumto vocabulo omnem eam regionem, quae supra Seleucidem in Aegyptum et Arabiam usque protenditur, ut docet Strabo lib. 16. Posteriores vero etiam Seleucidem ipsam usque ad Commagenem Coeles Syriae nomine complexi sunt: eiusque caput fuit Antiochia. Eunapius in vita Libanii, p. 166. Commelin. Λιβάνιον δὲ Ἀντιόχεια μὲν ἦν, ἣν καὶ τῆς κοίτης καλομένης Συρίας πρώτη πόλις. In Tabula Peutingerorum Syria Colle perperam nominatur. Sed haec, ut dixi, proprio et κατ' ἐξοχὴν Syria dicebatur: ut apud Spartianum in Hadriano c. 14: *Antiochenfes inter haec ita odio habuit, ut Syriam a Phoenice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur.* Aetate quippe Hadriani unus legatus Syriae omnibus Syriarum provinciis praecerat, isque Antiochiae sedebat: sed postea id quod Hadrianus cogitavit, impletum fuit. Syria enim a Phoenice separata est, seu potius Syriaca iurisdictio a iurisdictione Phoenices disiuncta. Utraque enim proprium Consulare habuit: sed Consularis Coeles Syriae proprie et ἐξόχως Consularis Syriae dictus. Hanc Consularis Syriae dignitatem ita describit Marcellinus in lib. 23. 2. *Antiochiam egressurus Heliopolitem quemdam Alexandrum Syriacae iurisdictioni praefecit.* Consulares autem hi senis fascibus ornabantur, ut docet Rutilius Numatianus lib. 1. Itinerarii vi 579.

*Namque pater quondam Tyrrhenis praefuit arvis,
Fascesbus et sentis credita iura dedit.*

Hinc Consularitatis fasces in Cod. Theod. dicuntur, lego ult. ad legem Iul. de ambitu. Nec solum fasces, sed et secures habebant, teste Calliodoro lib. 6. formula 20. VALES. Reinecius ad oram adscripserat, hunc virum L. 8. Cod. Theod. quorum appell. non recip. vocari Theodorum. W.

6. *Famis et furoris impulsu, Eubuli cuiusdam, etc.*] Ita hunc locum et emendavi et interpunxi, partim ex Mss. codicibus, partim ex Editione Augustana. Emendationem vero hanc nostram egregie confirmat Libanius in Oratione de vita sua, Reisk. T. 1. p. 72. ubi hanc Antiochenfis plebeculae seditionem sic perstringit: ἀναβὰς οὐμός ἀντιόχως ἀσθμαίνων τὸν μὲν ἀρχοντα ἔφη τιθέντά, ἔλκεσθαι, παιδιὰν ποιούμενον τῶν κτενάντων τὸν νεκρόν. Εὐβουλον δὲ σὺν τῷ παιδί θρασυῖ τοὺς ἐκείνων ἀποφυγόντα λίθους εἰς ὄρεα περικορυφὰς ἀναφογεῖν. τοὺς δὲ ἀμαρτόντας τῶν σωματῶν, εἰς οἰκίαν τὴν ἐκείνων ἀφείλει τὸν θυμόν, καὶ καπνὸς οὐτοὶ τοῦ πυρὸς ἀγγελος. Id est: *Cognatus meus anhelans Consularem quidem occisum per summum ludibrium ab intersectoribus trahit nuntiat. Fabulum vero una cum filio evitatis furentis populi lapidibus ad montium vertices evasisse: at populum, cui corpora illorum elapsa essent, in aedes eorum effudisse iram: et hic, inquit, fumus incendit index est.* Iulianus quoque in Misopogone ad calcem, eandem tangit historiam his verbis: οὐδὲν ὅμως ὑπομνήσας ὡς ἐναυτοῖς ἐμπροσθεν ἐνέτα δίκατα θρώτες εἰς ἀλλήλους εἰργάσασθαι. Φίλων μὲν ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν δυνατῶν τὴν φλόγα, καὶ ἀποκτενὺς τὸν ἀρχοντα. VALES.

Domum ambitiosam.] Ovid. Trist. 1. Eleg. 8. Nota quidem, sed non ambitiosa domus. Ammian. inf. ambitiosum

templum. — ambitiosus magister. — ambitiosa mensa, etc.
LINDENB.

sibi iudicio imperiali addictum,] quem ex malitioso antea memorato Caesaris responso suo permissum arbitrio autuabant. W.

Calcibus incessens et pugnis, conculcans seminecem.] Sic interpungendum esse hunc locum existimavi. Ceterum Libanius in Orat. ad Theodosium A. de seditione Antiochena ait, hunc Theophilum, optimum alioquin Rectorem, dum Circeses spectaret, a quinque aut sex fabris aerariis proturbatum atque humi afflictum fuisse: ac Constantium eo facinore graviter commotum, ilico misisse Strategium Praefectum Praet. (quem Musonianum aliter dictum fuisse, testatur Marcellinus in fine libri 15.) ut in caedis auctores animadverteret. Venit igitur Antiochiam Strategius post Thalassii Praef. obitum, antequam Domitianus successor in locum Thalassii missus fuisset. Theophilo autem Consulari Syriae successit Nicentius, ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: quamquam ibi *Noxvrios* exaratum est: et in Mf. codice quem vidi, *ivoxvrios* legitur. Sed Nicentium malo ex Libanii Epistolis, quas aliquando, si Deus iuverit, in lucem edemus. VALES.

7. Serentianus ex Duce.] Ex Duce Phoenice intellige: quod confirmant ea quae sequuntur. *Cuius ignavia populatam in Phoenice Celsen ante retulimus. IDEM. Cf. Ind. hist. W.*

In Phoenice Celsen.] Restituimus hoc loco Regii codicis * et Tolosani * scripturam, quam Editio quoque Romana agnoscit. P. Castellus *Coelen* ediderat, imperite, ut solet. Nam Coele pars est Syriae, ut et Phoenice: Celse igitur castellum fuit in Phoenice, cuius tamen nulla, quod sciam, mentio sit apud veteris. Nisi forte eadem sit Thelsea, castellum in Phoenice, cuius mentio sit in Notitia Imperii Romani, * et in Antonini seu Aethici Itinerario. * VALES. Cf. Wesseling ad Anton. Itiner. p. 196. W.

pulsatae maiestatis imperii reus.] xxi, 16. 9. sunt rei maiestatis imminutae vel laesae. Amat omnino vocem *pulsare* Ammianus. cf. Cod. Theod. l. 6. de malef. lib. ix. tit. 16. W.

Iure postulatus ac lege.] Sic correxi ex codice Regio, * et Tolosano. * VALES.

templi fatidici mentionem factam miretur fortasse, qui oraculorum consultationem inde a Constantino M. vetitam fuisse meminert; sed ad Theodosium usque sana eiusmodi durasse videntur. v. van Dalen de oraculis p. 529. ubi nec Ammianus neglectus. W.

Firmum portenderetur imperium, ut cup. et cunctum.] In omnibus exemplaribus hic locus prava interpunctione corruptus erat. Primus Sigismundus Gelenius, quem Frobenianae Editioni praefuisse monuimus, emendavit: *Et functum duplexque tisdem, etc.* contra fidem omnium librorum, et sine ratione. Cur enim iunctum diceret Marcellinus utrumque facinus? Nos sola interpunctione commutata locum pristino nitore restituvimus. * Emendationem vero nostram Codex Tolosanus nobis postea confirmavit. * VALES. *cunctum, totum, indivisum. W.*

8. Modo non reclamante publico vigore.] *Modo non idem alet ac tantumnon, quae ὅτε ἢ scribi ac legi debent. Ut apud Graecos ποσούχ, et ὅσούχ apud Thucydidem. VALES.*

9. *Referente Thalassio doctus, quem movisse iam compere-
rat lege communi.*] Forte scripsit Ammian. quem obisse iam comp.
I. c. id est, quem communi lege vivendi iam defunctum esse in-
tellexerat, LINDENB.

Ne quod militare otium fere tumultuosum.] In Editione Ro-
mana inter primam ac tertiam vocem relicta erat lacuna. Sed P.
Castellus, cui id propositum erat, ut nullam in Editione sua la-
cunam relinqueret, inserto eo vocabulo, quod hactenus retinuerat
Editiones omnes, lacunam explevit prorsus infelicitur. Nam et
dicta illa sensum hic nullum habet, et a scripta lectione nimium
quantum distcedit. In Regio enim codice *et Tololano* legitur:
Ne vitiaet militare otium. Neque aliter habuit codex Florenti-
nus quo usus est Lindenbrogius. Unde non absurde quis coniciat
ita legendum esse: *Ne, uti est militare otium fere tumultuosum,*
etc. VALES.

Militare otium fere tumultuosum.] Veget. lib. III. cap. IV.
*Inierdum movet tumultum ex diversis locis collectus exercitus,
et cum pugnare nolit, irasci se simulat, cur non ducatur ad
bellum: quod il praecipue faciunt, qui in sedibus otiose deli-
cateque vixerunt,* LINDENB.

Solisque Scholis iussit esse contentum Palatinis.] Scholae ge-
neraliter dicuntur aedificia, ubi convenire solent homines plurimi,
aut studendi, aut praestolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratia.
Sic Scholae in balneis dicebantur, ubi posteriores occupato a prio-
ribus labro consistebant, teste Vitruvio in lib. 5. cap. 10. Eadem ratio-
ne Schola Quaestorum, Schola Galli, Schola Capulorum, Schola
Castri, et Schola Xanthi dicuntur apud Rufum et Victorem descri-
ptione urbis Romae. Erant enim loca, in quae conveniebant
Scribae, Praecones Quaestorii, aut Aedilicii, aut aliorum Magi-
stratum. Verbi gratia, Schola Quaestorum erant aedes in quas
Scribae Librarii Quaestorii coibant. Plerumque autem eae Scholae
a Curatoribus aut Instauratoribus nomen sumebant, ut Schola
Xantha dicta est, quam A. Fabius Xanthus Curator Scribis, Li-
brariis, et Praeconibus Aedilium Curulium refecerat, signisque et
marinoribus ornaverat de sua pecunia, quemadmodum est in ve-
teri Inscriptione apud Philandrum. Hae Scholae fere porticibus
adiungebantur, ut praeter Plinium lib. 36. docent Festus et Vi-
ctor supra citati: solebantque statuis et imaginibus ornari. Vetus
Inscriptio: SCHOLA. CUM. STATUIS. ET. IMAGINIBUS. ORNAMENTIS-
QUE. Habuerunt et milites Scholas suas. Nam Scholae Specu-
latorum mentio fit in veteri Inscriptione. SCHOLA. Speculatorum
Legionum I. et II. *Adiutricum P. F. refecta per eosdem, quo-
rum nomina infra scripta sunt.* Ab hac origine Scholae Palatinae
dictae videntur, cohortes militum qui pro Palatio excubabant;
eo quod scilicet Scholas seu aedes haberent iuxta Palatium. Quo
referte soleo locum veteris Scriptoris apud Suidam in *diadema*. *ὡς
δὲ οὐκ ἰσχυρὸν τῇ εἰσόδῳ χρῆσασθαι, ἀφ' αὐτῶν διεδόξε κατὰ τοὺς
οἴκους τῶν λεγομένων σχολῶν εἰσελθόμενον.* Harum Scholarum me-
minit iterum Marcellinus infra in hoc libro, cum dicit: *Palatina-
rum primos Scholarum allocutus est mollius.* Erant autem om-
nes sub dispositione Magistrum Officiorum, ut docet Notitia Imper-
rii Romani, ubi ordine recensentur. Singulae tamen Scholae
Tribunos atque etiam Comites habuerunt, ut patet ex lege unica
Cód. de Comibus et Tribunis Scholarum, lege 3. Cód. de Ma-

gistro Officiorum, lege 8. de erogatione militaris annonae. Marcellinus Comes in Chronico: *Romanus*, inquit, *Comes Domesticorum*, et *Ruflicus Comes Scholariorum*. Denique Procopius in lib. 4. Gothicorum. pag. 363. de Indigifal qui ad Iustinianum confugerat loquens, sic ait: ἀρχὸν τὴν κατεστήσατο ἐπὶ τῶν ἐν τῇ πύλατι Φυλακῇ τεταγμένων λόχων, οὗσι περὶ σχολᾶς ὀνομάζουσι. Eum Iustinianus Tribunalum seu Comitum constituit unus ex cohortibus, quae ad Palatii custodiam deputatae sunt, quas vulgo Scholae appellant. Atque hae proprie Scholae et simpliciter dicuntur, et milites qui in iis militant, Scholares, lege 1. Cod. Th. qui a praebitione tironum, et in Codice Iustiniani non semel. Procopius in Anecdosis et Agathias in lib. ult. ἐχολαρίους appellant, eosque ter mille ac quingentos numero fuisse, et ampliora ceteris militibus accepisse stipendia testantur. Praeter has Scholae, variae quoque Scholae fuerunt: sed eae non nisi cum additamento Scholae dicebantur, ut Scholae Domesticorum, Scholae Protectorum, Scholae Exceptorum, Singulariorum, Charulariorum in utroque codice. Est et Schola Palatina in Codice Iustiniani lege 2. de iudiciis: Schola scilicet Palatinorum, qui sacris largitionibus ministrabant: de quibus infra dicturi sumus: sed haec Palatinorum Schola nihil ad hunc Marcellini nostri locum. Quippe constat Caesares eo tempore nec privatum aerarium, nec largitiones habuisse: ut docet Marcellinus lib. 22. c. 3. his verbis: *Cum enim Caesar in partes mitteretur occiduas, nulla potestate militi quidquam donandi data, Ursulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Caesar, iufferat dari.* VALES.

Scholis iussit esse contentum Palatinis.] De hisce scholis quaedam notamus ad lib. xxv. LINDENB.

*Et Protectorum.] Praeter Scholares, de quibus modo dixi, erant in Palatio dignioris ordinis milites alii, qui maiora quoque stipendia merebant. utpote qui maiore pretio eam dignitatem assequerentur. Hi Domestici ac Protectores dicebantur, ut Procopius scribit in Anecdosis. Ac de Domesticis quidem dicemus infra, c. 11. Protectores autem dicti sunt, ex eo quod Principis latus protegerent, ut docet lex 9. Codicis Theod. de Protectoribus. In Glossis Graecis ὑπασπισταὶ et ὑπερασπισταὶ dicuntur. Hegesippus lib. 1. cap. 44. *Hic erat Protector meus, cui credebam corporis senilis custodiam:* quae conversa sunt ex his Iosephi: ὁ ὑπερασπιστὴς ὁ ἐμὸς, ὁ σωματοφύλαξ. Horum alii in comitatu manebant; alii in provincias cum Comitibus et Magistris militum mittebantur, ut ex variis Marcellini nostri locis colligitur: idque differte testatur Procopius loco citato: quidam etiam ad custodiam limitis ex ea Schola erant deputati. Menander Protector lib. 8. Historiae: ὁ δὲ γὰρ τῶν μεθ' αὐτὸν λεγόμενος προτέκτωρ, (δηλοῖ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν ἐν τούτῳ καταλεγόμενον ἄξιον τὸν βασιλεῖον προσκεκασμένον) etc. Id est: *Protector autem limitis, (quo nomine appellant Romani eum qui Principis latus protegit) etc.* Adit Menander Protectorum limitis iam inde a prisca temporibus id officium fuisse, ut tabernacula appararent, in quibus Legati Rom. ac Persarum congregarentur. Huiusmodi Protectorum qui limites et itinera custodiebant, mentio fit lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus, et lege 3. de litorum et itinerum custodia. Horum Schola videtur fuisse sub dispositione Comitum Domesticorum. Pri-*

mus autem eam instituit Gordianus iunior, si Cedreno credimus. Sane ante Constantinum eam fuisse, docent Excerpta de gestis Constantini, §. 1. in quibus Constantius eius pater, primum Protector, dein Tribunus fuisse dicitur: et vetus Inscriptio ante Constantini tempora FLORIO. BAUDONIO. VIRO. DUCENARIO. PROTECTORI. SPARTIANUS in Caracalla Protectorum meminit. *Hos Protectores describit Prudentius in Apotheosi his verbis v. 495.

*Armiger e cuneo puerorum flavicomantum,
Purpurei custos lateris, deprenditur unus:
Nec negat: et gemino gemmata hastilia ferro
Proicit. VALES.*

Cum Scutaris et Gentilibus.] Hi inter Palatinas Scholas fuerunt, ut constat, ex Notitia Imperii. Est itaque hic figura, ἐν δὲ δύοις, quam Marcellino familiarem fuisse supra monuimus. Ac Scutariorum quidem duas Scholas recenset Marcellinus. Nam lib. 26. 1. 4. meminit Equitū Scholae primae Scutariorum Tribuni: libro autem 25. 10. 9. Valentinianum memorat agentem Scholam Scutariorum secundam. Utriusque meminit Zosimus lib. 3. c. 29. τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλεῖα δύο ταγματῶν οὓς σκουαρίους προσκαγορεύουσι. Praeter has fuit etiam Schola Scutariorum elibarnariorum, cuius meminit lex 9. Codicis Theod. de annona civica; et Schola Scutariorum sagittariorum. IDEM.

Et Gentilibus.] Et hi in comitatu Principis inter Scholares militabant, ut dixi. Sic autem appellati videntur, quod ex gentilibus, seu barbaris conscripti essent. Sane Procopius in Anecdota Scholares omnes fere ex barbaris, Armeniis puta et Mauris conscriptos fuisse testatur. Gentiles autem proprie dicuntur barbari: et sic in Codice Theod. sumuntur lege unica de nuptiis Gentilium, et lege 1. de terris limitaneorum, et apud Aufonium in gratiarum actione ad Gratianum, p. 526. ed. Floridi: *Voca Germanicum deditione Gentilium: Alamannicum traditione captorum.* Huius autem Scholae vetus et Constantino anterior appellatio est. Nam in Menologio Graecorum de Sergio et Bacchio legimus: ὁ μὲν Σίγγιος πριμμικῆς ἦν τῆς σχολῆς τῶν γεννηλίων. IDEM.

Domitiano ex Comite Largitionum Praefecto.] Mf. Domitiano ex Comite Largitionum Praefecto propecto. Quod videtur dictum ut illud lib. xxii. Sallustio promotō Praefecto Praetorio. Et propectus, ut lib. xxii. Magistro equitum per Illyricum recens propecto. LINDENB.

Gallum, quem crebro acceperat.] Hunc locum mendosum esse arbitror. Sic autem esse legendum existimo: Gallum, quem crebro acciverat, ad Italiam properare blande hortaretur et verecunde. VALES.

10. *Contempto Caesare, quem videt decuerat.]* Videri in hoc loco idem est ac salutari. Ita etiam Marcellinus usurpavit supra, c. 6. cum dixit: *Excogitatum est admniculum sospitale, ne quis amicum perferentem similia videat.* Neque aliter idem sumitur a Diono in Fragmentis quae nuper edidimus, pag. 722. de Marco: ἀπαζέτο τε τοὺς ἀιωράτους ἐν τῇ Τιβεριανῇ οἰκῇ ἐν τῷ ὄρει, πρὶν τὸν πατέρα ιδεῖν. et apud Socratem lib. 6. cap. 20. Hist. eccl. IDEM.

Relationibus quas subinde dimittebat.] Sic emendavi ex Codice Regio, cui Editio Rom. et Aug. subscribunt. De omnibus autem maioris momenti negotiis referre ad Principem iudices et rectores solebant: eaque relatio proprie dicebatur. Exempla passim apud Marcellinum, et Symmachum, et priorem iis Plinium lib. ult. Epist. et in Codice exstant. Graecis ἀναφορά dicitur. Glossae, ἀποβολή ἢ ἀναφορά πρὸς βασιλέα ἢ ἀρχόντα, *suggestio*. Suggestio tamen proprie sumta in hoc differt a relatione, quod relatio est actorum et gestorum insinuatio: suggestio autem est, cum Magistratus quilibet Principi salubre consilium suggerit. De his relationibus Domitiani loquitur Iulianus in Epistola ad Athen. VALES.

II. *consistorium]* τὸν συνδριον, conclave, ubi principes negotia publica cum amicis tractarent, legatosmitterent, cet. Primum fuisse Ammianum, qui hoc vocabulo uteretur, didici ex classica Hauboldi Diss. de Consistorio principum Spec. I. p. 6, W.

Et tuas et Palatii tui auferri iubebo prop. annonas.] Ministris ac Palatio Caesaris annonae et salaria ab Augusto dabantur. Ipse etiam Caesar non secus ac apparitor aliquis annonas ab Augusto accipiebat: quod praeter hunc locum docet Marcellinus in lib. xvi. §. 3. de Iuliano loquens adhuc Caesare: Cum enim legeret libellum, quem Constantius descripserat, praeliceret disponens, quid in convivio Caesaris impendi deberet. Porro palatinam annonam curabat Praefectus Praetorio, ut testatur Calliodorus in formula Praefecturae Praetorianae. Inde est, quod Domitianus Praefectus Praet. minatur Caesari, nisi quamprimum proficiscatur, annonas ipsius Palatio se ademturum. Quod etiam refert Zonaras his verbis, quae cum Marcellino unico consentiunt. ὁ δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παραγγελλόμενος, πάντῃ ἀδείκνυσι τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσαστο, ἀναφανδὸν ἐπιτάξας τῷ καίσαρι πορεύεσθαι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀπειλῆσαι, εἰ μὴ πείθοιτο, τὰς σιτήσεις τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισχεῖν. Notetur interim incisum et illiberale Domitiani ingenium, planeque origini suae respondens. Fuit enim vilis operarii filius, ut Libanius docet in Orat. pro Thalassio nondum edita, Reiske T. II. p. 401. ὁ δὲ Δουμιτιανὸς ὁ καλοῖς μὲν ἀποθανόντων ἀδελφοῖς καὶ ἑλξισιν ὧν δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντος. VALES.

12. *Montius]* Reinesius: „eum ἀνδραπάτων κρᾶτιστον vocat Libanius, et ei argumenta orationum Demosthenis, uti petierat, elaboravit.“ — *vaser quidem, sed ad lenitatem propensior. Vaser* ex editione prima Romana et ex Codice regio restituit *Valesius*, cum in vulgatis editionibus propagatum esset *asper*, quod cum sequente *lenitate* haud facile conciliari potest. Iac. Gronovius maluit *acer*, quod, quacunque significatione accipias, non satis placet. Pro *lenitate* Gibbonus P. IV. p. 270. reponi iubet *lenitate*, sed nec hoc ubiq. opus est. Ego vero Valesianam lectionem recte habere existimaverim, si ita mecum intelligas: *Vaser* dicitur Montius, quod medius esset inter Constantium Aug. et Gallum Caesarem, neutri displicere vellet, omnino tamen ad *lenitatem* magis erat proclivis, cui igitur Galli vehementia, qua Praefectum Praetorio in custodiam dari iussisset, probari non posset. Igitur *in commune consulens*, ut litem componeret, utrique principi, totique adeo rei publicae dampnosam futuram, leniorem viam excogitavit atque rationem eam, ut *Palatinarum scho-*

larum primos arcesceret. Hos adlocutus est primo mollius, placidisque verbis docens, nec decere haec fieri, quoniam Praefecti Praetorio non a Caesaribus, sed Augustis solis penderent, nec prodesse, nihilque profici, immo Constantium eo magis exasperatum iri; deinde obiurgatorio vocis sono, gravioribus verbis addens, quod si ita placeret, post statuas Constantii delectas h. e. post apertam rebellionem super adimenda Praefecto vita securius cogitari posse. VV.

Asper quidem, sed ad lenitatem propensior.] Si ad lenitatem propensior fuit, qua ratione asper dicitur? et si asper fuit, quomodo idem ad lenitatem propensior? Sunt haec plane contraria. In Editione Romana legebatur, *Asen quidem*: neque aliter in codice Regio prius scriptum fuerat. Sed emendatum est eadem manu, *vaser quidem*: quam emendationem longe praefereendam existimavimus vulgatae lectioni, quae P. Castellum habet auctorem. VALES. Vastitiei tamen nihil cum lenitate, et semper credidi scripisse acer. Id convenit Quaestori. ONON.

Addensque voces obiurgatorio sono.] Coniecturae nostrae hic aliquantum indulgimus. Edi enim curavimus, *vocis obiurgatorio sono*: quod et longe elegantius est, et Marcellini ipsius auctoritate firmatur. Nam in lib. 18. ad finem similiter loquitur: *Antoninus ambitiose praegrediens agmina, ab Urfectio agnitus, et obiurgatorio sono vocis increpitus, etc.* et in lib. 27. initio. VALES.

Post statuas Constantii delectas.] Id est, post apertam ac professam rebellionem. Nam perduelles sere a deiectione statuarum et imaginum Augusti deiectionem auspicabantur. Sic apud Capitolinum in Maximino c. 23. *In oppido vicino statim Maximini statuae atque imagines depositae sunt.* et in Gordianis c. 9. *Appellato igitur Gordiano Imp. iuvenes, qui auctores eius facinoris erant, statuas Maximini deiecerunt, imagines perfrugerunt, nomen publicitus eraserunt.* Nihil frequentius occurrit apud historiarum scriptores, ut id exemplis firmare, peno idem sit, quod meridie facem accendere. Ceterum ex his, quae diximus, satis perspicuum sit legendum esse, *post statuas Constantii deiectas*: quod confirmat Zonaras his verbis: *Μοντίου δὲ τοῦ Κοινασσορος αἰτιωμένου τὴν πρᾶξιν καὶ εἰς σαφὴ τυρανίδα ταύτην ἀνάγειναι λέγοντος, ἐπὶ χαλεπήναις ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆς γυναικὸς εἰς ὀργὴν ἐξοφθεῖς, καὶ αὐτὸν ὑπὸ διαρκοῖς ἐποικήσατο, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ αὐτῷ παρίδωναι.* Id est: Cum autem Montius Quaestor factum reprehenderet, et in apertam tyrannidem id erumpere diceret, indignatus magis Caesar, et ab uxore quoque incitatus, eum in vincula compegit, ac brevi ambobus militibus tradidit. IDEM.

13. *spes extremas*] i. e. pericula summa opperiens, — *deserta dentium acie stridens, labiis diductis sublannans, stridula, acuta voce proclamavit.* VV.

15. *Adorti sunt Montium primum, qui divert.*] Non Montium hunc Quaestorem vocat Hystor. Ecclef. sed Magnum. Epiphan. Scholast. lib. 5. cap. 12. *Quaestorem vocabulo Magnum, et Domitianum Praefectum Orientis* (Callus Caes.) occidit. Socrat. lib. 2. cap. 34. *Δομετιανὸν τὸν τότε ἑπαρχὸν τῆς ἰσῆας, καὶ Μάγνον κυρίως αὐθεντήσαν ἀνέλε.* Sozom. lib. 4. cap. 7. Μά-

γον τὴ τὸν καίσιστορα καὶ τῆς ἑν τὸν ὑπαρχον Δομετιανὸν ἀνέ-
λεν. LINDENB.

16. *Domitianum praecipitem per scalas.*] Scalae sunt gradus, quibus ad superiora aedium ascenditur: quam vocem hodie quoque vernacula Gallorum lingua retinet, *Escalier*. Graeci quoque a similitudine κλίμακας vocant. Artemidorus lib. 4. cap. 48. τὸν δὲ ἱπποκόμον δύο κλίμακας ἀναγαγόντα τὸν ἵππον, εἰς τὸν κοιτῶνα-
σκον εἰσάγειν. Id est: *Equissonem vero duabus scalis perduc-
tum equum in cubiculum induxisse*. Sic etiam loquitur Martia-
lis in eo versiculo:

Et scalis habito tribus, sed altis.

VALES.

Reines. adscriptis: i. e. κλίμακας, βαθμίδας, gradus chori, sedis
tribunalis Praet. Philolog. 3, 28. κατασπάραντες τοῦ θρό-
νου. v. ibi Gothofredum. W.

17. *Luscus quidam Curator urbis.*] Curator est is, qui pecu-
niam Reipublicae et generaliter quidquid ad rem civitatis pertinet
administat, ut notum est ex Pandectis iuris: qui Graeco vocabulo
Logista nuncupatur, quemadmodum est in lege 3. Cod. de modo
multandi. Glossae veteres de Magistratibus: *Curator, Φροτιστής*
καὶ λογιστής. Eorum officium λογιστεία dicitur in lege 15. D.
de excusatione tutorum. λογιστεία πόλεως οὐδὲ εἰς ἀξιόμῶν μίαν
ἐκτροπὴν προχωρεῖ. quae minus recte interpretatus est doctissimus
vir Ant. Augustinus: *Rationes civitatis ne pro una quidem tu-
tela cedunt.* cum vertere debuisset: *Curatio civitatis ne pro
una quidem tutela cedit.* Et λογιστεύειν Curatoris officio fungi
dixit *Philostratus de vitis Sophistarum in Nicete,* et Eusebius
lib. 9. cap. 2. Horum Curatorum non mediocrem fuisse dignita-
tem vel illud evincit, quod Marcus Curatores multis civitatibus o
Senatu dedit, quo latius Senatorias tenderet dignitates, teste Ca-
pitolino. Et alioquin mos fuit Curatores ab Imperatoribus dari,
ut docet vetus Inscriptio: *Curator. Reip. Eergomensium. Datus.*
ab. Imp. Traiano. Curator. Reip. Comensium. Datus. ab. Imp.
Hadriano. Certe Curator cellae Carthagini, vir Clarissimus dici-
tur in Collatione Carthagenensi. Sic explicare soleo locum illum
Procopii in lib. 2. Gothic. pag. 266. ἢ δὲ τις Δημήτριος Κεφαλ-
λὴν τὸ γένος ἐπίτροπον βασιλεὺς αὐτὸν τῆς Νεαπόλεως κατεστήσα-
το: et in Anecdotis, pag. 55. ὁ δὲ τὴν πόλιν Δάρας ἐπίτροποιῶν.
Sane in lege xx. Codice Theod. de Decurionibus, Procuratores
civitatum cum Curatoribus iunguntur: *Nullus Decurionum ad
procuraciones vel curas civitatum accedat, nisi omnibus omnino
muneribus satisfecerit patriae, vel aetate, vel meritis.* Curato-
res Kalendarii Reip. cum his aut iidem fuerunt, aut sane iis sub-
diti. Eorum mentio in lege ult. D. de muneribus et honoribus.
ubi Curatores Kalendarii distinguuntur a Curatoribus, qui ad
colligendos publicos civitatum redditus eligi solent. VALES. Cur-
hos eosdem fuisse suspicari velit doctissimus vir, causas eum non ha-
bere putat Th. Reinsius epistol. xxi. oron.

Eos ut etulans batulorum praecentor.] Princeps Edipio Roma-
na hunc locum sic exhibet: *Eoque ut enilaus bat. praecentor.*
Ex quo P. Castellus audacter eam lectionem exculperat: *Cum-
que eo ut enilaus.* Secuta est Editio Augustana quae portentum
nominis Utenilaum nobis prodidit. Sed Sigismundus Gelenius,
qui id nomen merito reiciendum censebat, edere maluit: *Cum-*

que eo *Stenelaus*. Nos in codice Regio *et Tolofano* diserte scriptum reperimus: *Eosque ut ciulans baiulorum praecentor*. Quam veram esse scripturam minime dubitamus. Haec enim cuncta referuntur ad Curatorem illum urbis nomine Luscum. (nisi tamen Luscus ibi *μονεφθαλμον* significat,) [aut nisi Lusius legendum est.] VALES.

Baiulorum praecentor.] Baiuli videntur hic esse *νεκροφόροι*, qui vespillones dicuntur. Glossae veteres, *bispilla νεκροφόροι*. Fulgentius Planciades in expositione sermonum antiquorum, *Vispillones*, inquit, *dicti sunt baiuli*. *Sic apud Augustinum in Epistola xix. ad Hieronymum: Non erit pius deductor et baiulus corporis, sed impius sepulchrae violator.* Denique Petrus Chrysologus sermone 121. *In obsequium divitis migrat hic tota civitas, cum finis effertur: pauper vadit solus: pauperem duorum portat ministratio baiulorum*. Itaque baiulorum ciulans praecentor, erit tibicen qui vispillonibus praecinebat. Nam funera olim efferebantur ad tibiam, ut notum est: unde Antigenidas celebris tibicen nihil aequo se laborare, et animo angere dicebat, quam quod monumentarii choraulae tibicines dicerentur, ut ait Apuleius in Florida 1. quamquam Dio in Orat. 49. Reiske T. II. p. 251. id dictum Ismeniae tribuit. *ἰση δέ τις τῶν ὀλίγων πρῶτον φιλοσόφον τὸν Ἰσμενίαν τοῦτο μάλιστα ἀγαπητὸν, τὸ καλεῖσθαι αὐλῆτας τοὺς τυμβαύλας*. Hanc explicationem confirmat vox *ciulans*, quae additur praecentori. Aliter quoque explicari potest hic locus, ut praecentores baiulorum sint ii, qui Graece *ἐργοδῶνται*, dicuntur, qui baiulos seu *ἄρχοφόρους* ad opus excitant, non secus ac portifculi seu celestiae remiges, qualis Meriones apud Homerum *Ιλ. ψ.* et hanc explicationem confirmant ea quae sequuntur. IDEM.

ciulans baiulorum praecentor.] Reines. lectionem cumque eo *Sthenelaus baiulor.* probans amandat ad Meursii Glossar. Graeco-barbarum v. *βάρυλος*, ubi tamen nihil, quod ad Ammianum explicandum faciat. Ceterum duarum, quas Valesius attulit, interpretationum posteriorem, qua mercenarias operas ad labores exhortantem, *ἐργοδῶντην*, *κλεινοτήν* intelligendum esse existimat, mihi prae priori placere fateor. W.

18. *Inter dilanantium manus.*] Mf. *dilacinantium*; scrib. *dilancinantium*, ut lib. xxii. *Vitalibus dilancinatis erumpit*. Seneca lib. 1. Nat. Quaest. cap. 26. *Foeda dictu sunt, quae portentum illud ore suo lancinandum dixerit feceritque*. Simili errore et hic quoque in vett. lib. *lacinandum* scriptum fuit. *Lancinare* est *καταρρῖν*. Gloss. vet. Catallus: *Lancinata sunt bona*. et alibi apud Sallust. Symmach. Prudent. LINDENBR.

Nec professionem, nec dignitatem ostendens.] Montius Quae-
stor paullo antequam extremum spiritum redderet, Epigonius et Eusebium saepius nominaverat: sed cuius professionis aut dignitatis essent, non addiderat. Professio igitur est conditio seu ars cuiusque: dignitas vero honores, et locum, et natales quoque comprehendit, ut apparet ex Gestis purificationis Caeciliani, ubi legitur: *Zenophilus F. C. Consularis dixit: Cuius conditionis es? Victor dixit: Professor sum litterarum Romanarum*. *Zenophilus F. C. dixit: Cuius dignitatis es? Victor dixit: Patre Decurione Constantinensium, avo milite in Comitatu militaverat.* VALES.

Epigonius e Lycia philosophus.] Regii codicis auctoritatem secutus Epigonium ubique scribendum curavi, quomodo et Rom. Editio habet interdum. Fuit et quidam Epigonus philosophus paullo post haec tempora, Lacedaemone oriundus, teste Eunapio in vitis Sophistarum p. 209. Commelin. nisi etiam *Ἐριγόνης* ibi scribendum est. In Concilio Carthaginensi *Ἐριγόνης ἐπίγονος* memoratur, qui in veteri versione Latina fere Epigonus dicitur.

VALES.

Eusebius e Mysia pietatis cognomento conch.] 13. *Pietates cognom.* quod innuere videtur Ml. in quo legitur *pietatas cognom.* Eusebii cuiusdam Rhetoris eloquentissimi meminit Eunap. in Maximo, quem tamen hunc ipsum esse non facile dixerim. 1213.

Eusebius e Mysia pietatis cognomento.] Longe variant Mss. codices, quos et Lindenbrogius et Gruterus viderunt. In iis enim legitur: *Eusebius ad dimissa pietatas cognomento.* Regius codex semper reliquis fidelior habet: *Eusebius ad dimissa pithacas cognomento.* Ex quibus legendum esse apparet: *Eusebius ab Emissa Pictacas cognomento.* Quod et viro doctissimo in Notis ad historiam Augustam placuisse postea animadverti. *Pictacas* autem non dubito quin perperam scriptum sit pro *Pittacas*, eodem errore quo *pictacium* vulgo scribi solet pro *pittacio*. Tractumque illud cognomen videtur a *pittaciis*, quae secum forte Eusebius semper circumferebat. *In Ml. Tolosano reperi *Pictas*.* 1210.

Eusebius ab Emissa Pittacas cognomento.] Spanhem. ad Iulian. p. 86. Emisam scribendum iubet, non Emesam, quoniam Graeci ubique *ἐὼ* I. servant. Alii duo Eusebii occurrunt apud Eunapium: unus p. 85. Commelin. ex urbe Cariae, Myndo oriundus, qui et infra ap. Nostrium xxxi, g. 4. ut Iuliani cognatus et praeceptor memoratur; alter Alexandrinus p. 161. Commelin. In cognomento Emisani dissentiant libri. Priores editiones pro *Pittacas* habent *Pietatis*, quod retineri posse putat *Perizonius* in Animadv. histor. p. 68. ed. Harles. non, quod is ipsum illud cognomen habuerit *Pietas*, ut C. Antonius Marci frater, sed quod nomen ipsius Eusebii a pietate, vel pietatis Graeco vocabulo *πείστης* fuerit inclinatum. — *concitatus orator.* Henr. Ernst Obsf. 1, 5. mavult *vocatus*. Nil opus: *concitatus* est vehemens. W.

Tribunos Fabricarum infimulasset.] Antiochiae erant Fabricae scutorum et armorum, ut docet Notitia Imperii Romani, sub dispositione Magistri Officiorum. His Fabricis praeerant Tribuni: ut praeter hunc locum docet alter in libro 15. *Ad Tribunum miserat Fabricae Cremonensis.* Fabricae Antiochenlis mentio est quoque in lege 1. Codicis Theod. de Fabricensibus, et in lege 8. de Metatis. VALES.

Promittentes armorum, si novae res agitari comperissent.] Duplici barbarismo foedatus est hic locus, qui fortasse sic supplendus est: *Admunicula promittentes armorum, si novas res agitari comperissent.* IDEM. Quod etsi non dicat, patet tamen vocem quam inculcat, petitam ex sequentibus in cap. 1x. *His vocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos, ut admunicula futurae molitioni pollicitos.* Verum calida exilimatio simul et suppletio. Nam *promittentes armorum* docta et plena loquutio est, similis illi, qua utitur Tacitus German. cap. 15. *Mos est civitatibus,*

ultro ac viritum conferre principibus armentorum vel frugum, ubi, si placet, vide paterna: Nam et limiliter haesitatum est. GRON.

19. *Per militares numeros.*] *Numeri* sunt cohortes, vel ut Graeci vocant *σπῆραι*. Theophyl. in Acta. Apost. *Σπῆραι τῶν ὁ καλούμεν τὸν Νόμνον*. Calliodor. in Hiltor. Tripart. lib. 1. cap. 9. *Romanorum cohortes nunc Numeri vocantur*. Acta martyrii B. Georg. *Τριβούτος ἐπισκοπῆς τοῦ νομίμου*. Novell. LXXXV. *In numeris constituti: ἐν ἀριθμοῖς καταλεγόμενοι*. In *numeris* vel *limitibus militare*, 1. 17. C. de re militari. Inscripti. vetus Romae: D. M. C. ANNIO VALENTI VET. EX NUM. FRUM. LEG. IIII. FL. HONORATI ET DECURIONES ET NUMERUS MILITUM CALIGATORUM. LINDENBR. Non cohortes tantum, sed *legiones* etiam hoc nomine appellantur Ammiano xx, 1. 3. XXIII, 2. 5. Ernestii. quibus add. XXXI, 11. 2. et omnino Salmas. ad Scriptt. H. A. T. II. p. 714. W.

21. *Carnifex rapinarum sequester.*] Id est internuntius. Videtur enim Marcellinus ex Cicerone id mutuatus esse, qui in Oratione de suppliciis in Verrem sic dicit c. 6. *Quis dubitet, quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate Praetorem, ut ab eo servorum sceleris conurbationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuntio redimeretur*. Atque ita apud Lucanum sumitur sequester in lib. 2. v. 472. *Orator Regis pacisque sequester*. VALES.

Et obducto caput.] Obductionem pro obnuptione posuit. Alludit enim ad illud antiquum: I, lictor, caput obnubito. IDEM.

Et Aegypto.] Miror certe Aegyptum inter provincias Orientis recenseri: quippe cum et ex Notitia Imperii, et ex innumeris Auctoribus constet Aegyptum ab Orientis provincia seivinctam fuisse. *Sed mirari tandem desii, postquam didici Aegyptum et Mesopotamiam olim sub dispositione Comitum Orientis fuisse. Id me docuit vetus Inscriptio, quae sic habet: M. MAECIO MEMMIO. FURIO. BALBURIO. CAECILIANO. PLACIDO. C. V. COMITI. ORIENTIS. AEGYPTI. ET MESOPOTAMIAE. CONSULI ORDINARIO, etc. Consul hic Placidus fuit cum Romulo, principatu Constantii Aug. anno Christi 343. hoc est eisdem temporibus, quae haec describit Marcellinus. * IDEM.

C A P V T VIII.

1. *Superatis Tauri montis verticibus.*] Conferenda cum hac Ciliciae descriptione, quae de eadem narrat Strabo lib. XIII. Pomp. Mela lib. 1. cap. xii. et XIII. Iul. Solin. LINDENBR. (Xenophon Anabaf. 1, 2. 22. W.)

2. *Seleucia, opus Seleuci regis*] Nicatoris. Vocatur etiam *Trachea*, *Tracheotis*, celeberrima ob amplitudinem et pulchritudinem, quam urbium matrem appellat ipse Ammianus supra c. 2. Etiamnum *Seleukte*. Mannert VI, 2. p. 79. W.

Claudiopolis.] Huius civitatis mentio apud Constantinum Porphyrogenetum in libro 1. *περὶ τῶν πόλεων* cap. x. Et inter Episcopos, qui Nicaeno et Chalcedonenſi Concilio subscribere, Eteſius et Theodorus recensentur Episcopi *Claudiopolis* in *Isauria*. *Denique in Actis Martyrum Tarachi, Probi et Andronici: *Taraphus dixit: Militaris sum, Romanus: hatus autem *Claudiopolis* civitatis*

civitate Syriae. Scribe, civitate *Isauriae*. Meminit eius et So-
crates in lib. 3. capite 21. VALES. Distinguenda ab alia eius-
dem nominis ab eodem condita in Bithynia, proprie ad Catao-
niam pertinens, sed postero tempore *Isauriae* adnumerata. Hodie
Ereklis. Mann. vi. 2. p. 251. cf. etiam *Wesseling*. ad Itiner. p.
709. — *Isaura*, nunc Serki-Serail. Mann. ib. p. 189. W.

Isaura enim antehac nimium potens.] Ex provinciae nomi-
ne urbem fecimus. Nam cum *Isauria* prius legeretur, restitui-
mus *Isaura*, quae urbs fuit *Isauriae*. Atque haec emendatio debetur
codici Valentino, a quo non multum discrepat codex Regius.
In eo enim scriptum reperi *Isaurentin*. Editio Romana habebat
Isaurmin. Sed vera lectio est *Isadra*, de qua haec scribit Ste-
phanus Byzantius: Ἰσαῦρα οὐδενίτης πόλις Ἰσαυρίας ἢ δὲ Ἰσαυ-
ρίᾳ μεταξὺ Λυκαονίας καὶ Κιλικίας πρὸς τῷ Ταύρῳ. Χαραξ δὲ
ἐγγυὴς. τὸ ἰθνηκὸν ἰσαυρεὺς καὶ ἰσαυρος. Sic enim eum locum
legimus. *Isaura*, inquit, in neutro genere urbs *Isauriae* est.
Est autem *Isauria* Lycaoniam inter et Ciliciam Tauro monti
acclinis. Charax tamen *Isauram* in feminino dixit. Incolae
Isaurentes dicuntur, et *Isauri*. Sane Strabo τὰ ἰσαυρα semper
appellat in neutro. Ptolemaeo quoque Ἰσαυρα ambigua generis
notatione dicitur. Florus *Isaurum* vocat lib. 3. cap. 6. Diodorus
Siculus lib. 18. τῇν ἰσαυρίων πόλιν. Apud Plinium in lib. 5. 25.
Isaura Ciliciae mediterranea urbs ponitur. Bis autem eversam
olim hanc urbem in historiis legimus: primum a Perdicca sub
Alexandri Magni obitum, ut narrat Diodorus lib. 18. postea a Ser-
vilio *Isaurico*, ut testatur Strabo lib. 14. et Florus, cuius haec
erant verba: *Validissimas urbes eorum, et diutina praeda ab-
undantes, Phaselin, et Olympon everit; Isaurumque ipsam ar-
cem Ciliciae: unde conficiis sibi magni laboris, Isaurici cogno-
men adamavit.* Huius urbis meminit etiam Pollio in Trebellia-
no T. II. p. 324. *Palatium sibi in arce Isaurae constituit.* vulgo
legitur *Isauriae*. VALES.

3. *Tarsus. hanc condidisse Perseus memoratur.*] Idem scri-
bit Solinus cap. 41. et Crevierus ac Suidas in *μύθοις*. Vetus
scholiastes Iuvenalis ad illum versum *Satyræ* 3. 218.

— — *ripa nutritus in illa,*

Ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.

sic annotat: Apud *Torsum* civitatem Ciliciae, quam praeteri-
it amnis *Cydnus*: cuius urbis conditor *Perseus*, qui nomen
civitati ex facto dedit, quia ibi una ex *talaribus* pinnis ei ex-
cidit. Docte quidem, nam *ταρσός* talum significat Graece: sed
praeter mentem Iuvenalis, qui de pinna *Pegasi*, non *Persei* loquit-
ur, ut satis patet. Et vero a *Pegasi* pinna denominatam *Tarsum*
prodit *Dionysius* de situ Orbis. Sed a *talaribus* *Persei* ita dictam
celebrior ac testator fama est: unde *Persea Tarsos* a *Lucano* di-
citur in libro 3. 225. Et *Nonnus* in lib. 18. *Dionysiac.* de *Per-
seo Tarsi* conditore canit his versibus, 292—295.

— — εὐπτερος ἤλυθε Περσεύς

Γεῖτονα κυρκίῳ διαυγία Κύδνον ἰάσας,

ὣς ἐν φίλῳ, καὶ ἰφασκεν ἐπώνυμον ὡκί ταρσῷ

Ἀνδράσι πάρ Κιλικίᾳσι νεώτερον ἄστυ χαράσαι.

Idem in libro 41. 85. inter antiquissimas urbes memorat *Tarsom*:

Οὐ τότε Τάρσος ἦν νεφέμβροτος.

COENE. IN ARMENIAN. I.

E

Et paullo post:

Τάρσος δεῖδομένη πρωτόπολις.

*Ex quibus interpretandus videtur locus Basilii Seleuceni in libro II. de Thecla capite XIII. Μαριανός τις Ταρσῶν τῶν κατὰ Κιλικίαν ταύτην ἐπίσκοπος, πόλεως ἐπὶ τε κάλλει καὶ μεγέθει καὶ οἷς ἂν ἀπλῶς ἢ πόλις λαμπρὰ καὶ εὐδαίμων γνωριστέῃ πᾶσιν ἐπιγαυρουμένης, καὶ τῇ πρώτῃ μάλιστα τῆς ἑξέως ἀνίσχουσιν, καὶ πρώτῃ πάντων προβάλλειν τοῖς ἐξ ὁποίας οὖν γῆς ὁρμαίνουσιν πρὸς τὴν εἴαν. VALES. *Tarsus urbs perspicabilis.* Vox alibi vix invenienda, cuius loco Salmasius ad Solinum p. 568. reponi iubet *perspicue nobilis*. De conditore *Perseo*, vel *Sandane* filius egerunt Valesius et Gronovius, quibus tamen litem haud temere movet *Wesseling* ad Itiner. p. 710. et ad Diodor. Sic. II, 39. De Tarsio omnino vide Mann. p. 105. II. W.

Ex Aethiopia profectus Sandan.] Sane Sandan nomen usitatum fuit apud Tarsenses. Sic enim dictus est pater Athenodori Tarsensis illius philosophi, qui Augusti praeceptor fuit teste Strabone in lib. 14. A Plutarcho in Poplicola Ἀθηνόδορος ὁ σάνδων dicitur, eo more quo Apollodorus Molo, et Herodes Atticus, et Apion Plistonices dicti luere. Ceterum σάνδων, an σάνδων dixeris, parum refert. Sunt enim hae litterae apud Graecos permutabiles, ut παίων et παῖων, ἑῶκος et ἑῶκος, ac similia. Ceterum hunc Sandonem unus, quod sciam, commemorat Basilii Seleucenus in lib. 2. de Thecla capite 15. his verbis: καὶ γὰρ ἐκ μῆς πόλεως ὁρμαίνον τῆς Δαμαλλίας τε καὶ Σάνδα τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Ἀμφιτρώνος. Quibus verbis Tarsum significari aio, a Sanda Hercules filio conditam. Quod si Sandan Herculis filius fuit, quomodo ex *Aethiopia* profectus heic dicitur? In optimis codicibus Regio et Vaticano scriptum est *ex Aethio profectus*. Unde suspicor legendum esse, *Ex Chio profectus Sandan*. etc. *Praeter hanc Sandonem fuit et quidam alius nominis Sandocus Assyrius, qui in Cilicia Celenderum condidit, teste Apollodoro in Bibliotheca. VALES. In animo habuit vir maximus *Apollontius Molo*. Quid autem putaverit Chio esse et Hercules posteritati, nullus adsequor, multo minus, cur spreverit notabiles in MSS. litteras AE, quas profecto cum reliquis videntur lectorem ducere, ut credat Ammianum, si quid ex ipse de Sanda Herculis filio, et Amphitryonis utique nepote atque adeo ex Graecia profecto inaudivisse supponi debet, scripsisse ex *Metachio*, vel *Metachio*, ut proprie vocatur apud Stephanum Byzantium: Μετάχιον Ψευδριον Βοιωτίας, ubi vendenda Hollsteniana. chon.

Anazarbus auctoris vocabulum referens.] Azarbas enim eius urbis conditor fuisse dicitur a Stephano Byzantio: Ἀναζαρβος πόλις Κιλικίας ἀπὸ Ἀζάρβα τοῦ κτίσαντος. In Suidae Lexico Zarbas nominatur. Hanc prius Cyindam ac deinde Diocaesaream appellatam, ait vetus Scriptor apud Suidam: eoque terrae motu subverta Nervae temporibus, Anazarbum quemdam Senatorem eo missum a Principe, urbem instaurasse, ac suo nomine appellasse. Sed haec futilia sunt, cum satis constet Anazarbum ante Nervae tempora vocitatum fuisse. Nam et Dioscorides ἀναζαρβους indigitatur: et Plinius in lib. 5. 22. eius urbis meminit: *Intus*, inquit, *dicendi Anazarben*, qui nunc *Caesaraugustani*. Taceo quod Diocaesaream ab Anazarbo distinguit Ptolemaeus in Ciliciae descriptione. Duas enim urbes Ciliciae ponit, *διοκαισαρείαν*, et

καταρίαν τὴν πρὸς ἀναζάρβα. Haec urbs, postquam Cilicia in duas provincias discessit, metropolis fuit Ciliciae secundae, ut docet Evagrius lib. 4. et Hierocles in Itinerarii Comite: ἐπαρχία Κιλίκιας δευτέρης ὑπὸ ἡγεμόνος πόλεις 2^α Ἀναζάρβα μητροπόλις. Anazarba quoque dicitur in Suidae Lexico, et apud Zonaram in Nicephoro Phoca, ubi Ἀναζάρβα habent vulgatae Editiones. VALES.

Mopsuestia vatis illius domicilium Mopsi.] Steph. Μόψου ἱετία, ἀπὸ τοῦ Μόψου τοῦ μάντιος. In Constantini lib. περὶ θεμάτων, vitiose editum est: Τάριος καὶ ἡ Μόψου ἱετία, cum Μόψου ἱετία vera sit lectio. Procop. περὶ κτισμάτων, lib. v. pag. 48. πόλις δὲ που ἐστὶν ἐν Κιλικίᾳ, ἡ Μόψου ἱετία, τοῦ μάντιος, ὃς φασιν, ἐκείνου τοῦ παλαιῦ ἔργον. Vid. Strab. lib. ix. Mopsi vatis meminit Cicero de Divinat. Plutarch. de defect. Oracul. Origenes contra Celsum lib. iii. Tertull. de Anima cap. 46. Apul. de Deo Socrat. Placidus Lactant. in Stat. Thebaid. 3. p. 107. LINDENBR.

Mopsuestia, vatis illius dom. Mopsi, quem] Hic sine dubio fallitur Marcellinus, qui duos Mopsos inter se confudit: Mopsium scilicet Mantus et Apollinis filium, cum altero Mopsō Ampycl filio, et Chloridis Orchomeni filiae. Prior Argivus, alter Titaresius, seu Titaronius fuit, qui locus est in Thessalia. Et hic Argonautarum comes extitit, ut canit Apollonius Rhodius in lib. i. 65.

Ἦλυθε δ' αὖ Μόψος Τίταρήσιος, ὃν περὶ πάντων
Λητοίδης εἰδίδας θεοπροπίης ἀνθρώπων.

De quo etiam Heliodus in hoc versu (Scuto Herc. 181.)

Μόψον τ' Ἀμπυκίδην Τίταρήσιον, ὅσον Ἀρης.

Uterque porro vates fuit, teste Strabone in fine libri 9. sed Mopsuestiam non hic Thessalus Mopsus, verum alter ille Argivus condidit: qui post Troiae exridium una cum Amphilocho in Ciliciam profectus, Mallum, et alias urbes in ora Ciliciae condidit: ut scribit Strabo in lib. 14. p. 676. et Euphorion poeta apud scholiastem Lycophronis pag. 78. Cicero lib. i. de Divinatione c. 40. *Amphilochus*, inquit, et *Mopsus Argivorum reges fuerunt: sed iidem augures: ille urbes in ora maritima Ciliciae Graecas condiderunt.* Unde et Mopsi oraculum in Cilicia fuisse dicitur a Tertulliano in lib. de Anima. VALES.

Mopsuestia.] Μόψου ἱετία, domicilium, sedes, refugium Mopsi, hoc. *Messis*, pagus. *Mann. Klein-Asien* T. ii. p. 94. De consiliis, uti ab Ammiano, ita et aliis Mopsi duobus vide *Burmant* in Catal. Argonautar. — *cespite Punteo tectis manes — medentur.* Reineliuss oras adleverat: E sepulcro patris eius Ampycl nata rhododaphne, quam quicumque gustasset, pugilatus amore incendebatur. Ptolem. Heph. l. 3. καὶ οὗτος ἱστορίας. W.

Cum aureo vellere direpto redirent.] Primus Sig. Gelenius hunc locum interpolaverat. In Romanâ enim Editione legebatur: *direptore diem terrore abstractum.* Quod mutare minime ausus erat P. Castellus. Sed Gelenius cum nullum in his verbis sensum esse cerneret, ita emendavit: *Quem a committitio Argon. cum aureo vellere direpto reducem, et errore abstracium, etc.* Quod equidem probare non possum: hi enim reduces dicuntur, qui salvi et incolumes in patriam reversi sunt. At Mopsus tempestate abreptus in Africam, ibi perit, ut subiicit noster Marcellinus.

nus. Quo modo igitur eundem reduce[m] appellaret? Sed omnino vera est lectio, quam ex optimo codice Regio restitui[m]us. In eo enim legitur: *Cum aureo vellere direpto redirem, terrore abst. etc.* Unde nos nulla propemodum mutatione veram illam lectionem exsculpi[m]us. *Vaticanus codex plane consentit cum Regio. In Mf. autem Tolosano emendatum est: *rediret, errore abstractum, etc.* VALES.

Delatumque ad Africae litus mors rep. consumpsit.] De Mopso Lapitha Ampyci filio, Argonautarum comite, id verillimum est; non de illo Mopsuestiae conditore. Apollonius lib. 1. Argo nauti 80.

— — αἶσα γὰρ ἦεν

Αὐτὸν ὁμῶς Μόψον τε δαήμενα μαντοσύναμ
Πλαγχθéntας Λιβύης ἐν πείραισι θρωπῆναι.

Et lib. 4. v. 1501. eum a serpente percussum in Africa periisse memorat, atque ibidem sepultum. Lycophron in Cassandra, in Pentapoli iuxta urbem Teuchira humatum perhibet his versibus, 877. ff.

Ἄλλους δὲ θῖνες, οἳ τε Τευχείων πέλας
Μόρμηκες αἰάζουσιν Ἰσθερραμίους*
Μόψον Τεταιρώνειον ἴδα ναύται
Θανόντα ταρχύσαντο.

Idque confirmat Clemens Alex. in lib. 1. Stromatum, cuius locum mox producemus. Quod si ita est, male hic Africae litus, et caespitem Punicum posuit Marcellinus. Sed aliorum auctoritate facile defenditur, qui in Africa Mopsum periisse prodiderunt; inter quos est Apuleius, et Tertullianus. Apollonius certe in Libya dixit itemque Seneca in Medea Actu 3. 653.

— — Libycis arenis

Omnibus verax, sibi falsus uni,
Concidit Mopsus.

VALES.

Manes eius Heroici morborum varietati medentur.] Mopfi templum oraculo celebre fuit in Cyrenaica provincia, quod oraculum primus composuisse dicitur Battus Cyrenaeus, ut tradit Clemens Alex. in lib. 1. Strom. ubi Mopsum Argivum cum Thellalo confundit. Ait enim Mopsum et Amphilochem floruisse belli Troiani temporibus: Mopsum tamen paullo antiquiorem videri, quippe qui comes fuerit Argonautarum: additque, quod ad hunc locum facit: Φασὶ δὲ τὴν Μόψου καλουμένην μαρτυρῆν πρῶτον συντάξαι τὸν Κυρηναῖον Βάττον. Apuleius in libro de Deo Socratis Mopsum pallim in Africa cultum perhibet: Quippe cum eos Deos appellent, qui ex eodem numero iuste ac prudenter vitae curriculo gubernato, praenomine postea ab omnibus praediti, sancti et certamenti vulgo advertuntur, ut in Boeotia Amphiarau, in Africa Mopsus. Tertullianus denique in lib. 2. ad Nationes cap. 7. inter heroas numerat Mopsum Africanum, et Boeotum Amphiarau. Ceterum Mopfi quoque alterius Argivi oraculum fuit in Cilicia, ut scribit Tertullianus in lib. de Anima: Nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut Amphiaras apud Oropum, Amphilochei apud Mallum, Mopsi in Cilicia. Vulgo in Sicilia legitur mendose. IDEM. An causa est alia, cur ὁ πᾶν citet morborum, quam lapsus calami? CRON.

4. A Servilio Procons. missae sub iugum.] Strabo lib. xii. Flor. lib. 3. cap. 5. LINDENB.

**Factae sunt vectigales.*] Id est stipendiariae vel tributariae. Sic C. Memmius in oratione sua apud Sallustium in Iugurtha c. 31. *Reges et populos liberos paucis nobilibus vectigal pendere.* Idem Sallustius in coniuratione Catilinae c. 20. *Semper illis Reges, Tetrarchae vectigales esse; populi, nationes stipendia pendere.* VALES. Iustinus lib. 2. cap. 3. *His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributum finem Ninus rex Assyriorum imposuit.* GRON.

Et hae regiones velut in prominenti terrarum lingua.] Lingua dicitur promuntorii genus non excelsi, sed molliter in planum decessi, ut ait Feltus Pompeius. Sic Pacuvius in Chryse apud Agellium in lib. 4. cap. 17. *Id promuntorium, cuius lingua in altum proitit.* Livius lib. 37. c. 31. ubi Phocaeae situm describit: *Inde, inquit, in altum lingua mille passuum excurrens, medium fere sinum velut nota distinguit.* Et lib. 44. c. 11. de Calliandrea: *Eminet namque in altum lingua, in qua sita est.* Eodem sensu sumitur apud Caesarem B. G. 3, 17. et Lucanum in lib. 2. 613. VALES.

In prominenti terrarum lingua.] Quod hic linguam Ammianus vocat, id mucronem dixit Pomp. Mela lib. 11. cap. 1. *Paulatim se ipsa fastigat, et quasi in mucronem longa colligens latera, facie positi ensis arrecta est.* LIND.

Ab orbe Eoo.] Sic correxi, cum prius legeretur, *ab orbe eo:* quam emendationem in Loiseilli quoque codice *et in Tolofano* postea reperi. VALES. Itaque adscriptum codici Lindebrogiano: [Loisel. orbe Eoo: mihi perplacet.] GRON.

5. *Supercilia Nil.]* Sic Graeci ὀφθαλμοὶ de rebus adhibent prominentibus, vel limborum instar alias res cingentibus. v. c. de montibus Strabo xvii. p. 1172. Polybius. v. Ind. Schweighaeuser. — Schneideri Lex. Omnino fluviis ut personas considerans antiquitas membra iis tribuit: caput, cornua, brachia cet. Labrum fluminis est ap. Silennam in quarto historiar. libro ap. Nonium. W.

Nicanor Seleucus.] In Editione Hier. Frobenii legitur *Nicator*, rectius sine dubio: ut patet ex iis quae sequuntur. Subiicit enim Marcellinus: *Efficaciae impetrabilis Rex, ut indicat cognomen.* Et rursus in libro 23. 6. de Arsace Partho: *Imperato Nicator Seleuco eiusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomen.* Strabo certe et Appianus in Syriacis, Stephanusque Byzantius et Eunapius *νικητορ* eum appellant. In nummis quoque ΣΕΛΕΥΚΟΣ ΝΙΚΗΤΟΡΟΣ legitur: quamquam Goltzius in Thesauri NIKANOPOC posuit, vulgi errorem locutus: cum constet Nicanorem nomen proprium esse ducis cuiusdam inter successores Alexandri, non vero cognomen. VALES.

Efficaciae impetrabilis.] Impetrabiles eos vocant Latini, quos Graeci ἀπαρηγόρευτοι, et ἀπαρηγόρευτος, ac δεῖνός dicere solent. Sic apud Plautum in Mercatore Actu 3, 4. 20.

— *pulchre os sublevis patri.*
Impetrabilior qui vivis nullus est.

Et apud eundem in Epidico Actu 3, 2. 6.
Proh Di immortales! mihi hunc diem dedistis inculentum,

Ut facilem atque impetabilem.

Et impetrare in veteribus Glossis redditur ἀνύσαι, quod est perficere: eoque sensu Plautus in Poenulo dixit:

Incipere multo est quam impetrare facilius.

Et in veteri Inscriptione: VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. ET. AD. IMPETRANDUM. REBUS. ARDUIS. SEMPER. OPPOSITO. VALES. Reinolius: qui nihil adgreditur, quod virtute sua non det effectum. cf. et xv, 8. 21. xvii, 8. 3. xxai, 11. 5. W.

6. *abusus.*] Boxhorn. *abundans*, Sed *abusus* recte habet, et in bonam partem accipienda vox est, pro *frequenter usus*, quo sensu Cicero ipse non uno loco usurpavit. Infra 24, 4. 19. *abusive* pro vehementer. W.

7. *Commagena, nunc Euphratenfis.*] Eadem et Augusteuphratenfis dicta, ut praeter Victoris Epitomen docet notitia Episcoporum, qui Chalcedonenſi Synodo subscripserunt: quamquam ibi corruptum est id vocabulum. Nam *Augustus Euphratenfis* vulgo legitur, quasi Episcopi nomen sit, cum sit provinciae, ut dixi. VALES.

Commagena, nunc Euphratenfis.] Procop. Caesariens. Persicor. lib. 1. τὴν παλαιὰ Κομμαγηνήν, τὰ νῦν δὲ καλούμενην Εὐφρατησίαν. Idem Persicor. lib. 11, et περὶ χειμαρῶν lib. 11. Notit. Provinciar. Orient. Mesopotamia inter Tigrin et Euphratem. *Euphratesia, Osdroène*. Aliter paullo Aur. Victor in Vespasiano: *Commagene, quam hodie Augusteuphratensem nominamus*, quae eadem Hist. Miscel. lib. ix. LINDENB. *Euphratenfis*. Quod nomen accepit Ammiani deimū aetate, ubi Syria a Constantino M. in primam et secundam divisa, Commagene, adiuncta vicina Cyprestica, singularem provinciam nomine Euphratenſis l. Euphratesiae constituisse coepit. Mannert vi. 1. 490. W.

Hierapoli, vetere Nino.] Scribendum est absque virgula: *Hierapoli vetere Nino*. Sic in lib. 22. 8. *Constantinopolis vetus Byzantium*. et rursus in eodem libro c. 2. *Philippopolim petiit Eumolpiadem veterem*. Ceterum Hierapolim prius dictam esse Ninum; aegre mihi persuaserim. Bambyce quidem proprio nomine dicta est, et Magog a Syris; ut scribit Plinius in lib. 5. 19. Plutarchus in Antonio, et Strabo lib. 14. Ninus vero a nemine, quod sciam, appellata est. Quippe Ninus sita olim fuit in Assyria trans Euphratem, teste Strabone ac Plinio, cum Hierapolis in Commagene posita sit cis eundem fluvium. Sed fortasse alios Auctores secutus est Marcellinus, qui Ninum cis Euphratem ponebant. Sane eam cis Euphratem ponit Philostratus lib. 1. 19. de vita Apollonii: ait enim e Nino profectum cum Damida Apollonium, ad Zeugma venisse, ac traiecisſe in Mesopotamiam. Igitur ex Philostrati sententia nihil obstat, quo minus Hierapolis sit eadem cum Nino. VALES. *Hierapoli, vetere Nino*, totius Euphratenſis metropoli, *capacissima* dicta infra xxix, 2. 6. templo inprimis Deae Syriae insigni. Quod paullo ante Ammianus monuerat, Seleucum Graeca urbibus nomina dedisse, id et Hierapolis accidit, quae antea Bambyce, Syris Magog dicta, *Wesseling* ad Itiner. p. 192. non autem, uti Ammianus vult, *Ninus*. v. praeter Valeſium *Wesseling* ad Diod. Sic. 11. 3. Omnium optime Mannert v, 2. p. 449-444. W.

8. *interpatet.*] Vox nec aliis sequioris aetatis scriptoribus inſitata, v. Gesner. h. v. W.

Antiochia mundo cognita civitas.] Eunap. in Liban. p. 166. Commelin. Ἀντιόχεια τῆς κοίτης καλουμένης αὐρίας πρώτη πόλις, Σελεύκου τοῦ Νικατορος ἐπικληθέντος ἔργον. Huius civitatis laudes non vulgares recitat Ioh Chrylost. ἐν ἐγκωμίῃ τῆς Ἀντιόχειας. Dio Pruf. Orat. XLVII. Eamque, ut suo tempore fuit, copiose describit Baldricus Dolentium Episc. Histor. belli sacri lib. IV. LINDENBR.

Antiochia mundo cognita] i. e. generi humano, quae sane nova est significatio, et procul dubio ducta ex more loquendi Christianorum, qui traxerunt eam formam e versione bibliothecae latinae. Haec ERD. in Gloss. Antiochia hodie. *Antakia*. Plura vide apud Mannert VI, 1. 467. II. — *Laodicea* a Seleuco Nicator condita, et in matris honorem appellata. Nunc *Latikia*. Mann. p. 450. — *Apamea*. hodie. *Aphamiat*. Mann. p. 463. — *Seleucia*, ad mare, non tam ampla, quam Antiochia, firmitus tamen munita. Hodie pagus *Kapfr*. Mann. p. 478. W.

Seleucia, inde a primis.] In Regio codice repeti, *Seleuciam inde, etc.* Ex quo effeci, *Seleucia iam inde, etc.* Sic enim loqui solet Marcellinus. VALES.

9. *Tyrus.*] Ezechielii prophetae *Zdr*, hodie Sor. Mann. VI, 1. 360. *Sidon*, nunc *Sayda*, antiquior Tyro, quae fuit colonia. Mann. 372. — *Berytus* antiquitate non minus insignis, sub Augusto Imp. Colonia Romana, nomine *Felicitis Iuliae*. Plin. V, 20. Seculo tertio ibi florere coepit schola iuridica, de qua vide *Heineccii* hist. iuris Lib. I. §. 366. II. Hod. *Beirut*, *Baeruth*. Mann. p. 378. — *Emissa*, infra XXVI, 6. extr. *Emesa*, hodie. *Hems*, *Hims*, Syriae urbibus antea adnumerata, ex nova provinciarum Constantiniana aetate facta descriptione ad Phoeniciam Libanensiam pertinuit. Mann. p. 457. II. — Eidem Phoeniciae Libanensiae attributa est *Damascus*, urbs antiquissima, ubi Diocletianus primum armorum fabricas instituit, etiamnum florentes. W.

10. *Imosque pedes Cassii montis.*] Ut humano corpori suas partes, sic montibus sua velut membra sunt, vertex, supercilia, latera, scapulae, pedes. Suid. εἰς τὰ εἰς διέχεται τὸ ὄρος, εἰς ἀκρωτήριον, εἰς ὑπώρειον, εἰς τέγμα. Καὶ ἀκρωτήρια μὲν ἐστὶν ἡ κορυφή. ὑπώρεια δὲ τὰ πλεονὰς τοῦ ὄρους, τέγμα δὲ τὰ τελευταῖα καὶ πόδες. Eustath. I. Iliad. Ὁφρὺς ὄρους, διὰ τὰς τῶν ζώων ὀφρὺς, καὶ πόδες διὰ τοὺς πόδας. Idem Iliad. 2. ὄρους τὰ μὲν κατωτάτω πόδες, τὰ δὲ ἀνωτέρω, κνήμοι ἐκ μεταφορᾶς τῆς ἐν ἡμῶν κνήμης. Glossar. *Vertex montis*, κεφαλὴ ὄρους, ἀκρωτήρια. *Scapulae montium* apud Tertull. de Pall. cap. 2. Κάκρυα ὄρους, Homer. Iliad. I. LINDENBR. *Cassii montis*. Rectius *Casii*, Distinguendus ab alio eius nominis in Aegypto. — *Parthenium mare*, al. *sinus Illiacus*. V. infra XII, 15. 2. cap. 16. 9. W.

11. *Caesaream in honorem Octaviani aedificavit Herodes.*] Burgus enim Stratonis antea vocabatur, ἡ, κτίσαντος αὐτὴν Ἡρώδου μεγαλοπρεπὴς, καὶ λιμὲν τε καὶ ναοὶς κοσμησάντος αὐτὴν, μετονομάσθη καίσαρεια. Ioseph. lib. XIV. cap. VIII. (Plinius V, 13. W.) Quem etiam vide ἀρχαιολ. lib. XVI. cap. IX. Egesipp. lib. II. cap. VII. lib. III. cap. XIX. Novel. Iustin. Imp. III. LINDENBR.

Eleutheropolis, recentior, et seculo demum tertio a C. n. condita. Mentionem eius facit etiam Itinerar. Antonini Wesel. p. 200. Mann. p. 285. W.

Afcalonem, Gazam, et Iuliam aevo sup.] Editio Steph. *Afcal. Gazam, aevo sup.* Iuliam omittens, quam neque Anton. in Itinerario ponit. A Constantinopoli usque Antiochiam. — *Afcalonem, Gazam, Raphiam.* Item a Neapoli Afcalonem: — *Aetiam, Eleutheropolim, Afcalonem.* LINDENB.

Gazam et Iuliam.] Duas ultimas voces expunxi; quippe quae a codice Regio abessent. In Editione Romana legebatur: *Gazam . . . . . superiore extractas.* Sed P. Castellus qui nullam lacunam pati poterat. eam sic explevit: *Gazam et Iuliam a parte superiore extractas.* Ineptissime, ut solet. Securus est Mariangelus Accursius, qui recto quidem ex scripto codice emendavit, *aevo superiore extractas*, sed Iuliam ex fide Castelli, boni imprimis Auctoris, retinuit. At Gelenius eam ex Editione sua audacter expunxit: quod et nos fecimus iure merito: cum nulla eius nominis urbs in Palaestina referatur. VALES.

12. Pompeius Iudaea domitis.] Fl. Iosephus Antiquit. lib. XIV. cap. VIII. LINDENB.

In provinciae speciem.] Antonio et Cicerone Coss. Iudaea a Pompeio capta, et in provinciae speciem redacta est, et imposto tributo parere Magistratui Rom. iussa: quod Iosephus tam diserte, ac toties inculcat, ut mirer virum doctum nuper in Variis suis Lectionibus id negare ausum fuisse. De tributo sic Iosephus in lib. 1. belli Iudaici: τῇ τε γὰρ καὶ τοῖς ἰεροσολύμοις ἐκτέτακται φόρον. Idem dicit in lib. 14. Antiquitatum, ubi haec amplius addit τῇ τε γὰρ ἑλευθερίαν ἀπαρτάμεν καὶ ἀνίκου ἰσχυράς καὶ ἰσχυρὰς: quibus verbis nihil clarius dici potest. Vide eundem in lib. 2. belli Iudaici cap. XVI. *Omitto Eusebium in lib. 1. Hist. Eccl. cap. 7.* VALES.

1. In provinciarum speciem rectori delata iurisdictione.] Editio Rom. hunc locum sic praeferebat: *In provincias rectem delata iurisd. etc.* Neque aliter codex Regius, et Vaticanus. Primus P. Castellus locum ita emendavit; cuius emendationem ceteri postea amplexi sunt: neque equidem damno: quamquam mallem, *in provinciae speciem.* Emendatio tamen Castelli confirmari potest altero loco, qui est in lib. 24. Sic *in provinciarum speciem redactam videam Daciam.* Vox rectori abest quidem a codicibus scriptis, sed sine ea sensus vacillat. Huc autem transulisse eam videtur P. Castellus ex sequenti loco de Arabia: *Hanc provinciae imposto nomine rectoreque attributo, etc.* IDEM. Sane nec hic indulgeri Castello debuit, ut contra arbitria veterum codicum retineretur vox rectori. Quid enim manifestius est, quam Ammianum loquentem ita, *in provinciae speciem delata iurisdictione*, subintellexisse *his regionibus*, quas in quarto casu praecesserant, hoc est, iussa in eis administrari iurisdictione, ut solet ab Romanis in provincia fieri. Sententia est utique plenissima; et ideo vocem supervacuum eiice. οἰον. Hoc fallum pronuntiat Reines. in nota adscripta, provocans ad Petiti Var. Lectt. Lib. 2. c. 1. Sed hic idem ille vir doctus est, quem Valesius in nota refutavit. Sunt tamen, qui Reinesio accedant. v. Interpretes ad Eutropium vi, 14. p. 357. Tzschuck. W.

Rectori delata iurisdictione.] Ego Hipp. lib. 1. cap. 17. *Tributum quoque victis (Pomp.) imposuit, statuit ducem, Iudaean fines determinavit.* LINDENB.

15. *per opportunos saltus et cautos.*] Haud inepte Reinesius ad oram exemplaris sui coniecerat *cauti*. Sed nihil mutandum, *cautus* enim Ammiano est et aliis locis *cui cautum est, tutus*. v. lineolis aliquot interiectis: murorum firmitate *cautissimas*. inpr. xiv. 4. 31: ubi tamen vide Valelium. cf. et Ern. Glossar. W.

Bostra] Tunc temporis primaria urbs Arabiae — *Gerasa* et Philadelphia. Utraque pertinet ad sic dictam Decapolim Palaestinae. v. Mannert vi. 178. 320. f. W.

Et Gerasam.] Huius urbis meminit D. Hieronymus in interpretatione locorum Hebraicorum: *Gargazi civitas trans Iordanem iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manaſſae: et haec esse nunc dicitur Gerasa, urbs insignis Arabiae.* Et in Catalogo Episcoporum qui Chalcedonenſi Synodo ſubſcriperunt, recensetur Flaccus Geraſorum pſovinciae Arabiae Episcopos. Stephanus in Coele Syria locat. *γέρασα*, inquit, *πόλις τῆς κοίλης συρίας.* Sed ex Ptolemaeo diſcimus duas eo nomine urbes fuiſſe: alteram in Syria Coele, cuius meminit Stephanus; alteram in Arabia Petraea. VALES.

Provinciae imposito nomine, Rectoreque.] Dio lib. LXVIII. Eutrop. lib. VIII. LINDENBR.

Tratantur] v. Dio Caſſ. LXVIII. 32. Tillemont T. II. P. I. p. 333. W.

14. *Cyprus*] *Fertilitate omnium rerum*, in quibus et cuprum, unde nomen habet. Inprimis vero large omnia proſert, quae ad rem nauticam pertinent, uti Ammianus ipſe dicit, — ligna et carbula, et picem et aes, omnisque generis armamenta. W.

Aedificet onerariam navem.] Idem legitur in Expositione totius mundi, quam lac. Gothofredo viro doctiſſimo debemus: *Dicitur non indigens alterius provinciae quidquam pro fabrica navium. Necessaria ipsa insula habet omnia inferius declarata, ligna, aeramentum, ferrum, picem, pecnon linteamen pro vela, et ſuntium uſu.* VALES.

15. *Avide magis hanc insulam.*] Strabo in extremo lib. xv. Flor. lib. III. cap. ix. Sed omnium copioſſime Plutarch. in Catone minore c. 34. II. LINDENBR. Indignitatem rei ipſe agnovit Cicero pro Sextio c. 26—29. ubi etiam de calumnia Clodii, qui, ut Catoni tam invidioſa provincia demandaretur, a Senatu impetraverat. Ptolemaeo, fratre regis Aegypti, Ptol. Auletae — *foderato et socio*, accuratius Cicero: *ſi nondum socius, at non hoſtis.* W.

Ptolemaeo Rege foederato nobis et socio.] Ita quoque eum appellant Florus in lib. 4. 2. et Rufus Feſtus in Breviario 13. Sed Cicero in Orat. pro Sextio c. 26 diſerte aſſeruat, nondum a Senatu ſocium appellatum fuiſſe Ptolemaeum, cum publicatus eſt. Rex, inquit, et Ptolemaeus, — *qui ſi nondum erat ipſe a Senatu ſocius appellatus, erat tamen frater eius Regis, qui cum eſſet in eadem cauſa, iam erat a Senatu honorem eum conſecutus: erat eodem genere, iſdemque maioribus, eadem vetuſtate ſocietatis: dentique erat Rex, ſi nondum ſocius, at non hoſtis, etc.* Proſus admirabili gravitate, plena miſerationis, plena invidiae in Clodium. Porro hunc Ptolemaeum nullo iure a Romanis eſſe proſcriptum narrant Hiſtorici. Strabo in fine lib. 13. et Appianus in lib. 2. c. 23. Civilium, id per vindictam a Clodio

Trib. pl. factum esse commemorant. Captus enim a piratis Clodius Calpurnio Pisone, et Acilio Glabrione Coss. anno V. 587. teste Dione lib. 35. in fine, et Cicerone de Haruspicio responso, ad Ptolemaeum Cypri Regem miserat quosdam o suis, petens ut pecuniam ad se quamprimum mitteret, qua se a piratis liberaret. Qui cum modicam summam, ac vix duo talenta dedisset, Calices Clodium gratis dimittere maluerunt. Is igitur postea Tribunus pl. cum esset infensus Ptolemaeo, rogationem tulit ad populum, ut Cyprus insula cum omni pecunia regia publicaretur. Quod ubi Ptolemaeo nuntiatum est, omni pecunia in naves imposita procedere in altum statuit, ut classe perforata, et pecuniam emergeret, et ipse suo arbitrio periret. Sed homo avarissimus simul et ignavissimus, cum mergere opes suas non sustinisset, mutato consilio in aulam reversus, hausto veneno mortem sibi conscivit, ut refert Valerius Max. lib. nono cap. 14. VALES.

CAPUT IX.

1. *A Nisibi quam tuebatur accitus Urscinus.*] Ultimam vocem ex codice Fauchetii addidimus, quae in reliquis codicibus deest. In Editione Romana legebatur, *a Nisibi quam tuebatur acritus*: confusus in unum duobus vocabulis, ut coniecere est. VALES.

Urscinus.] Ad disquirenda crudeliter ab Antiochenis facta c. 7. *Urscinus* magister equitum Orientis excitus, quanquam serio regularet, *forensibus quippe iurgis longe discretus*, a trivis disceptationibusque civilibus abhorrens — metu sui discriminis a Gallo Caesare impendentis, *o cultus foveis* acculatores, iudicesque videret emergere, *occultis literis* Constantii Imp. opem imploravit, ut tumor notissimus Caesaris exhalaret. Senius facilis, sed exultat non satis respondet tumori, quem resistere potius dicunt. W.

Quaesitoresque subditicos.] Inf. lib. 20. *Quaesitores dederat spectaturos*, quas ob res oppidum sit excisum. Moschopul. Κοισιτῶν, ὁ ἐν ἰγλήμασι τιμωρός. Manil. — *Quaesitor scelerum venit, vindexque reorum.* L. 2. G. Theod. de postul. Non idem in eodem negotio *quaesitor* sit et *defensor*: id est iudicis et adfertoris habeat personam, ut vet. Scholiast. interpretatur. LIND.

2. *in peiores haeserat plagas*] More Graecorum, qui *vis* pro *is* ponunt. — ut narrabimus postea c. 11. et xv. 2. — *medium*, nec malum omnino, nec bonum principem. cf. xxi. 16. 8. ubi iterum de Constantio sermo est. — *In hoc causarum titulo*, in eiusmodi causis. W.

Cetera medium Principem.] Infra lib. 21. *Principibus modis comparandus.* Flav. Vopisc. in Caro c. 4. *Veniatus ad Carum medium*, ut ita dixerim, *virum*, inter bonos magis, quam inter malos Principes collocandum. Spartian. in Aelio Vero c. 3. *Esi non summi, medii tamen obtinuit ducis famam.* LINDENB.

3. *imaginarius ad speciem index*, cuius tamen nihil valeret auctoritas. — *regina exstante aurem subinde per aulaeum.* In

Consistorio nempe erant cancelli et vela expansa, post quas sedebant principes ita, ut non conspici quidem ipsi, audire tamen omnia, quae agerentur, possent. De his cancellis et aulaeo, si plura cupis, vide Cataubonum et Salmasium ad Script. Hist. Aug. Carino c. 2. T. II. p. 796. ff. silius dissonantes. Eandem licentiam sibi iam olim sumserat mater Neronis, Agrippina. v. Tac. Annal. XIII, 5. W.

Adfistebant hinc inde Notarii.] Intelligo Notarios, quos alii *Exceptores* vocant, l. 19. §. 9. ff. loc. cond. Iul. Firm. Astron. lib. 3. c. 6. Horum officium cursim et per notarum signa excipere, quae utrimque secus in iudicio dicerentur; qui sane plures simul uni negotio saepe adhibiti. Ita collatio Catholicorum et Donatistarum velitata fuit, excipientibus Hilario et Praetextato Exceptoribus d. n. v. c. et Spectabilis Proconsulis: Fabio Exceptore d. n. v. c. et Spectabilis Vicarii: et Romulo v. c. legat. AR. Excipientibus quoque Ianuario et Vitale Notariis Ecclesiae Donatistarum. LIND.

Adfistebant hinc inde Notarii.] Notarios et Tribunos intelligo, qui erant in comitatu Caesaris Galli. Habebant enim Caesares Notarios aliquot, ab Augusto tamen attributos, ut docet Zosimus lib. 3. c. 4. in rebus Iuliani Caesaris, et Marcellinus in lib. 17. c. 9. *Calumnias appetitus est a Gaudenzio tunc Notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias.* Longe autem differunt Notarii ab Exceptoribus. Nam Notarii sunt βασιλικοὶ ὑπογραφεῖς, ut passim Zosimus appellat, qui in Consistorio acta excipiebant: et ita semper apud Marcellinum sumuntur. At vero Exceptores sunt ταχυγράφοι, qui notis scribunt acta Praefidum, ut dicitur in lege 33. D. ex quibus causis maiores. De his Eunapius in Proaerelio p. 145. Commelin. αἱρεῖ, φησὶ, δαδῆσαι μοι τοὺς ταχέως γράφοντας καὶ σῆναι κατὰ τὸ μέτρον, οἱ καὶ ἡμέραν μὲν τὴν τῆς ἡμέρας γλῶτταν ἀποσημαίνονται, σημεῖον δὲ τοῖς ἡμετέροις ὑπηρετήσονται. Quae verba quoniam ab interprete parum intellecta sunt, hic vertere operae pretium fuerit: *Peto, inquit, ut Exceptores mihi dentur, atque in medio consistant: qui quotidie quidem Themidis oracula noctis excipiunt, hodie vero nobis ministrabunt.* De iisdem loquitur Damascius in Isidori vita, quod neque interpretes animadvertit, ὑπηρεσίαν ἰσχυρὰ ἢ πρὸς τάχος ἐπετίτακτο γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πραττόμενα. Ceterum cur hunc Marcellini locum de Notariis et Tribunis potius quam de Exceptoribus accipi malim, duplex ratio est: prima, quod haec causa Antiochiae in Consistorio ventilata est iussu Caesaris Galli; in Consistorio autem non Exceptores, sed Tribuni et Notarii acta excipiebant, ut dicemus in libris sequentibus: deinde quod Marcellinus noster Notarii nomine semper Notarium Principis intelligit. VALES.

Cuius imperio tructus tum a stimulis Reginae.] Huius lectionis auctor est Sig. Gelenius. In Mf. codice Regio legitur: *truces tima stimulis Reginae.* Atque ita fere in Editione Romana, nisi quod *crucis* habet. Mariangelus Accursius ediderat: *Cuius imperio, tructus cum stimulis Reginae:* in parte Editionem P. Castelli secutus. Mihi sic legendus is locus videbatur: *Cuius imperio tructi, ac stimulis Reginae;* resectis aliquot vocibus, ab imprudente, ut videtur, antiquario male repetitis. INRW.

Exertantis aurem per aulaeum.] Quae de hoc aulaeo sive velo dici possunt, iam ab aliis curate notata sunt: quo etiam haec Lucif. Calar. ad Constantium Imp. verba pertinent: *In tuo pâlato, intra velum licet stans, tulisti responsum a me ad conservandam salutem.* LIND.

4. *Ob nomen gentilitatem,]* communionem, similitudinem. W.

Futurae molitioni.] Id est, quod supra dixit, *Si novae res agitari coepissent:* unde in vulgari Editionibus *ultioni* perperam legi conilat. LIND.

5. *amictu tenuis philosophus]* qui nihil philosophi praeter pallium haberet. — *suspensus in equuleo in eodem gradu constantiae stetit* non potuit cogi ad fatendum. W.

Suspensus in eodem gradu constantiae stetit.] Vulg. *suspensus in eodem gradu cunctatus est.* Germana lectio est, quam ex Mf. investigavimus. Sic lib. xvi. 12. *Fastus barbaricos ridens, in eodem gradu constantiae stetit immobilis.* Et *τὸ suspensus* ad equuleum refertur, ut inf. *suspensus Eusebius.* Prudentius *περὶ στυφάνου* in Romano Martyre v. 451. *Scindunt utrumque milites taeterrimi Mucrone hiulco pensilis latus viri.* Beda in Martyrolog. *In equuleo suspensa et exungulata.* LIND.

6. *sollemnia,]* consuetum, legitimum procedendi modum. *ita evisceratus est, ut cruciatibus membra deessent,* ut ipsi tortores non haberent, ubi uncus adplicarent. *tororum rendens,* ut vultu ad simulatum risum composito iudicibus intularet. Locus geminus est apud Tacitum Annal. iv. 60. *Tiberius torvus, aut falsum rendens vultu.* — *fundato pectore,* firmo, constanti. Sic xlix. 5. 46. *fundata mente intuens tororum.* — *Zenonem Stoicum.* Posteriores vocem delendam esse putat Valesius, cuius et Lindenbrogii notas consulas. Simile aliquid de femina adeo philosophante Timycha, Pythagorae sectatrice narrat Iamblichus in vita Pythagorae p. 161. ed. Kuesteri. Ceterum Zenones, quorum octo ad minimum memorantur, etiam ab aliis confusi. v. Perizonii Animadv. hist. p. 88. et Davil. ad Cic. Tulcul. ii. 21. W.

Nec confessus nec confutatus.] Id est, nec confessus nec convictus. Sic confessus atque convictus iungi solent, ut in lege 7. Codice Theod. quorum appellat. non recipiantur; et in lege 51. de Episcopis et Ecclesiis. Certe apud Marcellinum confutatus semper pro convicto sumitur. VALES.

Zenonem illum veterem.] Memoriae lapsus est. Non enim cum Cyprio Rege Nicocreonte negotium habuit Zeno, sed Anaxarchus: utriusque autem fortuna consimilis plane. Nam *εἰς ἄμυν* ambo coniecti, et *αἰδητοῖς ὑπὲρ τοῖς* tusi, aliaque dira perpassi, novissime in os tyranni mordicus abscissam linguam expuere. Diogenes Laert. in Zenone et Anaxarcho. Theodoret. Serm. de Martyr. *Ζήνων ὁ ἐλεάτης, ἀναγκαζόμενος κατεπαῖν τι τῶν ἀποφθίτων, ἀνίσχε πρὸς τὰς βατάνους, οὐδὲν ἑξομολογούμενος. ὡς δὲ φησιν Ἐρατοσθένης ἐν τῷ περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, δεισας οὗτος, μὴ τῇ τῶν παθῶν ὑπερβολῇ βιασθεὶς ἐξείπῃ τι τῶν συγχεμένων, καὶ τοὺς στασιμῶτας μνηύσῃ, τὴν γλῶτταν τοῖς ὀδοῦσι τεμῶν, προσέπτυσεν τῷ τυραννῇ,* et quae sequuntur. Vide Plutarch. *περὶ ἀδολείσχ.* Cic. Tulcul. ii. 22. Val. Max. lib. 3. cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 25. lib. 8. cap. 29. Tertullian. Apolog. LIND.

Zenonem illum veterem Stoicum.] Ultima vox delenda est, aut Marcellinus memoriae vitio laboraverit necesse est, qui Zenoni Stoico tribuit, quod Eleatae Zenoni contigisse ceteri testantur: Cicero lib. 2. Tusculanarum 22. Philo in libro, quod omnis probus liber, et Diogenes Laërtii f. in Zenone Eleate ix. 5. Sed nec in eo solum labitur Marcellinus, quod Zenonem Stoicum cum Eleate confundit, verum insuper alterum errorem adiungit, cum dicit eum linguam in oculos Cyprii Regis praecisam conspuisse. Neque enim a Cyprio Rege tortus est Zeno, sed a Nearcho Mylo Eleatarum tyranno, seu, ut alii dicunt, Demylo: quemadmodum tradit Clemens Alex. lib. 4. Strom. Sane Plutarchus hunc Demylum vocat in libro περί στωϊκῶν ἀνομιμασίων et adversus Colotem Epicureum. Quare apud Diogenem, ubi legitur, καὶ αὐτὸν δὲ θελήσας Νέαρχον τὸν τύραννον (οἱ δὲ Διομέδοντα) συνελάσσειν, rescribendum putaverim, οἱ δὲ Δημόλον. Sed Nearchum plures eum vocant, inter quos est Diodorus Siculus in Excerptis quae nuper publicavi, Philostratus initio lib. 7. et Valerius Maximus in lib. 3. cap. 3. qui tamen ex uno Zenone Eleate duos perperam fecit. VALES.

7. indumentum regale] c. 7. purpuram: *pectoralem*, pectus tantum tegentem *sine manicis* colobion. Hoc genus vestium sub Imperatoribus demum in ulu esse coepit. v. Oct. Ferrarium de re vestiari. P. I. L. 3. p. 97. II. Clericis tamen, inprimis episcopis non in quotidianum ulum, sed in sacris publicis eiusmodi tunicas concessas fuisse, scriptores ecclesiastici docent. Talem igitur *Diaconus* quidam *Maras* Tyri texendam mandaverat; cuius literae ad Tyrii *texturini Praepositum*, nam textores ibi corpus atque sodalitatem conciebant, quibus praeerant Procuratores Baphiorum, de quibus v. Notitiam Dignit. Imp. p. m. 121. W.

Ministris fucandae purpurae.] Corpora erant baphiorum tingendae purpurae, l. 2. C. de murileg. Et ἐπιτέγουσιν τῆς κατὰ τύπον αλουροῦ βαφῆς mentio apud Euseb. Ut et tinctorum eorumque qui magnificas vestes texunt, apud Firmic. Astron. lib. III. cap. VII. Dictum autem *fucandae purpurae*, ut in l. 1. C. quae res ven. non poss. *Fucandae vel distrabendae purpurae*. Aulon. in Panegyri. — *Prætextam meam purpurae tuae luce fucatam.* LIND.

Pectoralem tuniculam sine manicis.] Hanc ad colobium referunt viri doctissimi, cuiusmodi tunica Diaconi in Ecclesia etiamnum utuntur. Ita P. Pithoeus lib. 1. Adversariorum c. 16. Laur. Pignorius in Syntagmate de servis, p. 105. ed. Amst. 674. 12. et Dionys. Petavius in Notis ad Themistium. Pessæ dalmaticarum usus ac nomen invaluit, ut docet Anselmus: quas a colobiis in hoc diversas fuisse volunt, quod erant manuleatae, cum in colobiis vel nullae essent manicae, vel admodum breves, citra cubitum desinentes, quales in Aegypti Monachorum colobiis fuisse, testis est Cassianus. Existimo tamen laicorum tam colobia quam dalmaticas vulgo manuleatas fuisse: idque suaderè videtur Dorotheus in doctrina 1. διὰ τί φοροῦμεν κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἁλλων ἔχοντων πάντων χειρίδια. Sed Monachorum et Diaconorum tam colobia quam dalmaticae absque manicis fuerunt cum clavis purpureis. VALES.

Tyrii texturini praepositum.] Iul. Firm. Astron. lib. III. Quod si sic 2 possum 4 bona radiatione respexerit, Reglis tex-

trinis faciet praepositos, vel praefectos. L. 14. C. de murileg. textrinorum procuratores. LIND.

Celerari speciem.] More sui saeculi vocavit *speciem* τὸ ἵμάτιον. Capitolini in Anton. Pio c. 7.: *Species Imperatorias superfluas et praedia vendidit*, ut l. fin. C. de vest. mil. l. 4. l. de vest. holob. INEM.

Celerari speciem perurgebat.] Ergo summa accusationis quae Maras Diaconus pullabatur, haec erat: quod vestem sibi a Tyrii textriini ministris parari iusserat, purpuream scilicet, ut suspicari dabatur. Eam enim ne quis privatus propria auctoritate ulcuparet, (quippe quod tyrannidis affectationem indicat) leverillimis legibus interdictum fuit L. 4. C. de vestib. holob. *Temperent universi, cuiuscunque sunt sexus, dignitatis, artis, professionis, generis, ab huiusmodi spectet possessione, quae solum Principi, eiusque domui dedicatur. Nec pallia tunicasque domi quis jericica contexat, aut faciat, quae tincta conchylio nullius alterius permixtione subtexta sunt.* D. Iohan. Chrysost. in Orat. de anathemate: *Ὁ περὶ τῶν αὐτῶν ἀλουργίδων βασιλικῇ ἰδιότητι τυγχάνων αὐτὰς τε καὶ οἱ αὐτῶν συνεγχεσάντες, ὡς τύραννοι ἀναισθητοί.* * Et Dio Callius lib. 49. c. 16. scribit, Octavianum Augustum prohibuisse, ne quis praeter Senatores vel Magistratum gerentes, purpuream gestaret. Unde Suetonius in Nerone c. 32. scribit, matronam quamdam, quod purpura usa esset, non velle tantum, sed bonis cunctis exutam fuisse. Posteriores tamen Principes aequiores hac in parte fuere: segmentorumque purpureorum usum Leo Imp. cunctis indifferenter concessit, Novell. LXXX. Id ipsum de Tiberio Iunio Cedrenus. LIND.

speciem.] Species est ipsum indumentum, frequentatur enim illa vox de rebus omnibus, quarum peculiare aliquod genus cogitandum est, (*Sorte, Gattung*); saepius apud Nolltrum, v. c. XLIII, 6. 38. de naphtha XXVII, 3. 10. de rebus venalibus, XLIX, 3. 4. de thorace. v. omnino Salmat. ad Scriptit. Hist. Aug. T. 1. p. 205. Diacono igitur illi procul dubio antea de veste tali conficienda cum textoribus convenerat, in literis autem de citius mittenda monuerat, speciem autem formamque iudicare necesse non habuerat, ideoque nihil inde ad accusandum eum poterat confici. WV.

nihil fateri compulsus est.] Mire dictum, quocunque sensu sumas. Est enim vel compellus est ad fatendum, quod non ita esset, vel, uti Ern. in Gloss. cui et ipse accedo, intelligit, eo compelli non potuit, ut fateretur. WV.

C A P V T X.

1. coeli referato tempore,] vero ineunte. cf. XXI, 6. 7. *Alamanni*, quorum bella cum Romanis Ammianus in sequentibus libris commemorat crebro, ex interioribus Germaniae populis sese confociaverant (unde et nomen accepisse creduntur: *Alle Mannen*) Alsatiam tenuerunt, Sueviam partemque Helvetiae. v. omnino Mannert Germania p. 36. 270. 291. II. WV.

Consulatu suo septies, et Caesaris iterum.] Scribendum ex Fallis: *Consulatu suo VII. et Caesaris III.* quod est Consulatu suo

septimo, et Caesaris tertio: seu Consulatu suo septies, et Caesaris ter. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 8. et 9. Codice Theod. de Indulgentiis debitorum: *Consulatus nostri septies, et Theodosii iterum.* VALES.

2. *Translationem ex Aquitania.*] Inf. §. 4. *Convectio annonae.* L. 9. C. de ann. et trib. *Plus haberet dispendii translatio, (annonae, quam devotionis illatio.* L. unic. C. Theod. de iulor. Danubii: *Transvectio speciei annonariae.* De comineatu qui ex Aquitania adferri solitus, etiam inf. mentio. LINDENBR.

discerpti.] Si, quos Valefius laudavit, auctores ad manus non sint, evolve Gibbonum v. p. 190. — *angorem animi emendabat,* reprimebat. W.

Herculanus Hermogenis filius.] In Editione Romana Arculanus scribitur. Mariangelus Accurlius *Hirculanus* ex suo codice emendavit. Sed vera lectio est *Herculanus*, quam codex Regius servat, seu *Herculianus*. Fuit hic Libanii discipulus, cui uxorem ducenti Libanius carmen nuptiale cecinit, tametsi ad eiusmodi scribenda carmina aegre admodum impelli posset, ut ipsemet dicit in Epistola 724. ad Gaiantum Consularem Phoenices: *Ἀπασί μὲν τοῖς τῶν ἡμῶν μετασχῆναι διατριβῶν, ὅσα οἷός τε ἦν συνεπηρώδησα τῶν πραγμάτων. Ἑρκουλιανὸν δὲ τὸν Ἑρμογένους οὕτω δὴ βίλτιστον ἤγησάμην, ὥστε αὐτῷ καὶ ῥημα ἱποίησα γαμουῦντι, Φυγῶν δὲ! ὃ ἦ ποτε τὸ τὰ τοιαῦτα ᾄδειν.* Uxorem autem duxerat Nicoclis Spartani filiam, eius qui Iuliani Caes. praeceptor fuit: ut docet Epistola 7. lib. 4. Epistolarum Libanii, quae scripta est ad Nicoclem. VALES.

Protector Domesticus.] Hi Domestici simpliciter dicuntur haud raro: et a Protectoribus, de quibus supra dixi, distinguendi sunt, ut docet lex 6. et 9. Codice Theod. de Protectoribus et Domesticis. Eorum duae Scholae fuerunt: altera Domestico-rum: equitum; altera Domesticorum peditum: quarum utraque suum Comitum habuit, ut docet Notitia Imperii Romani. Porro inter Domesticos alii in praesenti erant, ut dicitur in lege 1. Codicis citati: qui Praefentales vocantur in lege 6. Codicis de Advocatis diversorum iud. *Inferendos Praefentalibus Domesticis, alterum equitum, alterum Scholae peditum:* et in lege 4. Codicis de Domesticis. Alii vero certis officiis deputati publicas ex-sequebantur iussiones, ut dicitur in lege 5. Codicis Theod. de Protectoribus. Nam praeter certum numerum eorum qui in comitatu esse debebant, reliqui in Galatia aut in limite ac terminis sibi adsignatis manebant perinde ac Protectores, teste Procopio in Anecdosis. Unde intelligenda sunt verba Imperatoris, in lege 1. Cod. Th. de Protectoribus: *Ceteris qui ultra numerum in praesenti esse voluerint, scias neque annonas, neque capita esse danda, sed omnes cogendos ad manipulos suos ac terminos redire.* Sic enim legendus est hic locus. Interdum etiam pro necessitati-bus publicis in provincias cum Comitibus ac Magistris militum mittebantur, ut testatur Marcellinus lib. 15. 5. *Protectoribus Domesticis x. ad iuvandas necessitates publicas secum iunctis:* qui locus mirifice emendationem legis supradictae confirmat. Nam x. Domestici manipulum efficiunt, teste Vegetio in lib. 2. Sed et in libro 16. idem testatur Marcellinus, cum dicit: *Provectis e con-sortio nostro ad regendos milites natu maioribus, adolescentes*

eum sequi iubetur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi. Ex his intelligenda est lex 27. Cod. Theod. de erogatione militaris annonae. VALES.

Populari quondam turbela discerpti.] Anno Domini 342. Constantio 3. et Constante 2. Augg. Consulibus Hermogenes Magister equitum, qui a Constantio Aug. Constantinopolim missus fuerat, ut Paulum Episcopum sua sede exturbaret, a populo interfectus et tractus est, ut scribit Socrates lib. 2. Hist. Eccl. et Sozomenus lib. 3. Hieronymus in Chronico, et Idatius in Fastis. Exstantque acta Pauli Constantinop. Episcopi in Bibliotheca Photii, quibus tota res fuse memoratur. Hanc seditionem intelligit Libanius in Oratione quae βασιλικὸς inscribitur, cum ait: παρὰ τὴν ταραχὴν τὴν οὐ μετὰ τὴν μεγίστην μὲν τῶν τῆδε πόλεων, τῆς δὲ ἀπὸ τῶν μεγίστης δευτέρας, etc. IDAM.

4. *Rufinus Praefectus Praetorio ad discrimen trusus.]* Quippe militaris annonae cura ad Praefectum Praetorii pertinebat, ut docent Pollio in Macriano T. II. p. 287. Hack. et Vopiscus in vita Probi 10. Zosimus in lib. 2. 35. hanc dignitatem a Constantino Maximo valde imminutam esse scribit. Nam cum ad Praefectum Praetorii non modo annonae militaris cura, sed etiam delictorum militarium castigatio pertineret, eamque ob causam milites peccare dubitaret, ne annonā multaretur, Constantinus Magister militum primus creavit, iisque militare forum attribuit: quo facto Praefectura Praetoriana contemni a militibus coepit. Eius verba sunt inter cetera: τῶν ὑπάρχων τοὺς ἀπανταχοῦ φόρους διὰ τῶν ὑψηλοτέρων αὐτοῖς εἰσπραττόντων, καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐκ τούτων ποιοῦμένων δαπάνην, etc. Ex quibus intelligendum est locum Procopii in 1. Vandalicorum: Ἀρχέλαος ἦδη μὲν τῆς αὐλῆς ὑπαρχὸς ἦν τε Βυζαντίῳ καὶ Ἰλλυριοῖς γεγονώς, τότε δὲ τοῦ στρατοπέδου καταστὰς ὑπαρχὸς (οὕτω γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζετο.) Et in lib. 2. Vandal. de Symmacho: ὑπαρχὸς τε καὶ χορηγὸς τῆς δαπάνης ἐσόμενος. Neque aliter apud eundem Procopium in lib. 1. Persicorum sub initium: χορηγὸς δὲ τῆς τοῦ στρατοπέδου δαπάνης Ἀπίων αἰγύπτιος ἐστάλη. Et in libro 2. de Tatiano. Non solum autem annonae militaris curam gerebat Praefectus Praetorii, sed Civicae etiam ac Palatinae. Ac de Civica quidem annona, testis est Calliodorus in formula Praefecturae annonae. De Palatina vero illustre testimonium Marcellini nostri supra vidimus, ubi Domitianus Praef. Praet. minatur Gallo Caesari, se palatii eius annonas sublaturum. Iulianus Imp. in lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus mandat Secundo Praefecto Praet. ne annonas neve capita det Domesticis iis qui ultra numerum in comitatu manere voluerint. Postremo Calliodorus in formula Praefecturae Praet. id dilerte affirmat his verbis: *Palatium sua provisione sustentat; servientibus nobis procurat annonas.* IDAM.

In ordinarias dignitates.] Id est civiles. Ordinarias enim dignitates militaribus solet opponere Marcellinus, ut in lib. 16. 8. cum dicit: *Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine divitiarum arserunt: inter ordinarios iudices Rufinus primus Praef. Praetorio; inter militares equitum Magister Arbetio.* Et in fine libri 21. *Sed cunctae castrenses et ordinariae potestates ut honorum omnium apicem priscoe reverentiae more Praefectos semper suspexere Praetorio.* Alias ordinarii iudices strictius sumuntur, et maioribus potestatibus opponuntur: ut nominatim

minatum in lege 3. Codicis Theod. de sacris et pecuariis, ubi Imperator sic dicit: *Nam quia maiorum potestatum officiales solent esse provincialibus perniciosi, per ordinarios iudices atque Curias etiam hanc exactionem convenit celebrari.* Eoque semper sensu ordinarii iudices accipiuntur in Codice utroque: pro Consularibus scilicet et Correctoribus ac Praesidibus, qui sunt dumtaxat Clarissimi. Proconsules autem ac Praefecti, qui sunt Spectabiles et Illustres, eo nomine haudquaquam continentur, ut diserte docet lex 7. Cod. Th. de honorariis codicillis, et Novella Theodosii de tributis fiscalibus. Et ita quidem in Codice. Sed in hoc Marcellini loco, quem prae manibus habemus, ordinariae dignitates pro civilibus lumuntur, ut dictum est. Nec obstat, quod de Praefectis Praet. hic sermo est. Nam Praefectura Praetorii iam inde a temporibus Constantini Maximi civilis dignitas haberi coepta est. Ante Constantinum quidem negari non potest, quin ea dignitas fuerit militaris: quippe cum Praefectus Praetorio Praetorianis cohortibus cunctisque per Italiam militijs praesetlet, ut docet Dio in lib. 52. Sed Constantinus primus Praetorianum cohortium nomen exstinxit, ut docet Aurelius Victor, omnemque rei militaris potestatem ad Magistros militum transtulit, quemadmodum ex Zosimo adnotavi. Merito itaque queritur Aurelius Victor in Tito: *Moxque victorem Titum Vespasianus Praefectura Praet. extulerat.* Unde etiam honor is ingens a principio, tamidior et alter ab Augusto imperto fuit. Verum hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistique bonis indocti ac prudentibus inertes sunt; fecere nomen plerique potentia vacuum, insolens per iniurias, et annonae specie rapax. VALES.

[5. Opera consulta] de industria, consulto. Infra c. 11. est adeo consulto consilio. — hoc dilato, masculine sumas, nempe ipso Romano dilato, nunc saltem non amplius infidiis adpetito. Sic saepe optimi scriptores differre de personis. — tumor confesuit. Reingel, malit confedit, quod uti aptius sine dubio, ita tamen Ammiani non est, qui et aliis locis exquisita tumori iungit verba: *exhaulare, contundi, deflagrare.* W.

[Galli periret avicululus.] Gallus enim Caesar matre natus erat. Galla, sorore Rufini, ut scribit Marcellinus in calce huius libri. Huius, ni fallor, Rufini meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum, inter legatos qui a Magnentio et Vetranione ad Constantium missi erant: quos omnes Constantius praeter Rufinum Praef. Praet. in vincula compegit. Causam hinc discimus, quia scilicet affinis erat Constantii. Idem videtur esse, cuius mentio fit in lege 6. Cod. Theod. de annona et tributis, et qui Consul cum Eusebio fuit anno Domini 347. Vide Marcellinum infra cap. ult. Dicebatur autem Vulcatius Rufinus, teste Marcellino in sequentibus libris. * Ex eadem domo videtur fuisse Vulcatius Gallicanus, qui Consul fuit cum Ballo Constantini Magni temporibus, inter Historiae Augustae Scriptores numerandus. VALES.

[Hocque dilato.] Non sine causa rescribendum censeo dilato. Sic enim in lib. xv. 2. ubi de Ursicino quem clam e medio tollere decreverant, ait Marcellinus: *Factus inipsum ad deliberationem secundam differri praeceptum est:* quo in loco Regius codex et Editio Romana atque Augustana scriptum habent *deferri*, eodem

MITCHE. VALES.

COMM. IN AMMIAN. I.

F

6. *Rauracum*.] Augusta Rauracorum prope Basileam, hodie *Augst*. — pontem suspendere navium compage, placet *τὸ suspendere*, quamquam poetae magis, quam historico conveniat, pro simpliciore, iunctis navibus pontem construere. — *cogitationibus magnis*, i. e. imminentibus periculis. Ern. — W.

7. *Honoratioris militiae cura commissa*.] Regius codex habet *honoratioris militis*: cui subscribunt Editiones optimae, Romana et Augustana. Itaque non dubito, quin vulgata lectio ab emendatione Gelenii sit profecta. VALES. Alamannis nempe, quorum aliqui in ipso Romano exercitu ordines ducebant. W.

8. *Latium Domestlicorum Comitum*.] Huius Latini meminit quoque Zosimus in lib. 2. c. 48. ubi praelium Murseense describit, eumque in aula Constantii plurimum valuisse commemorat: *μόνοι Λατίνος καὶ Θάλασσοι τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες*. Scudilonis quoque Scutatorum Tribuni ibidem mentionem facit Zosimus Lib. 2, 50. sed nomen aliquantisper depravatum est. legitur enim *Σκολιδῶν καὶ Μάναθον ταξίαρχους*, cum legi debeat *Σκοδῶνα*. VALES.

Domesticorum Comitum.] De Domesticis abunde dictum est supra, ubi et de Comite Domesticorum nonnulla. Unum dumtaxat hic addemus, hanc scilicet dignitatem diu ante Constantini tempora institutam fuisse. Etenim Diocletianus ex Comite Domesticorum ad Imperium evectus esse dicitur. Zonaras in Diocletiano: *ἐξ εὐταλῶν στρατιωτῶν δοῦξ Μυσίας ἐγένετο ἄλλοι δὲ πόμῃτα δομestikῶν αὐτὸν γενέσθαι φασί*. Sane Aurelius Victor c. 39. id scriptum reliquit: *Ducum consilio Tribunorumque Valerius Diocletianus Domesticos regens ob sapientiam eligitur*. Sed et imperante Aemiliano, tanto ante Diocletianum Paullinus quidam Comes fuit Domesticorum, ut docet vetus Inscriptio: D. N. C. AEMILIANO. FORTISSIMO. PRINCIPI. HERCULI. CONSERVATORI. L. VIRIUS. PAULLINUS. V. C. COMES DOMESTICORUM. VALES.

Ut dextris suis gestantes Remp.] Valer. Max. lib. 2. cap. 8. §. 5. *Humero suis salutem patriae gestantes*. LIND.

9. *Dirimentibus forte auspiciis*.] Alamanni auspiciis admodum dediti fuere, iisque praecipue in bello utebantur. Cuius rei insigne exemplum est apud Agathiam in lib. 2. Nam cum Buccellinus in Italia cum Narso pugnaturus confisteret, vates Alamannorum ne eo die praelium committeret edixerunt: alioqui exercitum internecione deletum iri. *προειρημένων αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἀλαμαννικῶν μόντεων μὴ δεῖν ἐκείνης τῆς ἡμέρας διαμόχεσθαι, ἢ γινώσκειν ὡς ἄρδην ἀπάντες ἀπολοῦνται*. Paulo post idem Agathias eos *χρησμολόγους Ἀλαμαννικούς* appellat. Porro hunc morem Alamanni a Germanis utpote maioribus suis hauserant: de quorum religione in auspiciis maxime per bella observandis scribit Tacitus in libro de moribus Germanorum: adeo ut etiam virginum vaticiniis fidem adhibuerint. Notae enim sunt Veleda et Ganna, de quibus Tacitus Germ. 8. et Statius in Silvis, 1. 4. 90. et Suidas in *θεωζούσῃ* ex Dionis libro 67. Pene omiseram hunc Marcellini nostri locum in Editione Rom. et in codice Regio sic scribi, *dirimentibus forte auspiciis*. VALES.

Vel congregi prohibentibus.] Haec verba glossae, quod aiunt, cuiuspiam potius quam Marcellini esse, iure quis suspicetur. Sed alio nos trahunt scripti codices, Editio scilicet Romana ac liber Regius. In utroque enim scriptum reperi, *vel congregi prohi-*

sentia. Unde non dubito, quin totus locus ita legi debeat: *Dirimentibus forte auspiciis, vel congregi prohibente auctoritate sacrorum, molliore vigore quo fidentius resistebant, optimates misere, etc.* Causam enim subitae mutationis Alamannorum exponit Marcellinus, qui cum antea acerrime resisterent Romanis, repente missis legatis pacem expoposcerint. Ait igitur eos religionem motos id fecisse: religionem autem eorum animis iniectam sive ab auspiciis, sive ab sacrificiis. * Certe in Ml. Tololano legitur, *vel congregi prohibente auctoritate sacrorum, etc.* VALES. Cum monerentur a variis, nec in sacrificiis litarent. W.

10. *sententiarum via concinens adprobasset*] Quidni simplicius: omnes in eo consentire? *potestatum cessarum, aulae procerum.* v. supra c. 1. W.

12. *Miles ubique — se solum — circumspicit et defendit —* Imperator vero officiorum, dum aequis omnibus alienae custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit. Locus, ut ait Valelius, pellime adfectus, ac tum mendis, tum lacuna deformis. Sensus loci, si cum praecedentibus contendas, non alius esse potest, nisi hic: Imperatoris officium est, non tam suae salutis, quam totius exercitus rationem habere; sed hanc simplicem sententiam suo more Ammianus adornando obscuravit, librarii novas tenebras adfuderunt, quas dissipare quidem Gronovius et Valelius adnisi sunt, nubeculas tamen plures reliquias videntur. Et Gronovii quidem medela nimis quaesita; Valelius autem primis, verbis *Imperator officiorum* quid agat, se nescire, ideoque plane non attigisse fatetur; in sequentibus nimis liberalis in explenda lacuna post rationes fuisse possit videri. Ego vero, cum ante hos quindecim annos popularibus legendum darem Ammianum, ita in animum induxeram, ut scriberem: *Imperator vero officii memor aequis omnibus* (omisso cum vel dum, quae optima notae Codd. non habent) *alienae custos salutis* i. e. ita custos, ut omnes eodem loco habeat, eandem omnibus curam impendat, *nihil* (eiecto sequente non, quod, facilius quippe, pro *nihil* margini lector aliquis adscripserat) *ad sui spectare* (pro quo nunc malim *spectans*) *tutelam, rationes populorum* (exercitus sui XVIII, 10. 1. XIX, 9. 9.) *cognoscit, et remedia arripere debet.* — sed mihi ipse non facio satis, nedum alii. W.

Rationes populorum cognoscit.] Haec quam infelsa sint, nemo non videt. In Romana Editione legebatur *ratio* ... deinde relicta erat lacuna paullo plus quam dimidiatae lineae: neque aliter in exemplari Regio, nisi quod brevior erat lacuna unius voculae capax. Est quidem totus hic locus pellime affectus, ac tum mendis, tum lacuna deformatus. Sed coniectura Petri Castelli quasi tertia quaedam labes accessit. Quod si quid in loco tam desperato conicere licet, sic commodius legi posse existimo: *Imperator vero officiorum dum aequis omnibus, ut alienae custos salutis, nihil ad sui spectare tutelam, sed rationes rerum ac temporum ponderare, et remedia cuncta quae status negotiorum admittit, arripere debet, etc.* Ac prima quidem illa ut erant mendosa reliquimus. Quid enim illud est, *Imperator officiorum*? Sequentia ex codice Regio, et Editione Romana sunt emendata: in his enim legitur *aequis omnibus*, melius, ut puto, quam in Editione Petri Castelli, *dum aequus omnibus*. quamquam, ut ingenue fatear, neque illud satiascit. Sed in loco corrupto satis

semper est scriptorum codicum lectionem exprimere. Paulo post scripti, *nihil ad sui spectare tutelam*, expuncta altera negativa particula, quae glossa erat praecedentis. Certo sensus et collationis ἀκολουθία ita postulat. VALIS. Mirum est post adeo feriam Castelli et multiplicem oburgationem placuisse viro maximo historiam alienam ita interpolare, tot suis verbis Ammiano admiscendis, quae nunquam sciebat vel ab scriptis libris vel ab polito lectore probatum iri. Lacunam opinor fecisse, quiloquutionem auctoris non adaequebantur, quam vide an tetigerim. Lego enim: *Imperator vero, officiorum aequis omnibus alienae custos salutis, diuin nihil non ad sui spectare tutelam ratio est, remedia etc.* Officiorum aequa vocat, quae aliis iusta dicuntur. h. e. per omnia, quae arripere potest non tam ad suam, sed potius communem salutem pertinentia; circumspiciens eam et curans. Huic Imperatori ratio est nihil non ad sui sp. tutelam. ORON.

13. *Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex.*] Haec verior lectio, quam quae in retro Editionibus: *Veritatis enim sermo est simplex*. Sic namque lib. 21, 16. 2. *Christianam religionem absolutam ac simplicem*. Lib. 28. *textus absolutus*. Lib. 22. 5. *planis absolutisque decretis*. Lib. 29. 1. *absolute confessus*. Lib. 17. 5. *Veritatis oratio soluta esse debet et libera*. Eodem modo *absolutum ingenium*, Aur. Vict. in Aurel. Anton. 15. *Neque lugi paco ac longo otio absoluta ingenia corrupti*. Bene ad Ammiani phrasin Augustin. in Sententiis a Prospero collectis, n. 66. *Absolutiora sunt verba veracium, quam commenta fallacium*. Seneca Epist. 49. *Ut ille ait Tragicus, Veritatis simplex oratio est*. Euripides in Phoeniss. v. 472. ἀπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔστι. Vid. Ciceron. Κού ποικίλων δὲ τῶνδε ἰζημνημάτων. ἔχει γὰρ αὐτὰ καὶ ὁ δ' ἀδίκος λόγος τοσῶν ἐν αὐτῷ, Φαρμάκων δέεται σοφῶν. LIND. Absolutus Ammiano et aliis locis est planus atque perspicuus. Sic *plana et absoluta decreta* iunguntur xxi, 5. 2. — *Christiana religio absoluta et simplex* xxi, 16. 18. — *absolute*, i. e. aperte, confessus xxix; 1. 7. Sed video, Lindenbrogium plura occupasse. W.

14. *Cunctator.*] Boxhorn *percunctator*, cui suffragatur *Reihensins*: nihil enim, inquit, aliud hac persona agit Imperator, quam ut militum de pace cum barbaris firmanda consilium exquirat. Vix credo. W.

Si vestra voluntas adest.] Animadverte quanta civilitate et modestia, quamque aequo propemodum iure cum militibus agat Imperator populi Romani. Qui non contentus eos *committitiones* appellare, infra etiam *arbitros* vocat. Quippe Imperatores Romi pacem cum hostibus ferire nisi consulto prius milite non solebant. Cuius rei celebre exstat exemplum in historia Dexippi de Aureliano Aug. qui Vandalos devicerat. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τό τε πλῆθος τῶν ἑκαταίων στρατιωτῶν αὐτοῖς ἡγεροῖσιν καὶ ἐρομένου βασιλέως, ὅτι οἱ οἰσίαι περὶ τῶν παρόντων λαῶν εἶναι δοκεῖ, βοηθὸν τὸ βουλόμενον σημαίνοντες συμπαντες εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου ἐχώρησαν. Apud Malchum quoque in Historia Byzantina Zeno Aug. cum militibus et scholaribus de inferendo bello deliberat, et his ad eos verbis utitur: ἡν οὖν ἔχετε γνώμην, παρ' ὑμῶν ἀκούσας βουλόμενος νυνὶ παρεκάλεσα· εἰδὼς τῶν βασιλέων τούτους ἀσφαλῶς πράττειν, οἱ ἂν τὰ βουλευμάτων τοῖς στρατιώταις κοινώσουσι. Id est: Nunc igitur *sententiam vestram de hoc negotio intelligerem*,

huc, vos, convocavi. Scio enim eos demum Imperatores tuto agere, qui consilia sua cum militibus communicant. Plura exempla suppeditabit Marcellini nostri Historia, quae studioso lectori notanda relinquimus. VALES.

16. *Mox dicta finterat.*] Magis perspicuum foret *vix*, quem sensum tamen in animo habuisse videtur Ammianus. Ern. etiam exponit: *vixdum*. — *Fortuna*. Sic reposui litera maiuscula, nam est h. l. Genius, cuique homini additus, ut xx, 11. extr. xxi, 1. I. xxx, 5. 18. W.

Fortunam in malis civilibus vigilasse.] Inf. c. 11. *Fortunam* (Constantii) in discordiis civilibus formidabant. Aur. Vict. de eod. Epit. 42. *Felix bellis civilibus, externis lacrimabilis*. Eutrop. lib. x. 15. *Culus in civilibus magis, quam in externis bellis sit laudanda fortuna*. Vide lib. xxi. 16, 15. LIND.

Icto foedere gentium ritu.] Fortassis - an eo ritu quem Tacitus notat lib. xii. Annal. 47. *Mox est Regibus, quoties in societatem coeant, implicare dexteras, pollicesque inter se vincire, nodoque perfringere. Mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, leviter ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. Id foedus arcagum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.* Non ablimili modo Ilacius Imp. cum Saracenis foedus iniit. Nicet. Choniast. lib. ii. μετὰ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχόντος ἐπιστάσθαι, καὶ κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς περὶ Φύλλας κρατοῦν ἴδιμον ἀμφοτέρους σχάσαι Φύλλα τῆν ἐπιστήδιον, καὶ τὸ ἐκείθεν ἐκρῦν αἷμα ἐκείθεν εἰς πόνον ἀλλήλοις ἀντιπροσινάσθαι. *Tertull. Apolog. cap. 9. Et apud Herodotum opinor defusum brachiis sanguinem, ex alterutro degustatum nationes quasdam foederi comparasse. *Iul. Solin. de Scythia loquens: *Hanstu mutui sanguinis foedus sanctunt, non suo tantum more, sed Medorum quoque usurpata disciplina.* Pomp. Mela lib. ii. cap. 1. IDEM.

CAPUT XI.

1. *Tanquam nodum Gordium.*] Foede hic locus antea corruptus, sic certe legi debet, ut edidimus. Proverbium autem unde natum sit, satis constat ex Plutarch. in Alex. Arrian. περὶ διαβάς. lib. 2. c. 3. Quint. Curt. lib. 3. c. 1. *Senec. Epist. 88. Fest. in Cingulo. * LINDENB.

Tanquam nodum Gordium difficillimum] Sic primus edidit Lindenbrogius, cum anteriores Editiones ac princeps omnium Romana, *nodum et odium*, haberent. In Regio codice scriptum reperi, *nodum et odium*, perinde ut erat in M. Florentino. sed coniecturam Lindenbrogii libens sequor: hoc tantum addo, vocem, *difficillimum*, glossam videri, quae a nescio quo scholiaste ad marginem adscripta, in textum irreplit. VALES.

effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia] antequam Galli insolentia ad proferendos potentiae fines progrediretur. — *tractatus publici*, rei gravioris, quae communem consultationem postulare. W.

Per simulationem tractatus publici.] Glossar. Nomicum: Τραυράτος, ἐκένος. Et alibi: Τραυράτος, ἀνακάρατος, εὐνῆψις.

Tractatum habere, l. 4. 7. 9. 12. Cod. Theod. de legat. et decret. leg. 15. C. Theod. de Episcop. LINDENB.

Per simulationem tractatus publici, nimis abiectis.] Aliter in Editione Romana et Augustana excusus hic locus habetur: *tractatus publici nimis arguentis*. Ex quo dudum conieceram scribendum esse *nimis urgentis*. Coniecturam meam codex Regius * et Tolosanus * mihi postea confirmavit, in quo diserte scriptum reperit, *nimis urgentis*. Proinde non dubitavi eam lectionem hic restituere, eiecta illa Gelenii coniectura. VALES.

2. *Praepositus cubiculi.*] v. Ind. II. — *id occurrebat* dubium obortum est. W.

3. *Spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas.*] Alente nimirum eorum avaritiam audaciamque Constantio, cui in deliciis erant, ut Aurel. Vict. ait. Inoleverat enim toedillimus iste mos, a Persis perlatum ad Romanos, ut non solum gynaeceis adhiberetur tertium hoc genus hominum, sed Imperii quoque et aulae curis. Ita de Eutropio Eunuchus Claudian. lib. 1. 142.

— *qui servi non est admissus in usum,*

Suscipitur regnis: et quem privata ministrum

Dedignata domus; moderantem sustinet aula.

Horum insensibilissimus hostis erat Alex. Sever. in cuius vita haec Lamprid. c. 17. et 34. Eunuchos de ministerio suo abiecit, et uxori ut servos servare iussit. Et quum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in palatio curare voluit, nisi balneas feminarum: cum plerosque eunuchos rationibus et procurationibus praeposisset Heliogabalus, hic illis et veteres sustulit dignitates. Eadem mens Licinio, Aur. Vict. Epit. 41. 10. p. 572. Arnizen. Spadonum et aulicorum omnium vehementer domitor, lineas forlicesque palatii eos appellans. LINDENB.

Spadones.] Quod hominum in genus, ut pestem aularum, non uno loco invehitur Ammianus. v. Ind. hist. Eunuchi. — *inter ministeria vitae secretioris*, interioris quippe admissionis. — *per multiplicem armorum scientiam*, Nimis arcte accipere Valesius videtur de *saltatione in armis*, uno verbo *Pyrrhicha*; cui sententiae tamen h. l. obesse videtur *per multiplicem*; armorum igitur varii generis tractandorum erant peritissimi. — *inter quotidiana proelia*, exercitationes militares. W.

Subolescere imperio adultos eius filios — per multiplicem armorum scientiam.] Non vanus hic metus, et suspecta merito in eminentiori fortuna curiosa nimis armorum exercitatio. LIND.

Per multiplicem armorum scientiam.] Armatura species fuit exercitii militaris, quo milites a Campidoctoribus instituebantur in campo, ut docet Vegetius in lib. 1. et 2. seu, ut ad rem propius accedam, Armatura scientia est saltandi in armis; uno verbo *Pyrrhicha*. Vetus interpres in Ptolemasi Tetrabiblum lib. 4. *ὁπλοχρητὰς, οἱ μὲν εἰς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας, οὗς καλοῦσιν ἀρματούρους*. Armaturas intelligit milites, qui sub Campidoctore erant, et armorum artem discabant. Nam olim quidem cuncti milites armorum artibus instituebantur. Postea vero soli ex eo dicti Armaturae (ii erant inter principia legionis) ea exercitatione imbui coepere, teste Vegetio. Duplex porro erat armatura: altera pedestris, de qua Narcellius noster loquitur lib. 21. 16. §. 7. de

Constantio: *artiumque armorum pedestris perquam scientissimus*: altera equestris, quam egregie describit Procopius in lib. 4. Gothic. sub finem, de Totila loquens moras pugnandi neciente, diemque consulto terente. καὶ αὐτὸς ὑπερβυεὶ ὀχούμενος ἵππων παιδίαν ἐν μετασχημῇ ἑπαίξας τὴν ἐνὸπλιον ἐπισταμένους· τὸν τε γὰρ ἵππον ἐν κυκλῇ περιγίσσειν, ἐπὶ θάτερά τε ἀναστρέφειν κυκλοτερεῖς ἐποικίζοντες δρόμους· καὶ ἵππευόμενος μίθῃ ταῖς αὐραῖς τὸ ὄφρυ, ἀπ' αὐτῶν δὲ κραδαινόμενος ἀρπασάμενος, εἴτα ἐκ χειρὸς ἐς χεῖρα παραπέμπων συχρὰ ἐφ' ἑκάτερα καὶ μεταβιβάζων ἐμπείρους ἐφιλοτιμῆτα τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτῃ, ὑπτιύζων καὶ ἰσχυρίζων καὶ πρὸς ἑκάτερα ἐγκλινόμενος, ὥσπερ ἐκ παιδὸς ἀκριβῶς τὰ ἐς τὴν ὀρχήστραν ἐδιδασκόμενος. Id est: Ipse generoso insidens equo, in planitie quae inter castra sita erat, militari pro ludio ludebat perite. Namque et equum in orbem agitans, et alitersus reflectens, cursus in orbem ciebat. Et inter equitandum tactabat in auras hastam, eandemque vibratam rapiens, tum de manu mittens in manum ac crebro permutans cum singulari peritia, dexteritatem suam ostentabat: corpus resupinans, lumbos flectens, et hac illac inclinans, utpote qui a puero Pyrricham accurate esset edoctus. *Uramque armaturam tam pedestrem quam equestrem intelligit Themistius in oratione Mf. quae inscribitur Constantius seu de humanitate. οἱ δὲ ἔτι καὶ μᾶλλον, οἷον ἤδη σοῦ διηγάνειν δοκοῦντι, οἱ τὴν ἐνὸπλιον χορείαν διεκίοντες, καὶ τὰ κοῦφα ἐν πολλῇ δεινότητι ἐκτελέματα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἵππων ἐξελίγμους, καὶ ἐξυμνοῦσιν εἰκοτὸς σώμα οὕτω διακείμενον πρὸς τοὺς πόνους ἐκ τρυφῆς βασιλευσῶν. De hac equestri armatura sensit Firmicus in Sphaera barbarica, cum dicit: *Aut qui saltu quadrigas transeat, aut opprime vectus equo militares armaturas exerceat*. Itaque Scaliger in librum v. Manilii Firmicum immerito reprehendit, quod ex equo militares armaturas exerceri dixerit. Ipse potius Scaliger armatura quid esset penitus ignoravit, ut ex eius verbis liquido apparet. Ait enim: *Armatura est ὁπλοδιδασκία, et a Campidoctore in castris docebatur diebus festis*. Primo confundit armaturam cum exercitatione armorum: isque error iam notatus est a Cl. Salmasio in Notis ad Historiam Augustam. Deinde armatura non tradebatur in castris, sed in campo a Campidoctoribus: neque diebus festis, sed quotidie, ut docet Vegetius lib. 2. cap. 23. Exhibebatur quidem ab Impp. in Circo diebus festis, ut ibi Vegetius dicit, et Spartianus in Hadriano alique testantur: sed quotidiana meditatione a militibus disciebatur. Addit paullo post Scaliger: *Armaturae etiam dicebantur, cum armati currebant*, et ad eius rei confirmationem affert primo testimonium veteris Interpretis, quem quidam Proclum existimant, in Tetrabiblum Ptolemaei, quem nos supra explicavimus; deinde locum Artemidori. Quae omnia in gratiam Scaligeri una litura vellem esse deleta. Neque enim Interpretes ille Tetrabibli de alio genere armorum loquitur, quam de eo quod a Campidoctore tradebatur, ut supra ostendi. Et locus Artemidori longe alio spectat. Loquitur enim Artemidorus de sacris certaminibus, quibus Athletae certabant: eorumque certaminum ultimum esse dicit ὁπλον, id est: ὁπλήτην δρόμον, ut loquitur Pausanias in Eliacis. *Hunc Scaligeri errorem secutus est Lipsius in libro v. de militia capite xiv.

VALES.

[*Inter quotidiana proludia.*] Proludiorum nomine omnes exercitationes militares complectitur Marcellinus. Sic in lib. 16. §.

10. de Iuliano: *Cum exercere pro ludia disciplinae castrensis philosophos cogere ut Princeps, artemque modalitius incedendi per Pyrricham concinentibus disceret fistulis.* Et in libro 25. 6. 85. de Persis: *Militari cultu ac disciplina, pro ludisque continuis rei castrensis et armaturae, quam saepe formavimus, metuendi.* Eodem sensu Vegetius pro lusiones sumit in lib. 1. cap. 13. et in lib. 2. cap. 23. Hae porro exercitationes armorum quotidie fiebant, ut idem Vegetius pallim inculcat. Petrus Patricius et Magister de Tullio Menophilo duce Moesiae, οὗτος δὲ δούξ ἦν Μωσίου, καὶ κατ' ἐνάστην ἡμέραν τὸν στρατὸν ἐγύμναζε. Narses quoque Eunuchus quotidie militem exercebat, teste Agathia in lib. 2. quoq. fortiori animo ad pugnam accederent. καὶ ἐνεργούντες τὸν θυμὸν τοῖς κατ' ἡμέραν μελέταις. VALES.

Pro ludia exercitus.] Restitui scripturam codicis Regii *ac Tolosani* et Rom. Editionis: *Inter quotidiana pro ludia exercitus consulto consulto cognitos:* quomodo hic locus laudatur alicubi a Iacobo Cuiacio V. Cl. IDEM.

4. *Aures verberarent.*] Plaut. *Amphitruus* I, 1. 177. *Dextera mihi vox aureis verberat.* LINDENBR.

Varia animo tum miscente consilia.] Huius loci emendatio cum aliis compluribus codici Regio debetur, in quo ita diserte scriptus est: *Vario animo tum miscente consilia, tandem ut optimum factum elegit.* Sed eadem manu emendatum est *varia*. In Editione Romana legebatur: *Vario animo tumescente consilia tandem dot optimum factum elegit.* Neque dubito, quin etiam in eo exemplari ex quo codex Regius est descriptus, ita exaratum fuerit. Observavi enim virum doctum, qui eum codicem descripsit, coniecturae saepius indulsisse. Proinde non veritus sum unius literulae adiectione locum hunc pristinae integritati restituere hoc modo: *Tandem id ut optimum factum elegit.* VALES.

5. *Prosper*] Et alibi apud Nostri obivis, malè inprimis audit. xv. 13. 3. — *copla rei vehiculariae data,* de qua publicis curribus, clavulari cursu utendi facultate v. supra c. 6. et Ind. W.

Copla rei vehicularis.] Inf. *Vehiculis publicis usus.* — τῶ δημοτικῷ δρόμῳ χρησάμενος. Procop. Persic. 11. ἵπποις τοῖς δημοσίοις ἔχουμένοις, οὓς δὲ βασιλέως καλεῖν νομομάκται. Germ. Herrnfuhr. LINDENBR.

Itineribus properavit magnis.] In Mf. Florentino scribitur *properamus*, teste Lindenbrogio. Ego veram lectionem esse non dubito, *properavimus*, quam in Editione Rom. et codice Regio *ac Tolosano* postea reperi. Ammianus enim noster iam tum cum Ursicino in Oriente versabatur, ut ipsemet docet paulo supra his verbis: *Interea a Nisibi quam tuebatur Ursicinus accitus, cui nos obsecuturos iunxerat imperiale praeceptum.* Eundemque haud multo post secutus est in Gallias, cum ad opprimendum Silvanum illuc a Constantio missus esset. Inde cum eodem rursus ad Orientem transivit. Hinc est, quod tantopere illum ubique laudat. VALES.

6. *Caenos Gallicanos.*] Huius stationis mentio fit in Itinerario Antonini: *Totaio m. passuum 28. Dablis m. p. 28. Caenum Gallicanum m. p. 18. Dadastana m. p. 21.* Ex Galatia igitur in Bithyniam venientibus prima haec statio occurrebat. IDEM.

Caenos Gallitanos] *Itinerar.* Anton. ap. Wesseling. p. 141. habet Coenon Gallicanon (quae et aliis in locis scribendi diversitas occurrit, v. ad Eutropium ix, 6. p. 687. Tzschuck.) estque, uti ex Ammiano ipso videre licet, prima statio e Galatia in Bithyniam proficiscentibus. — *februm.* Plur. Sic semper et aliis locis Noster, more illius aetatis, scriptorum inprimis ecclesiasticorum. W.

7. *satisfactionem*] *excusationem.* cf. xx, 4. 16. *competenti satisfactione* purgabo. W.

8. *Perfidia proximorum ratione bifaria deferebatur, quod,* etc.] Huius lectionis auctor fuit Sig. Gelenius. Nam in Editione Rom. et Regio codice legitur: *Perfidiam prox. ratione bifaria ferebatur.* Unde non dubito, quin verissima sit ea lectio, quam ex Mar. Accursii Editione restitui. VALES.

9. *mente obliqua*] non recta et aperta, sed maligna, suspiciosa, insidiarum plena. Sic verba obliqua xv, 5. 4. *litterae per ambages obliquas scriptae* xxix, 1. 35. — *vastitas* devastatio, uti xxx, 9. 1. W.

10. *Diocletiano et eius collegae*] Maximiano Herculio. *Caesares ut adparitores, ministri, latellites,* xvii, 11. 1. xx, 8. 6. xxvi, 4. 3. (cf. Spanhem. ad Iuliani Opera 146. 290.) *ultra citroque discurrentes,* promte et alacriter, quocunque mitterentur, properantes — *in Syria Diocletiani irascentis* — *Galerius purpuratus* (nam et Caesaribus purpura licuit uti). Idem narrat Eutropius ix, 24. irae quoque causam addens, quod inconsulte magis, quam ignave dimicasset Galerius. cf. et Tillemont iv. p. 60. W.

Ut apparitores Caesares.] Inf. lib. 17. 11. *Erat enim necesse tanquam Apparitorem Caesarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam.* Sic enim locum illum ex Mf. restituius. Lib. 26. 4. de Valente in participatum Imperii adsumto: *In eodem vehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum Apparitoris morigerum.* Lib. xx. 8. Iulianus iam Augustus a militibus appellatus, sic ad Constantium scribit: *Currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, ut Apparitor fidus anres implevi.* LIND.

Augusti vehiculum irascentis per spatium mille passuum fere pedes antegressus est, Galerius.] Ruf. Fest. in Breviar. c. 25. *Maximianus Caesar, prima congressione cum contra lunumeram multitudinem cum pucis acriter dimicasset, pulsus recessit. Hoc tanta a Diocletiano indignatione susceptus est, ut ante carpentum eius per aliquot milia passuum cucurrerit purpuratus.* Eutrop. lib. ix. 24. LINDENB.

Augusti vehiculum pedes antegressus est Galerius.] Galerius Maximianus inter Callinicum Carrasque congressus cum Persis, longe militum numero superioribus, victus recessit. Et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia fertur a Diocletiano exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum eius cucurrisse, ut scribit Eutropius et Rufus Festus c. 25. Et hoc primum fuit praelium quo Galerius cum Persis dimicavit, teste Rufo Festo ac Zonara atque Eutropio. Sed Eutropii verba aliquantisper obscura sunt, unde erroris ansam tum Orosio, tum auctori Miscellae historiae praebere. Sic enim se habent: (cf. ibi Tzschuckium) *Galerius Ma-*

amianus primo adversum praelium, exin secundum habuit: inter Callinicum Carrasque congressus, etc. Quibus verbis Eutropius primum illud praelium describit, ut dixi: tum deinde alterum subicit, quo Galerius in Armenia maiore Persas debellavit. At Orosius quidem in libro 7. 25. haec Eutropii verba sic accepit, ut quater cum Persis conflixerit Galerius: auctor vero historiae Miscellae verbis Eutropii interpolatis, tria Galerii adversus Persas praelia posuit, cum tamen duo tantum fuerint. VALES.

11. *Advenit post multos Scudilo.*] In Codice Regio prius quidem scriptum fuit: *Post multos Cudiculo*. Sed emendandum est eadem manu: *Post multo Scudilo*. Quae lectio minime displicet, ita tamen, ut vulgatam non damnem. IDEM.

velamento subagrestis ingenti] rusticitatis morumque inconditorum. — *adulabili*, cf. xxxi. 12. 7. — saepius replicando i. e. repetendo, quo sensu pluribus locis ap. Nostrium. — *Arctoeae*. Amat in his Graeca verba Ammianus, uti *Eoa* pro orientali. W.

12. *Utque solent manum inlectantibus satis hebetari sensus.*] * Velleius Patere. lib. 2. c. 51. *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare constituit, consilia corrumpit*. Vide ipsum locum. lib. 2. c. 118. *Ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus consilia corrumpat*. Mar. Victor. Massil. in Genes. lib. 3. p. 69.

Servavit morem iuris sententia recti.*

Lycurgus contra Leocrat. p. 219. ed. Hauptm. *Οι θεοι ουδεν πρότερον ποιοῦσιν, ἢ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὴν διάνοιαν παρὰ γούης*. In quam rem sequentes. laudat verius:

*Ὅταν γὰρ ὄργῃ δαιμόνων βλάβῃ τινα,
Τούτ' αὐτὸ πῶτον ἑκφαιρεῖται φρενῶν
Τὸν νοῦν τὸν ἐσθλόν, εἰς δὲ τὴν χεῖρα τρίπτει
Γνώμην, ἣν εἰδὴ μὲδὲν ἄν ἀμαρτάνει.*

Pub. Syrus in Lamb. *Stultum facit fortuna quem vult perdere*. LINDENB.

Utque solent manum inlectantibus satis hebetari sensus.] Haec fuit opinio veterum pene omnium, quae multis exemplis, tum ex sacra, tum ex profana historia petitis confirmari potest. Eleganter Velleius in lib. 2. *Sed profecto ineluctabilis fatorum vis cuiuscunque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit*. et multo post c. 118. de Quintilio Varo: *Sed praevallebant iam fata consiliis, omnemque animi eius aciem praestinxerant*. Quippo ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus, consilia corrumpat. VALES.

manum inlectantibus satis.] Mire dictum, ait Ernesti in Gloss. sed cum apud Ciceronem pro Sextio 43. (et alibi) etiam homines *fata* (i. e. pestes, pestiferi) dicantur, eo minus mirum, talia satis attribui. Docte quidem, sed brevius desungi pollis ita: *Fata sunt Parcae, Μοῖραι*. Sic *tria fata* apud Appuleium de mundo, extr. Gellium iii. 16. Spanhem. Preuves de Remarques sur les Césars de l'Empereur Julien p. 59. Ruhnken. ad locum Velleii a Valesio laudatum, et *Manso Versuche über einige Gegenstände aus der Mythologie* S. 505. ff. W.

De fumo in flammam.] Idem proverbium lib. xxviii. 1. * Epiphan. contra Haereticos lib. 2. tom. 2. *γίγνεσθαι αἰροῖς τοῦτο*

κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅτι φεύγοντες τὸν καπνὸν εἰς πῦρ ἐνέπισσον. Suid. in τερφύσας· μὴ τὴν τέφραν φεύγων εἰς ἀνθρακινὸν ἵσται. Consimile Germanor. proverbium *aus der asche ins feur.** Leo Imp. Homilia de resurrect. Καὶ φεύγοντες ἀνθρακας, τὸ τῆς παροιμίας, φλογὶ περιπίπτουσι. Eustath. Philof. de amoribus Ismen. et Leucip. Diogenianus in Collectione proverb. Cent. 8. LIND.

De fumo, ut proverbium loquitur, in flammam.] Huius proverbii meminit Diogenianus, τὸν καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπισσον· cui affine est illud Germanici Caesaris in lib. 1. Anthologiae: (in ed. Iacobiana reperire non potui. W.) Ἐκ πυρός, ὡς αἶσος, πέσει εἰς φλόγας. VALES.

Capiti Coracis aurigae coronam imposuit.] Moria fuit, ut agitatores qui ludis Circensibus vicerant, ab editore coronarentur. Quare et Imperatores quoties equestres ludos edebant, victores aurigas coronabant. Ita Chrysostomus Homilia 12. in cap. 3. Epistolae Pauli ad Philippenfes. οὐχ ὁρᾷτε καὶ ἐνταῦθα, ὅτι τοὺς μέλλουσα τετιμημένους τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἡνόχων οὐ στεφανοῦσι κατὰ τὸ τῷ σταδίῳ, ἀλλ' ὅντα καλέσας ὁ βασιλεὺς ἑαὶ στεφανοῖ. Et in Homilia 5. in Genesim sub finem, denique in Homilia 2. de Davide, p. 1026. Themistius in oratione Ml. quas inscribitur Constantius Iur de humanitate, sub finem ait, Regis nomen vel Imperatoris praemia potius quam supplicia designare; atque idcirco leges praemia quidem Imperatorum manibus, supplicia autem aliorum ministerio reservavisse.* Ex his intelligendus est locus Libanii in Oratione funebri de obitu Iuliani, Reiske T. 1. p. 592. ubi Saporem cum Constantio componit. ὁ μὲν (Sapor scilicet) αἰχμαλῶτων ἡβρύνετο πλῆθυσιν· ὁ δὲ (Constantius) τῶν ἱππῶν ἀμύλλαις· τὸν μὲν στεφανοῦν αἱ πόλεις· ὁ δὲ τοὺς ἡνόχους. LIND.

13. *civitatibus parvitis*] insolite pro iis, per quas iter faciendum esset. Laudat Ern. Salmast. ad Scriptt. Hist. Aug. T. 1. p. 929. W.

14. *Taurus.*] v. Ind. hist. *Quaestor*, h. l. militaris, qui annonas militum distribuit, sed iurisdictionem etiam et adparitionem habuit. Plura vide ap. Vicat Vocabular. iuris p. 231. *Leontius*, xv, 7. 1. — *Lucillianus*. cf. Ind. histor. *Heynium* ad Zosimum iii, 8. *Wesseling*. Obf. p. 108. W.

15. *Hadrianopolim introisset urbem Aemimontanam Uscudamam antehac.*] Ruf. Fest. c. 9. *Uscudamam*, quae modo *Hadrianopolis* nominatur, in deditionem nostram redegit. Vitiose admodum Iordanes de Regnor. Succell. p. 40. Lindenbr. *Aemimontiosque debellans*, *Pulondenam*, quae nunc *Philippopolis*, et *Uscudamam*, quae *Hadrianopolis* vocatur, in Romanorum redegit dominium. Legendum autem, *Aemimontiosque debellans* *Eumolpiadam*, quae nunc *Philippopolis*, et *Uscudamam*, quae *Hadrianop.* etc. LINDENBR. v. et infra xxvii, 4. 12. *Eutrop.* vi, 10. et ibi *Tzschuck*. W.

Thebaeas legiones.] Mentio huius legionis in Notit. Imperii, Bedae Martyrologio vii. Kal. Septembr. vi. Id. Octob. Gregor. Turon. de Miracul. lib. 1. cap. lxi. et lxxii.* *Acta Martyrii S. Mauricii: Erat eodem tempore in exercitu legio militum, qui Thebaei appellabantur — It in auxilium Maximiano ab Orientis partibus acceperunt venerant, viri in rebus bellicis strenui, vir-*

tute nobiles, sed fide nobiliores, etc. Vide Herod. lib. 3. pag. 8. LINDENB.

Per stationes locat confines.] Hic locus procul dubio corruptus est. Neque enim Gallus Caesar Thebaeos legiones in stationibus proximis collocavit, quippe cum ante Galli adventum in vicinis oppidis biemarent teste Marcellino. Adde quod Marcellinus subiungit, Gallum Caesarem nullam videndi, vel audiendi eos facultatem furari potuisse. Itaque rescribendum puto: *Sui fiducia abunde per stationes locati confines.* Ut ad milites Thebaeos haec referantur, qui consortes suos ad Gallum miserant, horiaturos enim, ut fretus ipsorum fide ac numero inibi remaneret. *fiducia igitur sui locati*, idem valet ac *fiducia ipsorum locatorum*. Quae locutio durior quidem est, ut fateor, sed nihilominus videtur vera. *Notitia Imperii sub Magistro militum per Thracias Thebaeos collocat. VALES.

16. *decem vehiculis publicis.]* Eo, quod tam pauca vehicula non suppetebant ad totum Galli comitatum avehendum, Constantius tacite innuere voluit hoc, ut maxima pars relinqueretur, vii recte monet Ritter ad Guthrium T. v. p. 36. *relicto palatio omni palatinis — tori ministris et mensae*, qui, quae ad victum nocturnaque deverticula necessaria essent, curarent. W.

17. *per inducias naturae conquiescentis.]* Haud inepta translatio: dum mentem aliquantisper colligeret. W.

18. *Solutus enim corporeis nexibus animus.]* Hoc Peripateticorum dogma est. Aiunt enim Peripatetici, animum interdiu quidem circumplexum corpori ministrare, nec veritatem sincere intueri posse: noctu vero solutum a corporis ministerio, ac veluti in orbem collectum circa pectus, prospicere futura, unde et somnia existunt, teste Aeliano in lib. 3. *Variae Hist.* cap. xi. Sane haec opinio fuit Aristotelis, ut docet Sextus in lib. 8. adversus dogmaticos initio: *ὅταν γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ ὕπνῳ κατ' ἑαυτὴν γιγνέσται ἡ ψυχὴ, τότε τὴν ἰδίαν ἀπολαβούσα φύσιν προμαρτυρεῖται τε καὶ προαγορεύει τὰ μέλλοντα.* Id est: Nam cum in somnis animus liber est ac sui iuris, tum propria quasi postliminio recuperata natura praesagit, ac praedicit multo ante ventura. Id autem explicabat Aristoteles ac Peripatetici, non ut somnianti causa extrinsecus immitteretur a Deo, sed ut in animis nostris quiddam natura inesse diceret, quod eos ita afficeret, ac moveret. Quippe omnem a Deo profectam vaticinationem removebat Aristoteles, ut docet Origenes contra Cellum. Vide Artemidorum in libro 1. cap. 7. ab iis verbis, *τεόπνευκτα δὲ λέγω, οὐχ ὡς Ἀρεστοκλήης*, etc. sic enim emendanda sunt: et in libro 4. cap. 3. et 61. ubi somnia animi opus esse, inde ait apparere, quod sapientibus quidem sapientia ac φιλόλογα, contraria autem idiotis eveniunt. *Eadem est opinio Xenophontis in libro viii. de institutione Cyri pag. 237. (c. 7. §. 21.) * ἰδὲ καὶ. Cf. Wopkenf. Lectt. Tullian. p. 253. W.

Animus semper vigens motibus indefessis.] Eandem causam somniorum asserti Philo in lib. 2. allegoriarum his verbis: *πολλὰ καὶ ὕπνῳ οὐκ ἐμὴ τῶν αἰσθησίων ἐνεργούντες, αὐτοῖς περὶ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν ἐννοίας, τῆς ψυχῆς ἀτεκμηνητοῦ ἐπαρχούσης καὶ μυρίας τροπὰς ἐνδεχομένης.* Saepenumero noctu cunctis sensibus quietis ac tacitis, mirae quaedam de multis rebus atque diversis cogitationes subeunt, idcirco quod animus

postet semper in motu est, et innumerabiles suscipit conversiones. Unde et Artemidorus somnium definit, motum aut conformationem animi multiplicem, significantem futura: ὅμοιος κίνησις ἢ πλάσις ἐστὶ τῆς ψυχῆς πολυσχημάτων, σημαντικὴ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν. VALES.

Cogitationibus subiectus et curis.] Codex Regius *et Tolofanus* cum Editione Rom. habent, *subiectis*, unde libens efficerem *abiectionis*. IDEM.

Visa nocturna quas phantasias.] *A. Gellius lib. 19. cap. 1. ex Epicteto Arriani: *Visa animi, quas Phantasias Philosophi appellant.* Boëtius Dialog. 11. in Porphy. *Has mentis considerationes, quae a rerum sensu ad intelligentiam profectae, vel intelliguntur, vel certe finguntur.* Φαντασίας Graeci dicunt, a nobis *visa* poterunt nominari. Quam phantasiam Ammianus et Boëtius vocant, Macrobius phantasma dixit: cuius verba commode huc pertinent, lib. 1. cap. 3. in Cicer. Φάντασμα, hoc est visum, cum inter vigiliam et aduerti quietem, in quadam (ut aiunt) prima somni nebula adhuc vigilare se existimans qui dormire vix coepit, adspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas, a natura seu magnitudine seu specte discrepantes. Suid. sic distinguit: Φάντασμα μὲν γὰρ ἐστὶ δόκησις διαβολῆς, οἷα γίνεσθαι κατὰ τοὺς ὕπνους, Φαντασία δὲ τύπωσις ἐν ψυχῇ. Vid. Nemes. Episc. περὶ φύσεως ἀνθρώπου, cap. vii. LIND.

19. *Itineribus rectis per mutationem iumentorum emensis.*] In Editione Rom. legitur: *itineribus electis permutationem iumentorum.* neque aliter Regius codex. At Sigisf. Gelenius qui Basilienfis praefuit Editioni, sic edidit hunc locum: *Itineribus interiectis per mutationem iumentorum emensis.* Cui longe meo quidem iudicio praefenda est lectio Editionis Augustanae, quae est huiusmodi: *Itineribus interiectis permutatione iumentorum emensis.* Nam et in libri 15. initio Marcellinus sic loquitur: *Raptos eius calceos vehens equorum permutatione veloci.* Et Synesius in Epistola ad Petrum Presbyterum: καὶ ἀμοιβὴν ἑῶν ἐφ' ἑαυτὰ πείψεται. Id. est: *Equorum permutatione ultro citroque militite.* ὁ ἀδοχὰς ὀφίον appellat Libanius in tomo 2. Orationum non semel. VALES. Quanto simplicius, *Itineribus electis per mutationem iumentorum emensis?* GONOV.

**Petobionem opidum Noricorum.*] Nunc dictum *Pettau* ad flumen Dravum. VALES.

Petobionem (Pettau in Stiria) *Noricorum*, quorum fines inde a Stiria meridiem versus ad Savum, ad Orientem usque ad lacum Poiso in Hungaria, versus Occidentem ad Rhaetos et Vindelicos, septentrionem versus ad Boios usque patebant. v. *Mannert* T. III. p. 605. W.

20. *Armatis omnes circumfedit.*] Einendatum est ex codice Regio, *omne circumdedit*: cui lectioni in parte subscribit Editio Rom. et Augustana, quae sic habent: *Armatis omne circumfedit.* VALES.

carpento privato,] nam cursus publicus Polam non tetigit. — *Polis* hodie *Fiannone* in Istria, qua Venetis nuper paruit. Ceterum de tempore, quo Gallus interfectus, accuratius egit Tillemontius T. IV. P. 2. p. 1121. — *Crispum, Constantini*.

fillum, ex Minervina concubina susceptum. Rem omnem ex variis scriptoribus uberius exposuit Gibbon IV. 163-172. W.

Ad Istriam duxit prope oppidum Polam.] *Vid. Scalig. ad Euseb. p. 234.* In insula Flanone, vel, ut alii legunt, Flavone, interfectum scribunt. Socrates lib. 2. cap. 34. πρὸ Φλάβωνος τὴν νῆσον. Sozom. lib. 4. cap. 7. ἤδη δὲ παρὰ Φλάβωνος τὴν νῆσον γινόμενος ἀνέστη. Calliodor. Histor. Trip. lib. v. cap. 2. Cum contra insulam Flaconensem venisset, eum illic Constantius praecepit interimi. Historia Miscell. Falconensem vocat lib. xi. Polae civitatis meminit Stephanus et Strabo lib. vii. LINDBERGER.

Prope oppidum Polam.] Iuxta insulam Flanonam sive Flavonam occisum esse Gallum scribit Socrates ac Sozomenus. Idatius in ipsa insula Flanona peremptum prodit. Auctor Chronici Alexandrini δὲ τὴν τῆς νῆσου id accidisse dicit. (Ipsam forte voluit dicere.) Est autem Flanona non insula quidem, sed maritima civitas, in ora Liburniae posita non procul a Nesactio. Nesactium autem iuxta Polam teste Plinio ac Ptolemaeo. Unde Italiae finem alii Polam esse dicunt, inter quos est Strabo; alii Nesactium, ut Ptolemaeus. VALES.

Oppidum Polam.] Pola colonia Iulia pietas dicta est teste Plinio: quod confirmat etiam auctor Panegyrici Flavienfium nomine Constantiano dicti in fine: *Bibraete quidem hucusque dicta est Iulia, Pola, Florentia: sed Flavla est civitas Aeduorum.* In vulgatis Editionibus legitur consule, *Iulia, Polla, Florentia*: quasi Bibraete hic omnibus cognominibus affecta esset. IDEM.

Ubi peremptam accepimus Crispum.] Hunc a Fausta noverca delatum, quasi ipsam de stupro sollicitasset, infontem occidi iussit Constantinus anno Christi 326. Constantino VII. et Constantio Caesare Coss. ut ait Idatius in Fastis, cum ipse Romae resideret, teste Zosimo lib. 2. c. 29. Moxque ob id scelus ab Helena matre increpitus, Faustam balneo calenti inclusam necavit, ut refert Zotimus et Sidonius. At Chrysostomus in Homilia 15. in Philippenfes, Constantinum ait uxorem quidem adulterii suspectam, ex qua multos liberos Caesares habebat, in montibus alligasse, ac bestiis vorandam obiecisse: filium quoque ab eodem occisum esse, seu potius ab eius fratre. Nam licet eo loci nemi nem nominet, constat tamen eum de Constantino loqui. IDEM.

21. *propinquantis exitus.*] Quoniam exitum sic absolute nec Ammianus (nam xix. 2. 4. est exitus vitae) nec alii usurpant, Gronovius Praef. p. xxv. mavult exitii. — *praefepultus* est etiam ap. Quintilianum Declam. ix. 23. — *Pentadius* eam ipsam ob causam postea in iudicium vocatus. xxii. 5. W.

Armaturarum Tribunus.] Armaturae milites fuere in comitatu Imperatoris. Horum duae Scholae in Notitia Imperii recensentur, sub dispositione Magistri Officiorum: Armaturae scilicet seniores, et Armaturae iuniores. Ab his distinguendi sunt Armaturae, quos Vegetius inter principia legionum, seu principales milites numerat in lib. 2. cap. 7. de quibus supra aliquid meminisse dicere. VALES.

22. *Adrasteo pallore.*] Adrastem pallorem dixit ab Adraсте Talai filio Argivorum Rege, qui omnium mortalium infelicitissimus fuit, utpote qui ambos generos in bello occidi vidit. Alii for-

salle pallorem Adraſteum ab Adraſtea dictum eſſe exiſtimabunt, de qua Marcellinus noſter inferius diſſerit: ſed alteram explicationem magis probo. VALES. Non erat neceſſaria huius ambiguitatis doctrina. Nam Marcellinus finxit hunc ſuum ſermonem ex Virgilio vi. Aeneid. 480. *Hic illi occurrit Tydeus, hic inclitus armis Parthenopaeus, et Adraſti pallentis imago.* quem locum video ab patre etiam hic adnotatum. GRONOV.

Alexandrum Magnum cet. Totam narratiunculam fortaiſſo non iplius Ammiani, ſed interpolatoris cuiuſdam eſſe ſuſpicari poſſis, cum omnia tam laevia atque facilia ſint, nihilque Ammiani habeamus tumoris, eaque reſecta ſequentia cum antecedentibus aptius nectantur. W.

Eum ſe per novem meſes.] Adſimile, quod narrat Artian. Expedi. lib. vii. p. 290. ed. Gronov. *Ἐπεὶ οὐδὲ παύοντο Ἀλεξάνδρῳ γράφοντες, ὁ μὲν τὴν αὐθάδειάν τε τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ οὐσίτητά, καὶ πολυπραγμοσύνην, ἥματα τῷ Ἀλεξάνδρῳ μὴτ' ἐν ἐσχίστοις, ὥστε καὶ λόγος τις τοιοῦτος ἐφίετο Ἀλεξάνδρου, ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐπηγγέλλετο, βαρὺ δὴ τὸ ΕΝΟΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΜΗΝΩΝ εἰσπράττεσθαι αὐτοῦ τὴν μητέρα.* LIND.

23. *Eum capitali ſupplicio deſtinavit.]* Zonaras citra iuſſum Conſtantii occiſum eſſe Gallum memorat. Nam cum eum Caſaris dignitate ſpoliatum primo tantum relegaſſet, poſtea incitatus a proximis milit, qui eum interficerent. Mox poenitentia ductus datis literis interfectores revocavit. Sed Euſebius Cubiculi Praepoſitus, ut literae caede demum peracta redderentur, curavit. Ceterum de hac Conſtantii crudelitate lic Chryſoſtomus in eo loco quem ſupra notavi: *τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν αὐτὸν ἀνέβλεπε δὲ ἐπὶ τὸν ἀνεψιὸν τὸν αὐτοῦ, κοιμωμένον τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἢν αὐτὸς ἐνεχρίσει.* VALES.

cervice abſciſſa.] Arntzenius ad Aur. Victor. p. 288. malit *abſciſſa*. Rectius omnino, ſed voces iſtae innumeris locis permutatae. W.

24. *Gallum actus oppreſſit crudelis.]* Emendavi ex codice Regio *et Tolofano,* *actus oppreſſere crudeles.* Cui lectioni favet Editio Romana, in qua ſcriptum eſt, *actus oppreſſe crudelis.* Petrus Caſtellus ediderat: *Gallum obitu oppreſſit crudeli.* Quam eius coniecturam et Accuſſius, et Gelenius amplexi ſunt. VALES.

Cruciabili morte abſumti ſunt, qui eum l. n. blandis palpantes perturrit.] Diſcant hinc parcius fallere, qui fidem ſuam ſacramenti religione obligatam, ridendo violare non verentur, ut alios pedicis luctuoſis illigent. Quod licet pro Principia ſalute fiat, res ipſa tamen clamat iuriſiurandi contemptam ſanctitatem Deum feveriſſimum ultorem habere. LIND.

deſtillatione tectoris,] quo eodem morbo laboravit Octavianus Aug. Sueton. c. 81. eumque arthritidem ad interiores partes relectam fuiſſe exiſtimat Moehſen de archiatriſ primorum Imperatorum in *Befchr. einer Berliniſchen Medaillen - Sammlung* S. 246. — *pulmones vomitans.* Reinelius adſcripſerat: „Forte melius et *pulmonis vomica*, vel *pulmonem vomicans.* Chiffetius Daedalmatum Lib. i. c. 14. mavult *ſchoris.* W.

Anima in lacrimoſo obitu parentavit.] Vox anima videtur eſſe gloſſema vocis antecedentis. Ita ſcribendum puto: *Ex.*

stincti per fallacias Caesaris manibus lacrymoso obitu parentavit. sic in libro 15. 8. 6. *Velut impiis eorum manibus Rom. sanguine parentantes.* Apuleius in lib. 8. p. 206. l. 37. Elmenh. *Et sanctis manibus eius istis oculis parentabo.* Denique Hyginus in Astronomico Poëtico: *Cui mortuae cantis spiritu suo parentavit.* In Regio * et Tolofano * eodice totus hic locus legitur hoc modo: *Animam lacrymoso obitu parentavit.* VALES. Latinae linguae ratio manifesta est. Sed ita leviter eicere per causam glossae, quicquid sanare nequeas, non placet. Video patrem adscripsisse editioni Lindenbrog. s. non minus ludibroso. Hanc enim vocem habet Lindenbrogius et alii ante eum, in qua miror Valesium tacere nil nisi lacrymoso agnoscentem. Sed stilus Ammiani est et omnium huius temporis, *extincti per fallacias Caesaris manibus, nimium ludibroso, vel lacrymoso, si ita est in antiquis libris, o. p. GRONOV.*

25. *Adrastria — quam vocabulo duplici etiam Nemesin.]* Aristot. de Mundo p. 293: *Nέμεσις ἀπὸ τῆς ἰσχύος διαμεμήσται, Ἀδράστειαν δὲ, ἀνανόγηστρον αἰτίας, οὐραν.* Quae sic interpretatur Apuleius p. 75. l. 36. Elmenh.: *Nemesin, quod unicuique adtributio sua sit adscripta.* Adrastra eadem, quasi ineffugibilis necessitas ultionis. Vide Phornut. περὶ θεῶν φύσεως cap. viii. Suid. in Ἀδράστεια. *De Adrastra multis agit Proclus in Theolog. Platon. lib. 4. cap. 6. p. 205. etc. * LIND.

Humanarum mentium optatione Lunari circulo superpositum.] Ocellus Lucan. περὶ τῆς τοῦ παντός φύσεως cap. 2. Euseb. de Praepar. lib. 3. cap. 3. IDEM.

Substantialis tutela.] Sic lib. xxi, 1. 8. *Substantiales potestates.* Intelligit utrobique daemonia sive angelos. Chalcidius in Platon. Timaeum, p. 97. *Potestatibus absquequum caeli praebentibus, etiam terrena curantibus, quae Potestates aetherei aëreique sunt daemones, remoti a visu nostro et ceteris sensibus.* Neque aliter Graeci, qui ἀσάρεους οὐσίας et ἐνδύμεναι ἀσάρεους καὶ ἐνοργάνους potestates haec vocant. Theodoret. contra Graecos Orat. iii. de Angelis. *Isidorus lib. vii. cap. proprie Potestates de bonis Angelis intelligit. *Potestates sunt, quibus virtutes adversae subiectae sunt, et inde Potestatum nomine nuncupantur, quia magni spiritus eorum potestate, coercentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt.* * IDEM.

Partilibus praefidens satis.] Vario hunc locum alii, qua emendare, qua interpretari conati sunt, quorum errorem tacere, quam repetere satius est. Certum enim *partilia fata* Ammian. vocare, * quod fatum, prout Mars vel Saturnus Mercuriusve in horoscopo partiliter constitutus est, vires quoque suas inde accipiat: * vel etiam quod tria cum sint fata, partiliter quoque singulis divisa sint et distributa: ut μοῖραι a Graecis, ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι καὶ καταμεμερίσθαι τὰ αὐτῶν ἰσχύος, ut ex Chrysippo refert Theodoret. contra Gent. Orat. de Provident. Vide Phornut. περὶ θεῶν, cap. xiii. Fulgent. Mytholog. lib. 1. IDEM.

Theologi veteres.] Etiam libro xxi. (14, 3. xvi, 5. 5.) Theologicae doctrinae, et Poetae veteres Theologice laudantur. Theologiam Graecus error eam Philosophiae partem vocabat, quae ad contemplationem Dei, atque ad animi incorporeitatem indagacione componitur. Boeth. in Porphyry. lib. 1. Et a Porphyrio ipso
non

non raro adducuntur τὰ τῶν Θεολόγων: *a quo etiam Seleucus Theologus laudatur περὶ ἀποχῆς ἐμφ. lib. 2. p. 34. Democritus quoque ad Magos profectus fuerat, Theologiae mystica ab eis ut addiceret. Diogenes in Democrito ix, 7. Hinc Orpheus, Musaeus, Linus Theologi audiebant, quia in operibus suis secretiora quaedam de Diis et rebus sacris tractabant. Vide August. de Civit. Dei lib. 18. cap. 14. Euseb. Pamph. de Praeparat. Evang. qui copiose paganam Theologiam impugnant. LINDENBR.

Fingentes Iustitiae filiam.] Hesiodus in Theogonia 223. Nemesis Noctis filiam facit.

Τίτρε δὲ καὶ Νέμεσις πῆμα ἀνητοῖσι βροτοῖσι
Νύξ ὅλη.

Smyrnaei quoque, apud quos Nemesis praecipuo honore cultas accepimus, eas Noctis filias esse dicebant, ut testatur Pausanias in Achaicis vii, 5. Fac. T. ii. p. 250. quod quidem idcirco veteres Theologi videntur mihi finxisse, quod fata hominum in astruso latent. Nemesis enim nihil aliud est quam fors cuiusque. Unde etiam idem Hesiodus Parcas, quas Latini quoque Fata appellabant, Noctis filias fingit. Nihil tamen obstat, quo minus etiam Iustitiae filia dicta sit Nemesis. Etenim prisca illi Theologi, qui per ambages et allegorias loquebantur, uni eidemque numini diversos saepe parentes assignabant, quemadmodum apparet in libris Tullii de natura Deorum. Et Hesiodus in Theogonia cum Parcas Noctis filias dixisset, nihilo minus easdem paullo post Themidis filias facit. In quo minime putandum est, eum sui oblitum pugnantia loqui: sed potius diversam vim numinis ea re significari. Nam quod Noctis filias fecit, occultam esse mortalibus providentiam numinis denotat, ut supra dixi. Quod vero Themidis filiae postmodum dicuntur, significat iustitiam numinis, singulis pro merito cuiusque poenas aut praemia tribuentem. Idem sentiendum est de Nemese, cum Iustitiae filia dicitur. νέμεσις enim dicta est ex eo quod suum cuique tribuat, ἀπὸ τοῦ τὰ ἴσα νέμειν ἰσότης: unde Iustitiae nuntia vocatur a Platone in lib. 4. de rep. Eleganter Dio Chrysostomus in Orat. 64. de Fortuna Reiske II, 330. ὠνόμασται δὲ, inquit, ἡ τύχη πολλοῖς τισιν ἐν ἀνθρώποις ὀνόμασι: τὸ γὰρ ἴσιν αὐτῆς Νέμεσις, τὸ δὲ ἄδικλον ἑλπίς, τὸ δὲ ἀναγκαῖον μοῖρα, τὸ δὲ δίκαιον θέμις. Fortuna autem variis nominibus a nobis appellatur: aequitas enim eius Nemesis dicta est; incertitudo Spes; necessitas Parca; iustitia Themis. VALES.

Iustitiae filiam ex abdita quadam aeternitate tradunt despectare terrena.] Demosth. κατ' Ἀριστογείτ. Orat. i. τὴν ἀπαγαίτητον καὶ ἀσμενὴν δίκην, ἣν ὁ τὰς ἀγιωτάτας ἡμῶν τελευτὰς καταδείξας Ὀρφεὺς παρατὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησὶ καθήμενον, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. Aristid. in Legat. Orpheus carm. in Nemelin. LINDENBR.

Inferit Ammianus philosophema de *Adrastea* s. *Nemese*, in quo si elucutionis obscuritate philosophi laus censenda est, proecto haud infimum inter aetatis nostrae philosophantes locum obtinisset. Tenebras istas an ubique feliciter dissipaverim, ipse fateor, dubito. Ut vero taedium et mihi et lectoribus minuerem, praestantissimum illum *Mefomedis* hymnum contuli in Anthologia Graeca (Brunck T. ii. p. 292. Jacobs T. iii. p. 6.) servatum, ab COMM. IN AMMIAN. I. G

Herdero in commentatione de Nemefi (zerstreute Blätter Th. a. S. 238.) in linguam Teutonicam conversum, doctiori vero Commentario illustratum a Cel. Jacobs Animadv. Vol. II. P. 2. p. 541. ff. — Sed audiamus Ammianum: *Adrastia* ab Adraſto, rege Argivorum, quem primum aram ei constituisse ex Antimacho narrat Strabo XIII. p. 588. alii tamen aliter. — *praemiatrix*, qua voce Latium donavit Ammianus — *vocabulo duplici alio appellamus Nemefin*. — *ius quoddam sublime coeleſte* (uti XXVI. l. 8. sol perenni rerum *sublimium* lege ad eundem redit ordinem) *numinis efficacis* Deae potentis *lunari circulo superpositum* (nam cum genus humanum ad summam sensim improbitatem eſſet prolapſum, *Nemefis* cum Pudore terram reliquille, et in altioris aetheris regiones (Olympum) avolaſſe dicitur. Hesiod. *Έγγω* v. 198.). Si inutilium demas verborum involucria, nihil habebis, niſi hoc: Nemefis eſt Dea coeleſtis, iuſtitiam potenter adminiſtrans. — *Vel*, pergit Philoſophus, *ut alii definiunt, ſubſtantialis tutelae* (cf. XII. l. 8. ſubſtantiales poteſtates) *generalis potentia partilibus praefidens ſatis*, h. e. natura intelligens, daemon, genius aequae omnibus, quod iuſtum eſt, diſpenſans. (De partilibus ſatis vide notam Valeſii, Salmaſium ad Solinum 788. et Jac. Gronovium ad Gellium III. 16.) *Iuſtitiae filiam* (Meſomedes *Διογίτης Δίκης*) *ex abdito aeternitate*. folio Iovis adſidens deſpectare terrena omnia. W.

26. *Mortalitatis vinciens ſaſtus tumentes incaſſum.*] Cederunt veteres quamdam eſſe numinis vim, quae ſuperbos frangeret, et excelsa quaeque convelleret. Φαίσι γὰρ ὁ θεὸς τὰ ἐπειχόμενα πάντα κολούει, ut ait eleganter Ariabaſus apud Herodotum in lib. 7. c. 10. eamque numinis vim Φθόνον vocabant, ſeu *νέμειν*. Nam *νέμειν* invidiae affinis eſt, eamque inter Φθόνον, et *ἐπιχαίρεκακίαν* in mediam locat Ariſtoteles in lib. 2. Ethic. Itaque Solon a Croeſo interrogatus apud Herodotum in l. c. 32. quid de ipſius felicitate ſentiret, ſic reſpondet: ὦ Κροῖσε, ἐπιſτάμενός με τὸ θεῖον πᾶν ἰὸν Φθονεῖόν τε καὶ ταραχάδες ἐπιφωτῆς ἀνθρώπων πραγμάτων πρὸς; *Quid me interrogas. Croeſe, de rebus humanis, qui ſciam omne numen invidum eſſe ac turbulentum?* Et Ariabaſus apud eundem Herodotum in lib. 7. c. 46. iisdem verbis alloquitur Xerxem: ὁ δὲ θεὸς γλυκύν γεύσας τὸν αἶσιν, Φθονεῖός τε αὐτῷ εὐρίσκειται ἰὼν. *At Deus qui ſuavi perfruitur aëre, invidus ipſe eſſe deprehenditur.* Quae quidem Herodoti verba immerito reprehendit Plutarchus in libro quem de malitia Herodoti conſcripſit. Nam ſi Nemefis recte dicitur de Deo, cur non et Φθόνος dicetur? Utraque enim in hominibus aequae vitioſa eſt. Sed cum haec et ſimilia Deo tribuuntur, quidquid adiunctum habent vitii, ſtatim exuunt; ac proinde benignè ſunt interpretanda. Alioquin ipſe Plutarchus eadem culpa tenebitur, qui in Aemilio haec dicit: οὐδεὶς δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπιφθονον, πλὴν εἴ τι δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἰληχεν εὐτυχίαν ἀπαρύτειν καὶ μὴ γίνεσθαι τὸν ἀνθρώπον βίον, etc. VALES.

Tumentes incaſſum.] Codex Regius cum Editione Romana habet, *tumentis incaſſum*: ut referatur ad mortalitatis. IDEM.

Pinnaſ ideo fabuloſa vetuſtaſ aptavit.] Alatae Nemefis ſtatuae apud Smyrnaeos ſe vidiffe ait Pauſanias, cuius rei hanc rationem adfert in Atticis: ἐπιφαινέσθαι γὰρ τὴν θεὸν μάλιστα ἐπὶ

τοῖς ἰσθμῶν ἐξέλουσιν, ἐπὶ τούτων Νημέσει περὶ ὤψεως ἔρωτι ποιοῦσι.
LINDENBR.

Eadem retinaculo freno (ἀδάμαντι χαλινῶ) fastus tumentes incassum compefcens καὶ τὰ Φρονήματα ἐπὶ χεῖρι. Herd.: Du, die der Sterblichen leicht hinschnaubenden Lauf Mit ehernem Zügel lenkst, ut ad gryphos curui eius iunctos respiciatur, quod mihi quidem nimis doctum videtur. — momenta versans (βίου φωνή) — ut novit, novit enim, erectas mentium (Reinel. regentium, felicius Iacobs mortallum*) reponi iubet, cervices opprimit (χαυροῦμενον αὐχένα κλίνει) — Pinnae (πτερόεσσα) cf. Foss mythol. Briefe B. II. p. 32. et praetendere gubernaculum (ἔγωγ. cf. Anthol. Vol. III. p. 170.) rotam (τροχόν), ut per elementa discurrens omnia ubique praefens. — Haec igitur Ammianus, quem tamen Nemelin cum Fortuna confudisse recte monet Cl. Iacobs, quem eundem et conseras Animadv. Vol. II. P. 2. p. 79. et Vol. III. P. 1. p. 297. W.

27. Cum quadriennio imperasset.] Consentit et Victoria Epitome, et annorum ratio. Nam Fl. Constantius Gallus, Caesar a Constantio creatus est post Consulatum Sergii et Nigriniani, Idibus Martiis, teste Idacio in Fastis, et Chronico Alexandrino: id est anno Christi 351. Caesus autem est anno 354. Constantio VII. et Constantio III. Coll. VALES.

quadriennio.] De quo vide Tillemont P. IV. T. 2. p. 1122. Massa Feterrensi. Massam vocabant posterioris aevi scriptores fundum, v. Lindenbrog. Sed revera nomen proprium urbis est, quae etiamnum hoc nomen habet, haud procul a Siena sita. De Galli caede vide etiam Iul. Pollucis hist. ed. Hardt. p. 362. W.

Apud Tuscos in massa Feterrensi.] * Quid massa hoc loco notet, ex Cassiodor. Variar. lib. IX. Epist. 3. constat, cuius locum omnino vide. Gregor. PP. Epist. 28 lib. 10. De massa iuris Ecclesiae nostrae quae Vitelas dicitur. Postea vocatur possessio. Massae Dioecesium, Concil. African. cap. 23.* Massam vocabant posterioris aevi scriptores fundum, vel certam agri partem. Glossae, vett. σύγκτησιν interpretantur. Sic massa Caesiana, in Consist. Leon. et Anthem. Impp. in Cod. Theod. massa Varroniana, Gregor. PP. lib. 1. Epist. 42. pag. 612. massa Palentiana apud Cassiod. Var. v. Epist. 12. Conductores massarum apud eundem lib. 12. Var. 5. Et massarius in LL. Longobard. lib. 1. Tit. 8. §. 32. Tit. 11. §. 3. lib. 2. Tit. 33. §. 3. Italarumque Massaro, id est villicus, hinc appellationem invenit. LINDENBR.

Patre Constantio.] Is Iulius Constantius est dictus. Fuit autem Patricius, et Consulatum gessit cum Rufo Albino, anno Christi 335. ut docet Athanasius in Apologia ad Constantium Aug. ὑπατεῖα ἰουλίον Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίου τοῦ αὐγουστοῦ, καὶ Ρουφίου (lege Ρουφίου) Ἀλβίνου τοῦ λαμπροτάτου. VALES.

Sorore Rufini et Cerealis.] De Vulcatio Rufino supra c. 10. dictum est. Neratius autem Cerealis Praefectus Urbi fuit Constantio V. et Constantio Caesare Coll. ex ante diem 6. Cal.

*) Mihi scripsisse videtur Ammianus amentium. ERR.

Octobris, eumque magistratum gessit usque ad 6. Idus Decembres anni sequentis. Eius Praefecturam Urbanam memorat etiam vetus Inscriptio, quam protulit Lindenbrogius initio Observatorium, et vetus Interpres Iuvenalis ad illa ex Satyra 10, 25.

— ut maxima toto
Nostra sit arca foro.

Usque ad Cerealem, inquit, Praefectum in foro Traiani arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius deponebant. Idem postea Consul fuit cum Datiano, anno Christi 358. Exstat eius elogium apud Hieronymum in Epitaphio Marcellae his verbis: Cumque eam Cerealis, cuius clarum inter Consules nomen est, propter aetatem, et antiquitatem famillae, et insignem, quod maxime vitis placere consuevit, decorem corporis, ac morum temperantiam ambitiosius peteret, etc. VALES.

Et Praefecturae provinciarum, forma, etc.] In Editione Romana hic locus sic legebatur: Et Praefecturae . . . autem forma conspicuus. Quam lacunam Petrus Castellus ita supplevit: Et Praefecturae provinciarum. Forma conspicuus, etc. Eius emendationem secuti sunt Gelenius et Accursius, nisi quod Accursius ex Ms. suo addidit: Fuit autem forma conspicuus. Nos ex Regii * et Tolosani * codicis auctoritate locum purgavimus, eiecit voce insiticia quam Castellus intruserat imperite. Praefecturae nomine tam Urbana, quam Praetoriana intelligitur Praefectura. Et Cerealis quidem Praefectura Urbana multis supra testimoniis confirmata a nobis est. De Rufino autem Praefecto Praet. loquitur Marcellinus tum in hoc, tum in 16. libro c. 8. IDEM.

28. decente filo corporis.] Haud displicet translatio: per totum corpus procedens aequaliter decor. — membrorum recta compage. locus simillimus xxv, 4. 22. ab ipso capite usque unguium summitates lineamentorum recta compage. cf. et xxiv, 2. 10, xxx, 9. 6. W.

* Flavo capillo et molli, barba licet recens emergente lanugine tenera: ita tamen, etc.] Sic in Regio ac Tolosano codice Inscriptum inveni. VALES.

Temperatis moribus.] Inf. Cuius temperati mores laudandi potius sunt, quam imitandi. LINDENB.

30. Fortuna mutabilis et inconstans fecit Agathoclem.] Exempla quae hic quasi per satyram congeruntur, facile erit curioso plenius explicata reperire apud Livium, Trog. Pomp. lib. 44. Val. Max. lib. 2. cap. 7. lib. 6. cap. 9. Plutarch. in Apophtheg. et Parall. Tacit. Annal. 5. Flor. lib. 3. cap. 19. Aufon. in Epigr. Histor. Miscell. lib. 4. De iis vero, qui humili loco nati ad summas dignitates pervenere, vel qui contrario lusu ex magna fortuna deieci miseram atque aerumnabilem vitam vixere, vide Hellan. in Bibliothec. Phouii, pag. 866. Tzet. Histor. Chiliad. 4. pag. 72. 73. * Vide etiam Rittersh. ad Malchum p. 37. vers. 22. IDEM.

Agathoclem.] quem si propius nosse cupis, evolve Polybium xv, 35. Diod. Sic. xix, 1. Iustinum xxii, 1. — Dionysium, iuniorem nempe, Corinthi literario ludo praefecit. Iustinus xxi, 1. 5. Cicero Tuscul. iii, 12. W.

31. *Adramytenum Andrisceum*] Florus II, 14. *Adramytenum* eum fuisse testatur etiam Zonaras T. II. p. 114. *fullonem* Lucianus adv. indoctum c. 20. T. VIII. Bipont. p. 20. W.

In fullonto.] Ita Mf. al. *fullonta*. *Laberius fullonicam vocavit apud Gellium lib. 16. cap. 7. *Coniector in fullonicam* Ulpian. lib. 53. ad Edictum l. 3. ff. de aqua et aqua fluv. *Fullonicas circa fontem instituisse*. Vide Frontinum pag. 57. *Glossar. Κραφαίον, *fullonium*: eadem inflexione, κουρείον, *tonforium* * et ειδωλείον, Paul. 1. Corinth. 8. vers. 10. Tertull. de Coron. mil. c. 10. *In idolito recumbere; alienum est a fide.* * LINDENBR.

Ob pseudo-Philippi nomen evexit.] Quanto elegantius *codex Toloſanus* et Editio Augustana, quae sic habet: *ad pseudo-Philippi nomen evexit*: et ita quoque ad oram Regii codicis emendatum est. In textu enim scriptum est: *A pseudo-Philippo nomen evexit*. Hunc porro pseudo-Philippum in fullonio natum fuisse testatur et Lucianus πρὸς ἀπαίδευτον Bip. VIII, 20. his verbis: καθάπερ ὁ ψευδαλέξανδρος καὶ ψευδοφίλιππος γναφεύς. VALES.

Persei legitimum filium artem ferrariam.] De quo sic Orosius in lib. 4. cap. 20. *Filius eius iunior fabricam aerariam ob tolerandam inopiam Romae didicit, ibique consumptus est*. Plutarchus in vita Aemilii c. 37. cum Alexandrum nominat, aitque egregium artificem fuisse in tornando, et eiusmodi tenui opere elaborando: Romanis quinetiam literis ac lingua perceptis, scribae operam Magistratibus cum summa industria praebuisse. τὸν δὲ τρίτον Ἀλέξανδρον εὐφυῆ μὲν ἐν τῷ τορνεῖν καὶ λειτουργῶν γίνεσθαι φασιν· ἐκμαθόντα δὲ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διαλέκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἀρχουσιν, etc. Quo in loco desesse videtur quidpiam. Neque enim Alexander Rom. Magistratibus, sed Albanis scribae ministerium exhibuit, teste Zonara his verbis: μόνος δὲ ὁ νεώτατος τοῖς τῶν Ἀλβανῶν ἀρχουσιν ὑπογραμματεύων ἐπὶ τῷ χρόνῳ διήκων. Quod etiam confirmat Tzetzes Chil. 6. hist. 41.

*Ὁ τούτου παῖς δ' Ἀλέξανδρος, οἶμαι, τὴν κλῆσιν φέρων, τινὸς λατρίου γραμματεὺς γίνεται, πλὴν τῶν κάτω.

VALES.

32. *Mancinum post imperium dedit Numantinis.*] Malim *dedidit*. De deditione Mancini nota res est, et ab Historicis omnibus celebrata. Qui cum a Numantinis receptus non esset, a genere in castra reductus est, et lege lata, ut civis Romanus esset, Praeturae postea gessit, ut Pomponius in lege ult. D. de legationibus, et Aurelius Victor in libro de viris illustribus scribunt. Ceterum hanc deditionis ignominiam adeo despexit Mancinus, ut statum sibi eodem habitu instituerit, quo erat deditus, teste Plinio in lib. 34. cap. 5. Sed ex verbis Victoris ac Pomponii nascitur non levis difficultas, quomodo Mancinus Praetor factus sit, qui iam Consul fuerat. Hanc quaestionem solvit Plutarchus in vita Ciceronis c. 17. Ait enim id moris fuisse apud Romanos, quoties vir Consularis, aut Praetoris Senatu motus, in pristinum locum restitueretur, ut is denuo Praetor fieret. Loquitur autem de Cornelio Lentulo Sura: ἀνὴρ γίνους μὲν ἑνδόξου, βεβιωκὼς δὲ φάουλός, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐξηλασμένος τῆς βουλῆς πρότερον, τό-

τε δὲ στρατηγῶν τὸ δεύτερον, ὡς ἴδωσιν ἐν τοῖς ἐξ ὑπορχῆς ἀνα-
πρωμίαις τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Idem scribit de hoc Lentulo
Dio in lib. 37. 30. Et in fine libri 42. 52. id etiam nos docet,
moris interdum fuisse, ut qui senatoriam dignitatem recuperare
vellent, Praetores fierent. Sic enim de Sallustio dicit: στρατηγὸς
γὰρ ἐπὶ τῷ τῇ βουλευσίᾳ ἀναλαβεῖν ἀπεδέδεικτο. P. etiam Venti-
dus bis Praetor factus est eandem ob causam, teste Dione in
lib. 43. 51. et 47. 15. Nam cum a Senatu hostis publicus esset
una cum Antonio iudicatus, postea ut restitueretur ordini suo,
iterum Praetor est factus. Item M. Marius Gratidianus iterum
Praetor fuisse dicitur, sed ob aliam causam, quod nimirum esset
popularis, ut ait Alconius in Orationem in toga candida. Quod
non adeo novum fuisse declarat Livii locus ex lib. 23. pag. 369.
VALES.

Mancitum (Hostilium) *post imperium deditit.*] Libri habent
deditit, quod sine causa in *deditit* mutasse Valesium dicit *Ar-
zenus* ad Aur. Victor. p. 202. quum *dare* pro *dedere* et alii
dixerint. Vell. Patere. 11. 1. Florus 11. 18. Cicero de Offic. 111. 30.
Liv. Epit. 56. — *Samnitum atrocitati Veturium* post cladem ad
Furcas Caudinas Liv. 19. 10. — *Claudium* Glyciam Corfis. Val.
Max vi. 3 — *Regulum*. Florus 11. 2. et quis non? — *Pompetus*
M. Dio Cass. xlii. 4. 5. W.

Summa atrocitate Veturium.] Ita primus edidit Cassellus,
cum in Editione Rom. legeretur, *summi* ..... *atrocitate* *Vetu-
rium*. Regius codex scriptum habet, *summana* ..... *atrocitate*.
Unde non sine causa scribendum esse conieci: *Samnitum atroci-
tati Veturium*, etc. Titus enim Veturius cum ad Furcas Caudi-
nas incluso exercitu turpissimum foedus cum Samnitibus percussis-
set, populi iussu hostibus est deditus, ut populus Senatusque
Rom. religione solveretur, ut narrat Livius in lib. 9. VALES.

Claudium Corfis.] De M. Claudio Clinia, qui turpem cum
Corfis pacem fecerat, praeter Valerium Maximum in lib. 6.
cap. 3. videndus est Zonaras, et Excerpta ex Dione nuper a no-
bis publicata. IDEM. At non erat Valesianae doctrinae in hoc
Cliniae vocabulo acquiescere, praesertim quum iam Pignus ad an-
num urbis DCVII declaraverit Glyciae cognomen habuisse, ubi et
locum Ammiani sic supplendo tentat *summa atrocitate Veturium*
Samnitibus. Sed nimium illud. Quid quod ne Valesianum qui-
dem satis castum. Certe ex editione Romana et vulgata lectione
patet mihi auctorem scripsisse *Samnit atrocitati* vel *Samni-
tiorum*.

35. *Eunus ergastularius*] Non ad operas publicas damnatus
maleficus, sed *servus*, nam ergastula sunt carceres rustici, in qui-
bus mancipia opus faciunt, pistrina etc. Ernesti Clav. Cic. cf. et
Sueton. Aug. 32. Tiber. 8. — *Viriathi*. Dio Cass. Fragm. 78.
Florus 111. 19. W.

34. *Arenarum numerum.*] Zenob. Ἀμμον μετρίην ἐν τῷ
ἀδυνατῶν καὶ ἀνιφάντων. Oraculum apud Herod. lib. 1. et Ori-
gen. contra Cels. lib. 2. Οἷδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα
θαλάσσης. Cui respondet illud Basilii, Orat. 22. Ἴσον ἐστὶ καὶ
κώματα πελάγους ἀπαριθμεῖσθαι, ἢ τοῖς κορύλαις μετρεῖσθαι τὸ
ἴδιον τῆς θαλάσσης ἀπομετρεῖν. Fest. Avien.

*Si velit has ullus, velit idem scire, quot alto
Curventur fluctus pelago.*

Θαλάττης χόος, Plato Theaet. p. 173. LINDENBR.

Arenarum numerum cet. Aequè stultus, ac qui numerare arenas, montesve in trutina ponere, vel, uti xxvi. 1. atomos numerare posse sibi videntur. — *scrutari putabit.* Contra Valesium disputantem vide Gronovium Praef. p. xxviii. W.

— *Montium pondera scrutari poterit.*] Haec libri totius clausula nimis languide sonat, nec cothurnatis Ammiani numeris respondet. In Mss. codicibus, Florentino scilicet et Vaticano atque Fauchetii, legitur *putavit*: neque aliter habet Editio Romana. Unde legendum esse conicio *scrutari posse putabit.* ut loquitur noster Marcellinus L. 26. c. 1. §. 1. Regius tamén liber vulgatae lectionem, quae ex emendatione Castelli profecta est, tuetur.

VALES.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XV. C. I.

1. *Quaeque videre non licuit per aetatem.*] Totum initium huius libri multis et maximis mendis foedatum erat: in quo emendando Sig. Gelenius citra controversiam palmam tulit. Unum in eo damno, quod contra fidem omnium librorum negationem huic loco inseruit: quae quantum aliena sit ab Auctoris nostri sententia, nemo non videt. Etenim Ammianus Marcellinus cum sub initium Constantii Aug. militiam auspicatus esset, rerum aliquam notitiam hauserat, sed eam confusam et imperfectam, utpote qui adhuc adolescens esset. Postea vero cum virilem aetatem attingisset, iam firmiore iudicio cuncta dispexit. Itaque cum ad scribendam Historiam se contulisset, res quidem Romanas ab exordio Nervae ad Constantini Magni obitum ex Annalibus et Historiis et Fastis publicis conscripsit. Cum vero ad Constantii tempora pervenisset, ea quae se adolescente gesta erant, prout viderat ipse aut ab aliis in medio versatis acceperat, commemoravit, verbi causa bellum Magnentii, facinora et caedem Caesaris Galli. Nunc vero inchoans narrationem earum rerum quas ipse virilem ingressus aetatem spectaverat, uberiores et accuratorem rerum gestarum descriptionem lectori promittit. VALES.

Perplexe interrogando — scire.] Ernesti rō perplexe exposuit diligentius. Non uno quidem sensu accipit hanc vocem Ammianus, ita tamen, ut obscuritatis, difficultatis notio ubique dominari videatur; ego itaque malim: non line ambagibus, et aliud quasi agendo, percontando ex aliis elicui. W.

Nihil subtrahit cognitioni iustorum.] Mallet legi *gestorum*. VALES.

2. *Igneus turbarum incensor.*] Orof. lib. vii. cap. 21. *civillis belli incensor*. *Festus Avienus: *Incensore causam Phoebo*.* LIND. Apodemius, Agens in rebus xiv. 11. *quoad vixerat* (Gallus) *turbarum incensor* (incentivum xiv. 1, 2. Sic nefarius belli totius incensor xvi. 12, 24.) W.

Ad sententiam totam facilitate completam.] Scribe, *tota facilitate completam*, quae locutio sollemnis fuit apud Auctores illius saeculi. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 80. Codicis Theod. de Decurionibus, et in lege 35. de Haereticis, et D. Ambrosius in sermone 62. 77. 85. VALES. *Ad sententiam ex animi sententia. Tota facilitate* i. e. facillime (sic *tota celeritate* xvi. 12. §. 51.) correxerat iam Salmasius ad Scriptu. H. A. Tom. II. p. 636. W.

Veteranto.] Hic Fl. Vetrano in nummis antiquis dicitur: atque ita scribi solet tum apud Latinos, tum apud Graecos Auctores: nisi quod apud Graecos interdum transpositis elementis *Bp̄trav̄iav̄* exaratur. Sed Veteranio scribi debet, ut testatur Themistius in Orat. 14. (n. p. 38. A. ed. Hard.) his verbis: ὁπόσον δὲ ἐστὶν ὑπ' ἀληθείᾳ φιλοσόφου λόγῳ ἀλῶναι, ὅσοτε ἀκριβὲς ὁ καὶ τοῦτο καὶ τὴν τύχην πάλαι στρατιώτης. Id est: *Quantum vero sit a germano philosopho oratione superari, sensit is qui et nomine erat et loco Veteranus.* Vides hic Themistium aperte ad Veteranionis nomen alludere. Est enim παλαιστρατιώτης Veteranus; ut est in Glossis Latino-Graecis, et apud ipsum Themistium orat. 6. in calce; (xviii. p. 224. A.) et Herodianum in fine libri 7. (c. 10.) cum dicit: οἱ δὲ Βαλβίος καὶ Μάξιμος ἐκ τοῦ ἱππικοῦ γάματος τοὺς νεανίας, πάλαι στρατιώτας τε, οἱ ἐν ἐμάτῃ διέτριβον, πεπιστήσαντες: quod minime intellexit Politianus, qui Urbanos milites interpretatur, cum vertere debuisset, *Veteranos qui Romae agebant.* Appianus quoque πάλαι ἐστρατευμένους appellat Veteranos.

[Annon tamen potius dicendum est, *Vetrantonis* quidem nomen a *Veterano* deduci, cum id Themistius disertis verbis asserat: sed nihilo minus tamen *Vetrantonem* elisa littera e scribi sine dubitatione oportere, cum ita in omnibus codicibus prisca, in omnibus nummis, ita apud omnes Graecos ac Latinos Auctores nomen hoc scriptum reperiatur; nusquam *Veteranto*? Errant autem Graeci nonnulli, qui Vetranionem Βερραβίωνα appellant: cum haec duo diversa sint nomina. Nam qui Graecis est Βερραβίων, idem Latinis est *Britannio*. *Britannio* autem a *Britannus* derivatur, ut a *Gallus* *Gallio*, a *Burgundus* *Burgundio* apud Gregorium Turonicum Episcopum, a *Francus* *Francio* apud Fredegarium.] VALES. *Exauctoratos* dignitate exutos. Alias nonnisi milites dicuntur *exauctorati*. *Vetranio*, nomine Augusti adsumto, causam Magnentii tueri visus, prox ad partes Constantii transiit, sed a militibus nomen atque dignitatem Augusti deponere coactus, reliquam vitam privatus transegit. v. Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 206: et Ritterdm ad Guthrium T. v. p. 22. ff. W.

3. *Ut aeternitatem eam aliquoties assereret, et ipse.*] Hunc locum ex fide Regii codicis restituimus, cui subscribit Editio Romana et Augustana: nisi quod in Romana *subferet* perperam scriptum est. Ceterum hinc Constantium egregie reprehendit Athanasius, quod aeternitatem sibi quidem arrogabat, Dei autem Filio detrahebat. Sic enim loquitur in tractatu de Synodis Arimini et Seleucia adversus Arianos, quorum partes Constantius fovebat: πρὸς τοῦτοις περὶ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζοντι Κωνσταντίον· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλεῖα εἰρήκατιν οἱ τὸν υἱὸν αἰδίων ἀρνούμενοι. Id est: *Ad haec de Domino singentes scribere, alium sibi dominum nominant Constantium: et qui Filium Dei negant aeternum, ipsum aeternum Augustum dixerunt.* Sic enim Chartula Valentis et Ursacii in Ariminensi Synodo habuit: ἐξέτιζεν ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου αὐγουστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ. VALES. Gronovius in Praef. p. xxv. legendum putat *aeternitatem meam*. Ceterum conferri possunt quae habet Ritterus T. v. p. 38. W.

Ad aemulationem civilium Principum.] Qualis fuit Octavianus, Tiberius, Hadrianus, Alexander Severus. Est autem civilitatis in Principe signum, Domini appellationem recusare, sine lictore deambulare, officia humanitatis mutua exercere. Ut de Augusto Tacit. Annal. lib. 1. c. 54. *Civile rebatur misceri voluptatibus.* Sueton. in August. cap. 52. 53. in Tiber. cap. 2. Spartian. in Hadrian. Lamprid. in Alex. Sever. Contra vero Claudio vitio verum fuit, quod tactator civilitatis neque convivia inire ausus est, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent, militisque vice ministrorum fungerentur. Ergo etiam Constantius, qui civilis videri voluit, in eo incivilissimus fuit, quod Dominum totius orbis se nominare non erubuerit: qua voce ne appellarentur alii, vix severissimis prohibere potuerunt edictis. LINDENBR.

4. *Mundorum infinitates Democritus.]* Veterum Philosophorum variae de mundo opiniones fuere: quem cum ex atomis constare putarent, ut illae innumerae sunt, sic mundorum quoque infinitates somniabant. Leucippus dicebat, κόσμους γίνεσθαι σωματίων ἐκ τῶ κενόν ἐμπιπτόντων, καὶ ἀλλήλοις περιπλεκομένων. Democritus, ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ γενητοὺς καὶ φθαρτοὺς. Zeno, Epicurus, Anaximander idem adlerebant, et totum hoc quod circum supraque cernimus, infinitum putabant. Pythagorici, Orpheus, Heraclides, alique existimabant, ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν. Horum omnium vanitatem supergressus Seleucus Philosophus, non solum pluralitatem mundorum defendere voluit, verum etiam unumquemque illorum infinitum esse dixit. Hasce erraticas forte cum audiret sententias Alexander ille Magnus, lacrimas misisse dicitur, indoluissetque, quod post tot exantlatos labores, e tantis e unius quidem mundi Dominus esset. Aelian. lib. iv. cap. ult. (ubi vid. Perizon. W.) Mich. Glycas Annal. lib. 11. ὅτι καὶ φιλοσόφου τινὸς ἤκουσεν εἰπόντος, ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μίγα στενώζας, ἔφη· ἀπείρων ὄντων, μηδενὸς ἐγὼ πενράτηκα. Vide Cicer. Acad. lib. 4. cap. 17. Val. Max. lib. 8. cap. 14. Plutarch. in Alex. Diogen. Laert. Theodoret. contra Gentes lib. 4. Philastr. de Haeresib. IDEM.

Instar brevis obtinet puncti.] Cleomed. lib. 1. cap. 2. ὅτι ἢ γὰρ σημείου λόγον ἔτιχει πρὸς τὸν οὐρανόν. Ammian. lib. xx. c. 3. §. 12. *Rerumque magnitudini instar exigui subdita puncti.* * Marc. Capella lib. 6. *Tellus, quae rapidum consistens suscipit orbem, Puncti instar medio haeserat una loco.* Aristarch. in lib. de magnitud. Solis pag. 1. scribit Terram puncti ac centri habere rationem ad sphaeram Lunae. Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. 16. *Physici Terram ad magnitudinem circi, per quem volvitur Sol, puncti modum obtinere docuerunt.* * IDEM.

C A P V T II.

1. *Post horrendam deleti Caesaris cladem.]* Mire hoc in loco variant scripti codices. Florentinus et Vaticanus habent, *post petiserandam*; Regius, *post desiderandam*: Fauchetii liber, *post petiseram*. In Editione Romana reperi, *post petis errandam*. Unde Petrus Castellus vulgatam lectionem exculpit. VALES. Ex ea varietate satis elucet legi debere *exsecrandam*. ORON.

accidentia] fortunae quemque casum (*mutationes varias accidentium* xxvi, 2, 8.) W.

medullitus gemens] cf. xiv, 1, 9. W.

4. *Impugnabat eum per fictae benign. illecebras collega.*] Scribo, *collegam et virum fortem saepe prop. appellans Arbetio*. Notae sunt autem hae aulicorum artes, palam laudare eum quem clam oppugnent, ut de Fabio Valente scribit Tacitus in lib. 1. Hist. c. 64. *Secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et quo incautius deciperetur, palam laudatum*. Quas artes praecipue in aula Constantii viguerunt, ut praeter Marcellinum nostrum docet Iulianus Aug. in Epistola 12. (p. 381. Spanh.) his verbis. *σύνισμεν γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς αὐλικῆς ὑποκρίσεως, ἥς οἶμαι σε μίχχι τοῦ δεῦρο πεπεισῆσθαι, καὶ ἣν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τῆλικούτων μῖσος, ἥλικον οὐδὲ τοὺς πολέμιοντάτους*. Id est: *A congressibus autem et colloquiis nostris omnis abest aulica simulatio, quam te hactenus expertum esse credo: qua quidem il qui laudant, eos ipsos quos laudant, maiore odio prosequuntur quam inimicissimos*. Et Mamertinus in Panegyrico, quem Consul Iuliano dixit c. 4. ab eiusmodi calumniatoribus vexatum esse ait Iulianum tum Caesarem: *Et cum sancti Principis mores atque instituta falsarum opinionum vituperationumque licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulus peragebant; in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa iactantes: Iulianus Alamanniam domuit, etc.* non vulgaris elegantiae. Quibus addi debet locus Polybii ex lib. 4. c. 87. sane illustris: *Καὶνὲς γὰρ δὴ τις οὗτος εὐχεται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαποῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας. εὐχεται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακουργία καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας*. VALES.

vitae simplici] quam vivit, qui, altiora non appetens, facit, quod suum est. W.

Ita ille addens etiam potestati laedendi militiae munus.] Haec spuria esse satis per se apparet. In Editione Rom. legebatur: *Ita ille ad diem e fortes etiam post . . . militiae munus*. Unde P. Castellus hanc lectionem effinxit: *Ita ille addens etiam post laedendi militiae munus*. Sed cum in ea lectione sensum esse nullum videret Gelenius, emendavit, *addens etiam potestati laedendi*, haud multo meliore sensu. Ego ex codice Regio verae lectionis vestigia mihi videor deprehendisse. Sic enim habet: *Ita ille ad imae fortis etiam post . . . militiae munus*. * Neque aliter M. Tololanus. * Ex quibus hanc scripturam elicio: *Ita ille ab imae fortis gregario ad summum evectus militiae munus*. quae quidem emendatio non mediocriter confirmatur altero loco qui est in lib. 16. c. 6. §. 1. *Instabatque ei (Arbetioni) strepens immania Comes Perissimus nomine, arguens coram quod a gregario ad magnum militiae culmen evectus, etc.* Et in libro 22. c. 3. §. 12. de Eusebio Praeposito Cubiculi: *Quem ab ima forte adusque iubendum Imperatori pene elatum, etc.* VALES. Et quis, quaeso, acquiescere tali spissationi poterit *gregario ad summum evectus*, pro quibus omnibus in M. tantum invenitur *etiam post*? An in loco libri xvi. dicit *gregario imae fortis*? an in libro 22. vocibus *ab ima forte* addit *gregarium*? Sese profecto his citationibus refutat Valelius, quum talia non con-

iungat Ammianus. Videns igitur in capite iv scribi in Editione Romana et codice Tolofano poterat ad primigenio, ubi τὸ ad est supervacuum, et suspicans inde id nunc quoque supposititium esse posse, collegi scripsisse auctorem, ita ille ima e forte, vel, ita ille ab ima forte, sed iam post militiae munus. ονομα. Summum militiae munus, erat enim magister equitum. W.

Conscientiam polluebat.] Christianum magis loqui, quam gentilem putes; sed Tacitus Ann. iiii, 50. iidem: polluere mentem. W.

5. *Cum Imperatore sententiam rogante id egerat.*] Hunc locum primus ita edidit Sig. Gelenius, live quis alius auctor fuit Editionis tertiae Basilienfis. In Editione Romana perinde ut in ceteris Mss. codicibus legitur, *sententia . . . id federat.* Mariangeli quoque Editio agnoscit *id federat.* quod probō. Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. c. 2. §. 2. loquitur: *Seditque tandem multa et varia cogitanti, id tentare.* Valerius Argonaut. 1. 555.

Hinc Danaum de fine sedet.

et lib. 2. 383.

Si sedet Aegaei scopulis habitare profundi. VALES.

Domitius Corbulo dicitur caesus.] Dio lib. LXIII. 17. LIND.

Perductum.] tanquam reum. Paulo post de Gorgonio eodem sensu. W.

7. *A Marcelli fundo.*] Sic primus edidit Mariangelus Accursius. Nam in Editione Rom. et Bononiensi legitur, *a Macelli fundo*, quo modo in codice quoque Regio *ac Tolofano* repetitur scriptum. Neque aliter hunc fundum appellat Sozomenus in lib. 5. c. 2. et post eum Cedrenus ac Nicephorus Callistus in lib. x. In eo fundo Iulianus quasi in carcere inclusus, sex annos cum fratre mansit, ab omni aequalium congressu seiunctus, cum nulli ex aequalibus, aut paternis amicis ad ipsos visendos introire sinerentur, ut ipse Iulianus memorat in Epistola ad ordinem et populum Atheniensem. Ubi etiam feritatem illam et asperitatem ingenii quae erat in fratre Gallo, agresti ac montanae illi educationi adscribendam esse asserit: a qua feritate ipse se philosophiae ope liberavit. VALES. *Macelli fundo.* Iulio Polluci in Chronico ab Ignatio Hardt Monachii 1792. edito p. 362. Μακελλικὸν χωρίον πρὸς Καίσαρσιν ἐν Καππαδοκίᾳ. Ex hoc igitur quali carcere emissi, Gallus Ephesi, Iulianus primum Constantinopoli, deinde Nicomediae iussu Imperatoris studiis liberalibus operam dederunt. W.

Ad Asiam demigravit liberalium desiderio doctrinarum.] Greg. Nazianz. in Iulian. Orat. 1. p. 281. Ἐπὶ δὲ τὸν μὲν δειλφὸν ἢ φιλανθρωπία τοῦ αυτοκράτορος ἀποδεύουσι βασιλεία, καὶ μέγας οὐκ ὀλίγον ἐγχειρίζεται τῆς οἰκουμένης, τῷ δὲ ὑπῆρχε κατὰ πολλὰν ἔχουσαν καὶ αἰεταν, καὶ λόγων καὶ διδασκαλῶν τοῖς ὀλεθριωτάτοις προσομαλῶν, Ἀσία δὲ ἢ αὐτῷ τὸ τῆς ἀτελείας διδασκαλείου, ὅση τε περὶ ἀστρονομίαν καὶ τὰς γυνήσας καὶ φαντασίας προγνώσεις τερπύσεται, καὶ τὴν ἐπομένην τοῦτοις γοητικὴν. LINDENBR.

Per Constantinop. transeuntem viderat fratrem.] Iulianus a Macelli fundo digressus, lenita iam adversus eos Imperatoris ira, Constantinop. petiit, ibique pergulas magistrates privato habi-

tu frequentavit: postea Imperatoris iussu Nicomediam translatus est. Interea Gallus qui post Macellianam custodiam Ephesi degebat, studiis liberalibus operam navans, a Constantio evocatus, Caesar creatur in Illyrico; qui cum Orientem peteret, Iulianum fratrem Nicomediae in Bithynia convenit, ut narrat Libanius in oratione funebri in laudem Iuliani (Reisk. T. 1. p. 527.) *ἐκείνους μετὰ οὖν καὶ διὰ τῆς Βιθυνίας δορυφορούμενος ἐχάγει, καὶ ἰδὼν ἀλλήλους.* Idem scribit Socrates in lib. 3. et ex eo Nicephorus Callistus in lib. x. Sed Marcellinus Constantinopoli, non autem Nicomediae Gallum a fratre Iuliano visum esse commemorat. Post hunc congressum Iulianus fratrem non vidit, ut ipse in Epistola supradicta testatur his verbis: *καὶ τοὺς θεοὺς οὐδὲ ὅπως μοι φανεῖς ἀδελφὸς ἐνεπαύχει ὅσα γε ἐνεπαύχει* καὶ γὰρ οὐδὲ συνῆν αὐτῷ, οὐδὲ ἐφοίτων παρ' αὐτόν. quibus verbis crimen indicat quod ipsi imponebatur. Accellebatur enim conficius fuisse facinorum fratris Galli. VALES. — *adspiratione favore.* cf. xxvi, 1. 5. W.

8. *Eusebia suffragante Regina.*] Non novum hoc in huius aevi Scriptoribus, Reginas vocare Imperatorum uxores. Sic lib. 14. *Trucis a stimulis Reginae.* Inf. *Opponebat se sola Regina.* L. 26. C. de donat. int. vir. et ux. Lampr. in Alex. LINDENB. — *suffragante* cf. c. 8, 3. et xxi, 6, 4. Zosim. III, 1. Eusebia sine dubio cognatione attigit Iulianum, saltem Eusebius Episc. Nicomediensis cognatus vocatur xxii, 9. 4. W.

Pro colendi ingeni causa.] Mf. *pro candenti ingenti causa.* Puto Ammianum scripsisse, *procudendi ign. caus.* Ut lib. 16. c. 4. §. 6. *ad procudendum ingentum vertebatur.* Lib. 31. extr. *procudere linguas.* LIND.

Ad Graeciam ire permissus esset.] Libanius in Oratione quae *προσφωνητικὸς* inscribitur, (Reisk. T. 1. p. 410.) Athenas relegatum esse Iulianum, eaque urbe digredi prohibitum scribit: idemque dicit in Oratione Consulari ad Iulianum. At Iulianus in Epistola ad Athen. ait, Constantium audita hinc seditione quadam in Pannonia, illinc defectione Silvani in Galliis, mandasse sibi, ut paullisper in Graeciam secederet. Eundem vide in Orat. 3. ad Eusebiam Augustam. VALES.

* *Permissus esset.*] Sic primus Gelenius emendavit, cum in omnibus tam editis quam Mss. codicibus legeretur, *permissus est*: quod certe ad claudendam periodum longe modulatus sonat. Nec movere Gelenium debuit huius phraleos insolentia. Nam infra c. 5. eodem modo loquitur Auctor noster: *Ni fortuna motum eventu celeri consummavit.* Sic enim scribitur in codice Regio [et in Colbertino,] ac in Editione Romana. * IDEM.

9. *Quae displiceres secundis auribus contigisse.*] In Editione Rom. legitur: *quae displice secundis auribus contigisse*: quemadmodum etiam codex Regius et Vaticanus scriptum habent. Proinde non dubitavi quin locus ita emendandus esset ut edidimus. VALES.

Pulsantes.] ingenti pecunia redimentes. W.

Quibus exiguae res erant ad tuendam salutem.] Tota haec linea in Editione Romana deerat: quam partim Sig. Gelenius ex Hirsfeldensi codice, partim Mariangelus Accursius ex fide scripti exemplaris explevit. Ego Editionem Accursii hoc in loco sequi malui, quippe quae auctoritate Regii codicis confirmaretur.

Sic enim in eo scribitur: *quibus exiguaeve res erant ad redimendam salutem aut nullae.* [Ita et in Mf. Colbertino.] VALES.

10. *Gorgonius, cui erat thalami Caesariant* (Galli) *cura commissa* (Kammerherr, alias Praelectus cubiculi, quod idem est cum thalamo. v. Ind. II. v. Cubiculum. W.

Fuisse participem.] Fortasse scripserat Ammianus *fuisse semper participem*, ob lequens interdum, quae vocula quomodo excidere potuerit, facile est ad intelligendum. *ex confesso*, manifeste, uti infra c. 5. §. 11. W.

C A P V T III.

1. *Militarium.*] i. e. ducum, quod pater ex statim sequentibus *ad infimam trusi militiam* — *membris fluentibus, tabescentibus.* W.

Domitianus et Montius.] Vide xiv, 7. W.

2. *Ad quos audiendos Arbora missus est.*] Romana Editio [et codex Colbertinus] hunc locum sic praeferebant: *ad quos avodos Arborum missus est*: neque aliter Regius codex, nisi quod *Arborus* habet. Equidem crediderim *Arbortus* scribendum esse: *sicut in Mf. Tolosano exaratum est.* *Arbortii* cuiusdam viri Praefectorii meminit Sulpicius in lib. 1. c. 20. de vita Martini: *ad quem missa est lex xvi. Codicis Theodosiani de Pistoribus. De eodem Paulinus in fine libri 11. de vita Martini. Atque in nomen per Gallias nobilissimum fuisse, testatur Ausonius in Parentalibus, Carmine iv.* VALES. *Arbortus* in primi ordinis proceribus aulae fuisse videtur, qui ante *Cubiculi Praepositum, Eusebium* nominetur. Non infrequens est virorum huius gentis mentio, de quibus vide inprimis *Wernsdorsium* ad *poetas Lat. minor. T. III. p. 140. f.* W.

**Nulla perspicacitate.*] Sic correxit Accursius, cum in Editione Romana reperisset, *nullo perspicaciter*. Ego vero cum Editionis Romanae scripturam reliquorum Mf. [in primis Colbertini] consensu firmatam videam, malim legere, *nullo perspicaciter inquisito*, ut loquitur A. Marcellinus libro 29. c. 1. §. 38. *quels omnibus perspicaciter inquisits.* * IDEM.

Quosdam ad infimam trusere militiam.] Inter poenas militares fuit olim gradus delectio, ut ait Modestinus in lege 3. D. de re militari quae uno verbo regratio dicitur Latine, Graecis *απαρβασις*, ut est in veteribus Glossis. Eam regradationem intelligit noster Marcellinus in lib. 24. c. 5. §. 10. cum dicit: *Reliquos ex ea cohorte qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quae onerosior est, dignitatibus imminutis.* Ubi non solum regratio, sed et militiae mutatio est. Sed sollempnem regradationis morem nemo luculentius explicat, quam D. Hieronymus in Epistola ad Pamachium contra Origenis sectatores. *Finge*, inquit, *aliquem Tribuniciae potestatis suo vitio regradatum, per singula militiae equestris officia ad tironis vocabulum devolutum.* Non ex Tribuno statim fiet tiro: sed ante *Primicerius*, deinde *Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques*, deinde tiro. Et quamquam *Tribunus* quondam miles gregarius sit, tamen ex Tribuno

non itro, sed *Primitertus factus est*. Haec autem regradationis poena Impp. rescriptis addi solebat: ut nominatum in lege 2. Cod. Theod. de cursu publico: *Promotus regradationis humilitate plectetur*. VALES.

Insidiantibus multis.] Haec verba primo intuitu de insidiis ipsi Constantio ex illo tempore structis videri possunt intelligenda; nexus tamen cum antecedentibus et sequentibus hoc voluisse Ammianum docet: Ita crevit ex eo Constantii immanitas, ut quasi terminum vitae civibus a natura constitutum praeveniret, aures animque praeberet invidiosis delatoribus. Locus fere eminus est XIX, 1, 20. *Erat expositus accessu insidantium et reclusus* cet. W.

3. *Cibyratas illi Verrini.*] Tlepolemus puta et Hiero fratres Cibyratas, rapinarum odorisequi miri, quos ideo Verres secum in Siciliam duxerat. Cicer. 4, 13. Verrin. LIND.

Cibyratas illi Verrini, tribunal unius legati lambentes.] Imitatur Ciceronem, qui in actione 3. 11. in Verrem sic ait: *Quid ista cohors, quorum hominum est? Volusii haruspiciis, et Cornelli medici, et horum canum, quos tribunal meum vides lambere.* Ubi canum nomine Tlepolemum et Hieronem intelligit fratres Cibyratas, quos etiam Cibyratos canes appellat in lib. 4. 13. in Verrem, his verbis: *Stimul atque in opidum aliquod venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia.* et alio loco: (ibid. paullo post) *Mirum in modum canes venaticos diceret: ita odorabantur omnia et pervestigabant.* VALES.

4. *Ille natus in Dacia.*] Paulus scilicet Notarius. Atqui in lib. 14. c. 5. §. 6. hunc eundem Paulum in Hispania natum esse dixerat: ut in altero horum locorum mendum esse necesse sit. *Certe in actis pallionis magni Martyris Artemii hic Paulus Notarius Hispanus dicitur.* IDEM. Gronovius in Praef. p. XXVIII. eam ob causam, quod Paulus XIV, 5. 6. Hispanus vocetur, *et ille iubet deleri*, ita ut de solo Mercurio sermo sit; qui parentes quidem habuerit Persas, casu tamen a peregrinante forte matre in Dacia natus sit; sed idem potuit matri accidere Pauli, et, quum bis repetitis pronominiibus *hic* — *ille* istos viros et ratione patriae, et munerum, quibus functi sunt, distinguere Ammianus voluerit, *et ille* eiici non potest, nisi hiulcam facere orationem velis. W.

Ille minister triclinit Rationalis.] Mf. *Ille a ministro. is. a ministerio tricl.* LIND.

Ille minister triclinit Rationalis.] Restituimus hic lectionem Editionis Romanae, cui codex Vaticanus et Valentinus [Colbertinusque] subscribunt: ea est huiusmodi: *Notarius ille, hic a ministro triclinit Rationalis.* Ait enim Marcellinus Mercurium hunc Rationalem fuisse, cum primus minister fuisset sacri triclinit: idque sibi volunt haec verba, *a ministro triclinit*: ut apud Tacitum in lib. 2. Hist. c. 92. de Vitellio: *Praeposuerat Praetorianis P. Sabinum a Praefectura cohortis.* Malim tamen scribi, *ex ministro triclinit*: neque aliter a Marcellino scriptum fuisse exillimo. Sed corruptioni causam dedit *a* et *x* literarum quaedam inter se affinitas. Eodem enim errore in lib. 14. c. 11. §. 25., ubi de Adrastra sermo est, in codice Regio et Editione

Rom. scriptum *offendi, ultra facinorum-impiorum*, pro *ultrix*: et *disceptatria*, pro *disceptatrix*: et initio huius libri, *perplexae*, pro *perplexae*. VALES.

A ministro triclinali.] Hi Ministeriani dicuntur in Codice, et cum Castrensis iunguntur in Titulo de Castrensis et Ministerianis.] In Notitia Imperii Rom. Ministeriales Dominici appellantur sub dispositione viri Spectabilis Castrensis sacri Palatii. De iisdem loquitur Marcellinus in lib. 14. c. 11. §. 16. cum dicit: *Relicto palatio omni praeter paucos tibi ministros et mensae*. Horum officium Corippus in lib. 3. describit his versibus. (v. 214. — 17.)

*Adfuit obsequio castorum turba virorum.
Illis summa fides et plena licentia sacris
Deservire locis, atque aurea fulcra parare,
Regales mensas epulis onerare superbis.* IDEM.

Catenae cognomentum] xiv, 5, 8. W.

Taetra venena ferens, varieque disperdens.] Huius lectionis primus auctor fuit P. Castellus. Nam in Editione Rom. scriptum erat: *Intra invenerunt sese varietate dispendens*. neque aliter in Vaticano ac Florentino codicibus: nisi quod hi habent *invenerum*. Antiquarius qui codicem Regium descriplit, cum hunc locum nimis depravatum videret, lacunam relinquere maluit: duas tantum ultimas voces distincte retinuit, prout in scriptis exemplaribus legi diximus. Quod si quis nostram de huius loci emendatione lenientiam, aut potius coniecturam requirit, sic commode legi posse arbitramur integrum locum: *Et Paulo quidem, ut relatum est supra, Catenae inditum est cognomentum, eo quod in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis, taetra invenerum sese varietate distendens; ut in collucationibus callere nimis quidam solent artifices palaestritae*. VALES. Non intelligo unde viro summo sic placuerit Castellum *taetra*, quum utique litterae scripturae veteris istuc minime vergant; sed *intra* apparet positum loco *toti mira*. Totidem vides apices. Et sane hanc vocem quoque attendebat Salmassius, quum ante Valesium significaret e vestigiis scripturae se elicuisse hanc lectionem, *miram in nodorum varietatem sese dispendens, ut in collucationibus callere nimis quidam solent art. pal.* ad Solinum p. 291. (p. m. 206. W.) ONON. In eandem cum Salmassio coniecturam incidit Reinesius, nisi quod *varietate* retinuit. Valesium secutus est Ernesti, qui tamen *disperdens* mutari maluit in *dispergens*, quod eodem fere tempore in mentem venit Puettmanno in Probabb. I. p. 43. W.

Calce tenere quidam solent.] Haec est coniectura P. Castellii, quam ceterae deinceps Editiones amplexae sunt. At in Romana Editione longe aliter scriptum erat: sic enim habet: *calce renem. is quidam solent*. neque aliter codex Vaticanus et Florentinus. In Regio legitur, *calce et . . . . quidam solent*. *In Tolosano. *calce et Harenis*.* Nobis coniectura nostra quam supra proposuimus, non displicet. Comparat enim hic Marcellinus nodosos calumniarum nexus cum palaestrictis nexibus luctatorum, quae Graece ἀμματα dicuntur. Apollodorus in Bibliotheca, II, 5. p. 137. Heyne, de lucta Herculis cum Antaeo: τοῦτω δὲ παλαιστὴν ἀγαναζόμενος Ἡρακλῆς, ἀράμενος ἀμματα: μετῴρων κλάσας ἀπίκτους. Libanius in eiusdem luciae descriptione δεισμὸς et συμπαλο-

εμπλοκάς vocat. Latini *nodos* vocant. Sic enim Aurelius Victor in Commodio (Caes. xvii. 9.): *Ibi per ministrum ungendi faucibus, quasi arte exercitit, brachiorum nodo validius pressis exspiravit.* et Statius in lib. 6. Thebaidos de Tydeo 884 — 887.

Mox latus et firmo celer implicat ille nexu.

Poplitis genua inde premens, evadere nodos

Nequidquam, et lateri dextram insertare parantem

Sustulit, etc.

Calcis quoque in lucta usum fuisse non ignoro. Nam et *εφεφε προσπαλαίαν*, id est, calce luctari solitos docet Philostratus in Atrichione, et *ὑποπαλαίαν* id proprie dictum esse docet Pollux, et Lucianus in Anacharsi. Sed si calcis solius mentio hic fiat, quomodo stare possit Marcellini nostri similitudo, non video. VALES. In Pancratio, quod vocant, volutatorio humi stratum adversarium genibus calcibusque ad artem motis ita consiringebant, ut ne pedum quidem liberum ei usum relinquerent. v. Mercurialis de arte gymnast. p. 147. W.

Artifices palaestritae.] Palaestritas dixit improprie pro luctatoribus, quos Graeci *παλαίστρᾶς* dicunt. Palaestritae vero ministri sunt palaestrae, qui athletas curabant et ungebant. Sic apud Ciceronem lib. 2. in Verrem c. 54. *Numquam vos Praetorem tam palaesticum vidistis. Ferum ita palaestritas defendebat, ut ab ille ipse unctor discederet.* Sane in Victoris Epitome 17, 16. Narcissus palaestrita dicitur, quem Aurelius Victor 17, 19. ministrum ungendi dixerat. Neque alio sensu palaestritas sumit Persius hoc versu Sat. IV, 39.

Quinque palaestritae licet haec plantaria vellant,

Haud tamen ista filix ullo mansuescet aratro.

Lampridius tamen in Alex. Severo c. 27. palaestritam perinde ut Marcellinus usurpat, *Palaestrites*, ait, *primus fuit.* Sed *palaestres* legendum est ex Mss. VALES.

5. *Mercurius solemniorum appellatus Comes.]* Exercere luctorem haec scriptura merito potest. Nam quid sibi vult haec solemniorum Comitibus appellatio, et quam habet connexionem cum *αιτιολογία*, quae mox subiungitur? Scripti quidem codices nihil hic variant. Sed nihil certius est quam legendum esse, *Somniorum appellatus comes.* Hic enim Mercurius ita facete cognominatus est, eo quod aliena somnia ita perspicue noverat, et Imperatori narrabat, ut somniorum quidam quasi comes videretur ac socius.

[Annon tamen potius Mercurius Comes somniorum vulgo per iocum appellatus est, tamquam novo officii genere ab Imperatore somniis praepositus, quae notissima haberet, et quorum ipsi esset rationem redditurus? uti Comites Privatarum, Comites Sacrarum Largitionum, Comites sacri Patrimonii, Comites Thesaurorum per provincias vocabantur, qui his erant rebus a Principe praepositi. Praeterea lussisse in nomine Mercurii mihi videtur populus, Comitem somniorum seu Praefectum appellando, quod Mercurium credidero veteres virgae suae tactu somnos et somnia mortalibus immittere consueville.] IDEM.

* *Ut clam mordax canis.]* Graeci dicerent eleganter: *κατάπεσσι οἱ λαθροδῆκται τῶν κυνῶν.* Sic loquitur Chrysostomus in Homilia xv. in Epistolam Pauli ad Ephesios: sic et Palladius in vita

Chrysostomi, de Theophilo loquens: καὶ μικρὸν ἐφεισχάσας χρόνον, καθάπερ λαθροδόκτης κύων.* VALES. Conf. Brunckii Lexicon Sophocli. in Λαίβαργος. 227.

* *Interno vitio submissus.*] Sic primus correxit Gelenius, cum prius legeretur, *interna vitia*: ut in Mll. codicibus, Vaticano, Regio, Tolos. [Colbert.] et in prisca Editione Romana scriptum inveni. Proinde non dubito, quin hic locus emendandus sit hoc modo: *Ut clam mordax canis, inter initia submissius agitante candam.** VALES. *Interno vitio.* Vix, fateor, haec intelligo, nisi pro Ablativis velim absolutis sumere hoc sensu: quamquam intus malignitatem alat. W.

Ubi fusius natura vagatur] ubi vis imaginandi liberius expatiatur (*varietas somniorum* est xxxi, 2, 6.). *mole criminis pulsabatur.* Sic infra c. 5. *vltam infantis puffare.* W.

6. *Tantum aberat, ut — cum.*] Nota miram insolentiam particulae *cum* pro secundo ut posita. W.

Apud Atlanteos nati non essent.] *Herodotus in Melpomene (iv, 184.) scriptum reliquit, in terra Africa populos esse, qui ad Atlantem incolunt, eos nulla somnia videre: λέγονται δὲ οὗτοι ἑμύλον οὐδὲν αἰνέσθαι, οὔτε ἐνύπνια ἔχειν. Ex eo* Plin. lib. 5. cap. 8. *Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus: nam neque nominum, illorum inter eos appellatio est, et solem Orientem Occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitalem ipsis agrisque. Neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales.** Marcian. Capella lib. 6. p. 252. *Inter solitudines degunt, qui neque ulla inter se nomina habent, et soli imprecantur, quod eos cum messibus semper amburat. Hi numquam somnare videntur.* Vide Aldret. Antiquit. p. 559. 560.* Quod tamen an verum sit, disputat Tertullianus lib. de Anima pag. 369. LINDENBR. Herodotum secutus est etiam Mela 1, 3, 11. C. Salmaſ. ad Solin. p. 410. W.

7. *In convitio Africant.*] Huius rei historiam perstringit Iulianus in Epistola ad Curiam et populum Atheniensem, p. 275. Spanb. his verbis: *ευκοφάντης τις ἀνέστη περὶ τὸ Σίγμαιον, ὃς τοῖς ἐκεῖ πρῶγμα συνῆγαγεν ὡς νύκτερα διανοούμενους. Ἰστέ δὴ ποῦθεν ἀκοῇ τὸν Ἀφρικανὸν καὶ τὸν Μαρτῖον, οὐκοῦν ἑμῶς οὐδὲ ὁ Φῆλεξ ἔλαθεν, οὐδέ ὅσα ἐπαράχθη περὶ τοὺς ἀνθρώπους.* Sic enim legendus est hic locus, qui in Editione ultima corruptus est, ubi *ευκοφάντης* est Gaudentius, quem delatorem etiam Marcellinus appellat: Africanus et Marinus a Marcellino quoque nominantur. Sed Felicis nulla sit mentio. VALES. *Africant.* Occurrit iterum xvi, 8. 3. vbi eadem, quae h. l. brevius narrantur. *Rectoris.* i. e. Proconsulis. *Pannoniae secundae.* De hac Ammiani aetate recepta Pannoniae divisione vide Mannert German. T. iii. p. 612. W.

Potulis amplioribus madefacti.] Lucian. in Deor. Dialogo xxiii. T. ii. Bip. p. 324.: *ἐν τῷ συμπόσιῳ ἰκανῶς ὑποβιβραγμένοι, Crobilus apud Athenaeum vi. p. 258. C.: τὴν αἰσῶτιαν ὑγρότητα οὖν προσαγορεύουσι.* Ita madidus vino Plaut. in Aulul. ii, 6, 37. *Ego te hodie reddam madidum, si vivo probe:* et alibi apud eundem, et Iuvenal. Martial. LINDENBR.

Imperium praefens ut molestissimum accusabant.] Obtrectione temporum pulſae maiestatis crimen conrabi, ex L. unic. C.

si quis Imp. maled. et quae ad eam a me dicta, constar.
LIND.

8. *Gaudentius magnis in rebus.*] Emendatum a nobis est *Agens in rebus*, quae emendatio, cum ipsa per se clara est, tum mirifice confirmatur ex alio loco libri 16. c. 8. §. 3. ubi noster Marcellinus hanc eandem perstringit historiam: *Quo indicante quaedam cognita per Gaudentium Agentem in rebus: Consularem Pannoniae tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum.* Quid, quod et in Editione Romana [et in Ms. Colbertino] ad Vaticano legebatur, *Gaudentius magis in rebus?* VALES.

Agens in rebus.] Agentum in rebus munus id fuit, ut Consulium nomina, victorias Augurum, et edicta provincialibus nuntiarent, ut docet Libanius in Oratione pro Aristophane Corinthio, p. 205. (Reisk. T. I. p. 429.) et in Oratione funebri in laudem Iuliani, p. 305. (Reisk. T. I. p. 567.) Hinc ἀγγελιαφόροι fere dicuntur a Graecis Agentes in rebus, ut apud Libanum in Orat. funebri citata, pag. 249. et apud Priscum Rhetorem in excerptis legationum, p. 26. et 36. Aliud etiam vel praecipuum munus eorum fuit, ut in provinciis positi explorarent ac serutarentur, si quod adversus Principem nefarium consilium iniretur. Atque hi proprio Curiosi dicebantur; qui erant e Schola Agentum in rebus, ut docet Imperii Notitia: a Graecis πειθήνεις eleganter appellati. Sic Libanius in Orat. adversus Florentium, pag. 445. (Reisk. T. II. p. 470. 471.) et adversus Icarium, p. 472. (Reisk. T. II. p. 133.) Denique in Oratione funebri iam laudata, his verbis: *οἱ ἀγγελιαφόροι τολμαῖς ἐποιούνο μετὰ πειθήνεις καταστῆναι καὶ τὸ σχῆμα ἢν Φυλάκων, ὅπως μὴδὲν αἰγίβοι βασιλεὺς τῶν ἐν αὐτὸν συντιθεμένων.* Id est: *Relati in Scholam Agentum in rebus, entebantur ut Curiosi fierent. ac specie quidem ipsa custodes erant, ne quidquam eorum quae adversus Principem incurrent confilia, ipsum lateret: reipsa autem calumnialis et concussionibus omne genus mortalium vexabant.* Quibus simillima sunt, quae Aurelius Victor in Diocletiano c. 39. de iisdem prodit: *Remoto pestilenti Frumentariorum genere; quorum nunc Agentes rerum simillimi sunt: qui cum ad explorandum adnuntiandumque qui forte in provinciis motus existerent, instituti viderentur; compositis nefarie criminationibus, infecto possim metu, cuncta foede diripiebant.* Ex his Curiosis videtur fuisse Gaudentius, quem hoc loco commemorat Marcellinus: quod et sequentibus verbis apertius confirmatur: *Quo facto, inquit, delator funestus biennio id quod agebat, ut postularat, continuare praeceptus est. id est enim, Curiosi officio in his partibus fungi.* IDEM.

Ultimorum semper avidum hominem.] Id est, sanguinis ac suppliciorum, quo sensu dixit in lib. 14. c. 11. §. 8. *Eo necessitatis adductus, ultimaque ni vigilasset oppetient, principem locum, si patuisset copia, affectabat.* Et in lib. 30. *Quosdam ultimorum metu exagitatos, etc.* ΠΡΩΤ. *Rapti sublimes, corripi et equaleo imponi.* cf. xxviii, 1, 56. W.

vetitia ex more humano.] (nitimur enim in vetitum semper. Ovid. Amor. III, 4. 17.) Praecedens *delator funestus* non est Gaudentius, de quo quis forte intelligere possit, sed *Rufinus*, quod patet ex biennio continuato. cf. xvi, 8. 3. W.

10. *Teutomeres Protector Domesticus.*] Ad hunc Teutomere[m] scripta est Epistola Libanii v. libri iv. ex qua discimus Teutomere[m] comitatum esse Imperatorem Iulianum in expeditione Persica. [*Teutomeres* autem, et *Theodomeres*, vel *Theudemeres*, quod nomen apud Gregorium Regis Francorum fuit, unum idemque nomen est. Ex quo intelligitur Teutomere[m] hunc Protectorem Domesticum, natione Francum fuisse. Francorum quippe ea tempestate in Palatio multitudo florebat, ut loquitur Marcellinus in hoc ipso libro.] VALES. Reinellius adscripserat: *Teutomeres*, dux Dacise Ripensis. Ad eum Valens et Valentinianus AA. scripsere Mediolano Coss. Ioviano et Varronianus legem 15. Cod. Theod. de operibus publicis. W.

Martius ex Campiductore.] Hoc loco vocem inserui necessariam, ut arbitrór. Nam cum in Mss. codicibus Florentino ac Regio, et in Editione Rom. post vocem *Martius* vacuum spatium esse relictum viderem, non dubitavi quin locus ita explendus esset, ut edidi: *Martius Tribunus ex Campiductore eo tempore vacans.* Sic enim Marcellinus loquitur in fine lib. 16. c. 12. §. 65. *Et vacans quidam Tribunus, cuius non suppetit nomen.* Et in lib. 18. c. 2. §. 2. *Hariobbudem Vacantem Tribunum.* Denique in libri 31. c. 13. §. 18. *Vacantes porro Tribuni dicuntur, qui honorem quidem Tribunorum et annonas ac salaria accipiunt, sed nullum habent certum numerum quem regant.* Unde Vacantes numerorum Rectoribus opponit Marcellinus in lib. 31. c. 13. citato: *Triginta quinque oppetivere Tribuni Vacantes, et numerorum Rectores.* Fere tamen milites ex aliis cohortibus lecti et in subsidiis locati, Vacantibus Tribunis regendi committebantur, quemadmodum docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. Ut autem Tribuni Vacantes, ita et Comites, et Praefecti, et ceteri Vacantes dicebantur, qui codicillis quidem eorum dignitatum a Principe acceperant, sed in actu minime erant positi, quare praecincti honore otiosi cinguli dicuntur in lege ult. Cod. de primiceriis et sec. Ita *ἡπαρχον μέχρι προσηγορίας* Praefectum Praet. Vacantem dixit Eunapius in Libanio p. 174. Comelio. *τῶν δὲ μετὰ ταῦτα βασιλέων καὶ τῶν ἀνωμάτων τὸ μέχρι προσηγορίας ἔχειν, αὐτὸν ἐξέλειπον.* Id est: Cum vero subsecuti Principes amplissimum dignitatis gradum ei tribuissent, (nam Praefecturae Praet. honorarios codicillos ei offerebant) ipse recusavit. Vacantes tamen ab Honorariis distingui videntur in Novella Theodosii de Metatis. VALES.

Ex Campiductore] Inf. lib. xix. 6, 12. *Campiductoribus ut sortium viatorum antesignanis.* Chrysostomus ad Innocent. Episcopum: *Καμπιδούκτορας ἀντὶ διακόνων προσηγομένους ἔχοντας.* * Urbicius in Tacitico: *ὅτε θίλει κινήσαι σημαίνει ἢ βουλήν ἢ τὴ ταυτὴν ὁ καμπιδούκτωρ.* Acta Martyrii S. Mauricii, a Simlero edita p. 138. *Cum Exsuperio, quem exercitus appellat Campiductorem.* * Vid. Veget. de re milit. Gloss. et Schol. Iuvenal. Inscript. vet. Romae: NEMESI SANCTAE CAMPESTRIS. PRO. SALUTE. DOMINORUM N. N. AUGG. P. AEL. P. F. AELIA. PACATUS. SCUPIS. QUOD. COM. DOCTOR. VOVERAT. NUNC CAMPI DOCTOR COM. I. PR. P. V. SO. MNIO. ADMONITUS POSUIT. L. L. LINDENB.

Ex Campiductore.] Regius liber scriptum habet *ex Campiductore*: quae scriptura magis placet, tum quia in Glossis vete-

ribus, et apud Lampridium in Alexandro c. 53. ac Vegetium ita appellantur: tum maxime propter auctoritatem antiquae inscriptionis, quam hic profert Lindenbrogius. Sunt autem Campidoctores, qui scientiam armorum, et omnes armaturae numeros militibus tradunt; unde *ὀπλοδιδάκται* in Gloriosis veteribus appellantur. Casaubonus tum ad Theophrasti Characteres, tum in Polybii lib. 2. pag. 150. *ὀπλομάχους* Campidoctores vertit, quod equidem probare non possum. Quippe *ὀπλομάχοι* artem tractandorum armorum ephebis tradebant in Graecia; ut docet Teles apud Stobaeum: *ἔφηβος γίγονε τὸν κοσμητὴν φοβεῖται, τὸν παιδοποιεῖν, τὸν ὀπλομάχον, τὸν γυμνασιάρχον*. Sextus Empiricus lib. 2. de Philo-
sophia, cap. de Demonstratione p. 535. Fabric.): *ὡπείρ, ὁ παιδοποιεῖς καὶ ὁ ὀπλομάχος ἐστὶ ὅτε μὴ λαβόμενος τῶν χειρῶν τοῦ παιδὸς ἐνυμνᾷ καὶ διδάσκει τινὰς κινήσεις· ἐστὶ ὅτε δ' ὀπῶν ἐστὶ καὶ πῶς κινούμενος ἐν ἐνυμνῷ παύει· αὐτοῦ ἐκείνῳ πρὸς μάχην*. Id est: *Ut exercitator, et doctor armorum interdum quidem apprehensis pueri manibus eum format, certosque motus quosdam corporis edens, imitandum se ei proponit*. Denique Theophrastus in descriptione τῆς ἀρεσκίας, *ὀπλομάχους* in palaestris specimen sui edidisse testatur. Quare armorum doctores, seu magistros cum Vegetio libentius verterim. Differunt autem armorum doctores a Campidoctoribus, ut genus a specie. Certe Vegetius in lib. 1. cap. 3. Campidoctores ab armorum doctoribus videtur distinguere. quippe armorum doctores tractandum armorum scientiam solis sere tironibus tradebant: at Campidoctores armaturae numeris ac motibus milites imbuebant, ut in libro superiore dixi. *Erant autem ut plurimum veterani milites, ut docet Plinius in Panegyrico c. 13. qui eorum loco postea ad-
scitos esse ex Graecia magistros queritur.* VALES. Conf. Besseli Miscell. p. 154. et 255. W.

extractis vitalibus] i. e. intestinis. cf. XVI, 12. XXII, 15, 52. XXIV, 4, 30. W.

11. **Iussi sunt attineri.*] Sic loquitur Symmachus in Epistola 36. libri 10.* VALES. *Poenalibus claustris*, carceribus. XIX, 12, 7. ferrum poenale XXVIII, 1, 7. gladius XIV, 5, 9. mors XIV, 9, 6. *pronuntiati*, publicae condemnati. W.

C A P V T IV.

1. *Lentensibus Alemannicis pagis.*] Infr. lib. 31. c. 10. §. 2. *Lentensis Alemannicus populus, tractibus Raetiarum confinis.* Videitur esse locus quem hodie Germani *das Linkgau* vocant. De pagis vero, quorum hic et alibi apud Ammianum mentio, erudite multa ex veterum scriptis, quae lecretis dispersa monumentis latent, collegit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatinis cap. v. LINDENB. *Alamannos*, a pluribus coeli plagis Romanis conterminos L. XIV, 10. vidimus ad Basileam post cladem Romanis inlatam fufos et ad p-tendam pacem compullos. Iam vero alia huius populi pars, *Lentenses* dicti (in Curia Rhaetorum, ubi etiamnum pagus Lens est) in fines Romanorum incursiones fecerunt. Cf. Mannert Germ. p. 296. W.

In Raetias composque venit Caninos.] Sunt qui tractum illum designari putant, quem hodie Churrvalhen appellant. Et Campos Caninos recte dici posse der Grarven Beldboden. *Vide Tschudum p. G, 2. Simler. 103.* Unde et Raetos ipsos a cano colore Grifones, et a confederatione mutua Grarvpundter etiam-punc vocari scimus. *Sidon, Apollin. Carm. 5. v. 377. Perque cantis quondam dictos de nomine campos, Gregor. Turon. lib. 10. c. 3. optimo loci situm notat: Ad Mediolanensem urbem advenit: ibique eminus in campestris castra posuerunt. Olo autem Dux ad Bilitopem huius urbis castrum, in campis situm cantis, importune accedens, iaculo sub papilla fauciatu cecidit et mortuus est,* LINDENBR.

Arbello.] XIV, II. XV, 2. W.

2. Extenditur penes Lepontios.] Totus hic locus mirifice interpolatus erat. In editione quidem Romana legebatur: *Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhem. . . . . pulos extenditur . . . . . nes adoptas, ut . . . . . cataractas inclinatione praeteriti funditur Nilus . . . . . ab ortu poterat ad primogenio coplis . . . . . propriis intruenti curreret fin . . . . . Iamque ad . . . . . solutus atque divortia riparum arradens, etc.* Has omnes lacunas Petrus Castellus prorsus infelicitate expleverat hoc modo: *Impulsu immanit Rhem discurrentis extenditur penes Lepontios, ut per deciduas cataractas inclinatione pernici funditur Nilus, torrente ab ortu protinus primigenio coplis aquarum propriis intruenti cursu simplici. Iamque aditus nivibus liquatis ac solutis, atque divortia, etc.* Secuti deinde Accursius et Gelenius hanc stupidissimi hominis emendationem retinuerunt, quod equidem satis mirari non possum. Ego vera scriptae lectionis vestigiis insistens, huius loci verissimam emendationem deprehendisse mihi video. VALES. *Rhenus iugmant pulsu exortens, magno cum impetu aquarum ex ipsis fontibus molem emittit, cf. xxii, 13, 4. ubi pulsus iidem de fonte. W.*

Rhenus exortens per praeruptos scopulos extenditur.] Lacunam quae tum in Editione Romana, tum in Mss. codicibus, Vaticano, Florentino, ac Regio exstat, supra exhibui. Eam autem aliter expleri non posse, quam eo modo quo a nobis expleta est, quisquis animum intenderit confitebitur. Quid enim, hi apices scriptae lectionis. . . . . *pulos extenditur*, nonne aperte significant *scopulos* prius scriptum fuisse? quod clarius etiam demonstrat sequens Rheni comparatio cum cataractis Nili. VALES. Haec summi viri ratiocinatio procedit quodammodo in literis *pulos*, sed non etiam probat adiectionem *praeruptos*, quam vocem mutatus & non videtur ex loco libri xxii, quem mox citat. Et sane tales eos fuisse, quid erat necesse scribi, quum mox dicat ruenti currere similem potius, quam fluenti? unde satis colligitur tales fuisse. Quin etiam an non *populos* suppleri posset, et si lacunae spatium ita indicaret per *Alpinos populos*. Vennonetas scilicet ac Sarunetes, in quibus in ortu prolabi Rhenum testatur Plinius, ac Tulingos. Considerent spatium lacunae, quibus ea felicitas est; nam et in prima Valesii editione longe est amplius. canon.

Nullis aquis externis adoptatis.] Sic fore a Marcellino scriptum fuisse, tum vestigia veteris scripturae testantur, tum aliorum locorum collatio, ubi Marcellinus eodem modo locutus est.

Nam in fine capitis 7. lib. 18. ita dicit: *Ubi tenuis fluvius prope originem et angustus, nullisque adhuc aquis advenis adolescens, facile penetrari poterit, ut vadofus.* Et in libro xv. c. 11. §. 18. de Rhodano: *Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior.* Ceterum adoptatae aquae elegantī metaphora dicuntur, quae in potioris fluvii nomen transeunt: quo etiam sensu infra xv. II. 17.) de Rhodano scribit: *Ararim quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit.* VALES. Quid certius est, quam ex lectione scripta duntaxat legi debere nullos externos vel potius advenas amnes adoptans? An respexit auctor Ovidium, apud quem Achelous ad Onueum lib. ix. Metam. v. 19. *Nec gener, externis hospes tibi missus ab oris, Sed popularis ero et rerum pars una tuarum.* ORON.

Ut per . . . . . cataractas inclinatione praecipiti fundatur Nilus.] Non placet, immo displicet prorsus coniectura Castelli, qui *deciduas* supplevit: quod Latinum non est. Quod si coniecturae locus esset, mallet *equidem declines*: sed cum absque hac voce constet sensus, nihil hic coniectura opus esse existimaui. Restitui autem, *inclinatione praecipiti*, explosa illa Castelli emendatione: cum hanc scripturam et elegantiores esse intelligerem, et propius ad veterum exemplarium lectionem accedere. Nam in vetustis codicibus observavi, plerumque caninam litteram scribi instar p seu q̄ Graecanici. VALES. Nisi vetus lectio indicet *praeceleri*. Praecipitium enim per inclinationem designari satis videtur. ORON. Illustr. Muellerus Gesch. d. Schweiz. Eidgenossensch. B. 1. S. 65. ed. Lips. catarrhactam prope Scaphuliam in hoc Ammiani loco invenisse sibi visus, ad hanc suam sententiam tuendam nonnulla mutavit; nam pro *exorients* mavult *discurrens*, et paulo post: per praeruptos scopulos, (omisso *extenditur*) potius *deciduas* cataractas inclinatione *pernici* funditur, ut Nilus. Dissidentem tamen in eo habet vir praestantiss. popularem, qui post eum scripsit, Franc. Lud. Hallerum in *Vers. einer Gesch. d. Helvetier unter den Römern.* Zür. 1793. S. 264. qui, uti scriptores priscos omnino, ita et Ammianum catarrhactam Scaphuliansem, quas serius demum viam sibi aperuerit, ignorasse contendit. W.

Et navigari ab ortu poterat primigenio.] Haec quidem et sequentia ita a Marcellino, ut edidimus, scripta fuisse, quovis pignore contenderim. Nec magnae difficultatis erat veram huius loci scripturam ex his vestigiis elicere. Sic enim habent scripti codices, Regius, Vaticanus ac Florentinus: *Et . . . . . gari ab ortu poterat primigenio copils eduerans propriis inruenti curreret sim . . . . . quam fluenti.* In Ml. codice Tolosano hunc locum ita scriptum inveni: *Et Navigari ab ortu poterat ad primigenios copils se duerans propriis, ut ruenti curreret similis . . . . . quam fluenti. Iamque absolutus,* etc.* Etiam autem haec emendatio adeo illustris est, ut nullam auctoritatem desideret; tamen Marcellini ipsius testimonio a me confirmabitur. Is enim in lib. 22. c. 15. §. 9. de Nilo perinde locutus est: *Exundatione ditissima ad cataractas, id est, praeruptos scopulos venit, unde praecipitans ruit potius quam fluit.* Quemadmodum Plinius etiam ac Solinus de Nilo dixerunt. VALES.

5. *Iamque absolutus.*] In Editione Romana perinde ut in ceteris Mss. exemplaribus scriptum est: *Iamque ad . . . . solutus.* Unde Petrus Casteilus egregiam hanc nobis lectionem effinxit: *Iamque adiutus utribus liquatis ac solutus.* Quali vero ea sit mens Marcellini, hinc augeri flumen Rhenum, quippe qui ante dixerat eum ab ipso statim fonte grandem fluere, ac copiis propriis exuberare: sed id tantum dicit, postquam confragola loca perineavit, per valles eum tantisper fluere, ac mox in Brigantinum lacum ferri. Rectius ergo hic rescripsi: *Iamque absolutus, etc.* Quod quidem ad veterum codicum scripturam propius accedit. Ac fortasse etiam aliquot praeterea defunt vocabula, (est enim maior lacuna) quae suppleri possunt, in hunc fere modum: *Iamque angustius absolutus, etc.* VALES. Atqui lacuna est inter literas *ad* et *solutus*, non inter *iamque* et *ad*, in qua parte supplet vir Clarissimus. Quod nescio utrum magis improbem, quam quoniam in prima coniectura lacunam pro vana ac temeraria habet. Certe utrumque non illi ingenio ac doctrinae conveniens. Itaque ut Mela scribit de Nilo, *usque ad Elephantidem urbem Aegyptiam atrox fervensque decurrit; tum demum placidior et iam bene navigabilis*, eandem rationem in Rheno suo observari ab Ammiano existimans collegi servatis scriptorum codicum litteris supplendum esse *iamque ad Cortam solutus*, Corta vetusta et primaria urbs est fere media inter ortum Rheni et lacum Brigantiam, hodieque nota. Ibi solutus ab illis cellorum montium anfractibus, ut docet geographia. non *Iamque absolutus* montium anfractibus, et in iustum flumen abiens; (paullò post: *vocabulo et viribus absolvitur integris*, quae confert etiam Ernesti in Gloss.) *alta divortia riparum adradens*, alveum sibi quasi eruens. W.

Aliaque divortia riparum adradens.] Sic *divortium Itineris*, lib. 28, c. 5. §. 6. Fest. Avien. in *Ora marit. Ostiorum divortia*, Epigramma vetus:

— ad divortia Rhent

Pervasi, hostiles depopulatus agros.

LINDENB.

Quam Brigantiam accola Raetus appellat.] Hodie lacus Constantiensis dicitur, ab urbe Constantia. Brigantinum lacum vocat Solinus in cap. 24. *lacum Raetiae Brigantium Plinius libri 9. cap. 17.* Qui sic dictus videtur a Brigantiis populis, quos Vindelicii proximos facit Strabo, urbesque habere dicit Brigantiam et Campodunum, *Vulgo dici hunc lacum *Der Bodensee*, ai Cluverius in lib. 1. pag. 64. et in lib. 2. capite ultimo, in quo etiam affirmat, eius lacus summam longitudinem esse millium 40. latitudinem maximam sex; arguitque Strabonem et Marcellinum.* VALES.

Squalentium.] paludibus distinctarum. W.

Vetus illa Rom. virtus et sobria.] Sobrios eo saeculo dicebant viros prudentes et graves ac moderatos. Sic Atilius Fortunatianus in lib. de metris: *Hexametrum autem et Heroum volunt quidam ab eo dictum, quod hoc magna et sobria canantur, ut Heroes magni et sobrii.* Et Arnobius in lib. ult. adversus gentes: *Vir aliqui gravis, et sobriae religionis.* Iosippus, quem vulgo Hegesippum vocant, in lib. 1. de excidio Hierosol. de Hyrcano: *Moderator egregius, et pulcre sobrius.* Et in lib.

4. cap. 2. *Itaque ille praestantissimus, qui inter adversa sobrius colluctatur casibus.* Quod Iolippus ex quo haec conversa sunt, ita scribit Graece: ἀσκήσας ἀριστερός, ὁ καὶ τοῖς εὐτυχήμασι νῆφον. Quomodo et Antoninus Aug. loquitur in lib. 1. de vita sua, (lect. 16. p. 12. Wölle) cum ait: μήτε περὶ τοῦς θεοὺς διασείδαιμον, μήτε περὶ ἀνθρώπων δημοκρατικὸν ἢ ὀχλοκρατὲς, ἀλλὰ νῆφον ἐν πᾶσι καὶ βίβαιον. et paullo post ἐννῆφειν ἐπατίειν dicit, quod est moderate in utroque se gerere et sobrie. Ac quemadmodum Antoninus τὸ νῆφον opponit τῷ δημοκρατικῷ ἢ ὀχλοκρατικῷ; ita D. Ambrosius in Ep. 6. sobrium populari. sic enim dicit: *Nihil in Sacerdotibus plebelum requiri, nihil populare, nihil commune cum studio atque usu, et moribus inconditae multitudinis. Sobriam in turbis gravitatem, singulare pondus dignitas sibi vindicat Sacerdotalis.* Eodem sensu Agellius in lib. 1. cap. 10. *antiquitatem sobriam cognominas: quem imitatus est Ammianus in libro 31. c. 10. §. 6. et 19.* VALES.*

4. *Vetus finali interfecat libramento.*] Antonius Loissellus ad oram codicis sui adnotarat legendum videri *finali*: ut *finalo* libramentum idem sit quod libella, quae Graece σταθμη. Potest tamen vulgata lectio defendi. *τοσση. Finali libramento.* Est punctum, quo motus sit in libra; *finali*, quod fines praescribit, ultra quos progredi non liceat, si aequilibrium servandum sit. — Melius tamen videtur *finali libramento.* W.

Elementum] eo sensu, quo philosophi principia rerum στοιχεῖα adpellare solent, (v. Dorville ad Charit. p. 579. ed. Lipf.) ergo h. l. *aqua perenni discordia separata*, quae alius nunquam se miscet elementis, vocabulo et viribus absolvitur integrit, nec nomen amittit nec vim aquarum, nec contagia (metaphora prope poetica) patiens, i. q. paullo superius: *nullis aquis externis adoptatis.* — *intimatur.* Verbum cadentis latinis, effunditur, exoneratur. W.

Subluvie] Reinesius adscripserat: veteres libri Appuleii Lib. 9. *ad viam proditus sub* (distincte, ut duae voces sint) *luvie coenosa lubricam.* Rectum tamen *subluvie* (una voce). Gloss. H. Stephani: ὑπόκλυσις, subluviae. v. Pricaeum ad App. p. 495. W.

5. *Et confusum misceri non potest corpus.*] Editio Romana hunc locum sic exhibet, *Flumens et confusum*: neque aliter in exemplari Bibliothecae Reg. prius scriptum erat: sed ab exscriptore ultimum illud *σῆμα* erasum est: quod tamen ad sententiam huius loci necessarium esse existimo. Scribo itaque: *Sed confusum misceri non potest corpus.* VALES.

Nulla vi.] summa adeo attentione, acie oculorum, adhibita, nullo modo. W.

6. *Alpheus oriens in Arcadia cupidine fontis Arethusae.*] Theon Sophista, pag. 112. Ἐξως ἀπτεται ποταμοῦ πότον οὐκ ἐμβίβληται Ἀλφειῷ Σικελικῆς πηγῆς Ἀρεθούσης τοῦνομα. πληγὴς δὲ ἰσχεταὶ δὲ Ἰονίου παρ' αὐτὴν, φυλάττων ἀμυγῆς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥεῖθρον. Vide Plutarch. de Fluminib. Fulgent. Mythol. lib. 111. fab. ultima. Placid. Lactant. Theb. lib. 1. ad illum versum — *Sicanios longe relegens Alpheus amores.* Serv. in Virgil. Aen. 111. 694. LINDENB.

Aduque amatae confusa progreditur.] In Editione Romana sic legitur hic locus: *Aduque amatae confusa progremiturque*

barbaros. Sequitur deinde lacuna quatuor linearum. Petrus autem Castellus partim supplevit, partim emendavit hoc modo: *Aduique amatae confinia proruit nymphae. Arbetio qui adventus barbarorum nuntiarent, non expectans.* Quae quidem spuria ac temere insita esse nemo est qui non videat. Ac profecto maior huius loci lacuna est, quam ut coniectura cuiusquam suppleri possit. Ceterum *eo progreditur* est ab emendatione Sig. Gelenii profectum, quam tamen proprietates Latini sermonis reiecit. In codice Regio ea vox deest: **in Tolosano legitur, progressusque barbaros.* VALES.

7. *Aspera orsa bellorum.*] Quod unum in tam foede corrupto loco possum, id sedulo facio, ut lectorem admoneam, quid genuinum, quid spurium, et a correctoribus insertum sit. In Editione igitur Rom. et in Regio **Tolosanoque* codice ita scribitur hic locus: *Dum adessent licet sciret ..... orta bellorum. An occultas delatus insi ..... immobilis malo repentino percussus ..... nisi e latebris hostes exiliunt, et sine pars ..... nia quidquid offendi poterat, etc.* Quae quidem hoc modo edi cum lacunis scriptorum codicum praestabat, quam suppleri adeo infeliciter, ut a Castello factum est. IDEM. *Aspera orsa bellorum* sibi in montium angustis atque difficultatibus bellum incipiendum. *in occultas delatus insidias.* ubi nunc est *Luciensteig.* Mueller l. l. W.

Insidias velut immobilis.] Recte, ut arbitror, et certissima coniectura sic restitui: *In occultas delatus insidias stetit immobilis.* Ita enim loqui solet noster Marcellinus omnibus propemodum paginis. VALES.

8. *Et sine aliqua intermissione.*] Ex lectionis scriptae vestigiis, quam supra propoluimus, apparet legendum esse: *Et sine parcomonia.* Quae phrasis Marcellino nostro familiaris est, adeo ut exempla congerere, putidae et odiosae diligentiae sit. VALES.

10. *Et in tuto foro residua credens.*] Sic primus edidit Sigism. Gelenius. Nam Castellus locum suo more corruerat. Videndum est tamen, ne satius sit sic legere: *Et intuta foro residua credens.* In Mf. enim codice Regio, [et Colbertino.] et in Editione Rom. scriptum reperi: *In tota foro residua.* IDEM. *Intuta foro residua credens.* residuis militibus haud satis tuto confidens. W.

Qui equestrem turmam Comitum tuebatur.] Hi Comites diversis cognominibus appellati, inter vexillationes militabant sub Magistris militum. Alii enim Comites seniores, alii iuniores, alii Comites Clibanarii, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. De Comitibus Sagittariis loquitur Marcellinus noster in fine lib. 18. c. 9. §. 4. his verbis: *Aderat Comitum quoque Sagittariorum pars maior, equestres videlicet turmae, ubi merent omnes ingenui barbari.* VALES.

Et Bappo ducens Promotos.] Promoti quoque inter vexillationes merebant. Equites Promoti in Notitia Imperii Rom. appellantur: eorumque iterum meminit Marcellinus in lib. ult. hisce verbis: *Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit.* Ceterum quod ad Bapponis ipsius nomen attinet, nescio an idem sit, qui postea Praefectus urbi Constantinop. fuisse dicitur Modesto et Arinthaeo Coll. in leg. 21. Codicis Th. de Praeto-

ribus. VALES. Praefectus fuit non Constantinop., sed Romae. v. Corsini de Praef. urbis p. 251. W.

Cum commissis sibi a Principe.] In huius loci corruptione apparet praecipue temeritas Petri Castelli. Nam cum in Editione Rom. quam velut archetypum habebat, sic legeretur perinde ut in codice Regio: *Et Bappo ducens promoti . . . . . missis sibi . . . . . causa communis velut propria . . . . . veterum exemplo usuenter fulminis hostibus superfusi, etc.* Castellus hoc edidit modo: *Et duces Promotorum cum missis sibi a Principe ruebant auxiliis. Urgebat causa communis velut propriam viri cunctis arcantibus, veterum exemplo accolarum fluminis hostibus superfusi.* Quae quidem delirantis hominis somnia esse nemo erit, qui non fateatur. Ita Gelenius, cui de correctoris facinore aliquid suspicionis obvenerat, nonnulla ex his refecuit, alia in meliorem sensum planioremque reformavit. Sed vir doctissimus in eo quidem lusit operam. VALES.

11. *Causa communis velut propria.]* Huius loci licet mutili sensum deprehendere facile est: vult enim dicere Marcellinus, milites ducum exemplo incitatos, publicum dedecus, cladem scilicet Arbationis temeritate acceptam ulcisci properasse, non secus ac si privata ipsorum res ageretur. Quo sensu Nazarius in Panegyrico in Constantini quinquennialibus dicto: *Secuti, inquit, hunc ardorem fortissimi milites, et dignos se ductu eius imperioque testati, sic viritum laboraverunt, quasi summa res singulorum manu niteretur.* Eodemque pene modo Pacatus in Panegyrico: *Milites, ait, pristinae virtutis, Romani nominis, Imperatorum denique memores, causam publicam manu agere.* * In eam sententiam eleganter Chrysostomus in Homil. ix. in Matthaeum: *ἡ πόλις παρατάξει ὁ πρὸς τοῦτο μόνον ὄρεν στρατιώτης, ὅπως αὐτὸν διασώσῃς φύγων, καὶ τοὺς ἄλλους μετ' αὐτοῦ προσταλάει· ἄσπις οὐκ ὁ γενναῖος καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὰ ὅπλα τιθέμενος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸν διασώζει.* Eadem dicit Xenophon in lib. 11. de institutione Cyri pag. 51. VALES.

Vim cunctis arcantibus veterum exemplo accolarum fluminis.] Nihil potuit ineptius excogitari. Nam primo Romani non iam vim arcant, sed ipsi ultro lacessunt barbaros: deinde quid sibi volunt hic exempla accolarum fluminis? Quod si nobis hic ariolari licet, sic sere scriptum esse a Marcellino censeo: *Et Bappo ducens Promotos. Iamque propilatis missilibus ac veruta cum urgeter causa communis velut propria, animati milites rectorum exemplo, insiarque fluminis hostibus superfusi, etc.* Extrema quidem ita ab Marcellino consignata fuisse non dubito. Sic enim loqui solet, ut in lib. 14. c. 5. §. 6. de Paulo: *Iussa licentius supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus insudit.* VALES. Cf. Dorvill. ad Charit. p. 351. W.

Non iusto praesto, sed discurfionibus praedatoritis.] Extrema vox a P. Castello ex coniectura suppleta est, cum in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum, quemadmodum etiam in exemplari Regio deprehendi. VALES.

Corpora nudantes intecta.] „Nihil insulsius. Quid huc facit intecta? cum nudata corpora dicat. Scribe igitur *interea.*“ Haec ex Boxhornio adscripsit Reinesius. Nihil vero mutandum, nec aliter XIX, 11, 15. *lasera nudantes intecta.* Corpora intecta sunt

corporis partes, clypeis ocreisve non munitae; poplites, surae, dorsa, uti est xxvii, 10, 15. W.

*12. *Eorum dorsis videbantur innexti.*] Emendavi, *Eorum dorsis videbantur innexti*, ut codex Reginus [et Colbertinus,] ac Editio Romana praeferebant.* VALES.

C A P V T V.

1. *Extincturus.*] Malim *destructurus*, quod turbini magis aptum, et a Codice antiquo firmatur. W.

2. *Pedestris militiae rector iratus.*] Etiam tacente me facile coniciat lector ultimam vocem a Castello huc intrusam fuisse: quid enim sibi vult iratus hic Silvanus? Sane nec Editio Rom. nec Reginus codex eam vocem agnoscunt. Sic enim Rom. praefert Editio: *Pedestris militiae rector id efficax ad haec corrigenda.* [uti et codex Colbertinus.] Reginus autem liber, *rector in efficax, etc.* VALES.

Efficax.] idoneus, strenuus. cf. xvi, 12. efficaciss. Caesar xvi, 4. W.

Primum ipsis supervenit.] Longe aliam lectionem servant manuscripti codices Reginus, Florentinus, Vaticanus, Fauchetii, quibus consentit etiam Editio Romana. Sic enim habent: *Primum ipsius superrexzit.* Ex quibus licet corruptissimis veram huius loci emendationem elici: *Principis tussu perrexzit.* VALES.

Gravabatur, periculosa molis onus impingeret.] Et haec spuria sunt, ex Castellii coniectura profecta. In Editione enim Rom. perinde ut in ceteris codicibus Mss. legitur hoc modo, *grav.....* Sequitur deinde lacuna trium circiter linearum. VALES.

3. *Actuarius sarcinallium Principis iumentorum.*] Nomen quidem huius Actuarii supplere nequaquam difficile est, quippe cum ex sequentibus appareat Dynamium intelligi: cuius etiam meminit Iulianus in Epist. ad Curiam et populum Athen. p. 273. Spanh. his verbis: *ἀλλ' ὡς τοῦτο αὐτῷ κατεμνήσθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐφαίφθη Δυνάμιος ἄλλος συγκοφάντης ἐκ Κελτῶν ἤγγειλεν, ὅσοι οὕτω τοῦ Νεῖλου ᾤον ἐν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανίσσθαι.* Quae sic emendanda sunt: *ὅσον οὕτω τὸν Σιλουανὸν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανίσσθαι.* Eiusdem Dynamii meminit Zosimus in sine lib. 2. (c. 55.) Sed halucinari idem videtur, qui Galli Caesaris caedem Dynamio adscribat. Silvanum enim, non Gallum is calumnia perculit. Ceterum Actuarius sarcinallium Principis iumentorum is dicitur, qui curam gerebat describendi equos sarcinales Principis. Eodem modo Actuarius Thymelae equorumque curulium dicitur in lege 21. et 22. Codicis Tb. de diversis officiis. Glossae veteres *ἐπιμηματογράφον* Actuarium, et Memorialium vertunt. Haec autem iumenta Principis sarcinalia ad Bastagam referre soleo, ita ut Actuarius sarcinallium iumentorum nihil aliud sit, quam Actuarius Bastagae, seu largitionalis, seu privatae, de quibus mentio fit in Notitia Imperii, et in Codice. Petrus Patricius in Historia Rom.: *οἱ τοῦ Δικινίου ἐφέσω λανθανούσης χρησάμενοι, τὸν βαστάγην αὐτοῦ μετὰ βασιλικῆς ὑπηρεσίας κατέσχεον.* Id est: *Liciniani subita incursione nec optinantes aggressi, sarcinalla Principis iumenta, cum omni Regio ministerio ceperunt.* VALES.

Ut quasi.] Alterutrum abundat. W.

simpliciter.] i. e. lubenter, bono animo. Quod praecedit *nil* suspicans, fortasse glossema est. W.

4. *Lampadio Praefecto Praet.]* Cuius meminit Zosimus lib. 2. ubi eum cum Dynamio et Picientio caedis Galli Caesaris auctorem fuisse prodit; sed, ut supra dicebam, fallitur graviter. VALES.

**Eusebio, cui cognomentum erat inditum Mattiocopae]* Sic Polemon apud Athenaeum Stelocopas dictus est Deipnosophistam lib. vi. In quem vide Casaubonum capite v. Itaque Matrocopas dictus est παρά τὸν κόπτον τὸν περὶ τὰ μάτια: quod nimium diligens esset circa res minutas et parvas. Antonius Osiellus V. Cl. I. C. in suis ad me litteris datis Lutecia anno 1612. scripsit, *Mattiocopam* cognomen ioculari et ridiculum sibi videri, compolitum ut *artocopa*: quo significetur *castemietto*, aut *briffente*: μάτιον enim micam significat; κόπτειν, incidere, secare. * LINDENB.

Mattiocopae.] D Petavius vir longe doctissimus in Notis ad orat. 4. Themistii emendat, ματιοκόπη, ut parvus ac sordidus quidam intelligatur Eusebius: quos Graeci ματιολοχοὺς (rectius ματτιολοχοὺς, uti apud Aristoph. Nub. 451. cf. Lexic. Schneideri. W. appellant, hoc est χρονομέτρως, ut explicant Grammatici, seu ζυγοχροούσας, ut loquitur Artemidorus in lib. 4. cap. 59. In Regio codice (et in Colbertino) scribitur *Mattiocobae*: neque secus in Editione Romana, Augustana, et Basiliensi. * In M^s Tolosano *Mathiochobae*. Quare quis primus vulgatae scripturae auctor fuerit, incompertum habeo. * Forte *Himatiocopae* scribendum est: ut significetur Eusebium, qui Comes fuerat Privatarum, vellem Imperatoris privatam diripuisse et dilacerasse. * VALES. Wesseling Obss. p. 46. emendat ματιοκόπη, a ματιά, rect. ματτιά, quae cupediorum genus est. cf. et Heynium ad Apollodor. p. 1145. In eandem, ut videtur, sententiam Reinellus adscripsit: Lego *mattiocopae*, et ita cognominatum fuisse puto, quod esset ganeo et cupediatius. ματτιά enim quilibet cibus delicatus. W.

Aedesio ex-Magistro Memoriae.] Videtur is esse, cuius mentio existat in veteri Inscriptione huiusmodi. SEXTILIUS. AGESILAUS. AEDESIUS. V. C. CAUSARUM. NON. IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPUM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORUM. ET. COGNITIONUM. SACRARUM. MAGISTER. EPISTULARUM. MAGISTER. MEMORIAE. VICARIUS. PRAEFECTURAE. PER. HISPANIAS, etc. Posita autem haec statua est Valente V. et Valentiniiano iuniore A. Coss. ut subditum habet Inscriptio: cum ea quae narrat hic Marcellinus, gesta sint Consulatu Arbëtionis et Lolliani, id est, anno 22. ante huius statuæ dedicationem. VALES.

Ex-Magistro Memoriae.] Magister Memoriae adnotationes omnes, id est, breves Principis manu subscriptos dictabat et emittebat, ut est in Notitia Imperii Romani. Unde ἀντιγραφεὺς τῆς μνήμης dicitur a Petro Patricio in Excerptis legationum; id est ad verbum, qui dictat ad memoriam, ut loquitur Vopiscus in Caro c. 8. Similiter apud Socratem in lib. 5. Hist. Eccles. Eugenius tyrannus ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως fuisse dicitur, hoc est, Magister serinii sacri, Epistolarum ut opinor. Sozomenus lib. 7. cap. 13. officium Magistri Memoriae describit his verbis: μετακλεσαμένη τὸν βασιβόλον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματέσι τῶν ἀπομνη

τότε τεταγμένον. Benivolum cum Magistrum Memoriae tum fuisse et Rufinus, et Gaudentius Brixienſis aſſerunt: quem Iuſtina evocatum adverſus fidem Catholicam legem dictare compellebat. At id potius erat officium Quaefitoris, ſub cuius diſpoſitione erant leges dictandae, ut ſcribitur in Notitia Imperii Romani. Proinde auctor Hiſtoriae tripartitae cum ſupradicta Sozomeni verba interpretaretur, Quaefitorem vertit, docte quidem, ſed parum vere: fuit enim tum Benivolum, ut dixi, Magiſter Memoriae. VALES.

Ad Conſulatum, ut amicos tunciffimos idem curarat ſubrogari.] Veterem ſcripturam quam Caſtellus temere reiecerat, hic quali poſſibilitate reſtituimus: praefertim cum et Regius codex, et Florentinus *Toloſanusque* [et Colbertinus] Editioni Romanae ſubſcriberent. Sed antiqui moris ignoratio Caſtellum induxit, ut locum prava correptione interpolaret. Seiundum igitur eſt moris fuiſſe, ut Conſules designati amicos ſuos ad officium Conſulare, quod erat Kalendis Ian. evocarent: quod dicebant rogare ad Conſulatum. Pollio in Gallieno (c. 16.): *Maioribus ad Conſulatum ſuum rogavit, iſdemque manum ſibi oſculantibus quaternos aureos dedit.* Et Symmachus in lib. 6. Ep. 10. et 37. Atque interdum Conſules designati non ſua dumtaxat literis amicos evocabant, ſed etiam Principis ipſius literis per Agentem in rebus eos ad Conſulatum ſuum rogari curabant: quem honorem ſibi primo delatum eſſe ſcribit Libanius in Oratione de vita ſua pag. 67. (Reiſk. T. 1. p. 137.) de Richomere Conſule loquens: καὶ μὲλλον τελεῖν εἰς τὸν τῶν ὑπᾶτων χορὸν διπλοῖς με ἐνύλαι γραμμασί τοῖς μὲν αὐτοῦ, τὸ τῶν ἄλλων ποιῶν τοῖς δὲ τοῦ βασιλέως, ὃ οὕτω πρόσθεν ἔγγυόει. Id eſt: *Et cum Conſulatum eſſet initurus, duplicibus me literis evocavit; cum fuiſſe, in quo conſuetudinem aliorum ſecutus eſt: tum Auguſti, quod quidem nemini antea contigerat.* Sed an primum id Libanio tributum ſit, aliis diſquirendum relinquo. Sub ea autem tempora id frequentiffime uſurpatum eſſe, docent Symmachi Epistoſae in lib. 5. et 6. Eiſdem generis eſt Epist. 20. Iuliani Auguſti ad Euſtathium, in qua haec leguntur inter cetera: *ἤν τοίνυν μετῴξων τῆς ὑπατείας αὐτοῦ.* Id eſt: *Venito igitur, ut ſportulam Conſularem ipſe accipias.* Ex his patere exiſtimo, quis ſit ſenſus eiſ loci, quem prae manibus habemus. Ait enim Marcellinus Lampadium Praefectum Praet. curaſſe, ut Euſebius et Aedefius ſibi amiſſimi ad officium Conſulare, Arbetionis ut puto, (is enim hoc anno Conſul fuit) ſeu ſi mavis, Lolliani, evocarentur. *Ceterum quod de Conſulibus dixi, idem etiam de reliquis magiſtratribus ſentientium eſt, qui amicos ſuos ad officium ſuum et ſolemne auſpicandi diem invitare conſueverant, ut teſtatur Chryſoſtomus in ſermone de ſanctis Berenico et Proſdoce pag. 634. καθάπερ οὖν ἀνθρώποι ἀρχὴν λαμβάνοντες πολλοὺς καλοῦσι τοὺς κοινωνήσαντας αὐτοῖς τῆς εὐφροσύνης. VALES.

Verbis obliquis] obſcurioribus, ambiguis, infra XXX, 1. *litteras per ambages obliquis ſcriptas.* W.

Propediem ſollum Principis adiuturum tuarent.] Et hanc lectionem excogitavit Caſtellus, cum in Editione Romana legeretur hoc modo: *Propediem locis principalis adiuturum:* abſque extrema voce, quam neque Regius codex, [nec Colbertinus,] neque ceteri, ut opinor, agnoſcunt. Quocirca ſic legendum puto: *Uſe aliora cooptantem, ei propediem loci principalis adiuturum,*

rent. Ita in lib. 16. c. 6. §. 1. de Arbitione: *Hoc quoque non contentus, ut parvo, locum appeteret principalem.* et supra in lib. 14. c. 11. §. 8. de Gallo: *Principem locum si copia patuisset affectabat.* Sane in Regio codice et Valentino distincto scriptum erat, loci principalis. VALES. *Altiora coeptantem et propediem solum Principis aditurum.* Salmaf. ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 221. ex vestigiis antiquae scripturae mavult legi *captantem et propediem loci principalis potiturum.* Verissime, ni fallor: sic enim oratio est obliqua, quod secus esset in folio Principis aduendo. W.

Ad arbitrium figmenti commisit.] Totus hic locus non minus ad arbitrium figmenti interpolatus est a Castello, quam illae Silvani epistolae a Dynamio interpolatae sunt. Romanae quidem Editionis scriptura haec est: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti co ..... sit vitam pulsaturus infantes Adynamus coeptum Praefectus Imperatori auide scrutari haec et similia censurere ei ..... id sole ingressus intimum caperem tempore, deinde sperans, ut pervigilem salutis custodem.* Atque ita prorsus habet Regius codex, [et Colbertin.] nisi quod *pulsaturum* scribit, et *salutis eius custodem.* Mihi in tam desperato loco, ut vulgo dicitur, aqua haeret. Priora tamen sic videntur legi posse commodius: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti compositum, multos pulsaturum infantes, a Dynamio susceptum Praefectus Imperatori avido scrutari haec et similia censuit offerendum.* Quae emendatio firmatur ex iis, quae paullo post sequuntur: *Dynamius compositas litteras his continentes, quas obtulerat Principi per Praefectum.* VALES. *Hunc fascem (erant enim plures epistolae. v. supra.) ad arbitrium figmenti commisit cet.* Totus locus, usque ad verba: *salutis imperatoriae custodem,* mire depravatus, ex quo nec, uti Valesio constituere eum placuit, idoneum sensum elicio. Lucem olim, quum Ammianum in linguam vernaculam converterem, tentavi adfundere, nec operae etiam nunc poenitet omnino, quamquam in ultimis vineta ipse meae caedere non erubesco. Sic igitur legendum esse putem: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti (arbitrariam, pro libitu excogitam fraudem: paullo inferius: ex libidine confarcinatae falsitatis.) compositum commisit, vitam pulsaturus (sic exilimationem pulsare xviii. 4.) infantis (Silvani) Dynamius Praefectus, (haec firmantur paullo inferius sequentibus: quas obtulerat Dynamius principi per Praefectum) ut pro Imperatore scrutaretur. Hic et similia cum astu texeret (Silvano et ipse nocere machinaretur) Confistorio solus (quod licebat Praefectis Praetorio. v. Haubold de Confistorio Principum Diss. 1. p. 48.) ingressus est intimum, captato tempore sistere (probare) se sperans pervigilem salutis imperatoriae custodem.* Possis etiam propius ad litteras legere *exhibere se vel evincere se, i. e. praestare, qua significatione occurrit ap. Val. Flaccum 1, 248.* W.

Vitam pulsaturus infantis.] Multis de causis displicet haec lectio. Primo enim parum Latina huiusmodi locutio est: deinde non solius Silvani vita calumniis appetebatur, sed eorum quoque omnium ad quos scriptae erant epistolae. Quare potior videtur Regii codicis scriptura, ac Rom. Editionis. Sic Marcellinus noster infra c. 6. §. 2. de Proculo Silvani domestico: *Memor, inquit, somni quo vetitus erat per quietem pulsare quemquam infantem.*

Et in lib. 29. c. 2. §. 8. de Heliodoro: *Quam praecipit confidentia Patriatus columina ipsa pulsavit.* VALES. Ammianus 18. 4. 4. habet *existimationem* pulsare. Quidni ergo et *vitam*? W.

5. *Consistorium solus ingressus intimum.*] Ita supplevit P. Cassellus, inepte, ut solet: quasi haec de Dynamio intelligerentur, homine vilissimo, ac non potius de Lampadio, Praefecto Praetorii, qui fascem epistolarum a Dynamio susceptum ipse Principi obtulit, ut supra notavi. Quod si coniecturae locus esset, sic fero scriptum esse existimarem: *Et illucescente vix sola conclave ingressus est intimum, etc.* ut in fine lib. 30. c. 6. §. 3. de Valentiniano icu sanguinis percito scribit: *Concursu ministrorum vitae secretioris ad conclave ductus est intimum.* VALES.

Ut *pervigilem salutis imp. custodem.*] Non assentior Castello, qui haec ad Silvanum retulit. Mihi non dubium est, quin de Dynamio aut potius Lampadio intelligenda sint, qui de industria in palatium, diluculo venerat, Silvani literas Principi oblatus, ut pervigil ipse salutis imperatoriae custos haberetur. Sic Marcellinus in lib. 16. c. 8. §. 7. de Rufino delatore quodam Dynamii simillimo: *Quo cognito, inquit, Constantius gemens, et tamquam vindicem salutis suae lugens exstinctum.* VALES.

6. *Homines dicatos Imperio.*] Imperatores, quibus commissi exercitus. — *necessitudinibus suis coniuge et liberis, uti xvii, 1, 6.* — Mallobaude, idem qui xiv, 11, 21. Mellobaudes, quae liberiorum inconstantia et alibi in hoc viro occurrit. vid. Ind. 1. W.

7. *Composita sorte turbabit.*] seditionem excitabit, de qua antea ne cogitaverat quidem. W.

8. *Qui incidens Principi in Gallis.*] Longo aliter scriptum erat in Editione Romana. Sic enim habet: *Qui incidentis..... cum venit et in Gallias diffidens a mandatis qui proficiscenti sunt data: eodemque plane modo scriptum est in Regio [et in Colbertino] *ac Tolosano* exemplari. At Castellus, vir ad delirium usque satius, locum sic pro libidine renoxit: *Qui incidentis Principi in Gallis diffidens a mandatis conventis quae proficiscenti, etc.* Quanto sapientior Galenius, qui in Editione Basilienfi sic edi iussit: *Qui incidentis.... cum venisset in Gallias, diffidens a mandatis conventis, etc.* Equidem si quid mei iudicii est, sic a Marcellino nostro scriptum fuisse censeo: *Qui incidentia parviducens, cum venisset in Gallias, diffidens a mandatis quae, etc.* explosa illa inlicita voce *conventis*, quam Castellus ex corrupta Editionis Rom. scriptura *cum venit* temere huc intruserat. Coniecturae autem nostrae suffragatur ipsemet Marcellinus, qui in lib. 31. c. 10. §. 19. de Gratiano sic ait: *Incidentia multa parviducebat et seria.* IDEM. Cur igitur aut unde editum *parvi pendens*? UOX.*

Adscitoque Rationali.] Rationales in provinciis bona caduca et vacantia silco vindicabant. Horum duo genera fuere: alii Rationales rerum privatarum, alii Largitionum sacrarum, ut patet ex lege 4. Cod. Theod. de appellationibus, lege 6. de diversis officiis et apparitionibus. Hi sub dispositione Comitum Largitionum: illi sub Comite rei privatae, ut declarat Imperii Notitia. Utrum vero Rationalis rei privatae, an Largitionum hic intelligatur, difficile est dicere. Observavi tamen fere fundos ac praedia rei privatae applicari solita, aurum vero et argentum Largitionibus. Iulianus in

in Epist. 43. ad Ecebolum: τὰ χρήματα τῆς Ἑδρασσιῶν ἐκκλησίας ἅπαντα ἐκτελεῖσθαι ἀναληφθῆναι δοθησόμενα τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προστεθῆναι πριουάταις: atque hinc intelligenda est lex 7. et lex 20. Codicis Theod. de bonis proscriptorum. Inde etiam est, quod Comes Gildoniacti patrimonii, et Procurator rerum Iuliani sub dispositione Comitum rei privatae ponuntur in Imperii Rom. Notitia. Praeter Rationales erant et Magistri rei privatae, de quibus lex 2. et 4. Cod. Th. de iure fisci, et lex 14. de Decurionibus. De his intelligendus est Eusebius in lib. 8. Hist. cap. 13. de Adauto: διὰ πάσης προελθὼν ἀνὴρ τῆς παρὰ βασιλεῦς τιμῆς, ὡς καὶ τὰς καθόλου διοικήσεως τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης μαγιστροτήτος τε καὶ καθολικότητος διελάθει. et Athanasius in Apologia ad Constantium pag. 679. φοῦφῆος καὶ στίφαρος, ὃν ὁ μὲν καθολικός, ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ. ubi vides Magistros semper Rationalibus adiungi. Unde adducor ut credam mendosam esse legem 26. Cod. Theod. de Decurionibus, in qua legitur: Cunctos ex Comitibus et ex Praefidibus et Rationalibus et Magistris studiorum, etc. Scribendum enim videtur, et Magistris privatae, ut plane confirmat lex 14. eodem titulo. VALES.

9. Ad Tribunalum miserat Fabrica Cremonensis.] Huius Fabricae item mentio in Notitia Imp. Occid. Sub dispositione viri illustris Magistri Officiorum Cremonensis scutaria. LINDENBR. Vid. Ind. II. v. Fabricae. W.

10. baiulum] Pr. usurpatur de iis, qui onera portant, sed literarum baiulus est etiam ap. Symmachum Epp. V, 7, et infra 28, 1, 33. W.

11. adhibitis Francis] Barbaros enim iam Constantinus M. (ut ipse Ammianus dicit xxi, 10, 8.) omnium primus ad usque falces auxerat et trabeas consulares. W.

Tumultuabaturque factis insidiis.] Sic primus edidit Gelenius, ex coniectura, ut videtur. In codice enim Regio *ac Tolosano* atque in Editione Augustana legitur hoc modo: Tumultua....factis insidiis. Mihi non dubium est, quin legendum sit, tumultuando patefactis insidiis. VALES.

12. Consistorianis et Militaribus universis. Consistorium locus est in quo Princeps consultat aut iudicat: θάσιον συνέδριον eleganter interpretatur Hesychius. Quotiescumque autem Princeps in Consistorio sedebat, adstabant fere Praefectus Praet. Praefens, Quaestor Palatii, Magister Officiorum cum Comitibus ac Tribunis sacri Consistorii. Hi omnes Consistorianorum nomine continentur. Neque enim solos Comites ac Tribunos Consistorianos hic intelligi crediderim umquam: praesertim cum Florentius Agens tunc pro Magistro Officiorum in hoc sedisse negotio paulo post referatur. Ceterum et si Consistoriani iudices in hac causa fuerunt, non tamen in Consistorio rem actam esse existimandum est. Etenim, ut supra dixi, Consistorium non dicitur, nisi ubi Princeps est. Et acta in Consistorio ita concipiebantur: Acta habita apud Imp. N. Augustum, N. et N. Consulib. x. Kal. April. Constantinop. in Consistorio, etc. ut apparet ex lege 5. et 8. Cod. Theod. de fide testium. Huic autem iudicio, quod refert Marcellinus noster, non interfuit Constantius Aug. sicuti ex sequentibus apparebit, ubi ait: Imperator doctus gressa relatione

fideli, etc. VALES. Cf. Haubold de Consistorio Principis Sect. II. p. 29—32. W.

Praeterinquiri] denuo inquiri (*Proceſſu redidieren*). Verbum, quod vix alibi reperias. W.

Florentius.] Quum plures eiusdem nominis apud Ammianum occurrant, hunc, patris nomine addito, ab aliis discriminat. v. Ind. I. W.

Tum factum ex priore textu.] Hic locus beneficio Regii codicis a nobis est emendatus, quem Gelenius antea et Castellus corruperant: sed et coniectura nostra nonnihil est adiutus. Nam cum in exemplari Regio *Tolosanoque* [et Colbertino,] perinde atque in Editione Rom. scriptum esset, *longe alii quam dictarat Silvanus*, emendavi, *longe alia quam dictarat Silvanus*. VALES.

13. *Statui sub quaestione praecipit.*] In Augustana Editione Mar. Accursii reperi, *praecipit*: quod magis probo. IDEM.

Suspensus autem Eusebius.] Suspensum in euleo intellige: ut *supra lib. 14. cap. 9.* et infra cap. 9. quod cum non intelligeret Castellus, vocem temere inseruerat hoc modo: *Suspensus autem Eusebius ex-Comite Privatarum, qui se confecto haec dixerat concitata*. IDEM.

Cum Correctoris dignitate abiit, nec non corrigere, etc.] Multa hic mala fide interferat P. Castellus, quae hactenus pro veris ac probis retenta sunt in omnibus Editionibus. Nos, reſectis hominis deliri somniis, veram germanamque scripturam ex fide scripturum codicum Regii, Vaticani, *Tolosani* et Fauchetii, quasi possitiminio restitimus: quam Editio quoque Romana ex parte servaverat: sic enim habet: *Correctoris dignitate regere iussus est Tuscus*. deinde a capite, *Agens inter haec, etc.* Hanc autem lacuna, quae et in scriptis codicibus reperitur, Castello perluaſerat quidpiam hic deesse, cum tamen revera nihil deſit. Solent enim tum in Editione Rom. tum in exemplari Regio eiusmodi intervalla relinqui, praesertim ubi nova narratio a capite instituitur, ut observavi non semel. VALES.

15. *Sciens animum tenerum versabilis Principis in dicta causa timens*] *is. Principis, indicta causa timens, etc.* LINDENBR.

Principis in dicta causa, timens ne absens.] Aliter codex Regius *Tolosanusque*, scilicet hoc modo: *Principis . . . aretur absens, et indemnatus in difficultate positus maxima, etc.* Atque ita quoque habet Editio Romana, nisi quod extrema illa vocis exſae portio deest. Mihi quidem sic commode legi poſſe hic locus videtur: *Et sciens animum tenerum versabilis Principis, timens ne proſcriberetur absens et indemnatus*. aut quod equidem verius puto: *timens ne damnaretur absens et inauditus*. Sic in lib. 26. c. 6. §. 3. de Procopio: *Veritus, inquit, ne hac ex causa indemnatus occideretur, e medio se conspectu discrevit*. VALES. Quaeso, unde habet *proſcriberetur*? Immo reliquiae veteris scripturae oggerunt, *ne trucidaretur absens et indemnatus*. ORON. Gronovii emendationi laet 15, 2, 5. monente Ernſt in Gloſſ. v. *indemnatus*. W.

16. *Dum militaret Candidatus.*] Duae erant Scholae Candidatorum: alii enim Candidati ſeniores, alii iuniores dicebantur: hi ſeptimae, illi ſextae erant Scholae. At ſeniores quidem Gordianus ſenior inſtituit, lectis e Scholarium ordine ſortillimis ac

maximae proceritatis: iuniores autem Gordianus iunior, ut Cedreno placet, aut iunior Philippus, ut est in Chronico Alexandrino. De his Candidatis intelligendus est locus D. Hieronymi de vita Hilarionis, ubi dicit: *Namque Candidatus Imperatoris Constantii, rutilus comâ, et candore corporis indicans provinciam, etc.* et Victor Turonensis in Chronico: *Cui nepos Iustinianus vocabulo fuit, Candidati militia functus.* et paullo post: *Ex Candidato Magister militum ordinarius constituitur.* Nec omittenda est vetus Inscripção, quam Romae in aede S. Petri ad vincula abs se descriptam, mihi communicavit Iacobus Sirmundus quem honoris causa nomino. HIC POSITUS EST. ANTIOCHOS. CANDIDATUS. PRIMICER. Vide Cuiacium ad legem 5. Codicis, qui militare possunt. Ab his autem Candidatis distinguendi sunt Candidati ii, quos inter principia legionum recenset Vegetius in lib. 2. [Distinguendi sunt et *Candidati Caesaris*, qualem se ac fratrem suum fuisse in Praetura petenda ac consequenda, scribit Velleius in Histor. libro 11. c. 124. *Candidati autem Caesaris erant ac vocitabantur, qui commendatione ipsius Imperatoris, et suffragiis tribuum populi Rom. ad Magistratus dignitatesque perveniebant: ut nos docet Suetonius in Iulio Caesare cap. 41.] VALES. Vid. Ind. II. W.*

[*Solum adfuisse mortituro Constanti.*] Constant Aug. factione Magnentii circumventus, apud Helenam oppidum a Gaistone cum lectissimis missis caesus est Sergio et Niguniano Coss. ab omnibus militibus suis destitutus ac proditus: ut testatur Zosimus in lib. 2. c. 62. his verbis: *καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ Γαΐστων εἰς τοῦτο μετὰ τῶν ἐπιλέκτων σταλίντος ἀντιῶν, πάσης αὐτὸν βοήθειας ἀπολειπούσης.* Solus Laniogaisus qui tunc Candidatus militabat, Principem suum non deseruit, ut scribit hic Marcellinus. Turbat tamen Regius codex, in quo scriptum reperi, *moriturae Constantiae.* [In Colbertino codice legi, *moriturae Constanti.*] In Editione certe Romana legitur *moriture.* Sed hanc scripturam non probo. Porro Constantem, cum a Magnentio comprehendendus esset, sibi manus intulisse, ait Chrysostomus Homilia 15. in Philipp. *τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνείλεν ὑπὸ τυράννου καταληφθεὶς:* quod omnium Historicorum consensu refellitur, et auctoritate S. Athanasii in Apologia ad Constantium, ubi et Constantem paullo post susceptum Baptismum ait occisum fuisse. VALES.

[*Supra retulimus*] in libro deperdito. W.

[*Accepto praemio prodituros.*] Male hinc audiebant Franci: quibus familiare ait fuisse Vopiscus in Proculo. (Ser. H. A. T. II. p. 762. Hack) ridendo fidem frangere. Idemque scribit scriptor morosus ac querulus, Salvianus in lib. 7. de gubernat. et Procopius, ut notat Casaubonus ad Vopiscum. Idem tamen constantissimi fuerunt in servanda fide, postquam Gallis permitti humaniorem cultum induerunt. VALES.

[*Cum principiorum verticibus.*] Principia sunt principales milites, qui privilegiis muniuntur. Principiorum igitur vertexes sunt Tribuni, Centuriones, Ordinarii, Draconarii, et similes, ut optime declarat Vegetius in lib. 2. cap. 13. Eosdem Proceres appellare videtur Marcellinus noster lib. 20. c. 4. §. 13. cum dicit: *Ad convivium Proceribus cotrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit.* Libanius vero in Oratione funebri de laudibus lu-

liani, eandem rem narrans: τοὺς ἀρχοὺς τῶν λόγων appellat, ὡς ἐξήρηται τὸ λοιπόν. VALES.

Cultu purpureo a draconum et vexillorum insignibus.] Cum imperii παράσημον esset purpura, quam conficere sub poena capitis interdictum erat; qui tyrannidem arripiebant, purpuram de signis aut vexillis ac statuīs detrahēre necesse habebant: donec imperio confirmato confici sibi purpuream vestem iuberent. De vexillis testatur Capitolinus in Gordianis (c. 8.): *Sublata de vexillis purpura Imperatores eos dicemus.* De statuīs auctor est Vopiscus in Saturnino (c. 9.): *Deposita purpura ex simulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumstantibus amictus et adoratus est.* Et Pollio in Celfo Tyranno p. 326. Libanius quoque in Antiochenſi pag. 363. de Eugenio quodam Tribuno, qui Diocletiani temporibus tyrannidem arripuit: *τυραννίδος ἐργὴ καὶ οὐκ ἔμελλε· καὶ ἦν γὰρ ἀλουγγὺς ἀγῶματι περικειμένη, ταύτην ἐνδὺς ἔργου εἶχετο.* Interdum etiam ex gynaeceo segmentum aliquod rapiebant purpurae. Sic Procopius a Paulina Constantii quondam uxore purpuram accepisse dicitur in lib. 26. c. 7. §. 10. Et Iulianus in Oratione 1. et 2. ad Constantium, Silvanum ait non ex signis, sed ex gynaeceo purpuram sumpsisse: quod quidem in contemptum tyranni probabiliter ab oratore confictum exillimo. IDEM. Nuspiam pannuli purpurei quidquam, nisi in signis militaribus vel statuīs Deorum reperiri poterat, monente Ernest. v. Purpureus. De *Draconibus* locus classicus est xvi, 10, 7. W.

18. *Submissis verbis perstringebatur mentio.*] leviter et timidiuscule iniecta est. W.

Per Admissionum Magistrum.] Magister Admissionum is erat, qui viros honoratos in Consistorium introducebat. Huius meminit Vopiscus in Aureliano, et lex 12. Cod. Theod. de glæbali onere; et alibi mentio eius dignitatis occurrit. Sub eo fuit officium Admissionum, qui Admissionales dicuntur in lege 3. et 7. Cod. de privilegiis eorum qui in palatio militant. Fuit et Proximus Admissionum, cuius meminit Marcellinus in lib. 22. c. 7. §. 2. *Manumittendis ex more inductis per Admissionum Proximum.* Is erat primus post Magistrum: unde intelligitur, quare honoratus fuisse dicat Marcellinus, per Magistrum accessiri. Ab his Admissionalibus non multum diversi sunt invitatores, qui admittendos ultro invitabant, de quibus loquitur lex ultima, Cod. de diversis officiis. Hi porro omnes erant sub dispositione Magistri Officiorum, ut ex Notitia Imperii constat, ad quem spectabat viros clarissimos et legatos omnium gentium in Consistorium inducere, ut testis est Cassiodorus lib. 6. in formula Magisteriae dignitatis. VALES.

Ingresso Consistorium offertur purpura.] Quam adorare morte novo cogebatur. Inf. adorare solenniter anhelantem cessius purpuram. Quo modo etiam ipsi Imp. loquuntur, L. 4. C. de Consulib. et non sparg. L. 1. C. de Praepos. Cub. L. unic. C. de Comit. et Tribun. L. 1. C. de Silentiar. L. fin. C. de Palat. sacrar. Larg. L. 2. C. de privil. Schol. Graeci dicunt, *χλαμῆδες προσκυνοῦντες*. Themist. Orat. xiii. LINDENB. *Consistorium.* Cf. Haubold de Consist. Principum Sect. 1. p. 48. 49. W.

Offertur purpura.] Id est, adorandae sacrae purpurae copia datur. Solebant enim Imperatores ultro ipsi venientibus chlamy-

dis laciniam porrigere, quo maiore animo accederent. Unde Iulianus Aug. Lucilliano ait: *Maiestatis insigne non ut consiliario tibi, sed ut desinas pavere, porrexi.* Infra in lib. 21. c. 9. §. 8. Adorandae autem purpurae ritus erat eiusmodi, ut Patricii quidem ad dextram Principis papillam adorarent, Princepsque eorum caput deoscularetur: Senatores vero ac ceteri genu dextro ante Principem flexo abscederent, quemadmodum scribit Procopius in Anecdosis sub finem: quem habitum exprimit Marcellinus paullo post, (§. 27.) cum de Ursicino haec dicit: *Adactusque inclinaute negotio ipso cervicem adorare solemniter anhelantem celsus purpuratum.* Vide Suidam in *προκυλινοῦσθαι*, et Eusebium lib. 4. de vita Const. cap. 57. *Cum autem purpura ab Imperatore esset oblata, tunc is qui erat admissus, purpuram manu apprehensam deosculabatur, ut indicat Chrysostomus in oratione xi. ad populum Antiochensem: *εἰ γὰρ πορφύρεα τὴν βασιλικὴν οὐκ ἂν ἀνίσχοιτο χερσὶ δέξασθαι μεμιασμέναις.* VALES.

[*Omnium primus extero ritu.*] Antè haec verba lacuna est in omnibus codicibus scriptis, adeoque in Editione Romana: quam quidem lacunam P. Castellus infeliciter supplere tentaverat hoc modo: *Offeritur purpura multa, quam ante Principis pedes explicitam straverunt.* Sed Sigismundus Gelenius haec deliramenta ex Editione sua expunxit. Exstiterè postea qui illam Castelli coniecturam reconcinnarent, ut videre est in Editione Lindenbrogii. Sed haec utpote spuria, et ex ea, quam dixi, officina profecta nos quoque delevimus. Deest autem in hac lacuna, ut eundem iudico, unum aut alterum vocabulum hoc modo: *Diocletianus Augustus omnium primus, etc.* Certe id Diocletiano tribuunt Eutropius, et Aurelius Victor (de Caesar. 59, 4.), Eusebius in Chronico, et Zonaras in tomo 2. Annalium, (12, 31. extr.) his verbis: *οὐκ ἔτι προσαγορεύεσθαι παρὰ τῆς χειρὸς ἡμέτερῃ, ἀλλὰ προσκυνεῖσθαι ἰδίῃσι· καὶ τὰς ἐσθῆτας ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδήματα χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ μαργάραις ἐκόσμησε, καὶ πλείονα πολυτέλειαν τοῖς βασιλικοῖς παρασημίους ἐτίθετο· οἱ πρῶτην γὰρ βασιλεὺς κατὰ τοὺς ὑπατοὺς τίθειντο, καὶ τῆς βασιλείας παράσημον μόνον εἶχον πορφύρεον περιβόλαιον.* Id est: *Non iam amplius a Senatu salutari sustinuit, sed adorari se iussit: vestesque et calciamenta auro et lapillis et margaritis ornavit: ac regis insignibus plus magnificentiae addidit. Nam superiores Principes instar Consulatum observabantur, et imperii insigne purpuream tantum chlamydem habebant.* Ceterum integra haec de Diocletiano seu quovis altero periodus per me quidem expungi potest: a Grammatico enim quopiam ad oram libri adnotata, ac postea in contextum irrepsisse videtur. IDEM.

[*Ante Principis pedes.*] Ritus hic *προσκυνήσεως* non a Constantio primum introductus, sed iam olim ab Impp. Romanis usurpatus fuit. De Diocletiano scribit Eutrop. lib. ix. c. 26. quod *Imperio Romano primus Regiae consuetudinis formam, magis, quam Romanae libertatis innoxit: adorantque se iussit, cum ante eum cuncti salutarerent.* Trebell. Pollio de Zenobia (Scr. H. A. T. II. p. 331. Hack.): *Adorata est more Persarum.* Et iam ante monstrum illud hominis Heliogaballus, adorari se ritu eo iusserat. Sed Alex. Sever. optimus Princeps, continuo ubi ad Augustam dignitatem evectus, id ne frequentaretur iussit. Lamprid. (in Alex. Severo c. 18.) *Adorari se vetuit, (Alex. Sever.) cum*

tam coepisset Hellogabalus adorari, Regum more Perfarum. Quo autem gestu haec adoratio peracta, et quid a salutatione differat, multis declarat V. Cl. Barnab. Briffon. de ritu Perfar. lib. 1. LINDENB.

[*Iudicum.*] Iudices h. l. sunt potestates sublimes, excelsae, summi magistratus, uti alibi ap. Nostrum, v. c. xx, 8, 14. 9, 1. et Salmat. ad Scr. H. A. T. II. p. 731. Sed totum locum inde a verbis *omnium primus* usque ad *legerimus* cum Valelio spurium arbitror. W.

19. [*Forago Orientis*] qui totum Orientem in partes suas trahere, sibi filiisque subiicere vellet. cf. c. 2. et xiv, 11, 2. W.

[*Constantini M. fuerat committito.*] Id est, fuisse praedicabatur. Simili idiotismo Gallicanus in Cassio dixit: *Qui, si obtinisset imperium, fuisset non modo clemens, sed bonus, sed utilis, sed optimus Imperator.* VALES. Et haec glossematica esse vel ex addito cognomine *Magni* colligo, quod; nisi fallor, Constantino serius dari coepit. W.

[*Solus petebatur.*] Iniuriam igitur Ursicino facit Gibbonus T. IV. p. 291. ed. Lipsi. iudicans illum eo consilio, ut amissam Imperatoris gratiam recuperaret, iniustum ac turpe negotium vel ultro suscepisse vel sibi iniungi passum esse. *Exculceratum* calumniis iam adpetitum et oppressum, uti exponit Ernest. in Gloss. W.

20. [*Praegressus*] praeveniens. Sic xxi, 5, 13. anteverſio et praegressus. *Controversa defensio* ad quam excutiendam multum temporis requireretur, *Partes* litigantes, Ursicinum et accusatores eius. W.

22. [*Publicas . . . . . coniunctis.*] In Ms. Florentino *ac Tolosano* [Colbertinoque] atque in Editione Augustana legitur, *publicas . . . . . et coniunctis.* Neque aliter Regius codex, nisi quod lacunam habet nullam. Equidem non dubito, quin legendum sit ut edidi: *Proceptoribus Domesticis decem ad iuvandas necessitates publicas ei coniunctis.* Nam et sensus ita postulat, et observavi hanc particulam *et* poni solere pro *et*, tum in codice Regio, tum in Editione Romana. VALES.

[*Verintano*] Idem sine dubio, qui xviii, 8, 11. Verennianus domesticus protector. W.

[*Residui omnes propinqui et familiares.*] Tres postremae voces additae sunt a P. Castello. Nam in Mss. codicibus Regio et Florentino, [Colbertinoque] *ac Tolosano*, atque in Editione Rom. legitur tantum: *residui omni . . . . . iamque, etc.* quod monitum volui, ne quis spuria pro legitimis acciperet. VALES.

23. [*De se metu quisque.*] Hunc locum sic lego et interpungo: *Iamque eum egressum, solum de se metuens quisque per longa spatia deducebat.* Certe in exemplari Regio *Tolosano* que* legitur *metum, idem.*

[*In locis suis sacunda constituunt*] verum iis pretium attribuant. Sic Ernest. in Gloss. v. locus. W.

[*Ex internis veritatis ipsius promulgatam.*] Haec est scriptura Regi codicis [et Colbertini.] et omnium, ut opinor, scriptorum exemplarium. Editio Rom. habet: *in externis; Ver. ips. promulgatam.* Unde P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *in aeternis veritatis ipsius adytis prom.* Mihi potior scriptorum

codicum lectio visa est: quae confirmatur ex lib. 31. (c. 16. §. 1.) Ceterum haec Tulliana sententia hodie in libris Ciceronis non reperitur. [Petrus quidem Pithoeus ad oram Ammiani sui manu sua notavit, hunc locum sumptum esse ex Ciceronis oratione post reditum in Senatu habita: sed eam sententiam diu multumque ibi frustra quaesivi.] Altera tamen similis legitur in oratione ad Pontifices, his verbis: *Nam etsi optabilis est cursum vitae conficere sine dolore et sine iniuria: tamen ad immortalitatem gloriae plus affert, desideratum esse a suis civibus, quam omnino numquam esse violatum.* VALES. Et certe vulgo solet in Ciceronis editionibus inter fragmenta ex incertis libris reponi, etiam Nizolio his inter incerta id referente. Sed mirum est, quum sic se quaesivisse testetur vir doctissimus, non obvenerit illi locum ex oratione, quam habuit Tullius ad Quirites post reditum, (c. 1.) prorsus eadem sententia et verbis etiam propinquioribus. *Etsi homini nihil est magis optandum, quam prospera, aequabilis, perpetuaeque fortuna, secundo vitae sine ulla offensione cursu; tamen si mihi tranquilla et placata omnia fuissent; incredibili quadam, et paene divina, qua nunc vestro beneficio fruor, laetitiae voluptate caruissem.* ORON.

[Saevis.] Reinellius malebat *scaevit*. W.

24. *Erratica quaedam antevolans p. fama.*] In Editione Rom. excusum est *erraria*. In Regio autem codice [et in Colbertino] scriptum inveni *aeraria*: proinde legendum esse arbitror *aëria*, prout in Ms. Tolosano exaratum est. Sic infra in libro 18. c. 6. §. 3. *Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam praepetem volitare*: quo in loco Editio Romana habet, *per errarios tramites*, plane similis errore. VALES.

25. *Convena.*] Adiectivum, uti aquae convenae xxiii. 3. 8. Novelli contemtim. cf. xxvii. 6. 15. *Per ludibrioſa auspiciū virium accessu firmandi*, cui fortuna nunc quidem accessione virium favere videretur, eundem tamen mox ludibrio habitura. *Dux stebilis* misellus, cum imperatore scil. comparatus Urſicinus. W.

26. *Sub elogio uno*] cf. xiv. 7. 2. W.

27. *Anhelantem cellsius purpuram.*] Non intelligo, qua ratione dicatur anhelans cellsius purpura. Etenim cellsius anhelare nonnisi de homine dici potest, qui ad maiora adspiret; ut in lib. 26. c. 6. §. 1. de Procopio: *Velut Imperatoris cognatus altius anhelabat.* et in lib. 27. c. 9. §. 4. *Qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistincte putant omnium pendere fortunas.* (et xxviii. 1. 31. *Anhelans statu superbo Maximinus.* W.) Quocirca saniores esse existimavi scripturam codicis Vaticani, qui sic habet: *Anhelantem cellsius purpuratum.* Accedit, quod in Editione Rom. et Regio "Tolosanoque" [ac Colbertino] codice legitur *purpuratam*. VALES.

28. *Per quaestiones familiarium*] ob suppositas a Dynamio supra memoratas epistolas. W.

29. *Angustias Alpium perrumpere Cottiarum*] castra movere, et in Italiam proficisci adversus ipsum Constantium. W.

30. *Cautis spei ministris.*] In exemplari [Regio [et in Colbertino] est scriptum, *cauti spei ministris*: atque ita in reliquis exemplaribus scriptum esse non dubito. Legendum igitur est, *cautis rei ministris*. Nam ut omnes sciunt, *p* pro *r* in libris

manu exaratis saepissime visitur; quod in codice Regio frequen-
tissime deprehendi. VALES.

31. *Sequeſtres*] internuntios. cf. xiv, 7, 21. W.

Conventiculum ritus Chriſtiani] templum. Cf. xxvii, 3, 13. W.

Gladiorum totibus trucidarunt.] De caede Silvani sic loquitur Zonaras: σταλὲς γὰρ Οὐρσικίνος ἐκεῖ καὶ χρημασί τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν τὰς ὑποφθίγας, δι' ἐκείνων ἀνέλε τοῦ Σιλβανόν. Id est: *Missus enim illuc Urſicinus, Silvanum corruptis pecunia ipſius militibus interemit.* Quem quidem locum eo libentius adſcripi, quod Urſicini in eo sit mentio, de quo apud ceteros Scriptores altum silentium est. Haec Silvani defectio simul ac caedes contigit Arbetione et Lolliano Cosl. ann. Domini 355. Exstantque nummi, in quibus DK. FL. SILVANUS. P. P. AVG. appellatur, teste Goltzio. VALES.

33. *Cum Armaturis prodittonem ante Mursense pr.]* Silvanus Armaturarum Tribunus paullo ante Mursense praelium a Magnentio ad Constantium una cum militibus suis transierat: quo facio Constantium ad persequendum Magnentium longe alacrior est factus, ut narrat Iulianus in Orat. 1. ad Constantium (p. 48. Spanh.): τῶν στρατευμάτων δὲ τὴν εὐνοίαν τίς ὢν ἀξίως διηγέσται; τάς μὲν ἱππῶν πρὸ τῆς ἐν Μύσῃ παρατάξεως μετῴκηται. et Orat. 2. in fine: ἴλη τε τῶν ἱππῶν σὺν τοῖς σημείοις καὶ τὸν εὐστρατηγὸν ἀγούσα, τούτῳ τοῦ κινδύνου συμμιτέχων μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ εὐτυχίας ἤξiou. Quibus in locis notandum est Iulianum eius defectionis gloriam Silvano, quippe ob perduellionis crimen occiso, adimere, et ad milites ipsos transferre. Zonaras tamen, *uti Ammianus,* Silvano eam prodittonem assignat: Σιλβανὸς εἰς τῶν αὐτοῦ ταξιστῶν μετὰ πλεθους ὀπλιτῶν ἐκείνον ἀπὸν, Κωνσταντίῳ προσῆλθε τῷ αὐτοκράτορι. Et Aurelius Victor (c. 42.): Is namque Silvanus ortus in Gallia barbaris parentibus, ordine militiae, simul a Magnentio ad Constantium transgressu, postquam ad magisterium adolescentior meruerat. Ex Iuliani verbis supra allatis Armaturae equites fuisse apparet: quamquam Zonaras pedites videtur vocare. VALES.

Patris quoque Boniti.] In Editione Romana legitur *Poniti*. Regius codex (et Colbertinus) habet *Boniti*:] quod praetulerim equidem. Nam et apud Pollionem in Regilliano Bonitus quidam stipator Gallieni memoratur: et apud Paulum in lib. 5. historiae Longob. Bonitus recensetur, quintus a Benedicto Abbas montis Callini. IDEM.

34. *Silvanus devictus est*] Mutare nolui, fateor tamen praeplicere, quo ducere Codices nonnulli videntur: *Silvanus desit* est. Vid. Gronovii Praef. p. xxxi. W.

35. *Quaunque arte contraria*] opposita fortiter factis, ergo ignavia, desidia. W.

36. *De Gallicanis interoepta thesauris.]* Hi thesauri ad sacras Largitiones pertinebant: unde Praepositi thesaurorum per Gallias sub dispositione Comitum Largitionum in Notitia Imperii recensentur. Eorum meminit Marcellinus in lib. 22. c. 3. §. 7. *Donis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Caesar, proculdubio inferat dari.* Loquitur de Ursulo Largitionum Camite. Erant autem duo genera Largitionum seu thesaurorum. Alii enim Comitatenſes dicebantur the-

sauro, qui scilicet in comitatu Principis una cum ipso Comite verlabantur: alii provinciarum seu urbium singularum, ut patet ex lege 2. et 3. Codicis Theod. de privilegiis eorum qui in sacro pal. Unde pari ratione Palatini sacrarum Largitionum alii Comitatenles, alii Mittendarii dicebantur, ut scriptum est in Glossis Nomicis. Comitatenlensium Largitionum meminit Petrus Alexandrinus in Epistola quadam apud Theodoritum lib. 4. Hist. ὁ τῶν κομιτατησίων δὲ λαγγυριῶν κόμης. Et Marcellinus in lib. 31. c. 12. §. 10. cum dicit: *Theauri entm et fortunae principalis insignia cum Praefecto et Consistorianis ambitu moenium tenebantur.* VALES.

Etiam tum] nam postea temporis Magister Officiorum exstitit. v. xxvii, 9. 2. W.

Rationario apparitionis armorum Magistri.] Id est, Officialis Magistri militum, qui militarium numerorum rationes tractabat. Sic Marcellinus lib. 26. c. 1. §. 6. *Leb adhuc sub Dagalaipho Magistro equitum rationes militarium numerorum tractans.* Et in lib. 18. c. 5. §. 1. de Antonio quodam sic ait: *Rationarius Apparitor Mesopotamiae Ducis:* statimque id officium ita describit: *Et utriusque linguae litteras sciens, circa rationcinia versabatur, qui quarumve virtum milites ubi agant, etc.* Hi aliter et communiori vocabulo Numerarii dicebantur. Nam in Imperii Notitia in officio Magistri militum Numerarii ponuntur statim post Principem totius Officii seu Apparitionis. Et ita quoque Marcellinus noster in lib. 19. c. 9. §. 2. *Iacobus, inquit, et Caesius Numerarii Apparitionis Magistri equitum.* Vide titulum in Cod. de Numerariis et Actuariis. Hos Graeci ψηφιστάς seu ἀραψηφιστάς vocant. Basiliius in Epist. 250. ad Dorotheum, τῶ ἀραψηφιστῇ τῆς τάξης τῶν ἐπαρχῶν ἰδῶκα τὴν ἐπιστολὴν. vertendum est: *Numerario Officii Praefecturae Rrct.* Et Sozomenus in lib. 4. cap. 26. de Marathonio quodam: ὅς ἀπὸ ψηφιστοῦ δημοσίου τῶν ὑπὸ τοὺς ἐπαρχοὺς στρατιωτῶν: quae eodem modo vertenda sunt. Eunapius λογιστάς eos appellat, ubi de Harbazacio, qui in Chronico Marcellini Comitis et Iordanis corrupte Narbazacus nominatur: καὶ οἱ γε προσήκοντες αὐτῷ λογισταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων, τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν ἔδεισαν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἰταίων καὶ τὸν ἐκ χειρῶν ἀριθμὸν αὐτῶν διέφυγεν. Id est: *Ac Numerarii qui illi apparebant ex more, militum quidem numerum norant: meretricum vero copia omnem eorum calculum superabat.* Exstat illustris hic locus apud Suidam in Ἀρβασάκιος. Quibus addo *Vegetium* in capite xix. libri 11. et Themistium in oratione 17. VALES.

Laqueus vitam eripuit] v. xxx, 2, 12. W.

Vitam in causa Trip. legat. rupit.] Scripti codices uno omnes consensu habent, *erupit.* Augustana Editio, *eripuit:* quod huic clausulae convenientius esse existimavi. VALES.

In causa Tripolitanae legionis.] Inf. lib. xxviii. 6. LIND. Conf. et 30. 2. W.

37. Croesum legitmus Solonem.] Vid. Herodot. lib. 1. c. 33. Diogen. Laërt. in Solone, Plutarch. lib. de Discrim. adulat. et amici. LINDENBR. Reinellus adscripsit: Negat Meursius in Solone c. 26. p. 108. W.

Dionysium intentasse Philoxeno mortem.] In latomias Syracusanas coniectum Philoxenum scribunt, ubi et Cyclopem salubram composuit. Aelian. Varior. lib. xii. cap. xlii. Carmen vero

Dionysii tragoediam fuisse Plutarchi ait, de Fort. Alexand. Διονύσιος ὁ τὸν ποιητὴν Φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβαλὼν, ὅτι τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθῶσαι, κελυσθεῖς, εὐθύς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὤλην μίχρη τῆς κορωνίδος αὐτὴν περιέγραψεν. Vide Suid. in Philoxeno. LINDENB.

Absurdos et inconcinnos.] ἄμετρα καὶ κακοσύνετα Lucian. de non cred. calumnia c. 14. Vide incundissime haec narrantem Dioscor. Siculum xv. 6. et ibi Wesselingium T. vii Bip. p. 694. Nec poenitebit contulisse quae Davisius monuit ad Ciceron. Tusc. v. 22. p. 428. ed. Raib. W.

CAPUT VI.

1. *Tartareus*] sceleratus, execrands. Cf. xxviii, 1, 10. xxix, 2, 6. W.

Silvani Domesticus.] Domestici erant Apparitores, seu Officiales Iudicum, tam civilium, quam militarium, in lege 3. Cod. Th. de assessorib. lege 16. et 17. de numerariis et actuar. et lege 8. de principib. Agentum in reb. Et ita apud Symmachum Domestici sumuntur aliquoties. Domestici officium dicitur in novella Theodosii de Scholaribus, et in lege 1. Cod. de privilegiis Scholarum: Domestici militia in lege 17. citata Cod. Th. de numer. et apud Calliodorum in Epist. 6. lib. xi. lidem et Cancellarii dicebantur, nec ordine militiae, sed lectione Iudicis ad eum locum veniebat, teste Calliodoro, et lege 3. Cod. Theod. de assessor. Eorumque videtur honoratior fuisse militia. Nam Heraclianus Comes Africae Sabinum, Domesticum suum, generum sibi elegisse dicitur ab Orosio in lib. 7. Et Imperatores in lege 5. Cod. Th. ad legem Iul. repetund. satis innuunt, altissimum hunc fuisse militiae gradum, his verbis: *Natalem quondam Ducem ad provinciam quam nudaverat, ire praecipimus, ut non solum quod eius non dicam Domesticus, sed manipularius ac minister acceperit, etc.* Basilii in Epist. 285. ad Iulittam: ἐπιστάτα δὲ καὶ Ἑλλὰδι τῷ οἰκείῳ τοῦ ἡγεῖσθαι. Id est: *Scripti etiam ad Helladium Domestici Praefecti: eundemque maxima libertate cum Praefecto agere tellatur.* Isidorus Pelusiota epist. 300. lib. 1. *δομestικὸν τοῦ ἡγεῖσθαι* dicit Latino vocabulo. Ceterum hi Domestici omnium fere consiliorum participes erant: quare periclitantibus Iudicibus ipsi quoque in periculum rapiebantur, quemadmodum docent leges supra laudatae, et Orosius in libro citato. Marcellinus noster in lib. 30. c. 2. §. 11. *Caesarium, inquit, antehac eius Domesticum, quae Remigius egerit, vel quantum acceperit; ut Romani iuvaret actus infandos, per quaestionem cruentam interrogabat.* Hinc Malchus in historia Byzantiaca conciliatores ac Ministros furtorum Domesticos Iudicum dici notat: καὶ τοὺς προσαγωγὰς τῶν λημμάτων τῆς ἀρχῆς, οὓς δομestικούς καλοῦσι ῥωμαῖοι, ἐπιμύπειν ὡς τάχιστα λόγον δίδοντας ἢ ἔλαβον. Id est: *Et ministros atque interpretes furto- rum, quos Romani Domesticos vocant, ad se mitti, rationem reddituros eorum quae acceperant.* Non sunt autem confundendi hi Officiales cum Domesticiis Protectoribus, neque item cum Domesticiis thematis et cohortis, ut fecit Lindenbrogius ad hunc locum. VALES.

Silvant domesticus.] Bene de hac dignitate Glossarium Nomicum. Δομῆτικος τοῦ βέματος, ὅς μετὰ κόμης καὶ ὀφίας εἰς τὴν προσέλευσιν τοῦ στρατηγοῦ τίταται. Sic Solomon quidam Belisarii, et Praeaeatius Petri, Imp. Mauricii fratris, Domestici fuere. Procopius Vandalicor. lib. 1. Σολόμων ὁς τὴν Βελισσαρίου ἐπιτροπὴν στρατηγίαν δομῆτικόν τούτον καλεῖσι Ῥωμαῖοι. Sic enim locus hic legendus. Theophylact. Simocat. lib. viii. pag. 396. Πραεστίνος, ὁ τὰς τοῦ Πέτρου πιστευμένους φροντίδας, ὅς δομῆτικόν εἰώθασιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. Et de Romani, deque Remigii Domesticii Ammian. lib. xxviii. c. 6. et xxx. Sic *consortium et schola Domestlicorum*, Ammian. lib. xlv. et xxviii. l. 38. de Decurionib. l. unic. de Praepos. labor. alibique in Cod. Theodof. et Iustinian. locis permultis. LIND.

Levi corpore] imbecillo. Locus plane huic geminus est xiv, 7, 15. — *Citari faceret* more sequioris aetatis: faceret et citarentur. Eodem modo *remitti fecit* xxviii, 7, 3. *introduce fecit* xxviii, 1, 55. W.

3. *Infulus.*] „Proprie dependent infulae a vittis, quae sunt sacra quali diademata; unde factum esse putem, ut infulae pro insignibus imperatoris dicerentur: quamquam etiam de omnium magistratuum et dignitatum ornamentis et insignibus dicuntur. vid. Gothofred. Glossar. Nom. Cod. Theodof. in b. v. cf. Drakenborch. ad Livii 2, 54, 4.“ Sic Ernest. W.

Fortis esset et fidus.] Formula solennis, qua alloqui milites soliti sunt Imp. inf. lib. xx. c. 5. §. 3. in oratione Iuliani: *Propugnatores mei Reique publicae fortes et fidi.* Unde in Nummis veteribus, qui haec allocutiones exhibent, haec verba leguntur, FIDES MILITUM, vel FIDES EXERCIT. In vet. Inscriptionib. LEGIONES FIAR FIDELIS. Traianus Imp. in fragmento Mandati apud Ulpian. lib. 45. ad Edict. l. 1. ff. de testam. mil. *optimos fidelissimosque commilitones* appellat, quemadmodum Constantius Imp. milites suos *Romanae rei fidiissimos defensores* lib. xvii. c. 13. §. 16. Etiam Christiani in suis supplicationibus sic orabant: *Fortis esset exercitus et fidus.* Tertull. Apolog. pag. 30. *Precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum.* Prudentius in Martyr. Romani. v. 426.

— — *numquam pro salute et maxime*

Fortissimisque Principis cohortibus

Aliter precabor, quam FIDELIS UT MILITENT.

LINDENBR. v. Glossar. Nomicum Cod. Theodof. f. v. Fortis. W.

Pondus expenderet ut suum.] Sic primus edidit Gelenius, cum Castellus excudi fecisset hoc modo: *Pondus repeteret ut suum.* In Editione Rom. perinde atque in Mf. Florentino [et in Colbertino] legitur, *pondus giretur.* in Regio modicum spatium inter has duas voces relictum: ut appareat legendum esse, ut edidi. VALES.

4. *Decentio Caesari*] fratri Magnentii. Libri, ubi haec fuisse exposuerat Ammianus, periere. v. tamen Iulianum Or. 1. p. 40. et ibi Spanhemium p. 263. Zosimum 11, 45. Ritterum ad

Guthrii Hist. univ. T. v. P. 1. p. 21. Gibbonum T. iv. p. 251. W.

[*Et Lutto, et Maudto Comites interemti sunt.*] in Mf. Cod. Colbert. licet recentii, optimae tamen notae, quem exactissime evolvi, *Mandio* legitur: quam veram esse lectionem et probam puto. Erant autem ambo hi Comites, ut Silvani Franci amici ac consiliorum participes, sic et ipsi natione Franci: ut vel eorum nomina docent. *Lutto* enim, vel *Hluto* praeclarum significat veteri lingua Francica, sicuti scribit Hermoldus Nigellus in lib. 1. de gestis Ludovici Pii Imper. *Mancionem* autem Comitem ac consobrinum Waisarii Aquitanorum Ducis, hominem utique Francum, et Mancionem alterum circa annum pccco. Episcopum Catalaunorum fuisse reperio: quae Mancionis appellatio mihi videtur a Mandionis nomine non differre.] VALES.

Perplexo] diligenter, uti supra c. 1. temporis obliuione nimio rigore atque severitate. W.

C A P V T VII.

1. *Turbo*] Turbinem aliosque similes tropos amat Noster. Sic paullo ante c. 5. calamitatum turbo. xiv, 1. init. fortunae saevientis procellae cet. W.

Urbem aeternam.] v. quae ad xiv. 6. init. notavimus. *re-gens* Praefectus urbi. Corsini p. 214. W.

In audiendo celer] facile admittens, affabilis. — *in disceptando* litibus dirimentis. Ernest. in Gloss. laudat Livii 1, 50. disceptatorem iustissimum. W.

Ad amandum.] Mallet aliud verbum personae iudicia magis aptum; sed nil variant libri, ideoque alterius sexus amator sit. W. Equidem certa correctione locum restitui posse arbiroy, si scribas *ad dampnandum*, quod quomodo potuerit in *ad amandum* transire, nil est quod explicem. xar.

2. *Sequuta plebs omnis velut defensora*] Populus nempe turbellas dare solitus, et contradicere ius dicenti, vel precibus iussare, cum secius quam placeret, aliquis damnatus vel absolutus esset. Ioh. Chrysost. Hom. 3. de Dei natura, * p. 364. *Πρὸ δὲ τούτων ἐτῶν ἐάλασαν ἐπὶ τυραννίδι τινὲς εἰτα τῶν ἐν δυναστείᾳ τῆς ὕπαιφης ἀπὸ τοῦ ἐγκλήματι φανέι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θανάτου ὁδόν. τότε δὲ πᾶσα ἡ πόλις ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον ἦρχε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ἐξῆγε, καὶ κοινῇ πᾶς ὁ ὄμιλος ἀελλῶν ἐξήγαγε τῆς βασιλικῆς ὡρχῆς τὸν καταδικασθέντα, καὶ οὐδέμιαν ὄντα συγγνώμην.* * Cum damnatus capite ad supplicium duceretur, populus motus misericordia universus Praetorem adiit, et deprecandi communi opera efficere potuit, ut reus ille venia nulla dignus liberaretur. Ad quam infrenatam audaciam viri religiosi et sacri interdum quoque profliebant, ut patet ex L. G. C. de Episcop. audient. Itaque severe legibus id vetare necessum fuit, L. 29. C. de appellat. L. 12. C. de poenis. LIND. *Proprium pignus carissimum καριμήλιον.* W.

3. *Vini causando inopiam.*] Cf. quae ad xiv. 6. init. adscripsimus. W.

Septizonium.] In codice Regio [et Colbertino,] et in Editione Rom. legitur *Septemzodium*. Apud Capitolinum quoque in Severo, et apud Hieronymum in Chronico, *Septizodium* in Mss. legi, Scaliger Salmaliusque testantur. Proinde verior ac melior mihi videtur haec scriptura, quam aut *Septenzonium*, ut edit Castellus, aut *Septizonium*, ut Gelenius: quamquam haud ignarus sum haec confundi solere. Nam Beda in lib. de Embolismorum ratione, et in Ephemeride laterculum feriarum hebdomadae *Septizodium* vocat, quod Graeci ἐπτάζωον dicunt, teste Scaligero in lib. 3. Ifagogic. canonum. VALES.

Septemzodium.] (al. *Septizonium*.) Aedificium fuit septem exstructum columnarum ordinibus, ita sese excipientibus praerinctionibus, ut ex infimo ambitu sensim contraherentur, et supremus omnium ambitus brevissimus esset. Non aedificium tantum, sed regionem ubi stetit, totam hoc nomine insigniem fuisse, patet ex hoc nostro Ammiani loco, comprobante Victore de regionibus urbis. Plures huius nominis moles Roma habuit. Ammianus sine dubio in mente habuit antiquius illud, quod Imperatoris Titii iaziam aetate memorat Suetonius c. 1. Aliud Septimius Severus erexisse dicitur. v. Capitolinum c. 19. Praeterea in Italia aliisque terris eiusmodi aedificia exstitero, ad similitudinem celeberrimi illius exstructa, quod olim Deioces, nisi fallor, erexerat. Cf. Scaligeri Thes. temporum p. 229. Calaub. ad Script. H. A. T. 1. p. 630. et 640. it. Salmal. p. 642. Tillemont T. III. P. 1. p. 95. W.

Nymphaeum Marcus condidit.] Ex his verbis apparet *Septemzodium* vetus hic intelligi, quod in 12. Urbis regione collocant Victor, alique. In eadem regione fuere et *Thermae Antoninianae*, quas fortasse hic intelligit Marcellinus. Nolim id tamen pertinaciter affirmare, cum sciam *Nymphaea* a *Thermis* esse diversa. Sunt enim proprie *Nymphaea* aedes *Nymphis* sacrae, marmorum varietate, et columnarum altitudine, ac pictis tabulis, aquarum denique copia spectabiles. Ita Libanius in *Antiochico*, pag. 372. *Nymphaeum Antiochiae* cuius meminit Evagrius in lib. 3. cap. 12. describit. Νυμφῶν ἱερὸν οὐρανόμηκες, λίθων αὐγαῖς καὶ κίονων χροαῖς καὶ γραφῆς αἰγλή καὶ νομάτων πλούτῳ πάντα ὀφθαλμὸν ἐπιστρέφου. Et Philostratus cap. 4. libri 8. de *Nymphaeo Puteolano*: ἐκδόκητο, inquit, ἐκ τοῦ Νυμφαίου. ἐν ᾧ ὁ πῖτος λευκοῦ λίθου, ξυνέχων πηγὴν ὕδατος. Id est: *Sederunt in Nymphaeo, in quo dolium erat ex lapide candido, fontem aquae continens.* Aliam eius nominis originem alterunt *Zonaras* et *Cedrenus* in *Leonis Augusti* vita. Aiunt enim *Nymphaeum* dici aedem publicam, ubi nuptias celebrarent, qui domos non satis capaces haberent: τὸ καλούμενον Νύμφαιον, οἶκον εἰς τὸ τοὺς γάμους γίνεσθαι ἐν αὐτῇ χρηματίζοντα τῶν μὴ κικτημένων οἴκους χωροῦντας πλῆθος ἐν ἱαυτοῖς, ait *Zonaras*. Potuerunt quidem *Nymphaea* huic rei interservire: Sed tamen ab hoc usu ita appellata esse, nec *Zonaras* nec *Cedrenus* unquam mihi persuaserint. Scio virum doctissimum in *Notis ad Capitolinum in Gordianis*, *Nymphaea* cepisse pro salientibus seu fontibus manu structis, qui aquam eiaculantur in publicum, sed sine auctore. VALES. Aliquoties in *Roma* sua hunc locum tetigit *Nardinus*, ante quem alii praeteribant taciti; sed nihil adfert, quod non *Valellianis* cedat, aut ex iis translaturum videatur. ORON.

Marcus] nempe Aurelius, Philosophus dictus, unde colligi fortasse possit, intelligendas esse Themas Antoninianas. Donatus in Roma p. 267. habet Caracallam, qui et ipse Marci Aurelii praenomina habuit. Cf. Corsini de Praef. Urbi p. 320. W.

de industria,] fortiter, *μετὰ θνους*. Sic industrie gesta c. 5. §. 36. W.

Ab omni toga Apparitioneque.] Id est, ab omnibus Togatis et Apparitoribus. Togati autem hoc in loco dupliciter accipi possunt: vel pro Advocatis Praefecturae Urbanae: Advocati enim Togati frequenter appellantur, ut notum est; vel sane pro viris honoratis, qui officij causa Praefectum Urbis prosequerentur. Sic Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum, de officio Consulari loquens (c. 30.): *Mistus*, inquit, *agminis Togatorum praevire coepit pedes, gradum moderans pene ad lictoris nutum et viatoris arbitrium.* De Apparitoribus seu Officialibus Praefecturae Urbanae consulenda est Imperii Notitia. Hos obsequentes infra vocat Marcellinus noster his verbis: *Ad eo ut eum obsequentium pars desereret; licet in periculum festinantem abruptum.* et Salvianus in lib. 3. *Et hoc non summi solum, sed etiam infirmi; non Iudices solum, sed etiam Iudicibus obsequentes.* VALES. De clientibus tamen potentiores deducuntibus intelligit Ferrarius part. 1. lib. 1. rei vestiariae cap. 33. GRON.

Ex commotione pristina] modo memorata ob Philoromum orta seditione. W.

Difficilisque ad pavorem recti.] Codex Florentinus teste Lindenbergio habet: *Difficilis ad pavorem recte tetendit.* *Neque aliter Tolofanus, * [et Colbertinus.] Certe particula copulativa desit in omnibus exemplaribus, et a Gelenio primum inserta est, ad sensum, ut opinari datur, explendum. Sed commodius, ut arbitror, locus ita suppleri potest: *Sed ille difficilis ad pavorem, recte retendit. Recte idem valet ac recta.* ut apud Apuleium in lib. 9. Miles. *Hortulanus inscenso me, concito gradu recte festinat ad civitatem.* VALES. Mirum viro maximo, et tanto omnium interpolationum hosti, hanc potuisse placere, cuius utique nulla in tot scriptis libris vestigia; et quali non interdum ita loquantur veteres, ut nobis videantur nimium abrupti. GRON.

Difficilis ad pavorem] „h. e. gravis, constans, inmotus ad pavorem. Facilis, levis et dissolutus.“ Sic Reinel. *Recte i. e. recta*, ut xxi, 1. 12. quo in loco, monente Ernesti, *rectissime cernere* pro directe cernere positum est. Sic etiam *rectus pergeret* xviii, 7. 10. W.

4. *speciosa*] manifesta, munere, quoungeretur, digna fiducia. W.

suspendi] h. l. non de equuleo cogitandum, sed de columna, ad quam sursum trahi solebant flagelli caedendi. — *tribulium* lociorum omnino. W.

5. *Urbis membra*] Inf. lib. xvi. c. 10. §. 14. *Urbis membra collustrans.* Lib. xx. *Cuncta oppidi membra compleverunt.* Prudent. contra Symmach. *Perque omnia membra urbis.* Sic *membra domus*, Vitruvius, Ulpianus, Apuleius. *Membra montium*, Ammian. lib. xx. c. 7. §. 9. Idem *membra Reipublicae*, lib. xv. c. 3. §. 3. *membra Philosophiae*, lib. xvi. c. 5. §. 6. LINDENB.

Tamquam in iudiciali secreto.] Secretum seu secretarium, locus est in quo sedent Iudices pro tribunali. Helychius in Lexico σέκρετον συνέδριον reddit. Suidas in στήλη, ἡδῶα, inquit, Ζήνων ἐκρίνε τοὺς μετὰ Βασιλέως, καὶ σέκρετον τὸν τόπον ἐποίησεν. Et in codice (anonymi Ecclesiae Africanae cap. 97. Patres postulant ab Imperatoribus, ut Defensoribus ecclesiarum liceat ingredi Iudicum secretaria: eis τὰ σέκρητα τῶν δικαστηρίων εἰσεῖναι: quod quidem Honoratis tantum licebat, ut notavimus supra. Ab hoc Iudicum saecularium more manasse videtur, ut secretaria in Ecclesiis haberent Episcopi ac Presbyteri, ubi audiendis ac dirimendis laicorum negotiis vacabant. De quibus elegans est locus Severi Sulpicii in lib. 3. de vita Martini, (imo in Dialogo 2. p. 544. ed. Horn. Cf. et Epist. 1. W.) quem hic ponam: *Deinde secretarium ingressus (Martinus Episcopus) cum solus, ut erat et consuetudo, resideret. Hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem permixta Clericis libertate praestabat, cum quidem in alio secretario Presbyteri federent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, etc.* Nempe Martinus Missarum sollemnia acturus cum ad Ecclesiam venerat, amore solitudinis se in secretarium recipiebat, dimissis Clericis ac Presbyteris. Cumque moris esset, ut populus, praesertimque Honorati, qui ad Missarum sollemnia veniebant, Episcopum osculo salutarent; ipse eiusmodi salutationum officiis Presbyteros delegaverat, ut Sacris mox celebrandis totus animus intenderet. De hoc autem more, ne quid sine teste affirmare dicamur, loquitur Ambrosius in Sermone 34. *Interrogo vos, qui in Quadragesima prandetis, si non vobis rubor est, cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat; aut si non cogitatis, cum ad Ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem Episcopo porrigatis, ne forte ipso spiritu osculi vestri vos reprobet.* Et Salvianus in lib. 8. *Ipsam quodammodo Ecclesiae salutationem idolo praestiterunt.* Denique Constantius in vitae S. Germani libro 1. postquam dixit, eum ad Missarum sollemnia agenda in Ecclesiam venisse, subdit: *Praemissaque in populo salutatione sollemni, etc.* Inde locus in quo salutationibus audiendis vacabant Episcopi aut Presbyteri, salutorium dicitur in Hist. tripartitae lib. 9. cap. 30. Quem ἀσπαστικὸν οἶκον Graece dixerat Theodoritus in lib. 5. cap. 17. Ita accipe salutorium apud Gregorium Turon. lib. 2. hist. Franc. cap. 21. et lib. 6. cap. 11. Scio Scaligerum in lib. 2. Aufonian. Lectionum cap. 23. de ἀσπαστικῷ οἴκῳ aliter sentire. Sed qui haec legerit, is, ut opinor, sententiam illius non magis faciet. Porro salutorium an a secretario distinctum fuerit, ignotum habeo. Certe ex loco illo Severi consequi videtur, unum ideinque fuisse. Ceterum otii secretariorum in Ecclesiis mos est antiquissimus; initio tamen non fuisse docet Epistola Patrum Concilii Antiocheni adversus Paulum Samosat. Antiochiae Episcopum: βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος, οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητῆς, σέκρητον δὲ ὥσπερ οἱ τοῦ κόσμου ἀρχόντες ἔχων τε καὶ ὁμοῶς, apud Eusebium lib. 7. Id est: *Qui tribunal et sublime solium sibi non ut Christi discipulus constituit, et secretarium perinde ac saeculi magistratus habet nominatque.* Rufinus vertit: *In Ecclesia vero tribunal sibi, multo altius quam fuerat, exstrui, et thronum in excelsioribus collocari iubet; secretarium quoque sterni ac parari, sicut Iudicibus saeculi solet.* Quanto modellius Martinus, qui in secretario sa-

dens, numquam cathedra usus est, teste Severo in lib. cit. VALES.

In iudiciali secreto] Glossar. Nomicum: Σεκρέτον, δικαστήριον. *Philosofr. lib. 4. cap. 15. τὸν Ἀπολλώνιον ἡνεγκιν ἐς τὸ ἀπόρρητον δικαστήριον, ἐν ᾧ περὶ τῶν μεγίστων ἡ ἀρχὴ αὐτῇ ἀφανὲς δικάζει. Idem lib. 2. cap. 9. pag. 312. τὸ ἀπόρρητον δικαστήριον, ἐν ᾧ τὰ μέγιστα καὶ ἐλέγχεται καὶ σιωπᾶται. *Theophylact. Simocat. lib. viii. p. 398. ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτίνας τὸ βᾶδισμα, μετίσταται τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένου σεκρέτου. In secreto enim Palatii Imp. Mauricius focero suo Germano sententiam pronuntiavit: οὐδὲν ἡδύτερον τοῦ διὰ ξίφους τιθέναι. Vocatur etiam secretarium in Collat. Carthag. et L. 3. C. ubi Senator. vel Clarif. L. 16. C. de accusationib. *L. 1. C. Theod. de offic. Rector. Provinc. Donatus lib. 1. Aeneid. ad illum versum, (505.) *inm forib. Divae.* Zonar. in Concilio Carth. can. 108. τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων. σήκρητα δὲ τὰ κριτήρια τοῖς ἑσπερίοις ἀνέμασται. οὐκ ἔγνω γὰρ παρ' ἐκείνοις τὸ διακρίνω. *Secreta iudiciorum.* Est autem secretum Latinis exercendi iudicii locus: nam fecerere apud illos diiudicare significat. *LINDENB.

Exaratis lateribus] Prudent. περὶ στυφάων in Eulaliam v. 147 — 150.

Non laceratio vulnifica.

Crate tenuis nec arata cutis;

Flamma sed undique lampadibus

In latera stomachumque furit.

Idem in Romanum v. 172.

— — *Sponte nudas offerent*

Cestras bifidulis ezarandas ungulis. IDEM.

Eripere virginis non obscurae pudorem, Patruini Consularis sententia supplicio ob id capitali addictus] Hoc quidem ex iure antiquo, et ad praescriptum Legis Iuliae, L. 6. ff. ad Leg. Iul. de adult. Recentiorum Impp. Constitutionibus varie id interpolatum. Si quis enim per vim puellam depudicasset iam alii pactam, ut adulter puniebatur, qui facinus perpetrarat: si vero ἀμνήστουτον, tum ducere eam licet pauperissimam cogebatur. Quod si vero nuptias illa stupratoris non optaret, naribus abscillis triente bonorum reus multabatur. At vero si lolis blandimentis in fraudem collecta, in venerem consensisset, aut ducebat eam, aut suarum facultatum partem dabat: sin secus, verberatus et tonsus relegabatur. Zonar. et Balsam. in Canon. Apost. LXVII. Ecloga Basilicōn lib. LX. Harmenop. lib. VI. Tit. VII. Non ablimile Graecorum scitum, ἡ γάμος, ἡ θάνατος, apud Aphthon. Sopatr. et Quintilian. in Controvers. IDEM.

Consularis] rector provinciae. v. Ind. II. W.

Supplicio ob id capitali addictus.] Nescio quid in mente habuerit Kindenbrogius, cum ad hunc locum notavit, id ex iure antiquo, et ad praescriptum legis Iuliae factum fuisse. Immo vero stupri poena lege Iulia capitalis non fuit, ut satis constet. Non ego ex praescripto legis Iuliae fecit Patruinus Consularis Piceni, sed Iulianus, de quo sic narrat Marcellinus noster in lib. 16. c. 5. §. 12. *Aditus a parentibus virginis raptae, eum qui violarat, convictum relegari decrevit.* Revera enim poena legis Iuliae fuit relegatio, ut docuit V. Cl. B. Brillonius in libro

libro ad legem Iuliam de adult. Quae tamen poena a sequentibus Imp. pro arbitrio aucta est. Unde subiicit Marcellinus in loco citato lib. 16. *Hisq̄ue indigna pati querentibus, quod non sit morte multatus, etc.* VALES.

6. *Liberius Christianae legis antistes*] Vid. Theodoret. Histor. Eccles. lib. 2. cap. 16. Lucif. Calaritan. ad Constantium Imp. pro Athanasio. LINDENBR.

Christianae legis antistes] episcopus. Lex pro religione posita, de quo plura exempla ex Cod. Theodof. adlegavit Vicar in Vocabulario iuris utriusque v. Lex p. 300. cf. et Misc. Obss. T. v. p. 134. W.

Ad Comitatum mitti] Mediolanum scilicet, ubi tunc temporis agebat Constantius, teste Sulpicio Severo in lib. 2. Historiae sacrae. VALES.

7. *Sciscitari conatum externa*] rebus sese immiscentem, quae sui iuris non essent, ἀλλότρια curantem, *Eiusdem loci conditionis, dignitatis, i. e. episcoporum.* W.

Synodus ut appellant, removit a sacramento] Metaphora est ducta ab exauctoratione militari. Tribus autem in Synodis exauctoratus fuerat Athanasius: primum in Synodo Tyri habita, superflite adhuc Constantino Magno, Consulatu Constantii et Albini, qui annus erat 335 Natalis Dominici: iterum in Concilio Antiocheni, quod in Encaeniis magnae Ecclesiae celebratum est, Marcellino et Probino Coss. anno Domini 341. Postremo in Synodo Mediolanensi, quae Mediolani coacta est praesente Constantio, anno Christi 355. Consulatu Arbetionis et Lolliani. VALES.

8. *Fatidicarum sortium fidem — fallent.*] Idem xxiii, 6, 25. sic effertur: apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. W.

Quaeve augurales portenderent.] Videtur id intelligi, quod narrat Sozomenus in lib. 4. hist. Eccl. cap. 9. et post eum Nicephorus in lib. 9. cap. 35. Athanasium scilicet, cum et futura multo ante prospiceret, et imminencia pericula summa dexteritate vitaret, Arianis iuxta atque Gentilibus magicarum artium suspectum fuisse. Cumque eum Alexandriam aliquando ingredientem Graeci, qui tum sorte aderant, de quadam cornice quae supra modum crocitabat, per ludibrium interrogassent ecquid praediceret, crastinum, inquit, diem vobis male cessurum: quod perinde accidit. Nam crastino allatae sunt Principis litterae, quibus Gentiles qui illum diem festissimum erant habituri, templa deorum adire vetabantur. VALES.

9. *Iubente Principe*] qui Arianis favebat. W.

Nec visum hominem, nec auditum damnare nefas.] Ipsissima Liberii Episcopi verba ad Constantium Imp. adiecit Theodoret. Histor. lib. 2. cap. 16. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε καταδικάζεσθαι ἀνδρὸς ὃν οὐκ ἐπίνομεν. Quo eam pertinent, quae Lucifer Calaritanus pro Athanasio scripsit. Sciebant illi non divina solum lege, sed etiam xii. Tab. vetitum, indicta causa quemquam occidere. Salvian. Massiliens. lib. viii. Basil. Magn. Epist. lxx. pag. 318. παρούργος μὲν οὐδὲς ἄνθρωπος ἐλέγχων καταδικάζεται. Lactant. lib. v. cap. 1. *Sacrilegis, et proditoribus, et veneficis potestas defendendi sui datur, nec praedamari quemquam incognita causa licet.* LINDENBR.

COMM. IN AMMIAN. I.

K

10. *Licet sciret impletum*] Quamquam vel sic Athanasii condemnationem ratum reliquorum episcoporum subscriptione habendam nosset. W.

Auctoritate quoque qua potiores Rom. urbis Episcopi.] Melius meo quidem iudicio Regius codex sic habet, *auctoritate quoque potiore, etc.* Atque ita fere Romana Editio, *et Tolos. codex. * [ac Colbert.] nisi quod *potiores* scriptum habet. Ceterum hic locus notabilis est de auctoritate Pontificis Rom. vel maxime ob testimonium hominis ethnici. VALES.

Abportari] Mediolanum, ubi cum coram principe liberius esset locutus, Beroeam Thraciae relegatus est. Plura vido ap. Gibbonum T. v. p. 129. II. inprimis p. 157. 161. 185. W.

CAPUT VIII.

Julianus in societatem imperii adfiscitur. cf. omnino Zosimum Lib. III, c. 1. 2. W.

1. *Deploratas*] Haec vox, uti *deslere, conclamare*, proprie de modo mortuis usurpata, quos in vitam revocare clamore, lacrimisque largiter effusus frustra tentaverant, deinde de rebus desperatis. Deplorata igitur Gallia est, cuius servandae vix spes esset, ad tristorem conditionem redacta. — *Barbaris*. Francis, Alanis, Saxonibus. v. Zos. l. c. W.

Ab Achaia contractum accitu] Ml. *contractu accitu*. ἴσ. *ab Achaico tractu accitum*: idque verum putamus. LINDENB.

Julianum ab Achaia contractum accitu] In Regio codice [et in Colbertino] reperi, *contractu accitum*: quare amplexus sum emendationem Lindenbrogii, qui in Notis monuerat legendum sibi videri, *ab Achaico tractu accitum*. Julianus ipse in Orat. 3. ad Eusebiam Aug. ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος evocatum se esse testatur, id est, ex Achaia. Zosimus in lib. 3. c. 2. et Libanius in Oratione Consulari ex ipsa urbe Athenis accitum esse memorant: quod confirmat Eunapius in Maximo, et Julianus ipse in Epist. ad ordinem et populum Atheniensem (p. 274. Spanh.); ubi se Athenis discedentem ubertim fesse, ac prae discessu mortem optavisse dicit. Addit Libanius in Oratione funebri, pag. 268. sanguinem ei quoque ex naribus effluxisse prae metu ac pavore. VALES. Cf. supra c. 2. *Palliatum* Graeco habitu incedentem. W.

2. *Infatuabant hominem*.] Verbo usus est admodum proprio. Revera enim nihil tam infatuat Principes quam adulatio. Nam cum praecipua pars sapientiae sit seipsum nosse, adulator maxime id agit mendacis et allentationibus suis, ne nos ipsi nosse possimus. * Recte Parmeno in Eunuchio actu 2. scena 2. v. 23. *Scitum hercle hominem! Hic homines prorsus ex stultis insanos facit.* Et Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum: *Ne credas (ait) laudatoribus tuis, immo irrisoribus: qui cum te adulationibus foverint, et quodammodo impotem mentis effecerint, etc.* Eleganter Iohannes Chrysostomus in Matthaeum Homilia LXXXVIII. de adulatoribus loquens, eos magis fugiendos esse ait, quam vituperatores: *ἐκείνοι δὲ τὸν τύπον ἡμῶν ὑπαίρουσιν, ἀλαζονίας καὶ κειροδοξίας καὶ βλακείας ἡμᾶς πληροῦσι, καὶ μαλακώτερον*

ἡμῶν ἐργάζονται τὴν ψυχὴν.* Proinde adversus adulationes unicuique remedium est, quod ait Seneca in Ep. 59. eis nihil credere. Idem, inquit, nos faciamus, cum pro sua quemque portione adulatio insatuat: dicamus. Vos quidem dicitis, me prudentem esse. Ego vero video, quam multa inutilia concupiscam, etc. Eodem verbo utitur Hirtius lib. 5. de bello Afric. c. 16. Quid tu, inquit, miles tiro, tam feroculus es? vos quoque iste verbis insatuavit? Sed et Cicero id verbum ita usurpat in Orat. pro Flacco c. 47. et in Philipp. 3. c. 9. Recte itaque Sulpicius Severus adulantium verba satua appellat in lib. 3. de vita Martini. (imo in Dial. xiv. p. 535. éd. Horn.) Quis enim nostrum est, inquit, quem si unus homunculus viliis salutaverit, aut satius atque adulantibus verbis femina una laudaverit, non continuo elatus sit in superbiam? etc. VALES.

3. Pro nativa prudentia] Consentit in hac laude Zosimus III, 1. φρονήσει τὴν γυναικίαν υπεραίρουσα φύσιν. W.

4. Tribunali ad altiores suggestum erecto, quod aquilae circumdederunt et signa] Mos hic Imp. Romanorum, cum vel armatos pro concione alloqui, vel legatos exterarum gentium audire vellent, tribunal signis et aquilis circumdare, quo augustior eorum maiestas appareret: quod ex Livio, Tacito, aliisque Historicis notum. Ammian. lib. xvii. c. 13. §. 25. Constantinus tam metuente sublimior, militarique consensu secundo Sarmaticus appellatus ex vocabulō subactorum; tamque discessurus convocatilis cohortibus, et centuriis, et manipulis omnibus, tribunal insistens, signisque ambitus et aquilis, et agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est, ore omnium favorabilis, ut solebat. *Lib. xx. c. 5. §. 1. Tribunal ascendit signis aquilisque circumdatus et vexillis, saeptusque totis armatorum cohortium globis.* Huius moris insignis exstat locus apud Iohannem Constantinopolitanum in Eclogia legationum ex Dexippo, pag. 3. ubi Aurelianus Imp. Inthungorum Oratores ad se admittere volens, hoc modo tribunal praestruxit: Διάταξε τοὺς στρατοῦς ὡς ἐς μάχην, ἐκπλήξῃς ἕνα τοῦτων ἀντιῶν. ἐπεὶ δὲ καλῶς εἶχεν αὐτῷ ἡ διακόσμησις, ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος μετέωρος βίβηκε, καὶ ἀλουγγίδα ἀμπύχων, τὴν πᾶσαν τάξιν ἐποίησε ἀμφ' αὐτὸν μνησιδῆ. παριστήσαντο δὲ καὶ τῶν ἐν τίλῃ, ὅσοι ἀρχαίς τινας ἐπιτετραμμένοι, σύμπαντες ἀφ' ἱππων. κατόπιν δὲ βασιλεὺς τὰ σήματα ἦν τῆς ἐπιλέκτου στρατοῦς. τὰ δὲ εἶναι αἰετοὶ χρυσοὶ, καὶ εἰκότες βασιλῆιοι, καὶ στρατοπέδων κατάλογοι, γράμμασι χρυσοῖς δηλούμενοι. ἃ δὲ σύμπαντα ἀνατιταγμένα προῦφαινότο ἐπὶ ζυστῶν ἡγγυρωμένων. ἐπὶ δὲ τούτοις ὥς διακοσμηθεῖσιν, Ἰουδοῦργους ἤξίου. LINDENBR.

Augustus inscendens, eumque manu retinens.] Sic primus hunc locum edidit Gelenius. In Editione Rom. legebatur, Augustus insignensiumque manu, etc. [In Ms. Colbertino, Augustus insigniens, eumque manu retinens dextera, etc.] At in codice Regio ita scriptum reperi: Augustus insignens eumque manu retinens dextera. Mendose. Sed amplector emendationem Gelenii tantum malle legere, Augustus insistens, ut loqui solet Marcellinus. Sic in lib. 14. c. 10. §. 10. Tribunali adsistens. Et in lib. 21. c. 5. §. 1. Saxeo suggestu insistens. Et iterum in eodem libro: Tribunali cesso sistens. Denique in lib. 23. c. 5. §. 15. Ipse aggerē glaciali adsistens. (Vel legendum, insiliens,

quod ad *insignens* magis accedit.] VALES. Apparet pro fortuna dierum τὸ πᾶν varia venisse in mentem, quum sibi conscius esset occultari etiamnum aliquid. Plana sunt autem vestigia verae lectionis in omnibus codicibus, si modo recognoscas. Eam esse opinor *Augustus, insigne ensisque manu retinens dextra*. Id insigne quid fuerit, mox interpretatur, *Indutum avita purpura Iulianum*. Illam enim in promptu habebat et manu dextra retinebat post finita verba iniecturus Iuliano. GRON. Acute Gronovius et proxime ad literas; nec tamen persuasit, cum purpura manu retenta non minus, quam ensis liberam oratoris actionem impedivisset, ac, monente Ernest., obitare videatur locus parallelus xxvii, 6. 5. ubi haec sunt: tribunal ascendit: splendoreque nobilius potellatum, dextera puerum adprehensum productumque in medium, oratione concionaria destinatum imperatorem exercitui commendavit. Malim igitur accedere Gelenio, ita tamen, ut cum Valesio reponam *insistens* et τὸ *eum* referam ad Iulianum. Boxhornius, teste Reinoldo, malebat *insignia tenens*. W.

5. *succinctius*.] accuratius, diligentius. xiv, 10. xxviii, 1. cet. W.

6. *rebellium tyrannorum*] Maxentii, Magnentii rel. W.

7. *ultra adposita*] i. e. fines. Sic adposita quaeque vastare xiv, 2. xxviii, 1. 38. W.

Restat ut rerum spem quam gero.] Codex Regius habet: *Restat ut vestram spem, etc.* In Editione Romana scriptum erat, *restitutum*, [in Colbertino *restituiturum*.] Primusque Gelenius vulgatam lectionem ex coniectura, ut videtur, restituit. VALES.

Etiam vestra concessione firmandis.] Legendum arbitror, *vestra consensione*. IDEM.

10. *Vigoris tranquill.*] Placent sic iuncta. Alacritas inest, non impetuosa tamen, sed prudentia, consilioque temperata. Cf. laudatus ab Ernestio Livius vii, 4. W.

Ad honorem prosperatum exsurgat.] Heic mendam subesse nemo non videt. Quid est enim honor prosperatus, aut quis umquam ita locutus est? In codice Colbertino lego: *Ad honorem prope speratum exsurgat*. Unde consilio scribendum; esse: *Ad honorem prope desperatum exsurgat*, id est, vix aut numquam sibi speratum: aut certe, *ad honorem properatum*: quia Iulianus adhuc erat iuvenis, et tantae dignitati paene immaturus, natus annos 24. VALES. In his nihil adfertur ab viro summo, quod non in Lindenbrogii variis lectionibus exstet. Nec difficile foret lepidiora formare. Sed quis negavit aut negabit Ammianum non ita interdum loqui, ut non alius unquam locutus fuit. GRON. Ernest. arbitrat, cum *exta prosperantia* xviii, 7. dixerit nos, etiam *honores prosperatos* dici ab eo potuisse. Ego vero illius aetatis Latinitatem talia omnino haud spernere animadvertisse videor. Gesnerus h. v. [ex Tertulliano Apolog. c. 6. *pro speratam* adeo laudat *felicitem*.] W.

11. *purpura avita*] Avum enim habuit Iulianus Constantium Chlorum. W.

12. *Primaevus*] admodum iuvenis, in primo aetatis flore constitutus xvi, 1. xlii, 12. W.

deferenda superiori potestate] Spanhem. ad Iuliani opera p. 292. ed. Lips. mavult pro *iustus* legere *iustus* vel *magis iustus* et potestate *inferiori* i. e. Caesaris, ut opponatur statim sequenti *potestati*, i. e. Augusti, ut sensus sit: non iam laetor suprema mea Augusti potestate, quam quod tam egregium dignumque propinquum Caesarem mihi sumam. Nihil tamen opus est mutare. W.

13. *tutela ministerii suscipe Galliarum.*] Hoc equidem, fateor, non intelligo. Intelligerem, si invertere liceret: ministerium tutelae. W.

14. *Mecum ubique videberis praefens.*] Haec idcirco dici videntur, quia Caesarum imagines una cum imaginibus Augustorum, tum in signis militaribus, tum per civitates et oppida poni mos erat. In scriptis etiam ac legibus Caesaris nomen simul cum Augusti nomine apponebatur, ut apparet in Codice Theodosiano. [Annon potius haec quomodo accipienda sint, explicat Ammianus ipse in fine libri xvi. (c. ii. §. 68.) quum ait, Imper. Constantium *suapte ingenio nuntium et adulationibus corruptum, quidquid per omnem terrae ambitum agebatur, felicibus suis auspiciis assignavisse*: et cum Mediolani moraretur in Italia, edictis propoliis, aut litteris laureatis in provincias missis, nonnumquam falso scripsisse, se solum in Gallia pugnasse et vicisse, et supplices Reges Gentium erexisse; se apud Argentoratam aciem intruxisse, stetisse inter signiferos, et Barbaros fugasse praecipites, ac sibi oblatum esse Chnodomartum Regem; et in pugna adversus Perlas, se inter primores versatum fortiter fecisse.] VALES.

Ad summa mihi propera.] Longe melius meo quidem iudicio legeretur: *Ad summam* i. i. *propera*. Certe in Editione Augustana legitur, *Ad summam*, et in codice Regio. Sic autem loquitur Marcellinus in lib. 23. c. 5. §. 22. *Ad summam polliceor universis, etc.* (etiam xx, 3, 4. W.) Et ne quis parum Latine dictum putet, Horatius lib. 1. Epist. 1, 106. [Iuvenalis Sat. 3. 79. ac Petronius] Apuleius 3. Florid. Ambrosius in Epist. 22. alique sic loquuntur. VALES.

15. *scuta genibus illidentes.*] cf. xvi, 12. *prosperitatis indicium plenum, certum.* Vi oppositionis *prosperitas* h. l. nihil aliud esse potest, quam *adensus*, uti recte explicat Heynius in Prolus. de Ammiano p. cxxxix. nostrae ed. nam opponuntur *ira et dolor*. W.

16. *Oculus cum venustate terribiles.*] De eodem Iuliano lib. xxv. c. 4. §. 22. *Venustate oculorum micantium flagrans.* De hisce vero corporis signis longe diversum iudicium Gregor. Nazianz. Orat. 2. in Iulian. pag. 106. οὐδένος ἰδύκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαχὴν, ὡμοὶ παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμοὶ σοβούμενοι καὶ περιφερόμενοι, καὶ μακρὸν βλέπων, etc. LINDENBR.

Vultum excitatus gratum] ita gratum, ut caperet omnes et ad amorem excitaret. W.

Velut sermone veteribus libris.] Physiognomonicos intelligit libros. Nam ut nihil incognitum relinquerent prisci illi sapientes, etiam huius artis, si tamen ars dicenda est, non vanae ludibrium chariolasionis, praecepta tradere conati sunt. *Georg. Δεισιφύλαξ τοῦ παχυμέρους, in Epitome Aristot. Logic. Prior. Ana-

lytic. cap. 19. p. 37. τὸ φυσιογνωμονεῖν γίνεται, ὅταν ἀπὸ τῶν σωματικῶν ψυχῆς σημείων ἰδίωμα χαρακτηρίζομαι· οἷον, σκληροὶ τὴν γνάμην οἱ πλαταίνοντες, ποικροὶ οἱ συνόφρους, εὐφρεῖς οἱ εὐγυμνῆτοι. *Mores naturamque cognoscimus, quando ab aliquo corporeo signo animae proprietatem formamus, ut ungues lati pinguem Minervam indicant: et mali sunt, quibus supercilia iunguntur: bonae indolis, qui frontem latam habent.* * Quae licet saepe fallant, constat tamen non raro signa rebus ipsis ex-
amissim convenire. Sane de Socrate ex habitu corporis quale iudicium olim factum, ex Cicerone scimus de Fato c. 5. *Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notavit Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? Stupidum esse Socratem dixit, et bardum, quod iugula concava non haberet, obstrictas eas partes et obturatas dicebat. Addidit etiam mulierosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.* Et Martial. cum in Zoilum scriberet lib. xii. Epigram. liv.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,

* *Rem magnam praestas, Zoile, si bonus es.*

Nihil aliud quam physiognomica signa posuit, qualia etiamnunc vulgo iactari solent in ahenobarbos, luscos, aliove corporis vitio insignitos. Quare Pythagoras in explorandis discipulorum ingenii haec quoque inprimis observabat: τοῖς τι τῆς φύσεως γνωρίσματι φυσιογνωμονῶν αὐτοὺς, σημεῖα τὰ φανερά ἐποιεῖτο τῶν ἀφανῶν ἡδὴ ἐν τῇ ψυχῇ. Vide Philostr. p. 89. Rittersh. ad Malchum de vita Pythag. p. 10. vers. 5. * Iamblich. de vita Pythag. c. 17. Id quod Indi sapientes in uxoribus ducendis factitarunt: αἱ γὰρ δὴ ὁφείας αἱ χρησταὶ ἔχουσιν ἂν τι πλεῖστον τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς. Nicostatus apud Stob. Sermon. cxxxix. Hoc genus argumenti apud Graecos curate tractarunt Zopyrus, Loxus, Polemon, ut Origen. * lib. 1. pag. 26. * contra Celsum testatur. Neque id Latinis intentatum fuisse, indicat fragmentum Trogi Pomp. Auctoris gravissimi, apud Plinium lib. xi. cap. lvi. At nunc praeter Aristotelis, Polemonis, et Adamantii Sophistae φυσιογνωμονικά, nihil ad manus nostras pervenit: quibus tamen curiosus quisque satis superque sitim extinguere poterit. LINDENBERG. Physiognomonicos veterum libros edidit Franzius Altenb. 780. W.

Pottori] sc. Augusto. W.

17. Homericis carmine.] Iliad. v. 85. LINDENBERG.

Hanc die Octavo Id. Novemb.] Consentit Idatius in Fastis, et Socrates in lib. 2. cap. 27. τῇ ἑκτῇ τοῦ Νομβρίου μηνός, quod idem est. Male in Fastis Siculis legitur, πρὸς ἢ ἰδὼν ὁκτωβρίων, cum νομβρίων legi debeat. Porro id gestum esse Mediolani docet Hieronymus in Chronico: Anno Domini 355. *Julianus frater Galli Mediolani Caesar appellatur.* Quod ex praecedenti Marcellini narratione, et ex Sulpicio Severo satis colligitur. VALES.

Cum Arbetionem Consulem ann. hab. et Lollianum.] Socrates: ὑπαρσία Ἀρβητιῶνος καὶ Λολλιανοῦ. Arbetionem quoque cum appellat Zosimus iv. 7. Neque aliter praeferunt hoc in loco codex Regius [et Colbertinus,] et Editio Romana. Apud Athanasium tamen in Epistola ad Solitarios Arbaethio perscribitur, pag. 368. τοῖς μετὰ τὴν ὑπαρσίαν Ἀρβαητιῶνος καὶ Λολλιανοῦ

ἀποδείχθησθαι τοῖς ὑπάρχοις. Idem in Apologia 2. Episcopum quemdam eiusdem nominis memorat Arbethionem. VALUS.

18. Comitatu parvo suscepto.] Trecentis ac sexaginta militibus, ut docet Zolimus III. 3. Quod etiam confirmat Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum: (Reisk. I. p. 379.) ὁρμηθεὶς τοῖνυν ἐξ Ἰταλίας σὺν ὀπλίταις ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος. Id est: *Profectus ex Italia cum militibus minus quam quadringentis hieme adulta.* Idem in Oratione funebri in laudem Iuliani, (Reisk. I. p. 535.) trecentos tantum ponit, eosque nullius pretii Iuliano datos. Sed numerum a Zosimo memoratum firmat Iulianus ipse in Epistola ad curiam et populum Aiheniensem. (p. 275. Spanh.) IDEM.

Aduoque locum dunbus columnis insignem, qui Laumellum interiacet et Ticinum.] Nulla huius loci indicia in vet. Itinerariis. Nam et Antoninus Aug. et Tabula antiqua sic tantum habent, *Ticinum, Laumellum, Cottias.* LINDENBR.

Aduoque locum qui Laumellum interiacet.] Videtur intelligi mutatio, quae Duriae a duobus eius nominis fluviis dicebatur. Nam in Itinerario Burdegalensi legitur: *Mansio Laumello millia x. mutatio Duris m. ix. Civitas Ticino m. xii.* VALES. Nollem ab viro doctissimo ita palam describi Cluverium et huius coniecturam ita inverecunde sine ulla mentione ad ipsum raptam. Videbis Cluverium in Italiae descriptione pag. 233. GROX. Cf. Wesseling. Itineraria p. 340. et 557. *Laumellum* (Lumello in ducatu Mediolanensi.) *Ticinum* (Paviam.) *Taurinor* (Turin.) W.

ne parata diffuerent] apparatus bellici in vulgus emanarent. W.

19. Colontiam Agrippinam ampli nominis urbem.] Zosim. lib. I. 38. Ἀγριππινὰν πόλιν ἐπικειμένην τῇ Πρὶν μείσσην. LINDENBR.

Secunda Germania] vel inferior, pars Galliae quae tum erat. vid. c. 11. Referatam expugnatam. cf. XXI, 12. XXVI, 10. W.

21. Viennam (Guienne) — impetrabilem, strenuum. vide ad XIV, 8. W.

C A P V T IX.

1. Mantuanus vates] Virgilius Aen. VII, 44. 45. — *procinctus* pro bellis omnino saepius ponit noster. *nauticos.* Simile nimis quaesitum. W.

2. Ambigentes super origine prima Gallorum.] Conferenda cum hac Galliarum descriptione, quae multo copiosius tractarunt Strabo lib. IV. Caesar, Plinius, Paul. Orosius, Aemolinus. LINDENBR.

Semiplenam.] Vox proba, in Livio etiam et Cicerone obvia. W.

Timagenes.] Suid. Τιμαγὴν ἱστορικὸς, περιέλαυν πάσης ἱστορίας ἐν βιβλίοις 12. Eius saepe auctoritate utuntur Plinius in Histor. Plutarch. et alii. LINDENBR.

Timagenes.] Alexandrinus Rhetor, Regii nummularii filius. Hic captus a Gabinio, Romam perductus est. Ex captivo deinde coquus, ex coquo lecticarius, ex lecticario denique us-

que ad amicitiam Augusti felix, usque eo utramque fortunam contempsit, ut cum illi multis de causis iratus Caesar interdixisset domo, combureret huiusmodi rerum ab illo gestarum: ut scribit Seneca lib. x. Cyprioverf. 5. Idem postea in contubernio Afanii Pollionis contempsit, a tota civitate dilectus, teste altero Seneca in lib. 3. de Ira c. 23. De hoc Quintiliani iudicium est in lib. x. c. 1. Longo post intervallo natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quod intermissam historias scribendi indusitiam nova laude reparavit. Laudatur a Q. Curtio in lib. 9. c. 5. et a Iosepho in lib. 2. contra Apionem. Horatius in Epist. 3. ad Maecenatem, (1, 19, 15.) urbanum et disertum appellat. De eo Suidas in Τιμαγινης accurate scribit. VALES. v. omnino Bonamy recherches sur l'histoire Timagenes. Memoires des Inscriptions T. XIII. W.

5. *Aborigines primos.*] Aborigines hic sunt indigenae, quemadmodum in veteribus Glossis legitur: *Aborigines αἰτίχθονες*. Sic etiam Aborigines eos qui primi Romam habuisse dicuntur, quidam ideo sic appellatos esse scribunt, quod essent indigenae, ut ait Dionysius Halic. lib. 1. c. 10. καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῖς τὴν πρώτην φασὶ τῶν αὐτῶν οὖν τὸ γένος τοῖς μετ' αὐτοῖς ἀρῆσαι, ὥστε ὡς ἡμῖς εἰπομεν γένεσθαι ἢ πρωτογόνους. Proprie tamen Aborigines sunt, qui ab origine seu patris sedibus profecti, exterarum regiones occupaverunt, sicut indicat Vellus Pompeius. Et ita loquitur Tertullianus in lib. de Anima, his verbis: *Invenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum, humanum genus paullatim exuberasse, dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, ut Scythae Parthicas, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phoenices Africam: dum sollemnes etiam emigrationes, quas ἀποικίας appellant, consilio exonerandae popularitatis in alios fines examina gentis eruciant. Nam et origines nunc in suis sedibus permanent, et alibi amplius gentilitatem feneraverunt.* Locum integrum adscripsi, prout ex Agobardi codice legi debet. Aborigines Tertullianus vocat eos, qui e sedibus suis migrant. Eos autem aut vagando terras occupare dicit, quo referendi sunt Phryges: aut extorres, id est, pullos patriae; quales fuere Scythae, qui Parthos condidere, ut ad lib. 31. dicam; atque Phoenices a Iesu filio Nave expulsi teste Procopio: aut denique gloriosos, ut Athenienses, qui Imperii propagandi studio Asiam frequentarunt coloniis. Expunximus autem illa verba, quae in omnibus Editionibus habentur, *Ut Amyclaei Peloponnesum*, quae sunt certe ineptissima. Neque enim Amyclaei Peloponnesum occuparunt umquam. Nec verius est, quod ex vestigiis codicum Rhenani substituunt viri doctissimi *Ut Temenidae Peloponnesum*. Nam Temenidae Peloponnesum minime occuparunt, sed Heraclidae ducibus Temeno ac Cresphonote et Aristodemo. In illis vero postremis verbis: *Nam et origines, etc.* assentior viro Cl. doctissimoque Nic. Rigaltio, qui *origines* recte dici ipsos, ex quibus profecti sunt, conditores ad-

*) Reines. adscripsit: Non erunt inepta, si veram lectionem conlueris: ut HERACLIDAE Peloponnesum. Idque verissimum est. Relinquenda igitur, praesertim cum in omnibus edd., quod ipse tateatur Valesius, exsistent, non expungenda. W.

notavit. Sic enim Latini vocabant, ut Sallustius in bello Jugurthino c. 19. *Urbes in ora maritima condidere. Haeque brevi multum auctae, pars originibus suis praesidio, aliae, decort fuere.* Livius in lib. 26. c. 13. *Albam unde ortundi erant, a fundamentis praeerunt, ne stirps, ne memoria originum suarum exstaret.* Et in lib. 38. c. 39. *Illeisibus Rhoeteum et Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quam originaum memoria.* [Aborigines eadem qua origines significatione nonnumquam usurpari a veteribus doctisque Scriptoribus observo. Certe Plinius in lib. iv. cap. xxiii. *Tyrtos* vocat aborigines Gaditanorum, id est, auctores generis eorum. Verba Plinii sunt: *Erythraea dicta est, (insula Gadis) quoniam Tyrti ab origine eorum orti ab Erythraeo mari ferebantur.* Quae verba ita emendanda puto: *Erythia dicta est, quoniam Tyrti, aborigines eorum, orti ab Erythraeo mari ferebantur.* Hoc est, Gadis insula dicta est et Erythia, ἐρυθρία, nomine ipso originem suam indicans, quoniam Tyrti, Gaditanorum generis auctores, ex locis Erythraeo mari proximis profecti esse dicuntur.] VALES.

Celtas nomine Regis amabilis, et matris eius vocabulo Galatas dictos.] De Galate Diodor. Sicul. lib. v. c. 24. περιβόητος γινόμενος ἐπ' ἀνδρεία τοὺς ὑπ' αὐτὸν τεταγμένους ἀνέμασεν αὐτὸν αὐτοῦ Γαλάτας, ὡς ἂν ἡ σύμπασα Γαλατία προσηγορεύθη. Aliter D. Eucherius Episcop. Lugdunens. cap. 4. de Gentib. *Galli a candore corporis primum Galatas appellant sunt, e quibus populi quondam in Orientis longinqua migrantes primum Gallorum Graeci, nunc antiquo Gallorum nomine Galatae vocantur.* LIX-DENRE.

Celtas nomine Regis.] Parthenius in Eroticis cap. 30. scribit, Herculem, cum ab Erythia rediret, regionem quam nunc Celtiae habitant, peragrassse, et ad Britannum quemdam venisse: cuius filia Celtine amore Herculis capta, boves Geryonis ei occultavit, nec reddere prius voluit, quam Hercules secum coisset. Ex hoc coitu natus Celtus, a quo Celtiae dicti fuere. VALES.

Gallos.] Hoc nomen postea Gallis Romani dedere. Caesar 1, 1. cf. omnino Mannert Gallia p. 19. W.

4. *Drafidae memorant.*] Scribendum videtur *Drysidae*, quod idem valet ac *Druidae*. Sane in antiquis Plinii editionibus *Drysidae* scribitur: et apud Aurelium Victorem in Claudio (de Caes. 4, 2.) codex Mf. sic habet, teste Schotto: *Compressa per eum vitia, ac per Galliam Drysudarum famosae superstitiones.* In secunda quoque eiusdem nominis syllaba variatum esse comperio. Nam Origenes in lib. 1. contra Celsum, τοὺς Γαλατῶν ΔΡΤΑΔΑΣ vocat. Porro emendationem hanc nostram confirmat C. Caesar in lib. 6. de bello Gallico c. 18. *Galli se omnes a Dite patre pregnatos praedicant, idque a Druidibus proditum dicunt.* VALES.

Drysidae a Graeca voce δρῦς. Nam „robora eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druides videri.“ Plin. xvi, 44. Formam Graecam invenisse apud Timagenem suum videtur Ammianus. Romani deinde, mutato, ut saepe, y in u, ex Drysidis fecero Druidas. W.

Alluvione fervidi maris sedibus suis expulsos.] Id quidem de Cimbris et Ambronibus veteres prodiderunt, teste Strabone in lib. 7. et Festo Pompeio. Sed eas fabulas iampridem refutavit Possidonius. Nam cum mare quotidie et accedere et recedere soleat, idque statim horis, et huiusmodi aestus omnibus oceani accolis sollemnes sint atque innoxii, nequaquam credibile est, non dico gentem universam, sed ne unum quidem hominem tam stupidum existuisse, qui patriam idcirco relinquendam sibi putaverit. VALES.

Adlutione] qua terrae continentis partes abriperentur et submergerentur. W.

5. *Post exciditum Troiae.]* Aimoinus Histor. Francor. lib. 1. LINDENB.

6. *Geryonis et Taurisci saevorum tyrannorum.]* Ab hoc ergo Taurisco quondam Taurisci populi, qui postea Norici dicti, appellationem invenerunt. Plin. lib. 3. cap. 20. LINDENB. Citat Lindenbrogius, ut ipsius tempore legabatur. Sed Valesius ad librum xx. cap. 6. docet praeclare, cur sic mutaverit in tertiam declinationem. ΟΝΟΝΟΝ. Sic xxix, 5, 48. *saevium* suppliciorum. W.

7. *Harpali inclementiam.]* Nil variant vet. codd. et tamen certum est legendum *Harpagi inclem.* sic enim constanter eum vocant Paul. Orosius, Iustinus, Herodotus, qui multa de eo, et Phocenibus novas sedes quaerentibus, lib. 1. 166. sqq. narrat. LINDENB. Eidem Harpago exponendus traditus fuerat recens natus puerulus Cyrus, Iustin. 1. 4. 5. Harpalum Ammianus summisse videtur ex Cellio, quem omnino saepius sequitur. x, 16. W.

Veliā] quae et Helia s. Eleia dicitur, (hodie Castello a Mare della Brucca) in Neapoli. W.

Pars Veliā, alia condidit in Vien. Massiliam.] De Veliā conditu consentit Herodotus in lib. 1. 167. et Antiochus Xenophanis filius apud Strabonem in principio lib. 6. (p. 214. Tzschuck.) Φησὶ δ' Ἀντίοχος Φωκαίας ἀλούσης ἐφ' Ἀρπύγων τοῦ Κύρου στρατηγού, τοὺς δυναμένους ἐμβάντας εἰς τὰ ἀκὴν παροικίᾳ, πλεῖσαι πρῶτον εἰς Κύρον καὶ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου, ἀποκρουθέντας δὲ τὴν Ἑλίαν κτείνειν. Id est: *Antiochus vero scribit, Phocaea capta ab Harpago, (Marcellinus Harpalum vocat) Cyri Praefecto, cives omnes quibus copia erat, cum familia universa conscensis navibus, primum in Corsicam, et Massiliam navigasse duce Creontiade; deinceps expulsos inde, Veliā condidisse.* De Massiliae autem conditu duplex opinio est. Alii enim a Phocenibus Harpali vim ac dominationem Persarum fugientibus conditam scribunt, inter quos est Isocrates in Archidamo, et Hyginus apud Agellium in lib. x. cap. 16. his verbis, quae imitatus esse videtur Marcellinus noster: *Nam qui ab Harpalo, inquit, Regis Cyri Praefecto ex terra Phociae fugati sunt, alii Veliā, partim Massiliam condiderunt.* Atque id gestum esse Ser. Tullio regnante Romae, post annum amplius sexcentimum quam Aenaea in Italiam venit; hoc est, Olympiade circiter 57. Alii autem affirmant Massiliam a Phocenibus mercatoribus longe antea conditam fuisse. Et ita sentit Aristoteles in Rep. Massiliensium, teste Harpocrate in Massalia. Τροχάτης μὲν Φησὶ ἐν Ἀρχιδάμῳ ὡς ΦΩΚΑΕΙΣ Φυγόντες τὴν τοῦ μεγάλου βασιλείως δεσποτείαν, εἰς Μασσαλίαν ἀπήγαγον· ὅτι δὲ πρὸ τούτων τὰν χρόνων

ἡδὲ ὑπὸ ΦΩΚΑΕΩΝ ᾤκιστο ἡ Μασσαλία, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιῶν πολιτείᾳ δηλοῖ. Verba ipsa Aristotelis habemus apud Athenaeum in lib. 13. Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Μασσαλιῶν πολιτείᾳ γράφει οὕτως. ΦΩΚΑΕΙΣ οἱ ἐν Ἰωνίᾳ ἐμπορίᾳ χρώμενοι ἱκτίσαν Μασσαλίαν, etc. quae operae pretium fuerit legere, et cum narratione Iustini in lib. 43. componere. Tempus huius coloniae fuit Olympias 45. Tarquinio Prisco Romae regnante, ut tradunt Timaeus apud Marcianum Heracleotam in Descriptione orbis, Solinus cap. 8. et Iustinus in lib. cit. Quamquam Solinus pugnancia inter se dicit atque contraria. PHOCENSES, ait, *quondam fugati Persarum adventu, Massiliam urbem Olympiade 45. condiderunt.* Atqui Phocenses Persarum adventu fugati non sunt nisi Olymp. 57. ut dixi. Olympiade autem 45. nondum institutum erat Persarum Imperium. Itaque Solinus duas de Massiliis conditu veterum sententias confudisse deprehenditur. VALES. Utique in loco Aristotelis et Harpocrationis non debuit ΦΩΚΑΕΙΣ vertere Phocenses, dum scribit *Massiliam a Phocensibus mercatoribus* etc. Nec sane credibile est Henricum ita negligenter scriptitasse, quum sane in prima editione legatur clare a PHOCENSIBUS. Debuit igitur Hadrianus honori fratris consulere cautius. Et quis mutavit? ονονον.

virium] i. e. iuventutis subole, uti exponit Ruhnk. ad Vellei. Pat. 1. 4. p. 17. — *varietas*, variarum opinionum enumeratio. W.

8. *Bardi, Euhages, Druidae.*] Strabo lib. iv. (p. 59. Tschuck.) de Gallia: *παρ' ἅπασιν ὡς ἐπὶ πάντων τῶν Φύλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστὶ. Βάρδοι τε καὶ Οὔατεις, καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὕμνηται καὶ ποιηταί. Οὔατεις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ Φυσιολόγοι. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ Φυσιολογίᾳ καὶ τὴν ἡθικὴν Φιλοσοφίαν ἀκούσι.* De Druidibus haec porro Plin. lib. 16. cap. 44. *Iam per se (Druides) roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druides videri.* Lucanus lib. 1. 452.

*Solis nosse Deos, et caeli numina vobis,
Aut solis nescire datum.*

Atque ideo *σεμνότατοι* a Graecis vocantur. Diogen. Laërt. in Prooemio Vit. Stephan. de Urbib. Suid. Quin etiam feminae eorum divini potentes, et fatidicae. Easque de rebus suis Aurelianus et Numerianum Imp. consuluisse: Alex. quoque Severo *in bellum proficiscenti mulierem Druidam Gallico sermone vaticinatam*, Flav. Vopisc. et Ael. Lampr. in Histor. Augg. (P. II. p. 533. 794. P. 1. p. 1029. Hack.) scribunt. Vide Diodor. Sicul. lib. v. 31. Iustin. lib. 24. Ciceron. de Divinat. 1. et de Legib. v. Plin. lib. 30. Fest. Pomp. lib. 2. *Origenes contra Celsum lib. 1. pag. 14. γαλατῶν δρυΐδας vocat.* LINDSEY.

Bardi quidem.] In Manuscripto Regio [et Colbertino] *ac Tolosano*, et Editione Romana *Vardi* legitur utrobique. Graeci Βάρδοις vocant. Posidonius apud Athenaeum in lib. 6. p. 246. D. ait, Celtas secum in exercitu circumducere parasitos, qui suas laudes ubique decantent: τὰ δὲ ἀκροσμάτα αὐτῶν εἶσιν οἱ καλούμενοι Βάρδοι *ποιηταὶ δ' οὗτοι τυγχάνουσι μετ' ὧδης ἐπαίνους λέγοντες. Eosdem Bardos memorat etiam Diodorus Siculus in lib. 5. c. 31. his verbis: *εἰσὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιητὰ μελῶν, οὓς Βάρ-*

δους ὀνομάζουσιν· οὗτοι δὲ μετ' ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίαν οὐς μὲν ὑμνοῦσιν, οὓς δὲ βλασφημοῦσι. Id est: Sunt etiam apud eos Melici poetae quos Bardos nominant: hi ad instrumenta quaedam lyris similia, horum laudes, illorum vituperationes decantant. Quippe dominos suos, ac Reges, quorum mentes sectabantur, Bardī laudabant: inimicos vero hostesque Regum suorum conviciis inessebant. Cuius rei exemplum illustre est apud Athenaeum in lib. 4. p. 152. E. ex Posidonii historiis, ubi Posidonius de Luernio Bituiti patre narrans, sic ait: ἀφορῶντος δ' αὐτοῦ προεισμίαν ποτε τῆς Φοίνης, ἀφυστηρέσαντά τινα τῶν βαρβάρων ποιητῶν ἀφικέσθαι· καὶ συναντήσαντα μετὰ ᾠδῆς ὑμνεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπεροχὴν, ἐκ τούτων δ' ὑποθρηνεῖν ὅτι ὑπέστηκε. Id est: Cum aliquando tempus certum constituisset ad epulum, quidam ex poetis barbaris cum fertus venisset, illum adiit: et eius quidem maiestatem cantu celebravit: suam vero calamitatem deservit, qui Iardius adfuisse. Appianus etiam in Celtico c. 12. p. 85. Schweigh. id ipsum confirmat, de Bituiti Regis Arvernorum Legato loquens: μουσικός τε ἀνὴρ εἶπετο, βαρβάρῳ μουσικῇ τὸν βασιλεῖα Βιτιύτιον, εἴτε Ἀλλόβρογας, εἴτε τὸν πρεσβυτέρῳ αὐτὸν ἐπαινῶν, εἰς τε γένος καὶ ἀνδρίαν καὶ περιουσίαν ὑμῶν. οὐ δὲ καὶ μάλιστα ἕνεκα αὐτοῦς οἱ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιφανέως ἐπάγονται. Id est: Sequabatur et Musicus quidam, barbaro cantu Bitutum Regem, seu Allobrogas, seu Legatum ipsum celebrans, tum a splendore generis, tum ab opibus ac fortitudine. Cuius rei causa nobilioris Legati eos secum circumducere solent. Ex his patet Bardos nil aliud fuisse quam parasitos, planeque similes eorum, quos Latini Scurrae vocabant. Ut enim scurrae exercitum sequebantur, iocis ac gestificationibus milites inter convivia delectare soliti, ita etiam Bardī. De his scurris sic Spartianus in Septimio Severo scribit 22. *Aethiops quidam e numero militari, clarae inter scurras famae et celebratorum semper locorum, etc.* Et Plautus in Truculento Act. 2. Sc. 6. v. 10.

Non placet quem scurrae laudant, manipulares mussitant.

De iisdem intelligere soleo Ciceronis locum in Epist. 20. libri 9. et Hieronymi in lib. 2. contra Iovinianum cap. 49. Eos eleganter depingit Gregorius Nazianzenus in Invectiva 2. in Iulianum: ὡς δὲ ἄλλοι τῶν γελοιαστῶν βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμῆσαι, οἱ τοῖς στρατιώταις ἵππονται λύπης τε ψυχᾶγωγία, καὶ πότοις ἥδυσμα. De his scurris loqui videtur Marcellinus in lib. 29. cap. 4. VALES.

Druidae.] Cf. de his Ritterus ad Guthrium T. v. P. 111. p. 277. II. W.

Illustrum facta herocis composita versibus.] Lucan. lib. 1. v. 447.

*Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptos,
Laudibus in longum vates dimittitis aevum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.*

Vide quae olim ad Historiam Langobard. notavi. LINDENB.

Herocis composita versibus.] Non videtur probabile, Bardos hexametris versibus cecinisse: neque id veterum quisquam scripsit. Itaque id admenus de suo videtur noster Marcellinus. Nisi forte heroicis versus appellavit, quibus heroum praeclare facta canebantur a Bardis, non autem hexametros. VALES.

Euhages vero scrutantes summa.] In Regio exemplari fct in Colbertino] *ac Tolofano Vaticanoque* scriptum reperi *Euhagis* utrubique, prout in Editione Romana legitur. Proinde non dubitavi eam scripturam hic reſtituere, praefertim cum a Strabone in lib. 4. (p. 59. Tſchuck.) dicantur οὐάγεις. οὐάγεις δὲ, inquit, ιεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι: quod praeclare convenit cum his, quae habet Marcellinus: *Euhages vero scrutantes feriem et sublimia naturae pandere conabantur.* Sic enim legitur in Regio codice. Editio Romana habet, *scrutantes servant*, ut et Ml. Florentinus, [et Colbertinus.] VALES. Recte *Euhages οὐάγεις* (i. q. ἄγιοι, ὁσίοι, sancti). Mirum tamen, quod eorum loco Strabo habeat Οὐάγεις h. e. *Vates*, fortasse librarii antiquioris incuria, qui latine magis, quam graece doctus literulas ο et ε mutaverat. Eosdem a Diogene Laertio Seminotheos, a Diodoro Siculo Lib. v. c. 31. Saronidas appellari docuit me Pithoeus in Adversar. p. 17. (Imo Druidae sic dici videntur. κρυ.) Reineſius adſcripſit: „οὐάγεις vox corrupta ex οὐάγεις, nam τ et γ ſcriptores laepe permutarunt. Sic οὔτων et οὐργον in Theophrasto, et in Helychio ιεργόν pro ιετέον. v. Salmſt. Plin. Exercitt. p. 700. Diod. Sic. Lib. 5. πάντας.“ Accuratius omnia expoſita ſperabam in libro, quem in ſupellectili mea ſervo: *Taillepted hiſt. de l'etat et republique des Druides, Euhages, Sarronides, Bardes, Vates. Par. 585. 8.* a cuius lectione nihilo doctior diſceſſi. Diligentiffime autem de Euhagibus egit RITTERUS ad Guthrium T. v. P. III. p. 294. II. in emendando Strabone mecum, quod laetor, conſentiens, Elymon tamen vocis non e Graeca, ſed Celuica lingua derivans. W.

Ut auctoritas Pythagorae decrevit.] Haec Marcellini verba ſic intelligenda ſunt, quali diceret Druidas ex praecepto Pythagorae non modo ſodaliciis adſtrictos vivere, ſed etiam animas immortales affirmare: utrumque enim pariter a Pythagora decretum eſt. Ac de ſodaliciis quidem Pythagoreorum Iuſtinus in lib. 20. 4. *Sed triginta ex iuvenibus, cum ſodalicio ture ſacramento quodam nexi, ſeparatam a ceteris civibus vitam exercerent, etc.* et Agellius in lib. 1. cap. 9. De iſſidem multa dixerat Cicero in Oratione pro Vatinio, ea (ut opinor) cauſa, quod Vatinius Pythagoreum ſe eſſe jactabat, ſicut teſtis eſt idem Tullius in Oratione contra Vatinium. Hieronymus in lib. 2. adverſus Ruſinum in fine, *Lege, inquit, pro Vatinio bratiunculam, et alias, ubi ſodalitiorum mentio ſit: revolve dialogos Tullii: reſpice omnem oram Italiae, quae quondam Magna Graecia dicebatur: et Pythagoreorum dogmatum incuſa publicis litteris aera cognosces.* Huius porro Orationis pro Vatinio meminit Valerius Max. in lib. 4. cap. 2. Haec Pythagoreorum collegia Polybius in lib. 2. 39. ουνδρία, vocat, Strabo in lib. 6. (p. 243. Tſchuck.) ουνδρία: ſcribitque Iamblichus in lib. 1. de vita Pythagorae cap. 6. ποροβίους ob id dictos eſſe Pythagorae ſectatores. VALES.

Sodaliciis adſtricti conſortili.] *Sodaliciis* hic ſumitur adiective, ut apud Iuſtinum in eo loco quem ſupra laudavimus, *ſodalicio ture.* Sic enim habent omnes Mſſ. codices. Et ſimiliter in lege 1. D. de collegiis, *Collegia ſodalitia.* Quae quidem locutio Marcellino noſtro familiaris eſt: ut cum in calce lib. 21. c. 15. §. 6. dicit *Matrimonio ture copulata eſt Gratiano.* et in lib. 22. c. 15. §. 31. *Dein Syene, in qua ſoſtitito tempore,*

etc. Sic enim habet utrobique codex Regius. Denique in lib. 23. c. 6. §. 12. *Mari iunguntur oceano.* VALES.

Pronuntiarunt animas immortales] Pomp. Mela lib. 3. cap. 1. *Hi* (Druidae) terrae mundique magnitudinem et formam, motus caeli et siderum, ac quid Dii velint, scire profitentur. Docent multa nobilissimos gentis clam et diu, vicenis annis in specu, aut in abditiis saltibus. Unum ex iis quae praecipunt in vulgus efflunt, videlicet ut forent ad bella meliores, aeternas esse animas, vitamque alteram ad mans. Diodor. Sicul. Biblioth. lib. v. c. 28. ἐνσχυοὶ παρ' αὐτοῖς ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀθάνατους εἶναι συμβέβηκε, καὶ δι' ἐτῶν ὀρισμένων πάλιν βιοῦν, εἰς ἕτερον αἶμα τῆς ψυχῆς ἐισδυσμένης. Strabo lib. iv. (p. 60. Tzschuck.) Caesar lib. vi. c. 14. LINDENBR.

Pronuntiarunt animas immortales.] Singulare eius rei testimonium est, quod refert Valerius Max. de externis inslit. 2, 10. Gallos, inquit, memoriae proditum est, pecunias mutuas, quae sibi apud inferos redderentur, dare: quia persuasum habuerint animas hominum immortales esse. Dicerem stultos, nisi idem Bracati sensissent, quod palliatus Pythagoras sensit. [Idem de Gallis dicit Mela in cap. 2. lib. 3.] VALES.

C A P V T X.

1. *Alpium Cottiarum*] a monte Vifo usque ad montem Cenis pertinentium. Altmann Beschreibung der Helvetischen Eisberge p. 256. W.

2. *In antiquitatem Octaviani receptus.*] Atque haec causa est, cur Octavius Imp. civitates. xii. Cottianas non addiderit Inscriptioni e trophaeo Alpium. Quas etiam non nisi defuncto Cottio Rege, Nero in provinciae formam redactas Imperio adiecit. Eutrop. lib. vii. c. 14. Aurel. Victor in Nerone (de Caes. 5, 2.) LINDENBR. Conf. etiam Plinius iii, 24. (20.) et Messalla Corvinus c. 34. p. 87. Tzschuck. W.

Ad vicem memorabilis muneris] ut gratum animum testificaretur. W.

3. *Initium est a Segusione*] (Susa) in Pedemontio. Wesseling ad Itinerar. p. 341 et 556. W.

4. *Devolvuntur*] Vox bene delecta, rem enim quasi pingit. Omnino totam harum viarum descriptionem recte laudat Gibbonus T. iii. p. 36. ut lucidam, vividam et accuratam. W.

5. *Humus crustata frigore*] Lib. xvii. c. 2. §. 3. *Crustae pruinarum.* Virgil. Georgicor. 3. v. 360. *Concresecunt subitae currenti in flumine crustae.* Sidon. Apollin. lib. 4. Epist. 6. *crustis glacterum.* Et *concrustare*, Ammian. lib. (xvii, 7, 11. et) xxx, 6, 5. Hinc Italorum *la fredda crusta.* LINDENBR.

Labilis] lubrica. xxvii, 10. *Incessum praecipitantem impellit* eo celeriore facit. W.

Montantis] Ante hanc vocem addere malim *vel.* W.

[Agrestibus praeviis difficile pervaduntur.] De Alpibus loquitur Ammianus. Hi *agrestes praeviis*, locorum *callidi* ibidem dicti, sunt quos *Marrones* vel *Marrunos* nostri postea vocavere; nos

vulgo *les Marrons* appellamus. Iohannes in Vitae Odonis Abbatis Cluniacensis libro 3. ante annos 750. *Marrones*, genus quoddam hominum, ei per Alpes nivosas hieme ex Italia redeunti, accepta mercede ducatum præbuisse scribit. Et Odo ipse in Vita Geraldi Aureliacensis Comitis tradit, *Marrunos*, *rigentes Alpium incolae*, suppellectilem Geraldi Romam petentis saepe per iuga montis Iovini magno quaestu transverxisse: sicut apud Ammianum legimus, vehicula funibus illigata, pone cohibentibus laboriose eiusmodi viris, tutius per Alpes devolvi solere. Rodulfus qui Gesta Abbatum Trudonensium et sua ante annos 560. scripsit, *Marones montis Iovis* seu summi Pennini memorat in lib. xii. et ita vocari ait *viarum praemonstratores*, ac peregrinorum *duces*, quorum pilea, chirothecae, cothurnos, et hastas longas graphice depingit. *Marrones montis Cinilli* seu *Alpis Cottiae*, *Novalicium*, *Ferrariam*, et *Anusaeburgum* incolunt, montis sui tempestates praenuntiant viatoribus, eosque ex summo Cinilio in Galliam descendentes, cratribus impositos dirigunt.] VALES.

6. *Stationem nomine Martis*] Anton. Aug. in Itinerar. (p. 341. ed. Wessel.) *A Mediolano Arelate per Alpes Cottias. — Segusionem, ad Martis, Brigantonem.* Tabula antiqua: *Segusione, Martis, Gadaone, Brigantione.* LINDENB. Cluverius ad *Martis* hodie esse oppidum *Orsi*, *Bouche Oulx* fani huius sedem fuisse crediderunt. Wessel. l. l. et p. 556. W.

Adusque stationem nomine Martis.] Mansio Martis dicitur in Itinerario Burdigalensi. Sed Marcellinus stationem indistincte tam pro mansione militari quam pro mutatione cursus publici ululare solet. Sic *Dadastanam* vocat stationem, quae in illo Itinerario mansio est: et *Arethufam* stationem, quae ibidem mutatio dicitur. Statio igitur nomen generale est, ut *σταθμός* Graece. Scribit enim Eustathius in Iliad. β sub finem, *σταθμόν* dici τὴν μὲν καὶ τὴν λεγομένην ἀλλαγὴν. VALES.

Matronae] hodie *Genevre*. Wessel. p. 556. W.

7. *Castellum Virgantium.*] Legendum est *Brigantium*. In Tabula Peutingerorum, et Itinerario Antonini, et apud Ennodium in Itinerario Alpium dicitur *Brigantio*. In Burdigalensi vero Itinerario *Byrigantium* corrupte. Sed locum integrum hic adscribere operae pretium fuerit.

Mansio Hebriduno m. 16. Inde incipiunt Alpes Cottiae.

Mutatio Rame m. 17.

Mansio Byrigantium m. 17. Inde adspendis Matronam.

Mansio ad Marte m. 19.

Civitas Secussione m. 16. Inde incipit Italia.

Lego *Brigantium*. Ptolemaeo enim *βριγάντιον* dicitur in Alpibus Graiis, itemque a Strabone in lib. 4. (p. 75. Tschuck.) Hodie *Briançon* vocamus opidum in Delphinatu nostro, ut notavit vir praefata reverentia nominandus Iac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. Iulianus in Epistola ad ordinem et populum Athen. (p. 286. Spanh.) *βριγαντίας* appellat, perinde ac Marcellinus: *ἐν τῇ βριγαντίᾳ τοσούτων ἔτερον ἐπὶ* (lege *περὶ*) *τὰς Κρητίας ἀλπεῖς*, etc. VALES.

9. *Thebanus Hercules ad Geryonem.*] Mamertinus idem tangit in Panegy. c. 9. *Vos invictissimi Imp. prope soli Alpium viar, hibernis nivibus obstructas, divinis vestigiis aperuistis: ne*

quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiae spolia in-comitatus abduxit. LINDENBR.

Maritimas] Messala Corvinus p. 88. habet Cottias, Penninas, Graecas et Romanas, quas fortasse cum Maritimis easdem esse putat Tschuck. W.

Hicque harum indidit nomen.] Graias scilicet vocavit, testis Plinio in lib. 3. cap. 16. et Cornelio Nepote in Hannibalis Vita, qui sic ait c. 3. *Ad Alpes posteaquam venit quae Italiam ab Gallia setungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum traiecerat: quo facto is hodie saltus Graius appellatur.* Quare in hoc Marcellini loco melius legeretur: *Hicque Graiarum indidit nomen.* VALES. *Graiarum* ego fidenter in textum recepi. Quid enim? *harum* referri non posset, nisi ad praecedentes *Maritimas*, quibus hoc nomen dederit Hercules, de quo silent omnes, qui de Alpibus scripsere. Abesse contra non poterant *Graiae*, quas omnes commemorant. Hae dicuntur hodie *der kleine Bernhardsberg*. W.

Monoeci similiter arcem et portum.] Strabo lib. iv. p. 140. (p. 75. Tschuck.) *ὁ δὲ τοῦ Μονοῦκου λιμὴν ὁρμος ἐστίν, οὐ μεγάλης, οὐδὲ πολλὰς ναυὸν, ἔχων ἰσθμὸν Ἡρακλείους Μονοῦκου καλουμένου.* * Lucanus lib. 1. 405.

*Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus
Urget rupe cava pelagus. Non Corus in illum
Ius habet, aut Zephyrus: solus sua litorea turbat
Circus, et tuta prohibet statione Monoeci.* LINDENBR.

Nomen ad nostram adeo aetatem propagatum. Est enim Monaco vel Mourgueux. Wessel. Itin. p. 503. Vid. praeter Strabonem a Lindenbrogio laudatum Plinius iii, 7. et Tacit. Hist. iii, 42. W.

Alpes Poeninae] hodie *der große Bernhardsberg*. sunt excogitatae i. q. antea constructae. Sic xxi, 16, 9. excogitavit i. e. restauravit, instruxit, in portu Cleopatra turrim excellam. Communi cum aliis errore Ammianus habet *Poeninas*, quod nomen ab transitu Hannibalis *Poeni* istas Alpes traxisse falso crederent. Rectius *Peninae* a Deo *Pen* vel *Penino*, cuius mentionem facit Livius xxi, 58. et Inscriptio apud Gudium p. liv. 6. v. Altmann p. 243. ff. W.

10. *Superioris Africani pater Pub. Corn. Scipio.*] Flor. lib. ii. cap. vi. LINDENBR.

Destinatione] obstinatione, pertinacia, xvi, 12, 37. xix, 3, 1. — *intercurso* percursu, superato. W.

11. *Per Tricassinos et oram Vocontiorum.*] [In M. Colbert. legitur, *per Tricastinos.*] Rescripti *per Tricastinos*, ut Augustana ac Basilienis Editiones praeferunt: firmatque T. Livius in lib. 21. c. 31. his verbis quae Marcellinus noster exscripsit: *Cum Alpes peteret, non iam recta regione iter instituit; sed ad laevam in Tricastinos flexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri tetendit in Tricorios, etc.* Manetque etiamnum *Tricastinorum* appellatio in Destinatu nostro. De *Tricoriis* loquitur Plinius in lib. 3. c. 5. (4) p. 555. Franz. et Appianus in Celticiis 1, 3. Strabo in lib. 4. (p. 25. 26. Tschuck.) eos supra *Cavares* locat cum *Vocontiiis* ac *Medullis*. VALES. Etiam *Tricastinos* iam citat Hier. Surita ad itinerarium Antonini p. 506. GRON. *Per*

Trica-

Tricastinos, aliquot millaria ad orientem a Valentia (Valencè) usque ad Gratianopolim, (Grenoble) in parte australi Harac' du-vii. Mannert, quem omnino, fidissimum quippe ducem, ubique sequor, T. II. P. 2. p. 89. Cf. et Salmat. Epist. L. 1. 4. W.

Oram Vocontiorum in montibus per medium Delphinatum, partemque Provinciae. Mannert p. 92. — *ad salus Tricorios*, in ditioe *Brigantiae* (Briançon). ib. p. 95. W.

Vi magna flammaram, acetoeque. Livius lib. xxi. 37. * Hericus Altilliod. de Vita S. Germani lib. 5. p. 52.

*Hinc subit aërias meritis sublimior Alpes.
Limes hic Ausonias Gallis determinat oras,
Aeternis nivibus, aeterno frigore torpens,
Humano generi non ante meabilis unquam,
Hannibal Hispana remans quam vicior ab ora
Diduxit scopulos, et montem rupit aceto.*

Acetum solum ex omnibus humoribus flammam violentam extinguit, dum per frigus suum calorem vincit elementum. *Acetum igni extinguendo.* Vid. L. 3. §. 5. ff. de penu legata. L. 12. §. 18. de instr. vel instr. legat. Vid. Livium lib. 21. p. 502. 566. Macrobi. Saturnal. 6. * LINDENBR. Eadem praeter Livium habet Appian. de B. Hannib. c. 4. et Juvenal. 10, 153. ubi alii laudantur. Inde refert Servius ad Virgil. Aen. 10, 13. et narrationem *putri mole* innuit Sil. Ital. 3, 643. Duriores rupes ferro subigendi morem non Hannibalis primum commentum fuisse, sed inde ab antiquissimis temporibus invaluisse ipsum lobum Cap. 28. tellem advocat Comes *Veltheimius vom Feuersetzen der Alten im Goett. Magaz. d. Wissensch. u. Literatur Jahrg. III. S. 658. ff.* Hic vir, dum viveret, non rei metallicae tantum, sed literaturae fere omnis peritissimus, omnem hanc rationem emolliendi igne durissimas cautes accurate exponit, nec in eo refragatur Livio et Ammiano. Magnam inprimis vim esse venti, qui si ad struem lignorum apte dirigatur, lapides sensim emollescere, aceto vero adfuso, magis etiam macerari, quamquam sola aqua ob subitam refrigerationem ad rumpenda saxa valeat. Iam vero et si eandem aceto vim tribuit Plinius 23, 27. (1.) Eleutherarum muros eo solutos refert Dio Cassius 36, 1. et Guilius princeps nostro aevo in Neapolitana expeditione eadem arte usus est, quod ipse in commentariis rerum a se gestarum scribit (vid. Harduin. ad Plin. l. c.) alii tamen negant, quod Polybius nullam eius rei faciat mentionem, nec intelligi possit, unde tantam acetis copiam in Alpibus semiserit Hannibal. cf. Duker. ad Liv. l. c. Docte illustratur haec narratio in disputatione Boettigeri, quam insertam exhibet Schleswigisches Journal ann. 1793. Februario mense p. 201 — 221. v. Tzschuck. ad Europ. p. 142. W.

[*Per Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum.*] Quid sit flumen *gurgitibus vagis intortum*, quidve haec verba significet, fateor me ignorare. In codice Colbertino, qui est optimus, scriptum reperio, *gurgitibus vagis intortum*: ex quo facillime iudicari potest, legendum esse *intortum*. Certe Livius in lib. xxi. c. 31. *Druentiam Alpinum amnem, omnium Galliae fluminum difficillimum transitu esse* scribit, *nova semper vada, novosque gurgites, ac plures simul alveos facientem*; ad haec saxa glomerosa volventem, nihil stabile nec tuti ingredientis praebere.

COMM. IN AMMIAN. I.

L

Silius Italicus in libro III. v. 472. eadem omnia, quae Livius, de Druentia dicit.

*Ac vadu translato mutat fallacia cursu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus aequus.*

Ausonius in Mosella v. 479: dicitur ob id Druentia *ripiis sparsis incerta.*] VALAS. Druentia hodie Durance. W.

C A P V T X I.

1. *Laterent ut barbarae*] Nihil enim antiquissimis temporibus notum fuit, nisi orae maritimae. W.

2. *Et Gallos quidem qui sunt Celtae.*] Caesaris locum imitatus est, lib. I. de Bell. Gall. c. 1. *Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate Provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe comeant, atque ea quae ad effeminandos animos pertinent, important.* LINDENB.

3. *Post circumclusum ambitu inf. Parisiorum castellum.*] Atqui paullo supra Parisios Matrona in Sequanam influit; ut Marcellinum falli necesse sit, qui infra Luteciam influere scribit. Tamen si propius attenderis, nihil hic peccat Marcellinus. Neque enim negat, supra Luteciam Parisiorum Matronam misceri Sequanae: immo idiplum tacite significat, cum dicit hos duos amnes post circumclusum ambitu insulari Luteciam sociatim meare: proxime enim supra Parisios coniuncti, Parisiorum insulam cingunt, deinde sociatim meant. Verum illud aequè excusari non potest, quod subiicit, *prope castra Constantia* in mare evolvi. VALAS.

Parisiorum castellum, Luteciam nomine.] De Parisiorum antiqua conditione imprimis praeclare egit Bonamy in *Memoires des Inscript.* T. xv. p. 656. et Oberlinus ad Vibium Sequestrem p. 183. cf. Ritterus ad Guthrium T. v. sect. 3. p. 67. W.

Castra Constantia] (civitas Constantia Notit. Gall.) Nomen habent a conditore, Constantio Chloro. Cellarius non habet, Danvilius (et Oberlinus l. l.) putant esse, quae hodie vocatur *Contances*. Fortasse est *Carocotinum* (Ins. Antonini p. 381.) prope urbem *Harfleur*. Mannert p. 140. W.

6. *Regebantur Galliae, iam inde uti cessere Iulio Dkt. potestate in partes divisa IV, quarum Narbonensis una Viennensem illam se continebat, et Lugdunensem: altera Aquitanis praeeerat universis: superiorem et inferiorem Germaniam, Belgaeque duas Iurisdictiones eisdem rexere temporibus.*] Si de Iulii Caesaris temporibus intelligitur hic locus, quo modo ferri possit nescio. Tunc enim Galliae omnes unica iurisdictione regebantur ab eo, cui Senatus eam provinciam decreverat. Postea Augustus nova Galliae divisione facta quatuor iurisdictiones constituit. Sed ne tum quidem Belgicae iurdictio a iurisdictione utriusque Germaniae separata est, ut docet Dio in lib. 53. 12. nec diu postea: quod ex Plinio et Ptolemaeo colligitur, qui sub Belgica provincia utramque Germaniam comprehendunt.

[Iulius Caesar tres Galliae partes, Belgicam, Celticam, quae postea Lugdunensis dicta est, et Aquitaniam fere totam, in provinciarum formam redegit, ac tributarias fecit. Nam quarta pars Galliarum, seu provincia Narbonensis pridem Romanis parebat. Sed uni, an quatuor rectoribus Galliam is omnem attribuerit, scire non possumus. At sub Augusto Iulii successore, a quo Aquitania perdomita et cum Belgica aucta, atque Celtica seu Lugdunensis imminuta est, constat quatuor summis totius Galliae partibus, nimirum Belgicae, Celticae vel Lugdunensi, Aquitaniae, ac Galliae Narbonensi (ne de Germania Cisrhenana loquar) suum cuique rectorem praefuisse. Unde alium *Belgicae provinciae Legatum*; alium *Lugdunensis Galliae Legatum*, Suetonio *Propraetorem* dictum; hunc *Legatum Aquitaniae*, alias *Praesidem*; illum *Galliae Narbonensis rectorem* a Tacito, Suetonio, Spartiano, Eutropio, aliisque Historicis nuncupari videmus. Ex quo intelligitur, quatuor istas Galliae partes non modo sub Augusto, sed etiam sub Severo, Gallieno, et Aureliano Principibus suos sibi ac seorsum rectores habuisse. Non igitur sub C. Iulio Caes. Dictatore, ut asserit Ammianus, ac ne sub Augusto quidem insequentibusve Principibus provincia Narbonensis Viennensem Lugdunensemque continebat, et Narbonensis, Viennensis ac Lugdunensis uni eidemque rectori parebant: cum Viennensis provincia nulla tum esset. Quippe tractus omnis terrarum, qui provinciae Viennensis nomine diu post censi coepit, tum Narbonensis Galliae pars erat, ac eundem quem ipsa rectorem habebat. Celtica vero vel Gallia Lugdunensis tum suum sibi Legatum habuit, a provinciae Narbonensis rectore diversum: ut docui in mea Notitia Galliarum in disceptatione de variis Galliae divisionibus pag. 298. et 299. Denique (qui est tertius error Ammiani Marcellini, non ut Belgicae unus Legatus praecerat; ita et superioris inferiorisque Germaniae, a corpore Belgicae circa Augusti Principatum avulsae, rector unus ac unicus fuit: sed superior Germania vel prima Legatum sibi suum habuit; inferior aut secunda similiter suum: utrumque a Belgicae Legato diversum. Unde Suetonius Tranquillus Vitellium c. 7. *Legatum a Galba in inferiorem Germaniam missum esse* tradit; et in Domitiano c. 6. *Lucium Antonium superioris Germaniae Praesidem* nuncupat: Tacitus quoque *Vitellium Varro nem inferioris Germaniae Legatum* vocat in libro 111. *Annalium* c. 41. et Spartianus scribit c. 1. *Didium Iulianum Germaniam inferiorem rexisse*. Ut appareat Legatos istos utriusque Germaniae partim militares, partim etiam civiles Magistratus existisse, nec tantum Germanicis exercitibus seu legionibus superioris inferiorisque Germaniae, ad ripam Rheni hiberna habentibus, sed etiam alterum provinciae Germaniae superiori, alterum inferiori praefuisse: Lucius Antonius *superioris Germaniae Praefex* fuisse, Iulianus Germaniam inferiorem rexisse dicatur. Non ergo (uti ait Ammianus) quatuor primum fuere toti Galliae iurisdictiones aut potestates, una Narbonensi simul et Lugdunensi, una Aquitaniae, una Belgicae, una ambabus Germaniis. Sed sex omnem Galliam tum rexere Magistratus, Narbonensem provinciam unus, Aquitanicam alter, tertius Celticam vel Lugdunensem Galliam, quartus Belgicam, quintus superiorem Germaniam, sextus ac ultimus inferiorem.] VALES. Ueberius de Galliarum diversis temporibus facta divisione egit vir *epitaphos* RITTERUS ad Guthrium T. v. sect. 5. p. 136. ff. 154. ff. Cf. etiam MANNERT P. II: p. 33—35. VV.

Inde uti] ex quo. cf. xxii, 16, 6. W.

Duae iurisdictiones tenuere] Mannert p. 208. hoc ita vult intelligi, ut Proconsules res civiles, exercituum praefecti res bellicas administrasse putentur. W.

7. *At nunc numerantur provinciae per omnem ambitum Galliarum, secunda Germania]* Accurate haec tractantur in Notitia Provinciarum atque Urbium Gallicanarum, quae cum iam edita sit, supervacaneum hic singula repetere. LINDENB. Notitia Provinciarum Galliae, quae, quum Theodosii M. vel Honorii aetate demum perscripta sit, Ammiano nondum cognita fuit, xvii. habet provincias, quam divisionem Gratiano demum deberi putat Ritterus l. i. p. 158. Ammianus nonnisi xii. ignorat enim Narbonensem secundam, Alpes Maritimas, Aquitaniam secundam, Lugdunensem tertiam et quartam. Alii aliter numerant. Sic Sextus Rufus in Breviario habet xiv. v. omnino Mannert p. 38. W.

Secunda Germania] Continebat Belgium nuper Austriacum, Iuliacum, Coloniam usque ad Bingium. *Tungri* (Tongern) Wesseling. ad Itiner. p. 378. Semel hic monuisse sufficiat, et urbium et populorum idem saepe nomen fuisse. *Amplis et copiosis* ob frequentiam civium. *Tungrorum* tamen civitas paullo post Ammianum a Francis diruta. W.

8. *Prima Germania]* a Bingio ultra Argentoratum porrecta. *Mogontiacus* (Mainz) Wesseling p. 355. Reise auf den Harz p. 253. *Fangiones* Wesseling l. i. Dicta urbs est etiam Borbetomagus, unde contr. Wormats-Worms. Ritter. l. i. p. 114. *Nemetacae* Wesseling. p. 253. a rivulo praeterfluente Spira, Speier. *Argentoratus barbaricis cladtibus* nota. v. xvi, 12. et Wernsdorf. Poet. lat. minor. Vol. i. p. 192. W.

9. *Belgica prima]* Treviros, partem Lucemburgi, Lotharingiam et tres episcopatus continens. *Mediomatrici* (Metz) *Treviri* (Trier) *domicilium principum* nempe a Constantino M. usque ad Valentem. v. xxvii, 10. et Wernsdorf Poet. min. Vol. i. p. 194. W.

Treviros domicilium Principum.] Zosim. lib. iii. c. 7. vocat πόλιν μεγίστην τῶν ὑπὲρ τὰς Ἀλπεῖς ἐστῶν, regique palatii, cum alii Scriptores, tum quoque D. Ambros. meminit lib. v. Epist. xxvii. Cum pervenissem Treviros, postridie processi ad palatium. Eius etiam nunc rudera exstant. LINDENB.

10. *Belgica secunda]* Ad meridiem constabat inde a civitate *Catelaunorum* (Chalons sur Marne) terris omnibus, Sequanam inter et Mosam sitis usque ad Oceanum. Mannert p. 160. *Amblani* (Amiens) *Remi* (Rheims). W.

11. *Sequani]* Maxima Sequanorum, hodie Franche-Comté (Burgundia) Helvetia occidentalis et Alsatia australis. Mannert p. 41. *Bifontii* al. Vesontienenses, infra xx, 10. *Besantio* (Besançon). v. Wesseling ad Itiner. p. 349. *Rauraci* (Augsburg ad Balileam). W.

Lugdunensis prima] Hod. Bourgogne et Nivernois. *Lugdunus* (Lyon) *Cabillonus* (Chalons sur Saone) *Senones* (Sens) *Biturigae* (Bourges) Wesseling p. 460. *Augustodunum* (Autun) de quo vide xvi, 12. et Wesseling p. 360. W.

12. *Secundam enim Lugdun. Rotomagi et Turini.]* Hunc locum sic legendum atque distinguendum esse exillimo: *Et Tur-*

ni, Mediolanum ostendunt et Tricassini. Turoni enim in tertia Lugdunensi locantur in Notitia provinciarum Galliae. Mediolanum vero quod in Lugdunensi etiam Ptolemaeus ponit, intelligo Mediolanum Aulercorum, cuius mentio fit in Itinerario Antonini. Porro duas tantum Lugdunenses agnoscit noster Marcellinus, perinde ac Rufus Festus in Breviario c. 6. qui iisdem fere temporibus scripsit. Postea quatuor sunt factae. VALES.

Lugdunensis secunda] Nunc Normannia. *Rotomagi* (Rouen) *Turini*, rectius, quod in textum recepi, *Turones* (Tours) Mannert p. 40. (cf. etiam Salmast. Epist. 6. *Mediolanum* (Tours) quod nomen deinde Galli Italiam occupantes in Italiam etiam transtulerunt. Mannert p. 142. Wesseling p. 384. *Tricassini* (Troyes). Qui quatuor Lugdunenses statuunt, Turones tertiae, Senones quartae civitates primarias faciunt. W.

Alpes Graiae et Poeninae] Hodie Valesia (Wallis) et orientalis plaga Sappaudiae. *Aventicum* Mannert p. 192. In anno diruti Aventici non consentiunt ipsi Helvetii. v. Müller *Schweizer-gesch.* p. 70. *Haller-Geschichte d. Helvetier* inpr. p. 245. et 255. W.

Habent et Aventicum.] Immo Aventicus est in Sequanis, ut docet Notitia provinciarum et civitatum Galliae, [non in Alpibus Graiis et Peninis. Pari errore Ammianus *Biturigas* metropolim Aquitaniae in Lugdunensi prima collocat; et Narbonensi attribuit *Elnsam*, quae tum erat metropolis civitas prov. Novempopulanae.] VALES. Cf. tamen Wesseling. p. 352. W.

13. *In Aquitania.*] Ex his verbis apparet, Marcellinum Gallias omnes in duas partes distinguere, Galliam scilicet, et Aquitaniam. Ac Galliae quidem septem provincias supra recensuit. Nunc provincias Aquitaniae aggreditur, primamque ex his ponit Aquitanicam: quod quidem nemini mirum videri debet. Nam et Rufus Festus in Breviario eandem distinctionem agnoscit, cum ait c. 6. *Sunt Galliae eam Aquitania et Britannia provinciae septemdecim.* et Aulonius in Arelate v. 8.

populosque altos et moenia ditae:

Gallia quae fruitur, gremioque Aquitania lato.

et Maximus Aug. in Epistola ad Valentinianum Iuniorum, relata a Baronio anno Chr. 387. Denique Sulpicius Severus in lib. 3. de vita Martini: *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, etc.* et in lib. 2. Historiae sacrae: *Sed nostris, id est, Aquitanis, Gallis, Britannis indecens visum est, etc.* Apparet igitur Galliae et Aquitaniae nomen modo strictius, modo latius sumi. Ceterum miror, a Marcellino unicam provinciam Aquitanicam poni: quippe cum Rufus Festus qui ante eum scripsit, duas iamtum Aquitanias agnoscat c. 6. VALES.

Aquitania] Fines ipse Ammianus satis clare determinat. — *Burdegala* (Bordeaux) *Arverni* (Auvergne et ibi Clermont) *Santonnes* (Saintes) *Pictavi* (Poitiers). W.

14. *Novem populi*] Aquitania sensu strictiori, inter Garumnam et Pyrenaeos. Populos novem, unde nomen traxerit provincia, ignorat Mannertus (p. 39.) ideoque et ego. — *Ausci* (Auch) Wesseling p. 550. *Vasatae* (Bazas) Mannert p. 120. W.

Narbonensis] Ammianus nonnisi unam habet, alii primam et secundam nominant, quae comprehendunt provincias Languedoc,

Roussillon, Provence. Alpium orientalium partem urbesque ad Rhodanum sitas, Massilia tamen excepta. Mannert p. 38. — *Elusa* v. Wesseling. v. 550. Reinesius adscribit: „Qui sic legunt, errorem addingunt Ammiano. Elusa non est in Narbonensi, sed in Novempopulana.“ Mannertus p. 64. reponi iubet *Nemausum*, quum tam celebris urbs praeteriri non potuerit, Elusa vero ad hanc provinciam non pertineat. *Narbona* (Narbonne) *Tolosa* (Toulouse). W.

In Narbonensi elusa est Narbona et Tolosa] Placet ex emendatione viri diligentissimi Hieronymi Suritae ita legere: *In Narbonensi Elusa est et Narbona et Tolosa*, Elusae mentio in Itinerario Burdigal. et apud Cl. Claudian. qui ex ea nefandissimum illum Ruffinum eunuchum (v. Hadr. Vales. Praefat. p. LXVIL. W.) originem duxisse putat. Sever. Sulpic. Histor. sacrae lib. 2. *Iter eis praeter intertorem Aquitaniam fuit; ubi tum ab imperitis magnifice suscepti, sparsere perfidiae semina: maximeque Elusanam plebem, sane tum bonam et religioni studentem, pravis praedicationibus pervertere.* *Vide Scalig. Aulonian. Lect. lib. 7. cap. 7. Sirmond. ad Sidon. p. 123. LINDENB.

In Narbonensi elusa est Narbona.] Editio Romana habet, *elusa et Narbona et Tolosa et principatum urb. tenent.* Primus Sigism. Gelenius vulgatam lectionem commentus est. Sed non dubito, quin ita scripserit Marcellinus, prout in Regio codice (et Colbertino,) et in Angultana Editione scriptum reperi *in Narbonensi Elusa et Narbona et Tolosa princip. etc.* quomodo etiam in Valentino codice Ms. exaratum fuisse vir Cl. Antonius Loiseleur ad oram libri sui adnotaverat. In Tabula quoque Itineraria Peutingerorum *Clusa* legitur pro *Elusa*, eodem errore. Scio quidem Elusam fuisse in Novempopulania, olim etiam metropolim, mediam inter Aufcos et Vasatas, ut docent Notitia provinciarum Galliae, et Burdigalense Itinerarium. Sed nihilominus ita hic scriptum fuisse, tot codicum testimoniis non possum non credere; et Marcellinum in hoc lapsum esse facile concedam. VALES.

Vionensis.] Occidentalis Sapaudia, Delphinatus, Avenio, *Arèlate* (Aries) *Massilia* (Marseille) *Vionna* (Guienne) *Valentia* (Valence). W.

Massilia iungitur, cuius societate et viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam] *Strabo lib. III. de Massiliens. *Ῥωμαῖοι ἐκτίσαντο Φίλους, καὶ πολλὰ καὶ αὐτοὶ χρεῖσι μοι κατέστησαν ἐκείνοις, καὶ οἱ προσαλάβοιτο τῆς αὐτίστους αὐτῶν.* Ideo Vell. Patercul. lib. II. 15. *Massiliam fide meliorem, quam consilio prudentiorem vocat.* *Cicero Philipp. 13. c. 15. *Romanas Reip. semper fuisse amicissimam.* Lucan. lib. 3. v. 308.

Semper in externis populo communia vestro

Massiliam bellis testatur fata iulisse,

Comprensa est Latii quaecumque annalibus aetas.

Civitatem fidissimam atque amicissimam, Flor. lib. II. cap. 2. *Foederatam civitatem*, Plin. lib. III. cap. 4. appellat. LINDENB. *Fultam* praesertim in bello Punico secundo. De origine foederis illius firmissimi v. Iustin. XLII. 3. et Mannert p. 75. II. W.

15. Salluvii sunt.] Quos Saluvios vocat Prologus libri 60. Titi Livii, Strabo *σαλυεῖς*, Ptolemaeus *σαλινεῖς*, corrupte ut videtur. In Regio exemplari *Salluvii* dicuntur. VALES.

Sallustij rectius *Salyes*, Livio Epit. 61. a Druentia usque ad mare habitaverunt. *Nicaea* (Nice) *Antipolis* (Antibes) *Insulae Stoechades* hodie Porquerolles — Porto-Cros et du Levant, et duae minores: Ribaudas et Bagueaux. Mannert p. 99. W.

16. *A Poentis Alpibus*] haud procul a fontibus Istri et Rheni. *Proprio agmine* (cf. xv. 4. 4.) *ripas occultat* iustum flumen esse incipit, ita tamen, ut inter montes fluens non conspiciatur. *Paludi Lemanno* (Genler-See) — *Nusquam aquis miscetur externis*, non suis, quod ita positum, verum non est, licet prisca omnes in eo consentiant. Ex ea tamen parte, ubi primum in lacum Lemanum incidit, aquae eius satis diu integræ discerni possunt. Mannert p. 66. W.

Summitates undae praeterlabens, quaeritans exitus.] Cum in omnibus scriptis exemplaribus, Regio, Vaticano ac Florentino, adeoque in Editione Rom. legeretur, *praeterlabens segnioris*; non sum veritus sic emendare: *Summitates undae praeterlabens segnioris*. Sic supra de Rheno in Constantiensis lacum imminente dixit: *Et undarum quietem permeans pigram, etc.* Mox pro *quaeritans exitus*, in Editione Romana excusum erat, *eritans exitus*, quemadmodum etiam in uno e Vaticanis codicibus sequioris notae. Sed in vetustissimo codice Vaticano legitur, *entans exitus*, i littera inter n ac t suprapicta. In exemplari Rugio reperi, *eruptans exitus*. Unde quis conicere possit, legendum esse *scrutans exitus*, aut sane, *tentans exitus*. VALES.

17. *Per densa paludum fertur et Sequanos.*] Nihil hac coniectura Castellii excogitari potuit infelicius aut ineptius. Nam cum in Editione Romana legisset, *per pensa pauidum fertur, etc.* quemadmodum etiam in Mil. Regio, * Polosano, * [Colbertino.] et Vaticano legitur, nec quid haec sibi vellent intelligeret, suo more interpolavit. Ego vero primum coniectura ductus ex lectionis scriptae vestigiis, emendavi, *per Sapaudiam fertur et Sequanos*. Deinde vero cum eam coniecturam a clarissimis et doctissimis viris Iac. Sirmundo et Nicolao Rigaltio, quibus eam communicaveram, valde probari intellexissem, non dubitavi eam in textum ipso restituere, explosa illa Castellii *παυδιος*. Neque ambigo lectores, qui rem attente perpenderit, tantorum virorum auctoritati libenter accessuros. Etenim Sapaudia olim dicta est tractus ille Galliae Riparensis, quem olim Allobroges habuere: in eaque Ebrudunum et Cularonem, quæ nunc Gratianopolis dicitur, ponit Imperii Notitia. Eadem postea Burgundionibus data est cum indigenis dividenda anno xx. Theodosii, ut scribit Prosper in Chronico. Maior difficultas est in Sequanis, per quos ferri-Rhodanum ait Marcellinus, postquam e lacu Lemano erupit. HENR. VALES.

[Immo nulla heic est difficultas. Recte ait Ammianus Marcellinus Rhodanum, etiam postquam Lemanum exiit, *per Sapaudiam et Sequanos ferri*. id est, inter Sapaudiam et provinciam Maximam Sequanorum fluere. Quippe tum Rhodanus sinistra ripa Sapaudiam, dextra Sequanos stringit, videlicet Broxiam, in qua est Belica vel Bellica civitas cum Sesselio, Vefontioni metropoli Sequanorum hodieque subiecta: sicuti docui in Notitia Galliarum pag. 79. et 475.] HADR. VALES.

[*Ararim inter Germaniam 1. fluentem.*] Cluverius in libro 2. de Germania mendosum hunc locum esse suspicatur. Quomodo enim dicere potuit Marcellinus, *Ararim inter Germaniam primam*

fluere, ac non potius per Germaniam? Rescribit igitur Cluverius, inter Germaniam i. fluentem et Sequanos. Sed ne sic quidem errore vacabit Marcellinus. Quippe Arar inter Lugdunensem primam et Maximam Sequanorum fuit, Sequanosque a Lingonibus et Aeduis provinciae Lugdunensis primae populis dividit. Sed forte deceptus est Marcellinus a pastore, apud Virgilium Ararim in Germania ponente Ecloga 1. ut docui in Notitia Galliarum in pag. 54.] HADR. VALES.

Ararim, quem Saconnam appellant] (Saone) Mannert p. 69. Suum in nomen adsciscit in alveum suum recipit prope Lugdunum, W.

Qui locus exordium est Galliarum. Exindeque non mille- nis pass.] A Lugduno quod est ad confluentes Rhodani et Araris, leugis itinera, non milliariibus metiri incipiebant. Unde in Itine- rario Antonini post Lugdunum leugae coniunctim cum milliariibus ad intervalla notanda ponuntur. Et in Tabula Itineraria Peutingerorum id sic notatum est: Lugdunum caput Galliarum: Usque hic leugas. Est autem id vocabulum mere Gallicum, 1500. pas- sium spatium significans, teste Iordanes et aliis. Hesychius, λεύγη, inquit, μέτρον τι γαλατικόν. VALES.

Non milleis passibus, sed leugis itinera metuntur.] Viarum distantiae pro situ gentium aliis atque aliis nominibus appellantur. Et leucarum Gallicarum mentio iterum lib. xvi. 12, 8. apud Iordanem et alios: itaque lubet tantum D. Hieronymi locum ad- scribere cap. 3. in Joel. In Nilo flumine sive in rivis eius solent naves funibus trahere, certa habentes spatia, quae appellantur funiculos, ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant. Nec mirum si unaquaeque gens certa viarum spatia suis appellet nominibus, cum et Latini mille passus, et Galli leucas, et Persae parasangas, et راستا universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit. Addi his possunt et dextri: sic enim dicuntur passus mensurandi apud quosdam, ut Papias interpretatur. Quam vocem apud Florentium reperi in Actis Mff. martyrii B. Felici: A loco illo usque ad castrum Toringum habentur dextri ducenti. Ceterum leugae vox etiam nunc Gallis atque Hispanis in usu est. راستا autem Germano- rum plane Lazorum respondet ἀναπαύσεις: de quibus Agathias de bellis Iustiniani Imp. lib. 11. pag. 55. * Moscovitae non per miliaria, sed per verst computant, quae pars quarta miliaris Germa- nici, ut Michevva notat in Descriptione Sarmatiae lib. 2: cap. 1. * Reliquae viarum dimensiones iam ab aliis explicatae sunt. 113. XXXII. Cf. omnino Wesseling ad Itinerar. p. 251. et 547. atque imprimis Heringae Obss. p. 36. ff. W.

18. Concorporatur] xxii, 8. miscet, exonerat se, effunditur. W.

Per patulum sinum quem vocant Ad Gradus.] Quia scilicet plures erant gradus in eo sinu, per quos adscensio et exscensio fiebat in naves. Ac Gradus quidem Massilitanorum, qui unus erat ex illis gradibus, et quidem, ut credere est, notissimus, mentio sit in Itinerario Antonini. Sed praeter hunc multi alii erant, quorum nomen etiamnum manet, ut videre est in Tabulis Geographicis. Gradum eo sensu sumpsit Valerius Max. lib. 3. cap. 6. P. Scripto. Inquit, cum in Sicilia augendo exercitum, trahendoque in Africam opportunum quaereret gradum. Posteriores Graeci σκάλας

Isalam Latino vocabulo dixerunt, ut est in Chronico Alexandrino et in Descriptione urbis Constantinop. Ceterum non tacendum est, hanc adnotationem debere me suggestioni fratris mei Hadriani Valesii, quod quidem libenti animo profiteor. Inde etiam dicta videtur Gradus insula et urbs Venetiae. HENR. VALES. [Causam nominis eius sinus, numerum et nomina vetera ac nova Graduum ad ostia Rhodani, et quid sit Gradus, discere ex Notitia mea Galliarum pag. 475.] HADR. VALES.

* *Ad Gradus*] Anton. Aug. (p. 507. Wesseling.) *A Fossis Ad Gradum.* — — *A Gradu per fluvium Rhodanum Arelatum.* LINDENB. Hodie Gras. W.

C A P V T XII.

1. *Celsioris staturae, et candidi paeae Galli.*] Diodor. Sicul. lib. v. c. 28. Οἱ γαλάται τοῖς μὲν σώμασιν εἰσὶν ἐνμήκεις, τοῖς δὲ σαρξὶ καὶ ὤνυχροι καὶ λευκοί. De iisdem Livius lib. xxxviii. c. 21. *Sunt fusa et candida corpora, ut quae nunquam nisi in pugna nudentur.* Id quod non de Gallis tantum, sed de Germanis quoque in universum intelligendum: ὡς ἂν γνησίοις τοῖς Γαλάταις, οἷς ἐοίκασιν ἐν μορφαῖς, καὶ βλοῖς, καὶ ἡτέροις· πλεονάζοντες μόνον ἀγγιότῃ, μεγάλαι καὶ ξανθότῃ. Eustath. in illum Dionys. vers. Λευκὰ τε φῶλα νύμονται. *Lucanus lib. 10. v. 128.

— — — *tam flavos gerit altera crineis,
Ut nullas Rhent Caesar se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas.*

* *Vide Petron. et Adamant.* LINDENB.

Sublatis infollescentes] *superbia nimis intumescentes.* Ern. — *adhibita locia ulnas admistis calcibus πῆξ καὶ λάξ.* W.

Emittere coeperit pugnus, ut catapultas tortilibus nervis excussas.] *Elegans imitatio Plautina in Captivis Act. iv. Sc. 2. v. 15.*

*Ne quis in hac platea negotii confuat quidquam sui:
Nam meus est ballista pugnus, cubitus catapulta est,
Humerus arces: tum genu ut quemque icero, ad terram
dabo.* LINDENB.

2. *Nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit aliq. vid. — frustis squalere pann.*] Φιλοκρίστους Gallos esse Strabo ait lib. iv. (p. 60. Tschuck.) χρυσοφοροῦσι τε γὰρ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρίπτει ἔχοντες, περὶ δὲ τοῖς βραχίοσι καὶ τοῖς καρποῖς ψέλλια, καὶ τὰς ἐσθῆτας βαπτὰς φοροῦσι καὶ χρυσοπλάτους οἱ ἐν ἀξιώματι. LINDENB.

Ut alibi in Italia. W.

3. *Munus Martium perterritus pollicem sibi praecidit.*] Chir. Fortunat. *Rhetor. lib. 1. p. 40. **Decem milites bello tempore pollices sibi amputarunt.* **Rei sunt laetae Reipubl.* **Quod ipsi quoque parentes, teneriore affectu moti, in liberis suis faciliare soliti, ne dubio illos Marti exponerent.* Menander L. 3. ff. de re milit. *Eum qui filium debilitavit, delectu per bellum indicto, ut inhabilis militiae sit, praeceptum D. Traiani deportavit.* Rufus in L.L. militarib. §. 47. *Εἰ δὲ τις τὸν υἱὸν ἐν καιρῷ πολέμου ἀρχειώσῃ, ἢ ἀνεπιτήδεως εὐρεθῇ πρὸς τὴν στρατείαν, ἐξορίζεται.* Augustus Imp. Equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus, causa detrectandi *militaris sacramenti,

pollices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastae. Sueton. in August. c. 24. Mentio porro huius indevolutionis in L. 4. 5. 10. C. Theod. de Tironib. Truncabant vero pollices sibi meticulosi, ne ad nomen respondere, cum hastas ex usu vibrare nequirent, cogerentur. Itaque Iustinianum Imp. seditionis quibusdam Constantinopolim concitantibus ideo pollices abscidisse facile apparet, ut eos armis movendis inhabiles redderet. Landulf. Sag. in Histor. Miscel. lib. xvi. Velut iam olim Philocles auctor fuerat Atheniensib. uti bello captis amputarent τῆς χειρὸς δάκτυλον τῆς δεξιᾶς, ἐνὰ δόρυ μὲν βασιάζειν μὴ δύνανται, κώπην δὲ ἐλαύνειν δύνανται. Plutarch. in Lylandro, Aelian. Varior. lib. 11. cap. ix. LINDENBR.

Quos localiter Murcos appellant.] In Editione Romana ac Mf. Regio, *Vatic. Tolof.* [et Colbert.] scriptum reperi, *localiter*: quod equidem vulgatae lectioni, quae ex Castelli coniectura nata est, praetulerim. Sic enim Marcellinus in fine lib. 19. c. 12. §. 3. *Hic*, inquit, *Befas Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat.* Porro *Murcus* vox Latina videtur esse, non Gallica: idque indicat Marcellinus, cum ait, in Italia multos sibi pollicem praecidere solitos, quos localiter appellant *Murcos*. Ab eadem origine *Murcidum* dixit Pomponius et Plautus, id est, desidem et ignavum, ut Festus explicat, et Augustinus in lib. 4. de Civitate Dei. VALES. *Localiter* ego in textu exhibendum putavi. W.

Ioculariter Murcos appellant.] Luitprandus in Histor. PP. in Innocent. *De indulgentia Clericorum querimoniam facient, cum aliquos murcos, aliquos digamos habere diceret, respondit, illum qui volens partem digiti sui absciderit, iuxta canones non posse admitti ad Clerum.* Gloss. Lat. *Murcinarius, mutilus.* Germani in quibusdam provinciis vocem retinent, licet alio nunc fere significatu. Et quos Itali ac Galli *Poltrones*, vocant, ab hac pollicum truncatione nomen invenerunt. *Murcare, id est, mutilare, in Chronico Sangall. p. 391. Ab eadem origine *Murcia* segum Dea, apud Arnob. lib. 2. appellata videtur. LINDENBR. *Murcis* poenae semper propolitaee graves. v. Sueton. Aug. c. 27. Cod. Theodof. Lib. vii. Tit. 13. 4. 10. Tit. xxii. 1. 2. et ibi not. Apud nos ad ergastula solent iidem damnari. De toto loco dignus est, qui conferatur, Menagius in Amoenitatt. iuris civilis edit. Erf. et Lips. 1738. p. 12 ff. W.

4. *Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus.*] Diodor. Sicul. lib. v. 25. *Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψύχους διαφθειρομένης τῆς κατὰ τὸν αἶρα κρύσεως, οὐτε οἶνον, οὐτε ἐλαιον φέροι· διότι τῶν Γαλατῶν οἱ τοῦτων τῶν καρπῶν στερισκόμενοι πόμα κατασκευάζουσιν ἐκ τῆς κριθῆς, τὸ προσγοριζόμενον ζύδον, καὶ τὰ κηρία πλύνοντες, τῇ τούτῳ ἀποπλύματι χρώνται. Κάτοινοι δὲ ὄντες κατ' ὑπερβολὴν τοῖς εἰσαγόμενοις ὑπὸ τῶν ἐμπόρων οἶνον ἀκρατον ἐμφοροῦνται, καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν λαβρῶν χρώμενοι τῷ ποτῷ, καὶ μεθύοντες, εἰς ὕπνον ἢ μανιώδεις διατίθενται τρέπονται.* Non autem Galli tantum, sed fere omnes populi, qui vite carent, ex frumento conficere solent quod bibant, vel pomorum succo: aut sapos decoquant, aut palmarum fructus expriment in liquorem, coctisve frugibus aquam pinguius colorant, ut inquit D. Hieronym. part. 3. Epist. 58. D. Basilus lib. de Ebrietate, et Cassian. Bassus de Agricult. lib. vii. c. 34. apud barbaros potillimum in usu esse scribit, ἀπὸ τοῦ εἶναι καὶ

τῶν κριθῶν γινόμενα πόματα. Plin. lib. xiv. cap. xxii. *Est et Occidentis populis sua ebrietas: fruge madida pluribus modis per Gallias Hispaniasque nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi potus similes excogitavit, nullaque in parte mundi cessat ebrietas.* Ubi quod de Aegyptiis ait, Herodotus quoque confirmat lib. ii. 77. οἶνω δὲ τὰ κριθῶν ποτισμένῳ διαχρίονται. Οὐ γὰρ σφί εἰσι ἐν τῇ χώρῃ ἀμπεδοί. De Hispanis Florus, Orosius, alii. LINDENBR.

[*Vini avidum — potus*] Hoc de Gallia, quam Transalpinam nominabant Romani, et de antiquioribus intelligendum est temporibus, ubi Gallia ob silvas immensas et paludes vino procreando parum commoda erat. Vini cultura in Gallia Transalpina Imperatoris demum Probi aetate fuit concessa. v. Flav. Vopiscum in Probo c. 18. W.

[*Furoris voluntariam speciem.*] Ambros. de Helia cap. xiv. *Quis tale miscuit furoris poculum? quis tantum infudit mentibus venenum? Periclitatur homo actum esse de corpore, et ipse sibi reus est insaniae voluntariae.* Alia in hanc sententiam iam alibi congestimus. LINDENBR.

[*Ebrietate, quam furoris voluntariam speciem esse.*] Eandem sententiam Graece exprellit Isidorus Pelusiota in Epistola 203. libri i. cum αὐθαίρετον μανίαν appellat ebrietatem. *Nec alio sensu Iohannes Chrysostomus in Sermone i. ad populum Antiochensem, et in Homilia 29. in Genesin, ebrietatem vocat δαίμονα αὐθαίρετον. Quod idem est, ac si dixisset, ebrium esse daemoniacum voluntarium. Idem in Homilia LVIII. in Maithaeum ebrios nihil differre ab daemoniacis ait: sed daemoniacos quidem miseratione omnium dignos, ebrios vero cunctis odiosos esse, οἷς αὐθαίρετον ἐνενάγουσται μανίαν. Et Homilia 28. in Epistolam Pauli ad Romanos asserit, peccatum generaliter esse spontaneum furem, aut daemonem voluntarium; item in Sermone, Quod nemo regitur nisi a seipso, pag. 580. VALER.

[*defendens Fontem Tullius.*] Haec Ciceronis oratio non nisi manca ad nos pervenit, et laudata ab Ammiano verba ad lacunam pertinent post caput 5. obviam. Hoc sine dubio voluit Fontem: Gallos, meri antea potatores, quique vinum aqua dilutum ut venenum abhorruissent, nunc aquam tamen adfusuros, indeque lucratos esse hoc, ut placidiores, minus rixosi, saniorisque mentis competes essent. W.

5. *Paulatim levius odere sub Imperium venire Rom.*] Mf. Flor. *levi odore sub.* Verosimile est Ammian. scripsisse: *Paulatim levi sudore* (Sic et Salmaf. ad Solin. 26. W.) *sub Imperio venire Rom.* itaque sequitur, *praellis parvis quassatae.* Et frequentes haec locutio, *Martius sudor, belli sudor.* Valentinian. et Valens L. 7. C. Theod. de lustral. conl. *Sudore bellandi stipendiorum gradus usque ad Protectores meruerunt.* Capitolin. in Maximin. *Sedecim litras uno sudore devicit.* LINDENBR.

[*Paulatim levius odere.*] Coniecturam Lindenbrogii confirmat codex Regius, in quo distincte scriptum inveni, *paullatim levi sudore:* *ut et in Tolosano. Unde bonitatem eius codicis agnoscere licet, quae et aliis multis, iisque illustribus argumentis testata est. [In Colbertino legi, *levi sudore*, id est, *sudore.*] VALER.

[*Primo tentatas per Fulvium.*] Livii Epitom. LX. LXI. LIND.

Tentatae per Fulvium.] M. Fulvius Flaccus is dictus est. M. Plautii Hypsaei in Consulatu collega (A. U. 629. W.), qui de Gallis triumphavit, ut est in Prologo 60. libri Titi Livii, apud Velleium in lib. 2. c. 6. Plutarchum in Gracchiis. Sextius vero, quem secundum nominat Marcellinus, est C. Sextius Calvinus, qui cum C. Callio Longino Consul fuit (A. U. 630. W.): de quo Strabo in lib. 4. Velleius in 1. 15. et Prologus 61. Titi Livii. De Quinto Fabio Maximo Allobrogico (A. U. 632. W.) loquitur Caesar in lib. 1. 45. Appianus in Celtico, (p. 73. Schweigh.) aliique. Consule Fastos Sigonii. VALES. Qui recte percepisse mentem Ammiani in eo, quod de Fabii cognomento scribit, quum anno xxxvi. huius saeculi iam ostenderet; sane serum est fere L annis post inculcare Carrionis ἀβλεψίαν, haesitantis in cognomine Maximi: utique citari non debuit, ac si Ammianus scripsisset cum vel cui negotii plenior effectus, quod ex nullo codice affers, ὁ Φλόγης. CRON.

Fabio Maximo Allobroges devicti agnomen non Maximi, sed Allobrogici dederunt. v. Perizonii Animadv. histor. p. 65. ed. Harles. W.

6. *Sallustio auctore.*] Fragmentum Sallustii exstat apud Mar. Victorin. Commentat. in Ciceron. de Invent. lib. 1. *Res Romana plurimum imperio valuit Ser. Sulpicio et M. Marcello Coss. omni Gallia cis Rhenum atque inter mare nostrum atque Oceanum, nisi qua a paludibus invia fuit, perdomita.* LINDENB. Cf. Crenii Animadv. Philol. hist. T. 9. p. 213. W.

Post decennalis belli mutuas clades.] Ruf. Fest. in Breviario c. 6. C. Caesar cum decem legionibus, quae trecenta milia militum Italarum habuerunt, per annos octo ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias subegit. Cum barbaris ultra Rhenum positus confligit, in Britanniam transiit, decem annis Gallias et Britanniam tributarias fecit. LINDENB.

Subegit Caesar.] Respexit ad versum vulgo iactatum, apud Sueton. lib. 1. 49. *Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem.* LINDENB.

C A P V T XIII.

1. *Domitiano crudeli morte consumto*] xiv, 7. W.

Musonianus] Is est Arianus, cuius meminit Athanasius in Epistola ad Solitarios, ubi ait Eusebianos Sardicense ad Concilium venientes, secum adduxisse Comitem Musonianum, Hesy-chiumque Castrensem: de eodem loquitur in Apologia ad Constantium. Idem postea Proconsul Achaiae a Constantio factus est, extincta iam Magnentii factione: ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: ubi etiam eius προτότητα et χρηστότητα commendat, quemadmodum Marcellinus noster. Eundem denique Praefectum Praet. Orientis fuisse testatur his verbis: πρότερον δὲ ἢ ἀφ' ἡμέ-
ρας ἀρχὴν ἔχων ἢ τῶν ἄλλων ἀρχὴ στρατήγιος. Fuit autem domo Antiochenus, teste eodem Libanio in Epistola 384. et 451. qui quidem semper eum Strategium nominat pristino nomine. Sunt ad eum scriptae lex 14. Cod. Theod. de naviculariis, et lex 5. de cursu publico, Constantio Aug. VII. et Constantio Caesare Coss. VALES.

2. *Sectas Manichaeorum et simillium.*] De Manichaeorum haeresi copiose Euseb. Pamph. Ecclef. Histor. lib. vii. cap. xlv. Socr. lib. 1. cap. xvii. Theodoret. in Epitom. Haeresiar. lib. 1. cap. ult. *Cyrill. Hierosol. Cateches. 6.* Philastrius Episc. in lib. de Haerelib. Petrus Siculus in Histor. p. 42. Suidas in voce Μανιχῆς, et Titulus Codicis de Manichaeis. LINDENB.

Interpres idoneus] qui controversiarum illius aetatis tricas optime expedire posset. W.

Lucrandi aviditate fordescens] Libanius tamen laudis non minus, quam pecuniae cupidum fuisse dicit. W.

In quaestionibus super morte Theophili.] Libanius in Oratione ad Theodof. de seditione Antiochena, Constantii in castigandis civitatum seditionibus clementiam valde laudat: atque eum Theophili Consularis caedem graviter et moleste tulisse: Strategio tamen Praefecto quem ad puniendos tumultus auctores miserat, mandasse ut id facinus quam fieri posset mitissime vindicaret: cuius mandatis Praefectum paruisse subiungit. Sed Iulianus in Misopogone sub finem inclementius animadversum innuit his verbis: δίκην δ' ἀποτίων αὐτῷς ὡπὲρ τούτων ὡν ὀργιζόμενοι δίκαιος ἔπραξαν, οὐκ αἰετὶ μετρίως. VALES.

Theophili — impetu plebis promiscuae discepti.] de quo vide xiv. 7. Pro promiscuae Rulinken. ad Rutil. Lupum p. 19. e Cod. Vaticano reponi iubet *promiscuae*. coll. xx. 6. uti *promiscue* pro *promiscuae*. cf. et l. Fr. Gronovium ad Praef. Gellii p. 2. W.

Pro Magistro equitum.] Ursicino. agente etiam tum in Gallis. cf. xvi. 2. et 10. militem regens Comes Vicarius, xiv. 11. ubi de eodem Prospero sermo est. W.

Ut ait Comicus, arte desp. furt. rapiens propalam.] Intelligit Plauti locum in Epidico Act. i. Sc. i. v. 10. ubi Terpsio ait:

Minus iam furtificus sum quam antehac.

Ep. Quid ita? Terp. Rapio propalam.

Eadem venustate dicit Cicero in Pisonem c. 27. *Olim furunculus, nunc vero etiam rapax.* Sed ad Marcellini mentem magis apposite Plutarchus in Ciceronis Vita: ἐν ᾧ καὶ τῆς φιλοπλουτίας ἀκμαζούσης καὶ τῶν πεμπομένων στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων, αἵ τοι κλέπτειν ἀγένοῦς ὄντος, ἐπὶ τὸ ἀπαρῆν τεμπομένων, οὐ τὸ λαμβάνειν ἰδοῦναι δεινόν, ἀλλ' ὁ μετρίως τούτο ποιῶν ἡγαπᾶτο. Id est: Quo tempore vigente avaritia, cum Praetores ac Proconsules qui in provincias mittebantur, prorsus quasi furari pusilli animi foret, ad rapiendum incumberent; non videbatur grave esse accipere: sed qui id moderate faceret, laudabatur. VALES.

[4. *Ad colligendas obeuntium exuvias occupatis.*] Editio Romana, et Codices Mss. Regius, Tolosanus, ac Colbertinus habent, *obedientium exuvias*, optime. *Obedientes* appellavit Marcellinus Romanos, et Imperio Romano subiectos. Sic in lib. xxi. c. 12. §. 25. de Iuliano Aug. loquitur: *Tunc ut securitate trepidis rebus afferret, et obedientium nutrirēt fiduciam*, etc. (Cf. etiam xxx. 5, 6. et 8, 14. W.) Vult igitur dicere Marcellinus, Duces Romanos in Oriente magis de spoliantis Romanis popularibus suis, quam de reprimendis Persis tum fuisse sollicitos.] VALES.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVI. C. I.

1. *In collegium fastorum a Consule VIII. Augusto adscitus*] Infrequens locutio, et Romanis auribus delicatioribus inusitata: unde foede lapsi sunt, qui dum eam non intelligebant, corrigere conati sunt. Vocat autem Ammianus *collegium fastorum*, collegium Consulium, quorum nomina fastis inferebantur, unde etiam fasti Consulares appellantur: quales Capitolini illi sunt, ante annos aliquammultos reperti, et Siculi, nec non etiam quos Calliodorus Senator urbis Romae conscripsit. Pari modo idem Ammian. dixit, *in collegium trabeae adscit*. Lib. xxiii. c. 1. §. 1. *Iuliano vero iam ter Consule, adscito in collegium trabeae Sallustio*. Lib. xxx. c. 3. §. 1. *Gratiano adscito in trabeae societatem Equitio Consule*. LINDEKER. Adde xxv, 10, 11. W.

Vigore genuino] innato sibi et proprio. xvi, 5, 13. xvii, 5, 2. et laepius. Ea significatione usurpare etiam solet Ammianus voc. *nativus*. W.

Si adfuit statu tandem secundo] Vix commodum sensum eruo; fortasse librariorum incuria excidit *Fortuna*; quod coniici possit ex gemino loco xix, 6, 1. *adspiravit auram quandam salutis fortuna*. W.

2. *Res magnae, quas per Gallias virtute felicitateque correxit*] Quid? correxit res magnas? immo vero Gallias magis correxisse, in meliorem statum redexisse possit videri. Sed nihil mutandum: Ammianus enim Graecum *καταρξεν* in animo habuit, quod est recte atque feliciter aliquid agere. cf. xxv, 4, 25. et xxx, 7, 7. W.

Singula serie etc.] An non dedit auctor *singulas*? Certe cap. 5. ubi ait similiter, suo quaeque loco *singula* demonstrabuntur, praemiseraut neutrum. GRON.

3. *Falsitas arguta*] si quis in historia scribenda ingenii magis atque ornatæ dictionis laudem sectatur. W.

Ad laudativam paene materiam] genus demonstrativum, uti Rhetores dicere solebant. Cf. de Iuliani moribus xxv, 4. et Heynii Prolus. p. cxxx. W.

4. *Vespasiani filius*] Haec uncinis inclusi ut ab Ammiano vix profecta. W.

Bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus] Ita de Claudio Imp. Trebellius Poll. c. 1. *Quid in illo non mirabile? quid non conspicuum? quid non triumphalibus vetustissimis praeferendum? in quo Traiani virtus, Antonini pietas, Augu-*

fit moderatio, et magnorum Principum bona sic fuerunt.
LINDENB.

Clemens ut Antoninus] Antoninus cognomine Pius, moribus clemens, ac tantae bonitatis, ut haud dubie sine exemplo vixerit. Aurel. Victor et Capitolin. LINDENB.

Rectae perfectaeque rationis indagine] h. e. philosophiae studio. W.

Congruens Marco, ad cuius aemulationem actus suos effingebat] Eutrop. lib. x. 16. (8.) et Landulf. Sagax in Hiltor. Miscell. Marco Antonino non absimilis, (Julianus) quem etiam aemulari studebat. Sic fere semper sibi aliquem Principes proponunt, ad cuius aemulationem mores suos effingant. De Alexand. Severo Lamprid. c. 30. *Legit ei vitam Alexandri, (Magni) quem praecipue imitatus est, etsi in eo contemnebat ebrietatem.* De Constantio. Ammian. lib. xv. c. 1. §. 5. *Ad aemulationem civium Principum vitam formare moresque suos diligentia laborabat enixa.* Sic Antonin. Caracalla Alexandrum Magn. eiusque gesta semper loquebatur; Tiberium et Syllam in conventu plerumque laudabat. Nec alias fabulas Pescennius Niger umquam habuit, nisi de Hannibale ceterisque talibus, ut Spartian. scribit c. 11. Atque hoc est, quod Lucillum monet Seneca Epist. xi. *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, et semper ante oculos habendus, ut sic tamquam illo spectante vivamus, et omnia tamquam illo vidente faciamus.* — *Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi rigidus, elige remissioris animi utrum Laelium, elige eum cuius tibi placuit et vita et oratio; et ipsius animum ante te ferens et vultus, semper tibi ostende vel custodem, vel exemplum.* Bono itaque publico Plutarchus, Aemil. Probus, Aurel. Victor, et ex recentioribus nonnulli vitas magnorum virorum edidit, ut semper in numerato sit, quod eligere et imitari possimus. LINDENB.

Marco, ad cuius aemulationem.] Cui magis hac potissimum de re credi par est quam Iuliano ipsi? Is igitur in Epistola ad Themistium (p. 253. Spanh.) sibi cum Alexandro Macedone et Marco Aurelio certamen quoddam virtutis et gloriae ait esse susceptum: καὶ μοι πάλαι μὲν οἰομένη πρὸς τε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Μάρκον, καὶ εἴ τις ἄλλος γίγονιν ἀρετῇ διαφέρον, εἶναι τὴν ἀμύλλαν, φράζῃ τις προσέει μὴ τοῦ μὲν ἀπολείπεισθαι τῆς ἀνδρείας εὐδὲν, τοῦ δὲ τῆς τελευτῆς ἀρετῆς οὐδὲ ἐν ὀλίγον ἀφικνωμαι. VALES.

5. Tulliana auctoritas.] Respexit sine dubio ad Ciceron. de Oratore Lib. III. c. 46. ubi eadem fere leguntur. W.

Ut Erechtheus in secessu Minervae nutritus.] Hic est qui vulgo Erichthonius dicitur a Mythologis: quem Homerus in Catalogo Erechtheum appellat his versibus (v. 547.)

Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὃν ποτ' Ἀθήνῃ
Θέσπε Διὸς θυγάτηρ, τίς δὲ ζείδωρος ἀρούρα,
Καδδ' ἐν Ἀθήνῃσ' εἶπεν ἔμ' ἐνὶ πτόνι νῆψ.

Hunc Minerva occultatum in cista cum geminis serpentibus Cecropia filias commendaverat: unde mos manavit, ut omnes eius posterii alerentur in cunis, quae auro ductes angues haberent appositos, quemadmodum scribit Euripides in Ione sub initium. Eidem Erechtheo templum fuit Athenis in arce positum, cuius meminit Herodotus in 8. lib. ubi et serpentes illi erant duo

custodes arcis, quibus mellita quotidie apponebatur placenta, ut notat Hesychius ad illa verba ex Aristoph. *Lyfistrata*, οἰκουρὸν 8619. Ab hoc Erechtheo distinguendus alter Erechtheus Pandionis filius, Erichthonii seu Erechthei prioris nepos: a quo denominatus *Ἐρεχθίδας* tribules scribit Pausanias et Demosthenes ἐν *ἐπιταφίῳ λόγῳ*. VALES.

Erichtheus in secessu] Logistorici Erichthonium vocant. Apollod. Biblioth. lib. iii. c. 14. (ubi vid. Heynius p. 833. lqq. W.) Hygin. fabul. clxvi. Fulgent. Mythol. lib. ii. Placid. Lactant. in Stat. lib. ii. LINDENBR. Conf. etiam Ovid. Metam. ii, 555. lqq. et Hermann. Mythol. B. 3. S. 309. W.

Germania] Ab hac disceruit Ammianus Rheni *meatus*, i. e. Alamannos, recte. Cf. inprimis Trivorium p. 77. 81. lqq. *Rigentem* vocat Rhenum ob frigidum olim Germaniae coelum. Pariter *pruinæ* iunguntur et *Rhenus* xxv, 4, 15. W.

C A P V T II.

1. *Agens negotiosam hibernam*] Cf. omnino Ritter. ad Guthrium T. v. Sect. 3. p. 575. ff. *Militum* iuniorum. Opponuntur enim veterani. W.

Veteranos concursatione perv. defendisse.] Narrat id quoque Libanius in Orat. funebri pag. 271. (Reisk. i. p. 536.) καὶ τῶν καὶ νυκτερινὴν ἐπιδρομὴν νεανίσκων ἀπεκρούσαντο πολλῶν γίγοντες ὀλίγοι γῆρα τῶν ὀπλῶν ἀφαιρέται· quod facinus cum Myronidis Athen. victoria confert. VALES.

Solet abrupta saepe discrimina salutis ultima desperatio propulsare] Militare praeceptum est, cum desperatis arma non conferenda: ubi enim evadendi spes nulla, ibi ignaviam quoque metus acuit, et de necessitate virtutem facit. In bello Crotonensium contra Locrenses, hi quod longe maiore numero militum vincebantur: *Omissa spe victoriae* (inquit Trog. Pomp. lib. xx. c. 3.) *in destinatam mortem conspiciunt, tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inultum morerentur. Sed dum honeste mori quaerunt, feliciter vicerunt. Nec alia causa victoriae fuit, quam quod desperaverunt.* Vide Fl. Veget. de Re milit. lib. iii. cap. 21. lib. iv. cap. 25. *Comm. ad Ligurin. p. 190. 191. LINDENBR. *Abrupta*, periculosissima. Sic saepe Ammianus, alique optima notae scriptores. v. Ruhnken. ad Vellei. Patere. ii, 2. p. 79. W. Graeci sic adhibent voc. ἀπότομος. ARE.

Adulatione ancillari] servili, fordida. cf. xxvi, 6, 16. nam ancillarum et ancillarum nomine infamabantur adulescentes sordidi, inprimis in ambiendis honoribus. v. interpretes ad Scriptt. Hist. Aug. T. ii. p. 360. laudante Ernesti, qui et recte *amoenitatem* exponit: cultum amoeniorem, vitamque luxuriosam. W.

Octavo Kal. Iulias.] Ita iusserat Constantius Augustus teste Iuliano in Epistola ad ordinem et populum Atheniensem (p. 277. Spanh.) his verbis: τούτων δὲ ὃν ἔβην τρόπον γενομένων, περὶ τὰς τροπὰς τὰς θεογαίας ἐπιτρέψει μοι βαδίζειν εἰς τὰ στρατόπεδον, ὅχημα καὶ τὴν εἰκόνα πείθονται τὴν ἑαυτοῦ. Id est: *Hic ad eum quem*

quem dixi modum perfectis, circa aestivum solstitium profecti ad Gallicanos exercitus facultatem mihi concedit, habitum et imaginem ipsius circumlaturo. Nec assentiri possum doctissimo Interpreti, qui pro aestivo solstitio hibernum legendum affirmat. Etenim hic locus Iuliani non de eo intelligendus est anno, sub cuius exitum Iulianus in Gallias est missus: sed de anno subsequente, quo primum inivit Consulatum cum Constantio: qui fuit annus Christi 336. Ab aestivo solstitio Gallicani milites in expeditionem proficisci solebant, ut docet Marcellinus noster in lib. 17. c. 8. §. 1. his verbis: *Oppertiensque Iulium mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia.* Et Iulianus in Epist. citata: καὶ ἀργαῖον μὲν ἀρχαζόντος τοῦ αἵτος. Denique Cassiodorus in lib. 1. Ep. 24. Paene omiseram, in superiore Iuliani loco pro ὄχημα legendum esse σχημα. VALES.

Velut dux diuturnus.] Nove dixit diuturnum ducem, id est, usu castrensis negotii diuturno firmatum, ut loquitur lib. xxx. c. 7. §. 11. Sic diuturnior, id est, senior. Inf. lib. xxiii. c. 1. §. 6. *E Sacerdotum consortio quidam ceteris diuturnior nullo pulsante repente concidit.* LINDENBR.

3. *Allis per Arborosam.*] Ita quidem primus edidit Castellus: sed in Editione Rom. atque in codice Regio [et Colbertino] legitur, *per Arbor* . . . quod equidem retinere satius esse iuxi, quam Castellus omnium lectori obtrudere. VALES. Cf. Pithoei Advers. 11, 1. p. 75. II. W.

Quibusdam per sedes Leucorum.] Huius lectionis auctor est Gelenius. Nam Castellus ediderat hoc modo: *Quibusdam de lacu et corbittis tri debere firmantibus;* foede prorsus ac monstrose. In Editione Romana sic legebatur: *Quibusdam de lauc. et orairi debere firm.* At codex Regius [et Colbertinus] veram nobis scripturam conservavit huiusmodi: *Quibusdam per Sedelauc et Cora tri debere firmantibus.* Nam ab Augustoduno Autissiodorum petentibus per Sedelaucum iter est, ut patet ex Antonini Itinerario (p. 360. ed. Wesseling.) sic

Augustoduno millia plus minus 53. leugae 22.

Sidoloucum m. p. m. 27. leugae 18.

Aballone m. p. m. 24. leugae 16.

Autissiodorum m. p. m. 33. leugae 22.

Ita enim eum Antonini locum restituimus, cum vulgatae Editiones pro leugis legiones ubique praeferant contra scriptorum codicum auctoritatem: quod Hieronymi Suritae commentum est. In Tabula quoque Peutingerorum eadem leugarum spatia notata sunt hoc modo. *Autissioduro 22. Aballo 16. Sidoloco 18. Augustodunum 29.* In Epistola Amulonis Lugdun. Episcopi ad Theoboldum Sedelocus dicitur: manetque hodie nomen *Sautleu*. De Cora autem maior difficultas est. In Notitia quidem Imperii legitur *Praefectus Sarmatarum Gentilium a Chora Parisios usque.* Sed non dubito, quin Marcellinus Coram fluvium intelligat, qui est inter Augustodunum et Autissiodorum. Certe Ionas in Vita S. Columbani capite 22. Choram fluvium in eodem itinere commemorat. *Per urbem* (inquit) *Bisontionum Augustodunumque ad Avallonem castrum pervenit: deinde ad Choram fluvium properans, etc. exin Autissiodorum properavit.* Aimoinus Monachus in libro de translatione et miraculis Aurelii,

Georgii et Nataliae, pagum ibidem fuisse testatur, de nomine Snvii ita appellatum, his verbis: *In Ecclesia pagi Autisiodorensis Cora nuncupati cum fuissent sancti Martyres Altario impositi, etc.* HENR. VALES.

[De Chora fluvio, et de Chora vico ei appposito fratrem meum pridem monui: de eorum situ et nomine primus multa observavi, quae Notitiae Galliarum inserui. Sed omnino Marcellinus supra Chorae nomine vicum designare voluit, non fluvium. HADR. VALES.]

Sedelaucum est *Saulieu*, *Cora* vero vicus prope Autisiodorum (*Auxerro*). W.

5. * *Et Ballistarii.*] Liplius in lib. 3. Poliorcetici funditores fuisse putat, aut fundibularios. Sane in Glossis vet. *Ballistarii*, *σφιδονῆται* exponuntur; et a Vegetio in lib. 2. cap. 2. inter levem armaturam recensentur, et a funditoribus distinguuntur. Sed heic *Ballistarii* nomen est numeri militaria. Eorum mentio sit in Notitia Imperii Rom. sub Duce Mogontiacensi.* HENR. VALES. Equidem h. l. ubi de obsidione urbis sermo non est, funditores cum Liplio intellexerim. W.

6. *Tricassinos* (*Troyes*) Wessel. ad Itiner. p. 361. — *ampliores*, numerosiores — *pavore traditos*, qui paventes se ipsi traderant. W.

8. *Remos* (*Rheims*). W.

Exercitum Vefuntii iusserat opperiri.] Hanc scripturam excogitavit P. Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *exercitum vehementem iusserat opperiri*. Sed in Mss. Regio ac Florentino, et in Editione Basilienfi, inter *vehementem*, et *iusserat*, aliquantulum interiectum est spatium. Equidem vulgatam lectionem prorsus ferre non possum, cum Marcellini sententiae repugnet. Neque enim Vefuntii, sed Remis milites in unum coacti Caesarem expectare erant iussi, ut per Decem-pagos (quod opidum est in agro Mettensi, 30. millibus distans a Mettis, teste Paulo Warnsfido de Mettensibus Episcopis) proficisceretur adversus Alamannos. Cui consilio quid magis contrarium est, quam Vefuntii milites Imperatorem opperiri? Adde quod saltem Vefuntione diceret, non Vefuntii: sic enim Caesar, et Xiphilinus in Nerone, et Antoninus eam appellant in Itinerario. Ammianus in lib. superiore Bisontios vocat, in lib. 20, 10, 3. *Besantionem*. Sed ut coniecturam meam proponam, sic fere a Marcellino scriptum puto: *Ubi in unum congregatum exercitum vehementem mensis* (in mensem? W.) *cibaria iusserat opperiri praesentiam suam.* VALES. Quidni brevius et ad modulum spatii relictum: *vehementem commeat*? W.

9. *Per Decem-pagos Alamannam aggredi.*] Antonin. in Itinerar. *Iter de Pannoniis in Gallias per mediterranea loca, id est, a Sirmio per Soppianas, Treveros usque. Tabernas, Decem-pagos, Divodorum.* Tabula Itiner. *Tabernis, Pontesaravi, Ad Decem-pagos, Ad Duodecimum.* LINDENBR. *Per Decem pagos* (Dieuse) prope Metas (Metz) et Sarburg. Mannert p. 186. W.

10. *Humectus dies et decolor*] pluviis et nebulis foedus. W.

Legiones duas arma cogentes.] Sic Latini vocant quos Graeci *οὐραγούς* et *ὀπισθοφύλακας*. Et sic loquitur saepissime Marcel-

lius. Livius lib. 37. c. 29. *Ita et explicuere ordinem primas in conspectu Praetoris, et coactum agmen ab Rhodiis est.* VALES. Si modo Ammianus eo sensu voluerit dicere *arma cogere*, quo Livius *agmen cogere*. Utique longe alio sensu sic loquitur libro xx. cap. 8. §. 1. *arma quoque et tirocinia cogens, legionesque augens.* Isto autem sensu usurpat *agmina cogere* in libro xxiv. c. 1. §. 2. praefereus pluralem, ubi antiquiores singularem, etsi eadem loquutio iterum occurrat libro xxv. c. 3. §. 2. et xxviii. c. 4. §. 8. non sine suspitione vitii, ut probabiliter disputat pater in cap. xix. Observationum ad Ecclesiasticos scriptores. onox. Livii locus a Valefio citatus Erneltio non videtur commode huc facere, quoniam ibi de classe sit sermo. Equidem etsi non infirior apud alios magis in usu esse *agmen cogere*, nihil tamen mutandum existimo, maxime ob xxv. §. 2. *invasa subito terga poneretur arma cogentium.* W.

12. *Brocomagus*] (*Brumat*) *Tabernas* (Rhein-Zabern) *Salifonem* (Selz) *Nemetas* alias *Noviomagus*, hodie *Speyer.* et *Vangionas*, alias *Borbetomagus*, hodie *Worms.* v. ad xv. 11. 8. W.

* *Tabernas.*] *Tabernas Rhenanas* heic intelligi asserit Cluverius in libri 2. de antiqua Germania capite 12. Cui non accedo. Nam cum Ammianus heic singula opida suo ordine recenset, si *Tabernas* ad Rhenum sitas dicere voluisset, *Salifoni* profecto eas postposuisset. Quod cum ille non fecerit, sed ante *Salifonem* posuerit, apparet eum *Tabernas Alsatias* intellexisse. Opinionem nostram confirmat Iulianus in epistola ad Senatum populumque Atheniensem pag. 512. ad quem locum vide quae notavit Dionysius Petavius. HENR. VALES. [Tabernas numero tres fuisse, alias ad Rhenum flumen, alias in Alsatia inferiore, prope Pontem Saravi, tertias flumen Navam inter ac Nivomagus Mosellanum, docui nuper in Notitia Galliarum pag. 542. HADR. VALES.]

Nam ipsa oppida, ut circumdata retibus lustra declinant.] Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum 45. *urbes a barbaris captas esse dicit: quarum agros barbari arabant, cum ipsa oppida diruissent.* Idem scribit Iulianus in Epist. ad Athenienses (p. 278. Spanh.): πολλῶν πάλιν Γερμανῶν περὶ τὰς πεπορθημένας ἐν Κελτοῖς πόλεις ἀδελῆς κατοικοῦντων· πῶς τοι καὶ τασσάμεντά ἐστιν τεύχεα δόξα τῶν πύργων, etc. Zosimus initio lib. 3. quadraginta tantum ponit urbes, ad Rhenum sitas, quas Alamanni, et Franci et Saxones everterant. Huiusce porro Galliarum vastationis causam Libanius in Oratione funebri confert in Constantium: qui ut Magmentium tyrannum distineret, datis ad barbaros litteris ultro erat adhortatus, ut Rom. limitem irrumperent: quod et Zosimus in lib. 2. et Socrates Sozomenusque confirmant. IDEM.

Ut circumdata retibus lustra.] Quis hanc scripturam vel suspicetur de vitio? Eam tamen ut vitiosam et a Mar. Accursio primum fabricatam audacter expunxi, (v. Gronov. Praef. p. xxii. W.) restituta MSS. codicum omnium lectione, quam Editio quoque Romana servaverat. Confirmatur autem haec scriptura simili quoque loco, qui est in lib. 31. c. 2. §. 4. de Hunnis: *Aedificiis nullis umquam tectis: sed haec velut ab usu communis discreta sepulcra declinant.* Eadem sententia Carolus IX. Francorum Rex, cum esset suopte ingenio actuosus, nec morari sub tecto eodem diutius posset, dicere solebat aedes sepulcra esse vivorum hominum, ut in eius Vita proditum est a P. Masone. IDEM.

Lustra restitui maluit Dorvillius ad Charitonem p. 465. Lips. ob adiecta retia. Sed ferri potest altera lectio, si feras cadavera sectantes Ammianus in mente habuerit. Inprimis vero rem conficit locus geminus a Valetio excitatus. W.

Brocomagus occupavit.] In Itinerario Antonini Brocomagus dicitur. Unde Marcellini nostri locum corrigendum esse monuerat Hieronymus Surita, praesertim cum a Ptolemaeo *Βροκόμαγος* nominetur in Triboccis. Sed et vetus Peutingerorum Tabula Brocomacum eam appellat. Postremo, ne scrupulus quisquam superstit, ita distincte in exemplari Regio scriptum reperi: *Primam ex his Brocomagus occupavit.* Tameisi paullo superius in eo scriptum sit: *Brotomago, Tabernas, Salifone, etc.* *Nunc Brumas dicitur, et est ad Sornum fluv. sita.* VALES.

CAPUT III.

1. *Excisam: nec civitas ulla visitur, nec castellum.*] Culpam transferunt Libanius et Zosimus in ipsum Constantium, qui, ut Magnentium distineret, barbaros, ut limitem Romanorum irrumperent, instigaverit. W.

Rigodulum oppidum est.] Legendum ut est in Ms. *Rigomagus oppid.* Tabula antiqua Itineraria: *Confluentes, Antunnaco, Rigomagus, Bonnae.* LINDSEY. *Rigomagus* (Rheinmagen). W.

Prope Coloniam turris.] Reinesius adscripsit: „De turri prope Coloniam nihil uspiam legitur. Quia autem Constantinus Imp. ex adverso Coloniae in citeriore ripa, sc. terra Francorum, Divitense munimentum hodieque Duitisch (Deuz? W.) dictum erexit ad impediendas Francorum in Galliam irruptiones, cogitandum est, an id munimentum vocabulo turris significare voluerit Ammianus, an, quod mihi videtur verius, nomen sit corruptum et legendum *Tuttis* vel *Duttis*, *Divittis*, unde Divitenses et Duitenses inde lecti vel sibi excubantes numeri.“ W.

Interim] ad tempus. W.

3. *Senonas*] (Sens). *Scindebatur in multiplices curas*, translatio nimis quaelita. Alias distrabi. *Qui a solitis desistere praefidis, reducerentur ad loca suspecta*, ut milites in urbes, quibus antea praesidio fuissent, quamquam crebris hostium incursionibus expolitas, redirent. W.

CAPUT IV.

1. *Scutarios-Gentiles.*] Vtrique in scholis palatinis fuere. v. Ind. 11. ut commodius vefcerentur, sustentarentur, vitae necessitatibus praeberentur. W.

2. *Intuta*] ruiposa. *propugnacula tarres et pinnae* non ita altas muri loricis. v. XIV, 2, 18. *ira exundante subfridens* in talibus sibi placet Ammianus, mihi non item, cui distorta oris lineamenta Iulianum mitem atque philosophum haud satis decere videntur. W.

3. *Indignitati rerum*] Ernesti exponit per iniquam fortunam, ego vero maius aliquid subesse putaverim, Iulianum nempe ab ipso Constantio et decibus reliquis indigne habitum; idque firmatur statim sequente *Marcelli magistri equitum* (v. infra c. 7. 8.) exemplo. W.

Marcellus Mag. equitum.] Hunc quasi custodem Iuliano apposerat Constantius una cum Sallustio, eisque belli totius administrationem commiserat, solo Caesaris titulo penes Iulianum manente; ut narrat Zosimus in lib. 3. c. 2. et Eunapius apud Suidam in *ἱερισάμενος* his verbis: ὁ γοῦν Μάρκελλος κύριος ἦν τῶν πραγμάτων, ἀνόματος μόνου καὶ σχήματος τῷ Ἰουλιανῷ ἱερισάμενος, τῇ δὲ ἀληθεστέρῃ αὐτῶν ἀρχῇ μεταχειριζόμενος. Et in v. Σαλοῦστιος. Hanc Constantii calliditatem tangit Libanius in Oratione funebri Iuliani pag. 271. et in Oratione Consulari. VALES.

Etiamsi civitas absque Principe vexaretur] h. e. etiamsi Caesar in obfessa civitate non esset periclitatus. W.

4. *Efficacissimus*] industrius, rei suae intentus. cf. xxvii. 8. *efficaciae impetrabilis rex.* xiv. 8. W.

[*Terrae saepe vastatae ex. quaedam victui congrua suggeriebant.*] In codice Colbertino legitur, *terrae saepe vastitatae exigua quaedam victui congrua adgerebant*: quomodo haud dubio scripsit Marcellinus. P. Pitheae certe ad oram Ammiani sui notavit quoque scriptum esse *vastitatae* in codice Valentino, uti et *populitatae* legitur in Digellis, pro saepe populatae.] VALES. *Vastatae* satis esse videri possit ob adiectum *saepe*. Sed occurrit iterum xxvi. 5. 9. vox Ammiano soli usurpata, quem pleonasmum vitio liberabis, si *saepe* de tempore, *vastitatis* de diritate mecum accipias. W.

C A P V T V.

1. *Temperantiam sibi ipsi indixit.*] Iulianus ipse in Misopog. (p. 340. Spanh.) δεινὴ δὲ τις ἐκ παιδαρίου με καὶ ἀνόητος ἀπότην προλαβοῦσα τῇ γαστρὶ πόλεμον ἔκτισεν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπω πολλῶν ἐμπιμπλάσθαι σιτίων αὐτῇ. LIXDKNR.

Adstrictus sumtuariis legibus.] De locuatiis sive censoriis legibus Plin. lib. viii. cap. 51. lib. x. cap. 2. A. Gellius lib. ii. cap. 24. *Tertullianus Apolog. cap. 6.* IONM.

Ex Rhetris Lycurgi et axonibus.] Ῥήτρα proprie dicta est responsio Apollinis Delphici, quae Lycurgo consulenti de Senatoribus, et de populi in concionibus potestate data est. Eaque a Plutarcho refertur in Lycurgi vita. Generaliter tamen omnes a Lycurgo latae leges (non scriptae tamen, W.) ῥήτραι videntur dictae; ut innuit Plutarchus in Laconicis Apophth. et in dialogo de oraculis Pythiae. De Salonis axonibus notior res est, quam ut monere opus sit. Illud tamen non silendum est, in codice Regio, [et Colbertino.] et in Editione Rom. ac Basilienfi legi, *ex rhetris Lycurgi, id est axibus*. VALES.

Rhetris Lycurgi et axonibus.] Sic verius puto, quam ut vulgo legitur, *retris Lycurgi, id est axonibus*. Rhetrae vocantur

Lycurgi leges, Axones Solonis. Suid. Παρὰ Λακεδαιμονίους φήσιν Λυκούργου, νόμος ὡς ἐκ χρησμοῦ τιθίμενος. Idem: Ἄξονες, οὕτως ἐκάλουν Ἀθηναῖοι τοὺς Σόλωνος νόμους, διὰ τὸ ἐγγράφειν αὐτοὺς (sc. βουλευτοφιδόν W.) ἐν ξυλίνοις ἄξοσι. Vide Valer. Harpocrat. Magni Etymolog. Scholiast. Apollon. lib. iv. tmemate 24. LINDENBR. v. Gronov. Praef. p. xxvi. Equidem vereor, ut *Lycurgi* ex glossa sit additum. Plura de rhetis et axonibus (sc. axibus, quod sincerius videtur Gesnero in Thef. v. Affis) si quis forte delideret, is adeat Potteri Archaeol. Graecam P. 1. p. 403. Rambach. W.

Romam translatae] Perizon. ad Aelian. 3. 34. vide Fr. Platnerum de legibus Romanorum sumtuariis Lips. 751. W.

Senescentes paulatim reparavit Sylla Dictator.] A. Gell. lib. ii. cap. 24. Tentarunt quoque idiplum Pompeius et Crassus Coss. sed frustra: et causam addit Dio lib. xxxix. c. 37. quod et obstitaret ὁ Φιλανόλατος Hortensius, et quod ipsi ἐς πᾶν καὶ τρυφῆς καὶ ἀβρογότητος προκχευόμενοι. LINDENBR. Ob oculos habuisse, ut saepe, ita et hic videtur Ammianus Gellium ii. 24. nam quae illi sunt *senescentes*, eas hic *sua* atque *sento* obliteratas vocat W.

Ex praedictis Democriti.] Cuius summa laudatur ab antiquis frugalitas, quod et agros et paterna bona reliquerit lautissima, ut divinae sapientiae se totum daret. Diogen. Laert. in eius Vita ix. 34. Cicer. Tuscul. v. 39. Val. Max. lib. viii. cap. 7. LINDENBR.

Ex praedictis] Pollis proprie sumere de iis, quae ante eum dicta essent, quas legere meminisset; melius tamen exponas per *praecepta, placita*. Sic apud Livium 23. 19. est *praedictum dictatoris* pro imperio d., monente Erneltio. W.

2. *Tusculanus Cato, cui cogn. Censorii castior vita indidit.*] M. Porcius Cato, ortus Tusculo municipio, ad summos honores virtute sua aditum sibi patefecit: Censuram quoque gessit, qui honorum omnium apex tum habebatur. Unde Censorius cognominatus. Non enim assentior Marcellino, qui a castitate et sanctitate vitae id ei cognomentum inditum esse pronuntiat. Fefellit Marcellinum, quod sua aetate *Censorios* dici audiebat homines qui castius viverent. Sic Pollio in Valeriano et in Censorino, et Marcellinus ipse in lib. 25. c. 4. §. 7. de Iuliano Principe: *Censoris moribus*. VALES. Pariter *Censorio vigore* xviii. 1. 4. W.

Cultus: magna, inquit, cura tibi.] Sic corruperat hunc locum P. Castellus, cum in Editione Romana legeretur: *Cui cogn. Censorii castior vitae indidit cultus. Magna, inquit, cura tibi.* Neque aliter codex Regius, [et Colbertinus,] et Editio Augustana, nisi quod scriptum habent: *Magna, inquit, cura cibi, etc.* Eleganter: hic enim non de cultu ac vestitu, sed de cibis loquitur Marcellinus. VALES. Voce *cultus* interdum ad periphrasim utitur Ammianus: sic xxx. 9. 2. *pudicitiae cultus* pro pudicitia. W.

3. *Cum legeret libellum adfidue.*] Libellum pro epistola ponit, qua Constantius Imp. annonas et salaria tam Iuliano Caesari, quam palatio eius constituerat. Similes Imperatorum epistolas refert Pollio in Claudio c. 14. Vopiscus in Aureliano c. 9. et 13. ac Probo c. 5. Ne quis autem miretur libellum hic pro epistola sumi: cum apud Suidam in Lexico legatur, βιβλίον. ἐπιστο-

λῆ: et Themistius in Orat. 14. βιβλίον appellet epistolam Constantii ad Senatum. Denique Marcellinus noster in lib. xx. cap. 9. *volumen edicti* dicit, *et Rufinus in lib. 8. cap. 5. *librum legis*. VALES. *Libellum* Valef. interpretatur epistolam. Nil opus; est scida, schedula. — *Ut privignum* vitricus aliquis *ad studia* Athenis prosequenda. Sic in *studia Apolloniam* ap. Vellei. Paterc. 11, 59. ubi vid. Ruhnken. W.

Phasianum, vulvam, fumen.] Ex LL. censoriis, Plin. lib. 8. cap. 51. *Interdicta cunctis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, scincipita verrina*. *Tertull. Apologetici cap. 6. *Quoniam illas leges ablerunt, sumtum et ambitionem comprimentes, quae centum aera non amplius in cenam subscribi iubebant; nec amplius quam UNAM inferri GALLINAM, et eam non saginatam*. *LINDENBR. *Phasianum* notam avem, a Phasi dictam, flumine Colchidis, unde primum in Graeciam migravit, et in deliciis habita est. Sobrii tamen principes vel plane ea abstinebant, ut Iulianus, vel solis diebus festis sibi apponebant, ut Alexander Severus et Tacitus. v. Casaubonus ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 565. ed. Hack. W.

Exigi] anquiri *vetuit* sc. Iulianus *et inferri*, apponi. Haud recte cepisse mentem Ammiani videtur Gibbonus T. iv. p. 288. nam in Constantii libello exquisitiores isti cibi profecto non erant permitti, sed rei culinariae magistri, spreta Augusti schedula Caesaris gratiam inire cupientes, quae suaviora ad palatum essent, indagabant. W.

Munificis militis vili et furtivo cibo contentus.] Munifices dicuntur milites gregarii, qui munia facere coguntur, et distinguuntur a Principalibus qui privilegia muniuntur, et immunes sunt, teste Vegetio in lib. 2. VALES. *Munifici gregario iunxit* Noster xxv, 2, 2. W.

Vilis cibo et fortuitus] Uno verbo Gr. τυχάν. W.

4. *Ille namque aenea concha supposita.*] De Aristotele idem scribit Diogenes L. v. p. 310. ed. Steph. ὅποτε κοίμῳτο σφαῖραν χαλκὴν βάλλεσθαι αὐτῷ εἰς τὴν χεῖρα, λεκάνῃ υποκειμένη, ἣ ἐκπεσοῦσης τῆς σφαῖρας εἰς τὴν λεκάνην, ὑπὸ τοῦ πόδου ἐξίγγοιτο. *De Lycurgo Plutarchus in eius Vita. De Ulpio Marcello Dio in Vita Commodi 72, 8. Suidas in Μάρκελλος. *LINDENBR.

Aenea concha.] Gloss. *Concha, κόγχη*. In vet. Colloquiis: *ἔνεγκε ἰδὼς πρὸς χεῖρα κόγχη*. *Adfer aquam manibus concha*. *Paul. I. C. lib. iii. Tit. vii. de usufructu: *Argento potorio legato, omnia quae ad poculorum speciem comparata sunt, debentur, velut paterae, calices, scyphi, urceoli, oenophoria, et conchae*. Schohast. Iuven. *Conchae, in quibus pedes lavabant*. Marcellus Empir. p. 956. *Concham acream de melle albo ab intus perunge totam*. *Anastaf. in Vitis P. P. *Concha aurochalca*. *Lacus et conchas triantae, cum columnis porphyreticis*. *Concham ac spongiam pro nocturnis diligentis*. Acta MII. Martyrii D. Claudii Nicostrati: *Cavare conchas, pegas et lacus cum sigillis et cantharis*: et alibi in iisdem Actis, et Gregor. Turo-nens. de Miraculis lib. 1. cap. 5. 12. 31. LINDENBR.

Figorem] v. Hadr. Valef. in Praef. p. LIV. — *Sopor infusus*. Sollemne inprimis poetis est, in somno describendo vocabulis ut

ab humoribus defunctis. Vide, si tanti est, quae notavimus ad Valer. Flacc. iv, 16. W.

5. *Ex plumis et stragulis sericis.*] Iam id quoque inter luxuriae notas poluere frugalioris vitae magistri. Plin. Histor. Natur. lib. x. cap. 22. de pluma ganzarum Germanicarum loquens, sic ait: *Eoque delictae procellere*, (apud Romanos) *ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint*. Apul. Milet. x. (p. 844. edit. in us. Delph.) *Lectus disternebatur Indica testudine pellucidus, plumea congerie tumidus, vestie serica floridus*. Accubita haec Graeci posterioribus *χινοπλούματα* vocarunt: nam et *πλούμα* illis est *pluma*. D. Chrysostomus in Homil. de Decollat. Iohann. Μαλακὰ χινοπλούματα ἐκλύοντα καὶ χινοῦντα τῶν ἀνδρογύνων τὰ σώματα. Zeno Veronenſis eleganter dixit *plumeum sepulcrum*. Orat. de Spiritu et corp. pag. 367. *Reflabilis tori plumeo sepulcro superba*. LINDENBR.

Sericis] non e bombyce confectis, (seiden) sed ex arborum apud Seras, unde nomen, lanugine. (baumwollen) cf. inprimis infra xxiii, 6, 67. xxviii 4. 18. *Ambiguo fulgore*, quia vericolores sunt. Reineſius: ut peculiarem nullum colorem posses dignoscere. W.

Sed ex tapete et ΣΙΣΤΡΑ.] Tapetem hoc in loco Marc-llinus plumis opponit: silurnam vero stragulis sericis diversicoloribus. Huiusmodi erant militum lecti. Stramentum et algam colligabant; super iis tapetem ponebant villosum, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Lat. (p. 39. ed. Scaligeri) et Plinius in lib. 8. Qui lecti a Graecis dicebantur *χαμῖνες* et *σιβᾶδες*: unde adagium *σιβᾶδες φορμίντος* apud Suidam. *Plutarchus c. 37. de Camillo, in castris cubante: ἀλλ' ἀναθρόν ἐκ τῆς σιβᾶδος. Xenophon in lib. vii, 1, 5. vii, 2, 22. rerum Graecarum.* Et ob hanc causam Synesius in Orat. de regno milites *χαμῖνουντας* appellat. Ovidius in lib. 1, 9. 7. Amorum, ubi militiam amantium cum armata comparat:

Pervigilant ambo: terra requiescit uterque.

De hac porro Iuliani humicubitione Mamertinus in Gratiarum actione c, 11. sic loquitur: *Neque enim comparandae sunt picturae marmorum crustae, et solido auro tecta laquearia ei, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, et caelo tantum tegatur*. Et Iulianus ipse de se in Antiochico p. 340. Spanh.) τὰ δὲ ἐνδόν, ἄγγυνοι νύκτες ἐν σιβᾶδι, καὶ τροφή παντός ἥττων κόρου περὶ ὃν ἴδως ποιεῖ. Denique Libanius in Oratione funebri, (Reisk. i. p. 613.) de Iuliano loquens letaliter vulnerato, *κομίζεσθαι πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὴν μαλακὴν ἰνὴν, τὴν λειοντῆν καὶ τὸν φορυτόν*. αὕτη γὰρ ἡ κλῆσις στρωμνῆ. Id est: *Desertur ad tabernaculum et mollem lectum: pellem scilicet leontinam et stroeam. hoc enim stratum erat illius*. Poltremo Marcellinus noster in lib. 25. c. 2. §. 4. *Relictoque humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, etc.* VALER.

Ex tapete et σισύρα.] Iulianus in Misopog. de seipso: (p. 340. Spanh.) ἄγγυνοι νύκτες ἐν σιβᾶδι. Ceterum τῶν σισυρῶν crebra mentio apud veteres. Herodot. lib. vii. Κάπτιοι σισύρας ἐπέδυνκάντες. Dio Chrysostom. Orat. xxv. (Reisk. ii. p. 167.) Ταῖς ἐκ κεφαλᾶς πλέκμεναι σισύρας καὶ πῖλους. Aristophan. in Ἐκκλησιάζ. v. 835. Κλῆναι τε σισυρῶν καὶ δαπιδῶν νηασμέναι. Differunt autem

δανίδες et *Silyrae*. *Δανίδες* φίλας sunt καὶ μὴ μαλλωταί, quibus in lectis utebantur. Plutarch. in Alexand. c. 52. Ἐκεί μὲν ἐν τριβωνί διεκτιμαζέσθαι, ἐνταῦθα δὲ τρεῖς ἐπιβεβλημένοι δανίδας κατάνεισαι. *Silyra* vero villosa est καὶ μαλλωτή. *Vide Primaf. *Melotae vox apud Hieronym. Epist. 65. *Tanta erat deformitas in melotis*. Helych. Μηλωτὴ δαφύρα. Ulpian. *pellem lanatam* vocat, L. 70. §. 8. ff. de legat. 3. Glossar. vet. *Pellis lanata*, μηλωτή, ἀρναικίς. De *Silyra* iam Aristophanis locum laudavimus: eius et hic est in Nubib. v. 10. ἐν πέντε σισύραις ἐγκυροδουλευμένοις. Idem in Ranis: ubi Scholiast. copiose hanc vocem interpretans addit, ἐν τρεῖς καὶ σισύρα, σισύρα. Plane ad Ammiani mentem. Ita eam profert Theophyl. Simocat. lib. vii. σισύραν ἐξ ἐρίου. Eandem quoque *syram* dictam apud eundem Schol. Aristoph. in Nubib. reperitur. Atque ita in Mf. cod. Ammian. legitur, *ex tapete et syra*. Moschop. περὶ σχιδ. etiam *gunam* vocat: σισύρα, ἢ γούνα. δαφύρα, ἢ γούνα. Μηλωτή, ἢ παρὰ τοῖς κοινοῖς γούνα. *Distincte de his singulis Tzetzēs in Lycophronem: Σισυροδύται καρκίνοι — δαφύροι σισυ, σισύρα, καὶ σισύρα. Σίσυς μὲν γὰρ λήγεται πᾶν εὐτελὲς ἱμάτιον — σισύρα δὲ; τὸ ἐκ δέματος Ἰντριχόν, ὅπερ καὶ γούνα καλοῦσιν, ἢ τὸ ὅλως ἐξ ἐρίου ἱμάτιον· σισύρα δὲ τὸ ἄτρυχον δερμάτιον, p. 105. * Atque haec de *Silyra* et *Sifurna* in praesentiarum dicta sunt. LXXV. Ea laudat Oct. Ferrarius parte secunda rei vellariae lib. iii. cap. 9. oron.

Σισύρα] Pelles erant villosae, animalibus vel feris vel cicuribus detractae. Plura qui cupit, consulat interpretes ad Herodotum iv, 109. Valckenar. ad Ammonium p. 205. et Ruhnkenium ad Timaeum p. 231. ed. sec. W.

Fulguris simplicitas sifurnam app.] Grammatici tamen, plerumque nimis scrupulosi, σισύραν et σισύραν distinguunt. Nam σισύραν quidem pellem esse dicunt: σισύραν vero tunicam ex pelibus caprinis confarctatam; ut videre est apud Helychium et Ammonium: et scholiales Lycophronis σισυ, et σισύραν, ac σισύραν differre scribit: ac σισυ esse quodvis vile amiculum; σισύραν vero gunam, seu amiculum e pelle villosa; σισύραν denique pellem absque villis. Sed hanc Grammaticorum distinctionem saepe auctores negligunt. Certe Polyaeus in lib. ult. c. 16. σισύραν γαλαττικὴν dixit fagum Gallicum, ubi de Scipione loquitur. Porro *sifurnam* veteres Latini appellabant Segestre, ut docet Varro in lib. citato. VALES.

Mundi velocitorem sensum] animam quasi mundi, qui maximam vim habeat ad actiones mortalium. *Motumque mentium suscitantem* cui Iulianus ipse acceptum referebat, quicquid praeclare agere sibi videretur, quemque ut genium sibi proprium venerabatur, quod ex quibusdam Iuliani ipsius locis monstrat Spanhemius ad Iuliani Caesarum ed. Francogall. p. 283. In tanto rerum defectu in tantis reipublicae necessitatibus. W.

Exploranter curabat.] Cum in Mf. Florentino Lindenbrogii sic legi monuisset, *exploranter ei p. m. curabat*, conieceram ita a Marcellino scriptum fuisse, *explorate Remp. curabat*. Dixit enim Marcellinus Iulianum Caesarem tripertita habuisse noctis officia: quietis scilicet, Reipublicae, et Musarum: quod etiam repetit in lib. 25. c. 4. hisce verbis: *Ubi vero exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat, per semetipsum vigillarum vices et stationum, post haec*

serias ad artes confugiens doctrinarum. Sensum itaque coniectura assecutus fueram. Sed cum in Regio codice longe optimo scriptum offendissem sic, *explorante eip. munera curabat*, et superscriptum eadem manu, *explorate rei*; non sum veritus praecedente eius libri auctoritate locum hunc emendare. *Accellit postea codicis Tolos. suffragium.* In libro quoque Ant. Loifelli ad oram scriptum erat, *explorate*, ex codice Valentino. [In codice Colbertino, *explorante et p. m. curabat*. Ita etiam P. Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit.] VALES.

6. *Prociudendum*] acuendum. cf. xv, 2, 8. *rerum principatum* quae primas tenent, philosophiae. W.

7. *Effecte pleneque*] perfecte et ita, ut omnes philosophiae partes animo complecteretur. Cf. xxii, 8, 6. W.

Poeticam mediocriter.] Nonnisi tria supersunt eius epigrammata, quae iuveniuntur in Anthologia Iacobi. T. iii. p. 111. et Animadv. Vol. ii. P. iii. p. 188. Ceterum totus locus non satis placet, quandoquidem verbum *despexit* ad poeticam et rhetoricam referri ob interpositam voculam *mediocriter* nullo modo posse videtur. Cui incommodo ut medelam asserrem, vernaculae Ammiani olim editae interpretationi adsperseram notulam, et verbum *amavit* excidisse credideram, quod praecedentis vocabuli literis finalibus et sequente *ut* facile potuit absorberi. Nec nunc poenitet me coniecturae ideoque recepi in contextum. W. Equidem pro tempore finito malim participium. RRP.

Orationum epistolarumque.] Ex Iuliani scriptis ad nostram memoriam pervenere Caesares, *Περὶ βασιλείας*, *Εἰς τὸν βασιλέα ἡλίου*. *Misopogon* et *Epistolae*. Alias eius vigiliis recenset Suid. in Iuliano. LINDENB.

Latine quoque differendi.] Emendavi ex coniectura, *differenti*, quia sensus omnino ita postulabat. Vide Libanium pag. 248. VALES.

8. *Cyrum Regem et Simonidem, etc.*] Aelian. de Animalib. lib. vi. cap. 10. Plin. lib. vii. cap. 24. Cicer. Tuscul. lib. i. c. 24. *de Oratore lib. 2, 2.* Chirius Fortunat. lib. iii. *Artem memoriae quis primus ostendit? Simonides.* Ex Simonidis facto de convivio quid assumimus? Invari memoriam signatis animo sedibus. Vide Solm. pag. 21. Marcianum Capell. lib. 3. cap. de Memoria. * LINDENB.

Cyrum Regem] (maiores) qui, uti Plin. H. N. vii, 24. ait, omnium militum suorum nomina reddidit. Ita plures scriptores Romani. Xenophon tamen *Cyrop.* Lib. v. c. 3. §. 47. nomina tantum τῶν ὑπ' αὐτὸν ἡγεμόνων eum tenuisse refert. *Simonidem*, qui, cum magna convivarum multitudo domo collapsa ita esset oppressa atque comminuta, ut ipsa oris lineamenta confusa essent, ex locis tamen, ubi singuli ad mensam sedissent, sepeliendos propinquis tradidit. Plura vide apud Quintilianum xi, 2. W.

Hippiam Eleum.] Hic artem memoriae quamdam excogitasse dicitur a Xenophonte in Convivio, et a Platone in Hippiia minore (T. iii. Bip. p. 209.): ubi Socrates vanam circumforanei Sophistae περιεργίαν deridens, sic ait: καίτοι τό γε μνημονικὸν ἐπιδιδόμην σου, ὡς εἶπες, τίχνημα, ἐν ᾧ οὐ οἷον λαμπρότατος εἶναι. Idem tradit Philostratus in Hippiia. De Simonidis autem excellenti memoria Quintilianus in lib. xi, 2. accurate tractat; suam-

quo ipsemet memoriam disticho testatus est, quod refert Aristides
 περ τοῦ παραφθίγγματος.

Μνήμη δ' οὕτινα Φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν

Ὀγδωκονταετῇ παιδὶ Λεωπρίπτος.

Et in Marmoribus Arundellianis de eo sic scribitur: 'ΑΦ' οὗ Σι-
 μωνίδης ὁ Λεωπρίπτος, ὁ Κεῖος, ὁ τὸ μνημονικὸν εὖρων, ἐπέκησεν
 Ἀθήνησιν διδάσκων. VALES.

Epotis quibusdam remeditis] Haec unde resciverit Ammianus,
 squidem non magis scire me fateor, quam quid memoriae dolium
 ibi velit, cuius forsasse victor ipse est. W.

Memoriae dolium.] Videtur alludere ad dolium Pandorae, de
 quo Hesiodus *Eggy.* v. 98. LINDENB.

10. *Artemque modulatus incedendi per pyrricham.*] Inter
 exercitationes militares fuit olim pyrricha, quam χοροίαν ἐν τοῖς
 ἱπλοῖς Iulianus appellat in Orat. 1. ad Constantium. Aliter etiam
 licebatur armatura, ut ad lib. 14. notavi. Armatura enim gene-
 aliter quidem vocatur omnis armorum exercitatio: unde et Semi-
 armatura dicebatur dimidiata quaedam profusio. Glossae Iuris:
 ἡμίσιον. ἡμισὺν μέρος· ὅθεν σημιζάντια ἀρματοῦρα ἢ ἡμίσεια μέλη-
 ῃ τῶν ὅπλων. Proprie tamen et specialiter sic dicta est pyrricha.
 Jude cum Vegetius in lib. 2. cap. 23. armaturam festis diebus ex-
 hibitam esse dicit in Circo, de pyrricha id accipiendum est. Sic
 nim Hadrianus, referente Spartiano c. 19. *militares pyrrichas*
populo frequenter exhibuit. Ad quem Spartiani locum Causabo-
 nus notat, *militares* superflue additum esse. Sed pace eius dix-
 im, aliter se habet. Nam militares pyrrichae in eo loco sunt
 militum pyrrichae, quas milites armati saltabant: ita dictae ad di-
 stinctionem aliarum, quas pueri ac puellae e Graecia, aut ex Asia
 n theatrum saltabant, de quibus Suetonius, Dio, et vetus Epigram-
 ma, quod Vir Cl. Salmalius protulit ad dictum Spartiani locum;
 vel quas damnati coram populo saltabant, in veste purpurea fla-
 mine arsurī, de quibus loquitur *Iurisconsultus* in lege 8. §. 9. D.
 de poenis. *Quicumque*, inquit, *in ludum venatorum fuerint*
damnati, magis est, ut hi quoque servi efficiantur. Hoc enim
 distat a ceteris, quod instituantur venatores, aut pyrricharii,
 ut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, aut aliter se mo-
 vendi gratia. Et Plutarchus in lib. de sera numinis vindicta (p.
 14. Wytttenb.): ἀλλ' οὐδὲ ἐνιοὶ διαφίρουσι παιδαγῶν, ἀ τοὺς κακούρ-
 γους ἐν τοῖς θεάτροις θρώμενα πολλὰς ἐν χιτῶσι διασχέτοις καὶ
 χλαμυδαῖς ἀλουργοῖς ἐστιφανώμενους καὶ πυρρῆχίζοντας, ἀγαταὶ καὶ
 εὐθὺς αἰς μακαρίους, ἄχρῃ οὐ κιντούμενοι, καὶ μαστρυόμενοι, καὶ
 οὐρ ἀνίστεις ἀπὸ τῆς ἀνδρὸς ἐκείνης ἐσθῆτος ὁφθαλμοῖς. Sed nonnulli
 plane similes sunt pueris, qui saepenumero in theatris eum vi-
 lent noxios tunicis auratis, et purpureis vestibus amictos, et
 coronatos pyrricham saltantes, mirantur ut beatos: donec illos
 compungi, et flagellis caedi, et ex florida illa veste flammam
 mittere videant. VALES.

Modulatus incedendi per pyrricham.] Militaris pyrricha,
 quam Troiam vocant, inventa atque sic dicta fuit, a Pyrrho Achil-
 lis filio, vel a Pyrricho Cretensi sive Lacedaemone: mire enim hic
 variant Athenaeus lib. xiv. p. 630. E. Proclus in Chrestomat. Iul.
 Iolinus cap. xvii. Marius Plotius lib. de Metris, Diomedes Gram-
 mat. lib. iii. (p. 472. Putsch.) Causa cur instituta haec fuit: ut

iuvenes bellicis sudoribus per huiusmodi simulacra indurati, redderentur ad arma habiliores. Ideo Lacedaemoniorum pueri quinquennes et hanc, et τὴν ἑμβατήρια μίλην addiscebant, quo modularius, ut loquitur Ammianus, incederent. Athenaeus lib. 1. p. 14. D. 22. B. et xiv. p. 631. F. Dio Chrysost. Orat. 11. de regno, *Marius Victorinus de Metris lib. 2. p. 102. *Embaeterion dicitur, quod est proprium carmen Lacedaemoniorum. Id in praeliis ad incitamentum virium per tibias canunt, incedentes ad pedem ante pugnae initium.* Eoque exercitio Narles quoque milites suos confirmabat: de quo Agathias Histot. Iustinian. lib. 11. Ναρχὴς δὲ ἐξασκῆν γὰρ ἐπὶ πλείον αὐτοῦς (στρατιώτας) ἐκείνους τὰ πολέμια, καὶ ἐπιβιβάνους τὸν θυμὸν ταῖς κατ' ἡμέραν μελέταις. τροχάζειν τε ἀναγκάζων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἰσχυρῶν ἐν κόσμῳ ἀναπλάσσειν, ὥς τε πυρρίχην τινὰ ἐνόησον περιδινεῖσθαι, καὶ θαμὴ τῇ σάλπιγγι καταβαμβεῖσθαι τὸ ἐνωάλιον ἐπηχούσθαι. A Martio postea pulvere in theatri arenam pyrrichae traductae. Spartian. in Hadriano c. 19. *Militares pyrrichas populo frequentior exhibuit.* Dio Cass. in Claudio, lib. 12. c. 23. Πυρρίχην τε Ἀσιανοὶ παῖδες μετέπαιμποι ὠρχήσαντο. Quo etiam referenda sunt, quae de Troiae lusu leguntur apud eundem lib. 43. 23. 48. 20. 51. 22. Tacit. Annal. lib. 11. c. 11. Sueton. in libro de Lusu pueror. apud Servium ad v. Aeneid. 113. Unde Marcian. Capella lib. 11. (post med. p. 328. et 33. Grot.) *Pyrrichus, id est proceleusmaticus, quia hic assiduus vel in certamine, vel in ludo quodam puerili.* Cuius lusus forma ac modus satis superque percipi potest ex Apul. Miles. x. (p. 253; 18. Elmenh.) Cl. Claud. Panegyri. in vi. Consulatus Honorii; cuius haec verba sunt v. 621. II.

*Hic et bellicosos exercuit area lusus,
Armatus hic saepe choros, certa quoque vagandi
Textas lege fugas, inconfusosque recursus,
Et pulchras errorum artes, iucunda quoque Martis
Cernimus, insonuit cum verberare signa magister.
Mutatosque edunt pariter tunc pectora motus,
In latus allisis clypeis: vel rursus in altum
Ibratis, grave parma sonat, mucronis acutum
Murmur; et umbonum pulsus modulante resultans
Ferrens alterno concentus plauditur ense.* LINDENBR.

Omnium optime de pyrrichae egisse dicitur le Beau in Memoires de l'Academie des Inscriptions T. xxv. p. 262. W.

Concinantibus disceret fistulis.] Pyrrichae ad signum tubae committi ac finiri solebant, ut docet Apuleius in lib. x. (p. 253. 22. Elmenh.) et Vegetius in lib. 2. cap. 22. Virgilius in lib. 5. 113.

At tuba commissos medio cantu, aggere ludos.

Ubi Servius notat: *Sane istae sunt profusiones bellorum; unde etiam ad tubam geruntur.* Et in dialogo Hadriani et Epicteti tuba dicitur arenas admonitio, scensae commissio. Videntur tamen tubis additae esse fistulae in pyrrichae saltatione, atque etiam tibiae: quod praeter hunc Marcellini locum ostendit alter in lib. 18. c. 7. §. 7. de Sabiniano: *Militari pyrricha sonantibus modulis pro histrionictis igestibus in silentio summo delectabatur.* et vetus Epigramma de pyrricha:

Nam remeare iubent organa blanda pares. VALES.

[*Clitellae bovi.*] Proverbialis sermo. Cicero ad Attic. lib. v. Epist. xv. *Clitellae bovi impositae, Cillane, non est nostrum onus.* Qui locus corrupte sic hactenus legitur: restituendus autem ut in Ammiano habebatur: *Clitellae bovi imp. plane non est nostr. onus.* Vide Quintilian. lib. v. cap. xi. LINDENBR.

11. *Expansa chlamyde.*] Is erat habitus Agentum in rebus, ut docet Libanius in Apologia adversus eos, qui suam docendi methodum accusabant (Reisk. T. III. p. 438.): ἀναξυρίς καὶ ζω-
ιτὴρ ὁ τῶν διακοιούντων ταῖς βασιλείαις ἐπιστολαῖς, ὡς ἐκ βασιλείων
ἐνάγκῃ φέρεσθαι πανταχοῦ τῆς γῆς. Id est: *Braccae et balteus*
eorum qui Principis epistolis ministrant, quas ex Palatio per
urbem terrarum ferri necesse est. Agentes in rebus intelligit, ad
juvorum militiam utpote quaestuosam, plerosque sua aetate depo-
sito philosophico pallio adspirasse scribit. Idem in Orat. contra
Florentium, pag. 426. (Reisk. T. II. p. 472.) χλαμύδας καὶ ἀναξυ-
ρίδας tribuit militantibus. Et Paulinus in Carmine ad Licentium,
in palatio militantes chlamydem et balteum gestasse dicit, quem-
admodum et Hieronymus de obitu Nepotiani. VALES.

[*Quod non sit morte multatus*] quae poena, una cum publica-
tione bonorum, virginum raptoribus erat praestituta. Vide I. 5.
j. fin. D. ad legem Juliam de vi public. l. 54. W.

12. *Hactenus incusent iura clementiam.*] Hunc locum sic legen-
dum et interpungendum puto: *Responderat hactenus: Incusent*
iura clementiam, etc. Ita enim in lib. 30. cap. 5. *Quibus saepe*
eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit:
et lib. 24. cap. 2. VALES. *Incusent iura clementiam* dicant
homines me clementiorem esse iusto, migrare leges, ut clemens
habeat, *sed Imperatorem mitissimi animi legibus,* hanc sibi legem
scribere ipsum, ut non potestate, sed miti animo praestare aliis
videatur. W.

14. *Exceptis victoritis*] „i. e. quum victori sibi hostes sese
subiecissent. Sic Tacitus Hist. 2, 52.“ Ernest. nimis, ut videtur,
intificiose. — *Cadentes saepe incolumi contumacia* qui, quam-
quam saepius devicti, nihil tamen a pertinacia remiserunt. W.

[*Pro capitibus singulis tributi nomine.*] Imitatus videtur Iulia-
nus in tributario onere adlevando optimum Principem Alex. Se-
ver. de quo Lamprid. c. 39. *Vectigalia publica ita contraxit,*
ut qui decem aureos sub Heliogabalo praestiterant, tertiam par-
tem auri praestarent. Et tributum pro capitibus dixit, ut Arca-
lius in lib. 18. §. 8. de muneribus, *Pecuniam pro capitibus.*
Gloss. *Tributum capitulare, ἐπὶ κεφαλαίου φόρος.* Alii *consum*
capitis vocant: Graeci κεφαλιόνα, ut in Constitutione Graeca
βασιλικῶν lib. LVI. quae prima esse debet Cod. de ann. et trib.
Ciphillinus κεφαλὴν, in Hadriano: *χρήματά τε πολλὰ, καὶ ὅ-*
σον ἐτήσιον, τὴν τε κεφαλὴν ὅλην. Atque ita de nomine quidem
constat, sed indictionis ratio intricatior: quam tamen explicare
conati sunt VV. CII. Barn. Briffon. Explicationum quae ad Ius
pertinent verbor. lib. III. et Iust. Liplus in Admirand. lib. II.
cap. 2. et 3. Sed quam bene, nunc non disputo; et res est alto-
ius atque maioris tractationis, quam ut hic expediri possit. LIN-
DENBR.

[*Pro capitibus singulis tributi nomine.*] Ea pecunia pro ca-
pitibus dicitur ab Arcadio in lege 18. de muneribus, itemque ca-

pitatio: quam solvebant plebei tantum; Honorati vero et Decuriones ab hac praestatione erant immunes, ut docet lex 2. de Protopollata, lex 36. de Decurionibus, in Codice Theod. Quinetiam in Orientalibus provinciis plebs urbana a capitatione erat immunis: et rusticana plebs sola pro capitatione sua conveniebatur, ut est in lege 2. Cod. Th. de censu. Hinc lucem accipit Tertulliani locus in Apologetico. *Sed enim, inquit, agri tributo onusti vtiliores: hominum capita stipendio censa ignobiliora.* Soli enim plebei ac viles capitis tributum pendebant, non pro suis dumtaxat capitibus, sed etiam pro uxoribus et adultis liberis, ut docet lex 4. et 6. Cod. Th. de censu et adscript. et lex 4. de excusatione artificum, Cod. eodem. Auctor Panegyrici Flaviensium * nomine * Constantino dicti (p. 220. edit. le Baune, Certe, inquit, et nunc liberti parentes suos cariores habent, et mariti uxores non gravate tuentur, et parentes adulterorum non poenitet filiorum, quorum onera sibi remissa lactantur. Adde legem x. in Cod. Iust. de agricolis et censu. Ceterum non dissimulandum est in Mss. Regio et Fauchetiano, [Vaticano et Colbertino ac Valentino] et in Editione Romana legi, *pro capitulis singulis.* In Regio tamen exemplari suprascripta est vulgata lectio. VALES. Et hanc scriptam lectionem defensam esse ab eruditissimo Iureto in notis ad Symmachum lib. ix. epist. 10 miror aut ignorari ab Valesio aut pro nihilo praetermitti. OKON.

Pleenos quinqs aureos.] Si, quod Valesius affert, hanc capitationem soli plebei solvebant, vix a me impetrare possum, ut miseros illos homines credam tam iniuste habitos, ut ultra centum nostrae monetae imperiales pendere debuerint. Erat igitur, ubi mitius tractari Gallos putarem, si pro aureis ponas denarios, quorum quinque et viginti conficiebant aureum; sed nunc nihil muto. Nimis exigua fuisset ista exactio viginti quinque denariorum, quatuor circiter nostris Imperialibus aequalium, praesertim si non pro suis tantum capitibus, verum etiam pro uxoribus et adultis liberis solverent. Nec desunt exempla Verris et aliorum eius similibus, qui provincias sociorum adeo suae curae traditorum exsugero solebant ideoque repetundarum arcescebantur. De valore aurei, qui non semper idem fuit, vide, ut alios taceam, I. F. Gronovium de pecunia vet. iv. 13. et Gibbonum T. iv. p. 138. f. W.

15. *Ne per indulgentias rei trib. concederet reliqua.]* Mos fuit Principibus Romanis, ut tributorum reliqua subditis indulgerent: idque non semel, sed iterum ac saepius singuli facitabant, ne inopes provinciales qui solvendo non erant, perpetuo metu cruciarentur: neve susceptoribus occasio daretur adversus eos qui solverant, calumniae struendi, ut scribit Procopius in Anecdosis pag. 100. quae Indulgentiae dicebantur. Glossae veteres: *ἡ δωρεά, indulgentia.* Aufonius in Gratianum actione ad Gratianum (p. 549. ed. Floridi): *Indulgentias saeculares per singula horarum momenta multiplicas: vel illud cuiusmodi est de condonatis residuis tributorum?* VALES.

Per indulgentias quas appellant.] Glossat. Συγχώρησις, Concedentia, Concessio, Indulgentia, Remissio: ut in Cod. Theod. Lib. xi. Tit. 28. de indulgentiis reliquorum, et Iustiniani Imp. Novella 94. περί συγχωρήσεως λοιπῶν δημοσίων. Aliud est Relevatio: ut relevatio rei tributariae, κομίσματος τῶν δημοσίων, in Panegy. Flavienf. et Aufon. ad Gratian. Relevatio canonis, iugationis, L. 5. C. Theod. de conlat. donat. vel relevatar. possession.

Indulgentiae sunt τοῦ προλαβόντος χρόνου. *Relevationes* vero τῆς εἰσαλευσομένης ἐπιτηδείας. LINDENBR. Quas appellant. Hoc adiectum, monente Meursio in Auctario philol. p. 174. quod istud verbum hac significatione Ammiani demum aetate in ulu esse coeperit. W.

Concederet reliqua.] Rei tributariae locutio, ut in Panegyri. Flaviens. *Quinque annorum nobis reliqua remisit.* Graecis λοιπάδες. Theophil. Iustit. Tit. de legat. §. 10. τὰς λοιπάδας καταβάλλειν. Iustinianus dixerat, *reliqua inferre.* Ammian. lib. xxxi. c. 14. §. 2. *In requirendis reliquorum debitis non molestus.* Glossar. Λοιπαδῆς, ἑτέρας λοιπάδας, reliquarium: eam enim vevriorem lectionem censeo prae illa, quae in vulg. *reliquarium.* Inde *reliquoatio*, λοιπογραψία. Tertull. de Anima cap. 56. *Donec reliquoatio compleatur aetatis.* Et *reliquatores vectigalium* apud Paulum l. C. L. 9. §. 2. ff. de publican. *Reliquatrix debitorum*, Tertull. de Anima cap. xxxv. LINDENBR.

Se altquid locupletibus additurum] se solis gratificaturum divitibus, qui indulgentiis istis abuti soliti minus quam possent ac deberent, solverent. W.

Cum constet ubique pauperes inter ipsa dictorum exordia solvere.] Gravis hac de re querela Salviani Malliliens. de Gubernat. Dei lib. v. (p. 94. ed. Brem. 1688.) *Sicut sunt in aggravatione primi pauperes, ita in relevatione postremi.* Siquando enim, ut nuper factum est, defectis urbibus minuendas in aliquo tributarias functiones potestates summae existimaverunt, illico remedium cunctis datum soli inter se divites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit? quis ad communionem beneficium humiles et egestos vocat? quis eum qui primus est semper in sarcina, vel ultimo esse loco patitur in medela? Et quid plura? Tributarii omnino pauperes non putantur, nisi cum his tributa cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cum remedia dividuntur. Huc spectant Impp. Theodos. et Valentin. verba, Novell. Constit. xxi. *Neque ultra valebit perpetuitas eorum manere, paucis atque desessis imposita sarcina, quam potior detrectat, locupletior recusat, et validiore recedente solus agnoscit infirmior.* LINDENBR.

Pauperes ubique inter ipsa dictorum exordia.] Idem queritur Salvianus in lib. 4. de Gubernatione Dei, (p. 63.) his verbis: *Ecce enim remedia pridem nonnullis urbibus data quid aliud egerunt, quam ut divites cunctos immunes redderent, miserorum tributa cumulare?* etc. Quibus iungi potest alter eiusdem Salviani locus ex lib. 5. quem affert Lindenbrogius. Notum porro est tributa fiscalia per anni curriculum triperita pensione inferri consueisse, ut est in lege 15. et 16. Cod. Th. de annona et tributis. [Petrus Pithoeus ad oram libri sui adnotavit, forte *Indictionum* legendum esse: quod et mihi antea in mentem venerat. Indicta autem pro Indictionibus posuit Ammianus.] VALES.

Dictorum exordia.] Dicta sunt, quae lib. xxv. c. 4. §. 15. *tributorum indicta.* Maiorian. Imp. Novell. iv. *In remediandis attenuatur indictis.* Indictiones apud Paul. l. C. L. 28. ff. de usu et usufr. *Fundo indictiones temporariae indictae sunt.* Fulgent. Mytholog. lib. 1. *Nova indictionum ac momentanea genera: et Condicta apud eundem: Pactoli ipsius stueria condictis frequentibus desiccassent.* LINDENBR. *Dictum* apud Livium etiam pro *edictum*, i. imperium occurrit monente Ernest. W.

Sine laxamento] dilatione. Laxamentum (ad modicum tempus) vox in hac re Ictis sollempnis. Vide Emundi Merillii Obfervatt. p. 57. ed. Neap. 1720. et Vicat Vocabular. iuris utriusque. h. v. W.

16. *Barbarica*] Alamannorum. W.

17. *Utque bestiae cet.*] Comparatio haud inepta. Uti bestiae custodum negligentia rapinae adsueta, appositis adeo fortioribus *abscesserunt* (abscedere solent, Graeco more) — *sedtumescentes efferrati inedia* cet. sic igitur et Alamanni, qui cum sub Imperatoribus ante Iulianum multa fecissent licenter, ipso Iuliano, quamquam vigilantiore, regnante, nihil a rapina remitterent, *interdum antequam contingerent, oppetebant*, quamquam nulla spes esset obtinendi, cupidinem tamen satis aperte prae se ferrent. W.

C A P V T VI.

1. *Arbetionem*] gregarium antea militem, deinde Magistrum equitum. v. et xiv, II. xv, 2. W.

Decora cultus Imperatorii praeftruxisse] omnia, quae ad splendorem Principum faciant, praeparasse. *immania* Adverbial. tui Graeci. W.

2. *Specialiter.*] Aurea, quam vocant, aetas ignorat, est tamen apud Quintilianum. W.

Ex-Medico Scutariorum.] Singulae Legiones ac Scholae suos Medicos habuerunt. Sic Medici II. Legionis Adiutricis mentio fit in Codice Iust. lego I. de Professoribus et Medicis: et in veteri Inscriptione memoratur MEDICUS. COHORTIS. V. PR. Plura vide in Thesauro Goltzii, et Inscriptionibus Gruteri. VALES.

*Nitentium rerum Centurionem sub Magnentio Romae pro-
vectum.*] Optimo ita in Mf. ut in Notitia Imperii: *Sub dispositione viri Illustris PR. Urb. Tribunus rerum nitentium.* Magno in lib. Notar. C. R. N. Comes rerum nitentium. LINDENB.

Nitentium rerum Centurionem.] Sic diserte scriptum Romana habet Editio et Augustana, ut de Regio codice nihil dicam. Centurio autem rerum nitentium is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex aere ac marmore in Urbe curam gerebat: noctuque cum militibus observabat, ne quis ea confringeret aut mutilaret. Pro Centurione postea Tribunus rerum nitentium factus est, eratque sub dispositione Praefecti Urbis, ut est in Imperii Notitia. Tandemque pro Tribuno Comes huic officio praefectus, ut praeter Magnonem a Lindenbrogio citatum docet Calliodorus in lib. 7. Ep. 13. quae est formula Comitivae rerum nitentium urbis Romae: ubi inter cetera id legitur: *Iusto tales persequitur publicus dolor, qui decorem veterum foedant detractione membrorum: faciuntque illa in monumentis publicis quae debent pati.* VALES.

Adelphtum Urbis Praefectum.] Clodius Adelphius is dicebatur, qui Praefectus Urbis fuit post Consulatum Sergii et Nigriniani, anno Domini 351. ut docet fragmentum vetus Fastorum, quod primus

primus edidit Cuspinianus: *Magnentio et Gaisone Coss.* VII. *Idus Iunias Clodius Adelphius Praef. Urbi.* XV. *Cal. Ianuarias Valerius Proculus Praef. Urbi.* VALES. V. *Corfinus de Praef. Urb.* p. 209. W.

3. *Necessarii negotio*] ad negotium, inquisitionem. *tentis dilatis, procrastinatis.* W.

Tamquam per satiram.] *Vide Casaub. de *Satirica Graecor.* etc. lib. 2. cap. 4. p. 318. 319. et seqq. Lactant. lib. 1. cap. 21. *Pescennius Festus in libris Historiarum per satiram refert.* *Unice huic loco explicando faciunt, quae scribit Diomed. lib. III. p. 483. Putsch. *Lege Satira, quae uno rogatu multa simul comprehendit, cuius legis Lucillius meminit lib. 1. Per satiram Aedilem factum, et quae sequuntur.* Chdrif. Solipat. lib. II. p. 175. Putsch. *παραίτητον* vocant: nam omnia in se capit quasi collata per satiram, concessa sibi rerum varietate. LINDENBR.

Tamquam per satiram.] Id est, tumultuarie et confuse. Sic Eumenius in Gratiarum actione ad Constantinum c. 11. *Separate, inquit, itaque dicam: neque enim quasi per satiram confundenda sunt tanta beneficia.* VALES. Reliqui libens viro summo manum, prout eam chartae commisit. Sed nimis perspicue demonstrata est origo huius loquutionis, ut veteres ita non scripsisse arbitremur, atque adeo nec Ammianum, ex quo litteram Graecam deleui. Quis vero notam Lindenbrogii ita correxerit, ignoro, quum in Hamburgensi editione pateat y et quidem ubique. *ονον.* Satura proprie laus erat, in qua poma sine ordine, et promiscue apponerentur. Hoc deinde translatum ad leges: lex satura enim dicta, quae de pluribus rebus simul loquatur, sive, ut Diomedes ait, quae uno rogatu multa simul comprehendat. Plura vide ap. Gesnerum Thes. h. v. Hoc loco igitur, uti recte exponit Valelius, est: confuse et tumultuarie. W.

Velut aulaeo deposita] Iuvenal. Satir. VI. 167.

— — quoties aulaea recondita cessant,

Et vacuo clausoque sonant forq sola theatro.

De aulaeis theatralibus vide Donati Prolegomena in Terent. et quae ibi porro notata. LINDENBR.

C A P V T VII.

1. *Adlapsorum ore.*] Haud facile dixeris, scriptumne fuerit, *adlapsorum ore*, vel *adlapso rumore*, adeo confusa lineamenta erant. LINDENBR.

Marcellum auxilium non tulisse.] Vide supra c. 4. *In la-rem, Serdicam,* v. c. 8. W.

2. *Cum motu quodam corporis*] ut ipso quasi sursum volare velle videretur. W.

3. *Magistro enim armorum.*] Marcellum Magistrum militum intelligit. Sic supra in lib. 15. c. 5. §. 36. *Interrogato Remigio etiamtum Rationario apparitionis armorum Magistri:* et alibi saepe. Calliodorus etiam in lib. 6. Hist. trip. cap. 1. et lib. 10. cap. 24. quos *εργατηγους* Socrates ac Sodomenus dixerant, *Μα-
κομδ.* IN AMMIAN. I. N

gistros interpretatur *armorum*. Haec autem dignitas a Constantino Maximo primum instituta est: qui teste Zosimo in lib. 2. c. 33. duos Magistros militum creavit, alterum peditum, equitum alterum: quem numerum postea filii eius auxere. Quatuor enim Magistros militum eodem tempore Marcellinus memorat in hoc libro: Arbationem in Praesenti constitutum c. 6. Ursicinum per Orientem c. 10. Severum in Galliis successorem Marcelli c. 10. Barbationem denique Silvago susceptum c. 11. Sed Theodosius Aug. quinque et amplius Magistros militiae constituit: quo facto Rempub. annonis gravavit, ut ei semper infestus obicit Zosimus in lib. 4. c. 27. Et hic quidem eos semper *στρατηλάτας*, aut *στρατηγούς* appellat. Recteque in veteribus Glossis *στρατηλάτης* vertitur Magister militum. Sic apud Basilium in Epistolis, οὐκ ἔστιν *στρατηλάτης*; in Epistolis Gregorii Nazianzeni, *μοδάρην στρατηλάτην*. Et in Actis Pauli Constantinopolin. apud Photium Hermogenes *στρατηλάτης* dicitur, et alibi sexcentis in locis, in quibus Latine vertendis omnes paene Interpretes labi solent. Eunapius in vita Aedelfi p. 53. Commel. *στρατοπέδάρχας* vocat, et in Proaeresio p. 157. his verbis: *ὁ δὲ Κώνστας καὶ ταῦτα ἔδωκε, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀξιωματικῶν στρατοπέδάρχην ἐπιτίθεται καλεῖσθαι*, etc. ubi *castrorum Praefectum* male vertit Had. Iunius. Sic et Iosippus (quem vulgo Hegesippum vocant, cum sit Iosippus, ab S. Ambrosio versus in Latinum sermonem) lib. 1. de excidio urbis Hier. cap. 41. *Missoque*, ait, *Volumnio militiae Magistro, et Olympio*: quod Iosippus in lib. 1. Graece dixerat: *πίμπλη οὐλομένην τε στρατοπέδάρχην καὶ τὸν φίλον Ὀλύμπιον*. Ceterum quod dixi, Magistros militum a Constantino Magno primum institutos, refelli videtur ex eo quod Modestus de vocabulis rei militaris ad Tacitum Augustum qui Constantinum antecessit, eorum meminit: et quod Hieronymus in Chronico, ac Iordanes de successione regnorum, Saturninum qui regnante Probo arripuit Imperium, *Magistrum militum* vocant. Sed Modestum quidem, quisquis sit, (nam suppositicium esse equidem suspicor) post Constantinum scripisse non dubito, cum et *Comitivam ordinis primi* memoret, et nihil aliud sit quam exscriptor Vegetii. Hieronymum autem ex more aetatis suae locutum esse palam est, quippe qui Vespasianum *Magistrum militiae* in eodem Chronico appellet, quem Legatum dicere debuerat, si proprie et convenienter aetati Vespasiani loqui voluisset. Idem de Hegesippo, seu potius Iosippo supra citato sentiendum est. Certe Vegetius in lib. 2. de re militari, recte notavit in locum Legatorum Caesaris viros illustres Magistros militum successisse. Idem de Vopisco quoque cenfeo, qui in Aureliano c. 18. Magistros equitum commemorat: *Equites*, ait, *omnes sub Claudio Aurelianus gubernaverant, cum offensum Magistri eorum incurrissent, quod temere Claudio non iubente pugnasent*. VALES.

[*Adparitorem fidem*.] Ministrum in administranda republica obedientissimum, XIV, 11, 10. *Auctori suo* cui Caesaris dignitatem deberet. v. XIV, 1, 1. XXI, 10, 7. XXV, 8, 11. Spartian. Hadrian. c. 10. W.

4. *Si* etiamsi, ut interdum *si* apud Graecos. W.

[*Descripisse arguerentur*.] Ita exhibet Valesiana prior, et Lindembrogiana, aliaeque anteriores; unde peccaverunt Parisini, qui in nuperrima ediderunt *arguebantur*, contra sensum, et mutavi. GRON.

[*Carptim praecepta.*] Hoc in loco codex Regius vocem inserit necessariam, ut arbitror: *Carptim eius praecepta*, id est, doctes atque virtutes: ut in lib. 14. c. 6. §. 25. *equorumque praecepta vel delicta scrutantes*. Et paullo post in hoc libro (c. 7. §. 8.) *Inter praecepta enim quae eorum quisque studio possederat vel ingenio: et alibi laepius*. VALES.

5. [*Abstractis geminis.*] Sic restitui, auctoritatem secutus Editionis Romanae *et codicis Tolos.* [ac Colbert.] Geminos autem vocat testes, more Graecorum, qui *ἰδίμους* nominant. Sed et Solinus c. xiii. ita appellat, cum de libro dicit: *Ne captus profuit, ipse geminos suos devorat*. VALES. In antiquioribus editionibus fuit *abstractus*, Salmast. ad Solin. p. 132. W.

[*Ubi paulatim arte curaque.*] Hanc scripturam commentus est P. Castellus, cum in Editione Rom. excusum esset hoc modo: *Ubi paulatim.... aculef.... rationem recte vivendi, etc.* nec ab Editione Romana quidquam discrepat codex Regius et Florentinus, [Tolosanus item ac Colbertinus.] Itaque scriptae lectionis vestigiis insiliens, sic a Marcellino scriptum fuisse existimavi: *Ubi paulatim adolescens rationem recte vivendi sollertiamque ostendebat*: qua coniectura equidem nihil certius esse duco. Dixit enim Marcellinus ea quae Euthérius etiamtum parvulus tulit tum subiicit de eodem adolescente: deinde ea subiicit quae ex adulto, id est, virilem ingressus aetatem facitavit in aula Constantis Augusti. VALES.

[*Ex adulto spectasset, pluraque tamquam maturum.*] Et hic locus a Castello inquinatus est, quem nos, quod praesciscine dictum sit, pristino minori restitimus. In Rom. Editione legitur, *ex adulto..... tamquam maturum*. In Regio autem codice [ac Colbertino,] *tamque maturum*. Ergo unius litterae mutatione sic locum emendavi: *Quem si Constant Imperator olim ex adulto tamque maturum audiret, honesta suadentem et recta; nulla vel venia certe digna peccasset*. Ex quibus patet, Euthérium Cubicularium fuisse Constantis, VALES. *Ex adulto iamque maturum* qui exacta adolescentia ad virilem aetatem pervenerat. cf. Ruhnken. ad Vell. Patere. ii, 99. *Audiret* audivisset. W.

[*Venia certe digna peccasset.*] Male audierat Constant ob pueros cubicularios nimis comptos cultosque, ut testatur Aurelius Victor c. 41. his verbis: *Quarum gentium obsides pretio quaesitos, pueros venustiores, quod cultius habuerat, libidine eiusmodi arfisse pro certo habetur* et Zosimus in lib. 2. c. 42. cuius verba non pigebit adscribere, ut obiter emendentur. Βαρβαροὺς γὰρ εὐπρόσωπους ἀνοήτους καὶ ἔχοντες ἐν δούλει τὰς παρ' αὐτῶν, πάντα δὲ πρῶτον ἐφ' οὗ κατὰ τῶν ὑπερῶν αὐτοῖς οἷα τὸ ἔργον ἐπιδιδούσιν αὐτῶ πρὸς διαφθοράν, etc. lege meo periculo, οἷα τῆς ἀγῶνς ἐπιδιδούσιν, etc. Id est: Barbaros enim pretio quaesitos, obsides iuxta se habens, eisdemque in provinciales impune grassandi licentiam tribuens, quippe qui florent aetatis sibi pollicendum darent. Denique Zonaras, qui in Constantini filiorum historia solito diligentior fuit, haec de Constante narrat (xiii, 6.) eum supra modum venationi deditum fuisse: ac per speciem venationis solitum se in silvas abdere una cum formosis adolescentibus, quos undique conquisitos cultosque elegantissime, in deliciis habebat. Eoque diutius in silvis morabatur, quo modestiorum hominum congressum effugeret. Vexabatur autem addidit articulari

morbo, quem ex immoderatis libidinibus vitaeque intemperantia contraxerat. VALES.

6. *Asiaticis coalitum moribus, idroque levem*] Asiam hic capio, quae scilicet Graeciae quamproximo conterminat: levitas enim Graecis tribuitur, luxuria vero Asianis. Iul. Firmic. Astron. lib. 1. cap. 1. *Cur quaedam gentes sunt sic formatae, ut propria sint morum quodammodo unitate perspicuae?* *Seythae soli inmani feritatis crudelitate grassantur, Itali sunt regali semper nobilitate praefulgidi, Galli stolidi, leves Graeci, Asri subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani et voluptatibus occupati.* Vid. eundem lib. 1. cap. 4. Cicero pro Muraena c. 5. *Et si habet Asia suspicionem luxuriae quamdam, non Asiam nunquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse laudandum est.* *Tertull. de Anima cap. 20. *Thebis hebetes et brutos nates relatum est, Athenis sapiendi dicendique acutissimos; ubi penes Colyum pueri mense citius eloquuntur. procaeca lingua Comici Phrygas timidos illudunt; Sallustius vanos Mauros, et feroces Dalmatas pulsant; mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* LINDENBR.

In primis consistens] Legendum videtur, *inprimis constans*. Ait enim Marcellinus: *Semper sobrius et inprimis constans, ita fidem continentiamque virtutes coluit amplas, etc.* Itaque ut sobrius ad continentiam refertur; constans referri debet ad fidem. VALES. Modo non illo ipso sensu Ammianus dixerit consistentem, ex imitatione veteris Latinitatis, ubi nunc mente, nunc animo consistere apud optimos scriptores occurrit. Certe quum Henricus hanc tantum ut coniecturam proposuerit in notis primae editionis, non sustinens in contextu aliquid temere mutare, quippe retenta illic lectione veteri *consistens*; iuvenile hoc et anceps Parisiensium novellorum, qui Henricianum *constans* contra omnes scriptos adoptaverunt, nequaquam probaverim. GRON.

8. *Antiquitatem replicando*] Historicos priscos evolvens. W.

Aut feritate contentior] Erueit. exponit intentior, nec melius ego scio; est ergo proclivior ad crudelitatem. W.

Vel diligentibus nimium blandus] Huius scripturae auctor est Gelenius. Nam in anterioribus Editionibus perinde ut in codice Regio ac Florentino legebatur, *vel ligendumus*, (sic Colbert. *vel igendumus*.) Ego vero non dubito, quin locus sic legendus sit: *Vel clientibus nimium blandus, aut potentiae fastu superbior.* VALES. *Diligentibus*, amicis; praeplacet tamen, quod Valesius suadet, *clientibus*. W. Mihi in mentem venit *regentibus*, i. e. principibus, ut ap. Claudian. de iv. consul. Honor. 501. et de laud. Stilich. 1. 168. RRR.

Ex omni latere] Omnibus partibus consideratum. W.

9. *Scrupulosus lector*] Qui ne minutissima quidem negligit. W.

Menophilum] Nondum invenire potui alium historicum, qui eadem narret. — *Hoc monitu*, me monente. W.

10. *Nomine Dripetinam*] Vulg. *Direptin*. sed Ms. lectionem quam sequimur, confirmat Val. Max. lib. 1. cap. 8. LINDENBR.

Drypetinam] Melius scriberetur meo quidem iudicio, *Drypetin*. Sic vocata est et Darii filia, quam Alexander Hephaestioni uxorem dedit, teste Diodoro Siculo et Arriano. VALES. Et

dem ambiguitas, quae sedere putatur in altera Asiatica foemina, quae vulgo Amastris dici solet, sed quam Arrianus libro VII. c. 4. vocavit *Amastrihem*, ut notavit Freinshemius ad Curtium x. 3. 12. et ultimus procedens auctor verbosarum nuper dissertationum de usu et praedantia numismatum pag. 464. corruptum in Arriano censet nomen, *Ἀμαστρίην*, non ut ibi legitur *Ἀμαστρινὴν* citans. Sed praeter omnes codices, qui consentiunt in vulgatum, facile ea appellatio tueri locum suum potest, quum pro terminatione per *is* appareat nonnullos amavisse *ην*, ut *Νηκίδης*, *Νηκίδην*, *Αἰήτης*, *Αἰήτιδης*, *Αἰήτιν*; et utique et Eleusin, et Eleusine. Utique et Callimachus eam formam sequi maluit, dum ab eo Hecate *καὶ Ἀντίφραστον διὰ τὸ μὴ εὐκόλος οὕτω* fuit vocata *εὐκόλῃν*, non *εὐκόλῃς*? Quidni sic potuit mulier multis appellata *Ἀμαστρίς*, ab Arriano, aliterum sequuto et certum tamen auctorem, *Ἀμαστρινὴν* nominari, praesertim quum ea formatio illic obtinuerit, ut docet Barlaene. GRON.

Drypetinam vexatam asperitate morborum.] Huius Drypetinae meminit Val. Max. I. 8. externa. 13. „Laodice regina nata, „duplici ordine dentium deformi admodum, comes fugae patris „a Pompeio devicti fuit.“ W.

In castello Synhorio.] Regius codex habet, *Synorio*, rectius: Scribit enim in lib. 12. Strabo Mithridatem 75 castella in minore Armenia extruxisse, in quibus gazam suam conderet: et ex his nobilissimum fuisse Synoria, quod quia in confinio maioris ac minoris Armeniae situm erat, Theophanes in historiis *συνορίαν* vocavit: *τούτων δ' ἦν ἀξιολογώτατα ταῦτα, Ἐδάρα καὶ Βαρρυσιδάριζα καὶ Συναῖρα ἐπιπρυκὸς τοῖς ὁρίοις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χωρίον. διόπερ Θεοφάνης Συνορίαν παρωνόμασε.* Hoc idem castellum *Συνόρηχα Φρουρίου* appellare videtur Appianus in Mithridatico, ubi thesauros Regius conditos fuisse prodit. Apud Plutarchum in Pompeio *ἰσῶς* scribitur mendose. VALES.

Manlio Prisco Imperatoris legato.] In Regio Codice *et Vaticanano* scriptum repertum *Mallio*; [*Manlio* in Colbertino;] *in Tolosano *Manillio*.* VALES.

C A P V T VIII.

1. *Superato, ut dixi, Marcello, everfoque Serdica, unde oribatur.*] Mf. *everfoque Serdicani*. Proclive est veram lectionem invenire: dubio procul enim scripsit Ammian. *reverfoque Serdicani*. Marcellum enim hunc equitum Magistrum, ob id, quod Iuliano malis obfidionalibus periclitanti suppetas non tulisset, sacramento solutum atque in larem abire iussum, Serdicam (quae genitalis illi patria) iam rediisse notat. LINDENB. *Superato*, mendacii convicto et dimisso c. 7. W.

In castris] aula omnino, al. comitatu. *Nefanda perpetrabantur.* Cf. xxix. 2. W.

2. *Super occentu foricis vel occurfu mustelae*] Vid. Plin. lib. viii. cap. 57. et quae ad Terent. notata. LINDENB.

Similis signi gratia consulisset quinquam peritum.] Huc referendae sunt leges 4. et 5. Cod. Th. de math. et maleficis,

latae Constantio IX. et Iuliano II. Goff. *Nemo, inquit, haruspicum consulat aut mathematicum, nemo harlotum, etc.* VALES.

Incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem] Incantationis huius exempla leguntur in libh. Rei Rusticae apud Catonem, cap. clix. Varronem lib. 1. cap. 2. Marcell. Empir. de Medic. cap. xv. Sed vera horrendum carmen est, quod ad podagrae dolorem recitat Alex. Trall. lib. xi. Ὁρκίζω σε τὸ ὄνομα τοῦ μέγα Ἰωάνη, Σαβαώθ, ὁ Θεὸς ὁ στηρίζας τὴν γῆν, καὶ στηρίζων τὴν θάλασσαν ῥεόντων ποταμῶν πλεονάζων, ὁ ἐκράνας τὴν τοῦ Ἀδὰμ γυναῖκα, καὶ ποιήσας αὐτὴν ἀλατίνην, λάβε τὸ πνεῦμα τῆς μητρὸς σου γῆς, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ ἐξήρανον τὸ ῥαῦμα τῶν ποδῶν ἢ τῶν χειρῶν τοῦδε ἢ τῆςδε. Tale illud Marcelli Empirici cap. xxi. ad corci dolorem: *Cave corcu nō mergito cantorem, mios, uitos, utos, praeparabo tibi vinum leve, libidinem; discede a nonita, in nomine Dei Iacob, in nomina Dei Sabaoth.* Id enim est, quod Origenes scribit contra Celsum: Εἰσπίπτεται ἐν τοῖς μαγικοῖς συγγράμμασιν πολλαχθὺ ἡ τοιαύτη τοῦ θεοῦ ἐπίκλησις, καὶ παραλήψεις τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ὡς οἰκείου τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, (Abraham, Isaac, Iacob) εἰς τὰ κατὰ τῶν δαιμονίων. Idem: πολλοὶ τῶν ἐπιδόκτων δαίμονας χρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν, τῷ Ο ΘΕΟΣ ΑΒΡΑΑΜ, etc. Cuius imperflitionis etiam Nicephorus meminit in Synesii lib. de Insomniis. Propterea gravissima oratione reprehendit D. Chrysostomus Antiochenus, in quorum civitate haec talia passim perpetrabantur: *Christiana est mulier quae haec incantat, et nihil aliud quam DEI nomen loquitur. Quare eam magis odi, quod DEI nomine usa est: quod cum dicat se esse Christianam, ea quae sunt gentilium, ostendit.* Homil. xxi. p. 275. Edit. Graec. Certe ingentis impietatis est, eiusmodi anilibus τερθρῆναι sacrofanctum Dei nomen violare. Ideoque ab antiquis Ecclesiae Patribus et Impp. Christianissimis atrocissimae poenae in talium facinororum reos constitutae sunt, can. lxi. Synod. vi. in Trull. Cod. Iustin. Tit. de mal. et mathem. LINDENBR. Cf. xxix, 2, 3. et Scipion. Gentilem ad Apuleium 205. W.

Quod medicinae quoque admittit auctoritas.] Nam veteres medici, ut verbis utar Apuleii in Apologia, etiam carmina remedia vulnerum norant. W.

Poenaliter interibat.] Poenali morte mulciatus xiv, 9, 6. W.

5. *Per id tempus fertur fuisse xtrum quendam.*] Agrestis et barbara locutio, mirum ni a Castello conficta esset. In Editione certe Rom. legebatur: *Per id tempus fer . . . . . quendam nomine Danum uxor, etc.* Regius autem codex [et Colbertinus] * ac Tolosanus * scriptum sic habent, *fer . . . . . num quendam, etc.* ut Editio Romana. VALES. Temerarium esset locum velle restituere. Fortasse tamen liceat coniecere, pro *fer . .* legendum esse *ferre* vel *ferme*, deinde vero excidisse nomen vel dignitatis, vel nomen homini proprium. Posterius malum, et post *nomine* comma, pro *Danum* autem *Dacum* reponam, referamque ad hominis patriam propterea, quod raptae e Diocletiani sepulcro purpurae arguebatur. Id enim aptius a Daco, quam Dano fieri potuit. W.

Terrorē tenuis] ut terreret. W.

Reum non libet accusare, indefensum Rufinus eluserat.] Magna audacia hic grassatus est P. Castellus. Cum enim in Editione Rom. scriptum esset: *Uxor rerum levium incusarat*. . . . . certum an incertum indefensam Rufinus subfeda; ipse omnia pro arbitrio invertens sic edidit: *Rerum levium incusarat*: certum an incertum, reum non libet affirmare, indefensum, etc. Non igitur sine causa aliquot voces ab eo perperam intrusas expunxi. Quod si quis fortasse coniecturam de hoc loco nostram scire desiderat, sic fero a Marcellino scriptum putamus: *Uxor rerum levium incusarat: quem incertum unde insenso animo Rufinus subfidebat.* VALES.

Gaudentium agentem in rebus.] Gloss. vett. *Agens in rebus*, Μαγιστηριός. *Malch. in Eclog. Legationum p. 64. προήμης τῶν ἡπείων τῶν βασιλείων τινάς, οὓς μαγιστηριόους καλοῦσι. *Glossarium Nomic. Μαγιστηριός, μανδάτωρ. Metaphrastes in Actis Porphyrii Martyris: Ἰάκωβος τῆς σουβασίουβῃ τοῦ μαγιστηριόου. Mentio huius dignitatis in Constitutionibus Imp. Colatione Carthagin. Notitia Imperii, aliisque eius saeculi scriptis frequens. LINDENB.

Retulisse in Praefectum Apparitionis.] Hic locus non unum laborat, quem nos praeceuntibus Mll. codicibus ita legendum esse affirmamus: (Quo indicante quaedam cognita per Gaudentium Agentem in rebus Consularem Pann. tunc Africanum cum convitiis retulimus interfectum.) Apparitionis Praefecturae Praetorinae tunc etiam Princeps ob devotionem. Quae emendatio confirmatur ex ipso Marcellino. Nam in lib. 15. ubi totam hanc historiam fulius narrat, sic scribit c. 3. §. 8. *E quorum numero Gaudentius Agens in rebus rem ut seriam detulerat ad Rufinum Apparitionis Praefecturae Praet. tunc Principem.* Neque tamen eo in loco Africanus dicitur interfectus: quia potius significare videtur, post diuturnam custodiam tandem absolutum esse cum reliquis confectis. Nihilominus fiat emendatio nostra, quam ex vestigiis scriptorum codicum odorati sumus. Sic enim habent codices omnes: *Retulissent effectum Apparitionis, etc.* VALES.

Apparitionis Praefecturae Praet. tum etiam Princeps.] Notum est in omni Officio seu Apparitione aliquem primum fuisse, qui *Princeps Officii* dicebatur. Constantius in lib. 1. de vita S. Germani Autisiodorensis Episcopi. *Erat, inquit, eo tempore vir quidam bonis moribus, Ianuarius nomine. Qui cum Princeps Praesidali militaret officio, exactos a provincialibus solidos ad Iudicem (id est, ad Praesidem) deferbat.* De his Principibus intelligendus est Suidas, quum ait: *Πρίγκιψ ὁ ἡγεμὸς τῆς τάξεως παρὰ Ῥωμαίους.* Sic in militia etiam armata erant quidam Principes, qui et *principia legionis* dicebantur. Optatus in lib. 2. *Erat ibi filius sine patre, tiro sine Principe, discipulus sine magistro.* Ergo etiam in Officio seu Apparitione Praelecti Praet. quidam erat Princeps, ut ex Notitia quoque Imperii constat: qui vir Devotissimus dicebatur, teste Symmacho in lib. x. epist. 36. Hi stipendiorum ordine paullatim in eum locum promovebantur, et lucra atque emolumenta multo maiora capiebant quam ceteri: exactoque biennio ut plurimum decedebant, ac sequentibus locum dabant. Quare ut novum in Rufino notat id Marcellinus, quod tamdiu Princeps esset, idque ob devotum ac dicatum Im-

peratori animum praemii loco consecutum esse significat, ut supra in lib. 15. c. 3. de Gaudentio. Porro Princeps Apparitionis Praef. Praet. erat e Schola Agentum in rebus, ut docet Calliodorus in lib. 6. Var. in formula Magisteriae dignitatis, et in lib. xi. epist. 35. quae est delegatoria, data Principi Apparitionis Praef. Praetorianae. Sed et Princeps officii omnium fere Magistratum, ex eadem Schola Agentum in rebus fumebantur, ut ex Notitia Imperii colligitur, et ex Codice Theod. tit. de Principibus Agentum in rebus. Specialiter tamen Princeps officii Praef. Praet. utpote omnium primus, Princeps Agentum in rebus dicebatur: qui quoniam ex alio officio, puta Magistri Officiorum, ad eum locum veniebat, ideo Calliodorus in lib. xi. ubi promotiones omnium Officialium facit, Principem ipsum omisit. Neque enim audiendus est vir doctissimus (Salmasius ad Gallicenos cap. 17.), qui in Notis ad Historiam Aug. affirmat eum, quem Calliodorus ibi *Primiferinum* vocat, esse Principem. Atqui Calliodorus *Primiferinum* post Cornicularium ponit: Princeps vero Cornicularium antebat, ut docet Notitia Imperii, et lex. 4. et 5 Cod. Theod. de iis qui administrantibus. Ex his patet, cur Gaudentius Agens in rebus sermonem illum convivarum Africani retulisse dicitur ad Rufinum Apparitionis Praef. Principem. Erant quippe ambo ex eadem Schola. Corippus in Panegyri ad Anastasium Magistrum Officiorum, idem se officium gessisse dicit v. 47.

Summe Magistrorum, sub cuius nomine gesto Principis officium.

Erat ergo Corippus e Schola Agentum in rebus quae sub dispositione Magistri Officiorum fuit. Libanius initio Orat. ad Eulathium de honoribus *κορυφαίων τῆς στρατίας* appellat Principem officii. *Basilii in lib. 2. de Thecla cap. 14. *Κόρυς τῆς ἐπιτάξεως ἀντιστοιχοῦντις δὲ τῶν στρατιῶν*: et Gesta purificationis Caeciliani pag. 28. * Recte autem Alconius in 3. Verr. notat haec nomina, Princeps, Commentariensis, et Cornicularius, de legionaria militia sumpta esse. VALES.

4. *Bis ut loquebatur tactantius.*] Existimavi hunc locum sic legendum esse minima mutatione: *Is, ut loquebatur tactantius, etc.* plano iam sensu, qui antea erat nullus. VALES.

Verfabilem] ceream ad vitia. W.

Velamen purpureum a Diocletiani sepulcro.] Solebant prisci funera non solum *σιελαις* involvere, verum toga quoque vel pallio amicare, et feretrum velamento obtegere. Apul. Flor. 1. 4. *Autmadverteret — togam quoque parari et voto, et funeri item pallio cadavera operiri.* Ammian. lib. xxviii. c. 4. §. 8. *Fulgentes fericiis indumentis, ut ducendos ad mortem.* D. Hieronym. Epist. 116. part. 3. de Obitu Blaesillae: *Ex more parantur exequiae, et nobilium ordine praecedente aureum fereiro velamen obtenditur.* Idem in Vita Pauli: *Cur mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus?* Prudent. Cathemer. 49.

Candore nitentia claro

Praetendere lutea mos est.

*Tertull. de Habitu mulier. cap. 1. cum de mulierum superbo vestitu egisset, hoc epiphonemate concludit: *Omnia ista damnae et mortuae mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta.* Huc pertinent quae Ulpian. scribit L. 14. §. 4. ff. de relig. et sumtib. *Si quid in marmor vel vestem col-*

locandam factum sit. Paulus I. C. L. 19. ff. de in rem verso. *Togam emit — dedicavit eam in funus.* L. fin. §. 2. ff. de aur. arg. Livius lib. 54. Iuvenal. Satyr. 111. *Vide Forner. Quotid. lib. 3. c. 18.* Quae quidem vestes et velamenta una cum ipso cadavere sepeliebantur, vel ornamenti loco appendebantur: quod multis indicat lidor. Pelusiota lib. 2. Epist. clxxvi. Unde apud Chirium Fortunat. Seius violati sepulcri accusatus, quod commendatam sibi chlamydem ab ephebo in monumentum maiorum eius posuisset, hac exceptione utitur, sepulcrum a se non tantum non esse violatum, verum ornatum quoque. De hisce velamentis, praeclare D. Ambrosii lib. de Nabuthe cap. 1. *Quis discernat species mortuorum? Redoperi terram, et, si potes, divitem deprehende. Erudrato paulo post tumulum, et, si cognoscis egentem, argue. Nisi forte hoc solum, quod cum divite plura percunt. Sericae vestes, et auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna viventium, non subsidia defunctorum sunt.* Ex his ergo cognosci potest, quale fuerit velamen, quod a Diocletiani sepulcro abstrulisse insinulatus fuit Danus, gemini criminis reus, religionis puta laesae, (L. 3. §. 7. ff. sepulcr. viol. Sopater in Aphthon.) et imminutae maiestatis: quippe qui purpuram possidebat, quam privato nemini licitum erat habere. Vide quae notata ad lib. xv. cap. v. LINDENUR.

A Diocletiani sepulcro.] Quod erat haud procul Salonis in castro Aspalatho. (Spalatro. W.) Hieronymus in Chronico: *Diocletianus, inquit, haud procul a Salonis in villa sua Aspalatho moritur.* Unde fornice illos et cameras subterraneas eleganti opere structas Aspalathi, quas describit Constantinus Porphyrog. in cap. 29. de administrando Imperio, paene adducor ut credam sepulcrum ipsum fuisse Diocletiani. Huic uni post homines natos contigisse ait Eutropius, ut, cum privatus obiisset, inter Divos tamen referretur. Sane velamen purpureum in eius sepulcro positum, cuius hic meminit Marcellinus, consecrationis certissimum indicium est. VALES.

5. *Spe potiorum]* ut altius adscenderet. W.

Mavortius vir sublimis constantiae.] Is, ut opinor, est Mavortius Lollianus, cui Iulius Firmicus Altronomicorum libros dicavit: et in lib. 8. cap. 15. severitatis merito ordinarii Consulatus insignia consecutum esse dicit. (v. Tillemont T. IV. p. 539. W.) Consul fuit cum Arbaethione. Idem Praefectus Urbi fuerat Constantio III. et Constante II. Coss. Fuit autem Praefectus Praet. per Italiam eodem anno quo Consul, ut est in lego 25. Cod. Theod. de appellat. VALES. Conf. Corfinus de Praef. Urbis p. 200 — 202. W.

6. *Ad arbitrium temporum]* ex more illius temporis. — *In abrupto necessitatis,* summo periculo coacta. Conf. XVIII, 7. xxx, 1. W.

Legibus contemptis multa ultro citroque discussa.] Alia omnia habet codex Regius, *Tolosanus,* [et Colbertinus,] Editioque Romana, *legibus contemptis;* deinde post lacunam dimidia-
tae lineae sequitur, *ordo et iustitia.* In codice autem Regio, *Tolosano,* [et Colbertino] legitur, *ordo et iustitia,* et superscriptum est, eadem manu, *concordes,* ex coniectura exscriptoris, ut patet. Ego vero sic fero a Marcellino scriptum esse *divinabam* r

Tandemque legibus contemptis, velut ipsa dictante iussit, ambos sententia damnare letali. Ut loquitur Marcellinus in lib. 22. cap. 6. et libro 26. cap. 9. VALES.

8. *Linteorum torallum par.]* Latini lectum a toro distinguunt: lectum enim proprie vocant opus illud e ligno, aliave nobiliori materia, cui torum imponebant. Ovidius in 8. Metam. 655.

— — — *in medio torus est de mollibus ulvis, Impositus lecto.*

Ac viliorum quidem hominum tori e stramento erant, aut ulva palustri probe confusa: cuiusmodi etiam in castris tori militum fuere, teste Plinio in lib. 8. Nobiliorum vero ex tomento lino-nico, aut pluma. Eosdem toros stragulis sternebant, deinde lodices superponebant, ne stragula forica macularentur. Martialis in lib. 14. in Epigrammate, cui lemma *Lodices*, 148.

Nudo stragula ne toro paterent, Iuncta nos tibi venimus sorores.

Quod ergo in lectis cubitoriis erant lodices, idem in triclinariis videntur fuisse toralia: quae *περίκλινος* et *περίκλινος* vertuntur in veteribus Glossis. Haec toralia ex lino fuisse, praeter Marcellinum in hoc loco, docet Pollio in Claudio: ubi accubitalia Cypria duo memorat, id est, toralia e lino Cyprio. Eadem purpurea fuisse testatur scriptor noster, et Martialis in lib. 21. 57.

Constringatque tuos purpura picta toros.

VALES. Cf. Casaub. ad scriptt. Hist. Aug. T. 1. p. 950. et 972. et Ferrarium de re vestiaria L. III. p. 215. Clavos istos ita apte concinnaverant mensae ministri, ut sibi vicissim cohaerent: ut duo clavi non nisi unus esse viderentur. W.

Mensamque operimentis paribus tectam.] Duobus scilicet clavibus purpureis. Veterum enim mantelia purpura et cocco clavata erant; itemque auroclavata, et aurea in Principum usum, ut docet Lampridius in Alex. Severo, Pollio in Gallieno. Mappae quoque clavatae erant. Unde Petronius laticlaviam Trimalcionis mappam describit simbris hinc atque illinc pendentibus. Mensam igitur hoc in loco intelligimus mantelibus stratum lineis laticlaviis, perinde atque torus duobus toralibus lineis laticlaviis erat stratus. VALES.

Principalesque res] Hunc locum sic legendum esse arbitror: *Intrinfecus structuram omnem ut amictus adornaverat principales quaerens, patrimonium dives evertit:* et ita necessario sensus postulat. Nam cum malitiosus delator rapuisset e mensa duos illos purpurae clavos, progressus in publicum anteriorem chlamydis Imper. partem esse strepebat. Totam itaque domum scrutari coepit, ut regale indumentum, quod in ea-domo integrum latere affirmaverat, reperiret: et re ad Iudicem, ut credere est, delata, infelicem domum pervertit. VALES. Commodum omnino haec sensum praebet. Fortasse tamen et alius erui possit, si *structuram* non de domo, sed de *chlamyde* ipsa accipias. Nempe clavos illos duplices veterator ille in eam formam, quam *anterior chlamydis* Imperatoriae pars habere solebat, complicatos primum *intrinfecus*, (quod opponi videtur anteriori parti) pectori admovit, in quo et reliquo corpore

clavorum lacinias ut amictus principales struxit atque adornavit, hacque gestulatione effecit, ut servati imperatorii indumenti suspecta familia bonis omnibus exueretur. Sic omnia latis recte fluere videntur, nec tamen mihi ipse satisfacio, qui vocis quærens nullam rationem habuerim. V.

9. *Inferentes vesp. lumina pueros exclamasse audisset ex usu.*] Moris antiqui fuit exclamare ac plaudere, cum in convivium lumen afferretur. Varro in lib. 5. (p. 44. edit. Scalig.) de lingua Lat. citatus a Lindenbrogio, ait Graecos ad eiusmodi religionem, cum lumen adfertur, dicere solere, *Φῶς ἀγαθόν*. Sed et Themistius apud Stobaeum in Sermone 274. eius moris meminit: καὶ Φῶς ἐπιστρέφον ἐκίφνης συμποσίῳ θόρυβον καὶ κρότον ἐφ' ᾧ δὲ ἰσχυρῶς ἰσχυρίζεται. Atque eo refertur Ioleo Virgilii versus in 1. Aeneid. v. 725.

*Postquam prima quies epulis mensaeque remotae,
Crateras magnos statuunt, et vina coronant.*

*Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laqueuribus aureis
Incensi.*

In quibus versibus est ἱερὸν πύριον. Lychnis enim accensis tum demum consecutus est clamor. Sequitur postea:

tum facta silentia tectis.

Ad quem locum sic notat Servius: *Mos erat apud veteres, ut lumine incenso silentium praeberetur, ut optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. Apud Romanos etiam cena edita sublatisque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea quae de cena libata fuerant, ad focum ferrentur, et in ignem darentur, ac puer Deos propitios nuntiaffet; ut Dis honos haberetur, qui mos cum intercessit inter cenandum. Graeci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt. Sed tamen non assentior Servio: neque enim explicat, quam ob causam repente in convivio strepitus et clamor est excitatus. Planeque persuasum habeo, Virgilium ad eum quem dixi morem alludere. Hodie etiam in plerisque Galliae opidis, cum lumen infertur, *Benodictum sit lumen*, exclamare mos est. VALES.*

Vincamus . . . . . solenne.] Similis mos Graecorum, qui illato lumine ΦΙΝ ΑΓΑΘΟΝ clamare solebant. Varro de Ling. Lat. lib. v. LINDENBR. Adscripsit idem exemplari, quod est Hamburgi. [Nihil deesse putat Loisel. et τὸ σολenne interpretatur id quod erat solemne, scilicet illato lumine dicere Vincamus. Drusius Observ. l. 15 c. 4. se in quodam libro reperisse ait, pueros exclamasse audisset ex usu Νεῖκαρα, interpretatus delevit nobilem domum. Vid. Lipsii Saturn. 1. 18 p. 73.] GROS.

Vincamus perun . . . . . solenne interpr.] In MSS. omnibus, Regio scilicet, Vatic. et Florentino [ac Colbertino,] itemque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Vincamus perun . . . . . lemne . . . . . interpretatum atrociter, etc.* Lipsius in lib. 1. Saturn. cap. ult. emendat: *Vivamus, percundum est.* Sane in convivio acclamari solitum, *Vivas*, et *Vivamus*, docet Dio in Commodo LXXII, 18. Cum enim Commodus in amphitheatro fatigatus frigidam biberet, ait repente omnes illud in convivio acclamari solitum, *Vivas*, exclamasse: τοῦτο δὲ τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εἰσὺς λέγεσθαι χάριτας ἐξεβόησαν. *Idem testatur Nilus

in Epistola quadam.* VALES. Ego vero in eam opinionem incidi, ut legendum fortasse putarem: *VincamVS l'ESPerum*. Sed neque hoc commento quidquam proficitur ad difficultatem loci removendam. Nam nihil equidem video, quod personam Constantii, vel temporum *perversitatem* tangere videatur, quodque Agens in rebus, cum *sollemne* more ubique receptum ellet, in malam partem interpretari potuerit. W.

10. *Se feriri*] peti se, insidias sibi strui, *sperabat* metuebat, cf. ad xiv. 7. et infra c. 12. W.

Dionysius Tyrannus.] Cicero Tusculan. v. 20. Officior. 11. cap. 3. Valer. Max. lib. ix. cap. 13. Diodor. Sicul. lib. xx. p. 767. LINDENB.

Tonfrices docuit filias] Mira dictum pro, filias docuit artem barbam radendi. W.

Alta fossa.] Davif. ad Cicer. Tuscul. v. 20. malit *lata*, quam vocem in eadem narratione et Cicero habet, et Valerius Maximus. W.

Axiculos] Trabes minores, ligna transversaria, quibus maiores continerentur. W.

11. *Buccinae malorum civilium*] Ad Ciceronis tubam belli civilis efformatae. W.

Damnatorum petita bona.] Petita scilicet a Principe. Vide titulum in Codice Theod. de petitis et ultro datis. VALES.

Adcorporarent] Hoc vero minime Ciceronianum. W.

Effetque materia per vicinities eorum late grassandi.] Duplex huius loci sensus afferri potest: primo ut dicatur, potentes in regia idcirco Constantium ad caedes et supplicia incitasse, ut ipsi caelorum bona impetrarent, suppeteretque ipsis materia grassandi in vicinis suis, quorum praedia suis adiungere cupiebant. Alter sensus esse potest huiusmodi, ut esset materia sicarius ac latronibus, servisque quos divites illi in ergastulis habebant, per eorum latifundia grassandi. VALES. Placet prior explicatio. W.

Proxinorum fauces.] Ita Marcellinus vocare solet Imperatoris amicos et comites: quos Graeci τοῦ ἐυνόχου, Dio, Eunapius et Zosimus eleganti vocabulo παραδυναστεύοντας amant dicere: Macedones vero ἱεραῖους, ut praeter ceteros docet Isocrates in Philippo. Sic Tacitus Annal. 4. 26. Nervam continuum Principis et proximum amicorum vocat: et in lib. 13. c. 13. Et proximi, inquit, amicorum mutuebant orabantque caveri insidias mulieris: et alibi saepe. [Q. Curtius in lib. x. c. 3. §. 12. etiam proximos amicorum vocat. Haec enim ibi sunt verba Alexandri Magni ad Perlas milites: Proximiisque amicorum auctor sui, ex captivis generandi liberos.] Sed distinctius Sulpicius Severus in lib. 2. Hist. sacrae: Quod ubi, ait, Daniels compertum, proximum Regis appellat. et rursus: Qua tempestate Mardochaeus inter proximos Regis erat. VALES.

Primus aperuit Constantinus.] Unde decem novissimis annis pupillus ob profusiones immodicas nominatus est, teste Victore Epit. 41. 16. Et Auctor de rebus bellicis post Imperii Notitiam: Constantinis temporibus, ait, profusa largitio aurum, quod antea magni pretii habebatur, vilibus commerciis assignavit. VALES. Cf. Gibbon P. iv. p. 158. et Reitemeier ad Zosim. p. 559. Quod

primus omnium rapacitati amicorum indulgisse dicitur Constantinus, non ita stricte sumendum est. W.

Auctores.] Reinesius adscripsit ductores. W.

13. *Rufinus Praefectus Praetorio]* Galliarum, de quo vide xiv. 10. 11. *Arbeto* supra c. 6. *Eusebius* xiv. 10. 11. xv. 3. *Julian.* Ep. 17. *μαζὸν ἀνδρόγυνον* appellat observante Reinesio. W.

Et Ursicinus equestris ordinis Praefectus.] Magnam iniuriam cum Ursicino, tum ipsi Marcellino fecit P. Castellus, qui Marcellinum finxerit haec de Ursicino dicentem, quem omnibus prope modum paginis tantopere laudat. Quid autem sibi vult haec locutio, *Equestris ordinis Praefectus*? *Ecquis* vero ita locutus est scriptor Latinus, cum Magistrum equitum vellet dicere? Et si Marcellinus de Ursicino sic lenit, cur eum Praeposito Cubiculi postponerat, nec iungebat cum Arbatione Magistro militum? Nam dignitates hic ordine suo singulas recenset. In codice Regio, perinde ac in Florentino [et Colbertino] legitur sic: *Praepositusque Cubiculi*, ... *lapp*, ... *anus Quaestor*. Desideratur itaque Quaestoris sacri palatii nomen, Lucillianus fortasse: neque enim eius Quaestoris nomen reperire usquam potui. VALES.

Anicius qui in regiam aemul. posteritate.] Hanc scripturam fabricavit suo more Castellus, cum in Editione Rom. sic esset excusum: *Anicii quae* ..... *aemulationem posteritas tendens, etc.* In Regio, [Colbertino] et Flor. codicibus hoc amplius: *Anicii quae* ..... *orum aemul. etc.* Unde non sine ratione, ut arbitror, sic locum emendavi: *Et in Urbe Anicii, quorum in avorum aemulationem posteritas tendens satiari numquam potuit cum possessione multo maiore: sensu facili et expedito.* Anicianae domus invidendas opes perstringit et Zosimus in lib. 6. 7. *μόνον δὲ τὸν τῶν λεγομένων Ἀνικίων οἶκον ἰδύπον τὰ κοινὰ δόξα πάντα λυσιτελεῖν· ἐπεὶ δὲ μόνοι τὸν πάντων ὡς σὺν ἔχοντες πλεονέκτον ἐπὶ ταῖς κοιναῖς ἰδυσχέσαντο εὐπραγίαις.* Id est: *Una Aniciorum domus moleste ferebat ea quae e Rep. omnes indicaverant.* Nam cum soli omnium paene opes possiderent, felicitati publicae invidebant: ut merito de ea familia Calliodorus in lib. x. Ep. xi. dixerit: *Anicios paene Principibus parex aetas prisca progenuit.* Erat autem haec domus Christiana iam inde ab Anicio, de quo Prudentius contra Symmachum 1. 553.

Fertur enim ante alios generosus Anicius orbi

Illustrasse caput.

Proinde non mirum, si et Marcellinus noster et Zosimus, homines Deorum cultui mancipati, Anicios infestius allatrent. VALES.

Anicii] Una ex nobilissimis per plura saecula Romanorum gentibus, quorum nomina in titulis saepissime occurrunt. Vide, si lubet, Corsinum de Praef. Urbis p. 182. 185. Gibbon. T. vii. p. 346. II. W.

C A P V T IX.

1. *Repentini]* improvissi accedentes et subito volantes. *Anitebant* praedam, dimittere coacti. *Prospicere* oculis denotare, speculari. W.

2. *Ut ante diximus*] xv, 13. W.

Fallendi perstringendi] omnia perreptandi, perscrutandi, xxi, 3. 5. Reinel. praestringendi. W.

Mesopotamiae Duca] Comite. v. Ind. II. W.

3. *Tamen Saporem ducem parti nostrae contiguam.*] Vitium in huius Ducis nomine latere, res ipsa clamat: neque Saporem cum vocatum, sed Tamsaporem, planillime credo: idque ratio verborum et structura convincit, quae aliter non constat. Legendum ergo, *propulsare gentes infestas Tamsaporem Ducem parti nostrae contiguam.* Et mox post: *Paruit Tamsapor, hisque fretus, etc.* Lib. xvii, 5. 1. *Tamsaporis scripta suscepit.* Lib. xviii, 5. 3. *Occultis saepe colloquiis cum Tamsapore habitis, qui traciis omnes Ducis potestate tunc tuebatur.* Et post pauca (6, 16.) *At nunc se a Tamsapore et Nohodare Optimatibus missum.* Lib. xix, 9. 5. *Per Tamsaporem Ducem supplicaverat Regi.* Sicque semper in M. habetur. Et dictum videtur *Tamsapor*, ut *Tanchosro*, quae idem vox Persica, apud *Evagrium Historiae Ecclesiasticae lib. 5. cap. 20.* Theophylact. Simocet. lib. iii. LINDENB.

Tamen Saporem ducem.] Primus hunc locum corruerat P. Castellus, cum in Editione Rom. *Tamsaporem* legeretur recte, quemadmodum etiam in M. Flor. legi testatus est Lindenbrogius. [et ita legitur in Colbertino.] Mariangelus Accursius *Tamsaporem* ubique in Editione sua excudi iussit: quod equidem praetulerim. Sic *Tanchosdro* Chosdrois Persarum Regis ducem appellat Menander Protector in lib. 8. Hist. quamquam ibi et *ταρχοςδρω* et *ταρχοςδρω* scribitur librarium vitio. Nam Suidas, qui Menandri locum citat, *ταρχοςδρω* semper eum nominat in v. *ταρχοςδρω* et *ταρχοςδρω* et *δουκας*. Evagrius tamen in lib. 5. *ταρχοςδρω* vocat: prorsus ut parum interlit, *Tamsaporem* an *Tamsaporem* scribas. Quid autem ea vox *Tay* significet apud Persas, Orientalium linguarum peritis indagandum relinquo. VALES.

Perduelles advolaret] i. e. advolaret ad perduelles, quem usum exemplis confirmavit Daviscus ad Cicer. Tusc. ii, 9. W.

4. *Pacem postulat precariam.*] Sic primus edidit Gelenius. Nam anteriores Editiones omnes sic praeferebant, *postulat pacem precantum*. In Regio exemplari scriptum est, *pacem postulat precantum*, et eadem manu superscriptum *precariam*. Sed non dubito, quin scripserit Marcellinus, *pacem postulat precariam*. Sic enim loquitur Marcellinus cap. 5. libro xvii. (ubi, quid Persarum rex responderit, legitur, *Chionitae* item occurrunt, pro *Eusentis* autem Geloni nominantur. W.) VALES.

Interstitit] intercellit. xxii, 11, 5. W.

C A P V T X.

1. *Pro captu ratione temporum*, xxviii, 3. 5. xxx, 10, 20. et saepius. W.

Constantius conclusa Ioni templo.] Huius lectionis auctor est Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Constantius quam edidit*, etc. unde P. Castellus, alter scilicet Oedipus, edidit: *Constantius*

quidem recluso Iani templo. At Mariang. Accursius, qui eius scripturae ineptiam perspiciebat, excudi iussit: *Constantius quidem clauso Iani templo.* Regius tamen ac Florentinus codex scriptum habent, *quam recluso Iani templo.* [Colbert. *quam recluso Iani templo.*] Proinde re attentius considerata legendum esse arbitror, *quasi-recluso Iani templo, stratisque hostibus cunctis, etc.* vel potius, *tamquam recluso, etc.* ut recludi hic sumatur, non pro aperiri, ut vulgo solet, sed pro denuo claudi: quo sensu reclusum usurpat Iustinus libro 1. et Iustinianus §. pen. Inst. de leg. agn. success. et Reclusos quoddam Monachorum genus posterior Latinitas dixit, quos Graeci ἐγκλειστοὺς. Particula autem illa *quasi* magnam ὁμοίαν habet, adeo ut absque ea sensus vacillet. Neque enim Marcellinus dicit Constantium de cunctis hostibus victoriam retulisse: immo contrarium affirmat. Subiicit enim: *Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum.* VALES.

[*Tamquam recluso Iani templo.*] Christianos imperatores per aliquod tempus in claudendo et recludendo Iani templo priscum morem secutos esse, ex hoc loco evincere voluerat Casaubonus ad Sueton. Aug. c. 22. quem tamen fallum in eo fuisse recte contendit Tillemontius Hist. des Empereurs T. 1. p. 561. nam ex addita ab Ammiano vocula *tamquam*, uti reliquis, quae sequuntur, omnibus, manifestum est, in ridiculum trahi Constantium, qui, quasi vero equiparandus esset Imperatoribus, quibus lanum olim claudere contigisset, ne triumphum quidem iustum agere debebat, quum post Magnentii exitum absque nomide ex sanguine Romano, hostem externum nominare non posset, de civibus solis triumphaturus. W.

2. *Per se*] Suis auspiciis, ipse praelens. *aut fortitudine ducum*, quos inde ab Augusto Imperatoris nomen honoremque triumphi Augustis concedere debuisse notum est. W.

[*Et pulcritudinem stipatorum.*] Protectores et Scholares intellegit, de quibus supra notata sunt multa. Hi erant plerumque iuvenes, pulcritudine, et robore, et statura praestantius, elegantius culti pexique, aureis hastis et clypeis insignes: ut describit Synesius in Orat. de regno: καὶ γὰρ πᾶν τὸ τῶν δορυφόρων τοιοῦτον ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἐκκρίνεται· νῆοι πάντες, εὐμήκεις, τὴν κόμην ξανδοὶ τε καὶ περικτοί· οἱ δὲ λιπαροὶ κεφαλᾶς καὶ τὰ πρόσωπα· χρυσόσπιδες καὶ χρυσιολόγχοι· οἷς, ἂν ποτε ὕψῳσι, τὸν βασιλέα σημαίνοντες, καθ' ὅσον οἶμαι ταῖς προανασχοῦσαις ἀκτίσι τὸν ἥλιον. Et Procopius in Anecdosis, pag. 108. imbelles eos fuisse dicit, ut qui ostentationis tantum ac pompae gratia in palatio militarent. Denique Agathias in lib. 5. εἰς δὲ οἱ πολλοὶ ἀστεκοὶ τε καὶ Φαιδοποιμῶνες, καὶ μόνον ἔχον τοῦ βασιλείου ἕνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδῳ μεγάλαυχας ἐξουσιμένοι. VALES. Cf. Salmalius ad Scripta. H. A. T. 1. p. 941. ed. Hack. W.

3. *Lictoribus fuisse contentos.*] Imperatoribus Romanis lictores cum 12. fascibus semper praebant iam inde ab Augusto, cui Senatus id primum decrevit anno V. C. 755. Sentio et Lucretio Coll. ut refert Dio 54. 10. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. c. 3. *Trabeae, inquit, vestrae triumphales, et fascēs Consulares, et sellae curules, et illa obsequiorum stipatio et fulgor, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Plura vide apud Lipsium in Notis ad lib. 15. Taciti. Inter Principes porro qui

victoribus contenti fuerunt, Traianum numeraverim, de quo id ipsum testatur Dio in lib. 68. et Marcum, de cuius civilitate loquitur Eutropius, et idem Dio in lib. 71. Et Marcus ipse in lib. 1. (Sect. 17. p. 17. Wollie.) de vita sua hanc sententiam meo iudicio mirabilem, et Principibus inculcandam posuit: *δυνατὸν εἶναι ἐν αὐλῇ βιόοντα μὴτε δορυφοροῦσσι χρῆσθαι, μὴτε ἐσθῆτων σημειωτῶν, μὴτε λαμπάδων καὶ ἀνδραγμάτων τοιῶνδε τινῶν, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου· ἀλλ' ἔξεστιν ἐγγυτάτῳ ἰδιώτῳ συστήλλειν ἑαυτὸν.* Id est: *Imperator in palatio degens, et stipatoribus, et vestibus clavis, et igne praeferrī solito, et statuis illis, atque huiusmodi fastu facile potest carere: licetque ei quam proxime ad privati hominis modum semet coercere.* VALES.

Alium anhelanter avido statu ventorum.] Emendavi ex conjectura non vana, ut opinor: *Anhelante rabido statu ventorum:* absque ulla apicum mutatione. Et ita loquitur Marcellinus nosser in lib. 26. c. 10. §. 19. *Ingentes aliae naves extrusae rabidis flatibus, etc.* Sic enim ibi praefert Regius codex (et Colbert.) VALES. Reinesius: anhelante rapido statu, i. e. spirante. W.

Lenunculo se commississe.] Iulium Caesarem intelligit. Plutarch. et Sueton. in eius Vita, (p. 726 et c. 58.) Flor. lib. iv. cap. 2. Dio lib. xli. c. 46. Appian. bellor. civil. lib. 2. c. 57. LIX-DENBR.

Ad Dectorum exemplum.] Is fuit Claudius Imp. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaret, semetipsum pro Rep. bello Gothico devovit. Aur. Victor in Caesar. c. 34. LIX-DENBR.

Alium hostilia castra per semetipsum.] Galerium Maximianum Caesarem intelligit, qui in Armenia maiore cum Narseo pugnaturus Rege Persarum, speculatoris munus cum altero ac tertio equite suscepit, ut ait Eutropius in Breviario ix. 25. Legati enim habitu ad Narseum profectus, castra eius speculatus est, ac deinde conferto proelio ingentem victoriam retulit, quemadmodum scribit Synesius in Oratione de regno: καὶ γὰρ δὴ οἱδὲ εἰκὸς ἀνέκων τινα εἶναι βασιλῆως αὐτὸν ἐπιστάτης εἶναι τῆς πολέμιας γενέσθαι, ἐν χειρὶ κατασκοπῆς μιμησαμένου σχῆμα προΐσθαι. Et Rufus Festus de eodem Galerio c. 25. Ipse, inquit, *Imperator cum duobus equitibus exploravit hostes, et cum xxv. millibus superveniens, subito innumera Persarum agmina aggressus, ad interfectionem Cecidit.* VALES.

Ut gloriosas suas res.] Postrema vox tam in Editione Romana quam in exemplari Regio (et Colbertino) deest, et a P. Castello primum est addita. Nec sine causa quis suspicetur a Marcellino scriptum fuisse: *Ut glorias suas posteritati celebri memoria commendarent.* Sic enim loqui solet passim. VALES.

4. *Ut igitur multa] sc. praeteream, quod, vel aliud eiusdem significationis verbum excidit. W.* Mihi excidisse videtur *mittam*, praecedente *multa* absorptum. ERP.

In apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita.] Haec temere inseruit P. Castellus, cum in Editione Romana post verbum *apparatu* lacuna esset paullo minus quam dimidiatae lineae. Neque aliter praefert Mss. codices. Ad oram autem Regii codicis adnotata sunt eadem manu haec verba: *Hic ait Elon-*

Blondus deesse solum, ut in exemplari vetusto legisse dicti.
 *Idem in Tolosani codicis margine adscriptum inveni: *Hic deest unus soliti scriptura, ex his quae in exemplari vetusto legisse memini: et est pars multae facienda, a me in Italia apud Oriculum posita.* Sed ego Blondo non credo: ac si quid sentio, deest tantum quo die Constantius Romam ingressus sit, puta iv. Kal. Maias, ut scribit Idatius in Fastis. VALES.

Secunda Orfiti Praefectura.] Constantio Aug. IX. et Iuliano Caesare II. Consulibus anno Domini 357. Primam quidem Praefecturam Urbanam gesserat Orfitus Constantio Aug. VI. et Constantio Caesare II. (A. C. 354. W.) Consulibus, teste Marcellino in lib. 14. c. 6. Et in fragmento Fastorum, quod primus edidit Cuspinianus, sic legitur: *Constantio VI. et Constantio Gallo II. Coss. Neratius Cercalis Praef. Urbi fuit vi. Idus Decemb. Vitrasius Orfitus Praef. Urbi fuit. Constantio VII. et Constantio Gallo III. Coss. Vitrasius Orfitus Praef. Urbi fuit.* Haec fuit unica Praefectura, tamen duobus Consulibus acta. Nam vi. Idus Decemb. magistratum inivit Orfitus Consulatu Constantii VI. deinde anno sequenti gessit. Utramque Orfiti Praefecturam commemorat vetus haec Inscriptio: MEMMIO. VITRASIO. ORFITO. V. G. NOBILITATE. ACTIBUS. QUE. AD. EXEMPLUM. PRAEPIUM. PRAEPECTO. URBI. ET. ITERUM. PRAEPECTO. URBI. PROCONSULI. AFRICAE. ETC. Meminit et Symmachus in lib. 1. Ep. 1. Et in lib. Epist. ult. 47. socerum suum fuisse testatur. *Unde et iunior Symmachus Memmii praenomen accepit. Nam Q. Fabianus Memmius Symmachus est dictus, perinde ut avus eius maternus, Memmius Orfitus.* VALES.

Secunda Orfiti Praefectura] Difficultatem movet haud levem eo, quod *Corsini* in egregio libro de Praefectis Urbis p. 213. ff. inpr. p. 220. ff. ex legibus non minus, quam Inscriptionibus demonstrat, Orfitum per annos 354—359. *petitu Senatus et populi Romani*, uti est in titulis, Praefecturam continuasse, et si qui alii nominentur Praefecti, uti *Flavius Leontius* A. 355. quem Ammianus ipse laudat xv. 7. A. 357. autem *Decimus Simoni* Iulianus, hoc ita intelligendum esse, ut Praefecturam Orfitus non per totum annum administraverit, sed sponte interrupserit, Vicariumque adsciverit. (cf. Ind. II. v. Vicarius.) Ad Vicarium igitur Leontium A. 355. respexisse Ammianum, ideoque Orfiti secundam nominasse, quam A. 356. susceperit. W.

Oriculo] eiusdem etiam nunc nominis urbe in terris, Pontifici Rom. subiectis: W.

5. *Senatus officia, salutationem, reverendas Patriciae stirpis effigies* in quibus dignitas et gravitas maiorum adhuc erat conspicua. W.

Cineas ille Pyrrhi legatus.] Iustin. Trog. lib. xviii, 2. Flor. lib. 1. cap. xviii. Plutarch. in Pyrrho: **Βασιλέων πολλῶν ἐνεδίον.** LINDENBR.

Astylum mundi totius.] Glorioso et insolenti elogio Marcellinus videtur gratificari voluisse Patribus conscriptis, ex quorum numero eum fuisse credibile est. Aetate tamen Marcellini nihil minus erat Senatus Rom. quam asylum orbis terrarum. Ne quidem aevo Ciceronis id Senatui convenisse testatur ipse Cicero in

lib. 2. c. 8. de Officiis, qui eam laudem Senatus intra Punicum bellum et Syllae tempora includit. *Regum*, inquit, *populorum*, *nationum portus erat ac refugium Senatus*. Idem in Orat. pro Sextio c. 65. *Senatum*, inquit, *Reipublicae custodem, praefidem, propugnatorem collocaverunt*. VALES.

6. *Aureo solus ipse carpento.*] Incivilitatem et arrogantiam perstringit Constantii, tum quod aureo curru, qui erat Imperatorum triumpho dicatus, tum quod solus nullo in consessum vehiculi admissio Urbem ingressus sit. Utrumque morem notatum habemus apud Philostratum in Dione Chrysostomo: *Τραϊανὸς αὐτοκρατορὶ ἀναστάντος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσεὴν ὁμαζον, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολεμίων πομπὰς πομπεύουσιν*, etc. *Traianus Imp. cum Romae secum impositum aureo carpento, in quo sedentes Augusti de hostibus triumphare solent*. Helagabalus tamen simili curru quotidie usus esse dicitur ab Herodiano in fine libri 5. VALES. De aureo carpento vide Scheffer de re vehic. p. 25. et 204. W.

Alternumque potestatis gressus multiplices.] Inter locos qui egregie restituti sunt in hac Editione nostra, hunc non posiremo loco numeraverim. In Editione Rom. legebatur sic: *Alternumque post tante gressus*, etc. In exemplari Regio, *gressos*. In Florentino Mf. *alternacumque*, etc. Unde ne uno quidem apice mutato legendum esse conieci. Quo micante lux quaedam misceri videbatur alterna. Eumque post antegressos multiplices alios purpureis subteminibus texti circumdederat dracones. *Atque ita plane codex Tolosanus.* Eleganter lux alterna misceri dicitur, auri scilicet et gemmarum, quibus Constantii currus colucebat. Eodem sensu Nonnus in libro XL, 354. Dionys. de Baccho Tyrum ingresso dicit:

Καὶ οἱ ὀπιτεύοντι λιθογλώχας ἀγυαὶ

Μαρμαρυγῇ αὐφανὸν ἀμοιβάλιο μετᾶλλον.

*Et Bassilius Selencenus in libri 2. de Thecla capite 5. *κρητὰν* describens, auro lapillisque distinctam: *ὡς πολυκόλπον εἶναι τὸ κάλλος, ἐκ πολλῶν τε καὶ ἀλλοχρόων ἀντίων συγκεραννύμενον*. VALES.

7. Sequitur locus classicus de *draconibus*, militarium signorum genere, quae inde a Traiano in usu esse coeperunt. — *Purpureis subteminibus* e purpureis pannis, non sblidis tamen, sed intus cavis. *Hiatu vasto perflabiles*. Equidem intellexerim de rictu ampliori, ut ventos conciperet, qui totam corporis longitudinem penetrarent moverentque, quo ventorum motu sibilus quasi, qualem emittunt vivi dracones, *velut ira perciti sibilantes*, auditus est. *Caudarumque volumina relinquentes in ventum*, ventis Indubrio dant. Commentarium in hunc Ammiani locum dedit Lipsius de militia Romana Lib. IV. p. 267. ff. ed. Antv. 1596. Nec poeniteat conferre Nemesianum in Cynegetico v. 83. ff. quem, quoniam itidem de Augustorum in Urbem ingressu agitur, exscripsi:

— — videorque mihi iam cernere fratrum
Augustos habitus, Romam, clarumque senatum,
Et fidos ad bella duces, et milite multo
Agmina, quos fortes animat devotio mentes,
Aurea purpureo longe radiantia velo
Stigna micant, sinuatque truces levis aura dracones.

Purpureis subteminibus texti circumdedere dracones.] Ita lib. xv. c. 5. §. 16. *Cultu purpureo draconum.* Hoc ipso libro c. 12. §. 39. *Purpureum signum draconis.* Themist. Orat. vi. χρυσὸς αἶψος, καὶ δράκοντες λεπτῶν ὑφανμάτων. Erant enim ex serico purpureo in veri draconis formam effigiatii, et ut Ammian. inquit, *velut serpentis pendentis exuviae.* De his optime Iohan. Chrysostom. in Orat. de futuro Dei iudicio, cuius locum operae pretium erit totum adscribere, quia et alia de quibus hic agit Ammianus illustrat: *Ἐπὶ ὄφρα δὲ μοι τὰ περὶ τὸν βασιλῆα, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς, οἷον ἀνδρας χρυσοφοροῦντας, καὶ ζεύγος λευκῶν ἡμιότων χρυσῷ καλλωπιζομένων, καὶ ὄχημα χρυσοκόλλητον, καὶ πέ- ταλα τοῦτε περιεσπόμενα, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματιζο- μους σερπικοῖς, καὶ ἑσπιδας χρυσαῖς ἔχουσας ὀφθαλμούς, καὶ ἱππους χρυσοφοροῦντας, καὶ χαλινούς χρυσοῦς.* Vid. Suid. in vocibus Ἴνδοι, et Χιλιόστη, et Σημεῖα σκυδικῶ. Gregor. Nazianz. Episc. Orat. in Julian. i. p. 287. *Δρακόντων φοβεροῖς χάσμασιν ἱμπετό- μενα (συνθήματα) ἐπ' ἄκρων ὀφθαλμῶν αἰεροσυμίους, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ φλόγῃ ὑφανταῖς καταστράτων, ἡδιστόν τε ὁμοῦ καὶ φοβερόν θέαμα προσπίπτει ταῖς ὄψεσιν.* Quae etiam lucem ad- dunt mox sequentibus: — *hiatu vasto perflantes, et ideo velut tra perciti sibilantes.* Claudian. in 111. Consul. Ho- norii 141.

*Hi volucres tollunt aquillas, hi picta draconum
Colla levant, multumque tumet per nubila serpens,
Iratu stimulante noto, vivitque receptis
Flatibus, et vario mentitur sibila tractu.* LINDENB.

8. *Corusco lumine radians.*] Claudian. 111. Paneg. Ho- norii 135.

— — — *Perstringit aëna
Lux oculos, nudique seges Mavortia ferri
Ingeminat splendore diem.* LINDENB.

Cataphracti equites.] De cataphractis eorumque armatura co- piose Heliodor. lib. ix. c. 14. Suid. in voce ἱππικῇ. Vid. Brisson. de Reg. Persar. *Vide Notit. Imp. et Veget.* LINDENB.

Clibanarios.] Glossar. Nomicum: Κλιβανάριοι, ὀλοσθήροι. κλιβανὰ γὰρ οἱ ῥωμαῖοι τὰ σιδηρὰ καλύμματα καλοῦσι, ἀντὶ τοῦ παλαμῆα. L. 9. C. de ann. civica. LINDENB.

Quos *clibanarios* vocant *Persae*] Hoc falsum: rem habuc- runt, sed suae linguae, quod tamen ignoramus, vocabulo. Vox est Romanae, vel potius Graecae originis a καλύβη, tegumen- tum. v. Salmasium ad Scr. Hist. Aug. T. 1. p. 1019. Reinésius adscripserat: „*Mf. personati.* Inde iussit Boxhorn. *Persae nati.* Verissima lectio est *personatim*, i. e. singuli, singulae eorum personae.“ W.

* *Polita manu crederes simulacra, non viros.*] Ad Iuliani Imp. Orationem haec efficta videntur, cuius haec verba sunt in Encomio πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖον, pag. 126. *Ἀπείρων εἶχε ἱππῶν πλῆθος, καθάπερ ἀνδριάντας ὀχουμίους.* Idem Ora- tione 3. p. 298. *ὥσπερ ἀνδριάντες ἐπὶ τῶν ἱππῶν φερόμενοι.* LIX- DENB. *Non viros homines viros.* W.

Arti corporis flexibus] adeo tennes, ut quemque motum corporis sequerentur. Quae sequuntur tautologiae propiora, hoc tamen habent commodi, ut faciliorem rem faciant intellectu. W.

9. *Augustus faustis vocibus appellatus.*] Claud. vi. onf. Honorii 611.

*O quantum populo secreti numinis addit
Imperii praesens species, quantamque rependit
Majestas aliena vicem: cum regia Circei
Connixum gradibus veneratur purpura vulgus,
Consensuque cavae sublatus in aethera vallis
Plebs adoratae reboat fragor: undique totis
Intonat Augustum septenis vocibus echo.* LINDENB.

Faustis vocibus appellatus] acclamatione plausuque exceptus. Urbano et falso, ut recte observat Heynius in Prolus. de Ammiano p. cxxx. perstringit noster Constantium. W.

Vocum lituorumque intonante fragore.] In Editione Rom. legitur: *Appella . . . . . otium lictorumque intonante fragore.* Unde P. Castellus eam lectionem effinxerat: *Appellatus, vocum lictorumque, etc.* Secutus est Sig. Gelenius, qui cum scripturam illam improbareret, edi iussit: *Vocum lituorumque intonante fragore.* Sed nos veram, ut arbitror, lectionem deprehendimus: sic enim legi debet: *Montium lituorumque intonante fragore.* Saue in codice Regio, *Tolosano,* [et Colbertino,] distincte scriptum, *lituorumque.* Et Marcellinus noster in lib. 17. c. 7. §. 3. Nicomediae cladem describens, montium et lituorum fragorem similiter coniungit his verbis: *Pulforum auditus est montium gemitus, et etisi litoris fragor.* VALES.

10. *Curvabat, ut cranio consuleret.* — *Velut collo munito, vinculis adstricto. rectam aciem luminum tendens torvo et irretorto vultu — tamquam signentum hominis, statua inanitis — non cum rota concuteret nutans, quum currus ad lapidem offenderet, rectus tamen sedit et immotus.* W.

11. *Citeriore vita.*] Ita ex Msc. ut sup. *Nulla citerioris vitae ministro praesente.* Lib. xxv. c. 4. §. 3. *Citerioris vitae ministri.* Lib. xxvii. c. 10. §. 4. *Fraude citerioris vitae ministri.* LINDENB. v. ad xiv, 1, 7. W.

Ut existimari dabatur] ut credere fas erat. Sic opinari dabatur xix, 2, 13. xxiv, 8, 6. xxvi, 1, 7, 10, 16. aestimari dabatur xxx, 5, 18. W.

Ut facere Principes consuevere, et similia.] Mf. *Ut facere Principes consecrati, et sim.* Puto scripsisse Ammian. *Ut facere Principes consuevere sacrati, et sim.* Sic apud Capitolin. in M. Antonin. Phil. *Sacratissime Imperator Diocletiane.* Et *Sacratissimi Imperatores*, L. 3. C. de Quadr. praef. LINDENB.

12. *Nec in trabea socium collegam in Consulatu privatum adiecit, qui non esset ex familia Constantini; quod ita esse, falsos Consulatus evolventi facile apparebit.* W.

Principes consecrati] Divi, in Deos relati, v. c. Severus, qui Diogenem Callium prope se sedere iussit. Scripturam *consecrati* defendit Ernest. allato Suetonii Calig. 35. ubi pariter occurrunt *consecrati principes.* Idem conferri iubet Salmast. ad Script. Hist. Aug. T. ii. p. 602. ed. Hack. W.

Elatus in arduum supercilium] ad Imperatoris dignitatem erectus, ut supercilia non ad hominem, sed ad dignitatem referenda sint. Nec aliter xxix, 2. *ad ardua imperii supercilia.* W.

13. **Romam Ingressus Imperii Virtutumque omnium larem.]* Sic Valentinianus, Theodosius et Arcadius Impp. urbem Romam vocant *Virtutum omnium matrem*, in Collat. L.L. Licinii Rufini, Tit. de stuprat. Et *Virtutum omnium latissimum templum*, Calliodorus Variar. lib. iv. Epist. vi. Ut Ammianus lib. xvii. c. 4. §. 13. *Romae*, — — *id est, in templo mundi totius.* Altercatio Hadriani et Epicteti p. 30. *Quid est Roma?* Ep. Fons Imperii orbis terrarum, mater gentium, rei possessor, Romanor. contubernium, pacis aeternae consecratio. LINDENB.

**Romam Imperii virtutumque omnium larem.]* Ex Herodiano II, 10. desumptum videtur, apud quem Severus tum Legatus Pannoniae sic milites alloquitur: τὴν Ῥώμην προκαταλαβόντες, ἵνα ἡ Βασιλεία ἑστίη ἱερία. Eleganter Politianus vertit, *larem Imperii*. Multa porro ex Herodiano mutuari solet Marcellinus: ut quum ait in Oratione Constantii ad milites, *nec barritus sonum perferant primum*, sumptum est ex hac ipsa Oratione Severi apud Herodianum. VALES.

Forum] αὐτ' ἐφοχὴν dictum. Appellabatur etiam Romanum, vetus, magnum.. W.

Populumque pro tribunali.] In Mss. omnibus, et in Editione Rom. penultima vox deest, quam P. Castellus supplevit. Poterat tamen minore audacia locus sic restitui: *Allocutus nobilitatem in Curia, populumque e tribunali.* VALES.

Nec superbae, nec a libertate coalita descendentis.] Hoc temperamento erga Principes se gerebat populus Rom. ut nec nimia insolentia effertetur, nec se nimis serviliter et abiecte deprimeret: quod testatur et Nazarius in Panegyrico ad Constantinum c. 35. his verbis: *Populi vero Rom. vis illa et magnitudo venerabilis, ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrenis exultat, non abiecta languide tacet: sed sic adsiduis divini Principis monitis temperata est, ut morigeram se non terrori eius praebeat, sed benignitati.* Ipsi quinetiam Impp. collectam in Circo plebem vicillim adorabant, cum interim et annonam et voluptates eidem subministrare non desisterent. Legant hos versus Claudiani Principes hodierni in 6. Consulatū Honorii 611. et simul cogitent quota pars sint Imperii Rom.

*O quantum populo secreti numinis addit
Imperii praesens genius, quantamque rependit
Maestas alterna vicem, cum regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus.*

[Eutropius de Diocletiano A. x, 26. ita scribit: *In Imperio Rom. primus Regiae consuetudinis formam magis quam Romanae libertatis iniecit, adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur: et ornamenta gemmarum vestibus calcamentisque indidit. Nam prius Imperii insigne ut chlamyde purpurea tantum erat; reliqua communia.* Ex quo apparet populum Romanum in Diocletiano vestem auream, gemmatosque calceos ferro non potuisse; sed praecipue appellationem Domini, adorationemque insolentem ac novam tolerare nequivisse: quibus omnibus se in ordinem cogi, ac libertatem suam impugnari videbat. Hoc declarat apertissime verba L. Caecilii Firmiani Lactantii, in capite xvii. libri de mortibus Persecutorum, nuper a Cl. doctissimoque Balusio editi, quae talia sunt: *Diocletianus perrexit statim*

Romam, ut illuc *Vicennalium* diem celebraret, qui erat futurus a. d. xii. Kal. Decemb. Quibus sollempnibus celebratis, quum libertatem populi Rom. ferre non poterat, impatiens et aeger animus prorupit ex Urbe, impendentibus Kalendis Ianuariis, quibus illi novus Consulatus deferrebat. Tredecim dies tolerare non potuit, ut Romae potius quam Ravennae procederet Consul. Sed profectus hieme, etc. Nimirum populus Romanus adorationi Diocletiani, et appellationi Domini, ac osculis pedum eius assueti non potuit, linguamque suam continere: qua populi libertate Diocletianus offensus, post celebrata Vicennalia Romae, statim ex Urbe discessit, civibus iratus quasi contumacibus: et novum Consulatum, quem post xii. dies initurus erat, Ravennae quam Romae inire atque edere maluit, ut Romanos honore debito frustraretur.] VALES.

Reverenter modum ipse quoque debitum servans.] Ipse Constantius intra iustos fines principis, qui civilis haberi cupit, sese continuit. W.

14. Quidquid erat primum.] Solebant olim antiquarii, quoties aliquod vocabulum terminaretur iis litteris quae sequentis vocis initium facerent, compendii gratia eas litteras minime iterare: idque et in Pandectis Florentinis occurrit saepissime, et in Regio exemplari Marcellini nostri non raro deprehendi. Exempli gratia: Allocutus nobilitatem in Curia populumque tribunali, pro e tribunali. Ita etiam in hoc loco quem prae manibus habemus, legendum est: Quidquid viderat primum. VALES.

Iovis Tarpell delubra] Pars Capitoli pro toto Capitolio posita. W.

[Lavacra in modum provinciarum exstructa.] Ita quidem praefert Codex Colbertinus, codici Regio plerumque simillimus, adeo ut ex eo transcriptus videri possit. Sed tamen vix crediderim Ammianum tam insolenti hyperbole in Historia sua usum esse, ut ampla quantumlibet balnea publica urbis Romae maximis et latissimis provinciis Imperii Rom. compararit: cum balneas seu thermas amplius 300. Sextus Rufus in Urbe agnoscat; quidam balnea 909. thermas 20. Itaque existimo Ammianum scripserisse, in modum piscinarum. VALES.

Lavacra] thermas. Eiusmodi thermas, aedificia nempe publica, Romae viginti erant numero, in quibus eminabant Neronianae, Antonini Pii, Diocletiani, Constantini M. quarum omnium etiam nunc rudera supersunt. Vid. Tillemont iv. p. 93. W.

Amphitheatri molem] Intelligit Amphitheatrum a Vespasiano aedificari coeptum, a Tito perfectum, totum e lapidibus exstructum. Hodie vulgo vocatur Coliseum, falso: debebat esse Colosseum, vel quod ipsum ultra consuetam aedificiorum altitudinem adfendit, vel quod in vicinia colossalis statua Neronis erecta erat. W.

Ad culus summitatem aegre visio humana conscendit] Et hoc poetice magis, quam vere elatum. cf. Calpurnium Eclog. vii. 25. laudante Gibbono P. ii. p. 342. Extra Romam Veronae etiam et Nemausi etiam nunc conspiciuntur, et melius quidem conservata Amphitheatra, de quibus vide Maffei Veronam illustratam, vel, quod facilius haberi potest, Hier. Mercurialis de arte gymnastica ubi aere expressum est p. 190. et Titianum et Vero-

nense; *Gautier hist. de la ville de Nismes et de ses antiquités*, Nism. 1724. 8. it. *Eclaircissement des Antiquités de Nismes*, Tarascone 1746. 8. W.

Pantheum] in honorem duodecim, quos maiorum gentium Deos appellare solent, ab Agrippa, Augusti genero, aedificatum. Hodie *Santa Marta Rotonda*. W.

Elatosque vertices scansili suggestu.] Columnas intelligo cochlides, super quas positae erant Principum statuæ. Harum columnarum meminit Victor in Descript. Urbis. Pollio in Claudii gestis c. 3. *Illi totius orbis iudicio in Restris columna posita est palmata statua superfixa.* Et Vopiscus in Tacito c. 9. *Ubi, inquit, et in columnis Divo Aureliano statuæ constitutæ sunt.* Earundem crebra sit mentio apud Marcellinum Comitem, Zonaram et Nicetam. Erant autem eae columnæ intrinsecus excavatis gradibus perviae, ut docet Victor in Descript. urbis Romæ, et Descriptio urbis Constantinop. Ex quo intelligitur, cur Marcellinus suggestum scansilem dixerit. Latini has statuas columnis impositas vocant Colossæas, ut Lampridius in Alexandro Severo, et Statius Silv. 1. init.

*Quæ superimposito moles geminata Colosso,
Stat Latium complexa forum.*

Graeci posteriores *στήλας*, quod erant, ut dixi, columnis superpositae. Malchus initio Historiarum: *τάς τε Ζήνωνος στήλας καταβάλλουσι πάσας.* Suidas in *βηρίη*, et in *στήλη*; tandemque ut pro omni statuarum genere id vocabulum sumeretur, obtinuit. Glossæ veteres, *statua, ἀνδριάς, στήλη*. Gelenius edidit: *Elatosque vertice scansili suggestus.* [Ego locum emendavi ex codice Colbertino, qui sic præfert: *Elatosque vertices cassili suggestu confurgunt, priorum Princ. imit. port.*] Ceterum aliter locum interpretatur Lipsius in lib. 3. de Magnitudine Rom. cap. 8. cui non assentior. VALER.

Urbis templum.] Quod in regione quarta collocat Victor. Mentio eius apud Sueton. lib. 11. cap. 52. Xiphilin. et Ael. Spartian. *et de quo multa Iustus Lipsius de Magnit. Rom. lib. 3. cap. 6. De eo sic Aurel. Prudent. contra Symmach. lib. 1. 219.

*Delubrum Romæ: colitur nam sanguine et ipsa
Mors Deæ, nomenque loci, cæu numen habetur:
Atque Urbis Venerisque pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur tura Deabus.*

Inscriptio vetus: D. M. T. AEL. MALCO LICTORI EQ. PRAETORIA COH. III. / PR. QUI ET URB. TEM. ANTISTES SACERD. TEMP. MATRIS CASTROB. Alia Inscriptio: SERVILIO MARCIANO ARVERNO C. SERVILI DOMITI FILIO SACERDOTI AD TEMPLUM ROMAE ET AUGUSTORUM TRES PROVIN. CIAE GALLIAE. LINDENBR.

Urbis templum forumque Pacis.] Hunc locum in Editione sua corruptus Accursius hoc modo: *Urbis forum templumque Pacis.* Atqui Marcellinus iam de foro Romano locutus est supra. Sed quia Accursius de foro Pacis nihil legerat, ideo locum sic emendandum putavit. Eius tamen meminit Marcellinus Comes in Chronico, Basso et Philippo Coss. et Magno in lib. de Notis. Fuitque in Regione 4. Urbis, eo in loco quo templum Pacis olim fuerat, teste Procopio in lib. 4. de bello Gothico: *ἔτι διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἣν φέρον εἰρήνης καλοῦσι Ῥωμαῖοι, ἐνταῦθα γὰρ πῃ*

ὁ τῆς εἰρήνης νεὺς κεραιόβλητος γενόμενος ἐκ παλαιῶν καίτοι.
Iam Urbis templum notissimum est, quod primus condidit Hadrianus anno V. 874. quando et Natalem urbis Romae celebravit, vocarique exinde lanxit eum diem **Romana*, qui antea Parilia erat dictus: ut elicuisse videor ex Athenaei lib. 8. p. 361. *Ἡ τὰ παρῖλια μὲν πάλαι καλούμενα, νῦν δὲ Ῥωμαία τῇ τῆς πόλεως τύχῃ ναοῦ καθάρουμένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀδριανοῦ.* Et ex numero ipsius Hadriani, quem Goltzius et Scaliger in Notis ad Eusebium retulere, qui sic habet: ANNO DCCCLXXIV. NAT. URBS R. CIR. CON S. C. id est: *Natali urbis Romae Circenses concessi Senatusconsulto.* Actum id est Olymp. 225. anno 2. qui erat v. Imperatoris Hadriani. Hoc Urbis templum postea cum incendio consumptum fuisset Maxenti Augusti temporibus, a Maxentio restauratum, sub Constantini M. titulo dedicatum est S. C. sicut refert Aurelius Victor. **Zosimus τὸ τῆς τύχης ἱερὸν* dicit II, 13. VALER.

Urbis templum] ad radices montis Palatini situm. Cui condendo occasionem dederunt plures Graecae et Asiaticae civitates, quae, ut adularentur, Romam ut Deam colere cooperunt, quorum exemplum deinde secutus est Hadrianus. De anno, quo exstructum sit, vido dissentientem a Valesio Tillemontium T. II. P. 3. p. 974. W.

Pompeii Theatrum] Primum fuit Romae lapideum, cf. Tacit. Annal. XIV, 20. summaque exstructum magnificentia. In quo cum ambitiosius iusto populariusque fecisse severioribus Romanis videretur (ab ipso Cicerone de Offic. II, 17. modeste, post mortem tamen reprehensus,) eo se purgari, cum dedicaret, voluit, ut diceret, Aedem Victoriae se destinasse, cuius gradus vice theatri essent. W.

Odeum] Odeae Graecae originis aedificia erant publica, recitationibus poetarum et artis Musicae exercitationibus destinata. Ammianus nonnisi unum habet, quamquam recentiores antiquarii plura fuisse statuerint. A Domitiano exstructum commemorat Sueton. c. 5. Eutrop. VII, 23. (15.) de quo vide accuratissime agentem Martini von den Odeen der Alten S. 141. 148. W.

Stadium.] Erat cancellis inclusum curriculum, in quo homines equive decurrerent. Hic sine dubio id est, quod Domitianus exstruxerat: vide Sueton. c. 4. et 5. W.

15. *Trilant forum*] v. Dio Cassius 68, 16. Pausanias IV, 12. Gellius XIII, 24. W.

Numinum adfensione mirabilem] ipsis Diis admirandam. Ex quo, ut obiter moneam, patet, Ammianum Christianum non fuisse. W.

Per gigantes contextus.] Sic Siracid. cap. 23. *γίγαντες* dixit. Vocat autem Ammian. *giganteos contextus*, quos alii *cyclopeos*. Lactant. ad illa Statii lib. 1. *arces Cycloporum: Quidquid magnitudine sua nobile est, Cycloporum manu dicitur fabricatum.* Eodem lib. — — *Celsa Cycloporum tecta.* Omnia magna constructa aedificia, *cyclopea* dixit antiquitas. LINDENB.

Nec relatu ineffabiles.] Alterutra negatio delenda, ut vel *τὸ nec expungas*, vel *scribas effabiles*, quod et vidit Ernestius. Mihi posterius magis arridet, ideoque *τὸ τε* delevi. W.

16. *Regalis Hormisda, cuius e Perside discessum.*] Hic Saporis Persarum Regis frater fuit, et quidem natu maior; qui, cum

forte in convivio supervenienti sibi Optimates non affurrexissent, minatus est Marlyae eis supplicium se irrogaturum. Cuius vocis memores Optimates, mortuo Narleo, Saporem in regnum substituerunt: a quo mox Hormisda in vincula coniectus, postea uxoris industria liberatus, ad Constantinum transfugit, * paullo antequam Licinius debellaretur: * ut refert Zosimus in lib. 2. 27. (coll. III. 11. 13.) et Suidas in v. *Μαρσύας*. Sed Zonaras XIII. 5. aliquantisper dissentit a ceteris. Vocem enim illam, et minas Adanarfi tribuere videtur, non Hormisdae: deinde eos Narlei filios facit, cum ceteri Hormisdae filios faciant, Narlei nepotes: sic enim et Marcellinus noster, in lib. 17. et Eutropius, et Agathias scribunt. * Cum Zonara plane consentit Iohannes Antiochenus in Excerptis nondum editis *πρὸ Ἀρχαιολογίας*. * VALES. Cf. tamen Tillemont T. IV. p. 311. ff. W.

Supra monstravimus] In superiori aliquo libro nunc deperdito. W.

Respondit gestu gentili.] Placet magis codicis Regii, * et Tolosani * scriptura: *Respondit astu gentili*. Maxime cum in Editione Rom. et Mf. Florentino [et Colbertino] legatur, *augustu gentili*. Sane astum Persis ubique tribuit Marcellinus, et in hoc responso inest astus non vulgaris. VALES.

Gestu gentili] De corpore inclinato intelligendum, nisi praeferas *astu*, quod placuit etiam Reinesio. Quod sequitur ante. Boxhornius in *Augusto* mutatum volebat. — Ita late succedat pedes proiciat. W.

Id tantum sibi placuisse airbat.] Non omittenda est coniectura eius qui codicem Regium descripsit, hominis sine dubio docti et ingeniosi. Is igitur ad oram libri adnotaverat, legendum videri *dispicuisse*: quod certe *σῴζειν* habet elegantem. VALES. Assentit Gibbonus T. IV. p. 296. W.

17. *De fama quer. ut invalida, vel maligna.*] In Editione Rom. legitur: *Imperatori fama querebatur, ut invalida, vel magna.* Neque aliter in Regio codice et Florentino [ac Colbert.] Primus hunc locum, ut hodie legitur, emendavit Accursius. Nam in Basilienſi Editione cui Gelenius praefuit, scriptum est, *vel magna*. VALES. Quum igitur sic et editio vetus et boni Mf. habeant, unde ea hodierna auctoritas, ut legatur *de fama*, quum omnino pateat Ammianum scripsisse *Imperator in fama querebatur*, aequè ut Tullius scribit *reprehendi de aliquo, modo in aliquo*. ORON.

Erga.] De usu huius vocis v. Wopkens. in Actis Traiect. Vol. 4. p. 370. et Ernest. in Glossario. W.

In proximo Circo erigeret obeliscum.] Legendum videtur, in *Maximo Circo*, ut suadet Marcellinus ipse in lib. 17. c. 4. ubi de hoc eodem loquitur obelisco. Neque enim dici potest, Circum Maximum proximum esse foro Traiani. VALES. Verissimam Valesii emendationem in textu exhibui. W. De crebra voce, *proximus* et *maximus* permutatione cf. Oudendorp. ad Caesar. B. G. III. 29. ERN.

Venenum bibere per fraudem ille, ut quotiescumque concip.] Huiusmodi venena Graeci vocant *ἀμβλασπίδια φάρμακα*. Ecloga Βασίλειων, Synod. Constantin. Photii Nomocan. Pollux et Suid. *Ἀμβλασπίδιον, τὸ φάρμακον*. Paulus I. C. L. 38.

§. 5. de poenis: *Abortionis poculum.* Quo quidem remedio multarum dedecora incognita latent. Iuvenal. Satyr. xi. D. Hieronym. ad Eustoch. Nonnullae cum se senserint concepisse de scelere, abortum venena meditantur, et frequenter etiam ipsae commortuae trium criminum reae ad inferos perducuntur, homicidae sui, Christi adulterae, necdum nati filii parricidae. Quod malum ne fiat, severiter Leges providerunt, L. 38. 39. ff. de poenis. L. 4. ff. de extraord. cogn. L. 8. ff. ad L. Cornel. de Sicar. Synod. VI. in Trullo can. 92. Burchard. in Decret. lib. xviii. cap. 57. Poenitent. Rom. Tit. 1. cap. 32. ex Concil. Wormat. can. 30. Et bene Theodor. Priscian. ad Victoriam lib. iii. cap. 6. *Abortivum dare nulli umquam fas est. Ut enim Hippocratis testatur oratio, tam duri reatus conscientia medicorum innocens officium non debet maculari.* *Rationem reddit Tertull. Apolog. cap. 9. *Homicidii festinatio est, prohibere nasci; nec refert, natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet. Homo est, et qui futurus est, et fractus omni: tam in semine est.* Impium ergo Eusebiae Reginae facinus, quae in aliis quod Leges puniunt, cum prohibere posset, iussit. LINDENB.

Partum.] De eiusmodi potibus abortum cientibus dubitat Gibbonus P. iv. p. 290. sine causa, nec accesserim eidem viro praeflantissimo, qui Eusebiae hanc notam immeritae iustam esse coniicit. W.

19. *Praefecto plus quam convenerat umbilico.]* Quae de umbilici praefectione huic loco accommoda dici possunt, docet Mochion περί γυναικείων παθών, cap. 46. pag. 12. *ήντα βροχύ το ήνπιον ήνυχδαν εν τη γή από της γαστρός τεσσάρων δακτύλων μή ποθεν, σμίλη ή μαχαίρη εξυτάτη τμητίον.* LINDENB.

Ne — soboles appareret.] Spurius tamen liberos habuisse videtur, quod ex Iuliani Ep. 40. colligit Ritterus ad Guthrium T. v. Sect. 1. p. 81. W.

22. *Otto puriore] minus turbato — Suevos.* Alias apud Ammianum non occurrunt; maximam tamen partem cum Suevis nostris et Francis conveniunt. *Quados*, ex variis Suevicis populis videntur confluisse, qui partem Hungariae, Moraviae, Austriae insederunt. v. Mannert Germaniam. T. iii. p. 440. — *Valeriam* districtum Pannoniae, a Valeria, Diocletiani filia, Galerii uxore, sic dictam. vide xix, 11. Mannert p. 614. — *superiorem Moesiam* (Serviam). W.

Pannonia secunda.] Optat. Milevit. lib. 11. tres facit Pannonias; reliqui periegetici duas tantum. LINDENB.

Secundam pop. Pannoniam.] Quae Pannonia inferior olim dicta, in qua est Sirmium; et Cibalis, et Mursa. Sicut Pannonia prima dicta est, quae superior ante appellabatur: ut patet ex Imperii Notitia. Rufus Festus c. 7. *Amantinis*, inquit, *inter Savum et Dravum prostratis regio Savlensis ac secundorum loca Pannoniorum obtenta sunt.* In Itinerario Burdigalensi Pannonia inferior vocatur, quae superior dici debet; et superior, quae inferior dicenda est. VALES.

Secundam Pannoniam.] Pannonia comprehendebat particulam Austriae et Stiriae, totam Hungariam ad australem Danubii partem sitam, Croatiae magnam partem, omnem Sclavoniam et tractum Bosniae ad Savum. Mannert p. 613. Divisio in Pannoniam primam et secundam instituta a Galerio. Idem p. 614. W.

Tricesimo postquam ingressus est die, iv. Kal. Iun.] Romam ergo ingressus erat iv. Kal. Maias, seipso IX. et Iuliano iterum Coll. ubi et septima quinquennalia edidit, ut scribi Idatius in Fastis. Itaque ad haec septima quinquennalia referri debet haec pompa, ludique Circeses, quos Marcellinus a Constantio exhibitos esse dicit populo Rom. De hac ipsa celebritate exstat Oratio Themistii xiii. qua docet eiusmodi dies per totum orbem Rom. festos fuisse, et ab Agentibus in rebus nuntiari per provincias solitos: Senatum autem Constantinop. legatos ad Principem mittere consuevisse, ei gratulatos, ipsumque interdum Principem ad hanc festivitatem quosdam e Senatu nominatim evocasse. De hac etiam pompa loquitur Symmachus in lib. x. epist. 54. *Constantinus per omnes vias aeternae Urbis laetum secutus Senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis Deum nomina, percontatus est templorum origines, nitratus est conditores.* Ex quibus colligi videtur Constantium, vel antea nondum, vel certe admodum puerum Romae fuisse. VALES.

Tridentum.] Hoc nomen apud antiquos scriptores, praeter unum Ammianum, non occurrit, saepius Sec. vi. ap. Paulum Diaconum, quo teste sedem ibi habuit dux Longobardicus. Mannert p. 717. W.

21. *Missio] in Galliam. in locum Marcelli de quo vide c. 7. §. et Gibbon. T. iv. p. 334. W.*

Ille] Non ad remotiorem Severum pertinet, sed Ursicinum ipsum, est igitur, ut saepe, pro hic positum. Gratanter (καταπραΐως) grato animo, laetus, Musonianus retulerat c. 9. W.

C A P V T XI.

1. *Exacta apud Senonas] c. 7. W.*

Secuturus ut ductorem morigerum miles.] Amplector emendationem D. Petavii, viri de litteris optime meriti, qui sic corrigit: *Ut ductorem morigerus miles.* Sic Marcellinus in lib. 27. c. 12. §. 14. *Capita, inquit, caesarum ad Saporem, ut ei morigerus misit.* Ceterum his verbis satis indicat Marcellinus, tunc primum Iuliano Caesari a Constantio esse concessum, ut suo iure ageret, et exercitus pro imperio regeret. Namque antea sub Marcello nihil nisi Caesaris nomen atque insignia circumtulit. Hoc est, quod Iulianus ipse significat in Epist. ad Athenienses (p. 278. Spanh.): *ἔξ ὧν ὁ Κωνσταντίος νομίσας ὀλίγων μὲν ἐπιδόσειν, οὐκ εἰς τοσοῦτον δὲ μεταβολῆς ἔχειν τὰ τῶν Κελτῶν πράγματα, δίδωσι μοι τῶν στρατοπέδων ἡγεμονίαν ἕως ἀρχῆς.* Idque precibus Eusebii Augustae exoratum Constantium Iuliano concessisse scribit Zosimus in lib. 3. Eodem referenda sunt haec Libanii verba in Orat. funebri p. 272. (Reisk. T. 1. p. 538.) *ταυτὴ μὲν καὶ ἐτι πλείω τούτων τὴν χώραν ἐπιὼν ἰσχυσεν, οὕτω τοῦ πᾶν ὁ διανοηθεὶς πράττειν εἰς ἐξουσίαν ἦκον· ὥς δὲ ἀπῆλλακτο μὲν ὁ τοὺς πολέμους δεδιὼς στρατηγός, εἰς δὲ τοὺς οἰκίους ὑβρίζων, ἦκε δὲ διάδοχος ἀνὴρ τὰ τε ἄλλα βέλτιστος καὶ πολέμων οὐκ ἀπειρος, καὶ τῶν κωλυμάτων τὰ πολλὰ ἐπίπαιτο, τότε τῷ βασιλεὶ καιρὸς ἐπιδελξίως ἀκριβοῦς παρῆν.* Id est: *Haec, et multo plura regionem peragrans effecit. Sed postquam remotus est Magister militum, vir timidus quidem adversus hostem, erga Romanos vero insolens, isque eius suc-*

cessor advenit, qui et alia vir bonus, et artis bellicae peritus erat, tunc Caesari tempus adfuit ostendendae virtutis. VALES.

2. Parte altera] Galliae. Barbatio post Silvani interitum xv, 5. W.

Cum xxv millib. armatorum.] In codice Regio legitur tantum xxii. Libanius tamen in Oratione funebris, (Reisk. T. 1. p. 558.) ubi totam hanc historiam accurate describit, xxx. millia militum cum Barbatione missa fuisse narrat: *ὡς γὰρ ἰδοὺς τῷ πρεσβυτέρῳ δὲν γενέσθαι διαβασιν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τοῦτου δὲ ὁ νεώτερος ἦρα πάλαι κατὰ πρὶν ἵππος δρόμου, μικρὸν οὖσαν ὁ Κωνσταντῖνος ὄρων τὴν ἐκείνου δύναμιν καὶ τοῦ τολμήματος ἤττω, πέμπτει τὴν αὐτοῦ διπλοσὶαν τρισμυρίους ὀπλίτας.* Nam cum Constantio placuisset suscipi expeditionem trans Rhenum adversus barbaros, et Caesar iampridem id optaret, ut equis cursum, Constantius, qui eius copias exiguas, et tantae rei impares sciret, suas copias duplo maiores misit, xxx. millia militum. VALES.

3. * Saevientes ultra solitum Alamanni.] Non possum assentiri Cluverio, qui de Alamannorum origine disserens in libri 5. capite 4. ait eos ipsos esse, quos Tacitus in libro de moribus Germanorum c. 29. ait, *Decumates agros trans Rhenum et Danubium exercuisse, levissimos et egentissimos quosque Gallorum.* His autem rationibus ad eam sententiam adductus est Cluverius, primo quod Alamannos non esse Germanicae originis traditum sit. Sic enim Vopiscus in Probo c. 12. *Germani et Alamanni*, inquit, *longe a Rheno summo littoribus.* Stephano quoque, quem Eustathius in Dionysium Periegeten secutus est, dicuntur *Ἀλαμαννοὶ ἔθνος Γερμανοῖς πρόσχωρον*, Alamanni gens Germanis confinis. Secundo Asinius Quadratus, teste Agathia in libro 1. eorum meminit: additque *ἐννέκλους* esse καὶ *μεγάδας*, id est, convenas ac ex variis populis in unum coeuntibus mistos. Hic autem Asinius vixit ante Strabonem: quippe ab eo laudatur in libro iv. Idem de hoc Asinio Quadrato dixerat Cluverius in prooemio libri 1. Sed in hoc magnopere fallitur. Quippe Asinius Quadratus, is quem laudat Agathias, sub Caracalla et Alexandro Severo Imperatoribus vixit, et ad Alexandri Severi tempora Historiam suam perduxit, ut ait Suidas: laudaturque a Stephano, a Zosimo in libro v. c. 27. aliisque. Asinius vero, is cuius meminit Strabo, est Asinius Pollio, vir triumphalis, *haud postrema pars Romani stili*, ut de eo scribit Valerius Maximus. Quaedam de Cicerone ex eius Historiis profert in Controversiis Seneca. Proinde ruit Cluverii sententia, qui ante Strabonis aetatem Alamannorum nomen cognitum fuisse asserit. Stephani autem et Eustathii loci nihil probant. Nam *Germani* ibi proprie sumuntur, et *Franci* intelligendi sunt, qui proprie *Germani* vocabantur. VALES.

Forcipia specia.] Forceps vocabulum est rei militaris: et forcipe proeliari veteres dicebant, quoties exercitu duas in partes diviso hostes coartati, et compressi quasi forcipibus caederentur. Cato de re militari: *Sive forte*, inquit, *opus sit globo, aut forcipe, aut turribus, aut ferra nil, adoriare.* Quae verba leguntur apud Festum in *Serra proeliari*. Meminit etiam Agellius in lib. x. cap. 9. Quo autem modo instruenda sit acies, ut forcipem facias, docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. his verbis: *Si cuneus sit agendus aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de*

quibus cuneum, aut forcem facias. VALES. Sed tamen differunt *forceps* et *forfex*. GRON.

4. *Laeti barbari.*] Aliter in animum meum inducere non possum, quin *Laeti* nomen hic proprium sit barbarorum: alioquin inutile et ineptum sit, si pro adiectivo vocabulo sumatur. Sane Laetos quosdam barbaros ita dictos reperio in Notitia Imperii Romani. Eorum meminit Zolimus in lib. 2. c. 54. (ubi vid. Reitemeier. W.) Μαγνίτιος ἔλκων μὲν γίνος ἀπὸ βορρῶων, μετακίσας δὲ εἰς τοὺς ἔθνος γαλατικόν. Et Auctor Panegyrici dicti Constantio Caesari (v. Gronov. Praef. p. xxx.) c. 21. *Sicut pridem tuo, Diocletiane Aug. iussu implevit deserta Thraciae translatis incolis Asia; sicut postea tuo, Maximiane Aug. Nerviorum et Trevirorum arva iacencia Laetus postliminio restitutus, et receptus in leges Francus excoluit, etc.* Ubi vulgo *Laetus* adiective legitur, eodem errore, quo hic apud Marcellinum nostrum. Atqui de Francis dici non potest, eos fuisse postliminio restitutos in Gallia: quod de Laetis optime intelligitur, qui ab origine Galli erant, teste Zolimo. Hi igitur a Maximiano Herculio in Gallias reducti, Nerviorum arva colenda acceperunt. Unde in Notitia Imperii Rom. Laeti Nervii appellantur, quia scilicet ex illorum posteris erant oriundi. Corruptum est Laetorum nomen in lege 12. Cod. Th. de veteranis. VALES.

Laeti et ipsi Alamanni, in Germania tamen tum sedes non habentes, sed in Gallia. A Romanis enim in fidem recepti, ad militiam adhibiti et *Laeti* cognominati sunt ob laetitiam animique promitudinem, qua proelia inire solerent. Eiusmodi legionum cognomina plura afferri possunt, v. c. *Petulantium* xx. 4. c. v. Mannert Germania p. 297. Interdum tamen ad *tempesta furta sollertes* ipsorum Romanorum urbes infestant, et tunc temporis invasere Lugdunum incantom. Sed *reperculsi*, repulsi, cf. xv. 4. 9. W.

Nisu avido concremassent.] Sic primus edidit Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *visu*..... *concremassent*. Codices Regius, *Tolof. [et Colbertinus] praefertunt, *visu*... a *concremassent*, ex coniectura exscriptoris, ut apparet. Ego, *nisu valido*, legere malui. Sic enim loquitur Marcellinus in libro 14. c. 2. §. 6. VALES. Propius tamen ad Codices Gronovius Praef. p. xxvii. vi summa. W.

5. *Nec quod destinaverat, irritum fuit.*] Huius quoque scripturae auctor est Castellus. Nam in Editione Rom. excusum erat, *nec*..... *irritus fuit*. Mariangelus Accursius edi iussit, *nec conatus destinanti irritus fuit*, ex vestigiis scriptae lectionis, ut opinari licet. In Mf. enim Florentino legitur eodem fere modo, *nec o.... inanti irritus fuit*. Codex Regius *et Tolofanus* ita scriptum habet, ut edidimus. VALES.

6. *Innoxii absoluti sunt*] sine clade discesserunt. — *Labl elabi*, xviii, 6, 16. W.

7. *Gloriarum*] rerum gloriose gestarum. Amat hunc Pluralem Ammianus, in quo praecedentem habuit Tacitum Annal. iii, 45. W.

8. *Et incommencabiles.*] Lacunam Editionis Rom. ita supplevit P. Castellus. Qui si scriptos codices consulisset, veram utique reperisset huius loci scripturam. In Mf. Florentino et Valentino

[et Colbertino] legitur, *concaedibus*, neque aliter habet Editio Augustana. In codice Regio scriptum inveni, *concaefis*: tamen eadem manu, *concaedibus*, supralicribitur. Certo Paulus Diaconus in lib. 3. Hist. Longob. cap. 4. concisas vocat: *Factis etiam concisis per devia silvarum, irruit super eos*. Quae ex Gregorii Turonensis lib. 4. cap. 36. sunt desumpta, et paululum immutata: sic enim Gregorius dicit: *Factisque concidibus per divortia silvarum, irruit super eos*. Utitur eadem voce Ambrosius in Orat. de excessu fratris sui Satyri. *Quam doleres, inquit, in Alptum vallo summam nostrae salutis consistere, lignorumque concaedibus confirut murus pudoris?* Polybius II, 65. διότι καὶ ἐκ τῶν δένδρων ἀπέκοψεν; Agellius in lib. 19. cap. 12. *lignorum caedem*. In lib. 3. Vegetii cap. 22. corruptum esse videtur id nomen, ubi legitur: *Post se praecisis arboribus vias claudunt, quas compedes vocant*. lege *concaedes*. VALES.

* *Occupatis insulis sparsis.*] Hae insulae sunt circa Basiliam, ut ait Cluverius in lib. 2. de Germ. cap. 12. VALES. Cf. XVI, 12. XVII, 10. W.

Per flumen Rhenum.] Rhenum adiective, uti movent Grammatici ad Horat. A, P. 18. — Intelligenda est inprimis ea insula, ubi sita est Abbatia Rhenaviensis. Cf. omnino Franc. Lud. Halleri Gesch. der Helvetier p. 262. sq. W.

Ululantes lugubre] Graeco more Neutrum Adi. pro adverbio positum. Sic et *serum ululare* XIX, 11. XXXI, 12. cf. *dulce ridentem Lalagen* Horat. Od. 1, 22. W.

Ne quid per eum impetraretur] ut per omnia adversaretur Iuliano. W.

9. *In modum alveorum*] arborum excavatarum, ad navigandum. cf. XXXI, 4. ubi navibus ratibusque et cavatis arborum alveis (Canots). W.

Nando ad insulam venire prop.] Idem narrat Libanius in Orat. funebri de laudibus Iuliani (Reisk. T. 1. p. 537.) οἱ δ' εἰς τὰς νήσους, ἅς ὁ ἥϊος ποιεῖ, τῶν βαγβάρων καταφεύγοντες, εἴη τοῖς νίονσι τε καὶ πλείουσι τῶν ἡμετέρων ἥσαν· καὶ τοῖς ἐκείνων βοσκήμασιν αἱ πόλεις ἐστῶντο. Barbari vero, qui ad insulas quas Rhenus facit confugerant, partim nantibus, partim navigantibus nostris praeda erant, eorumque pecoribus urbes epulabantur. VALES.

Virile et muliebre secus.] Retro Editiones, *virilis et muliebris sexus*: quae lectio ferri posset, nisi ex saeculi more altera verior. Sic iterum lib. XIX. in Ms. *Praedas hominum virile et muliebre secus agebant*. *Plaut. Rudent. 1, 2, 19. *Virile sexus nunquam ullum habui*. *Sallust. apud Nonium Marcel. et Sosp. Charil. *Virile et muliebre secus per vias et tecta omnium visitantur*. Ausonius in Technopaegnio v. 26. (p. 363. ed. Floridi) *Nota Caledonitis maribus muliebre secus, strix*. Et in Graphe Idyll. XI. v. 8. (ibid. p. 338.)

Vesta, Ceres, et Iuno, secus muliebre, sorores. LINDENB.

Virile et muliebre secus.] In Romana Editione legitur, *secum*: atque in exemplari Regio prius scriptum fuerat. Castellus et Accursius *virile et muliebre sexus* edidere. Quod ferri potest. Nam Plautus in Rudente hoc *sexus* protulit, ut notat Priscianus

in lib. 5. Ianus Parrhasius in Epistola ad Iac. Varronem Cremonensem, p. 130. hunc Marcellini nostri locum adducens, legit, *virile et muliebre fecus*; [ut legitur in codice Colbertino.] VALES. Pro vero igitur amplectamur, quod offerunt veteres et boni Mss. Nam quod Priscianus ex Plauto notat, hodieque in multis scriptis exemplaribus occurrit, sed repudiatum ab melioribus, et spernunt quoque docti viri. Ammianus autem quum saepe usurpet hunc loquendi modum, tum nunc ad normam priscae Latinitatis se componit, quam animadvertit pater ad Livium xxvi. 47. ORON.

11. *Tres-Tabernae.*] Fuere hoc nomine plura insignita loca. Meminit enim Trium Tabernarum S. Lucas in Actis Apostol. cap. 28. ἀρχιεπίσκοπος Ἀπλίου φόρου καὶ τριῶν ταβερνῶν. Zosim. lib. 2. c. 10. τρεῖς καπηλείαι. Quo nomine locus Episcopatu celebris: unde apud Optat. Mil. lib. 1. laudatur *Feltz Episc. a Tribus-Tabernis*. In Victore de Regionibus Urbis *Septem-Tabernarum* mentio fit. In provinciarum Itinerario Antonini Imp. p. 8. ed. Wesseling. — *Ab exploratione quae Ad Mercurii dicitur, Tingit usque* — *Tabernas, Zilina, ad Mercurii.* Idem p. 240. *De Pannoniis in Gallias ad Treveros Montebrisiaco, Argentorato, Tabernis*: quae sane Tabernae illae ipsae sunt, de quibus hic agit Ammian. In eodem Itinerario p. 355. *A Mediolano per Alpes Penninas Mogontiacum* — *Argentoratum, Salifson, Tabernae.* Veterisque appellationis etiamnunc restant vestigia: *Salisso, Seltz* vocatur, *Tabernae*: sed quare *Tres-Tabernae* vocentur, non liquet. LINDENB.

Tres-tabernas, munimentum.] Tabernas intelligit quae sunt in Elsatia prope Argentoratum et Salifonem, ut Scaliger notavit in lib. 1. Aufonianarum lectionum, et Lindenbrogius ad hunc locum: non vero Tabernas Rhenanas, quae ad Rhenum sunt in Nemetibus, ut perperam censet Cluverius in lib. 2. Germaniae antiquae, cap. 12. quem docte refellit D. Petavius in Notis ad Iuliani Epistolas. VALES.

Tres-tabernas (Rhein-Zabern) v. Petavium ad Iuliani Opera p. 100. Wesseling ad Itineraria p. 107. W.

Ex barbaricis messibus.] Quod praedicat etiam Libanius in illa Oratione funebri (Reisk. l. p. 559.) his verbis: ὁ βασιλεὺς δὲ ἐκπύμπλη πυρῶν καὶ φρούρια καὶ πόλεις ἀπὸ τῶν ἐκείνοις εἰργασμένων λήϊων, ταῖς τῶν στρατιωτῶν χερσὶν ὅπως οἷόν τε ἦν ἐπὶ τοῦτο χρώμενος· καὶ τὰ κείμενα ἀνίστη, etc. *Caesar vero castra et urbes frumento ex barbaricis messibus raptο muniebat: quam ad rem militum opera quantum fieri poterat utebatur.* VALES.

12. *Viginti dierum alimenta.*] Ex veteris militiae disciplina, miles pro rerum usu, proque locorum necessitate in certos dies cibaria parata habere cogebatur, et ipse ferre. Livius lib. xvi. militem xxx. dierum frumentum ferre iussu a Scipione narrat. Ammianus hic et lib. xvii. annonam xx. (vel ut postea xvii.) dierum humeris portasse notat. Ut et Lamprid. in Alexand. Cicero in Tuscul. plus dimidiati mensis. Ioseph. tridui viaticum, lib. iii. cap. v. Φέρουσι οἱ μὲν περὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι πεζοὶ λόγχην καὶ ἀσπίδα· ἡ δὲ λοιπὴ φύλαγξ ἐστὸν τε καὶ θυρεὸν ἐπιμήκη, πρὸς οἷς πέρινα καὶ κόφισον, ἄμην τε καὶ πέλεκυν. πρὸς δὲ ἑκάστη καὶ δρέπανον καὶ ἄλυσιν, ἡμερῶν τε τριῶν ἐφ' ἑαυτὸν. Etiam Alex. Magn. tridui alimenta portare militem iusserat, leviter armatum, Curt:

lib. 5. Sic ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν panis aliquot et carnis libras in sellopungiis quisque portabat. Urbicus lib. v. cap. 1. χρηὴ παραγγεῖλαι ἑκάστον στρατιῶτα, ὥστε ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν ἐν τῷ σιλλοπονγγίῳ αὐτοῦ μίαν ἢ δευτέραν ἀλίτραν ἄρτον, ἢ ἀλφίτον, ἢ πιστόν ἐψητόν, ἢ κρεῖστος ἔχειν, καὶ φλασκίον μικρὸν ἐν τῷ ἀργαβίῳ ὕδατος γίμνον. LINDENBR.

Libentius enim bellatores.] Eodem modo lib. xxiv. c. 1. §. 15. *Bellatores enim libenter quaesitis dextris propriis utebantur.* LINDENBR. *Quaesito dextris propriis* quas sibi ipsi propria manu atque virtute parassent. W.

Cum transtret iuxta (commeatus), haud procul ab ipsius castris. *utrum ut vanus gerebat et demens an fecerit per insolentiam et inconsiderate.* *Mandatu Principis* ipsius Constantii. W.

Nefanda multa tentabat, id temporis latuit.] Sic primus emendavit Gelenius. Nam antea legebatur in cunctis Editionibus: *Nefandi multi tentabant quae in id temporis latuit.* In Regio [et in Colbertino] codice ita scriptum reperi: *Nefanda multi tentabatur quae in id temp. latuit.* Unde legendum sic esse coniicio: *Nefanda multi tentabant, usque in id temporis latuit.* VALES.

13. *Levaturus incommoda Galliarum]* ad liberandas ab incursionibus barbarorum Gallias. W.

Ut possit per bella delert saevissima.] Id quidem a multis dictum esse ait Socrates in lib. 3. et Sozomenus in lib. 5. initio. Sed eam calumniam uterque a Constantio amoliri conatur. Quod si verum dicere licet, Constantii Iulianum Caes. in Gallias mittentis id fuisse consilium apparet, ut aut eius virtute Gallias a barbaris recuperaret, aut certe Iulianus in eo bello interiret: ut cum Ursicinum ad extinguendam Silvani tyrannidem misit. Vide pag. 42. VALES.

Ne fontium quidem duraturus armorum] Ex Academiae quippe quietis umbraculis in pulverem Martium tractus, uti est c. 1. W.

14. *Stationes agrarias.]* lunguntur praetenturis xxxi, 8, 5. vide ad xiv, 3, 2. W.

Alias] Ferri possit, malim tamen *alia* sc. militum pars. W.

Praeverfa] praevertens. Rumor ipse praeversus est xxvi, 8, 5. W.

Gallico vallo discretum.] Id est, vallo separatum ab exercitu Gallicano, quem regebat Severus Magister militum. *Aut simpliciter *vallo Gallico* dixit pro exercitu Gallicano. Sic *vallum barbaricum* vocat in sequenti capite. Sic supra dixit idem Marcellinus: *Hi soli innoxii absoluti sunt, qui per vallum Barbarionis transire securi.* Nam Constantius Barbarionis copias iam Gallicanis militibus proximas, eisdem coniungi vetuerat, ne Iulianus Caesar victoriae particeps fieret: ut narrat Libanius in Orat. funebri (p. 538.): καὶ ἴδου στρατεύμα ἐν ταῦτα ἀμφοτέρω γυνέσθαι. καὶ ὥς ἦν οὐ πολὺ τοῖς συνοῦσι τὸ μέσον, δεῖσας ὁ πραιβύτερος μὴ μετασχοῖ τῆς νίκης ἀγέρος, κελύει τῷ μὲν μηκέτι συμμίζειν, διαβῆναι δὲ μόνον. *Ac utrasque copias iungi oportebat. Sed cum non longo spatio iam a se invicem abessent, veritus Con-*
stantius

stantius ne Caesar in partem victoriae veniret, mandat Barbarioni, ne Caesari iungeret copias, sed solus Rhenum iraiiceret.
VALES.

Sequensque fugientes adusque Rauracos.] Quaedam hic scitu digna addit Libanius (p. 539.): γιγνομένη δὲ αὐτῷ πλοίοις οἱ τὸν ποταμὸν, τεμνόντες τῆς ὕλης ἀφ' ἧσιν αἰὲν βάρβαροι κατὰ ροὴν πύχην ξύλων, ἀ προσπίπτοντα ταῖς ναυσὶ, τὰς μὲν διασπασε, τὰς δὲ διέσκηξε, τὰς δὲ καὶ κατέδυσε· διολλυμένης δὲ τῆς πρώτης πείρας, ὁ μὲν ἔχετο φεύγων καὶ αἱ ῥεῖς μυγιάδες, οἱ βάρβαροι δὲ διαβάντες ἰδίωκον καὶ ἔκτεινον, etc. Id est: Cumque ille fluvium navibus iunxisset, barbari caesis arboribus ingentes stipites secundo amne dimiserunt: qui incidentes in naves, alias dissiparunt, alias confrugerunt, nonnullas etiam submerferunt. Igitur cum primus conatus male cessisset, hic quidem cum trīginta illis militum millibus fugam capessit. At barbari fugientes persequi et caedere, etc.
VALES.

15. *Ut solebat graviter semper incessens.]* Tres postremae voces a P. Castello adiectae sunt ex coniectura, cum in Editione Rqm. lacuna esset relicta. Sed cum in Mf. Regio et Flor. desint, nec lacuna ulla in eis relicta sit, merito eas expunxi, quod et alibi feci, eiusdem codicis auctoritatem secutus. VALES.

CAPUT XII.

Hoc capite satis copiose agit de pugna ad Argentoratam Ammianus, fide dignior Zosimo III, 3. 4. qui Iuliano, ut solet, nimis favens numerum inprimis caesorum hostium auxit plus iusto. W.

1. *Dispalato] divulgato.* Ernest. explicat *exculso*, coll. XXV, 7, 2. *Fecdo terrore turpi frage.* W.

Chnodomarius] cui reliqui reguli summam belli commiserant, utili praeter ceteros ductori, uti paullo infra dicit. Quod ad reliquos hic memoratos reges attinet, *Vestralphus, Urius et Ursicinus* in interioribus Germaniae terris regnabant. De *Serapione* ipse Ammian. plura infra in hoc capite. *Suomarius* tenebat regiones e regione Moguntiae, septentrionem versus usque ad fluv. *Lahn*. *Hortarius* in eodem tractu, ad utraque Moeni litora, magis tamen meridiem versus, de quibus omnibus vide Mannert German. p. 295. et infra XVIII, 2. W.

2. *Armatorum tredecim millia]* duce magistro equitum Severo. W.

3. *Missis legatis satis pro imperio mandaverunt.]* Huius legationis meminit Libanius in Oratione illa funebri (p. 540.), ubi ait, caduceatorem missum a barbaris, ostendisse Iuliano litteras Constantii, quibus eas regiones invadere Germanis permiserat: Iulianum vero cum caduceatori illi dixisset, cum ad speculanda consilia sua venisset, neque enim Principem a quo missus esset, tanta audacia praeditum esse, hominem apprehensum detinuisse. VALES.

Detentis legatis adusque perfectum opus.] Prudens consilium, ne dicam ἀπάτη, et quali iam olim Themistoclis suasu Atheniensibus usi, cum contra voluntatem Lacedaemoniorum moenibus urbem suam munirent. Thucyd. lib. 1. 15. Diod. lib. XI, 39. Pausan.

lib. 1. init. Polyaen. lib. 1. c. 4. Aemil. Prob. in Themist. c. 6. 7. Frontin. Strateg. lib. 1. c. 1. LINDENB.

Perfectum opus castrorum.] Castra sunt munimenta, ut etiam sup. dixit de his ipsis castris: — *Perficiendi munimenti studio.* Lib. 14. c. 8. *Castris oppleta validis et castellis.* Magu. Etymolog. *Φρούριον ὀχύρωμα, ἢ κάστρον.* Petr. Sicul. *κατασκευασίς Κιβόσσαν τὸ κάστρον.* Et post pauca: *κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ κάστρου.* De castellis Procop. de Aedific. Iustin. lib. 11. *Καστέλλους τὰ Φρούρια τῇ λατίνων καλοῦσι φωνῇ.* Ovid. Eleg. 10. lib. v. Trist. v. 27.

Vix ope castelli defendimur, et tamen intus

Mista facit Graetis barbara turba metum. LINDENB.

4. *Sepe diffunditans*] praefens, sese iactans. W.

5. *Decentium Caesarem.*] Fratrem Magneatii, quem Magnentius ad tuendas Gallias Caesarem miserat, ut scribit Eutropius et Aurelius Victor. Unus Zosimus non fratrem, sed cognatum facit Magnentii: *τῷ γίνεαι συναπτόμενον.* Consul fuit cum Paulo, anno Domini 352. ut est in Fastis editis a Cuspiniano. Ex eius nomine appellati sunt milites Decentiaci, quorum meminit Marcellinus noster xviii, 9, 3. VALES.

Fuga Ducis] Barbationis, numero praestantis habebat enim secum triginta quinque millia militum. W.

6. *Trudente ipsa necessitate*] ubi summa pericula essent. W.

Digressus periculis.] In Editione Rom. legebatur, *digressu*, perinde ac in Mss. omnibus. Primus P. Castellus cum eam scripturam non intelligeret, temere mutavit. Quis enim sensus esse potest, si vulgatam scripturam, id est, Castellus coniecturam admiseris? At in veterum librorum scriptura sensus est apertus: *digressu periculis*, supple Barbatione, de cuius fuga supra locutus est. Ne quem vero haec sermonis insolentia terreat, similes Auctoris nostri locos hic proponam. Primum in lib. 15. c. 5. §. 19. de Ursicino: *Solusque ad exstinguendum (supple Silvanum) probis quidem, sed insidiosis rationibus poscebatur, et in lib. 17. c. 1. §. 4. Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso (subaudi Rheno) egressi.* Et in lib. 19. c. 1. §. 4. *Credentemque quod viso (supple se) statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces.* Ad haec in lib. 21. *His ac talibus nova negotia commovente.* (subauditur Iuliano.) Et in lib. 23. c. 13. §. 1. *Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmissoque.* (supplendum Euphrate.) Denique in libro 28. c. 1. §. 45. de Simplicio: *Post administratam (supple Vicariam Praefecturam) nec erectus, nec tumidus.* Similis locutionis exempla observare memini apud Gregorium Turon. tribus in locis, et in Prologo 54. Trogi Pompeii. Sed Graeci eiusmodi exemplis scatent. VALES.

7. *Sagittarii formidabile genus armorum.*] Homeri quidem aetate sagittarii ob vilitatem eius artis contemptui habebantur: quippe inermes, absque clypeo aut hasta, pedites in pugnam procedere solebant, amici cuiuspiam clypeo protecti, aut sub cippo ad quempiam tumulum subsidentes: ubi nec victi evadere, nec victores hostem persequi poterant: nec aperto Marte, sed latrocinii more pugnabant. Praeterea artis suae adeo erant imperiti, ut cum nervum ad papillam suam adduxissent, sagittam emitterent, ictu valde infirmo et vulneratis plerumque innoxio. Huius-

modi heroicis temporibus ars sagittandi fuit. Sed neque secuta postea aetate cum res Graecorum florent, magnum pugnae momentum in sagittariis fuit, qui sere Cretenles erant, ut ex Historiis colligere est. Adeo ut Achaei et Peloponneses omnes inter se pacti sint, ne sagittis uterentur in bello, ut refert Polybius in lib. 13. c. 3. Sed Marcellini nostri aevo longe alia fuit conditio sagittariorum. Lorica enim et ocreis genuum tenus probe connecti, pugnam inibant, dextra arcum et sagittas, enseni sinistro lateri appensum gestantes. Sunt et quibus hasta appensa est, et brevis super humeros clypeus absque ansa, quo vultum et cervicem tegere possint. Erant autem equites optimi, et currentibus cum maxime equis arcum facillime tendebant, hostemque aut fugientem aut insequentem convulnerabant. Nervum porro adducebant ad frontem, versus dextram maxime auriculam, tanta vi, ut quemcumque sagitta percussissent, statim is interiret, nec scutum aut lorica impetum teli frangeret. Haec sere Procopius in principio libri 1. qui Persica inscribitur. VALES.

8. *Quarta leuca signabatur et decima, id est, unum et xx. millia passuum.*] Recte subducta ratio est. Iordanes enim in Historia Getica, et Isidor. Origin. lib. xv. cap. 16. leucam siniri passibus M. D. scribunt. Ergo xiv. leucae passus sunt xxi. M. In Actis B. Genovesae: *Ab Aurelianense urbe usque Turonum civitatem, quae terila Lugdunensis nuncupatur, perhibentur esse stadia sexcenta, millia septuaginta quinque; leugae, quae adhuc veteri Gallorum lingua nuncupantur, quinquaginta.* Ergo leuga una habet stadia xii. sive mill. i. pass. ccc. Qui tamen calculus cum hodierna supputatione non convenit. Numerantur enim ab Aureliano Turonum usque leugae lxxv. LINDENBR. De leugis et earum relatione ad millia Romana vid. xv, 11. ad fin. W.

Praecursatores] Velites, levis armaturae milites. W.

9. *Salutis tuendae communis, ut parvissime dicam*] nam prope desperanda est. W.

11. *Scrupulosi fragminibus montium obstiti et obscuri silvis tramites* — *Senescens Luna* xx, 3. translatio et ab aliis saepius, inprimis Livio usurpata, de ultima, quam vocant, Lunae quadrante. Etiam in aliis rebus amat Noster. Sic senescunt *leges* xvi, 5. *flammae* xxiv, 7. *oceanus* xxvii, 8. *Morbus senescens*, remittens, est ap. ipsum Ciceronem ad Div. vii, 26. — *Protinus*, per longum vise, quam coram videmus, spatium. W.

Post cibi refectionem et potus] Rectius cibo et potu refectionis hostibus. W. *Cibi resectio* est resectio per cibum. Sic Eurip. Orest, 426. ed. Porf. τὸ Τροίας μῖσος odium propter Troiam natum. ENF.

12. *Pace Dei sit dictum*] Deus ipse faveat huic meae confidentiae. Laudat Ernest. Liv. iii, 19. C. Claudii pace et P. Valerii mortui loquar. W.

13. *Hastis inludendo scuta*] quod erat signum irae et ardoris pugnandi. cf. xv, 8, 15. W.

Caelstis Dei favore.] Nil variant vet. libri. Puto tamen Ammian. scripsisse, *caelestis Dei fav.* ut lib. xv. c. 8. §. 10. *praesente natu Dei caelestis*: lib. xxi. *arbitrio Dei caelestis*. LINDENBR. *Dei caelestis numen* xxv, 7. W.

Dum adesse potuit] quoad per Deos liceret. W.

14. *Celsarum potestatum] magistratuum maiorum xiv, 10. it. sublimes, excellentes xv, 5. — Ratione secunda, idonea, probabili. W.*

15. *Anno nuper emenso.] Constantio VII. et Constantio III. Coss. anno Domini 354. Nam procul dubio expeditionem intelligit Constantii adversus Gundomadum et Vadomarium fratres, Alamannorum Reges: de qua dixit in lib. 14. cap. 10. Quod plane demonstrant verba quae proxime sequuntur: Quodque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetraverunt, etc. Proinde non possum assentiri viro doctissimo (Petavio), qui in notis ad Iuliani Epistolas hunc Marcellini locum aliter interpretatur. VALES.*

Concaede arborum densa undique semitis clausis.] Castrensis locutio, quam lib. xvii. c. 1. §. 9. sic effert: Illicibus incisis et fraxinis, roboreque obiecto magno, semitas invenere constratas. Et ibid. cap. 10. §. 6. Celsarum arborum obfistente concaede ire protinus vetabatur. Sup. cap. 11. §. 8. Difficiles vias et suapte natura clivosas et incommutabiles clausere solleter, arboribus immensi roboris caesis. Paul. Warnefr. Histor. Langob. lib. 3. cap. 4. concisas dixit: Factis etiam concisis per devia silvarum. Vid. Veget. lib. iii. cap. 21. * Caesar Belli Gallici lib. 3. c. 29. Caesar silvas caedere instituit: et ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam, quae erat caesa, conversam ad hostem collocabat, et pro vallo ad utrumque laeus exstruebat. Idem lib. 5. * LINDENBR. Cf. etiam Tacq. Annal. 1, 50. et Gell. xix, 12. quos de eadem re agens excitavit Bessel. Milc. p. 216. W.

Sidere urente brumali.] Poetam hic agit Ammianus: sidus brumale est ipse omnino hiems, cf. xxii, 15. pro urente ponit adeo flagrante xxvii, 12. cf. xxvii, 1. ubi: per glaciales tractus hitemis inhorruit sidus. W.

16. *Modo non occipita conculcantibus] tam prope imminentibus, ut terga premere et cervicibus insultare viderentur. W.*

17. *Gundomado] vide xiv, 10. W.*

Vadomarii plebs, ut afferebant.] In Editione Rom. legitur, ut afferebat. Sed ante ea verba aliquantulum vacui spatii relictum est, perinde ut in ceteris Mss. Exemplaribus: quod P. Castellus nullo negotio sic supplevit: Vadomarii plebs subinde ut afferebat, etc. Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam equidem improbo. Vult enim dicere Marcellinus, populum Vadomarii, ut ipse Vadomarius afferebat, Germanis se sponte sua adiunxisse. Nam Vadomarius ei proelio minime interfuit ob foederis religionem, quo obstrictus erat Constantio, ut ait Marcellinus hic et in lib. 14. cap. 10. VALES.

18. *Virtutem et consilia militare.] Sic edidit Valesius, quum ante legeretur militaria. Hinc coniciebat pater Virtutem et consilio militare. ORON.*

Per te virtutem et consilia militare] te cum esse, qui prudentiam virtuti iungat. Testis individui qui semper ipse praesens atque praesto est. Sic xxiv, 5, 11. ut inter primos dimicans militi esset exemplo spectator probatorque gestorum. W.

Is rebus efficiet excitatus.] Sic primus edidit Gelenius. In Editione Romana et in codice Regio [ac Colbertino] legitur, ut *rebus efficiet excitatus*. Unde non absurde quis coniciat, sic omnino legendum esse, *viribus efficiet excitatis*. Mar. Accursius emendaverat, in *rebus efficiet excitatis*. VALES. Placet Valefii coniectura. W.

19. *Cum nullae laxarentur inductae*] sine mora. — *Supercillitis Rheni* h. l. Rheno omnino. Alias de ripis fluminum. v. ad XIV, 2. *Tres equites exciti detecti, et fugere compulsi*. W.

20. *Antepilani Hastatisque et Ordinum primis.*] Antepilani sunt, qui antesignani alias dicuntur, quod in prima acie ante signa pugnarent. Sic Marcellinus in lib. 28. c. 1. §. 46. de Simplicio quodam: *Cum Maximino, inquit, velut Antepilano suo contendens, etc.* Antepilani tamen paillo aliter sumuntur apud Livium in lib. 8. c. 8. pro militibus scilicet qui in prima ac secunda acie pugnabant, Hastatis nempe ac Principibus: forte ex eo quod pila utrique gestabant, quorum loco Hastas habebant Triarii, teste Polybio in lib. 6. *vel potius quod ante Triarios qui Pilani dicti sunt, pugnarent.* Sane Ovidius in 3. Fastorum Pilanos pro Triariis posuit, v. 129.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat Corpora.

Ideo fortasse quod ordines Triariorum primum pilum vocabant. Iam Hastati in prima acie pugnabant etiam Reipublicae Rom. temporibus. Quamquam apud Marcellinum aliter sumuntur Hastati quam apud Livium atque Polybium, pro Signiferis scilicet, seu Draconariis, qui signa, id est dracones et aquilas hastis appensas gestabant, ut docet Marcellinus in lib. 20. c. 4. §. 18. his verbis: *Maurus, Petulantium tunc Hastatus, abstraxit sibi torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti eius imposuit.* Signiferi autem seu Draconarii inter principia legionis militabant, teste Vegetio in lib. 2. Superest ut de Ordinum primis pauca dicamus. Observandum est igitur, primos Ordines bifariam dici: primo de militibus universis, qui in prima atque etiam secunda acie pugnabant, ut apud Vegetium in lib. 3. cap. 14. Secundo de iis, qui in prima acie primos Ordines ducunt, quos Ordinarios vocat Vegetius in lib. 2. et quinque fuisse in prima cohorte commemorat. De his Quintilianus in Declamat. 3. pro milite: *Enimvero auctorem habet: hoc primum Ordines tubent.* *Aequum est Tribuno militem parere.* Et Frontinus in lib. 1. Strateg. cap. xi. *Imperavitque ad eius rei fidem Tribunis, et primis Ordinibus, et Centurionibus.* Denique Marcellinus noster in lib. 19. cap. 6. §. 3. *Mortem Tribunis vetantibus primisque Ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent.* Mitto Hyginum aliosque. *Ceterum Lipsius in lib. 4. de Militia Rom. cap. 1. Antepilanos ait esse, quos antiqui Principes vocabant: eos fuisse veteres et exercitatos milites, qui in prima acie pugnabant; et differre ab Antesignanis, qui sunt Hastati, ut in eiusdem libri cap. 3. censet. At Salmasius in 2. epistola quam ad me misit, Antepilanos ab Ammiano dici ait eos, qui in prima acie pugnabant sine Antesignanis, (in quo opinioni nostrae favere videtur) Antesignanos porro Ammiani aere dictos esse, qui in prima acie cessarent; qui in

postrema, Postsignanos: ac totum exercitum divisum tunc fuisse in Antesignanos et Postsignanos.* VALES.

Velut insolubili muro.] Sic Vegetius gravem armaturam muro ferreo comparat in lib. 2. cap. 17. *Excipiebat, inquit, eos gravis armatura, quae tamquam murus, ut ita dixerim, ferreus stabat.* et in lib. 3. cap. 14. VALES.

Hostes stetero cunctati.] Reinellius coniicit *cuneati*. Non credo: illud melius propter *pari cantela*. W.

21. *Ut antedictus docuerat perfuga.]* De quo vide §. 2. Porro omnem hunc locum valde illustrat Libanius in Orat. citata (Reisk. 1. p. 540): καὶ ἐδόκει δεῖν κίρας μὲν ἐκείνων τοὺς ἱππίους ἔχειν, τὸ μίσην δὲ εἶναι τῶν ὀπλιτῶν· τοὺς δὲ ἀμείνους ἐκείνων τούτων ἐν τῷ δεξιῷ περὶ τὸν βασιλεῖα· καὶ τοῦτο ἔδει μὲν τοὺς πολεμικούς λαμβάνειν, λαθεῖν δὲ οὐκ εἴσιν αὐτομύλων τινῶν κακία. Et paullo post: τοῖς βαρβάρους δὲ πάντα πεπισμένους τὸ μὲν ὑπεριότερον τῆς στρατίας πρὸς τὸ κρείττον ἀντιτίσαντο· τῷ δεξιῷ δὲ κίρα σύμμαχον ἔθηκεν λόχον, ὃν ἐκρύβαν ὑπὸ ἐχέτω μετῴρῃ, καλῶν πυκνῶν (καὶ γὰρ ἦν ὑψηλὸν τὸ χωρίον) τοὺς καθημένους ἀφανίζοντων. Id est: *Ac visum quidem fuerat equites in utroque cornu locari oportere, pedites autem in medio: optimum vero quempne ex iis circa ipsum Caesarem. Atque id quidem latere hostes debuerat: sed latere non sivit quorundam persugarum malitia.* Et paullo post: *Igitur barbari qui cuncta resciverant, omne exercitus robur dextro quod validissimum erat, cornu opposuere. Dextro autem cornu suo subsidiariam adiecerunt manum, quam sub aquaeductu edito occultarunt, arundinibus densis (locus enim erat uliginosus) subsidentes occultantibus.* VALES.

Quidquid per equestres copias praepollebat] robur, optimos. W.

22. *Prudentem ex equo bellatorem.]* Sic loquitur Hegesippus in lib. 3. cap. 4. *Sed vir acrioris ingenii et ex equo prudens bellator.* VALES.

Inter ipsos discriminum vertex.] in summo periculo. cf. xxiv. 5. xxv. 4. — *Cum nihil cavere solet praeter id, quod occurrit, hoc ego acceperim de equite, qui ab iis tantum periculis sibi cavet, quae videt sibi imminere.* W.

Hami occulte reptantem latere forato iument.] Strategema est, quo Hydaspes contra cataphractarios Oroondatis olim usus. Heliodor. lib. ix. c. 18. LINDENB.

24. *Torulus flammeus.]* Varro de L. L. lib. iv. *Torulus in mulieris capite ornatus.* Ammian. lib. xxix. c. 1. *Torulo capite circumflexo.* Plaut. Amphitr. Prolog. v. 143.

Ego has habeo hic usque in petaso pinnulas.

Tum meo patri autem torulus inerat aureus.

* Ab hac similitudine rotunditatis Vitruvius arborum medullam vocavit *torulum*, lib. 2. c. 9. Est autem ὑποκοριστικὸν a toro, quo Cato utitur de Re Rustica cap. 135. *Funem exordiri oportet longum pedes LXXII. toros III. habeat.* Columell. de Re Rustic. lib. xi. c. 3. *Tori funiculorum.** LINDENB.

Flammeus torulus fascia s. vitta, ornatus capitis muliebris. Ernestius. Cf. Spanhem. ad Iuliani Caesl. p. 50. (notarum). W.

Sublimior.] prae ceteris conspicuus. *Erectus in iaculum* attollens se, ut iaculum *formidandae vastitatis;* ob crassitudinem et longitudinem, mitteret. W.

26. *Adultae lanuginis]* medius inter iuvenem et virum, cui, uni xxxl. 10. est, etiamnum lanugo genis inferperet. — *Efficacia* indolentia, virute, cf. xiv. 8. *praecurrrens aetatem.* Sic annos *anteire labore* dixit Sil. Ital. ii, 348. ubi vid. Ernest. — *Obsidatus* pignore obses. W.

Doctus Graeca quaedam arcana.] Erudite hunc locum interpretatus est Galliae suae decus, Petr. Pithoeus l. C. Advers. lib. i. c. iii. LINDNER.

Graeca quaedam arcana] Mysteria, (Deorum notitiam et cultum) ab Aegyptiis ad Graecos, a Graecis ad Gallos propagata. Massilia Graecorum colonia inprimis Graecos mores et religionem in Galliam induxit. Iulius Caesar de B. G. vi, 18. Gallos narrat originem a Dite (Plutone) derivasse. Pithoeus, quem laudat in nota Lindenbrogius, *Serapionem* eundem esse cum Plutone, *Apollinem* vero, quem et ipse Caesar in Diis Gallorum numerat, nomine *Beleni* ab iis cultum esse contendit. Cf. Ritter ad Guthrium T. v. Sect. 3. p. 255. et Scriptt. Hist. Aug. T. ii. p. 52. ibique Casaub. et Salm. W.

Genitali vocabulo] nomine, quod infanti inditum erat, quod a natali suo habuerat. Eadem significatione occurrit voc. *gentilius*, v. c. Sueton. Aug. c. 80. Ovid. Metam. iii, 331. W.

Regalesque decem.] Regales dicebantur Regum filii et agnati. Sic in lege 9. Cod. Theod. de re milit. Vetus Grammaticus de differentiis vocum: *Inter Regem, ait, et Regalem hoc interest, quod Regis puer, Regalis est: Rex, qui regnum regit.* Sic Eustathius in Iliad. 10. Altyanactem Hectoris filium βασιλικὸν appellat: et in Iliad. 8. Teucrum quoque βασιλικὸν fuisse dicit, ex Heliona Priami sorore genitum. Lucianus de saltatione: τῶν γὰρ ἐκ τοῦ πόιντου βαρβάρων βασιλικὸς τις, etc. et Priscus in Historia Byzantina τοὺς βασιλικούς οὐδας passim nominat, id est, Regales. Interdum etiam Regales pro Regulis usurpantur. VALES.

26. *Pacto vicissitudinis reddendae]* ut sibi auxiliares invicem, si opus esset, mitterent. W.

27. *Torvum* terribilem in modum *concrepantibus tubis.* Paulo infra: torvum canentibus clasticis; horrenda circumsonantibus Alamannis xxvii, 10. W.

Suspectior] magis suspiciosus, cautior. W.

29. *Quod sibi soli debet Augustus exist.]* Constantius Augusti maiestatis suae studiosior, sibi soli licere putabat universum pariter exercitum ex tribunali alloqui. Itaque Iulianus, qui Caesar dumtaxat, id est, revere Augusti minister et apparitor quidam erat, hoc sibi arrogare noluit. Circumiens ergo singulas cohortes ad fortiter faciendum hortabatur. Qualiter autem Imperator alloqueretur exercitum, patet ex veteribus nummis, in quibus stans in tribunali, signis aquilisque circumdatus, stipatusque Praetorianis cohortibus, exerto brachio conspicitur cum hac Inscriptione: ADLOCUTIO. *Ita apud Dexippum Aurelianus milites alloquitur.* Clastico autem ad concionem convocabantur milites per cornicinem. Itaque Clasticum signum Imperii recte Vegetius appellat,

quod solum caneret Imperatore praesente. Et exempla passim occurrunt in libris Marcellini nostri. VALES.

30. *Arcessentes*] adesse cupientes. W.

31. *Illis nostris partibus probra*] clades exercitibus nostris turpiter illatas. W.

33. *Gloriam violetis*] minuatis — *Adero indiscretus*, supra: individuis telis. W.

34. *Fremitus indignationi mistus*] clamor cum conviciis. *Miserabili plebe gregariis militibus*. Sic saepe noster *plebem* usurpat. W.

36. *Ahenatorum*] (mel. aeneatorum) tubicinum concentu — *Propitabantur missilia* priusquam ad manus venirent, praeludabant pugnae millis sagittis, iaculis. Infra xxv, 6. est PRAEPilatis, ubi tamen VALES. reponi, ut h. l. iubet PROPilatis. *Cito* subintell. *magis*, quod, uti Graeci μάλλον, saepe omittunt Latini. Cf. VALES. ad xxvi, 4, 1. — *Comae horrebant*, sollennis vox de capillis sursum erectis (steterunt comae Virgil. Aen. ii, 774.) quod in animalibus quibusdam metu aut ira commotis videmus. *Tela conerispsans* vibrans. Aliis locis xiv, 2. xx, 4. xxvii, 10. simplex crispare. W.

37. *In ipso proeliorum articulo*] fervore, periculo, ubi omnes nervi intendendi. Paullo inferius hoc cap. extremo necessitatis articulo. — *Conturmaret recte de equitibus*, sed vix alibi invenias. *Frontem artissimis conferens parmis* iunctis uno tenore clypeis ordines firmans. Vid. infra §. 44. ibique VALESIIUM. — *Destinatione obstinatione, pertinacia*. W.

Caelumque exsultantium cadentiumque resonabat vocibus magnis.] Plaut. Amphitr. i, 1, 76.

Pro se quisque, id quod quisque potest et valet,

Edit, ferit: tela frangunt, boac

Caelum fremitu virum. LINDENB.

Altius gradiens.] ulterius in hostium aciem procedens. W.

Equites nostri cornu tenentes dextrum.] Ἐξακροῖον ἰνίον ἄλῃ, lexcentorum equitum alam dicit Zosimus sin lib. 3. c. 3. ubi et poenam addit, quam ipsis ob ignaviam Iulianus infligit. Ait enim indutos vestie muliebri, per castra circumductos fuisse. VALES.

39. *Velut senectutis pendens exuvias.*] Primus hunc locum corrumpit P. Castellus, cum in Editione Rom. perinde ut in MSS. omnibus legeretur *pendentis*, suppl. *Draconis*: et recte Mar. Accursius eam scripturam in Editione sua restituit. Eleganter latinias illas sericas draconum quae ventis agitabantur, exuviis draconum comparat. Sed quod pandere ait exuvias, rationem non habet. Neque enim dracones et ceteri serpentes, animalia denique omnia quae exuvias deponunt, eas pandere solent, sed positas abscondere, ac tum ex antris prodire: ut Virgil. canit in lib. 2. Aen. 473.

Nunc positis novus exuviis, nitidusque iuventa,

Lubrica convolvit sublato pectore terga.

quibus in versibus imitatus videtur Nicandrum in Theriacis, qui sic ait v. 137.

Μηδ' ὅτε δεικνῆν Φοῖβον ἀπὸ γῆρας ἀμέγας
Ἀψ' ἀναφοιτῆσιν νεαῖν κέχαρμένους ἦβη.

Huiusmodi senectutis exuvias Graeci vocant γῆρας. VALES. Non sane id voluit auctor significare, quid dracones facerent in mutata pelle; sed ei similem esse ait, si panderet, explanaretque, ut est illud signum. Itaque et aliae comparationes inde peti solent, qualem unam huic loco adscripsit pater ex Hieronymo epist. 128. *Hoc cingulum in similitudinem pellis colubri, qua exiit senectutem, sic in rotundum textum est, ut marsupium longius putes.* PAON.

40. *Amat solet fieri.* Gr. φιλεῖ. Cf. XXI, 1, 9. — *Cedimus.* Admodum leniter, se ipsum enim comitem fugae addere videtur. W.

Non relinquimus.] Negativam particulam quae in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accursii Editione supplevimus. VALES. Suppleverat iam Gruterus. v. Gronov. Praef. p. xxii. W.

41. *Salva differentia.*] Honestè id addi solet et verecunde, quoties viri excellentis factum cum alterius facto componitur, ne cuiusquam dignitati fiat iniuria. Nos Galli dicere solemus *sine comparatione*. In codice tamen Valentino scriptum erat, *salva reverentia*, ut Loissellus (et P. Pithoeus) ad oram libri sui adnotarat. Eadem verecundia dixit Pollio in Claudio c. 10. *Ut sit omnibus clarum, Constantium et Augustae ipsum familiae esse, et Augustos multos daturum, salvis Diocletiano et Maximiano Augg. et eius fratre Galerio.* Antiqui autem dicere solebant, *pace tua, vel illius*; ut apud Petronium et Martialem aliosque occurrit. VALES.

Sylla, qui cum contra Archelaum.] Nobile consimilis historiae exemplum in Vibio Acceio, Val. Flacco, et T. Pedanio, cum castra Hannonis oppugnarentur Liv. lib. xxv. Val. Max. lib. iii. cap. ii. LINDENB.

Syllam, qui cum contra Archelaum.] Idem narrat Frontinus in lib. 2. Strat. cap. 8. VALES.

43. *Excipiunt eos iam gestiurientes.*] Hunc locum sic corrumpit Gelenius, inserta prima voce, quae abest ab omnibus libris Mss. in quibus sic legitur: *Eos iam gestu terrentes*: quo quid apertius? Sic sane in lib. 14. c. 2. §. 17. locutus est noster: *Hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat et dolorem, proximos iam gestu terrebat.* Solum pro *ciere*, quod erat in omnibus libris, emendare ausi sumus *ciere*. VALES.

Barritum etc. Cf. inprimis xxxi, 7. ubi fere eadem habentur. Ceterum barritus proprie est vox elephantum, (alii tamen notationem vocis ab Germanico *beren, baeren*, clamare, derivant,) deinde clamor bellicus non Gallorum tantum et Germanorum, v. Taciti German. c. 3. sed Romanorum etiam, xxxi, 7. Haud recto igitur, ut obiter moneam, scribitur Barditus, quasi a Bardia dictus. W.

Arma armis, corpora corporibus.] Ita ex Ennio Virgilius de Bello Hispan. c. 31. *Cum clamori esset intermixtus gemitus, gladiatorumque crepitus auribus oblatus imperitorum montes praepelebat. Hic, ut ait Ennius, pes pede premitur, armis teruntur arma.* Q. Curtius lib. iii. c. 11. *Duae acies ita cohaerebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent.* LINDENB. Amat Ammianus, monente Ernest., praesertim in descriptionibus militaribus, istiusmodi oppositiones, quarum hoc ipso capite plu-

ra occurrunt exempla. Similiter laudatus ab eodem Ernest. Livius 9. 18. quin tu hominis cum homine, ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers? W.

44. *Nexamque scutorum compagem.*] De qua supra §. 57. dixit: *Et muniret latera sua firmius pedes, frontem artificissimis conferens parmit.* Eodem modo locutus est sub initium lib. 14. c. 2. §. 10. *Densata scutorum compage semet scientissime praestruebant.* Haec pugnandi forma testudo dicebatur. Unde addit hoc in loco Marcellinus: *Quae nostros in modum testudinis utebatur.* Duplex enim testudo fuit in re militari: una proprie dicta, cum milites in genua subsidentes scutis super capita elatis se protegent, ita ut secundus ordo paullo emineat alius quam primus, et tertius/quam secundus, ac sic deinceps, prorsus in modum imbricati tecti per quod aqua labitur. Eiusmodi testudinem describit Livius lib. 44. c. 9. et Polybius 9. 41. Alterum testudinis genus est, cum milites non iam supra capita extollunt scuta, sed densati ac conferti ante se struunt. Sic Livius in lib. x. c. 29. *Galli, inquit, structis ante se scutis conferti stabant:* et paullo post testudinem id vocat. Eam testudinis formam describit Homerus in Iliad. N. 130.

Φεράντες δόρυ δουρί, σάκος σάκει προτελόμεν
'Ασπίς αἶψ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνίρα δ' ἀνίρῃ.

Quos versus imitatus est Nonnus in lib. 22. Dionys. v. 180.

καὶ ἢ καλίσουσι μαχηταὶ

Μιμηλὴν σάκισσαν ἐπιγνώσαντο χελώνην.

Ἐγχεί μὲν στατόν ἔγχος ἐρείδετο, κεκλιμένη δὲ
'Ασπίς ἦν προτέλμενος ἀμοιβὰς ἀσπίδι γείτων
Στενωμένη, καὶ ἐνεύει λόφῳ λόφος.

Ubi hanc pugnandi formam a militibus *χελώνην*, id est, testudinem dici testatur. Graeci Tactici *συνασπισμὸν* vocant. Sic Polybius 10. 14. *συνφράττειν τοῖς ὅπλοις*, pro eodem usurpat. Et Dio in lib. 40. pag. 130. ubi male Xylander vertit, *in orbem pugnare*. Etsi enim in orbem pugnantes, necessario testudinem, seu *συνασπισμὸν* facere debent; tamen ubi testudo sit, non semper in orbem pugnatur. Leo in Tacticis *σύσκουτον* appellat. Iosephus lib. 4. de bello Iudaico: *συνασπίζει τοὺς ἅμα αὐτῷ*: quae sic Hegesippus vertit: *Et sese in arma colligens confertis chypels, cum paucis quos praesentes habebat, imperterritus stetit.* VALES.

45. *Opitulatum conturmilibus suis Batavi venere cum Regibus.*] Cluverius in libro 1. de Antiqua Germania capite 39. emendat: *Batavi venere cum Herulis.* Heruli quippe semper coniunguntur Batavis ab Ammiano Marcellino, et sub uno eodemque vexillo militasse ambo docet idem Marcellinus xxvii. 1. 6. (Addo xx. 1. 3. 4. 2. xxvii. 8. 7. W.) In Notitia Imperii Occidentalis inter auxilia Palatina numerantur *Heruli et Batavi* sub Magistro militum Praesentali, quos pedites fuisse videtur indicare Sidonius in Carmine 7. et cursu valuisse testatur. Verum MII. omnes habent: *Batavi venere cum Regibus:* et praeter codicum auctoritatem, nihil temere mutandum cenleo. Ait enim Marcellinus, Batavos et Reges accurrisse, *ad opitulandum conturmilibus suis*, id est, commilitonibus, qui densata scutorum compage in prima acie pugnantes, a Barbaris premebantur. Reges autem

hoc loco nomen est numeri seu legionis, qui *Regii* dicuntur in Notitia Imperii loco citato.* VALES.

46. *Alamanni altius anhelabant*] denuo spiritum animosque colligentes. *Spicula sagittas ligneas. Veruta iacula.* W.

Ferratae arundines.] Lib. xxiv, 2, 13. *Nervi digitorum acti pulsibus violentis arundines ferratas emitterent.* Lib. xxxi. *Arundinibus armatis ferro confixi.* Harum India quoque in bello usus. Herodot. lib. vii, c. 65. τὸς καλὰ μίνα εἶχον, καὶ οἰστὸς καλαμίνας, ἐν δὲ εὐδῆρος ἦν. LINDENB. Ferratis arundinibus etiam nunc barbarae gentes utuntur. W.

Exerciti confurgebant.] In Mill. omnibus legitur *exercitus*. Unde conici potest legendum esse, *exercitus confurgebant*; aut sane, *excitatus confurgebant*: ut in libro xxxi. c. 15. §. 10. *At cum armatis provinciales et Palatini ad obruendos eos excitatus confurgebant.* VALES. *Exercitus acius.* v. Calaubon. ad Scriptt. Mill. Aug. T. i. p. 592. *Confurgebant corripiebant* se. W.

47. *Milites usu nimio cociles.*] Milites κατ' ἐξοχὴν Romani dicuntur *heic et alibi pallin.* idque observavi non semel in libris Corneli Taciti. Hinc intelligendus est locus Pollionis in Claudio c. 9. in quo vir doctissimus (*Salmasius*) haesit, ut ex eius Notis apparet: *Factus miles barbarus, et colonus ex Gotho.* Id est, Barbarus factus est miles legionarius, et Gothus factus est incola agri Romani. [Sic a Procopio saepe milites Romani absolute vocantur στρατιῶται; et a Iordane similiter in libro de successione Regnorum *milites*. Gregorius quoque Turonicus Episcopus Romanos ab Imperatore Constantinopolitano in Hispaniam missos, et cum Gothis ibi bellum gerentes, nunc Graecos, nunc et *milites* appellat: eosdem Isidorus in Chronico raro *militem Romanum*, aut *Romanos*, saepius simpliciter *milites* nuncupat; Iohannes Biclarensis Abbas *milites* quoque. Gregorius Magnus exercitus Imperatoris in Italia Gothis primum, deinde Langobardis oppositos, *milites* vocare consuevit: quos etiam Paullus in libri iii. de gestis Langobardorum capite xviii. et in libri iv. capite xxix. *milites*; in libri ii. capite xxvi. modo *milites*, modo *Graecos* appellat. Quod ad Barbaros attinet, observavi eos nec ab Ammiano Marcellino, nec a ceteris Historicis usquam *militem* appellatione designatos esse, nisi qui ad Imperatorem transissent, et sacramento adstricti Romana signa sequerentur. Heic notandum est, Imperium Romanum Ammiano aliisque Historicis saepe *Rempublicam* absolute nuncupari, et exercitum Romanum, *exercitum Reipublicae*. Sic Marius in Chronico non semel loquitur. Sic Gregorius Turonicus Episcopus loquitur in libri vi. capite xxx. et in libri x. capite ii. et Imperium Romanum *Reipublicae* nudo nomine designat. Romanus Patricius in Epistola ad Childebertum Francorum Regem quater *sanctam Rempublicam*; Mauricius Aug. in Epistola ad eundem *sacratissimam Remp.* Gregorius PP. Magnus *Christianam Rempublicam*; Iordanes quoque de successione Regnorum et Iohannes Abbas Biclarensis in Chronico *Rempublicam* non semel pro Imperio Romano usurpant: uti Procopius in libro iii. de bello Gothico πολιτεία, id est, *Rempublicam*.] VALES.

48. *Lassatisque impressu gentibus.*] Sic Gelenio placuit. In Editione Romana legitur, *lassatis atque impressis gentibus*. In Regio autem codicis [et Colberino] *ac Tololano, *lassatisque im-*

pressis gentibus: quod magis probo: nisi malis *impressus*; ut apud Statium in lib. 6. v. 678.

humique

*Pressus utroque genu, collecto sanguine discum
Ipse super sese rotat, atque in nubila condit.*

Sic Marcellinus noster in huius proelii descriptione supra dixit: *Et obniti gentibus quidam barbari, pertissimi bellatores, hostem propellere laborabant.* Cornelius Nepos in Chabria c. 1. *Fugatis, inquit, iam ab eo conducticulis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto proiectaque hasta impetum excipere hostium docuit.* Denique Livius in lib. 6. c. 12. *Sed obnixos vos stabili gradu impetum hostium excipere.* VALES. Ernesti legi etiam posse autumat: *lassat/sque impressis gentibus*; recte, nisi fallor, et magis perspicue. Alamanni enim, cum diutius durare non possent, sinistrum genu levarunt, et ita *subsederunt, hostem ultro laceffentes.* W.

49. *Primanorum legionem.*] Primani sub Magistro militum Praefectali inter Palatinas legiones recensentur in Notitia Imperii Rom. Orientalis: quia scilicet in Orientem translati fuerant, tunc cum Valentinianus cum fratre legiones partitiis est, aut alio quo causa. In Editione Rom. *Primariorum* legitur, [et in codice Colbertino] *Tolosanoque*: et sic in codice Regio superscriptum est. In Notitia quoque Imperii Mf. habetur *Primarii*. VALES.

Confirmatio.] Sic numeros vocat arte bellandi praeclues, et militari exercitatione confirmatos. Ut Rufin. de Bella Iud. lib. III. cap. 3. *Meditationes eorum nihil a vera contentione discrepant: sed in dies singulos militum quisque omnibus armis, tamquam in proeluctu positus exercetur, quod etiam facillime tolerant.* — Unde sequitur ut semper superent, quos non itidem confirmatos invenerant. LINDENB. v. Schel. ad Hygin. p. 30. W.

Castra Praetoria dicitur.] Forte quia Imperator, quoties in exercitu est, eo in loco quasi tutiore consistere solet: ut patet ex lib. 24. initio, *et ex lib. 27. Praetorium erat in medio castrorum, ut docet Polybius in lib. vi. et ex eo Salmastius in Solinum p. 671. Hinc in exercitu media acies vocabatur *Castra Praetoria*. VALES.

In modum mirmillonis.] Lib. XXIII. c. 6. §. 85. *Pedites in speciem mirmillonum contexti.* Festus: *Mirmillonium genus armorum Gallicum est, ipsique mirmillones ante Galli appellabantur.* Exempla alia apud Ciceronem, Latinum Pacat. Aufonium, Inscrip. Roman. LINDENB. Mirmillones erant gladiatorum Gallicorum genus, qui, piscis effigiem in gales gerentes, id agere debebant, ut adversarium caput irretire conantem oblongo scuto declinarent. Festus carmen servavit, quo retarius uteretur: *Non te peto, piscem peto. Quid me fugis, Galle?* Plura vido ap. Lippium Saturnal. II, 2, 10. W.

50. *Prodigere vitam*] effundere. cf. Horatii animae magnae prodigum Paullum Od. 1, 12. 38. W.

51. *Tota celeritate.*] Tota ex more illius aetatis pro omni summa. Sic totis viribus XVII, 5. cet. v. Salmast. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 40. Casaubon. ib. p. 658. — *eitci* ad litus. W.

[*Nautici properant vectores.*] Codex Regius [et Colbertinus] Editioque Romana sic habent scriptum: *Nautici properante vectores.* Unde non dubito quin legendum sit: *Ut e mediis faevientis pelagi fluctibus etlici nautici properant et vectores.* Vectores sunt epibatae, quo modo in codice Regio emendatum erat. Nautici vero sunt nautae: ut in lib. 15. c. 9. §. 1. *Ne imitari videar desides nauticos, attrita lintea quae sicut parari secutus, inter fluctus refarcire coactus.* * in lib. 14. cap. 2. Sic etiam loquitur Orosius in lib. 4. capite 19. Quae quidem loquendi forma Graecanica est. Graeci enim eiusmodi adiectivis delectantur, et *ναυτικούς* dicunt pro *ναύταις*, et *τεκτονικούς* et *γυμναστικούς* pro fabris et pictoribus, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 27. et *νομικούς* pro iurisperitis, ut occurrit apud Artemidorum in libro 4. Sic etiam *εργασιμτικούς* usurpant pro *εργασίταις*, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 52. eodem plane modo quo Marcellinus *militares* pro militibus saepissime ponit. Denique *ιατρικούς* pro medicis dixit Porphyrius in Vita Plotini. Vide Leopardum in libri 12. cap. 3. * VALES.

52. *Secans feriens terga miles Romanus — Ensisibz flexis, inflexis, eoque hebetatis. — Ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebat.* Rectius: ipsorum barbarorum *vitalibus*. *Vitalia* h. l. intestina, uti xv. 3. W.

[*Tela eorum vitalibus immergebat.*] Tela eorum dixit, quod alius diceret magis Latine, tela ipsa, aut tela ipsorum: * Graecorum more, qui *αὐτὸς* indifferenter usurpant: τὰ αὐτῶν βίλια. VALES.

53. *Remedia mortis compendio postulantes*] nil nisi citam mortem optantes. Ernestius: „accelerari sibi mortem occisione postulantes. Nam remedia sunt adiumenta, et mortis compendium est mors accelerata. Nili vero malis mortis ad remedia referre, ut compendium sit, in sexto casu acceptum, idem quod brevi, celeriter. Nam compendium breve dixit Ammianus, ut supra notatum est. Pollis etiam compendium in casu tertio accipere, sed in significatione altera, quum lucrum denotat, ut sit idem quod *ad compendium suum*, quemadmodum ipse Ammianus dixit xx. 8. Sed nescio cur magis inclinem eo, ut impendio legendum putem pro *impense*, valde, quae et ipsa vox nostris est familiarissima. Certe omnis illa ambiguitas sic tolli potest.” W.

[*Labente deficiente spiritu. Lucis usuram oculis morientibus inquirebant.*] Ernest. v. inquirere sumta haec putat ex Virgil. Aen. 4. ult. oculisque errantibus alto quaesivit caelo lucem ingemitque reperta. *Trabalibus telis*, crassis, gravibus. Pila sine dubio intelligit, crassiores hastas, quibus Romani victorias plerumque debebant. v. Vegetium II, 15. W.

54. *Ad subsidia fluminis petivere.*] Sic xxii, 8, 47. constat ad hunc secessum pariendi gratia petere pisces. — *Terga iam perstringentis* ad quod propius fuga reiecti erant. W.

55. *Cursu ab armis concito.*] Longo elegantius in codice Regio [et Colbertino]: *Cursu sub armis concito.* Atque ita Editio Rom. et Aug. et Basil. Ut mirer, quis vulgatae Lindenbrogio lectionis auctor fuerit. Atqui ita ut edidimus loquuntur Ennius, Virgilius, Silius, et postremo Imp. in lege 1. quibus equorum ulus. VALES.

Cursu sub armis concilio] Hoc referendum non ad fugientes, sed ad milites sc. Romanus, qui, quamquam armis oneratus esset, nihil tamen a cursu, persequendis hostibus remitteret. W.

Celeri corde statim futura praevidens quid agendum esset, perspicuens. W.

56. *Ad ima fluminis subsidebat*] in limo haesit. W.

57. *Aulaeis miranda monstrantibus*] velis in theatro subductis mira, tragica in scenis agi conspiciuntur. Cum (ab) expeditioribus nandi magis peritis quibus adhaeserant, linquerentur, desererentur, excuterentur. W.

Nonnullos clypeis vectos.] Clypeis versis amnis traiecti exemplum vidimus supra c. 11. §. 9. Quum vero in tali trepidatione praeruptisque undarum occursum molibus vix fieri potuerit, ut scutis se committerent, olim in eam opinionem adductus eram, ut pro vectos mallem legere tectos eo sensu, ut praetentis clypeis per fluctus viam sibi obliquis meatibus, oblique incedendo aperirent. Nihil tamen in contextu volui mutare. W.

Spumans errore decolor alveus insueta stupebat augmenta.] Profopopoeia in poeta laudanda, in historico aliena. W.

58. *Prope Tribuncos et Concordiam.*] Concordia prope Brocomagum in Triboccis sita erat, ut docet Itinerarium Antonini (p. 253. Wesseling.). *Cluverius in capite 12. lib. 2. corrigit: *Prope Triboccos et Concordiam munimentum Romanum.* Ait enim fieri non potuisse, ut castra Chnodomarii vel Chnodomarii prope duo Romana munimenta essent: alioquin nimis vasta et ampla fuissent. Sed haec ratio nulla, vel certe levissima est. Quid enim? si castra Chnodomarii aequaliter distabant a duobus hisce Romanis munimentis; nonne dici poterant prope utraque posita esse? Accedit, quod emendatio illa, *prope Triboccos*, ferri non potest. Nam Tribocci vel potius Triboci nomen populi est, non autem loci. Sed neque ei assentior, quum dicit, *castra* ea Chnodomarii Regis esse ipsum vallum barbaricum seu castra omnium Alamannorum: neque enim dubito, quin diversa sint. Quippe Chnodomarius antequam copias suas cum ceteris Regibus Alamannis coniunxisset, castra ipse seorsum posuerat prope Tribuncos et Concordiam: deinde fugato Barbatione, cum ceteris popularibus copias suas iunxit, et prope Argentoratum una cum eis castra collocavit: ut testis est Marcellinus. Castra ergo Alamannorum reliquorum prope Argentoratum fuere; Chnodomarii prope Tribuncos, vel (ut in codice Regio et Colbertino legitur) prope Tribunos. Ex quibus refellitur alius error Cluverii, qui hanc pugnam Argentoratensem ait esse dictam, non quod sub ipsis Argentorati moenibus pugната sit, sed quod notissima eius tractus urbs esset Argentoratum, quae tamen xv. milibus inde aberat. Putavit ergo prope Concordiam esse pugnatum infra Argentoratum: quod falsum est. Alamanni enim cum Barbationis exercitum fugassent adusque Rauracos, inde reversi, iunctis cum popularibus copiis in Argentoratensibus campis consistere, qui sunt inter Argentuariam et Argentoratum. Unde Victoris Epitome 42. 13. *In Argentoratensibus campis* a Iuliano Caes. pugnatum esse refert; * [et Ammianus ipse libri 17. c. 1. §. 1. eam *Argentoratensem* pugnam discrete appellat, et in lib. 15.

e. 11. §. 8 *Argentoratum Barbaricis cladibus notam* ob id nuncupat: in libro 17. c. 1. §. 13. tres Reges memorat, qui *misere victi apud Argentoratum auxilia*: et in lib. 20. c. 5. §. 5. de proelio illo loquens, *prope Argentoratum illuxisse illam beatissimam diem* ait. Eutropius in libro 2. c. 14. scribit. a Iuliano Caes. *apud Argentoratum ingentes Alamannorum copias extinctas esse.* VALES.

Lapsus] elapsus. Quae prope Tribuncos et Concordiam, munimenta Romana, *fixit intrepidus*. Et hic haesi haereoque etiam nunc, nec impetrare a me possum, ut *res intrepidus* a manu ipsius Ammiani esse credam. Quid si pro eo legas in Tribocis? Mannertus in Gallia p. 253. Tribuncos ditioni Tribocorum paullo timidius assignat. Quid si igitur qualicunque mea coniectura viro praestantissimo hoc dubium evellerem? Concordia autem, uti iam suo tempore coniecerat Surita, v. Wesseling. linter. p. 253. in Tribocis sita fuit. Haud temere igitur putaverim me fecisse, qui in textum receperim. W.

Escentis navibus.] Quum sic viderem notare Lindenbrogium ex codice S. Marci Florentiae, non dubitavi id sequi, etli Parisiis id verbum in Latinitate velint ignorare, ut praeter hunc locum ostendunt indoctissimae notae, quibus illic contaminarunt Livium. Vix est, ut non arbitrer etiam in codicibus Mss. per Valesios inspectis similiter haberi; ut certe non debuerint contra illos edere *adscentis*. ORON.

Escentis navibus.] Ernesti laudat Gronovium ad Liv. XII. 17. (scrib. VIII, 17-) qui distinguit inter *escentis* et *exscentis*. Illud, ait, est sursum niti scandendo, hoc e navi descendere. Quod si ita est, *escentis* Ammiano est idem, quod *concentis*. W.

In secretis secessibus evaderet.] Ita correxit Gelenius, cum antea legeretur in cunctis Editionibus *emendaret*. In Regio codice scriptum est *demandaret*. Unde facile erat veram scripturam elicere, praesertim cum Marcellino nostro familiaris sit haec locutio, ut in libro 25. c. 8. §. 1. et alibi. VALES.

59. *Tentoria.*] Sic Valesiana. Ernestius contra tacite recepit *territoria*, quod solum verum puto. Placet viri modestia vel confidentia, qui quod in Glossario tam felicitis audaciae nullam plane mentionem fecerit, sub v. *Territorium* tamen usum illius vocis ex ipso Ammiano XVI, 2. et Cod. Theodof. probaverit. W.

Cumque propinquaret tam ripis.] Rhenum igitur non transiit, sed lacunam lacum palustribus aquis interfusam circumgrediens, calcata mollitie glutinosa solo luto cedente, equo est evolutus. — *Ad subsidium collis evasit*, contigit ei, ut ad collem, quo vitam servari speraret, eluctaretur. Sic *subsidium* XVII, 1. — *Perumpere* aperta vi adoriri. W.

60. *Comitesque eius ducenti.*] Paulo ante *satellites* vocavit, ut notat Cluverius in capite 48. Germaniae antiquae. Infra quoque in libro XXI. *comites* appellantur; in libro XXIX. et XXXI. *satellites* dicuntur, uti ab Hieronymo in Micheam pag. 341. et a Procopio in libro 2. Vandalicorum pag. 161. Sed non probro, quod Cluverius ibidem scribit, Romanos nomina illa *Ducum* et *Comitum* a Germanis, qui in Palatio Caesarum militabant, hausisse. Germani enim potius ea vocabula dignitatum a Romanis hausserunt, cum sint mere Latina.* VALES.

[*Flagitium arbitrat post Regem vivere, vel pro Rege non mori.*] Tacit. de Morib. Germ. 14. *Infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque sortia facta gloriae eius assignare, praecipuum sacramentum est.* Curtius lib. iv. c. 15. *Curru Darius, Alexander equo vehabatur: utrumque Regem delecti tuebantur, sui immemores: quippe amisso Rege nec volebant salvi esse, nec poterant.* LINDENB.

61. *Servus alienae voluntatis*] iam non sui iuris, qui ab arbitrio victoris penderet. Similiter, monente Ernest., in Codice Theodosiano l. 3. de sentent. passis et rellit. lib. 9. t. 43. *servi libidinum dicuntur.* — *Cineribus incensis a se civitatibus.* W.

62. *Occidente liticine*] Liticinum cantus xiv, 2. W.

* *Scutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur et fomno.*] Iordanes in Geticis: *Aëtius tandem ad socia castra perveniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit.* LINDENB.

Scutorumque ordine multiplicato vallatus.] Munitio castrorum fiebat olim generibus quinque: fossa, vallo, cervulo, aggere, et agminibus. Quoties cervuli deerant, et erat locus suspectior, agminibus seu armorum ordinibus quatuor castra muniebant, ut per singulos ordines vigiliae ordine ponerentur; et equites alterna vice castra circuibant. Si in pacato castra essent, unus ordo armorum sufficiebat, vigiliae rariores ponebantur, ut scribit Hyginus in Gromatico. Idem etiam in obsidionibus urbium fiebat, ut dicemus ad librum 21. Sed Lipsius in libri v. de militia cap. 6. hos scutorum ordines, quorum hic et alibi meminit Marcellinus, reipsa seriem fuisse scutorum existimat humi depositorum, ridiculo et puerili errore. VALES.

63. *Ceciderunt Romani 245.*] quod vix credibile. — *Tribunus vacans* v. Ind. II. W.

Sex millia corporum.] At Zosimus III. 3. plus aequo Iuliani gloriae studens, sexaginta millia Alamannorum dicit in campo constrata, totidemque vi fluminis consumpta: quod est falsissimum, cum ante hanc pugnam xxxv. dumtaxat armatorum millia in Germanorum exercitu numerarentur, ut Marcellinus noster testatus est supra; seu xxx. millia, ut ait Libanius in Orat. citata. Idem Libanius octo millia Germanorum in acie dicit interempta his verbis (Reisk. t. p. 552.): καὶ ἐπελάμψτο μὲν τὸ πλεόν ὄπτασι χαλδαῖος νεκρῶς ἐκρύπτετο δὲ ὁ ὅπλος τοῖς ἀπειρίαι τοῦ νεῦ ἀποσπινεῖσθαι. Sic enim supplemus eum Libanii locum ex Mf. codice. Nam in vulgatis exemplaribus numerus occisorum deest. Quae cum ita sint, paene adducor, ut credam in Zosimo legendum: ἐξ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ χιλιάδων ἀπολομένων, etc. non μυριάδων. (Valesio suffragatur Heyniius ad Zosimi l. l. W.) Contigit autem insignis haec Iuliani victoria in Argentoratensibus campis Constantio IX. et Iuliano II. Coss. anno Domini 357. In Mf. Regio [et in Colbertino,] *sex alia millia corporum*, legitur, vel *alia.* VALES.

64. *Ut erat fortuna sui spectator*] quod Nostri dicunt, *er übertraf sich selbst*, Graeci *ὑπερέβαινον ἑαυτοῦ*, v. Viger. de idiot. III. 2, 12. (p. 68. Herm.) Quae si mens Ammiani fuit, mirum tamen, quod Graecismi tenacior iullo τὸ *sui* retinuerit, nec Ablati-

VUM

rum se posuerit. Sed in his placere sibi illius aetatis scriptores, et Corippus de laudibus Iustini iv. 130. adeo meliorem sui habet. Nec desunt alia rariora *pro* sui exempla, v. c. xiv, 11, ubi *sui locati* pro *suorum locatorum* positum esse monuit Valesius, et xxxi, 7, 9. ob iustitiam *sui* causam. W. Ego vero quominus viri, dum viveret, praestantissimi interpretationem sequar, pluribus causis impediatur, e quibus unam satis est attulisse, quod vocis *fortuna* nullam prorsus habuit rationem. Est autem haec vox, nisi me omnia fallunt, in casu lexto eoque comparative accipienda et *sui* pro *sua* positum, ut xxxi, 7, 9. quem locum ipse Wagnerus affert, *sui* causam pro *suam*, Ovid. Metam. 1, 30. gravitate *sui*, et aliis lexcentis locis. Hoc itaque voluit Ammianus: ut erat virtute *sua*, quam externa conditione, insignior; quam rationem sequentia verba: *meritisque magis quam imperio potens* ita confirmant egregie, ut explicationis loco subiuncta esse videri possint. *W.*

65. Concilio Chnodomarum iussit offerri.] In codice Regio scriptum est: *Concilio . . . . . mus spectare Chnodomarum sibi iussit offerri*: et sic sere in Mf. Florentino legi testatus est Lindenbrogius. [In Colbert. legitur: *Concilio . . . . . muspectare Chnodomarum sibi iussit offerri*.] Unde conici potest, ita a Marcellino scriptum fuisse: *Concilio convocato captivos omnes, specialiter Chnodomarum sibi iussit offerri*. In exemplari Regio Chnodomarius ubique scribitur, praeterquam uno aut altero in loco. Iulianus in Epist. ad Athenienses *χονομαρίων* vocat. In Victoris Epitome dicitur Nodomarius in Mf. *VALES.*

Curvatus] corpore ad salutationem inflexo. W.

Gentilique pace veniam poscens.] Emendandum esse existimaui, *gentili prece*; quomodo Marcellinum alibi locutum esse memini: sed locus in praesenti non succurrit. (*Pacifica prece* est 30, 5, 1. W.) *VALES.* Modo ante reposui *suppliciter*, ubi novelli Parisienses perperam ediderant *simpliciter*. *ONON.*

66. Castra peregrina quae in monte sunt Coelio.] In regione nempe Urbis 11. Sext. Rufus et Victor in Descriptione Urb. *LINDENBR.* In regione Urbis XI. peregrina dicta, quoniam hospitia ibi peregrinorum ab Augusto, ut aiunt, instituta sunt. Donatus de Urbe Roma p. 210. W.

Morbo veterni consumtus est.] Veterum est omnino nimia ad somnolentiam proclivitas, torpor ex hydrope, marasmo senili cet. ortus. Ill. Müllerus Gesch. der Schweiz p. 78. interpretatur *Heimweh*. W.

67. Iniuriosissime Victorinum.] Sic primus excudi iussit Gelenius, ex coniectura, ut opinari datur. Nam in Mf. Flor. legitur, *inuriosissime*. Ego vero cum in codice Regio **Tolosanoque** [et Colbertino] reperissem scriptum *inuriosive*, una littera expuncta legendum esse putavi *inrisive*. In Editione certe Rom. legitur, . . . *sive Victorinum*. *VALES.*

Quidam Iulianum inrisive Victorinum nominabant, quod superatos indicabat saepe Germanos.] Sic iidem Aulici adulatores in Palatio Constantii de Iuliano dictitabant: *In odium venit cum victoris suis capella, non homo*: ut Ammianus in lib. xvii, 11, 1. tradit. Victorinus autem, strenuus admodum ac belli scient.

COMM. IN AMMIAN. I.

Q

tia clarus, post Postumum atque Lollianum Tyrannos imperavit in Galliis principatu Gallieni Aug. ac multas ex Alamannis et Francis ceterisque Germanis victorias tulit: ita ut ob id maxime Iulianus, Alamannorum et Francorum victor, ei comparari potuerit. Iulianum porro Aulici in comitatu Constantii per ludibrium *Victorinum* quidem a victoriis suis Germanicis appellabant: sed praeterea hoc nomine tacite significabant metuendum cavendumque esse, ne sicuti sub Gallieno Victorinus fecerat, Iulianus quandoque a Constantio auctore suo deficeret, ac Galliarum Imperium occuparet.] VALES.

68. *Ostentationem aperte lucentium.*] Ernesti exponit de iis, quae nemo ignoraret, nemo non agnosceret. Ego vero Ammianismum malim agnoscere, ut Neutrum pro Activo positum sit hoc sensu: laudum iactantiam aperte prodentium, e quibus ostentatio ubique perluceret. W. Potior videtur Ernestii explicatio. RRF.

Felicitus eius auspiciis assignabant.] Non omnino absque iure, ut ait Aurelius Victor c. 43. cuius haec sunt verba, ubi de Iuliani Caesaris rebus gestis loquitur: *Quae quamquam in eius fortuna, Principis tamen et consilio accidere. Quod adeo praestit, ut Tiberius Galeriusque subiecti aliis egregia pleraque; suo autem ductu atque auspicio minus paria experti sint.* [Quae sic emendanda censeo: *Quae quamquam ut eius, fortuna Principis tamen et consilio accidere*: id est, quae licet virtute ac industria Iuliani Caesaris acciderint: tamen fortunae, felicitati, atque consiliis Constantii Aug. sunt adscribenda.] VALES. Admodum sero haec emendatio per postremam Parilinam editionem venditatur; quum vel ante primum harum notarum exitum ab Germania locus ille et quidem ad eundem modum fuerit constitutus, ut patet ex indicio, quod ultimus professus est Rupertus ad Valerii Maximi librum IV. cap. 1. pag. 266. (et Freinshem. ad Curtium 5, 9. W.) GRON.

Felicitus eius auspiciis assignantes.] In quo si adulatio esset, non tamen tum demum inducta, quum, quod libera republica ius auspicii summi exercituum duces habuissent, Imperatores postea inde ab Augusto, uti triumphos, sibi servaverint, quamquam bellis non ipsi interessent. Omnino in Iuliani gratiam Ammianus plus iusto detraxisse Constantio videtur. W.

69. *Tunc et deinde edictis propositis arroganter satis mentiebatur, se solum, cum gestis non adfuisse, et dimicasse, et vicisse, et supplices Reges gentium erexisse aliquoties scribens, etc.*] Nimis quidem forsitan in affectatione laudis et in iactatione sui fuit Constantius Aug. non ideo tamen a Marcellino tantopere in gratiam Iuliani debuit irrideri: cum Aurelius Victor, scriptor aequalis, de hac ipsa re scribens, Iuliani Caesaris ex Alamannis victorias captosque eorum Reges, *virtuti quidem eius, fortunae autem et consiliis Constantii Principis assignet*, uti docent verba Victoris supra laudata. Imperatores tum Caesares suoa pro Ducibus suis, ac paene etiam pro Apparitoribus habere consueverant, sicut ipsemet Marcellinus indicat, de Gallo et Iuliano Caesaribus loquens. Quis autem miretur, Imperatorem aut Regem Ducum suorum victorias sibi vindicare, ipsius auspiciis atque consiliis, militum ipsius manibus relatas? Iuliano Caesare in Galliis pugnante cum Germanis, aberat quidem Constantius corpore: sed aderat animo, aderat consiliis suis, suis auspi-

eiis ac initiis, imperio suo. Per milites eius stipendio conductos res gerebatur: in signis atque vexillis imago eius praeferebatur: idem advecto undique ex provinciis suis commeatu pascerebat exercitum: ita ut qui haec cuncta animadverterit, negare vix possit Imperatorem fuisse praesentem: *A vobis proficiscitur, etiam quod per alios administratur: in omnibus pulcherrimis rebus, etiam quae aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit; tu tribuis effectum: ut ait Mamertinus in Panegyrico Maximiano Aug. dicto c. 11. Marcus Aurelius Antoninus Britannos, inprimis Brigantes, per Lollium Urbicum Legatum vicit, et magna finium parte multavit: et tamen in Panegyrico, quem Eumenius Constantio Caesari dixit, de Britannica illa Antonini victoria haec reperio c. 14. Fronto Rom. eloquentiae alterum decus, cum belli in Britannia confecti laudem Antonino Principi daret, quamvis ille in ipso Urbis Palatio residens, alteri gerendi eius mandasset auspicium: veluti longae navis gubernaculis praesidentem, totius velificationis et cursus gloriam meruisse testatus est. Quintetiam observo, nonnumquam quae Reges ac Imperatores per legatos suos ducesve gessere, ipsorummet Regum ac Imperatorum ductu gesta dici: quasi ipsi exercitus suos duxerint, ipsi bellis suis ac proeliis praesentes interfuerint. Certe Q. Curtius initio libri v. de Alexandro Darium victum insequente, et de eius absentis in Graecia Thraciaque victoriis sic loquitur: Quae interim ductu imperioque Alexandri vel in Graecia, vel in Illyriis et Thracia gesta sunt, si quaeque suis temporibus reddere voluero, interrumpendae sunt res Asiae, etc. Augustus Caesar omnia externa bella, excepto Dalmatico atque Cantabrico, per legatos administravit, si Suetonio creditur; ac in primis Alpes feris nationibus celebres absens perdomuit. Nihilominus tamen Inscriptionem refert Plinius in lib. III. capite XIX. in qua eius ductu auspiciisque gentes Alpinae omnes sub Imperium populi Rom. esse redactae dicuntur, ac suis quaeque nominibus appellantur.] VALLES.*

Satis multa mentiebatur: se solum, quum gestis non adfuisse, etc.] In luto lycophantae aut philolophi haerere hic Ammianum iudicat Gruterus, fere cum Valesianis conveniens, quum nemo unquam Regum aliter scripserit, imo aliter scribere debuerit ad homines aulicarum rerum peritos, in dissertatione prima ad Tacitum, ubi agit de auspiciis et eorum maiestate. Quam ut agnoscimus, sic totus Latinae linguae usus, cui utique aula Romanorum Principum in multis partibus normam dedit, semper distinxit inter auspicia et ductum ipsius Imperatoris, cuius tamen sic quoque auspicia aderant. Et longe aliud est, si aulicus efficiam auspicioz amplifcet; aliud moderatio Principis, non quidem ea inficiantis, sed ex vero temperantis desiderat, ut et Constantii sermo potuerit verior fuisse, nec tam apertò ludibrio affinis. CROX.

Edictis propofitis] nuntiis, relationibus per provincias missis. Erexiffa surgere iullisse, veniam iis pacemque concessisse. Per textum longiffimum etli fufius omnia ad fastidium usque enarrata essent, W.

Laureatas litteras.] Plin. lib. xv. cap. xxx. de lauro: Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris,

et militum lanceis pilisque. *Tacit. Histor. 3. c. 77. Lauream prospere gestae rei ad fratrem misit.* Appian. in Mithrid. c. 77. Δούκουλλος πρὸς τῶνδε Ῥωμαίοις ἐπέστειλε τὰ γράμματα δαφνὶ περιβαλὼν, ὡς ἴδους ἰσθὶν ἐπὶ νίκαις. Lamprid. in Alexand. Sever. c. 58. Actae sunt res feliciter in Mauritania Tingitana per Furium Celsum — atque ex omnibus locis et tabellae laureatae sunt delatae: et alibi apud Livium. LINDENBERG.

Laureatas litteras ad provinc. signa mittebat.] Recte in Editione Rom. perinde ac in Mss. omnibus legitur, ad provincialium damna. Quanto damno provincialibus haec fuerint litterae, satis docet Salvianus in lib. 5. et titulus totus in Codice Theod. ne quid publicae laetitiae nuntii ex descriptione, vel ab invitis accipiant. Verba Salviani sunt haec: Veniunt plerumque novi nuntii, novi epistularum a summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his nova munera, novae indictiones: decernunt potentes, quod solvant pauperes: decernit gratia divitum, quod pendat turba miserorum. *Quare Chrysostomus in comparatione Regis et Monachi ait, Reges subditorum damno et vincere et vinci, eorumque victorias plus sere subiectis graves esse, quam clades, eo quod plus inde licentiae accedit militi, plus etiam Imperatori.* Accedit testimonium Libanii ex Orat. pro Aristophane Corinthio pag. 213. (Reisk. t. p. 428.) cuius verba facere non possum, quia hic adscribam: καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπὶ δείξει τοῦτον οὐκ ἐπιμελητὴν ὄντων, οὐκ ἄγγελον ὑπᾶτων, οὐ νίκης μηνυτὴν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιοῦτων ὑπερηκότα, ὃ τὰς μὲν πόλεις ἀπᾶλλειν, τοὺς δὲ δοκοῦντας διακοεῖν μετὰ ἁμαρτῶν χρυσὸν ἀγορεύων ἀνέπειψε. Neque quisquam ostendet hunc aut limitis inspicendi, aut Consulum nuntiandorum, aut indicandae victoriae, aut aliorum similium ministerio functum esse: quae omnia civitatibus quidem perniciem creabant, ipsos vero ministros cum curribus auro onustis dimittebant. Loquitur de Aristophane, qui fuerat Agens in rebus. *Ad quorum Scholam haec ministeria pertinebant. Porro haec laureatae litterae, simul atque acceptae fuerant in provinciis, statim publice recitabantur in Theatro, adstantibus Honoratis, Decurionibus et plebeiis, idque summo cum silentio ac reverentia: ut testatur Chrysostomus Homilia xx. in Matthaeum: ubi inter cetera quum ait: καὶ τὰ ἐπὶ νίκαις ταῦτα ἢ τὰ γράμματα εὐαγγελίζονται, πολλὰ τῶν ἐν τῇ γῇ φρεσὶ κώτερον; manifeste ad laureatas litteras alludit, quibus victoriae Principum nuntiabantur: idque ex sequentibus magis etiam apparet, licet interpretes aliter intellexisse videatur.*

VALES.

Laureatas litteras.] Has laurea cinctas olim reportata ab hostibus victoria duces ad Senatum mittere solebant, quorum exempla Imperatores deinde secuti, v. c. Maximus ap. Iul. Capitolinum in Maximinis c. 24. At vero et ex aulis eiusmodi nuntii per provincias mittebantur, sed ad provincialium damna, avartitia praesertim Agentium in rebus, qui praeter aurum coronarium (v. xxv, 4, 15.) quod exigi a provinciis ad pompam Imperatorum triumphantium solebat, nec sui immemores erant. W.

70. In tabulariis Pr. publicis condigne scriptis.] Hunc locum, prout in Regio codice legebatur, excudendum curavi, explorata

coniectura P. Castelli, qua nihil absurdius. [In Ml. Colbert. legitur dicta pro edicta, item extollendoque.] Quod si coniecturae locus esset, sic fere scriptum a Marcellino fuisse existimarem: *Exsiant denique eius Principis edicta in tabulariis publicis condita, in quibus ambitiose delata narrando, extollendoque semet in coelum, ab Argentorato, etc.* VALES.

Tabulariis publicis.] In quibus adservantur acta publica, privilegia, aliaque id genus scripta, quorum Reipubl. interest. Cicero pro Archia, et de Nat. Deor. *Privata tabularia*, in quibus chartae privatae. L. 92. ff. de leg. iii. *In fundo tabularium est, in quo sunt et complurium mancipiorum emptiones, sed et fundorum variorum et contractuum instrumenta.* LINDENB.

Mansione xl. disparatur.] D. Hilarius in Psalm. cxviii. *In communibus et terrenis viis legem meminibus esse in spatii mensurarum, cum passuum mille intervallo quaedam viae signa statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usque ad urbem refectio viantium congrua rursus mansionum intervalla dimensa sunt.* Hocque significata reperitur saepe in Notitiis viarum, item apud Hieronym. Iordanem Historiaeque Augg. Scriptores. LINDENB.

Mansio, ubi post unius diei iter quiescebant milites vel currus publici. — *Sepeliterat*, sepeliisset. cf. sepultam inertiam Horat. Od. iv. 9. 29. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVII. C. I.

1. *Hac rerum varietate ita conclusa hlt.]* ita feliciter peractis. cf. xxiii. 5. 24. — *Praediximus* xvi. 12. init. *Absolutis* dimissis — *ad Tres Tabernas* (Rhein-Zabern). W.

2. *Mediomatricos* xv. 11. (Metz) — *Mogontiacum* (Mainz) — *nostris* provinciis, terris — *post documenta* virtutis — *omnis operae* contumeliam laborum omnium socium. W.

* *Moxque ut ad locum praedictum est ventum.]* Scribe ex Editione Rom. et ex Mf. Regio [ac Colbestino:] *Moxque ad locum praedictum est ventum;* ut libro xiv. cap. 10. et libro xvi. cap. 7. Sic in Gestis purificationis Caeciliani et Felicii pag. 14. et pag. 23. Sed et Marcellinus Comes in Chronico Lucio Consule, nec non Paullo et Musciano Coss. ita loquitur; ita et Commodianus. VALES.

3. *Praefricti]* quorum animi, uti oculorum acies, terrore erant hebetati, obtusi. *ut primae vertiginis* turbinis tempestatis impetum. Sic *vertigo* rerum pereuntium xxxi. 10. — *verbis compositis* ad fraudem. W.

4. *Clara fide]* certo, xxi. 13. 6. — *Decurso* sc. Rheno, de qua nominum ellipsi vide ad xvi. 12. §. 7. W.

Eorum viginti sursumversus.] Cum haec sensu omni careant, sic legenda esse existimamus: *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso* (supple Rheno) *egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent et flammis.* VALES.

6. *Neceffitudinibus suis]* coniugibus et liberis. W.

7. *Opulentas pecore villas et frugibus.]* Tacit. de Germania c. 5. *Satis* ferax. *frugiferarum arborum impatiens, pecorum secunda, sed plerumque improcera: ne armentis quidem suis honor, aut gloria frontis: numero gaudent, caeque solae et gratissimae opes sunt.* Vide Caes. de Bello Gall. lib. iv. c. 1. LINDNER.

Domicilia curatius constructa] non casae, sed iustae domus, apte ritu Romano ad exemplum Romanorum aedificata. W.

8. *Emenfa aestimatione decimi lapidis]* decem circiter millaria emensi. W.

Prope Silvam venisset.] Hercyniam silvam videtur eam vocare Zosimus in lib. 3. c. 4. et Iulianus Aug. apud Suidam in voce

ἡρῆμα. *Hodie der Speffard dicitur, pars quondam silvae Hercyniae, estque in laeva Moeni ripa, haud procul a Confluentibus Rheni et Mosellae, ut ait Cluverius in cap. 7. lib. 3.* VALES.

Per subterranea quaedam occulta.] Subterraneum, ὑπογῆιον: qua ratione etiam subaquaneum. Utrumque apud Tertull. de Anima, cap. xxviii. Mortem simulat, subterraneo latitat, septenni se illic patientiae damnat. Cap. xxxii. Aëri contraria (animalia) quae semper subterraneum et subaquaneum vivuntia, carent habitu eius. LINDENB.

Fossas multifidas] multis meatibus distinctas. Habito opportuno, consentaneum. xviii, 2, 9. W.

9. *Incisus*] caelis. — *Robore abietum magno*, multis abietibus. W.

10. *Aëris urente faevitia*] de hieme. cf. sidere urente brumali xvi, 12, 15. W.

11. *Munimentum quod in Alamannorum solo conditum Traianus suo n.*] Dubio procul intelligit Coloniam Traianam, cuius mentio in Itinerario Antonini Aug. et Notitia viarum: — *Agrippina, Novesium, Asciburgio, Veteribus, Colonia Traiana.* LINDENB.

Munimentum Tralani] Nuspian alias occurrit. Plerumque in agris Schafnaburgensium (Aschaffenburg) illud quaerunt, quoniam numi, aliaeque Romanae reliquiae ibi inveniuntur. Mannertus vero in Germania p. 272. imprimisque p. 556. propius ad Moguntiam situm fuisse ex tota serie narrationis Ammiani et ad oppidum Hocchst quaerendum esse recte existimat. — *Ex barbarorum visceribus*, terris interioribus. Eadem translatio haud raro apud Livium obvia. Similiter Ciceroni dicuntur *aerarii viscera*, observante Ernest. W.

12. *Volucriter*] velociter, xx, 4, 21. xxix, 1, 18. congregati in concionem. — *Oratoribus legatis — omni consiliorum via firmata* omnibus probe diligenterque ponderatis. Sic c. 8. §. 2. *firmitate consilio*. Possis tamen etiam legere *firmitatem*. — *causarum plurima* multas causas afferens — *supra* citius, quam optari potuit. W.

13. *Conceptis ritu patrio verbis*] Intelligendum de formula iurisiurandi, conceptis lingua Alamannica verbis, quae praefatio iubebat Iulianus. W.

14. *Comparando Punictis et Teutonicis* (Cimbricis). Nimis haec comparatio. W.

CAPUT II.

1. *Sudorum*] laborum. Remos (Rheims) Agrippinam (Cöln) et Iuliacum (Jülich). W.

Francorum val. cuneos in sexcentis velitis.] Mille dieit Libanius in Orat. funebri (Reisk. i. p. 545.) his verbis: ἀλλ' ἐν χειμῶνι μίσην τοῦτο μὲν Φραγκοὺς χιλιούς, οἷς ταυτὸν εἰς ἡδονὴν χιὼν τε καὶ ἀνθρ, κάμας τινὰς πορθέσαντας, ἂν ἐν μίσην Φρούριον ἔτημον, περιστοιχισάμενος καὶ κατακλείδας εἰς τοῦτο, λιμῶ λαβὼν

ἡμεῖς δὲ δειπνῶντες τῷ μετῴν. Id est: Sed adulta tam hieme Franci numero mille, quibus nives perinde voluptati sunt ac flores, vastatis aliquot vicis, quorum in medio castrum erat desertum, circumfessi a Iuliano, et in illud castrum inclusi sunt. Eosque cum fame ad deductionem coegisset, victos ad Augustum misit. Addit deinde Libanius, Constantium hos barbaros Iuliani munus ad se missum videri noluisse, (v. Gibbon. T. IV. p. 344. not. 81. W.) eosque suis legionibus miscuisse. VALES. Legendum puto Francorum valde assinos cuneos M. sexcentis velutibus, id est, mille sexcentis. Onelius. Sed codex Colbertinus alique huic coniecturae refragantur. MADR. VALES.

Francorum] Olim Cherusci, quorum foedus cum diremissent Langobardi, novum contra hos pepigerunt, collectis pluribus Germaniae populis. Franci (Liberi) Galliam saepius infestaverunt, et in Hispaniam adeo penetrarunt. Iuliani aetate sedes inprimis habuerunt ad Mosam et Vahalin (Maas und Waal.) v. omnino Mannert Germ. p. 259. ff. Rex Francorum cum Iuliano pacem fecerat, XVI, 3, 2. W.

In sexcentis velutibus] Tò in illius aetatis scriptore uti crebro omitunt, ubi adesse debebat, ita contra ponunt, ubi redundat, uti h. l. W.

2. Iisdem intactis] non coercitis. Sic Ernesti. Ego vero potius referam ad munimenta, ideoque nili hostibus ea eriperet. W.

Castellum oppidum.] Vide quae de hoc Castello accurato studio adnotavit Clarissimus et inter praecipua virtutis atque doctrinarum exempla neminandus, Marcus Vellerus Duumvir Aug. in explicatione Schedae itinerariae antiquae, pag. 39. LINDENBR.

Castellum opidum quod.] Tria haec verba Castellus ex ingenio supplevit, cum in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum, perinde ut in Regio codice, "Toloſ." [et Colbertino.] Libanius in loco supra laudato Φρούριον ἱερμον appellat. Castellum quidem Menapiorum memorat Ptolemaeus iuxta Mosam: hodie Kessel vocant. Sed ita a Marcellino scriptum fuisse, vix possum in animum meum inducere. VALES. Cur non simpliciter intelligimus duo munimenta ista, de quibus dixit? nisi videatur abruptius. GRON. Verba Castellum oppidum, quod temere a Castello inculcantur. v. Wesseling ad Itiner. p. 376. W.

Praeterlabi] Eadem vox xxv, 10, 5. pro praeterlabi. W.

3. Lusoria navibus.] Ad impediendos barbarorum discursus habebant Romani in limitibus naves speculatorias, quas lusorias vocabant. Ammian. lib. XVIII. c. 2. Lusoriae naves quadraginta. L. unic. C. Theod. de lusoriis Danub. Novella Theodof. xxxi. Veget. lib. IV. cap. ult. Epiphan. Episc. λόγῳ Ἀγκυρ. pag. 513. Ὁ Ἀντίππος ὁ ἐν Ἀντιόχειν κρηνημένος, καὶ εὖν λουσορίῳ πλοίῳ κλειμένος ὑπὸ Ἀδριανῶν οὕτως κατετάγη. Flav. Vopisc. in Vita Bonosi Imp. (Scriptt. H. A. T. II. p. 767. ubi cf. Salmastius. Eundem vide ad Vopisc. Aurelian. c. 38. p. 520. ed. Hack. W.) Cum quodam tempore in Rheno Romanas lusorias Germani incendissent, timore ne poenas daret, sumisit imperium. Ea enim vera est lectio huius loci, vett. libb. fide fossulta. De hisce lusoriis optime P. Pithoeus I. C. Adversar. lib. I. cap. XIV. LINDENBR. Lembi amnici xxx, 3. W.

Craſſis prunarium] glaciei. W.

4. *Repedare ad ſua.*] Lib. XIX. c. 6. §. 9. *Velut repedantes ſub modulis.* Lib. XXVI. c. 5. §. 11. *Repedare ad Illyricum.* Imp. Honor. et Theod. leg. 11. C. de cohort. *Repedare ad priſtina ſacramenta.* Vid. Pomp. Feſt. et Non. Marcell. in *repedare.* LINDENB.

Repedavit] i. e. pedem retulit. Saepius frequentat Ammianus, et illius aetatis auctores, Diuturnus Merſeb. etiam habet. *Parifios*, tum nonniſi caſtellum in inſula fluvii Sequanae. Ritterus ad Guthrium T. v. Sect. 1. p. 46. v. ad xv, 11, 3. W.

C A P V T III.

1. *Plurimae gentes vi maiore collaturae capita ſperabantur*] timendum erat, ne maiores copias undique congregarent — *Magnis curarum molibus ſtringebatur*, pretioſius dictum pro admodum ſollicitus erat. *tribuit ratiocinia diſpenſavit*, ordinavit, deſcripſit, quid quique tributi pendoret. W.

2. *Florentinus Praefectus Praetorio*] cf. xvi, 12, 14. Tum temporis erant magiſtratus civiles, ideoque reſtitus etiam provinciarum eorum curae erant commiſſi. v. Ind. II. h. v. — *Cuncta permenſus ſubductis accurate rationibus.* W.

Quidquid in capitatione deſſet, ex conquiſitis ſuppleret.] Quod hic conquiſitum, inf. indictionale augmentum dicitur. LINDENB.

Ex conquiſitis ſe ſupplere firmaret.] Tria ſunt genera penſitationum: canonis, oblationis, indictionis, ut notat Aſconius in 3. Verrinam. Et canon quidem ſeu *canonicus titulus*, ut in lege 36. Cod. Th. *De annona et tributis*, ſeu *canonicae praebitiones*, ut in lege 4. *tributa in iſtis ſpeciebus inferri*, Cod. eodem, ſunt ſolemnes et antiquae praestationes: unde et *ſollemnia* dicuntur ab Hermogeniano in lege 1. D. de muneribus, et a Marcellino noſtro infra (hoc ipſo capite) *Gratandum*, inquit, *eſſe, ſi provincialis hinc inde vaſtatus ſaltem ſollemnia praebeat, nedum incrementa.* Indictio vero eſt quidquid praeter canonem indicitur. Plinius in Grat. actione c. 29. *Nec novis indictionibus preſſi ad vetera tributa deſiciunt.* Sunt et ſuperindicticii tituli, qui praeter indictionem provincialibus imponuntur ob neceſſitatem aliquam, puta ob tironum, aut equorum, aut veſtium comparationem. Nam in Codice diverſi tituli ſunt, *de indictione*, et *de ſuperindicto.* Tamen *ſuperindicticii* tituli indictionis nomine comprehendendi poſſunt. *Indictionale augmentum*, et *incrementa*, et *conquiſita* Marcellinus appellat hoc in loco: in libro autem 19. c. 11. §. 3. *exquiſitorum deſtandae nomina titulorum*: et in lib. 30. c. 5. §. 6. *exiſtalia proviſorum deſtandae nomina titulorum.* Denique oblatio eſt proprie auri et argenti, quod largitionibus inferebatur, non arcae Praefectorum Praet. ut canonici et indictionales tituli. VALRS.

Talium gnarum] ſc. Iulianus. W.

3. *Huiusmodi proviſionum.*] Sic *proviſiones Praef. Praet.* dicuntur in lege 169. Cod. Th. de Decur. Et Pollio in Balila

provisionem annonariam dixit Balistae, qui Praefectus Praet. fuit. Corippus in lib. 3. v. 350.

— *gratisque dari provisâ iubemus.*

id est, annonas. VALES.

Provisionum insanabilia vulnera.] Quae hic provisiones, mox post incrementa vocantur. Lib. xix. c. 11. §. 3. *Exquisitorum detestanda nomina titulorum.* Lib. xxx. c. 5. §. 6. *Exitialia provisorum nomina titulorum, luxuria opulentas et tenues enervatus succidere fortunas.* LINDENBR.

Quae res ut docebitur postea.] Inf. lib. xix. cap. xi. LINDENBR.

4. *Se repente factum infidum]* sibi malae notam fidei iniuri. W.

5. *Indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare.]* Hoc ipsum est, quod intelligit Iulianus Caesar in Epistola 17. ad Orisbium, (p. 384. Spanh.) ubi de Florentio queritur Praef. Praet. quem *μιαρὸν ἀνδρόγυνον* appellat. Sed operae pretium fuerit verba ipsa apponere: πολλὰς αὐτοῦ τοὺς ἐπαρχίας ἀδικήσαντος *ἰσώπιστα παρὰ τὸ πρίπον ἑμαυτῷ, τὰ μὲν οὐκ ἀκούων, τὰ δὲ οὐ προσημνέων, ἄλλοις δὲ ἀπιστῶν, ἵνα δὲ εἰς τοὺς συνόντας αὐτῷ τριπλῶν ὅτι (lege ὅτι) δέ μοι μεταδοῦναι τῆς τοιαύτης ἡξίωσιν ἀσχυρῆς, ἀποστειλὰς τὰ μιστὰ ὑπομνήματα, τί με πρᾶττειν ἔχρη;* ἀρσισιωνῶν ἢ μάχεσθαι; Id est: Qui cum provinciales multis iniuriis affecisset, tacui saepe, contra quam dignitas mea postulabat: cum quaedam audirem, alia minime admitterem, nonnulla non crederem, multa in eius familiares verterem. Sed quando eiusdem infamiae me participem facere voluit, missis ad me commentariis omni scelere et iniuria refertis: quid tum mihi faciendum fuit? tacendum, an pugnandum? Addit deinde quod praeteriri hoc in loco non debet: *τί τοῖσιν ἐπέδωκα; πολλῶν παρόντων, οὓς ἤδειν ἀναγγελοῦντας αὐτῷ, εἶπον· διορθώσει τὰ ὑπομνήματα οὗτος ὁ δεινός ἀσχυμονεῖ,* etc. Id est: Quid igitur feci? Multis praesentibus, quos ei relatueros intelligebam, Omnino, inquam, ille commentarios suos corriget: prorsus enim immodeste agit. Hoc plane est, quod hic ait Marcellinus, Iulianum nec recitari indictionale augmentum Florentii sivilisse, nec subscribere ei voluisse. VALES.

Perplexo.] diligenter atque scrupulose. cf. xv, 1, 1. xxv, 3, 25. — *Provincialis vastatus pessumdatus, ad incitas redactus.* W.

Unus animi firmitate] communi omnium, eoque firmo consensu. Unanimanti consensu est xxi, 5. 9. W. Imo: *unius Iuliani constantia*, quem sensum ὁ μακαρίτης in vernacula interpretatione ipse olim expresserat. xrv.

Conaretur Camelafit nomine inique.] Camelos plurimos fisco alebat, quibus commeatus militibus ad bellum euntibus verherentur: idquo et militibus ipsis commodo erat, et provincialibus, qui hoc facto angariarum molestia liberabantur: ut docet Procopius in Anecdotis sub finem. Et Camelasia quidem inter personalia munera censebatur. Unde cogi quis poterat, ut Camelarius esset, et Camelos ageret, ut docet ICIUS in lege 1. D. de muneribus. Inter patrimonii tamen onera eam fuisse hic locus Mar-

cellini convincere videtur. Sed sciendum est haec verba, *Camelast nomine*, in Editione Rom. et Mss. omnibus deesse, et a P. Castello per summam audaciam inserta fuisse, cum lacuna esset tam in Editione Rom. quam in Mss. Equidem nihil deesse existimo, si ita scribatur: *Ut praeter solita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur. Denique inusitato exemplo, etc.* VALES.

Camelast nomine.] *Arcadius Charisius libro singulari de Munerib. civilibus, in Pandect. Juris. * L. fin. §. 11. ff. de munerib. *Camelastia quoque similiter personale munus est: nam ratione habita et alimentorum, et camelorum, certa pecunia camelaritis dari debet.* LINDENBR.

6. *Inusitato*] quoniam totus provinciarum, quae ad Praefecturam quamque pertinerent, redditus solius Praefecti Praetorio curae commissus erat, ideoque nonnisi *petendo* a Florentio Iulianus impetraverat, ut secundam Belgicam sibi concederet, in qua documentum mitius tractandorum provincialium dare vellet. W.

Praefectianus — Praefidialis apparitor.] Praefidiales equidem etiam ad Praefecturam Praetorii referendos esse crediderim, quum Praefidum commune omnium magistratuum provincialium maiorum nomen fuerit. Praeterea Ammiani interpretes video *apparitoris* vocabulum ad utrumque, et *Praefectianum* et *Praefidalem* trahere, quod mihi secus videtur, qui ad posterius tantum pertinere puto, ita ut Praefectiani sint, qui ab ipsis rationibus essent, rei tributariae rationes tractarent, qualis occurrit XVIII, 1, 5. *tabularius praefidialis officii*; apparitores contra illis ad manus praestoque essent, minoribusque negotiis, v. c. pecuniis exigendis cet. adhiberentur. W.

Quos in curam aes alienum separat suam.] Ita hactenus editum fuerat ex coniectura P. Castelli. Sed codex Regius, optimus ille certe, et a docta manu scriptus, veram scripturam exhibet, *quos in curam suscepit suam*. Sic etiam loquitur Symmachus in Ep. 122. libri 9. Codex Valentinus teste Loiffello scriptum habebat sic: *Quos in curam..... Iulianus cepit suam*; *sed Tolosanensis Regio assentitur.* VALES.

Nec interpellati.] Ne appellati quidem de solvendo. W.

C A P V T IV.

1. *Pauca discurrem.*] *Discurrere, διατρέχειν*. Sic lib. xxvi. a. 1. §. 1. *Discurrere per negotiorum celsitudines adfuetas*. Lib. xxx. c. 7. §. 1. *actus discurrere per epilogos breves*. Eodem modo *discursus*, in L. 1. C. Theod. de rap. virg. *Redemptique discursus poena imminet*. Karolus Magn. in Praefatione contra Synod. de ador. imaginib. *In praefata Synodo hebetudinis continentur discursus*. *Marc. Capella lib. 6. *Adstruendas praeceptionis excursus*, p. 221. Macrobi. Saturn. 7. c. 1. *Primus mensis post epulas iam remotis, et discursum variantibus poculis minutioribus*. Neque alio sensu in idiomate Gallicano ac Italo nunc frequentatur. LINDENBR. *Discurrem disceram*, quod promiserat xvi, 10. W.

2. *Ambitiosa moenium strue*] amplis et sumtuosis moenium molibus. *Hecatompylos* centum portarum. *Thebas* institutores conditores cf. xiv. 8. cognominarunt, e cuius *Hecatompyli* vocabulo *Thebas* provincia nunc usque adpellatur. *Hecatompyli* igitur *Thebae* dictae, quod centum portis moenia distincta essent, e quibus singulis ducenti equites, totidemque currus falcati in bella emilli feruntur. Fundus fabulae *Homerus* *Iliad.* ix. 383. f. *Pomponius Mela* i. 9. *centum portas*, ait, sive, ut alii aiunt, *centum aulas*, totidem olim principum domos fuisse. Celebrerrimum nuper *Academiae Goettingensis* decus, *I. D. Michaelis*, ipse eques, in libello: *Etwas von der ältesten Gesch. der Pferde und Pferdezucht* S. 33—41. pro totidem stabulis equilibus habuit. *Brucius Reisen zur Entdeckung der Quellen des Nils* B. i. S. 180. et 192. vers. *Volkman*. nulla plane moenium vestigia conspici posse confirmat, priscosque *Thebarum* incolae sine dubio contendit antra montium incoluisse, (*Troglodytas*) ideoque verisimile esse, centum principum domicilia rupibus incisa et prae aliis exornata in miraculis illo tempore habita fuisse. Etiam nunc, addit, eadem *Beeban el Meluke* h. e. portas regum nominari. W.

3. *Duces oppressere Poenorum.*] Suspicor, *Ammianum* aliquo memoriae lapsu confudisse *Hecatompylos* *Thebas* cum *Hecatompylo* *Libyae*, quam a *Poenis* captam prodit *Diodorus Sic.* in *Except.* libri 24. p. 565. *Wessol.* (*Zoega* p. 25.) — posteaque reparatam *Cambyfes*, ut raperet opes invidendas, ingentes, immensas, ne *Deorum* quidem parcens donatis, (*ἀναθήματα*) in quibus et ipsi erant obelisci. vide paullo post. cf. et *Strabonem* *Lib.* xvii. p. 1158. *Almelov.* W.

Rex ille Cambyfes.] *Thucyd.* lib. iii. *Trog.* *Pomp.* lib. i. 9. *Strabo* lib. xvii. p. 805. et 816. *Almelov.* *LINDENB.*

4. *Laxitate indumentorum*] Qualia ad nostram usque aetatem in illis regionibus solent gestari. W.

Pugione quem aptatum femori dextro.] *Acinacem* intelligit, qui erat pugioni similis, ut docet *Iosephus* in lib. xx. *Antiquitatum.* *Acinacem* autem *Perlae* in dextro latere gestabant, quem admodum docet *Valerius Flaccus* in libri 6. *Argon.* v. 701. ubi de *Mirace Perla*:

Insignis manicis, insignis acinace dextro.

Adde *Herodotum* in lib. 7. c. 61. *VALRS.* *Praetorianos* etiam *Roman.* milites a dextro latere suspensos habuisse gladios, docuit *Salma.* ad *Spartiani Severum* c. 6. W.

Nudato] Quod explicant plerumque de vinculo, quo inferior vagina continetur, abrupto. v. *Herodot.* iii, 64. *Iustinum* i, 9. *Strabo* a *Magis* eum interfectum narrat. W.

5. *Cornelius Gallus Aegypti procurator.*] Πρώτος τῆς Αἰγύπτου ἑπαρχος. *Strabo* lib. xvii. p. 819. *Almelov.* *Servius* ad *Eclóg.* x. *Gallus* ante omnes primus *Aegypti Praefectus* fuit. *Caulam* mortis eius *Ovidius* indicat *Trist.* lib. 2. 445.

*Non fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo;
Sed linguam nimio non tenuisse mero.*

Dio lib. liii. c. 23. πολλά μάταια ἐκ τὸν Αὐγουστον ἀπείλεται. *LINDENB.*

Cornelius Gallus exhaustit civitatem.] Causam vastationis huius Thebarum affert Strabo in lib. ult. p. 819. Almelov. quod scilicet Thebaei ob tributa seditionem concitaverant. De huius autem obitu ita scribit Dio in lib. 53. c. 23. ob multa et varia quae in procuratione Aegypti insolenter gesserat, a Largo amico eum delatum, Senatus iudicio infamia notatum esse, bonisque multatum, quae in aerarium Augusti sunt redacta: quae cum Gallus ferre non posset, mortem sibi conscivit. Gallo in Praefecturam Aegypti successit Caius Petronius; Petronio Aelius Gallus, cui quidem Aelio Gallo familiaris fuit Strabo, ut ipsemet in lib. 2. p. 118. dicit. Idem in lib. 17. p. 819. hos duos Gallos manifeste distinguit. Postquam enim de Cornelio Gallo locutus est, statim de Petronio, ac mox de Aelio Gallo subiicit. Dio etiam in lib. 53. utrumque distinguit. Sed apud Dionem c. 29. legitur, Ἀλῖος Λάγγος, ex prava emendatione Xylandri, qui malo exemplo veteris lectionem Αἰλῖος Γάλλος expunxit, et novam deteriorem substituit. Atqui etiam apud Zonaram qui Dionem excipit, Ἀλῖος Γάλλος legitur. Hic est Aelius Gallus, qui primus Rom. in Arabiam signa intulit, teste Plinio in lib. 6. c. 32. extr. et Iosepho in lib. 15. et Galeno in lib. 2. de Antidotis: quam illius expeditionem describit Strabo in lib. 16. qui ei comes fuit, et Dio in loco citato. Quem miror tamen successorem Cornelio Gallo Aelium Gallum ponere, Aelio vero Petronium, contra quam Strabo et Iosephus affirmant. Ex his refellitur error Casauboni, qui in Notis ad Strabonem p. 780. et ad Suetonium in Augusto c. 66. hos duos Gallos Praefectos Aegypti pro uno eodemque accepit: quem secutus est Gerardus Vollius in lib. 2. de Historicis Graecis, VALES. Adscripsit Pater, p. 187, qui male se defendit p. 26: de Poetis Latinis. ORON.

Longe diu postea cf. XIV, 7. *Cornelius Gallus Aegypti procurator*, recte: nam sic inde ab Augusto praefides Aegypti nominari solebant: *furtorum repetundarum*; de administrata turpiter provincia v. Dion. Cass. II, 17. LIII, 15. et 23. *nobilitatis equitum metu stricto incubuit ferro*, mortem sibi ipse conscivit. — *poëta*. Exstant adhuc C. Corn. Galli elegiae VII. quae plerumque triumphis, quos vocant amorum, Catullo, Tibullo et Propertio adiectae inveniuntur — *is est, si recte existimo*, (recte vero) *quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte Ecloga X. Virgilius decantat*. cf. omnino Fabricii bibl. Lat. ed. Ernesti T. I. p. 425. ff. W.

6. *In hac urbe Thebis inter labra lacus depressos, et lapidibus munitos, cisternas marmoreis pilis nixas, obeliscos vidimus plures stantes, aliosque tacentes et comminutos deiectos et diffractos, quos Reges montium ventis vel apud extremos orbis incolas (Aethiopes? nam ad hos pertinere montes graniti, et etiam nunc ipsae olim excisorum obeliscorum formae in illis montibus conspiciuntur. Heeren Ideen Th. I. S. 342.) perscrutatis, pallive, ut ad ventis referatur. Diti superis in religione dicarunt, in honorem Deorum erexerunt, donaria esse voluerunt. Sic recte veteres, nec audiendi recentiores, qui obeliscos credere fuisse vel gnomonas ad horas demonstrandas vel ad dierum longitudines et vertentis anni cardines, vel sepulchralibus monumentis interviisse, — vel pro idolis cultos, quos omnes refellit Zoega p. 156. ff. deinde vero suam ipsius sententiam proponit inde a p. 174. cuius*

summa haec est: „Discernendas esse *stelas* (columnas) et obeliscos. Nimirum Aegyptios, uti aliosq. ad cultiorem vitam progressos, statuisse primum *memoriales lapides* rudis initio atque informes, post certa figura, et inscriptos. Eiusmodi *stelas* stetit modo in templorum atriis, modo in ipsis templorum adytis, modo super tumulis, vel alio quolibet loco, quem eventus aliquis posteris reddiderit memorabilem. Deinde vero aucta gentis opulencia, regumque ambitione *maiores stelas* (obeliscos) erectas esse, et binas quidem plerumque ad frontes aedium sacrarum. — *Donaria* fuisse et ex eo apparet, quod in *grandium* obeliscorum ima parte vir flexis genibus alteri sive stanti, sive sedenti dona offert, eademque res non raro repetitur in trunci pyramidio.“ W.

Obeliscos vidimus plures aliosque iacentes] De iisdem Strabo lib. xvii. p. 805. Αἰνελ. Ἄλλοι δὲ εἰς κῆρυ (Heliopoli) καὶ ἐν Θῆβαις τῇ νῦν Διοσπόλει, οἱ μὲν ἱστῶτες ἀκμὴν περιβῆσθαι, οἱ δὲ καὶ κείμενοι. LINDENBR.

7. *Est autem obeliscus asperitimus durissimus lapis, granites, Syenites lapis, Plinio pyrrhopoecilus, Italici granito rufus — in figuram metae conicam, quales erant in spina circi extrema utrinque erectae, — utque radium solis imitaretur.* Sic et Plinius. Sed ista radiorum et obeliscorum similitudo non ea est, ut certo consilio expressam existimemus ab obeliscorum conditoribus, sed diu post erectos obeliscos inventam a *Sophistis*, qui Aegyptiam philosophiam in sublimius augere satagentes in omnibus praeae gentis tum effatis, tum operibus beneficii aetri naturam adumbratam docuere. Zoega p. 156. — *gracilescens* tenuior sit, arcuius contrahitur. cf. xxi, 15. — *in verticem productus deficiens angustum*, pyramidion, aliquando tamen in formam coni obtusi. Zoega p. 153. — *manu levigatus artificis*. Plana faxi superficies natio vel alio *etiusmodi* pulvere ad splendorem usque laevigata est. historicae quoque effigies et notarum pars eximio laevore nitent; quae vero deprellius scalpita sunt, vel solis fulcis exarata, laevore carent, et scalpito tantum videntur expolita. Zoega p. 68. Pulvis Naxius occurrit ap. Plinium xxxvi, 7. qui diu cum ait signis et marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis atque limandis placuisse ante alia: ita vocari cotes in insula Cypro genitas. W.

8. *Formarum figurarum, imaginum innumeras notas hominum, animalium, volucrum, anguium, scarabaeorum, plantarum, crucis ansatae, clavium, easque non in obeliscis tantum conspicuas, sed in aliis etiam monumentis, muniis etc. hieroglyphicas appellatas, quoniam ad religionem maxime referebantur, incisae, serius etiam pictae — initialis sapientiae vetus insignis auctoritas, quam Aegyptiorum imaginibus sensa animi, notionesque exprimendi rationem initium fuisse sapientiae, in ipsis libris sacris Act. vii, 22. celebratae, inde ab antiquissimis temporibus creditum est.* Idem sere dicit Tacitus Ann. xi, 14. „Primi per figuras animalium, malium Aegyptii sensus mentis effingebant, et antiquissima monumenta memoriae humanae impressa faxis cernuntur, et literarum semet inventores perhibent.“ W.

Notas hieroglyphicas.] Lib. xxii. c. 15. §. 30. *Excisis parietibus volucrum ferarumque genera multa sculpserrunt, et animalium species innumeras multas, quas hieroglyphicas litteras appellarunt.* Tacit. Annal. xi. 14. *Primi per figuras animalium*

Aegyptii sensus mentis effingebant. Marc. Capella lib. 11. *Erantque quidam (libri) sacra nigredine colorati, quorum litterae animantium credebantur effigies.* Apul. Milef. xi. Calliod. lib. III. Var. 11. Neque vero animantium tantum, sed et alterius generis figuris utebantur. Unde in Historia sacra legimus, signum crucis inter *ισραηλῆς* litteras fuisse repertum. Suid. in Σταυροί. Socrates lib. v. c. 17. *ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σαράπιδος λυομένου καὶ γυμνομένου πύργου γράμματα ἐκτετραγμένα τοῖς λίθοις τῷ καλουμένῳ ἱερογλυφικῷ* ἦσαν δὲ οἱ χαρακτῆρες σταυρῶν ἔχοντες τύπους. Philo Iud. de Vita Moſeos p. 412. *τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις ἱεροῖς γράμμασιν ἐπιτείνονται, καὶ διὰ τῆς τῶν ζώων ἀποδοχῆς.* Aegyptiacis hisce notis habuille Aethiopes alias similes, quas regias vocabant, ex Heliodoro Scipius lib. IV. c. 8. *Ἐπιλεγόμεν τὴν ταῖαν γράμμασιν Αἰθιοπικοῖς, οὗ δημοτικοῖς, ἀλλὰ βασιλικοῖς ἱστιγμένην, ἃ δὴ τοῖς Αἰγυπτίω ἱερατικοῖς καλουμένοις ὁμοιοῦνται.* Et in Graecorum templis sacros quosdam characteres fuisse, Theodoretus scribit, Quaeslion. in Genes. 50. *Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς ἰδιοῖ τοῖς εἰσι χαρακτῆρες γραμμάτων, οὓς ἱερατικοῖς προσηγόρευον.* Harum notarum specimen invenimus in obeliscis et monumentis antiquis, etiam in anulis, qualis fuit ille Theagenes puellae apud Heliodor. lib. VIII. c. 11. Δακτύλιος — — λίθῳ τῇ καλουμένη παντάρβη τὴν σφινδόνην διάδοτος, γράμμασι δὲ ἱεροῖς τισὶν ἀνάγραπτος. De iisdem extat egregius locus apud Diodor. Sicul. lib. III. c. 4. Plutarch. de Iside, Clem. Alex. Stromat. lib. v. Aurel. Macrob. Saturnal. lib. 1. cap. xxi. Easque plenius interpretati sunt ex antiquis Chaeremon, Hermateles, Hermapion, et qui vetustissimus omnium Orus Apollo Niliacus: cuius librum Aegyptiaca lingua scriptum in sermonem Graecum transtulit Philippus, quem adhuc in manibus habemus. LINDENBR.

9. *Alieni mundi*] „De partibus mundi universi minus cognitius, imperio Romano oppellus, qui mundus κατ' ἔξοχὴν dicitur.“ Sic Ernest. W.

[*Ad aevi quoque sequentis aetates Imperatorum vulgatus perveniente memoria.*] In codice Colbertino lego: *Ad aevi quoque seq. aetates imperatorum vulgatus pervenire memoria:* ex quo iudico hunc locum ita emendari oportere: *Ad aevi quoque seq. aetates ut patratorem vulgatus perveniret memoria:* id est, ut facilius rerum gestarum notitia ad posteros perveniret.] VALES. Sed ipsi apices in Mf. subiciunt, *uti peractorum.* ORON.

11. *Per vulturem naturae vocabulum.*] Horus Apollo lib. 1. cap. 11. de vulturum conceptione, Plutarch. Plin. Aelian. Hist. Anim. x. 22. Procop. in Etsiam, Basil. Magn. et illum imitatus Theophylactus Simocat. φυσικῶν ἀπορρημάτων. cap. η. Tzetzes Variar. Histor. Chil. XII. cap. ccccxxxix. LINDENBR.

Per vulturem naturae vocabulum pandunt, naturam indicant, quia mares nullos (ex vento enim seminae concipere dicuntur) posse inter has alites inveniri rationes memorant physicae, sententiae phyllicorum. Hanc fabulam praeter Horapollinem 1. 11. narrant Plutarchus Quaest. Rom. 90. Aelian. hist. animal. 11. 46. ubi v. Schneiderum. Nonnulli adeo Patres Ecclesiae hoc anile commentum ad explicandam Mariae conceptionem in subsidium vocarunt, de quo plura vid. ap. Bructum Reifsen T. V. p. 168. (Ceterum, uti inter vultures nullos mares, sic contra

inter scarabaeis feminas nullas esse existimabant. Aelianus hist. an. x, 15. Hos enim rotundam figuram effingere statuebant e stercore bubulo, et femine huic immisso foetum sine femina procreare. Hoc igitur voluerunt mystae Aegyptii: uti scarabaeus *actuum* reorum principium denotet, sic vulturem *passivum*, e quorum conjunctione omnia procreentur. Zoega p. 446. 448.) W. Bochart. in Hierozoic. P. II. c. 26. pro naturae legendum coniecit *maris*, ut in Horo: μητιγα δὲ γράφοντες γῦσα ζωγραφῶσι, ἐπειδὴ ἀρῶν ἐν τούτῳ τῷ γίνεσι τῶν ζώων οὐχ ὑπάρχει. ENP.

Per spectem apis.] Horus Apol. lib. i. cap. lxx. Seneca de Clement. lib. i. cap. 19. Plin. lib. xi. cap. 17. Mich. Glyc. Annal. tom. i. cuius verba, quoniam Graece edita non sunt, describam, ut in Mf. exempl. quod penes me olim fuit, leguntur: Καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιστῶν τινὶ τῶν ἔργων ἀπονται, οὐ πρότερον ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν καταδεχόμεναι, πρὶν ἂν ἴδωσιν τὸν βασιλεῖα κατὰρξαντα τῆς πᾶσις. Οὐ χειροτονητὸς δὲ οὗτος. ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγίστη διαφέρειν, καὶ σχήματι, καὶ τῇ τοῦ ἡθους πραότητι. Ἐστὶ μὲν γὰρ κέντρον τῇ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρήται τούτῳ πρὸς ἀμυναν. Νόμοι τινὲς εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἀγροῖ, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας. LINDENB.

Per speciem apis indicant Regem — aculeos.] Longius a vero, saltem commoda et consentanea significatione abest interpretatio Ammiani, praeterum, cum apum princeps careat aculeo. Zoega 443. W.

12. *Sufflantes instantes adulatores id sine modo strepabant, aures quasi obtundebant.* W.

Octavianus Aug.] Strabo lib. xvii. p. 805. Almel. Plin. lib. xxxvi. c. 14. LINDENB.

[*Quorum unus in Circo Maximo, alter in Campo locatus est Martio.*] Divus Augustus duos obeliscos Heliopoli transtulit Romam, et alterum in Circo Magno, alterum in Campo Martio constituit, aegre navibus advectos. Amboꝝ meminit Plinius in libri xxxvi. capito ix. posterioris etiam in capite x.] VALES.

Quorum unus in Circo Maximo] nunc Flaminius, in aditu portae Flaminiae, Zoega p. 72. — *alter in Campo locatus est Martio.* Hic Zoegae est *Campensis*. Hunc, ita ait Zoega p. 72. Augustus pro *gnomone* erexit in Campo Martio, e cuius ruderibus adustum quidem et disruptum iolevari iussit *Benedictus XIV.* dein abdito loco proiectum, et tantum non iterum sepultum in lucem revocavit *Pius Sextus*, et statuendum curavit in area Curiae Innocentianae 1792. — hunc, de quo Ammiano sermo est (nunc Lateranensi) recens advectum a Constantino M. Augustus olim — intactum praeterierat, quod Deo Soli dedicatus — intra templi delubra ad atrium tamquam apex omnium eminebat. W.

Deo Soli.] Strabo lib. xvii. Macrobi. Saturn. i. cap. 22. LINDENB.

13. *Miraculum Romae sacret.*] Non antiquam Romam, sed novam quam vocant, nominis videlicet sui cognominem urbem, hoc miraculo ornatam voluit Constantinus. Id nos docet Inscriptio vetus, quae usque ad nunc in ipso obelisco legitur, quam totam hic apponere lubet:

PATRIS

minus. Mihi vero non admodum probatur *ignotus*, cum Nilus Romanis minime incognitus fuerit. Sed nolo, quod in Gronovio modo vituperavi, arguati. Totum locum pretiose et per prosopopoeiam efferre placuit Ammiano, ut paene ignotus nihil aliud sit, quam longe remotus. W.

Ipse Deus Tiberis haud aequè feliciter *sub meatu sui discrimine*, flexibus suis periculosis moenibus *alumnus* Romae, cuius quasi incola futurus esset. Pro *alumnis* Reinclius malebat *alms*. „Quomodo enim (inquit) Roma aluisse possit dici Tybrin, vel etiam Tybris Romam, non intelligo.“ Sed pertinet *alumnus* ad Obeliscum. — *desertur in vicum Alexandri*, qui vicus a quo Alexandro nomen traxerit, me ignorare fateor lubens. W.

Chamulcis impositus.] Glossar. χαμουλκος, traha. Vide Pol. luc. lib. vii. *et alibi in eodem Glossar. *Scolia*, χαμουλκς. nescio an non leg. *scelodia*, χαμουλκος. unde German. *Schlode*. * LINDENB.

Chamulcis impositus.] In Glossis Latino-Graecis, *scelodia* χαμουλκς, et *stindio* χαμουλκς dicitur. Genus id erat carpen- ti humilis, ut nomen ipsum demonstrat, cuiusmodi hodieque in usu sunt. [Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui pro *chamulcis* legit *carrucis*, repugnantibus cunctis codicibus, inprimis Calber- tino. Genus est apud nostros vehiculi, quod ab-equis per hu- mum trahitur, graviora onera imposita ferens, vulgo, ni fallor, *Camion*, a Chamulco dictum.] VALES.

Chamulcis] trahis, humilioribus curribus, palangis, quibus ad na- ves in mare deducendas utebantur: v. amicissimum olim Iani ad Horat. Od. i, 4. 3. W.

Piscinamque publicam.] Quae in xiv. Urbis regione. Pub. Victor. in Descriptione region. Urbis. LINDENB.

Piscinam publicam] Fuerat olim lacus aqua repletus, quo plebs ad lavandum uteretur; postea temporis exsiccatus, pristinum tamen nomen retinuit. W.

15. *Erectisque*] Gronovius in Praefat. p. 9. o vestigiis Codd. mavult *fixisque*. — *usque periculum* cf. xiv, 4. — *ad speciem similitudinem lictorum*, filorum, quibus in texturina utuntur. Plu- ta vide ap. Schneiderum in Ind. ad script. rei rust. v. Tela p. 371. — *coelum nimia densitate frequentia subtexentes*, ut coelum vix tueri liceret, cf. xix, 7. xx, 3. — *mons ipse moles obelisci effigiatas scriptilibus* (xxix, 1.) nimis ambitiose pro figuris. hiero- glyphicis, primis scriptura aliqua sensus exprimendi tentamentis — *diu pensata* in aëre pendens. W.

Molendinarias rotantibus metas.] Paulus I. C. *Meta*, *inferior pars molarum; catillus, superior*. L. 18. §. 5. de instr. et in- strum. *Suid. Μύλος τὸ κάτω τοῦ μύλου. τὸ γὰρ ἄνω, ὅντος ἀν- τιστοιχεί: citatque in eam rem locum Procopii. Pollux lib. 7. cap. 4. * LINDENB. Paullum Ictum merito corrigit Scaliger ad Manilium iii, 307. metam esse *superiorem*, *inferiorem* catillum ostendens, quod ipse Ammianus comprobat, qui, quum de *rotatione* loqua- tur, de inferiori parte, quae immota stetit et quiesca, cogitare non potuit. W.

In media cavea] amphitheatrī in Circo. — *vi ignis divini fulmine* — *auro imbractatum*. i. q. paullo ante: *aureis laminis*

nitens. — *Mercatus de obeliscis Rom. 1589. 4. editis p. 353.* ex Ammiani narratione hyperbolicis de more suo referta coniecerat, multo imperfectiores fuisse veterum machinas, quam hodiernas, et maiori operarum multitudine. Sed defendit Cl. Zoega Ammianum p. 186. qui vix aliis verbis usus fuisset, si describendae ipsi fuissent tabulae, quibus machinas suas expressit *Fontana* (architectus, qui Vaticanum sedente Sixto v. 1588. erexit et librum *della trasportazione del Obelisco Vaticano* 1590 edidit) non pauciorum, quam 800. hominum et 140. equorum usus adiuumento. W.

Factis imitamentum in figura aereum.] Haec verba *in figura* videntur esse adposita ad explicationem vocabuli praecedentis. Quid enim aliud est imitamentum quam figura, seu *μίμημα*? Sic enim usurpat Tacitus aliquoties, et Agellius in lib. 7. cap. 5. Proinde ea verba delenda esse censeo; nisi potius placet ita scribi: *Factis imitamentum insigitur aereum.* VALES.

16. *Secutaeque aetates altos transtulerunt.*] Eius obelisci, qui in Vaticano est, meminit Plin. lib. XXXVI. cap. 11. reliquorum Publ. Victor. in Descript. Urbis. LINDENB.

Secutaeque (Zoega p. 26. malim *secutae quidem*, vel *secutae quoque*) aetates Octavianum Augustum altos transtulerunt ex Aegypto, quorum unus in Vaticano, quem Caius Caligula Caesar in Vaticani Circi spina erexerat, Sixtus v. autem collocavit in meditullio areae ante aedem Divi Petri. *Purus* ille est, Aegyptiis notis plane destitutus. Zoega p. 69. W.

In hortis Sallustii.] Laudantur hi horti in L. 39. §. 8. ff. de legat. 3. Fl. Vopisc. in Aureliano, Xiphilin. in Vespasiano, Inscriptionibus vet. quarum unius fragmentum hoc est: GENIO CORTI HERODIAN. PRAEPOSITO. DIVI AUGUSTI IDEM POSTEA VILICUS IN HORTIS SALLUSTIANIS. LINDENB.

In hortis Sallustii] in notissimis illis ob magnificentiam amoenitatemque Sallustii horti repertus, nunc iubente Pio Sexto 1789. statutus in monte Pincio ante aedem SS. Trinitatis. Sculpturae rudes et incomtae, saepe aberrantes figurae ab aliis, nec semper Aegyptiae. Zoega p. 76. W.

Duo in monumento (Mausoleo) Augusti erecti] nunc erecti, alter iubente Sixto V. in Esquilino prope templum S. Mariae maioris, alter Pii VI. munificentia ante aedes Pontificias in monte Quirinali (1786). Zoega p. 75. W.

17. *Obelisco veteri*] Constantiano (Lateranensi). De eo quae sequuntur, liceat iam paullo accuratius persequi. Ammianus igitur *Hermapionis*, (quem Kircherus Angusti aetati assignat) librum *secutus*, qui notarum textus literis Graecis interpretatus fuerat, ipsorum hieroglyphorum sensum lingua Graeca explicaverat.

Ego vero primum paucula, quae in contextu Graeco Cl. Zoega ex Codd. Vaticanis attulit, enotabo, deinde Graeca in Latinum conversa adiciam, denique argumentum totius obelisci ex Zoega. apponam.

Et primo quidem vir iste doctissimus p. 26. praeter alios Vaticanos libros, de quibus vide Prooemium, eum, qui numerum 1873. praefert, et Capitularem (in basilica Vaticana) cum Geleniana magis, quam Valesiana editione consentire monet. Codices

isti nempo habent: APXHNPATIO TOTNO TIOT ΔIEPMNHG TMENAEEXEIC TEXOC TITAEAEETETNNAIOG PPTOC BACIATPA MAECTH ΔEΔOPHME ACOIPA CONONΩ. (quae ultima legit Zoega: *δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην*, hanc enim vocem latere in tribus literis extremis ονω). Exscripsi haec, ut tirones in libris manuscriptis legendis non statim absterreantur monstria, quae videntur lectionis. Qui si conferant editionem Gelenii, qui paucula aliter in Codice suo Hirschfeldensi legisse videtur, facilia omnia inveniant. Gelenius igitur edidit: ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διαρρηγμένην ἔχει στίχος πρῶτος. τὰδε ἐστὶν, ὁ βασιλεὺς Ῥαμέστη δεδώρημα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύων ἤλιος φιλεῖ. *Valesius*, cuius textum ego retinui, emendavit: ἀρχὴν — πρῶτος τὰδε. ἤλιος βασιλεὺς Ῥαμέστη· δεδώρημαί σοι ANA πᾶσαν οἰκουμένην βασιλεύειν. ὃν ἤλιος φιλεῖ.

ἀγλαοποιήσας. restituit Zoega articulum ὁ, (ὁ ἀγλαοπ.) sic enim Gelenium habere, ipsumque Valesium in prima editione.

τοῦ φοίνικος. Sic reposuit e Gelenio Zoega, addens haec: in recensione Valesiana est τῶν φων. quod sane arridet. Sed hactenus nihil mutandum.

ἰδωρήσαντο. Post haec inserit Zoega: "Ἄλλος στίχος πρῶτος, hac adiecta nota: Quod exciderat, in sedem suam reponere non dubitavi. (Ego vero nunc recepi in contextum.)"

ἄλλοθενεῖς. Sic rescripsit Valesius pro τοῦ ἄλλου ἔθνους, quod ediderat Gelenius.

ὧν ἀνδριάντας. Zoega e Gelenio restituit ᾗ.

ἡγήγησεν. Gronovius legendum coniicit ἡρώγησεν, interpret substituisse videtur ἡγάπησεν: at suspicor, Hermapionem ἡγήγησεν idem significasse, quod παιδηγώγησεν. Etiam Bergaeus atque Kircherus latine reddiderunt *educavit*. Zoega. [Legendum sine ulla dubitatione ἡγάπησεν. *ENF.*]

Ut consulerem lectoribus, qui linguam Graecam non satis cal-
lent, Latina adposui, et ita quidem, ut Brunelliana, quam Vale-
sius retinuerat, versione neglecta, novam conficerem: *)

PARTIS AUSTRALIS ORDO PRIMVS ITA INTERPRETANDVS.

Helius (Sol) regi Ramesti. (qui successit Sethosi vel Sothidi, auctore Manethone. Zoega p. 598.)**) Dedi tibi hoc, ut per totum terrarum orbem laetabundus regnares. Helius te amat et Apollo. Potens, veritatis amans filius Heronis, ex Deo natus crea-
tor orbis terrarum, quem Helius prae aliis diligit, strenuus Martis Ramestes. Cui omnis paret terra cum robore et confidenter. Rex Ramestes, Helii filius vivens in aeternum.

*) Interpretationem latinam inveniri etiam apud Bangium in *Exercitiis* liter. antiquit. 4. L. 2. testatur Reinesius.

**) Cf. Perizonii *Orig. Aegypti*. p. 301. ff. *ENF.*

ORDO SECVNDVS.

Apollo potens, vere dominus diadematis, Aegypti gloriosus regnator, qui splendidam fecit Heliopolin, reliquumque terrarum orbem condidit, dedicatisque Heliopoli Diis honorem habuit, quem Helius amat.

ORDO TERTIVS.

Apollo potens, Helii filius, lucens ubique, quem Helius prae aliis dilexit et Mars strenuus muneribus donavit. Cuius beneficia per omne tempus durant, quem Ammon amat, qui templum Phoenicis multis donariis ornavit, cui Dii vitae tempus (diuturnum) concessere.

ALIVS ORDO PRIMVS.

Apollo potens, filius Heronis, rex orbis terrarum Ramestes defensor Aegypti peregrinis devictis, quem Sol amat, cui longum vitae tempus donarunt Dii, dominus terrarum orbis Ramestes per aenas vivens.

ALIVS ORDO SECVNDVS.

Helius Deus magnus dominus coeli. Dono tibi vitam, cuius nunquam satias te capiet. Apollo potens, arbiter diadematis, cui nemo comparandus, cui statuas posuit in hoc regno dominus Aegypti, et ornavit Heliopolin non minus, quam Helium, dominum coeli. Perfecit opus egregium Helii filius rex vivens perpetuo.

ORDO TERTIVS.

Helius Deus dominus coeli Ramesti regi donavi imperium et in omnes potestatem, quem Apollo veritatis amans, dominus temporum et Hephæstus Deorum pater dilexit propter Martem. Rex laetissimus, Helii filius, et ab Helio dilectus.

PARTIS ORIENTALIS ORDO PRIMVS.

Heliopolitanus magnus Deus coelestis Apollo potens, Heronis filius, quem Helios educavit, quem Dii honorarunt, terris omnibus imperans, quem Helius dilexit, potens propter Martem rex, quem amat Ammon, et ubique lucens regem constituit sempiternum — — Reliqua desunt.

Haec Hermapionis interpretatio quum et ipsa, quid sibi obelisci hieroglyphicae figurae voluerint, in obscuro relinquat, lectores spero gratiam habituros, quae Cl. Zoega passim ad maiorem Lateranensi nostro lucem attulit, in unum locum conferenti.

Et primo quidem de Obeliscis omnino p. 182. Referunt (Plinius et) *Ammianus*, reges *suscepta solutaque vota*, erigendi dedicandique occasionem, scripsisse in obeliscis, quos Diis in religione dedicarunt; neque ab hoc aliena est interpretatio *Hermapionis*, de qua acute adnotavit *Bandinus* (de obelisco Caesaris Aug. Rom. 1750.) ita esse conceptam, ut *de rege, an Deo sermo sit*, vix dignoscere possis: — et paullo post: In grandium obeliscorum ima parte vir flexis genibus alteri sive stanti sive sedenti dona offert, eademque res non raro repetitur in trunci capitulo.

p. 68. Hieroglyphorum in Lateranensi Obelisco distributio haec est: Pyramidii latera ornant figurae historicae quadrilatero schemati inclusae; inque meridionali latere super eo schemate duae adfunt notarum columnae; in reliquis summus apex purus est. Infra pyramidion in unoquoque latere duo alii effecti sunt historicarum figurarum ordines, quae tanquam capitulum efficiunt obelisci; et basin canali horizontaliter perducto a reliqua trabe separatam circumstat quartus earundem ordo, qui nunc quidem maiori ex parte periit. Singulis figurarum historicarum ordinibus adiecti sunt characteres minuti, quos maiorum efficerum continere dixeris interpretationem. Universum autem illud spatium, quod est capitulum inter et basin, quodque scapum adpellaveris commode, maiores obtinent notae symbolicae, singulis lateribus in tres columnas divisae.

p. 183. Magnis obeliscis speciali munere numini dedicatis pro argumento est invocatio Deorum laudesque, et aliquot velut *hymni* exhibentur in notis symbolicis iis inscriptis; grandioribus figuris, quibus adfatae solent notae quaedam minutae, dedicationis exprimuntur formula et occasio, et quae alia dona Diis insimul obtulere reges; in pyramidio autem esse tamquam epigraphen, qua nomen Dei illius declaratur et principalia attributa, cui dedicatus esset unusquisque obeliscus. — Ut vero inscriptiones, quas dixi, *hymnos* existimem, facit magna, quae inter eas est contextus similitudo. Nam si in singulis obeliscis singulorum regum gesta essent perscripta, fore videtur, ut uniuscuiusque notae toto coelo distarent ab iis, qui habentur in reliquis: idemque expectandum esset, si vel philosophiam continerent, vel astronomiam, vel alias scientias, vel denique morum praecepta. Si vero *hymni* sunt, multi obelisci uni eidemque Deo dedicati easdem praedicant laudes, sed quae in singulis peculiari modificatione novitatem prae se ferunt. — Praeterea rhythmicum aliquid deprehendere mihi videor in notarum dispositione in lingulis eiusdem obelisci frontibus. Bina plerumque latera respondent sibi invicem, ut magna pars seriei, quae habetur in uno latere, in altero quoque redeat modo plus, modo minus variata. — Quae cuncta, si de historia quaeris vel scientia, superflua et incommoda videntur, verum in *hymno* elegantiam augent et sollemnitatem. Cum hac nostra coniectura apprime quoque consentit, ni omnia me fallunt indicia, fragmentum illud, quod ex *Hermaptonem* servavit nobis *Ammianus*, quod nisi *hymni* partem vocaveris, quo nomine appellandum sit, ego quidem nescio.

p. 591. Maximus obeliscus, quem Romae videmus, *in area Lateranensi* positus, quoniam olim *Thebis* stetit, Thebaensi Iovi sacrae fuisse videtur. Hic in pyramidio lingulis lateribus effectos ostendit viros duos barbatos et nudos, praecinctorio tantum et moniti, ut assolet, pileoque decoros, qui recte stantes, alterque alterum respicientes manus iungunt, dum alter ea manu, quae libera remanet, clavem tenet recte demissam, alter manu contra os comitis elata clavem porrigit, tamquam potentiam suam illi communicaturus. Ita in omnibus lateribus eodem prorsus modo se habent. — Coniicio itaque, in quavis facie representari Iovem Thebaeum, quem *Ammone* vocant, et Cronum, qui Osiridem in filii locum adoptat: nam inter hieroglyphicas eiusdem obelisci notas occurrit figura sedentis Deae, quae puero, quem gremio

sustinet, eodem modo clavem ad vultum admovet — Nampe Ammon in binis obelisci lateribus (v. supra Hermapionem) *universi mundi rex* praedicatur, in binis *custos Aegypti et propugnator*; pariterque Osiris pro diversa ornamentorum ratione variis laudibus extollitur, bellator, sacrorum institutor, Hermetis Dei alumnus. Capitulum trabis in quovis latere unum idemque praefert figurarum syntagma, *Ammonem* — sed *sedentem* in throno, qui altera manu super genua porrecta clavem tenet, altera recte extensa aliam clavem protendit contra vultum viri imberbis, praecinctorio tenuis nudi capiteque calantica tecti, qui genua flectens e regione utraque manu sedenti offert pyxidem sphaericam. — Ammon igitur clavi ad regem (Ramesten) porrecta filii nomine cohonestare videtur. — (In reliquis obelisci partibus eadem figurae, paucis mutatis, occurrunt, quae nolo exscribere.) Tum pergit Zoega: In baseos latere meridionali idem illud figurarum syntagma, quod est in obelisco *Flaminio*, cet.

Hinc occasionem sumit Zoega disquirendi, *Lateranensem an Flaminium* interpretatus sit *Hermapion* apud Ammianum. De Flaminio acceperunt *Bargaeus*, *Mercatus* et *Kircherus*; de Lateranensi *Pigafetta* discorsio d'intorno all' istor. dell' Aguglia et *Marshall* in *Canone Chron.* p. 457. Cl. Zoega igitur mentem exponit ita p. 593. ff. Ut *Lateranensem* obeliscum eum esse credamus, quem omnes praecellentem a Ramise seu Rameste regē excisum narrat Plinius, facit lapidis magnitudo, qua reliquos omnes hactenus cognitos superat; facit et locus, ubi eum olim stetisse affirmat *Ammianus*: nam Muevidis regia apud Plinium omnino videtur esse Thebe Aegyptia, ubi imperii fundamenta iecisse fertur Menes, qui aliis est Mineus, aliis Mnevis. Sed alium Ramesten, Sethosis sive Sesostridis filium, commemorat Manetho, a quo duos obeliscos *Heliopoli* erectos fuisse infra dicitur: atque ex his unum esse, qui nunc est ad portam *Flaminiam*, quemque olim in Circo constitutum explicavit *Hermapion*, persuadent mihi tum *Ammiani* verba, qui, ut obeliscum interpretatione donatum distingueret ab eo, quem tunc nuper erexerat *Constantius*, *veterem* eum appellat, tum *ipsius interpretationis textus*, apprimè consentaneus lapidi statuto in Solis civitate, non ita monumento erecto in Thebaei Iovis delubro. Nam et *Heliopoleos* expressa mentio sit, et tota inscriptio circa Solis et Apollinis honorem versatur. Licet vero et Thebis Solem Arverinque cultos fuisse nullus dubitem, tamen in lapide Thebis statuto Iovis Thebaei praecipuam rationem habitam fore existimo. Saltem, si Diodoro fides est, Iovi, qui Thebis colitur, obeliscos Thebis positos dedicavit Sesoosis. Quod vero *Ammianus* maximum illum obeliscum, quem a Thebis advectum *Constantius* Romae erexit, olim *Deo Soli speciali munere dicatum* fuisse dixit, id fluxisse videtur ex opinione, quae iam Plinio scribente praevaluerat, omnes obeliscos Soli sacros esse. Ceterum, ut reliqua fere omnia, quae de Aegypto tradiderunt scriptores veteres, sic et imprimis, quae ad obeliscos spectant, historiam eorum et interpretationem, velut iniquo premente lato ita obscura sunt et equivoca, hiulca etiam et male brevia, ut fere, quidquid volueris, ex iis elicere possis, et scriptorum verba in quaecunque partem trahere: quo sit, ut quae primo obtutu maximam polliceantur utilitatem, ubi accuratius adpexeris, aut parum iuvent, aut nova creent impedimenta. Nil sane potest opportunius videri ad hieroglyphicorum intelligentiam, quam obe-

lisci interpretatio a vetere auctore, cuius nomen (*Hermapion*) Aegyptiam viri originem testatur, profecta, quaeque et ipsa magnam prae se fert veritatis et sinceritatis speciem. Sed qui eam nobis servavit, *Ammianus*, sermone utitur ita confuso verbisque affectata brevitate ita obscuris, ut quis sit obeliscus, quem Hermapion interpretatus est, *incertum relinquatur*, nec nisi ex coniecturis, quibus multa opponi possunt, queat definiri. Praeterea fragmentum tantum attulit, nec certum suppetit indicium, unde arguere possis, quam obelisci partem illud comprehendat. Nam, praeter quod nesciamus, quae sit illa obelisci facies, quam interpret appellat *australem*, in unaquaque facie complures sunt notarum ordines, inter quos qui sint illi, quorum superest interpretatio, scire haud obvium est. Alii enim sunt in pyramidio, alii in capitulo, alii in scapo, alii denique in basi: nulli autem in his argumentum offerunt, quod clare indicet, hos aut illos convenire cum interpretatione: breviorque apparet interpretatio, quam pro scapi ratione, longior, quam pro ceterarum obelisci partium. Etiam dum post tres versus ad tres alios explicandos transit in eodem, ut videtur, latere, eiusdemque ac priores longitudinis, intelligendum putares interpretem de iis versibus sive columnis, quae sunt in basi aut in capitulo pyramidiove, in quibus singulis columnae dupliciter sunt divisae ac separatae: at in pyramidio et capitulo, quorum quodvis in singulis lateribus habet bis ternas notarum columnas, oppido breviores sunt, quam ut interpretationi respondere queant, in basi autem, ubi columnae sunt proluxiores, non ternae sunt, sed quaternae. Si vero de scapo intelligamus, credi potest interpretes singula eiusdem latera in duas partes diremisse, forsitan a summitate usque ad mediam fere altitudinem, quo loco interposita sunt terna schemata elliptica, atque ab his secundariorum versuum initium statuisse. Nam ut illud ἄλλος στίχος δεύτερος, ad cuius analogiam supplevi ἄλλος στίχος πρῶτος, de secundariis eiusdem lateris versibus acciperetur, praeter brevitatem, de qua dixi, suaderet et subsequens ἀφελωτής στίχος πρῶτος, quod argumento esse videtur, interpretem post explicatum latius australe pervenisse ad orientale, inde ad boreale et occidentale, et sic notas circum circa incisas absolvisse: inordinate enim rem egisse videtur, si inter australe et orientale latius unum ex ceteris duobus, interpretatus foret. Sed pariter, ne in illo acquiescamus, obstat, quod iuxta interpretationem secundarii isti versus ab eiusdem Dei nomine incipiant, qui in primariis versibus primum locum tenet: in lapide autem prorsus diversae sint notae, a quibus incipiunt secundarii illi versus, ab illis, qui occurrunt in trabis vertice, ideoque interpretatio hoc modo non videatur posse componi cum monumento. Itaque omnibus reputatis et perpensis, satius duco credere, interpretem non esse eum ordinem secutum, qui nobis videtur naturalis et maxime congruus, sed ob rationes nobis ignotas inter latera australe et orientale interpoluisse sive occidentale, sive, quod malle, boreale, quoniam latera opposita aliquam inter se cognationem servare solent: ipsa vero interpretatione non singulas notas reddi atque explicari, sed sibi tantum epitomen inscriptionis, quam a vetere hierogrammate concinnatam, annalibusque insertam in Graecum sermonem converterit Hermapion. Ita enim brevis est, ut supputatis Graecis versibus articulisque et copulis, hae in septem illis versibus, quos legimus apud *Ammianum*, comprehendentes duo scapi latera cum tertiū lateris parte tertiū, numero vix

superant notas, quae occurrunt in unoquoque scapi latere: quo conquireretur, Aegyptios ad cogitata sua exprimenda multo pluribus opus habuisse notis, quam Graeci vocibus, quod sane non videtur posse conciliari cum veterum locis de illo scribendi genere, nec cum ea, quae natura est cuiusque descriptionis ipsas rerum idearumque figuras exhibentis. Quaevis enim huiusmodi figura vel integram sententiam exprimit, vel absolutum saltem vocabulum, nomen verbumve: ideoque huiusmodi scriptio ad quodcunque sermonis argumentum absolvendum longe paucioribus signis indiget, quam Graeca iuprimis lingua, auxiliariis voculis abundans ubique. Quare, donec meliora doceat, exillimo, *Hermapionem* interpretatum esse epitomen textus notarum, quae sunt in scapo obelisci *Flamini*, lateribus australi, boreali et parte orientalis, ut tunc quidem constitutus fuit. Intelligimus hoc pacto, qui factum, ut singuli versus initio mentionem habeant de Sole aut de Apolline, qui, licet Dii sint, in ipsa illa interpretatione ab invicem distincti, tamen utroque exprimi potuerunt effigie accipitris, quae in unaquoque scapi columna primum locum obtinet; ratione quidem, propter quam modo ἥλιον verterit interpres, modo ἀπόλλων, nos hodie latente. Nec illud quidem affirmare ausim, priorem interpretationem in omnibus assecutum esse mentem inscriptionis, neque *Hermapionem* accurate reddidisse Aegyptii interpretis verba: univertius tamen interpretationis textus ita consentaneus est ei, quem credere possumus veterum Aegyptiorum cogitandi, loquendique modum, ut certe Kircherum nimia arrogantia usum putem, dum totam ut spuriam rejicit, eo maxime nixus argumento, quod cum interpretatione a se absque documentis prolata non conveniat. W.

* *Hermapionis librum secuti.*] Quem Ammianus *Hermapionem*, Tertullianus *Hermatelem* appellat, de Spectac. cap. 8. Obelisci enormitas, ut *Hermateles* adfirmat, Soli prostituta: scriptura eius unde et census, de Aegypto superstitio est.* LIN-
DENDR.

* Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου, etc.]

A parte Australi versus i. haec interpretata habet:

Haec sunt, quae Regi Rhamesiti donavimus: quem Sol amat et Apollo: qui omnem terrarum orbem cum gaudio regit. Potens veritatis amicus, filius Heronis Deo satus, conditor orbis terrae, quem Sol ceteris praetulit, strenuus Martis Rex Rhamesles, cui omnis terra cum vigore et audacia subiecta est. Rex Rhamesles Solis filius, in aeternum vivens.

Versus vel ordo ii.

Apollo potens, qui est revera dominus diadematis, et Aegyptum glorificans possidet, qui Solis urbem splendidam reddidit, quique condidit reliquum orbem terrae, et valde honorat Deos in Solis civitate (Heliopoli) constitutos: quem Sol amat.

Versus sive Ordo iii.

Apollo potens Solis filius praefulgidus, quem Sol ceteris praefecit, et Mars strenuus muneribus donat; cuius bona in omni tempore permanent: quem Ammon diligit, qui Phoenicis delubrum bonis implevit; cui Dii tempus vitae dederunt. Apollo potens filius Heronis, Rex orbis terrarum Rhamesles, qui conservavit Aegyptum alienigenis devictis: quem Sol amat, cui

diuturnum vitae tempus largiti sunt Divi: Dominus orbis terrarum Rhamestes aeternum vivens.

Alius versus vel Ordo II.

Sol Deus, Magnus Dominus caeli, dono tibi vitam non onerosam. Apollo potens dominus diadēmatīs incomparabilis, cui statuas posuit in hoc Regno, et ornavit Solis urbem, similiter et ipsum Solem Dominum caeli, qui perfecit opus bonum, Solis filius Rex perpetuo vivens.

Versus seu ordo III.

Sol Deus, Dominus caeli Rhamesti Regi tribuo imperium et in omnes potestatem: quem Apollo veritatis amans, Dominus temporum, et Vulcanus pater Deorum delegit ac praetulit propter Martem: Rex omni ex parte laetus, Solis filius, et a Sole amatus.

A parte Orientali I. versus vel ordo.

A Solis urbe magnus Deus, incola caeli Apollo potens Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dii honorarunt, qui totam terram regit, quem Sol prae ceteris delegit: strenuus propter Martem Rex, quem Ammon diligit, et praefulgidus eligens sempiternum Regem.

Haec versio Hieronymi Brunelli Iesuitae exstat apud Angelum Roccham in descriptione Bibliothecae Vaticanae. Sed ut idem ait, altera eius inscriptionis Graecae translatio habetur Petro Angelo Bargaeo auctore. Haec omnia interpretatus est et Vignierius ad Livium cap. 1450. LINDEBERG.

18. ΤΑΔΕ ΕΣΤΙΝ Α ΒΑΣΙΛΕΙ ΠΑΜΕΣΤΗ.] Graeca omnia tam in Editione Rom. quam in Regio exemplari [et in Colbertino] deerant, primusque ex codice Hirsfeldensi ea edidit Gelenius: quem tamen conjecturae suae saepius indulsisse non dubito. Mar. Accursius duas tantum priores lineas edidit litteris capitalibus mendosissime scriptas, ut fere Graecae in libris Latinis corruptissime scribebantur ab antiquariis. Ex eorum tamen vestigiis haec elicuimus distincte notata: ἥλιος βασιλεὶ ῥαμέστη· δεδωρημαί σοι, etc. VALES.

ΗΑΙΟΣ.] Hic Sol Vulcani filius, Nili nepos fuit, cuius urbem Aegyptii volunt esse eam quae Heliopolis appellatur, ut ait Cicero in lib. 3. de Nat. Deorum c. 21. Idem scribit Suidas in ἥλιος. Et in prima Dynastia Regum Aegypti quae est Deorum, et Semideorum, ponitur Ἡφαίστος, deinde ἥλιος Ἡφαίστου. Ab huius Solis regno ad transitum Alexandri in Asiam numerabant Aegyptii annorum 23. millia, teste Diodoro in lib. 1. c. 26. Themiſtius in Orat. 13. sub finem hunc Solem vocat Apollinis avum. Sane in prima illa Dynastia Regum Aegypti apud Manethonem, post Solem Reges recensentur, Ἀρης ἡμίθεος. Ἀπόλλων ἡμίθεος. Ἀμμων ἡμίθεος. et postremus Ζεύς ἡμίθεος. Quorum omnium in hac obelisci interpretatione distinctam mentionem habemus. Quare non assentior Ciceroni, qui Apollinem Aegyptium cum Sole confundit. VALES.

ΒΑΣΙΛΕΙ ΠΑΜΕΣΤΗ.] Hic videtur esse, qui Rhameſes, seu Rhameſes dicitur ab Eusebio in Chronico, et a Iosepho in 2. lib. contra Apionem, ῥαμέστης et ῥάμψης. Qui etiam alio nomine

Σίσωδης dicebatur, ut docet ibidem Iosephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. c. 102. Sesostrim appellat. Eundem enim esse Sesothium, seu Sethosim Manethonis cum Herodoti Sesostris ex utriusque rebus gestis inter se collatis recte probavit Scaliger in Notis ad Eusebium numero 530. Eundem Tacitus in lib. 2. Ann. c. 60. cum Iosepho Ramelem vocat. *Regem*, inquit, *Ramelem Libya, Aethiopia, Medisque, ac Persis, ac Bactriana, et Scythia potitum, etc.* Quae optime in Sesostrim conveniunt. VALES.

20. ΤΟΤ ΑΛΛΟΤ ΕΘΝΟΤΣ ΝΙΚΗΣΑΣ.] Restitui τοὺς ἀλλοθνήεις ex coniectura. VALES.

23. Ὅν Ἥλιος ἠγώγησεν.] An de industria sic ex Mss. ediderunt viri docti, et intellexerunt quod ego non intelligo? an sequuti alter alterum propagaverunt vitium? Opinor autem pro ἠγώγησεν. Ἀγῆγος et ἀγῶγος. GRON.

C A P V T V.

1. *Rex Persarum in confinitis agens gentium extimarum]* vide omnino xvi, 9. ubi loco Gelanorum sunt Eufones — Gelanis. Vereor, ut recte. xviii, 6. et xix, 2. Chionitis iunguntur Albani. W.

2. *Latius semet extollens.]* Pectus erigens (brüßlete sich) caput altius extollens. cf. *humeros extolentem* Iulianum xxii, 14, 3. — *pacis nomen pacem amplectitur* haud recusat. W.

Missio cum muneribus Narseo.] Eius legationis meminit Idatius in Fastis. Datiano et Cereale Coss. *Introierunt Constantinop. legati Persarum die vii. Cal. Martias.* De eadem legatione loquitur Themistius in Orat. 13. in laudem Constantii: ἀλλὰ γὰρ ἐν Κελτοῖς στρατοπεδεύων Πέρσης: εὐρήνης ἐπιθυμῶν ποιεῖ. καὶ εἰδὼς ἐγὼ ἵνα γῆγος ἐν τῷ ἄστει τοῦ Ἀντιόχου ἀνδρας ἐκ Ζούων καὶ Ἐκβαράων ἀφ' ἑγμίνους σὺν κηρυκίῳ, καὶ γράμματα ἀρχαῖα βυσαῖ Ἀνικῇ ἐντελεγμένα τὰ δὲ γράμματα ἐξελεπάρει τὸν ὑπαρχον σπονδὰς πράττειν Ἀχαιμενίδαις. Id est: *Adhuc in finitibus Galliae residens Persas ad poscendam pacem compellit. Et nuper Antiochiae caduceatores vidi a Susis et Ecbatanis missos cum litteris hyssu candida involutis, quibus petebatur a Praefecto, ut foedus cum Imp. Persis impetraret.* Hic Praefectus Praet. erat Musonianus, ut Marcellinus docet xvi, 9. Huius legationis principem Narseum a lenitate morum commendat Petrus Patricius in Excerptis legationum p. 28. Addit Zonaras eos legatos Constantium Sirmii convenisse; quod Marcellinus nollet affirmat. VALES.

Narseo] cf. xxiv, 6, 12. ubi exercitum ducit. Sine dubio ex familia regia fuit, nam avus Saporis idem nomen habuit xxiii, 5, 11. W.

3. *Particeps siderum, Solis frater.]* Hic Persarum Regum titulus primum manavit ab Arsace, qui post obitum astris, ut Persae existimant, ritus ipsorum consecratione permixtus est omnium primus: exindeque Reges eius gentis appellari se patiuntur Solis fratres et Lunae, ut ait Marcellinus in lib. 23. c. 6. His autem magnificis titulis Reges Persici magnopere delectabantur, ut apud Menandrum Protectorem in lib. 1. Hist. litterae Chosrois ad lu-

stinianum hanc habent inscriptionem: θεός, ἀγαθός, εἰρηναί-
τριος, ἀρχαῖος χροῖος, βασιλεὺς βασιλείων, εὐτυχής, εὐσεβής,
ἀγαθοποιός, γίγας γιγάντων, ὅς ἐκ θεῶν χαρακτηρίζεται, Ἰουστινιανῶς
ἀδελφῶ ἡμετέρῳ. Et apud Theophylactum Simocattam in lib. 4.
alter Chosroes Hormisdæ filius ad Baramum ita scribit: χροῖος
βασιλεὺς βασιλείων, εἰρηναίχης, τοῖς ἀνθρώποις σωτήριος, ἐν θεοῖς
μὲν σπάρκων ἀγαθός καὶ αἰώνιος, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις θεὸς ἐπι-
φανίστατος, ἡλιῶ συνανατίλλων, καὶ τῇ νυκτὶ χαρίζομενος τὰ
ὄμματα, etc. Quam ultima Latine sic sonant: *Cum Solo exo-*
riens, et nocti lumina largiens. Quod idem est, ac si dixisset,
frater Solis et Lunæ. VALES.

Constantio Caesari fratri meo.] Inter Reges naturale quod-
dam consanguinitatis vinculum intercedit. Unde fratres se vicissim
appellare solent, aequalitatem quamdam imperii significantes. Sic
Achab Rex Israël Benadadum Syriae Regem fratrem nominat in
3. Regum cap. xx. et in 1. Maccab. cap. x. legitur: *Rex Ale-*
xander fratri Ionathæ S. Et Aethiopum Rex Hydaspes apud
Heliodorum in fine lib. 9. c. 26. fratrem se Persarum Regis vocat.
Et in lib. 1. Persicorum Procopii Rufinus Silvani filius, legatus
ad Cabadem Persarum Regem, sic loquitur: *ἐπεμύε με, βασιλεῦ,*
ὁ σὸς ἀδελφός. Item apud Menandrum Protect. in lib. 1. Chosroes
Iulianum fratrem appellat. Denique Constantinus Magnus in
Epistola ad Saporem Persarum Regem (eum ipsum cuius hic me-
minit Marcellinus) eundem fratrem compellat, ut videre est apud
Eusebium in lib. 4. de vita Const. VALES.

Gaudeo, mihi que placet, te tandem revertisse. Sic ordi-
nes verba — *Aequitatis suffragium agnovisse, voci obtem-*
perasse. W.

4. *Veritatis oratio soluta esse debet et libera.*] Forlan
scripsit Ammian. *absoluta esse debet:* quæ illi frequens locutio;
ut iam ad lib. xiv. c. 10. §. 13. notavi. LINDENB.

Celsiores fortunas] principes. Sic maiores fortunæ xxx.
5. 3. W.

5. *Antiquitates vestrae*] antiquitas vestra, prisca vestra hi-
storia. *Antistantem*, non sibi conflat Ammianus, vel potius li-
brarii in huius vocis scriptura, nam xix. 1. est *antEstantem*.
Utrumque rectum. W.

Mihi cordi est recordatio.] Scribendum videtur *moderatio*,
aut *ratio*, aut quid simile. VALES. Fortasse recta *ratio*, xix.

6. *Mesopotamiam avo meo comp. fraude praereptam.*] Nar-
seus Saporis avus a Maximiano Galerio ingenti proelio victus,
Maximiano Augusto V. et Maximiano Caesare II. Coss. anno Do-
mini 297. ut est in Fastis Idatii, et in Chronico Alexandrino,
Mesopotamiam cum quinque regionibus Transstigritanis reddere
Romanis coactus est, ut uxorem et filias captas reciperet, sicut
narrant Rufus Festus, Eutropius ix. 25. Petrus Patricius in Ex-
cerptis legationum, et Zonaras. Hinc intelligendus est Aurelius
Victor in Diocletiano xxxix. 35. ubi narrata Maximiani victoria
subiungit: *Verum, pars terrarum nobis utilior quaesita: quæ*
cum acris reposcantur, bellum recens susceptum est grave ad-
modum periculosumque. Per compositam autem fraudem, vel
strategema illud Galerii intelligit, de quo in lib. superiore dixi:

vel sane fraudem aliquam in foedere a Romanis factam Nar-
seo. VALES.

Numquam acceptum] in usu, in laude positum fuit. W.

7. *Contemne*] mitte, dimitte. — *Medelarum artifices*. Lo-
quendi artifex Ammianus pro medicis. W.

Urere nonnumquam et secare.] Tertull. in Scorpiaco, et ex
eo Lucif. Calarit. ad Constant. Imp. *Licet ferro medicus secet,*
cauterio urat, sinapis incendio ad omnem dolorem aegrum de-
ducat; tamen nec secari, inuri, exedi, morderique esse inimi-
cum: quippe quod idcirco bonum sit, quia dolores inutiles au-
ferat per adhibitos salutis causa dolores. *Tertull. de Poenit.
cap. x. *Miserum est secari et cauterio exuri, et pulveris alti-*
cuius mordacitate cruciari: tamen quaedam per insuavitatem
medentur, et emolumento curationis offensam sui excusant. Ci-
cero Philipp. 8. c. 5. *In corpore si quid eiusmodi est, quod*
reliquo corpori noceat, id uri secarique patimur, ut membrum
aliquod potius, quam totum corpus intreat: sic in Reip. cor-
pore, ut totum saluum sit, quicquid est pestiferum, amputet-
ur. *Iul. Firm. de errore profan. relig. Basil. Magn. *περὶ υγ-*
ερείας. Cl. Claudian. in Eutrop. lib. II. v. 18.

— — — *truncantur et artus,*

Ut liceat reliquis securum vivere membris. LINDENB.

Idque et bestias facitare.] Castorem vult dicere, qui cum
a venatoribus propter testiculos maxime expectatur, eos ipse sibi
abscindit, et venatoribus proicit, ut narrat Scholiastes in Ni-
candri Theriaca, et Cicero in Scauriana, Iuvenalis (Sat. XII. 34.
35. ubi de isto vulgi errore vid. Ruperti. W.), *aliique. VALES.

Amittunt, dimittunt, abiciunt. W.

8. *Tempus exentum*] elapsum. W.

9. *Recto pectore (quod dicitur)*] Parenthesis addita, quoniam
haec dictio tum fortasse sic in usu erat, pro *aperte, considerate-*
que, omnibus probe consideratis. W.

10. Incipit Constantius epistolam, ut nihil cedere Sapor titulo-
rum honoribus videatur, lassaque *ναυδὶς* derideat, *Victor terra*
marique — semper Augustus hunc titulum ad nostram usque
aetatem propagatum primus omnium Constantius usurpasse ideo
videtur, quod solo Caesaris nomine Sapor ipsum salutaverat. De
titulo ipso plura vide in Ind. II. *Regi*, non *Regum Regi*. — *So-*
spliat, incolumitati. cf. XIX. 4. 8. *Gratulor*, si vales, bene est,
tecumque gaudeo. — *Indeflexam* immoderatam cupiditatem. Sae-
vitia inflexa est XXVII. 9, 4. W.

12. *Per quosdam ignobiles*] vilioris conditionis internun-
tios, W.

Non refutamus hanc.] Glossar. vet. *Refuto*, repudio, re-
spuo. Egelipp. lib. II. *Ne pro se sacrificarent, qui sacrificium*
Caesaris refutavissent. Solin. cap. 25. *Nundinas ac numum re-*
futant. Novell. Theod. XXV. *Solidum aureum integri ponderis*
refutandum. Quo significatu in Historia Augusti. et Legibus Lan-
gobardorum. aliquoties usurpatur. Itaque in suo idiomate retinent,
Refutare la pace, Refutare pacem. LINDENB.

V. Gothofredi Glossar. nomicum Cod. Theodos. ad h. v. et
interpretes ad Scriptit. Hist. Aug. T. I. p. 257. W.

13. *Explicatae sint aures quas invidiae.*] Sic Gelenius ingeniose correxit, cum in Mss. et in Editione Rom. legeretur, *ordines placatae sint aures invidiae*. Elegantius tamen, si quid sentio, sic legeretur: *Est enim absonum et insipiens, cum gestarum rerum ordine explicatae sint aures invidiae, nobis multipliciter inclusae, etc.* In codice Regio legitur *insidens*, et superscriptum est *insipiens*. Editio Romana habet *insidens*. VALES. Equidem nec Gelenii rationem, nec Valesii fati intelligo. Ille fortasse sic voluit locum intelligi: rerum a me gloriose gestarum serie aures omnium sunt impletæ, quas invidiæ (insolitus hic pluralis) invidi plures multis modis intercluserunt, ad gloriam istam aures quali occludere, obturare hominum voluerunt. W. Dubito an scribendum sit partim inantibus MStis: *Cum gestarum rerum ordine placatae sint aures invidiae, cum deletis tyrannis, qui nobis multipliciter illuserunt, totus orbis Romanus nobis obtemperet* cet. Placatas invidiæ aures in Ammiano ferri posse opinor: includere autem et illudere confunduntur sæpissime. RRF.

Deletis tyrannis] Magnentio inprimis. — *Contracti in orientales angustias*, cum fratribus adhuc viventibus Constantino et Constante, orientis tantum provinciarum imperio meo parerent. W.

14. *Cessent formidines*] minae inanes. — *Pugnas excepisse potius, quam intulisse* non tam aggredi, quam defensores esse volumus. *Fortissimo benevolentiae sensu. Si benevolentiae sana vox est*, civium nostrorum amantes eosque tuendi studio ductos. W.

In summa vero bellorum.] Idem dicit Lucillius in lib. 26.

Ut Romanus populus victus vi et superatus proelitis

Saepe est multis; bello vero numquam, in quo sunt omnia.

Et Livius in lib. 9. c. 18. *Populus Rom. etsi nullo bello, multis tamen proelitis victus.* VALES.

15. *Nullo impetrato remissam*] ita dimissam, ut nihil impetret, re infecta. v. ad xiv, 1, 4. W.

Prosper Comes] cf. Ind. 1. W.

Et Spectatus.] Antiochenus, affinis Libanii, ut docet ipse Libanius in Ep. 414. et 426. De eius ad Persas legatione idem passim in Epistolis loquitur. Nominatim in Epist. 321. ad Aristaenetum, in qua eloquentiam Spectati prædicat, qui Regis Persarum petitionem egregie refutaverit: *ἰπαιήμων ἡμῖν ὁ Σπεικτάτος ἀπὸ τῆς πρεσβείας* etc. deinde: *ὡς γὰρ ἐχρημάτισεν ὁ πέρσης καὶ ὁ λόγος ἦν περὶ τῶν διαφορῶν, καὶ πολὺς εἰκνέτο τοὺς παππίους ἀπαρτῶν ὄρους, καὶ πολλὰκις ἐρωτῶν εἰ μὴ καὶ δίκαιον εἰς τοὺς παρθεῖς τὰ τῶν προγόνων καταβαίνειν, τὰ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων ἐταυθὰ παλαίσματα σπεικτάτος ἀπαγγέλλει*, etc. Nam cum Persarum Rex legationem audiret, et magnopere contenderet, terminos maiorum flagitans, ac idem idem rogaret num iustum esset bona avorum ad filios pervenire, etc. VALES.

Tribunus et Notarius.] Notariorum tria erant genera: primi et præcipui sunt Tribuni, et Notarii Principis, de quibus Zolimus in lib. 5. c. 40. *Ἰωάννης τῶν βασιλικῶν ἀπαγγεφών, οὗς τραπεζοῦς καλοῦσιν, ἄρχων γυγενήμενος*. Id est: *Iohannes Primicerius Notariorum*. Hi et Tribuni Notariorum dicuntur, ut in Chronico Marcellini Comitis, Patricio et Hypatio Coss. et apud eundem Zolimum in lib. 5. de Stilichone: *τέρησιν αὐτῷ τῇ ἀξίᾳ ἄρχι*

τοῦ ἀγορνίου Νοταρίων. τριβούλου. Secundi sunt Tribuni et Notarii Praetoriani. Tertii Domestici et Notarii: ut est in lege 2. et 3. Cod. Th. de Primicerio et Notariis. Tribuni et Notarii Praetoriani sunt, qui ex Corniculariis et Primiscriniis officii Praefecturae Praet. ad eum locum pervenerunt, ut docet Calliodorus in lib. 6. ep. 3. et in lib. XI. ep. 18. et 20. Eorundem mentio fit in lege 6. Cod. de Advocatis div. iud. et in lege ult. et paenult. de Palatinis sacrarum larg. et in Novella 8. Iustiniani. Hi porro omnes sub Notariorum Schola continebantur, et acta in Consistorio excipiebant. Unde in lege 2. cit. de Primicerio et Not. ait Imperator: *Primicerios, si prout eorum voluntas fuerat, de Consistorio nostro sine administratione decesserint, etc.* Et Sidonius in Carmine ult. ubi vide quae notavit vir numquam sine laude nominandus Iac. Sirmundus. Erant autem xx. supra quingentos Theodosii temporibus, ut docet Libanius in Orat. adversus eos, qui molestum ipsum appellaverant, quam manuscriptam penes me habeo. VALER. v. Ind. II. v. Notarius. W.

[*Eustathius Philosophus.*] Iamblichi discipulus, natione Capadoc, de cuius ad Saporem Regem legatione praeclara quaedam narrat Eunapius in vita (Iamblichi p. 22.) Aedesi p. 49. Ad eundem extat epistola Magni Basilii, qui eiusdem civis fuit: in qua eius visendi incredibili desiderio se arsisse significat, atque ea causa orbem terrarum peragrasse. Additque, ἡ τῆς ἐπὶ πύρας βούλεως ἦτο καὶ συμπροσέλκει eis ὁ τι μάλιστα τῆς βασιλείας ἡλθες γὰρ καὶ αἰετ. quibus verbis legationem eius Persicam intelligit. VALER. Cf. Bibl. Graecam Fabricio-Harlesianam Vol. III. p. 173. Bruckerum T. II. p. 273. W.

[*Musoniano.*] Praef. Praetorio, xvi, 9. Suggestente suadente: *Opifex artifex suadendi.* Sic opifex suasionis xxx, 4, 3. opifex persuasionis callidus xiv, 11, 11. *Suspendere moras iniicere.* *Supra humanum modum Hyperbole,* quantum fieri posset humanis viribus. W.

CAPUT VI.

1. *Iuthungi Alemannorum pars.* Suid. Ἰουδοῦγγοι, ὄνομα ἔθους. Dexipp. in Eclog. Legat. Ἀρρηλιανὸς κατὰ κράτος νικῶν τοὺς Ἰουδοῦγγους Σαῦτας. Natio fuit Romanis saepe infesta, et quam iterum sub Valentiniano rebellasse memorat D. Ambros. lib. v. Epist. xxvii. In medio Romani Imperii sinu Iuthungi populiabantur Raetias, et ideo adversus Iuthungum Hunnus adscitus est. LINDENB.

[*Iuthungi.*] In libris antiquis varie corruptum erat hoc nomen. Editio Rom. ut *Thiutungi*; Augustana et *Thiutungi*; Basilienfis *Iuthiutungi*; denique codex Regius habet *Vithiutungi*. Errorum diversitas inde orta esse videtur, quod partim *Iuthungi*, partim *Vithungi* dicerentur. Unde antiquarius utrumque initium nominis posuit. Aurelius Victor in Gallieno (Caes. c. 33.) *Alamannorum Vithungi Italiam*; *Francorum gentes direpta Gallia Hispaniam possiderent.* vulgo legitur *Alamannorum vi tunc aequae.* Sidonius quoque in Carmine 7. *Vithungos* vocat, et Auctor Panegyrici Constantio dicti. Sed ceteri *Iuthungos* appellant rectius;

Ambrosius Ep. 27. Idatius in Chronico, Dexippus. In Tabula Peutingerorum cum Marcomannis iunguntur et Quadis. Certe ad Danubium sedes habuisse, docet vetus Auctor apud Suidam in *ἰσότητι*. *ἰσότης ἀνέμοις* Scytharum pars dicuntur a Dexippo. VALES.

Iuthungi.] Ubi habitaverint, ita clare exponit Ammianus, ut nota opus non sit. Mannertus tamen in Germania p. 296. Ammianum putat sedes iis Italiae prætores assignasse, quod Rættas infestaverint, cum Peutingeriana tabula aliquo ad Danubium orientalem ponant, quod et firmatur eo, quod Marcomannis se plerumque iungerent in bellis gerendis. v. etiam Tillemontium T. III. p. 3. p. 1030 et 1186. Ceterum distinguendi sunt Iuthungi a Greuthungis xxxi. c. 3. 4. 5. commemoratis, qui originem a Scythiis deducebant. W.

2. *Verbis effusior*] saltem disertus satis ad militum animos excitandos. W.

Nevitta.] Ad quem est lex quinta Cod. de pedan. iudic. et lex prima ibid. de Confort. eiusd. lit. quas utraque est Iuliani, et ipse Nevita consul dicitur. gnou. *Nevita, postea Consul* An. 362. v. Ind. i. W.

C A P V T VII.

2. *Die ix. Cal. Septembrium.*] Consentit Idatius in Fastis, Datiano et Cereale Coll. Ipso anno terræmotus factus, ita ut civitas Nicomediensis funditus versaretur die ix. Cal. Sept. aliae vero centum l. civitates partibus vexatae sunt. Et Aurelius Victor in Marco (Caes. c. 16.): *Asiaeque, ait, Ephesus ac Bithyniae Nicomedia constratae terrae motu, aequae ac nostrae aetate Nicomedia Cereali. Consule.* Praeterea Socrates in lib. 2. cap. 31. Hist. Eccl. ait Constantinum, qui initio quidem iusserat Concilium Episcoporum Nicomediae fieri, audita clade Nicomediae, Seleuciam Isauriae Concilii sedem constituisse: additque: *τοῦτο δὲ γέγονε Δαριανοῦ καὶ Κεφαλαίου περὶ τὴν ὀγδόην εἰσάδα τοῦ αὐγουστοῦ μηνός*: id est, ix. Kal. Sept. non v. ut male vertit Interpres, qui formam loquendi Atticam esse non advertit. Exstat etiamnum Libanii Monodia de hac Nicomediae ruina: quam Ephrem etiam Diaconus elegiaco carmine planxerat, teste Gennadio et Marcellino Comito in Chronico. VALES.

Amandato] obnubilato. *Contigua vel apposita* tam propinqua, ut manibus prehendi possent. W.

3. *Fatales contorquente manubias.*] In libris Etruscorum lectum est fulminum iactus manubias dici: et certa esse numina possidentia fulminum iactus, ut Iovem, Vulcanum, Minervam, etc. teste Servio in lib. 1. Aen. v. 46. Etrusci tamen est credidimus Senecae in lib. 2. Nat. quæst. fulmina a Iove mitti dicebant, tresque illi manubias dabant, de quarum differentiis vide Festum, et Senecam ibidem: ita ut alii Dii nonnisi commodatas a Iove manubias haberent. Marcianus Capella in libro 9. de Minervat. *Hic pater tuas asseveris credidisse manubias.* VALES.

Manubiae. Sic fulminum iactus ab Etruscis dicebantur cum sine dubio ob causam, quod uti praedae ab hostibus captae portio

tio manubiarum nomine Imperatorum erat propria, ita solius Iovis fulminum mittendorum ius atque potestas esse crederetur. De aliis Diis, qui fulmine Iovis usi sunt, vide quae notavi ad Valer. Flacc. 1. 116, IV, 671. W.

Elisi litoris] fluctuum ad litora fractorum. W.

Typhones atque praefteres.] Marcian. Heracleot.

— — — πρηστήρων τε καὶ

Βολᾶς κεραιῶν, τοὺς τε λεγομένους ἐν τῇ
Τυφῶνας.

Helych. Πρηστήρ, σφοδρὸς ἄνεμος, ἢ πῦρ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. De typhone vid. Suid. *Gell. lib. 19. cap. 1. *Figurae quaedam nubium metuendae, quas τυφῶνας vocabant.* De praeftere Lucet. lib. 6. v. 423. ff. LINDENBR.

Typhones atque praefteres.] Viraque vox Graeca. Typhon est turbo violentior cuncta diruens in terra continenti (Orcan) vel maris aquas in altum rapiens (Wasserhose); Praester autem servidus ventus (Sirocco). W.

4. *Acclivitate vehebantur]* abripiiebantur, destruebantur. — *quaeritantes coniugium coniuges.* Sic XII, 8. coniugiis potius dominorum et rebus. — *et si quid necessitudinis arte constringit,* cognatos, affines, familiares. Cf. XIX, 9. 7. XX, 8. 21. W.

5. *Constipatis]* contriti, elisi — *aggeribus* rudum. Ernesti comparat Virgil. Aen. IX, 567. et fossas *aggere* complent. *superesse* servari. W.

6. *Homines vivi, cadaveribus oppositi.* W.

Aristaenetus affectatam recens dioecesium curans, etc.] Male in vulgatis lib. *Aristaenetus affectatam regens dioecesium curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem uxoris Eusebiae Pietatis cognominarat.* Rectius in partem ut edidimus, *affectatam recens dioecesium curans vicaria potestate.* Sic postea c. 11. §. 5. *Artemius curans vicariam Praefecturam.* Reliqua sic restituenda videntur, *Pietatis cognomine nominarat.* Ad exemplum nempe Pietatis Iuliae (de qua Plin. lib. III. cap. 19.) Constantius hanc dioecesium Pietatem vocavit. Et *Dioecesis* hic eo significato ponitur, quo pallim in utroque Cod. ac in Notitia Imp. *Dioecesis Aegyptiaca, Africana, Pontica, Thraciar.* Vid. L. 3. C. Theod. de mil. veste, L. 1. Ne quis Palatin. L. unic. Ut omnes iud. L. 12. de metall. et metal. L. 3. de equor. collat. L. 34. de navicular. L. 97. de Decurionib. LINDENBR.

Aristaenetus.] Nicaea Bithyniae oriundus, inter praecipuos Libanii amicos: ut docent Libanii plurimae ad eum epistolae, quibus sacundiam illius moresque suavissimos commendat. Meminit etiam eius in Orat. de vita sua pag. 21. (Reisk. 1. p. 40.) his verbis, quae ut ex Mf. codice legenda sunt apponam: ὦν εἰ τὴν Ἀρισταίνετον Φαίην ἂν ὑπερίστην Φιλίαν, οὐδένα ἂν νουθετῆσαι μοι δοκῶ τῶν τιθεμένων δευτέρων. ὅς μοι καὶ ἡ μήτηρ καὶ εἰ τῷ ἄλλῳ Λύπῃ ἐνοπίουον ἀπὸν εἰκότως ἂν ἐγκαλοῖ. De eiusdem Aristaeneti et Hieroclii obitu in hac Nicomediae ruina plenae sunt Libanii epistolae, nominatim 22. ad Acacium. VALES.

— *Aristaenetus]* cuius adhuc supersunt epistolae elegantissimae, de quo tamen vide Harlesium ad Fabricii Bibl. Graecam T. 1. p. 695. De Hierocle philosopho, distinguendo tamen illo ab alio COMM. IN ARMIAN. I. S

eiusdem nominis ex Vicario Bithyniae praefide, cf. Burmann. ad Valef. Emendatt. p. 11. — *Affectatam recens dioecesein* paullo ante institutam provinciam. Sic Liv. 1, 46. affectare regnum non appetere modo, sed etiam occupare. — *Pietatis*. Debebat esse *Pietatis*, nam admodum dura foret *civitas*, si e *cognominavit*. *cognominis* notio mutuanda esset. Fortasse etiam vox *Eusebiae* a seculo quodam intrusa. Valefii *Pietatis* cognomine nominavit non satis placet. W.

7. *Inter vitae mortisque confianta*] spe vitae servandae metuque mortis distracti. W.

Cum obtestatione magna] sibi ipsis auxilio opus esse. W. Leviser lapsus est vir optimus, qui verba illa refert ad *deserebantur* ideoque post *implorantes* commate interponeret. Eandem secutus erat rationem in vernacula interpretatione, vertens: — rufen andere, die ein ähnliches Schicksal traf, zu Hülfe, und die Antwort war *Betheuerung der Unmöglichkeit*. Quo significato voc. *obtestatio* nusquam occurrit. ERF.

8. *Flammarum ardores*] quos tamen non ex subterraneis ignibus, sed e culinis, balneis opificumque officinis provenisse aperte dicit Sozomenus Hist. Eccl. 14, 16. Idem observatum est *Lisbae* et in *Calabria*. W.

10. *Ritualibus et Pontificiis obtemperantibus Sacerdotibus*.] Ita Mf. et vulg. Latens tamen vitium facilius est agnoscere, quam de medela eius certum quid pronuntiare. Ritualis libri iterum laudantur lib. xxiii. c. 5. §. 10. quorum argumentum ex Cicero de Divinat. 1, 73. et Censorino de die natali notum est. Quibus non abimiles erant Pontificales libri, quorum Seneca meminit Epist. cxviii. Auctor Orig. gentis Rom. Augustin. de Civit. Dei, Servius in Virgil. *Marius Victorinus de Orthographia lib. 1. p. 17. Inscriptio vetus apud Ursin. de Imaginib. p. 101. LIVIS THEONA AN EPISTULIS GRAEC. SCRIBA A LIBRIS PONTIFICALIBUS.* LINDENBR.

Obtemperantibus sacerdotibus cautum.] In Editione Romana legitur *caute*. Codex Regius *et Tolofanus* scriptum habent: *Observatur obtemperantibus sacerdotibus caute*. quod probo. VALES.

Unde et in ritualibus et pontificiis observatur obtemperantibus sacerdotibus caute.] Quid sibi voluerit Ammianus, facile est ad intelligendum: nempe sacerdotes ad librorum ritualium et pontificiorum praescripta diligenter cavere. Facilius tamen intelligerem, si *libris*, qui vix abesse possunt, post *ritualibus*, in cuius ultimis syllabis latere *et libris* videtur, inferere et ablativos consequentiae *obtemperantibus sacerdotibus* commatibus distinguere a reliquo contextu liceret. Quidni vero liceat? Sic enim omnia, mihi quidem, recte fluere videntur: *in ritualibus* (libris) *et pontificiis observatur, obtemperantibus sacerdotibus* (quibus sacerdotes obtemperant) *caute, ne rel.* Ceterum de ritualibus (Etruscorum) praeter Cicero a Lindenbrogio laudatum conf. Fessius h. v. W.

Ne alio Deo pro alio nominato.] Gellius lib. 11. cap. 28. LINDENBR.

Ne alio Deo pro alio nominato] nominibus permutatis, quod ut caverent, Athenienses aram *θεῷ ἀγνώστῳ* statuisse recte communi interpretes ad Acta Apost. xvii, 23. W.

11. *Ut opiniones existimant]* Mirus abstracti usus pro concreto. Sic xx, 3, 8. opiniones variae collegerunt. W.

In cavernis minutis terrarum, quas syringas appellamus.] Inf. lib. xxi. c. 15. §. 30. Sunt et syringae subterraneae quidam et flexuosi secessus. Vide Suid. in σύριγξ. LINDENBR.

Impulsu crebriore aquis undabundis.] Lucret. lib. vi. 551.

Fit quoque, ubi magnas in aqua vastasque lacunas

Glacba vetustate e terra provolvitur ingens,

Ut lactetur aquae fluctu quoque terra vacillans. LINDENBR.

Undabundis] redundantibus, crescentibus. Hoc verbum est etiam ap. Gellium ii, 30. W.

Ut Anaxagoras.] Qui terrae motum definiebat ἀνοδότησιν αἶθος eis γῆν, teste Laetio ii, 3. n. 4. ubi vide quae Aldobrandus notat ex Aristotele in libro 2. Meteorolog. et Plutarchum in lib. 3. de Placitis Philosophorum. VALES.

Ventorum vi subeuntium ima terr.] Lucret. lib. vi. 556.

Praeterea ventus cum per loca subcava terrae

Confectus parte ex una procumbit, et urget

Obnixus magnis speluncas viribus alias:

Incumbit tellus, quo ventis prona premit vis.* LINDENBR.

Soliditatibus concretis.] Agathias lib. ii. Οἱ τὴν αἰρίαν τοῦδε τοῦ πάθους (tremoris terrae) ἀναθυμιάσεις τινὰς εἶναι λέγοντες ξηρὰς τε καὶ λεγυνώδεις, καὶ ὑπὸ τὰ γλαφυρὰ τῆς γῆς εἰσρομίας, καὶ τῷ μὴ διαπνεύσθαι ῥαδίως σφοδρότερον ἔνδον περιέπουμένους τὸ ἐπιπροσθῶν ἅπαν σαλεύειν, ὥς τῇ βίαιᾳ Φορᾷ τῆς στεγνότητος ἐνδιδούσης ἐς τοῦμψανὲς ἀναχθεῖν. LINDENBR.

Terra tremente, ventorum apud nos spiramina nulla.] Mich. Glycas Annal. lib. 1. Γίνεται καὶ παρὰ τῶν υπογίων ἀνέμων κινήσις. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων σεισμῶν, αἵμοι τῷ τότε οὐκ εἶναι, ὥς ἐκκλησιῶν αὐτῶν ὑποκάτω κατὰ τόπον, καὶ μᾶλλον ἐν ἀνθρώπων. LINDENBR.

12. *Anaximander ait.]* Anaximander Milesius Physicus, cuius magna in hac re scientia vel potius divinitas fuit: quique Lacedaemoniis praedixit, ut urbem et tecta caecodirent: inflare enim motum terrae. Plin. lib. ii. cap. 79. LINDENBR.

Qua de causa terrores huiusmodi.] Is. tremores huiusmodi. LINDENBR.

Neptunum humentis substantiae.] Gellius lib. ii. cap. 28. *Macrob. Saturnal. i. cap. 17. Orpheus tamen in Hymnis quamvis Neptunum cognominaverit Ἐννοσίγαιον, etiam Iovem σείσχυονα vocavit.* Agathias lib. ii. Eustath. in Homeri Iliad. o. pag. 1013. LINDENBR.

Neptunus, humentis substantiae potestas] cuius imperio subest, quicquid aquarum ubique est. Ennosigaeos (melius Ennosigaeos ab ἐννοσίαν, concutere, et γαῖα terra. al. Ἐννοσίγαιον et Ἐνοσίδην. Pindar. Pyth. iv, 58.) et Σίσκλῆθον a σείειν movere et χεῖν terra. W. Apud Sophoclem Trach. 502. dicitur τῶν ὕδατος γαῖας. ERF.

Theologi] Mythologi et Physici, qui de genealogiis Deorum egerunt. W.

13. *Fiunt autem terrarum motus, etc.*] Corrupte admodum hic locus in retro Editionibus legebatur: sed in eo restituendo felicissimus fuit Hadrian. Iunius, cuius emendationes a Mss. membranis confirmantur. Eum vide Animadvers. lib. III. cap. xv. LINDENB.

Terrarum motus modis quatuor.] Heraclides Pontic. Allegor. Homer. c. 38. p. 125. Schow. τὰ γὰρ τοὶ σεισμῶν διαφέροντα τοῖς παθήμασιν οἱ Φυσικοὶ λέγουσιν εἶναι ἴσα, καὶ τινὰς ἰδίους χαρακτηζας ὀνομάτων ἐπιγράφουσιν αὐτοῖς, βρασμῆλαι τινὰ καὶ κλεμῆλαι προσαγορεύοντες. Aristot. de Mundo, et eius interpres L. Apuleius p. 15. L. Seneca Natural. Quaestion. lib. vi. c. 23. LINDENB.

Brasmatiae (α βράζειν ebullire, effervescere) qui humum molestius vehementius suscitantes ex imo mari, sursum propellunt immanissimas moles, montium, insularum. — ut in Asia Delos emerfit, Cycladum Aegaei maris celeberrima, quae, ut Latina haberet, ubi pareret, subito emerfit, Apollinisque et Dianae patria exstitit. — *Hiera*. Duae sunt in Sicilia huius nominis insulae, sed quum de Asia hic sermo sit, tertia maris Cretici intelligenda est. Nisi tamen Ammianus scripserit *Thera*, quae crebris terrae motibus exposita in vicinia Anaphes et ab aliis ponitur. Cf. Plin. xv, 23. *Anaphe* autem erat insula nomen adepta ab Argonautis, quibus post longam tempestatem Luna ex insperato apparuit (ἀνέφικε) Apollon. Rhod. iv, 1717. f. Cf. et Plin. II, 87. W.

Rhodus, Opaliusa et Pelagia.] Ophiusa olim Rhodos dicta est ob multitudinem serpentum, ut scribit Heraclides de Republica Rhodiorum, Strabo in libro 14. p. 653. Ἀμφελov. et Plinius in lib. 5. c. 31. In Hesychii Lexico sic legendum est: Ὀφιοῦσα ἢ Ῥόδος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀφειῶν. vulgo ὀφιοῦς ἡρόδοτος legitur corruptissime. Pelagiam tamen non nominat Plinius, neque Strabo, qui plurima eius insulae nomina asserunt. Ceterum fabula de aureo imbre, quo perfusa dicitur Rhodos, ex Homero fluxit, qui in Catalogo sic ait de Rhodiis v. 670. (quem versiculum tamen Wolfius uncinis inclusit. W.)

Καὶ σφὺν θεοπέσιον πλοῦτον κατέχειτε κροτίων.

quam fabulam postea latius extendit Pindarus in ode 7. Olymp. v. 63. ff. Claudianus in lib. 3. de Stilichonis laudibus v. 226.

*Auratos Rhodiis imbres nascente Minerva
Defluxisse ferunt.*) VALES.

Eleusin in Boeotia.] Falli videtur Marcellinus noster: neque enim Eleusis referri debet inter eas urbes quae terrae motu emerferunt: sed potius inter illas, quae possum abierunt: ut auctor est Strabo in lib. 9. p. 407. Almel. Plinius in lib. 2. c. 94. (92) et Pausanias in Boeoticis ix, 24. VALES.

Vulcania.] In Editione Rom. legitur *Vulcanus*: neque aliter Augustana et Basilienfis Editio, et codex Regius scriptum habent. [Colbertinus, *Volcanus*.] Ea est quae Vulcani insula dicitur a Iulio Obsequente in lib. de Prodigis c. 57. In *Sicilia*, inquit,

*) Ed. Gesner. Indulxisse Iovem perhibent, non memorata Valeli scriptura. ENF.

Vulcani insula saxosa, et deserta, quae ex ternis crateribus flammam eructabat, magna hominum admiratione nata est anno Urbis 567. Idem ait Orosius in lib. 4. cap. xx. In Tabula quoque Peutingerorum Insula Vulcani dicitur. VALES. Quum adeo casti fuerint Valelii in scripta codicum vetustorum lectione retinenda, non oportuit hic negligentes esse, praesertim quum nequiverint ignorare hodieque appellari *Volcano* aut *Bolcano* aut *Borcano*, hoc barbarico nomine prorsus alludente ad scripturam veterem et eam firmante, quam et propterea reposui; quod videre est apud Cluverium in Siciliae lib. II pag. 406 ubi inter collectanea de hac insula Ammiani nostri non meminit, quod miror, unde causam hodierni nominis tam clare discimus. Geographo Ravennati est *Pulcana*. ΟΝΟΝ.

Aut climatae.] Hi terrae motus *ἐπικλινταί* dicuntur in libro de mundo qui Aristoteli tribuitur, et *μικηταί* qui in Marcellino nostro mycematae: *βράσται* denique qui brasmatiae. Aristoteles quoque in Republ. Massiliensium *βράστας* nominat, teste Strabone in lib. 4. p. 182. Almel. Vetus Auctor apud Suidam in *σεισμός* *πνιγμός* *sis* *τὰ κοιλώματα τῆς γῆς ἐγκατερχόμενός* *εἶναι δ' αὐτῶν τοὺς μὲν βρασμάτας, τοὺς δὲ χασματάς.* VALES.

Climatae (al. Epiclinatae) recte interpretatus est Ammianus qui *limes* e transverso ruentes et oblique urbes cet. complanant. Pro *limes* frequentius est *limi*, alio tamen loco xx, 9, 2. iterum est *limibus oculis*. W.

Chasmatiae] a *χάσμα* hiatus, vorago, cuius loco Ammianus voce vix alibi obvia utitur *voratrina*. W.

Europaeo orbe potior insula.] Figmentum est Platonis in Timaeo, qui eam insulam finxit simul, idemque destruxit, ut apud Homerum Neptunus murum Achaeorum, ne locus arguendi mendacii superesset, ut ait Strabo in lib. 2. (Alii Americam iam veteribus innotuisse inde colligere voluerunt. W.) Ceterum ex codice Regio *et Tolosano* emendavi *spatiofior*: cui fere accedit Edirio Rom. in qua legitur, *orbes potior insula*: [in Colbertino,] *orbes patior insula*. VALES.

In Criffaeo Corinthiaco sinu Helice et Bura. Locus classicus de his terrae motu absorptis Achaiae urbibus est ap. Diodor. Sic. xiv, 48. 49. ubi Wesselingii industria accurate omnia et subtiliter explicuit. cf. etiam Strabo viii. p. 385. Almel. et Ovid. Metam. xv. 290. W.

In Cimintia Italiae parte op. Succinense.] Ciminiae quidem viae mentio sit a P. Victore in Descriptione urbis Romae, et in veteri Inscriptione: CURATORI VIAE CIMINAE. Ciminiae silvae meminit Livius in lib. 9. c. 36. et 37. Plinius in lib. 2. c. 98. (96). Ciminium lacum memorat Strabo in lib. 9. Virgilius in 7, 697. Et in Tabula itineraria Peutingerorum lacus et mons Ciminus prope Centuncellas ponitur via Aurelia. Oppidum vero Succinense quodnam fuerit, alii quaerent. In Regio et Flor. codice [ac Colbertino] *Saccumum* dicitur: in Editione Rom. *Saccunium*. Sed Castellus *Saccunium* correxit; quem secuti sunt Accursius et Gelenius. VALES. Quam ridet, dum alios quaesituros scribit, quod tot saecula submersum fuit, sive illud Saccumum, sive Saccunium velit? Et quidquid de eo colligi potest, habet Cluverius in Italia antiqua lib. II. pag. 161. ΟΝΟΝ. Tractum vel provin-

ciam ignorant veteres, in qua oppidum Saccunum situm fuerit; forsan tamen, quae sententia est Cellarii in Orbe antiquo T. 1. p. m. 725, ubi lacus est, qui in locum urbis successit, (nunc Lago di Vico.) v. Heynius ad Virgil. Aen. vii. 697. W.

14. *Mycematiae.*] Ἀπὸ τοῦ μυκματός: qualis mugitus sub Arcadio Imp. per totos septem dies, maximo cum terrae motu, auditus fuit. Mic. Glyc. Annal. iv. LINDENB.

Disfolutis elementa compagibus] cardines mundi quasi loco moti. Haud poenitebit conspexisse ad hunc locum Trillerum in Obfl. p. 306. W.

C A P V T V I I I.

1. *Hiemem apud Parisios agens.*] v. supra c. 2. extr. *Alamannos praevenire maturabat* induciae enim decem mensium concessae c. 1. ad finem properabant. *Post Argentoratium*, eadem ad Argentoratium acceptam. Graecissat hic Ammianus. Graeci enim τὸ μέν ita utuntur, ut uno vocabulo ac maxime nomine proprio posito, totum aliquod factum significet. Haec verba sunt Wernsdorffii ad Himerium p. 42. Plura ibi afferuntur non Himerii solum et aliorum illius aevi Graecorum illius breviloquentiae exempla, nec Ammianus neglectus. Excitatur etiam praeter Horatii Od. 1. 18. 5. quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat? locus inprimis gemellus Senecae de providentia T. 1. p. 318. Gronov. *audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui se saepe vicisse post sanguinem*, i. e. gravia vulnera accepta. W. Idem usus est praepositionis ante. Ovid. Metam. 1. 5.

Ante mare et terras et, quod tegit omnia, coelum,

Unus erat toto naturae vultus in orbe,

ut sine dubio scribendum cum Heinio. sars.

* *Oppertiensque Italum mensem, unde sumant Gallici prociunctus exordia.*] Id ipsum Calliodorus innuit, Variar. lib. 1. Epist. 54. — *Pro communi utilitate exercitum ad Gallias constitutum destinare* — *Atque ideo per Naudium Salonen nostrum admonendum curavimus, ut ad expeditionem in Dei nomine more solito, armis, equis, rebusque omnibus necessariis sufficienter instructi, viii. die Kal. Iuliarum proxime veniente, modis omnibus, Deo favente, moveatis.* LINDENB. Galliae tum inclementius coelum erat, nec suscipi aliquid poterat, nisi, uti Ammianus paullo post ait: *aestatis remissione minori tempestate solutis frigoribus et pruinis.* W.

2. *Diligens ratio*] i. e. sollertia. Sic recte Ern. inest enim, inquit, rationis vocabulo saepius artis notio. — *Anni maturitate*, alibi adulta aestate. W.

Firmatogue consilio.] Recte quidem; sed an non imitatus sit Trogum, cuius verba retinuisse opinor Iustinum lib. 1. cap. 10. *Formatoque in futura consilio?* Ut et alii loquuntur. Libro amen 18 cap. 6. vulgatum iterari licet. ORON.

* *In sedibus consumendum.*] Sedes, sive sedecta quid sint, ad lib. 14. c. 2. §. 12. explicatum. LINDENB.

Ad usus diuturnitatem excoctum, buccellatum.] Duplex erat huius panis commoditas: prima, quod diutius integer servabatur: deinde quod a militibus ipsis facilius portaretur: minus quippe ponderis habebat quum panis vulgaris, quippe qui bis in furium coniectus fuisset, unde et biscoctus dicitur. Itaque cum annonae militibus dividebatur, si buccellatum eis datum erat, quarta parte minus quam soliti erant, milites accipiebant, ut docet Procopius in lib. 1. Vandal. pag. 109. ubi Iohannis Praefecti Praet. fraudem memorat, τὸν ἄρτον ὃν ἤ μίλλουσιν ἐν τοῖς στρατοπέδοις οἱ στρατιῶται περιέσθαι, διὰ μὴν ἐπάναγες εἰς τὸν πνεῦμα εἰσάγεισθαι, etc. Hinc est quod in Glossis Fr. Pithoei βουκέλατον explicatur ἄρτος ἐλαφρὸς. VALES.

Buccellatum, ut vulgo appellant.] Constantinus περὶ θεμάτων Βουκέλλας τὸ πρηνέλλοις ψωμίον καλεῖται. Est vero panis ille, quem vulgo nunc *biscoctum* vocant: ob usus enim diuturnitatem recoquitur, ut solut panis nauticus. L. 6. C. Theod. de erog. milit. an. *Expeditionis tempore buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed et laridum, carnem herbeckiam etiam milites nostros ita solere percipere.* Mauricius in *Tacticis*: καὶ ἐν ταῖς πολέμοις, ἐν ταῖς εἰλλαις ἐπιφέρεσθαι ἕκαστον στρατιώτην ὅσως καὶ βουκέλατα. LINDENBR.

3. *Consuetudo Salios appellat.]* Zosim. lib. III. c. 6. Τὸ Σαλίαν ἴθνος, Φράγκων ἀπόμορον. Vide quae ad Legem Salicam notavit Francisc. Pithoeus l. C. vir vere doctus: cuius exacta diligentia factum, ne quid in praesentiarum his addere velimus. LINDENBR.

Salios aufos olim apud Toxiandriam.] Toxiandria locus est ita dictus à Toxiandria seu Toxandria populis, quos in Belgica locat Plinius in lib. 4. c. 17. non longe a Scaldi fluvio. *Hosce Toxandros insulas tenuisse Scaldim inter et Mosam fluvios, quae nunc Selandicae dicuntur, Cluverius affirmat in libri II. capite 29.* Hoc in loco sedes fixerant Salii, tunc cum à Saxonibus patria pulsii, Bataviam insulam, et vicina loca occupaverunt, ut refert Zosimus in lib. 3. c. 6. VALES.

Salios.] Antea Cherusci, quorum nomen evanescit in historia, ut primum Salii memorantur, qui hoc nomen, ubi in Bataviam confinem sedes transferrent, adsciverunt a Sala fluvio, cuius hucusque accolae fuerant. Sed cuius Salae? Franconicae an Saxonicae? Fortasse utriusque, respondet Mannertus German. p. 268. quem totum exscripsi. — *Apud Toxiandriam* in Seelandia nostra partibusque Flandriae septentrionalibus, Mannert. in Gallia p. 174. Est hodie in illo tractu *Tessender-Lo*, quod etsi proxime accedit ad Latinam Toxiandriam, Mannertus tamen l. c. soli nomen similitudini non admodum multum tribuendum esse existimat. cf. Ritterum ad Guthrium T. v. P. 3. p. 141. Gibbonum T. IV. p. 325. f. et 345. W.

Tungros (Tongren) — Tamquam in suis hoc referendum ad praecedentia, ubi in Romano solo habitacula fixisse praeticepter dicuntur. — Conditionum perplexitate, conditionibus ambiguis — in iisdem moraturum tractibus, dum redirent acceptas a civibus condiciones nuntiantes. W.

4. *Fulminis turbo*] nimis quaeſite. *In opportunum* — *ſexo*. Et hic verborum copia nimia. Brevius: victoria clementer uti opportunius eſſe ratus. W.

Dedentur ſe ſuſcepit.] De hac Saliorum deditione praeter Iulianum in Epift. ad Athenienſes p. 280. Spanh. ſic loquitur Libanius in Orat. funebri (Reisk. t. p. 546.): τοῦ καίρου τὸ ἐμείων αἰσιντος εὐθὺς σφραγίζει, καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἀσπράζας ἴδιος ὅλον οὕτως ἐξέπληξεν, ὥστ' ἡξίου μετοικεῖν καὶ μέγας εἶναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. καὶ γὰρ ἔχουν καὶ ἱλάμβανον, καὶ βαρβάρους ἐκ βαρβάρους ἐχρῆτο. Id eſt: Cum tempus ſignum ſuſtulſſet, illico exercitum educti, et circa flumen inſtar fulguris viſus, gentem integram adeo terruit, ut migrare in orbem Rom. peterent. Agros itaque petentibus dedit, et barbaris adverſus barbaros auxiliariis eſt uſus. Quae poſtrema plane confirmant id quod ſcribit Zofimus III, 8. Iulianum ſcilicet victis et in deditionem acceptis Saliis et Chamavis, ſelectos ex iis robuſtiores inter auxilia conſcripiſſe, eiusque numeri etiam aetate ſua nomen permanſiſſe. Certe in Notiſia Imperii tam Orient. quam Occid. Salii inter Palatina auxilia recenſentur. VALES.

5. *Chamavos itidem.*] Hi ad oſtia fluminis Rheni ſupra Bataviam ſedes habebant, ut videre eſt in Tabula Peutingerorum. Sed tunc a Saxonibus, quorum ipſi pars erant, trans Rhenum miſſi fuerant, ut Salios ex Batavia expellerent. ſicut narrat Zofimus in lib. 3. c. 6. et in Romano limite ſedes ſibi conſtituerant. Hoc enim eſt, quod ſignificat Marcellinus noſter his verbis: *Chamavos itidem auſos ſimilia*. Eorum Regulus erat Nebiſgaſtos, teſte Eunapio, qui hanc rem ſufius narrat in Excerptis legationum. VALES.

Chamavos] Pars Francorum ad Vahalin et Moſam habitans, quo ex inſula Batavia eos deduxerat Conſtantius. Mannert German. p. 196. et 268. Χαμάβους pro Κουάδους Zofimo III, 6. recte reſtituit Ritterus ad Guthrium T. v. P. 1. p. 51. aſſentiente etiam Heynio p. 636. ed. Reitem. W.

Sub obtutibus etus] coram eo. Prudent. Periftoph. (de S. Laurent.) 278. coram tuis obtutibus. W.

C A P V T IX.

1. *Munimenta tria*] quorum nomina non addit Ammianus, quoniam ſingularia non habuere. Cf. XVIII, 2. et Ritter. ad Guthrium T. v. P. 3. p. 576. *Supercilii* cf. XIV, 2, 8. XXIV, 1. W.

2. *Conſilium prudens celeritas faceret tutum.*] Salluſtii dictum (Catil. c. 1.) huc pertinet: *Ubi conſulueris, mature facto opus eſt*. Ad quod reſpexille videtur Emmanuel Palaeologus in Paraenet. c. 30. Καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀποφάσεις σχολῇ βαδίζειν, βουλευμένον δὲ καλῶς, δυοὶ ποσὶ τρέχειν. LINDENB.

Annona decem dierum et ſeptem] Panem omnino in dimidium menſem diſtributum militibus ad expeditionem pergentibus probat Calanbonus ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. 1. p. 999. — *Ex ſegetibus mellibus*. — *Suppleri poſſe*. τὸ poſſε, quod ignoſet editio

Romana, deleri iubet Gronovius Praef. p. xxvii. nam suppleri esse pro suppletum iri. — *Quod ablatum subtractum est.* W.

3. *Expensis quae portabat*] consumtis frumentis. — *Asianum*, Asiana enim gens, quae verba sunt Quintiliani Inst. Orat. xii, 10, 2. tumidior et iactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata est. *Graeculum* et hoc ad contemptum dici pro vano, vaniloquo, iactatore, ex ipso Cicerone notum est. cf. Iuvenal. Sat. iii, 78. *Graeculus esuriens ad coelum, iusseris, ibit.* — *fallacem*, Graecae adeo fidei. W.

4. *Acumina pruinarum*] acerbissimum frigus. *Ultimis hostium satis instantes*, ubi in eo sumus, ut hostes funditus deleamus. *Ignavissimo mortis genere*, cui avertendae nil profuerit fortitudo. *Segne letum* est Val. Flacco 1, 633. ubi vide a me notata. W.

6. *Rerum probabilium*] laudabilium, egregiarum, xxiii, 1, 4. Liv. vii, 13. *Articulosque necessitatum ancipites*, summa pericula, cf. xvi, 12. et alibi. W.

Miles nec donativum meruit, nec stipendium.] Haec falsa sunt, si verum est quod narrat Sulpicius Severus in principio libri de vita B. Martini, *capite 3. * *Julianus*, inquit, *Caesar* coactq. in unum exercitu donativum coepit erogare militibus apud Vangionum civitatem. *Ut est consuetudinis, singuli citabantur; donec ad Martinum ventum est.* [Marcellinus ipso in libro 16. c. 5. §. 11. tradit, *Agentes in rebus quadam sollemnitate inductos in Consistorium, ut aurum acciperent.* In libro xx. c. 8. §. 8. Julianus iam Aug. de milite Gallicano sic ad Constantium scribit: *Cuius iracundiae nec dignitatum augmenta, nec annuum merentis stipendium, id quoque accessit.*] VALES.

Inde, ut] ex eo tempore, quo cet. cf. xv, 11, 6. W.

7. *Tenacitate*] maligna parsimonia. Sic Liv. xxxiv, 7. in purpura causam tenacitatis video. — *Potent ex usu* quod saepe facere solebant milites. — *Columnis appetitus est* quod milites corrumpere vellet donativis, quae nonnisi Augustus dare posset. — *Gaudetio tunc Notario*, antea Agente in rebus xv, 3. xvi, 8. *Ad explorandos eius actus* speculator, quem postea ipse Julianus interfici iussit xxii, 11. W.

C A P V T X.

2. *In Tagetis Tusci libris.*] Sic primus ex coniectura correxit P. Castellus, cum in editione Rom. legeretur. *In Taget-nucis libris.* Regius autem et Flor. codex, [aę Colbertinus] *et Tolos.* scriptum habent *Tagetinis.* Unde non dubito quin verissima sit emendatio nostra. *Sic Longinianus in Epistola ad Augustinum *Tagetica praecepta* vocat, quae cum Orphicis et Trismegisticis iungit. [Servius in librum 8. Aeneid. 398. *Harusp-cinae libros* citat, et *sacra Erusca*, quae *Tages* composuisse dicitur.] VALES.

Tagetis Tusci libris.] Censorinus de die natali cap. 11. *In agro Tarquinienſi puer dicitur divinitus exortus nomine Tages, qui disciplinam cecinerit extispicii, quam Lucumones Etruriae*

potentes exscripserunt. Cicero de Divinat. lib. II. c. 23. Iddorus Origin. lib. VII. cap. 9. Non solum autem Haruspicinae, sed fulgurum etiam aliarumque rerum abstrusarum interpretationem hi libri continebant. Servius in Fragment. ad Virgil. lib. XII. *Deorion fulgura in Etruscis libris descripta*. Columella lib. X. Placid. Lactant. in Statii Thebaid. lib. IV. * Arnobius lib. 2. p. 93. *Libros Acheronticos Etruriae* laudat Arnob. lib. 2. sed verior ibi videtur lectio *Arunticis libris*, p. 88. * LINDENBR. Idem Tages infra XXI, 1, 10. occurrit et qui XXV, 2, 7. memorantur libri Tarquitanii, vel iidem, vel eiusdem fuere farinae. conf. infra XXIII, 5. W.

Veiovis fulmine.] *Veiovis* Iupiter fulguritor est, quem in Glossar. vetit. *Ditiumum*, nescio quam recte, appellatum inveni. *Ditiumus*, *Zeus xepavnos*. Veiovis imaginem vide in Fulvii Ursini lib. de Familiis Rom. Idolium eius ut fictum ex Gellio sci-mus lib. V. cap. 12. *Simulacrum Dei Veiovis* — — *sagittas tenet, quae sunt videlicet paratae ad nocendum*. * Quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt, immolaturque illi ritu humano capra. * Templum habuit Romae inter arcem et Capitolium: ut Deiovis aedes in regione X. inter Ciceronis domum et Veliam. Pub. Victor. in descript. Urbis. * *Ditovis* meminit et Gellius loco supra laudato. * (Vid. Gronov. Praef. p. XIX. W.) LINDENBR.

Veiovis.] Idem mihi fere accidit, quod Ciceroni (de Nat. Deor. III, 24.) interroganti: quid Veiovi facies? Iupiter Tonans, Fulgurator notissimus: idem tamen et Veiovis (Nominat.) appellatur, verum ita distinguendus, ut minor quasi Iupiter esset, qui templum non in ipso Capitolio stricte dicto, sed inter arcem et Capitolium haberet. v. omnino Gellium V, 12. et Ovidium Fast. III, 429. fl. W.

Fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos possint audire fragores.] Id vero dici, ex Plinii quoque verbis elici potest, lib. II. cap. 24. in Catholicis fulgurum: Quati prius omne et afflari, quam percuti: nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitrua audierit. LINDENBR.

3. *Suomarius*] Alamannorum rex XVI, 12. *Concessione* venia, XIV, 11, 14. W.

Susceptorum villum more.] *Suscepti* sunt clientes, sic dicti, quod a potentioribus in tuitionem ac patrocinium suscipiuntur. Salvianus Mallil. lib. V. de Gubern. *Ecce quae sunt auxilla ac patrocinia maiorum: nihil susceptis tribuunt, sed sibi*. Vide Servium in VI. Aeneid. ad illum versum (609.) — — *Fraus innixa clientis*, * Scholiast. Symmachi Epist. 4. lib. 5. Iul. Severianus Rhetor: *Adversariorum calumnias, factiones, solitudinem suscepti, vel cetera eius infortunia memoramus*. Iordanes de rebus Geticis: *Quasiceptorum suorum mors ad suam injuriam redundaret*. Iuretus Arnobii locum notat. Vid. Pith. ad Fragm. ver. Iurisconsult. p. 97. * LINDENBR.

Susceptorum villum more.] Gravi errore susceptos hic intelligi putavit Lindenbrogius, id est clientes: cum Susceptores intelligantur, qui annonam militarem a provincialibus exactam susceptamque in horrea inferebant, et pro illationis modo securi-

tates, id est apochas accipiebant: ut est in lege 16. Cod. Theod. de Susceptoribus. Hi etiam annonam erogabant Actuariis et Optio-
nibus iuxta breves seu pittacia authentica, quae Actuarii semper
parata habebant, in quibus quo die et quantum esset erogatum
scribebatur: nec antequam pittacia haec accepissent Susceptores,
annonam ex horreis proferebant. Hi breves postea ad sacra scri-
nia mittebantur, lege 11. et 14. Cod. Theod. de erogatione milit.
annonae. Susceptorum autem varia genera fuisse. Nam praeter
Susceptores specierum annoniarum, et Susceptores canonis, id
est annonae populi Romani, et Susceptores vestium, et Suscepto-
res auri et argenti, seu Susceptores aurarii memorantur in Co-
dice, et in Glossis veteribus. Denique quot tituli, totidem erant
genera Susceptorum: qui vel ex Curia, vel ex corpore diversor-
um officiorum discussis prius facultatibus creabantur. VALES.
Qui h. l. *susceptores*, iidem *susciptentes* dicuntur XIX, 11. W.

Fatigandum] appellandum, donec praestitisset praestanda. W.
Ernestius: „*fatigandum* sc. bello. Neque enim de exactionibus
sermo est, quo sensu Gothofredus in Glossar. Nomic. Cod. Theod.
ad h. v. explicat hunc locum.“ ERP.

5. Alterius Regis, nomine *Hortarii*, pagus erat petendus. Sic
ordines verba. W.

Neflicae.] Tribuno Scutariorum. v. Ind. II. W.

Chariettoni viro fortitudinis mirae.] De eius proceritate ac
praeclaris facinoribus operae pretium erit Zosimi lib. 3. c. 7. le-
gere. Sed et Eunapius de eodem sic scribit: Χαρίττων μὲν οὖν
καὶ πρὸ τούτου Φανερὸς τις ὦν καὶ ἀνυπόστατος, τὰ τε πλεονά-
ζοντι τοῦ δραστηρίου φοβῶν, ἀνίσχιν ἀπὸ ληστείας πάντας. Id
est: Charietto igitur, qui et antea illustri et invictus habeba-
tur, et ob singularem audaciam terrori erat, omnes barbaros
a latrocinando deterruit. Eunapii verba refert Suidas in ἀνίσχιν.
Hic idem Charietto postea per utramque Germaniam Comes rei
militaris fuit, teste Marcellino in lib. 27. c. 1. §. 2. [Charietto
iste natione Francus fuit, unde a Zosimo natione Barbarus voca-
tur. Idque vel ex nomine ipso intelligitur. Francus fuit et *Ca-
rietto*, qui anno Christi 388. post Chariettonem nostrum ab Ala-
mannis in Germania interfectum 24. Magister militiae Valenti-
niani Junioris A. in Germania cum exercitu opposito Francis di-
versabatur, ut scribit Sulpicius Alexander. *Carlatto Spatharius*
Guntchramni Franc. Regis, post Episcopus Genevensis, a Frede-
gario memoratur; et *Carlato* quidam in Epistola Constantii et
Dadonis Episcoporum ad Desiderium Cadurcorum Episcopum.]
VALES.

6. *Sine ulla parclmontia*] ἀφειδώς Reines. W.

7. *Multiplices regiones*.] Legendum videtur uno contextu:
*Cum multiplices regionis vicorumque cerneret reliquias exustor-
um.* HENR. VALES. [In codice Regio et Colbertino legitur,
multiplices regiones: ex quo iudico unius litterae mutatione lo-
cum hic restitui oportere: *Cum multiplices legiones, vicorum-
que cerneret reliquias exustorum.* id est, cum hinc multas et
magnas copias Romanorum iugulo suo imminentes, inde vastita-
tem agrorum suorum, ac virorum incendia videret. Quid enim
est *multiplices regionis reliquias*?] HADA. VALES.

Iurandi exsecratione] sub exsecrationibus diris est xxvi, 7. xxi, 5. paullo post: imprecatus, luenda sibi cruore supplicii: *Univerfos* sc. captivos. W.

9. *Trementibus oculis]* limis ob pavorem, xx, 9, 2. W.

Carpenta et materias.] Huius rei meminit etiam Libanius in Oratione illa fonebri (Reisk. i. p. 547.): ἀνίσταται τὴν εἰρήνην ἐκ λυσιτελείας μὲν ἐργάζοντας, σώματα δὲ ἄγοντας· αἱ δὲ ὁμολογούν τε καὶ οὐκ ἐφευδόντο· καὶ ἐκομίζετο ζύλα τε καὶ σίδηρον εἰς ἀνάστασιν οἰκωῶν. Id est: *Julianus emere eos pacem iussit, opida quidem restaurants, corporibus autem operas exhibentes. Quae illi et polliciti sunt, et fidem servarunt. Ad materiae ferrumque ad restaurationem aedium convectebantur. Et in Prosphoetico ad Iulianum. VALES.* Mira interpretatio vocum σώματα δὲ ἄγοντας per corporibus operas exhibentes: quum Graeca velint captivos adducentes. GROS.

10. *Velut inter tributarios nati et educati, haud secus, ac reges qui per secula iamjam tributa Romanis pendissent — obsecundabant ingravate, sine tergiversatione, prompte.* cf. xviii, 2. ubi de iisdem regibus sermo est. W.

C A P. V T. XL

1. *Tamquam Apparitorem]* cf. xiv, 11. *Completa* peracta, xxvi, 2; 7. Caes. de B. C. iii, 46. ubi Marklandus sine causa pro *completis* malebat *confecta*. W.

Capella, non homo.] Convicium hoc erat in homines deformiores. Sic Iulianus ipse Persas vocat *Capellas*, Lib. xxiv. c. 8. §. 1. *En quos Martia ista pectora viros existimant, deformes illuxit capellas et taetras.* LINDENB. Iulianum hoc encomio ornarunt aulici ob barbam, quam alebat, Philosophus scilicet. W.

Loquacem talpam] quam cum olim, falso tamen, plane coecam esse crederent, hoc voluisse videntur cavillatores, Iulianum de rebus, quas plane non intelligeret, garrere temere et iudicare. — *litterionem* (Sylbenstecher, Pedant). Simili forma *toculio* ap. Ciceronem Ep. ad Attic. ii, 1. extr. et *rebellio* ap. Iulium Capitolinum in Antonino Pio c. 5. extr. *Graecum*, qui in edictis adeo Graecitatem affectabat. v. Cod. Theodof. Ritter. T. ii. p. 132. W.

* *Vernacula Principi resonantes.]* Id est scurriliter verniliterque dicta. LINDENB.

Vernacula] h. l. [scurriliter dicta, pro quo alii ponunt rectius *vernilia*, v. c. Tacitus Ann. iii, 52. Hist. ii, 59. v. omnino Salmasium ad Scriptt. Hist. Aug. T. i. p. 768. *Principi resonantes* ideniudem repetentes, aurem obtundentes. — *Umbratilem*, rebus publice agendis minime idoneum, immo ad umbracula Academiae xvi, 1. unde nuper exiisset, amandandum. — *Gesta secus* quam par esset, exornantem. W.

2. *Solet amplissima gloria obiecta esse semper invidiae.]* Vetus dicum est: τοῖς διὰ τοῦ ἡλίου πορευομένοις ἐπιταί καὶ ἀνάγκη ἐκείνῃ, τοῖς δὲ διὰ τῆς δόξης βαδίζουσι ἀκολουθεῖ φθόνος. LINDENB.

3. *Cimonem Miltiadis.*] Aemil. Probus et Plutarchus in Cimonē. LINDENBR.

Intemperantiae] quam alii de incesto, quod germanam in matrimonio habuerit, Corn. Nep. c. 1. alii, ut Valeſius, de temulentia interpretantur. In Eurymedonte iūdem variant. cf. v. Staveren ad Nepot. c. 2. W.

Aemilianum Scipionem ut somniculosum.] Idem narrat Plutarchus in lib. qui inscribitur πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον, in fine his verbis: καὶ τί δαὶ ταῦτα λέγειν; ὅπου καὶ τὰ σμικρότατα τῶν ἀλλαιμμάτων περὶ τοὺς ἐπιφανεῖς καὶ τοὺς ἐνδόξους συκοφαντεῖται. Κίμωνος ἢ ὁ οἶος διαβολή, Σκιπίωνος ὁ ἴππος. (De Cimone supra in codice Colbert. legitur, *insimulatum saepe ante, et: non ut vulgo, insimulatum incesti.* Quare emendo *insimulatum intemperantiae*, id est temulentiae.) VALES.

Impetrabili] strenua, efficaci. v. ad xiv. §. W.

Duae potentissimae urbes.] Numantia et Carthago. Livius, Vell. Paternulus, Val. Maximus. LINDENBR.

4. *Scrutantes*] anquirentes, quo Pompeii laudibus detraherent. W.

Caput digito uno scalpebat.] Vid. Plutarchum in Caesare. Epigramma vetus apud Schol. Lucani:

Magnus, quem metuunt homines, digito caput uno

Scalpit, quid dicas hunc sibi velle? virum. LINDENBR.

Caput digito uno scalpebat] quod notavit potissimum Calvus poeta ap. Senecam Controv. III, 19. Plutarch. in Pompeio c. 48. cf. Ruperti ad Iuvenal. ix, 133. et Spanhem. ad Iuliani Caell. p. 171. W.

Fasciola candida crus alligabat.] Valer. Max. lib. vi. c. 11. *Candida fasciā crus alligatum habenti Favontius. Non refert, inquit, qua parte corporis sit diadema. Exiguit panni cavillatione regis eius vires exprobrans.* A simili re iocus in Metellum natus: ὅτι πολλὴν χρόνον ἔλαος ἔχων περικεσμένους τὸ μέτωπον. LINDENBR.

Fasciola candida crus colligabat.] Fasciae enim erant hominum molliorum et muliebrium. v. Ernesti Clav. v. v. Fascia et Fasciolae. W.

Nec cautior quisquam patriae.] Sic lib. xxix. c. 2. *Sui cautiore.* LINDENBR.

5. *Artemius Vicariam Praefecturam Romae curans*] cf. et infra xxii, 11. Reinesius adscripserat: Alius est, quem ex duce Aegypti truncari iussit Ammianus Lib. xxii. c. 11. Alius, ad quem L. 6. et 7. Cod. Theodof. de poenis datae a Valentiniano et Valente A. C. 364. 3. Id. Iun. et 8. Id. Octobr. W.

Basso qui recens promotus.] Iunius Bassus, Praefectus Urbi, decessit Neophytus viii. Cal. Sept. Eusebio et Hypatio Coſs. anno Domini 359. ut testatur vetus Inscriptio Romae in arca sepulcrali, quam primus in lucem protulit Iac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. hic DEPOSITUS EST IUN. BASSUS V. C. QUI VIXIT ANNIS XLII. MENS. II. IN IPSA PRAEFECTURA URBI NEOPHYTUS III. AD DEUM VIII. CAL. SEPT. EUSEBIO ET HYPATIO. COSS. Atque hic primus e familia Bassorum ad Christianam fidem transiisse videtur, teste Prudentio contra Symmachum lib. 1, 559.

*Non Paullinorum, non Bassorum dubitavit
Prompta fides dare se Christo.* VALES.

Vid. de Ballo Corlinus p. 224. W.

Fatali decesserat sorte.] Gloss. *Fatali sorte, ἰδίῳ θανάτῳ.* L. 104. C. Theod. de Decurion. *Si quis filiam — — fatali sorte perdidit.* L. 6. C. Theod. de censu: *Sorte fatali morientibus* LINDENBR.

C A P V T XII.

1. *Sarmatas et Quados.*] Sarmatarum sedes latissime patent et in Asia et in Europa. Hoc loco intelligendi sunt ii, qui Constantino M. imperante post bella cum Gothis, et a servis suis, Limitantibus c. 13. expulsi, (cf. Ritter. ad Guthrium T. v. Sect. 1. p. 7.) ad socios in Germania Quados (vide ad xvi, 10, 20.) confugerant, qui desertos ipsis et incultos agros multos lubenter concedebant. — Fontes, ex quibus historia bellorum cum Gothis et Sarmatis gestorum sumi potest, vide ap. Gibbonum P. iv. p. 195. — *Pannonias Moesiarumque alteram.* Utraque Pannonia, prima et secunda, comprehendebant non Ungariam solum, sed et partem Austriae inferioris, Stiriae, Carniolae et Croatiae. Plura vide in Mannerti Germania p. 612 ff. *Moesia* finibus Serviae nostrae et Bulgariae continebatur. W.

2. *Hastae sunt longiores.*] Longioribus hastis solitos uti Sarmatas testatur etiam Aelianus in Tacticis; ac Cornelius Tacitus Annal. vi, 35. contis ac gladiis et arcu breviori Sarmatas praefari scribit. Eiusmodi contos eleganter describit Valerius Flaccus in lib. 6. v. 232. ff.

*Sarmaticae coiere manus; fremitusque virorum
Semifert. Riget his molli lorica catena:
Id quoque tegmen equis: et equi porrecta per armos
Et caput, ingentem campis hostilibus umbram
Fert ables obnixa genu, vaditque vitrum vi,
Vadit equum, docilis relegi, docilisque relinqui,
Atque iterum medios non altior tre per hostes.*

Addo Silium Italicum in lib. xv. v. 686. VALES.

Et loricae ex cornibus rasis.] Hanc Sarmatarum armaturam optime describit Tacitus in lib. 11. Hist. c. 79. *Namque, ait, mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu neque conti neque gladii quos praelongos utraque manu regunt, usus: lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id Principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut praeduro corio confertum.* Theophrastus quoque in lib. de animalibus colorem simulantibus, ait Sarmatas ex tarandi corio loricas sibi consuere. Sed Pausanias in Atticis (Lib. 1. p. 50. Kühn.) refert, eos ob inopiam ferri ex equorum ungulis rasis ac perforatis cataphractas conficere: eas autem ungulas equorum seu boum nervis consuere. Eiusmodi loricam ab se visam Athenis ait in Aesculapii templo, quam nuci pineae adhuc viridi non absumilem fuisse dici.

Tales certe cernuntur etiamnum in columna Traiani Sarmatarum cataphractae. Haec ἀσπίς καὶ κράτος, seu ἐκ κρατῶν Leo et Constantinus in Tacticis appellant: ubi tamen viri docti κράτος et ἐκ κρατῶν corrigunt: quibus ne assentiar facit Pausaniae et Marcellini nostri auctoritas, et Scholiae Mf. in Nonium Marcellum, quem hic citat Lindenbrogius, *et Martialis laudatus a Lipsio in lib. 3. de Militia Rom. cap. 6.* VALES.

Loricæ ex cornibus raris.] Affatim de armatura hac Pausanias in Atticis c. 21. Scholia antiqua in Non. Marcell. *Catafracta, vestimentum militis, aut ferri lamina, aut cornu composita, ne ictu penetretur.** Statius Papin. Thebaid. lib. 3. v. 585.

Hi teretes galeas, magnorumque aerea futa Thoracum, et tunicas Chalybum squalore crepantes Pectoribus tentare: alii Gortynia lentant Cornua.

Virgil. Aen. ix, 50. *Ensemque chryseumque et rubrae cornua cristæ.** LINDENBR. Statii locus et Virgilii huc nihil pertinet monente Hadr. Valesio in Praef. p. LXVII. — Vegetius l. iv. c. 9. memorat cornua vel cruda coria ad cataphractas texendas, ut legendum docet V. D. in Miscell. Obll. T. ix. p. 223.

Plumarum in speciem.] Sallust. *Equi paria operimenta erant, quae lineo ferreis laminis in modum plumæ annexerant.* Servius Aeneid. xi. 770. LINDENBR.

Plumarum specie.] Pausanias draconum squamis comparat i, 21. συλλεγόμενοι τὰς ἀπλὰς, ἐκκαθάραντες τε καὶ διελόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φύλιν ἡμφιεσθῆ. Sic etiam Virgilius squamas loricae dixit ix, 707.

Nec duplēt squama lorica fidelis et auro.
et aliquanto clarius in lib. xi. Aeneidos v. 770.

quem pellis ahenis

In plumam squamis auro conferta tegebat.

(Cf. etiam v. 1448. W.) Habebant autem Principes Sarmatarum loricas ex ferreis laminis, ut testis est Tacitus Hist. i, 79. et Valerius Flaccus supra citatus: (vi, 233.)

Riget his molli lorica catena.

Plane intelligit quem Graeci ἀλυσιδωτὸν χιτῶνα vocant, seu θώρακα. VALES.

Equorum plurimi ex usu castrati.] Varro de Re Rustica lib. ii. cap. vii. LINDENBR.

Equorumque plurimi castrati.] Idem etiam prodit Strabo in lib. 7. p. 312. Ἰδίον δὲ τοῦ Σκυθικοῦ καὶ τοῦ Σαρματικοῦ πάντος ἔθνους τὸ τοὺς ἵππους ἐκτρίμνει εὐπειρίας χάριν. Id est: Proprium Scythicae gentis ac Sarmaticae est, equos castrare, ut morigeri sint. Equos enim habent parvos quidem, sed acres et indociles. Equi porro castrati morfu quidem et calcibus ferociter desistant, ceterum nihilo minus utiles et generosi sunt in bello: teste Xenophonte lib. 7. de Institutione Cyri c. 5. §. 62. Plinius autem in lib. 8. c. 66. scribit, Scythas per bella equabus uti male, quod urinam cursu non impedito reddant. VALES.

Ne exagitati consternati raptentur in fugam effundantur. — hinnitus denfiores, crebriore, vehementiore. W.

3. *Trahentesque singulos, interdum et binos, uti permutatio vires foveat lumentorum.*] Hoc genere proeliandi Romanos quoque usos ex Livio constat et Felto; cuius haec sunt verba. *Partibus equis, id est, duobus Romani utebantur in proelio, ut sudante altero transirent in siccum.* Idem de Danubii circumcolis Aelianus in *Tacticis* cap. 28. *Τάττεται τὸ τοιοῦτον σχῆμα μάχης πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἰστρον βαρβάρους, οὓς ἀμφίπλους ἴσχυος, ὡς εἰς ἀμείνων μεταβαίνειν ἀπὸ ἀλλων ἵππων εἰς ἄλλους.* De Alanis Egeſippus lib. v. cap. 50. *Insudere se genti Medorum, et imperatis brevi velocibus equis, et alia pariter ad dexteram nexis, in quos per vices, cum foret libitum, defilirent, totam propemodum regionem percurſare.* * Val. Flaccus *Argonaut.* lib. 6. v. 161.

— — *Comitumque celer mutator equorum*

Moefus, et ingentis frenator Sarmata contil. * LINDENB.

Interdum et binos.] Id ipsum testatur Aelianus in *Tacticis* c. 28. qui eam ob causam ἀμφίπλους eodem dictos esse memorat, idque barbaris omnibus qui litrum accolunt, commune ait fuisse. Sane Valerius Flaccus in 6, 161. Moefis id ipsum tribuit:

Comitumque celer mutator equorum

Moefus, et ingentis frenator Sarmata contil.

Sed Sarmatarum eum proprium fuisse morem satis probat, quod ludus Sarmaticus pro defultorio ponitur apud Vopiscum in *Carrino* c. 19. VALES.

Trahentes binos equos] defultorios dictos Sueton. *Caes.* 39. W.

4. *Contexto ponte super navium foros.*] XVII, 5, 2. *ponte contabulato supra navium foros tabulata.* — *Iugulis suis* i. e. vitae imminere. Sic XXIX, 6. *iugulo alicuius intenti dicuntur.* cf. XXXI, 10, 17. W.

6. *Contra Valeriam.*] Id est, e regione *Valeriae*. In *Regio* tamen et Vaticano codice, [et in Colbertino] legitur c c, quod est circa, * quomodo in Tolosano distincte scriptum reperi. * In Editione autem Romana excusum erat, *esse Valeriam*, errore librario- rum, qui eam notam minime intelligebant. Gelenius vulgatae scripturae auctor est. VALES.

Valeriam.] v. ad XVI, 10. et Ind. 1. W.

9. *Ergo haec et similia lenituris.*] Eleganter hunc locum mihi restituisse videor, mutata tantummodo interpunctione. Nam cum in Editione Romana et in *Regio* * ac *Tolos.* * codice legatur, *erga haec similia lenitorts*, non dubitavi quin ita legendum esset ut edidi. Paulo post etiam emendavi: *Duxerit potior cum ceteris Sarmatis*: ubi vulgo legebatur *armatis*. VALES.

Zizais Regalis] e familia Regum. *etiamtum*, hoc adiectum, quod mox regnum ipse adeptus. v. infra hoc capite. *more certaminis* tamquam ad aciem instruxit ad preces. W.

10. *Denique tandem.*] Nil mutandum. Graecis enim et Romanis eiusmodi Pleonasmus sollemnis est: *αὐ πάλιν* — *postea deinde* et similia. — *periculo praestantioris ambiguo* (paullo post potior) dum adhuc dubii essent, quae fors Regalem maneret — *orandi signum diu expectatum monstravit dedit*, exemplo suo praevit. W.

11. *Zinafrum.*] Reinesius: *Sindpertum*; quod verum nomen Germanica lingua putavit. W.

Subregulos.] Subreguli sunt Reges, qui potentioribus Regibus obnoxii sunt: quos etiam *Regulos* vocat Marcellinus noster in lib. 18. c. 2. *Reges omnes, et Regales, et Regulos ad convivium corrogatos.* Ita Sulpicius Alexander in lib. 4. Hist. Marcomerem et Sunnonem Francorum Subregulos vocat, quos etiam Regales ibidem appellat. VALES.

Conditionum sarcina] admodum gravibus durisque conditionibus. Sic sarcina tributorum XVIII, 1. vectigalium XXXI, 6. W.

12. *Usafer.*] Reinesius: USUARDUS — Huis-wardus. Translugarum ultra montes Sarmaticos habitantium. v. Maubert German. p. 516. W.

Quorum plebem arcuit Imp.] In Editione Romana perinde ut in Regio "ac Tolofano" codice legitur, *quorum pl. acrius Imperator:* [in Colbertino, *acrior us.*] Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit. Ego vero cum animadvertissem in lib. 26. cap. vi. ubi legitur, *veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur*, tam Regium exemplar quam Editionem Rom. scriptum habere *hacitus*, hunc locum eodem modo corruptum esse suspicatus sum. VALES.

Plebem] milites, exercitum — ima militum plebs est XXV, 2. — *Discreto consortio*, separatis, qui uno agmine stetissent — *negotium spectaretur*. Proba vox de causis, criminibus excutiendis, diiudicandis. XXII, 3. XVI, 8. W.

13. *Qui cum eorum ritu obliti.*] Is. reorum ritu obl. LINDBER.

14. *Pacem, quam ipse meruit, impetrasset*, more Ammianean aetatis, quae merere posuit pro accipere. cf. XIV, 6. XV, 5. XXIX, 2. cet. Quamquam et Tacitus sic dixit Hist. 2, 37. observante Ernest. qui conferri iubet Casaub. ad Scrr. Hist. Aug. Tom. 1. p. 40. *Illi quoque debere proficere contingere* (nostrum: zu gut kommen) similis locus XXII, 14. *aedificia — emolumentis acrarit proficere debent ex iure.* W.

15. *Sarmatae ut semper Rom. clientes.*] Id benigne intelligendum est: licet enim in Romanos saepe insurrexerint Sarmatae, tamen domiti, et in fidem postea sunt recepti. VALES.

16. *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum et Regum, suspendi a tugulis suis gladios obscurantium; postquam Atraharium impune competerant abscessisse.*] Guntherus Ligurius in libro VIII.

— — poenamque reatus

Adnotos nudis portantes faucibus enses.

Alias, portant cervicibus enses. In Chronico Richerspergensis legitur Epistola Friderici Imper. ad Eberhardum Salzbουργensem Archiepiscopum, data anno 1162. his verbis: *In Kalendis Martii hostes Imperii Mediolanum submota omni simulatione fraudis, qua in prima deditioe dolose nos circumvenit, summa necessitate famis et inediis coacti, ad curiam nostram apud Laudan venerunt, et nudos gladios in cervicibus suis deferentes, et Malefati nostrae reos se esse profitentes, personas, res, ipsamque civitatem absque omni tenore et sine aliqua conditione interposita in nostram potestatem cum plena deditioe reddidere.* Wippo de Vita Chunradi Salici Imp. *Romani qui seditionem*

COMM. IN AMMIAN. I.

T

commoverant, ante Imperatorem venientes nudatis pedibus, liberi cum nudis gladiis, servi cum torquibus vimineis circa colulum quasi ad suspensionem praeparati, ut Imperator iussu, satis faciebant. Galli dicunt la hant au col. Simile quid a Godevenis factum, cum ad Imper. Carolum V. supplices accederent, veniamque delictorum peterent. Funiculus e collo, ritus supplicantium erat, 1. Regum capite xx. Vide Excerpta Legationum ex Petro Patricio, LINDENB. Sed vide praefationem Hadr. Valefii p. LXVII.

Suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium.] Lindenbrogius locum explicaverat e more supplicum, qui evaginatum enseni iugulo admoventes, vel collo laqueis circumdato apparenter; quod contra Hadr. Valefius copiose disputat in Praef. p. LXVII. et ita exponit, ut Sarmatae inhiberi gladios in suam caedem tam sublatos peterint. Quam rōū suspendere significationem non erat, quod tam larga exemplorum nube firmaret: nam ut Ammianum ipsum testem adducam, XVIII, 2. est suspendere remos. Ego vero Lindenbrogio accedere, totumque actum symbolicae malim intelligere, ut Sarmatae reos sese quidem supplicumque dignos professi, fidem tamen in posterum intemeratam ita fuerint polliciti, ut; si eam tamen frangerent, morti se obnoxios esse vellent, idque admoto iugulis gladio obtestarentur. Quae ad firmandam sententiam suam attulit Lindenbrogius exempla, ex medii aevi scriptoribus desumpta sunt, miror tamen, qui factum, ut alterius Ammiani loci immemor fuerit, XXI, 5. *Gladiis cervicibus suis admotis sub execrationibus diris iuravere.* Eundem morem etiamnunc servare Kalmuccos, docuit me Pallas über die Mongolischen Völkerschaften. Th. 1. p. 330. W.

17. *Fatum vinci Principis pot. vel fieri.*] Eodem sensu Claudianus de 4. Honorii Consulatu dixit v. 118.

Largitor honorum

Pronus, et in melius gaudens convertere fata.

Et Procopius in lib. 1. de fabricis Iustiniani initio: τοὺς δὲ βίον ἐπομένους πλοῦτον πεποιθέντες καταγορεῖς, καὶ τὴν αὐτοῖς τῇ ἐπιγεσσομένην βλάβην. Sed omnium elegantissime Pacatus in Panegyrico c. 27. his verbis: *Nullam maiorem crediderim esse Principum felicitatem, quam fecisse felicem, et intercessisse in optas, et dedisse homini novum fatum.* In hanc sententiam inulta eleganter differit Dio Chrysostomus in oratione xxv. Reges esse genios, populorum felicitatis aut infelicitatis auctores, prout eis praefuerint. VALES.

18. *Barbaris omne ius in viribus.*] Idem de Germanis Pompon. Mela in lib. III. cap. 3. *Ius in viribus habent.* LINDENB.

Vicerunt dominos] Sarmatae cum a Scythis bello appeterentur, servis suis arma dederant: qui cum victoriam de Scythis retulissent, adversus dominos arma vertentes, eos suis sedibus deturbarent. Pulsi domini ad Constantinum Aug. confugere, qui validiores quidem militaribus numeris interuit, aliis agros assignavit, ut narrat Eusebius in lib. 4. de vita Const. cap. 6. et amplius trecenta millia hominum mistae aetatis et sexus per Thraciam, Macedoniam, Italiamque divisit, ut est in Excerptis de Gestis Constantini, quae cum Marcellini nostri historici edidimus. (§. 32.) Contigit ea res Optato et Paullino Coss. anno Domini

334. teste Idatio in Fastis, et Hieronymo in Chronico, qui sic ait: *Anno Domini 334. Sarmatae Limigantes dominos suos, qui nunc Arcaragantes dicuntur, facta manu in Rom. solum expulerunt. Sarmatae igitur a servis pulsi, partim ad Rom. partim ad Victo-
halos confugerunt.* VALES.

19. *Ad Victoalos.*] Regius codex [et Colbertinus,] * cum Tolofano, * *Victoalos* habent. A Paeanio, qui Eutropium Graeco vertit, Βικτόαλοι dicuntur. Atque ita, ubicumque Victoalos legis, emendandum censeo. Error natus est ex affinitate litterarum *b* et *h*, quae in Mss. codicibus vix distinguuntur. Sic Abrabarium vulgatae Editiones habebant in hoc libro pro Arabario. Ita enim semper in codice Regio, et interdum in Editione Romana scriptum reperimus. Eodem errore *Eubages* in lib. xv. scriptum erat pro *Euhages*. Eutropius quidem *Pictophalos* vocat in Traiano, sed Mf. Fuldenfis *Victoalos* habet, teste Sylburgio, Hirsfeldensis *Victoalos*, teste Canisio. VALES.

Confundente metu consilia] dubii, ut sit; in angustiis. *ad Pictoalos*, Gothorum partem, Iul. Capitol. vita Marci Anton Philof. c. 14. et 22. ibique Salmas. Eutrop. viii. 2. ubi de dissen-
su Codicum in nomine illius gentis accurate, ut solet, retulit Tzschuckius. Marcomannis plerumque iuncti inveniuntur, v. omni-
no Mannerti German. p. 428. et in Bohemia nostra res suas viden-
tur habuisse. — *Defensoribus obsequi, ut in malis, optabile, quam servire suis mancipiis arbitrati.* Sensus apertus, haereo tamen in *ut in malis, optabile*. Brevius, interor. defungi potuisset Ammianus, si scripisset *magis optabile*; nihil tamen mutò. *Ut in malis*, sc. fieri solet, ut inter duo mala id, quod minus est, eli-
gamus, et *optabile* pro *optabilius* positum, *ro magis* enim saepe Latini, uti Graeci μάλλον omittunt. W.

Quae deplorantes] scil. se tamen non omnino liberos, sed Victoalis obnoxios, ab eorum arbitrio pendere. *recepti in fidem* pro sociis, *poscebant praesidia liberati*, ut defenderentur a quibuscunque dominis. W.

20. *Zizaim Regem iisdem praefecit.*] Non omittenda sunt verba Aurelii Victoris (Caes. c. 42.): *At Iulius Constantius annos tres atque xx. Augustum Imperium regens, cum externis motibus, modo civilibus exercetur, aegre ab armis abest: quæ tyrannide tantorum depulsa, sustentoque interim Persarum motu, genti Sarmatarum magno decore confidens apud eos Regem dedit.* Haec Sarmatarum Regis creatio contigit Datiano et Co-
reale Coss. VALES.

21. *Bregentionem*] Pannoniae urbem, hodie oppidulum Szoe-
ny haud procul ab urbe Comorn. Mannert Germ. p. 742. W.

Fitrodorus] Reinesius: Vihodo-ris, Vihodo-ris, i. e. scien-
tia, sapientia dives. W.

Atque Optimates et Iudices.] De Quadis loquitur Ammia-
nus, et pro Ducibus *Iudices* ponit. Id aptem ex eo manat, quod qui aries vel dux gregis Latinis dicitur, a Graecis appella-
tur προϊος, ἀπὸ τοῦ ἡγῶν: ut ait Artemidorus libri 2 capite 12. Ideoque *Iudex* et *Dux* idem. Sic in hoc loco *Optimates* et *Iu-
dices* iungit Ammianus. Sic cap. 6. libro xviii Ursicinium *Iudi-
cem* vocat. Et in libro xxxi cap. 2. *Alant Iudices* eligunt *ditu-
rno bellandi usu spectatos*. Et seq. cap. Athanaricus, qui Go-

thorum Rex erat, *Thervlingorum Iudex* nuncupatur. OISELIUS. Ergone quia aries dux gregis Graece κριὸς dicitur, ἀπὸ τοῦ κρι-
ναι, a iudicando, ideo Iudaei, Alani, Hunni, alique Barbari, Du-
ces ac nonnunquam Reges etiam suos *Iudicum* appellatione de-
signavere? HADN. VALES.

Iudices] duces militares, vel magistratus civiles, utroque enim
sensu apud nostrum occurrunt. — *Sub gressibus iacuerunt militum*
ad genua provoluti. W.

Educitis mueronibus, quos pro numinibus colunt.] *Hunc ri-
tum etiam inf. tangit, cum de Alanis scribit lib. xxxi. c. 2. §. 23.
Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem
regionum, quas circumveniunt, Praefulem verecundius colunt. Sol-
lemne nempe est, ut per eum quis iuramenti religioni sese ad-
stringat, quem pro Deo observat. Sic Mezentius per dextram et
telum iurabat, et Scythae per acinacem. Apul. de Duo Socrat.
Arnob. advers. Gentes lib. 2. Aimoinus lib. 4. c. 36. *Hoc pa-*
cium sacramento quidem super arma (ut eis mos erat iuranti-
bis) firmatum. *Lucianus in Toxare: (Tom. vi. Bipont. p. 100.)
Μάλλον δὲ πρότερον ὁμῶμαι σοι τὸν ἡμίτερον ὄρκον, ἐπεὶ καὶ τοῦ-
το ἐν ἀρχῇ διωμολογησάμην. Οὐ μὲν γὰρ τὸν ἄνεμον καὶ τὸν ἀνι-
στάην, οὐδὲν πρὸς σε ψεύδος ἔρω. De Danis M. Adamus cap. xxx.
Caesari miserunt gladium videlicet capulo tenuis aureum et alia
multa, pacem firmam ritu gentis per arma iuraverunt. Sed opti-
me Ammiani locum Menander illustrat in Eclogis Legation. pag.
106. Δείσαντες οἱ ἐν Σιγγῶνι, τοῖς ὄρκους γοῦν αὐτὸν (Chaga-
num) ὁμνύειν προσκαλοῦντο, καὶ ὡς παραυτίκα, τοὺς τε Ἀβαρικοὺς
ἄμυνεν ὄρκους, Εἰφος Σπασάμενος, καὶ ἐπαρσάμενος ἑαυτῷ
τε καὶ τῷ Ἀβάρων ἔνεικε παντοίως, εἰ κατὰ Ῥωμαίων τι μηχανώμε-
νος γυφουρὸν βουλεύοιτο τὸν Σάον, ὑπὸ εἰφους ἀνὴρ αὐτὸς τε καὶ
τὸ Ἀβάρων ἅπαν ἀναλωθεῖν φύλον. LINDENB. Locum, quem ci-
tat Lindenbrogius, est libri xxxi cap. 2 citaturque in pari causa
ab H. Vossio ad Pompon. Melam 11, 1, ubi pro *circumveniunt* ex
Vaticano libro produxit *circumcircant*, ut de eo non debuerit
adeo iscere Hadrianus Valesius in praefatione, qua enumerat sua
καταργήματα. OROX. Cf. Gronov. Praef. p. xvii. W.

C A P V T XIII.

Multa et nefaria πολλά καὶ — Sic *multa et aspera* κτλ.,
V. Ciceronem Tusc. v, 34. πολλά καὶ ὀλβία in epigram-
mā Sardanapali expressisse ad verbum, et copula quidem non
recta, *multa et praecleara*, sed neque ipsum aliis locis, neque
in scriptores Latinos sic locutos reperiri nuper monuit Weis-
sius Pleonasm. Gr. p. 188. κτλ.

Erumpentibus liberis.] Ita vocat Sarmatas liberos (ut paullo
post, *liberi terras occupaverunt e regione sibi oppositas*) ad dis-
crimen Sarmatarum Limigantium, qui servilis erant conditionis.
Lib. 29. c. 6. §. 15. *Sarmatas liberos ad discretionem servorum*
rebellium appellatos: quorumque in dominos facinus paullo ante
narravit supra lib. xvii. c. 12. et inf. lib. xix. c. 11. (xxix. 6.)
Sic liberorum Scytharum meminit Herodotus lib. iv. LINDENB.

4. *Parthifcus ternens amnis.*] Plinius Parthiffum amnem nominat in lib. 4. capite 12. *Campos et plana tenent Iazyges: Sarmatae montes et saltus: pulsi ab his Daci ad Parthiffum amnem.* * *Alias Parthiffum amnem;* ut in Editione Parisiensi Nic. Beraldi, quae anno m. d. xvi. prodiit, impressum reperitur. Ptolemaeus in libro III. Τριβύκον appellat, et Iazygas vagos inter Danubium et Tibiscum ac montes Sarmaticos ponit, perinde ac Plinius. Sed in Ptolemaeo legendum est Πατριύκον. Unde et Πατριύκον opidum a fluvio praefluente dictum. Hungari flumen hoc vocant *Tissa*, teste Cluverio libri 3 capite 31.* Est et Artiscus amnis apud Herodotum in 4, 92. quem per Odrýas fluere dicit: sed alius est a Parthifco, cum Parthifcus sit ultra Danubium. VALES. *Parthifcus* (Theifs) Pathiffum nominat Cluver. Germ. 3, 31. monente-Reinelfio. W.

Obliquatis meatibus] quod verbum amat Ammianus in fluminibus xvi, 1. xvii, 4. cet. *Dum solus licentius fluit,* libere vagatur. *Prope exitum* ubi in Danubium effunditur — *Super his* (ἐπὶ τοῦτοις) praeterea amnis potior i. e. Danubius insularem anfractum insulam. aditu (Dat.) officio Parthifci paene contiguum proximum ambiens. terrae consortio separavit, a continenti abscidit. W.

6. *celeritate volucris migrantes*] tumultuatim circumvagantes. W.

7. *Tentabant cum precibus proelium*] inter ipsas preces de proelio cogitabant. W.

8. *Lux excedens*] sol occidens. — *Erectis vexillis* signis motis. W.

9. *Caput porci simplicitas militaris.*] Veget. de Re Milit. lib. III. cap. 19. Agathias lib. II. et ex eo Suid. LINDENB.

Caput porci simplicitas militaris adpellat] milites gregarii, qui ob similitudinem aliquam dare nomina rebus solent. cf. xvi, 6. ubi *vulgaris simplicitas*. De ipsa forma aciei struendae vide Naft griech. Kriegsalterthümer p. 97. et Tab. 2. W.

10. *Incidabat*] Alii libri rectius *caedebat*. — *Abique mortuis*, praeter mortuos. Eodem modo xxv, 1. xxvii, 2. cet. ad formam Graeci *χωρίς*. W.

11. *Semihorae curriculo*] [spatio. Sed Ammianea aetate hic usus curriculi pro partibus temporis erat vulgaris. v. Gothofredi Glossar. Nomic. ad Cod. Theodos. f. h. v. W.

12. *Ad infinitatem obsequiorum venere servillum*] cf. xviii, 10. ubi *infimi et supplices*. W.

13. *Incertam fructu vincendi*] commodis, praedae cupidine. W.

Casa vel trabibus compacta firmiffimis.] Morem hunc etiam nunc Sarmatae aliquo Aquilonares et Alpini populi servant. Trabibus enim aliis super alias locatis domus et casas construunt: uti non omnes quidem, sic multas tamen. Neque aliter priscos illos Germanos, maiores nostros, facitasse verosimile est. De quorum aedificiis sic scribit Herodianus lib. vii. 2. Λίθων μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ πλὴθὺν ὁπταῖς σπάνις, ὕλαι δ' εὐδενέροι· ὅθεν ξύλων οὖσας ἰσχυρείας, συμπληγνύσας αὐτὰ καὶ ἀμύμοντες, σχυροποιούσινται. In Germanorum tamen solo domicilia non pauca ritu Romano

elegantius fuisse constructa, ex Ammian. lib. xvii. c. 1. §. 7. videro licet. LINDENB.

15. *Per elementum utrumque*] ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στοιχείοις, terra marique. Hunc sequioris aetatis usum pluribus exemplis firmavit Dorvillius ad Cbariton. p. 579. ed. Lipf. W.

16. *Navigia tuffa sunt colligi*] ab ipsis devictis hostibus ad indagandos castigandosque trans flumen habitantes. W.

18. *Ad suffugia locorum.*] Vulg. *Sufragia locor. male.* Paullo post: *Adegit suffugia petere latebrarum palustrium.* Lib. xxi. c. 12. *Per impedita suffugia velocitas exemerat pedum.* Ita *refugia, ἀνοδῶν.* Rufinus de Bell. lud. lib. iii. cap. 9. *Machinas et refugia incendunt.* LINDENB.

19. *Picenses.*] Apud Ptolemaeum πικηνσιοι in Moesia superiore ponuntur, a Sarmaticis forte Picensibus profecti. VALES.

Amicenses et Picenses] Dacis adnumerat Mannertus T. iv. Norden; p. 184. alibi tamen se invenisse negans. W.

Talsalorum] qui pars erant Gothorum occidentalinum. vide infra xxi, 3. Eutrop. viii, 2. Mannert Germania p. 427. W.

21. *Utrum oppeterent armis se defenderent, an rogarent pacem, cum utriusque rei et defensionis et veniae impetratae documenta haberent.* *Variae palmae victoriarum,* reliquis victoriarum laetis eventibus. W.

22. *Opum villitas, quam celeritatis ratio furari permisit.*] sarcinas tenues, pecora et suppellectilia, quae raptim colligere poterant. W.

23. *Sedittonibus*] h. l. opponuntur *sedibus fixis*, sunt ergo proprie et ad Etymon vocis accipiendae pro *seitionibus*, mutandis domiciliis, ut denuo emigrare cogerentur. — *Ut congruo docebitur textu.* v. infra xix, 11. W.

24. *Tutela*] securitas. *Exsules populos a servis olim expulsos Liberos Sarmatas.* Regem Zizain, c. 12. W.

25. *Tali tactu recte factorum* (διορθωμάτων) his una serie praeclare feliciterque gestis. W.

Militarique consensu secundo Sarmaticus.] De veritate huius loci dubium nullum esset, ni ipse Constantius aliud iniquo videretur, in militari, quae mox sequitur, allocutione, dum ait: *Postremo ego quoque hostilis vocabuli spoliū prae me fero, Secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes mihi, ne sit arrogans dicere, merito tribulstis.* Ut sane hic quoque legendum sit, *militarique consensu Secundus Sarmaticus appellatus.* Qui tamen an recte Secundus Sarmaticus dicatur, ipse viderit. Nam ob victorias contra Sarmatas et ante Constantium M. Antoninus Philosophus, et Aur. Antoninus Ballianus Impp. alique Sarmatici quoque dicti fuere, ut ex Historiae Augg. Scriptoribus, et Nummis veteribus constat. LINDENB. Mento Constantium secundo (vel secundum) Sarmaticum dici Valefius in Praef. p. lxi. credit propterea, quod his Sarmatas proelio superaverit; idque infra ad finem huius capitis firmatur. Possis etiam secundo ad consensum trahere, sed Valefii sententia probabilior. W.

Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum.] Ex vocabulis gentium subactarum victores nomina sibi indidisse, nemo non

novit. Hinc enim Africanus ab Afris, Germanicus a Germania, Franciscus a Francis, alii ab aliis populis appellati. *Themistius Euphrada Orat. 10. pag. 246. de pace ad Valentem Imp. ἀντιμνησκόμεαι δὲ, ὅτι τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων ὁ μὲν τις ἀρχαῖος ἐπικλήθη, ὅτι τὴν ἑλλάδα ἀνάστατον ἐποίησε· μακεδονικὸς δὲ τις ἱταγος, ὅτι τὴν μακεδονίαν ἔρημον καὶ ἀόκητον. *Hinc Vararanes Saporis filius Persae (nam et apud Persas hic mos observatus) Cermasas dictus fuit, ab eius nominis gente derivata. Agathias lib. IV. pag. 311. Οὐαραράνης ὁ παῖς, ὅς δὲ καὶ κερμασαὶ ὀνομάζετο· τῶν δὲ τοιούτων ἐπικλήσεων ἡ αἰτία ἤδη μοι εἴρηται· καὶ γὰρ κέρμα ἔθνους τυχὸν ἢ χώρας ὑπᾶρχεν ἐπωνυμία· ταύτης δὲ τῷ πατρὶ τοῦ οὐαραράνου δεδορυγμένης, εἰκότως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτίησας, καθά που πρότερον καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὁ μὲν Ἀφρικανὸς τυχόν, ὁ δὲ Γερμανικὸς, ὁ δὲ ἐξ ἄλλου τοῦ γένους νενικημένου ἐπικλήθη. LINDENBR.

ore omnium favorabilis] cui omnes uno ore favebant. XXIII, 5. est: studio concordiae cunctorum favorabilis. W.

26. Correximus] recte, fortiterque fecimus, XVI, 1. XXV, 4. extr. XXX, 7. — Prudenter consultis prudentibus consiliis, sed ingratum ad aures consULtis exULtat? perFULtabat se uno tenore excipientia. W.

28. Vere adulto] aetate appropinquante. Sic ver pubescens XXVII, 5. XXX, 5. Arripimus negotiorum moles celeriter aggredi sumus, quo significatu verbum arripere saepius in Codice Theodosiano usurpatum legitur. Calceatis devastatis. Inter repugnandi minaces anheliitus minas, quae vix spiritum ducere permitterent. Cf. anhelantes alius sed imbelles XXXI, 7. Adfusi sunt vestigiis pedibus Augusti, veniam orantes. W.

29. His sequestratis] compositis. Macrobius in primis hoc verbo utitur, ad quem vide Zeunium p. 765. W.

30. [Zizain praefectus Liberis.] In codice Colbertino Zizam dictum reperio, et cap. XII. supra Zigaim Regem: sicut Rumorem Subregulum Sarmatam: quem Rumonem alias cap. eod.] HADR. VALES.

Plus aestimantes creare, quam afferre barbaris Regem.] Artes hae sunt, quibus paullatim animi devicti emolliuntur, ut perditae libertatis iacturam facilius ferre discant. LINDENBR.

*Plus aestimantes creare quam afferre.] Legendum videtur quam auferre, *) vel abferre. VALES.

31. Sufficiens ex hostibus captivi.] Placet scriptura Regii exemplaris, in quo legitur, vobis abunde sufficiet ex hostibus captis. Nam Constantius hoc secundum huius expeditionis praemium esse dicit, quod militibus Romanis ex Sarmatarum captivis mancipia abunde sufficiant. Magnas enim opes ex pauperum hominum praeda sperari non debuisse, et sibi superesse thesauros ait, quibus milites suos locupletet. Ceterum captivi tunc inter milites dividebantur, quos milites deinde mercatoribus divendebant. Dio

*) Sic iam ante Valesium Gruterus, v. Gronovii Praef. p. XXX. W.

in fine lib. 51. καὶ οἱ ἀρχιμάλῳτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν: et Themistius in Orat. 17. et Tarquinius apud Dionysium Halic. in lib. 4. c. 50. VALES.

33. *Secundi Sarmatici cognomentum.*] Mallem *secundo Sarmatici*. Sic supra Marcellinus dixerat: *Militarique consensu secundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum*. hoc est, δις σαρματικός. Sic enim in Edicto Maximiani Galerii apud Eusebium in lib. 8. Hist. αὐτοκρατορὶς Καίσαρ Γαλῆριος Μαξιμιανὸς δις Καρπῶν μέγιστος, ἐξάκις Ἀρμενίων μέγιστος, etc. Id est: *Secundo Carpicus Maximus, sexto Armeniacus Maximus*. Constantius igitur victoriam de Sarmatis iam antea retulerat; sed quando, incertum est. VALES.

34. *Demumque ex usu testata.*] In Regio [et in Colbertino] exemplari legitur *dmque*. Scribendum igitur est: *Deumque ex usu testata, non posse Constantium vinci*. Quod confirmatur ex lib. 24. c. 1. *Impetrabilem Principem superari non posse, Deum usitato clamore testati*. Et ex lib. 26. c. 7. *Testati more militiae Iovem, invictum Procopium fore*. Huiusmodi autem erat exclamandi formula: *Tu scis, Iupiter: Constantius vinci non potest*. Ita apud Lampridium in Diadumeno c. 1. milites acclamasse dicuntur: *Tu scis, Iupiter: Macrinus vinci non potest*. *Tu scis, Iupiter: Antoninus vinci non potest*. Quibus in locis, *Tu scis*, idem valet ac *Testis es*; ut apud praecipuum Poetarum non semel legitur, ἵστω Ζεῦ: et ἵστω Ἀπολλοῦς υἱέ, apud Apollonium in lib. 2. Argon. denique apud Pollucem in sacramento epheborum Atheniensium, quod relatum est in eius lib. 8. sect. 106. ἱστορίαι θεοὶ ἀγροῦλοι, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θάλλω, Αὐξώ, Ἡγεμόνη. Id est: *Testes sunt Dii agrauli, seu agrestes, Enyalius, Mars, Iupiter, Thallo, Auxo, Hegemone*. Sunt autem Auxo quidem et Hegemone Charitum apud Athenienses nomina: Thallo autem Horarum unius, ut docet Pausanias in Arcadicis et in Boeoticis ix. 35. τιμῶν γὰρ ἐν παλαιῷ καὶ Ἀθηναῖοι χάριτας Αὐξώ καὶ Ἡγεμόνην· τὸ γὰρ τῆς Καρποῦς ἐστὶν οὐ χάριτος, ἀλλ' ὥρας ὄνομα· τῇ δὲ ἱέρειά τῶν ὥρῶν ἵμνουςιν ὁμοῦ τῇ Πανδρόστῃ τιμᾶς Ἀθηναῖοι, Θάλλω τὴν θεὸν ὀνομάζοντες. Apud Hyginum quoque in fabula 183. Horarum nomina haec sunt. Auxo, Eunomie, Pherusa, Caria, Odice, (lege Carpo, Dice) Euporie, Irene, Orthesie, Thallo. *Clemens in Protreptico: Αὐξώ τε καὶ Θάλλω αἱ Ἀττικαί.* Et haec ad explicationem loci obscurissimi obiter sint dicta. VALES.

Ex usu testata non posse Constantium vinci.] Ad solennes acclamationes haec verba pertinent; qualis confimilis plane etiam illa est apud Lamprid. in Vita Diadumeni c. 1. *Iupiter O. M. Macrino et Antonino vitam. Tu scis Iupiter! Macrinus vinci non potest. Tu scis Iupiter! Macrinus vinci non potest*. LINDBER.

Sirmium cum pompa triumphali.] Hunc Constantii triumphum memorat simul ac deridet Iulianus in Ep. ad Athen. p. 513. VALES.

Militares numeri] legiones. *Remearunt sedes*. Omissum ad, uti Virgil. Aen. xi, 795. Stat. Sylv. iii, 5, 12. Apul. Met. vii. post init. Adhuc xix, 9. remearunt ad sua. W.

CAPUT XIV.

1. *Isdem diebus Prosper, et Spectatus.*] Spectatus ex legatione Perlica redierat ante ruinam Nicomediae, ut patet ex Epistola 321. quam Libanius de Spectati reditu scribit ad Aristaeonem, qui eo terrae motu interit: quam quidem Epistolam supra retulimus. Itaque haec ante cladem Nicomediae locari debebant. Eadem incuria paullo supra dicta sunt, quae de Bassi Praefectura posuit: quem ex allata Inscriptione constat sequenti anno, hoc est, Eusebio et Hypatio Coll. decellisse. VALES.

Ut supra docuimus] Cap. 5. *Ctesiphonta* quae regia tum erat Persarum. *Rebus integris*, ut omnia eodem statu, quo tum essent, persisterent, h. e. uti paullo post: *ne super turbando Armeniae vel Mesopotamiae statu quidquam moveretur.* W.

2. *Lucillianus.*] Is videtur esse, cui summam belli contra Persas gerendi mandatam esse a Constantio scribit Zosimus in lib. 2. c. 45. cum is Gallum Caesarem in Orientem mitteret: et quem in lib. 3. c. 8. scribit, Nisibin a Sapore obsessam defendisse. VALES.

Lucillianus Comes] Domesticorum. XIV, 11. et Ind. 1. — *Nodo violentae necessitatis adstrictus ad purpuram accipiendam coactus, ad res confurrexit novds v. xxvi, 5—10.* W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVIII. C. I.

1. *Eusebium atque Hypatium fratres sublimabant vocabula Consulum.*] Admodum sublimiter! Contextis successibus, pluribus, ubi alius alium exciperet. — *sequestratis omillis.* W.

Ne quem.] Forte ne quam scilicet provinciam. GRON.

Praesumeret] sibi arrogaret, raperet. cf. xxiii, 5. *Versarentur in medio*, omnibus se immiscerent negotiis, dominarentur. W.

2. *Ipse iurgia dirimens.*] Hoc erat institutum Caesaris Iuliani: de quo Mamertinus in gratiarum actione sic dicit: *Aestates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit.* Et Libanius in Orat. lincebri. VALES.

Indeclinabilis iust. iniust. distinctor.] Hic Marcellinus noster aparte graecissat. Indeclinabilem enim posuit pro eo quod Graeci dicunt ἀκλινῆ: quo sensu Nicolaus Damascenus de vita sua, p. 422. Editionis nostrae dixit de seipso: πρὸς γὰρ μὴν τὸ δικάζειν οὕτως ἀκλινῆς καὶ ἀνώνυμος. *Vox erat illius aevi, qua vitur etiam Rufinus in libri vi. Hist. Eccles. capite 7. de Narcisso loquens. Cum esset (inquit) constantis animi, et iustis rectique indeclinabiliter tenax. VALES.

Iustorum iniustorumque distinctor.] Sic xxviii, 4. *iustorum distinctor et arbiter plenus.* cf. et xxii, 3. in quibus omnibus locis Savaro ad Sidonium p. 131. legi iubet *distinctores*, quod discingere illa aetate dixerint pro dirimere. W.

3. *Acta.*] Post hanc vocem Wakef. in Silv. Crit. P. iv. p. 202. excidisse putat alia. W.

4. *Pro tribunali palam admissis volentib. audiebat.*] Id est, levato velo, ut loquuntur Impp. in lege ult. Cod. Th. de naufragis. Velum enim pro foribus Secretarii positum erat, quod si reductum erat, seu levatum, omnes ad audiendum admitti posse significabat: sin erat adductum, neminem praeter consilium admitti fas erat. Adducebatur autem fere in criminalibus causis, ubi de capite hominis agebatur, quo iudex attentius ac maturius cum consilio deliberaret, ut docet Basilus in Ep. 79. ad Eustathium Sebast. εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφίλκονται τὰ παραπράγματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν περικείμενων σκέψιν καὶ πολλὴν ἐνσχολάζουσι χρόνον, etc. quem locum imitatus esse videtur Clemens lib. 2. Const. Apost. cap. 52.

Idem testatur Chrysostomus Homilia 43. in Matthaeum: ὡς περ οἱ δικαστὰι ὑπὸ παραπετάσματος καθεζόμενοι κρίνουσιν. Contra in publicis iudiciis velum levare solebat: ut idem docet Homilia 57. in Matthaeum: καθάπερ γὰρ τοῖς δικασταῖς, οὔτ' ἂν δημοσίῃ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρυστάτες, πᾶσιν αὐτοὺς δεικνύουσιν. VALES.

Palam admissis volentibus] quibuscunque (βουλομένοις). W.

Confutari] convinci, xiv, 9. xvii, 9. — *Delphidius* huic oratori Ausonius carmen dedicavit 195. ubi vido Floridum p. 142. Ob vehementiam etiam et acerbiter exagitat Appuleius in Aemiliano. W.

Et quis, ait, innocens esse poterit.] Hoc egregium Iuliani Caesaris responsum refertur etiam a Zonara in Annalibus: cuius verba, quia sunt Marcellini verbis simillima, hic apponenda duxi: ποτὲ γοῦν δικάζων τῶν κελοφίται κατηγορουμένων καὶ τὴν κλοπὴν ἀγνοούντων, ἐπεὶ ὁ κατήγορος, τίς. ἔφη, βασιλεῦ, ἐπ' ἐγκλήματι δίκην ὑπόσκη, εἰ ἐξ ἀνθρώπων ὠφελοῖντο οἱ αἰτιώμενοι; ἐκεῖνος ἀνθυπεκρίνατο· καὶ τίς ἔσται ἀναίτιος, εἰ ἐλάττων ἀνευ πιστεύοντο οἱ κατήγοροι. *Eadem leguntur apud Iohannem Antiochenum in Excerptis nondum editis περὶ ἀρχαιολογίας: ubi Νομμερανός dicitur is, quem Marcellinus noster Numerium vocat.* VALES.

C A P V T II.

1. *Rumore praecurso.*] Ita et xliii, 2. W.

2. *Hartobaudem*] sine dubio Alamannum natione. *vacantem Tribunum*, v. Ind. ii. v. Vacans. *Hortarium regem* de quo vide ad xvi, 12. init. Pacem pepigerat cum Iuliano xvii, 10. W.

3. *Implendum*] agendum, xiv, 1. xxx, 8. W.

Annona a Britannis sueta transferri.] Zosimus lib. iii. c. 5. (ubi v. Heynium p. 636. W.) Ὀκτακῶσια κατεσκευάσθη πλοῖα (Iulianus Imp.) μείζονα λίμβων· ταῦτά τε εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας κομίσσεται σίτον ἐποίει· καὶ τοῦτον τοῖς ποταμίῳις πλοίοις ἀσάγειν διὰ τοῦ Ῥήνου παρασκευάζων, τοῦτό τε ποῖων συνεχίστατον, διὰ τὸ βραχὺν εἶναι τὸν πλοῦν, ἤρκει τοῖς ἀποδοτέσι ταῖς οἰκίαις πόλιν εἰς τὸ καὶ τροφῇ χρῆσθαι, καὶ σπεῖραι τὴν γῆν, καὶ ἄλλαι ἀμνητοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. Iam olim ergo hac laude celebris Britannia, quod et annona in proprios usus sufficiente abundet, et frumentarium auxilium populis etiam longissime distans suppeditet. LINDENBR.

Annona a Britannis sueta transferri.] Hanc Britannicae annonae transvectionem Iulianus multo quam antea faciliorem reddidit. Nam cum fere omnes onerariae naves ad annonam hanc transvehendam comparatae, metu barbarorum mare infestantium subductae computruissent, paucaeque admodum navigarent, quibus in portu exoneratis, inde annona vehiculis transportabatur: quod quidem maximo damno ac sumptui Gallis erat: Iulianus plures quam antea naves fabricavit, utque annona lembis per flumen Rhenum ex Britannia insula subveheretur, prout olim fieri solitum erat, sollicito providit, ut narrat Libanius in Orat. funebri ad hunc annum (Reisk. 549.) et Zosimus in lib. 3. c. 5. et ipse Iulianus satis ambitiose

in Epist. ad Athenienses. (Spanh. p. 379.) De Britannicae annonae transvectione loquitur etiam Eunapius in legationibus. χαρίζων γὰρ μὴ βουλευμένων ἀδύνατόν ἐστιν τὴν ἐκ τῆς βρετανικῆς νήσου εἰσπομπὴν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπίμπασθαι. *Vide Cluverium in libri 2. de Germania capite 26. VALES.

4. *Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimae.*] Edidimus locum, ut vulgo legitur, licet de vitio valde suspectum: neque a Ml. auxilii quidquam, in quo sic scriptum: — *Castra Herculis, Quadriburgi unius Tricesimae.* Editio Steph. *Quadriburgum Stricentium.* Emendare conati sunt viri docti; quorum tamen diligentiam potius, quam successum laudo. Et hactenus verosimilia dixisse videtur Petr. Divaeus Antiquitat. Belgicar. cap. XIX. LINDENB.

Castra Herculis.] Urbem hanc intelligit Libanius in Orat. cit. his verbis (Reisk. p. 550.): ἀλλὰ κατέβαινε μὲν ἐν' αὐτὸν ἑκατόν πόλιν δὲ ἡράκλειαν ἡρακλίου ἔργον ἀνέστη, τὰ πλοῖα δὲ εἰς τὸν ᾠήον εἰσῆλθες. Eiusdem mentio fit in Tabula Itineraria Peutinger. Carvone 13. *castra Herculis* 8. *Noviomago* 10. Hanc etiam intelligere videtur Stephanus Byzantius, cum scribit, Ἡράκλειος τριτὴ Κελτικῆς. VALES.

Castra Herculis] munimentum ad Rhenum, Mannert Gallia p. 217. *Quadriburgium* (Schenkenfchana Wessel. ad Itiner. p. 370. Mannert p. 218.) *Tricesimae* eadem quae alias Colonia Traiana, (Kellen) postea vero, quia Legio xxx. ibi in praesidio fuit, *Tricelinae* dicta, Mannert p. 219. — *Novesium* (Nuys) Wesseling p. 255. *Bonna* (Bonn) *Antunnacum* (Andernach) Mannert p. 223. et *Bingio* (Bingen) urbs iamiam Tacito Hist. iv, 70. memorata, Mannert p. 224. W.

5. *Post haec impetrata*] his ita effectis, XIX, 6. *Utilitati publicae obedisse*, impetrata secisse, ut reip. confulerent. W.

Non rectoris amore. Romanis, etc.] Sic primus hunc locum Gelenius emendavit, audacter satis. Nam in Mss. deest negativa particula, et *Romanos* legitur, non *Romanis*. Equidem initio, quid sibi vellet haec Mss. lectio, videre non poteram. Adeo saepe veritas in oculos nostros incurrit, nec advertitur tamen. Tandem vero animadverti elegantem in scripta lectione sensum esse: *Idque claris indiculis apparet, utilitati publicae metu barbaros obedisse, rectoris amore Romanos.* Est igitur antithesis Barbarorum et Romanorum: Barbaros metu, Romanos amore Caesaris paruisse dicit: quod sequentia manifeste evincunt. Subiicit enim, *Reges ex pacto, etc.* quod refertur ad Barbaros: deinde et *auxiliarit milites, etc.* quod ad Romanos referendum est. VALM.

6. *Aedificiis habitis*] materias XVII, 10. W.

Et auxiliarit milites.] Plerique, ut ait Vegetius in lib. 2. in auxiliis sellinant militiae sacramenta percipere, ubi et minor sudor et maturiora sunt praemia: vitantes laborem in legionibus militandi, ubi graviora arma, plura munera, severior disciplina. Ex quo patet Romanos complures in auxiliis militasse. Auxilia tamen initio de alienigenis dicebantur, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Latina p. 24. ed. Scalig. 1581. *Auxilla*, inquit, appellantur ab auctu, cum accesserint qui adiumento essent alienigenae. Et ita quoque Festus Pompeius. At Suidas αἰξία derivat ἀπὸ τῆς ὀξύτης τῆς βοηθείας. Sic enim apud eum in v.

φίλος vetus scriptor loquitur: αὐξίλια δὲ οἱ ἑκατοῖ τὰ τοιαῦτα τίλη προσαγορεύουσι, τὸ τῆς βοηθείας ὄξυ καὶ εὐκίνητον περὶ τὰς χρείας οὕτω προσαγορεύοντες. VALES.

Quinquagenarias longioresque materias.] *Quinquagenarias materias* dixit, id est, trabes et arbores valde magnas, ut *centenariae* rofas Tertull. de Corona militis cap. 14. et *centenarias naves* Lamprius in Alex. Severo c. 39. (ubi vid. Interpretes. W.) *Pecunias maiorinas vel centenarias* L. 1. C. Theod. Si qui scun. conflav. LINDENB. Cf. Salmf. ad Scriptu. H. A. Tom. 1. p. 450. W.

Quinquagenarias longioresque materias.] Id est, trabes quinquaginta pedum longitudine. Sic Vitruvius in lib. 8. cap. 7. fistulas quinquagenarias dicit, quarum scilicet lemma quinquaginta digitos lata esset. Aliter Plinius quinquagenarium thoracem, et quinquagenaria ac centenaria pondera dicit in lib. 7. cap. xx. Tertullianus de Pallio promullidem quinquagenariam; Lamprius in Elagabalo c. 19. vasa centenaria: id est quinquaginta pondo, centum pondo. VALES. Haec apprimo conveniunt, quae cum solidiore fundamento elaboravit pater libro 1 Pecuniae vet. cap. 3. GRON.

7. *Lupicino.]* Hic primum occurrit. Severi Magistri equitum, sed inefficacis XVII, 10. — *Inclivitas* insolentia, licentia. cf. XXIX, 5. W.

9. *Ne pacatorum terrae corrumperebantur.]* Idem refertur a Libanio in Oratione funebri (Reisk. p. 551.): ὁ δὲ ἐχέουσι τὴν τῶν ἐσπόνδων παρεΐων, ὅπως μὴ δι' αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πολέμιους ἰὼν, ἀνάρχη τι βλάβη. Progrediebatur itaque foederatorum agros praeteriens, ne per eos in hostem transiens, quidquam necessario vastaret. VALES.

Ne pacatorum Suomarii, de quo vide ad XVI, 12. init. adscripta, terrae corrumperebantur, vastarentur. W.

In locum ad comp. pontem.] Ante haec verba videtur quidpiam deesse in hunc fere modum: *Iri* igitur placuit in locum, etc. Vel sane scribendum est *iri in locum*, et ita nihil deerit. Atque hanc emendationem confirmat Libanius in Orat. cit. (Reisk. 1. p. 551.) ὡς γὰρ βαδίζων καὶ περισκοπῶν τὴν ἀντιπέραν ὄχθην, κατείδεν ἐπὶ καιρὸν τόπον, οἷον κατασχεθὲντα παρέχειν ἀσφάλειαν τοῖς κατειληφούσι, πλοῖά τινα καὶ μοῖραν τῆς δυνάμεως μικρὰν ἀφανῶς ἐν κοίλῃ τῇ τῆς οἰκίας ὄχθῃ χωρὶς καταλιπὼν, αὐτὸς τε ἐπορεύετο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἠνύκαζεν ἰσὴν πορείαν χωρεῖν. Nam cum progrediens et adversam ripam circumspiciens, locum vidisset opportunum, qui occupatus securitatem praestare posset: navigia aliquot et milium exiguum manum in valle quadam Romanae ripae proxima occultavit: et ipse incedens, hostes quoque simul incedere coegit. VALES. *Iri* pendet a praecedente suaserat. W.

11. *Caesar ceritis imperavit Tribunis]* ut cum singulari militum manu alio loco flumen traicerent, eoque in fraudem inducerent hostes, donec ipse cum toto exercitu transiret. W.

12. *Et collecti nocte provecta.]* Libanius post ea quae proxime citavi, subiicit: ἐπὶ πέραν δὲ στρατοπεδουσάμενος τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐκείνοις σημαίνει διαπλεῖσσαι κρατήσας τοῦ χωρίου. καὶ οἱ μὲν πεισθέντες ἐκράτουν· οἱ δὲ ἀναστρέψαντες ἐξεύγιστον, ἐρμώμενοι τε ἐξ οἰκίων καὶ τελευτῶντες εἰς τὸν κατειλημμένον. Sub

vesperam autem castra metatus, militibus iis quos occultaverat, signum dedit, ut tralecto flumine locum occuparent. Atque illi quidem imperata facientes locum occupant. Iulianus vero cum suis reversus eo unde discesserat, pontem iunxit a Romana ripa ad locum qui erat occupatus. Haec Libanii verba clarius quam Marcellini nostri narratio, strategema illud Iuliani explicant: VALES.

Lusoriae naves] ad observandos hostes inprimis adhibitae. v. ad xvii, 2. — *remi suspenderentur inhiberentur*. W.

Dum hostes nostrorum ignes observant.] Saepe hoc strategemate viri bellatores usi, ut iam olim ad Historiam Longobardicam notavi; multaue eius exempla apud Polyænum aliosque Scriptores pallim occurrunt. LINDENB.

Adversas perrumpere limitis ripas.] Dubitat Ernest. an legendum sit e MSS. *nulites*, quamquam defendi lectio vulgata possit simili loco xxiv, 8. ubi *rupti riparum termini*. W.

13. *Hortarius rex nobis foederatus*] xvii, 10. non novimus quaedam, non quod fide delciscere vellet, sed amicus finitimis quoque suis et popularibus. Reges imperantes Regales regum filios et agnatos Regulos subregulos. W.

Epulis adusque vigiliam tertiam more gentili extentis.] Hoc est, quod Tacit. de Germanis scribit c. 22. *Diem noctemque continuare potando nulli probrum*. Vid. Eclogas Legat.* LINDENB.]

Ullo genere] ullo modo, quod et libri nonnulli habent. Sed nihil mutandum, est enim iterum xxxi, 5. — *Quo dubius impetus trufit* quo forte fortuna per trepidationem abriperentur. W.

14. *Pertuntur in pedes*] in fugam. *In barbarico*, sc. solo vel agro, quod omittunt illius aetatis scriptores. Cf. xvii, 12, 21. xxvii, 5, 6. Vid. Cellar. et Tzschuk. ad Eutrop. vii, 9. W.

15. *Saeppimenta fragillum penatum*] casarum misellarum, ruinasque minantium. W.

Ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen.] *Ditmarus lib. 6. cap. 68. *Palas a Treverensibus contra Regem firmatur.*†) Ab hisce nominibus Principem Palatinum appellationem summisse, multi hactenus falso sibi persuaserunt, quorum errores erudite corrigit Vir Cl. Marq. Freherus Origin. Palatin. cap. 2. LINDENB.

Ubi terminales lapides.] Glossar. *Ὁριαῖος λίθος*, terminalis lapis. *Ὁριοῖον*, terminus, limes, terminatio. *ὄρος ἐπὶ χώρῃς*, terminus, finis limitum, hoc terminatum. Dionys. Halicarn. lib. 11. pag. 133. *λίθος ἐπὶ τοῖς ὄροις*. Sic lib. xxxi, 4. *plagae terminales*, id est, terminis et limitibus regiones confines. Tertull. de Ieiuniis cap. xi. *Palas terminales figere*.* LINDENB.

Capellatium vel Palas, ubi terminales lapides Alamannorum et Burgundiorum confinia distinguebant, qui duo populi de salinis in illa regione sitis saepe decertabant. xxviii, 5. Ex his igitur, quo referendum sit Capellatium vel Palas, facile intelligitur. Est nempe, quae sententia est Mannerti Germ. p. 295. cuius ipsa verba dedi, munimentum Romanorum, quod etiamnunc Pfälz-Pohlgraben nominatur. Quod si sumas, duo tantum sunt loca,

†) Cf. Valef. Praef. p. LXX. W.

quo confinia Alamannos inter et Burgundios poni possint, vel Schafnaburgum ad Moenum, vel in terris Hohenlohicis. Ad utrumque pertinuit vallum Romanum, ab utrisque haud procul absunt Salinae, septentrionem versus *Kissingae* ad Salam Franconicam, meridiem versus *Halae* Suevorum, quae posterior magis placet Mannerto, ideo, quod Sala remotior a Schafnaburgo sit, quam ut de Salinis oriri lis potuisset, si fines ad hanc urbem fuissent. — Sed operae pretium est, Mannertum ipsum adire, qui totam, in qua nunc versamur, Iuliani expeditionem egregie illustravit. Mül-lero in Gesch. d. Schweiz Abtheil. 1. p. 78. *Capellatium* est *Ziegenhayn*. De *Burgundis* vide infra XVIII, 5. W.

[*Macrianus*] de quo plura vide in Ind. 1. et *Harioaudus* fratres utrique e regione Moguntiae, orientem versus. W.

16. *Vadomarius*] rex terrarum, quae contra *Rauracos* nostra Briegovia continentur. Iam antea mentio eius facta XIV, 10. mentio porro fiet. v. Ind. 1. Ex omni narratione Ammiani colligit Mannertus p. 294. Iulianum per terras, quae nunc Principi Hassio-Darmstadtensi parent, perque Palatinatus partem progressum fuisse. W.

[*Scriptis Constantii principis — adlegatis.*] „Hae sunt litterae privatae, quae dicuntur *adlegari*; nam homines quidem privato consilio *adlegantur*, publico *legantur*, unde *legati* dicti sunt.“ Ernestius. W.

[*Leniter susceptus est, ut decebat.*] Duas ultimas voces addidi, quae in Editionibus deerant. In Regio quidem codice [et Colbert.] „ac Tolos.“ perinde ut in Editione Rom. legitur: *Suscep- tus est: ducebat, etc.* In Florentino Mf. scriptum erat *dicebat*. [Potest legi etiam, ut conducebat.] VALES.

18. *Urto, Ursicino et Vestralpo*] De his v. ad XVI, 12. init. adscripta. — Interim nunc quidem non statim responderi poterat. W.

19. *Conditionum similitudine*] iisdem legibus. — *festinatum est maxime*, ante omnia urgebatur. W.

C A P V T I I L

1. *Caelestis corrigi cura.*] Eodem sensu *caelestis oraculum*, L. 10. C. de assessor. L. 5. C. de iurisd. omn. iud. *caelestis litterae*, L. 3. C. Theod. ad L. Corn. de falso: *caelestis indulgentia*, L. 4. de calc. coctor. *caelestia statuta*, L. 3 de stud. liberal. *caeleste praeceptum*, Gesta purgat. Caeciliani et Felic. pag.

27. LINDENB.

[*Barbationis pedestris militiae rectoris*] in locum Silvani XVII, 6. cf. omnino Ind. 1. W.

[*Examen apes facere perspicuum; superque hoc prodigiorum gnaros consulenti, etc.*] Plinii verbis haec interpretanda sunt, lib. XI. cap. XVII. *Apes ostenta faciunt privata et publica, uva dependente in domibus templisque, saepe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suavitatem illam praedulcis eloqui portendentes. Sedere in castris Drusi Imp. cum prosperissime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam*

perpetua Haruspicum conjectura, qui dirum id ostentum existimant semper. *Quid uva hoc loco, et Iuvenalis ostendit, et Varro de Re Rustica lib. 3. c. de Apibus. *Iuvenal. Satyr. XIII, 67.

*Sollicitus, tamquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longa confederit uva
Culmine delubri.*

Unde cum Callini examen apium ingens in foro confedisset, aliudque in templum Aesculapii convolasset, inter prodigia relatum fuit. Livius lib. XXVII. (item XXI, 46. W.) Dio lib. XLVII. 2. Vid. Cicero de Harusp. Respon. Virgil. lib. VII. 64. Val. Max. lib. 1. cap. 6. LINDENBR.

Discrimen magnum portendit] Malum omnino omen habitum, si qua apes confedisset. vid. praeter Plinii locum a Lindenbrogio allatum Iul. Capitol. in vita Antonini Pii c. 3. et Iulius Obsequens passim. W.

Fumo pelluntur et turbulento sonitu cymh.] De fumo certum est; et hodie in eximendis favis adhibetur. *Pallad. de Re Rust. lib. 5. c. 8. *Scholiast. Apollon. Rhod. lib. II. n. 7. ad illum vers. (153.) — — — λεγνόμεναι — — — καπνῷ τοῖς φόμεναι ἐπιπλέον τῷ λεγνόμεναι καὶ σποδόμεναι καπνῷ καπνιζόμεναι ὑποχωροῦσι (αἱ μέλισσαι) τῶν σιμῶν. De sonitu etiam constat: sed turbulentus ille sit oportet, unde inimica et echo est resultanti sono, quod pavidas alterno pulsat ictu. Plin. lib. II. cap. 19. Alioquin gaudent plausu atque tinnitu aeris, eoque convocantur, ut idem ait lib. eod. cap. 20. Varro de Re Rustica lib. III. cap. 16. Virgil. Georg. IV. *Virgil. Aeneid. 12, 589.

*Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro:
Illae intus trepidae rerum, per cerea castra
Discurrunt.**

Claudian. Panegy. VI. Consul. Honorii V. 259.

— — — *Cybeleia quassans
Hyblaeus procul aera senex, revocare fugaces
Tinnitu conatur apes, quae sponte relictae
Desistere favis.* LINDENBR.

2. *Vanitate.]* inconsiderantia, dementia. Vanus et demens junguntur XVI, 11. W.

Ancilla adscita notarum perita.] Vid. Notas in Val. Probum et reliquos rei notariae Scriptores. LINDENBR.

Notarum] artis occulte scribendi, κρυπτογραφίας. Quam e patrimonio Silvani possederat quae ex familia Silvani in suam transierat — despecta, missa, repudiata. W.

3. *Reversis omnibus e procinctu]* h. e. literis et Assyriae et Barbationis ex castris, ubi tunc versabatur Barbatio, reversis. Quod tamen non placet. Ammianum *procinctum* de expeditionibus bellicis usurpare non ignoro, idem tamen ego, cur Barbatio literas uxoris remiserit, non video. Malim de scholis Palatinis, omninoque aulicis intelligere, nocte ingruente domum reversis. — *Arbationem, magistrum equitum.* W.

5. *Ex Primicerio Protectorum Tribunus.]* Primicerius Protectorum is est, qui Princeps est in Schola Protectorum: cuius mentio fit in lege 9. Cod. Theod. de Domest. et Prot. Sic etiam

etiam inter Protectores Domesticos erat quidam Primicerius, ut legitur in eodem titulo. Marcellinus noster in lib. 25. c. 5. §. 4. *Io-
vianus eligitur Imperator, Domesticorum ordinis primus.* Post Pri-
micenium erat Secundicrius, et decem primi eiusdem Scholae: quo-
rum mentio sit in utroque codice. Ceterum ex Primicerio Protec-
torum ad Tribunatum perveniri mos erat. Unde hic legimus Valenti-
num ex Primicerio Protectorum factum Tribunum. Id testatur Mar-
cellinus in lib. 30. c. 7. §. 3. de Gratiano: *Post dignitatem Pro-
tectoris aliqui Tribuni, Comes praefuit rei Castrensis per Africam.*
Et imp. in lege xi. Cod. eodem: *Primicerius, inquit, post acce-
ptum Tribunatum inter eos dignitate potatur, qui ducatum agere
meruerunt.* Denique in Excerptis de gestis Constantini sic legitur:
*Constantius D. Clandii opt. Principis nepos ex fratre, Protector
primum, exin Tribunus, postea Praefes Dalmatarum fuit.* Ex
quibus intelligendus est locus Marcellini nostri in lib. 16. c. 10.
exit. *Profectis ex consortio nostro ad regendos milites natu
maioribus, adolescentes eum sequi iubemur.* VALES.

6. *Sub Gallo] v. xiv. 11. Nobilioris militiae, magisterii pedi-
tum. In Iulianum Caesarem paria confingebat, xvi. 11. W.*

7. *Callisthenem sectatorem et propinquum suum] Ex Hero
Aristotelis confobrino natum. Plutarchus in Alexand. c. 55. LIN-
DENB.*

Ad regem Alexandrum] quem in bellis comitabatur. W.

Ut quam rarissime et iucunde apud hominem loqueretur.]
* Val. Max., lib. 7. c. 2. *Aristoteles Callisthenem auditorem
suum ad Alexandrum dimittens, monuit ut cum eo aut rarissime
aut quam iucundissime loqueretur.* Amice sic quidem Aristoteles
Callisthenem suum (cuius ἀναγών τε παρρησίαν, καὶ ἀνιπαρξίαν ἀβελ-
τησίαν norat) monuit, licet frustra. Nam et gravitas viri, et prom-
pta in loquendo libertas, invida primo Regi, novissime mortis quo-
que Callistheni causa fuit. Arrianus ἀβελῆς. lib. iv. c. 2. Curtius
lib. viii. c. 8. LINDENB.

Ut quam rarissime et iucunde.] Valerius Max. in lib. 7. cap.
2. *Aristoteles, ait, Callisthenem auditorem suum ad Alexan-
dram mittens monuit, ut cum eo aut quam rarissime, aut quam
iucundissime loqueretur: quo aut silentio tutior, aut sermone
esset acceptior.* Ex quo fonte Marcellinum nostrum hausisse per-
spicuum est. * Graeci multo elegantius hoc apophthegma efflorunt
hoc modo: τοῖς τυράννοις ἐτυγχάνειν δεῖ ὡς ἄκιστα ἢ ὡς ἥδιστα:
quod dictum Xenophani tribuit Laertius, et Suidas in ἄκιστα. *
VALES.

Vitae potestatem et necis in acie linguae portantem.] Lib.
xxix. c. 1. §. 19. *Institutum hominis, mortem in acie linguae
portantis ad partem pessimam depravantem.* LINDENB.

*Apud hominem, vitae potestatem et necis in acie linguae
portantem.]* Elegantior in libro Proverborum c. 18. v. 21. *ἐν χι-
τῶν γλώττης ζῶν καὶ θάνατος.* In acie linguae, id est, in acumine
linguae, in ora vel in extremo linguae. Sic in libro xxix. c. 1.
§. 19. de Valente Aug. *Institutum hominis, morient in acie lin-
guae portantis.* VALES.

9. *Linguentes Orientem anseres.]* Scripti cod. haec lectio est;
verissima sane. Non enim grues, ut hactenus hic editum fuit,
sed anseres rostra lapillis occludunt, cum Taurum montem praes
COMM. IN AMMIAN. I. V

tervolant. Plutarchus in libro de garrulis et ultra animalia prouident. Aelianus de Animal. lib. v. cap. 29. Phile cap. 15. περὶ χηρῶν, p. 52. ed. Pauw.

Λιβὸν δὲ τὸ στόμαξ' ἵνα μὴ κλάγῃ στέγων.

Ὅντις καλοῦσι Τάυρον, ἀμείβει παῖον.

Τοὺς αἰετοὺς γὰρ φασὶ τοὺς χηροκόπους.

Ἐκεῖσε δεινὸς ἔλλαχεν πρὸ ψύχαρος. LINDENB.

Ob calorem] ver appropinquans. — montem Taurum penetrare, usque ad eum pervenire, transvolare volentes. W.

CAPUT IV.

1. Ferarum gentium quas placaras] xvi, 9. xvii, 5. adiuventis accinctus, exercitui suo iunctis. W.

Confilia tart. manibus miscens.] Idem testatur vetus Epigramma inter Catalecta veterum Poetarum p. 184. ed. Scal.

Fata per humanas solitus praenoscere fibras

Impius infanda religione Sapor:

Pectoris ingenui solientia viscera flammis

Imposuit: magico carmine rupit humum.

Aufus ab Elysiis Pompeium ducere campis, etc.

Quae ad Saporem nostrum pertinere persuasum equidem habeo. In his versibus notandus est ritus Persicae religionis, viscera comburere, quem et Strabo p. 732. Almelov. et Catullus Carm. 90. commemorarunt. VALES. Eustath. ad Iliad. i. 460. Τῶν δὲ ἱερῶν οἱ μάγοι τὰ κρία ἐλόμενοι τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἀνέμενον, τοῦ δ' ἐκείνου πλοῦ μικρὸν τι ἐπὶ τὸ πῦρ ἐπιτίθεισιν.

Praefigiatrices consules.] In Editione Rom. perinde ut in Ms. Flor. legitur praefigionis; [in Colbertino, et praefigionis omnes consules:] Castellus et Accursius praefigionis edere maluerunt. Sic Marcellinus in lib. 29. c. 1. Litato conceptis carminibus nunc praefigionum auctore. In Regio autem exemplari scriptum repeti, praefigiones consules, antepenultima tamen syllaba duobus punctis subnotata. In Tolos. scriptum est praefigionis. VALES. Ex tot documentis absurdum est dubitare, quin auctor scripserit praefigiones. Praeficius et praeficio tunc dixerunt, ut in multis similiter. GROS.

*Prima verni temperie.] Sic saepe loquitur Eginhardus in Annalibus. Venum pro vere actas illa dicebat, ut Petrus Chrysologus in principio Sermonis 12. et 40. Hist. Miscella in libro 6. ineunte verno, supple tempore. [Ita et hibernum pro hieme dixerunt: Plinius et Iuvenalis saepe matutino dicunt pro mane.] VALES. Miror, si Henricus haec postrema adiecit, non delevisse voces priores, in quibus illam aetatem sic dicere statuebat. Sed nec Plinius aut Iuvenalis sunt primi, qui sic loquuntur. GROS.

2. Comitatus fabrica.] Ita Ms. et vulg. Comitensis fabrice. Vid. Notit. Imperii. LINDENB.

Comitatus fabrica.] Metaphora est, ut ex sequentibus patet. Intelligit enim delatores aulicos, qui in Comitatu Constantii potiorum locum obtinebant. Frustra igitur Lindenbrogus nos ad Notitiam Imperii reiecit, quasi hic de Fabricensibus ageretur.

[Hosce aulicos, calumniarum in Comitatu fabricatores perpetuos, vocat infra c. 5. Marcellinus *Palatinam cohortem*.] VALES.

Eandem incudem diu noctuque tundendo.] Cf. Cic. de Orat. II, 59. Dolos procurare legitur ap. Plautum Pleud. II, 2, 20. W.

Imperatori suspicaci intendebat Urficinum] Mire dictum, quod ita positum, fateor, non intelligo; intelligerem vero, si liceret legere *praetendebat* (spiegelte vor) quae vox aptius responderet *vultus Gorgonae torvutati*, capiti Medusae. — *Quasi penuria meliorum* quali non alii aequè periti duces adessent. — *Altius anhelabat*, ad maiora adspiraret. W.

3. *Apud quem multa Constantius potuit.*] Urbane et figurate id dictum esse nemo non videt. Nimiam enim Eusebii eunuchi potentiam hoc scommate perstringit Marcellinus. Simile est, quod memini legere apud Plutarchum, in tractatu *εἰ γίγνεται πολυτιμότερον*, Attalum Eumenis fratrem, egregium alioquin Regem, diuturnae pacis delidia adeo infractum esse atque mollium, ut Philopoemeni cuidam (cuius etiam meminit Pausanias in Achaïcis) rogendum se ac circumducendum traderet. Quamobrem, ait, Romani subinde rogabant eos qui ex Asia venerant, num Attalus apud Philopoemenem gratia valeret: *εἰ τι δύναται παρὰ τῷ φιλοπομένῳ βασιλεὺς*. Porro de hac immoderata eunuchorum potentia sub Constantio. Libanius, in Apologia adversus doctrinae suae obtractatores (Reisk. III, p. 437.) sic loquitur: *ἡγάπα δὲ καὶ περὶ αὐτὸν εἶχε, καὶ συμβούλους καὶ διδασκάλους ἐποιεῖτο ὁλέθρους τινας εὐνοούχους, οἱς ἀφίστημι τῶν τῆς βασιλείας ἱγῶν, αὐτὸς δὲ τοῦνομα παρῖχε· καὶ ἡ μὲν ἐξῆς ἐκείνου, ἡ δὲ ἐξουσία τούτων. Ἀπαθὰ* porro, et circa se habebat, consiliorumque participes et magistros fovebat pessimos eunuchos, quibus imperii summam tradiderat, ipse nomine solo contentus. *Ac vestis quidem Imp. penes eum, vis penes illos erat.* Idem queritur Libanius passim: et Athanasius in Epistola ad Solitarios, pag. 834. et Mamertinus in gratiarum actione ad Iulianum. Sed de Eusebio specialiter id dicit Libanius in Orat. funebri, pag. 298. *ὁ δ' ἀνευ τοῦ τὸν Κωνσταντίον διδουλώσαι δοῦλος αὐτὸς ὢν.* Quum eunuchos dico, Cubicularios Imp. dico. VALES.

Domo sua non cederet Antiochiae.] Cum tunc temporis Imperatores ob Parthici belli adliduitatem Antiochia diutius residere soliti essent, Urbis amoenitate capti; hinc factum est, ut omnes. paene Imperatoribus proximi domos in ea civitate splendidissimas haberent. Neque quisquam paullo beatorum erat, qui Antiochia non aedificaret domum, aut emeret, ut testis est Libanius in Antiochico, pag. 371. (Reisk. I. p. 337.) *ἀλλ' οἱ γε τῆς περὶ τὸν βασιλέα γηγύνασι ἱταίρειας, πανταχόθεν κάλλη λίδων ἀγροῖσαντες, ἐγκατμήσαν οἰκοδομημάτων κάλλη τῷ ἄστυ.* Ex quibus intelligimus, cur eam Urficini domum Eusebius tantopere concupisceret. VALES. *Domo sua non cederet* nollet eam vendere. W.

4. *Coluber copia virus*] (Genit. vix alibi obviis) veneni exuberans. W.

Emittebat cubicularios.] Has Eusebii artes commemorat etiam S. Athanasius in Epist. ad Solitarios: *κινεῖ καὶ τοὺς ἱεῖρους σπᾶδοντας· πολλοὶ δὲ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰς ἐν εὐνοίχοι παρὰ Κωνσταντίῳ, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ. Movet etiam alios spadones.*

Multū autem, vel ut verius dicam, nulli alii circa Constantium sunt quam eunuchi, qui omnia apud illum possunt. VALES.

Cubicularios] *Spadones*, in quos, uti alibi, v. Ind. 1. v. Eunuchus, ita hic imprimis iuvetur. *gracilitate vocis*, cf. Iustin. 1, 2. W.

5. *Receptissima inclauit lege.*] Non tam amore virilitatis, quam odio fratris Titi Vespasiani, cui *Spadones* in deliciis, hanc legem a Domitiano promulgatam Xiphilinus scribit LXXII, 2. Quo tamen nomine eximiam laudem meruit, cetera pellimus Princeps. Statius Papin. Silvar. lib. III. carm. 4. v. 620. 13, 177

— — — *Nunc frangere sezum,*

Atque hominem, mutilare nefas, gavisque solos

Quos genuit, natura videt.

Idem Silvar. lib. IV. Martial. lib. VI. Epigram. 2. Sueton. in Domitian. cap. 7. Philostratus in Vita Apollonii VI, 17. et ex eo Photius in Bibliotheca pag. 339. Δομιτιανὸν Φησὶ τὸν βασιλεῖα νομοθετῆσαι, εὐνοῦχους τε μὴ ποιεῖν, καὶ ἀμπίλους μὴ φυτεύειν. Hinc factum ne quis medicorum aliquem caltraret absque Praefidis permissu. Iustinus Martyr p. 55. v. 43. Itaque quod bono publico a Domitiano sancitum, alii mox post Imp. Constitutionibus suis plenius confirmant; Nerva puta apud Xiphilinum, D. Hadrianus apud Ulpian. L. 4. §. 2. L. 5. ff. ad L. Cornel. de Sicar. D. Pius apud Modestum. L. 11. ff. eod. Constantinus L. 1. C. de Eunuch. Iustinianus Novell. 142. Leo Sophus. Novel. 60. *Zonaras in Canones Apostolor. 24. 21. 22. 23.* LINDENB.

[*Quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur?*] In Codice Colbertino lego, *quorum paritas diff. tol.* Legendum omnino est: *Quorum parvitas difficile toleratur?* Parvitas, id est paucitas, raritas. Nam Latini nonnumquam *parvos* et *exiguos* pro *paucis*; item Graeci μικροῦς pro ὀλίγους dixere. Gregorio Turonico Episcopo Mf. in lib. VIII. capite XXX. *parvi contumaces* sunt ac vocantur *pauci*, *contumaces*; et in lib. 4. cap. 30. contra *magni viri ex Arvernīs* sunt multi viri. Apud Iulianum Toletanum in Wamba: *Parvissimi evasimus gladium: sed pro parvis veniam deprecamur.* Vide quae notavi in Carmen Adalberonis pag. 312.] VALES. *Paucitas.* Sic ante Valef. coniecerat Boethornius, v. Gronov. Praef. p. XXXI. W.

6. *Ne, ut fingebat* sc. Eusebius rursus uti XV, 2. *accitus Urseinus* sed cum fors optam occasionem obtulisset, cf. Horat. Serm. 1, 2. W.

7. *Nobis*] Ursicino, eiusque comitibus. *Samosatam Commageni regni* (Syriae) *clarissimam sedem*, (hodie Schemisat). W.

Et confertis.] In Regio codice *et Tolosano,* [ac Colbertino,] et in Editione Rom. legitur *conceris.* Unde suspicor ita Marcellinum scripsisse: *Rumoribus depressa audiuntur et certis.* Sic enim loqui solet, exempli gratia hoc capite paulo ante primo rumores, dein nuntii certi. VALES. Ad legendum *confertis?* ERG.

C A P V T V.

1. *Involuntaria frangi.*] ad paupertatem redigi — *qui spectabant negotium iudicibus inclinatis magis propensis ad deser-*

dam potioribus gratiam ut secundum potentiores pronuntiarent. — Ne contra acumina calcitraret (νὸς κίττα λακτίσας). W.

Confessusque debitum, per colludia in nomen fisci transi.] Hunc locum sic intelligo. Cum Antoninus urgenti creditori debere se confessus esset metu iudicis, qui in creditoris gratiam erat propensior: debitum illud in nomen fisci translatus est, et Largitionum Comiti cognitio attributa, qui fiscalia debita per Palatinos exigebat. Eandem fraudem refert Symmachus in lib. v. ep. 61. *Piget dicere, quibus technis Apparito Itali grassetur aerarii: fertur sub publici debiti specie privatorum nominum falsa recitari. Invalidos quippe statim vincit impressio: validiores autem cum munimenta pro se iuris adfuerint, criminosis verborum interpretationibus implicantur, ut ad damna patientiam sese invidiae timore submittant.* Creditor itaque ius suum et actionem fisco donaverat per concludium, ea fortasse conditione, ut Index dimidiam debiti partem acciperet: quod vetitum est rescripto Gordiani in lege 2. Cod. de fisco vel resp. *Cum allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, qui magis etus viribus protegaris, velle te donare; huiusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur.* *et lege 2. Codicis Theodosiani de Palatinis. Huiusmodi fraudes damnat Theodericus Rex in Edicto suo capite 122. Hinc explicare soleo locum Gregorii in Carmine adversus divites pag. 258. * VALES.

Rimabatur Resp. membra totius] diligenter inquirebat in provinciarum, praesertim in re militari illarum atque conditionem. W.

Qui vel quarum virtutum milites.] Utile studium et laudandum, si quis pro Republica utatur. Neque enim suas vires recte quis aestimare potest, nisi qui alienas cognitas habet: ut exemplo scire datur Porci, qui neminem se fortiozem censebat, antequam Alexandri virtutem expertus esset. Curtius lib. viii. LINDENB.

Prociunctis tempore quas tuerentur] ubi tempore belli in praefidiis essent. W.

2. *Virorum stipendique]* ἐν δὲ δούσιν pro militum qui stipendia perciperent. *Die adlapsuro,* appropinquante, imminente, xxii. 7. 1. — *Omni vinculo caritatum* cf. xxiv. 1. omnibus, qui sibi cari essent. Eodem significato illius aetatis scriptores utuntur voce *affectus*. v. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. p. 386. et 457. Propertius 1, 15, 16. *vincula sanguinis.* W.

3. *Stationarios milites]* sc. Romanos. — *Hiaspis regio ad Tigridem fluv. in Syria sita. — Cum nullus tam possessorem cum plurimis auderet exigere causam vendendi.* Sic ordines verba, itaque mecum intelligas: cum nemini in mentem veniret hominem, qui fundum ibi, familiamque amplam haberet, compellare, quod ad extremos Romanorum fines perveniret. — *Tam sapore v. supra xvi. 9. antea cognitus* ab Antonino — *cum omni penatum dulcedine,* quicquid domi haberet carum, vel hominum, vel suffectilium. W.

Zopyri illius similit Babylonit.] Herodotus in fine lib. iii. Aristides Orat. xxi. τῶν ἐφορῶν. Polyaeus lib. 7. p. 401. Iulianus Hist. lib. 1. c. 10. Sex. Iul. Frontinus Strateg. lib. iii. cap. 3. Greg. Nazianz. contra Iulian. LINDENB.

Zopyri illius similit.] Melius Demarati similem dixisset. Certe Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum, (Reisk. 1. p. 393.)

hunc Antoninum Demarari nomine appellat: ὁ δὲ παλαιὸς ἀπολούμενος δημόδατος ὁ τὰ παρ' ἡμῶν ἐπακτῶν πρὸς ἐκεῖνον ὄργανον, καὶ τοῦ χειμῶνος Φάσκων αὐτῷ παραδώσειν ὥσπερ ἐν κυρτῷ τὰς πόλεις, etc. Nota historia Demarati Spartani, qui ad Persarum Regem transfugit, ex Herodoto. VALES.

Re contraria, specie Zopyri illius similis.] Hoc vult Ammianus, Antonium idem quidem posse videri fecisse, quod olim Zopyrus, longe tamen aliam rationem fuisse, cum Zopyrus urbis hostilis, ille patriae proditor extiterit. W.

4. *Palinodiam.*] Pro veteri cantione posuit, non pro contraria, ut fumi solet. VALES.

Feri et acidi] inimites, lenioris sensus expertes. W.

5. *Vietus quidam senex.*] Terentius in Eunucho actu 4. scena 4.

Hic est vetus, vietus, veterinosus senex, Colore mustelino. VALES.

Per obscuritatem] quem, quum inferiores militiae gradus non transisset, milites ne a facie quidem nossent. W.

6. *In castris Constantii.*] Id est, in Comitatu: quo etiam sensu in lib. 14. c. 5. dictum est: *Paullus cruore perfusus, re- versusque ad Principis castra.* et in lib. 26. cap. 7. *E civitate occulte digressi. Imperatoris castra petivere itineribus festinatis.* Graeci quoque Comitatum Principis vocare solent στρατόπεδον, ut Athanasius in Ep. ad Solitarios, Synelius, et Iulianus in Epistolis, alique passim. Eius autem appellationis ratio est non obscura, eo quod Impp. semper circa se numeros militum Praefectales cum Scholis habebant. VALES.

Quasi per lustra aguntur et scenam.] Cur quasi per scenam haec acta dicantur, satis intelligere videor. Nam Sabiniano prorsus quasi scenicae personae insignia Magisterii delata sunt, et Urficius iisdem exutus. Simili figura Iosephus in lib. 4. de bello Iudaico, de Phania quodam homine vilissimo, cui summum facerdotium mandaverant Iudaei, dicit: ἀπὸ γούν τῆς χάρας αὐτὸν ἄκοντα εὐπαίτης, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῇ ἀλλοτρίῃ κατενίστατον προσώπιόν. *Lustra* autem pro ganeis sorte sumit. VALES. Ernesti in Glossario de *lustris* plane *socurns scenam* ex eo interpretatur, quod de muneribus (dignitatibus) datis ademtis, quae sunt personae, antea sermo fuerit. Idem sine dubio in mente habuit, quod Valesius, sed dixit obscurius. Ego vero malim: *aulicos spadones* eadem levitate in hoc negotio versatos esse, qua modimperatores in computationibus vel rei scenicae moderatores, qui modo huic modo illi histrioni partes adlignant. W.

Diribitores.] Diribitores sunt qui populo ad ferenda suffragia tabulas diribebant, et suffragiorum puncta numerabant, ut indicat Varro in lib. 3. de re rustica, cap. 4. *Axius mihi, dum diribentur, inquit, suffragia, vis potius ut villae publicae utamur umbra, quam privati candidati tabella dimidiata aedificemus nobis?* Quem Varronis locum sane illustrem acumen Ios. Scaligeri non intellexit. Est autem hic eius loci sensus. Vis, ut villae publicae (ea erat in campo Martio ubi comitia habebantur) umbra utamur potius, quam tabella dimidiata, in qua candidati nomen erat inscriptum, ad solem opposita umbram nobis aedificemus? Sciendum est Varroni ac ceteris qui ad comitia venerant, datam

esse tabellam ex more, in qua omnium candidatorum nomina erant inscripta. Cum igitur eam tabellam conscidissent Axius et Varro, et dimidiatam quidem, in qua scriptum erat candidati eius cui favebant nomen, in cistam coniecissent, reliqua tabellae parte umbram sibi facere poterant. Sed ut ad diribitores nostros redeamus, solebant candidati eorum gratiam emercari, ut docet Aufonius in Gratiarum actione (p. 529. Floridi): *Vocatis classibus non iniremus, nihil cum sequestre deposuit, cum diribitore nil pepigit.* Quamquam et Aufonius, et Marcellinus, noster hoc in loco diribitores vocasse videntur, quos divitiores potius dicere debuerant cum Marco et Quinto Cicerone. Ille erant qui pecunia inter tribules divisa suffragia emebant candidatibus. VALES.

Aventer] cupide. cf. XIX. 9. XXIX. 2. W.

Apicis nobilitatus auctoritate.] Cap. 8. de eodem hoc Antonino: *Sublata tiara, quam capite summo ferebat honoris insigne.* LINDENB.

Quo honore mensae regales participantur] participes sunt, quibus conceditur convivis esse regis, et quod tiarae gestandae ius ora meritorum pandit ad sententias dicendas in Senatu et concionibus. W.

Non contis, nec remulco.] Contus est pertica longa, qua nautae ad promovenda ac regenda navigia utuntur, ut apud Virgilium in G. Philo in legatione ad Caium, *ὅλη χωμάται, πηδάλους, οὐαῖ, πορτοῖς.* Unde in lege 29. ad legem Aquiliam ubi dicitur: *Parum refert, utrum servaculum ad navem ducendo, an tua manu datum dederis;* in Basilicis habetur, *ἡμῶν ἢ χειρὸς ἢ κοινῇ χρημίσσας,* ut testatur Cuiacius in lib. 5. Observ. Servaculum igitur est contus. Remulco autem agi dicitur navis, cum scaphae ducitur fune: quod et promulco agi dicebant veteres, teste Festo. Graeci *ῥεμουλαίς* dicunt, ut videre est apud Suidam in v. *ῥύμα.* Quaro errant Feliux et Isidorus, qui remulcum derivant a remo: cum Graecae originis id vocabulum sit. In Codice Regio et Vat. et Favch. scribitur *ramulco*, [in Colbertino *ramulo*]. Unde suspicor a Marcellino scriptum fuisse *rymulco*. Sic Grambates pro Grymbate, et Rhendacus pro Rhyndaco in iisdem Mss. legebatur. [Petrus Pithoeus in veteri codice, Valentino ut puto, *ramulo* quoque legi ait, additque *remula* verbo uti Caesarem in libris 2. et 3. de bello civili, et Hirtium in Alexandrino. Solipatrumque in libro 1. ex Hygino proferre haec verba: *Uti solent itineris minuendi causa remulco, quem Graeci πᾶρωνα dicunt, navem traducere.* Vide Fellum et Nonium in *remulcare*.] VALES.

Rymulet funes, quibus naves trahuntur. Vox ipsa forma Graecam prodit originem. vide Suidam v. *ῥύμα.* Verbum *ῥεμουλαίς* est ap. Diodor. Sic. xx, 74. cf. Fellum v. *Remulces*, et qui optime de hac voce egit Gesnerum in Thesouro v. *Remulcus*. W.

Id est, non flex. ambagib. et obscuris.] Haec omnia una delenda sunt liura: sunt enim procul dubio scholia, ad explicationem praecedentis metaphoræ adnotata. VALES. Et inepta quidem scholia. Sensus enim metaphoræ hic est: non lentis usus est, parumque efficacibus consiliis, ad prodendam neipsum rempublicam, imo properavit cum impetu nec sine successu. W.

Ut Maharbal.] Sumplit id ex T. Livii lib. 22. c. 51. VALES.

Maharbol lenitudinis increpans Hannibalem.] * Livius lib. xxii. c. 51. Non omnia nimirum eidem Diis dederunt. *Vincere scis Hannibal, victoria uti nescis.* Itaque in laude Valentis Imp. ponit Themistius, quod καὶ καὶ νίκη χρησθῆαι sciret. Orat. 6. p. 70. in 40.* Luc. Florus lib. 11. cap. 6. LINDENB.

7. *Auditorum nactus vigilēs attentos sensus et aurium delinimenta captantes.* — Totus locus Ernestio ad Ciceronem Bruto c. 70. videtur adumbratus. W.

Secundum Homericos Phaeacas.] Odys. 13. 1. LINDENB.

Apud Hirciam et Singaram, ubi nocturna.] Eleiam vocare videtur Rufus Festus in Breviarjo: sic enim dicit c. 27. *Nocturna vero Eleiensis prope Singaram pugna, ubi praefens Constantinus adfuit, etc.* Quamquam in Mf. Regio optimae notae quem vidi, deerat vox *Eleiensis*. Huius nocturni proelii historiam describit Libanius in Orat. quae βασιλεὺς inscribitur, et Iulianus in Orat. 1. ad Constantium (p. 23 — 26. Spanhem.): quorum uterque filium Saporis Regis Persarum eo in proelio occubuisse testatur. Meminit et Marcellinus in fine libri. Adeo autem ambiguus eius pugnae eventus fuit, ut tam Persae quam Romani se pro victoribus ferrent: quod declarat praeter citatos Auctores Eutropius x. 10. ad Rufus Festus c. 27. Contigit ea pugna anno Domini 348. Philippo et Salia Coss. ut ponit Idatius in Fastis. Hieronymus in Chronico, anno insequente id retulit. Sed refellere videtur utrumque Iulianus in Orat. 1. cit. Postquam enim Singarenam illam pugnam est exsecutus, ad Magnesianum bellum sic transiit. ἡ μὲν γὰρ ὁ χειμῶν ἐν ἑξέοις ἦν, ἔκτον του μάλιστα μετὰ τὸν πόλεμον ἔτος οὐ πρόσθεν ἱμνήσαν. Sed sine dubio legendum est τρίτον. VALES. De quo tamen vide Harduinum ad orationem I. Themistii. GROS.

Singara. De hac urbe vid. copiose agentem Spanh. ad Iuliani Opp. p. 170. sqq. Hodie Sinjan, Talschuck. ad Eutrop. x. 10. De ipsa pugna quae accidit A. C. 345. (v. Pagi ad hunc annum) si plura cupis, adi Gibbonum T. iv. p. 214-216. W.

Quasi dirimente quodam medio fecialt.] Feciales, uti omnino belli pacisque apud Romanos arbitri erant, ita etiam aliquando adhibiti, ut acie iam utriusque instructa in medium procederent, aequasque pacis conditiones proponerent. Hoc igitur vult Ammianus, Saporem viribus victoriaeque uti nescivisse, sed quasi intercedentis Fecialis, sancti illius et inviolabilis, auctoritate motum atque deterritum Edellam nondum cepisse neque Euphratem traiecisso, quem tamen dilatare decuerat rem qui fines debuisset proferre. W.

8. *Inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum.]* De hoc Persarum ritu Herodotus lib. 1. 153. Μεθυσκόμενοι εὐδάσει βουλευόμενοι τὰ ἀπουδιότατα τῶν πραγμάτων. Τὸ δ' ἂν αὖ ἐφ' ἐβουλενομένοισι, τοῦτο τῇ ὑστεραίῃ κήφουσι, προτιθεὶ ὁ ἐπίγαρχος, ἐν τοῦ αὖ ἔοντες βουλευάνται· καὶ ἢ μὲν αὖ καὶ κήφουσι, χρίανται αὐτῷ· ἢ δὲ μὴ αὖ, μετιύσι· τὰ δ' αὖ κήφοντες προβουλευόμενται, μεθυσκόμενοι ἐπιδιαγινώσκουσι. Quem locum laudant Athenaeus lib. 4. c. 5. et Scholiast. Aristoph. in Equitib. ad illum versum, Οἶνον γὰρ εἰς τοὺς αὖ τι πρακτικώτερον. Vid. Strabon. lib. xv. pag. 505. LINDENB.

Gratorum more veterum.] Plutarch. Sympot. lib. vii. Athen. lib. iv. cap. v. Idemque mos apud Germanos olim obtinuit. Ta-

cius de Moribus German. c. 22. *De reconciliandis invicem inimicis, et ingendis affinitatibus, et adsciscendis Principibus, de pace denique ac bello plerumque in convivis consultant: tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalcescat.* LIXDENB.

CAPUT VI.

1. *Necessitatum articulo.*] Cf. xviii, 2, 5. xxiii, 3, 5. *Etiam si apud Thulea moraretur, proverbial: etiam in extremis terrae habitabilis finibus versaretur.* W.

2. *Ordines magistratus, Senatores. — Decretis et acclamationibus, illud ad magistratus, hoc ad populos referendum. — Iniecta manu, vi quasi retentum. — Milite umbratili deside, in praesidiis latente.* Sic antesignanus umbratilis xxvi, 8, 5. Cf. etiam xvii, 11, 1. W.

3. *Famam credimus per aërios tramites praepetem volitare.*] Admodum poetice per aëra incedit ipse historicus. — *Consilium summa* cf. xix, 2, 1. *proponebatur* in consistorium Regis convocatis ducibus — *novello, deminutive ad contemptum, cf. c. 9. Perfringeretur Euphrates vi aliqua celeriter traiceretur. Profus iretur.* Aliis locis protinus ire, cf. xix, 6. W.

Nisi temporibus Gallieno intactae.] Ruf. Felsus historiam narrat c. 25. Sub Gallieno Mesopotamiam invaserant, et iam Syriam sibi Persae coeperant vindicare, nisi, quod turpe dictu est, Odenatus Decurio Palmyrenus, (coniux Zenobiae reginae. W.) collecta Syrorum agrestium manu, acriter resistisset. Is fuisse aliquoties Persis non modo nostrum limitem descendit, sed etiam ad Ctesiphontem Romani ultor Imperii, quod mirum dictu est, penetravit. LIXDENB.

4. *Perpetua hieme*] per totam hiemem. W.

5. *Hebrum flumen Thraciae (Mariza). Omni causatione posthabita* (absque ulla causatione xxix, 6.) tergiversatione, excusatione — *Sine apparitione, apparitionibus, comitatu — nullam expeditionem curaturi periculosam, ita tamen, ut nihil grave susciperemus, quum summa belli Sabiniano demandata sit.* W.

6. *Formatores imperii*] irritorie, rempubl. tamquam farinae massam deplentes — *Persae frustra habiti spe elusa — Fortuna sequitur adversa.* Sic sequitur gesta xxvii, 8. W.

7. *Parvi angustique animi*] cf. ad xiv, 5. W.

8. *Oscitante homunculo*] Ad vivum pingit, sed acerbo ioco, hominis et animum et corpus. — *Nisibin* (hoc. Nisibin l. Nissabin. Mannert Persia p. 295.) Mesopotamiae urbem, traditam Persis sub Ioviano, v. Ind. 1. W.

**Civitatil superventire incautae.*] Verbum rei militaris est *supervenire, et superventus*, quo Vegetius saepe utitur: Petrus etiam Chrysologus non inelegans scriptor, in Sermone 12. *Nec in procinctu fidei constitutos praevenerit poterit inimica subversio: neque cautos, sobrios diabolus perturbare suis superventionibus praevalebit.* Et in Sermone 24. *In castris*

miles supervenientes nocturnos impetus cauta pernoctatione prope-
pellit. VALES.

Supervenerunt.] Vox illi aetati sollemnis, alias opprimerent,
cf. XIX, 6, 7. W.

9. *Castra Maurorum.*] Iterum occurrunt XXV, 7. ultra Nisi-
bin orientem septentrionemque versus sita, haud procul a castello
Sisara. Geographus Arabum *Kaphartuta*, quod cum significet
pagum mororum (Maulbeerort) Ammianea lectio videri pollet de-
pravata esse. Mannert Persia p. 308. W.

10. *Puerum torquatum.*] Qui torquem gestabat. Apud bar-
baros enim et Syros torques signum erat ingenuitatis, ut olim
apud Romanos bulla. *Chrysostomus in praefatione in Epistolam
ad Philippenses haec bullam puerorum Rom. vocat κόσμος χρυ-
σῆς, τῆς εὐγενείας δῆγμα, necnon μανάνην, id est torquem, et
toto pueritiae tempore gestatam esse scribit, quousque primos pu-
bertatis innox attingissent. Idem in Homilia, quomodo educandi
sint a parentibus liberi, pag. 24. eius meminit. VALES.

Impeditior] cura sarcinarum et familiae reliquae. W.

11. *Intra semiclausam posticam*] averfa parte moenium. vid.
Valef. ad XXI, 22. et Salmat. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p.
675. — Nec multum fatis parum absuit. W.

12. *Quisnam proventus sit iudex*] h. l. summus dux exer-
citus, ut XXVII, 5. nam Ammianus de omnibus usurpat, qui im-
perium habent quodcumque. *Montem Izalam*, cuius et meminit
Theophylactus Simocatta I, 13. vid. Valef. ad §. 16. — *In*
unum convocati. W.

13. *Apud Amidam.*] Editio Rom. habet *Amudum*, quam
secuti sunt Accursius ac Gelenius. Amida quidem civitas hic lo-
cum habere non potest, cum de munimento eoque infirmo Mar-
cellinus se loqui testetur. Codex Regius, Flor. [ac Colbert.]
scriptum habet *Amudm*: quae procul dubio vera scriptura est.
Sic enim Procopius in lib. 2. Persic. pag. 85. appellat. Ubi
Georgius Belisarii Affessor legatum Regis Persarum, cum maxima
multitudine Daras ingredi cupientem monet, ut ceteros quidem
in loco Amudi relinquat, ipse cum paucis Daras ingrediatur.
χρὴν γὰρ τοὺς μὲν ἄλλους ἀπαντὰς ἐν χωρίῳ Ἀμούδιος καταλ-
πεῖν. Aberat hic locus ab opido Daras xx. stadiis, ac Persarum
ditionis erat aetate Procopii, teste ipso Procopio in lib. 1. Pers.
ubi Ἀμμώδιος χωρίον his scribitur male. In 2. autem libro περὶ
κτισμάτων, exaratum est Ἀμμώδους χωρίον. At Theophylactus Si-
mocatta in lib. 5. Hist. cap. 8. τὸ Ἀμμώδιον vocat, et XIV. dum-
taxat stadiis abesse ab urbe Daras affirmat. VALES.

Amudm.] Huius munimenti mentionem facere videtur etiam
Geographus Ravennas, v. Theoph. Siegf. Baieri Opuscula p. 545. —
Dispersis per pabulum equis. Ernellius, per h. l. idem esse pu-
tans quod propter, conf. iubet Drakenborch. ad Liv. v, 2. W.

Summitatibus sagi contortis elatus.] Id sollemne signum ait
fuisse Marcellinus, cum hostem appropinquare suis significare vel-
lent. Eodem quoque modo apud Procopium in lib. 3. Goth.
pag. 278. οἷς τε τὰς ἐπάλξεις ἀνίστανον ἀπαντες, καὶ τὰ ἱμάτια
αἰχμῆς τοῖς ἐν ταῖς ναυδὶ σημαίνειν ἐβούλοντο μὴ πρὸς αὐτοὺς ἵσται.
Omnes in murorum propugnacula adscendentes, motis vestibus

significabant vectoribus. ne ulterius progredierentur. Et apud Marcellinum nostrum in lib. 25. cap. 6. *Efficacis audactae signum elatis manibus contortisque sugulis ostendebant.* VALES. Ad morem chlamydis extremitatibus contortis et elevatis hostium adventum e longinquo monstrandi alluisse etiam Virgilium Aen. viii. 712. *tota velle vocantem* (Nilum) Caeruleum in gremium — victos, ideoque pro tota legendum *torta* persuaserat sibi olim Hadr. Valesius, vide Valesiana p. 176. Sed nihil mutant recentiores Maronis editores. Ceterum conferri etiam potest Veget. iii. 5. *moti qua nititur veste*, ut legendum esse possit Stewechium docuit Bessel. Misc. p. 191. W.

14. *Si occupasset arctior casus*] si nimis premeremur ab hostibus. W.

16. *Meiacartre nomine.*] Eodem itinere Cardarigan Dêx Persarum apud Theophylactum Simocattam in lib. 1. cap. 13. per castrum Meiacarize Isalam montem petit: *διὰ τῶν ὄρυγματάων τοῦ Μαϊακαρίου*. Maiocariri dicitur in Notitia Imperii Romani et sub dispositione Ducis Mesopotamiae collocatur. Addit Marcellinus, cui fontes *dedere vocabulum gelidi*: quod verillimum est. *Mata* enim seu *Mato* aquam significat; *cartre* frigidum lingua Syrorum: unde et Emmaus dicta. Hegesippus in lib. 4. *Ammaunta*, inquit, repetit, quae de aquis calidis vocabulum fumpsit: quid aquarum vapor Syro sermone Ammaus appellari fertur. VALES.

Locutus varta] ita, ut sibi non constaret. — *Tamfapora et Nokodare Optimatibus* ducibus. xvii. 12. W.

17. *Amidam* (Diarbekir, Turcis Kara Amid) de qua plura paullo post Ammianus c. 9. cet. vid. Gibbon. T. iv. p. 315. et Man- nert p. 247. II. — *Postea secutis cladibus inclitam* xix. 1-8. W.

In vaginæ interuis figuris notarum membranam reperimus scriptam.] Iul. Frontinus Strateg. lib. iii. cap. 13. de emittendo vel recipiendo nuntio: *Nonnulli interiora vaginarum inscripserunt.* Vid. quæ notat Porta Neapol. de furtivis litterarum notis, lib. ii. c. 21. "Vide Aeneam de Re Milit. quem Casaub. cum Polybio edidit p. 81." LINDENB. Plura invenimus apud veteres commenta callida, quibus absentes de rebus scitu necessariis certiores facere solerent. Ut enim mittam epistolas sagittis alligatas, in obseles urbes missas, vel schedulas columbarum collis appensas, quis non meminere epistolæ lepori exenterato insertæ Iulian. 1. 5. Scythiæque Laconicæ ap. Nepotem et Gellium xvii. 9. — Sed plane novum et singulare, quod hic excogitatum narrat Ammianus a Procopio, quem ad Persas cum Lucilliano legatum antea dixerat c. 6. Qui, ne captis hostibus, interceptis nuntiis, ab hostibus scriptorum sensu intellectio, materia excitaretur *funestissima*, ne crudelem ab se ultionem sumerent Persæ (materia pro facinore est etiam xxx. 1. ab init.) *consilia obscurius* ita scripserat, ut pro veris hominum et locorum nominibus alia poneret: *Amaudatis Græcorum* (Romanorum) *legatis Rex longævus* (Sapor, longævus non tam vitæ, quam imperii annis, nam simulac natus est, rex coronatus esse dicitur) non contentus *Hellesponto* (sinibus) *iunctis Grautet et Ryndæci* (Anzabæ et Tigridis) *pontibus Asiam* (Romanas provincias) *pervasurus ad-*

veniet, *Incensore Hadriani, quondam successore* (Antonino pro-
ditore c. 5.) W.

18. *Rex longaevus.*] Sic etiam in fine libri 27. Sapor longaevus dicitur. Agathias in lib. 4. scribit, Saporem, simul atque in lucem editus est, Regem esse coronatum, et ad lxx. annum vitam simul cum imperio perduxisse: eundem anno imperii sui xxiv. ex foedere cum Romanis inito Nisibin accepisse: quod si ita est, regnare simul ac vivere coepit Sapor Acindyno et Proculo Coss. anno Domini 340. et hoc anno, qui erat Eusebio et Hypatio Coss. annum dumtaxat xx. attigerat. Quomodo igitur longaevus dicitur hic a Marcellino? Annon haec satis evincunt, in Agathiae codicibus numeros esse corruptos? Accedit, quod in Singarena pugna (de qua supra dixi) Saporis filius, qui in spem imperii alebatur, occisus est, ut Libanius Iulianusque prodiderunt. Quo argumento conficitur, Saporem triginta ut minimum annis ante eam pugnam regnare coepisse. Libanius in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur, Saporem 40. ante Constantini M. obitum annis regnum tenuisse significat, his verbis: ἀκούων δὲ τοὺς προγόνους αὐτοῦ καὶ εἰσὶν ἔσσι δέκα τὴν κατὰ τῶν ἑλλήνων μετρηθῆαι παρασκευῇ, αὐτὸς δὲ τέτταρας ἐτῶν διαδάσας ἐκτείναι τὸν χρόνον ἤβησε. Scaliger in lib. 3. Isagogic. Canonum Saporem anno Christi 309. regnum iniisse scribit. At Theophanes anno xix. Diocletiani initia regni Saporis ponit, qui erat annus Christi 303. Sed ex Agathiae rationibus initium Saporis in annum 312. cadere debet. VALES.

20. *Satrapa Corduenae.*] Haec regio cum aliis iv. Trans-
tigritanis postea Persis dedita dicitur a Ioviano Aug. in lib. 25. c. 8. Quare partem eius Romanis, partem Persis paruisse tunc oportet, cum Marcellinus in Corduenam missus est. Nescio autem quo casu factum est, ut in Editione nostra *Gorduene* ex-
cuderetur. Neque enim ita correxeram. Est quidem Corduene, ut exillimo, eadem quae Gorduene dicitur a Plinio, et a Ptole-
maco, et Appiano in Mithridatico. Strabo et Stephanus γορδουαίαν vocant, a Gordye Triptolemi filio nominatam. Sed apud Strabonem in lib. 1. initio γορδουαίων ὄρη scribitur corrupte. Hi sunt montes, quorum hic meminit Marcellinus. VALES.

Corduena (etiannunc Kurden) *Iovinianus.* Sub Galerio Im-
peratore Maximinianus Caesar hanc montanā regionem Persis
eripuerat, nec tamen, uti ex hoc nostro loco apparet, omnes
Persarum Satrapas eiecerat. Mannertus p. 225. — *Obsidatus forte,*
obses, pro quo obsidatus pignore xvi. 12. W.

22. *Vestis claritudine purpureae gemmisque distinctae.* W.

Quem iuxta laevus, incedebat.] Apud Persas honoratior lo-
cus existimatur medius, in quo Rex consistere solet, teste Plu-
tarcho in lib. 1. Sympos. cap. 3. post hunc honoratior habebatur
sinister; tertius dexter; post hunc rursus sinister, ac deinde dex-
ter; ac sic deinceps, ut docet Xenophon in lib. 8. de Institutio-
ne Cyri. VALES.

Grambatis rex Chionitarum] quibuscum nuper pacem pepi-
gerat Sapor c. 4. W.

25. *Doriscum Thraciae oppid.*] Ubi Xerxes exercitum lustra-
vit. Herodot. lib. vii. c. 60. ἐξηλθὲν ἡμέλειαν δὲ τοὺς τὸν τρόπον
συνήγαγοντο ἐς τὰ χερσὶν μυριάδα ἀνδράπων, καὶ συνάψαντες ταύτην

οὐ μάλιστα εἶχον, περιέγραψαν ἴσως τὸν κύκλον. Περιγράφαντες δὲ καὶ ἀπέντες τοὺς μυρίους, οἰμασίην περιέβαλον κατὰ τὸν κύκλον ὅλος ἀνέκουσεν ἀνδρὶ ἐς τὸν ὀμφαλόν. Atque id est, quod Ammianus dicit, agminatim intra conspecta exercitus recensitos. LINDESB.

C A P V T VII.

1. *Niveve, Adiabenes ingens civitas.*] Hanc urbem, Ninum olim a conditore sic dictam, Strabo, sereque omnes prisca scriptores ut plane everlam commemorant, Tacitus contra Annal. XII. 15. Ptolemaeus et Ammianus (cf. XIV. 8. XXII. 6.) eandem sua adhuc aetate superfuille credidere. Ex quo *ingentem*, uti Noller appellat, *civitatem* in illo traem, Adiabenes nempe caput vere exutisse, (sed a prisca Ninive plane diversam et a rege quodam, Adiabeno conditam) dubitari non potest, eamque ibi sine dubio sitam, ubi Niebuhrus locum delectuam *Rimrak* magnasque lapidum moles, rudera pontis, in Tigride ponit. Praeterea Niniva prisca si intelligenda esset, *Anzaba* (hujus, hodie Zab) idem, qui *Adiabes* XXII. 6. 21. magis ad meridiem decurrens, prius transeundus fuisset a Sapore, quam in illam urbem pervenisset, cum tamen Ammianus inverso ordine primum urbem, deinde pontem ponat. Ex his omnibus intelligitur, Ammianum cum Tacito et Ptolemaeo in eo errasse, quod primariam Adiabenes urbem cum Nino vel Ninive antiqua confuderint, in errorem deducti eo, quod Adiabenen eandem esse, quas olim Assyria, huius veto caput fuisse Nivenem audivissent. Haec est in brevis contracta Mannetti sententia in Persia p. 440. ff. W.

Pontis Anzabae] id est, pontis ad Zabam. An est Arabicum *نهر* quod nonnumquam sumitur pro *נהر*, ut Hebr. I. 3. *נהר* *נדר* ad dextram. Itaque quo loco dicitur, *transiit fluminibus Anzaba et Tigride*, (c. 6.) puto delendum *An*, perperam praefixum voci Zabae; quia particula *נ*, an, ibi loci plane est superflua. Bochartus Geograph. Sacrae p. 243, 72. edidit. operum Lugd. 1788.

Hofitis carsis] in honorem ipsius fluvii, hos enim a Persis religiose cultos pluribus exemplis comprobavit L. F. Gronovius in Obil. p. 659. Ammiani non immemor. W.

Nex] ego cum comite. *Residuam plebem*, exercitum cum calonibus et impedimentis. W.

2. *Magno necessitatis ducente solatio*] erectus eo, quod aliter fieri non posset. *Absque ulla circuitione sine ambagibus*, aperte. Ita Terentius Andr. I. 2. 31. ita aperte ipsam rem locutus, nihil circuitionis usus. nec aliter ipse Cicero. W.

3. *Cassianum Mesopotamiae Ducem* (militarem) et *Euphronium rectorem* (civilem). *Carras oppidum*, (hodie oppidulum Haran vel Charan, antiquissimum tamen, cuius iam Moles I. 11. eodem nomine mentionem fecit. cf. et infra XXII. 5.) W.

4. *Cum iam stipula flaverit turgent* (sumentia) messe igitur instante, quas illo sub coelo in Aprilem nostrum Maimve incidit. v. Gibbon. T. IV. p. 318. — *Herbas pubentes* cum maximo crescentes. cf. *pubem rariorum seminum* XXII. 5. W.

5. *Inter harundineti Mesopotamiae.*] Agatharchides apud Photium Biblioth. pag. 734. Ἐχουσι δὲ οἱ τοι (ῥιζοφάγοι) κακὸν ἄφυκτον, τοὺς ἐν τοῖς ἰσίοι λίοντας ἐπιτεμνίμους αὐτοῖς. ὑπὸ δὲ τῇ ἐπιτολῇ τοῦ κυνὸς γίνεται τι κυνῶπων πλήθος ἀπλινον, τηλαυγὴν ἔχον δύναμιν, ὥστε τὸν λαὸν εἰς τὰς λιμναῖδας ὑγρῶσας ἀπελθόντα ἐκεί μῆνιν ὀφραῖ. ὑφ' ἧ καὶ οἱ λίοντες ἐκτοπίζονται· οὐχ οὕτως ὑπὸ τοῦ θηγμοῦ ἀπολούμενοι καίπερ ὄντος ἐπαχθοῦς, ὡς τὸν ἀπὸ τῆς Φωγῆς ἔχον ἀλλόφυλον ἀδυνατοῦντες φέρειν. LINDENB.

Vapore sideris aestu solis, xiv. 8. 3. *et magnitudine culicium magnis culicibus.* *Volueres.* Sic vocantur animalcula omnia pinnata, v. c. *apes* supra c. 3. *Palpehrarum libramentis* angulis oenolorum *mordicus insidentes* aculeum insigentes. *Inimanius efferafcunt* ἀποθηριῶνται. W.

6. *Qua non erat voraginosum*] ubi litora tuta nec ponderi machinarum cederent. W.

7. *Inter rapienda momenta peric.*] Id est, momenta periculorum quae rapi debeat. Sic Lucanus lib. x. de Caesare v. 507.

Insiluit Caesar, semper feliciter usus
Præcipit! cursu bellorum, et tempore rapio.
et Marcellinus noster in lib. 25. c. 8. §. 2. VALES.

Per Edeffena sepulera.] Lib. xix. c. 5. §. 1. *Sabinianum etiam iam sepulcris inkerentem.* Mens Auctoris utrobique obscura. Solebant principes Christiani, ingruente belli tumultu ante Martyrum sepulcra se prosterne, ibique ob mala averruncanda preces suas allegare, Joh. Chrysostomi. in Orat. de divit. βασιλεὺς φησὶ τὸ διδάσκει, καὶ παραμύχει τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος δυσπῶν καὶ δεινῶν τοῦ δοῦναι αὐτῷ λύσαν τῶν δεινῶν, καὶ νίκην κατ' ἐχθρῶν. An idem hunc Sabinianum fecisse dicendum, non liquet. LINDENB.

Per Edeffena sepulera.] Olim sepulcra extra urbes erant, ut notum est. Unde Artemidorus in lib. 1. cap. 58. Si quis, ait, se in urbem curru vectum introire somniaverit, fasces esse summum aegro et athletae: hic enim victor erit sacro certamine; ille convalescet. Ex urbe autem exire, insulsum utrisque somnium est: aeger enim ad tumulum efferetur. *Chrysostomus Homilia 74. in Mattheum: οὐδεὶς τάφος ἐν πόλει κατὰ τὴν ἐξουσίαν: ac legibus id interdictum esse subiungit, ne ullum in urbe sepulcrum existeretur. Sciendum quoque est exercitationes olim militares extra pomerium fieri consueville: ut testatur Libanius in πρὸς βουλευτικῇ ad calcem. Zosimus in lib. 4. c. 54. de Valentiniano Iunior: τῷ βασιλεὶ τοῦτον ἐν βίῳ τὰς διατριβὰς ποιοῦμένῳ καὶ περὶ τὸ ταύτης τείχος ἅμα τοῖς τῶν στρατιωτῶν παιδείοις ἐκαστοχουμένῳ. Denique Eunodius in Panegyrico ad Theodericum: *Urbis omne pomerium simulacro congressionis attigerat.* Sabinianus igitur extra Edessam milites exercebat in campo quodam, in quo cadavera humari solebant. VALES.

Fundata cum mortalis pace nihil formidans] nihil sibi timendum putans, si de vivitium hostium impetu locurus, pacem iniret cum mortuis. W.

**Sabinianus militari Pyrrichio sonantibus modulis delectabatur.*] Sic in lib. 16. c. 5. de Iuliano Caesare: *Cum artem modulatus tacedendi per Pyrrichiam concinentibus disceret fistulis.*

Marius Victorinus de Metris lib. 11. de anapaestico metro pag. 102. *Enabaterion* dicitur, (*ἐναβᾶτιον*) quod est proprium carmen Lacedaemoniorum. Id in proëllis ad incentivum utrum per sibilas canunt: incedentes ad pedem aut ipsam pugnae intellum. * LINDENBR.

Militari pyrrichio.] Prunus sic edidit Sig. Gelenius, cum in anterioribus Editionibus, perinde ac in codice Regio et Editione Rom. legeretur, *militari pyrricho*, sin Colbertino *Pyrrico*.] Equidem *militari pyrricha* scribi malleim. At enim Marcellinus Sabinianum in bullis Edesseis non quidem exercuisse milites, sed *militari pyrricha* impendio esse delectatum vice saltationis histrionicae. Nam cum panthimorum saltationibus utpote flagrante bello careret, *militaris pyrrichae* gestibus deliderium suum solabatur. VALES.

Militari pyrricha, qua tirones inprimis ad recte incedendum, decurrendum, summoque gradu aggrediendum infligerentur. v. supra ad xvi. §. *sonantibus modulis*, tibiis concinentibus. W.

Omnifeso et incepto et in loco] Voculam in delēvi, h. i. inceptam autesque adeo offendentem, quamquam Ammianum non ignorem hanc praepositionem addere vel omittere solere, ubi adde vel abesse debebat. W.

Futuro praenuntiant motus.] Haec glossemata esse videntur, et abesse possunt absque ullo sensu incommodo. VALES. Fatum ego aberam, quin totum locum inde a verbis *Cum haec* usque ad *discamus* una litura delesem. Cum vero glossatores perspicuitatem in notulis allinendis amare reputarem, Ammianum vero nossem quaelitam nimis, perplexam et obscuram elocutionem sectari, nolui Valeio parere, etsi nonnulli fiduculis adhibitis sensum aliquem extorquere potui. Hanc igitur fortasse latere sententiam puto. Cum in his et aliis eiusmodi et factu et dictu (narrata) trillibus omnia sint malorum instantium, hoc tamen habent commodi, ut optinus quisque vitare ea in posterum ediscat. W.

8. *Nisibi pro statione vili transmissa.*] Zonaras auctor satis diligens prodit Nisibin a Sapore tunc obsessam fuisse, sed Saporem omilla statim oblidione, cum nihil proficeret, alia oppida tentavisse frustra, tandemque Amidam cepisse. Quae cum ita sint, placet scriptura, quam in Regio et Flor. exemplari * et in Tolos. [ac Colbertino] reperimus, et quae in Editione Rom. Ang. et Basiliensi servatur: *Nisibi prostratione vili transmissa*. Sic in fine lib. 28. *Leptitanoque agro et Oenfi interneciva populatione transcurfi*. VALES.

9. *Bebasen villam*] cf. c. 10. W.

Ad Constantiam usque optidum.] Longe praeferrenda est scriptura codicis Florentini, in quo legitur *Constantinam*, [ut et in codice Colbertino.] Est enim Constantina opidum Mesopotamiae in Osdroene situm hand procul ab Euphrate, supra Carras, ut testis est Procopius in lib. 2. Persic. ubi Chosrois ex Antiochia reditum in Persidem describit. Stephanus Byzantius scribit, huic opido prius Nicephorii nomen fuisse. *Νικηφόριον οὗτως, φασίν, ἐκαλεῖτο κωνσταντία ἢ περὶ ἰδεσσα πόλιν*. Quamquam in Suidae Lexico *κωνσταντία* legitur. Et apud Hieroclem in Itinerario, *ἐπαρχία ὁρομένης ἰδεσσα κωνσταντία*. In Excerptis quoque Procopii apud Photium Constantia dicitur. Sed in Editionibus Pro-

copii perpetuo Constantina tam in Persicis quam in lib. 2. ^{πρὸ}
^{αὐτῆς} nominatur. Praeterea in Notitia Imperii Rom. sub Duce
 Melopotamiae Constantia ponitur, et apud Menandrum Protect.
 in lib. 2. et 8. Historiae. Postremo Evagrius in lib. 1. Hist. Eccl.
 Sophronium memorat ^{Κωνσταντινῶν} Episcopum, qui in Indice
 Episcoporum, qui Chalcedon. Synodo subscripserunt, *Constanti-*
nopol. Episcopus dicitur provinciae Osdroenes: corrupte, cum *Con-*
stantinaensis scribi debeat. Ex huius opidi nomine Constanti-
 nenlis pugna dicitur a Rusto Festo. VALES.

Constantina oppidum] in honorem Constantini restauratoris,
 antea *Antiquinopolis* dicta, v. c. 9. et Mannertum p. 302. 303. W.

Euphratem nivibus inebriatis inflatum] quod plerumque
 mentibus Iulii et Augusti evenit. Plin. Hist. nat. v. 21. v. Gibbon.
 L. iv. p. 318. W.

10. *Urgenti consilio*] h. l. ni fallor, pro *concilio* (Kriegsrath)
 uti xv. 5. — *Consideratione ea, qua rectus pergeret hostis, in-*
tactarum. Satis oblectat eam: ob causam (sic consideratio et ali-
 bi xxvi. 5. 6. ^{αὐτῆς}) qua i. e. quod *rectus* hoc oppositè ad praes-
 entem circuitum *hostis pergerat*, nosque, hostem longiorem
 viam ingressurum esse, suspicari non possemus, *intactarum* a no-
 his; Romanis, non devastatarum. — *Barzola* in Tabula Mannerti
 Barzolo et *Laudiae*, parva castella. W.

CAPUT VIII.

1. *Samosata* (Schemisat). *Pontium iuncturis pontibus iunctis*
apud Zeugma ob id ipsum Graece sic dictum, quia ibi pons erat
 (Iudaei *Bir*. v. Mannert Kleinasien L. 1. p. 502.) et *Caperfana*
 (infra xxi. 7. *CaPELLANA*). Fortasse eadem, quae *Porficea*, Mannert
 Perlia p. 273. utraque in Syria sita. W.

2. *Dugrum turmarum equites septingenti*] Liplius in l. 2.
 de Militia c. 7. hic improprie sumi *turmas* asserit, nam turma
 nonnisi triginta equitibus constabat. W.) ac forte *septuaginta*
 corrigendum esse: nisi abusive *turmas* pro alis posuit. Sic *Fel-*
ices ab Ammiano abusive dici pro levi armatura idem Liplius no-
 tat in lib. 3. capite 1. Vide tamen Marcellinum in Libr. xvi. 12,
 7. xxi. 11, 2. et xxiv. 3, 1. VALES.

Praefidium per eos traductus agentes] *is. per eos tractus*.
 LINDENB.

Ab aggeribus publicis] Glossar. *Agger, strata, via publica*.
 Servius Aeneid. v. et ex eo Isidor. Origin. xv. *Agger est media*
stratae eminentia, coaggeratis lapidibus strata. L. 2. C. Theod.
 Ne quis in Palatin. Remotae ab aggere publico civitates. L. 4.
 de itin. mun. *Studia cunctorum ad reparationem publici aggeris*
conducibili devotione volumus festinare. Sulpic. Severus lib.
 iii. de Vita Mart. *Per aggerem publicum plena militantis vir-*
ris ficalis rheda veniebat. Acta Mss. Martyrii Cantii et Cantiani:
Ubi quis vehiculis apparatu disposito per aggerem publicum
egreditur, illic non fuga dicenda est, sed profectus. Beda in
 Martyrolog. iv. Eid. Octob. *Exstat per totum aggerem publicum*
loquentibus tumulis sepultura Sanctorum. Eodem modo *itiner-*
arius

rius agger. Ammian. lib. xix. c. 8. §. 2. * *Militaris agger*, Tit. Cod. de milit. aggere non rump. LINDENB.

5. *Sublata tiara.*] Salutationis hunc ritum Eustath. in Dionys. notat. Ἀφγραι (inquit) καὶ σύμβολον εἶναι ἀσπασμοῦ παρὰ Πέρσαις τὸ ἀφελῆσθαι τῇ τιάρᾳ τῆς κεφαλῆς. Cl. Claudian. Parneg. in iv. Consul. Honorii v. 70.

Perfarum proceres cum plebe (patre Gesner. W.) sedentem
Hac quondam videre domo, positaque tiara
Submisere genu.

Vide Briffon. de Reg. Perfar. lib. II. LINDENB.

Sublata tiara.] Sic Persae salutare consueverant, ut docet Heliodorus in lib. 7. VALES.

Tiara quam capiti summo ferebat.] Apicem supra vocavit Marcellinus c. 5. §. 6. *Apicis*, inquit, *nobilitatus auctoritate*, quo honore participantur mensae regales, etc. Id erat ornamentum ex auro et margaritis contextum, quo Perfarum magnates Regis permisso capita redimebant. Etenim apud Persas nec anulo aureo, nec cingulo, nec fibula, nec alio eiusmodi ornatu cuiquam uti licet, nisi cui Rex concesserit, ut praesertim Xenophontem lib. 8. Cyrip. tradit Procopius in lib. 1. Pers. qui κόσμον τῆς κεφαλῆς apicem hunc appellat, eamque maximam esse dignitatem ait apud Persas. Idem in lib. 4. Goth. de Isdiguna legato. Perfarum: ἵπποντο δὲ αὐτῷ καὶ δύο τῶν ἐν Πέρσαις λογισμωτάτων, οἱ δὲ καὶ διαδήματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν χρυσᾷ ἐφόρου. Id est: *Sequebantur autem eum duo apud Persas clarissimi, qui diademata aurea capite gestabant.* VALES.

Quam capiti summo ferebat honoris insigne.] Ἰσ. *quam capiti summum fereb. hon. insig.* Summus enim honor ille apud Persas, quo qui nobilitatus, mensae regali adhibebatur, confiliumque particeps fiebat, uti id Ammiani aliorumque Scriptorum auctoritate docet Barnab. Briffon. de Reg. Perfar. lib. II. LINDENB.

Manus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam.] Supplicum hic mos non Assyriorum tantum est, sed multarum quoque gentium aliarum: quo etiam Iudaei Petronium accesserunt deprecaturi, ne statua in templo collocaretur. Philo Iud. legation. ad Gaium pag. 721. Ἐπεὶ δὲ ὁ Περσῶν ἐξ ἀπόπτου κατεφάνη, πῶσαι αἱ τάξεις καθάπερ κελευσθεῖσαι προσκίπτουσι εἰς ἰδαφος, ὁλολογὴν τινα μετ' ἱερευῶν ἀφίστασι· παραγινόμενοι δὲ ἀνίστασθαι καὶ προσελθεῖν ἑγγυτέρω, μόλις ἀνίστασθαι, καὶ καταχεύμενοι πολλὴν κόπον, καὶ ψέμενοι δακρύοις, τὰς χεῖρας ἀμφοτέρωσιν εἰς τοὺς πόδας περιγαγόντες τρόπον ἐξηγκλισμένον προσπίπτουσι. Et apud Scythas usitatum fuit, εἰς τοὺς πόδας περιάγειν τὴν χεῖρα ἐν τοῖς ἱερευῶσι. Lucianus in Toxare, Suid. in ἐπὶ βύσσης ἐκαστέρω, Apostolius Byzant. in Proverb. Quem morem a captivorum habitu originem duxisse certum est, qui manibus post tergum ligatis abducuntur: Itaque hostibus se dedentes, quo miserabiliore videantur, hoc quoque gestu veniam precari solent. Sic legati, quos Decebalus ad Traianum miserat: ἑρρῶσαν καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὰς χεῖρας ὀπίσθεν δέσαντες ἐν αἰχμαλώτων τάξει, ἐδίδοτο τοῦ Τραιανοῦ εἰς λόγους: ἔλθειν Δακεβάλλον. Pet. Patricius in COMM. IN AMMIAN. I. X

Fragmentis legation. Sic Quadi manus ad dimicandum aptatas armorum abiecto munimine pone terga viacerunt: restaque solam salutem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti. Ammian. lib. xvii. c. 13. §. 28. Quod et ipsum ut faciat, Denatum Sapor iubet, ni maioribus poenis affici velit: Καὶ νῦν εἰ βούλεται διαφθορίᾳς κολάσεως τυχεῖν, ὁπίσω τὰς χεῖρας δέσας προσποιῶ. P. Patr. in Frag. legat. LINDENB.

6. *Amplissime Comes.*] Magistri militum, qualis erat Ursinus, Comites etiam dicebantur. Sic in lege 2. et 13. Cod. Theod. de re militari, et lege 18. de erog. milit. annonae. Ita apud Marcellinum in lib. 29. c. 5. §. 46. Theodosius Magister militum: Comes, ait, *Valentiniani sum, orbis terrarum domini.* et Ambrosius in Ep. ad Eugenium Aug. *Aderat, inquit, amplissimus honore magister militaris Bauto Comes.* Et in veteri Inscriptione Stilicho dicitur Comes et Magister utriusque militiae. VALES.

Flagitatores] importuni creditores. W.

7. *Postsignant*] in secunda acie collocati. W.

8. *Hosti concursatori miscemur.*] Statarium militem concursatori opponit Livius xxvii, 18. VALES.

9 *Ripas alte excisas* altiores — *Lacunarum vertigine vorantur.* Lacunae opponuntur praecedentibus vadis. sunt igitur loca profundiora, atque voragines, quibus milites merfi. — *Tauri montis excessus*, ubi terminatur. W.

11. *Verennianus*] Idem sine dubio qui xv, 5. *Verinianus* — *Collega*, nam Ammianus itidem Protector Domesticus. — *Antecedentibus* i. e. praecursatoribus. W.

Rependo] H. l. non potest esse lentius incedendo, sed respondet graeco ἔπειν, quod de quovis ingressu adhiberi constat. ERV.

scissis collibus] angustis montis. W.

Molinae.] Sic molas et pistrina sequior Latinitas vocavit. In veteribus Glossis *mollinae* ὑδροαλείας, et *molinarius* ὑδραλέτης, et ὑδρομύλη, aquae *mollina* explicantur. P. Victor in regione xiv. urbis Romae ponit *Dianae molinas.* [Gregorius Turonicus in libri iii. Historiae capite xix. de Divisione sic scribit: *Ante portam fluvius molinas mira velocitate divolvit.* Marius Aventicensis. Episcopus in Chronico: *Pontem Genavacum, molinas, et homines per vim deiecit.*] Exstatque id vocabulum in lib. 8. Legum Wisigoth. quam etiamnum vocem Gallica lingua retinet. Porro hic locus sic legendus videtur: *Quem scissis collibus molinae ad calles artandus aedificatae densius constringebant.* In Editione August. legitur, *quem scissis collibus, etc.* VALES.

12. *Eodem ictu*] impetu, ut xxi, 9, 4. et saepius. W.

13. *In suburbanis peregrina commercia circumactio anno.*] Cf. *Batnen* Anthemusiæ urbem xiv, 3. ubi eiusmodi annuae nundinae eadem fere anni tempore celebratae. W.

14. *Cum exitio exitialiter, letaliter saucitis.* Sic ap. Livium *cum studio, cum cura, cum fide* pro *studio*, diligenter, fideliter. W.

CAPUT IX.

1. *Hanc civitatem*] Amidam, de qua urbe praeter Mannerum iam supra ad c. 6. laudatum consuluisse haud poenitebit Baierum in Opusculis, de numo Amideno p. 535 — 564. inpr. de hoc Amnianeo loco agentem p. 544. 562. 563. — *Brevem parvam, parvi ambitus.* *Antoniopolin* cap. 7. *Constantinam.* W.

2. *Genticulato Tigridis meatu.*] Id est, inflexo in modum geniculi. Procopius tamen in lib. 1. Pers. ait Tigrim ortum ex Armeniae monte absque ullo flexu recta Amidam ferri, et ad Septentrionalem eius partem perlapsum, in Assyriam pergere: quae cum Marcellini Historia pugnant. VALES.

Tigridis meatu subluatur alluitur proptus emergentis haud procul inde orientis. Ex hac parte editior fuit, vide xix, 5, 4. W.

Nymphaeo amni] Nymphaeus amnis est in Sophanene seu Sophene Martyropoli proximus: trecentis autem stadiis distans ab Amida, ut testis est Procopius in lib. 1. Persicorum. Proinde quomodo vicina Nymphaeo fluvio dici possit Amida, equidem non video. Et Procopius quidem Nymphium semper hunc fluvium appellat, perinde ut Theophylactus Simocatta, et Pilsides Diaconus in rebus gestis Heraclii, his versibus qui leguntur apud Suidam:

Καὶ τὸν μέγιστον ἐπιτάσσας Νυμφίον

ὅστις Τίγρητος ταῖς ῥοαῖς ἐπιέρχων

Ἀποστρέφεται τοῖς καλεῖσθαι Νυμφίος. VALES.

Ammianum adversus Valesium defendit Baierus in Opuscul. p. 563. W.

* *Gumathenam contingit, regionem uberem.*] Scribe Comagenam. LINDENBR.

Gumathenam aliis Corineam. Mannert Persia p. 222. W.

* 3. *Quinta Parthica legio*] Parthicae legiones sex laudantur; quarum primae et secundae meminit Ammian, lib. xx. Spartianus in Caracalla: *Praefectus legionis secundae Parthicae.* Vetus Inscript. LEG. II. PARTHICAE SEVERIANAE. Item Romae in via Ardeatina: LEG. III. PARTHIC. P. P. Columna vetus nomina legionum continens: I. PARTHIC. II. PARTHIC. III. PARTHIC. * Et in aliis vet. Inscriptionibus laudantur *Clibanarii Parthi Primanorum, Parthi Secundanorum, Parthi Tertianorum, Parthi Quartanorum.* * Quarta Parthica Beroeae praefidio destinata erat, ut Quinta Parthica Amidae. Theophylactus Simocat. Historiarum lib. II. pag. 99. et ex eo Photius in Biblioth. pag. 41. *ὡς τὸ κατὰ λόγον γεγονέναι τῶν Κορυφαίων οὕτω τὴν προσηγορίαν ἐπιφερομένων τῶν ἐν Βεροῖ τῇ πόλει Συρίας τὰς διατριβὰς ποιούντων.* Sexta Parthica, sub dispositione viri Illustris Magistri militum per Orientem, in Notitia Imperii laudatur. LINDENBR.

Ut fallaces et turbi ad Orientem ventre.] Milites erant a Magnentio scripti, atque ex suo ac fratris nomine Magnentiaci ac Decentiaci nuncupati: quos confecto bello Constantinus ad Orientem transtulit prudenti consilio, ne seditiones amplius concitarent. Sic etiam Vitellius Othonianos milites in Britannias ablegavit, ut scribit Tacitus in libro 4. Hist. VALES.

Tricensimam Decimantque sortenses.] Tricensimani dicebantur, qui in legione xxx. Ulpia militabant, cuius meminit vetus Inscriptio: *Eranista. leg. xxx. Ulpiae.* Decimani vero Fortenses,

milites sunt legionis x. Fortensis, quae in vetustis Inscriptionibus legio x. Pretensis dicitur, et in Notitia Imperii sub Duce Palaestinae. Vetus Inscripção: *A. Atinio. Trib. mil. leg. x. Fortens.* li postea Fortenses dicti, corrupto per usum vulgi vocabulo, ut videre est in Notitia Imperii Romani, et fortasse ob fortitudinis gloriam. Sic enim Vopiscus in Probi vita de iisdem loquitur: *Qui Aurelianus Probo Dectmanos fortissimos exercitus fuit; et cum quibus ipse ingentia gesserat, tradidit.* [Caesar in lib. 1. de bello Gallico, legioni decimae propter virtutem se maxime confidisse scribit.] VALES.

Dectmanique Fortenses.] In Notitia Imperii, sub dispositione viri illustris Magistri militum Praefentalis, Fortenses collocantur, qui * et alibi in eodem libro laudantur. Eorum etiam meminit Imp. Marcus in Epistola ad Senat. Rom. apud Iulianum Martyrem in Apologia pro Christianis 2. p. 79. *καταλαμβανόμενος δὲ ἡμῶν ἐν μεγάλῃ πλῆθους ἀμίκτου καὶ σφόδραυμάτων λεγῶντος πρώτας δεκάτας, Γερμανοφρεντησίᾳ μίγμα κατηγεδημένον.* * Sed PRETENSES vera videtur lectio, si praeclis monumentis fides: praefestim Columnae antiquae Capitolinae, in qua ordine multarum legionum nomina recentur: NOMINA LEG. II. AUG. II. ADIUT. III. SCITE. VI. VICT. IV. FLAV. XVI. FLAV. XX. VICTR. VII. CLAUD. VI. PERRA. VIII. AUG. I. ITALIC. X. PRETR. Lapis prope Capuam: L. MAGIO. M. F. PAL. VETERANO LEG. X. PRETENSIS M. . . . . D. L. PATRONO ET SIBI. LINDENBR.

Superventores et Praeventores] levioris armaturae milites. v. Ind. II. v. Praeventores. Aetiano iam Comite, ad quam dignitatem erat eVectus, quod Protector adhuc ad Singaram rem fortiter gessisset — quod retulimus in libro aliquo deperdito. W.

C A P V T X.

1. Sapor a Bebase c. 7. per Horren, Meiacarire c. 6. et Charcha xxv, 6. quae nonnulli oppidula fuerunt. W.

Charcha.] Theophylactus Simocatta in lib. 5. *χαρχὰς* vocat urbem Mesopotamiae supra Nisibin, omni fructuum genere et incolarum frequentia abundantem. In Notitia Imperii Charta dicitur sub Duce Mesopotamiae. VALES.

Ut transisturus] simulans Amidam se petere. In municipali ordine in senatu municipali. Cf. xxv, 4. *Circumspecti* (περιβλεπτοῦ) clarissimi. W.

3. *Culusnam uxor effec, Craugasil, comperisset.*] In vernacula interpretatione sic legi et distingui maluerat b. Wagnerus: *quaenam vel ubinam c. e. Craugasil.* Quam emendationem cum non commemoraverit in Commentario, abiectisse eam, et recte quidem, videtur. nny.

Absque labra ipsa.] Mirum ut ferre talia potuerint Valesii: et praecipue cur Hadrianus in praefationis ea parte, ubi tangit aliqua singularia, quae Latinam linguam Marcellini spectant, non de hac etiam locutione prorsus non toleranda retulerit. Adfentior patri, qui editioni Lindenbrogianae adscripsit, *adusque labra*, quae et leuissima mutatio, et commodissima sententia; ut prae-

pio libri seq. *adusque finem diet*, ac saepius. GRON. Arridet Gronovii coniectura etiam Ernestio propterea quod et si *absque* saepius Ammiano sit idem quod *praeter*, nuspiam quarto casui iungatur. Eadem se obtulit Reinesio, qui tamen putat fortasse adverbialiter positum esse *absque* pro *praeterquam*. W.

Hoc praemio Nisibenam se prodicionem mercari posse arbitrabatur.] cf. xix, 9. W.

4. *Virgines Christiano ritu cultui div. sacratas.*] Adeo etiam Gentiles reverebantur hoc praecipuum Christiani nominis decus: quod etiam testatur Athanasius in Apologia ad Constantium: ταύτας δὲ ἑλλομεν ὁρῶντες, ὡς ναὸν οὐκας τοῦ θεοῦ θαυμάζουσι· παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ ἁγιόν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπαγγελμα κατορθοῦται ἢ παρὰ·μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς. *Has cum vident Gentiles, non secus ac templum Dei suspiciunt. Etenim nullibi gentium grave illud ac caeleste praeceptum nisi apud nos Christianos serio exercetur.* Similia apud Origenem contra Celsum, et apud Basilium legas et Chrysostomum, aliosque sanctissimos Patres. Quamobrem merito reprehendendi sunt Novatores nostri, qui eius gravissimi propositi ne vestigium quidem ullum apud se exstare voluerunt. VALES. Apage hanc, ut nihil aliud dicam, intempestivam reprehensionem, et vanitatis ostentationem! Quid enim? an hic patet gentiles reveritos hoc praecipuum (sic vocat; sed spero ipsi Henrico adfuisse magis praecipua) Chr. n. decus? An non ipse Ammianus fatetur ita eum praecepisse per simulationem, et ut causam suam faceret favorabilem? longe abest, ut in istis Valesianis veteratoribus id probarit, nedum reveritus sit. Sed sic et in partibus Historiae Ecclesiasticae rapit omnem occasionem tangendi ulceris; et ipse τὸν πᾶν mire imbecillum Pariliis in sermone vario cognovi. GRON.

Virgines Christiano ritu cultui divino sacratas] uno verbo moniales, W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XIX. C. I.

1. *Nysitrorum captivitatibus*] quod in castellis xviii, 10. quosdam cepisset. W.

2. *Ferrens equitatus*] cataphractarii. W.

3. *Aureum capitis arietinis figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans.*] Dubio procul hunc habitum Persae ab Aegypti Regibus sumere, quibus in more positum antiquitus fuit, leonis, draconisve, aut alterius effigiem animalis pro diademate capiti imponere. Diodor. Sicul. Biblioth. lib. 1. c. 62. 'Εν τῷ εἶναι τοῖς κατ' Αἰγύπτου δυνάσταις περιτίθεσθαι περὶ τῆς κεφαλῆς λεόντων, καὶ ταύρων, καὶ δράκόντων προτομας, σημεῖα τῆς ἀρχῆς' καὶ ποτὲ μὲν δένδρα, ποτὲ δὲ πῦρ, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ θυμιαμάτων εὐωδῶν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς οὐκ ὀλίγα, καὶ διὰ τούτων ἅμα μὲν ἑαυτοὺς εἰς εὐφροσύνην κοσμεῖν, ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους εἰς κατάπληξιν ἄγειν καὶ δεισιδαιμόνῃα διαθεῖσιν. *Atque inde est, quod in nummis antiquis Lysimachii, Antigoni, Demetrii Reg. arietina cornua diademati adhaerentia videmus. Quem morem viri militares postea imitati sunt, et galeis suis cornua quoque addidere. Livius lib. xxvii. c. 33. init. de Philippo Persei fratre: *Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnavit, in arborem illatus impetu equi ad eminentem rami cornu alterum galeae perfregit.* Plutarchus de Pyrrho: *ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαστέποντι, καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασι.* * Vid. Diod. Sicul. lib. 5. cap. 30. Paschal. de coronis pag. ultima lib. ultimi. *Galeae ursinis pellibus ad terrorem tectae*, Veget. pag. 37. *Ut verosimile sit ab hac etiam origine esse, quod in quorundam nobilium gentilicis insignibus cornua in casidibus vel sola, vel leone, elephanto, aliove quo παρασῆμῳ addito, pinguntur. LINDENB.

Multipli vertice dignitatum] varii generis optimatibus. Sic saepe vertex ap. Nostrium xiv, 7. xv, 3. 5. it. apices, v. c. xxix, 2. W.

4. *Viso*] scil. *se*. Plura eiusmodi omissorum nominum vel pronominum exempla ex Ammiano congessit Valesius ad xvi, 12, 7. W.

5. *Dum se prope ingerit*] nimis audacter moenibus appropinquaret — *Tragulae ictu*. Tragula erat genus teli, dicta, quod scuto infixā traheretur. Sic Festus, ubi tamen interpretes non a trahendo, sed traicendo, quali a traicula contractam, dici rectius movent. W.

7. [Grumbates Rex Chionitarum.] In codice Colbertino nunc *Grymbates Chionitarum* Rex dicitur, nunc Rex *Chionitarum Grambates*. VALES.

Telo forte contiguum] cum intra iactum esset, ut posset feriri. *Contemplator* collineandi peritissimus. W. Ernesti *contemplator* explicat: speculator e muris oblectae urbis. ZEP.

Thorace perforato perfodit.] Editio Romana habet *praefudit*, eodemque modo Vatican. [et Colbert.] et Fauchetii codex. At in exemplari Regio, et Augustana Editione legitur *profudit*: quod equidem praetulerim. VALES.

8. Ne caperetur] ne spolia detraherentur et cadaver eius in urbem deportaretur. *Ratione iusta* fas atque officium esse putantes. W.

9. Apud Troiam quondam super Comite Theffali.] Homerus copiose tota Iliade. LINDENB. *Theffali ducis* Achillis comite Patroclō. W.

10. Indicto iustitio] quo ab armis otiantur. Solebat autem iustitium esse post exsequias. Vid. laudatus ab Ernestio Salmastius ad Serr. Hist. Aug. Tom. I. p. 319. *Propriae* peculiaris, uti explicat Ernestius. Fortasse tamen legendum est *proprio*. — *Figmenta hominum mortuorum cerea*? pollincta, falsis involuta. Cf. Salmast. ad Serr. Hist. Aug. To. II. p. 422. — *per contubernia*, qui eodem tabernaculo degerent, et *mantipulos* cohortes. W.

11. Lacrymare cultites Veneris saepe spectantur in sollempnibus Adonidis sacris.] Vid. inf. lib. XXII. c. 9. LINDENB. De Adonide, Veneris amasio, apri dentibus lacerato vide Theocriti Epyll. xxx. Acraeontis editionibus plerumque additum. Fabulanus poetae, Venerem pactam esse cum Proserpina, ut Adonis sex menses apud inferos esset, apud Superos totidem. Mythus ex eo ortus, quod omnino naturae vis genetrix in personam Veneris mutata, regno praefertim, quod vegetativum appellamus, ita moderetur, ut per hiemes quasi emortuum, vere accedente denuo vigens appareat. Laeti illius temporis annua celebratio ab Oriente profecta ad omnes fere nationes, aliis tamen nominibus, divulgata est. Sic *stetus super Thammoz* Eszech. VIII, 14. hoc idem Adonidis festum est. Cf. Baruch VI, 30. 31. Vido omnino Lucianum de Dea Syria T. IX. Bipont. p. 88. Heyne ad Apollodor. p. 826. inpr. tamen *Manfo* Versuche über einige Gegenstände der Mythologie S. 242. ff. W.

CAPUT II.

1. In argenteam urnam contexta.] Scribendam videtur esse *contexta*. Ceterum hic sepulturae ritus ad Chionitarum morem referendus, non autem ad Persarum, ut fecit Gruterus in Notis ad hunc locum. Etenim Persae tunc quidem temporis cadavera non cremabant, sed nuda et insepulta proiciebant extra opida, eosque beatissimos putabant quorum cadavera a bellis aut volucris quamprimum essent laniata; ut scribit Agathias in lib. 2. Hinc est, quod foedere illo quod inter Iustinianum Aug. et Chosroem ictum fuit, cautum est, ut Christianis in Perside positus liceret

mortuos humo condere, eisque more Rom. iusta facere; ut refert Menander in lib. 1. Hist. denique Procopius in lib. 1. Persic. legibus Persarum nefas esse dicit, cadavera humo condere.

VALES. v. Briffon. de Reg. Persar. p. 320. W.

Busio urbis] incendio et dellagatione. W.

2. *Pactis modo] tamquam pax esset. vid. Tacitus Hist. iv, 15. Pactis more dixit Noster xxii, 12. extr. et xxiii, 5. Agros Gumatheos et Amidam circumiacentes. Clementi lento gradu. W.*

3. [*Versae meridiano lateri sunt destinati.*] Ita scriptum omnes Editiones Ammiani praeferunt: at in codice Colberino legitur: *Cutus mer. lateri, sunt destinati*, forte pro *Cuni*, vel *Chuni*, ita ut Hunni designentur ab Ammiano Marcellino, quos Persis confines fuisse Historici docent.] MADR. VALES. *Versas* equidem loco movere nolui, quippe qui infra c. 8. iterum occurrant. W.

Segestant] Hos in provincia Persica Drangiana habet Oberlinus. De populis h. l. memoratis cf. omnino Gibbon. T. iv. p. 315. W.

4. *Indimensos.] imensos, aciem oculorum fugientes, innumerales — paullo post: inaeestimabiles. Saluts rata certa desperatione. W.*

5. *Acies immobiles stabant.] Hoc primo die hostes eo tantum consilio apparuerant, ut numeros suos ostentarent. Eadem signa acie structa. Cum superesset exiguum noctis diluculo proximae diei. W.*

6. *Hastam infectam sanguine ritu patris, nostrique more coniecerat fecialis.] De Feciale, eiusque in agrum hostilem hastae iaculatione, ex Livio 1, 32. Dionys. Halicarn. A. Gellio lib. 6. c. 4. Servio Aeneid. lib. 9. v. 53. Isidor. Orig. lib. 8. c. xi.* satis constat. * Ovidius Fastor. vi. 207.*

Hinc solet hasta manu belli praenuntia mitti:

In Regem et gentes cum placet arma capi.*

Illud tantum nunc monendum, mutatum hunc morem posteriore saeculo, et pro hasta gallum obiectum. Tzetzes Hist. Chiliad. v. cap. xv.

Τὸ πρότερον τὸ γένος μὲν Ῥωμαίων τῶν Λατίνων
Οὐχὶ συνήκτε πόλεμον ἀκηρυκτὸν πρὸς Ἕθνος,
Ἀλλὰ τῇ χώρῃ πρότερον ἰθιους τοῦ πολέμου
Δόρυ σημεῖον ἐρέπτεν, ἔχθρας ἀρχὴν σημαίνου.
Ἐπεὶ δὲ κατήρχετο πόλεμον πρὸς τὸ Ἕθνος.
Τοῦτο Φησὶ Διόδωρος, πᾶς τε λατῖνα γράφων.
Καὶ τοῦτο μὲν ἦν παλαιὸν τὸ ἔθος τοῦ πολέμου,
Νῦν δ' ὡς δοκεῖ μοι, πάνταται, ἀλκτορα δὲ μόνος
Ῥώτουσιν, αἵσπις μίλλουσι πόλεμον συγκροτῆσαι. LINDENB.

Belli turbo exundescit.] Cf. xxx, 10. Apud Tacitum Hist. iii, 10. crudefcere seditio legitur observante Ernelt. W.

7. *Scorpionum] machinarum, quibus moles faxae emittebantur, uberius descriptarum infra xxiii, 4. W.*

8. *Direpta Singara] cf. ad xviii, 5. W.*

10. *Tenebrae hebentaverant strages.] Non satis commoda translatio. W.*

11. *Achaemenem appellantibus et Artaxerxem.*] Eleganter hunc locum restituiimus, quem P. Castelli audacia corruperat. Nam cum in Editione Rom. legeretur, *Saan Saan app. et Pirose*, haec portenta quaedam esse nominum ratus "Castellus" ita correxit ut hactenus editum est. Ego vero cum in codice Regio et Vaticano Editionis Rom. scripturam deprehendissem, [in Colbert. *Saan Saan app. et Pirofen*.] non sum veritus eam postliminio restituere. Est autem Saansa lingua Persica Rex Regum, ut testatur Marcellinus. Saa enim Persice Regem significat. Unde Vararanem Regem Persarum cognominatum esse Seganlaa, seu *σέγανδα*, ut in veteri scheda reperi, tradit Agathias in lib. 4. quod eius pater Segestanos (quorum etiam hic meminit Marcellinus) bello vicisset: *ἐνέκατος γὰρ τοῦτο τῇ ἑλληνικῇ φωνῇ συγγραμμάτων βασιλέως*. Idem de altero Vararano scribit, qui Cermalaa est cognominatus: quem P. Teixora in relatione de Regibus Persarum lib. 2. cap. 27. Baharon Kermonxa indigitat, quod est Carmaniae Rex, iam quod spectat ad Pirofis nomen, quo bellorum victorem significari ait Marcellinus, eius origo difficilior est indagata. Nisi placet id derivari a Persico vocabulo *Phiras*, quod victorem significat, ut ex Vocabulario Persico docuit me vir Cl. doctissimusque I. Gauminus. Fuitque hoc nomine quidam Persarum Rex, pater Cavadis, avus magni illius Chosrois, qui Iustinianum ac Iustinum Tiberiumque temporibus imperavit. Ab hoc Pirofa dicti videntur milites Pirofitas, ut a Chosdroe Chosdroitae, quorum mentio sit in Hist. Misc. lib. 18. In Regio "Tolosanoque" codice scriptum reperi *Pyrosen*. Sed Vaticanus et Flor. *Pirosen* habent. Valentinus, teste Loissello, *Pleorsen*. Fauchetianus *Pyrosen*. VALES. De voc. Persica *Saansa*, i. e. Rex Regum, v. Sylloge nova Epp. Vol. v. p. 123. et de voc. *Pyroses* (Firus) i. e. victor, Tychsen in fine libri *Heereniani: Ideen über d. Politik, d. Verkehr u. d. Handel der Völker der alten Welt*, T. II. p. 798. W.

13. *Cunctis temere prorumpentibus.*] Codex Regius scriptum habet, *cunctis de more pr. *Tolosanus*, [Colbertinus,] et Editio Romana *demere*. VALES.

Ut opinari dabatur] cf. xxvi. 10. et alibi. *Neutrubi inclinato, ancipiti, proelio*, dubio Marte. W.

Exfurgebant enim.] In codice Regio [et Colbertino] legitur: *Exurebant enim terrentiumque clamores*. In Editione Rom. etiam legitur, *terrentiumque clamores*, ut deesse quidpiam facile appareat. Placet autem: *Exurebant enim ruentium ferientiumque clamores*. Sic in cap. v. *clamosis ululabilis incendio*. VALES. Fortasse nihil deest, et vetus scriptura innuit, aliquas literas quae repeti deberent, negligenter intercidisse. *Exurebant verberantium terrentiumque clamores*. ORON.

Prae alacritate servore confidere sine vulnere locum a telis tutum eligere. W.

14. *Legionibus septem*] Ammianus cum adnumeratis tamen et utriusque sexus incolis et advenis et aliis militibus nonnisi viginti hominum millia Amidae tum constipata fuisse tradat, Gibbonus T. iv. p. 98. recte inde colligit, numerum militum, quibus olim legiones constabant, valde imminutum fuisse, easque non nisi mille, ad summum mille et quingentis milibus constitisse. W.

15. *Pro possibilitate*] utcumque posset — *spiritus reluctantes*, qui *cruore exhausto* vim tamen vitalem integram sentirent. W.

Prostrati animis in ventum, etc.] Huius loci vulnus textus potius quam sapavit P. Castellus. Sic enim in Editione Rom. erat excusum; *Prostrati curam animis in ventum solutis proieciabantur extincti*. Neque aliter Valentinus codex habuit quem Loissellus inspexerat. [et Colbertinus.] In codice Regio ita scriptum inveni, *prostrati cum iam animis, etc.* [Forte legendum *prostrati coram.*] VALES.

Confossi mucronibus prostrati etc.] Haec non placent: quid enim facias *τῷ prostrati*? Ad mucrones referri non potest, hi enim pendent a *confossi* — neque ad sequentia trahi; ubi eadem notio est in *proieciabantur*. Sed totus locus est corruptus et inane. Valelii admissio commento sensus existit hic: alii *confossi*, et humi iacentes, pro moris habitu et, ne impedimento essent, projecti. W.

Offensionibus cassis] contactu et obligatione vulnerum inutili. *Vellendis sagittis*, cum sagittas ipsi extrahere audent. W.

CAPUT III.

1. *Ursicinus*] non ipse Amidae praesens, sed fuga ad Tauri rades elapsus, XVIII, 8. *Etiantum sepulcris haerentem* XVIII, 7. *Militaribus* quos imperio regere se ipsum velle Ursicinus sine dubio addixit Sabiniano. *Stationibus* hostium extremis *interceptis*, oppressis et interfectis. *Nocturnas excubias* ipsum eorum exercitum noctu adgrederentur. W.

2. [*Ut ansam omnem adipiscendae laudis decessori suo circumcideret.*] In Colbertino codice lego *amplam omnem*. Et ubique *ansae* apud Ammianum sit mentio, in codice isto *amplam* scribi observo: quod semel notasse sufficiat.] MADR. VALES.

CAPUT IV.

1. *Multiudo cadaverum* humani officia superaret] maior esset, quam ut iusta facere omnibus possemus. — *Vario plebis* languore nimio militum labore. W.

2. *Nimietatem frigoris aut caloris.*] Oribas. ad Eunap. lib. III. Ὁ περικύχων ἡμᾶς ἀπὸ συνήκως ἡμῶν τρέχει τὰς κρύβους, ἔτος θερμότερος ἀμύγας, ἢ ψυχρότερος, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος γινόμενος. Vid. Heraclid. Pontic. in Allegor. LINDENBA.

Philosophi] naturae indagatores. — *Febrium tepore arescunt*, febrili ardore torrentur. W.

3. *Defudaret*] summos labores et pericula subiret, ne peregrinus Paris poenas dislocati regalis matrimonii Helenae cum Menelao iniit lucraretur. i. e. ne impune dislociaverit matrimonium. Exemplum huius significationis vide in Gothofredi Glossar. Nomico ad Cod. Theodol. v, Lucrari, Ernest. Cf. Wernsd. ad Himer. p. 72. W.

Tells Apollinis perire.] Nimietatem caloris homines et animalia reliqua cum pati nequeant; sagittis Apollinis, qui Sol putatur, id est calore radiorum solarium, pereunt. Eustathius in Homer. Rhapsod. α. Stat. Papinius in extremo Thebaid. 1. *Servius in lib. Aeneid. 3. ad illum versum, (138.) *Corrupto caeli tractu: Hic est ordo pestilentiae, ut Lucretius (vi, 1118. ff.) docet, primo aëris corruptio, post aquarum et terrarum, mox omnium animalium.* * LINDENBR.

Qui Sol aestimatur.] Heraclid. Pontic. in Allegor. pag. 96. *Vid. Aleandrum in Tabulam Heliacam pag. 15. *Tela Apollinis in eadem tabula apparent.* Vid. Aleandr. ibidem pag. 58. * LINDENBR.

4. *Ut Thucydides exponit, clades illa quae in Peloponnesiaco.*] Thucyd. lib. II. c. 47. Plutarch. περί τῶν βραδείων τιμωρουμένων. LINDENBR.

Fervent Aethiopae plaga cet.] cf. xxii, 7. W.

6. *Terrarum halitu vaporibus densiore crassatum* (cf. xx, 5.) *graviorem factum aëra emittendis corporis spiraminibus transpirationi resistentem* — animalia ingiter catervatim prona mori- tua. W.

Homero auctore, et experimentis detineps.] Homeri locus exstat Iliad. α. 50. Οὐρανὸς μὲν πρῶτον ἐπώχετο, καὶ κύνας ἄγγους. Quem etiam laudant, et uberius haec explicant Plutarchus Sympot. lib. iv. Probl. 1. Heraclides Ponticus Allegor. pag. 106. Macrobius Saturnal. vii. cap. 5. LINDENBR.

7. *Pandemus appellatur.*] Oribas. ad Euparium lib. III. c. 1. Πανδήμους καὶ κοινὰς νόσους τὰς πολλοῖς ἅμα συμπιπτούσας, ὀνομάζουσιν, ὧν ὥσπερ ἡ γένεσις, οὕτω δὲ ἡ αἰτία κοινή. LINDENBR.

Interpellari] Fortasse Ammianus fumsit. de vocis, usu praecluso, ut homines suffocentur. W.

Secunda epidemus.] Galen. in lib. 1. Hippocrat. de Morb. vulgar. Ἐνα μὲν τῶν νοσημάτων κοινὴ πολλοὺς καταλαμβάνει, ἃ δὲ λέγεται κοινά. ἕνα δ' ἕκαστον ἰδίᾳ, τὰ σποραδικὰ προσαγορευόμενα. Τῶν δὲ κοινῶν τὰ μὲν ἐνδημὰ τί εἰσι, τὰ δὲ ἐπιδημὰ τε καὶ ἐπιδημία, διὰ τῶν δ' ἡ εὐλαβῶν, ὥς εἰρηται, γραφόμενα καὶ λεγόμενα. Τούτων δὲ τὰ χαλεπώτατα λοιμώδη καλεῖται, τὴν αἰτίαν ἐκ τῆς περὶ τὸν αἶρα καταστάσεως ἔχοντα, καὶ αὐτὰ καθάπερ ὅλον τὸ γένος τῶν ἐπιδημίων νοσημάτων. LINDENBR. Graeca ista vocabula, quae Ammianus adhibuit, notum est alio significato ab Aesculapiis nostris usurpari. W.

Tempore] certis anni tempestatibus. — *Concitat periculosos humores, malim humores.* W.

8. *Concreto spiritu et crassato, nimis spisso gravique aëre, sospitas* xvii, 5. *retenta, restituta, recuperata est.* W.

C A P V T V.

1. *Inquies*] nihil cessans. *Vimineis pluteis.* Festus: Plutei dicuntur crates corio crudo intentae, quae solebant apponi militibus opus facientibus. — *Turres frontibus ferratis, ut vel pars*

ea, quae hostes spectaret, vel margines summi ferro essent tuti atque muniti. W.

2. *Ut praediximus*] XVIII, 9. *perniciū*, agiliū, promptum. W.

3. *Precantibus*] Reinesius *praescaventibus*. *Nequeuntes*. Participium, cuius non aliud exemplum asserunt Grammatici et Lexicographi, nisi Arnobii adv. gentes Lib. 1. p. 13. W.

4. *Hiabant*] voraginem aperiebant. W.

Cavatis fornicibus subterraneis.] Graeci *συγγγας* appellabant eiusmodi meatus, per quos ad hauriendam aquam furtim descendere obsessi solebant. Sic Strabo in lib. 12. de Amalia, *ἐκεῖ δὲ, ἵνα, ὕδρα ἐντὸς ἀναφέρεται συγγγῶν τεμονέων διὸν, τῆς μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, etc.* Eustathius in ll. 7. *συγγγίμβολον* dici ait, δι' οὗ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδωρ πορίζονται οἱ πολιορκούμενοι, per quod plerumque obsessi aquam potere solent: idque corrupte *τυγίμβολον* sua aetate dictum esse testatur in ll. 7. Eiusmodi fornices fuisse Hierosolymis prodit Dio in lib. 66. c. 4. et Tacitus Hist. lib. 5. c. 12. Gregorius Turon. de urbe Convenis loquens in lib. 7. *Fons, ait, magnus ad radicem montis erumpens, circumdatus turre tutissima: ad quem per cuniculum descendentes ex urbe, latenter aquas hauriunt.* VALES. Cf. Michaelis Götting. Magaz. Jahrg. 3 St. 6 S. 301. W.

Scalae.] Id est, via cavatis gradibus in modum scalarum ex-cisa: *ἀλμαξας* eodem sensu dixit Polybius in lib. 5. ubi Seleuciam ad Orontem describit, et Strabo in libro 17. de Heptastadio loquens. VALES.

Fabro politae factae, complanatae. Munimentum fabro politum habes XXIII, 5, 1. W.

5. *Ex agmine regio satellitum.* Ad contignationem turris tertiam pluribus enim tabulatis constabant, ad quae per scalas ex averfa parte ascenderent, quorum summum quum pinnis esset munitum, facile potuerunt occultari. — *Exinanitis pharetris, proiectisque ad pedes, ut praesto haberent, sagittis.* Clamoris incendio quaelite pro summa contentione. W.

8. *Curas exacerbationem.* *Iaculantes diversa missilia laceratis fortibus incumbebant.* Ad vitandam *κακοφωνίαν* pr. iaculandis diversis etc. Ernest. — *Degentes* tentoria habentes, (tendentes.) *Vulnerum acri repulsa distecti* vulneribus repulsi et distecti. W.

C A P V T VI.

1. *Adspiravit*] Hoc verbum, ut afflare Virgil. Aen. 1, 591. monente Ernest. in utramque partem dicitur de vi praesentiaque divina, quum repente immititur aliquid vel suppedatur. De *aura* idem confecti iubet Gesnerum in Comment. Societ. Götting. T. 1. p. 77. it. 99. et Salm. ad Scrr. Hist. Aug. T. II. p. 584. *Zlata castello* Mesopotamiae. *Hosticum* sc. agrum. Eodem modo *pacatum* dicitur Livio VIII, 34. quem locum avert Ernestius. W.

2. *Servituri*] *sepi futuri* — *Surtis* surarum nervis et *suffraginibus* talis pedum *exfectis* cf. XIII, 5. XXV, 3. XXXI, 7. W.

3. *Galli milites*] *Magentiani*. *Rationabili* probabili, laudando. *Primis ordinibus*, qui medii erant inter Tribunos et Centuriones. W.

4. [*Utique dentatae in caveis bestiae.*] Sic vulgati Marcellini libri. Loquitur autem Marcellinus de feris, quae ad spectacula publica et amphitheatralia caveis inclusae servabantur, quales erant tigres, ursi, leones, et elephanti, magnitudine utique sua et viribus, quam dentibus multo notabiliores, ita ut a canibus, faelibus, muribus, aliisque minutis animalibus *dentatarum bestiarum* appellatione distingui non possint. Petrus Pithoeus ad marginem Ammiani sui notavit pro *dentatae* in Mss. legi *tentatae*. In codice Colbertino recentiore quidem, sed optimo, diserte scriptum inveni, *tentatae*. Quae haud dubie vera est lectio. *Tentatae in caveis bestiae*, id est tentae, dentatae. Sic terras saepe *vastatas* Ammianus ipse in libro XVI. c. 4. dixit pro *vastatas*: *densitas acies* paullo infra pro *densatas*, ex codice Colbert.] VALES. Valesium *tentatae* in textum reponentem imitari volebam, cum *dentatae* occurrant XXXI, 10. W.

Repagulis versatilibus illiduntur.] Nimirum cavese servandis bestiis ferreis undique cancellis (clathris) erant munitae, in superiori autem parte cylindrus erat aptatus versatilis, ut ferae adflictae, si ungues addicere vellent, velubilitate axis excuterentur. Cylindrus iste Calpurnio Bucol. Ecl. VII. 51. dicitur *rutulus*, ubi tamen de repagulis pretiosioribus eboreis sermo est, poli quae ferae in ipso amphitheatro mox emittendae detinebantur: *Sternitur adiunctis ebur admirabile truncis, Et coit in rutulum, teret qua lubricus axe Impositus subita vertigine falleret unguem, Excuteretque feras.* Vide ibi Wernsdorfium T. II. Poetar. minor. p. 169. it. Salmasium ad Probum Hist. Aug. T. II. p. 676. et ad Solinum p. 167. W.

Saepe egressi in pluribus eruptionibus *parta pertulerunt*, iisdem periculis se exposuerant, laudemque virtutis reportaverant. W.

5. *Paullisper* ad noctem usque. *Pergerent prorsus*, ulterius progredierentur. XVIII, 6. — *si impetrassent*, perfecissent, XIV, 3. W.

6. *Expugnatio struebatur operibus lentis*] Haec verba obscuriora sunt, sed nihil mutandum: vox *struebatur* ad utrumque, ad aggeres et *expugnationem* trahenda. — *Moles vel nimia propugnatorum pondera duraturae* iam firmatae et amplae, ut plurimos defensores capiant et sustineant, (nihil cedant). W.

7. *Galli morarum impatientes, securibus gladiisque succincti.*] Frequens huius armaturae apud Gallos usus, quam etiam Agathias notat lib. II. pag. 36. τὰ ἐπὶ ἀσπίδι καὶ ἐκείνῳ φέρον, παρὰ τοὺς ἀσπίδας, οἱ μὲν γὰρ πελάκει ἐπὶ ἄλλοις πολλοί, οἱ δὲ τὰ ἐπὶ ἀσπίδι δόματα οἱ ἄγαντες. Procopius Gothicorum libro II. de Francis irruptionem in Italiam facientibus: ξίφος τε καὶ ἀσπίδα φέρον ἕκαστος, καὶ πέλεκυν ἔχον. οὐ δὲ ὁ μὲν εἰς ἀσπίδα ἀσπίδα τε καὶ ξίφος ἐκείνῳ ἐκ τὰ μάχιστα ἦν, ἡ λαβὴ δὲ τοῦ ξίφους βροχία ἐς ἄγαν. (v. Gronov. Praef. p. XIX. W.) Τοῦτοι δὲ τὸν πέλεκυν φέροντες αἱ ἐκ οὐραίου ἐπὶ, εἰσάγουσιν ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τὰς τε ἀσπίδας διασπῆγγιναι τῶν πολεμίων, καὶ αὐτοὺς πτείνειν. Sidor.

Apollinar. Sigistneris Regii iuvenis pompam describens, sic de sociorum eius ornatu addit, lib. iv. Epist. 20. *Eo quo comebantur ornatu, munebantur, lanceis uncatis, securibusque missilibus dextrae refertae, clypeis laevam partem adumbrantibus.* LINDENBR. Gallos cum Francis confudisse Lindenbrogium contendit Vales. in Praef. p. lxx. *Secures secum tulisse videntur, ut pluteos turreaque, si fortuna faveret, conciderent.* W.

Pestica, averfa ab hostibus moenium porta. W.
Observata nocte squalida et interluni.] Haud verosimile est bellicis artibus exercitatos, lunares noctes insidiis captasse. Ea de re qui vim dictionis Marcell. non satis percipere, rescribere conati sunt: — *nocte squalida et illuni.* Cui lectioni stabilien-
 dae facere visus est locus consimilis lib. 17. c. 2. *Peritimeseena sollertissimus Caesar, ne observata nocte illuni, barbari gela vinctum amnem pervaderent.* Sed non temere quid mutandum. *Interlunis* enim nox est, quam alii *noctem silentis Lunae* vocant, cum scilicet Luna; ut dicitur, in coitu est, nec lucem ullam spargit. Unde et *interlunium* Plinio lib. xvi. cap. 39. Glossar. *Interlunium, ἀποχρῶντος σελήνης.* Vide Sotion. apud Cass. Bass. de Agricult. lib. i. cap. 13. LINDENBR.

Regiae] fabernaculo regis, Praetorio. W.

Si prosperior illuxisset eventus.] Ita correxit Sig. Gelenius, cum ex Castelli coniectura ante legeretur, *si prosperior isset eventus.* In Editione Rom. perinde atque in codice Regio, [et Colbertino] *ac Tolos.* legitur, *si prosperioribus isset eventus:* unde conicio ita a Marcellino scriptum fuisse, *si prosperior turnisset eventus.* VALES. Etiam prope ad Miltos accederet, *si prosperior id siveisset eventus.* GRON.

8. *Audito ruentium sonitu.]* Et haec scriptura Gelenium habet auctorem. Nam in Editione Rom. excusum erat: *Audito licet reve. . . dentium sonitu.* Ex quo P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *audito lixarum ruentium sonitu:* quod merito improbatum est a Gelenio. Etenim inter caelos non lixae tantum, sed Optimates erant ac Satrapae, ut subiicit Marcellinus. *In Tolosano codice legitur: *Audito licet ruentium sonitu.* In exemplari Regio scriptum est: *Audito licet revertentium sonitu:* et ad oram emendatum est *ruentium.* In Ms. Flor. [et Colbertino] legitur: *Audito licet revetempdentium son.* Quamobrem non inepte coniecerit quispiam ita esse scribendum: *Audito licet levi tendentium* (supple Gallorum) *sonitu, gemituque caesorum.* Etsi enim Galli quantum fieri poterat occulte ac tacite properabant, fieri tamen non poterat, quin armis suis sonitum ederent. VALES. Cuius coniecturam ut longe propius accedentem ad Mss. codices reposui in contextum reiecta Geleniana, ita impudente, ut integram vocem *licet* ne quidem attendat. Possis tamen literis quas in Regio et Florentino sparsae sunt, ordinatius collectis, commodissimum credere *Audito licet brevi* (i. e. parvo) *sertentium sonitu.* GRON.

Cum tam undique.] Ante haec verba punctum in Mss. et Editionibus omnibus, Romana scilicet, Aug. et Basiliensi notatum est, eaque interpunctio mihi quidem magis aridet. VALES.

9. *Nullo terga vertente evadere festinabant]* Fero uti de Antonino supra xviii, 8. narratur, non averfi, sed firmo gradu re-

trogrédientes. — *Repedantes* pedem referentes XVII. 2. XIV. 1. *sub modulis*, ad tibiæ cantum. *tubarum* hostilium. W.

Urbis oppositi moenibus.] Legendum arbitror *oppositi*: sed sequentia longe corruptiora sunt. In Regio codice sic leguntur scripta: *Urbis opp. moenib. nudaret ni porta viri fortes suscipi-
rentur innoxii*. In Editione vero Romana sic excusum est: *Nu-
darent nupta viri fortes, etc.* M. Florentinus, teste Lindenbrogio,
scripsum habet: *Nudarent nupta viri f. etc.* [Codex Colbertinus:
nunt: *Nudarent nupta viri fortes, etc.*] *Tololanus: *Nudaren-
tur importa viri, etc.* VALES. Primum conatum istum in mu-
tando verbo *oppositi* valde iuvenilem esse docebunt exempla, quæ
collegit pater in notis ad Livium XXII. 29. Media quum sint per-
quam corrupta, postrema videntur innuere in MSS. *nudarent; un-
de ita viri fortes suscipiuntur innoxii*, vel, ut pater, *nudarent
opera viri. non.*

*Ut stationibus præfidentes — viri fortes suscipiuntur in-
noxii.*] Locus conclamatus, cuius sensum quodammodo conicere,
sed e verbis sic positus ad liquidum perducere non possis. Dolum
igitur commenti sunt Amidenes hunc, ut, relictis tantum paucis,
qui machinis strepitum ad absterrendos hostes ederent, partem ali-
quam moenium nudarent defensoribus, eo consilio, ut a parte op-
posita in urbem reciperentur Galli fortes. Omnes equidem inge-
nii nervos intendi, ut aliter vel interpungendo, vel transponendo,
vel coniectura aliqua medicinam quandam loco corrupto adferrem,
sed nihil profeci. Erat aliquando, ubi fortasse luxatum locum cre-
derem, quem transponendo et vocalas quasdam addendo iuvare
possem ita: *ut stationibus præfidentes, post interemtis socios
urbis oppositi moenibus nudatis, pone (retro) agerentur, machi-
narum strepitu absterrentur ignari, id agi (hæ enim vocalas
sunt, quas inferi ob soni aliquam similitudinem posse autumabam)
ut viri fortes suscipiuntur innoxii*. Sed mitto locum, cui non-
nisi libri meliores sanitatem restituere possunt. W.

11. *Prope confinia luctu diluculum matutinum. Perniciose
letaliter, xxxi. 13. — Rhoesum, alii Rhæsum, Rhesum, Thraciao
olim regem; ab Diomede et Ulyssæ noctu oppressum et interse-
ctum, de quo vide Homerum II. IX. W.*

Non Roesum, nec cubitantes.] Homer. Iliad. x. LINDENB.

12. *Horum Campiductoribus.*] De Campiductoribus et Armo-
rum doctoribus abunde diximus supra ad xv. 3. Ceterum dubi-
tari potest, sintne iidem Campiductores cum Campidoctoribus.
Diversum enim eorum munus fuisse reperio. Quippe Campiducto-
res, quod et ipsius nominis origo demonstrat, agmen præbant.
Unde Chrysostomus in Ep. ad Innocentium Papam: *καμπιδούκτο-
ρας, inquit, ἀντὶ διὰ τὸν ποταμὸν ἔχοντες*. Et in Mauricii
Tactica Campiductores explorare loca et itinera complanare iuben-
tur. Iidem etiam Campigeni videntur dicti. Vegetius in lib. 2.
*Campigeni, ait, hoc est antesignani, ideo sic nominati, quod eo-
rum opera atque virtute exercitui vis crescit in campo: quas
cum Marcellini verbis optime conveniunt. Sic enim ait Marcelli-
nus: Horum Campiductoribus ut sortium factorum antesignanis,
etc.* Si quis tamen Campiductores nihil a Campidoctoribus dif-
ferre contenderit, equidem non vehementer repugnabo. VALES.
Campiductores h. l. nil nisi duces. W.

Armatas statuas.] Ita Vestitio Spurinnae triumphalis statua ob res strenue gestas collocata fuit: Plin. lib. II. Epist. 7. LIN-DENBR.

Apud Edeffam] in ipsa urbe Edeffa. in regione celebri foro. W.

13. *Fortunam altam alibi]* modo hanc modo illam calamitatem iacturamque. Regum, Saporis et Grumbatis, arbitrantium, per stationes muris obiectas irrupisse Romanos; culpam tribuendam stationariis incuriosis et negligentibus. W.

CAPUT VII.

1. *Fis* aggrediendi, murosque scalis conscendendi. *Operibus* machinis. W.

2. *Exsistente lucifero* primo mane. — *Agitantes humilium*, non tam alto loco, inferius stantes, paullo post: in humilia ex supernis valentes. *Disiectabant*, dispellebant, xvi, 3. W.

3. *Ferrea munimenta membrorum* galeae, thoraces, clypei cet. — *Crates vimineas praetendentes*, quos milites singuli gestabant ad corpus muniendum, donec ad manus venirent. W.

4. *Laxarunt aciem* rariores ordines facti, turbati, non ita conferti stabant. Similis locus xvi, 12. *agminis nostri laxare compagem tentabant.* *Cataphracti* hebetati repressi et ab impetu remittentes. Cf. xvii, 5, 1. W.

5. *Loco dispari*, non aequae commodo. *Eventu dissimili*, nos multo magis vulneribus patebamus, quam hostes. W.

6. *Caute.]* Hanc vocem retulerim ad *collocati*, non ad *translati*. W.

7. *Citra vulnerum noxas* sine vulneribus. *Obiit magnitudine ponderum*, turrium et machinarum elisi. W.

Retinere magistri non poterant.] In Mf. Flor. *recere* scriptum esse testatur Lindenbrogius: unde quis suspicari possit legendum esse *regere*, quod etiam ad oram Regii exemplaris adscriptum invenimus: "et ita habet codex Tolosanus:" [at Colbertinus, *retinere* mag. non potuerunt, et correctum eadem manu *retinere.*] VALES. *Regere* et ipsos *magistros* etiam *Rectores* dicit Livius xxvii, 49. ORON.

8. *Qui numquam adesse certaminibus cogitur]* qua immunitate libenter usos novimus Xerxem et Darios. *Alternans regibiles acies*, modo huic, modo illi parti exercitus impetui suo subditi adequitans. — *Mortium* (Genit. rarior) abstr. pro concreto: mortuorum. W.

CAPUT VIII.

1. *Innotescere tam luce.]* Insolite dictum de oriente sole. W.

Ex aggestis erectis intrinsecus.] Suidas: "Εγιστα (sive ἀγιστα) πολεμικὸν μηχανήμα ἐκ λίθων καὶ ξύλων καὶ τοῦ ἐγγεστόμενον."

μενον. Ammian. lib. xx. c. 11. §. 20. *Sublimes aggestus, qui iam consummati muris altius imminebant.* Eodem libr. et cap. §. 25. *Prunas unius aggesti inferuere iuncturis.* Procopius, cum hasce machinas describeret, vocem quoque retinuit, Persicor. lib. II. pag. 83. Προκαλύματα ἐκ τραγίων τριχῶν, ἃ δὲ καλοῦσι κελύκια, πάχους τε καὶ μήκους διαρκῶς ἔχοντα, ἀγτίζαντες ἐκ ξύλων μακρῶν ἐπιπροσθεν αἰὲ τῶν τῆν ἀγίσταν ἰσχυρομένων ἐτίθεντο· οἷτω γὰρ τὸ ποιοῦμενον· λατίνων φωνῇ ἐκάλουν ῥωμαῖοι. Quem locum Suidas exscripsit. Dicuntur etiam *suggestus*. Ammian. lib. XXIV. c. 4. *Ardui suggestus erigebantur.* LINDENBR.

2. *Proclium stetit*] anceps fuit. Cum fors partium eventu regeretur indeclinabili, cum inevitabile malum alterutri parti subeundum esset. — *Spatium quod hiabat*, fossa profunda. — *Cessabat*, nihil agere amplius potuit. W.

Itinerario aggere (Chaulée W.) *vel sup. pontis.*] Utrumque iungit etiam Tacitus in lib. 1. Annal. c. 61. *Praemisso Caecina ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et salinibus campis imponeret.* Idem in lib. 4. c. 73. *Proxima, inquit, aestuaria aggeribus et pontibus traducendo graviore agmini firmat.* Similiter et Livius in lib. 26. et 30. Porro utrumque fuit inter munera militaria, ut patet ex Herodiano in lib. 4. c. 7. πᾶν ὡς στρατιώτης ἐπαρτεν, εἴτε ὄρυγμά τι ὄρυγταιν ἴδει, σκάπτων πρῶτος, εἴτε ψεῖδρον χρυσάσαι ἢ βάδος χῶσαι. Id est: Omnia perinde ac gregarius miles faciebat: sive fossam fodere, sive rivo pontem imponere, sive aggerem struere opus erat, primus operi manum admovent. VALES.

4. *Actis*] coactis, congregatis omnibus. W.

Oppletae sunt corporibus fossae.] Sic fecit Valesius, quum ex Florentino citaret Lindenbrogius *appellatae*, et ex prioribus editis *repletae*, quod et ipse videtur in suis invenisse. Sed inde pater meus colligebat *oppitatae*, longo elegantius et verius. GRON.

5. *Distringeretur*] occupata esset — *poslica*, per quam nihil servabatur, quam custodire nihil opus esse videbatur. — *Squalentium locorum viarum asperarum.* W.

6. *Incedendi nimietate* ob cursum effusum superarer sc. lassitudine ut infuetus ingenuus, liberaliter educatus. W.

7. *Nudo*] sine ephippio. *Infrent*, indomito. feroci. *Habenam* lorum, qua ductabatur, non regebatur. W.

Dorsualis comprehensi servitio.] Gloss. Νοτιώδης, dorsualis. Sic *asellus dorsuarius*. Varr. de Re Rustic. lib. II. cap. 6. (et 10. W.) LINDENBR.

8. *Profundum bene vidimus puteum.*] Certum est sic Ammian. scripsisse, non *profundum patne*, ut in retro Editionibus. Sic lib. XXII. c. 4. *Eadem accipere bene consuetos.* — — *Longo exinde intervallo bene* *) *est insula.* Lib. XXX. *Spoliis bene redierant onusti.* Quomodo etiam Tribonianus *actiones bene mul-*

*) Locum non inveni. Legerim tamen *pene*. W.

tas dixit, Institut. lib. 4. Tit. 6. §. 12. * Arnob. lib. 6. p. 101. Arietem nobilem bene grandibus cum testiculis deligit. Et iterum apud eundem p. 101. Atque ita decies apud Hirtium de Bello Hilpan. * ΛΥΘΕΚΕΝ. Vid. notata ad xiv, 2, 17. W.

Necessitate postrema] ultima, summa, xxvi, 6. W.

Indumenta lineea quibus tegebamur.] Haec ad tunicas lineas referre soleo, de quibus eleganter Hieronymus in Epist. ad Fabiolam de vestitu sacerdotali. Solent, inquit, militantes habere lineas, quas camisias vocant, sic aptas membris et adstrictas corporibus, ut expedit sint vel ad cursum, vel ad proellum, dirigere iacula, tenere clypeum, enses librare, et quocumque necessitas traxerit. Idem in Epitaphio Nepotiani. Refferret, inquit, alius, quod in palatii militia sub chlamyde et candenti lino corpus eius cilicio tritum sit. Nounus quoque in lib. 35. Dionys. de iisdem militum lineis loquitur v. 197. 98.

Καὶ λινὴν κόσμησε δέμας χιωνώδει πέπλῳ.

Οἷον τῶν θύρκων ἀπὸ φορέουσι μαχηταί.

Postiores Graeci *πικνῆματα* dixerunt, teste Eustathio in Iliad. x. ubi contendit χιτῶνα simpliciter non esse tunicam interulam. Libanius in Orat. ad Curiam Antiochensem contra Severum pag. 621. Reisk. iii. p. 235.) *διύτερον χιτῶνα* λινούν appellat. VALES.

Centonem quem sub galea.] Pileum intelligo, quem sub galea milites interdum gestare solent, ne ferri asperitate caput oblaedatur. In Suidae Lexico *πίλος*, *κίττουκλον*. Quam ad rem usui fuit apud veteres Ἀχιλλεῖος σπόγγος, Achillea spongia, ita ab Achille inventore dicta, ne ferreae cassidis rigor cervicem offenderet. ὑποκείμενος ἀπαλῶς ταῖς περικεφαλαίαις, καὶ εὐρεσθὲν ἴσως Ἀχιλλεῖ, ὥστ' μὴ σίδερος τρίβῃ τὴν κεφαλὴν, ut ait Eustathius in II. ix. Spongiae autem dicebantur huiusmodi centones, quod essent ex lana coacta, molles spongiarum instar. Unde et spongiam vocarunt Romani, teste Livio, munimentum pectoris eandem ob causam. Sed ut ad centonem nostrum redeamus, Graeci *πίλον* eum appellabant. Homerus de Ulyxis casside in Iliade x. *πίλος δ' ἐν μέσῳ ἀρήρει*: ubi notat Eustathius omnibus galeis secundum antiquos commune esse, ut pileum seu centonem intus habeant: recentiores vero, quasi novum ac proprium quiddam in Homérico versu intelligeretur, pictoribus persuasisse, ut pileum Ulyxi adderent: quod primus fecisse dicitur Apollodorus ὁ σκηναγράφος. Quamquam Plinius in lib. 35. primum e pictoribus Nicomachum Ulyxi pileum dedisse scribit. Erat autem hic pileus prorsus similis ei quam vernaculo sermone calottam dicimus, ut in Ulyxis imaginibus visitur etiamnum. Idque testatur D. Hieronymus in Ep. ad Fabiolam. Quartum, ait, genus est vestimentii, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyxco conspicimus, quasi sphaera sit divisa, et pars una ponatur in capite. VALES.

Ad penicilli spongiae modum. Penicilli, si etymologiam spectes, fuerunt caudae animalium, quibus ad abstergendas purgandasque mensas, calceos cet. utebantur, qua significatione saepe apud Comicos de ipsis fervorum personis occurrit. W.

Sitim qua hauriebamur.] Mallem urebamur, ut coniecit etiam Gruterus VALES. Et forsitan supervacuae literae clamant legendum, qua ita urebamur. ORON. Recte monet Ernesti in Glossario, quum *haurire* flammae incendioque tribuatur, (Liv. 3, 7.

30; 5.) ut significet *absumere*, tropice etiam *siti* adiunctum explicari posse per *affligi*, *propemodum enecari*. Deinde, pergit, nec ostensum est exemplis *uri siti* dixisse Ammianum. *Exuri* Lucretio dici scio, quae erat emendatio et ad lectionem receptam magis accedens, et ad Ammiani consuetudinem dicendi, qui hoc verbo saepius usus est. W.

10. *Tergra viantium nostra*, viam nostram securius prosequen-
tium. *Vitare* vox aliis, Ammiano tamen non infrequens. xv, 10.
xx, 9. xxiv, 8. W.

11. *Terrigenas illos non sinibus terrae emersos.*] Utitur eo-
dem hoc exemplo in simili re Eunapius in Fragmentis legation.
Fabula autem narratur ab Apollodoro Bibliothecae lib. iii. c. 4.
Palaephato fab. vi. Ovidio Metam. iii. fab. 3. Hygino fab. cxxviii.
Placid. Lactant. in Stat. Theb. lib. 1. Tzetze Histor. Chiliad. x.
cap. cccxxiii. LINDENB.

Spartii vocitanti.] Apollod. Biblioth. lib. iii. c. 4. Κάδμος
κτείνει τὸν δράκοντα, καὶ τῆς Ἀθηῶς ὑποθεμένης τοὺς ὁδόντας
αὐτοῦ σπείρει. τούτων δὲ σπαρίντων ἀντίειλαν ἐκ γῆς ἄνδρες ἑνο-
πλοὶ, οὓς ἐκάλεσαν Σπάρτους. LINDENB.

Vetustate ut cetera fabulosius extollente.] Fabulam adtribuunt
Phoenicibus: ἄνδε Φοινικικὸν τὸ ψεῦδος, ἀπὸ τῶν κατὰ δράκοντα
καὶ τοὺς Σπάρτους καὶ τὸν Κάδμον ψευδῶς λεγομένων. Magn. Ety-
molog. LINDENB.

Melitinam, minoris Armeniae oppidum] postea temporis *Ma-
latiae* nomine satis celebrem, patriamque Abulfaragii, Geographi
nobilissimi. Cf. Wesseling. ad Anton. Itin. p. 209. W.

C A P V T IX.

1. *Interea Sapor et Persae.*] Sic primus restituit Geleuius,
cum in Editione Rom. aliisque eam secutis Editionibus legeretur:
Iam Imperator et Persae. Codex Regius scriptum habet: *Iam
peracta re Persae.* VALES.

Autumno praecipiti xxx, 5. in hiemem vergente. xxxi, 9. —
haedorumque improbo (poët.) *sidere* quorum ortus (prie die Non.
Oct.) imbres et tempestates minaretur. W.

2. *Aeliano Comite* xviii, 6. — *strages multiplicatae* ad tri-
ginta enim millia desiderasse Saporem infra ipse Ammianus dicit.
Transitigritani respectu non Romanorum, sed Persarum. Non uno
apud Nostrum loco nominantur, v. Ind. 1. imprimis tamen xxv, 7.
ubi plura vido. W.

3. *Uxor Craugasil* xviii, 10. W.

4. *Accidentia futura*, xxii, 1. *Viduitatem*, separationem a
marito. W.

Per Zagrum montem.] Haec scriptura tolerari non potest,
cum Zagrus mons sit in Media, teste Ptolemaeo. Strabo eum lo-
cat in Chalonitide, et Mediam a Babylonia eo monte dirimi scri-
bit: cui accedit Polybius in lib. 5. Merito igitur scripturam Edi-
tionis Rom. restituvimus, quae Regii codicis et Valentini, "Tolo-
sani" ac Florent. auctoritate firmatur. Est autem Isala mons in

Mesopotamia non procul a Nisibi, ut testis est Marcellinus in lib. 18. c. 6. §. 12. his verbis: *Audissentque Ufficium paulo, ante urbem ingressum, montem Izalam petere.* Porro Izalae monti alter adnexus est Aizumas nomine, inslar iugi seu verticis, e quo duo veluti pedes procurrunt: ex quibus deinde Izalas surgit, paulatimque progrediens in altum, et exinde rursus paulatim in declive delabens, usque ad Tigrim porrigitur: atque ad Caucasum usque pertingeret, nisi brevi discidio utrumque montem natura disiunxisset. Arzamon autem fluvius ad pedes Izalae praeterfluit. Mons ipse vino atque omnium fructuum genere abundat, et incolarum multitudinē frequentatur, ut prodit Theophylactus Simocatta in lib. 2. initio. VALES.

Castella duo, Maride et Lorge.] Procopius in lib. 2. de aedificiis Iustiniani, *μαρῖδος τε καὶ λουργῆς* nominat castella sita in itinere, quod est Daras inter et Amidam. Theophylactus in lib. 2. *τὸ μαρῖδος* vocat, idque castellum in dioecesi Amidensis Episcopi fuisse scribit. Idem in lib. 3. et 5. *μαρῖδος* appellat, et ab urbe Daras parasangis tribus abesse memorat. *μαρῖδος* etiam vocatur a Menandro Protectoris in lib. 8. In veteri Notitia provinciarum Patriarchae Antiocheni, in provincia Mesopotamiae superiore, sub metropoli Amyda recensetur *castrum Mardez, castrum Lornes.* VALES.

Maride] hodie castellum Mardin Mannert p. 301. *Nisibin* etiam tum diuisionis Romanae. *Arcanis vitae secretioris* coniugalibus, quae praeter eam et maritum nemo unus scire posset. *Auditis quae contigerint, se ita reverenter habitam a rege. Beate* feliciter nec sine honore. W.

6. *Postliminio reversus.*] Notum est, servum qui in hostium potestatem pervenit, si ad suos postea redierit, reverti in eius potestatem cuius antea fuerat, idque iure postliminii, ut scribit Aelius Gallus. Sed quando in eum locum de postliminio incidimus, pauca de veteri iure adnotare placet. Sciendum igitur est, apud veteres postliminium in eo locum habuisse, qui in aliam civitatem liberam, aut foederatam sese dicaverat, si in suam civitatem postea redire vellet; ut eleganter disputat Cicero pro Balbo. Dicitio autem illa de Romanis tantum civibus intelligenda est, qui duarum simul civitatum cives esse non poterant; ut ibidem docet Tullius. Verumtamen Cicero non assentitur Proculo in lege 7. D. de capt. et postlim. Non dubito, inquit, quin *foederati et liberi nobis externi sint: non tamen inter nos atque eos postliminio opus est, cum et illi apud nos libertatem, et dominium rerum suarum aequae atque apud se retineant, et eadem nobis apud eos contingant?* Sed Proculo responderi facile potest, retinere quidem integrum ius libertatis, amitti tamen civitatem, si verbi gratia civis Rom. esse desinit. Is postea si Romam redisset, iure postliminii civitatem recuperabat, ut praeter Ciceronem docet Aelius Gallus in lib. 1. signif. quae ad ius pertinent: *Cum populus liberis et cum foederatis, et cum regibus postliminium nobis est ita, uti cum hostibus.* Quae verba refert Festus in v. *Postliminium.* Sed fatendum est, saltem post Edictum Caracallae quo omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data, hoc iure postliminii opus non fuisse. VALES.

7. *Quam paucos per menses amiserat.*] Editio Rom. eamque consecutae omnes excusum habent, *paucos post menses*: nec secus eodex Regius, [Colbert.] *ac Tolofanus: quare coniectura adductus sic purgandum hunc locum existimavi: *Quam paucos post menses amisit, erat, etc.* plano sensu et aperto. VALES.

Erat secundi loci post Antonium, secundus ab Antonino, ut ait poeta praeclarus Virgil. Aen. v, 320. *longo proximus intervallo.* W.

8. *Consiliis validis sufficiebat in cuncta, quae conabatur*] quae animo conceperat consilia ad eventum perducere valuit. *Natura simplicior, mitioris ingenii, nominis tamen itidem per- vulgati, qui tamen ab omnibus magni aestimaretur.* W.

9. *Securitatem referens vultu.*] Legendum esse videtur *praeferens.* VALES.

Armorum armatorum, xxiii, 1. cf. Liv. iii, 14. Discenes Tribunus ex parte Romanorum per inducias sine dubio missus, ut cadavera suorum humanda curaret, quae numerata sunt hac discretionem facilius facile discerni potuerunt a Persis, quod cadavera nostrorum mox fatiscunt et defluunt, Liv. xli, 15. quae quomodo intelligenda, apparet ex oppositis statim sequentibus. Vita parcius durior, temperantior. Exstae caloribus terrae, quibus corpora omnino magis exarescunt. — In ipsis craniis Persarum et Aegyptiorum diversitatem obtinuisse eam, ut illorum admodum tenuia, horum crassiora invenirentur, testatur Herodotus iii, 12. W.

CAPUT X.

1. *Tertullus, Praefectus Urbis*] vide Corsini p. 225. *Irrationabiliter, iniuste, sine causa.* *Ventorum procellae resstantium ventorum contrariorum vehementia.* W.

Introire portum Augusti.] Antoninus Aug. in Itinerario maritimo p. 493. Wesseling. mentionem portus huius facit, et modo *Portum Augusti*, modo *Portum Urbis* vocat. *Asihicus in Cosmographia p. 20. ed. Simler. *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis et Ostiam.* Vide Cod. Theod. L. 1. de Saccar. port. L. 2. de can. frum. L. ult. de Navicul. Symmach. lib. iii. Epist. 58. Calliodor. Variar. lib. ix. Epist. 9. * LINDENB.

2. *Saepe Praefectus seditionibus agitur.*] Frequentes Romanae seditiones ex annonae paenuria nascebantur. Seneca in lib. de Brevitate vitae, ad Paulinum Praefectum annonae c. 18. *Cogita praeterea, inquit, quantum sollicitudinis sit, ad tantam te molem oblicere. Cum ventre humano tibi negotium est: nec rationem patitur, nec aequitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus esuriens.* Nec solum in Praefectos et ministros annonae, sed in ipsos etiam Principes populus Rom. esuriens saeviebat, ferrumque et saxa et ignes minabatur: ut subiungit Seneca de Caligula. * VALES.

Urebat] Pollis scribere urgebat, sed illud est magis Ammianum — *Accidentia h. l. inexpectata et novitatis gratiam habentia. Prudenter callide obiecti praepraesentavit.* W.

3. *Abolitis interfectis xxix.* 3. *nihil triste accidere posse inopiae vestrae mederi, vitamque redimere eorum morte polle putatis.* W.

4. *Respondit] oraculis editis?* W.

Dum Tertullus apud Ostia in aede sacrificabat Castorum.] *id. apud Ostiam in aede.* Et accommodate ad locum hunc Aethicus in *Cosmographia* p. 20. ed. Simler. *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis et Ostiam civitatem: ubi Pop. Rom. cum Urbis Praefecto vel Consule, Castorum celebrandorum causa egreditur sollemnitate iucunda.* LINDENBROG.

Apud Ostia in aede sacrificat Castorum.] Ostiam urbem intelligit, quam in neutro *Ostia* vocat, secutus nominis originem, et Graecos auctores qui ita appellant. Ceterum de hoc sollemni Castorum sacro praeter Aethicum, quem hic citat Lindenbrogius, loquitur vetus Epigramma:

*Litoribus nostris quoniam certamina laetum
Exhibuisse iuvat, Castor venerandeque Pollux:
Munere pro tanto faciem certaminis huius,
Magna Iovis proles vestra pro sede locavit
Urbanis Taitus gaudens me fascibus auctum.*

* Mansit hic Castorum cultus Romae diutissime: ut patet ex epistola Gelasii Papae ad Andromachum Senatorem. Porro haec sollemnitas Maiuma vocabatur: quam describit Suidas in voce *Μαίωμα*. VALES.

In aede sacrificat Castorum] Castoris et Pollucis, Plin. *Hist. Nat.* vii. 22. Tacitus *Hist.* ii. 24. Capitolin. in Maximinis c. 16. Apposite ad hunc Ammiani locum laudare sibi videbantur Lindenbrog. et Valesius Aethicum in *Cosmographia* p. 20. edit. Simler. ibi tamen Wernsdorffius ad poetas minores T. iii. p. 432. lectionem aliam, *Castorum* nempe pro *Castorum* praefert, quibus *Castris* aptior, quam *Diis*, addita vox celebrandis. *Castra* vero (alias etiam *Vernalia* et *Maiumae*) vocabantur hi ludi, quod in nemore multis tabernaculis positus, vel casis ex fronde myrtae plebis agebant. v. Pervigil. Veneris v. 5. et 44. Sed de his vernalibus h. l. Ammianum non cogitasse addit Wernsdorffius, immo vero Tertullum rectius credit sacrificasse in aede Castorum, qui inter arbitros maris habebantur, ut tranquillitatem maris clalli frumentariae Romam pervehendae impetraret. Nec irritae preces fuere, nam *tranquillitas mare molliuit*. Sic ap. Aurel. Victor. de viris illustribus c. 22. *mollities maris*, ubi v. Interpretes. W.

C A P V T XI.

1. Inter has et Orientis et Occidentis calamitates *Constantium* Sirmii hiberna quiete (in otio) agentem, excitarunt *Limigantes Sarmatae* v. supra xvii. 12. 13. *Posthabitis locis*, intra fines se non continentes. W.

Aliquid molirentur inimicum.] In Editione Rom. legitur, *aliquid molirentur in eum*, inepte, ut apparet. Codex Regius scriptum habet, *molirentur in con.* [Codex Colbert. in eum:] quo fere modo in Mf. quoque Florent. scriptum esse testatus est Lin-

denbrogius. Forte scripserat Marcellinus, *aliquid moltrentur incommodum*; ut loquitur in lib. XXI. c. 3. init. *Comperit Alamannos a pago Vadomarii exorfos, unde nihil post ictum foedus sperabatur incommodum.* VALES. Fortasse tamen novum. GRON. Possit etiam legi *inquietum*, ut XVII. 1, 13. nihil inquietum acturos. ERP.

2. *Quae superbius incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, quam insolentiam mox auctum iri, si diutius indulgeret, necdum adulto, primo vere egressus est, gemina consideratione duabus potissimum de causis.* W.

Anatolio regente tunc per Illyr. Praefecturam.] Anatolius Syrus Beryto oriundus, cum scientiam iuris civilis in patria didicisset, Romam profectus, admissusque in palatium, per omnes honorum gradus ad Praefecturae culmen adscendit. Vir etiam inimicorum iudicio admirabilis, ut scribit Eunapius in Proaeresio p. 149. ed. Commelin. quem iucundum erit legere. Erat autem sacrificiis et Graecanicae religioni inprimis addictus, teste ibidem Eunapio. Unde fere adducor, ut credam eum ipsum esse quem Photius in Bibliotheca Vindanium Anatolium appellat Berytium, qui de re rustica scripsit, cultu ethnicum, ut Photius testatur. In Excerptis Geoponic. Vindamonius Anatolius Berytius nominatur: quod unius viri nomen est, non trium, ut Cornarius interpretes existimavit. Eius porro industriam, vigilantiam, integritatem, magnitudinem animi, et eloquentiam magnopere commendat Libanius in Epist. xv. Qui cum Praefecturae codicillis donatus, iamque in Illyricum profecturus Imperatori valediceret, haec inter cetera dixisse fertur: Posthac, Imperator, neminem nocentem dignitas a supplicio liberabit: sed quisquis leges violarit, sive iudex, sive militaris, non abibit impune, ut narrat Libanius in Ep. 451. Fuerat primo Consularis Galatiae, teste Libanio in Epist. 572. deinde Vicarius Africae lego 18. Cod. Th. de appellat. et lego 23. de Decurionibus: quae leges coniungi inter se debent. Postea Praefectus Praet. fuit Limenio et Catullino Coss. ut est in eodem tit. Cod. Th. de Decurionibus. *Vide Excerpta Nimerii Sophistae ex encomio in Anatolium Praefectum. (p. 297. ed. Wernsd.)* VALES.

Vehiculariae rei tactoris relevatae.] Idem quoque testatur Aurelius Victor in Traiano his verbis (de Caesar. c. 13.): *Simul noscendis ocus quae e Republ. gerebantur, admota media publici cursus: quod quidem munus satis utile, in pestem orbis Rom. vertit posteriorum avaritia: nisi quod his annis succetae vires Illyrico sunt Praefecto medente Anatolio.* VALES.

3. *Dispositionibus (disponere de annona itidem supra XIV. 7. cf. Gothofredi Glossar. nomicum ad Cod. Theodol. v. Dispositio) alias provisionibus annonarum. v. Casaubonum ad scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 123. 306. 785. Praefecturae praefecti. — Correctione titubantium rerum, medela calamitatibus adhibita benivola leni et sollerti efficaci — Vehiculariae rei tactoris damnis rei familiaris, quae sistendis ter quotidie ad cursus publicos, commeatibusque vehendos, equis aliisque iumentis fieri solebant. Clauderentur, desertae starent.* W.

Et censuali professione.] Censualis professio duo continebat, modum agrorum (Grundsteuer W.), et numerum capitum (Kopf-

steuer W.) tam liberorum quam servilium. Modus agrorum iugatio, numerus capitum capitatio dicitur in Codice utroque saepissime. Hinc iugatio et capitatio interdum iungi solent, ut in lege 9. Cod. de agricolis et censitis: terrenae, et animales functiones in lege 23. de censib. et censit. quae sunt synonyma. Terrenae enim functiones iugationem significant; animales capitationem. Adde legem unicam in Cod. de colonia Thracensibus. Utrumque etiam iungit Auctor Panegyrici Constantino dicti Flavianium nomine c. 6. *Habemus enim, inquit, et hominum numerum qui delati sunt, et agrorum modum. VALES.*

Censuali professione relevatae.] Quoties seu privati, seu civitates fundos suos nimio censu gravatos esse conquesti erant, adeo ut agri steriles et inculti modum adscripti census ferre non possent; mittebatur a Principe peraequator seu inspector, qui an iustae essent querimoniae diligenter inspiceret: qui prout retulerat ad Principem, censum Princeps relevabat. Hanc relevationem intellexit Spatianus in Pescenn. Nigro c. 7. *Palaestinis*, ait, *rogantibus ut eorum censu levaretur, respondit: Vos terras vestras levati censuione vultis; ego vero etiam aerem vestrum cernere vellem.* Et auctor Panegyrici Flavienium ad Constantium (Eumenius c. 10.): *Relevaturus censum definisti numerum.* et paullo post: *Septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum.* Sane Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 2. quartam partem censuum possessoribus ab eo quotannis donatam esse testatur. Ad hanc etiam relevationem referre soleo locum Eunapii in Proaeresio sub finem p. 161. *Commelin.* *ἐὺλτρεῖ μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὴν γῆν τοῖς ἑλλήσιν εἰς τὸν φόρον.* Theodorus in Epistola 43. et 47. *κουφισμὸν* vocat, et *κουφισθῆναι* relevari. Et haec de relevatione pallim loquuntur Impp. in Cod. tit. de censitoribus peraequat. et Priscus Rhetor in Excerptis legationum: *συνεισφέρειν πάντας ὑπάγκασε δασμὸν εἰς προτομῆους καὶ τοὺς κατὰ χρόνον πρὸς τὴν βαρυτάτην κουφισθῆναι τῆς γῆς ἀποτίμῃς εἴτε δικαστῶν κρείσσει εἴτε βασιλέων φιλοτιμίαις.* Omnes conferre cogebantur, etiam ii qui olim gravissimo censu agrorum relevati fuerant sive iudicium sententia, sive liberalitate Principum. Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 3. *ἐπεὶ δὲ ἕτεροι τὰς τῶν πρότερον κρατούντων τῆς γῆς καταμετρήσεις κατεμύθεοντο, βεβαρῆσθαι αὐτῶν τὴν χώραν κατατιμῆται, πάλιν πάνταυτα ἄνδρας ἐξαιώτας κατέπιπτε τοὺς τὸ ἀξίμιον τοῖς δεκτέσι παρίλλοντας.* Id est: *Cum vero nonnulli descriptiones agrorum a superioribus Principibus facias reprehenderent, et possessiones suas praegravatas esse quererentur, his rursus peraequatores misit, qui a supplicantibus damnum omne removerent.* Vide Calliodorum in formula, qua census relevatur ei, qui unam casulam possidet praegravatam, in lib. 7. VALES.

Speciosa fiducia] Spe certa facta, fore ut a principe impetraret. *Querelarum sopitis materis* occasionibus quibusque ad lites, querelasque mutuas. *Detestanda exquisitorum titularum nomina* hoc vel illo turpi nomine imposita onera. W.

Per offerentes suscipientesque.] Offerentes sunt possessores, qui tributa inferunt, qui frequentius Collatores dicuntur in Codice. Sic Offerentes dicuntur in lege 7. et 8. Cod. Th. de Tironibus, et apud Calliodorum in Epist. 7. lib. x. Glossae veteres, *oblatoρ* *εὐταλεστῆς*. Suscipientes vero sunt, qui vulgo Sulceptores nomi-

nantur, de quibus abunde notavi in superioribus libris. (nt xvii, 10. W.) Hi a Graecis ὑποδάται dicuntur. Athanasius in Epistola ad Solitarios, Georgium ὑποδάτην τοῦ ταμειακοῦ appellat. Glossae χρυσυποδάτης, *susceptor aurarius*. *Chrysostomus in oratione 2. de Lazaro: καὶ αὐτὸς γὰρ ὑποδάτης τις βασιλικῇ δεξιμασίᾳ χρημάτων, etc. VALES. Criminoſe invidioſe. W.

His propagari sibi nitentibus potestates.] Nollem Sig. Gele-
nium huius depravatae scripturae auctorem fuisse. Quomodo enim
ferri potest de Susceptoribus vilissimis potestates dici, quae non-
nisi de summis Magistratibus dici solent? Ego vero cum in Edi-
tione Rom. et Mil. omnibus legi scirem *his propagari*, unius
apicis mutatione locum integritati suae restitui. Sentius autem hic
est: dum provinciales enituntur, ut indices provinciarum sibi pro-
pugnent, seque ab Susceptorum avaritia tueantur, contraque Sus-
ceptores properant Collatorum opes evertere, ac se ita demum
tutos fore sperant: iudicibus forte cum Susceptore colludentibus
miseros possessores ad inopiam redactos, partim proscriptos esse,
partim suspendio vitam finisse. Intelligit autem Valentiniani et
Iulianorum Principum tempora, quibus Illyrici tributorum onere
funditus oppressi sunt, ut ipse dicit in lib. 30. Ceterum ad ple-
niorem huius loci notitiam sciendum est, moris tunc fuisse, ut
provinciales sese in potentiorum ac militarium, maxime Ducum
patrocinia conferrent, ut sibi adversus Susceptores auxilio essent.
Ac saepe Susceptores ipsi qui ad suscipiendos publicos titulos ve-
nerant, male multati e vicis revertebantur, ut queritur Libanius in
Orat. πρὸ προτάσεων. VALES.

Se fore tutos] se tuto possidere corrasas pecunias posse vel
tutos esse a querelis et criminationibus. *Proscriptiones* vel homi-
num, vel domorum venum, expositarum. W.

4. *Instrumentis ambitiosis*] splendidis apparatusibus. W.

*Valeriam venit partem quandam Pannoniae, sed ad ho-
norem Valeriae Diocletiani filiae et institutam et ita cognomi-
natam.*] GAL. VALERIA AEG. ut est in priscis numis, Diocletiano
patre nata, Gal. Val. Maximianum maritum habuit, qui (ut est
apud Aur. Victorem in Caesarib; c. 40.) *vulnere pestilentii con-
sumptus est*, cum agrum satis Reip. commodantem, caesis in-
manibus silvis, atque emisso in Danubium lacu Pelsonae (Pei-
sone legendum monuit me V. Cl. Marcus Velleferus Duumvir Aug.)
apud Pannonios fecisset. Cuius gratia provinciam uxoris nomine
Valeriam appellavit. Valeriam provinciam inter Danubium et Dra-
vum Ruffi Breviarium ponit, et ex eo Iordanes in lib. de Success.
Reg. qui duas Valerias facit; puta mediterraneam unam, alteram-
que ripensem. Unde Notitia Imperii Ducis Valeriae ripensis me-
minit, et praesidia quae sub eo, describit. LINDENB. Cf. xvi,
10, 20. xvii, 12, 6. W.

Sub pellibus] in castris stativis, ubi tabernacula militum,
praesertim frigidiore anno pellibus muniri solebant. *Amictitiae*
velamento praetextu. Infra xxv, 9, 8. *amictu* eodem sensu. *Hie-
mis durissimo hieme durissima, asperissima.* W.

Cum necdum solutae nives amnem pervium fac.] Hic mos
Barbaris, qui trans Danubium agebant. *Ovidius in libro 3.
Tristium elegia 10. id de Getis dicit. *Florus in fine lib. 4.
Daci, inquit, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas,

decurrere solebant, et vicina populari. Et Plinius in *Grat. actione* c. 12. *An audeant*, inquit, *qui sciunt se adfuisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat.* Et ut ad Constantii tempora veniamus, idem scribit Libanius in *βασιλικῇ* (Reisk. III. p. 303.) *τὰς προτίκας*, inquit, *καταδρομας, πρὸς αἷ ἀντιβλῖναι μὲν οὐκ ἐξῆν, μᾶς δὲ εὐχῆς τυγχάνουσαι ἐγγίγναι εὐχόμεναι αὐτῇ δὲ ἢν μὴ παγῆναι βίβαιον ἐν ἰστροῦ κρύσταλλον, ὥστε καὶ ἐπιλθῶν παύχων.* *Priores excursiones Scytharum, adversus quas ne oculos quidem attollere licebat: sed unicum supererat votum, cuius compotes salvi affemur: ne scilicet Danubius solida glacie confringeretur, adeo ut transitum barbaris daret.* VALES.

Subdivales moras] *ὑπαιδρος παραχιμασία.* Polyb. III. 87. 2. W.

Varil] *Alias per varia, per diversa, i. e. passim. Pulsarens appropinquantes turbarent.* Cf. xvi. 2, 7. NV.

6. *Principem exorabant in veniam.*] Insolenter addita praepositio. W.

* *Quietem Deam.*] De *Quiete Dea* vid. Augustinum l. 4. de Civ. Dei cap. 16.* LINDENB.

Quietem colentes tamquam salut. Deam.] *Eleganter Graeci dicunt *θεῖον ἡσυχίαν*, ut loquitur Philostratus in libro 1. de vitis Sophistarum, de Aelchimo, qui fugiens Athenis, Rhodum se recepit, ibique reliquum vitae transegit, *θεῖον ἡσυχίαν καὶ μούσαις.* *Eadem figura Chion in Epistola ad Clearchum Heracleotarium Tyrannum p. 54. Cober. *πρᾶσιον θεῖον vocat ἡσυχίαν ἢ πρᾶσιον*, inquit, *ἐπιστάτην θεῖον ἡσυχίαν καὶ τὰυτὰ λίγοι*, etc. VALES. *Fatum Quietis est ap. Livium* iv. 21. W.

7. *Sine ullo pulvere* (ἀκονεῖ) *opera, periculo.* — *Proletarios.* Sic vocabant Romani cives pauperrimos, qui reip. nonnulli prole procreanda prodesse, deinde viles omnes et inutiles. Proletarii igitur milites sunt, qui numeros tantum explent, ceterum imbelles et ignavi. *Tironia* tirones. vid. Casaub. ad *Scurr. Hist. Aug. T. II. p. 664.* W.

Aurum gratanter pro. corporibus dabunt.] Sensus est, provinciales libentius aurum quam tirones daturus esse. Sic corpora pro tironibus sumuntur in lege 2. 7. et 14. Cod. Theod. de tironibus, et in lege 1. de filiis milit. Eodem sensu *σώματα* Graeci interdum pro tironibus usurpant, ut Procopius in lib. 4. Goth. de *Narfete*: *χρήματα οὐ καὶ σώματα καὶ ὅπλα ἐπαξίως πρὸς τοῦ βασιλέως κεκόμισται τῆς σωματικῆς ἀρχῆς.* *Gratanter* igitur hic positum est pro *gratantius*, positum pro comparativo: quae locutio familiaris est Marcellino. Sic in lib. 17. c. 12. §. 19. *Obsequi defensoribus, ut in malis, optabile, quam servire suis principibus arbitrati.* Et in lib. 28. c. 1. §. 18. *Susplicatus parum quam oportuerat missum.* Et alibi tum in Auctore nostro, tum apud Tacitum aliosque. VALES. Ammianei moris immemor Reinss. ante *corporibus* inseruerat pro. Facilius utique. W.

Quae spes rem Rom. aliquoties aggravavit.] Ea certe aversa Valentem ac simul Remp. Rom. paene perdidit, ut docet Marcellinus in lib. 31. c. 4. et Socrates in lib. 4. *Hist. Eccles.*

cap. 28. Praeclare Vegetius in lib. 1. cap. 7. *Quantum, ait, usu experimentisque cognovimus, hinc tot ubique ab hostibus illatae sunt clades; dum longa pax militem negligentius incuriosusque legit.* VALES.

8. *Prope Acumincum.*] In exemplari Regio [et Colbert.] *ac Tolof. * et Editione Augustana *Acumincum* scribitur, neque aliter in Notitia Imperii Rom. sub Duce Pannoniae secundae. Sed a Ptolemaeo Ἀκούμικον dicitur opidum inferioris Pannoniae. VALES. Hodie *Slankemen*, Mannert Gertman. p. 754. W.

Innocentio quodam Agrimenfore.] Iohannes Sichardus in prologo quem Editioni Codicis Theod. praefixit, eum ipsum esse existimat, qui de Notis Iuris scriptum librum reliquit. Sane librum Innocentii de Notis litterarum, una cum ceteris Agrimenforiae rei scriptoribus in Bibliotheca exstare dudum accepi: eumque non semel in scriptis suis adducit Cl. Salmasius. Memoratur etiam ab Eunapio in Chrysanthii vita p. 186. Commelin. Innocentius quidam Iurisperitus, avus Chrysanthii, ὃς νομοθετησὶν εἶχε δύναμιν παρὰ τῶν τότε βασιλέων ἐπιτετραμμένος: qui an idem sit cum Agrimenfore nostro, alii viderint. VALES. *Agrimenfore* geometra? W.

9. *Nil tamen praecepta fingentes.*] Ita primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. legitur, *nil tamen praeter fingentes.* In codice autem Regio. [et Colbert.] *ac Tolof. * *Nil tamen preces fingentes.* Fortasse iunctis utriusque codicis lectionibus scribendum est: *Nil tamen praeter preces fingentes, etc.* VALES.

10. *Calceo in tribunal contorto.*] Calceum sibi detractum in alium conicere apud alias gentes, v. c. Arabes et Lusitanos erat e contrario signum fidei praestandae. v. Balduin. de calceo ed. Nilant. p. 217. — *Martha* haud dubie nil nisi incitatoria ad pugnam vox, ceterum nudus et sine mente sonus. Reinesio tamen legendum potius videbatur *Warra* — *Warra* — *Guerre*. W.

11. *Cum militibus vidisset.*] Et hanc lectionem primus Gelenius excogitavit. In Rom. certe Editione legebatur, *cum militibus vid. reiectisque gladiis et ver. iam propinqua pernicie.* Accurcius autem sic edi iussit, ex coniectura, ut arbitror: *Cum missilibus vidisset, reiectisque gladiis et verutis, iam propinqua pernicie etc.* Optime meo quidem iudicio. In Regio codice exaratum est, *cum millibus*: [in Colbert. *cum militibus vidisset, reiectisque gladiis et verutis iam propinquam pernicie*: bene omnino.] *In Tolofano, *cum militibus*. VALES. Videtur scriptisse plena omnia discurrentis turbae tumultibus. GROX. Ernelt. f. v. *Millia* mavult in *vallibus* vel *convallibus*. Mihi unice placet *cum militibus* hoc sensu: *plena omnia et barbarorum et Romanorum.* De qua voc. *militis* significatione vid. Vales. ad xvi, 12, 47. W.

Verutis] hastis. (veruta missilia xvi, 12.) — *Neque cunctandi neque cessandi.* copia orationis: ne minimum quidem temporis perdendum. W.

12. *Ignis more inundantes.*] Elegans locutio, ut in Glossar. *Undantia flammis, βρῆσσοιρα.* *Tertull. de Iudicio Domini cap. x. p. 1089.

*Tunc avidus rapido est inclusus tartarus igne,
Atque procellosis flamma intus fluctuat undis.*

Anastasius Bibliothecar. iū Vitis PP. p. 218. *Habitatio* — *flamma ignis exundante combusta.* Aliud exemplum notat Scaliger ad Aufon. * LINDENBR. Sic saepe, poetae inprimis, contraria libi elementa miscent. W.

Sella regali] Eius formam sistunt numi qui Allocutiones principum praeferunt. W.

13. *In abrupto staret*] in summo versaretur periculo. *Salutis fastu fidentior* vitae principi servandae spe laeta magis excitati. — *Semitectus* raptis subito, quae praesto essent, armis. — *Sonorum et Martium fremens* truci clamore sublato. W.

14. *Sine parcimonia*] xv, 4. xvii, 10. W.

15. *Spem usurpando*] fovendo. W.

In receptum canentibus lituis.] Vulg. τὸ in deest, sed nos fidem ML codicis sequuti sumus, quam Ammian. ipse adstruit. Sic enim lib. xx. *In receptum canentibus signis.* Lib. xxi. c. 12. *Datoque signo in receptum.* (item xxv, 1. W.) Graecis est ἐπὶ τὴν ἀναχώρησιν; cui contrarium ἐς μάχην. Procopius Gothicor. lib. 2. pag. 245. οἱ τοῖς σάλπιγγιν τὸ παλαιὸν ἐν τῷ ψωμαίῳ στρατῷ χρώμενοι, νόμους τινὰς ἠπίσταντο εἶς, ὃν ἀτερος μὲν ἐγκαλειομένην τε ἐπιπλεῖστον ἔχει, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐς μάχην ὀρμῶντι, ὃ δὲ ἄλλος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεκάλει τοὺς μαχομένους. LINDENBR.

Ordo fatalis] mors xxiii, 5. W.

17. *Pro securitate militum.*] Mallem scribi *limitum.* VALES.

Caelestis ratio repelleret] voluntas Deorum prohiberet. W.

C A P V T XII.

1. *Litui instabant.*] Buccas imple, mi Ammiane! *Colorata* fucata quasi, ficta. W.

Saepe dicendus ille Notarius.] In Regio codice perinde ut in Flor. scriptum reperi *saepe dictaneus*, [in Codice Colbert. *saepe dictaneus*,] * in Tolosano *saepe dictus*, * in Editione Rom. *saepe dictaneus*. [Legendum omnino est, *saepe dictandus*, id est saepe dicendus, saepe a nobis memorandus. Quippe verbis frequentativis gaudet Ammianus, ac frequenter uti consuevit: sicut supra *terras saepe vastitatas* in libro 16. *densitatas actes* in hoc libro, alia alibi usurpavit.] Ceterum huius pestiferi Pauli meminit Iulianus in Epist. ad Athen. et Libanius in Orat. pro Aristophane, et in Orat. funebri, pag. 298. VALES. Cf. xiv, 5, 6. xv, 3, 4, 6, 1. W.

Ut lanistae] Lanistae erant gladiatores rude donati, gladiatorias familias alentes, ut vel in funeribus nobilium atque optimatorum ad rogos decertaturos (bustuarios) traderent, — hoc est Ammiano *Libitinae commercium* — vel ad munera in Amphitheatris exhiberent, certamque pro caesis pecuniam acciperent. W.

Ex commerciis libitinae vel ludi.] Libitinae nomine intelligo funebres ludos: quippe in funeribus Optimatum gladiatores

dare moris olim fuit: eos gladiatores Cicero buſtuarios appellat. De iisdem Hieronymus ad Sabinianum Diaconum. *Hoc, ait, plango, quod te ipſe non plangis, quod te non ſentis mortuum, quod quaſi gladiator paratus libitinae, in proprium funus ornaris.* Ludi vero nomine familiam gladiatoriam intelligi notum eſt: quamquam ludi vocabulo poſſunt etiam intelligi ſpectacula gladiatorum, quae a Magiſtratibus exhibebantur populo Romano. VALES. Immo quid notius, quam ludum eſſe ipſum aedificium et locum, in quo incluſi gladiatores inſtruebantur et docebantur ab lanista, ut lutorum in ludo Caſaris Capuae fuiſſe quinque milia ait Cicero VII ad Attic. epiſt. 14. Et laepe apud Suetonium. GRON.

2. *Furtis*] clandestinis machinationibus. *Innocentibus exitiales cauſas adſtringens cauſa* eos capitalibus implicans, *dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur*, quaestum ex calamitatibus aliorum faceret. VV.

Besae Dei localiter appellati.] Accurate hunc locum interpretatur Petrus Pithoeus I. C. Adverſarior. lib. 1. cap. 2. *Localiter* autem dixit, ut Tertull. de Pall. cap. 2. *Rurſus orbis alius idem mutat, et nunc localiter habitus.* *Idem de Spectac. cap. 20. *Specialiter vel localiter.* Calliodor. Var. 1. Epiſt. 35. *Localiter certis ſolet deſervire temporibus.* Ita lego, non *deſervire*, ut perperam in vulgatis libris habetur. LINDENBR.

Besae Dei] Fruſtra nos Lindenbrogius ad P. Pithoei Adverſaria reſciit. Is enim vir alioquin doctiſſimus atque inter praecipua Galliae ornamenta cenſendus, parum ſcilicet in hoc Marcellini loco explicando verſatus eſt. Quare ad huius loci illustrationem nihil ex eo afferri poteſt. Sed Caſaubonus in Notis ad Hiſtoriam Auguſtam (Adriano c. 14) exiſtimare ſe dicit, Beſam Deum fuiſſe apud Aegyptios, a quo urbs appellata ſit Beſa, quae poſtea Beſantinouſ dicta eſt, Helladii patria, ex duobus nominibus Beſa et Antinoo compoſita dictione. Cuius doctiſſimi viri coniecturae eo libentius accedo, quod obſervavi multa ſimilia vocabula, praefertim propria, ex binorum nominibus Deorum ab Aegyptiis compingi ſolita. Sic Serapammon et Heraclammon apud Vopiſcum; Hermammon in Hiſtoria Eusebii; *Apammon, et Hermaubis apud Gregorium in Carminibus de vita ſua; *Phoebammon et Nilammon in Synefii, et Iſidori Peluſiotae Epiſtolis; Hermapion apud Marcellinum noſtrum, Horapollon, et alia alibi memorantur. Adeo verum eſt, quod ait Lucianus in Dialogo pro imaginibus, Aegyptios, tametiſi ſint omnium hominum religioſiſſimi, tamen Deorum nomina ſibi imponere, ita ut plerique apud eos nomen e caelo tractum habeant. *Porro Beſam nomen Aegyptium eſſe, teſtatur Dionyſius Alexandrinus apud Eusebium in Hiſtoriae Eccleſ. libri VI. capite XII. *ὁ ἀνδρείστατος ἐπὶ τοῦ μεγάλου Βησαίου.* et Pauli Aegyptii Sophiſtae pater, *Beſarion*, ſeu potius *Beſapion* dictus eſt, teſte Suida. VALES.

3. *Abydum*] Antiquiſſimis temporibus *This*, unde Dynaſtia regum Thinitenſium, Heeren Ideen über Politik cet. P. 1. p. 356. et 486. hodie, uti Anvilius vult *Memoires* p. 185. *Madſune*, vel, uti Savary in Aegypto ſua P. 2. p. 58. putat, monaſterium priſcum adeo nomen ſervans *Scheik Abadeh*. Haud procul inde ſita fuit alia urbs *Antinoc*, l. *Antinoupolis*, (nunc *Euſene*, quod placet

Anvilio p. 178. pro quo tamen Abulfeda *Enfinch*) vel *Besantinoë* ex Besae nempe et Antinoi nomine composita, uti Casaubonus ad Spartiani Hadrianum c. 14. ex Helladio apud Photium Cod. 279. docet. Fortasse vero, quae sententia est *Iablonskii* in *Pantheo Aegypt.* P. 3. p. 201. Besae cultus ex Abydo in serius conditam Antinoem translatus est. De ipso *Besa Deo* locus noster est classicus. Referendus autem ille ad Deos minorum gentium, nonnisi in singulis provinciis urbibusve cultos, (indigetis, *ἐργασίους*, *localliter dictos* ait Ammianus) quorum satis amplum dedit catalogum *Th. Reinesius de Deo Endovellico in Crenii Museo philol.* P. II. p. 353: facile tamen illum augendum. Besa ceterum vel rarissime, vel numquam apud alios scriptores occurrit, nec Valesius, vir diffusae lectionis, locum indagare potuit nisi Dionysii Alexandriui ap. Eusebium Hist. Eccl. VI. 41. *Iablonskii* l. I. Dei aequae ignarus homines tamen invenisse plures sibi videtur, qui nomen ab illo traxerint. Praeter alia in exemplari quod mecum est, ipsius *Iablonskii* ad hunc etiam locum adscripserat vir olim doctissimus: „*Porte Embes* Propheta, cuius in Thef. Gruteri p. 414. Inscr. 2. mentio occurrit, a *Besa* etiam nomen habuit. Nam Έμ — βήσ significat *Besiacum*, vel *consecrarium Besae*,“ quod idem fere fuisse videtur cum Dionysii *ὀπλομαχῶν*. Eiusmodi ex Deorum nominibus composita vel Deorum vel hominum nomina ubique obvia, quorum magnam nubem coegit Valesius nec oblitus, qui ap. Ammian, ipsum est XVII. 4. *Hermapionis*, est elegantiss. libellum *Heinrichii Hermaphroditorum* artis antiquae operibus illustrium origines et causas. Kilod. 1805. p. 13. Oraculum Besae praeter Ammianum nemo commemorat. W.

Quondam) Hanc voculam, a sciolo quippe serius intrusam, eliciendam esse indicabat van Dalen de Oraculis p. 521. propterea, quod e tota Ammiani oratione hoc oraculum sua aetate adhuc consultum esse pateat, neque edicta Constantini M. et successorum ad abolendas eiusmodi superstitiones valuerint; id quod ex alio loco XIV. 7. appareat, ubi templi itidem *saetdici* mentio iniicitur. Equidem nihil offensionis video, cum quondam significare possit inde a longo tempore. W.

4. *Desideriorum indice missa scriptura.*] De Heliopolitani Dei oraculo idem tradit Macrobius in lib. 1. Saturn. cap. 23. *Consultant hunc Deum et absentes missis diplomatibus consignatisque referantur ordine ad ea quae consultatione abdita continentur.* Ad eum morem referenda sunt Libanii verba in *προσβυτιῶν* sub finem: *ἔχῃ τοῦ γραμμάτα παρὰ τοῦ θεοῦ κεῖμενα.* VALES.

Missae scriptura.] Hanc eandem rationem et Delphis, et in oraculo Mopli in Cilicia, et Heliopolitano servatam fuisse, uberius probat van Dalen de Oraculis p. 118. ff. W.

Supplicationibus expresse conceptis.] Erant apud veteres illos supplicationum sollemnes formulae, quas migrare religiosum habebatur. Ideoque mos erat, ne quid verborum praeteriretur, de scripto praeire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attenderet, ut ait Plinius in lib. 28. cap. 2. Iuvenalis Sat. 6. 390.

— — — *Stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro cithara velare caput, dictataque verba
Protulit, ut mos est.*

Hi custodes a Tertulliano in Apologetico Monitores dicuntur. *Illuc, ait, suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus.* Ubi Tertullianus habitum orantium Christianorum opponit Gentilium mori. Gentiles enim fere complicitis manibus et capite velato, et adhibito custode seu monitore orabant. VALES.

5. *Angusti pectoris*] angusti et teneri xiv, 5. *Obsurdescens etiam in alitis nimium fertis* minime credulus in longe gravioribus. *In hoc titulo rerum genere,* xxi, 16. xxviii, 4. Cf. laudatum ab Ernestio Liv. iii, 67. W.

Ina quod atunt auricula mollior.] Cicero lib. 2. ad Quint. fratrem Ep. 15. *Auricula infima scito molliorem.* Catull. Epigram. xxv. 1.

— — — *mollior cuniculi capillo,
Vel anseris medullula, vel imula oricilla.* LINDENER.

Minutus] timidus. Reines. *μικρόψυχος.* — *Acri felle conce-
luit ad iram exardescere coepit.* W.

Audiri efficeret causas.] Audiri efficeret, ait, non autem audiret. Nam causarum cognitio Modesto Comiti (postea Praefecto Praetorii xxix, 1. W.) mandata erat. Paulus autem Notarius ad urgendum iudicium dumtaxat erat missus, ut Modestum in accusatos laesae maiestatis acrius incitaret. Neque dubito, quin Paulus Notarius honoris causa Modesto iudicanti adfederit cum aliis Honoratis. Interdum etiam Notarii a Principe missi pro tribunali cognoscebant. Sic in Collatione Carthagenensi iudex sedebat Marcellinus V. Cl. Tribunus et Notarius: et Sozomenus in lib. 4. cap. ix. Notarium a Constantio missum Alexandriam, multos civium supplicio affecisse dicit: *βασιλικὸς τις ταχυγράφος ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων ἀποσταλὲς τιμωρῆσαι πολλοὺς Ἀλεξανδρίων ἰβασόναι.* Denique apud Sulpicium in lib. 3. de vita Martini, Tribuni (non militares, sed Notarii, ut opinor) summa potestate praediti, et cum iure gladii ad Hispanias delegantur a Maximo. Ceterum nomina eorum, qui praesentes adstiterant, cum causa iudicaretur, atnotabantur in actis, ut patet ex Collatione Carth. et ex lege 5. Cod. Theod. de fide testium. VALES.

6. *Hermogenes enim Pont. Praef. Praet.*] Hic Mufoniano seu Stratego successerat, ut ait Libanius in Orat. de vita sua, ubi eum a lenitate morum commendat, perinde ac Marcellinus hoc in loco. VALES.

8. *Civitas in Palaestina Scythopolis*] Bethsan, hod. Baisan. v. Surita et Westeling. ad Antonini Itinerar. p. 197. *Secretior,* in qua tam tristia spectacula tutius hominum oculis et auribus subtrahi possent. W.

Philippi ex Praefecto et Consule.] Consul fuit (Philippus) cum Sallia anno Domini 348. eodemque anno Praefectus Praetorio Paulum ex Constantinop. sede, quam Romani Pontificis litteris munitus receperat, expulit iussu Constantii, impiumque Macedonium restituit, ut ex Athanasii Apologia ad Constantium, et ex Actis Pauli Constant. aliisque discimus. Oriundus fuit Thessalonica urbe Macedoniae, ut ait Sozomenus in libri 3. capite 8.

Idem testatur vetus Inscriptio Neapolitana, quam refert Gruterus pag. 1908.* Idem Athanasius in Epist. ad Solitarios eundem Philippum nondum vertente anno, quo Paulum crudeliter occiderat, Praefectura bonisque spoliatum ac relegatum misere perisse testatur: quod equidem demiror. Nam Zosimus in lib. 2. c. 45. ubi Magnentianum bellum commemorat, eiusdem meminit paullo ante Mursense proelium. Κωνσταντῖος ἐκπέμπει Φίλιππον ἐν μεγίστοις ἀξιώμασιν ἄνδρα καὶ φρονήσει προέχοντα. VALES. Plura de Philippo, et accuratius quidem Valesio Ritter. in Prosopograph. Cod. Theodof. T. II, 2. p. 75. W.

Elogio iussu, ut saepe. Qui princeps in his casibus nec peccatum aliquando dederat. condonaverat, nec erratum pietati hominibus sibi addictissimis? Immaculato illaeso corpore. W.

Corpore immaculato lata fuga damnatus.] Inseruimus vocem ex Ms. nam in vulg. τὸ lata deest. Explicando loco faciunt Marciani I. C. verba ex L. 5. ff. de interd. et releg. *Exsilium triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, ut omnium locorum interdictio, praeter certum locum, aut insulae vinculum, id est, relegatio in insulam.* LINDENBR.

Lata fuga.] Exsilii triplex genus esse ait Marcianus in lege 5. D. de interdictis et releg. aut certorum locorum interdictionem, puta cum alicui interdicitur ne Aegyptum adeat: aut latam fugam, ut omnia loca interdicanter praeter certum locum; verbi gratia cum quis extra territorium civitatis suae digredi prohibetur: aut denique insulae vinculum. Lata fuga igitur est latum exsilium, collatione facta ad insulare vinculum. Id genus exsilii intellexisse videtur Libanius in Orat. pro Aristophane (Reisk. 1. p. 470.): μένος δὲ οὗτος ἐκολάζετο περιγρηπτοῖς ὄρεσι, ὧν ἐκτός οὐκ ἦν κινῆσθαι. Hic autem solus punitus est circumscriptis finibus, extra quos egredi non licebat. VALES.

10. *Parnasius ex Praefecto Aegypti.]* Huius meminit Libanius in Epist. 352. et in Oratione luculenta pro Aristophane Corinthio. (Reisk. 1. p. 429.) ἐπεθύμησας, ait, δυστυχῶς τῆς Αἰγυπτίων ἀρχῆς Παρνασίος, etc. ubi multa de toto hoc negotio Parnasii habes, quo involutus et ambustus fuit Aristophanes. Eidem Parnasio ob reditum ab exilio gratulatur in Epistola 718. quae sic incipit: καὶ ὅληνίκα τοῖς πολλοῖς ἀβυδηνοῖς ἐκείνοις περιπεπτώκεις, ἤλθουν, καὶ νῦν εὐληγμένον σου τῆς κορίθου καὶ τῶν πατρῶν ἀγαθῶν χαίρω. Id est: *Et cum in multos illos Abydenos incidisti, dolebam: et nunc Corinthum, et paterna te bona recuperasse gaudeo.* Ubi in Abydenorum nomine iocus est elegans: nam Abydeni Graeco proverbio calumniatores dicebantur, et negotium illud quo vexatus fuerat Parnasius, ex Abydo initium sumpserat, ut Marcellinus hic docet. In illis autem verbis: καὶ τῶν πατρῶν ἀγαθῶν videtur ad Patras alludere, quae fuit Parnasii patria. VALES.

11. *Andronicus claritudine carminum notus.]* Huius meminit Libanius in Epistola ad Themistium 69. Ἀνδρόνικος ὁ ποιητὴς οὕτω διέβηκε πρὸς αὐτὸν τὰς μέχρι Αἰδέσπων πόλεις, etc. Eiusdem meminit in Orat. de vita sua, pag. 50. Photius in Bibliotheca, post excerpta ex Helladio, ait in eodem volumine fuisse opera Andronici Decurionis Hermopolitani ad Phoebammonem Comitem Cynopolitanum: eumque fabulas et diversi generis poemata scripsisse:

plisse: qui an diversus sit*) ab hoc nostro, alii viderint. *De hoc intelligendus est Themistius in Oratione adversus eos, qui Sophistam suum male interpretantur. καὶ εἰ μὲν τις οἶός τε ἐστὶ ξυγγράμματος τραγῳδίας καὶ ἔπη καὶ διθυράμβους, ὥσπερ ἑναγχος ἐπιδήμιας Αἰγύπτιος νεανίσκος, ἀλλ' ἀμαθὴς γὰρ εἶναι ὁμολογεῖ τὴν ὑψηλοτέραν σοφίαν. VALES.

Purgando semper et fidentius] in amovendis refellendisque suspicionibus perstans. W.

12. *Demetrius Chytras cognom. Philosoph.*] Hic est, ni fallor, Philosophus Cynicus, qui Chytron dicitur a Iuliano in Orat. ad Heraclium p. 224. ed. Spanhem. quomodo Cynice sit philosophandum, ubi Cynicos omnes recenset, qui ad Constantii Aug. Comitatum se contulerant: ἀνῆλθεν ὁ Ἀσκληπιάδης, εἶτα ὁ Σερμανὸς, εἶτα ὁ Χύτρων, εἶτα οὐκ οἶδα παιδάριόν τι ξυνδόν καὶ εὐμύκης, εἶτα σὺ. Quid enim haec Marcellini verba, et corpore durus et animo, annon aperte Cynicum denotant? Χύτρων autem et Chytras (sic enim scribendum est) plane idem est. Observavi tamen huiusmodi scurrilia cognomenta fere per as efferi solere. Sic supra Eusebius Pittacas, et alter Eusebius Mattiocopas commemorati sunt. Et Dioscorides Φακῆς cognominatus est, teste Suida: Ammonius Philosophus Σακκῆς: Constantinus Magnus Τραχελῆς, teste Cedreno; in Victoris Epitome c. 61. Trachala: Iohannes quidam Iustiniani temporibus Φαγῆς, Procopio teste, iidemque temporibus alter Iohannes Δακνῆς est dictus, ut refert Agathias in lib. 4. VALES.

Confutatus] convictus — Scrutatis passivo, ut XXVIII, 1. Sed nec sic satis capio. — Nec enim quemquam hoc noverat affectare neminem se credere ea de re oraculum consuluisse. — Eadem oraret causam pro se dicens oratione iusta. W.

Quasi e prompt. cella.] Eleganter Regius codex * et Tolosanus* scriptum habent, quasi e prompt. cella. Sic Plautus in Amphitryone Actu 1. Sc: 1, v. 4. Quasi e promptuaria cella depromar ad flagrum. In Editione Rom. excusum est, quaece prompt. cella. VALES.

E promptuaria cella.] Glossar. Penuria cella et promptuarium, ταμίειον. Plaut. Amphitr. 1, 1, 4. Velut e promptuaria cella depromar ad flagrum. LINDENB.

Egitque complures.] In Regio et Flor. codice, [Colbert.] * ac Tolosano* et in Editione Rom. legitur, egerentque complures. Unde nulla propemodum mutatione locum a Castello mirifice corruptum pristino nitore restitui hoc modo: Paulo succentore fabularum crudelium quasi e prompt. cella fallaciarum et no-

*) Reinesius adscripserat: „Est. Iste enim Ammiani e Caria fuit, hic Aegyptius Hermopolitanus, eique καινοπολίτης Phoebammon. Comes sc. Aegypti.“ Andronicus Car post iniuste accusatus apud Valerium damnatus est, id quod idem monuit Reinesius laudato Zosimo IV, 15. W.

*cedi species suggerente complures. quam scripturam veram huius loci esse vel ionus ipse demonstrat. Posset etiam legi egerente. Porro succentor fabularum is est, qui υποβολεύς Graeco vocabulo dicitur, qui actoribus modos ac numeros suggerebat, ut docet Plutarchus in tractatu qui πολιτικά παραγγέλματα inferibitur; μιμεῖσθαι τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ υποβολέως ἀκούοντας καὶ μὴ παρεμβαίνοντας τοὺς ῥυθμούς. Et Dio in fine libri. 61. de Nerone qui citharoedico habitu prodibat in scenam, καὶ αὐτῷ, inquit, ὁ Βουδρῆος καὶ ὁ Σενέκας καθάπερ τοὺς διδάσκαλοι υποβάλλοντες τι παρεστήσαν. Nec aliunde sumpta metaphora S. Athanasius dixit in Orat. 1. contra Arianos sub finem: ὑποκρίνονται μὲν οὗτοι ἅπασαν αὐτοῖς υποβλήθῃ; et sic intelligo quod in titulo Comoediarum Terentii toties legitur, *Modos dedit Flaccus*. VALES.*

Prope dixerim.] Hac formula uti solemus, ubi plus nimio nos dicere sentimus ipsi. cf. Misc. Obff. T. x. p. 48. *Incedentium* tum in toto orbe terrarum viventium. W.

14. *Si quis remedia quartanae.]* Tale erat vetus illud ABRA-CADABRA, quod hemiurtaeo depellendo salutiferum putabant: de quo Q. Ser. Sammon. c. 52. Et Marcell. Empir. cap. xv. remedium valde certum et utile saucium doloribus ait, si in charta, quae in Phoeniceo obvoluta lino colligatur, colloque suspenditur, hi versus scribantur:

Εἶδον τριμερῇ χρύσειον Τούαναν.
Καὶ ταρταροῦχον Τουσάαναν.
Σώσων με σαρμὲ νεγρίγων ὑπέρτατα.

* Tertull. adversus Gnost. de scorpion venenis: — *In remediis naturalia plurimum, aliquid et magia circumligat, medicina cum ferro et poculo occurrit.* c. 1.* O praeclarae artis ingens ludibrium! Sed superstitioni illi φυσικά περιαντα haec vocant, iisque arcanam quandam secretioris potentiae vim inesse aiunt, quae ab occultis tribuit miracula verbis: magno profecto errore. *Non enim (ut praeclare Tarianus inquit,) ὁ μεμνηὲς σκντίδων ἐξαγρήμασι θεραπεύεται.* Itaque extirpando errori etiam artium secretarum curiosissimos magnam diligentiam adhibuisse scimus. Spartian. in Caracalla c. 5. (ubi vide Casaub. p. 716. it. 718. cf. et Hemsterhus. ad Aristoph. Plutum p. 189. W.) *Damnati sunt et qui remedia quartanis tertianisque collo annexa gestarent.* Sancti sane Patres in primogenia Ecclesia summo studio annisi sunt, qui malum hoc prohiberent. *Chrysostomus ad Antiochenos Orat. 21. Quid vero diceret aliquis de his, qui carminibus et ligaturis utuntur, et de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis numismata capiti vel pedibus?* Existat ea de re Synodi VI. in Trullo can. lxi. ad quem Balsamonis haec verba sunt: φυλακτήριοι, hoc est remedium seu amuletorum praebitores dicuntur, qui fraude daemonis eis qui a se decipiuntur, vincula quaedam ex sericis filis contexta, quae et πύγγια dicuntur, praebent, quae aliquando quidem intus habent scripturas, aliquando vero falsa quaedam alia, quaecumque inciderint. Dicunt autem haec iurare, si ex collis eorum, qui illa accipiunt, perpetuo pendeant, ad omne malum vitandum. Et quid aliud, τὸ πρῶτον τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, vel Pythagorae τὸ τρίπλουν τρίγωνον collo appendere, quam vetitis artibus levamen dolorum inde exspectare? adeo nec

nostro quoque saeculo tam pestilens superstitio invisa! LINDENBR.

[*Si qui remedia quartanae.*] Huc referenda est lex 6. Cod. Theod. de Maleficiis et Mathem. data ad Taurum Praef. Praet. Eusebio et Hypatio Coll. Sic enim emendanda subscriptio:*)

VALES.

[*Sive per monumentum transisse.*] Ad magiam rite perficiendam *vel membrorum medelam,* etiam mortuorum *aut ora, ut Apuleius Milef. 2. p. 55. Floridi ait, passim demorsicabantur, aut* ossa iam cariola conquiebantur. Porphyrius de Abstinencia ab esu animal. lib. 11. pag. 33. (p. 190. Rhoer.) Τῶν ἀτάφων — σώμασιν, οἷς καὶ οἱ γόνιμοι καταχρῶνται πρὸς αὐτῶν ὑπερβολὰν, διαζόμενοι τῇ τοῦ σώματος, ἢ μέρους τοῦ σώματος καταχρῶνται. Apuleius* Milef. lib. 2. p. 55. Floridi: *Oppido formido caecas et inevitabiles latebras magicae disciplinae. Nam ne mortuorum quidem sepulcra intacta dicuntur: sed et bustis et rogis reliquiae quaedam et cadaverum praefegmina ad exitabiles viventium fortunas petuntur.* Idem Milef. 111. p. 87. Floridi: *Apparatu solito instruxit feralem officinam, omne genus aromatis, et ignobiliter laminis litteratis, et infelcium manium durantiibus calvis defletorum, sepulcorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris.* Tatianus adversus Graecos p. 203. Τῶν ἐμῶν αἱ ποικίλαι, νευρῶν τε καὶ ὀστέων παράληψις, οὐκ αὐταὶ κατ' ἐαυτὰς δραστήναι τινὲς εἰσι, στοιχείωσις δὲ ἐστὶ τῆς τῶν δαιμόνων μορφοποιίας. Unde gravis haec querela Iohan. Chrysostomi Hom. 38. in Matthaeum: Εἰς τοῦτο ἔρχονται μαγισσῆς, ὡς μὴδὲ τὸ ὄστέα τῶν καταχρῶμένων κινεῖν ὀκνεῖν. LINDENBR. cf. Canidiam Horatii, Epod. 17. 47. 48. W.

Ludibria vana inanes larvas colligens captans, sollicitans. W.

15. *Clarium*] Ioniae oppidum, ubi Apollinis Clarii oraculum. *Dodonaecae arbores* Iovi sacratum nemus, ubi antiquissimum omnium oraculum, *effata Delphorum olim sollemnia.* W.

[*Effata Delphorum.*] Oracula Delphica: quo significato libro XXVIII. c. 1. Parentis *effata, quid augurales alites vel cantus monerent oscinum adprime callentis.* *Varro de Ling. Latin. lib. 5. p. 54. ed. Scalig. 1581. *Effata dicuntur, quod augures finem auspictorum caelestium extra urbem agris sunt effati.* Vid. Hadriani Iunii Animadvers. lib. III. cap. 10. LINDENBR.

16. *Fatum eius ingens.*] In codice Regio, [et Colbertino,] *ac Tolof. *scribitur *vigens.* VALES.

Z 2

*) „Non autem video rationem emendationis tuae. Ego vero potius corrigere malim locum *Arimini*, et legere *Sirmii*; ibi enim praesens tum in synodo fuit Imp. A. 358. Datiano et Cereali Coll., ut testatur editio. Occasione Synodi, quae A. 359. Eusebio et Hypatio Coll. Arimini fuit habita, putavit Vales. et Imperatorem ibi tum fuisse, quod fecus est. Fuit enim Constantinopoli.“ Haec adscripsit Rejnesius. W.

17. *Inquisitum fortius*] *severius*. Sic Graeci *ισχυρὸς ἀναζητήν*. Cf. *Miscell. Obsl. novae* T. x—xii. p. 342. *Cuius* (salutis principum) *redimendae* servandae. Laudat Ernestius Drakenborchium ad Liv. v. 51. — *Maiestas pulsata* laesa. W.

Nullam Corneliae leges exemere fortunam.] Existat nunc ea de re Constitutio Valentiniani, Valentis, et Gratiani, L. 17 C. Theod. et L. 4. C. Iustin. ad L. Iul. Maiestat. nam Corneliae Legis, in qua de maiestatis crimine plenius actum, uti hoc loco Ammianus et Cicero, C. Corneliū hac lego accusatum defendens, arguunt; verba periere. LINDENB.

Corneliae leges.] Legem Corneliam maiestatis memorat Cicero in Pisonem c. 21. Sed postquam Iulius Caesar leges Corneliae emendavit ac supplevit, lex Iulia maiestatis exinde semper dicta est, ut patet ex Iure Civili. Atque hinc est, quod Suetonius in Nerone legem Iuliam vocat, quae est Cornelia de sicariis et veneficis. Nam Locustae excusanti minus veneni Britannico datum ad occultandam caedis invidiam, respondet Nero: *Sane, inquit, legem Iuliam timeo*. Ceterum quod ait Marcellinus, in crimine maiestatis nullam haberi dignitatis rationem, sic effertur Graece in Homilia xiii. Chrysostomi ad populum Antiochensem: *ἵνα γὰρ ἂν ἡ καὶ τοῦ αἵματος ἀξίωμα οὐδὲν ἀφαιρεῖται*. VALES. Cod. Theod. Lib. ix. Tit. 35. in maiestatis crimine omnibus aequa est conditio. W.

19. *Daphne amoenum et ambitosum magnificum Antiochiae suburbanum* *προάστειον* Dio 51, 7. Libanius in Antiochico Vol. i. p. 301. Reisk. rectius vicus laud procul ab urbe, nam suburbana non semper proxime sunt ad pomoerium sita, sed pluribus passuum millibus distant, vid. ad xxvi, 4, 3. Nobilitatus is vicus erat maxime luco temploque Apollinis et Dianae, ubi Antiochenes alique finitimi ad celebranda festa convenire solebant, xxi, 13, 1. Strabo Lib. xvi. p. 750. Liban. l. c. p. 350. ff. Priscarum amoenitatum nihil hodie restat, v. Volney Reisen Th. ii. p. 117. locusque iam olim terrae motu, imperante Traiano, destructus teste Eustathio ad Dionys. Perieget. p. 190. Conf. Gish. Cuperi Sylloge, nova Epp. T. i. p. 376. et Talschuck. ad Eutrop. vi, 14. W.

Infans ore gemino.] Sic tempore Apollonii Tyan. apud Syracusas infans capite trigemino natus, tribus Imp. Galbae, Vittelio, Othoni tragicum exitum portendit. Philostrat. lib. v. cap. 5. Et Mauricio Imp. triste omen, in proelio Urbis C.P. puer natus quadrupes, alius biceps. Additque Theophyl. Simocat. qui historiam narrat, lib. vi. *λέγουσι οἱ τὰς ιστορίας μετ' ἐπιμελείας συγγράφοντες, μὴ εἶναι τίς ἀγαθὸν τὴν ταῖς πόλεσιν ἐπιφάνειαν*. Atque id ipsum est, quod Ammianus ait: *Parus ita distortus praemonebat Rempub. in statum verti debere deformem*. Vid. Iul. Obsequent. et Cedren. in Theodof. LINDENB. Vid. Heynii prolus. de Ammiano p. cxxv. W.

20. *Non expiantur ut apud veteres.*] D. Hieronymus Epist. 63. *Legamus veteres historias, et maxime Graecas et Latinas, et invenimus lustralibus hostiis, secundum errorem, pbrtentosus joboles tam in hominibus, quam in armentis ac pecudibus ex-*

ploras Eius rei plura exempla apud T. Livium et alios leguntur.
LIB. DENARI. De expiatione (*procurations*) portentorum vid. Cicero
 de Divinat. II, 63. W.

C A P V T XIII.

1. *Ifauri diu quieti*] cf. XIV, 2. Sub Valente denuo infur-
 gere XXVII, 9. — *Praetenturas* in praefidiis stantes milites XIV, 3.
 — *Ex usu* diuturna consuetudine. W.

2. *Lauricius, adiecta Comitit dignitate.*] Huius Lauricii Co-
 mitis per Ifauriam meminere Scriptores Historiae Eccl. eumque
 una cum Leona (quem Marcellinus in lib. XX, c. 9. Quaestorem
 nominat) interfuisse ex more narrant Synodo quae Seleucia in
 Ifauria habita est hoc ipso anno, Eusebio et Hypatio Coll. Apud
 Socratem in lib. 2. *λαυρίκιος ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν
 ἡγούμενος* dicitur. VALES. Ifauria *Comites* habebat rectores, uti
 Castricium XIV, 2. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XX. C. I.

1. *In Britannis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum.]* Claudian. de Bello Gothico v. 417.

*Venit et extremis legio praetenta Britannis,
Quae Scoto dat frena truci, ferroque notatas
Perlegit exsangues Picto moriente figuras.* LINDENB.

Scotti Pictique] qui primum hic iuncti in historia occurrunt. Mannert p. 90. Plura de iis infra ad xxvii, 8. W.

Quiete condita] pace cum Constante Augusto facta, quam expeditionem uberius in deperditis libris, uti paullo post ipse ait, Ammianus descripserat. — Hic locus monente Ernestio fugiebat Gronovium Obsl. 1, 1. demonstrare conantem, et honeste dici *condicere* et alia, praeter coenas et inducias, condici. Conf. xxvi, 6, 14. W.

Vicina vastarentur.] Cum in Mss. omnibus atque in Editione Romana legatur *vastarent*, sic totum locum scribendum esse censo: *Cum Scotorum, Pictorumque gent. fer. excursus rupta quiete condita, loca lim. vicina vastarent.* VALES.

Fecisse Constantem.] Constant Aug. in Britanniam insulam traiecit: ut barbaros coecerneret qui insulam infestabant; quam expeditionem Marcellinus noster in gestis Constantis non praetermisit: quin etiam occasione sumpta, ut solet, tractum Britanniae descripserat, ut ipsemet testatur in lib. 27. Ea autem Constantis expeditio contigit post victoriam de Francis, teste Libanio in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur. Haec porro victoria de Francis refertur ab Idatio et Socrate Consulatu Constantii III. et Constantis II. qui annus erat Domini 342. Proinde in sequentem annum cadit expeditio Britannica. Quod etiam ex subscriptione legis 5. Cod. Theod. de extraordin. acute notavit Iac. Gothofredus in Notis ad Expositionem totius mundi. VALES.

2. *Mittere igitur ad haec loca ad rationes componendas.]* Haec est P. Castelli coniectura: nam in Editione Rom. excusum erat hoc modo: *Ire igitur ad haec ratione vel componenda, etc.* prout etiam in Regio ac Flor. codicibus scriptum reperi. Unde proclive erat veram scripturam deprehendere. Sic enim in fine libri superioris locutus est Auctor noster: *Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius missus est Rector.* VALES.

Lupicinium, Magistrum armorum (xviii, 2. equitum, quod idem est) *supercilium erigentem ut cornua* (i. e. altius. Sic elatus in arduum supercilium xvi, 10. 12.) *et de tragico cothurno strepentem* sublimibus et sesquipedalibus verbis, nec sine impetu loquentem. W.

3. *Felitari auxilio* levis armaturae focis, vid. Notitia Imp. p. 1829. Graev. *Aerulis et Batavis*, qui iunguntur etiam xxvii, 1. 8. Batavi, olim Germani, Catti, iam ante Iul. Caesaris tempora a popularibus domicilia transferre coacti ad Vahalin fluvium confederant. Aeruli (Heruli) origine Gothi, sedes deinde fixerunt in Gallia, Mannert Germ. p. 394. W.

[*Numerisque Moesiacorum duobus.*] Numeros Ammianus Marcellinus modo pro legionibus, modo pro cohortibus tantum aut auxiliis sumit. Nomine autem hoc non tantum Marcellinus et Notitia Imperii Rom. alique eorum temporum Scriptores, sed etiam veteres Auctores utuntur. Hirtius in libro viii. de bello Gallico c. 54. *Cn. inquit, Pompeius legionem primam, quam ad Caesarem miserat confectam ex electu provinciae, Caesari eam tanquam ex suo numero dedit. Caesar tamen Pompeio legionem remisit, et ex suo numero Quintamdecimam, quam in Gallia citeriore habuerat, ex SC. iubet tradi. Ex suo numero dare, aut tradere legionem, idem est, atque ex copiis sibi Senatus-consulto attributis, vel ex suo exercitu, quem SC. obtineat.* In libro 1. de bello civili c. 20. *Omnes Domitium circumfistunt et custodiunt, legatosque ex suo numero ad Caesarem mittunt.* Sermo est de cohortibus xxx. quae Cottiniam sub Domitio tenebant. *Ex suo numero, id est, ex suo corpore, et nomine totius praesidii.* Suetonius in Augusto capite xvii. scribit, eum *turbatum nuntio de seditione militum, quos ex omni numero confecta victoria Brundisium praemisit, repetisse Italiam.* *Ex omni numero, id est, ex omnibus legionibus.* Et in Vespasiano cap. 6. *Sex militum millia, seu bina e ut legionibus Moesiis millia, numeros appellat.* *Et tunc quidem, ait, compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper.* Cedrenus tradit Marcianum qui postea imperavit, tum gregarium militem, e Graecia ad bellum Persicum cum suo numero profectum esse. *στρατιῶτης λαὸς ὢν πρὸ τοῦτου Μαρκανὸς κατὰ τοῦ ἰδίου νομίμου ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ Περσῶν ἀπέρχεται:* cum suo numero, id est, cum sua legione. Moesiacos porro in duos minimum numeros divisos fuisse, indicant supra laudata Marcellini verba. Nuper repertus est in urbe Mettis lapis, cum munitio-num fundamenta iacerentur, ita inscriptus: D. M. APOLLINARI EX ORDINE MESIACORUM HOC MONUMENTUM CONSTITUTIONES POSUERE. *Mesiacorum* heic mendose scriptum pro *Moesiacorum*: ut mihi affirmavit vir clariss. atque doctissimus humanissimusque, a quo ipsam Inscriptionem accepi, Aimericus Bigotius Rotomagensis, inter amicos meos haud postremo loco numerandus. Ex ea Inscriptione iudicari potest, Moesiacos tum Mediomatrici seu Mettis urbi clarae praefuisse: quos solum intra Gallias tum militasse docet Marcellinus. Sed postea sub, Valentiniano eiusque ac Theodosii filii Mettis in praesidio fuit legio *prima Flavia*, quae principatu Constantii, sive aetate Ammiani Marcellini nostri, una cum legione prima Parthica Singarae in Mesopotamia praefederat: sic uti in Notitia Galliarum observavi, Notitiam Imperii Rom. secu-

tus. In lapide quem laudavi, Apollinaris ex ordine Moesiacorum fuisse dicitur, id est, ex corpore Moesiacorum, ex numero, vel ex legione Moesiacorum. Mentio autem *Deorum Marium* indicat aperte, hominem a Christiana religione alienum, et vano Deorum cultui addictum fuisse.] VALES.

Dux antedictus Bononiam venit.] Tabula Itineraria vetus: *Gessoriaco, quod nunc Bononia.* *Annal. de Gestis Caroli Magni p. 180. *Bonontam Gallicam civitatem maritimam.* Galli *Bologne* vocant. Vid. Explicat. Fragmentorum Tabulae antiquae Marc. Velferi pag. 37. LINDENB. Vid. Mannert Gallia p. 164. W.

Ad Rutupias fitas ex adverso.] Anglofaxonibus hodie *Richborow* dicitur. Vid. Guilel. Cambdeni Britanniam, et quae notat M. Velferus ad Fragm. Tabulae antiquae, pag. 19. LINDENB.

Rutupiae aliis *Ritupae* (*Richborough.*) Vid. Wesseling, Itinerar. p. 465. Mannert Britannia p. 179. *Lundinium* (London) Wesseling p. 471. — De reditu Lupicini e Britannia vid. infra c. 9. W.

C A P V T II.

1. *Post oppugnationem*] durante adhuc obsidione. cf. XIX. 3. *Ut praediximus* XVIII. 5. W.

2. *Arbentionem* v. Ind. 1. et *Flōrentium Magistrum Officiorum* XV. 5. W.

3. *Eusebius Cubiculi Praepositus*] cuius commendatione Sabinianus magister equitum creatus erat. W.

4. *Qui audiebatur*] reus. Tali circumscriptione et alias utuntur Romani, v. c. is, a quo petitur, i. e. debitor de aere alieno accusatus. *Emendata fide* meliora et veriora edoctus. — *Defrustandae* Romanorum imperio eripiendae. Eadem vox est XXXI. 2. W.

5. *Immodico saltu promotus.*] Lib. XXII. c. 4. *Ab egestate infima ad saltum sublatus divitiarum ingentium.* Lib. XXVI. c. 6. *Promotus repentino saltu* Patricius. L. 8. C. de advoc. divers. iud. *Permutationum saltibus superiore gradu captato.* Sic in iure Canonico *per saltum promoveri*, c. 1. dist. 52. et cap. unic. de Cler. per saltum prom. LINDENB.

Agilone — *immodico saltu promotus ex Gentilium Scutarium Tribuno*, cum nondum Comes fuisset. De ipso homine vide Ind. 1. W.

C A P V T III.

1. Per Orientis tractus sol defecerat, unde Ammianus ad eclipses Solis et Lunae digrediendi occasionem captat, in quo tamen scientiam iustam et accuratam facile desiderabunt periti. Magis perspicue de iis exposuit Seneca de Benef. v. 6. — *Diutius solito.* *Lunae corniculantis, falcatae*, XXXI. 14. W.

In speciem auctum semenstrem.] Semenstrem pro semimenstrua posuit: quam speciem Graeci διχόμενον vocant. Sic in Glossis veteribus, *semenstre*, ἡμιμήνιον: *semenstris*, ἡμιμηνιαῖος. Vetus Poëta Astronomicū in Catalectis Scaligeri p. 240.

Iam cur semenstri non semper palleat orbe, Inflexi praestant obliquo tramite cursus.

*Postremo vetus Scholiastes Iuvenalis in satiram 7. *Semestrīs*, inquit, Luna dicitur, quum mensis medium permensa est spatium. Sed et Apuleius in libro 1. Metamorphoseos non procul ab initio: *Earumque media semestrīs Luna flammeos spirabat ignes.*

VALES.

2. *Cum ad inaequales cursus intermenstruum Lunae ad idem revocatur.]* Inf. Nisi tempore intermenstrui deficere visum nusquam Lunam. Cleomedes: ὅπερ ἐν μόνῃ τῇ πανσελήνῃ συμβαίνει δυνατόν. Lib. 11. cap. 6. περὶ τῆς σελήνης ἐκλείψεως. Q. Curt. lib. IV. c. 10. Scirent temporum orbes implere destinatas vices, Lunamque deficere, cum aut terram subiret, aut Sole premeretur. Vid. Geminum cap. περὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης. Plin. lib. 2. cap. 10. LINDENBR.

Intermenstruum Lunae.] Intermenstruum pro plenilunio usurpat Marcellinus infra, cum ait nonnisi tempore intermenstrui deficere visam usquam Lunam. Sed in loco quem prae manibus habemus, ineptum est de plenilunio intelligere. Itaque paene adducor ut credam sic Marcellinum ipsum scripsisse: *Cum iter menstruum Lunae ad idem revocatur initium.* VALES. Hoc ego solum verum putans recepi. W.

In domicilio eiusdem signi in eodem signo. Lineamentis rectissimis linea recta, vid. infra xxii. 15, 51. et Davil. ad Cicer. Acad. 11, 36. *Minutis punctis.* W.

Atque in his paullisper consistis minutis.] Quod Latinis minutum, id Graecis est τὸ λεπτόν. Pappus Alexandr. ἡ δὲ μοῖρα (ἔχει) λεπτὰ 5. Augullin. de Civit. Dei cap. v. lib. 2. Non ad minuta incomprehensibilia, sed ad temporum spatia pertinet, quae observari notarique possunt. LINDENBR.

Partes appellat.] Ml. partium partes appellat. Plin. lib. 11. cap. 10. *scripula partium* dixit. LINDENBR.

3. *Causarum intelligibilium adspectabilium — Perenni distinctione eadem semper distantia — velut libramento quodam directione rectissima media inter igneum orbem solem, et adspectum nostrum opponitur, cursum peragit.* W.

4. *Parili comitatu]* aequali semper spatio distantes. *Proprios circulos.* Proprium motum opponunt Astronomi communi, quo Hellae omnes ab oriente sole occidentem versus feruntur. W.

Ptolemaeus exponit.] τῆς μαθηματικῆς συντάξεως lib. vi. LINDENBR.

ΕΚΛΕΙΠΤΙΚΟΤΕ ΣΤΗΝΔΕΣΜΟΤΕ.] Cleomedes in lib. 2. etiam συναφῆς dici adnotat: ὥστε οὕτως ἔχων τὸν διαμέσου κατὰ δύο σημεῖα τέμνει ἀναγκαίως, ὅς ἡλιακὸς καὶ ἐκλειπτικὸς καλεῖται. ταύτας οὖν τὰς τομὰς οἱ μὲν συναφῆς, οἱ δὲ συνδέσμους καλοῦσιν. Hinc Sol apud Nonnum in lib. 38. Dionys. monens Phaëthonem sic loquitur 253.

Ἄρα δὲ συνδύμοιο φυλάσσειο, μὴ σχεδὸν ἔργων
 Ἀρμασιν ἡμετέροις φοροειδία κῶνον ἰλίξας
 Φίγγας ὅλον κλίψειν ἐπισκίον σέο δίφφῳ.

Adde Chalcidium in Timaeum Platonis. VALES. Nos: *anf- und absteigende ecliptische Knoten.* W.

Praestrluxerint] leviter tetigerint, et obliquius. *Defectus erit dilutior*, ita ut pars tantum solis obumbretur. W.

6. *Sol autem geminus.*] Exempla adducit Plin. lib. 11. cap. 31. *Albae duo Soles visi.* Livius lib. 17. pag. 325. LINDENBR.

Aeternorum ignium solis propinquitate collucens, ubi solis splendor, in solidum quippe corpus incidens, densitate eius reflectitur, ideoque alterum quasi sui exemplar tamquam e speculo puriore repraesentat. W.

7. *Partibus*] gradibus. W.

8. *Circa terrenam mobilitatem terram mobilem locata et a coelo totius pulchritudinis omnium pulchrorum coeli luminum extrema infima* — *ferenti se subferit luct* eum locum obtinet, ut feriri possit a sole, sed oblectu metae noctis in conum defluentis angustum umbra terrae in coni formam eum tegente parumper ex aliqua tantum parte latet umbrata. (Cicero de Divinat. 11. 6. *Incurrit in umbram terrae, quae est meta noctis.* Idem de Nat. Deor. 11. 40. Luna) tum subiecta atque opposita soli radios eius et lumen obscurat: tum ipsa incidens in umbram terrae, cum est e regione solis, interpositu interiectique terrae repente deficit.) — Tum vero nigrantibus involvitur globis, totus obscuratur, si sol sphaerae inferioris terrae curvamine circumfusus obtectus, vel quod perspicuitatis causa adiectum: mole obfistente terrena, nam idem est cum proxime praecedentibus (omnino eiusmodi pleonasmī per totum caput obvii, qui vel glossatori antiquo debeantur vel ipsi Ammiano, qui, quae suo more quaesitiis dixisset, dilucidius deinde et minus docte efferre voluit.) W.

9. *Aequis partibus*] linea recta. W.

Μήνης Graece σύνodos dicitur.] Ita membranae antiquae. Codex Flor. *univae Graec.* vulgati libri, *mene Graece synod.* Est autem τῆς μήνης σύνodos, quae σεληνιακὴ σύνodos Gemino pag. 152. LINDENBR.

ΜΗΝΗΣ Graece ΣΤΝΟΔΟΣ.] Luna a Graecis olim dicebatur μήνη. Varro in lib. 5. de lingua Lat. *Sic mensis*, ait, a Lunae motu dictus, dum ab Sole profecta rursus redit ad eum Luna, quod Graece olim dicta μήνη: unde illorum μῆνες, ab eo nostri. et D. Ambrosius in Ep. 83. denique Theon in Arati Prognostica: μὴν etiam a Graecis vocata est Luna, ut scribit Cleomedes in lib. 2. ubi quatuor τῷ μῆνός significationes affert. Prima est Lunae, tunc cum corniculata est: ἡ σεληνὴ. ὅταν ἡ σιγμοειδὴς τῷ σχήματι, μὴ καλεῖται. Ceterum Editio Rom. excusum habet hoc in loco, *unine Graece synodos.* Codex autem Regius, *quae Graece synodos dicitur*: [Colbertinus, *univae synodos dicitur*:] *Tolosan. simpliciter, *Graece synodos dicitur.* VALES. Cur igitur in editis hic ordo non servatur? GRONOV.

10. Addit quaedam Ammianus in universum de *phasibus*, quas vocant, Lunae. *Nasct* in novilunio. *Mortalitatt* quaesite pro hominibus, ut xiv, 11. xv, 1. xxi, 1. W.

Ad quintum pervenerit signum.] Scribendum est *ad quartum*: ut ex sequentibus patebit. Nam Luna cum lxxx. partibus, quos vulgo gradus vocant, a Sole recesserit; tum *διχότομον* σχῆμα exhibet: quam dividuam seu dimidiam Lunam vocant Apuleius et Marcianus Capella. VALES.

Fit Graeco sermone διχόμομος.] Agnoscunt hanc lectionem retro Editiones, licet in quibusdam libb. *διχότομος* scriptum sit, in Mf. *dichomenis*: utramque vocem retinuit Achilles Statius in Arati Phaenom. cap. περὶ σελήνης, pag. 92. Ἀνατέλλει δὲ (Luna) οὐχ ὅλον τὸ φῶς ἔχουσα περιφέρει, ἀλλὰ μηνοειδής, μέχρι δὲ τοῦ ἡμισέως αὐξηθεῖσα γίνεται διχότομος. Ἐάν δὲ τὸ ὅμοιον περιφωτισθῇ, καλεῖται ἀμφικύρτος· πληρωθεῖσα δὲ γίνεται πληροσέληνος, πανσέληνος, καὶ διχόμομος. Πεντεκαίδεκαταῖα γὰρ ἐστὶ πληρωθεῖσα, ὅ ἐστιν ἡμῶν μηνός, διχαζομένην τῶν λ. ἡμερῶν· καὶ πάλιν αὐτὴ ἀπὸ τῆς πανσέληνος ἀρχεται μειοῦσθαι, καὶ γίνεται πρῶτον ἀμφικύρτος, εἰτα μηνοειδής. Cleomedes κυκλικῆς θεωρίας lib. 11. ex eo Herō Alexandr. Eratosthenes, Theon Alexandr. in Arati Phaenom. ad illum versum, Οὐχ ὁρᾶς, ὀλίγη μὲν ὅταν κερδαῖσι σελήνη. Papp. Alexandr. εἰσαγωγ. τῶν ἀποτελεσμάτων. pag. 27. Macrob. in Somn. Scipion. lib. 1. Marcian. Capella. LINDENB.

ΔΙΧΟΜΗΝΟΣ.] In Regio et Flor. *Tolof. Vatic.* [ac Colbertino] exemplaribus, et in Editione Rom. legitur *dichomenis*, quod idem est. *διχόμομον* autem pro *διχότόμῳ* hic ponitur: ut apud Alexandrum Aphrod. in lib. 1. problem. de Luna: ἐν μὲν γὰρ τῇ διχόμῳ σχήματι ὕγρὰ καὶ θερμὴ ποτὶς ἐστίν, ἐν δὲ τῇ πανσέληνῳ θερμὴ καὶ ξηρὰ ποτὶς· ἐν δὲ τῇ ἀποκρούσει ξηρὰ καὶ ψυχρά· ὅτε δὲ ἀφῶτιστος, ὕγρὰ καὶ ψυχρά. Ubi manifeste *διχόμομον* posuit pro *διχότόμῳ*. Similiter Nonnus in lib. 4. Dionys. 381.

Ἀμφιφανής, διχομομνός, ὅλῳ στίλβουσα προσώπῳ.

Alias *διχόμομος*, et frequentius, pro plenilunio sumitur, ut apud Geminum et Achillem Tatium in Arati Phaenomena. Et Scholiastes Apollonii, *διχομομνός*, ait, idem est ac *πανσέληνος*. Unde Gelenius cum mendum hic esse putaret, *διχότομον* correxerat: sed falsus est, ut dixi. VALES.

11. *Distinctissimoque signo arrepto.*] Sic primus edidit Castellus, inepte: quem miror tamen comitem erroris habuisse Sig. Gelenium. Sed Accursius edere maluit, prout in Mf. codice suo repererat, *distinctissimo quintoque signo*. Neque aliter habet Editio Rom. et codex Regius ac Flor. *Tolof. Vatic.* [ac Colbert.] Proinde non dubitavi, quin ita scribendum esset levissima mutatione: *Procedens deinde iam distinctissime, quintoque signo, etc.* VALES.

Figuram monstrat ἀμφικύρτου.] Pappus Alexand. Ἀμφικύρτος ὅ ἐστιν, ὅταν εἰς τὸ ἐπόμενον μέρος τοῦ ἡλίου ἀποδιαστῇ μοίρας 9κ. ἐπὶ τριγώνῳ πλευρῇ καθιστώσα. LINDENB.

ΑΜΦΙΚΥΡΤΟΤ.] Cleomedes in lib. 2. scribit antiquos tres tantum Lunae formas atque habitus agnovisse, τὸ μηνοειδές, τὸ διχότομον, τὸ πεπληρωμένον, id est, corniculatam Lunam, dimidiam, ac plenam: recentiores vero quatuor addidisse τὸ ἀμφικύρτον σχῆμα, quam protumidam Lunam vocat Apuleius de Deo Socratis: quae maior quidem est dimidia, minor autem plena, quod ego inventum a Philippo Medmaeo Astrologo existimo. Sic enim

Plutarchus in libro, quo docet non posse iucunde duci vitam ex Epicuri secta: Εὐκλείδην γράφοντα τὰ διρητικά, καὶ Φίλιππον ἀποδεικνύοντα περὶ τοῦ σχήματος τῆς σελήνης. Seleuco tamen id tribuit Clemens lib. 6. VALES.

[*Vocamus Πανσέληνον*] Mf. *vocamus* ACTOKPICIN. Stephani Editio ἀπόκρυσιν: unde conicere possumus ἀπόκρυσιν in quibusdam exemplaribus scriptum fuisse. Pappus Alexand. Ἀπόκρυσιν ἐστίν, ὅταν ἡ σελήνη παραλλάξῃ τὴν κατὰ διάμετρον ἡλιακὴν μοῖραν. LINDENBR.

[*Vocamus ΑΠΟΚΡΟΤΕΙΝ.*] Cum in Mf. Vatic. [Colbertino.] Fl. et Falch. exstare intellexissem ἀπόκρυσιν; in Regio autem reperissem αὐτόκρυσιν: non dubitavi quin legendum esset ἀπόκρυσιν: maxime cum in Editione Basilienfi ἀπόκρυσιν legeretur. Est autem ἀπόκρυσιν ille Lunae habitus, quem Medici barbaro vocabulo declinium vocant: ut in Alexandri Aphrod. loco quem proxime citavi, et apud Clementem Alex. in lib. 6. Stromat. In Glossis interlunium vertitur ἀπόκρυσιν σελήνης. *Hinc ἀποκρυστικὴ σελήνη dicitur a Proclo in Heliodi dies pagina 170. quum minuitur. VALES.

[*Easdem formas*] quas crescendo induerat, decrescens. W.

12. In arthere] in nostro finitore (ὀρίζοντι). In mundo inferiore, partibus nobis oppositis. W.

[*In mundo inferiore.*] Mallem in inferiore. VALES.

2. Terra spiritus cuiusdam interni motu suspensa.] Plerique veterum terram sustineri ab aere crediderunt. Sed ex his alii ab aere externo quasi comprimi, et in statione sua contineri eam aiebant, quod egregie explicat vetus Isagoge in Arati Phaenomena. Anaximenes quidem, qui terram planam esse dicebat, eam ab aere vehi affirmabat, teste Plutarcho in lib. 5. cap. 15. de placitis Philosoph. Alii, vero ab aere interno et quasi congenito portari terram aiebant, teste Seneca in lib. 6. Nat. quaeft. cap. 16. in qua opinione videtur fuisse Marcellinus noster. Vide et Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 21. ut Lucanum Claudianumque praeteream. VALES.

Nunc coelo infixas suspicere stellas — arbitrari.] Sensus quidem apertus: stellas nunc coelo fixas et immobiles esse, nunc moveri loco homines exillimare. Sed non una premit difficultas locum. Quod opponantur nunc et aliquoties, insolitum quidem alias videri possit, nec tamen Ammiano, vide xiv, 2. xxiv, 7. cet. Minus placent verba, quarum ordo est sempiternus, quae sic posita, non suo loco stare, et glossema sapere videntur; haereo tamen potissimum in voce suspicere, quae unde pendeat, vel quo referenda in sequentibus sit, fateor me non videre. Facile quidem, quod et mihi accidit, praefertim obsequentem Infinitiv. arbitrari, in eam sententiam adduci possis, ut τὸ suspicere itidem Infinitivum putes verbi suspicere, sursum videre, quae tamen significatio huc nullo modo quadrat. Manet praeterea incommodum, ut, unde Infinitivi suspicere et arbitrari pendeant, non appareat. Aliam igitur viam ingressus tentavi, an prolicerem aliquid, si suspicere syllaba penultima producta legerem, (ut persona esset 2. Praef. Coni. verbi suspicari) tum vero arbitrari mutarem in arbitreris. Vel sic tamen locus manet hiulcus eo, quod post puncti aliquid excidisse, fortasse vocula ut videatur: ut suspicereis — arbitreris. W. Mira sane dictionis affectatio,

sed nihil mutandum. Infinitivos *susplicere* et *arbitrari* sic explico, ut subintelligam eos, sc. obtutus. Eadem insolentia dixit *variae opiniones collegerunt* xx, 3. ERF.

C A P V T IV.

1. *Urbant Iuliani virtutes.*] Urere proprie de invidia dicitur. Sic Horatius Ep. II. 1, 13.

*Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
Infra se positas.*

et Livius in lib. 40. c. 14. *Quin tu, inquit, omissa ista nocturna fabula ad id quod doles, quod invidia urit, praeverteris?* * Petrus quoque Chryzologus in Sermone 48. *Inter suos posse, mortuus est: aduultus est, inter cives eminere. Proximos proximorum urit gloria. Propinqui, propinquo si honorem debeant, computant servitutem.* Et in Sermone 12. 28. et 122. Et generaliter quidquid pulcritudine excellit, urit oculos ut apud Terentium in Eunuchio, et eundem Horatium in Odis: *Urit me Glyceræ nitor,* etc. VALES.

Vehens adoreas celsas] Adoreas quum proprie essent frumenta pro praemiis militibus post victoriam data, deinde pro laudibus gloriaque, magis tamen poetis usurpata, cf. xxv, 3. W.

2. *Metuensque ne augetur in malus.*] Invidia igitur et metu (quae vitia Principibus familiaria sunt) adductus Constantius Iulianum Caesarem depauperare constituerat. Ac de invidia quidem testatur Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum, et Libanius in Orat. Consulari his verbis *ἀλλὰ γὰρ οἱ τοὺς πολέμους ἐξέκοπτες, τὸν οὐδ' αὖτ' αὐτῶν ἥλιος. οὐτὼ δόσμον τὶ νόημα φέρονος.* Idem in Orat. funebri pag. 282. et Zosimus in lib. 3. c. 8. VALES.

Stimulante (ut ferebatur) Florentio.] Ita certe prodit Iulianus ipse in Epist. ad Athen. VALES.

Stimulante Florentio Praefecto] sc. Galliarum, quem maligno in Iulianum animo fuisse novimus ex xvii, 3. — *Aerulos et Batavos* de quibus ad c. 1. *Petulantibus* (vid. Ind. II.) iuncti h. l. *Celtar*, ut xxi, 3. xxxi, 10. W.

Ex numeris legionibus aliis trecentenos, satis multos, si distributive sumas. — *Primo vere.* Gibbonus T. v. p. 225. memoriam sefellisse Ammianum exillimat eo, quod, cum c. 1. *hiems adulta* et hoc nostro loco *primum ver* nimis exiguo temporis intervallo distent, milites e Gallia in Syriam ante mensem Septembrem pervenire non potuissent. Sed iniuriam facit Ammiano meo: namque, ut ex tota narrationis serie patet, Constantius hoc consilium copias a Iuliano postulandi statim post captam Amidam praecedentis anni autumno ceperat, iussaque sua miserat in Galliam eo tempore, quo *Lupicinum cum Aerulis et Batavis in Britanniam abisse* nondum compererat. W.

3. *Lupicinus conventus est*] „i. e. iussus, s. coactus est. Hoc significatu occurrit hoc verbum in Cod. Theodosiano.“ Sic Ernest. W.

Sintula iubetur.] *Singula* dicitur tum in Editione Rom. tum in Mf. Regio, [Colbertino] ac Florentino. In Epistola Iuliani ad

Atheni: Γενόσιος. τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν ἀδιακρίτως τὸ μαχημάτων ἀπαγογεῖν τῆς γαλατίας ἐκίλευσεν, ἐπιτάξας τοῦτο τὸ ἔργον Δουσιπικίῳ τε καὶ Γεντοίῳ. VALES.

Sintula Tribunus stabuli] v. Ind. II. W.

6. *Magistri equitum*] Lupicini. W.

Olim paullo ante Viennam specie annonae parandae digressum (idque omnino ad munus eius pertinebat, nam quum exercitum ducere Magistri militum esset, Praefectus tamen Praetorio necessitates omnes exercitui parare debebat) revera autem, ut, quas praevideret, turbas militum ex iussis Constantii a se stimulati, v. supra et quae statim sequuntur, orituras effugeret. W.

7. *Numeros barbaris iam formidatos*] qui, uti hucusque Almannis formidabiles fuissent, ita et Persis metum essent iniecturi. W.

8. *Ab Imperatore nusquam dilungi praesentem esse debere Praefectum* (v. Ind. II. v. Praefectus Praefectus) in ardore terribilium rerum, ubi pericula reip. imminerent. W.

Si procurare diffimulasset.] In Regio codice superscriptum est eadem manu procurare, quam equidem coniecturam valde probo. VALES.

Procurrere] in conspectum venire, ad comitatum redire. *Disimulare*, negligeret, uti XXI, 3. *Gloriosum esse* — *oppetere*. Deest magis vel potius more Graeco. vid. Vales. ad XXVI, 4. W.

Iussa morte oppetere.] Cum scilicet ad iussum et altioris arbitrium anima ponitur, id est, morte biothanata, ut ait Firmic. lib. III. cap. 6. *Tacitus Annal. 16. cap. 17. *Accepto iussae mortis nuntio semet interfecit.* Idem Annal. 15. cap. 68. *Iussam poenam subit.* Seneca Natural. Quaest. lib. 2. cap. 59. *Quid interest, utrum ad mortem iussi eamus, an ultronei?* Contra-rium est, *sua morte defungi*, apud Sueton. in Caesare c. 89. Firmicus lib. III. cap. 18. *Longaevus, in senectute felix, et qui sua morte moriatur.* LINDENB.

Interitum sibi assignari.] Sic primus edidit Gelenius, cum in Editione Rom. legeretur, *quam et provinciarum interitum assignari*: prout etiam in exemplari Regio [et Colbertino] *ac Tolos. scriptum reperi. Ego vero non dubito quin legendum sit, *quam et provinciarum interitum assignari.* VALES.

9. *Consiliorum*] consiliantium, Praefecti et Magistri militum, quorum alter non posset, alter nollet adesse. W.

Via sollemni.] In exemplari Regio [et Colbertino] *ac Tolosano, * et in Editione Rom. legitur, *vita sollemni*. Unde Gelenius ex coniectura, ut arbitror, emendavit, *vita sollemni*, id est, militari seu publica: quod equidem non damno. Coniciebam tamen aliquando, gravius hic vulnus latere, ac fortasse ita scribendum esse, *teffera data sollemni*. Sic in lib. 14. c. 2. *Rectores militum teffera data sollemni armatos omnes celeri eduxere procurfu.* VALES.

10. *Famosum quidam libellum.*] Zosimus lib. III. c. 9. ἀνώμα γραμμάτια τῶν στρατιωτῶν ἐν μέσῳ κατὰ τὸ λεληθὲς διαβή-φαιτες, etc. LINDENB.

Caritates vero nostrae.] Libanius in Orat. funebri p. 284. αἱ γυναῖκες ex quibus milites liberos susceperant, pueros et infantes

manibus applicitos militibus ostendisse, orantes et obsecrantes, ne se ipsas, ne liberos prodere vellent. Ex quibus patet, militibus tunc temporis licuisse uxores habere: quod confirmat etiam lex 6. et 7. Cod. Theod. de iurionibus. VALES.

11. *Clavularis cursus facultate.*] Clabularis cursus, ὁ δὲ τῶν ὀχημάτων δρόμος. Mentio eius in multis Constitutionibus Cod. Theod. et L. 22. C. Iustin. de cursu publico. *Clabulae* vox apud Varronem exstat de Re Rustica lib. 1, cap. 40. et Non. Marcel. in voce *Taleis*. LINDENBR.

Clavularis cursus.] Clabularis (sic enim semper in Codice scribitur) cursus militibus concedebatur, quoties ex aliis in alia loca celeriter transferri eos oporteret, ut est in lege 22. Cod. de cursu publico. Et Marcellinus noster in lib. 21. c. 13. §. 7. de Constantio: *Ut vehiculis, ait, publicis impositum paulatim prae-mitteret militem.* Denique Sulpicius in Dialogi 2. de virtutibus beati Martini capite iv. *Interim, inquit, pes aggerem publicum plena militibus viris fiscalis reda vendebat.* Ceterum clabulare a veredo, biroto, et reda distinguit Imperator in lege 2. Cod. Theod. de Curiosis. *Ne redam, inquit, usurpet, cui biro-tum, vel veredum postulare vel clabulare permittum est.* Restat igitur, ut clabularis cursus idem sit qui angarialis: quod confirmare videtur lex 5. Cod. tit. Angariae autem erant capacissima vehicula ac solidissima, utpote quibus mille et quingenta pondo imponerentur, cum redae mille dumtaxat imponi deberent, ut est in lege 30. Cod. Theod. de cursu publico. Agrorum autem militum dumtaxat causa hic clabularis cursus/permittabatur, ut opinor: et id innuit lex xi. Cod. eodem. *De clabulari cursu locus est insignis in Excerptis Iohannis Philadelphensis Lydi, de mensibus et festis Romanorum. Κλαβουλάριος (inquit) ὀχηματικός δρόμος. πλάβον γὰρ τὸν οἶακα καλοῦσιν. * [Clabularem vel clavularem cursum diversum esse a cursu publico notat P. Pithoeus ad oram Ammiani sui: et cursus quidem publici Ammianum meminisse in libris xx. ac xxi.] VALES.

Clavularis (rectius clabularis) *cursus facultate permitta* quam nonnisi principes dare poterant, cf. infra c. 8. extr. Vid. omnino Ind. ii. v. Cursus publicus. W.

Placuit per Persicos homines transire.] Contra consilium et monita Iuliani, qui id maxime dissuaderat, verius ne, id quod accidit, milites viso Caesare res novas agitent: ut scribit Libanius in Orat. funebri, et Iulianus ipse in Epist. ad Athenienses. VALES.

12. *Princeps occurrit ex more.*] Sic existimavi locum hunc interpungi debere, quod Iulianus in dicta Epistola confirmat. ἤλθε τὰ τάγματα ὑπὸντα κατὰ τὸ νομισμένον αὐτοῖς. Id est: *Adveniunt militares ordines. Ego eis obviam ex more processi.* Ipsi quinetiam Augusti legionibus obviam procedere honoris solebant causa. Orosius in lib. ult. de Arcadio: *Et dum Imp. Arcadius secundum consuetudinem ad portas occurrit exercitus remeant, etc.* Zosimus etiam in lib. 5. c. 7. eandem narrans historiam: ὑπαντῆσαι τοῖς στρατιώταις εἰσὶναι μίλλουσαι παρεκάλεσε τὸν βασιλεῖα Γαίνης ταύτης γὰρ τῆς τιμῆς ἐξῆσθαι τοὺς στρατιώτας ἵλεγε σὺνῆδες εἶναι. *Gainas Imperatorem militibus occurrere monuit: hunc enim militibus honorem habere consue-*

viffe. Omitto Claudiani versus ex lib. 2. (v. 344. 366.) in Rufinum. Nec longe abhorret ab hac consuetudine, quod refert Theophyl. Simocatta in lib. 3. initio, morem antiquum fuisse, ut Magister militum ad regendas legiones missus a Principe, occurrentibus sibi honoris causa miliibus equo descenderet, et inter armatos medius incedens, universos comiter salutaret: quem morem cum sprevisset Priscus, merito in offensionem militum venit. VALES.

14. [Omnes petivere Palatium.] Eius Palatii apud Parisios infra* (hoc ipso capite) sic meminit Marcellinus. *Milites occupare voluerit Regiam. lb. Aliquis Palatii Decurio, etc. Et infra c. 8. Nocte in unum collecti Palatium obsedere.* Iulianus in litteris ad Constantium Aug. *Nocte in unum collecti Palatium obsedere, Iulianum Aug. vocibus magnis appellantes et crebris.* Amplum autem fuisse hoc Palatium indicat hisce verbis: *Omnes petiverant Palatium, et spatii eius ambitus, ne ad evadendi copiam quisquam perveniret, etc.* In capite v. Disceptationis de Basilicis observavi, in hocce Palatio Parisiaco Iulianum biennio, Valentinianum quoque maiorem 2. annis hiemem egisse, quam Regiam nostri domum Thermarum, et Palatium Thermarum appellaverint. Iam tum ergo clara erat urbs Lutecia, et omnibus ad capiendum alendumque Comitatum Imperatorium rebus necessariis instructissima, cum et Palatium spatiosum extra insulam suam, et ampla suburbana, ac campum magnae multitudinis capax, in quo milites exercebantur, iam haberet. *Suburbana Luteciae, id est domos extra insulam et ultra pontes politas praesertim ad meridiem versus memorat Marcellinus in libro xx. Placuit per Parisios homines (i. milites) transire: eisdemque adventantibus, in suburbanis Princeps occurrit ex more.* Campi apud Parisios ibidem meminit Marcellinus: *Edicto, ut futura luce cuncti convenirent in Campo; progressus Princeps (Iulianus) ambitiosius solito tribunal ascendit.* Eo in Campo Iulianus et a militibus Gallicanis congregatis Augustus per vim est appellatus, et concionem ad milites habuit, ac paullo post repetitis acclamationibus militum ac populi in Imperio est confirmatus. *Ingressus Parisios Leonas, post die Principi progressu in Campum cum multitudine armata pariter et plebeia, quam de industria convocarat, et Tribunali ut eminere altius superstanti, scripta tubetur offerre.* Et in libro xxi. c. 2. init. *Cum apud Parisios adhuc Caesar Iulianus quatiens scutum variis motibus exercebatur in Campo: territis ut onine diro praesentibus cunctis, etc. id est, militibus, qui et ipsi ibidem exercebantur.* Exercitationes autem istae militares in Campo extra urbes fieri consueverant: ut appareat Campum, in quo Iulianus cum militibus suis apud Luteciam exercebatur, extra urbem fuisse: quod et ipsum campi nomen indicat. Quare et Suetonius hasce exercitationes, quae in Campo Martio Romae fieri solebant, *exercitationes campestres* appellat in Octavio Augusto capite 83. *Exercitationes, inquit, campestres equorum et armorum statim post bella civilia omisit.* Locus erat vii. ab urbe Constantinopoli millibus distans, *Hebdomon* vel *Septimum* ob id dictus, Basilica S. Iohannis Baptistae, et Campo ubi milites exercebantur, ac tribunal insignis, in quo Augusti nuncupabantur. De eo Campo Hebdomi, qui semper extra urbem fuit, auctor Historiae Miscellae in libro xvii. sic scribit: *Tum Phocas Macroblum Scribonium*

bonum iussit sagittari apud Septimum, pendente in lancea in qua thrones exercebantur, quasi consilium insidiarum suarum. Armorum doctores, quorum opera et virtute milites exercebantur in Campo, a loco exercitii nomen habuere, et *Campidoctores* atque *Campigeni* sunt appellati. MADR. VALESIUS.

Palatium] a Normannis postea dirutum. Vide Gibbonum T. v. p. 233. sq. W.

Magnitudine sonus] soni. Sed et alibi, v. c. xxvii, i. *sonu* pro sono. W.

15. *Mente fundata*] constanter. cf. xxix, 5. xiv, 9. W.

Nunc indignari semet ostentans] Hoc in loco triumphat Libanius, tum in Orat. funebri citata, tum in προσφωνητικῷ ad Iulianum: ὡς καλὸν μὲν σου τὸ διαθεῖσθαι τῇ δόξῃ, καλλίον δὲ ἐκείνῳ τὸ κατεπίγειν τὴν λῆξιν. Vide Iulianum in Ep. ad Athen. Ex quibus apparet vi ac militum seditione coartum Iulianum diadema sumpsisse; idque etiam confirmat Eutropius in lib. ult. et ex Christianis Socrates atque Sozomenus. Quae cum ita sint, immerito S. Gregorius in στιλιαν. i. obiicit Iuliano: καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς αὐθαρξίας καὶ ἀπονοίας ταυτὸν ἀναλῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσφορῇ κοσμήσαι, ἣν οὐχ ἀρπαγμα τύχης, ἀλλ' ἀρετῆς ἔσται, ἢ χρόνος, ἢ ψῆφος βασιλεὺς χαρίσται, ἢ τῆς εὐγκλήτου βουλῆς ὡς τὸ παλαιὸν χρίσις. Id est: Ac primum temeritatis eius ac vesaniae illud fuit, quod ipse sibi diadema imposuit, ac Augustum nomen assumpsit: quod non fortuito rapit, sed in praemium virtutis aut temporis lapsu, aut Principis lectione, aut Senatus, ut olim, iudicio dari consueverat. Ecquid vero amplius in Tyrannum dixisset? Nam ἀπονοία proprie de iis dicitur, qui Imperium per vim occupant. Tertullianus in lib. i. ad Nationes, cap. 17. velaniae crimen appellat, et Marcellinus Comes in Chronico, ubi de Gildone. Aurelius Victor in Severo dementiae appellat: Cum omnes praecipueque posteri scio habent, illa ingenia nisi publico latrocinio ac per dementiae opprimi non potuisse. Item in Constantio ubi de Silvano loquitur. Quo etiam pertinent verba illa Ciceronis in 4. Catilinaria: Qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriae semel esse coeperunt: et similiter in Philipp. 4. ac 5. Denique Livius in lib. 4. de Sp. Maelio. VALES.

17. *Impositusque scuto pedestri.*] Ritus huius sollemnia iam olim ad Hiltoriam Longobard. notata: itaque in praesentiarum Zosimi tantum verba hic adscribere lubet, rem eandem narrantis lib. 3. c. 9. Σὺν δὲ δὲ καὶ κόσμῳ κατὰ γούσι τὸν Καίσαρα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσπίδας μετέωρον ἀγαντες, ἀντιπρὶν τε σεβαστὸν αὐτοκρατορα, καὶ ἐπιτάσαν σὺν βίῃ τὸ διάδημα τῷ κεφαλῇ. *Vid. Aimoinum, qui optime de hoc ritu libro iii. capite lxi. Vid. Constant. Imp. de Administ. Imperii cap. 38. p. 120.* LINDENB.

Impositusque scuto pedestri.] Libanius in προσφωνητικῷ de hoc scuto: ὡ μακαρίας ἀσπίδος, ἢ τὸν τῆς ἀναρχίας ἐδίδου νόμον, περιωδῆστῳ σοι παντὸς ἐκδότης βήματος. O felix scutum, in quo sollemnis inaugurationis mos peractus est, omni tibi tribunali convenientius! VALES.

Scuto pedestri ampliori, quo pedites uterentur, *impositus*. De hoc more, ante Iulianum inusitato, vide praeter Pithoci Adcomm. in Ammian. I. A a

versaria II, 6. p. 97. ff. C. G. Schwarzil Diff. de antiquo ritu elevandi principes inaugurandos Altoft. 750. vel sororem eius natu minorem praelide Klotzio a Wohlfahrtio quodam Halae 1770. in scenam productam. W.

Nullo silente.] Sic Accursius emendavit non male, atque ita coniecit P. Pithoeus in lib. 2. Advers. p. 98. Sed cum Mss. Regius et Flor. [ac Colbertinus] Editioque Rom. praeferant *pullo silente*, erit fortasse, qui eam scripturam tuebitur: ut Marcellinus his verbis designet horam diei, qua Iulianus ab exercitu coronatus est. Id autem contigisse ἀπὸ τῆς ὥρας, ait Iulianus in Ep. ad Athen. p. 284. ed. Spanh. Igitur *pullo silente* hora est qua silent galli, quos pullos antiqui vocabant. Sic apud Evangelistam in Mf. Bibliothecae Regiae legitur, *tertio pullo ter me negabis*. *Sic in Mf. exemplari Evangelii secundum Matthaeum titulus capituli 27. ita concipitur: *Petro dicit, quod tertio pullo abnegaturus eum esset*. Et in Actibus Mss. Iohannis Evangelistae capite 9. de vocatione S. Apostoli: *Et a primo pullorum cantu agens mysteria Dei, omnem populum usque ad horam diei tertiam allocutus est.* VALES.

Nullo silente] i. e. uno omnium ore, ut xv, 8, 15. *Nemo post haec finita reticuit*. Cellarius ad Zosimum III, 9. p. 570. Reitem. ubi Ammiani locus laudatur, nescio unde legit: *sublatus eminus populo silente*. Magis arridet, quam plures Codd. praeferunt, lectio: *pullo silente*, i. e. ubi galli canere desinunt, tertia hora, qua Iulianus haec peracta esse ipse testatur in Ep. ad Athenienses. Ad pullos defendendos attulerat Valelius aliquot loca ex Evangelistarum Mssis, ubi in historia passionis dominicae de Petro legitur: *tertio pullo ter me negabis*. Huic lectioni favere quodammodo apud ipsum Ammianum xxii, 14. obvia *gallitinta secunda* recte monuerat Ernestius; tum vero ita pergit: Enimvero, quum neque in Blanchini Evangeliariorum, neque apud Sabatierum reperire nobis licuerit confirmationem illius lectionis, quod futurum utique erat, si Mss. illi bonae notae fuerint: in hanc suspicionem adducti sumus, ut vanitatis illud omne praesidiorum genus merito accusari debere censeremus. Hactenus Ernestius, qui tamen non persuasit. Etiamnunc praetulerim, doctiorem quippe et exquisitiorem, scripturam *pullo*, nec tamen in contextum recepi. W.

18. *Qui rem male gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc hastatus.*] Meminisse pudet erroris, qui olim hunc locum foedarat. Sed bene, quod tandem melius habere coepit. Et quidem *Petulantium* crebra hic mentio; et in Notitia Imp. habentur *Petulantes iuniores, Petulantesque seniores*, quorum ea tempestate confidentia creverat ultra modum, ut inquit Ammian. lib. xxii. c. 12. Ex hoc ergo numero Maurus quoque fuit signifer, homo venalis ferociae et ad cuncta mobilis, ut de eodem iterum (cum rem apud Succorum angustias male gessisset) Ammian. loquitur lib. xxxi. c. 10. LINDENBR.

Abstractum sibi torquem.] Idem tradit Libanius in Orat. funebri, et Iulianus in Ep. citata. Sed 'omnium optime Zonaras, cuius verba plane cum Marcellini verbis consentiunt. ζητούμενον δὲ τοῦ διαδήματος, ἢ αὐτὰ καὶ τούτῳ ταυινθεῖν, ἐκείνος μὲν ἔχειν ἐξώμουντο τῶν δὲ κόσμον αἰτούντων γυναικείον τινα, ἢ ἐκ τούτου σχεδιασθεῖν διάδημα, παρητήσατο τοῦτο Ἰουλιανὸς ὡς ἀπαίσιον οἰσ-

ὡν ἐπὶ δὲ χρυσεὶον τις τῶν ταξιαρχῶν ἐφόρει στρεπτόν λαβρὸν ἔχον-
τα χρυσοδέτους, τοῦτον λαβύντες τῇ ἐκείνου προσήρμοσάν κεφαλῇ.
Id est: Cum autem diadema quaereretur, quo confestim coronari
posset, ipse quidam iurabat sibi nullum esse: sed cum illi orna-
mentum aliquod muliebri poscerent, ex quo tumuluarium dia-
dema componeretur; Iulianus id tamquam omen infaustum re-
cusavit. Cum igitur quidam ordines ducens, torquem aureum
haberet, in quo lapilli erant auro vincti, eum capiti ipsius cir-
cumdederunt. VALES.

Torquem, quo ut Draconarius utebatur.] Modestinus lib. de
vocab. rei mil. Signiferi qui signa portant, quos nunc Draco-
narios vocant. Dracones enim per singulas cohortes a Draco-
nariis feruntur ad proelium. De torque ibidem quoque Mode-
stinus addit: Torquarii duplares, torquarii simplices, quibus tor-
ques aureus solidae virtutis praemium fuit. Ita Maximus Imp.
cum adhuc vulgaris esset, ob robur corporis quod in lucia mili-
tari ostendit, torque aureo donatus fuit, ut Iordanes ex Symma-
cho refert. *Sic Hypatium, cum contra Iulianum Imp. coniu-
rasset, torque aureo pro diademate redimitum loca Imperatoris
occupasse scribit Iordanes de Regnor. Succell. p. 63. LIN-
DENB.

Torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti Iuliani im-
posuit.] Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap. 1. ὡς δὲ στίφους βα-
σιλικὸς οὐ παρῆν, εἰς τῶν δορυφόρων ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἐκ τοῦ
στρεπτόν λαβρὸν περιέθηκε. Calliodorus Histor. Tripart. lib. VI.
cap. 1. Quumque corona decisset Imperialis, unus signiferorum
torquem quem habebat in collo, fumens Iuliani capiti circum-
posuit. LINDENB.

*Torquem, quo ut Draconarius utebatur.] Cl. Salmasius iam-
 pridem per litteras admonuit me, mendum heic subesse. Draco-
narios enim longe differre ab Hastatis. Nam Hastatus erat unus
ex quinque Ordinariis: quorum primus dicebatur Centurio primi
Pili: secundus dicebatur primus Princeps: tertius primus Hastatus:
quartus secundus Hastatus: quintus Triarius prior, ut docet
Vegetius in libro II. Quae nomina ex vetere militia remanserant,
abolita iam legionis in Hastatos, Principes ac Triarios divisione.
At Draconarius erat, qui draconem portabat. Quocirca ceniet vir
doctissimus, scribendum heic esse: quo ut Ordinarius utebatur.
Sane Zonaras Maurum hunc ταξιαρχον vocat. id est Ordinarium.
Sed forsitan melius sit ac verius, nihil mutare. Potuit enim
Maurus, Hastatus cum esset, draconem gerere, vel privilegio ac
concessione Ducis, vel ex more. Nam ut Primpilus aquilas prae-
erat, interdumque eam portabat, teste Lipsio libri 2. de Militia
capite 8. sic etiam Hastatum draconi praefuisse credi potest. Ce-
terum non placet Lipsii sententia, qui in libro 2. de Mil. capite 1.
Hastatos ait ab Ammiano dici, qui hastis stabilibus, non autem
velitaribus pugnent, et qui in Glossis κοιτοφόροι dicantur. VALES.

Quintos aureos] solidos etiam aeo Constantiniano dictos,
viginti quinque denariis, vel centum sestertiis pares, quibus ad
valorem nostrum computatis Imperiales habebis quatuor, et quod
excurrit. Plura vide ap. Gronovium de Sestertiis Lib. IV. c. 13.
Argentique singula pondo, nostrae monetae Imperiales viginti et
sedecim grossos. W.

20. *Aliquis Palatii Decurio.*] Decuriones Palatii viri Clarissimi dicebantur aetate Symmachi, ut legitur in Auttario Epistolarum eiusdem. Praeerant autem, ut videtur, Silentariis. Nam in Codice Iustin. titulus peculiaris est de Silentariis et Decurionibus eorum: ac fere cum Silentariis iunguntur, ut in lego 5. Cod. Theod. de diversis officiis, et lege 4. de glaebali onere, in qua sacri Consistorii Decuriones vocantur. Eorumdem mentio fit in lege un. Cod. Theod. qui a praebitione tironum. Iulianus in Epist. ad Athen. p. 285. Spanh. hanc rem commemorans, Decurionem hunc Palatii designat: *τὸς τῶν ἐκτεταγμένων τῇ προόδῳ τῆς ἐμῆς γαμῆρας*. Id est: *Qui procedentis in publicum uxoris meae anteambulantis et officiis praepositus erat*. Decanum describere voluisse exillimes. Nam Decani cum fascibus Imperatori praeibant, ut postea dicam. Sane Decanus et Decurio in Epist. ad Athen. p. 285. Spanh. ait, a Constantianis divisam clam esse pecuniam inter milites, eo consilio ut aut discidium inter eos excitarent, aut in Iulianum ipsum impetum facerent. VALES.

Clam interemptum.] Libanius in Orat. funebri revera conspirationem in caput Iuliani initam esse testatur, corrupto eius Cubiculario a Constantii fautoribus: sed conspiratione brevi patefacta, ne Cubicularium quidem ipsum poenas dedisse. Iulianus in Epist. ad Athen. p. 285. Spanh. ait, a Constantianis divisam clam esse pecuniam inter milites, eo consilio ut aut discidium inter eos excitarent, aut in Iulianum ipsum impetum facerent. VALES.

21. *Crispantes vibrantes*, XIV, 2. XXVII, 10. *Domesticorum Comes Excubitor nomine* scil. huius viri proprio, uti paullo ante Maurus nomine quidam. Alia ratio est loci XXIII, 5, 12. ubi *τὸ nomine* glossema Stewechio videtur. W.

C A P V T V.

1. *Convenirent in campo.*] Militaris sermo, ut inf. cap. 9. §. 6. *Principi progressu in campum cum multitudine armata*. Lib. XXVII. *Progressus in campum, tribunal adscendit*. Veget. de Re mil. lib. 11. cap. 22. *Ad decursionem campi exeunt milites*. Lib. III. cap. 4. *Campi cursionem (ut ipsi vocant) inspectionemque armorum assidue faciant*. *Tertull. ad Martyres cap. 5. *Etiā in pace labore et incommotis bellum pati iam ediscunt: (milites) in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo*. *LINDENBR. Cf. Salmaf. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 473. W.

Ambitosius] magnificentius Augustae dignitatis insignibus decoratus. W.

Signis aquilisque circumdatus et vexillis.] Haec fere semper occurrunt in his libris, quoties Imp. milites ad concionem classico convocatos alloquitur. Inest autem in iis mos antiquus obiter notandus: quem unice declarat Georgius Cedrenus. Scribit enim vexilla a Latinis dici vela quadrangula ex auro et purpura contexta. Ea longis suspena contis gestantes, circa Imperatoris latus incedunt, eumque sic protegunt: *ταῦτα ἐφεστῶτες ἐν μα-*

πρὶν δοράτων κύκλῳ παραπορευόμενοι τῶν βασιλέων κατακίπουσιν αὐτοῖς. Exemplum est apud Tacitum in lib. 1. Hist. c. 36. Tantusque, ait, ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paullo antea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othiopem vexillis circumdarent. Et in lib. 2. c. 29. Laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. VALES.

Saeptusque totis.] In Mf. Regio, [et Colbert.] et in Editione Rom. legitur *septusque totius*: unde effeci, *saeptusque tutius*. VALES.

2. Ut intelligi possit] Haec verba glossam sapiunt. *Simplicitibus* popularibus, sine ornatu. W.

3. Vitam obiecistis] abiecistis, animarum fere prodigi. — Ad potestatum omnium columen culmen, summam Augusti dignitatem, paullo post: alius fastigium maiestatis. — Ut remedia permutatae rei rata colligantur et cauta, ut cum semel eo perventum sit, quid porro prudenter et tuto agendum, dispiciamus. W.

4. Vobiscum perspicuus] ubique praesens. — Dispersa gentium confidentia, plurium Germaniae populorum audacia repressa. Paucæ Ernesti supplet: hostium millia, ego vero malim referre ad civitatum excidia, quibus aptiora sunt quæ sequuntur *semi-integra et persulcerat*. W.

5. Vigore usque diuturnitate fundati, ad fortitudinem diuturna consuetudine obdurati. Paucis relictis amissis. Celebri laude memoriam eorum laudibus celebrando. W.

6. Si plene] si hoc addatis, ut defendatis. W.

7. Nec honores ambitio praeripiat clandestina.] Non absumilia Impp. Arcadii et Honorii ad Stiliconem verba: *Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit devenerit*, Iulianus Imp. ad Agentes in rebus, l. 4. C. Theodof. de Curiosis: *Cesset omnis ambitio atque suffragium in schola vestra*. LINDENB.

Ambitio praeripuit aliis magis meritis clandestina, ambitus crimine, illicitis suffragia colligendi modis. — Sub reverenda consilii vestri facie, i. e. specie et auctoritate. Sic Ernesti f. v. Facies provocans ad Taciti Hist. 11, 54. Idem f. v. Consilium rectius fortasse legi putat *concilii*, non negans tamen in huius aetatis scriptoribus utrumque vocabulum promiscue dici, quam in rem conferri iubet Gothofred. in Glossar. Nomic. Cod. Theodof. W.

Praeter merita.] Besta nempe illa Respublica, in qua non fraudi vel ambitioni, sed meritis decus conceditur virtutis! ut praeclare Stiliconem laudans Cl. Claudianus cecinit lib. 11. 121.

— — non obruta virtus

Paupertate latet: lectos ex omnibus oris

Evehis: et meritum, numquam cunabula quaeris:

Et qualis, non unde fatus.

Fuitque hoc dictum Nervae Imp. Τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ τὴν παρὰ δαίμονα δαί. Xiphil. pag. 339. LINDENB.

Non sine detrimento pudoris honoris, non sine infamia. W.

8. *Miles dignitatem iamdudum expers et praemiorum.*] *Lego expes.* OISELIUS. Repugnantibus codicibus et sine causa. Sen- sus enim constat. HADR. VALES.

9. *Pro Actuariis.*] Actuarii numerorum militarium ratiocinia tractabant, ut dicitur in lege 16. Cod. Theod. de erogatione militaris annonae. Marcellinus in lib. 25. c. 10. §. 7 *Ex Actuario*, ait, *ratiocinatis scrutandis incubuit.* Hi annonam a Susceptoribus accipiebant, iisque authentica pittacia dabant, in quibus continebatur quantum a Susceptoribus acceperant. Ipsi deinde annonam militibus erogabant, ut patet ex Cod. Theod. de erogatione milit. annonae, et in titulo de Num. Actuariis. De his Aurelius Victor in Victorini gestis (xxxiii. 13.): *Tantum Actuarius in exercitu factiones vigent: genus hominum praesertim hac tempestate nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum, annonae dominans, eoque utilia (leg. vilia) curantibus et fortunae acutorum infestum.* Hos Constantinus lege lata conditionales esse iussit, ut et annonarios Susceptores: eosque absque cingulo utilitati publicae inservire, post exactum integre officium dignitatibus afficiendos, lege 3. Cod. Theod. de Num. Actuariis. Erant autem sub dispositione Praefecti Praet. ut leges de eorum officio latae testantur: ad quem cura militaris annonae spectabat, ut supra dixi. VALES.

10. *Per quietem*] Alius somnii, quod ante declarationem Augustam viderit, mentionem ipse facit Iulianus in Epist. ad Oribasium p. 584. Spanh. W.

Per quietem aliquem visum, ut formari Genius publicus solet.] Eandem rem iterum tangit lib. xxv. c. 2. *Vidit squalidius, ut confessus est proximo, speciem illam Genii publici, quam, cum ad Augustum surgeret culmen, conspexit in Gallis.* Putabant nempe paganae superstitionis cultores, ut animae nascentibus adtributae sunt (vid. Manso *Versuche über einige Gegenstände aus der Mythologie* p. 463. II W.) sic populis urbibusque Genios suos impertitos. Symmachus in relat. ad Valentin. pro veteri Deorum cultu: *Varios custodes urbibus mens divina distribuit. Ut animae nascentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.* *Tertull. de Idololat. cap. 22. *Deos suos vel colontiae Genium propitios imprecetur.* * Quam opinionem strenue impugnat Aur. Prudentius, cuius haec verba sunt in Symm. 11, 442.

*Romam dico viros, quos mentem credimus Urbis,
Non Genium, cuius frustra simulatur imago.*

*Quamquam cur Genium Romae mihi fugitis unum?
Quum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
Assignare suos Genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos Geniorum milia multa
Fingere, ne propria vacet angulus ullus ab umbra.*

*Arnob. lib. 1. *Civitatumque Genios.* * Hinc Genii Pop. Rom. templum laudat Dio Cocceius libb. 47, 2. et 50, 8. Sextus Rufus et Pub. Victor, sacellum Genii Sangi in regione Urbis vii. sive Via Lata ponunt, ut et aediculam Genii liberorum et Genii Larum in Alta Semita. Qui Genii qua forma effigiari * soliti, infra notat Ammian. lib. xxv. c. 2. ubi hanc ipsam rem narrat: *nimirum velato capite cum cornucopiae.* Idque in nummis vet. Imp.

Constantini, Maximiani, et aliorum apparet, cum hac inscriptione, GENIUS PUBLICUS, apud Pisonem, Choul. et qui porro hac de re scripserunt.* LINDANER. Gradile Genii templum memorat Am-
 mianus XIII, 1. W.

Olim, Iuliane.] Eadem fere leguntur apud Suetonium in Galba c. 4. Sumpta. ait, virili toga, somnavit Fortunam dicentem, stare se ante fores defessam, et nisi ocius reciperetur, cuiusque obvio praedae futuram. Quae Dio Cocceianus LXIV, 1. Graece sic dicit: τὴν τε γὰρ τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λίσσιν, ὅτι χρόνον ἤδη συχρὸν αὐτῷ παραμένει, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσδέχοιτο· καὶ δὴ ἐὰν ἐπὶ πλείον εἰσέλθῃ, πρὸς ἱερὸν τοῦ μυστήριου. VALES.

CAPUT VI.

1. *Transmisso sollemniter Tigride] sacris in ponte factis. vide XVIII, 7. init. Singaram (Arabibus Sendfiar) cuius rudera aliqua vidit adhuc Niebuhr II, 390. Cf. omnino Mannert Persiam p. 308. W.*

2. *Per turres discurrerant et minas.] Lib. XXIV, c. 2. Excellebant minae murorum — Celsarum turrium minas. Circumfusi per turres ac moentium minas. Lib. XXIX, c. 6. Celsarum turrium minas expedit. Festus Avienus in Ora marit. — Moentium minae caelo inferuntur. * Tertull. advers. Marcionem lib. IV, p. 1071. Excelsas turres, et moenia saeva malorum, Surgentesque minas.* Virgil. Aeneid. 4, 88. Minaeque murorum ingentes. Ubi Servius, minas esse, ait, eminentias murorum, quas pinnae dicunt. Ideo Rubinus modo pinnae, modo minas vocat, quas Iosephus ἐπάλξεις, Belli Iudaici lib. III, cap. 7. Murum die noctuque operando ad XX cubitorum altitudinem crexerunt: crebris etiam turribus in eo constructis, minisque validissimis aptatis. Id Iosephus dixit: δι' ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς τὸ τεῖχος ἡγειραν εἰς εἰκοσι πῆχους τὸ ὕψος, καὶ συχνοὺς μὲν πύργους ἐννοδομήσαν αὐτῷ καστράν τε ἐπαλξιν. Lib. eodem cap. 8. Per murorum pinnae. Iosephus περὶ τὰς ἐπάλξεις, *cap. 9. ibidem.* LINDANER. Male igitur Meursius in Crit. Arnobiano p. 28. minas mutari iussit in ruinas. W.*

3. *Parietum] rectius moenium, nam parietes alias aedium privatarum sunt. cf. tamen XXI, 12. XXXI, 15. W.*

4. *Ad interiora ferocius se proripientes] muris audacius appropinquantibus hostes. W.*

Unde reseatam urbem obsidio superiore.] Tunc cum Singara quam Persae traiectione Tigri occupaverant ac munierant, a militibus Romanis capta et expugnata est, ut narrat Libanius in βασιλικῇ, et Iulianus in Orat. I. ad Constantium, Philippo et Sallia Coss. ut supra adnotavi. VALES.

Libro superiore docuimus] in libro deperdito. Acciderat autem haec obsidio A. C. 348. Philippo et Salia Coss. W.

6. *Dimicabatur arctissime] densis ordinibus. malleolis qui erant genus telorum, quae ignibus armata in turres oppugnantium urbes hostium conjici solebant. Capite sequenti: quali ar-*

dentes pice et bitumine illiti. cf. et xxiii, 4. ubi forma eorum sic describitur: *Sagitta est cannea inter spiculum et arundinem multifido ferro coagmentata, quae in muliebris colli formam — concavatur ventre subtiliter et plurifariam patens, atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimentis.* Conf. Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 193. Glandis lapidum rotundorum. W.

Madoreque etiamtum infirmum.] Sic loquitur etiam in lib. 30. c. 1. *Infirmati periculoso madore.* Quam locutionem hausisse videtur ex Sallustio, qui in lib. 4. Hist. *Quasi par, inquit, in opido festuato, et ingens terror erat, ne ex latere nova munimenta madore infirmarentur.* Ceterum τὸ infirmum restitui-mus ex fide codicis Regii [ac Colbert.] et Basilienfis Editionis. Ac ne quis barbarismum putet, sciat Fl. Caprum in lib. de Or-thographia affirmare, utrumque dici, tam *infirmum* quam *infr-mis*. Eadem licentia Marcellinus noster in lib. xv. cap. 9. dixit: *Geryonis et Tauriscæ saevium tyrannorum.* Sic enim scriptum est in exemplari Regio, et in Editione Rom. Et in lib. 29. cap. 5. *Supplicitorum saevium repertorem*, ut habent codex Valentinus et Regius. VALES.

7. *Promisce.]* Sic h. l. aperte, alias *promiscue*. Sed illud Ammiani aetate frequentatum. v. Salmat. ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 564. Ruhnken. ad Rutil. Lupum p. 19. W.

9. *Sub pellibus]* in tentoriis, v. xix, 11. W.

Numquam labenti Singarae.] At Theophylactus Simocatta ob eam maxime causam inexpugnabilem esse Singaram dicit, quod omnis in circuitu regio arida ac siticulosa sit. Et hic quidem τὸ Σίγγαρον Φρούριον appellat familiari ipsi terminatione: Iulianus in Orat. 1. τὰ Σίγγαρον. Apud Athanasium in Epist. ad Solitarios perperam excusum est, *eis τὰ Σίγγαρον τῆς Μεσοποταμίας.* Sita est autem Singara ad fluvium Tigrim, ut Ptolemaeus dicit, et in Tabula Peutingerorum notatur: quadraginta millibus distans a civitate Nisibi. Proinde aut fallitur Uranius apud Ste-phanum, qui Singara urbem esse ait Arabiae iuxta Edessam, hoc est, in vicinia Euphratis: aut de altera eiusdem nominis urbe loquitur, de qua etiam Plinius in lib. 4. VALES. Hoc quum vir doctissimus ante tot iam annos observaverit; quid potest fingi ineptius Ioh. Harduino in nummis, ut vocat, illustratis scribente pag. 455. quum ex Plinio et Stephano probasset esse urbem Arabiae? *Ibi Singarensis pugna Constantii Imp. adversus Chosroem Persarum regem, de qua nos egimus in Notis ad Themistium orat. 1. GRON.* Labenti iam expugnatae. W.

C A P V T VII.

1. *Memor nimirum quae saepius ibi pertulerat.]* Ter omni-no est a Persis oblecta Nisibis, sed maiore sui detrimento, dum obsedit, hostis affectus est, ut ait Rufus Festus. Prima quidem Nisibis obsidio contigit anno Domini 337. Feliciano et Titiano Coss. ipso anno quo Constantinus Magnus exccellit, ut ait auctor Chyronicus Alexandrini *σαπῶρης ὁ περὶ τῶν βασιλέων ἐπύλλει τῇ με-σοποταμίᾳ πορθήσας τὴν Νισιβιν καὶ παραναθίσας αὐτὴν ἡμέρας 57. καὶ μὴ κατερχόμενος αὐτῆς ἀνεχώρησε.* Hieronymus in Chronico

hanc obsidionem ponit anno Domini 338. *Sapor*, inquit, *Mesopotamia vastata duobus ferme mensibus Nisibin obsidet*. Sed priorem Chronici Alexandr. sententiam sequi malo. Etenim Libanius in βασιλικῇ Perlas ait post obitum Constantini ripam Tigris superare aulos non esse. Secunda autem obsidio Nisibis accidit anno Domini 350. Sergio et Nigriniano Coll. ut legitur in Chronico Alexandrino, et apud Cedrenum recte. Etenim Iulianus in Orat. 1. et 2. in quibus eam obsidionem elegantissime describit, Perlas ait tempus observantes, quo Constantius adversus Tyrannos in Occidentem erat profectus, maximis cum copiis in Mesopotamiam irrupisse, et Nisibin quatuor prope mensium spatio obledisse: sic enim dicit in Orat. 2. ταύτην δὲ τὴν πόλιν στρατός πολλὸς πλῆθει παραυαίων οὐκ ἰσχύει περισχεῖν, ὅππῃκα ἐπὶ τῶν τυράννων βιάζεσθαι προέκειτο. Idem confirmat Themistius in fine Orat. 14. Denique Zonaras qui in gestis Constantini filiorum commemorandis solito diligentior fuit. Ex quo et ex Volagesi Nisibeni Episcopi qui Iacobo successerat, Epistola, tota huius obsidionis historia petenda est. Eius Epistolae partem refert auctor Chronici Alexandrini. Ex his apparet falli Hieronymum, qui in anno Domini 348. scribit: *Rufus Sapor tribus mensibus obsidet Nisibin*. Nam haec trimestris obsidio biennio post contigit, ut dixi. Volages centum dies durasse scribit. Tertia demum obsidio fuit anno Domini 359. Eusebio et Hypatio Coll. cuius meminit Ammianus noster in lib. 18. cap. 7. et Zonaras, ut ad eum locum adnotavi: ac postremo Zosimus in lib. 3. c. 8. Sed hic tertiam hanc obsidionem paucorum dierum cum secunda illa confudit, ut recte notavit vir eruditissimus D. Peravius in Iuliani Orat. 1. p. 70. ed Spanh. VALES. Conf. omnino Heynius ad Zosim. III, 8. W.

Institutores] conditores, XIV, 8. De Bezabde munimento in peninsula ad Tigridem sito, cui Phoenicae oppidum inditum ab Alexandro Magno, cf. Mannert Persia p. 306. *Loca suspecta* non satis tuta. W.

Sagittariis pluribus Zabdicentis.] Horum mentio fit in Notitia Imperii sub Duce Mesopotamiae: *Cohors quartadecima Valeria Zabdenorum Maiocariri*. Hos Romano tunc Imperio paruisse ait Marcellinus: sed paullo post cum aliis regionibus Transigritanis dedita est à Ioviano Zabdicena, ut Marcellinus, Zosimus, Petrusque Patricius affirmant. In ea regione erat opidum Bezabde teste Marcellino: quod vocabulum Zabdicenorum Syro sermone significare videtur, seu potius domum Zabdae, ut Scaliger ad Eusebii Chronicum adnotavit. Eandem et Phoenicam Graeco vocabulo Macedones appellarunt ab urbe Epiri Phoenica. VALES. Habitabant Zabdiceni circa Bezabden ad utramque Tigridis ripam. W.

3. *Caduceatoribus*] legatis de pace agentibus, qui caduceum praeferentes, inviolabiles habebantur. W.

6. *Pergebant introrsus*] versus moenia. Cf. XIX, 9. W.

7. *Christianae legis*] Eodem sensu dicitur in Cod. Theodof. lex sanctissima, catholica cet. v. Glossar. Nomicum h. v. W.

9. *Velut regentibus penetralium callidis*] quum machinarum rectores, tamquam in ipsa urbe nati, contemplabiliter manifeste,

post oppressum Icinium Gothis bellum intulit, victisque obsides imperavit, ac cum eis pacem, mox et foedus iniit.] HADR. VALES.

4. *Decentil*] c. 4. *Cubiculatorum*, qui ad Caesarem aliqua portare sollemnita, h. e. tributorum in Gallis exaetorum debitam partem Iuliano attulerant, (quae eadem *sollemnium* significatio est xxii, 7.) W.

Non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis.] Manifesta in his est oppositio, quae tamen perire videtur, si verba non repugnanter exponas non contumaciter, modeste, nam verbis non arrogantibus scribere etiam modestiae est. Quod si vero ita sumas, ut non ad Constaptium referantur, sed ad exercitum, cui in obtrudenda Augusti dignitate repugnare noluerit Iulianus, dum tamen et hoc sit atque coactum. Fortasse aliud verbum pro repugnanter Ammianus posuerat, cui significatio inesset ea, ut Iulianus non demisse quidem, immo aperte scripserit, quod totius epistolae suadet argumentum. W.

Ne videretur subito declinasse.] Sic placuit P. Castello, cum in Editione Rom. legeretur *reclinasse*: quod equidem praetulerim, metaphora sumpta ab equis immorigeris qui se reclinant, ut fessorem excutiant: ἀφκινάσκειν et ἀναχαλίσκειν Graeci dicunt. In Mf. Flor. et Valent. [ac Colbert.] legitur *redundasse*. In Regio codice *repugnasse*, ex coniectura, ut opinor: quam tamen minime probo, cum superiore linea id verbum positum sit. Et in prima sententia acquiesco, quam confirmat alter locus ex lib. 14. c. 7. ubi Gallus dicit: *Montius nos ut rebelles, et maiestati recalcitrantes Augustae per haec quae strepit inuscat, et in lib. 22. cap. 11. HADR. VALES.* An volunt illae in Mstis varietates renuntiasse? ut renuntiare vitae vel foro? ORON.

5. *Propositi mei fidem*] propositum; ita me vitamque omnem composui. Quoad fuit hoc satis aperte. W.

6. *Inde ut*] i. e. ex quo — ut apparitor fidus cf. xvi, 7. et alibi. tuas aures implevi iucunda tibi nuntiare gavius. — Diffusis permistisque passim pluribus diffitis, sed confociatis Germanis. W.

7. *Si quid novatum*] (modeste dictum) si non eadem nunc, quae antea, sit nostra invicem relatio. — Miles olim deliberratum implevit iamdudum captum consilium executus est. — Nullas vices rependi, praemia nulla dari. W.

9. *Amandatus*] interiora palatii petens, secedens, absens. Amat omnino Ammianus hoc verbum, cf. xvi, 12. xxvii, 10. W.

Salutem mulatione quaeritabam.] Haec emendatio a Gelenio profecta est. In Editione Rom. exculum est, *salutem mulatione*, perinde ac in Mf. Flor. [et Colbertino]. Unde Castellus ineptissime correxerat: *Salutem-cum latibulo quaeritabam, et latebris*, quae ταυτολογία ferri non potest. Aut igitur ex codice Regio scribendum est, *salutem simulatione quaer.* etc. aut emendationi Gelenii acquiescendum. VALESIIUS. Ex tot Mss. quibus accedit editio Romana, videtur nullo negotio et bono sensu fieri *salutem velatione quaer. et latebris*. Simulatio utique nulla hic fuit ORON. Sane quidem simulationis notio locum hic non habet, ubi Iulianus probare Constantio vult innocentiam; nec tamen placet, quam substituit Gronovius, *velatio*, quae vix distinguere a sequentibus latebris possit. In vernacula interpretatione le-

gendum conieci: *salutem simul dilatione quaeritabam et latebris*; cuius emendationis non est quod me poeniteat. *Simul — et pro et — et familiaris est Nostro.* v. xxvi, 10. — *simul — atque* xxix, 5. W.

Libero pectoris muro, ut ita dixerim] Sentit ipse, hoc μελ-
λγμα addens, tropi duritiem. W.

10. *Mecumque ipse contestans.*] Ad oram codicis Regii scriptum est *coniectans eadem manu*. VALES. Ammianum profecto est *contestans*. v. xvii, 3. paullo post: *cum animo disputans. Contestans* Ernestius explicat cogitans. W.

11. *Actum secus*] ac par, aequum, iustum est. Sic nude positum *secus* sine oppositione haud infrequens. — *Ad compendia sua* sibi consulentes, lucri causa. — *Adulatione vitiorum altrice* obiurgatio satis acerba, nec minus gravia quae sequuntur: quae ego *cum ratione* non sine aequitate posco, non tam posco, ut mihi impetrem, *quam a te utilia probari et recta*, qui tuus non semper iudex est. W.

Excellentissimam virtutum omnium iustitiam.] Iamblichus ad Anatolium: 'Εν αὐτῷ δὴ τῷ ὅλῳ ἀρετῶν τίτλος, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν συμπασῶν, ἐν ᾗ δὴ πᾶσαι εἰσι συλλήβδην κατὰ τὸν πάλαι λόγον, γένοιτο ἂν τις, εἰς τὴν δικαιοσύνην ἀγόμενος, apud Stobaeum Serin. li. pag. 187. *Polus apud Stobaeum: δοκεῖ μοι τῶν ἀνδρῶν τὴν δικαιοσύνην μακρὰ τε καὶ τειθέαν τῶν ἄλλων ἀρετῶν προσεπιεῖν. Chalcidius in Platon. p. 159. *Optima symphonia est in moribus nostris iustitia, virtutum omnium principalis, per quam ceterae quoque virtutes suum munus atque opus exsequuntur.* Vid. Cicer. 2. de Officiis. Theognis: 'Εν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετ' ἐστίν. LINDENBR.

13. *Equos praebebo curules Hispanos.*] Equorum Hispani sanguinis mentio in L. unic. C. Theod. de equis curulib. *Chronicon Sangallense de Carolo M. lib. 2. *Imperator Regi Persarum direxit nuntios, qui deferrent equos et mulos Hispanos.* * LINDENBR.

Equos praebebo curules Hispanos, etc.] Eadem tradit Zonaras his verbis: ἐπαγγελλόμενος δὲ καὶ τοὺς ἀμιλλητηρίους ἵππους ἐξ ἰσπανίας ὡς ἴσως, καὶ τοὺς ἐπιλέκτους ἄνδρας ἐκ γαλατῶν ἐτήσιος ἐτίλλειν αὐτῷ. Additque Iulianum Caesaris. non Augusti nomen litteris inscripisse, ne inscriptione statim offensus Constantius eas averfaretur: quod confirmat etiam Iulianus in Ep. ad Athen. VALES.

* *Lectos quosdam.*] Confirmat hanc scripturam Zonaras verbis supra allatis, ἐπιλέκτους ἐκ Γαλατῶν. Sed cum in Mss. codicibus, Regio, [Colbertino,] ac Tolos. scriptum invenerim, *adulescentes Lectos quosdam*, alias *Laetos*: non dubito, quin haec scriptura prior sit. Sunt autem Leti, ut ad librum 16. c. 11. notavi, semibarbari quidam qui Gallias habitabant; vel (ut Ammianus noster subiungit) *cis Rhenum edita barbarorum progenies.* VALES.

14. *Ordinarios iudices*] magistratus civiles et duces exercitus, et stipatores, satellites, protectores, scholas palatinas. W.

15. *Desperatione pereunt.*] In Mss. Regio [et Colbertino,] et in Editione Rom. August. et Basil. legitur *perant*: et paullo

ante affliguntur scriptum habet codex Regius [et Colbertinus] cum Editione Romana. Quocirca sic scribendum esse coniecimus: *Ne consumpta penitus iuventute, ut affliguntur praeterita recordantes, ita desperatione pereant impendentium.* Sic in cap. IV. libro XXV. VALES.

Ne desperatione pereant impendentium] qui ne nunc quidem tuti sint ab incurfibus barbarorum ideoque adiumentis ipsi potius tuis indigeant. W.

17. *Ne quid sublatius dicam cum imperio congruens*] ne Augusta dignitate superbius uti velle tibi videar. *Rerum acerbitates conclamatas*, summa reip. pericula. W.

18. *Secretiores alias Constantio offerendas.*] Has mordaces litteras non eo tempore, sed postea missas a Iuliano scribit Zonaras, tunc cum Leonas qui legatus ad Iulianum furrat, se infecta ad Constantium rediit. ἀπογνοῦς μίντοι δυνήσεσθαι τι τῶν αὐτῷ προσταγμάτων εἶναι, ὑπίστρεψε μὲν γράμματα τοῦ τυραννισαυτοῦ ἀναιδῶς ἐνιδιόντων τὸν αὐτοκράτορα ὥς πλείστα ἐξαμαρτόντα κατὰ τοῦ γένους αὐτοῦ, καὶ ἀπειλούντων αὐτὸν γεῆσσεσθαι τιμωρὸν τῶν ἀδίκως παθόντων. Leonas igitur desperans se quidquam eorum quae sibi mandata erant perficere posse, reversus est cum Iuliani litteris, quibus impudenter Imp. obiurgabat, utpote qui in propinquos suos multa deliquisset, et minabatur se eorum iniurias ulturum. VALES. Iulianus ipse in Ep. ad Athenienses p. 285. 6. communi legionum nomine datas litteras insuper memorat: ἀπαντα τὰ παρ' ἐμοὶ τάγματα πρὸς αὐτὸν ἐπιμψιν ἐπιστολάς, ἱκετεύοντα περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν ὁμονοίας. W.

19. *Pentadius*] vide Ind. I. *Eutherius Cubiculi Praepositus* XVI, 7. W.

20. *Coeptorum*] acceptae a Iuliano dignitatis Augustae. W.

22. *Publici cursus usu permisso.*] v. supra c. 4. W.

C A P V T IX.

1. *Iudices celsiores*] rectores provinciarum, quae transeundae erant. *Oblique tenebantur*, maligne retinebantur. Ernest. W.

Apud Caesaream Cappadociae etiamtum degentem, invenere Constantium, Mazacam antehac nominatam.] Stephan. περὶ πόλεων. Μάζακα πόλις Καππαδοκίας, ἥ νῦν Καισάρεια. Atque id quidem in confesso est, Mazacam Caesaream postea dictam: sed a quonam sic dicta sit, in eo variant antiqui. Constantinus Porphyrogen, omnes civitates Caesareae a Iulio Caesare cognominatas putat, deque hac Mazaca ita scribit: Καισάρεια μητρόπολις ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου καίσαρος Ἰουλίου ὀνομασμένη, ἥτις πρότερον ἐκαλεῖτο Μάζακα, ἀπὸ Μουσαῶν τοῦ τῶν Καππαδόκων ἀρχηγόνου. At Rufus Festus in Breviar. non a Iulio, sed ab Augusto Caes. ita vocatam adserit: *Semper inter auxilia nostra fuere Cappadoces, et ita maiestatem coluere Romanam, ut in honorem Augusti Caesaris Mazaca civitas Cappadociae maxima Caesarea cognominaretur.* Ab utrisque dissentit Sozom. et Claudio adtribuit, quod illi a Iulio vel Augusto Caes. factum adserunt, Histor. Eccles. lib. V. cap. 4. περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν πρὸς τῷ Ἀρ-

ἡμεῖς Καίσαρειαν μεγάλην, καὶ εὐδαίμονα, καὶ μητρόπολιν οὖσαν τοῦ Καππαδοκῶν κλίματος, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων ἐξήλειψεν ὁ βασιλεὺς, καὶ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Καίσαρος ἀφείλετο, ἣ πάλαι ἔτυχεν ἐπὶ Κλαυδίου καίσαρος. Μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένη. Sic enim locus hic legi debet: nam vulgatam lectionem Μάζα κατὰ τὸ πρῶτ. corruptam esse certum est. Et recte apud Calliodor. habetur Hist. Tripart. lib. vi. cap. 4. *Ea quoque tempestate Caesaream Cappadociae maximam ac felicissimam civitatem ita vocari prohibuit, elique appellationem antiquam Caesaris abrogavit, quam a Claudio Caesare promeruerat: nam prius Mazaca dicebatur.* LINDENBR.

Caesarea (etiannum *Kaisarie*) Mazaca Eusebia etiam dicta, pascuisque et equis famosa, v. Belin de Ballu ad Oppianum p. 224. II. Caput fuit Cappadociae. Caesareae nomen traxit a Tiberio, Eutrop. vii, 11. Tillemont T. i. P. i. p. 108. vel ipso Augusto Mannert Klein-Asien Th. ii. p. 255. II. W.

2. *Limibusque oculis.*] Ita Mf. Flor. et Cod. V. Cl. P. Pithoei, quem vid. Adversar. lib. i. cap. 2. LINDENBR. *Limibus* pro limis, uti xvii, 7. W.

4. *Leonem Quaestorem suum.*] Is est, qui Seleucensi Synodo interfuit, ut supra dixi. Eius dignitatem sic describit Socrates in lib. 2. *συμπαραὶν δὲ αὐτοῖς εἰς τῶν ἐν τοῖς βασιλικῶς ἐκφανῶν ὀνομαζομένων.* Sozomenus autem in lib. 4. *συνεληλύθει δὲ αὐτοῖς καὶ Λεωνῆς ὁ ἐν αἰγύπτῳ λαμπροῖς ἐν τοῖς βασιλείοις στρατιωτόμενος.* Sed neuter Quaesturae honorem satis expressit. Unus Zosimus in lib. 5. c. 32. sic Quaesturam egregie circumscribit: *Σαλούτιος ὁ τὰ βασιλεῖς δοκοῦντα τετραγμῖνος ὑπαγορεύειν, ὃν Κοισίστορα καλεῖν οἱ ἀπὸ Κωνσταντίνου δαδῶκας: χρόνοι.* Id est: *Salvatus, cuius officium erat iussa Principis dictare: quem inde a temporibus Constantini Quaestorem appellari mos est.* Ex quibus coniciere est, eam dignitatem a Constantino primum institutam fuisse. Idem officium sic describit Rutilius in lib. i. 171.

Huius facundae commissa palatla linguae:

Primaevus meruit Principis ore loqui.

Quippe Quaestor leges dictabat, ut est in Notitia Imperii, et apud Calliodorum in formula Quaesturae. Dicebantur autem hi Quaestores sacri Palatii, ad differentiam Quaestorum, qui erant in Senatu Rom. de quibus agit Ulpianus in tit. de officio Quaestoris. Isti de quibus posteriore loco dixi, magistratus erant populi Rom. et ex iis quidam Candidati Principis dicebantur, ut ait Ulpianus: qui scilicet commendati erant a Principe, sine repulsa et ambitu designandi, quemadmodum loquitur Tacitus in lib. i. Ann. Eodemque sensu Praetores Candidati, et Tribuni Candidati dicebantur. Ut in veteri Inscriptione Graeca: **TAMIAN KANΔΙΔΑΤON. ΔΗΜΑΡΧON KANΔΙΔΑΤON.** et in hac Latina: *C. Caerelio, etc. Quaestori. Candidato. Imp. Caesaris M. Aurelii Antonini. Trib. pl. Candidato.* Et in altera Praetor. *Kandidaus. Quaestor. Kand.* Ex quibus intelligendus est Spartiani locus in Severo c. 3. *Praeter designatus a Marco est, non in Candida, sed in competitorum grege.* Id est, non inter Candidatos Principis. Verum, ut dixi, ab his distinguendus est Quaestor sacri Palatii. VALES.

Nihil novatorum se offerens suscepisse] arrogatum a Iuliano Augusti nomen ratum habere non posse. W.

Intra Caesaris se potestatem continere.] Idem scribit Victoris Epitome c. 65. *Hinc a militibus Gallicanis Augustus pronuntiatur. Hunc Constantius urgere legationibus, ut in statum nomenque pristinum redeat. Iulianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine celsi Imperii multo officiosius pariturum.* VALES. Aliter Zosimus III, 9. qui ne Caclaris quidem nomen Iuliano concessisse Imperatorem affirmat. Iulianus ipse in Epist. ad Athenienses p. 286. Constantium sibi, nulla dignitatis vel deponendae vel retinendae facta mentione, salutis tantum fidem dedisse testatur. Conf. et Zonaram Lib. XIII. p. 20. ff. et Reitemeierum ad Zosimum p. 571. W.

5. *Intentatorum] minarum.* W.

In locum Florentii.] Quod etiam refertur a Zonara his verbis: τῷ μόνῳ Κοισιότῳ ἐπέστειλε καὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐκείας ἀνύοντας παραλῦσαι τῆς ἐξουσίας, καὶ αὐτὸν τῶν πραγμάτων ἱπάρχον, ἐτίθους τε ἐς ταύτας ἰσχυραστῆσαι οὐς ἐκείνος ἐς ἐκαστὴν ἀνέμασεν. Quaestori mandavit, ut eos qui promoti ad magistratus erant in Gallis, potestate discingeret, et in his Praefectum ipsum Praet. alios vero quos ipse nominaverat, in eorum locum subrogaret. VALES. Felicem Notarium. Cf. XIII, 1. W.

8. *Libellis antea respondentem.]* Id est, Magistrum Libellorum. Quatuor enim erant Scrinia sacra: singulis praeerant Magistri. Post Magistros erant Proximi, qui et Priores dicebantur: iique in unoquoque Scrinio plures fuere, ut patet ex lege x. Cod. Th. de Proximis. Proximos sequebantur Melloproximi, deinde Exceptores, lege 16. Cod. cit. Ex his patet Proximos Scriniorum a Magistris distingui. Quare non assentior doctillimo viro qui in Notis ad Historiam Aug. Proximos Scriniorum ait dici Magistros. Atqui diversi sunt in Codice tituli de Magistris Scriniorum, et de Proximis. Et in lege unica Cod. Th. qui a praebitione tironum. Proximi Scriniorum a Scriniorum Magistris longo intervallo separantur. Deinde Proximi Vicariis exaequabantur, ut est in tit. de Proximis. Hinc in actione 1. Concilii Chalcedonensis Mamas vir Spectabilis dicitur Comes et Proximus sacri scrinii Libellorum, et sacrarum Cognitionum: et similiter Caltorius quidam. At Magistri praeferebantur Vicariis lege un. de Magistris Scrin. Denique ad Proximum quidem ordine militiae perveniebatur, ut docet lex 6. et 17. Cod. cit. Magisterium vero a Principe conferebatur. Sic in lib. 29. c. 2. Festus quidam ex Advocato Consulari Syriae, ex Consulari Magister Memoriae, deinde Proconsul Asiae fuisse dicitur. VALES.

9. *Lupicinus homo superbae mentis et turgidae] v. supra c. 1. W.*

Nullas ciere potuit turbas.] Callide excusat factum Iuliani, qui Lupicinum ex Britannia reversum comprehendi iussit, et in libera custodia habuit, cum aliquot aliis: quod Constantius obliciebat Iuliano, ut refert Iulianus in Epist. ad Athen. VALES.

C A P V T X.

1. *Obtricensi Mosae oppido.]* Idem hic nodus, qui lib. XVIII. c. 2. §. 4. ubi de Tricesima agitur. Locus autem in Mf. sic le-

gitur: — *communis Obtricensimae oppido propinquabat. Viderint alii. LINDENB.*

Obtricensi Mosae oppido.] Sic primus edidit Gelenius, cum in Editione Rom. legeretur *Obtricensimae*, prout etiam habet Editio Augustana, et codex Regius, Flor. et Valentinus [ac Colbertinus.] At Castellus audacter emendaverat *Tasandro*, quod opidi nomen alicubi legerat. Ego vero non dubito quin legendum sit *Tricensimae oppido*: cuius meminit in lib. 18. c. 2. *Castra Herculis, Quadriburgium, Tricensimae, Novesium, Bonna.* HENR. VALESIUS. [Ego in Notitia Galliarum pagina 150. docui observavique, Coloniam Traianam, Castra Ulpia, et Tricesimam tria unius eiusdemque loci nomina esse: quem locum Marcellinus infra, in libro 18. *Tricesimam* vel *Tricensimam*, in libro xx. *Obtricensimam oppidum* dicat ab hibernis legionis Tricesimae Ulpiae Victoris. Tu Notitiam consule in Colonia Traiana.] HADRIANUS VALES.

2. *Rheno exinde transito.]* Ter, cum adhuc Caesar esset, Rhenum traiecit Iulianus, ut ipse dicit in Ep. ad Athen. primum post Argenteratensem pugnam, ut memorat Marcellinus initio lib. 17. anno D. 357. deinde anno 358. et 359. teste Marcellino nostro. Haec autem quarta traiectio tunc contigit, cum iam Augustus esset anno D. 360. Constantio X. et Iuliano III. Coss. De hac autem sua in Germaniam expeditione loquitur Iulianus in Ep. ad Maximum Philolophum, eamque trimestrem fuisse testatur. Meminit etiam Libanius in Orat. funebri (Reisk. 1. p. 557.): *ἐλθὼν δ' ἐπὶ τὸν Ῥῆνον, καὶ διέτας τοὺς βαρβάρους τὴν περὶ αὐτὸν ὄρκους τὰς ἀπολογίας ἐνέοντας τὰ χεῖρ ἐπὶ τὸν ἀκούσιον ἀγῶνα.* Cum venisset ad Rhenum, ostenso barbaris vultu, ac iteratis sacramentis firmato foedere, ad civile bellum se invitius accinxit. Quinta demum ac postrema traiectio accidit Tauro et Florentio Coss. ut est in lib. 21. IDEM.

Regionem subito pervasit Francorum, quos Athuarios vocant.] Variant in nominis huius editione exemplaria prisca. Latini: *Advarios*, alii *Antuarios*, vel *Ansvarios*, aut *Ansvarios* se reperisse testantur. Quae mutatio etiam in aliis libris invenitur: ut in Charta divisionis inter Karulum et Hludovicum: *Ad Batuvariam totam Toringiam, Ribuaras, Atoarias.* Alia eiusdem divisionis charta: — *Batua, Hattuaras.* *Ado in Chronicis A. C. 717. p. 197. *Saxones terram Matuariorum devastaverunt.* Dubio procul legendum, *terram Atuariorum.* * Sed et Lotharius Imp. in donatione Ansfrido Palatino facta *Athuariam pagum* laudat: eaque scriptura proximius ad eam, quam in Ammiano reperimus, accedit. Donationis ipsa verba publicavit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatin. pag. 31. 38. LINDENB.

Quos Attuarios vocant.] Horum mentio fit in Gestis Francorum Epitomat, cap. 19. de Danis: *Theodorici pagum, Attuarios, vel alios devastantes.* [De Attuariis vide Notitiam Galliarum.] VALES.

Quos Attuarios vocant] Reimesius: „Cluverio Ansvarii.“ Chalfuarii dicuntur Tacito et Ptolemaeo, Chattuarii Straboni, Catuarii et Attuarii Velleio II. 105. Habebant ad Rheni inferioris partem occidentalem in ducatu Geldriae. Mannert German. p. 228. f. W.

CAP.

CAPUT XI.

2. *Suis rationibus stringeretur*] suis partibus accederet. W.

3. *Olympiada et copulaverat coniugem, sponsam fratris.*] Id quidem Constantio inter cetera crimina obicit Aibanalius in Ep. ad Solitarios, p. 856. οὕτω γὰρ καὶ εἰς ἀδελφὸν ἀσπείβειν τετόλμηκε καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μικροτέραν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάρους ἐξίδωκεν, ἢ ἐκείνος ἄχρη τέλει τῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνίστεφεν αὐτῷ γυναῖκα. Adeo enim etiam in fratrem impius esse sustinuit, ac sepulcrum quidem ei se aedificare prae se fert: sponsam autem ipsius Olympiadem barbaris dedit; quam ille quoad vixit custodiebat, nec secus ac propriam coniugem educabat. VALES.

Ablabii.] De Ablabio, iam Constantini Magni aetate Praetorii Praefecto, vidē, si tanti est, quae collegit Tillemontius T. iv. P. i. p. 346. ff. W.

4. *Melitinam minoris Armeniae oppidum alias Melita, hodi. Malathia, Malatia, Mannert vi. 2. p. 290. et Lacotena ubi nunc urbs Merosch vel Markas, Mannert ib. p. 296. Samosata (Shamifat) Edessam (Sic Ernestius. Valef. habet Aedeffam) Mesopotamiae urbem, Callirhoen etiam dictam, unde et nunc nomen adhaesit Orsa, Orrhoa vel Rhoea, Mannert Tomo v. P. 2. p. 276. W.*

5. *Qui aerarium tuebatur.*] Duo fuere tunc temporis aeraria: alterum privatum, alterum publicum; quae utriusque aerarii nomine frequenter in Codice designantur. Privatum aerarium id est, quod frequentius res privata dicitur. Sic apud Symmachum in Epist. 43. lib. 4. Cui praeerat Comes rei privatae. Publicum autem aerarium erat illud, quod sacrae Largitiones vulgo dicebantur. Et hoc est, quod nunc intelligit Marcellinus. Urulus enim, de quo hic sermo est, Comes erat Largitionum sacrarum: ut videre est in lib. 29. c. 3. ad quem spectabat stipendia militibus erogare, ut docet Vopiscus in Probo c. 23. Annonam e provincialibus daret nullus; stipendia de Largitionibus nulla erogarentur. Et Mamertinus in Grat. actione c. 1. Nam cum me, ait, aerarium publicum curare voluisti, idque eo tempore quo milites anteactis temporibus ludo habiti praefens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare. Denique Agathias in lib. 5. de Rufino quodam Comite Largitionum: παρὴν δὲ αὐτὸς τε οὐχ ὥστε στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος, ταμίης δὲ μόνον τῶν βασιλείας χρημάτων. οὐ μὲν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρασιζουμένων, (ἀλλὰ γὰρ ἐπιτίτραπτο ταῦτα) ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπιμόμφει, ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γίγται. Aderat autem ille neque ut Magister militum, neque ut Tribunus: sed ut dispensator aerarii regii, non quidem eius pecuniae quae ex re tributaria colligitur; (haec enim alteri commissa est, nempe Praef. Praet.) sed illius quae ex Principis thesauris advecta erat, ob id ut qui in praeliis fortiter fecissent, manerarentur. VALES. Urulus adfuit iam xvi, 8. W.

Quibus animis] quam fortiter. Ironia acerba. Imperii operam fatiscunt aerarium exhauritur. W.

6. *Instaurata*] a Sapore, cf. c. 7. W.

8. *Atque cum illi.*] Hunc locum sic legendum esse existimo: *Ad quae cum illi obstinatione nativa reniterentur, ut clare patet, periculisque et laboribus indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur.* Simili locutione in lib. 16. c. 9. dixit: *Cassiano Comite stipenditis et discriminibus indurato diversis.* VALES.

Reniterentur] Sic confidenter suadente Valesio posui pro *resisterentur*, quod nihili est. W.

9. *Laxatis d. ad diem unum animis.*] Sic primus edidit Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *ad diem unum indomitis*, prout etiam codex Regius scriptum habet [et Colbert.] ac Florentinus. Videndum tamen ne potius ita scripserit Marcellinus: *Laxatis deinde ad diem unum indutis.* VALES.

Defensores obtentis ciliciis.] Simili arte Iosephus in obsidione Iotapatae, dum muri urbis altius extolluntur, suos incolumes praestitit: uti id narratur de bello Iudaico lib. III. cap. 7. **LINDENB.**

Obtentis ciliciis] Cilicia panni erant, e pillis caprarum hircorumve contexti. Vegetius de re militari IV. 6. „Saga ciliciaque tenduntur, quae impetum excipiant sagittarum: nec enim facile transeunt spicula, quod cedit et fluctuat.“ W.

11. *Cum spes nostrorum interior.*] Haec scriptura a Gelenio profecta est. Nam in anterioribus Editionibus, Romana scilicet Aliisque eam secutis legebatur *interior*, quemadmodum etiam in Mf. Flor. et Regio, [in Colbert. *Cum spe nostrorum interior.*] Mihi non dubium est quin scribendum sit: *Cum spes nostrorum interiora cuncta maerore compleret.* Quam emendationem postea in exemplari Regio superscriptam, *in Tolos. autem contextu exaratam* reperi. Confirmatur autem ex simili loco capituli V. hoc libro. VALES. Sensus: cum spes tantum nobis cresceret, quantum oppidanis minueretur. W.

Antiochia — excisa] sub rege Chosroe. *Faberrime* cf. XXIX. 3, 4. aptata, artificiose composita, ut dissolvi in plures partes posset. v. paullo post. W.

12. *Omni arte*] Et haec scriptura auctorem habet Gelenium. Castellus enim et Accursius Editionis Rom. scripturam retinuerant, quae est huiusmodi, *Omni argenteo*, perinde ac in Mf. etiam Flor. [et Colbertino] scriptum est. In codice Regio *et Tolosano* exaratum distincte reperi, *omni argumento*; quemadmodum coniecerat Lindenbrogius. Est autem *argumentum* idem quod *argutia*, et industria seu *μυχανή*: ab eademque origine *Ars* dicta est. Sic apud Virgilium in lib. 7. v. 791. *argumentum* ingens pro opere eximio ponitur. VALES. *Argutiae* sic XXVI. 9. W.

13. *Malleolos et incendiaria tela.*] Vid. Veget. lib. IV. cap. 18. **LINDENB.**

Humectis scortis et centonibus erant opertae.] Adhibebant interdum cruda boum coria, vel, ut Graeci dicunt, *βύσσας νεοδύτους βούων*, ut ignis humore languesceret. Ammiani: *Aries humectis taurinis opertus exuvilis.* Ioseph. de bello Iudaico lib. III.

cap. 13. Veget. lib. 4. cap. 15. *Vitruius lib. 10. cap. ult. Vid. Aelian. et in eum Calaub. cap. 33. pag. 97.* LINDENBR. Aeneam (Tacticum) voluit scribere, aut Galli manum eius prave adsequuti sunt. ORONOV.

Humectis scortis.] Is. *hum. scortels.* *Varro de Ling. Lat. lib. 6. cap. 78. *Antiqui dicebant scortum, sed etiam nunc dicimus scortea ea, quae ex corio et pellibus sunt facta.* Et sane *humectis scortels* Ammian. scripsisse reor. ut lib. 24. c. 6. *Operimentis scortels equorum omni multitudine defensa.** Glossar. *Scortea, δερματοχειτῶν.* Dionys. Halicarn. lib. vii. pag. 477. Μαλ-
λωτοὶ χειτῶν οὐς ἐνιοὶ χορταίους καλοῦσι. Corrig. σκορταίους καλ.
Neque enim placet viri doctissimi denominatio, qui ἀπὸ τῆς χορτῶν deduxit. Tertull. adversus Marcion. cap. xi. *Exinde in scortels vestibus, sed ante sine serupulo nudus.* Vid. Fedl. *et Calaub. de Satyr. lib. 1. c. 4. p. 141.* LINDENBR.

Unctae alumine diligeret.] Gell. lib. xv. cap. 5. *Lupus Servatus in Vita S. Wigberti cap. 21. *Videres lignorum simplicem materiam, nec prorsus alumine oblitam, amoliri a se ignis potentiam.* Liber hic editus est cum Hincmaro.* LINDENBR.

Unctae alumine, ut ignis in eas laberetur.] Vide Agellium in lib. 16. initio, ubi idem aluminis miraculum refert ex Annalibus Quadrigarii. VALES. Hanc ignis accendi vim alumini tribuit etiam Gellius xv. 1. quam tamen vim large saturato vitrioli acido potius inesse docet Beckmann *Geschichte der Erfindungen* B. II. S. 208. W.

15. *Aries maximus.]* Arietis tam frequens apud veteres descriptio, ut de eo iterum hic quid velle dicere, id vero operam esset ludere. Videndi Tactici et rei militaris Auctores. LINDENBR.

Illaqueatam alitrinfecus laciniis retinueret.] Vid. Veget. lib. iv. cap. xxiii. et quae ab eius Scholiaste adducuntur. LINDENBR.

Ne retrogradiens retro tractus resumeret vitres ictu graviore moenia feriret. contemplabiliter manifeste, v. supra ad c. 7. Stabant machinae inefficaces erant. Sic proellum stetit xix. 8. W.

17. *Nihil impetrato] alias nullo impetrato, ut xvii. 5. W.*

18. *Amplioribus] pluribus. v. xvi. 2. W.*

21. *Latusque sese pandente.]* Supple *certamine.* Sed haec scriptura meo quidem iudicio ferri non potest. Itaque emendari: *Latusque sese pandentes Romani, etc.* Quod cum sequentibus verbis optime convenit. Atque ita loquitur Marcellinus in fine libri 27. *Latus sese pandens exercitus, etc.* VALES.

22. *Tamquam per transfennam.]* Transfenna funis est extensus, ut est apud Servium et Isidorum, qui scilicet olim extendi solebat in curriculum, ut dato signo et demisso fune, ex aequis spatiis cursores exsiliarent. Glossae veteres, *βρόχος ἐν ἀφενκλαῖς τεταμένος, transfenna.* Sic Marcellinus noster in lib. 25. c. 6. *Tamquam, inquit, e transfenna simul emissi, spe citius ripas occupare contrarias.* VALES. *Tamquam per transfennam auf ein Tempo.* W.

24. [Ut vero certaminibus finem vespera dedit incedens.] *Vespera incedens* quid sit, haud facile dixerim; aut quis ita locutus sit. In codice Colbertino legitur: *Ut vero certaminibus finem vespere dedit incedens*. Legendum itaque puto: *Ut vero certaminibus finem vespera dedit intendens*, id est, vespera intenta, plena, protracta.] MADR. VALES. Atqui est imitatio Virgiliana ex fine Eclogae vii. *Et invito processit vesper Olympo*. Et Hadrianus nunc pronunciat contra fratrem ad lib. xxxi, xi, ubi ex Tacito citatus locus omnino hunc locum tuetur. GRON.

[*Vespera incedente*] Equidem cum Gronovio et Ernestio nihil mutandum esse arbitror, cum Ammianus *incedere* et aliis rebus iungat, quibus alias iungi non solet, v. c. *incedit inopia* xxii, 13. W. Graeci sic usurpant verbum *χωρῆν*, v. c. Aeschyl. Pers. 582. καὶ οὐχ ἔχωρη. ER7.

[*serum tempus*] anni scilicet, hiemisque appropinquantis. *repelebat*, dissuadebat. W.

26. *Arcus caelestis spectus assidui, quae species unde ita figurat*] *Lucretius lib. vi. 523.

*Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fudit nimborum aspergine contra;
Tum color in nigris exsistit nubibus arqui.*

Apul. de Mundo p. 727. ed. Floridi: *Irim vulgo arcum esse aiunt, quomodo imago Solis vel Lunae humidam et cavam nubem densamque adiuslar speculi colorat, et medietatem orbis sui fecat*. De hac re plenius mathematici tractatores. LINDENB.

[*Expositio de rebus ostendet*.] Ita primus hunc locum restituit Gelenius, quem Castellus mirum ac prodigiosum in modum ante corruerat. Sed emendationem Gelenii equidem probare non possum. Nam quis umquam sic locutus est? *Expositio de rebus ostendet*. In codice Regio et Editio Rom. totus hic locus sic legitur: *Unde itaque figurari et solita exposita durebis ostendet*: nisi quod in Editione Rom. excusum est *durabis*: *In Tolos. *dura vis*: * [In Colbertino: *Unde itaque ignari et solita exposita dura bis ostendet*.] Ex cuius licet iniquatissimae scripturae vestigiis hanc verillimam loci huius emendationem sum odoratus: *Quae species unde ita figurari sit solita, exposito brevis ostendet*. VALES.

[*Humoris spiramina*] vapores calidi humidique. *Aspergines parvas*, pluviam tenuem. W.

[*Splendidā facta*.] Codex Regius [et Colbert.] Editioque Rom. scriptum habent *splendide facta*. Unde suspicor Marcellinum uno verbo scripsisse *splendefacta*. *Sic *nitefacta* apud Iuvenum l. i. Hist. Evangelicae, et *candificare* apud Augustinum in Psalm. 67. VALES.

[*Contra igneum orbem supinantur*] Soli e regione opponuntur. In nostro mundo, in coelo, quem *sphaerae dimidia* parti rationes physicae superponunt, quem terram nostram amplecti hemicycli forma phylici putant. W.

27. *Lutea — flavescent, punicea, purpurea, coerulco concreta et viridi*] Cur hi potissimum, non alii colores existant, et unde

fiat, ut hoc, non alio ordine sese excipiant, id subtiliter magis et poetica dictione exposuit, quam ad veram scientiae subtilitatem. W.

28. *Dilutior*] languidior. *Excitator* vividior. W.

Receptione spiritus.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ediderat *pro receptione spiritus*: cum in Editione Rom. sic legeretur: *Pro recitatione spiritus fulgores eius purissimi e regione desflorat*. In Mf. Flor. *pro reticatione* legi monuit Lindembrogius, [ut legitur in Colbert.] Ego vero in codice Regio *et Tolosano* scriptum reperi, *pro reciprocatione spiritus*. VALES.

Pro réceptione spiritus fulgores eius purissimi desflorat.] Locus vel Ammiani, vel librariorum culpa obscurus. Si *pro receptione* legas *reciprocatione*, quod nonnulli Codd. habent, si *spiritum* pro aëre positum sumas, (uti ax, 3. terra *spiritus* cuiusdam interni motu luspensa) si voci *desflorare* metaphoram exuas, ut sit quasi *decerpere, sibi sumere, arripere*: tum aliqualem sensum habebis, nempe hunc, quod fulgores solis purissimi repercellis per aëra radiis ad se rapit. — *Purpurat*, purpureum colorem, sed quem nos violaceum solemus appellare, exhibet. W. Vereor ut scribendum sit *purissime*. ERP.

Radiatorum splendorem conspuens.] Huius scripturae auctor est Gelenius. Castellus enim et Accursius Romanae Editionis scripturam retinuerant, quae omnium scriptorum exemplarium consensu firmatur. Ea autem est, *radiatorum splendor conspiciens*, etc. Unde sic scribendum esse coniicio: *Quod intermicante asperginum densitate, per quas hauritur radiatorum splendor, conspicientibus ostendit adpectum flammeo propiorem*. Ceterum de coloribus Iridis eorumque causis videndus est Arist. in lib. 3. Meteor. cap. 3. Est etiam elegans arcus caelestis descriptio in Ep. 44. Magni Basilii ad Gregorium Nyssenum. VALESIUS. Quanto lenius colligitur ex tot clarissimis verae scripturae indicis? *quod intermicante asperginum densitate, per quas moritur radiatorum splendor, conspiciens ostendit adpectum flammeo propiorem*. Nullus dubito, quin auctor ita scripserit. Unde sic edere iussui. GRON.

Moritur splendor] exstinguitur, languescit. *Conspiciens*, se. homo vel oculus. W.

30. *Apud Poëtas legimus saepe, Irim de coelo mitti, cum praesentium rerum sit status mutatio*] Hinc est, quod Iris ἄγγελος θεῶν vocatur. Plato in Cratylō. Eustath. in Homer. Iliad. 3. pag. 296. τὴν Ἴριν ὃ μὲν μῦθος δαίμονα χειρόπτερον βούλεται εἶναι, εἰρουσαν, ὃ ἱστὶν ἀγγέλλουσαν τὰ τῶν θεῶν. *Val. Flaccus Argonaut. lib. 4. v. 77.

Velocem roseis demittit nubibus Irim:
Vt Phrygas Alcides, et Troiae differat arma:
Nunc, ait, eripiat dirae Titana volucris.
Diva volat, desertque viro celebranda parentis
Imperia.

Idem lib. 7. v. 186.

— — *Volucram tunc aspiciet Irtm,
Festiuamque tubet monitis parere Diones,
Et Iuvenem Aesonium praedicto sistere luro.*

Lucianus περί θυσίων (T. III. Bip. p. 74.) ἡ ἱρὴ καὶ ὁ ἱερὸς ὄντες ὑπερίται καὶ ἀγγελιαφόροι τοῦ Διός. Vid. Virgil. Aeneid. IX. et ibid. Servium. LINDENBA.

Cum pr. rerum sit status mutatio.] Hic locus ex Augustana Editione egregie est restitutus, quem Gelenius foede pro arbitrio corruperat. In Editione Rouss. et Mf. Flor. [ac Colbert.] *et Tolos. *verba transposita erant hoc modo: *Legimus saepe nimirum "de coelo" hinc verti necesse mitti cum praesentium rerum sit status. Suppetunt, etc.* Sed Accursius, sive ex Mf. suo codice, sive ex coniectura eam luxationem restituit, laudem certe non mediocrem meretur. In exemplari Regio scriptum inveni: *Legimus saepe nimirum de coelo mitti, cum verti necesse sit praesentium rerum status.* VALES.

31. *Urebat eius anxiam mentem.*] Comparat tacite Constantium Tiberio, illumque sic describit verbis, quae Suetonius de hoc edidit cap. 66. *Urebant insuper anxiam mentem varia undique convicia.* Male paulo post Gallica editio revertetur. GRON.

Velut patefacta tanua divitis domus.] Metaphora est a plebeis hominibus, qui postquam iudicis domum vix exorato olivario ingressi sunt, haud impetrato quod acturi venerant revertuntur: vel certe translatio est ab effractoribus, qui noctu expugnata divitis cuiuspiam domo, concursu tamen familiae frustrati repelluntur. Ita Constantius post inaximos apparatus traiecto Euphrate, re infecta, nec expugnata Bezabde redire cogebatur. VALES. Istarum comparisonum neutra satis digna Imperatore, quod pace vel Valesii, vel Ammiani potius dixerim. WV.

32. *Aerumnosam perpeffus aestatem.*] Hanc scripturam excogitavit Castellus, temere et absque iudicio, ut solet. Quippe Constantius post aequinoctium autumnale Euphratem traiecerat, ut Bezabdem obsellum iret, teste Marcellino supra c. 7. Autumnum igitur, non aestatem corrigere debuerat: sed longe aliter Editio Rom. [et Colbert. Codex.] *Erumnosam perpeffus etuleriat, sed atrocita, diuque deslenda.* Atque ita plano Regius codex, nisi quod *eculerint* habet. [Forte scribendum est: *Aerumnosa perpeffus, ut retulimus, et atrocita diuque deslenda.*] VALESIIUS. Aut fallor, aut hoc est Ammiano dare novum Castellum. Hoc enim digna est illa coniectura, non ingenio Valesiano, sive illam Henrici dicere debeamus, a quo adnotatam in eius exemplari Hadrianus inclusam uncis evulgando auxit fraterna commentaria, sive ipsius Hadriani, qui sustinuit tam aliena et arcessita inserere contextui, quem curavit. An quia τὸ τὸ ὅτι occurrit in scripta lectione, inde reliqua sic violente tractanda fuerunt? Vel unus hic locus merebatur novam editionem huius auctoris, quem sic mollissime fingens restitui: *Redit in Syriam aerumnosam, perpeffus et ulcerum sed atrocita diuque deslenda.* Omnino eam fides Mistorum exulat, ut *aerumnosam* referamus ad *Syriam*, ut *aerumnosum* dixit Tullius. In reliquis nihil praeter Mstos. Hinc redi Ammiano suum. GRON. Valesiana correctio facillimum,

fateor, praebet sensum, frigere tamén verba *ut retulimus* videntur. Non erat vero, quod Gronovius ideo more suo, id est, inurbane inveheretur in Valesios; nec video, quid sit, quod unus hic locus mereatur novam editionem Ammiani; quem cum *mollissime fingens* restituisse iactat, mihi non mollis, sed dura admodum illa emendatio et contorta videtur. Ut enim taceam, *aeruminosam* ad Syriam relatum non placere, quid voculae *sed* agam non magis exputo, quam unde *ulcerum* pendeat (qua voce profecto novum ulcus Ammiano infixit) nisi Graecam rationem in mente habuerit, ut *ulcerum atrocia* eadem sint, quae *ulcera atrocia*. Ernestius totum locum intactum reliquit, quod nollem factum. W.

Fatali constellatione ita regente diversos eventus.] Ita vocat vim illam, quam dicimus fati, quae stellarum agitatione perficitur. Aldhelm. lib. de Virginit. *Fato et genesi gubernantur futura, iuxta Mathematicorum constellationem.* Tertull. de Idololatr. cap. 9. *Homines non putant Deum requirendum, praesumentes stellarum nos immutabili arbitrio regi.* Ea de re plura Firmic. Mathem. lib. 1. cap. 3. LINDENBR.

Evenerat hoc quasi fatali constellatione.] Cur hoc? quidni et hic, uti aliis locis, inprimis xvi. 10. mi Ammiane, aperte confessus es, Constantium, si quid feliciter gesserit, per Duces gessisse? W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XXI. C. I.

1. *Intercluso*] praepedito, occupato. W.

Iulianus agens apud Viennam] Huc pertinent quae de Iuliano scribit Gregor. Nazianzen. Orat. 1. gemini illum criminis accusans, et quod Augusti appellationem malo more usurpavit, et quod Constantium armis infestis ultro impetiit. ἐπ' αὐτὸν ἐκστρατεύει, καὶ τῆς δύσεως ἀπανίσταται, προφάσει μὲν ὡς ἀπολογησόμενος ὑπὲρ τοῦ διαδήματος, ἔτι γὰρ ἰδοὺ κεῖται αὐτοῦ τὴν ἀπόνοιαν, τὸ δ' ἀληθές, ὡς μεταστήσων εἰς αὐτὸν ἅπαν τὸ κράτος. LINDENBR.

3. *Tutissimum ratus inimicum se monstrare.*] Huius consilii sui rationem explicat ipse Iulianus in Ep. ad Iulianum avunculum. *Primum*, inquit, *Dii ita iusserant, ut ei bellum inferrem, salutem quidem polliciti, si parerem; cunctanti vero perniciem. Deinde ita existimabam, si me ei hostem ostenderem, fore ut ei incuterem metum, atque eo facto ad aequiores conditiones res esse venturas: quod si proelio res decerneretur, Fortunae ac Diis immortalibus eventu permisso, quaecumque ii decrevissent, exspectare.* VALES.

Per amicitias fictas insidiis falleretur occultis.] Itaque Antigonus Rex hoc a Diis immortalibus precabatur, a fictis et simulatis amicitia uti se praeferrent. Οὗτος θύων τοῖς Θεοῖς, κήκετο φυλάττειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι φίλων. Πυνθανομένου δέ τινος, διὰ ποίαν αἰτίαν τοιαύτην εὐχὴν ποιεῖται, ἔφη, ὅτι τοὺς ἐχθροὺς γινώσκων φυλάσσομαι. Stobaeus Serm. cxxiii. *Vide omnino elegantes Palladae versus Antholog. lib. 1. Tit. 75. εἰς Κόλακας. Οὐχ οὕτω βλάπτει. Adde interpretationem Alardi pag. R. G. b. et Lucilli εἰς Δολίους. * LINDENBR.

4. *Quinquennalia Augustus iam, Caesaribus quippe non licebat, edidit celebravit.* W.

Diademate lapidum fulgore distincto.] Libanius in Orat. Consulari de Iuliani levatione loquens: προστιθεῖσα θαλαττίῳ χλαμύδος βαφῇ λιθοκόλλητον τανύαν φέρονσάν τι καὶ αὐτὴν καρποῦ θαλαττίου. Aditiens marinae paludamenti tincturae diadema lapillis ornatum, in quo ineſt etiam nescio quid foetus marini: quibus verbis margaritas intelligit. Idem in Orat. funebri (Reisk. 1. p. 386.) τανύαν χρυσὴν nominat. Primus autem ex Imp. Romanis Aurelianus diadema capiti innexuit, ut legitur in Victoris Epitome c. 35. (qui tamen libi non constat: nam diu ante Cali-

gulam diademate usum fuisse narraverat. W.) Mamertinus in Pagnyrico ad Maximianum Aug. c. 5. *Trabeae, inquit, vestrae triumphales, et saeclae Conf. et sellae curules, et haec obsequiorum stipatio, et fulgor, et illa lux divinum verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritum.* Cedrenus tamen huius consuetudinis auctorem facit Constantium Magnum. *Ἐὰν δὲ αὐτὸν πρῶτον τῶν βασιλέων πάντων διαδήματι χρῆσασθαι καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις περιεργότερον κοσμηθῆναι.* Quae verba ex Victoria Epitome verba videntur, in qua sic legitur de Constantino c. 41. *Habitu regium gemmis, et caput exornans perpetuo diademate.* Sed ne Victorem pugnantia loqui dicamus: Aureliani quidem primum ex Rom. Principibus diadema capiti innoxivisse sentiendum est: sed non perpetuo usum fuisse, verum in festis dumtaxat ac solemnioribus diebus, perinde ac Reges hodie solent. Constantinus vero primus perpetuum diadema gestavit: idque exinde inter insignia Augusti Imperii haberi coeptum est, nec Caesaribus erat concessum, ut ex superiore Libanii loco et Marcellini nostri perspicui potest. In diademate autem Principum Christianorum signum Crucis erat depictum, ut testatur D. Hieronymus in Ep. ad Laetam de institutione filiae: *Regem purpuras et ardentis diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat.* Ceterum Constantinus ob religionem potius quam ambitionis causa videtur diadema perpetuo gestasse. Clavus enim Dominicae Crucis illud conuectebat, ut narrat D. Ambrosius in Orat. de excessu Theodosii. VALES. Cf. Arntzenii notas ad Aurel. Victor. Epit. 35. inprimis vero Spanhem. ad Iuliani Caesares p. 71. ubi et Constantini et Iuliani capita diademate cincta ex numis exhibentur. W.

Xystarchae similitis.] Tertull. ad Martyr. cap. 3. *Bonum agone subtilurae estis, in quo Agonothetes Deus vitus est: Xystarches Spiritus sanctus.* Helych. *Εὐστῶς, τόπος ὅθα οἱ ἀθληταὶ γυμνάζονται.* Inde *Εὐστάρχης ὁ ἐπιστάτης τῆς ἀθλητικῆς γυμνασίας:* quos purpuratos praefedisse hic Ammiani locus indicat. Vid. quae notat Ampliff. Petrus Faber, Semestr. lib. 1. cap. 22. LINDENB.

Xystarchae similis purpurato.] Xystarchae sunt, qui frequentiori vocabulo Gymnasiarchae dicuntur, ut ex Helychio et Suida notum est: quos purpuratos fuisse praeter Marcellinum, docet Lucianus in Anacharsi (Γ. vii. Bip. p. 157.) *ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀρχὼν οὐτοὶ ἐπίστησιν αὐτοὺς καὶ λύει τὴν μάχην. τεκμαίρομαι γὰρ τῇ πορφύρῃ τῶν ἀρχόντων τινὰ τοῦτον εἶναι.* Hos etiam coronatos fuisse hic Marcellini locus videtur evincere, quod alibi legere non memini. Agonothetas quidem coronatos fuisse constat et purpuratos, ex Suetonio in Domitiano cap. 4. et Libanio in Orat. de vacationibus ad epulum Olympiorum (Reisk. iii. p. 110.) ubi *Φαργανίου τὸν στίφανον ἔχοντος* idem valet atque *ἀγωνοθετούντος.* Eodem refero verba haec Dionis in lib. 60. de Nerone: *ἐν δὲ τῇ γυμνακῇ ἀγωνίᾳ πορφύρεα καὶ στίφανον χρυσοῦν ἐλάμβανεν.* VALES. Diversos a Xystarchis fuisse Gymnasiarchas, sine causa nonnulli contendunt. Plura dabit van Dalen in Dissertat. p. 630. ff. WV.

5. *Helenae coniugis defunctae suprema.]* *Suprema* sunt τὰ λείψανα. * Arnob. lib. 6. p. 189. in *Didymaeo Milesio Cleochum* dicit habuisse *suprema* *Leandrinus.* * Solin. cap. xv. *Suprema*

non contentus prosequi sumptu funeris, crinem tonsus est. Ammian. inf. xxi, 15. *Supremis cum gemitu conclamatis.* Lib. xii. *Collectis supremis aedes illis extruerentur.* Lib. 25. c. 10. *Suprema et cineres.* Lib. 30. c. 10. *Post conclamata Imperatoris suprema.* Solin. p. 13. *Priscorum molem testantur etiam Orestis suprema, cuius ossa Olympiade quinquagesima et octava Tegeae inventa.* Ammian. lib. 25. c. 9. *Cum Iuliani supremis Procopius mittitur.* LINDENB.

Helenae coniugis defunctae.] Quam alii in puerperii doloribus interisse in palatio Iuliani, alii expulsam e palatio scripsere, ut ait Zonaras: ἐν τοῦτοισ καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ τελευτᾷ, ὡς μὲν τινὲς φασί, τίκτουσα παρ' αὐτῶ· ὡς δὲ τινες, ἥδη ἐκβεβλημένη. Fuerunt et quidam, qui veneno a Iuliano necatam esse dicerent, ut docet Libanius in Oratione M. adversus Polyclem. Decessit autem, postquam Iulianus ab exercitu creatus erat Augustus, teste Iuliano in Ep. ad Athen. (Idque patet etiam ex xx, 4. ubi deficiente diademate, uxoris ut purpuream vittam arcessi iuberet, milites postulasse dicuntur. W.) In nummis antiquis FL. IULIA. HELENA. AVG. dicitur, si Goltzio fides. VALES.

Soror eius, Helenae, Constantina, de qua vide xiv, 1, 2. II, 22. W.

Sepulta est Constantina.] In Regio codice *Constantia* scribitur non hic solum, sed etiam in lib. 14. et ita plerique Scriptores eam nominant, Zosimus in lib. 2. c. 45. Petrus Patricius in Excerptis legationum, Zonaras, Auctor Chronici Alexandrini, denique Nicephorus Callistus. Sed *Constantina* scribi debet. Sic enim in veteribus nummis insculptum esse testatur Goltzius, FL. IUL. CONSTANTINA. AVG. Et ita eam appellat Victoris Epitome, [et Codex Colbertinus.] In Excerptis de gestis Constantini Constantiana dicitur manifesto duplicis scripturae vestigio. Haec porro adhuc virguncula aedem in suburbano viae Nomentanae (vid. Liv. III, 52. W.) construxerat S. Hagnae sacratam, in qua postea sepulta est. Hinc porta Nomentana hodie S. Hagnae appellatur: aedes autem ipsa ab auctoris nomine Sanctae Constantiae dicitur, corrupto, ut fieri solet, vocabulo. Nam Constantinam dici debere testatur vetus Acrostichis quae in eo templo etiamnum visitur, et a doctis viris publicata est. VALES.

6. *Accidebat autem.*] In Editione Rom. legitur *Accidat:* in Regio codice *Accendit.* HENR. VALES. [in Colbertino *Accidat.*] HADR. VALES. Hi codices forsitan indicant *excibat autem*, ut in fine huius libri, *Supremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis et luctu* cap. 13. Et sic alibi *Turbinibus excitis occurramus.* ORON.

Accidebat] Malim *acuebat*, nisi forte aliquid deest. — *Constitiens.* Melius *conciitens*, ut referatur ad eius. W.

7. *Studioso cognitionum omnium*] Idem iisdem verbis dixit xxv, 4, 7. W.

Praenoscendi futura.] Notat id ipsum in Iuliano Greg. Nazianz. Κατὰ πρόγνωσιν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ἀρδεῖς. LINDENB.

Malivoli — pravas artes assignant.] Hinc sumit occasionem Ammianus de arcana futura praenoscendi arte, quae sapientibus viris contingere possit, subiles et argutas ratiunculas afferendi,

quas si semel admiseris, nihil est in hoc genere, quod refellas. Sic vere Heynius in Proluf. de Ammiano Marcellino p. cxxxv. W.

8. *Perennium immutabilem, aeternorum, spiritus omnia permeans, semper et ubique vigens praefens et efficax ideoque et praesentions. Substantiales potestates, daemones (intelligentias etiam barbare vocant) cf. xiv, 11. vano modo placatae conciliatae.* W.

Ex perpetuis fontium ventis.] Castalii fontis fatidicas verbas intelligit, oraculo Apollinis claras. Niceph. in Synes. LINDENBR. Quum sic praescae editiones, atque etiam Gallica Henrici, nec notetur ulla varietas, unde Hadrianus istam auctoritatem, ut ederet fontium? GRONOV.

Numen praesesse dicitur Themidis.] Copiose hunc locum interpretatur vir eruditiss. Steph. Pighius in lib. cui Themis Dea titulus, pag. 72. LINDENBR.

Iovis vigoris vivifici, per quem omnia vivunt, Theologi veteres collocarunt. Iupiter est Dominus totius naturae. Themis praesest legibus, ordini naturae, et oraculis: serius iustitiae Deam esse voluerunt Mythologi. Iovi *πάριδος* (quod Ammiano est in cubili solioque) occurrit ap. Pindarum Olymp. viii. 28. v. Arnaldum de Diis Pareidis p. 154. Hemistorhulium ad Aristoph. Plut. p. 14. et omnino Groddeck de hymnis Homericis p. 71. W.

10. *Extis pecudum, in species converti suetus innumeras]* quae tam multis modis, situ, sanitate cet. differunt. W.

Tages nomine quidam monstrator, ut fabulantur, in Etruriae partibus emeruisse subito visus.] Marcian. Capell. lib. vi. Etruria regio tam indigetis, Aeneae foedere, quam remedium origine, atque ipsius Tagetis exaratione celebrata. Vid. Livius, Gellius, Censorin. de die Natal. LINDENBR. Conf. de Tagete, quae notata sunt ad xvii, 10. W.

11. *Aestuanti]* per enthusiasmum, uti recte Ernesti. W.

Sed loquuntur divina.] Id est, Dii ore eorum loquuntur. Sic apud Graecos τὸ θεῖον pro Deo sumitur: et apud Marcellinum in fine libri 22. c. 16. *Sed si intelligendi divini additionem multiplicem, etc.* Ita Arnobius in lib. 6. initio: *Ipsum caput ac dominum summum, ipsum Regem, cui debent nobiscum divina quod esse se sentiunt.* Omitto Cassiodorum lib. xi. Ep. x. *Malim tamen hic legere, et loquuntur divina.* Sic daemones pronuntiare divina dicuntur apud August. lib. x. de Civitate cap. xxvi. et xxvii. * VALES.

Sol — nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans] Nos omnes igitur, quotquot sumus, particulae Solis sumus? W.

Crepitus vocum] soni aurem subito ferientes. *Occurrentia signa phasmata. Siderum sulci,* astra ad speciem e coelo delabentia sulcosque trahentia per aërem. W.

12. *Somniorum autem rata fides.]* De somniorum certitudine Aristotel. περὶ τῆς κατ' ὄπτιον μαντικῆς, et in eum Themistius. Hippocrat. περὶ ἐνυπνίων, Synes. περὶ ἐνυπνίων, et in eum Niceph. Artemidor. et Achmes, (cf. Gronov. Praef. p. xvi. W.) ex quorum libris plenior huius rei notitia percipienda. LINDENBR.

Fixa et stabilia] fide digna. et eventum habitura. *rectissimo* directe, vid. ad xv, 7, 3. W.

13. *Vanities*] vanitas; sed ceterior latinitas plures eiusmodi formas admittit, v. c. magnities, minuties, pinguities. v. Wernsd. ad poët. min. iii, 319. — *Subsistit* cessat, pretium amittit. W.

14. *Tullius.*] Locus est in lib. 2. c. 4. de Natura Deorum. [Idem Cicero in libro 1. c. 52, de Divinatione sic scribit: *Mala coniecta maleque interpretata, falsa sunt non rerum vitio, sed interpretum inscientia.*] VALES.

Extra calcem longius quam par est, *decurrens*. Proverbium sumtum a linea vel sulco calce (postea creta) expleto, unde equi in Circo decurrentes emissi revertebantur. *Prospecta* praevisa. W.

C A P V T II.

1. *Cum apud Parisios adhuc Caesar Iulianus quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo.*] Sunt qui *αρχηλασίας* ludum hic intelligunt; ego ad exercitationem militarem potius referendum puto, de qua Veget. lib. 11. cap. 14. LINDENBR.

Quatiens scutum.] Inter exercitationes militares fuit olim scuti concussio atque rotatio. Sic enim Vegetius in lib. 2. cap. 14. *Qui, inquit, dimicare gladio, et scutum rotare doctissime noverit, qui omnem artem didicerit armaturae.* Et in lib. 4. cap. 1. *No-rit tactare scutum, et obliquis ictibus venientia tela deflectere.* Et Sidonius in Panegyrico ad Maiorianum Aug. v. 248.

clypeumque rotare

Ludus, et intortas praecedere saltibus hastas.

et Lucanus in Panegyri. ad Pisonem, in Cātalect. poët. p. 121. Scalig.

Arma tuis etiam si forte rotare lacertis, etc.

Veteres Latini id *ventillare* dicebant: unde in Glossis legitur, *γυμνάσαι, exercere, ventilare*: et *ventilator, ὀπλοπηγής*. Eamque ventilationem intellexit Propertius in lib. 4. El. 4. v. 19. de Tarpeia:

Vidit arenosis Tatium proludere campis,

Picisque per flavas arma levare iugas.

et Manilius in lib. 5. 88.

Aut solo vectatus equo nunc arma movebit.

Quem quidem verum recte Firmicus de militaribus armaturis accepit, et immerito ab Scaligero reprehenditur. Etenim inter armaturae seu pyrrichae partes non postrema fuit haec ventilatio, ut egregie docet Claudianus in Consulatu vi. Honorii. De hoc etiam more intelligendus est Hegelippi locus in lib. 5. cap. 37. *Namque ts, inquit, successu laetus certaminis dum tripudiat atque exultat, concussoque clypeo simul ac gladio proludit.* Haec cum ita sint, non assentior Turnebo, qui in libro 27. Advers. hunc Ammiani nostri locum de trocho intellexit. HENR. VALES. Haec Turnebi concussio non decuit Henricum Valesium, quum eam diu civis eius iam praecepisset Passeratius ad Propertium 3. 14, qui et Mercurialem illic citat. Nimis, igitur tarda et caplata. GRONOV.

[De ea iactatione scuti, populo etiam exhiberi solita in spectaculis, elegans est epigramma xxxix. libri ix. apud Martialem; ubi Agathinus dicitur ita parmam rotasse ac ventilasse, ut numquam caderet, sed semper aliqua parte corporis exciperetur, et vel pedi, vel tergo, vel etiam ungui insideret.] RADRIANUS VALES. Vid. Casaubonum ad Scr. Hist. Aug. T. i. p. 258. Salmas. ad eundem T. II. p. 600. W.

Axiculis quibus orbis erat compaginatus.] Orbem pro scuto posuit, non pro trocho, ut putabat Turnebus. Sic Valerius Flaccus in lib. i. Arg. v. 452.

clari decus adiecit orbis,

Quem genitor gestavit Abas.

et Claudianus de bello Gildonico v. 211.

clypeique recanduit orbis.

Denique Ennodius in Epiphanii Vita: *Licet pectus meum lorica non deferat, et assidue manum orbis aeratus includat.* * *Axiculi* autem heic sunt tabulae, ut ait Liplius lib. 3. de Mil. cap. 2. Sic in libro 16. c. 8. Marcellinus asseres et axiculos pontis iunctum commemorat. * VALES. *In vanum excussis, dissilientibus.* W.

Ansa remanserat sola.] In Editione Rom. hic et ubique pro *ansa* scriptum reperi *ampla*: neque aliter in codice Regio [et in Colbertino] * et Tolos. * Quid, quod et apud Servium in 7. Aeneidos eodem modo corruptum hoc nomen est? Ad hoc enim hemistichium,

et picti fuit Labici.

Glaucus, inquit, *Minois filius venit ad Italiam, et cum sibi imperium posceret, nec acciperet, eo quod nil praestabat, sicut pater eius praestiterat, zonam eis transmittendo, cum antehac discincti essent: ostendit scutum, a quo et ipse Labicus dictus est, et ex eo populi, ἀπὸ λαβῆς, quam Latine amplam vocamus. lege ansam.* Idem est error apud Rufinum in libri x. Historiae Ecclesiasticae capite 12. Sed Eusebius qui apud Nicomediam erat, amplam temporis nactus occasionem. In Mss. codicibus postrema vox deest. Scribo itaque, *ansam temporis tractus.* [Tamen initio libri xxi. Ammiani Marcellini codex Colbertinus sic praefert: *Cum apud Partios adhuc Caesar Iulianus quatenus scutum, variis motibus exerceretur in Campo: axiculis quibus orbis erat compaginatus, in vanum excussis, ampla remanserat sola: quam retinens valida manu stringebat.* Ubi vulgati libri mendose exhibent, *ansa remanserat sola.* Praeterea in fine libri eiusdem c. 16. ita in codice Colbertino scriptum lego: *St affectatae dominationis amplam quamdam falsam reperisset, aut levem: pro quo vulgo editi libri obtrudunt, dominationis ansam quamdam.* In libro item xix. c. 3. *amplam laudis pro ansam.* Denique quotiescumque apud Marcellinum editi libri *ansam* nobis ingerunt temeritate Criticorum intrusam, codex Colbertinus optimae notae *amplam* dilerte religioseque servat: ut iam supra notavi. Nec dubito codices veteres, Regium, Vaticanum, Valentinum, Tolosanum, Florentinum, ac reliquos, ea in re semper cum Colbertino consentire. Quare nullam apud Rufinum et Servium supra laudatos mendam subesse, ac nihil in nomine *amplae*

apud utrumque mutandam et corrigendum esse existimo: persuasissimumque habeo, Latinos eorum temporum scriptores *amplam* pro *ansa* dixisse; *amplam* seu λαβὴν *scuti*, *amplam* temporis, *amplam* laudis, *amplam* dominationis: id est *ansam*, et facilem atque commodam arripiendi Imperii occasionem. Inde hastile venabuli, hastile hellebardae, *hampe* nostri vulgo appellant, *la hampe d'un épieu*, *la hampe d'une halberde*: haud dubie ab *ampla* deducto vocabulo. Quidam pro *hampe* corrupte proferunt et scribunt *hante*, et eius nominis varias origines frustra comminiscuntur. MADR. VALES.] Castellus hunc nodum cum solvere non posset, sic edidit, *ochana remanserant sola*: audacter quidem, non tamen contra mentem Auctoris. Etenim *ansa* idem est quod Graece ὄχανον, teste Helychio et Scholiaste Aristophanis ac Sophoclis in Aiace. Carum id inventum fuisse, docet Herodotus in lib. 1. et auctor Etymologici Magni in v. κανόνες. Unde Anacreon καρσοργίος ὄχανοιο dixit alicubi, teste Eustathio in Iliad, 277α. Dicebantur et πόρπακες eiusmodi ansae scutorum, erantque χαστροί, ut ait Eustathius in Iliad. 2. et 12. id est, decussatae in fornam X litterae: quamquam aliter quoque formabantur, quemadmodum apparet in veteri pictura Thoracomachi post Notitiam Imperii Rom. Huius ansae ope scutam in orbem movebatur, quod et Scholiastes Aristoph. in Equitibus declarat: περιφέρης δὲ οὖσα ἡ ἀσπίς ἐκινεῖτο κυκλικῶς διὰ τοῦ πόρπακος. IDEM.

2. *Habeo firmiter, quod tenebam.*] Sic Caesar ap. Sueton. c. 59. *Teneo te, Africa*. W.

Horrore medio noctis.] Bene ita in Mf. et perperam in vulg. *hora media noctis*. Lib. xxvi. *Medio noctis horrore incautum adortus occidit*. Lib. xxviii. *Anepsiam per horrorem tenebrarum audire disposuit*. Sulpic. Sever. in Vita D. Mart. lib. iii. *In illo noctis horrore tacere aliena limina*. Id paullo ante dixerat, *profundae noctis silentio*. LINDENB.

modo non] prope. cf. xxxi. 1. et alibi. W.

Ζεὺς ὅταν ἐς πλατὺ] Citant eosdem hosce versus Zosimus iii, 9. et Zonaras xiii, 11. LINDENB. Variatur ibi in nonnullis, sed levioribus, et quae sensum non mutant. Sic Zosimus v, 1. pro μόλη habet πύλη. — v, 2. πέντε pro πέμπτη. — v, 3. pro εικοστῇ Zonaras εικοστής. W.

4. *Adhaerere cultui Christiano fingeat, a quo iam pridem occulte defecerat.*] Gregor. Nazianz. Orat. 1. in Julian. τὸ μὲν πολὺ τῆς ἀσεβείας κατέκρυπτεν, ὑπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος παιδαγωγίας· οὐκ γὰρ τὸ φανερῶς ἀσεβεῖν ἦν ἀσφαλές. ἐστὶ δ' ὅτε καὶ παρεγύμνου τὸ τῆς γνώμης ἀπόρρητον τοῖς ὀφειλμένοις τῇ ἀσέβειαν ἢ τῇ συνέσει, ἢ τε τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν λόγοις πλέον, ἢ καλῶς εἶχεν, ὑπὲρ ἑλλήνων διατεινόμενος. LINDENB.

A quo iam pridem occulte defecerat.] In Asia scilicet, inductus a Maximo, Prisco, et aliis Aedessii discipulis, ut narrat Eunapius in vita Maximi p. 94. et Libanius in *προς Φωνητικῷ*. Unde Nazianzenus Gregorius in stelitent. 1. Asiam Iuliano impietatis, et magicarum artium scholam fuisse dicit. VALES.

Die quem Christ. Ephiphania dicunt.] Idem narrat Zonaras: ἡ δὲ ἐν τῇ ἐν Χριστῷ ἐφομοσάμενος πίστιν, πύλαβετο διὰ τοῦτο τοὺς στρατιώτας, εἰδὼς σχεδὸν ἑμπαντας Χριστιανοὺς ὄντας. διὰ

εὐσκαίων τὴν αὐτοῦ κακίαν, ἕκαστον ἐκέλευε ἀρῆσθαι ὡς βούλοιο. αὐτὸς δὲ τῆς γενεᾶς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐφεισθηκυίας εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, καὶ προσκυνήσας, ἰν' ὁμολογῶσι τοῖς στρατιώταις δοκῇ, ἀπῆλθε. Cum vero iampridem Christianam eiussset fidem, verebatur ob id milites: quos prope universos Christianos esse norat. Quare militiam suam occultans, unumquemque pro arbitrio suo cultum sequi quem vellet praecepit. Ipse natali Domini Ecclesiam ingressus, adoratio numine discessit, quo eiusdem cum militibus cultus esse videretur. Ubi notandum est, Natalem Domini dici, quem Marcellinus Epiphania dixerat: quae non sunt inter se pugnantia. Nam Orientales diutissime crediderunt Christum 8. Idus Ian. et natum et baptizatum esse, et utramque sollemnitatem non bifariam, ut in Occidente, sed uno eodemque die celebrabant, qui Epiphania dicebatur. Vide Callianum Collatione x. cap. 2. VALES. Cf. etiam Schreiter ad Gibbon. T. v. p. 251. W.

CAPUT III.

1. *Post ictum foedus*] cum Constantio XVI, 12. XVIII, 2. W.

* *Confines Raetis tractus.*] Memini Velferum in lib. Rerum Augustanarum emendare *Raetarum tractus*. Cui accedit Cluverius in libro 3. German. capite 4. VALES.

2. *Disimulatum*] impune relictum. *Redivivas bellorum materias* excitaret, novis Alamannorum seditionibus occasionem daret. W.

3. *Prope opidum Sanctionem.*] In Regio codice reperi *Sanctionem*, cuius alibi, quod sciam, mentio existat nulla. Ac videndum, ne scribendum sit *Besantionem*, ut supra in lib. 20. *Sed tamen viri docti *Sanctionem* aiunt esse opidum *Seckingen* in dextra ripa Rheni ex adverso Rauraci agri situm: quibus assentitur Cluverius in libri 3. capite 4. (et Schoepflin. W.) maxime cum ex Ammiano constet, Vadomarii Regnum fuisse contra Rauracos, et Romanos apud Augustam Rauracorum transire solitos Rhe-num. * VALES.

4. *Mortuo Gundomado*] XVI, 12, 17. W.

Per Fecialem mandaverat.] Sic Castellus emendavit, cum in Editione Rom. reperisset ita scriptum, *effacitatem mandabat*, prout etiam in Mf. Regio legitur ac Flor. et Valentino, [ac Colbertino.] Unde iampridem conieceram sic scribendum esse: *Hunc sibi fore existimans fidum, secretorumque taciturnum exsecutorem et efficacem, mandabat, etc.* Atque ita ad oram Regii codicis eadem manu adnotatum esse postea comperi. Quid, quod et Loissellus ad marginem sui libri ita emendaverat? *Sic Ammianus in libro XXVIII. *exsecutorem rei fidum et efficacem.* VALES.

Scribebatque.] Id quidem affirmat Libanius in Orat. funebri, pag. 286. (Reisk. i. p. 557.) πάλιν ἐπὶ ταῦτο πάλασμα Κωνσταντῖος ἀφῖκτο καλῶν γὰρ ἡμᾶσι τοὺς βαρβάρους ἢ πρότερον, καὶ χάριν αὐτῶν καταδουλοῦσθαι τῇν ἑμῶν, ἵπτιδιν ἐπιτοκίῃν ἐκ πολλῶν ἑνα. Rursus ad eandem palaeasticam artem Constantius se

converſit, barbaros per litteras evocans ut prius; (Magnentiano ſcilicet bello) et gratiam hanc ab iſis poſcens, ut Rom. provincias in ſervitutem redigerent, uni e multis perſuaſit ut peſceret. Ipſas etiam Conſtantii litteras, quibus barbaros adverſus ipſum concitaverat, a ſe interceptas eſſe, ait Iulianus in Ep. ad Athen. p. 286. Spanh. quas, cum adverſus Conſtantium profiſciceretur, ſingulis civitatibus et militibus legendsas dabat, teſte Libanio in Oratione ſinebri, et Socrato in lib. 3. VALES.

Ut dignum par eſt. Cic. Tuſc. II. 5. Quid enim minus eſt dignum, quam tibi peius quicquam videri dedecore, ſlagitio, turpitudine? Plura reperies exempla in Miſcellaneis. Obſervat. novis T. II. p. 88. — Ducatum per Phoenicem regens conf. infra xxvi. 8. ubi ex Duce et Rege. Caefar tuus diſciplinam non habet diſciplina ei opus, in ordinem cogendus eſt. W.

CAPUT IV.

1. Rapere] i. q. capere. Cf. xxviii, 6, 27. W.

2. Philagrium Orientis poſtea Conſtem.] Comes fuit Orientis imperante Theodoſio, Antonio et Syagrio Coſſ. anno Domini 382. ut apparet ex lege 41. Cod. Th. de curſu publico: quod confirmat etiam Libanius in Orat. de vita ſua pag. 64. (Reiſk. I. p. 129.) ubi de paenuria annonae loquitur, quae fuit Antiochia Theodoſii temporibus: Φιλάγριος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος ἐπὶ τὸν μίζω θρόνον ἦκων, etc. Id eſt: Philagrus vir Cl. ſuperiori poteſtate praeditus: quibus verbis Comitiſſimam Orientis designat, ut notavi ad librum 14. Eiſdem Philagrii meminit Libanius in Reſponſione ad cuiusdam paedagogi maledicta pag. 638. (Reiſk. II. p. 268.) Oriundus autem erat ex minore Armenia, ubi didici ex Epist. 102. Libanii ad Philagrium. VALES.

Philagrium.] Reineſius adſcripſit: „Philagrus Cappadox eo tempore, quo Athanaſius, necato Georgio Episc. Alex. Ariano, ultimis menſibus A. 382. redierat Alexandriae, iterum Praefectus Aug. Alexandriae factus eſt, προβαίει τῆς πόλεως καὶ ψήφῳ τοῦ βασιλέως, Naz. Or. 21. ſis μίγαν Ἀλεξανδρίαν.“ W.

Chartulam tradidit, mandavitque ne aperiret vel recitaret, niſi Vadomario viſo cis Rhenum.] Simile mandatum naviculariis olim a Demetrio datum fuit, cum in Europam tenderet. Polyaeus Strateg. lib. 4. aliudque exemplum in Imilcone habemus apud eundem lib. 5. LINDENB. Cf. c. 16. W.

5. Vadomarium ſortiter apprehenſum.] Hunc intellexit Libanius in Orat. ſinebri pag. 286. (Reiſk. I. p. 558.) ὁ δὲ ὁμοῦ μὲν ἐλπίσσειεν, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς οὐκ εἰληφεί. μισθόν, ἐργῶν, καὶ ὡς ἂν ἀνακός τις συνδιδίμει τοῖς ἐνδίδιδε στυγερτοῖς, καὶ τὸν μὲν λῦσαι τὰς σπονδὰς ὑπομείναντα πίνοντα εἶχε. Hic autem ſimul latrocinaſatur, ſimul in agris quas mercedis loco acciperat, gento indulgebat: ac velut ſimplex aliquis et minime malus, cum noſtris ducibus cenabat. Hunc igitur qui foedus violare ſuſtinuerat, potantem comprehendere iuſſit Iulianus. Idem narrat Libanius in προſφωνητικῷ pag. 180. ubi quod dicit,

dicat, Vadomarium captum noxiorum more sulcatis lateribus esse vexatum, auctoritate Marcellini refellitur. VALES.

Apud signa] in castris. Textu lecto iussorum praelectis exercitui Iuliani mandatis. W.

8. *Superato Rheno.]* Huius postremae Iuliani expeditionis adversus Alamannos et Vadomarii pagos meminit et Libanius in Oratione illa funebri, quam verius historiam rerum Iuliani dixeris, pag. 286. Adeo ubique historiae quam orationi seu πολιτικῷ λόγῳ similior est. VALES.

CAPUT V.

1. *Coniectans, quantas intestinae cladis exciaverat moles] dignitate Augusti suscepta bellum civile vix evitari posse. Profecta palam defectione, si aperte armataque manu Constantium praeveniret. W.*

2. *Magni committiones.]* Hoc inusitatum. Infra c. 15. in orat. Constantii est *amantissimi*. [Legendum fortasse *magnanimiti. srs.*] Gestorum amplitudine intelligi potest vel de rebus a se praeclare gestis, vel de Augusti dignitate, vel de utroque. *Hoc opperiri consilium vos expectare, quid ego in futurum consilii ceperim. W.*

Plus enim audire quam loqui militem decet.] Plautina imitatio ex Epid. Act. 1. Scen. 1. v. 57.

Scire satius est, quam loqui

Servum hominem: ea sapientia est.

*Et in Ml. glor. Act. 2. Sc. 5. v. 67. *Plus oportet scire servum, quam loqui.* Curtius lib. 7. c. 4. §. 9. *Servo esse utilius parere dicto, quam asserere consilium.* Idem Plaut. in Milite glorios. Act. 2. Sc. 6. v. 80. *Satin oblit — — hominem servum domitos habere oportet oculos et manus orationemque.* *Veget. lib. 11. cap. 14. talem Centurionem eligendum dicit, *qui sit vigilans, sobrius, agilis, magis ad facienda quae et imperantur, quam ad loquendum paratus.* LINDENBR.

Abiectis absolvam.] Legendum videtur *abiectius*, id est *simplicius*. VALES. *Abiectius* placebat etiam Ernellio. Fortasse tamen Substantivum aliquod excidit, *ambagibus, lenociniis* vel simile. W. Valesius vellem istum voc. *abiectius* significatum exemplis firmasset. Incuriose et *abiecte* verbum positum legitur ap. Gellium 11. 6. sed illius loci alia ratio est. srs.

3. *Arbitrio Dei coelestis et paucis interiectis: Deo vobisque faventibus.* Caute de uno Deo loquitur, quamquam paganus, ne milites Christianos offendat. W.

4. *Laborum quos exhausimus] pertulimus.* Cf. Davif. ad Cicer. Tuscul. 1. 36. et 49. *Examina aetatum.* Examina pro magno numero, uti *dilationum examina*, xxx. 4. W.

5. *Altius malora (alterutrum abesse poterat) affecto. — Id prae me ferens* haud temere mihi persuadens. W.

6. *Adversa] quae fortasse a Constantio imminet. Dum integritas rerum intentionem nostrae voluntatisque respondens, dum* COMM. IN AMMIAN. I. C c

se adhuc integra nihil aperte saltem hostes contra nos moliantur. *Regiones Illyricae*, quae parebant Constantio. W.

7. *Utque est mos fidentium Ducum.*] Sic primus edidit Gelenius, cum et Editiones et Mss. codices omnes scriptum haberent: *Ut quos ex more fid.* Unde Lindenbrogius coniecerat, *vosque ex more, etc.* Sed coniectura nostra a velligiis praeclae scripturae minus recedit. VALES.

Fidentium] fidelium? *Producturo demonstraturo.* W.

8. *Quod ita nos illustrarunt.*] Elegantior exisset sententia, si particulam negativam addideris hoc modo: *Quod haud ita nos illustr.* etc. * In M. Tolosano legitur, *quod ita non illustrant.* VALES.

10. *Iussique universi in eius nomen iurare sollemniter.*] Sacramenti militaris formula erat, OMNES SE PRO IMP. CASUS QUODAM VITAM PROFUDERINT PERLUTUROS. * Ammian. lib. 21. * Huc respexit Arrianus lib. 1. cap. 14. *Ὁρῶ ἴδεαι καὶ ὑμᾶς ὁμύεσθαι ὄρκιον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. ἀλλ' ἑαῖνοι μὲν τῇ μισθοφορίᾳ λαμβάνοντες ὁμύουσι, ΠΑΝΤΩΝ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΝ ΤΗΝ ΤΟΤ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ.* * Lucanus Pharf. lib. 1. v. 375.

Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos
Pectore, etc. *

Theodosius et Valentinianus Impp. Novella Constit. xiv. *Iuratur in militiae sacramenta, ut necessitates publicae procurentur.* Hieronymus Epist. 79. ad Heliodorum: *In sacramentis verba iurasti, pro nomine eius non te patri parciturum esse.* Ita apud Curtium, lib. vii. c. 1. §. 29. *Annon propemodum in tua verba tui omnes te praecunte iuravimus,* eosdem nos inimicos amicosque habituros esse, quos TU HABERES. Aliud exemplum apud Stobaeum habetur Serm. xli. nam quae apud Livium exstant, Gellium, Vegetium, iam ab aliis notata sunt. * Vid. Briffon. de Formul. lib. 4. p. 359. in 4. Tert. de Cor. milit. cap. xi. *Eicrare patrem et matrem.* * LINDENBR.

Gladis cervicibus suis admotis sub execrationibus diris] de quo more videtur, quae notavimus ad xvii, 12. W.

11. *Proposito stabili*] pertinaciter. W.

Praefectus repugnavit Nebridius.] Id ipsum sic narrat Libanius in Oratione funebri pag. 287. (Reisk. i. p. 588.) τοῦ δὲ ὄρκου διὰ πάντων χειροῦντος, Νεβριδίου τις ἀνὴρ, μᾶλλον δὲ ἀνδρόγυνος, ὑπαρχὸς ὢν, παρὰ τοῦ πραιβιτίου τοῦτο λαβὼν, ἐπιτιμὰ τοῖς γυρομένοις καὶ τὸν ὄρκον ἐμίμνετο τε καὶ ἔφυγε, etc. Hoc sacramento per omnes ordines currente, Nebridius quidam vir seu potius semivir, Praefectus Praetorii, quem honorem a Constantio Aug. acceperat, arguebat ea quae fierent, et sacramentum vituperabat aspernabaturque, barbaros vocans eos qui iuraverant. VALES.

12. *Imp. paludamento protexit.*] Quod etiam testatur Libanius ibidem hoc subiungens: πῦταν ὄργην δὲ ἐφελευσάμενος, καὶ χεῖρα καὶ δικαίους ἂν κοτανοπέσει, ὑπὸ τῇν τοῦ πρώτου πληξάντος ἂν εἰκότως, ὥστε νεφέλῃ καλυφθεὶς, διασώζεται. Cum igitur omnium iram in se concitasset, ac meritis esset ut manus ei amputaretur, sub illius qui primus eum percutere debuerat, manum quasi nube tectus, servatus est. Quae verba Libanii,

ut in vulgatis Editionibus versa sunt, nemo est qui intelligat. Et hoc non solum in hoc loco, sed omnibus propemodum in lineis. Quo sit, ut libentius hic ea adducamus. VALES. Alia exempla affert Casaub. ad Scriptt. Hili. Aug. T. 1, p. 1005. W.

Ad larem suum recessit in Tusciam] unde tamen a Valente Imp. denuo Praefectus revocatus est, xxvi, 7. W.

13. *Expertus quid in rebus tumultuosis anteverfio valeat et praegrassus.*] Sup §. 1. Nil tam convenire conatibus subitis, quam celeritatem sagaci praevidens mente. Lib. xxii. *Celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus.* Demosthenes: *Δὲ τὸν οὐδὲν πολέμου χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοῖς ὑμπεροῦν εἶναι τῶν πραγμάτων.* Stob. Serin. 166. pag. 571. Ammianus lib. 26. c. 7. §. 4. *Res novae petulantius arreptae celeritate muniri solent interdum.* Sallust. in Catilin. *Maximum bonum in celeritate.* * Et bene Orosius lib. vii. cap. 40. *Tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secreto invadit, et publice armat: cuius summa est, assumpto diademate et purpura, videri ante quam sciri.* * LINDEBER.

Per tesseram] expeditionalem addit xxiii, 2. W.

C A P V T VI.

2. *Discordiarum sevisse causas inter priores fratres.*] Post Constantini obitum divisio inter filios eius Imperio Constantinus natus maximus Gallias et Hispanias *ac Britannias* est sortitus. Qui postea iniquam hanc divisionem esse conquestus, missis ad Constantem legatis petiit, ut aut parte aliqua Imperii sibi cederet, Africa scilicet aut Italia, vel sane ut divisio nova institueretur. Ipse etiam cum maximo comitatu Italiam petiit, de ea re cum fratre coram acturus. Sed Constans pessimorum hominum consilio qui ipsum ad bellum incitabant, militares copias adversus Constantinum misit, a quibus Constantinus interceptus et caesus est, ut narrant Zonaras, et Cedrenus, et Victoris Epitome. De iisdem malevolis discidium inter fratres auctoribus loquitur Auctor incertus Monodiae in Constantini iunioris obitum, quem edidit Fed. Morellus: qui quidem Auctor acerbe in illos invehitur. VALES.

[*Inter priores fratres.*] *Priores fratres* proprie dicuntur et sunt maiores fratres, vel seniores fratres. At eo sensu Constantinus et Constans Augusti non fuere nec vocari potuere simul ambo Constantii Aug. *priores fratres*, sed unus tantum Constantinus: nam Constans iunior erat Constantio, et omnium Constantini Maximi filiorum natus minimus. *Priores fratres* forte quis crediderit a Marcellino dici ambos istos Imperatores, quod multo ante Constantium A. fratrem suum perierint, quasi prius mortuos. Ego in codice Colbert. lego, *inter priores fratres*: quam scripturam probo, et vulgatae longe praefero: ita ut *prioris* nomine designet Marcellinus Constantium A. quem *priorem* et *seniorem* ac *πρεσβύτερον* et *μειζονα* dictum reperio, quoties de ipso ac Iuliano iunctim fit mentio, quem iidem iuniorem vocant.] HADR. VALES. Frustra ambigit, frustra captat scripturam *prioris*, nec conveniens est explicatio. *Priores* sunt qui fuerant,

ut ex Cicerone iam notarunt *priore aestate, prioribus comitiis*, transactis, quae fuerant. *GRONOV. Priores demortuos.* W.

Paullo petulantius stare] proterve, impudenter, ut qui suspicionibus esset obnoxius. W.

5. *Ex adverso Imperatoris*] loco honoratori. W.

Cum certamen opinatum emitteretur.] Opinatum quid sit, ignoro, nisi forte sit de quo magnam opinionem haberent; expectatum. Sed hoc durum. Malim *inopinatum.* W. Haud dubie *opinatum* est ὑπόθετον, δεδομένας μόνον. Cf. Salmaf. ad Scriptt. Hist. Aug. T. 1. p. 336. et T. II. p. 265. ed. Hack. *Certamen* autem pro *concertatoribus* dictum puto, uti mox voce *negotia* significantur *negotiantes.* EBF.

Diffractis caucellis lorica. In vanum excussit, in arenam proidentibus. cf. supra c. 2. init. Adiectivum neutrum pro substantivo positum, ut saepe. Vid. Burmann. ad Propert. Eleg. III, 23, 18. *Interna compage disrupta* haud dubie de trabe maiori elusus. W.

4. *Faustinam.*] Multas ei laudes tribuit etiam Zosimus III, 1. Sed ab Aurelio Victore in Epit. c. 42. per importuna ministeria vexasse famam viri perhibetur. W.

Amissa iampridem Eusebia.] Haec cum virum haberet tum natura, tum etiam morbis languidiorem et. legniorem in venere, uteri doloribus correpta, quos Graeci *μητρομανίαν* vocant, paullatim contabuit, ut narrant Zonaras ac Cedrenus. Sed D. Chrysostomus Homilia 15. in Philippenses pessis quibusdam medicatis, quos ei mulier quaedam ad conceptus iuvandos dederat, interiisse testatur: καὶ τὴν γυναῖκα εἶδεν ὑπὸ πνεσῶν διαφθαγεῖσαν. ὥς γὰρ οὐκ ἔτατε, γυνὴ τις ἀθλία (ἀθλία γὰρ καὶ τὰ λαίπυρος, ἢ τὸ τοῦ θεοῦ δῶρον ἡλπιζεν δι' οἰκίας πορεύεσθαι σοφίας) πνεσῶν δούσα διέφθειρε τὴν βασιλίδεα, καὶ συνδιέφθαρε καὶ αὐτή. Quinetiam uxorem suam vidit pessis necatam. Nam cum parere non posset, mulier quaedam infelix (infelicem enim et miseram appello, quae Dei maximi munus industria sua praestitutam se speravit) datis pessis et illi et sibi simul mortem attulit. Duxerat autem Eusebiam Constantius profligata Magnentii tyrannide; ut docet Iulianus in Orat. 3. ad Eusebiam p. 109. Aurelia Eusebia dicitur in Nummis teste Goltzio. VALES. Cf. Pagi ad a. 336. num. 8. W.

Retulimus.] L. xv. c. 2. et 8. W.

5. *Novitatis* recens proclamati Iuliani Augusti metu digressi xx, 8. *Anatolio* XIX, 11. et Wernsdorf ad Illmerium p. 297. *Suscepit insignia magistratus* Consulatum gessit, hoc ipso anno 361. W.

6. *Externorum bellorum* cum Persis atque civilium cum Iuliano. *Professio.* Siuewechius ad Vegetium p. 32. legi suadet *possessio*, quoniam in conscribendis tirionibus possessionum habita ratio sit; sed nil opus. Ut hic *ordo* et *professio*, sic *professio* et *dignitas* iunguntur XIV, 7. W.

Vestem armaque exhibens.] Non annonam tantum et arma milites de publico capiebant, sed vestes quoque. Ut sane mirer fuisse, qui id sub hisce nostris Imperatoribus et Vegetii aevo in usu fuisse negent, cum tamen existent Valentiniani, Valentis, Gra-

tiani, aliorumque Imp. Leges in Cod. Theod. et Iustin. Tit. de militari veste, quae satis superque id adierunt, ne quis scrupulus subesse possit Veget. lib. II. c. 19. *Incongruum videbatur Imperatoris militem, qui veste et annona publica pascetur, militatibus vacare privatis.* LINDENBR.

Vestem armaque exhibens.] Vestem de publico tunc milites accepisse, recte notavit Lindenbrogius, ex Vegetio et Codice Theodosii: quibus addi potest locus hic Iuliani ex Orat. 2. ad Constantium p. 92. Spanh. τὸ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς τῶν γεωργῶν φύλον ἀροῦντες ἢ φυτεύοντες τροφὴν ἀποίκασι τοῖς φύλαξι καὶ ἐπικούροις σφῶν μισθὸν καὶ ἐσθῆτα τὴν ἀναγκαίαν. et lex 23. Cod. Theod. de cursu publico. Sed et Reip. Rom. temporibus vestem interdum militibus ex aetario datam fuisse, docet Polybius in lib. 6. c. 39. extr. *et Cicero in Verrem de Praetura Siciliensi initio (11, 2). VALES.

7. *Contruso*] retrocedere coacto. *Nostra sentire ex partibus nostris stare.* W. Φρονεῖν τὰ ἡμέτερα. GRE.

8. *Emercabantur*] pallive, uti xxvi, 2. *Negotiis, mercatoribus terras eorum commeanibus.* W.

9. *Hermogene*] Praefecto Praet. Orientis, xix, 12. W.

Ad Praefecturam promovetur Helpidius.] Fuit hic Christiano cultui deditus: quare non mirandum, si eum Marcellinus noster acerbius perstrinxit. Cui uxor Aristaeonete fuit, mulier ob pietatem eximiam celebranda, quae SS. Antonium et Hilarionem magnopere coluit, ut docet Hieronymus in Hilarionis vita: *Aristaeonete*, inquit, *Helpidii qui postea Praefectus Praet. fuit, uxor, valde nobilis inter suos, sed inter Christianos nobilior, revertens cum marito et tribus liberis a Beaso Antonio, etc.* *Eandem matronam laudat Libanius in Epistola 44. libri 4. quae est ad Helpidium: ἔγνων τὴν ἀρίστην Ἀριστανέτην, καὶ γνοῦς ἡγάσθη τῆς γυναίκος ἰδὼν τὴν θυγατέρα, καὶ μακαρίους ἡγήσάμην ὡμῶς τε καὶ τὸν γήμαντα, etc. Exstat Epistola Libanii ad eundem Helpidium, quae est libri 5. Epistola 10. in qua ob iustitiam et fortitudinem eam magnopere laudat. *Eundem Helpidium proscripsit Libanius in Orat. adversus Polyclem. Eius mentio fit lege 4. et seq. Cod. Theod. de erog. mil. annonae, et in lege xi. de cursu publico, Tauro et Florentio Coss. VALES.

Helpidius.] Hoc nomen pallim in Latinis Auctoribus adspiratur, cum tamen Graeci spiritu leni pronuntiant. Sic etiam in veteri Inscriptione legitur: *pro salute sua. et. Helpidis. suae.* Olim Graeci in huiusmodi πνευματισμοῖς magnopere variarunt. Nam ut ad eadem voce non discedam, ἑλπίς alii spiritu leni, alii aspero pronuntiaverunt: ut patet ex eo quod ἀφελπισμένος ἀφελπισμένος multi dicebant, teste veteri Glossario. Plura exempla suppeditat Eustathius in lib. 1. Odyss. ubi Atticos adspiratione delectatos esse refert ex Aelio Dionysio. Sed observavi Latinos Graeca nomina fere adspirare solere, ut cum Herodotum et Herophilum et Herodicum scribunt, cum Erodotos et Erophile et Erodicus emendate scribi debeant. Erodotum quidem passim in Graecis Editionibus adspirari hodie videas: sed id mendum esse non dubito. VALES.

Helpidius.] Ad eum, observante Reinelio, lex 5. de erogatione militaris annonae data Constantinopoli prid. Id. Mart. Eu-

sebio et Hypatio Coss., lex 1. de patrociniis vicorum Constanti-
nopolit Constantio X. et Iuliano III. Coss. et lex 6. Cod. Theodof.
de erogatione militaris annuae Hierapoli Kal. Iun. Coss. iisdem.
Alius Elpidius Comes rei privatae. — Cf. Gibbon. T. v. p. 248.
not. W.

CAPUT VII.

1. [*An Parthos repelleret iam transituos.*] Parthos heic pro
Persis, quibus tum Parthi parebant, posuit Ammianus Marcellinus,
ut et in libr. xxv. c. 4. et alibi, ubi Persae et Parthi promiscue
ponuntur. Sic Priscus Rhetor Persarum et Parthorum nomina
promiscue sumit, uti in Excerptis legationum reperio. Menander
Protector eadem ratione *Persas* et *Medos* pro eisdem ponit.] VALES.

[*Tamquam venaticiam praedam caperet.*] Haec scripti codicis
est lectio. Sicque libr. xxix. *Ad observandam venaticiam praedam
Spartanum canem retinere dispositus.* Libr. xxx. c. 1. §. 15. *Quasi
venaticiam praedam modo non porrectis brachiis expectabant.* Libr. xxxi. *Tamquam venaticias praedas si calcassent,
editiora confestim sine certamine ullo raptari.* Ita enim hic
quoque Mf. exempli. *Ut venaticus canis apud Rufin. Antiq. Iudaic.
lib. iv. c. 6. Si quis pro coltu canis aut venaticis aut custodia
gregum mercedem acceperit, etc.* LINDENBR.

[*Ad omnes casus principibus opportuna*] cuius possessio magni
erat momenti eam imprimis ob causam, quod, qui eius dominus
esset, prohibitis frumentorum evectioibus Italiam Romanasque
provincias occidentales graviter affligere poterat. W.

4. *Cretione Comite.*] Cuius iterum meminit in libr. 26. c. 7.
Exstat etiam lex 4. Cod. Theod. de re militari ad Cretionem Comitem
V. Cl. Intellige autem Africae Comitem, qui Comes militaris
rei per Africam constitutus dicitur in lege 3. Cod. Theod. de
erog. mil. annonae. VALES.

[*Aquitaniae et Galliae.*] Sic placuit Castello, cum Editio
Rom. praeferreret, *Aquitaniae et Italiae*, quemadmodum codex
Regius et Florentinus [et Colbertinus.] Ego vero *Italiae* legere
malim, quod et propius abest a veterum exemplarium scriptura,
et sequentibus verbis plane confirmatur. VALES.

[*Aquitaniae et Italiae obiecta litera tuebatur.*] Heic plane
erravit Marcellinus. Nam constat Africam Italiae et provinciae
Narbonensis litoribus obtendi; Aquitaniae nusquam obtendi. Africa
Italiae, Galliae Narbonensi, hoc est Provinciae et Septimaniae
vel Gothiae, ac parti Hispaniae contrariis litoribus opposita est;
at Aquitaniae minime est adversa, interiacente ora Hispaniae ad
Oceanum.] HADR. VALES. Quis credat sic in eis partibus erravisse
Ammianum, nisi unus ille, qui sic statuit? At si nihil aliud,
potuit is ipse ex libro xiv. cap. 10. discere, notam fuisse Aquitaniae
auctori: potuit ex fine capitis xiv. colligere, quam in Ammiano
confusae sint literae q et c, et id nunc quoque factum
statuere, iustius certe, quam sic vituperare doctissimum scriptorem.
Scriptisse enim videtur *Acclantia*, vel, ut alii, *Acitania*,
de qua vide Orteliana. In editione Romana est *Equitaniae*. GRON.

Aquitaniae.] Gronovius suo more grunniens, Valesio in ordinem coacto, *Accitaniam* [i. *Actitaniam* reponi suadet, et pro- vocat ad Ortelium: quem quum consulere non possem, adii Cel- larium, qui T. 1. p. 154. coloniam quidem *Iuliam Gemellam Accitanam* habet in Hispania Baetica. Nec aliena fortasse huic loco nostro videatur, cum *Mauritaniae* Baeticae oppositae paullo ante mentio iniecta sit. At enim vero, cur tam exiguam urbem *Italicae* comitem dare Ammianus voluerit, non video, magisque propensus sum in eam sententiam, ut loco *Aquitaniae* scriben- dum arbitrer *Hispaniae*, vel, si mavis, *Sicaniae* (Siciliae) quo lequentia ducere videntur. W.

Capeffanam] urbem Mesopotamiae. Capersane dicitur XVIII. §. W.

CAPUT VIII.

1. *Sallustium Praefectum Praetorio promotum.* Quo mu- nere antea functus sit, non invenio, amicitium tamen Iuliano fuisse, patet ex ipsius Iuliani Orat. VIII. p. 240. ff. Quid disse- rat ab altero Sallustio Praefecto Praet. Orientis. v. Ind. 1. Ger- maniano Iusso. vicem tueri ad tempus *Nebridii* c. 5. Gumoa- rium v. XX. 9. W.

Veteranionem suum Principem.] [i. summum Principem. LINDENB.

Mamertino Largitiones curandas.] Id ipsemet testatur Ma- mertinus in Gratiarum actione c. 1. his verbis: Nam cum me ae- rarium publicum curare voluisti. Et alio loco c. 22. Mihi certe tertia unius anni ubertas est Consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia et dispensatio largiendi: secundum locum tenet in honorum meorum fructibus Praefectura: addi- tus his proventus meorum tertius, Consulatus. Dicebatur au- tem Claudius Mamertinus, ut ipse testis est in eadem elegantissi- ma Oratione. VALES. Ab hoc Mamertino distinguendus est al- ter, cuius orationes duas in Maximum et Maximianum ha- bemus. W.

2. *Martianas silvas.*] *Mentio huius silvae apud Herm. Con- tracti. anno CID. XXX. * et in veteri Tab. Itineraria in Descriptione Alamanniae, e cuius confinio ponuntur Iulio-magus, Petovio, Rauraci. *Hermannus Contractus anno 1030. In Alemannia cum Ernust dudum Dux eiusque complices parvis viribus contra Imperatorem agitantes, praedis circa silvam Martianam popu- lares infestarent; a Manegoldo Comite ex Augtensi militia ob- servati, et XVI. Kal. Septemb. conferto proelio victi sunt.* LIN- DENB. Nos silvam illam nigram dicimus. v. Gibbon. T. v. p. 257. Mannert. Germ. p. 512. W.

3. *Alexand. Magnus et deinde alii plures.*] Velut Leoni- das, de quo Polyaeu. lib. 1. pag. 74. LINDENB.

CAPUT IX.

1. *Contextis successibus XVIII. 1. fidens,* fortunae suae fidu- cia, quam hucusque perpetuam esset expertus. Porrectius ire

ulterius progredi, alibi protinus ire. Ernest. exponit: *pluribus agminibus*, nescio an rectius. W.

2. *Per alveum*] secundo alveo. *ferebatur cum 3000. comitibus*, Zosim. iii, 10. sed occulte, nihil Augusti splendoris prae se ferens *Oppida fortissecus* *ἐκείναι*, cf. xix. *transibat non intrabat*. W.

3. *Mille, ut aiunt, linguis*] v. Ovid. Metam. xii, 55. W.

Rerum misere exaggerat fidem] Scribendum puto, *rerum mire exagg. fidem*. VALES. Non necessariam esse correctionem iudicat Ernestius, quando *misere*, etiam Ciceroni, idem sit, quod *vehementer*. Mihi magis placet *mire*. W.

4. *Taurus Praefectus Praetorio*] per Italiam c. 6. *Mutatione celeri equorum cursus publici*. Eodem ictu impetu. *Florentium* *eadem Praefectum* Illyrici c. 6. *Secum abduxit* in orientem ad Constantium. Uterque erat hoc ipso anno Consul Romae, quod in ridiculum trahens Iulianus edictis publicis addi iubebat: *Tauro et Florentio Coll. fugitivis*. Zosimus iii, 10. W.

5. *Lucillianus Comes rei castrensis*, paullo post tamen *Magister equitum*. *Sirmum* Pannoniae urbium matrem et populosam et celebrem, uti est cap. sequente. W.

6. *Ut fax vel incensus malleolus*] Altius repetita comparatio. W.

Cum venisset Bononiam, a Sirmo militario nono disparatam et decimo] Bononiam hanc *Bonnunster* hodie vocari Simlerus putat. Vid. Itinerarium Antonini Imp. p. 243. ed. Wessel. LINDENBR.

Bononiam] quae urbs antea *Malatit*, vel *Milata* dicta, nomen recentius a Romanis accepisse videtur, hodie *Bamstadt*. Mannert Germ. p. 753. W.

7. *Concepto negotio*] cum facile, quid rei esset, suspicatur. W.

Adorandae purpurae] quod in magno honore habitum, vide ad xv, 5. *Alienis partibus se commissisti* alienos fines ingressus es. W.

C A P V T X.

1. *Cum lumine multo facibus et floribus* quibus frontes cinxerant. W.

2. *Percursus aggeribus publicis*] via militari, sollemni, xx, 4. W. *Succos*] Infra xxvii, 4, 5. *Succorum angustias*, et xxi, 13, 6. *clausura et confinia* appellat. Meminit et alibi frequenter Marcellinus: apud alios vero Scriptores nullam Succorum mentionem adhuc reperi: nisi quod apud Socratem in lib. 2. Hist. Eccl. cap. 22. corruptum id nomen est: *ut et in Epistola 2. Concilii Aquileiensis, a Iac. Sirmundo edita.* Cum enim dixisset, Episcopos tum eos qui Serdicae, tum qui Philippopoli convenerant, peracto seorsum Concilio, rebusque prout utraque visum erat constitutis, in suas quemque Ecclesias recessisse; subdit, exinde Orientalem Ecclesiam ab Occidentali discissam; terminum autem

et confinium utriusque Ecclesiae fuisse Succorum angustias: καὶ ἢ ὅρος τῆς κοινῆς αὐτοῖς τὸ λεγόμενον τισούκισ, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν. Lege meo periculo οἱ σοῦκοι, nisi malis σοῦκισ. Quod confirmatur sequentibus Socratis verbis. Subdit enim, eum montem Illyrios a Thracibus distinguere: quod non potest alteri convenire quam Sucis. VALES. Cf. Gibbon. T. v. p. 262. not. 33. Ritter. ad Guthrium T. 5. Sect. 1. p. 60. W.

Exnunc conveniet] Ita Ml. et dictum *Exnunc*, ut Graecum illud ἀπὸ νῦν. Sic extunc apud Val. Max. lib. 1. cap. 5. *Extunc Aecanti ut Deo immolarunt*. LINDENBR.

3. *Quorum alter ab ipsis Histri marginibus.*] Aemus scilicet, ut docet Marcellinus in lib. 27. c. 4. §. 6. et Strabo. VALES.

Axii] fluminis Macedoniae, v. Cellarium T. 1. p. 1036. ff. W.

* *In angustias tum. coll. desinentes.*] Hinc explicandi sunt Ovidii versus in libro vi. Metam. v. 87.

*Threiciam Rhodopen habet angulus unus et Aemum,
Nunc gelidos moxq̄tes, mortalia corpora quondam.*

Revera enim quemdam quasi angulum eo loci faciunt Aemus ac Rhodope, et se mutuo osculari ut ita dicam videntur: idque (ut apparet) locum fabulae dedit. Apud Nicephorum in libri 9. capite 13. legitur σοῦσάκισ non multo melius quam apud Socratem, ex quo id Nicephorus exscripsit. Unus Philostorgius in libro iii. recte nominat Σούκισ *Ἀλπίς*: sed Nicephorus et heic quoque Σουσακίς praetulit. *) Haec angustias designavit Themistius in Oratione 13. ad Theodosium Aug. pagina 469. οὐκ ἀπίστησιν αἶμος, οὐ Θρακῶν ὄρη καὶ Ἰλλυριῶν δυσπόρευτα καὶ ὁμοιόρρη. VALES.

Serdicae] Haec urbs, post *Triaditza* appellata, hodie putatur esse *Sophia* in Bulgaria. Plura dabit Tzschuck. ad Eutrop. ix. 22. *Philippopolim* (Philiba). Cf. Wesseling. ad Anton. Itinerar. p. 136. W.

Hiantes obscurius] aditus aperientes, vix tamen conspicuos. W.

4. *velut incauta*] quasi insuperabilis, eoque negligentius custodita. W.

Sub hac altitudine agg. utrobique spat. phanities.] Id egregie describit Lucianus in Dialogo qui δραπέται inscribitur: (si tamen Luciani est, quod non credo.) T. viii. Bipont. p. 325. δύο μὲν ὄρη μέγιστα καὶ κάλλιστα ὄρων ἀπάντων. Αἶμος ἐστὶ τὸ μέζον· ἢ καταντικρὺ δὲ ῥοδόπη· πεδίον δὲ ὑποπεπταμένον πάμφθορον ἀπὸ τῶν προπόδων ἱκατέρων εὐθὺς ἀρξάμενον. Deinde Philippopolim urbem iis vicinam fuisse dicit: quod verissimum est. Erant enim Succorum angustiae Philippopolim inter et Serdicam: quod etiam aperte designatum est in Tabula itineraria Peutingerorum. VALES.

Iultas Alpes] xxxi. 16. addit: olim Venetas. W.

5. *Revertitur Naissum copiosum opidum.*] Naissum urbem intelligit, ut patet ex Zosimi narratione in lib. 3. c. 11. Sed Mar-

*) Verba Apud Nicephorum — praetulit ad praecedentem notam de Succis pertinere monuit Gronov. in Praef. p. xiv. W.

cellinus eam urbem semper Naesium appellat. Verum ceteri omnes tam Graeci quam Latini Naïsum seu Naïssum: opidum Daciae Mediterraneae, ut est in Itinerario Burdegalensi, Constantini Magni ortu nobilitatum. Sic enim scribit Stephanus Byzantius: Ναῖσος πόλις ὁρίων, (leg. *dacias*) πρὶς καὶ παρὰ τὸν Κωνσταντῖνον τοῦ βασιλέως. Idem tradit Constantinus Porphyrog. in lib. 2. περὶ θεμιτῶν: et Firmicus in lib. 1. Matheseos sub initium de Constantino Magno loquens. *Apud Naïsum*, inquit, *genitus, a primo aetatis gradu gubernacula imperii retinens, etc.* Sic enim in duobus Mss. codicibus legi, dudum viri docti monuerunt: cum vulgo excusum sit *apud Tarsum*. Denique in Excerptis de gellis Constantini idem distincte traditur his verbis: *Constantinus natus Helena matre vilissima in opido Naïso atque eductus; quod opidum postea magnifice ornavit.* Accedit, quod Cedrenus περὶ τῆς τῆς Δακίας πόλεως Constantinum natum esse memorat. VALES. *Naesus* dicitur xxvi, 5, 1. Cf. Wesseling. ad Itiner. p. 134. W.

Quo inde expedite cuncta disponderet.] Sic Gelenius emendavit, cum superiores Editiones scriptum haberent, *quo inde praepedit*: neque aliter codex Reg. [Colbertin.] et Florentinus. Unde coniecere est, scribendum potius esse in hunc modum, *quo impraepedit cuncta disponderet.* VALES.

6. *Victorem apud Sirmium visum Scriptorem historicum.*] Indubie is est Victor hic, cuius exstat historia Vitarum Augg. quique tenui atque indocto patre rure ortus, propter egregias virtutes ad amplissimos honores promotus fuit, quos ex veteri hac Inscriptione agnoscere licet, quam ipse beneficiorum memor. Imp. Theodosio curaverat poni. . . . . IANUM PRINCIPUM CLEMENTIAM. . . . . NCTITUDINEM MUNIFICENTIAM SUPERGRESSO. D. N. FL. THEODOSIO PIO VICTORI SEMPER AUGUSTO SEX. AVR. VICTOR. V. C. URBI PRAEF. IUDEX SACRARUM COGNITIONUM. D. N. M. Q. E. LINDENBR.

Sobrietatis gratia multilaudum.] Monstrum hoc nominis ex officina P. Castelli prodiit. Nam in Editione Rom. legebatur *sobrietatis gratie multilaudum*. Atque ita in codice Regio scriptum est ac Flor. nisi quod in Regio [et Colbert.] "*ac Tolos.*" *gratiae* legitur. Proinde commodius sic videtur legi posse, *sobrietatis gratia aemulandum.* VALES.

Multo post] anno demum 388. et 389. v. Corlini p. 287. W.

7. *Orationem acrem et invectivam*] quae tamen non exstat in Iuliani operibus. *Probra quaedam in eum explanantem et vitia.* Similiter Cicero Tusc. iv. 37. „cum multa vitia collegisset in eum Zopyrus," ubi locum Ammianum contulit Davisius. W.

Tertullo administrante adhuc cf. xix, 10. *Praefecturam Urbis* (Praefectorum quippe erat, absentibus Consulibus senatum convocare. *Nobilitatis* Senatus. cf. c. 12. et alibi. *speciosa fiducia* aperta et sentiendi et loquendi libertas, et *benignitas* benevolentia in Constantium. W.

Auctori tuo reverentiam rogamus.] Subaudi *praefes*. Iulianum enim Senatores hac acclamatione admonebant, ut parcius ageret ac modellius, et Imp. Constantio, a quo Caesaris dignitate auctus fuerat, honorem debitor exhiberet. Id enim significat ea vox, *Auctori tuo*. Sic in lib. 16. c. 7. *Apparitoremq; fidum*

auctori suo quoad vixerit fore, obligata cervice sua spondebat: (it. XIV, 1. W.) et Ausonius in Macrino p. 208. ed. Floridi:

*sumptum pro Principe ferrum
Vertit in auctorem caede Macrinus iners.*

Porro in his acclamationibus Senatus sollempne verbum erat, *Rogamus*. Sic apud Lampridium in Commodo c. 19. *Honores innocentium restitutos rogamus.* VALESIUS. Locum hunc tetigit H. Casaubonus ad Spartianum c. 10. ubi Traianus sic dicitur auctor Hadriani. GRON.

8. *Barbaros omnium primus*, etc.] Idem in eo reprehendit Aurellus Victor (de Caes. c. 41. §. 20.) his verbis: *Cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parum dignis ad publica adiutium concessisset.* Quippe Constantinus superato Maxentio multos etiam barbaros, qui sortem sibi operam in bello navaverant, praemii vice allegit in Curiam, quemadmodum testatur Nazarius in Panegyrico ad Constantinum. Et Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 7. loquens de barbarorum legatis qui munera ei obtulerant, ait Constantinum nobilissimos eorum Romanis honoribus ornavisse, *ἐτίμα δὲ καὶ ὁμαξίκοις ἀξιώμασι τοὺς ἐν αὐτοῖς διαφανεστέρους, ὥστ' ἤδη πλείους τῇν ἐνταῦθα στέγγειν διατρέβην, ἐπαυόλου τῆς εἰς τὰ οὐκ αἰσία λήθην πεποιήμενους.* VALES. Cf. Gibbon. T. IV. p. 106. not. 141. W.

Brevi postea A. 362. Mamertino cf. c. 8. W.

Mamertinum ad Consulatum evexit, nec vita, nec splendore.] Liberatio hac nota Mamertinum, eamque iubente Ml. Cod. auctoritate in collegam illius transcribam. Vero enim verius puto si legatur: *Mamertinum ad Consulatum evexit et Nevitam, nec splendore, nec usu, etc.* Cuius emendationis aperta indicia in Cod. Florent. sic enim ibi *Mamertinum in Consulatum inuxit nec vitam.* Ipse Ammian. inf. cap. 13. *Mamertinum Praefectum Praetorio per Illyricum designavit Consulem, et Nevitam.* Consulatumque horum nomina libri Fastorum agnoscunt. LINDENB.

[*Mamertino in Consulatu iunxit Nevitam.*] Ex superiori accusatione Constantini, *barbaros* ad Consulatus promoventis, et ex Marcelliniana reprehensione Iuliani, seu id ipsum facientis quod in Constantino damnabat, intelligitur Nevitam hunc quem Iulianus Consulem fecit, similiter *barbarum* fuisse. Fuit autem Nevitta natione Gothus: qualis fuit et *Fravitta* vel *Fravitta*, Φραβίτης Nicephoro dictus in libro XIII. qui anno XXXIX. post Nevitam cum Vincentio Consulatum in Orientis partibus gessit Arcadii principatu, et ab eo Imperatore propter bellum adversus Gainam popularem suum fortiter fideliterque gestum Consul creatus est.] VALES.

Splendore] nobilitate generis, usulcientia reip. administrandae W.

Inconsummatum et subagrestem.] Lib. XXXI. c. 14. *Inconsummatus et rudis.* LINDENB. *Inconsummatum*, omnis ingenii culturae expertem, et *subagrestem* moribus. Invidiae tamen aliquid dedisse Ammianus videtur. W.

C A P V T X I.

1. *Intimatur*] vox sequioris aetatis pro affertur. W.

2. *Opibus*] Post hanc vocem adiectivum vel participium desse videtur. W.

Hostiliter repente clausere.] Id ipsum intelligit Nazianzenus Gregorius in Invectiva priore in Iulianum, ubi ipsum quasi furorē quodam occaecatum in perniciem ante oculos positam properasse dicit. τεκμήριον δέ· καὶ γὰρ ἐπὶ προῖων καὶ ἀγνοοῦμενος ὡς ἐνόμειν, ὑπὸ τῇ τοῦ γεννασιότατου βασιλείας στρατιᾷ περιλαμβάνεται προὔποτεμνούσῃ καὶ τὴν Φυγὴν ὡς δῆλον γέγονεν· καὶ γὰρ ἤδη τὸ πρῶτος ἔχοντι τὸ κρατῆσαι ταύτης εὐ μικρὸν ἔργον ἐγένετο. Cuius rei argumentum illud est, quod cum ipse progredieretur occultis et latens, ut putabat, ab exercitu lectissimi Imperatoris circumventus est, qui ei etiam fugam intercluserat, ut postea apparuit. Nam cum Imperium sine controversia iam obtineret, eos superare vix potuit. VALES.

Erat tum etiam initium.] In Mil. Regio et Flor. [et Colbertino,] atque in Editione Rom. legitur, *erat tum etiam initium*. Primum Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam tamen veram esse non puto: sed facilius est quid falsum sit videre, quam divinare quid verum sit. Videtur tamen transpositio vocabulorum hunc locum corrupisse, quae sic fortasse restituenda est: *Iuvante indigena plebe tumultus initium, cui Constantii nomen erat tum etiam honor.* (Tamen cum apud Curtium in libro v. initia pro auspiciis et ducatu Principis sumantur, videtur servanda codicum Mil. et sequenda scriptura: *Cui Constantii nomen erat tum etiam initium*, id est auspicatum erat, favorabile ac venetabile erat.) VALES.

C A P V T XII.

2. *Iovinum Magistrum equitum c. 8. per Alpes Noricas* quarum fines tum temporis vide ap. Mannert Germ. p. 616. W.

Qui Comitatum sequebantur aut signa.] Huius loci duplex mihi occurrit explicatio. Prima, ut per eos qui Comitatum sequuntur, intelligantur scholae, de quibus supra affatum dixi. * Sic in lege 38. Codicis Theodof. de Decurionibus. Per eos autem qui sequuntur signa, legiones intelligantur et auxilia, quae sunt sub Magistris militum. Secunda explicandi via est, ut qui Comitatum sequuntur, milites sint omnes qui Magistro militum Praefentiali obsecundant: posteriores vero sint ii, qui sub ceteris Magistris per provincias sunt constituti. Sed prior explicatio magis arridet. VALES.

3. *Certius fore id obsidium.*] In Editione Rom. et codice Reg. [ac Colbertino] legitur *certius*. Unde proclive erat emendare: *lentius fore id obsidium quam verendum*. Nam et ipsa litterarum affinitas id confirmat, et sententia ipsa plane ita postulat. Valeat ergo coniectura illa Castelli. VALES.

4. *Ordine scutorum gemino.*] Duabus partibus obsessam esse significat Aquileiam: sic enim loqui solet, ut in principio libri xix. de obsidione Amidae: *Quinques ordine multiplicato scutorum cingitur civitas*. Etenim ab Oriente quidem tendebant Chionitae, ad Meridiem Vexae, Albani a Septemtrione, ad Occasum Segestani: Persae vero ipsi omnes murorum ambitus circumfidebant, ut ibidem testatur Marcellinus. Idem infra in hoc libro, *obsidione gemina Bezabden aggressurus*, * et in libro 24. cap.

IV. * Alii dicerent duplici acie, vel gemino agmine, ut Hegesippus in lib. 3. cap. 9. et lib. 5. cap. 14. et Scholiaſtes Thucydidis ad hæc ex lib. 1. ἐπολιόρκει τρεῖσι τεύχεσι τὴν πόλιν, notat, τούτοις τρεῖσι τάγμασι. IV caſtris Florus lib. 2. cap. 18. VALES.

5. *Ferramentorum*] instrumentorum ferreorum, terebrarum, vectium. W.

7. *Opportuna torrentis.*] Hunc locum ſic legendum ac diſtinguendum eſſe exiſtimavi: *Mentibusque fundatis, et compositis per opportuna torrentis, etc.* Quæ emendatio confirmatur ex ſimili quodam loco in lib. 18. ad finem: *Tormenta, qua non erat voraginoſum, locis opportunis aptantes.* Et in lib. xx. *Allis tormenta componentibus.* Denique in lib. ult. *Tormenta per locos aptata ſunt habiles.* VALES.

8. *Civitatem Natifone amni præterlabente.*] Nihil hic mutandum: nam quod in Mf. habetur *Tefioni amni*, id non eſt nunci. Strabo lib. v. Ἀκυλῆτα — — κτίσμα μὲν ἐστὶ Ῥωμαίων ἐπιτεταχισθὲν τοῖς ὑπερκτιμένοις βαρβάροις. ἀναπλεῖται δὲ ὁλάσσι κατὰ τὸν Νάτιſωνα ποταμὸν ἐπὶ πλείστοις ἐξήκοντα ſταδίοις. * In Chronico Reicherſp. corrupte legitur, *Nauſa fluvius*, pro *Natiſo fl.* p. 57. Iordanes in Gothicis p. 123. *Natiſſa amnis.* LINDENB.

[*Natifone amni præterlabente.*] In vet. codicibus Mſſ. pro *Natifone* ſcriptum eſſe *Tefioni* notavit P. Pithoeus, vir doctiſſimus, ad oram Ammiani ſui. Ego in codice Colbertino legi etiam *Tefioni: Civitatem Tefioni amni præterlabente.* Plinius tamen non *Tefionem* ſed *Natiſonem* cum præcis vocat hunc fluvium, quem cum Turro præfluere *Aquileiam* Coloniam XII. m. paſſ. a mari ſitam ſcribit. *Natiſſam amnem* nuncupat Iordanes de rebus Geticis, ab ortu muros Aquileiæ lambentem.] VALES.

Cum veteribus admirandum] non ſecus, ac præcorum callida inventa. W.

9. *Prohibitores*] obſeſſos, (paullo ante munitores i. e. oppugnatores, cf. XVI, 8.) W.

ſubter] ex inferioribus turrium cavitatibus. W.

[*Utrinqueſecus.*] Utrinqueſecus uno verbo legendum et ſcribendum eſt, ut dicitur intrinſecus, extrinſecus, forinſecus, in libro XXI. altrinſecus in libro XXII. et XXVIII.] VALES.

Aediſceli] murorum. *Penetralia*, interiora urbis. W.

11. *Navalium ſociorum.*] Milites intelligit, qui turribus ſupra naves impolitis inſiſtebant. At non ſic veteres Latini. Hi enim navales ſocios dicebant, quos nunc remiges vocamus; ut patet ex Livii Hiſtoria 29, 35. Quo ſenſu Florus in lib. 4. cap. 8. de Sex. Pompeio dicit: *O quam diverſus a patre! Ille Cilicæ exſtinxerat: hic ſecum piratas navales agitabat.* VALES.

12. *Munitorum enim maerores.*] Munitores vocat oppugnatores. Qua voce utitur Livius in lib. 5. de Camillo Veios oblidente: *In partes ſex munitorum numerum diviſit:* ubi pro cuniculariis ſumuntur. VALES.

13. *Ferratas portarum obices.*] Sic loquitur Tacitus in lib. 3. Hiſt. de Cremona, et in lib. 13. Annalium: *Nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubverſi.* Olim enim urbium portæ ferro tegebantur, ne ſubjecto igne ab hoſtibus exurerentur; ut docet Vegetius in capite 4. lib. 4. et Zoſimus in lib. 2. c. 50. de

Maguentio loquens Mursam oppugnante. Procopius in lib. 5. Goth. τὰς τε πύλας τεκτονάμενος καὶ σιδήρῳ περιβαλὼν, etc. Denique Appianus in lib. 4. civilis belli de Xantho Lyciae opido. Omitto Aeneam in Poliorcet. cap. 18. et Claudianum in bello Getico, qui sic canit v. 215.

Ferrataeque Getis ulro se pandere portae.

χαλκώδετα ἔμβολα vocat Euripides in Phœnissis v. 115. quae sic explicat Scholiae: Ἄλλοι ἔμβολά φασι τὰς καθίστους, τὰ νῦν παλαιότερα πτερά. Deinde eorum fabricam sic describit. θύραν κατασκευάσαντες ἴσθιν κατὰ γὰρ μήκος καὶ πλάτος τῆς θύρας τοῦ τέλους, ἔκθεον αὐτῆς χαλκωπέταλα κἀκὴλοῦσιν, ὥς ὀλοχαλοὶ τὴν θύραν νομίζουσιν. ταύτην ἐπανέστης θύρας ἰστῶσιν οὐχ ἰδρύσιν, ἀλλ' ὥσπερ χρημαμένον. τῶν δὲ πυλῶν κλειόμενον καθίστην ἀναθεῖν, etc. Manifeste cataractam intelligit, de qua loquitur Vegetius in loco cit. Quam etiam in hoc Ammiani loco intelligi nihil tetat. VALES.

Repentinis eorum adfultibus, qui erumpebant clanculo per posticas, etc.] Harum posticarum mentio iterum libb. xviii, 6. xix, 6. xxiv, 1. Sed murorum antiquorum adeo perrara monumenta restant, ut qua ratione posticae in iis factae atque aedificatae fuerint, haud ita in facili sit dicere. Operis tamen praeci putantur, qui Augustae Emeritae videntur. In quibus licet posticarum indicia nulla, quadratas tamen turres aequis intervallis procurrentes, tale aliquid denotare verosimile est, quale hic Ammianus scribit: ac velut promuralia sunt, ex quibus erumpentibus recursus ad moenia tutior munitioribus per arcuatilem hanc viam esset, oppugnationumque vis, et arietis insultus arceri facilius posset. Atque ut specimen elegantissimae structurae etiam in aliisbris exstet, picturam eius hic opponam, uti eam a Nobilissimo doctissimoque viro Abr. Bibrano Nisef. accepi, qui opus ipsum vidit et descripsit. LINDENB. Cf. Salmas. ad Script. Hist. Aug. T. II. p. 676. W.

14. *Peritia bellorumque artibus.]* Ita correxit P. Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *turcittia bellorumque, etc.* ut in Ml. Flor. scriptum esse monuit Lindenbrogius. [In codice Colbertino *turcittia.*] Ego vero cum in exemplari Regio reperissem *turiciaca*, emendare malui, *duritia bellorumque artibus antistarent.* Sic enim locutus est Marcellinus in lib. *Rex suorum duritiae fiducia transiurus.* Atque ita plane in Ml. Tolosano exaratum postea reperi. VALES.

15. *Concorporalibus suis.]* Perplacet haec lectio prae illa, quae in vulgatis est, *contubernallibus suis.* Sic iterum lib. xxviii. c. 5. *Ne uno quidem caedibus concorporalium superesse permisso.* Et *concorporari* lib. xv. c. 11. *Gallico mari concorporatur.* Lib. xxii. c. 8. *Immobiles turbine circumfracto fletere concorporati.* Sic *incorporare.* Solinus cap. xxv. *accorporare,* Ammianus lib. xvi. Solinus cap. xl. *Corporatio,* Tertull. de Carne Christi. LINDENB.

16. **His relatione communi consortiumque cognitis.]* Ita prius correxit Gelenius, cum prius legeretur: *His relatione immunit consortiumque cognitis:* idque ex emendatione Petri Castelli. Nam in Editione Romana legebatur: *His relatione imunitis, etc.* Ego vero cum in Mss. codicibus scriptum esse vidissem: *His relatione immunitis, etc.* veram huius loci scripturam feliciter depre-

hendi. Sic igitur scribendum est: *His relatione Immonis confor-
tumque cognitis.* Immonem enim Comitem cum aliis quibusdam
Ducibus ad oppugnationem Aquileiae miserat Iulianus, ut Marce-
linus paullo supra retulit. VALES.

16. *Agilonem Magistrum equitum* (in Ursicini locum xx, 2.)
misit. W.

18. *Non sine convitiis reputabatur ut fallax.*] Mf. *compenta-
batur.* forte scripsit Ammian. *confutabatur ut f.* LINDENB.

Susceptus ad pugnaculum.] Plautus. in Milite: *Deturbabo
iam ego illum de pugnaculis.* LINDENB.

20. *Curtiales*] Senatores, v. Ind. II. h. v. ipsius Aquileiae.
Poenali ferro consumti securi perculli. Nescio, quem Codicem
secutus Adr. Iunius in Animadversis Lib. III. c. 12. (nam Linden-
brogius et Valerius plane nihil monuerunt) addat nonnulla: *Ro-
mulus et Sabellus currus axi vincti, fuere dissipati, ut prout
in studia senis: alii rotarum poena consumti sunt.* W.

21. *Adfultu*] seditione. W.

22. *Sollicitudinum mole.*] Legendum videtur: *Congrua in-
stantium sollicitudinum molli ipse quoque agitando, efficaciter Illy-
ricum contrahebat exercitum.* VALES.

23. *In tempore afflagranti.*] Regius codex scriptum habet
afflaganti, et eadem manu superscriptum *afflagranti*; [Colber-
tius *afflagranti*] "Tolosanus *flagitanti*." VALES.

In tempore afflaganti] i. e. turbulento ob imminens bellum.
Ernesti. *Municipalium Ordinum*, (Oppidorum Ordines xxvii, 7.)
*ad quorum favorem propensior, iniuste plures muneribus publi-
cis adnectebat.* Hoc ita intelligendum: Quamquam Ordinibus
municipalibus savebat, plures tamen ad suscipienda munera publi-
ca iniuste cogebat, cf. loca gemina xxii, 9. bis. xxv, 4. et omni-
no Ind. II. v. Curiales. W.

24. *Symmachum et Max. legatos ad Constantium.*] Hic est
Symmachus, qui postea Praefectus Urbi fuit, Valentiniano et Va-
lente Coss. ut scribit Marcellinus in lib. 26. de cuius ad Con-
stantium legatione loquitur Libanius in Epist. ad Symmachum
eius filium: ubi ait Symmachum quidem cum tribus aliis Se-
natoribus venisse Antiochiam, in qua tum Constantius moraba-
tur. Sed Symmachum totius civitatis oculos in se unum con-
vertisse, tum ob caeteras virtutes, tum ob eloquentiam. *ὁπws ἡμῶν
ἡ καὶ θρασυαὶ τὸν ἀρίστον Σύμμαχον ὅς τεταρτος μὲν ἦκε, μόνος
δὲ εἰς αὐτὸν ἐπέστρεψε τὴν πόλιν ἀγορῶν ἀμείνων δεικνύμενος,* etc.
Eiusdem legationis meminit vetus inscriptio. LUCIO. Aurelio.
Aviano. Symmacho. V. C. Praefecto. Urbi. Proconsuli. pro.
Praefectis. Praetorio. in. urbe. Roma. finitimisque. provinciis.
multis. legationibus. pro. amplissimi. Ordinis. desideris. apud
Divos. Principes. functo. VALES.

Ibi Naelli. Symmachum patrem Symmachi, cuius adhuc de-
cem epistolarum libri supersunt, quique plurimum Deorum cultum
in imperio Romano tueri tantopere allaborabat. Filius infra oc-
currit xxvii, 3. Praefectus Urbi. W.

A Nobilitate legatos ad Constantium missos.] Sic lib. xxviii.
ad Valentinianum Imp. *Nobilitatis decreto legati mittuntur*, id
est, Senatorii ordinis decreto. Ut lib. xvi. et xxviii. *Nobilitatis*

curia, et Nobilitatis, dein plebis digeremus errata. De hisce legationibus exstat in Cod. Iulian. lib. x. Titulus LXIII. LIX-DENNA.

In locum Tertulli Maximum Urbi praefecti.] Anicium Maximum hunc vocat Onufrius in Fastis absque auctore ut solet: idem Tertullum eius praedecessorem Anicium Tertullum appellat. Sed si coniecturae locus est, Iunium Tertullum vocare mallet; ut sit is Iunius Tertullus, qui pro Titiano Praef. Urbi cognovisse dicitur in veteribus Fastis Cuspiniani, Atindyno et Proculo Coll. Quod vero ad Maximum spectat, eum Clytholiam Maximum diserte nominat Semmachus in lib. x. Epistola 47. et Tertullo Praef. Urbis, memorabili viro, succellisse dicit. VALES.

Rufinus Fulcatus] de quo v. Ind. i. W.

25. Mamertinum et Nevittam, cf. c. 10. W.

C A P V T XIII

1. *Nova negotia commovente] sc. Iuliano.* Sed saepe nomina propria omittit Ammianus, v. Vales. ad XVI, 12. init. W.

Obsidione gemina] geminata, denuo suscepta, cf. XXVII, 12. W.

2. *Moveret castra movere permitterent sacra, auspicia, vido paullo post auspiciis dirimentibus. W.*

3. *Equestrisque militiae ministros.]* Scribendum videtur: *Arbettonem et Agilonem pedestris equestrisque militiae Magistros.* Etenim Arbetio quidem erat Magister equitum; Agilo vero peditum. Et alioquin Ministros pro Magistris poni non inductus error est librariorum. Simili modo Suidas Magisterianos cum Ministerianis confudit, cum scribit: *Μαγιστριανός, καστρήσιος.* Atqui *μαγιστριανός* debuit dicere. VALES. Adscripsit Reinesius: „Ordo vocum postulat, ut τὸ ΜΑΓΙΣΤΡΙΑΝΟΣ scripserit Suidam dicamus. Magistrianum dici non posse Castrensem, nihil impedit, neque omnes Castrenses sunt Ministeriani. Magistriani sunt Agentes in rebus.“ W.

Referrent citius pedem.] Hoc perfugium est eorum, qui se numero inferiores esse sentiunt; Persae autem qui summam victoriae in multitudine sitam esse existimabant, cum ingentibus copiis in Mesopotamiam irrumpere consueverant. Itaque Romani cum eos fluvium transire adverterent; a stationibus agrariis in firmiora castra et opida se recipere solebant: idque consilium Constantii laudat Libanius in βασιλικῷ, assentans Constantio: sed in Orat. funebri, p. 309. valde illud idem reprehendit. VALES.

4. *Propugnaturus opida.]* Hanc scripturam primus Gelenius excogitavit: quam equidem nullo modo possum probare. Nam Marcellinus numquam diceret *propugnaturus opida*, sed potius *opidis*: sic enim semper eum loqui observavi, more Graecorum, qui *προπολεμεῖν τῇ πόλει* dicunt. Apuleius quoque et Macrobius similiter loquuntur, ne quis eam loquendi rationem parum Latinam existimet: et Priscianus in lib. 18. *Propugno tibi et te*, dici testatur. Accedit, quod inepta esset repetitio, si diceret, *propugnaturus opida quae tuebatur.* Quamobrem cum in Editione Rom. et codice Regio legatur, *pugnaturus opidaque*, sic legendum

gendum existimo: Curabat urgentia velut pugnaturus, optidque
 tuebatur excursu. καὶν. VALRS. [Et sic plane in codice Col-
 bertino ego scriptum inveni. Et ita quoque sua manu emendavi
 P. Pithoeus V. Cl. ad marginem Marcellini sui.] HADR. VALRS.

Præter optimates taciturnos et fidos] πιστοτάτους, de quo
 vide Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 174. W.

[Apud Persas Silentii colitur numen.] Ut Ammianus affirmat
 speculatores et transfugas Constantio A. repugnantia prodidisse,
 futurorum incertos, propterea quod apud Persas soli Optimates,
 taciturni et fidi, consiliorum Regionum sunt confecti, apud quos
 Silentii quoque colitur numen. Ita Q. Curtius in libro iv. c. 6.
 de Persis hæc scribit: Alexander, quam regionem Darius petisset,
 omni cura vestigans, tamen explorare non poterat: more
 quodam Persarum, arcana Regum intra celantium fides: non
 metus, non spes elicit vocem, qua prodantur loculta. Fæta di-
 sciplina Regum, silentium vitæ periculo sanxerat. Lingua ca-
 stigatur gravius quam ullum probum: nec magnam rem Magni
 sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit: quod homini
 facillimum voluerit esse natura. Ob hanc causam Alexander,
 omnium quæ apud hostem gererentur ignarus, urbem Gazam
 obsidebat. Menander Protector legem silentii apud Persas in
 convivii observari quoque solitam esse scribit et apud Theophy-
 lactum Simocattam in libro v. cap. v. Chosroes Persarum Rex
 Bryzaciæ, Barami Tyranni speculatorem, captum et in convivium
 introductum signo manus iubet occidi. οὐ γὰρ εὐχουμένοις τιμῆς
 τοῖς Πέρσαις διαλαλεῖν. Convivantibus enim Persis nescit lo-
 qui. Coenobitæ in Aegypto hunc morem tenent. Nemo com-
 edens loquitur: sicut ait Hieronymus in Epistola ad Eustochium
 de Virginitate servanda.] VALRS.

Apud quos Silentii quoque colitur numen.] Curtius lib. iv.
 c. 6. More quodam Persarum arcana Regum intra celantium
 fides: non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur loculta:
 vetus disciplina Regum silentium vitæ periculo sanxerat. Lin-
 gua gravius castigatur, quam ullum probum. LINDSEY. Cf.
 Briffonius de regno Persico p. 51. W.

6. Cursu celebri] Sic Valesio-Gronoviana, sine ulla lectionis
 varietate. Ernestius operarum vitio id factum existimans, repo-
 suit veleri, quod profecto est facilius et usitatus, nec aliter in-
 editt. Stephaniana et Lindenbrogii. Sed celebri in libris inven-
 tum retinuisse videtur Valesius. Celebrem sine dubio pro ce-
 leri usurparunt prisce Latini, quod probat celeberrimus gradus Accii
 apud Nonium ii. 261. Gesnero in Thes. laudatus, qui tamen et
 ibi celerrum præfert, cupidius, ni fallor, iusto, et Ammiani nostri
 loci immemor. Verbum celebrare Scaliger in Codd. Catulli (Ati
 v. 26.) sensu celeritatis invenit. v. Iortin. Misc. Obs. Vol. ii.
 T. 3. p. 328. et ipse Ernestius tandem in eam sententiam præ-
 clivior est, ut dicat pro assiduo esse positum, quod, ut durius
 paullo, ita minus fortasse Ammiano indignum sit. Nihil ergo
 mutavi. W.

7. Constantius moerore offusus] Debebat proprie esse, Con-
 stantio moeror offusus. Ernest. W.

Magnam diff. ad cap. consilium afferente delegit.] In Ms.
 Regio et Editione Rom. scriptum est: Magnam et difficultatem
 COMM. IN AMMIAN. I. D d

ad capeffendum confilium adferrent ei delegit. Unde nulla propemodum mutatione emendavi: *Re tamen magnam et diff. ad cap. conf. afferente id elegit.* Quam emendationem nemio erit, ut fpero, qui non illi Gelenianae anteponet. HENR. VALES. [Certe ita omnino fcriptum repñi in codice Colbertino, nifi quod et fcriptum eft pro ei.] HADR. VALES.

[*Vehiculis publicis impofitum.*] v. Ind. II. v. Clavularis curfus. W.

8. *Revocatis omnibus praeter eos.*] Duae ultimae voces abfunt ab exemplari Regio, quae tamen retinendae mihi quidem videntur. [Certe funt in codice Colbert.] Etfi enim Conftantius ad bellum civile iam profecturus, optimos milites a Mefopotamia abftexit, non omnes tamen limitis eius copias abduxit. Neque enim id ei obicere oblitus effet Libanius, qui haec tantum dicit in Panegyrico ad Iulianum Confulem (Reisk, I. p. 392.) *γυμνάσας δὲ τῆς τῶν οὐκ ἐκ τῶν ἀμφοτέρων τῆν ἰσὺν ἵκαστο, τῇ Φαυλοτάτῃ τῆς στρατιᾶς παραδοὺς τὰς πόλεις, οἱ Φυλάκων ἔχοντες σχῆμα, τῶν Φυλακόντων ἰδίοντο* καὶ μετὰ τῶν Φρουρουμένων οἱ Φρουροῦντες ἱππῆς, etc. Cum autem Orientem lectiffimorum militum robore nudaffet, itek arripuit; umbratili et ignavo militi commiffis arbitris. Qui cum fpeciem praefidii ac custodiae haberent, ipfi praefidio indigebant: et praefidarii ipfi non minus quam illi quibus praefidio erant tremebant. VALES.

9. *Ad serenitatis fpeciem fiduciae.*] Deeffe videtur particula copulativa hoc modo: *Ad fer. fpeciem et fiduciae.* VALES.

10. *Humanitatem*] nimiam benignitatem. *Negotiis communibus rei publicae.* W.

11. *Gallum patruelem*] nam eundem avum, Conftantium Chlorum habuerit; praeteres vero affinem, Conftantina nempe, Galli uxor, foror fuit Conftantii. *Potestate Caefaris fublimatum ad potestatem Caefaris evectum. Arbitrio punitus eft legum. Legum?* W.

12. *Angebatur nos una, fed fecura doloris praeteriti recordatio*] hoc uno dolore defunctus, alterum nimis fecute haud timendum exiftimavi. W.

13. *Levitum . . . femiermibus*] Invidiofe detrahit de Iuliani gloria: *Spe poftrema desperatione. Aequitate calcata* nonne aliquando et iniquitate? W.

Tamquam favillas effecturam.] Sic primus edidit Gelenius, cum anteriores Editiones haberent; *tamq. fav. fe facturam*: prout legitur in codice Regio et Editione Romana. Ex quo proclivius erat ita emendare ut edidi. [In codice Colbertino lego, *tamquam favillas fe facturamque detradere, etc.*] in Mf. Tofof. legitur, *tamquam favillas fuffocaturam, etc.* VALES. Haud latius apta fpiritibus metaphora. W.

Ut feelefte laetorum ultricem.] Placet codicis Regii fcriptura, ut *feeleftorum ultricem.* VALES.

14. *Favore numinis fummi praefente, cuius perenni fuffragio damnantur ingrati.*] Itaque Iulianus, qui auctori fuo reverentiam minime habuit, ingratitudinis vitio merito notatur. Zolimus lib.

III. Gregor. Nazianz. Orat. I. pag. 280. *Συνεὶς γὰρ οὐκ ἐν τῷ ἀδελφῷ σωτηρίαν ἀπιστοῦ καὶ παραδόξου, οὕτε τῷ θεῷ χάρις ἔσχε τῆς*

ἡμετέρας, οὐτε τῇ βασιλείᾳ, δι' οὐ σέσωκετο, ἀλλ' ὑμφοτίοις ὤψαν
κακός, τῇ μὲν ἀποστασίαν ὀδύων, τῇ δὲ ἐπανόστασιν. LINDENB.

Non laceffiti (?) sed aucti beneficiis plurimis] immo vero neglectum habiti et calumniis petiti. W.

15. Nec oculorum vestrorum vibratae lacis ardorem.] Eadem figura usus est Plinius in Grat. actione ad Traianum c. 17. Nec tibi optima defuerint, si quis Regum ventre in manus audent: nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarumque contextum toto campo totoque exercitu opposito perhorrescat. Et Pacatus in Panegyrico ad Theodosium. Sed et Severus in Oratione ad milites apud Herodianum in lib. 2. c. 10. eadem utitur clausula: οὐδ' ἂν τῆς βοῆς ἡμῶν ἀνάσχοιτο, μήτι γε τῆς μάχης. VALES.

16. Traxerat in sententiam.] Prima illa vox abest tum a Cōdice Regio, [et Colbertino,] tum ab Editione Rom. et a Geleusio primum addita est. [Scribo igitur Omnes post haec dicta in sententiam suam, hastasque vibrantes traxi, etc. Et sic in libro 24. cap. 13. Plebs omnis ad sententiam suam cunctis acceptis, etc. VALES.

Iter suum praecire] se ipsum praecedere. W.

Cum Lanceariis et Mattiariis.] Lancearii et Mattiarii in Notitia Imperii dicuntur sub dispositione Magistrum militum Praesentia: ubi tamen Mf. codex scriptum habet Lanciarii, et Mattiarii. Atque ita appellat etiam Zosimus in lib. 3. c. 22. in oppugnatione Maiozamalchae urbis: ἡσαν δὲ οὗτοι τοῖς λόχοις ματτιάριοι καὶ λαγκιάριοι καὶ βίκτορες. Neque aliter scriptum hic habet codex Regius, [et Colbert. ac Tolol. Lanciarii et Martiarii:] et Calliodorus in Hist. Trip. lib. 6. cap. 37. Ceterum dicti videntur Mattiarii a quodam teli genere, quod Mattium seu Mattiobarbulum vocabant: unde Mattiobarbulos quosdam milites esse dictos ait Vegetius in lib. 1. cap. 17. VALES. Lancearii et Mattiarii iuncti etiam xxxi, 15. v. Ind. 11. W.

Et cum Laetis itidem Gomoarum.] Frustra sunt qui hic emendandum aliquid putant. Nam Laetorum de quibus hic agitur, etiam in Constitutione Valentiniani, Valentis et Gratiani Impp. mentio est, L. 10. C. Theod. de Veteran. Si quis praepositus fuerit aut fabricae, aut classi, aut Laetis. Notitia Imp. In provincia Tarracon. Praefectus Laetorum Teutonicianorum, Praefectus Laetorum Gentilium Suevorum, Praefectus Laetorum Francorum, etc. LINDENB.

Cum Laetis.] In codice Regio et Editione Rom. scriptum est Letis, de quibus supra notavi. [HENA. VALES. De eisdem Letis vel Laetis, ac de Leticis terris, et pago Letico, lege quae observari in libris 1. et IV. Rerum Francicarum, et in Notitia Galliarum.] HADR. VALES. Vid. not. ad xvi, 11. W.

Ut contemptus in Gallia] v. c. 8. W.

C A P V T XIV.

1. Haerens et subsistens dubia et sistens gradum Fortunae, quam, praeter communem illam rerum humanarum moderatorem,

D d 2

suam cuique homini tribuere solebant, quaeque eadem est cum Genio paullo post hoc ipso capite memorato. Cf. xiv, 10. ad fin. xix, 5. W.

Pulchrum infantem] Genium nempe. W.
Excussam sibi proiectisse longius sphaeram, quam ipse dextera manu gestabat.] Antiquus admodum mos, et ad nostra haec tempora translatus, Imperatorum imagines ac statuas ita effigiare, ut pilam manu gestent. * Sic Varro de L. L. lib. 6. p. 68. ed. Scalig. 1581. *Pila terrae.* * Ammianus lib. xxv. c. 10. *Maximiani statua Caesaris locata in vestibulo regiae amisit repente sphaeram aeream, formatam in speciem poli, quam gestabat.* Idque cum in multis numinis prius, tum ipsius quoque Constantii videre licet, quem propterea hic apponam. (Aliquando etiam duo principes unam sphaeram tenentes cernuntur. Vid. Wernsdorf. poet. lat. minor. Vol. II. p. 319. sq. W.)

Origo moris a Persis esse videtur: id enim Themistii verba volunt, Orat. de Constantio Imp. pag. 20. *Τίτῳ οἱ ποιεῖ βασιλεῖς, οὐδὲ κἀνδύς, οὐδὲ μανδύη, οὐδὲ ἀκινάκης χρυσοῦς, καὶ μηλοφόροι, καὶ ἰσορροφοί, καὶ ψέλλια, οὐδὲ παρδοφόροι, καὶ δορυφόροι.* A Persis ad Graecos, quod ex eodem Themistio conici potest, Orat. 5. in Theodol. Imp. cum de Lycurgo Lacedaemone agit: ὅτι ἰσορροφούσων αὐτὸν αἰχμοφόροι, καὶ μηλοφόροι χρυσὴ ἱσταμένοι. Itaque hinc paullatim ad Romanos commigravit. Vid. Freher. * Sphaera Palatin. cap. 15. p. 106. Remum in eo subactas atque orbem hunc habitabilem indicat, et nationes in eo subactas atque Imperio parentes. * Unde et D. Caesari statuum Senatus Romanus dedicaverat Romae insistentem. Dio lib. 45. *Quam cum Persarum ritu manibus Imp. gestarent.* * Eaque vel pura esse solebat vel Fortunam superimpositam habens, interdum et cruce[m] quod et ipsum quoque nummi antiqui satis ostendunt. Procopius Caesariens. περὶ κτισμάτων lib. 1. Iustiniani Imp. statuum ita describit: *Φέρε, μὲν χεὶρὶ τῇ λαεῖ πόλιν (sic enim rectissime M. exempl. quod penes me est, non πόλιν, ut in Basil. et August. perperam editur) παραδελών ὁ πλάστης, ὅτι γῆ τε αὐτῇ καὶ θάλασσα δεδούλωται πάσα. ἔχει δὲ οὕτε ἔξωθεν, οὕτε δοράτιον, οὕτε ἄλλο τῶν ὀπλῶν οὐδὲν, ἀλλὰ σταυρὸς αὐτῇ ἐπὶ τοῦ πόλου πεποιηται, δι' οὗ δὴ μόνου τὴν τε βασιλείαν καὶ τὸ τοῦ πολέμου πεπρωται, καὶ κράτος.* De eadem statua G. Codinus in Descriptione CP. ἔσκησε τὴν αὐτοῦ στήλην ἑφίππον ἐπὶ κίονος, καὶ τῇ μὲν ἀριστερῇ χεὶρὶ Φέρε, ἡ σφαῖραν ἑμπειρηγότες αὐτῇ πᾶσι ἐγκρατὴς γιγνόντι. Σφαῖρα μὲν ἡ τὸν σταυρὸν πύσσας τῆς γῆς πᾶσι ἐγκρατὴς γιγνόντι. Quem locum Suidas γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος. Itaque amisso orbe, quem manu Imp. tenebat, rationabili praefragio Imperium quoque perditum ini putatum fuit, quod dextera temperabat. LINDENB.

Proiectisse longius sphaeram quam manu gestabat.] Idem tradit Iohannes Antiochenus, περὶ Ἀρχαιολογίας. VALER.

2. *Iunctioribus proximis] interioribus amicis, cf. xi, 5. Desolatus desertus ex aliquo tempore. Secretum aliquid, quod sibi explicare non possit, quodque interdum adfuisse sibi squalidius existimabat. Squalidius est obscurius, non ita aperte, et referendum non ad existimabat, sed ad adfuisse. Amat hoc verbum Am-*

mianus. vide xxv, 8. extr. inprimis xxv, 2, 3. qui locus nostro gemellus, nam et ibi de Genio sermo est. cf. et xx, 5. extr. ubi iidem Genius apparet Iuliano. W.

3. *In lucem editis hominibus cunctis — huiusmodi quaedam velut actus rectura numina sociari.*] Arrianus in Epict. lib. 1. cap. 14. ἐπίτροπον ἐκείτω παρίστανε τὸν ἐκείνου δαίμονα, καὶ παρίδωκε Φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκόσμητον καὶ ἀπαραλόγιστον. *Marcus Antonin. in Vita sua pag. 211.* Censorinus de die Natal. cap. 1. Tertull. de Anima cap. xxxix. Eusebius de Praep. Evang. lib. iv. cap. 8. LINDENBR.

Theologi, mythologi. Salva firmitate fatali, immutabili tamen destinato a Parcis fato, quo et ipse Iupiter tenetur. Velut actus rectura, quae mortales in agendo vel impellant vel cohibeant. Admodum tamen paucissimis visa, ut propius sibi praesaeque adesse ea non sentiant, nisi quos multiplices accipere virtutes qui hoc vel illo modo inter homines eminent. W.

4. *Menander Comicus, apud quem hi senarii duo leguntur.*] Laudant hunc Menandri locum *Origenes contra Cellum lib. viii. pag. 412.* Eusebius in lib. de Praep. Evang. Stobaeus in Ethicis lib. 1. cap. 9. Scholiast. Theocriti Eidyl. 2. Sed omnium optime Clem. Alex. Stromatum lib. v. Μένανδρος ὁ Κωμικὸς ἀγαθὸν ἐρμηνεύων τὸν θεὸν φησὶν. (p. 260. Clerici.)

Ἀπαντὶ δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐδὺς γινόμενῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου
Ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμων οὐ νομιστίον
Εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστόν. IDEM.

ΑΝΔΡΙ ΣΥΜΠΑΡΙΣΤΑΤΑΙ.] Apud Plutarchum in libro περὶ εὐθυμίας, ubi hic Menandri versus refertur, legitur, ἀνδρὶ συμπαρίσταται, rectius. VALES.

ΜΥΣΤΑΓΩΓΟΣ ΤΟΤ ΒΙΟΤ.] Praeclare Genium vocat Mystagogum. Ut enim Mystagogus olim hospites ducere ad ea quae videntia erant in civitatibus et singula eis ostendere solebat, teste Cicerone in Verrem de signis (4. 53.): ita etiam Genius homines per huius vitae spatia deducit, et quid agendum, quid fugiendum sit ostendit. Mystagogi tamen proprie dicebantur, qui Mystas, hoc est initiatos deducebant, ut ipsa nominis origo significat; unde Origenes in lib. 8. contra Cellum τελιστὰς et μυσταγωγὸς iungit. *Dio Chrysostomus in Oratione 45. (Reisk. II. p. 207.) ὁμοιᾶν καθάπερ οἱ μυσούμενοι μυσταγωγῶν ἰδεῖσθαι. Et divus Marcus in epistola ad Herodem Atticum, se, cum Athenas venerit, ad suscipienda mysteria Herode usurum esse Mystagogo promittit, ut refert Philostratus in Herode Attico.* IDEM.

5. *Ex sempiternis Homeri carminibus.*] Homerus Iliad. α. LINDENBR.

[*Adfuisse pugnantibus, vel iuvisse.*] Huc refero Tullii de felicitate verba pro lege Manilia c. 16. *Fuit enim profecto quibusdam summis viris quaedam ad amplitudinem et gloriam, et ad res magnas bene gerendas divinitus adiuncta fortuna.*] VALES.

Quorum adminiculis praecipuis Pythagoras enituisse dicitur et Socrates.] Achillem his adiungit Eustathius in Homer. Iliad. α. pag. 61. Οἱ παλαιοὶ φασὶ μοίους τοῦτους, τὸν Ὀμηρικόν Ἀχιλλεῖα,

καὶ τὸν Ἀθηναῖον Σωκράτην ἐν συντυχίαις τῷ οἴκῳ περὶ ἑαυτοῦ δαίμονι. Ἀχιλλεύς τε γὰρ ἐνταῦθα λαλεῖ καὶ ἀκούει τὰ μυθεύμενα, καὶ Σωκράτης δὲ ἔλεγεν, ὡς ἐπὶ μοι τὸ δαίμονιον. *De Socrate Miquet. Felix contra Gentes. Apul. de Deo Socratis.* LINDENBR.

Pythagoras] cui tamen non magis, quam aliis nonnullis ab Ammiano nominatis spiritum arcuore sensu familiarem attribuerunt. *Socrates* qui genium sibi praesto esse, non impellentem tamen, sed prohibentem tantum ipse sibi visus est. Sed de hoc trita omnia, et nostra aetate singularibus libellis tractata. W.

Numa Pompilius] Eius cum Aegeria Nympha congressus nocturnos intelligit. Livius lib. 1. Valer. Maximus lib. 2. cap. 2. Dionysius Halicarn. Plutarchus, et alii. LINDENBR.

Superior Scipio] Appianus de Bello Punic. c. 104. Καὶ δαιμόνιον αὐτῷ συλλαμβάνειν ἰδοῦσαν, ὃ καὶ τῷ πάπῳ Σκιπίωνι προσμαίειν ἰδοῦσι τὰ μέλλοντα. LINDENBR. Cf. idem Appianus de rebus Hispan. c. 19. 23. 26. de bello Punic. c. 6. W.

Hermesque ter Maximus] Cuius hodieque Dialogi leguntur, a Platónico quodam Philosopho conscripti, sub Mercurii illius Aegyptii nomine; ut recte Casaubonus observavit in Exercitationibus. Eum antiquiorem Apollonio Tyaneo videtur hic facere Marcellinus. VALES. Vid. Fabricii Bibl. Gr. Lib. 1. c. 7—12. Harlesianae edit. T. 1. p. 46—94. Est liber Ἐρμού τοῦ τριμεγίστου ὑπὸ βιβλὸς ἐπικαλουμένην κῆρη (Minerva) κόσμου sol. 32. librorum Hermetic. a Patricio editorum Ferrariae 1591. et ap. Stobaeum in Eclog. physl. p. 124. ed. Canter. 609. Ceterum librum hunc pseudepigraphum seculo post Christum natum secundo concinnatum existimant eruditi. Zoega p. 20. W.

Apollonius Tyaneus] famosus ille praestigiator seculi a C. n. primi, cuius vitam dedit Philostratus. W.

Plotinus ausus quaedam super hac re] Existat liber Plotini περὶ τοῦ εἰληχότος πῦτος δαίμονος: cuius et Porphyrius meminit in eius Vita. LINDENBR. Vixit Plotinus Sec. III. et LIV. libros reliquit, de quibus non superstes est, nisi is quem commemorat Lindenbrogius. W.

Quas tamquam gremiis suis susce] Cum in codice Regio [et Colbert.] et Editione Rom. legi vidissem *castam quam, etc.* levillima mutatione correxi, *eas tamquam, etc.* Quod sensus omnino flagitare videbatur. Parrasius in Orat. pro Milone legit: *Castas quoad licitum est tuerentur.* VALES.

Si senserint puras] Vid. Suid. in Δαίμων. LINDENBR.

C A P V T XV.

2. *Suburbanum distinctum tertio lapide*] ergo non pars ipsius Antiochiae extra pomœrium sita, sed vicus remotior. W.

Cadaver hominis] Simile est observante Reinesio, quod Valenti Imperatori contra Scythas bellum moventi apparuisse dicit Zosimus IV. 21. W.

Territus omnes] ut qui orientem versus profiscisceretur. W.

Mopsucrenas.] Ita Mf. quod rectum est. vulg. *Mopsuestiam*. Aur. Victor. Epit. c. 42. *Constantius magis magisque ardens dolore, atque ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenen febris acerrima, quam indignatio vigiliis augebat, interiit.* Sozom. lib. v. pag. 61. *ἐν Μόψου κρήναις*. Hieronym. Epistola ad Heliodor. *In Mopsi viculo.* Ptolem. lib. v. *ἡ ἐστὶν κρήνη* Karaonlar nomina recensens, etiam Μόψου κρήνη ponit. LINDENBR.

Mopsucrenas.] Miris modis corruptum eius stationis nomen est in veteribus itinerariis. In Itinerario enim Antonini p. 145. Wesseling. *Namfucrone* dicitur. In Burdegalensi p. 579. *Manfuerine* hoc modo: *Mutatio Pylas finis Cappadociae et Ciliciae. Manfio Manfuerine m. 12. Civitas Tarso m. 12. Mut. Pargaia m. 13. Civ. Adana m. 14. Civ. Manfista m. 18.* Ubi vides *Manfuerinem* pro *Mopsucrene*, et *Manfistam* pro *Mopsuestia* poni simili errore. Libanius in Orat. funebri κρήνας vocat; [Aurelii Victoris Epitome c. 42. *Mopsocrenen*, Codex Colbertinus *Mopsocrenas*, alii codices vett. *Mopsocrenas*, ut P. Pithoeus notavit.] VALES.

Mopsucrenas] (Μόψου κρήνας fontes) Ciliciae asperae urbem, diversam illam a Mopsuestia (Μόψου ἱερὴ, Mopsi domo, XIV. 8.). De utraque vide *Mannert Klein-Asien* T. II. p. 94. et 101. cf. Aurel. Victor Epit. c. 42. p. 580. Arntzen. et Eutropius x, 15. W.

Egredi] in itinere pergere — *invalente, invalescente* — *Corpus in modum foculi fervens, nimis quaelitum. Successorem statuisset Iulianum.* Haec tam lubita animi conversio, de qua ipse Ammianus hic et paullo infra hoc capite dubie loquitur, inventa ab aulae proceribus, ducibusque exercitus videtur, iis imprimis, qui Iuliano hucusque adversati fuissent. cf. xxix, 2. Secus tamen statuunt Ritter. ad Guthr. T. v. Sect. 1. p. 61. et Gibbon. T. v. p. 270. W.

3. *Anhelitu pulsatus letali]* quo spiritum aegerime trahebat. W.

III. *Nonarum Octobr.]* Aliter scribit Idatius in Fastis Tauro et Florentio: *His Coss. diem functus Constantius Aug. Mopsucrenas in fine Ciliciae et Phoeniciae provinciae 3. Non. Novemb.* Cum Idatio consentit Socrates Hist. Eccl. II, 47. Cedrenus, Chronicon Alexandr. alique, qui 3. Novembris mortuum esse Constantium narrant. VALES. Ipse Ammianus *senescenti autumnno* hanc mortem adsignat. Tillemont T. IV. P. 2. p. 1143. W.

Imperit vitaeque anno quadagesimo.] Hic locus non uno ac simplici mendo corruptus est. Primum itaque emendo, *imperit anno xxxviii.* quam quidem emendationem praeter Eutropium, et Socratem, ac Sozomenum ipse confirmat Marcellinus in lib. 14 c. 5. *Die quarto Cal. Octobres, qui imperit eius annum tricesimum terminabat.* Ab eo enim anno quo Constantius VI. et Constantius Gallus II. Coss. fuerant, ad Consulatum Tauri et Florentii octo sunt anni. Quod si ad exactum calculum res revocetur, annos dumtaxat 37. solidos Constantius tam Caesarianum, quam Augustum obtinuit Imperium. Caesar enim factus est anno Domini 324. 6. Idus Novemb. Obiit vero anno 361. 3. Nonas Novemb. Deinde emendo, *vitaque anno XLIV. et mensibus paucis.* Ita enim Victoris Epito-

mu, et Eutropius ac Socrates, alique ponunt. Igitur natus fuerit Constantius anno Domini 317. Gallicano et Basso Coss. ipsis Idibus Augustis, idque in Illyrico, ut docet Iulianus in Orat. 1. Diem quidem natalem didici ex lege x. Cod. Th. de Praetoribus, et ex Calendario veteri, quod edidit Hervartius. Vulgata certe scriptura prorsus ferri non potest. Scribit enim Nazarius in Panegyrico, quem Constantio dixit anno illius imperii xv. in quinquennialibus Crispi et Constantini: *Tantum Roma compos donorum, haurit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Caesaribus nobilissimis habet, eorumque fratribus, quorum tam nomina ipsa veneramus.* Fratres illi Caesarum erant Constantius et Constantius. Cum ergo Constantius iamtum natus fuerit Crispo II. et Constantino II. Coss. quo anno hic Panegyricus est dictus, sequitur Constantium plusquam 43. annos vixisse. VALES. Cf. Ritter. ad Guthr. T. v. Sect. 1. p. 60. W.

4. *Supremis conclamatis*] more gentilium. cf. xxx, 10. *Eusebio* praefecto Cubiculi — *noxarum conscientia*, multos enim homines infelices reddiderat, Gallicus Caesaris necem adiuverat xiv, 11. med. — *Cum novandis rebus imminens obfisteret Iulianus*, quem alius eligendi Imperatoris consilium ob Iuliani propinquitatem nimis periculosum videretur. — *Mittuntur Theolaiplus* etc. cf. xxii, 2. Reinesius adscripsit: *Theolaiplus* Det-lobus, Detlevus. W.

5. *Voluntatem postremam*] uti et nos dicere solemus Germani. Aliis et nomen supremum. v. Gothofredi Glossar. nom. Cod. Theodos. *arbitrium extremum* Sext. Rufus c. 13. vox suprema xxii, 2. stilus postremus xxv, 3. W.

6. **Uxorem autem praegnantem reliquit: unde edita postuma, etc.*] Ante Constantium obiisse eius uxorem scribit Zonaras p. 209. et tota vita sterilem fuisse. Γαμήτη δὲ ἦν αὐτῷ Εὐσεβία, ἣ ἐπὶ κάλλει γίγασκε περιβόητος. περὶ δὲ τὸν γαμήτην ἠτύχησε, μάλα κόν ὄντα, καὶ τὰ πρὸς ὀφροδίτην καθίστητον ἐκ νόσων τε καὶ ἐκ φύσεως. ὅθεν κατὰ βραχὺ φθίνουσα, τοῦ Κωνσταντίου προτίθημην, ὅπως διὰ βίον μεῖψασα. ὥς δὲ τινες λέγουσι, καὶ μητρομανίας νοσήματι περιέλασθαι ἐξέλασε. *Uxorem habuit Eusebiam, forma celebrem illam quidem, sed infelicem et miseram, ob maritum cum natura, tum morbis mollem, et ad venerem sequirem. Unde paulatim contabescens ante Constantium decessit, nullo umquam fetu edito. Ut autem quidam dicunt, ex utero doloribus conedens tandem defecit.* LINDENB. Non Eusebia h. l. intelligenda, sed Faustina. Cf. c. 6. et Hadr. Valesii Praef. p. lxx. W.

Eiusque nomine appellata.] Fl. Max. Constantia Augusta dicitur in veteribus nummis teste Goltzio. Nupsit autem Gratiano post Consulatum Gratiani III. et Equitii, cum annum aetatis 14. iam attigisset, ut docet Marcellinus in fine lib. 29. c. 6. Eadem haud multis post annis obiit, et Constantinopolim relata est, ut inter parentum reliquias humaretur Merobaude II. et Saturnino Coss. Sic enim scribit Idatius in Fastis, et Auctor Chronici Alexandrii: quamquam utrobique Constantini Aug. filia dicitur mendose. Post eius obitum Gratianus Laetam duxit Pissamenae filiam, quae marito superstes diu vixit, et Alarico Romam obsidente, magna annonae paenuria infamam plebem aluit, ut narrat Zosimus in lib. 5. c. 39. VALES.

Etus nomine appellata] Paulus Diac. 1, 12. Creusam vocat monente Reinolio. W.

Matrimonii iure.] Cod. Reg. habet matrimonio adiective. Amat talia Ammianus, v. c. xxii, 15. solstitio tempore. Cf. Valaf. ad xv, 10. W.

CAPUT XVI.

1. *Differentia vere servata]* sine partium studio, quo nomine etiam laudatur ab Heynio in Proluf. p. cxxviii. cf. omnino xiv, 5. — *Praecipua*, i. e. bona, virtutes. xvi, 7. W.

Imperatoriae auctoritatis cothurnum gravitatem. Parcus erga tribuendas, melius in tribuendis, sed et xxxi, 14. *erga deferendas potestates* nimium tardus. — *Administrationum augmenta*, salaria et alia emolumenta concessa. — *Cornua militarium*, ne altiora iusto spiritus lumerent. cf. xx, 1. de Lupicino. Horat. Od. iii, 21, 18. vinum cornua addit pauperi. *Militarium* legendum putabat Salmalius ad Scrr. Hist. Aug. T. ii. p. 598. cum in editionibus militaria haberetur. W.

2. *Erant enim, ut nos q. mem. Perfectissimi.]* Perfectissimatus dignitas minor erat Clarissimatu, ut Marcellinus Lactantiusque testantur. Eos Graeci διασημότατος vocant: sic enim in Glollis veteribus, Διασημότατος, Perfectissimus. In Epistola Constantini apud Eusebium lib. x. Hist. cap. 6. ἰδὼκα γράμματα πρὸς Οὕγον τὸν διασημότατον, Καθολικὸν τῆς ἀφρικῆς. Litteras dedit ad Ursinum utrum Perfectissimum, Rationalem Africae. Et in lib. 3. de vita Constantini, cap. 51. denique in lib. 4. cap. 1. Quibus in locis interpretandis semper labitur interpretes Latini. Hi Perfectissimi apud Vicariam Praefecturam conveniebantur, ut Clarissimi apud Praefectum Urbi, lege un. Cod. Th. de his qui veniam aet. impetr. Ceterum haec dignitas ante Constantini tempora instituta est, ut constet ex Oratione Eumenii pro Scholis. *Porro haec dignitas in prisca Inscriptionibus his fere notis designatur P. V. ut apud Gruterum folio 1098. et Gualtherum, et in Epistola 40. libri 10. Symmachi. VALES. Tituli honorum illa aetate hoc ordine se excipiebant: Illustres, Spectabiles, Clarissimi, Perfectissimi, Egregii. Plura vide in Ind. ii. v. Clarissimi. W.

Occurrebat] obviam ibat in provinciam venienti. — *ordinariae*, i. e. civiles. cf. xiv, 10. *Praefectos Praetorio*, secundos ab Imperatoribus et Caesaribus. v. Ind. ii. h. v. W.

3. *In conservandis tuendo, curando milite nimium cautus, providus; sic patriae cautus* xvii, 11. W.

Examinator meriti nonn. scrupulosus.] Editio Rom. *subscrupulosus*, Codex Valentin. scriptum habet *subscruposus* teste Loissello: et ita fere Mf. Florentinus; [codex Colbert. *superuposus*.] Ceterum de Constantio idem scribit Zonaras: ἐν ταῖς τῶν ἡγεμονικῶν καὶ ταῖς τῶν ἀξιωματικῶν διανομαῖς τοῦ προσήκοντος στοχαζόμενος. In Magistratibus dignitatibusque tribuendis decorum spectans. VALES.

Celsum aliquid acturus in regem] praenatium aliquid munus Palatinum administraturus. W.

4. *Doctrinarum diligens adfectator*] Constantinus M. filios omnino probe erudiendos magistris tradiderat peritissimis, (Eusebius vita Constantini. iv, 51. Iulian. Orat. i. p. 11—16.) e quorum disciplina si quid haesisset, iactare quavis data occasione solebat Constantius. — *Obtunsum*. Sic Codd. pro *obtusum*. W.

6. *Nec mare ministro saltem suspicione tenus possit redargui.*] Locus vitiosus: quem tamen ita Ammianum scripsisse puto: — *Impendio castus, ut nec amare ministros saltem s. etc.* Qui libros veteres tractarunt, veram hanc meam emendationem non negabunt: natus enim error fuit ex perverla scribendi ratione, quae auctorem hunc non semel corripit. LINDENBR.

Quod crimen etiam si non invenit malignitas, quamquam non temere solumque maledicendi studio principibus vitio vertitur, fingit (tamen haud recte omissum) in summarum licentia potestatum saepe tamen ideo tantum iisdem sine causa tribuitur, quod omnia sibi licere plerumque existimant. W.

7. *Iaculandi manu, sagittandi ex arcu. Maxime perite v.* Ruhnken. ad Vellei. ii, 16. p. 120. *Artum armaturae pedestris, armorum tractandorum, vel, quod Spanhemio placet ad Iulian. p. 108. et 113. Pyrrhichae.* — *Nec terfisse nates in publico cet. cf. supra xvi, 10.* W.

Nec pomorum quidquam, quoad vixerit, gustaverit.] Cedren. pag. 244. ὁπωσὺν κατόπισθε ἀφίστηναι. LINDENBR.

8. *Si affectatae dominationis ansam reperisset*] si quem res novas molientem folio se deicere velle suspicaretur. W.

Omnes genere se contingentes stirpitibus interemit.] Patruos scilicet duos, Constantium atque Dalmatium, quorum Constantius etiam socer ipsius erat: cognatos autem vi. Dalmatium et Hannibalianum Dalmatii filios, Gallum eiusque fratrem maiorem natu, filios Constantij: ceteri duo ignorantur: tot enim numerat Iulianos in Epistola ad Athenienses: et confirmat Athanasius in Epist. ad Solitarios: τί δ' ἂν θαυμαστόν, εἰ οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν αἶμος, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ἐφίστατο; τοὺς μὲν γὰρ αἰεὶ κατέσφαξε, καὶ τοὺς ἀνιψίους ἀνέλε, καὶ πένθεσθαι μὲν ἐκ τῆς θανάτου γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς τε πάσχοντας οὐκ ἠλίχθη. Ubi soceri nomine Constantium intelligit, cuius filiam, sororem Caesaris Galli, Constantius Aug. duxerat uxorem, teste Iuliano in Epist. cit. HENR. VALES. [Pro *stirpitibus* posui *turpiter ex codice Colbert.*] HADR. VALES. Cur omnes? et non cunctos. GRONOV.

9. *Qui rei maiestatis imminutae vel laesae deferrebantur, acerbitas.*] Eutrop. lib. x. c. 15. *Ad severitatem propensior, si suspicio Imperitii moveretur.* LINDENBR.

Acrius, quam civiliter, ratiùs: civilius. — *Spectatores, inquisitores.* — *Mortem longius conabatur extendi praegressis mortem diis cruciatibus.* W.

10. *Perduellitionum*] rebellium, qui in provinciis Augustos se proclamari vel curarent vel permetterent. *Aureoli* in Illyria, *Postumi* in Gallia, *Ingeni* in Pannonia et *Valentis Thessalonici* in Achaia. Tillemontius T. iii. P. 3. p. 959. concituit, legendum esse non Thessalonici, sed *Thessali*, idque referendum ad *Pisonem*, cuius nomen librariorum culpa exciderit, qui, quum Valentem audivisset Augusti nomen sibi arrogasse, in Thessaliam se recepit, Augu-

sum: et se ipsum nominare coepit, assumpto Thessalici nomine, quod in numo quodam eius expressum legitur. Haec Tillemonius. W.

Mortem factura crimina al. lenius vindicabat.] Idem de Gallieno testatur Zonaras his verbis: οὐτε μὴ τοὺς ἐναντιωσάσας αὐτῷ ἢ προσεδίστας τοῖς τυραννίσασιν τιμωροῦσατο. Nec tamen eos qui adversus se insurrexerant, aut se tyrannus adiunxerant, supplicio affecti. VALES.

11. *Tumque in eiusmodi titulis.*] Huius loci emendatio co-
dici debetur Fauchetii, in quo scriptum est: *Insumque in eiusmodi.* VALES.

Marci illius dissimilis Principis verecundi: qui cum ad Imperiale culmen in Syria Cassius.] * Longo aliter Severus Imper. fecit, Clod. Albino occiso. Vide Hist. Augustam. * Capitolinus in M. Anton. Philos. Dio apud Xiphilin. lxxi, 24 — 28. ubi de Faustinae obitu: ἵνα μὴ ἐλαγχθῇ ἐφ' οἷς πρὸς τὸν Κῆσσιον συνετί-
θρο. Καίτοι, ὁ Μάρκος τὰ γράμματα διέφθερε, μὴδὲ ἀναγνούς, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸν ἀναγκασθῇ μισῆσαι τινα. Cuius facti simile prout-
sus illud Pompeii. Victus iam erat Perpenna, deque salute de-
sperans, petiit tamen ut vivus ad Pompeium perduceretur, habere
se multa adderens ei indicanda, ad statum rei Rom. pertinentia.
Sed noluit Pompeius, et antequam in conspectum homo veniret,
occidi eum iussit: δίστας ἄρα μὴ τε μνηστῆσαν ἀδόκητον, αὐ ἐτίθων
ἀρχὴ κακῶν ἐν Ρώμῃ γίνετο. Appianus de Bell. civil. lib. 1. c.
115. LINDENBR.

Verecundi] moderati. Cf. Casaub. ad Iul. Capitol. T. 1. p.
336. — *Signatus* ne lectum quidem. W.

12. *Virtutis erat potius indictum, Imperio Constantium cef-
fisse, quam vindicasse tam inclementer.*] Imitatus videtur Marcellinus Thucydidem in libro 3. c. 47. καὶ τοῦτο πολλὰ συμφορώτε-
ρον ἡγοῦμαι παθεῖν τῆς ἀρχῆς ἐκόντας ἡμᾶς ἀδικεῖν, ἢ δικαίως
οὐς μὴ δεῖ διαφθεῖραι. Solet autem Marcellinus multa de Thu-
cydide mutuari. Ut illud, *fame, ignavissimo mortis genere, tabe-
scentes* xvii. 9. annon ex Thucydidis libro 3. c. 59. desumptum est?
et quod alicubi ait, *furta bellorum* xxiii, 3. extr. sumptum est ex
Thucydidis libro 5. c. 9. ubi eiusmodi astus κλέμματα vocantur,
* [aut certe ex Virgilio: *Furta paro belli.*] VALES.

13. *Tullius (Cicero) in quadam ad Nepotem epistola, cuius
fragmentum hic Ammianus servavit, nam integra in Epp. ad fami-
liares non exstat.* W.

Ergo in perditis impiisque consilii.] Eandem sententiam
Cicero saepius inculcat. Nam et in lib. v. Tuscul. c. 19. sic dicit
de Cinna: *Beatiore igitur qui hos interfecit? Mihi contra non
solum eo videtur miser, quod ea fecit; sed etiam quod ita se
gessit, ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed ser-
monis errore labimur, id cum licere dicimus quod cuique con-
cedatur. Utrum tandem beator C. Marius, tunc cum Cimbricae
victoriae gloriam cum collega Catulo communicavit? an cum
civilis belli victor iratus necessarii Catuli deprecantibus non se-
mel respondit, Moriatur: in quo beator ille, qui huic nefariae
voce paruit. Et in Philippica 1. c. 14. sic M. Antonium alloqui-
tur: Itaque ut omittam res avi tui prosperas; acerbissimum eius
illum, supremum diem malim, quam L. Cinnae dominatum, a*

quo ille crudelissime est interfectus. VALES. Vide praecellam epistolam ad Atticum lib. x. num. 4. GRON.

14. *Ephesius quoque Heraclitus adferens monet.*] Multa de Heraclito hoc Ephelio, Baufonis (vel, ut alii volunt, Blofoni) F. Diog. Laertius et Suidas. Eiusque auctoritate saepe utitur Cicero, Clem. Alexandrinus, Tertullianus, Theodoret. LINDEBERG.

Ephesius Heraclitus] quem fleuisse semper, uti Democritum risisse, fabula narrat. v. Iuvenal. x, 34. et Bruckerum hist. philos. T. 1. p. 1208. W.

Potestas in gradu] altiori constituta. W.

15. *Saucius et adfectus suis*] nunquam sine clade discessit. Ita prospere succedentibus pugnis civilibus tumidus, haec sufficiebant pro simplicitate historica, qua non contentus Ammianus nauisam inovert addita appendicula: *intestinis ulceribus Reip. sanie persusus horrenda.* W.

16. *Uxoribus*] Eusebiae imprimis. Quibus quod *utrum quantum addictus* fuisse dicitur Constantius, id non nisi de conversatione intelligendum est: segnior enim erat in Venerem. v. Gothofr. ad Philostorg. p. 213. *Spadonum gracilentis vocibus.* Insectatur ubique eunuchos Ammianus, xvi, 7. xviii, 4. 5. xxii, 4. *Palatinis quibusdam,* Eusebio imprimis. W.

17. *Flagitatorum*] Ernest. exponit *accusatorum*, ego verò malim de exactoribus tributorum et vectigalium accipere. W.

18. *Christianam religionem absolutam et simplicem anisi superstitione confundens*] planae et facillimae ad intelligendum superstitionem admisit. *Absolutus* est et alibi Ammiano *planus*, v. c. xxx, 2. *responsum absolutum et uniusmodi.* xiv, 10. *veritatis absolutus sermo ac semper est simplex.* Utraque vox iungitur xxii, 5. *planis absolutisque decretis.* — In qua scrutanda perplexius subtilius ipse potius versaretur (sic xxv, 3. super animorum sublimitate perplexius disputans) quam componenda *gravius*, quam ut lites episcoporum auctoritate sua componeret. W.

Concertatione verborum.] Mirum, ni eas voces intelligit *ῥό ὁμοίων* et *ῥό ὁμοιοῦσιν*, quae orbem terrarum illo tempore colliserunt. Quod autem Marcellinus vocat *Christianam religionem absolutam et simplicem*: idem ait Gregorius Nazianz. pag. 380. et 475. et 729. et Ambrosius in Epistolam ad Philippenfes pag. 520. VALES.

Catervis Antistitum iumentis publicis] quibus ad itinera uti episcopis Imperator permiserat. Reinesius adscripsit: Queritur de hoc Iulianus l. 12. Cod. Theodof. de cursu publ. W.

Ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium.] Suspitor equidem scribendum esse *conatur*, ut de Constantio id intelligatur, qui ad arbitrium suum cuncta revocabat, et in Episcoporum causis agebat iudicem, crebroque ad palatium evocabat Episcopos, quo eos ad arbitrium suum, id est ad Arian sectam impelleret. Idque eius studium maxime apparet in Epistola quam ad Aizumam et Sazanam Axumitarum Regulos scripsit, quae legitur in Apologia Athanasii. Sed et cum omnes Episcopos Athanasii condemnationi, quod revera nihil erat aliud quam Arianæ hæresis, subscribere tantopere cupiebat; nonne aperte ritum omnem ad suum trahere conabatur arbitrium? A quo quidem ipstituto

Hofius eum epistola quadam revocare voluerat: μή τιθεῖς αὐτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακλεῖσθαι, etc. apud Athanasium in Epist. ad Solitarios. Id est: *Noli te rebus Ecclesiasticis immiscere, neque de iis causis nobis praefertere: sed potius ea discere ex nobis. Nam imperium quidem tibi Deus tradidit: nobis vero negotia Ecclesiae commisit. Et quemadmodum qui Imperium tuum invadit, is Deum impugnat, a quo id constitutum est: sic tu dum causas Ecclesiae ad te trahis, vide ne in offensionem Dei venias.* Adde Epistolam 3. D. Ambrosii ad Valentinianum. VALES. Conatur legit etiam Baronius teste Reinesio, me probante. W.

Rei vehiculariae succideret nervos.] Eadem Episcoporum querela legitur in Fragmentis Hilarii (a Pithoeo editis W.): *Sed et publicus cursus ad nihilum deducitur.* VALES. Cf. Salmaf. ad Script. Hist. Aug. T. 1. p. 279. W.

19. *Figura tali situque membrorum.]* Cedrenus pag. 244. Ἦν δὲ γνωστάτιος τὴν τοῦ σώματος διαφορὰν εὐμήκης καὶ ἐπίστατος, χαροπὸς τὴν ὄψιν. LINDENB. Situ, structura, proportionem membrorum. Cf. Salmaf. ad Solin. p. 288. W.

Luce oculorum edita oculis prominentibus. — Rasus genis lucentibus, ut lucentes. W.

20. *Iovianus Protector.]* Idem refert Cedrenus: οὗ τὸ σῶμα Ἰοβιανὸς ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, προτίκτωρ τότε ὢν, ἀνέβητο πλάσιον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρώϊ μετὰ Εὐσεβίᾳ τῆς αὐτοῦ πρώτης γυναίκος. Cuius cadaver Iovianus, is qui postea imperavit, tunc Protector, iuxta patrem eius in Mausoleo deposuit una cum Eusebia priore eius uxore. VALES.

21. *Annonae militaris off. indicia, ut ipsi nom. proba.]* Proba hoc in loco est specimen, Graece δαίγμα, quae Imp. offerri solebat. Nam Principes ipsi annonam eo tempore probabant, ac praecipue militarem; quippe qui seditiones militum formidarent, quae ob inopiam annonae moveri consueverant. Itaque Hadrianus, ut scribit Spartianus in eius vita c. 11. (ubi v. Interpp. W.) laborabat, ut condita militaria diligenter agnosceret. Idem tradit Lampridius de Alexandro Severo, et Capitolinus de Gordiano. Neque eam laudem omittendam putavit Themistius in Orat. 6. de laudibus Theodosii: τὰ αἰροφυλάκεια δὲ οὐκ ὀνεί οὐδὲ ἔλαττον αὐτοῦ ποιεῖται αὐτὸς περισσεῖν. Marcellinus Comes in Chronico, Antiocho et Ballo Coll. Dum ad horrea publica Theodosius processum celebrat, tritici in plebe ingruente paenuria, Imperator ab esuriente populo lapidibus impetitur. Sed hi duo postremi loci de horreis annonae civicae destinatis intelligendi sunt. Ceterum id olim Tribuni erat officium, annonam militum probare, ut docet lex 12. D. de re militari. HENR. VALES. [In codice Colbertino legi, *ut ipse nominant probam.* Quam probam et germanam lectionem esse puto: ita ut proba dicta sit Marcellino pro probatione vel specimine, aut indicio annonae militaris, quam vulgo appellamus une épreuve, un essay. Proba ergo dicta pro probatione, ut nota pro notatione, missa pro missione, et multa similia.] HADR. VALES.

Ut ipsi nominant probam.] Impp. Valentijn. et Valens, L. unic. C. de Stratorib. Ut stratoribus unus tantum solidus probae nomine posceretur. Vid. L. 17. C. de re milit. LINDENB.

Animalia publica cursui publico assignata monstrabantur cadaveri, tamquam vivo. Reinelius emendabat ministrabantur. W.

Occursusque et alia.] Hunc locum absque ulla litterarum mutatione sic restitui: *Et ex usu crebrescebant occursus: quae, etc.* Occursus intelligit militum, et Curialium, et Honoratorum, qui Constantii cadaveri obviam undique procedebant honoris causa. Cum vero ad ipsum Byzantii portum navis cui cadaver impositum erat appulisset, effusae legiones tamquam spiranti adhuc Imperatori occurrere: quinetiam Iulianus ipse una cum ceteris obviam processit, et funus ad Apostolos usque deduxit, ac fere trum ipsum manu tetigit, et adoravit posito diademate, ut narrat Gregorius Naz. in Orat. σπλ.τ. 2. et Libanius in Oratione funebris, et Mamertinus in Grat. actione ad Iulianum, ac postremo Zonaras, qui et publicum in civitate luctum a Iuliano indictum esse memorat. *Sic Achaei, cum Philopoemeni funus publicum duceretur, ex opidis suis effusi, urnam eius tangebant, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο, ut scribit Plutarchus.* VALES. Cf. Gibbon. T. v. p. 274. W.

Cassum et umbratile] inane et umbrae instar cito evanescentis. *Ut ministro rerum funebrium portendebant,* quum brevissimum esset, octo mensium puta, Ioviani imperium. v. infra xxv, 10. xxvi, 1. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XXII. C. I.

1. *Praescire festinabat accidentium finem*] eventum, quamquam ipse divinationes omnes interdixerat. v. Dalen de oraculis p. 221. f. W.

2. *Inspectu tecoris, quod opertimento duplici viderat.*] Priscas superstitionis observatio boni ominis indicium putabat, si iocinora duplicia vel replicata in extis apparuissent: ut contra triste ostentum, si deessent. *Val. Max. lib. 1. c. 6. *Caput iecitoris duplex.* Plinius Histor. naturalis lib. xi. cap. 37. *In eo quod caput extorum vocant, magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum perit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum reperit.* Et post pauca: *Divo Augusto Spoletti sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque duplicaturum intra annum Imperium.* Huius rei ignorantia elegantem Plinii Secundi locum depravavit, lib. 11. Epist. 20. *Ut ipse mihi dixerit, cum consuleret, quam cito festertium sexcenties impleturus esset, invenisse sexta duplicata, quibus portendi milles et ducentes habiturum.* Neque verum videre, qui ante nos mendam tollere conati sunt. Recta autem lectio est: — *Invenisse se exta duplicata, quibus portendi, etc.* atque ita Plinium scripsisse nullus sanae rationis negabit. LINDENB.

Omen multo praesentius] certius, cf. XXIII. 1. W.

Extulerat celsum, etc.] Tota haec linea primum a Gelenio addita est, coniecturane, an ex fide codicis scripti, incertum habeo: sed et aliis in locis doctus ille vir lineas inferuit, ut suo loco indicabimus. Quod si auctoritate exemplaris Mf. ab eo praestitum est; nae illud exemplar ceteris omnibus nostris praestantius atque integrius fuit: sin ex ingenio, audaciam eius nec laudo, nec vitupero. Ceterum Editio Rom. hunc locum sic praeferebat: *Qui eum ad cultum et velut fixa tamen, etc.* Neque quidquam mutavit Editio Bononiensis. Sed Accursius sic edidit: *Qui eum ad cultum evexit. Fixa, etc.* ex Mf. codice, ut opinor. Nam in Regio ita exaratum reperi: *Qui eum ad culmen evexit. Fixa, etc.* [In Colbert. *Qui eum ad culmen ex velut. Fixa tamen.*] VALES. Malim ad evitandam *κακοφωνίαν*, ex statim sequente *fixa orientem pro evexit reponere extulit*, idque ex vestigiis edit. Romanas et Cod. Colbert., in quibus est *et velut. V.*

CAPUT II.

1. *Theolaiplus atque Aligildus*] xxi, 15. ubi tamen est Aligildus. W.

2. *Emensa declivitate Succorum*] v. xxi, 10. W.

Philippopolim petit Eumolpiada veterem.] Ruf. Festus: *Eumolpiadam, quae nunc Philippopolis dicitur.* Iordanis locum de hac Philippopoli superius emendavimus. LINDENBR. *Philippopolim* dictam a conditore Philippo Macedone, nunc Philibe. W.

3. *Imperium, quod ereptum ibant iherant Constantio, nunc ordinario et hereditario iure Iuliano concessum.* W.

Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aëris serpentib. pinnigeris.] Fabulam, narrant Hyginus lib. cxliii. Servius Georgicorum 1. LINDENBR. Ceres, uti rem narrat Hyginus Fab. 147. cum per orbem terrarum ereptam sibi Proserpinam quaerens Athenas etiam venisset, reginae nuper puerperae nutricem se obtulit pueruli Triptolemi, cui alumno suo, quum adolevisset, currum dedit alatis draconibus iunctum, quo per aërem vectus semina spargeret in terras, culturaeque fieret agrorum auctor. v. Homeri Hymnum in Ceterem, Ovid. Metam. v. 461. II. Heynium ad Apollodor. p. 64. et Opuscula P. 1. p. 353. Boettiger *Vasengemälde* B. 2. S. 226. W.

Rapidos circumgressus aëris.] Mirum est: tam ineptam et fatuam scripturam ab hominibus doctis tamdiu tolerari potuisse: quid enim sibi vult haec loquendi forma, *circumgressus aëris*? Ego vero non dubito, quin ita scripserit Marcellinus: *Quem ob rap. circumgressus aëris serpentibus et pinnigeris fab. vetustas imponit.* Atque ita in codice Regio superscriptum postea reperi. Sane in Editione Rom. et Aug. legitur, et *pinnigeris*, [ut et in Mf. Colbertino.] *ac Totof. VALES.

Heracleam ingressus est Perinthum.] Theophylactus Simocat. lib. 1. τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, ἣν Πέρινθον οἱ πάλαι ποτὶ κατωμαζόν. Non autem omittenda est emendatio Viri Cl. Melchioris Goldasti l. C. et melioribus studiis apprime dediti, sic legendum putantis: — *Heracleam ingressus est, veterum Perinthum.* Quomodo idem Ammianus paullo prius locutus est: *Philippopolim petit. Eumolpiada veterem*, et infr. *Constantinopolis vetus Byzantium.* Neque a vero alienum, ita ab Auctore scriptum fuisse. LINDENBR.

Heracleam ingr. est Perinthum.] Quidam emendare conati sunt *veterem Perinthum.* Sed hac illorum emendatione nihil opus erat. Etenim haec Heraclea Thraciae, Perinthus cognominata est ad differentiam aliarum eiusdem nominis urbium. Sane in Itinerario Antonini quod manu scriptum habeo, *Perinthoheraclea* coniunctim vocatur et Sozomenus in lib. 4. cap. 7. ἡρακλείας τῆς περίου ἐπισκοπῶν dicit. Postremo Procopius in lib. 4. de fabricis Iustiniani: ἡράκλεια δὲ, inquit, ἡ πόλις ἥδε ἢ παραλλὰ ἢ ἐκ γειτόνων ἢ πέρινθος, ἢ πάλαι μὲν τὰ πρῶτα τῆς εὐρώπης εἰδόσας, νῦν δὲ δὴ μετὰ γε Κωνσταντινουπόλιν τὰ δεύτερα παρέχονται. Id est: *Heraclea* autem illa ad mare sita, vicina Byzantio Perinthus, quae olim quidem Europae metropolis habebatur, nunc post Constantinop. secundum locum obinet. De hac urbe Claudianus in Rufinum lib. 2. v. 291.

Defe-

*Deseritur Rhodope, Thracumque per ardua tendunt,
Donec ad Herculei perventum nominis urbem.* VALES.

Heracleam — Perinthum] quae cur ita dicta, v. infra c. 8. (hodie Erekli). Cf. Wellöling. ad Anton. Itiner. p. 323. W.

4. *Tertio Id. Decembr.*] Consentit Idatius in Fallis, Tauro et Florentio Coss. *Introvit Iulianus Aug. Constantinopolim die III. Idus Decembr.* Neque aliter auctor Alexandrini Chronici, quod quidem ad diem spectat. Moratus autem est in ea civitate quinque admodum menses, ut ex Marcellino nostro colligitur, non decem, ut Zosimus dicit. VALES.

Senatus officia.] De hac pompa idem scribit Zonaras: *ἐπὶ τῷ θυζάντιον ἑορτῇ, καὶ οἱ προϋπήτηται καὶ ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ δῆμος, καὶ τὸν εὐφρόμοις φωναῖς προῆλθον εἰς τὰ βασιλεῖα.* VALES.

5. *Defixis, Omni enim propius videbatur.*] In Mf. *Omnia enim propius.* Ratio emendandi in proclivi est: — *Somno entis prop.* Sic certe senius constat. LINDENB.

Adultum adhuc iuvenem] annos 31. natum. *Post cruentos exitus Regum et gentium Alemanniae.* W.

C A P V T III.

1. *Brevi deinde.*] Nihil prius habuit Iulianus, quam ut, qui Constantii partibus nimis faventes, vel sibi, vel Gallo fratri adversati fuissent, in iudicium vocaret. Conf. omnino de celeritate, qua usus est in mutando rerum statu, Wernsdorf. ad Himer. p. 104. W.

Sec. Sallustio promoti Praefecto.] Hic locus ansam erroris praebuit Onufrio, qui in Fallis suis Consularibus hunc Secundum Sallustium Promotum appellat; cum tamen promotus hoc in loco participium sit. Sic in lib. 21. c. 8. Marcellinus: *Sallustius, inquit, Praefectum promotum remisit in Gallias.* Nec omittendum est, hunc Secundum Sallustium in Cod. Theod. non semel Secundum simpliciter appellari, ut in lege 1 de Domesticis, lege 2 de Agentibus in rebus, et alibi saepe. *Nunc dubito, idemne sit is qui Secundus dicitur cum Sallustio. Vide in Codice Theodos. pag. 368. Vetus Inscriptio eius meminit: *Saturnio Secundo F. C. Praefidi Provinciae Aquitaniae. Magistrò memoriae. Comiti ordinis primi. Proconsuli Africae. Item Comiti ordinis primi intra Consistorium, et Quaestori. Praefecto Praetorio iterum, ob egregia eius in Remp. merita D. D. N. N. Valentinianus et Kalens victores et triumphatores semper Augusti statuam sub auro constitui locarique iusserunt.* Huius Secundi meminit et Libanius in epistola 122. libri 4. quem nunc tutius et melius puto a Secundo Sallustio omnino distinguere. * VALES.

Secundo Sallustio, promoti Praefecto Praetorio] sc. Orientis. Gibbonus P. v. p. 289. *secundum* habet pro numero, quod tamen est viri agnomen. Omnino duo probe sunt distinguendi Sallustii Iuliani tempore viventes, de quibus post Rittersum in Prosopographia Cod. Theodos. accurate egit Wernsdorf ad Himerium p. 11. vide Ind. 1. v. Sallustius. W.

Mamertino] antea Comite Largitionum xxi, 8. et Consule xxi, 10. *Arbette* magistro equitum, et Consulari, xiv, 11. xv, 8. — *Agilone*, magistro peditum in locum Ursicini promotus xx, 2. *Nevitta*, magistro equitum xxi, 8. *Iovinus*, magister equitum ibid. et c. 12. W.

2. *Ioviani Herculianique*] Iunguntur etiam xxv, 6. v. Ind. ii. v. *Herculiani*. W.

Causas vehementius aeq. b. spectaverunt.] Id quidem sic excusare conatur Iulianus ipse in Epist. ad Hermogenem Praefectum Aegypti p. 390. ed. Spanh. τοὺτους δὲ ἀδίκως τι παθεῖν οὐκ ἂν ἐθέλοισι· ἴστω ζῆς. ἐπιδῶν δὲ αὐτοῖς ἐναντίονται πολλοὶ κατήγοροι, δικαστήριον ἀποικιλλήσονται. *Istos autem iniuste quidpiam pati nolum: testis est Iupiter. Sed quoniam multi adversus eos accusatores existunt, iudices illi dedi.* VALES.

4. *Taurum ex Praefecto Praetorio*] Italiae xxi, 6. Consulem hoc ipso anno. Huic crimini datum, quod audito Iuliani adventu ad Constantium fugisset. xxi, 9. W.

Acta] Eo sensu hic dictum, quo nos usurpamus. Statim postea volumen publicum. W.

Cum id voluminis publici contineret exordium.] Volumen publicum vocat acta publica: ut *codex publicus* in l. 4. C. Theod. de custod. reor. LINDENB.

Consulatu Tauri et Flor. inducto sub pr. Tauro.] Haec erat forma actorum publicorum, ut primo quidem Consules notarentur, deinde vero nomen apponeretur rei, qui in iudicium erat adductus, quemadmodum apparet in Actis passionis S. Cypriani et aliorum. Sic etiam in Gestis purificationis Caeciliani, quae post Collationem Carthag. edita sunt, hoc initium legitur: *Constantino Max. Aug. VI. et Constantino iunior Nob. Caes. Coss. Idib. Decemb. Sexto Thamugadensi inducto, etc.* Et in Collatione Easth. quoties acta recitantur, semper Consulis nomen praefixum est. *Adde Eusebium in libri vii. Hist. Eccles. capite xv. de Marino. In criminalibus causis quae coram maioribus iudicibus tractabantur, rei praekonis voce citati inducebantur. Cum enim maiores Magistratus ius praekonis haberent, omnia sere ad iudicium pertinentia per eius ministerium agebant. Quaecumque igitur Magistratus pro imperio edicebat, eadem praeco iuxta eius Tribunal stans, contentissima voce pronuntiabat. S. Augustinus in libri iii. de Trinitate capite xi. *Quum verba iudicis praeco pronuntiat, non scribitur in gestis: Ille praeco dixit: sed, Ille iudex.* Praekonis quoque officium erat, postquam iudex contedisset, silentium imperare. Seneca libro 9. controversia 2. *Adscendit Praetor tribunal inspectante Provincia. Noctiae post terga ligantur manus. Statim intento ac tristi omnium vultu, fit a pracone silentium.* VALES.

Inducto] Vox in hac re sollemnis. W.

5. *Pentadius*] Magister Officiorum xx, 8. — *Quod noctis excepit, quae responderat Gallus,* (das Protocoll bey dem Verhör geführt hatte) v. xiv, 11. *Abilt.* Dubitat Ernestius, an praestet cum aliis legere oblit, quod sequentia videantur suadere. Sed alibi *oblit* veram esse lectionem. Quae si hoc etiam loco servatur, *innoxius* pallive accipiendum, ut xix, 12. et alibi. Cf. Corte in Cellarii Orthographia T. ii. p. 73. W.

6. *Contritus est in insulam Dalmatiae Bonis*] Misericordiae haec insula id temporis sedes, et in quam Hymetium quoque praeclearae indolis virum exterminatum fuisse Ammian. ait lib. XVIII. c. 1. In eandem Iovianum etiam haereticum ob sacrilegos conventus actos deduci Imp. iubent, L. 53. C. Theod. de haereticis. Situs eius in Tabula antiqua itineraria videmus. LIN-
DENSE.

In Insulam Dalmatiae Bonis] (hodie Bua) Aliae quoque Dalmatiae insulae exulibus illa aetate assignatae. v. Gothofredum ad Philostorgium p. 197. W.

Alter Florentius ex Praetorio Praefectio Galliarum Consul stantium, cum contuge periculis exentis comperta Iuliani ad Augusti dignitatem evectio ad Constantium confugerat, Iulianum multis criminibus petiturus XXI, 8. v. omnino de malignitate hominis Ind. 1. *Diu desistit* cf. infra c. 7. W.

7. *Evagrius Comes rei Privatae.*] Res Privata seu privatum aerarium illud dicebatur, quod privatis Imp. usibus erat dicatum: sicut Largitiones seu publicum aerarium publicis necessitatibus inserviebant. Zosimus in lib. 5. Comitum rerum Privatarum sic Graece circumscribit: Περσώνιος ὁ τῶν ἑσχαυγῶν προστάς, id est *Comes Largitionum*, καὶ ὁ τῶν ἰδιῶν τῶ βασιλεὺς ἀνεκόντων τοῦ αὐτοῦ προῖξ, id est *Comes rei Privatae*. Res igitur privatae sunt, quae privatim ad Principem pertinent, non quae ad eundem tunc cum adhuc privatus esset pertinebant, ut videtur voluisse Iuretus in Notis ad Epist. 43. lib. 3. Symmachi. Etenim proscriptionum bona ad aerarium rei privatae spectabant, ut ad lib. xv. adnotavi. Quin et procuratio ipsa rerum privatarum inde originem sumpsit. Cum enim Severus in multos factionum conficiis animadvertisset, ditatus proscriptionum bonis, procuratorem rei privatae primum instituit, ut testatur Lampridius in eius Vita. Deinde praedia omnia priorum Imp. ad res privatas pertinebant. Et tamen neque haec, neque illa in bonis Principis fuerant tum cum esset privatus. Ceterum sub re privata etiam largitiones privatae continentur, ut docet Notitia Imperii Rom. Earumque mentio fit in Codice Theod. saepissime, ut in lege 20. de Palatinis sac. larg. lege 7. de privilegiis eor. lege 2. Cod. de cuprellis, et in Novella 3. Marciani Imp. et alibi. VALES.

Saturninus ex-cura Palatii] Falluntur qui excuratorem Pal. emendandum putant: quorum errorem, ne videar in re paucis ignorata trican, uno teste convincam. Sic igitur Corippus lib. 1. v. 155.

*Cum magni regeres divina palatia patris,
Par exstans curis, solo diademate dispar,
Ordine pro rerum vocitatus Cura palatii.* LINDENSE.

Evagrius — Saturninus — Cyrinus.] Horum triumvirorum nulla alias mentio apud Ammianum. Munera, quibus functi sunt, vide in Ind. II. W.

Ursuli vero necem.] Huius caedis atrocitatem et invidiam eodem modo excusare nititur Libanius in Orat. funebri p. 298. ὁ γε μὴν τοῖς ὀφῆν μὴν τῆς στρατιᾶς ἀνεκόντης. διὰ τὴν βασιλεῦς αὐτοῦς ὡς πλεον ἀποστεινῆς. Tertius vero (Ursulus scilicet) missum iracundia ad exitium abreptus est, quod eos Principis largitionibus fraudavisset. Quod tamen falsum esse docet Mar-

cellinus in hoc loco. Ceterum addit Libanius id solatii loco Iulianum Ursuli manibus praestitisse, eius ut filia superstes maxima patrimonii parte frueretur. VALES.

Omni tenacitate stringendus] ita parce et maligne habendus, ut munificis militis vili et fortuito cibo contentus esse cogeretur, uti est xvi, 5. *nullaque potestate militi quidquam donandi delata* (miles praemiorum expers xx, 5.) *ut pateret ad motus asperior exercitus*, ut his donis excitatus miles eo promptior esset ad res gerendas. Sic Ern. Pollis tamen etiam interpretari: ut Iulianus exponeretur odio exercitus, idque confirmatur ex eo, quod rumore tenus iactabatur, quod Iulianus in Gallias missus a Constantio esset, *ut possit per bellum deleri saevissima* xvi, 11. Reinellius corrigendum putabat vel: *admotus asperior exercitus*, vel: *ut pareretur ad motus a. exercitus*. Neutrum placet. W.

Ad eum, qui Gallicanos tuebatur thesauros] Comitem thesaurorum, v. Ind. 11. W.

Proculdubio cefferat dari] Sic postrema Parisina, equidem nescio unde: et quum ne Latina quidem ratio, nedum sensus admittat, ratus errorem typorum esse repolui prius et verius. *non procul dubio* haud dubitanter, statim. W.

8. *Militaris ira delevit memor quae dixerat*] v. xx, 11. Ipsius Iuliani iussu equidem non magis credo virum innocentem interfectum, quam exacerbatione militum, in quos culpam maluit transferro, quam quaestioni isti praefectum *Arbetionem*, quem ipse bene noverat caedis auctorem extitisse. Hanc ipsi Ammiano mentem fuisse, suadent, quae sequuntur. Arbetio vero Ursulo iam diu infensus, qui turpibus cohortis Palatinae machinationibus olim tam fortiter iverat obviam, xvi, 8. W.

9. *Quem primum omnium saluti suae norat obiectum*] Statim enim post Galli Caesaris mortem in Iulianum etiam calumniarum vertebatur machina, mota illa inprimis ab Arbetione, xv, 2. W.

Ut decuit victoriarum civilium participem sortem] Obscuriora haec, nisi de Constantio liceat accipere, cuius nomen fortasse in contexto excidit. Quod si ita est, optime omnia cohaerent, si totum locum ita explices: Eo ineptior, *parumque intelligentem* apparere omnibus debebat Iulianus, qui quaesitorem primum faceret eum, quo contra se ipsum fido ministro usus esset Constantius. W. Nihil excidisse puto, cum, Constantium esse, a quo Iuliani saluti obiectus sit Arbetio, facile intelligatur. xix.

11. *Apodemium enim*] De horum caede Libanius in *προσφυτικῇ* ad Iulianum (Reisk. 1. p. 419.) his verbis: *δίκην μὲν ἐπέβη παρ' ἡμῶν καὶ λαβεῖν ἄδικον, αἰτίαν δὲ οὐκ ἐπὶ νεικῶσι οἱς ὑπέρχεν ἀναρχήσας*. Id est: *Supplicio quidem eos affectisti, de quibus iniustum fuisse poenas non sumere: ceteros autem qui auferant, nullo modo vexasti*. Vide eundem in Orat. funebri pag. 298. (Reisk. 1. p. 583. ff.) VALES.

In Silvani necem xv, 5. *et Galli* xiv, 11. — *Paulum Nartarium*, cognomento *Catenam* xiv, 5. W.

12. *Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa*] Socrates Hist. Eccles. lib. III. cap. 1. *Εὐσέβιον τὸν προϊστάμενον τοῦ βασιλικοῦ κοινοῦ, ἐξημέρωσε θανάτῳ*. Calliodorus

Histor. Tripart. lib. vi. cap. 1. *Eusebium praefidentem Imperiali cubiculo morte damnavit, non solum quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoque fratrem suum eius accusatione audierat interemptum.* LINDENB.

Adusque iubendum Imperatori] Rarior haec verbi *iubere* constructio, cuius exemplum ex Liv. xxx, 4. attulit Ernestius. Ad sententiam conferri potest xviii, 4. 3. — *Humanorum spectatrix Adraestia* xiv, 11. W.

Aurem, quod dicitur, vellens.] * Seneca de Beneficiis lib. iv. et v. * Virgilius Ecloga vi.

— — *Cynthia aurem Vellit et admonuit.* LINDENB.

Castigatus] moderatius, non ita insolenter. — In fine huius capitis post *excessa* Reinellius adscripsit: Hic inferenda sunt, quae leguntur infra p. 259. (cap. xi. init.) tamquam Antiochiae gesta, de Gaudentio, Iuliano, Artemio, Georgio. W.

C A P V T IV.

1. *Conversus d. ad Palatinos omnes.]* Id fuso et eleganter narrat Libanius in Orat. cit. pag. 292. (Reisk. i. p. 565.) et frequentibus, cuius hic verba Latine interpretata apponere non inutile fuerit. Haec cum ille de divinis rebus constituisset, oculos ad Imperatorium ministerium reflectens, cum turbam inutilem frustra ali vidisset, coquos quidem mille, totidem tonsores, pincernas autem plures, ministrorum examina, tam Eunuchos muscarum quae verno tempore pastores circumvolitant numerum superantes, et innumeros eiusmodi fungos. Etenim otiosis et ad consumendam annonam natis hominibus id erat perfugium, ut ministri Principis vocarentur et haberentur: et numero pretio statim in eum numerum adscribebantur. Hos igitur quos Imp. annona inutiliter alebat, damno potius quam ministerio esse ratus, confestim expulit. Subiicit deinde de Schola Notariorum et Agentum in rebus, quos eodem modo proiecit. Idem scribit Socrates in lib. 3. Hist. c. 1. qui haec a nonnullis laudata, a plerisque autem ait improbata fuisse. Remotis enim tot Palatii ministris, qui si non aliud, certe ornamentum ac pompam aulae afferebant, vilem et contemptum Principis comitatum videri necesse est. Ceterum Gregorius Naz. in *σχηλτ.* i. id in odium Constantii a Iuliano factum esse dicit, et Christianissimum quemque e Palatio pulsum. καὶ διὰ τοῦτο μεταποιεῖ μὲν τὰ βασιλεια, τοὺς μὲν θανάτῳ προὔπτεζα γὰρ, τοὺς δὲ παρωσάμενος, οὐχ ὡς εὐνοὺς τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐνοῦς τοῖς τῷ μεγάλῳ. [Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit sibi videri deesse heic verbum aliquod, et ita legendum esse: *Omnes o. qui sunt, quique esse possunt, removit: vel, proiecit: cum infra memoret duos Agentes in rebus ex his qui proiecti erant.*] VALES.

Omnes omnino qui sunt quique esse possunt] Miro dictum: fortasse Graecismus est. Reinellius adscripserat: l. sive sint rei, sive non sint, removendos. W.

2. *Seminarium effusus aluisse]* Sensus facilis, sed nec effusus nec aluisse satis placent *seminario* adiecta. W.

Plusque exemplis, quam peccandi licentia laederent.] Lib. XVIII. c. 1. *Plus exemplis generalibus nocitura, quam delictis.* Cicero de Legibus III. 14. *Nec enim tantum mali est peccare Principes, (quamquam est hoc magnum per se ipsum malum) quantum illud, quod permulti imitatores Principum existunt. — neque solum obsunt, quod ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, PLUSQUE EXEMPLO, QUAM PECCATO NOCENT.* LINDENBR.

3. *Pauci enim q. templorum spoliis.]* Idem etiam dicit Libanius pag. 293. (Reisk. I. p. 564.) Contra eosdem invehitur in tractatu, quod divitiarum iniquitate partae infeliciores sunt egestate, (Reisk. I. p. 248.) his verbis: οἱ δὲ καὶ τεμένη καὶ νεῶς κτήματα αὐτῶν ἐποίησαντο, εἴτα μᾶλα εὐχερῶς ἐκρίψαντες τὰ ἴδια, ξύλων καὶ ἀρχόντων τοὺς νεῶς ἐπλάσαν, οἱ δ' αὖ ἀνδραγαθήται καὶ καθελόντες, οἰκίας ᾤκησαν τῶν ἐκείνων λίθων πεποιημάτων. Id est: *Hi verò templa et delubra praediorum loco habuerunt, ac simulacris facile exturbatis, lignis ac paleis repleverunt. Alii autem magis generosi, eisdem dirutis, ex eorum saxis aedes sibi construxerunt.* Idem queritur in Monodia de obitu Iuliani, et in Orat. adversus obtractatores suos, ubi templorum spolia Eunuchis largitum esse Constantium graviter indignatur. Sed Iulianus Aug. postea lege lata quidquid templis ademptum fuisset, restitui iussit, ut docet idem Libanius pag. 291. et Sozomenus in lib. 5. Hist. cap. 5. *Adde Chrysostomum in Homilia in Iuvenium et Maximum.* VALES.

Pauci ex his quidam] Christiani scil. quos Libanius disertius declarat monente Heynio in prolus. de Ammiano p. cxxxii. W.

5. **Ususque abundantes sortet.]* Idem dicit Chrysostomus in Homilia XVIII. in Genesin pag. 192. in fine.* VALES.

Usus abundantes sortet] Sericas puta vestes, antea non nisi ditiorum gestamina: vide supra XVI, 5. Textiles auctae artes filis ad summam tenuitatem tractis. W.

[*Ambitiosa domorum spatia, quorum mensuram si in agris Quintius possedisset.]* Idem dicit Valerius Maximus in libri IV. cap. IV. *Anguste (inquit) habitare nunc putat, cuius domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.* Haec sunt verba Valerii Maximi de L. Quintii Cincinnati VII. iuguribus.] VALES.

Quorum mensuram si in agris Consul Quintius possed.] Luc. Quintius Cincinnatus, de quo Livius III. et IV. Dionysius Halicarn. lib. VI. et X. Val. Maximus lib. IV. cap. 4. §. 7. LINDENBR.

Ambitiosa ornatarum domorum spatia] amplissimae domus, earque sumptuosissimis supellectilibus instructae. — quorum mensuram si in agris Consul Quintius possedisset, si agellus eius ambitu domos nostrorum hominum aequasset. Sermo est de L. Quintio Cincinnato, frugalitate non minus, quam rebus domi forisque gestis clarissimo dictatore, cuius nuper memoriam restaurasse visus est Americanis Washingtonus. W.

6. *Pro tubilo] clamore bellico? cantilenas molles. Veneris magis et Bacchi, quam Martis laudes celebrantes. — Flexiles lectuli plicatiles. W.*

7. *Per ambitionem.]* Restituimus veterem Editionis Rom. scripturam, quam codex Regius *et Tolosanus* [ac Colbertinus] et Editio Augustana confirmant. Et sic loquitur Marcellinus in fine

lib. 31. de Valente, *ultor acer ambitionum*: quibus in locis ambitio sumitur pro gratia et suffragio virorum potentium, qui honores clientibus aut amicis impetrabant, ut patet ex lege 1. Cod. Theod. ad legem Iuliam de ambitu, et ex Marcellino nostro supra xx. v. Graeci περιδρομήν appellant voce ex Latino vocabulo detorta. *Glossae: *Ambitiones, φιλοτιμίαι, περιδρομαί.* Sic apud Iliorum Pelusiotam in Ep. 145. et Memnonem in Excerptis Hist. apud Photium. Recte Suidas: ἐξ ἀμβιτιώνος, ἐκ περιδρομῆς τε πρῶτον. Unde intelligendus est locus quidam in Actis Ephesini Concilii: οὐκ ἐπὶ τοῦτο προσαχθῆναι ἐξ ἀμφιτιώνος: ubi interpret nescio quid de Amphictyonibus somniavit. VALES.

Contra quam recens memoria tradit] longe secus, ac, non dicam prisci illi, sed recentillimae memoriae gregarius miles Romanus. W.

8. *Post facculum Parthicum.*] Prima vox deest in omnibus exemplaribus, et a Gelenio primum adiecta est. Sed minori audacia emendari sic poterat, *facculo Parthico in quo erant margaritae reperto, etc.* Non omittendum est in codice Valentino [et in Colbert.] scriptum fuisse, *secutum Parthicum*: unde Loissellus non inepte coniecerat legendum esse, *scutum Parthicum*. Sane in Editione sua sic Castellus emendaverat, cum in Rom. legeretur, *sequutum Parthicum*. Et scuta Persarum pellibus operiri solita docet Marcellinus noster in lib. 23. VALESIIUS. Videntur omnia illa exemplaria significare manum Ammiani hanc fuisse: *gregarium quendam scutum vel facculum Parthicum, in quo erant margaritae, repertum, proleptis imperitiis gemmis, habuisse etc.* ORON.

Pellis nitore.] Pelles Parthicae olim in pretio fuere, ex quibus Imperatorum calcei fieri solebant, ut Pollio (in Divo Claudio c. 15. ubi v. Salmaf. Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 408. W.) et Corippus lib. II. de laudibus Iustini v. 104. II. testantur. Earum meminit Marcianus in lege 16. D. de publicanis, et vetus Scholiastes Iuvenalis ad hunc versum Satyrae 5. (105)

et signum de paupere loro.

Corrigtam, inquit, Parthicam, unde solet bulla pendere signum ingenuitatis. Denique Constantinus Porphyrog. in cap. 6. de administrando Imperio, περιώτια ἀλθινὰ παρθικά memorat, id est pelles Parthicas purpureas. At in vulgatis Editionibus legitur παρθινὰ gravi errore. Ceterum Parthi gemmas et margaritas eiusmodi pellibus addere solebant: ut docet Tertullianus in lib. 2. de cultu feminarum: *Ut ex illis cleatricibus nescio quae grana penderent; quae plane Parthi peronibus quoque suis bullarum vice inferunt.* Et in libro 1. de Parthis loquens, ita dicit: *In peronibus untiones emergere de luto cupiunt.* VALESTUS. Cf. Beckmann von Pelzkleidern, Gesch. d. Erfind. B. v. p. 36. — *Pellis crumenae.* W.

9. *Demendum*] Ernest. malit *demetendum*. Saepius enim haec vocabula confundi a librariis. W.

Non Rationalem iussi, sed tonsorem accire.] Idem refert Zonaras To. II. Lib. XIII. pag. 24. his verbis: τὸ πολὺ δὲ τῆς βασιλικῆς θερμίας ἀπεπέμφατο. κούρτα τε ζητήσας, ὡς προσῆλθεν αὐτῷ τοῦ Κωνσταντίου κούρτις, πολυτελῶς ἐσταλμένης, κούρτα ζητεῖν εἶπεν, ἀλλ' οὐ εὐχρηστικόν. Id est: *Maximam partem regionum*

ministorum expulit. Et cum aliquando tonsorem advocasset, tonsorque Divi Constantii venisset magnifice vestitus, tonsorem se accessisse dixit, non Senatorem. Addunt Socrates et Cedrenus, Iulianum, cum tonsores Palatio eiceret, id adiecisse, unum pluribus sufficere quamquam apud Cedrenum *κουρίονους* legitur puerili errore. VALES.

Rationalem] Varii generis erant et in aula, et in provinciis, qui acceptorum et expensorum rationes haberent. H. I. de aulico, qualis et xv, 3. vide Ind. II. W.

Vicenas diurnas annonas.] Id est, xx. panes diurnos. Quippe annona Palatina in panibus distribuebatur quotidie, et et civilis. Procopius in Anecdosis: *μίαν ἀπολιπὼν σύνταξιν εἰς ἡμέραν ἐκδόντα*. De Palatinis loquitur, quorum annonas Iustinianus imminuit. VALES.

Quae vulgo dict. capita.] Haec vox occurrit in Hesychii Lexico: *κάπητα* κτηνῶν τροφή. et iterum: *κάπητον* παράβλημα ἀλόγων. Capita in utroque Codice dicuntur, et capitatio in lege 8. et x. Cod Theod. de erogat. mil. annonae. Quam vocem non desunt qui Graecae originis esse dicant: inter quos est Florens Christianus, qui in Notis ad Aristophanis *εἰρήνην* a verbo *κάπτειν* eam derivat; quem secutus est Cl. Salmasius. VALES.

Vicenas diurnas annonas] i. e. panes (*Portionen*). totidemque pabula lumentorum (*Rationen*) quae vulgo dicuntur capita. De utrisque et annonis et capitibus v. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 983. 989. W.

Abque fructuosis petitionibus] praeter alios non contemnendos acquirendi modos. Vid. Cod. Theodof. T. III. p. 490. Ritter. W.

10. *Omnes huiusmodi cum coquis similibusque aliis*] Socrates Histor. Eccles. lib. III. cap. 1. Calliodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 1. LINDENBR.

Omnes eiusmodi cum coquis, etc.] Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum id merito praedicat XI, 11. *Ingentes aulicorum catervae legionum sumptum facile vincebant.* Et paullo post: *Neque enim comparandae sunt picturae marmorum crustae et, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, neque turbae institutorum ad delicias ministorum, cui tam pauca sunt ministranda.* VALES.

Cum coquis, qui soli mille fuerunt teste Libanio, *eodem accipere bene* tantopere, tamdiu, cf. XIX, 8. ubi bene profundus puteus, *confectos proiecit*, aula expulit. W.

C A P V T V.

2. *Abolitis, quae verebatur, ira Constantii, qui religionem Christianam prohibebatur.* *Adesse tempus faciundi, quae vellet,* in Graecia quidem statim post Augustam dignitatem acceptam et vivo adhuc Constantio, uti e Libanio Orat. Parent. c. 55. p. 280. recte observat Gibbonus P. V. p. 346. W.

3. *Ut dispositorum roboraret effectum*] ut consiliis, edictis suis maius robur adderet. *Cum plebe discissa*, quae et ipsa in

diversas partes abierat. *In palatium intromissos.* Hoc factum Constantinopoli, quum solus regnare coepisset. W.

Monebat, ut civilibus discordiis confopitis.] Verius puto quod in Mf. est: — *Monebat civilius, ut discordiis conf.* LINDENB. Neque aliter Colbertin. v. Valerii Praef. p. LIV. quapropter in textum recepi. Altera lectio sensum praebet ab hoc loco alienum. W.

Quisque nullo vetante religioni suae serviret.] Quam quidem libertatem religionis adeo laudarunt Donatistae, ut apud eum solum iustitiam locum habere dixerint. Vid. August. contra Epistol. Parmen. lib. 1. LINDENB.

4. *Ut diffensiones augente licentia.*] Notetur hominis testimonium Deorum cultui dediti, qui has Iuliani in excitandis inter Christianos dissidiis artes non probavit. Non igitur ea humanitas ac benignitas fuit, cum ille Episcopos a Constantio relegatos ab exilio revocabat: quippe et odio Constantii et malo consilio id agebat Iulianus, quorum utrumque ab omni virtute longe abest. Praeclare itaque Sozomenus in lib. 5. cap. 5. λέγεται δὲ μὴ Φιδοὶ περὶ αὐτοὺς ταῦτα προτάζειν, ἀλλ' ὥστε ἡ ὑπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔξδος ἐμφυλῶ μάχῃ πολεμῆσαι τὴν ἐκκλησίαν, ἡ Κωνσταντίον διαβάλλων. Adde Chronicum Alexandr. * et Chrysostomum in Oratione 2. de S. Babyla contra Gentiles, pag. 782. et Augustinum in Epistola 166. cuius haec sunt verba: *Quibus succedens Iulianus, desertor Christi et inimicus, supplicantibus vestris Rogatiano et Pontio, libertatem parti Donati permisit: denique tunc reddidit basilicas haereticis, quando templa daemonis: eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si untati Ecclesiae, de qua lapsus fuerat, invideret, et sacrilegas diffensiones liberas esse permetteret.* VALES. Sensus loci est: ut, cuique, quidquid velles, credendi concessa libertate, discidia alore; sic enim tutiorem se fore, quam si cives eadem omnia sentirent. W.

Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum] Mf. codicis lectionem expressimus, explosa vulgata, quae multis modis mendosa est. *Infestas* autem dixit κατ' ὑπαλλαγήν, ἀντὶ τοῦ, aequae *infestas*: quae forma loquendi veteribus non infrequens. Et bene ad Ammiani mentem Eucherius Episcop. in Homil. pag. 413. *Ex fratribus capitales efficiuntur inimici, et fiet lugendum turbata germanitate discidium; et erit inter homines non tam fidelis fraternitas, sed feralis hostilitas.* Hoc vere dici, plus satis nostrorum quoque temporum disciplina probat. LINDENB.

* *Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt, etc.*] Idem dicit Chrysostomus Homilia xxvii. in Epistolam Pauli Apostoli ad Corinthios, pag. 749. VALES. Dicit etiam Gregor. Nazianzen. Orat. 1. pag. 33. — *Ferales* „furibundi, in se ipsos grassantes“ Ernestius. W.

Audite me.] Imitatus potius videtur dictum Augusti, qui cum legibus Iulii iuventutem coerceret, iuvenesque Rom. tumultuarentur, dicere solebat: *Audite me iuvenes senem, quem senes iuvenem audierunt,* ut refert Plutarch. in πολὺτ. παροργισμ. VALES. *Quem Alamanni audierunt et Franci barbari* quippe, feri et immanes. *Marci Antonini philosophi.* W.

5. *Foetentium Iudaeorum.*] Cl. Rutilius obscenam gentem vocat Iudaeos, in Itiner. lib. 1. 385.

*Reddimus obscenas convicia debita genti,
Quae genitale caput propudiosa metit.*

Horum foetorem etiam Marcial. in parte tangit, Epigr. 4. lib. 4.
Quod siccae redolet palus lacunae,

*Quod tetunia sabbatariorum,
Macflorum quod anhelitus reorum.* LINDENER.

Huc pertinet inprimis locus Petronii, „Iudaei maior in pedendo artifex,“ quem attulit Iani ad Horat. Satir. 9. 70. W.

Vobis inquitiores inventi.] Primus hanc scripturam invenit Gelenius, cum in superioribus Editionibus legeretur *inertiores*, perinde ac in Ml. Flor. et Regio, „Tolosano.“ [sic Colbert.] quod tamen non erat reiiciendum. Hic enim sensus est eorum verborum: O Sarmatae, tandem alios offendi, qui cum vobis inertiores sint, haud tamen mihi paullo minus negotii facessant. Mirum est tamen eam scripturam etiam Accursio duplicasse, qui sic edidit: *Altos vobis deteriores inventi.* VALES.

C A P V T VI.

1. *Genus hominum controversum*] controversiarum, rixarum amans. *Perplexius litigandi* ut nodos nectant, difficultates aliam ex alia moveant — *multiplicatum*, duplum, triplum, plusque adeo. W.

Si compulsori quidquam dederit.] Compulsor est qui fiscalia debita exigit, et lentos debitores ad solvendum compellit. Horum mentio in lege 34. Cod. Theod. de annona et trib. et lege 15. de exaction. Eos *καταστροφους* vocat Libanius in Orat. contra Florentium, ubi de Chrylargo loquitur, *et Themistius in Oratione vi. pag. 157.* Glossae veteres, *Compulsionem, εισπραξιν, ἀπαίτησιν*. Erant autem, ut videtur, milites, quibus Susceptores seu Apparitores Praesidum tributarios, a quibus tributa ipsi exigere non poterant, delegabant. Unde delegatoriae dictae eiusmodi Praesidum epistolae, quae Compulsoribus et Opinatoribus dabantur, ut est in lege xv. cit. et apud Calliodorum in lib. xi. VALES.

Levari debito] vel toto, vel ex parte, liberari, *vel per dilationem inferre* ad aerarium. W.

2. *Modo non ante Lxx. annum extorquentes.*] De his Aegyptiorum querelis intelligendus est Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio (Reisk. 1. p. 443.) τῶν δὲ ἐξ Αἰγύπτου χρημάτων ὅταν μνημονεύσῃς, καὶ τῶν κεκοφύτων ἵνα νομίμῃς Ἀριστοφάνη, ἰπανὴ μὲν αὖ τοῦ μίσους, ὅτι μισοῖς τοὺς ὄθιν οὐ δίκαιον λαμβάνοντας. Et paullo post sic dicit: καὶ ταῦτα Αἰγύπτιος· οὐς οὐα ὀκνοῦντας ὑφ᾽ ἡμῶν ὡς ἰδωκαν μνησθῆναι, ἀλλὰ μάλ' εὐχόμενοι εισπράττοντας αὐτῶν μὴ ὀλέσθαι. Idque Aegyptius: culus gentis homines nequaquam lentos videmus in commemorandis quae dederunt, sed potius ea quae numquam dederunt acriter exigentes. Vide finem huius libri. VALES.

Septuagesimum annum] Car hunc potissimum? *Extorquentes, repolcentes, repolcones* acerrimi, uti est infra c. 16. ad finem. W.

3. *Chalcedona*] ad iudices ibi constitutos c. 3. W.

Eorum negotia finituras.] Ante haec verba quaedam voces legebantur in Editione Rom. quas primus expunxit Sig. Gelenius. Sed cum easdem in codice Regio, **Tolos. et Flor.** [ac Colbert.] reperissent, non dubitavi quin pro *cum et eorum*, scribendum esset, *cuncta eorum negotia fin.* Sic enim memineram corruptum esse locum alterum lib. XXI. cap. XVI, ubi pro *suspliciones in huiusmodi cuncta dissentae*, Codex Reg. et Editio Rom. scriptum habent, *cum et a dissentae*. VALESIUS. Similia haec exempla sunt, sed ita, ut finem habeant dissimilem, et citatus locus diserte primam vocalem a retineat, quae adest ab his nostris, quae ideo palam est sic scribi oportere, *ium et eorum negotia finituras*. GRON.

4. *Cura propensiore*] Reinesius adscripsit: *Leges perpeniore*. Sic Theodof. in Nov. tit. 18. de invalor. l. 2: Si quid in legibus ferendis — deliquerit, hoc consilio *propensiore* (ubi *lego perpeniore*) revocetur. — L. 29. Cod. Theod. de annonis et tributis, *perpenisa* cura statuimus. (Alia exempla a Reines. allata omisimus: cf. tamen Glossar. Nomicum Cod. Theodof. f. v. *perpenisus*. W.) Cf. infra c. 9. *perpenisa deliberatione*. W.

5. *Lex est promulgata, qua cavetur nullum interpellari suffragatorem.*] Ea ipsa videtur lex esse, quae adhuc in Cod. Theodof. habetur, lib. 2. Tit. 29. Si certum petatur de suffragiis. Cuius haec verba sunt: IULIANUS A. ad populum. Foedis commentis, quae bonorum merito deferuntur *quam occupare mernerunt, et cum meruissent in Repub. quolibet pacto versari, repetendam sibi pecuniam, quam inhoneste solverant, imprudentius atque inhonestius arbitrantur. Alii etiam quae tunc donaverant, vel potius proiecerant ob immeritas causas, invadenda denuo crediderunt. Sed quia leges Romanae huiusmodi contractus penitus ignorant, omnem repetendi eorum, quae prodige nefarieque proiecerint, copiam prohibemus. Qui itaque repetere nititur, vel repetisse convincitur, et quod dedit, apud suffragatorem eius manebit, vel extorium restituet, et alterum tantum sisci iuribus inferre cogetur. Dat. Kal. Febr. CP. Mamertino et Nevita Coss. (Vid. ibi Gothofred. T. 1. p. 252. W.) LINDENB.

[*Lex est promulgata, qua cavetur nullum interpellari suffragatorem, etc.*] Designat Marcellinus legem 1. Cod. Theodof. Si cert. pet. ex suffrag. ut Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit.] VALES.

Suffragatorem] quae vox et ipsa in modo memorata occurrit lege, uti infra XXIX, 3. ubi Valesius adscripsit haec: Suffragatores dicuntur viri primates in comitatu, qui cum gratia apud Principem plurimum valeant, clientibus suis et humilioris fortunae hominibus ad aliquid à Principe impetrandum suffragationem suam commodant, paene iidem, qui patroni. Recte, et est locus ap. Suetonium Vespas. 23. qui hanc vocis significationem mire comprobant. Videntur tamen viri isti patrocinium aliquando nimis caro vendidisse, ut a clientibus ideo *interpellarentur*, compellarentur, vel in iudicium adeo vocarentur. W.

CAPUT VII.

1. Cum Mamertini et Nevltiae nomina suscepissent paginae consulares] Admodum affectate pro fastibus Consularibus inserti, Consulatam iniere. W.

Princeps visus est in officio.] Non praetereunda sunt verba Mamertini in Grat. actione c. 28. *Itaque matutino crepusculo palatium petimus. et mox: Aegre remotis populi qui nos praegrediebatur, agminibus, ut quamlongissime nobis obviam procederet laboravit.* Et post: *Paene intra ipsas Palatinae domus varias lecticas Consulares iussit inferri: et cum honori eius venerationique cedentes, sedile illud dignitatis amplissimae recusaremus, suis nos prope manibus impositos, mistus agmini togatorum, praeire coepit pedes, etc.* Consulari autem officio adesse Imperatores eo saeculo usitatum fuit. Spartianus in Hadriano: *Consulatum et Praet. officia frequentavit.* Unde Aufonius in Consulatu v. 34. dicit:

*Iam venit Augustus, nostros ut comat honores,
Officio exornans, quos participare cupisset.*

Idem in Gratianum actione, *Ipsa autem, ait, sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, etc.* Denique Claudianus in Eutropium lib. 1. v. 508.

*Candida pollutos comitatur Curia fasces,
Forfitan et Dominus.*

Sic enim eum locum distinguendum, et explicandum censoo. Ceterum ex allato Mamertini loco discimus, Mamertinum Consulem ex palatio processisse: qui honos non omnibus Coss. tribui solebat. Itaque notat Plutarchus in Galba, eum, cum esset affinis Liviae, Consulem e palatio Kal. Ian. processisse: *λίστας παρασχοῦσης ὑπατος ἐκ παλατίου προήλθε.* VALES.

In officio] deducendis novis Consulibus. Ernest. conferri iubet Arnizzen. ad Plinii Paneg. cap. 76. Cafaub. ad Sueton. Claud. 26. et Salmast. ad Scriptt. Hist. Aug. To. 1. p. 349. *Cum Honoratis,* v. Ind. II. W.

2. Mamertino ludos edente Circenses.] Ludos intellige, quos mense Ianuario Coss. edere consueverant ex ante diem 3. Non. Ian. per continuum triduum; ut notatum est in Calendario Rom. quod primus edidit Herwartius. Et ita quidem in Urbe. At per provincias in maioribus civitatibus Circenses quoque a. d. 4. Nonas Ian. a Magistratibus edebantur, ut docet Libanius in Orat. *εἰς τὰς καλάνδας,* his verbis: *τρίτην δ' ἱεραμίνου συνάγουται μὴ ἀμειλιχία ἄσματα· πολὺς δὲ ἔστι ὑπὲρ τῆς νίκης.* VALES. Cf. Gibbon. T. IV. p. 55. II. W.

Manumittendis ex more inductis.] Consules annum auspicientes, servos aliquot manumittere solebant: quem morem, eiusque pariter originem primus ex recentioribus in lucem protulit P. Faber Y. Cl. in lib. 2. Semestrium, et in Commentario ad Tjt. 2. de origine Iuris, ita ut nihil amplius dici possit. Tantum monoo, Claudiani versum male distingui in 4. Conf. Honorii, ubi hunc ritum eleganter describit. (v. 616.) Sic enim distinguendus est:

*Tristis condito pulsata fronte recedit.
In civem rubuere genae.*

Id est, non iam alapis servilibus os obtunditur: sed ingenuo rubore perfunditur. VALES.

Ipse lege agi dixerat.] Manumissio erat actus legitimus, ut praeter iuris Auctores docet Varro in lib. 5. de lingua Lat. In eiusmodi vero actibus haec sollemnis erat formula, ut lege agi iuberet is, penes quem erat iurisdictio. Unde apud Vopileum in Aureliano c. 14. Crinitus Aurelianum apud Principem adoptaturus sic ait: *Iube ut lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum, nominis et honorum totiusque iuris Ulpio Crinito.* Ceterum quod hic legitur, Iulianum lege agi iussisse, sic accipio, ut Iuliani praesentis honori venerationique id dederit Mamertinus. VALES.

Admonitus ea die iurisd. ad alterum pertinere.] Hic locus magnam habet obscuritatem. An forte intelligit, iurisdictionem eo die non ad Mamertinum Cos. sed ad collegam eius Nevittam, aut ad Praefectum Urbis pertinuisse? Sane Coss. olim in Rep. alternis mensibus fasces habebant, iam inde a Bruto, qui primus Consul fuit, ut docet Dionysius in lib. 5. initio, et in lib. 9. pag. 600. Morisque erat, ut ante Consulem, quo mense fasces non haberat, Accensus iret, Lictores pone sequerentur, teste Suetonio in Iulio, et T. Livio in lib. 5. ubi de Decemviris. Vide et Agellium in lib. 2. cap. 15. Quoties autem ambo Coss. erant in caltris, alternis diebus imperium habebant, ut declarat Polybius in narratione pugnae Cannensis lib. 3. Sed haec explicatio huic loco convenire non potest. An ergo potius intelligit, iurisdictionem non ad Iulianum, sed ad Mamertinum Cos. pertinuisse? VALES: Ernestius f. v. iurisdictio ita: „Totus locus affectatam et peculiarem Iuliani civilitatem demonstrat, ad humiliandam celsitudinem potestatis suae, ut cum ipso Ammiano ex xxx. 4. loquar, suscepiam. In re igitur extraordinaria non mirum est explicandi modum singularem tenendum esse. Puto autem Iuliano, quum inferiorem sese consulibus videri velle ostendisset, dictum esse, cui summum ipse honorem habuisset, ei nec hodie illum eripi debere. Adhibita autem est molliendae admonitionis causa, et velut per iocum proferendae, forma dicendi, in vicissitudinibus potestatis consularis olim declarandis usitata.“ W.

Ut errato obnoxiam Decembris auroram et ipse mutavit.] Hic vero plane opus est Oedipo. Quis enim est qui hic quidquam intelligat? In codice Vaticano ante quadringentos plus minus annos descripto sic legitur: *Ut terrato obnoxium Decembris auroram et ipse mutavit.* [Ita et in Ms. Colbert.] Neque aliter refert Editio Rom. nisi quod in ea excusum est *auroram*. At codex Regius prorsus cum Vaticano consentit. Tantum in eo vox illa *Decembris* deest. Proinde non dubito, quin totus ita scribendus sit locus: *Ut errato obnoxium decem libris auri semetipso mutavit.* Quam emendationem paullo post primam Editionem huius operis cum feliciter deprehendissem, eamque communicassem viris doctissimis, Sirmundo, Rigaltio, Serravio: illi eam statim magnopere probarunt. Solus repertus est Iacobus Gothofredus, (vid. eius opuscula per Conradum edita iv. 22. W.) qui cum hunc locum aliter emendasset, prorsus infelicitur; nostram emendationem improbavit, ob id praecipue quod novum ipsi videbatur, a semetipso quemquam multari. Exstat tamen illustre exemplum eius rei apud Augustinum in libro 1. de sermone Domini in monte, de Acindyno Praefecto Praetorio, qui se ipse multavit.

RENA. VALES. * [Ludovicus Nublaeus V. Cl. et doctissimus, mihi suggessit, quod pridem antea fratrem monuerat, exstare legem Gratiani, Valentiniani et Theodosii Imppp. legem inquam unicam in titulo utriusque Codicis, Ammiani emendationi illustrandas accomodatissimam, quae talis est: *Si quacumque praeditus potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositarum iurisdictioni suae adspirare tentaverit nuptias: licet prohibitas nuptias non peregerit; attamen pro tali conamine multae librarum auri decem obnoxium statuimus.* Ex quibus intelligitur, decem auri librarum multam tum omnium maximam fuisse: quae et rectoribus provinciarum, potestatibusque civilibus ac militaribus lege infligi consuevisset, et quam ipse etiam sibi Imperator Iulianus propter errorem irrogandam putarit.] **HADR. VALES.** Idem, quod Valelio, in mentem venerat *Alb. Rubens* in literis 1645. ad Nic. Heinsium datis. v. Burmanni Syllogem Epp. T. II. p. 752. W.

3. *Frequentabant inter haec Curiam aggere diverso.* Stulta et inepta lectio nescio unde in Lindenbrogii Editionem irrepsit. In Editione certe Rom. legitur, *agere diverso diversasque divisiones mult. ingerebant*: quod nec Accursius nec Castellus mutaverunt. Sed Gelenius ita edere maluit: *Frequentabant inter haec Curiam agendo diversi, diversasque occasiones mult. ingerebant.* Sed cum in Mll. Regio ac Flor. et Valentino [ac Colbertino] * et Tolos. * legi comperissem, *agendo diverso diversasque divisiones multip.* exultavi sic a Marcellino scriptum fuisse *Frequentabat inter haec Curiam agendo diversa, quae divisiones m. ing.* ut haec de Iuliano ipso dicantur. Quod egregie confirmat Libanius in Orat. funebri pag. 298. (Reisk. t. p. 573.) *εισήλθεν καὶ εἰς τὸ συνέδριον, καὶ τὴν μεγάλην βουλὴν περὶ αὐτὸν ἐκάθισεν, πολὺν δὲ χρόνον ταύτης τῆς τιμῆς ἱστερημένην· εἰς μὲν γὰρ τὸ βασιλεῖος εἰσεκαλεῖτο πρότερον ἰστέοντά τε καὶ μικρὰ ἀκουστομένην, etc.* Id est: *Introibat etiam in Curiam, et Senatores circa se sedentes habuit: quo honore diu illi caruerant. Accersebantur enim in palatium, ut stantes pauca quaedam audirent, etc.* Idem de Iuliano tradit Socrates in lib. 3. **VALES.**

Quae divisiones multiplices ingerebant. Ernestius divisiones exponit, mutationes, conversiones; recte, si multa Iulianum novasse, abusus sustulisse intellexerit. Paulo post §. 7. *corrigendis civilibus* et ipsum verbum *dividere* pro ordinare §. 8. W.

Philosophus Maximus] satis notus, cuius vitam dedit Eunapius. Cf. Ind. 1. W.

Exsiliit indecore. At id eius factum praedicat Libanius pag. 299. (Reisk. t. p. 574.) his verbis: *λέγοντος δὲ αὐτοῦ ἀγγέλλει τις προσεῖναι τὸν διδάσκαλον ἄνδρα Ἰωνὰ φιλόσοφον, ἐξ Ἰωνίας κτλ. κτλ. ὁ δὲ ἐκ μέσων ἀναπηδήσας τῶν γερόντων ἴδαι πρὸς τοὺς θύρας. et mox: περιβαλὼν οὖν καὶ ἀσπασάμενος, ὡς νόμος τοῖς ἰδιώταις ἀλλήλους ἢ βασιλεῦσι γε ἀλλήλους, εἰσῆγεν οὐ μετρίχοντα τῆς βουλῆς. Haec cum in Senatu ageret, nuntiatur a quodam adesse magistrum ipsius ex Ionia accitum. Ipse igitur ex medio patrum Conscript. exsiliens, ad vestibulum cucurrit. Et mox: Cumque hominem amplexus osculatusque esset, perinde ac privati, aut potius perinde ac Reges inter se solent, induxit eum in Curiam, tamen si ille in Senatum relatus non esset.* [Ad hunc Maximum, existant complures Iuliani Epistolae familiarissimae.] **VALES.**

Per ostentationem intemp.] Longe dissimilis Marel intemp. quem tamen velut exemplar sibi propoluerat. Ille enim in colenda Philosophia moderatum se, et aequalem semper praestitit: unde in lib. de vita sua id a Vero fratre didicisse se fatetur, τὸ ἀμελὲς καὶ ἀμαλὲν ἐν τῇ τυχῇ τῆς φιλοσοφίας. Idem studiose elaborabat, ut eundem tenorem ubique servaret, quod ἀνεπιτηδεύτως τὴν πρῶτον dicit eleganter iis in libris. VALES.

Dicit immemor Tulliant.] Cicero pro Archia c. 11. atque et eo Primasius Afer in Epist. Pauli, pag. 129. LINDENBR.

5. *Agentes in rebus ex iis qui protecti sunt.]* Hos Agentes in rebus una cum ceteris Palatinis fere omnibus Iulianus in exordio principatus palatio expulerat. Atque ipse Scholam quidem omnem nomenque Agentum in rebus aboleri iusserat: sed Magister Officiorum, cui praecepti executio mandata fuerat, alios eiecit, ceteros retinuit: ut docet Libanius in Orat. suaberi, pag. 294. ubi multa de eorum calumniis et rapinis subicit. Porro Agentes in rebus xvi. omnino habuit Iulianus, cum secuti Principes ad x. millia habuerint, teste Libanio in Oratione πρὸς τοὺς βαρὺν αὐτὸν καλέσαντας. VALES.

Latebras Florentii] nempe ex Praefecto Praetorio. cf. c. 3. — Si eis gradus militiae redderetur, nam ad scholas Palatinas pertinebant, de quo plura vide in Ind. II. W.

6. *Praetextatus quem Achaiae Proconsulari pr. pot.]* Eum Magistratum gessit Praetextatus usque ad initium Imperii Valentiani Senioris, ut docet Zosimus in principio lib. 4. Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνύπατον ἔχων ἀρχὴν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων τοῖς ἀρεταῖς. Praetextatus Achaiae Proconsul, vir omnibus virtutibus excellens. Vultius Agorius Praetextatus hic dicebatur, ut docet vetus Inscripção: qui postea Praefectus Urbi fuit Valentiano II. et Valente II. Coll ut scribit Marcellinus noster xxvii, 9. ac multo post Praefectus Praetorio sub Theodosio decessit, cum esset Consul designatus, ut testatur D. Hieronymus, et Symmachus. Eundem intelligere videtur Hieronymus in Epist. ad Marcellam de exitu Leae. *Himerii encomium eis τὸν ἀνύπατον τῆς Ἑλλάδος πραιτεξτάτον memorat Photius. * VALES. Vide Prosopograph. Cod. Theodosi. inprimis Wernsdorfium ad Himerium p. 13. W.

7. *Nec tamen omisit castrensia.]* Zonaras idem quoque scribit: καὶ τὰ στρατεύματα δὲ ἐπισκέπτετο καὶ ἐξήταζε. VALES.

8. *Gothos saepe fallaces et perfidos]* Rutilius in Itinerario v. 142. Submittant trepidi perfida colla Getae. Salvianus lib. 7. Gothorum gens perfida, sed pudica. Vide Sidonium Apollinarem lib. 6. epist. 6. * LINDENBR.

Mercatores Galatas.] Galatae venaliciarii erant. et servitia vendebant: quod testatur etiam Claudianus in Eutropium lib. 1. v. 59.

Hinc fora venalis Galata ductore frequentat.

Ceterum et illud notandum est, veteres Latinos a venaliciariis mercatores distinxisse, nec mercaturae nomine mancipia censuisse. Plautus:

Mercaturamne, an venales habuit? ubi rem perdidit.

Cicero in Cornelianam 2. Neque me divitiae movent, quibus omnes Africanos et Laelios multo venaliciarii mercatoresque super-

runt. Neque obstat vetus Inscriptio quae sic habet: L. VALERIUS. SARDAR. MERCAT. VENALICI. L. Nam libertus patronum suum emercatorem venalicium honoris causa appellat. VALES.

10. *Legationes undique solito citius concurrebant.*] De his legationibus ita loquitur Zonaras: ἐχρημάτιζε δὲ καὶ πρὸς τὸν Κωνσταντῖον. Quasi vero hae legationes ad Constantium missae essent, non ad Iulianum ipsum. Porro Editio Rom. hunc locum sic exhibet, *undique solito eius concurrebant*, neque aliter Mss. Flor. [et Colbert.] At in Regio codice ita scriptum reperi, *undique solito magis conc.* Sed emendatum epi eadem manu, *solito crebrius*, utrumque ex coniectura, ut ex ipsa emendationis inconstantia apparet. Quam tamen equidem malim sequi, quam illam Castelli: *Undique sollicite ad eum concurrebant.* VALES. Legationes istas non ad Iulianum, sed ad Constantium missas fuisse, Schreiterus ad Gibbonum P. v. p. 438. recte, praeceunte Zonara, ex eo probat, quod ex tam distantibus regionibus ad Iulianum tam cito venire non potuerint. W.

Abusque Indis et Serindis.] Sic primus correxit Gelenius, cum in Editione Rom. scriptum esset, *abusque divisisset Serenditius.* Ego vero codicis Regii, et Flor [ac Colbertini] scripturam sequi malui, quae sic habet, *Divis et Serendivis.* Sunt autem gentes Indicae sic appellatae. Divi quidem iidem esse videntur, quos Divas vocat Expolitio totius mundi p. 254. edit. Jac. Gronovii 1697. 4to. *Seu potius Diveni, qui insulam habitant Divu nomine, ex qua oriundum fuisse Theophilum Indum auctor est Philostorgius in libro 3. Hist. Eccles. Et haec forte est insula, quae vulgo dicitur Diu, ad os Indi fluv. sita, Regi Cambaiae obnoxia: quam describit Orosius in libro ix. de rebus Emmanuelis R. Quod spectat ad Serendivos vel Serindivos, assentior viro doctissimo Samueli Bocharto, qui Serindivos ait esse incolas insulae *Sellan*, (Ceylon W.) quae et *Serandib* Arabice dicitur: quam eandem esse cum Taprobane, multis probat idem Bochartus in lib. 1. de Coloniiis Phoenicum capite ultimo. * VALESIUS. Adde H. Vossium ad Pomponium Melam III. 7. GROX.

Regionibus Solis.] Forte quia Aetes Solis filius iis regionibus imperavit, ut scribit Apollodorus. Quod si *solis* adiective sumitur, idem erit ac *desertis*. VALES.

Annua sollemnia complentes] tributa pendent. cf. xx, 8. W.

C A P V T V I I I

1. Tenui filo cohaerent quidem cum proxime praecedentibus, quae Ammianus inserit de Ponto Eurino inde a Thraciarum extremis finibus, non contemnenda tamen, quae vel visa vel lecta profert. W.

2. *Athos in Macedonia*] Monte-Santo. W.

Navibus quondam Medictis.] Herod. lib. vii. c. 21. LINDEMBER. Unde Iuvenali x, 174. dicitur *velificatus Athos*. W.

Caphareus Euboicus scopulus (promontorium Cabo d'oro in Negroponte) ubi Nauplius Palamedis pater classem collisit, causa fuit ut collideretur. *Argivam*, ulturus nempe filii caedem ignem

ignem in specula iussit incendi, quo Graeci ab Illo redeuntes in errorem deducti naufragium facerent; nec spes. sefellit. *Contraversi* contraversi, libi oppoliti. W.

Ubi Nauplius Palamedis pater classem concidit Arg.] Dio Chrysost. in Euboico Μικροῦ δίσκου. ὡς πῆρ οἶμαι τὸν Ναυπλίον ὄρῳν ἀπὸ τοῦ Καφαρίου ἤκοντα. LINDENB.

A Thessalo mari distinguunt Aegaeum.] Primum eam scripturam excogitavit Gelenius, cum in antiquioribus Editionibus legatur: *Controversaria Thessimalitis cingitur Aegeum*. Neque aliter in Codice Regio, nisi quod in eo [ut et in Colbe.] legitur, *tingunt Aegeum*. Initium maris Aegaei hoc in loco designabat Marcellinus. Quod alii a Sinio Atticae promuntorio, ut Mela, alii ab Acrocerauniis Epiri montibus initium capere dicunt, inter quos est Plinius, et Solinus. Myrtoum enim Aegaei partem faciunt, aliosque sinus. Aegaeum tamen proprie dictum ab Myrtis sine incipit: ut testis est Strabo in lib. 2. et in Hellepontum definit. Marcellinus autem noster a Caphareo Euboeae incipere dicit. Sed quod ait, Caphareo et Atho montibus Aegaeum a Thessalo mari distingui, prorsus intelligere nequeo. Nec dubito, quin locus aliter sit corrigendus. VALES. Haec et coniecturam H. Vossii adscripsit exemplari tuo pater *controversae Athos summitatis*, propiorem quidem ad M. sed quae, ut opinor, non exhauserit mentem auctoris; et *contraversus* solet in hoc auctore scribi corrupte pro *contraversus*, ut patet tum ex seqq. verbis, quibus *controversae extraneae sunt Symplegades*; tum ex libro XXII. cap. 15 quem sensum et hic requiri non dubito. GRON.

A Thessalo mari Thermaico aliisque sinibus distinguunt Aegaeum Archipelagum. Paullatim fufius adolefcens ad maiorem amplitudinem excrefcens. W.

Patriam Deorum insignem.] Emendavi partu Deorum, cum in M. omnibus legeretur parte. VALES.

Deion (Sdili). Deorum Apollinis et Dianae. — Imbrum (Embro) Tenedum (Tenedos, Lemnum (Stalimene) Thasum (Thalos). — Quando perfatur tempestatibus. Lesbos (Metelin). W.

3. Gurgitibus reflatis] retortis violenter undis Horat. Od. I. 2. 13. W.

Apollinis Sminthii.] Ἀπόλλωνος τοῦ Σμινθίου meminit Pausan. in Phocic. Lactant. de fals. religione lib. 1. cap. 7. * Unde vero Sminthius hic vocetur, explicat Tzetzes in Lycophron. v. 1302. * Macrob. Saturn. 1. c. 17. *Sminthius cognominatur, ἐν ᾧ ἔστι θυσία, quia servens currit.* Arnob. lib. 3. de Libero et Apolline *Aliet faeculentae hilaritatis dator, Sminthiorum alter pernicles murium.* Servius Aeneid. 3, 108. *Cretenses murem Sminthicem dicunt.* Et post: *Sminthos mures vocari a Phrygiis.* Confirmat id Tzetzes. Hesychius: Σμινθίους ὁ ἐν τῇ Σμίνθῃ τιμώμενος, λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἀπόλλων. Σμίνθους, μῦς καὶ ὁ Ἀπόλλων διὰ τὸ ἐν τῇ μωμπίᾳ φασὶ βιβνέσθαι. LINDENB.

Apollinis Sminthii templum] Sminthius Apollo dictus a σμίνθος, quod est genus murium. (glis cricetus *Hamster*) Strabo L. XIII. p. 613. Almel. Aelian. Hist. Animal. XII, 5. quos, cum nimia aliquando fecunditate calamitatem agris intulissent, Apollo deleverat. Non in Tenedo insula solum templum ideo sospitatori erectum, de quo vide Hemmer de rep. Tenedior. p. 100. et

COMM. IN AMMIAN. I.

Ff

Tournesfort Levante Th. 2. p. 129. ed. Germ. sed in aliis urbibus Aetoliae et Troadis, quorum unum in mente habuit Ammianus, uti patet e contextu. vid. Mannert Kleinasiën p. 464. W.

Melana sinum oppositum Zephyro.] In Mf. Regio et Editio Rom. scribitur Zephyri, et in Regio superscriptum est Zephyris. Est autem Melas sinus ad Occasum oppositus Cherfoneio Thraciae. VALES.

Abdera, domicilium patria Protagorae fatia noti Philosophi et primi Sophistae, quo nomine se ipse decorare visus est. Vide Bruckerum T. 1. p. 1200. Tiedemann Geist d. speculat. Philosophie Th. 1. S. 349. -- Democriti, de quo plura afferre supersedeo post Wielandum, hoc tamen observo, Ammianum Protagoram, quem priori loco ponit, antiquiorem Democrito habuisse videri, in quo non omnes consentiunt. -- Diomedis Thracii sedes cruentae, quoniam, uti fabula fert, equos carne humana pavisse dicitur. W.

Hebrus (hod. Mariza) sibi miscetur] uti Maeander, de quo Ovid. Heroid. 1. 55. „toties qui terris erat in isdem, qui lassas, in se saepe retorquet aquas.“ Maronea (Marogna) Aenus (Eso). W.

Aenus, qua diris auspiciis coepta.] Aenum Thraciae urbem ab Aenea conditam esse testatur Conon in Narratione 46. et Mela in lib. 2. cap. 2. et Origo gentis Romanae. At Dionysius Hal. in lib. 1. c. 49. non Aenum, sed Aeneiam urbem ab eo conditam scribit in Cherfoneio, quam Pallenum vocant: eamque ad Cassandri tempora stetitisse dicit: sed cum Cassander Thessalonicam conderet, Aeneas in eam urbem transtulit: Aeneatae tamen quotannis ab Thessalonica proficiscebantur Aeneiam, sollemne sacrum in memoriam conditoris Aeneae facturi, ut scribit Livius in lib. 40. initio. Cum Marcellino tamen consentit Virgilius in lib. 5. principio, et urbem in Thracia aedificatam ab Aenea canit, Aenum procul dubio significans. Sed quod addit,

Aeneadasque meo nomen de nomine fingo,

obstare videtur. Neque enim ab Aëno patronymicum sit Aeneades, sed *αἰνός*, ut docet Polybius, et Livius. Ab Aeneia quidem, de qua diximus, gentile sit *Αἰνιάδας*. Et Aenum ab Aenea conditum non potuisse, recte probat Servius, ex eo quod Homerus inde auxilia ad Troiam venisse dicat: et quod Callimachus, et Euphorion a socio Ulyssis illic sepulto, eo tempore quo missus est ad frumenta apportanda, cognominatam scribant. Adde quod Hercules tanto ante Aeneam Troia rediens, Aenum appulisse dicitur ab Apollodoro.* VALES. Vide Heynii Exc. r. ad Virgil. Aen. III. p. 416. et infra XXVII. 4. qui locus omnino est cum nostro conferendus. W.

4. *Velut naturali quodam commercio] cursu ab ipsa natura monstrato. W.*

*Etusque partem ad se tungens.] Codex Regius. *Vatic.* [ac Colbert.] et Editio Rom. scriptum sic habent, *ad seuncens*. In Regio tamen superscriptum est prout edidit Gelenius. Sed Editionis Augustanae scripturae praefarendam esse existimavi: nisi cui placet emendare: *Etusque partem ad seiscens*, [vel *ad se uncans*.] VALES. Enimvero haec digna tantis ingeniis. Ipsae litterae cui non paulo attentiori suggerunt *ad se untens*? ORON.*

Rhodopa] mons Thraciae (Argentaro). — *Cynossema* figura quasi canis, in quam Hecuba mutata dicitur. v. Ovidii Metam. xiii, 399. ff. W.

Coela praeterlabitur.] In Actis Ephesini Concilii Cyrillus Coelorum Episcopus recensetur. Eiusdem opidi meminit Nicetas Choniates in lib. 5. de rebus Manuelis Comneni: κατὰ γὰρ εἰς τὸ κοῦλα, ταῦτα δὲ τὸ περὶ σπυρίον τε καὶ ὄβυδον. Male ergo in Ptolemaei libris scribitur Κύλλα, σπυρίον in Hellesponto. In Chronico quoque Alexandrino inter urbes quinti Climatis numerantur Χερόφυκτος, Κύλα, σπυρίον: eodem errore pro Κοῦλα. Coelos portus dicitur a Mela in lib. 2. c. 2. et a Plinio in 4. 18. 23. VALES.

Sefton] de qua, uti de polita e regione *Ahydo* vide Mannert Klein-Asien Th. iii. §. 512 ff. *Callipoliti* (Gallipolis) — *Achillia* *Atacisque sepulcrum*, quae ad nostram aetatem adesse testatur Chandlerus Reise nach Klein-Asien S. 59. et Vorrede S. xii. — *Dardanum* unde nomen medio aevo trahere coeperunt die Dardanellen. W.

Lampfacum Themistocli dono datam.] Aemil. Probus in Themist. c. 10. Scholiastes Ariloph. in Equitib. pag. 195. LINDENBR. Cf. omnino Mannert Klein-Asien Th. iii. S. 517. *Lampfacus* hod. vicus Lampfaki. W.

Iasionis filius Partus.] Mf. *Parus*, male. neque *Iasonis* sed *Iasionis* legendum, ἀπὸ Πάριον τοῦ Ἰασίωνος. Stephanus περὶ πόλ. Eustath. in Diogenisium. LINDENBR.

Iasionis filius Parus.] Iasion Electrae et Coryti filius ex Cere Plutum et Philomelum sustulit, inter quos non bene convenisse dicitur. Plutus enim cum esset opulentior, nec fratri quidquam dare vellet, Philomelus necellitate coactus, quodcumque habebat vendito, eo boves duos emisse dicitur, et plaustrum primus fabricasse, atque arando semet aluisse. Ex hoc Parium Petelidas ait natum, qui de suo nomine Parin, et opidum Parion appellavit, ut scribit Hyginus in Astronomico Poetico cap. de Arctophylace. *Arrianus vero in Bithynicis Parium Iasionis filium facit, a quo Parium urbem in Hellesponto conditam esse ait: ut refert Eustathius in librum v. Odysseae pag. 1528. *Alii tamen a Paride Priami filio Parion opidum dictum volunt, inter quos est Iohannes Antiochenus in Excerptis, quae abhinc biennio publicavi, et Suidas in πάριον. Sane in eo opido Paridis statua fuit, in foro magicis caerimoniis consecrata, cui publice sacra fiebant, ut docet Athenagoras in Apologetico: τὸ δὲ πάριον Ἀλεξάνδρου καὶ πικρῶς, etc. VALES. *Parion* (Kamanar) — De *Iasione* vid. Heynius ad Apollodor. p. 736. ed. prior. W.

Semitorbe] Seneca etiam pro usitatori semicirculo habet. *Curvescens* et hoc vix alibi reperias. *Respergit*, alluit. W.

Ex eo latere.] Emendavi ex *Eou latere*: quam emendationem confirmant ea quae statim subnectuntur: *Qua in Occasum procedit, Cherronesum pulsant*, etc. VALES.

Cyzicum] Milesiorum coloniam, celeberrimam olim urbem, cuius iam nil nisi ruinae desertae supersunt. Mannert Klein-Asien Th. iii. S. 526. *Dindyma* melius *διδυμα*; sc. ὄρη, mons Phrygiae. cf. Mannert Klein-Asien p. 63. W.

Apamiam, Clunquae et Astacum.] Mf. Flor. indicio locum hunc mancum deprehendimus: in eo enim sic legitur: *Aspamiam*

Ciumque ubi Hylam secuto et Aftacum. Iudubie tale aliquid scripsit Ammianus. *Apamiam, Ciumque, ubi Hylam infecuta rapuit Nympha, et Aftac.* Priscianus Perieget. v. 773. (Wernsd. poetar minor. T. v. P. 1.)

*Bebrycii post hos, et Mysia montibus alta,
Qua Cius egregia decurrens murmurat unda:
Qua Nymphas comitem perhibent rapuisse potentis
Alcidæ puerum, tristissima fata gementis.*

Strab. lib. xii. pag. 388. (p. 564. Almel.) Μυθίσουσι τὸν Ἕλαν ἕνα τῶν Ἑρακλίου ἑταίρων συμπλέσαντα ἐπὶ τῆς Ἀργεὺς αὐτῷ ἐξόντα δὲ ἐπὶ ὕδασι ἀπὸ Νυμφῶν ἀπαγαῖναι. Κίον δὲ, καὶ τοῦτον Ἑρακλίου ἑταῖρον, ἐπαρελθόντα ἐκ Κόλχων, αὐτόν καταμεῖναι, καὶ κτεῖναι τὴν πόλιν ἐπώνυμον αὐτοῦ. Vid. Schol. Apoll. lib. 1. num. 36. Eustath. in Dionys. p. 107. LINDENBR.

[*Et Apamiam, Ciumque, et Aftacum, secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam.*] Petrus Pithoeus ad marginem Ammiani sui adnotavit, pro *et Aftacum* in veteribus libris scriptum inveniri, *ubi Hylam*. Ex quo apparere, heic nonnulla deesse. Constare enim iuxta Apamiam Hylam Herculis delicias a Nymphis raptum, et necatum fuisse in amne, qui postea Hylas dictus sit. Certe in codice Colbertino qui est optimae notae, scriptum reperio: *Et Apamiam, Ciumque, ubi Hylam, secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam*. Ubi aliqua deesse cum Pithoeo non dubito: sed quomodo suppleri emendarique possint, haud facile dictu est. Vulgata quidem lectio plane mendosa est. Nam Aftacum a Nicomedia Plinius discrete distinguit in libri v. capite xxxii. et ultimo. Cios fluvius Cium vel Cion opidum alluit, et Hylae amni proximus est: ut ibidem Plinius docet.] HADR. VALES. Vexavit me hic locus, quem putabam consideratione dignum, unde cogitabam, an libri veteres forte indicarent *Ciumque et Olbiam, secuto* etc. Hanc enim nonnulli volunt postea ab rege Nicomede nomen accepisse. Sed acrius intueus vidi nec deesse quidquam, nec sic mutari debere, quum recte sic procedat oratio. *Ciumque, ubi Hyla*; (nempe amnis notissimae famae est *infecuta tempore Nicomediam* etc. scil. quoque respargit. Hylas et Hyla ut Tyras et Tyra, de quo mox Valesius. Suspicor etiam ab Ammiano scriptum *religiosa Matris Magnae delubro*. Id enim pertinet tantum ad Dindyma, non ad Cyzicum, ubi Proserpina principatum obtinebat. GRON.

Apamiam (hodie Metania, Mutania, Montagna, Mannert 1. l. p. 561.) *Cium* (Ghio sive Ghemleik, Mannert p. 563.) W.

Aftacum secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam.] Strabo lib. xii. p. 563. Almel. Ἀστακὸς Μεγαρίων κτίσμα καὶ Ἀθηναίων, καὶ μετὰ ταῦτα Δοιδαλαοῦ, ἀφ' ἧς καὶ ὁ κόλπος ὀνομάσθη. Κατεσκάφη δ' ὑπὸ Λυσισμάχου. τοὺς δὲ οἰκητορας μετήγαγεν εἰς Νικομήδειαν ὁ κτίσας αὐτήν. *Pausanias lib. v. c. 12. Ἀπὸ τούτου δὲ (Nicomedem intelligit) καὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ πόλεων μετεβλήθη τὸ ὄνομα, Ἀστακὸν τὰ πρὸ τούτου καλουμένη. LINDENBR. Cf. Mannert 1. l. p. 579. W.

Aegos-potamus ubi Athenienses magnam cladem a Lacedaemoniis duce Lyfandro perpeffi. Corii. Nep. Lyland. 1. W.

Aegos-potamus, in quo loco lapides casuros ex caelo praedixit Anaxagoras.] Diogen. Laertius in Anaxagora ii, 3. Φαεί

δ' αὐτὸν προσιπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμοὺς γενομένην τοῦ λιβίου πτώσει, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου περιτρεῖται. Ammian. inf. ad finem huius libri. (c. 16. §. 22.) LINDENB. Philostrat. vit. Apollon. 1. 2. Plin. Hist. Nat. 11, 58. Annum adeo, quo haec evenere, servavit Marmor Parium ed. Wagneri Germ. Gött. 1790. S. 47. et 112. W.

Lysimachiam] (hod. Hexamili). W.

Hercules conditam Perinthum comitis sui memoriae dedicavit.] Non ab Herculis, sed a Perintho Epidaurio Orestis commilitone nominatam scribit Stephanus περὶ πόλ. in Perintho. LINDENB. Cf. imprimis Tib. Hemsterhuis ad Xenophontem Ephes. in Misc. Obff. T. v. P. 3. p. 51. (hodie Eteklj). W.

6. *Proconesus* (Marmara) *Besbicus* parva insula, hodie Pocokio teste Kalolimno. v. Mannert p. 535. W.

7. *Chalcedona* (hodie vicus huius nominis, Mannert p. 587.) *Chrysopolim* prope Chalcedona, cuius quasi portus erat, nunc *Scudari* Mannert p. 591. W.

8. *Eius*, Europae. W.

Athyra portus.] Sic dictus ab Athyra fluvio, qui iuxta in Propontidem evolvitur, ut tradit Agathias in lib. 5. Meminit eiusdem urbis Procopius in lib. 4. de aedificiis Iustiniani, et Zonaras ac Nicetas. Eratque vicinum huic opido sanum τοῦ ἀρχιστρατήγου, id est S. Michaelis celeberrimum, in loco, qui Damocrania dicebatur, teste Cedreno in Michaele Calaphate. Eius situm discimus ex Itinerario Burdigalensi: *Manfio Sylembria* M. X. *Mutato Callum* M. X. *Manfio Athyra* M. X. *Manf. Regio* M. XII. *Civitas Constantinop.* M. XII. VALES.

Sylembria] Selivria. W.

Byzantium Atticorum colonia.] Byzantium condidere Megarenses anno 2. Olymp. 30. ut ponit Eulebius in Chronico anno 17. postquam Chalcedon condita fuerat, teste Herodoto in lib. 4. Chalcedon autem Olymp. 26. anno 2. a Megarensibus duce Archia constituta dicitur in Eulebio Chronico. Post Megarenses deinde Milesii Byzantium colonis frequentarunt, si credimus Velleio in lib. 2. Denique Paulanias Lacedaemonius paulo post bella Medica coloniam eo Lacedaem. deduxit, ut tradit Iustinus in lib. 9. c. 1. Inter hos Atheniensium nulla occurrit mentio. Nisi forte quia Atheniensium coloni erant Milesii, a quibus Byzantium conditum esse Velleius dicit, Atheniensium coloniam dici eam posse putemus. VALES.

Byzantium Atticorum colonia.] Non eadem est veterum de conditoribus Byzantii sententia. Alii enim Megarensibus vel Spartanis, v. c. Iustinus ix, 1. hanc tribunt laudem, alii Milesiis, Vell. Paterc. 11, 15. cui accedit ibi Ruhnkenius. Atheniensibus praeter Ammianum Iulianus Orat. 111. p. 118. Spanhem. et Himerius originem debere Byzantium tradunt Orat. vii. ubi admodum poetice nominatur ἡ πόλις Ἀθηναίων. Conf. quae ad eum locum observavit Wernsdorffius p. 512. ed. maioris, copiosius etiam disputans in edit. minore Harlesiana p. 43. causamque afferens probabilem hanc, quod Byzantini ipsi ad tantum a Constantino splendorem evecti Atheniensium maluerint, quam aliorum colonis haberi. W.

Promontorium Ceras praelucentem navibus vehens constr. cels. tur. quapropt. Pharos app.] Mf. *quapropter elatas app.* Videtur abstrusius aliquid latere. Strabo lib. vi. *Εστὶ δὲ τὸ Κίρας πρὸς τῇ τῷ Βουστρίῳ τειχεῖ, κόλπος ἀνέχων ὡς πρὸς δύοις ἐπὶ σταδίοις ἐξήκοντα, τοῖσις ἐλάφου κέρασι.* Vid. P. Gillii Viri doctiss. Bospori Thracii Descriptionem. LINDENB.

Pharos appellatur.] Sic primus edidit P. Castellus, cum in Editione Rom. legeretur *Elatas appellatur*: neque aliter in Codico Regio. *Vatic.* et Florentino. [In Colbert. legitur: *Q. Elatas appellatur vetus inde fuetus oript prae gelidus.*] VALES. Cf. Lechevalier Propontis p. 67. W.

Et vetus inde fons Euripi.] Sic Castellus et Gelenius hunc locum correxerunt. qui in Editione Rom. sic legebatur, *Fetus inde fuetus Oript*: et ita quoque in codice Regio, *Vatic. Tolos.* [et Colbert.] Quid autem intelligat Marcellinus, facilius est dicere quam quid scripserit. Scribit enim Solinus, et Plinius in lib. 4. *Tenuis deinde Euripus porrigitur ad Asiae urbem Priapum.* Eundem Euripum Thracii Bospori, qui Byzantium et Chalcedonem interfuit, memorat Plinius in lib. 9. cap. 15. *Verum Euripus ille non facit ad hunc locum. Reiectis ergo emendationibus seu potius depravationibus P. Castellii, totum hunc locum ex vestigiis priscae scripturae quam supra retulimus, ita restituendum esse affirmamus: *Et promuntorium Ceras, praelucentem navibus vehens constructam celsius turrim: quapropter Ceratas appellatur ventus inde fuetus oriri prae gelidus.* Ac postremam quidem huius loci partem ita primus correxit Lucas Holstenius. Ego vero priorem partem quae de Cerata mentio, certissima ut opinor conjectura emendavi. Ait ergo Marcellinus *Ceratam* ventum appellari, eo quod spiraret a promuntorio quod dicitur Ceras. Certo novum non est, ventos a locis unde flant, nomen accipere. Sic *Scironites* dicebatur ab Atheniensibus ventus, qui a Scironis promuntorio spirabat,* VALES. Bene est, quod mutationis huius ratio sit addita. Sed quomodo Valesius ei potest inferri, quod iam Salmasius ex sese publicavit in Solinianis pag. 166. (p. m. 116. W.) nam siue *Ceratas* siue *Ceratos*, pro eodem potest esse. Sed quidquid sit, utique nunc tempus non erat vel ita tractare Ammianum, vel tam speciosa explicatione, sed nullius firmitatis (nam etsi interdum venti a locis acceperint alii nomen, id ad hunc ita leviter applicari nequit, et multi a locis non accipere nomen) se ipsum deterrere, quo minus obsequaris lectioni vetustae. Ad quam certe propius accedit Isaac. Vossius ad Melam pag. 206. sed sententia ad insaniam docta, ut multa illic, legens ex Mf. *quapropter EKATAΣ appellatur et ventus*, quod et ipse acceptum refert Holstenio. Ubi primum haereo in copulativa *et*, cui etsi sit locus, patet utique non esse in Mf. atque utinam dixisset Vossius, quo sensu eam adhiberi vellet! Quo enim illum ventum in istis oris prae gelidum? an eum mirari debemus? an notatu dignus est? Certo inter tanta sententiarum incerta non dubitavi sequi veteres codices, et ex iis repurgare quoque contextum, nimium licenter ab Valef. iactatum. *Ελάτας* vocatus fuit localis illic ventus, ab nocturna phari luce, qua locus ille splendebat; sed lusus Graecorum fuit in nomine, quod quum videretur promittere aliquem calorem (opinor enim deductum ab ἔλῃ) plane contra dicitur ab Ammiano fuisse prae gelidus. οἶον.

Ego *Ceratas* repofui, *Elatas* quid fit poffitve effe, non exputans. Vocula quapropter manifefte ad praecedentia relationem habet, quam in *Elatas* nullam video. W.

9. *Fractum*] vi fibi propria privatum. *Finium* circumferiptum, in aequoream iufli aequoria, Ponti Euxini, faciem panditur. W.

10. xxiii. *dimenfa millibus ftad.*] Polybius in lib. 4. c. 39. Ponti περίματρον xx. circiter ftadiorum millia complecti auctor eft. Strabo vero in fine lib. 2. xxv. millia. Plinius in lib. 4. c. 24. varias de Ponti circuitu veterum opiniones affert. *Circuitus* vero, inquit, totius Ponti vices femel ftadia mille, ut auctor eft Varro, et fere veteres. Nepos Cornelius 300 ftadia addicit. Artemidorus vices novies mille ftad. facit. Agrippa xxiii. millium LX. Mucianus xxviii. mill. LXV. VALES.

Eratofthenes] Cyrenaeus fatis notus, cuius fragmenta collegit Seidelius Goett. 789. *Hecataeus* Milefius, cuius quae refiant, edidit Pet. Zornius 1730. *Ptolemaeus*, cuius Geographiam etiam nunc habemus, quemque Ammianus fere ubique folet fequi. — In speciem Scythici arcus nervo coagmentati i. e. intenti. Sic Strabo cum aliis, cf. tamen infra ad finem capitis §. 37. W.

11. *Qua Sol Oceano exfurgit Eoo, palud. cl. Maeotides.*] Immo Maeotis ad Septemtrionem Ponto incumbit, ut tellis eft Dionyfius Characenus. VALES.

12. *Per Nileum locati Codri filium.* Nileus nempe conditor fuit *Mileti novae*. Vid. omnino de hiftoria Mileti, coloniisque inde deductis Rambach de Mileto cet. Hal. 790. W.

Codri illius F. qui fe pro patria.] Herod. lib. 5. Cicero Tulcul. 11. Iulian. lib. 11. Val. Max. lib. v. c. 6. LINDNER.

13. *Extremities arcus duo expriment Bofport.*] Arcus illius Scythici quem ellicit Pontus, extremitates feu anguli funt ex altera parte Bofporus Thracius, ex altera vero lius illud corniculatum ad Colchos, ubi Pontus definit. ut docet Mela in fine lib. 1. et Procopius in lib. 4. Goth. Hos duos angulos fic defcribit Dionyfius 161.

Σῆμα δ' ἔχει κέραν σκαῖος πόρος, ὅτ' ἐπὶ διασπῇ.

Εἰλείται στροφάλιγγα βιοῦ κέρασιν ἰουκῶς.

Apparet igitur Marcellinum in altero arcus angulo defignando peccaffe. Nam Cimmericus Bofporus in medio flexu eft maris Pontici, tefto Plinio. Sed tamen cum in hac fententia femper fibi conflet Marcellinus; fuos potius auctores fecutus effe, quam erraffe dicendus eft. VALES.

Duo expriment Bofport, e regione fibi oppofiti, Thracius et Cimmericus.] Scholiaft. Apoll. lib. 2. num. 8. Δύο εἰς βόσπορος, Κιμμέριος καὶ Θράκιος, ὁ πάλαι Μύσιος καλούμενος, etc. Vid. Strab. lib. xii. pag. 389. LINDNER.

Hac caufa Bofport vocati.] Scholiaft. Apoll. lib. 2. num. 8. Βόσπορος ὀνομάζεται διὰ τὸ δοκεῖν τὴν ἰὴ βουὴν οὖσαν διαπορεύεσθαι τὸ ἀπὸ Βυζαντίου καὶ Καλλυχρόνος διάστημα. LINDNER. Cf. Wernsdorf. ad Himer. Or. in laudem Constantinop. p. 79. ed. minor. Harlef. Alii Bofporos a fretis angulis dictos putant, quae bos poffit, vel videatur poffe permeare vel tranfatare. cf. Mannert Klein-Alien p. 599. W.

14. *Dextram igitur inflexionem Bospori Thracii.*] Haec est scriptura Regii codicis, quam vulgatae longe anteponendam esse duxi. Primum enim Bospori Thracii dextrum latus Marcellinus describendum aggreditur: ac deinde pergit ad finitimum, pag. 216. In dextro autem latere Ponti prima occurrit Bithyniae pars, deinde Mariandyni, Paphlagoniae, et Cappadociae: et haec omnis ora dextra appellatur: τὰ δεξιά τοῦ πόντου Graeci vocant, ut docet Strabo in lib. 2. et 12. et Dionysius Characenus, Herodorus lib. 3. alique Dextrum latus vocat Solinus cap. 18. de Delphinis: *Intrant dextro latere, laevo exeunt.* Plinius dextram ripam vocat. Ovid. in lib. 4. de Ponto, Elegia x.

Qui quamquam dextra regione licentius erret.

Eodemque modo Graeci qui περιπλους scripsere, in omni mari τὰ δεξιά καὶ ἀγιστέρα distinguere solent. VALES.

Bithyniae latus, quam veteres dixere Mygdoniam.] Iul. Solin. *Bithynia in Ponti exordio ad partem Solis orientis, aduersus Thraciae, opulenta ac dives urbium, a fontibus Sangari fluminis primos fines habet, ante Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox a Bithyno Rege Bithynia.* LINDENBR.

Thynia et Mariandena.] Schol. Apollon. lib. 11. num. 32. Καλλιπείνης ἐν τῇ περίπλῳ ὑπὸ μὲν ἑλλήνων Φησί προσαγορεύεσθαι τὴν τε χώραν καὶ τὴν νῆτον Θυνιάδα, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Θυνίαν. Vid. eundem lib. 2. num. 7. 9. LINDENBR.

Amyci saevitia Bebryces exempti.] Apollodorus Biblioth. I. 9. 20. Hygin. fab. xvii. LINDENBR.

Amyci] tyranni, qui uti cives male habuit, ita peregrinos caestu secum pugnare cogebat, donec a Polluce, Argonautarum tum comite, conficeretur. v. Apollon. Rhod. L. 11. Val. Flacc. iv. 300. ff. *Bebryces* piraticam agentes. W.

Harpayas Phineus.] Apollodorus Biblioth. 1. 9. 21. Fulgent. Mythol. lib. 5. LINDENBR.

Phineus] rex Thraciae et vates, extorris tamen et ad inopiam redactus, quod Iovis consilia prodidisse diceretur. Ab Harpyiis liberatus per Calain et Zeten, Argonautas, Val. Flacc. iv. 464. ff. W.

Sangarius et Pfyllis] Ml. *Fullis* male. Legendum *Pfyllis*. Strabo lib. xii. p. 513. Almel. Μεταξύ δὲ Χαλκηδόνος καὶ Ἡρακλείας ὄντος ποταμοῦ πλείους, ὥς εἰσιν ὁ τε Ψύλλης, καὶ ὁ Κάλπας, καὶ Σαγγάριος. Arrianus in Periplo Ponti Euxini. LINDENBR.

Et Pfyllis.] Cum in Codice Regio et Flor. *Tolof. Vatic.* [et Colbert.] scriptum esse vidissem *Fullis*, non dubitavi eam scripturam Marcellino restituere. Nam et Apollonius eius fluvii meminit p. 4. in lib. 2. Argon.

Τὴ δ' αὖ ἐπὶ προχώρας Φυλλήδας.

Ubi Scholiae notat, Φύλλης ποταμὸς βιβνίας. ita et Stephanus Byzantius. At Editio Rom. scriptum sic habet, et *Sullis*. unde M. Accursius *Pfyllis* ediderat corrupte. Pfyllis enim scribi debet, ut testatur Stephanus, *et Arrianus in Periplo Ponti Euxini.* Certo Euphoriion in Chiliadibus primam syllabam corripuit. LINDENBR.

Sangarius] (hod. Sakaria). — *Phyllis* rectius sine dubio Pfyllis, Pfyllis, Pfyllus, Plin. vi. 1. et Strabo a Lindenbr. laudatus. W.

Byzes.] *Mf. Bicus*, ἴσ. *Lycus*. Scholiaft. Apollon. lib. 11. num. 34. Δύκος ποταμός ὁμώνυμος τοῦ βασιλεῖς οἷσι δὲ διὰ τῆς τῶν Μαρμανόων χώρας. Vide eundem lib. 4. num. 13. Arrian. in Periplo.

Καὶ Ψίδιν, Ἀσκανίον τε, ἡέθρα τε Ναυαβόιο.

Qui versus refertur a Stephano in Ἀσκανία. VALES. Vid. omnino Salmasius ad Solinum p. 618. W.

Rhebas.] Scholiaft. Apollon. lib. 2. num. 16. Ῥήβας ποταμός Βιθυνίας. VALES.

Rhebas vel *Rhebanus*. Val. Flacc. iv. 698. etiamnunc *Riwa*. W.

Extraneae sunt Symplegades.] Legendum puto *Cyaneae sunt* S. Graeci enim κυανίας συμπληγάδας appellant coniunctum inter- dum; ut memini legere apud Euripidem, et a colore cyaneo ita dictas esse notat Scholiaftes Apollonii lib. 2. VALES. Nihil mutandum, si *extraneas* exponas, extra continentem, in mari litas. Symplegades istae, Cyaneae, Placidae, Scopuli etiam dictae, et aliunde notae sunt omnibus et ab Ammiano discrete fatis descri- ptae. W.

Symplegades, gemini scopuli.] Omnino vid. Apollodor. περὶ θεῶν, lib. 1. pag. 48. et seq. LINDENB.

15. *Stetere concorporati.*] v. Val. Flacc. iv. 710. ff. W.

Heraclea.] Colonia Megarensium, nunc Erekli vel Penterachi, cuius historiam vide ap. Mannert Klein-Asien P. III. p. 613. — *Sinope*, Sinab, colonia Milesiorum, florentissimum omnium ad Pon- tum Euxinum emporium. Cf. Strabo L. XII. p. 545. Alm. Mannert l. I. p. 11. — *Polemonion* vicus Fatfa. Idem P. II. p. 439. — *Amisos* Samsun. ibid. p. 448. — *Tios* nunc vicus Ti- lios vel Tius, Mannert P. III. p. 616. *Amastris* olim *Sefamus*, nomen deinde accepit ab Amastri regina, Lylimachi coniuge, quae urbi novum duxit addidit, nunc Amasira. Plura vide ap. Man- nertum P. III. p. 25. W.

Cerasus, unde advexit huiusmodi poma Lucullus.] Plin. lib. xv. cap. 25. Athenaeus lib. II. p. 51. A. Tertullian. Apolog. cap. XI. Hieronym. ad Eustoch. pag. 131. Servius Georgicor. II. 18. LINDENB. Cf. Mannert P. II. p. 583. 586. W.

Insulaeque arduae Trap. et Pityuntia.] Sane Theodoritus in lib. v. Hist. Eccl. cap. 34. Pityuntia νησιώδες vocat, et finem Im- perii Rom. ex ea parte fuisse dicit. VALES.

Trapezus (Genit. untos) medio, quod vocant, aevo magis, quam olim, celebris, hod. Trebifonde. Haud recte Ammianus in- sulam vocat, quae tamen in continenti sita est, sed proxima ma- ri. Mannert II. 379. — *Pityus*, vere insula, rectius *Pityodes*, Mannert III. 595. W.

17. *Ultra haec loca Acherusium specus est.*] Mela in lib. 1. c. 19. *Iuxta Heracleam*, inquit, *specus est Acherusia, ad Manes, ut aiunt, pervius*. Describit hunc specum Quintus Smyrnaeus in lib. 6. v. 470. ff. et iuxta Nymphaeum fluv. litum esse canit, sa- crum Nymphis Ponti et Paphlagoniae. In eo canthari, et Panes, et Nymphae, et fusi colique visuntur sculpta. Aqua per medium frigida delabitur. Duos autem habet aditus: quorum alter Aquil- lonem spectat, hominibus inaccessus. Illic enim vorago ad inferos

usque porrecta est. Alter ad Austrum, qua descensus liber est. Adde Apollonium in lib. 2. Argon. v. 730. qui in Mariandynis hunc specum ponit, ut Mela 1, 19. Non igitur dicere debuit Marcellinus, *ultra haec loca*, sed *citra*. VALES. Nihil equidem novare volui, cum et ordinem, quo loca se invicem exceperunt situ, non observet Ammianus, et *ultra* fortasse dictum sit pro *praeter*. — De Acherusio specu vid. Mannert. III, 615. W.

Portus Aconae.] Ita et Solinus vocat: scribendum tamen *Aconae*, ex Strabone, Stephano, aliisque. VALES.

Aconae portus in Mariandynis, unde aconitum, planta venenata nascens ibi copiose. Cf. Salmas. ad Solin. p. 621. qui mox pro *istidem* habet *idem* l. 1. p. 623. ut ab Acheronte non sit diversus Arcadius. W.

Acheron.] Hunc fluv. in Mariandynis locat Apollonius 11, 745. iuxta Acherusium specum: et a Megarenlibus qui Heracleam condidere, *τοιναυτην* mutato nomine dictum canit: quod confirmat Scholiastes Lycophronis. Eiusdem meminit Nicander in *Alexipharmacis* v. 13.

Πυθίης δ' ἀνόντον, ὃ δὴ δ' Ἀχιρῶνιδες ὄχθαι
Φούσιν ποτὶ χάσμα διέδρομον Εὐβουλῆος.

Ubi Scholiastes notat: Ἀχιρῶν ὁ ποταμὸς ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ τῇ ποτικῇ, εἶτα τὸν τοῦ Αἰδου κύμα ὃ Ἡρακλῆς ἐξήγαγε. VALES.

Idemque Arcadius.] Ptolemaeo in Ponto Cappadocico ἀρκάδιος fluvii ostia ponuntur. Arcadia itaque dici debuit in recto. VALES.

Iris. Strabo XII, 825. Plin. VI, 3. secundus ab Haly magnitudine. Mannert II, 444. W.

Tymbrius.] Sic Castellus emendare gnavit, quam Editionis Rom. scripturam retinere, quae est *Tibris*. Sane in Regio codice, *et Vatic. et Tol. * *Tybris* legitur: neque aliter in Mf. Florentino: [in Colbertino *Thybris*] Procopius in lib. 5. de fabricis Iustiniani, fluvium ait esse in Galatia, et ab incolis dici *Tibrim*: *ἵστι δὲ ποταμὸς ἐν γαλάταις, ὅπερ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τῖβριν*. et Livius in lib. 38, c. 18. *Sangarius*, inquit, *ex Adorio monte per Phrygiam fluens miscetur ad Bithyniam Tymbristuvio*. Sed Tymbristuvius dicitur a Strabone in lib. 13. et a Stephano. VALES. Mannert III, 69. e Procopio de aedificiis v. 4. nominat *Siberin*, qui fines constituat Galatiam inter et Bithyniam. W.

Parthenius] nunc *Bartia*. Hic vero determinat Paphlagoniam et Bithyniam. Mannert III, 28. W.

Ictu.] Hanc vocem in hoc usu exemplis carere putans Wakefield. ad Lucret. III, 193. malebat *actu*, i. e. agmine. Superflua vero mutatio. ERF.

Thermodon hic est proximus.] Scholiast. Apollon. lib. 11. ὃ Θερμῶδων ἐν τῇ Λευκοσίᾳ ἐστίν, ἢ πρότερον Ἀμαζόνες ἦσαν. LINDENB.

Ab Armonio dest. monte.] Scribendum videtur *Armenio*. Sic enim Dionysius 773.

Ἐν δ' ἀμαζονίδεσσιν ἂν οὐρερ' Ἀρμενίοιο
Λευκὸν ὕδωρ πρόκειν ἐνυάλιος Θερμῶδων.

Armenii montis meminit etiam Herodotus I, 72. ex quo Halym fluere scribit. VALES. Plinius VI, 3. in *Amazonio* monte eius ponit fontes, Mannert II, 441. W.

Themiscyraeos interlabens lucos, ad quos Amazonas quondam migrare.] Hinc Strabo lib. XII. p. 547. Ἀλμὲλ τῶν Θημισκυραίων τῶν Ἀμαζόνων οἰκητήριον vocat. Vid. Schol. Apollon. lib. II. n. 18. *Pomp. Mela I, 19.* LINDENBR.

Themiscyraeos lucos] campos, in quibus olim urbs Themiscyra, quae tamen Amimiani aetate non amplius exstitit. cf. Mela I, 19. (fuit) Mannert II, 442. W.

18. *Atiritis damuorum affiduitate finitimis, Amazonas.*] Herodot. lib. IX. c. 27. in Oratione Atheniens. ad Tegeatas ἐστὶ δὲ ἡμῶν ἔγγον ἐν ἔχθρῳ καὶ ἐς Ἀμαζονίδας, τὰς ἀποθήκας τὰς ἀπὸ Θεμισκυραίων ποταμοῦ ἐμβαλλούσας ποτὶ ἐς γῆν τὴν Ἀττικὴν. Iustini. lib. II. c. 4. Orof. lib. I. cap. 15. LINDENBR.

Amazones veteres] (occurrunt enim iamiam ap. Homerum II. III, 189. VI, 186.) oppositae sequentibus residuis et imbellibus domi relictis. W.

Hicque propinqua.] Hic locus ex Editione Augustana a nobis est restitutus, cui subscribit Regius codex, et *Tolof.* [et Colbert.] VALES.

Atheniensibus] Thesei aetate. W.

19. *Populus formidabilis*] ad Thalestrin usque Alexandri M. amplexus petentem. cf. omnino Iustinum II, 4. et, ut alios taceam, *Sainte-Croix Examen d'Hist. d'Alex. le Grand* PAR. 775. 4. p. 288. Iq. W.

20. *Haud procul inde, sed retro, attollitur Carambis, medio aeno Cap Pisello, Turcis Burnu Kerebbe.* Mannert III, 20. II. Cf. Wernsdorf. ad poet. minores T. V. p. 285. W.

Attollitur Carambis placidi collis.] Rectius in Mss. Regio, *Tol. et Vatic.* in Editione Rom. legitur *placide*: [in Colbert. legitur *placidae*.] Quamquam Apollonius Rhodius in lib. 2. v. 360. ex quo haec conversa videntur, non placidum hunc collem, sed arduum ac praeruptum dixerit:

Ἔστι δὲ τις ἄκρῃ ἰλίχης κατεναντίον ἄρκτου
Πάντοθεν ἡλίβατος καὶ μὴν καλεῖται Καραμβίον.

Quae sic Latine vertit Marcellinus: *Attollitur Carambis placide collis contra Septemtrionem Helicen exurgens*: minus recte, ut patet. Nam ἡλίβατος est arduus et praeruptus, ut dixi: et haec verba κατεναντίον ἄρκτου sensum hunc habent: Carambin quidem ad Aulurum esse, Crumetopon ad Septemtrionem. VALES. Librarii alicuius culpa τὸ *placide* irreplisse in contextum videtur pro *rapide*. Sic acute profecto olim Kirchmaier in *Exercitatt. philol. et criticis* VII. 1668. 4. editis. W.

Septemtrionem Helicen] Prior vox glossam sapit, nam Helice est urbs maior. Sed eundem pleonasmum habet Apollonius Rhodius. — *Crumetopon* (arietis caput, hod. Karadje Burun.) W.

Duobus millibus et quingentis stadiis.] Sic et Strabo II, 186. immemor tamen fuit Ammianus eiusdem VII. p. 475. Iuxta ipsa vineta caedentis. v. Mannert III. p. 21. W.

Hocque ex loco ora maritima nervi efficit speciem.] Supra in angulis seu hummatibus arcus Scythici designandis errorem

Marcellini notavi. Consequens erat, ut qui in iis erraverat, nervum quoque perperam designaret. Ait enim oram maritimam a Carambi promuntorio, et Haly flumine adusque Criumeiopon nervi speciem facere: quod est absurdum. Nam dextrum latus Ponti, a Chalcedone ad Phasim usque directum, nervi peripicue locum obtinet, ut recte ait Dionysius v. 158.

Ἄλλ' ἐν νευρῆς σημεῖα δεξιὰ πόντου
Ἰὺ διαγραφόμενα.

et Mela in lib. 2. cap. 19. et 20. VALES.

Haly (Kifil Irmak) — *Nervi efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati, quae tamen non ad amullum exigenda.* W.

21. *His regionibus confines, interius tamen, Dahae (in Capadocia?)* W.

Chalybes, per quos erutum et domitum est primitus ferum.] Felt. Avienus 947.

— — *Chalybes super, arva ubi ferri
Ditta vulnifici crepitant incudibus altis.*

Suid. Χάλυβες, Ἰωνος Σκυθίας, ἔθεν ὁ σιδηρος τίχεται. Vid. Strab. lib. xii. p. 549. Almel. Schol. Apoll. lib. 11. num. 19. LINDENBR. Sequitur Ammianus veterem traditionem, ut Plin. vii, 56. Cf. Mannert ii. 431. W.

Byzares] Mannert ii, 397. ex Strabonis xii. p. 826. W.

Tapires.] Schol. Apollon. *Sapires* vocat, lib. 2. num. 20. LINDENBR.

Ei Tapires.] Sic correxit Castellus, cum in Editione Rom. *Sapires* legeretur. Editioni Rom. subscribit Augustana, et Codex Regius, *Vatic.* [ac Colbert.] Certe Apollonius in lib. 2. *Sapires* eos barbaros vocat, apud quos etiam σάπειρην gemmam abundare notat Scholiae. Herodotus in lib. 3. 94. et 7. 79. *Sapires* nominat, quam διτρογγυλίαν agnoscit etiam Stephanus in βίβλῃ. ὡς σάπειρ, inquit, ἡ μὲν τοῦ σάπειρος. Eosdem sua aetate σαβίρες dictos esse testatur ibidem Stephanus. Sane Sabires Hunnorum gens in Historiis eorum temporum saepissime memorantur. VALES. Cf. Mannert ii, 400. W.

Tibarenti] quos ridendo omnia fecisse narrant Steph. Byzant. v. Τιβαρητία. Anon. Periplus p. 12. in puerperiis autem non matres, sed patres lectum Iervalle refert Apollon. Rhod. ii. 1011. et ex eo Val. Flaccus v. 148. W.

Mossynoeci] ligneas turres, μόσσυνας, inhabitantes, quarum altissimam tenet rex, ita tamen circumscriptus a civibus, ut, si quid secus ageret, ac par esset, inedia in ordinem cogeretur, Apollon. ii. 1027. Mannert ii. 427. — *Macrones* olim Sanni, iidemque sine dubio, qui Graecis Macrocephali, sed mutilato nomine. Mannert ibid. p. 397. 421. — *Philyres*. inter gentes Ponticas numerantur a Val. Flacco v. 153. cf. etiam Apollon. Rhod. ii. 375 — 395. W.

22. *In quibus Schelenus est humatus.*] Scribe *Schenelus*. Is est Actoris filius, Amazonico bello letaliter vulneratus, ut canit Apollonius in lib. 2. v. 913. Argon. et in Paphlagonia ab Hercule sepultus. De quo loquitur etiam Valerius Flaccus in v. 90.

It Sthenelus, qualem Mavortia vidit Amazon:

Cumque suis comitem Alcides ut condidit armis. VALES.

Idmon] Argonautarum augur, sed in ipsa expeditione morbo letali abreptus. Val. Flacc. v. ab init. — *Tiphys*, gubernator navis et Astronomiae peritissimus et ipse praematura obiit morte. Val. Flacc. ibid. v. 15. II. W.

23. *Alion antrum est.*] Corrige *Aulton antrum*, auctore Apollonio, qui de Bacchi triumphalibus ludis loquens, sic ait II, 909.

Ἐξ οὗ Καλλιχόρον ποταμὸν περιαιτάουσι,

Ἡδὲ καὶ αὐτὸν ἄντρον ἐπωνυμίην καλῶσι.

Meminere et Stephanus h. v. et auctor Etymologici p. 170. VALES. Cf. Wernsd. ad poet. min. T. v. p. 597. W.

Fluenta Callichori ex facto cognominati, quod superatit, etc.] Scholiast. Apollon. lib. 11. ad vers. 904. Ὡς δὲ Καλλιχόροιο ποταμὸς Παφλαγονίας ἱερὸς Διόνυτοι περὶ Ἡράκλειον, οὗ μνήται Καλλιμαχος. ἔχεισι δὲ διὰ στομάτων διερῶν. οὕτω δὲ ἀκλῆται, ἀπὸ τοῦ τὸν Διόνυσον ἀσθόδι στῆσαι χορὸν, ὅτε ὑπὸ Ἰνδῶν ὑπὸστρεφε. * Val. Flaccus Argonaut. lib. 5. v. 74.

— — *Festa vulgatum nocte Lyaei*

Callichoron. (nec vana fides) hic Bacchus in undis

Abluit Eoo rorantes sanguine thyrsos.

Illum post acies, Rubrique novissima claustra

Aequoris, hic refides thiasos, hic aera moventem,

Udaque pampinea nectentem cornua vitta

Nunc etiam meministis aquae.* LINDENBR.

Trieterica] quae tertio quoque anno celebrabantur. Virgil. Aen. IV, 302. 3. Ubi audito Rimulant *Trieterica* Baccho *Orgia*. W.

24. *Camaritarum pagi sunt celebres.*] Sumplit. ex Dionysio de situ orbis v. 700.

Καὶ Καμαριτῶν φύλον μέγα, τοὶ ποτὶ βᾶνχον, etc. VALES.

Camaritarum rarior mentio, nec occurrit, nisi ap. Dionys. Perieget. v. 700. Festum Avienum v. 886. Priscianum v. 682. et Ammianum nostrum. Videntur omnino non una gens fuisse, sed plures communi nomine comprehensae, quae naviculis, *camaris* dictis, piraticam exercerent. De toto loco v. diligentissime differentem Wernsdorfium ad poetas minor. T. v. p. 597. II. cf. et Mannert IV, 385. W.

Phasis] fluvius (nunc Fаз.) W.

Colchos Aegyptiorum sobolem.] Id primus scripsit Herodotus in 2, 10. et post eum Diodorus Siculus in 1. 55. Apollonius in lib. 4. Argon. v. 419. II. et Dionysius Characenus: et Valerius Flaccus in lib. 5. v. 418. II.

— — *cunabula gentis*

Colchidos hic ortusque tuens: ut prima Sesostris

Intulerit Rex bella Getis: ut clade suorum

Territus, hos Thebas patriumque reducat ad amnem;

Phasidis hos imponat agris, Colchosque vocari

Imperet. Arsinoen illi tepidaeque requirunt

Olla lenta Phari. VALES.

Phasis] urbs a Milesiis condita, post Mithridatis tempora vel exigua, vel nulla. Restauravit eam quodammodo Traianus. Praeter Ammianum meminit etiam Zosimus 1, 32. Procopii autem aetate non exstitit amplius. Mannert vi, 2, 359. *Dioscurias* Strabo xi. p. 497. Almel. W.

Amphitus et Telchius.] Haec est lectio P. Castelli, qui illam Editionis Rom. scripturam *Amph. et Cercius* non probavit. Atqui Codex Regius et Flor. cum Valentino, *Tolol. Vatic.* [et Colbert.] eam tuentur, et scripta Solini exemplaria, (vid. ibi Salmas. p. 136. W.) ut testis est Delrio. Isidorus quoque in lib. 15. Originum ex Solino, ut solet, *Dioscuriadem*, ait, *Colchorum urbem Amphitus et Cercius, aurigae Castoris et Pollucis condidere.* A Strabone in lib. xi. p. 495. Almel. *ἄρκας καὶ ἀμφιτέρας* dicuntur; forte pro *Κέρκας*: unde Latini Crecium, ac mox Cercium sinxere VALES.

Aurigae Castoris et Pollucis] cf. Mela 1, 19. Plin. vi, 5. Horum aurigarum non eadem apud omnes nomina, in Cercio imprimis magna diversitas. Vide, si tanti est, Salmasium ad Solinum p. 136. — *Heniochorum* (ab *ἡνία* — *ἔχειν*, frena tenentium). W.

25. *Cunctis hostilibus*] ab inhospitalibus incolis vexati. W.

Victum sibi cum periculis raptō parere assuefacti.] Horum loco in Editione Rom. sic legitur: *Virium et anisibicum peculis raptō, etc.* Unde Castellus hanc lectionem excusperat: *Annum sibi victum peculitis raptō p. assuefacti.* In Regio autem codice ita scriptum reperi: *Virivinctum sibi cum periculis raptō, etc.* Et superscriptum eadem manu, *victum sibi cum periculis*, prout Gelenius emendavit. *Tolosanus certe liber hanc scripturam firmat.* [In Colbertino legitur: *Virium et ansibi cum peculis raptō.*] Ego integrum locum sic scribendum esse exillimo: *Horrorē caeli districtioris, victum sibi cum periculis raptō parere assuefacti, etc.* De Achacis idem scribit Sallustius in Hist. his verbis: *Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achaei atque Tauri sunt: quod (quantum conticito) locorum egestate raptō vivere assuecti, etc.* Apud Scholiastem Iuvenalis Sat. 15. Cui adde Aristotelem in lib. 8. Polit. Dionysium Halic. in fine lib. 1. Strabonem, et Dionysium de situ orbis. Memorabile est, quod de eorum feritatis causa scribit Appianus in Mithridatico c. 102. (p. 795. ed. Schweighäuf.) eos enim a Troia redeuntes, tempestate ait abreptos in Pontum, ibique a barbaris graviter esse vexatos: cumque quosdam e suis in Graeciam misissent, qui auxilium adversus barbaros postularent, repulsam passos, in tantum Graeci nominis odium venisse, ut posthac quotquot Graecos cepissent, Scythico ritu Diis immolarent, primo quidem universos; postea pulcherrimum duntaxat quemque, postremo solos forte ductos. De eisdem loqui videtur Seneca in Consolatione ad Helviam capite vi. *Scythia, et totus ille ferarum indomitaramque gentium tractus, civitates Achaiae Ponticis impositas litoribus ostendat.* (Et meminit eorum Ovid. Ponto iv. 10. 27. W.) VALES. Etiam pater meus notavit in Vaticano libro legi *virivinctum*; unde alius (ut suspicor, H. Vossius) illi coniecturam indicavit *nativitamentum*. Non tantum Delrio, sed et Salmasius de Solini codicibus id testatur, qui ex multa varietate colligebat verum nomen *Rhecus* in Solin. p. 193. GROS.

26. *Panticapaeum*] *hod. Kersch. Mannert* iv. *Norden* p. 310. Cf. *Strabo* l. xi. p. 495. *Almel. W.*

Prætexit Hypanis.] In Editione Rom. legitur *pergaegit Hifanus*. In Regio autem et Flor. "Tolof. Vatic." [et Colbertino] codice, *pergaegyt Hiphanis*: unde apparet scribendum esse, *perstringit Hypanis*. VALES.

Hypanis h. l. *Kuban*, non *Bog*, hos enim confundunt et alii, *Strabo* xi, 494. v. *Mannert. ibid.* p. 328. *W.*

27. *Tanain, qui inter Caucasias oriens rupes.*] Consentit quidem *Theophanes* apud *Strabonem*, et *Dionysius Charsænus*, ac *Ptolemaeus*. Sed nostro ævo deprehensum est; circa *Tanais* caput nullos esse montes. Oritur autem *Tanais* in minoris *Tartariae* *Rulliaequæ* magnæ seu *Moscoviae* confinio, e lacu satis magno; ut *Cluverius* in libro 1. de *Germania* scribit. Falso ergo asserit *Orosius* *Tanain* e *Riphaeis* montibus desfluere.* *VALES.*

Tanais] (*Don*) *Salmaf. ad Solin.* p. 555. de quo v. *Mannert ibid.* p. 251. *W.*

28. *Rha vicinus est amnis, in cuius superc. g. vegetab. elusd. nominis gignitur radix.*] *Dioscorid. lib. iii. cap. 2.* 'Ρῆ, οἱ δὲ Ῥῆον καλοῦσι, γινώσκει ἐν τοῖς ἐντὶ Βόσπορον τόποις, ὅθεν καὶ κομίζεται. *LINDENB.*

Rha] (*Wolga*) *Salmaf. ad Solin.* p. 560. *Vegetabilis quædam radix* (*Rhabarbara*) *gignitur* non tam gignebatur, quam ex interioribus regionibus per mercaturam ad *Romana* *emporja* perveniebat, v. *Mannert l. c. pag.* 348. 351. *W.*

29. *Maraccus et Rh. et Theophanes.*] *Marabius* a *Ptolemaeo* dicitur pro *Maracco*, et pro *Theophane*, *Thespanius*, et *Varadanus* pro *Totordane* in *Sarmatia Asiatica*. *Rhombitem* memorat etiam *Strabo*. VALES.

Maraccus, rectius *Marabius* (*Elbuga* prope *Afow*. *Mannert* p. 325. *Rhombites*, maior et minor. — *Theophanes* s. *Theophanius* (*hod. Eta*). — *Totordanes*, corrupte pro *Varadanus*. De his v. *Mannert* p. 326. II. *Corax* de quo nihil habeo dicere, quam in sinum *Cerceticum* aquas eius exonerari. *Mannert* iv. p. 587. 402. *W.*

30. *Per Patares angustias.*] Hæ angustiae seu fauces *Cimmerius Bosphorus* dicebantur, teste *Polybio* in lib. 4. et *Plinio*. *Patares* autem quid sit, equidem ignoro. *In *Ms. Tolof.* legitur *per Patares*; [in *Colbert. per Patares.*] VALES. Iam *Ortelius* notavit *Patares* vocem esse omnibus ignotam, unde contenderit *Patraeas* legendum a *Patraeo* vico, *Straboni* ad hunc *Bosporum* sit. *crox.* *Vollius* in *Geographis* nonnullis a *Gronovio* L. B. 1697. editis p. 140. mavult *angustias Panticapes*, quod solum verum videtur. *W.*

Insulae sunt Phanagorus et Hermonassa.] Φαναγόρεια dicitur a *Strabone* xi. p. 494. neque secus a *Mela* ac *Plinio*. Alii *Phanagoram* vocant insulam ipsam, teste *Stephano*. Idem in Ταρική sic dicit: τῇ δὲ ταυρικῇ δὴο παράκειται ἡ πόλις Φαναγόρα καὶ ἑρμόνασσα. *Procopio* in lib. 4. *Goth. Φαναγορίς.* VALES.

Insulae Phanagorus Avogasia et Hermonassa Cap *Haromsa*. Illa non tam insula, quam urbs, non ipso in *Bosporo* sita, sed ad lacum terrae continentis. Ceterum metropolis regni *Bospo-*

rani Asiatici, ubi merces e Caucaſo et vicinis regionibus deponerentur. Mannert iv. p. 331. Hermonassa autem itidem ad Iacum sita in terra Sindorum, Mannert p. 533. W.

31. *Iaxomatae.*] Sic Ptolemaeus vocat, et Stephanus. In Mss. tamen omnibus et Editione Rom. *Ixomatae*. Valerius Flaccus in lib. 6. v. 144. 559. *Exomatas* dicit. VALES.

Iaxomatae.] ad litus orientale Maeotidis, Mannert iv. p. 363. *Maeotae* fuisse videntur, qui proxime ad paludem habitarent, cf. Mannert ibid. *Iazyges*, *Roxolanique*. Utrique Maeotici origine, quorum tamen pars deinde patria relicta sedes collocarunt ad Danubium, unde *Metanastae* dicti. Mannert p. 262. — *Alani*, et hi primum Scythae, nam Roxolanis etiam Europaeis iunguntur, Mannert p. 263. *Melanchlaeni*, (*Schwarzrücke*) et *Geloni*, cf. xxxi. 2. Mannert p. 387. W.

Agathyrsi, apud quos adamantis est copia.] Dionys. Alexand. 318.

— ἀδάμαντά τε παμφανόοντα

Ἐγγύθεν ἀθρήσεως ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθήρσοις.

Priscianus: *Adamanta* legunt iuxta sortes *Agathyrsi*. LINDENB. *Agathyrsi* sine dubio nomen traxere ab *Agathyrto*, Herculis filio, apud quos *adamantis est copia lapidis*, non pretiosi illius. (Diamond) sed durissimi ferri (Stahl). Cf. Schneider. Anal. ad hist. rei metall. veterum, Trai. ad Viadr. 1788. p. 5. ff. W.

32. *Cherronesus*, (Krimm) Mannert Norden p. 288. *colontarum plena Graecarum, Niliatarum*. Unde consuetudine nempe cum Graecis *quiesciunt homines*, non amplius piratae, ut olim, sed *adhibentes vomeri curam*, agrum colentes. W.

Provegitibus fructuaris.] D. Eucherius Episc. pag. 377. Si forte minus in agello assiduus fuerit, proveniens de annona minuitur. L. 11. C. Theod. de veteran. Sine molestia praecuditiolique dominorum proveniunt emolumenta quaerantur. Ulpian. obventiones dixit L. 7. ff. de usufruct. *Plautus eventus dixit in Mostell. Act. 1.

Eventus rebus omnibus velut harno messis fuit. LINDENB.

33. *Thuri*] in regionibus montanis, nam ea pars Chersonesi, quae Europam ab Asia determinat, erat Scytharum. Mannert p. 279. *Artucht* fortasse *Arricht*, Mela 1. 19. W.

A contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur.] Strabo lib. vii. pag. 298. Almel. Plin. lib. 6. cap. 1. Eustath. in Dionys. pag. 24. τὸν Εὐξείνιον, ἅπλουν τε ὄντα καὶ Ἀξένιον ἐκάλεσαν ποτὲ καλούμενον, Εὐξείνιον οἱ ὕστερον, κατὰ σχῆμα εὐφημισμού, μετεκάλεσαν. *Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1. *Pontus igitur, qui Euxinus natura negatur, nemine illuditur.* Ovidius Trist. 4. Eleg. 4. 55.

Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:

Dictus ab antiquis *Axenus* ille fuit. LINDENB.

Noctem ΕΤΩΡΟΝΗΝ.] Vetēres Graeci noctem εὐφρόνην vocabant, quod bonum prudensque consilium afferret, ut docet Plutarchus de Curiositate, et Phornutus de Diis, et Eustathius in Iliad. 21. Eleganter Libanius in Progymnasm. ἀλλὰ τὸν πανταχοῦ περιφερόμενον τίς οὐκ οἶδε λόγον, ὅς φησι εἶναι ἐκ νυκτὸς Βουλῆς ἔχουσαι. ὁ δὲ σοφὸς σοφολῆς τί μαθὼν εὐφρόνην ἀνεκάλει τὴν νύκτα;

νίκα; οὐκ ὅτι τὸ Φρονεῖν ὡς μάλιστα τότε τοῖς ἀνθρώποις παρα-
γίνεται. Alii εὐφρόνην ab eo deducebant, quod homines exhila-
raret. Id enim est Graece εὐφραίνειν. Sic auctor Etymologici,
εὐφρόνη, ait, ἡ νύξ, παρὰ τὸ εὐ Φρονεῖν ἡμᾶς ἐν αὐτῇ, ἢ παρὰ
τὸ εὐφραίνειν τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπαύσεως. Sed Marcellinus no-
ster εὐφρόνην a contrario dictam esse, et κατ' ἀντίφρασιν affirmat,
vel quod minime laeta sit, vel quod parum consilii afferat. VALES.
Cf. Dawes. Miscell. crit. p. 312. et 483. ed. sec. W.

Furtas Eumenidas] quae rectius dicerentur *δυσμύειδες*. Athē-
nienfes easdem vocabant *σμενῖς* teste Plutarcho. Cf. Meurf.
Att. Lect. Lib. 4. c. 1. Hudson. ad Thucyd. 1. p. 356. Bi-
pont. W.

34. *Immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur
Orsiloeche.*] Mentio huius sacrificii apud Strabon. lib. 7. Pomp.
Melam lib. 11. cap. 1. Eustath. in Dionys. pag. 43. Ovid. de Ponto
lib. 3. Eleg. 2. Trist. lib. 4. Eleg. 4. Tertull. advers. Marcion.
lib. 1. cap. 1. LINDENBR.

Dianae, quae apud eos dicitur Orsiloeche.] Antoninus Libe-
ralis in cap. 27. μεταμορφ. scribit ex Nicandri *ἑρεοισομένων* lib.
4. Iphigeniam, cum a patre immolaretur, subreptam a Diana, et
in Euxinum Pontum delatam fuisse, in qua tum regione regnabat
Borythenis filius Thoas. Et gentem quidem Diana Tauros vo-
cavit, eo quod pro Iphigenia taurum ad aram suppofuerat: ipsam
autem Iphigeniam sacerdotem sua *Dianae* prior editio†) Tau-
ropoli constituit. Post aliquantum deinde temporis eandem in
Leucen insulam transtulit, et immortalitate donatam, mutato no-
mine Oreilochiam vocavit, et Achilli coniunxit: καὶ ἀνέμασεν αὐ-
τῇ ἐν τῇ Ὀρεγνελας Ὀρελοχίαν. Ex quibus patet hic scri-
bendum esse *Oreiloeche*. VALES. Imo Orsiloeche. vid. Baft Lettre
critique p. 130. W.

35. *Leuce*] alba, vel quod e longinquo hunc habere colorem
videretur, vel a *candidis avibus*, paullo post memoratis. Cf.
Antig. Caryl. p. 186. W.

Leuce insula Achilli dicata.] Describunt hanc insulam Phi-
lostratus in Heroicis, et Pausanias in Laconicis. Sed hic falli
videtur bifariam, tum in eo quod ad Histri ostia sitam esse dicit:
(est enim ostio Borythenis obiecta, teste Mela ac Dionysio Cha-
raceno et Plinio) tum quod xx. dumtaxat stadiorum eius ambitum
facit. At Philostratus xxx. stad. longitudinem, iv. latitudinem
ei tribuit. VALES.

Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata.] Arria-
nus qui omnium optime hanc insulam describit, in Periplo Ponti
Euxini p. 133. Blancard. ἡ νῆσος ἀνθρώπων μὲν ἐρήμη ἐστίν, etc.
Scylax Caryand. pag. 136. Strab. lib. 7. pag. 306. Almel. Pomp.
Mela lib. 2. cap. 7. Plin. lib. iv. capitibus 12. et 13. Dionysius
Alexand. pag. 79. Festus Avienus in orbis terrae Descriptione,
omnium castrarum animarum sedem hic esse dicit v. 721. ff.

†) Cf. Gronov. Praef. p. xiv. W.

*Ora Borystheni qua fluminis in mare vergunt,
Et regione procul spectabit culmina Leuces:
Leuce cana iugum, Leuce sedes animarum.
Nam post fata virum semper versarier illis
Infantes aiunt animas, ubi concava vasto
Cedit in antra sinu rupes, ubi fata dehiscunt
Molibus exefsa, ei curvo fornice pendent.
Haec sunt dona piis: sic illos Iupiter imis
Exemit tenebris. Erebi sic infcia virtus.* LINDENBR.

*Ibi et aquae sunt, et candidae aves nascuntur halcyonibus
similes.* Videtur significare Ammian. si quum aliquod prope tem-
plum esse, in quo mane quotidie alas madefaciunt ad templum
extergendum aves. Rem narrat Arrianus in Periplo p. 133. Blan-
card. sed ad mare usque aves illas volare ait: Οἱ ὄρνιθες θυμα-
πέουσι τοῦ Ἀχιλλεύς τὸν νεῶν. ἔωθεν ὀσμύραι καταπίπτονται εἰς
τὴν θάλασσαν, ἔπειτα ἀπὸ τῆς θαλάσσης βιβρεγμένοι τὰ πτερὰ,
σπούνη αὐτὴν πίπτονται εἰς τὸν νεῶν, καὶ θάουσιν τὸν νεῶν. ἐπειδὴ
δὲ καλῶς ἔχει, οἷδε ἐκκαλύνουσιν αὐτὸ τὸ ἴσαφος τοῖς πτεροῖς.
Quod si cui haec aquae non placent, tum sane legi potest: *Ibi et
gaviae sunt, et candidae aves nasc.* Cuius emendationis fun-
dum eum ipsum habeo, quem modo nominavi, Arrianum, qui ita
scribit: Ὅρνιθες ἐκ πολλοῦ αὐλίζονται ἐν τῇ νήσῳ, λάροι καὶ αἰθουαὶ
καὶ κορώναι αἱ θαλάσσιοι, τὸ πλεῖστον οὐ σταθμητοί. Dionys. Ale-
xand. 541.

Ἔστι δὲ τις καὶ σκαῖον ἐπὶ τὸν πόρον Εὐξείνιοιο,
ἅντα βορυσθηνίους πολυώνυμος ἐν ἄλλῃ ἡσος
Ἡρώων. Λευκὴν μὲν ἐπωνυμίην καλοῦσιν,
Οὐκ ἐκὼ οἱ τὰ πάρεστι κινώπετα λευκὰ τέτυκται.

Et gaviae haec aves vocari, Eustath. in hunc locum notat: Ἐν
αὐτῇ κινώπετα, ἥσων θηρία ὀνείων, τοῦτέστιν ὄντα λευκὰ εἰσι, τυ-
χόν μὲν λάροι, κατὰ δὲ τινα πελαγγοί. Priscianus Perieget. 557-
ed. Wernsdorf. poet. minor. T. v. P. 1.

*Est etiam laevis Euxini partibus una,
Quam Leucen perhibent; adversa Borysthenis amni,
Pascit aves quoniam multas candore nivall.* LINDENBR.

Ibi et aquae sunt. In Regio codice superscriptum est *aqui-
lae*, ex coniectura exscriptoris: sed nil mutandum existimo. VALES.

Candidae aves nascuntur. De quibus Philostratus in Achille
scribit, eas quasi aedituas esse Achillis fani, et quotidie templum
aquis adspargere. Nullam porro ex iis Achillis templum volatu
transcendere posse scribit Antigonus cap. 134. de Admirandis.
Ab his autem candidis avibus Leucen insulam dictam esse praeter
Dionysium Characenum scribit auctor Magni Etymologici. Unde
intelligitur, cur Euripides in Iphigenia Taurica v. 456. dixerit τὰς
πολυόρνιθον ἐν αἴαν λευκὰν ὥκταν Ἀχιλλῆος. VALES.

Tempore differemus sed fidem sefellit. W.

36. *Eupatoria*] a conditore Mithridate Eupatore dicta, ubi
nunc est Inkirman. Mannert 17, 295. — *Dandace* oppidulum,
Mannert ibid. *Theodosia*, nunc *Kassa*. Mannert p. 305. W.

Hactenus arcus apex protendi existimatur.] Dionys. Alexandr.
et in eum Eustath. pag. 25. Plin. lib. 17. cap. 12. lib. vi. cap. 13.
LINDENBR.

Hactenus arcus apex.] Id est ad os Maeotidis paludis, Cimmerium scilicet Bosporum, arcus summus seu angulus protenditur. Sed hunc errorem iam notavimus. VALES.

37. *Scythici soli vel Parthici.]* Formam arcus Scythici egregie designat Agatho Tragicus in Telepho. ubi rusticus quidam litterarum ignarus Thesei nomen ita delineat:

Ὁ πρῶτος ἢ μεσόμεγας κύκλος.

Ὅρθοι τε καὶ ὄντες ἐξηγαμίνοι δύο.

Συδῶν δὲ τόξῳ τρίτον ἢ προσεμφερές.

Tertiam litteram in Thesei nomine arcui Scythico comparat Agatho, quam Euripides et Theodectes circino comparaverat. Ea littera sine dubio est C, ut recte Ciacconius scripsit, quo modo Graeci olim σίγμα suum scriptitare consueverant. At Scaliger in Notis ad Eusebium Ciacconium reprehendit, qui stibadium simile esse dixerat arcui Scythico. Sane immerito: quid enim aliud est stibadium quam sigma, sigma autem non quodcumque, sed ita ut dixi formatum? haud satis tamen formam arcus Scythici exprellit Agatho. Melius Terentianus in lib. de Metris initio (p. 2383 Putsch.) arcus Scythici formam describit his verbis:

Nervis mollibus invicem

Iunctus in teretem struem.

Ceu Parthus solet aut Scythes

Arcus cornibus extimis

Levemnectere lineam.

Et Marcellinus noster hoc in loco: *Effigiem Lunae decrescantis ostendunt, etc.* Arcus ergo Scythicus probe tenus figuram *σφαιροειδῆ* refert, id est utrumque gibbosam. VALES. At Ciacconius ubi ostendit in vicem trium lectorum subisse stibadium apud Romanos, tacite docet, quo tempore apud Graecos forma ista litterae C fuerit in usu, quod quidem non fuit antiquissimum, et quo ista similitudo fuit comparata. Et id quoque indicare vetera monumenta iam saepius docuerunt viri docti. Sed quod auctor dissertationis quartae de praestantia numismatum ita urgeat sub praetextu tenebrarum vulgatae lectionis, statuatque omnino legendum *circumductis utrimque extrorsus*, non ita video a nobis deberi: quum adeo ibi non sint tenebrae. ut in eo resideat tota lux huius descriptionis. Est enim curvaturae cacumen sit extrorsus, in arcu id nihil erat notatu dignum, quum omnis arcus curvaturam talem habeat, non modo Scythicus vel Parthicus. At id est proprium Scythici arcus, quod circumducantur utraque cornua; ut in medio introrsus vergentia cœant et geminam curvaturam fiant. Sed neque, quod Vossius ad Melam (p. m. 133. W.) imperat *recta aut rotunda*, quasi illa regula recta et rotunda simul esse non potuerit, putavi audiendum, quum non sit ea semper copulativae istius sententia, et planissime Ammianus intelligi possit, recta et alias, interitum, modo rotunda. Similitudinem vero hanc optime exsequitur Agathemer lib. 11. ORON.

38. *Arimaspi habitant iusti homines.]* Sic primus edidit Casellus, cum in Editione Rom. *legere* *Arimespi*. Editioni Rom. subscribitur codex Reg. et Flor. *Tolof. Vatic.* [et Colbert.] Ex quo proclive erat emendare *Arimaspi*, quorum aequitas ab plurimis Scriptoribus celebrata est, Herodoto scilicet iv, 23. Mela i, 19. ad Sin. ac Solino: cum de Arimaspi nihil tale dicatur. Ce-

terum mirandum non est, quod Marcellinus eos in Europa locat contra quam Mela ac Plinius vi, 7. Nam eos Scythiae populos partim Asiae, partim Europae attribuant Geographi. VALES.

Chronius et Bisula.] Lege *Chronus et Vistula*, ut docet Ptolemaeus in Sarmatia Europaea, quem in sequentibus fere describit Marcellinus. *Vistula tamen Melae dicitur *Visula*, quod idem est ac *Bisula*. VALES.

Chronius (fortasse *Pregel*) Mannert p. 254. *Bisula*, mel. *Vistula*, uti Mela habet. (Weichsel.) — *Massagetae Alani*: Massagetae olim commune nomen erat plurium gentium, sub quibus et Alani comprehensi, Mannert p. 326. *Sargetae* quo terrarum ponam, nescio. Est urbs Daciae *Sargetia*, nimis tamen remota. W.

39. *Carcinites sinus*] alius *Tamyracenus*, hod. *Akmeschid*. Nomen traxit ab urbe *Carcine* ad sinum hunc sita. Mannert p. 84. 232. De luco *Dianae* illius regionis nihil habeo comperitum. W.

40. *Borysthenes* (Dnieper) a montibus oriens *Neurorum*, *primigenitis fontibus*, qui tamen ultra *Neuros* quaerendi videntur, *copiosus*, cuius in marginibus civitas *Borysthenes*, *Miletopolis* etiam et *Olbia* dicta, aliquot milliariis ab hodierna *Oczakovia*. Mannert p. 258. cf. inpr. Dion. Chrysost. T. II. p. 75. ff. W.

Cephalonessus] quam praeter Ptolemaeum et Ammianum nemo in hoc tractu commemorat. Plinius quidem huius nominis urbem habet, sed in sinu *Carcinitico*. Mannert p. 244. W.

**Aras Alexandro Magno sacratae.*] Earum meminit Orosius in lib. 1. capite 2. *Qua Rhiphaei montes Sarmatico aduersi Oceanum Tanaim fundunt: qui praeteriens aras ac terminos Alexandro Magno in Roxolanorum finibus sitos, Maeoticas auget paludes.* VALES. Mallem ad antiquiorem aliquem provocasset. W.

41. [*Bene est insula, quam incolunt Sindi.*] In Ml. Colbertino scriptum reperi: *Pene est insula, quam incolunt Sindi*, etc. Optimo: id est, *est paeninsula, quam incolunt*, etc. et ita emendandus est Ammianus Marc. haud dubie.] MADR. VALES. Ita correxit etiam Reines. provocans ad Vols. ad fragm. peripli Ponti Euxini p. 29. W.

Sindi ignobiles.] Eustath. in Dionys. Σινδοί οἱ καὶ Σκυροὶ λεγόμενοι. Scylax, Σαροί. *Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. v. 86. ~

Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno Crimine nunc etiam metuentes verbera turmas.

Orpheus Argonaut. Κίρκητικόν τ' ἀνδρῶν φύλον εἰστῶν τ' ἀγριῶν. LINDENB.

Sindi ignobiles.] Inter Europaeos Plinius Sindos numerat in lib. 4. Verum Scylax, Strabo xi. p. 495. Almel. et Dionysius Characenus, et Ptolemaeus adscribunt eos Asiae, et ab iis *Sindicum* portum et opidum nomen accepisse dicunt. De his Stephanus, Σινδοί, αἱ, ἀπὸ μεσημβρίας τῆς Μαιώτιδος λίμνης, ἔτι οὖν δὲ καὶ τὸ Σινδικὸν γένος φαεῖν εἶναι Μαιωτῶν ἀπόσπασμα. λίγεται καὶ τὸ γιντακίον αἰδοῖον. Hecataeus in lib. 1. περὶ Ἑλλῶν apud Scholia. Item Apollonii lib. 4. Βόσπορον δὲ πλεῖστασι Σινδοί. αὐὰ δὲ τοῦτων Μαιώται Σκύθαι. καὶ Ἰππωνὰξ δὲ μνημονεύει, πρὸς τὸ Σινδικὸν διάσπαγμα. Quamquam Hipponax Σινδικὸν διάσπαγμα dixit non a Sindis populis, sed ἀπὸ τῆς αἰδέας, quae vox meretricum signi-

fecat, teste Hesychio, quem consule. De his Valerius Flaccus in libr. 6. v. 86.

*Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crimine, nunc etiam metuentes verbera turmas.* VALES.

Cf. Voss in Periplo Ponti ed. Gronov. p. 135. W.

Post heriles in Asia casus coniugiis potiti dominorum.] Herodotus lib. IV. Iustinus lib. II. c. 5. LINDENB.

Achilleos vocant indigenae dromon.] Paeninsula est ad formam gladii in transversum directa, ubi Achilles, infecta classe mare Ponticum ingressus, se suosque cursu exercitasse dicitur, et victoriam ludicro certamine celebrasse; teste Mela II. 1. 55. ac Plinio IV. 26.; 125. millibus pass. ab insula Leuce distans. Gravi errore eorum qui Leucen cum Achilleis dromo eandem fecere, inter quos Arrianus est ac Stephanus, et prior iis Euripides in Iphigenia Taurica v. 436. Eius paeninsulae longitudinem 80. millium passuum tradidit Agrippa, teste Plinio. Sed Tzetzes in Lycophronis Cassandra id litus ait esse mille stadiorum longitudine, Achilleos dromon dictum, eo quod Achilles id spatium solus cursu confecerit. VALES.

Tyros colonia Phoenicum.] Nugae; non enim Tyros, sed Tyras dicitur urbs a praefluente Tyra, teste Ptolemaeo et Stephano, cui accedunt Mela ac Plinius: *quibus* utrisque Tyra amnis dicitur, non Tyras. Scymno Chio cognominis fluvio urbs Tyras vocatur colonia Milesiorum.* VALES. Cf. Mannert p. 235. *Fluvius Tyras* (Dniester.) W.

42. *Europaet Alani]* in partibus australibus Russiae Europaeae. Mannert p. 263. — *Costobocae.* Fortasse iidem, qui *Cistobocae* in Moldavia, Mannert p. 269. W.

43. *Portuosum]* portubus frequentem. cf. XIV. 8. *Peuce insula,* ad ostia Istris, quam pulchre descripsit Apollon. Rhod. IV. 309. Cf. etiam Strabo I. VII. p. 505. Almel. — *Troglydyae,* in antris habitantes et *Peuct,* rectius *Peucini;* *Peucas* vocat Solinus I. 42. ubi tamen errorem eiusdem arguit Casaubonus ad Trebell. Pollion. c. 6. — *Hystros,* quondam potentissima civitas, ergo Ammiani aetate diruta. Rambach. p. 58. Wesseling. ad Anton. Itiner. p. 227. — *Tomi* unde tristes Tristium libros scripsit Ovidius exul. (hodie Tomeswar). — *Apollonia,* urbs commercio insignis, hodie Sizeboli. Rambach p. 60. — *Anchialos,* colonia Apolloniae. Idem ibid. W.

Odiffos.] Scribendum *Odeffos:* 'Οδυσσός, Arrianus, Strabo. LINDENB. Navium habuit stationem. Rambach p. 59. Wesseling. p. 228. W.

44. *Danubius]* Sic recte h. l. ubi de fontibus sermo est, nam Istris nomen accipit, ubi orientem versus fluere coepit. Cf. notata ad Val. Flacc. IV. 718. W.

Oriens prope Rauracos montes.] Plinius in lib. 4. c. 24. de Danubio: *Ortus hic in Germania e iugis montis Abnobae, ex adverso Raurici Galliae opidi, etc.* Solinus quoque, c. 13. *Ister, ait, Germanicis iugis oritur, effusus monte qui in Rauracos Galliae spectat.* Non igitur prope urbem Rauracos oritur, sed ex adverso: neque prope Rauracos montes, (qui nulli sunt, teste Salsasio ad Solin. p. 131. W.) sed e montibus Abnobis seu

Aunobis, ut Ptolemaeus vocat. Quare ita scribendum videtur: *Danubius oriens prope Rauracos monte confine limitibus Raeticis.* HENR. VALES. [In codice Colbertino et in ceteris omnibus sic scriptum reperi: *Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Raeticis.* Cum igitur omnium Mss. codicum consensu haec scriptura firmetur, non deerunt, qui existiment ita Ammianum scripsisse atque sensisse, nec quidquam in eo corrigi aut mutari oportere. Sic autem falso sensit Marcellinus, sive quod in vitiata Plinii exemplaris incidit, sive quod homo Graecus verba eius Latina, quamquam apertissima, male et aliter quam debebat intellexit.] HADR. VALES. Coniectura Henrici est mera Salmasiana, quam aperuit in Soliniano pag. 186. (p. m. 151. W.) Plinium quoque et Solinum cum Ammiano componens. GRON.

Septem ostiis per hoc Scythicum latus erumpit.] Plinius lib. ix. cap. 12. Arrianus in Periplo Ponti Euxini. Iul. Solinus cap. 19. Schol. Apollon. lib. iv. num. 26. Iordanes in Histor. Getica, *Val. Flaccus Argonaut. lib. 8. 184.

— — *ingens Scythici ruit exitus Histri;*

Fundere non uno tantum quem flumina cornu

Accipimus: septem exit aquis, septem ostia pandit.

LINDENB.

Septem ostiis.] Antiquiores non nisi quinque, Plinius et Ptolemaeus sex, Strabo deinum septem numerat. W.

45. *Peuce, insula supra dicta*] Dicitur etiam ἱερὸν, sacrum. *Naracystoma*, Vox nihili. Reliqua omnia nomina habent a physica ratione deducta, quidni et hoc? Verillime igitur coniecisse videtur Harduinus ad Plinium iv. 24. *Narkonstoma*, i. e. tardum os. Cf. Salmas. ad Solin. p. 151. — *Calonstoma* pulchrum. *Pseudostoma* falsum, limum magis, quam aquam vehens. *Boreonstoma* levitentionale. *Stenostoma* tenue, angustum. *Ingens* et *palustri specie nigrum*. cf. Mannert p. 221. W.

46. *Pontus et nebulosus est.*] Pomponius Mela in lib. i. c. 19. de Ponto loquens: *Brevis, atrox, nebulosus, raris stationibus, non molli neque arenoso litore, vicinus Aquilonibus, et quia non profundus est, fluctuosus atque fervens.* VALES.

Dulcior aequorum ceteris.] Sallustius in Hist. *Mare Ponticum dulcius quam cetera*, ut refert Macrobius in lib. i. Saturn. Eandem dulcedinis aquarum causam affert Valerius Flaccus in 4. v. 719.

Quas Tanais, fluviisque Lyces, Hypanisque, Melasque
Addat opes: quantosque sinus Maeotia laxent
Aequora, flumineo sic agmine frangit amari
I'm salis, hinc Boreae cedens glacialibus auris
Pontus, et exorta facilis conefecere bruma.

Quibus versibus etiam hoc Poëta significat, causam cur glaciatur Pontus, ab horum magnitudine fluminum oriri. Sed et Maeotidis paludis aquis dulces esse ob eandem causam affirmat Polybius in 4. c. 40. extr. quod scilicet fluminum incurfus id evertit. Cum ergo aquae ex Maeotide in Pontum adlidue influant, minime mirum est, aquas Pontici maris dulciores esse. VALES.

Dulcior aequorum] Ita mox securi belluarum. W.

Consurgit in brevia tortuosa] quae vox etiam est xxiv, 1. Salmastius ex Solino suo p. 226. mavult dorsuosa. — limum globosque, possis per Hendiadyon accipere pro limolis globis, cumulis. Conieceram olim glebas, quae etiam nunc aptiores globis videntur. Et sentit mecum Reinelius. W.

47. *Nostri mediterranei maris. Pariendi gratia, tempore, quo ova emittunt. W.*

Nihil in Ponto huiusmodi aliquando est visum praeter innoxios delphinas et parvos.] Plinius libri 9. capite 15. In Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos. LINDENBR.

48. *Ut nec annuum cursus subtervolvi credantur] ut ad imum fundum glacie constricti amnes horreant. In mari sincero, cui amnes non immittuntur. W.*

49. *Perlatis] prolatis. Aliquantrosum ἀπαξ λεγόμενον. Reliqua res a Iuliano gestas. Agilonem magiltrum peditum. Defensores — auctores barbarum prodidisse tradidisse. Cf. omnino xxi, 11, 12. W.*

C A P V T IX.

1. *Ultra homines iam spirabat] οὐ κατ' ἀνθρώπων φρονῶν. Sophocles Aiace v. 777. W.*

Cornucopiam Fortuna gestans.] Fortuna eo habitu fingi solebat, dextra gubernaculum, cornu Amaltheae sinistra gestans, ut ait Dio in Orat. 64. et 65. de Fortuna, et Paulanias in Achaicis. Arnobius in lib. 6. Prudentius in lib. 1. contra Symm. 205.

Formatum Fortunae habitum cum divite cornu.

Denique Marcellinus Comes in Chronico Boethio solo Cos. VALES.

Cornucopiam gestans Fortuna] quae Fortunae imago, dextra remonem, sinistra Cornucopiae tenentis in numis inprimis ubique obvia est. Quod vero Ammianus Cornucopiam, et xrv, 2. Ablat. Cornucopia posuit, singulare est, nec facile imitandum. W.

Nec motibus internis.] De hac profunda pace quae per orbem Rom. regnante Iuliano mansit, sic Libanius in Epilogo Orationis funebri (Reisk. 1. p. 623.) ταυτὸν δυνατὸς πρὸς γε τὸ πάντα κρυψάσαι ἀπὸν τε ὁμοίως καὶ παρὼν οὔτε γὰρ βύρβαρος ὄπλων ὄψατο παρὰ τὰς ἀνιδήκας, οὔτ' ἐνδοθεν ἀνέβη θόρυβος οὐδὲ εἰς. Qui ad hoc ut omnes se in officio continerent, non minus abfens valuit quam praesens. Nam neque barbarorum quisquam arma corripuit; neque intestinus tumultus exortus est. Magna certe ac vera laus, nisi Christianos, hoc est totum prope orbem Rom. ut ait Gregorius Nazianzenus, intestinis motibus, ac subdola persecutione vexasset. VALES.

Concitus] turbatus, vexatus. Barbarorum Alamannorum, Francorum cetera. Praeterita, deposita. W.

2. *Ad ea expedienda incitanti.] Sic partim Castellus, partim Gelenius correxerunt, cum in Editione Rom. sic excusum esset: Ad expedienda incitent. Quemadmodum etiam in codice Reg.*

[et Colbert.] scriptum fuerat: sed ea scriptura ab antiquario deleta et interpolata est. Equidem sic legendum existimo: *Stipendioque competenti ad expedienda incidentia promptius animatis.* VALES.

Constantinop. incrementis max. fultam.] Id est beneficiis auctam ac locupletatam. Eodem sensu incrementa liberalitatis dixit Spartianus in Hadriano. Porro quatenam sint ea beneficia, quae Iulianus Constantinopoli largitus est, docet Zosimus in lib. 3. c. 11. Primo ut Senatum haberet perinde ac urbs Roma: deinde portum maximum ibi aedificavit, qui a meridie periclitantibus perfugium praeberet. Is portus D. Iuliani dicitur in leg. ult. Cod. Th. de calc. coct. Ad haec portitum semitotundam quae sigma ex formae similitudine dicebatur, ad eum portum pertinentem. Postremo Bibliothecam in Palatio dedicavit. Haec Zosimus. Sed quod de Senatu dixit, vix credi potest. Quippe iam a Constantino Max. Senatum Constantinopolis acceperat, ut docet Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione (Reisk. t. p. 653): τὸν τῇ ἀντιθέτῃ τῇ ἡμαρτῇ βουλῇ τὴν νύκτα, etc. et auctor Chronici Alexandrini, Excerpta denique de Gestis Constantini (§. 30.). Verum haec fortasse ita conciliari possunt, si Constantinum quidem primum ea in urbe Senatum instituisse dicamus; Iulianum vero eius privilegia ac dignitatem auxisse: quod quidem confirmat egregie Mamertinus in Gratianum actione c. 24. his verbis: *An metuenda tibi est Curia, cum Senatui non solum veterem reddideris dignitatem, sed etiam plurimum novi honoris adieceris?* VALES. Conf. Wernsdorf. ad Himerii Or. in laudem Constantinop. p. 92. ed. minor. Harles. et Schreiter. ad Gibbon. iv. p. 44. W.

Natus enim illic] Vid. Wernsdorfius modo laudatus p. 95. W.

3. *Fretum*] Bosporum Thracium. *Chalcedona* e regione Byzantii, iustitatus ChalcedonE. *Libyssa*, nil nisi vicus, et statio ad pernottandum, memorabilis tamen ob *Hannibalis sepulcrum*. Plinius v. 32. Eutropius iv. 11. Cf. Wesseling. Itiner. p. 140. W.

Libyssa, ubi sepultus est Hannibal.] Plutarchus in Flaminio c. 20. Ἐν Βιθυνίᾳ τόπος ἐστὶν θανάσης ἀπὸ θαλάσσης, καὶ πρὸς αὐτῇ κώμη τις οὐ μεγάλη Λίβυσσα καλεῖται: eumque locum fatali Hannibali fore, oraculum praedixisse ait: Λίβυσσα πρὸς βέλους Ἀνίβου ἔσται. Iul. Solinus cap. 44. (et ibi Salmast. p. 617. W. *Marcian. Capel. lib. 6. p. 257. *LINDEKER.

Nicomediam] Bithyniae metropolin (Ismid). *Retro Principum*, Diocletiani inprimis et Constantini M. qui saepe ibi commorabantur. W.

4. *Cuius moenia.*] Id est opera publica et aedificia, ab anterioribus Principibus exstructa. Quo sensu de hac eadem civitate Nicomedia Aurelius Victor in Diocletiano dixit: *Ac mirum in modum novis adhuc cultisque moenibus Romana culmina et ceterae urbes ornatae, maxime Carthago, Mediolanum, Nicomedia.* Et Ambrosius in Ep. 33. Suetonius in Nerone cap. 38. Vide Ildorum in lib. 15. Originum cap. 2. VALES.

In favillas miserales] nam in terrae motu flammae etiam eruperant per quinquaginta dies omnia depascentes, v. supra xiii. 7. — *Regiam*, ab antiquis Bithyniae regibus structam. W.

Hoc maxime aerumnis eius illachrimans.] De his Iuliani lacrimis loquitur Libanius in Ep. 29. ad Iulianum his verbis: μακρίσω ἔγωγε τὴν νικομήδειαν καὶ κειμένην. ἴδου μὲν γὰρ ἰστώναι δάκρυσι τοῖς· τοῦτο δὲ οὐ μείον τε τῶν θρήνων, οὐς ἐπ' ἀχιλλεῖ μοῦσας ἔγειραι λόγος, οὔτε τῆς ἡμαγμένης ψικᾶδος, etc. Ego vero Nicomediam tamen si collapsam, beatam praedico, quam lacrimis tuis excitari ac restitui oportebat. Illud vero nihilo inferius est fleitibus illis, quos Musae Achille mortuo edidisse dicuntur: nec sanguinea gutta, quam Iupiter in Sarpedonis sudit obitu.

VALES.

Ordo occurrit populi.] Hunc locum egregie mihi videor restituisse. Nam cum in Mss. Flor. Regio [et Colbert.] * ac Tolos. atque in Editione Rom. legatur *populus*, ita scribendum esse existimaui: *Squalens ordo occurrit et populus*. Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. c. 6. Quo, inquit, rumore percitis provincis, ordines civitatum et populi detinebant penes se publicum defensorem. Et rursus in lib. 25. c. 9. Et haec quidem suppliciter ordo et populus precabatur. Nihil frequentius occurrit in antiquis Inscriptionibus. Verbi gratia: *Ordo et populus Neapolitan.* vel *Senatus populusque*: aut denique *Decuriones et plebs*. Haec enim omnia idem significant. Sic etiam Eusebius in lib. 3. de vita Constantini cap. 1. utrosque coniunxit: τῶν κατ' ἑαυτοὺς δήμων τε καὶ πολιτευτῶν ἀνδρῶν πατρωνομούμενων. Id est: Cum populi et ordines civitatum patriis institutis regerentur. * Sic et Gregorius Nazianz. in Epistola 49. ad Olympium: πάντας πολίτας τε καὶ πολιτευτάς, καὶ ἀξιωματικούς. Id est: Cunctos cives, et Decuriones, et Honoratos. * Et Leo Augustus in Ep. ad Anatolium, quam refert Evagrius in lib. 2. Hist. cap. 9. ὃν δ' ἐτε τῆς Ἀλεξανδρείας δήμος καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ πολιτευόμενοι ἐπίσκοπον αἰτοῦσι. Id est: Quem populus Alexandr. et Honorati et Decuriones sibi Episcopum poscunt: quibus in locis vertendis labuntur Interpretes Latini. Atqui πολιτευόμενοι sunt Decuriones apud Artemidorum in lib. 1. cap. 52. et apud Libanum passim in tomo 2. Orationum: qui et πολιτευταὶ dicuntur ab eodem Artemidoro in cap. 82. libri 1. et in cap. 16. lib. 3. et Athanasio in Epist. ad Solitarios, ubi dicit, πολλῶν πολιτευτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου, et mox· βουλευτάς καὶ δημότας pro eodem usurpat. VALES.

Ibidem ab Eusebio educatus Episcopo.] Hic est ille Nicomedienfis Eusebius, Arianæ factionis columen, qui, ut narrat Scriptores rerum Eccles. primo Beryti, deinde Nicomediae fuit Episcopus, tandemque pulso Paulo Constantinop. sedem tenuit. Decellit e vita paullo ante Sardicense concilium, teste Athanasio in Apologia ad Arianos. Ab hoc Eusebio educatum esse Iulianum, testatur etiam Zonaras. Refert enim matrem Iuliani adhuc gravidam, visam sibi esse in somnis Achillem parere: statimque expectantem, dum marito somnium narrat, partum absque doloribus edidisse: atque hinc magna de puero concepta spes, parentes eum Nicomediae Episcopo tradidisse, sacris litteris imbuendum. VALES. Distinguendum esse hunc Eusebium a Caesariensi, historico ecclesiastico scriptore, vix est quod moneam. W.

5. *Nicaeam]* secundam a Nicomedia Bithyniae urbem. — Gallograeciae Galatiae. W.

Dextrorsus itinere declinato Pessinunta convertit.] Idem praedicat Libanius in Orat. Consulari pag. 247. (Reisk. 1. p. 398.)

Ibis cognominatus esse videtur, quod scilicet, ut ibis angues, sic ipse noxios cives et peregrinos expelleret. Aristophanes in Avibus v. 1297.

Ἰβὶς λυκούργου, χαίρει πάντις νουτέρις.

Quamquam scio Scholiastem eius cognominis aliam asserre causam, quod scilicet Aegypto oriundus, aut quod longis curribus esset Lycurgus. Sed nostram sententiam confirmare videtur Plutarchus in Lycurgi Rhetoris vita: ubi et versum illum Aristophanis adducit, sed mendosum. Ab hoc Lycurgo viri, qui in gerenda Rep. severi essent, Lycurgi dicebantur. Cicero in Epist. x. lib. 1. ad Atticum, *Noxmetipso, ait, qui Lycurget a principio fuissimus, quotidie demittimur.* VALES. Ad versum istum Aristophanis non accedit Valefio Beckius. W.

Cassius tristior et Lycurgis] Hic ille est L. Cassius, de quo Cicero in Bruto c. 25. *L. Cassius multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen, homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia et severitate popularis.* Ammian. lib. 30. c. 8. *Si semel promotos agere didicisset immaniter, Lycurgos invenisse se prae dicebat et Cassios.* Hinc Cassiani iudices apud Cicer. pro Roic. c. 30. et in Verrem Orat. 5. c. 60. Vid. Alcon. Paedian. Infra lib. xxvi. 10, 10. De Lycurgo res est pueris nota. LINDENBR. Cf. etiam Valer. Max. iii, 7, 9. et Davil. ad Cicer. Tuscul. ii. 23. W.

Causarum momenta aequo iure perpendens, suum cuique tribuebat.] Inf. c. 10. *Exquisita docilitate librans, quibus modis suum cuique tribueret.* Symmachus in Relatione ad Valentinian. Theodos. etc. Imp. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis, plusque apud vos iustitia, quam licentia valet.* Gregor. PP. lib. 7. Epist. 120. *Summum in Regibus bonum est, iustitiam colere, ac sua cuique iura servare, et subiectis non sinere quod potestatis est fieri, sed quod aequum est custodire.* LINDENBR.

10. *Municipem*] h. l. non Senatorem, sed civem ob paullo post sequens vitem. *Locupletem*, quae haud dubie unica erat viri accusandi causa. *Renidens ore ad risum diducto*, subridens. *Purpureum indumentum* quod utique sub Constantio gestare magnam crimen fuerat. cf. xiv. 9. xvi. 8. W.

11. *Innoxius*] passive, pro impune, uti xix. 12. nam si quis temere alium laesae maiestatis accusasset, graviter punitus est, quod et paullo ante credere iubent verba: *sine respectu periculi. Periculoso garritori.* Reinesius acute pediculoso. W.

Pedum tegmine purpurea.] Quae solum Imperatorem decet: ideoque imminutae maiestatis reus erat, quisquis illa propria auctoritate usurpasset. De his infra agemus lib. xxvi. LINDENBR.

Ut datur intelligi] xxi. 14. ut opinari dabatur xxvi. 10. W.

12. *Amarum et notabile*] durum et vituperandum. *A Curialibus Curialium quisquam appetitus accusatus*, qui tamen iustas immunitatis causas posset asserre *privilegia* — *stipendiorum numerum, originem alienam.* W.

13. *Pylas venisset.*] Huius stationis mentio fit in Itinerario Burdigalensi: *Manf. Opodanda m. 12. Scribe Spodendo ex Con-*

stantini lib. περί θειμάτων 1. et Basilio in Ep. 361. et 379. et ex Cedreno in Basilio et in Iohanne Tzimisce, *Mutatio Pylar m. 14. finis Cappadociae et Ciliciae*. Meminit Pylarum etiam Q. Curtius in lib. 3. c. 4. Describuntque hunc aditum Ciliciae Xiphilinus et Herodianus in Severo. Sunt et aliae Pylae in Amano, quae Ciliciam a Syria dividunt; quas describit Xenophon in lib. 1. expeditionis Cyri. Dio in libro 48. Cicero in libro 5. Epistola 20. ad Atticum. VALES.

Pylas] portas, fauces angustas, quarum situm ipse Ammianus addit: *quae Cappadocae discernunt et Cilicas*. v. Mannert IV, 2. p. 238. W.

Osculo susceptum rectorem provinciae.] *Labratum* hoc genus salutationis dixere. Glossar. *Labratum*, φιλῆμα βασιλικόν, καὶ ἀσπαρτικὸν βασιλικόν. Ammian. lib. xxix. c. 5. *Susceptusque cum osculo*, quoniam id Reipub. conducebat. *Hilarius Episcop. ad Constantium August. pag. 79. *Osculo Sacerdotes excipis, quo et Christus est proditus*. De Imperatore hoc scribit. * Neque concludendum cum labrato, de quo in Ecloga βασιλικῶν lib. 56. Tit. 17. cap. 65. *εἰτε λαβράτον καταγγίλλου*. Id enim κατὰ συγγραφὴν dictum, quasi laboratum, id est, arte ac labore summo effigiatum, ut Gloss. Nomicum interpretatur, et sacros vultus notat, in L. 1. C. publ. laetit. Iohan. Damascenus Orat. 3. pro imaginibus: βασιλεῦσι φάρτοις πολλάκις καὶ ἀπειρίαι, καὶ ἀμαρτωλοῖς, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένοις ἀρχουσι, καὶ τοῖς τούτων λαβράτοις προσκυνούσιν ἀνθρώποι. At de osculi honore iterum Ammianus lib. xxix. c. 5 §. 16. * Tacitus Annal. xiii. c. 18. *Saeptus turba Centurionum, et post breve osculum digrediens*. In Vita Agricolae c. 40. *Exceptusque brevi osculo et nullo sermone, turbae servitium immixtus est*. LINDENB. Cf. etiam Iul. Capitol. in Vita Antonini Philof. c. 3. W.

Rectorem pr. nomine Celsum.] Fuit hic discipulus Libanii, natione Cilix, Helychii filius, qui Iuliano Principi Ciliciam ingresso panegyricum dixit, ut ait Libanius in Orat. funebri pag. 300. et in Epist. 634. ad Celsum. Hoc discipulo se iacet Libanius in Orat. adversus doctrinae suae obtrectatores, eumque, cum Athenas venisset, ait auctorem fuisse decreti illius, quo Libanius ad sophisticum thronum Athenas evocatus est. Athenas autem profectus erat Celsus iussu Basilii magni, ut docet Libanius in Ep. 143. ad Basilium. VALES.

Rectorem provinciae] Reinesius: „Cappadociae an Ciliciae?“ W.

Adscitum in confessum vehiculi] quo honore Dionem Chrysostomum etiam insignivit Traianus. W.

15. *Iisdem diebus Adonia.*] Ex his apparet Iulianum sub exitum mensis Iunii Antiochiam introisse, Mamertino et Nevitta Coll. anno Domini 362. Adonia enim quae tunc temporis actitata scribit Marcellinus, mense Iunio quotannis recurrebant circa solstitium aestivum, ut docet Hieronymus in caput 8. Ezechielis, et Macrobius. VALES. *Iisdem diebus Adonia* „mense Athyr, qui respondebat mense Novembri Iuliano. v. Scalig. 2. de emend. temp. fol. 68. Selden. synt. 2. c. 4. p. 214. Cal. Rom. rust. mens. Nov.“ Sic Reines. W.

Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, etc.] Meminit huius festivitatis lib. XIX. c. 1. *Lacrimare cultrices Veneris saepe spectantur in solennibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adularum religiones mysticae docent.* Iul. Firmicus lib. de errore prof. relig. *In plurimis Orientis civitatibus, licet hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, Adonis quasi maritus plangitur Veneris, et percussor eius circumstantibus vulnusque monstratur.* Plangebatur nempe ritu eodem, quo apud Aegyptios Oliris: unde ut eiulatus et gaudia, ita et arcana quoque religionis eadem. Phornutius περί Ἀδών: — — Τοιοῦτον γάρ τι καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ὁ ζητούμενος καὶ ἀνευρισκόμενος ἀφανισμὸς ἀπὸ τῆς Ἰσίδος, ὅστις ἐμφαίνει, ὅπερ ἀνὰ μέγας παρ' ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ γῆν τι καὶ ὑπὸ γῆν γινόμενος Ἀδωνίς, ἀπὸ τοῦ ἀδεν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ὀνομασμένος τοῦ δημητριακοῦ καρποῦ. Videndus Procopius Gaz. Sophista Christianus in Elaiam cap. 18. LINDENB.

Adonia] ab Adoni dicta, Veneris amato, ἐρωμένην, dilecto etiam, uti Spartian. Hadriano 14. ubi vide Salinas. W.

Apri dente ferali.] Phornutus: ὅς δὲ πλῆξας προσαναλὲν λέγεται, διὰ τὸ τὰς ὕς δοκεῖν ληϊβοτεῖρας εἶναι, ἢ τὸν τῆς ὕως ὀδόντα οἰκτομένων αὐτῶν, ὅφ' οὐ κατὰ γῆς κρύπται τὸ σπέρμα. Aliter haec interpretatur Macrob. 1. Saturn. cap. 2. LINDENB.

In adulto flore sectarum frugum indicium est] Ergo et hic pro mellis tempore habet, ut supra XIX. 1. ubi vide plura. W.

Et visum est iriske.] Sic dirum omen visum Atheniensibus, cum contra Syracusanos bellum pararent: eo ipso quod die quo classis solvit, haec ipsa quoque Adonia celebrarentur. Plutarchus in Nicia c. 15. Οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τὰ τῶν ἡμερῶν ἐν αἷς τὸν ἐτόλον ἐξέπιμπον ὑπὲρραττεν. Ἀδώνεια γὰρ εἶχον αἱ γυναῖκες τότε, καὶ προύκειτο πολλαχόσε τῆς πόλεως εἰδῶλα καὶ ταφαὶ περί αὐτά. καὶ κοπιτοὶ γυναικῶν ἦσαν, etc. Idem in Alcibiade. Et dedecus illud humani generis Heliogabalus, cum similia his sacra, et Salambonem omni placenti et iactatione Syriaci cultus exhiberet, omen sibi imminentis exitii fecit. Lamprid. in Heliog. LINDENB. Non admodum laetum omen fuit, quod urbem intraret Iulianus primis huius festi diebus, quo placentibus omnia atque ululatus resonarent. W.

16. *Thalassium ex Proximo libellorum]* secundum a Magistro libellorum. Reinellius adscripsit: „Thalassius ὁ καὶ μάγνος, leno suae filiae, ruina aedium oppressus periit. Chron. Alex. p. 690. sub Iuliano.“ *Insidiatorem fratris Galli,* diversum tamen ab illo, qui XIV. 1. memoratur, iam dudum mortuo. vide ib. c. 7. cf. Gothofredum ad Philostorgium p. 125. Prosopographia Cod. Theodosiani nostrum non habet. W.

Quo adorare adesseque officia inter honoratos prohibito.] Honorati enim tantum, et qui dignitatis alicuius praerogativa eminebant, ad hanc Imperatoriam adorationem, id est venerationem admittebantur: arcebantur vero personae viles, aut ob delictum aliquod poena potius quam honore dignae, L. unica C. Theod. de Praepos. sacri Cubic. L. 1. de Decurion. et Silent. L. 3. de Domest. et Protect. L. unic. de Comit. et Tribus. L. 4. §. 9. 16. de divers. Offic. et Apparit. L. 5. de Fabricens. L. unic.

de imag. Imper. Cuius moris etiam in Cod. Iustiniano mentio frequens, ut iam ad lib. xv. notavi. LINDENB.

Turba superflua] catervatim. — *Inimicus pietatis tuae* i. e. tuus, more illius aetatis, ad nostram usque propagato, quo eiusmodi nomina, quae vocant abstracta, clementia, maiestas cet. pro ip[s]is personis principum ponerentur. W.

17. *Adfidenti Praefecto.*] Sallustio, ut opinor. Porro Praefecti Praet. Imperatori iudicanti adludere solebant. Hinc Domitianus Ulpianus assessor fuisse Alex. Severo dicitur ab Eutropio, quem Aurelius Victor Praefectum fuisse dicit Praetorii, et Vopiscus in Aureliano c. 13. *Adfidentibus Memmio Fusco Consule ordinario, et Baebio Macro Praefecto Praet.* Quaestores etiam sacri Palatii Imp. adfidebant, ut de Proculo ait Procopius in lib. 1. Perlic. et in lib. 1. Goth. de Fidele Atalarici Quaestore: *ὅς ὃν Ἀταλαρίχῳ παρήδρευε πρότερον· κοισίστορα δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι φωμαῖοι.* Nec eos solum, sed Iurisconsultos etiam et amicos in consilio habebant Principes, cum iudicabant, ut de Hadriano Spartianus scribit. Procopius in lib. 1. Perlic. initio de Arcadio Aug. *κοινολογησάμενος τῶν λογίων τισιν, οἷσι πολλοὶ βασιλεῖς παρεδρεύον ἐκείσασιν.* Stephanus Byzantius hos intelligere videtur, cum dicit, *παρήδρευε ὁ τῷ βασιλεῖ συγκαθήμενος.* Et Eunapius in Aedelfio de Sopatro. VALES.

Quod brevi evenit.] Thalassius quippe relicto Christi cultu ad Deorum cultum transiit, et ita cum Iuliano in gratiam rediit. Plerique eo tempore idem factitarunt, muneribus et huiusmodi assentationibus a Iuliano delectati; ut narrat Socrates in lib. 3. cap. 12. et Asterius in Homilia 3. contra avaritiam, his verbis, quae ob elegantiam apponam Latine: *Quid enim eos impulit qui Christiani erant, ut ad daemonum cultum desciscerent? Nonne cupiditas habendi et alienas opes occupandi? Nonne spes et pollicitatio opum et dignitatum, eis ab impijs hominibus ostensa, induxit miseros ut religionem quasi vestem mutarent? Et priorum quidem temporum exempla adhuc memoria nostra recollit. Sed et quaedam recentia eius rei testimonia aetas nostra vidit. Cum enim Imp. ille, posita repente persona, quod diu dissimulaverat retexit, et numinibus palam sacrificavit, aliosque variis praemijs ad idem faciendum illexit: quot relicta Ecclesia ad numinum aras transierunt? quam multi variis illecebris inducti, impietatis hamum forbuerunt? qui nunc quasi fugitivi notis compuncti oberrant, omnium odio ac ludibrio expositi, etc.* Porro de hoc Thalassio Antiocheni Theophanes in Chronico p. 43. quaedam narrat scitu digna, quae heic merentur adscribi. *Thalassius quidam ob lasciviam ac luxum famosus, qui et suam filiam prostituerat, carus erat Iuliano utpote haruspicinae deditus. Habebat autem iuxta Palatium; cumque domus eius concidisset, solus ipse interijt cum eunucho, cuius complexibus inhaerens repertus est. Cuncti autem domestici cum eius uxore et liberis, qui Christiani erant, incolomes evaserunt.* VALES.

C A P V T X.

1. *Exquisita docilitate libraria.*] Longe diversa ab his scribit Gregor. Nazianz. Episcop. in Iulian. Orat. iv. pag. 505. quae operae pretium erit conferre. LINDENB.

Exquisita docilitate] mira discendi a iuris peritioribus cupiditate. W.

2. *In disceptando]* dum causas adhuc cognosceret. *aliquoties erat intempestivus*, ut relationem egrederetur, et quae nihil ad rem facerent, interrogaret, v. c. *quid quisque iurgantium coleret* quam religionem sectaretur. — *Definitio litis* sententia tandem pronuntiata a vero *diffonans* iniusta. W.

3. *Commotioris ingenii sui]* Ernesti laudat locum Taciti *Annal.* 1. 33. Agrippinam dicentis commotiorem, i. e. quae haberet celeriores ingenii animique motus. W.

[*Ut fidenter impetus suos, etc.*] Haec cuncta usque ad vocem *monstrabat* inclusis terminis ablunt ab Editione Rom. et a codice Regio, *Vatic. Tolos.* [ac Colbert.] primumque a Gelenio adiecta sunt ex coniectura, ni fallor. In libro autem 25. c. 4. ubi idem repetit Marcellinus, id tantum habetur: *Emendari se, cum deviare a fruge bona, permittens*: quod etiam ita Zonaras refert: *ἐφ' οἷς δ' ἐσφάλλετο, διορθούμενος ἐπὶ τῶν φίλων οὐκ ἤχθετο*. VALES.

4. *Conscium rationis perfectae]* peritissimum iuris iudicem. *Gaudebam mecum ipse, prae meque ferebam* hanc meam laetitiam aliis testatam feci. W.

5. *E numero Protectorum.]* Audaciam P. Castelli aperuit mihi Editio Romana, in qua legitur *Protectorum*, perinde ac in codice Regio, [et Colbert.] *ac Tolos.* quod cur Castello displicuerit, equidem non video. Vult enim dicere Marcellinus, hunc Palatinum fuisse ex numero eorum quos Iulianus in ipso imperii primordio eiecerat. Sic supra libro 22. c. 4. *Ut parum sibi necessarios data quo velint abeundi potestate* proiecit. et paulo post c. 7. *Agentes in rebus ex iis qui protecti sunt*. Denique in lib. 28. c. 6. ad finem: *Salutat te Palladius protecticinus, etc.* Ceterum adeo necessaria erat haec emendatio, ut absque ea nullus huius loci sensus elici posset. Cur enim mulier illa viso Palatino praeter spem cincto tantopere querebatur? nisi quod balteum seu cingulum per ambitum et gratiam adversario redditum esse aegre ferebat. VALES.

Cinctum praeter spem conspexisset] qui cingulum, proiectus quippe, ponere debuisset. Cingulum autem erat vel militare, vel palatinum, et dignitatis insigne, quo spoliati ad priorem statum revocabantur, uti est in Cod. Theodol. 1. 29. de cohort. lib. 8. t. 4. Plura ibi vide in Glossar. Nomico. W.

Prosequere.] Verbum Iuris est: unde prosecutiones dicuntur in Codice. *Glossae veteres, δικαιολογία, prosequutio, allegatio.* VALES.

6. *Institia, quam offensam vitilis hominum Aratus extollit.]* Inf. lib. xxv. c. 4. §. 19. *Aestimari poterat vetula illa Institia, quam offensam vitilis hominum Aratus extollit in caelum, eo imperante rediisse rursus ad terras.* Arati locus hic est de serreo saeculo: (v. 130. p. m. 15. W.)

Καὶ πότε (τότε W.) μισήσασα δίκη καίμων γένος ἀνδρῶν
*Ἐπταδ' ὑποφάνη.

Festus Avienus: (ubi? non invenio. W.)

*Sic iusta in populos mox Virginis inculpatas
Exorsere odia, et caelum pernicipibus intrat
Diva alis.* LINDENBR.

7. Iura leges correxit ambagibus circumcisit sublata ambiguitate. Cf. Einerti Commentatt. duas ad Constitutiones Iuliani, Lips. 1771. W.

Illud autem inclemens obruendum perenni silentio, quod arcebat docere.] * Lib. xxv. cap. iv. §. 20. *Illud inclemens, quod docere vetuit magistros Rhetoricos et Grammaticos Christianos, ni transirent a numinum cultu.* Videndus Isidorus in Chronicis, et Orosius in Iuliano lib. 7. cap. 30. Simile quid de Abdalla in Historia Miscella anno 766. * Iulian. Epist. 43. Socrat. lib. 1. cap. 14. Theodoret. Hist. Eccles. lib. iii. cap. 7. Rufinus lib. ii. cap. 32. Calliodorus Hist. Tripart. lib. vi. cap. 17. Gregor. Nazianz. in Iulian. Orat. 1. pag. 277. Ambros. contra Symmach. relat. 1. Augustinus Episc. Confess. lib. 8. cap. 5. LINDENBR.

Arcebat docere Magistros Rhetor.] Nihil attinet hic repetere ea, quae abhinc biennium ad Excerpta Iohannis Antiocheni adnotavi. Addam dumtaxat eam Iuliani legem non ad solos Grammaticae ac Rhetoricae Magistros, sed etiam ad Medicinae Professores pertinuisse: quod docet me Chrysostomus in Homilia 40. in Iuveninum et Maximum: *ἰατροὺς καὶ στρατιώτας καὶ σοφιστὰς καὶ ἄλλους πάντας ἀφίστρασαι τῶν ἐπιτηδεύματων, ἢ τὴν πίστιν ἐξέμυσθαι ἐκείνων.* Medicos et milites et Sophistas ac Rhetores omnes a professione sua desistere, aut fidem Christi abnegare iussit. Exstatque Edictum ipsum Iuliani Epist. 42. cuius pars esse videtur lex v. Cod. Theod. de Medicis et Professoribus. Sed ea lex postea a Valentiniano abrogata est, et Professores Christiani thronis suis restituti lege 5. ibidem. VALES. Non hoc vult Ammianus, omnino iuventutem erudiri vetuisse Iulianum, sed eos, qui Rhetoricam vel Grammaticam profiterentur, si Christiani essent, iure docendi et salariis exclusisse. Vid. omnino Ritterum ad Guthrium T. v. P. 1. p. 85. W.

C A P V T XI.

1. *Isdem diebus]* Reinesius: „Haec usque ad verba et leges hic elicienda et referenda sunt inter res Constantinopoli gestas a Iuliano. Neque Artemius Antiochiae necatus fuisse dici potest, cum ad nuntium eius caedis furor plebis Alexandrinae in Georgium exarserit, post eius autem exitum Athanasius Alexandriam redierit; et vero constat ex Ep. 6. Iuliani ad Edictum Praef. (p. 376. Spanh.) Athanasium ante Kal. Decembr. urbe iterum exulare iussum esse. Unde apparet, haec de Gaudentio cet. ad annum priorem referri debere, ubi narrantur quaestiones habitae, et annectenda verbis *egit excessa* (c. 3. extr.)“ W.

Supra diximus] xxi, 7. *Iulianus ex Vicario* cuius nulla antea mentio facta. W.

2. *Artemius ex Duce Aegypti.]* Στρατηγὸν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτῶν appellat Theodorus in libi 5. Hist. Eccl. cap. 17. et bonis a Iuliano multatum ac capite truncatum ob id memorat, quod

quod cum Dux esset Aegypti regnante Constantio, plurima simulacra contriverat. Eiusdem Artemii meminit auctor Chronici Alex. et Nicephorus Callistus. Atque hic esse videtur, quem Iulianus in Epist. x. ad Alexandrinos p. 379. Spanh. βασιλῆα τῆς Αἰγύπτου ἐτ' εὐεργετὸν appellat, qui Georgio Ariano templa ac doneria Alexandriae spoliandi ministerium ac latellitium militare praestitit. *Exstant Acta passionis eius apud Symeonem Metaphrastem, longe optima et utilissima.* VALES.

Artemius ex duce Aegypti] antea Romae Praefectus Urbi Vicarius, XVII. 11. Reinellius adscripsit: „Cronic. Alex. p. 698. eum pro ecclesijs ardente studio pugnasse ait. Hinc in martyris (relatus? W.) v. Martyrol. Rom. 20. Oct. et Menolog. Graec. *Supplicio capitali multatus est a Iuliano.*“ W.

Marcelli ex Mag. eq. filius.] Hunc adversus Iulianum conspirasse dicit Eunapius, et a Sallustio capite truncatum. ὃ γὰρ τοσοῦτος ἡμερότητας καὶ πραότητος ὑπῆρχεν εἰς πάντας, ὥστε τὸν Μάρκελλον, τὸν, ἥνικα ἦν Καίσαρ, ὑβριστικῶς αὐτῷ χρησάμενον, πᾶν περὶ αὐτὸν ὄντα διὰ τὰ προγεννημένα, καίτοι τοῦ πατρὸς ἐλεγχθέντος ἐπαποσθῆναι διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντίου Φιλίππου, τῷ καίσαρι τὴν διακὴν ἐπέθηκε· τὸν δὲ Μάρκελλον καὶ διαφερόντως ἐτίμκει. Cui tantum lenitatis et clementiae in cunctos superfuit, ut Marcellum eum, a quo, cum ipse Caesar esset, multis iniuriis affectus erat, ob haec terrore correptum, cum etiam eius filius, ob benevolentiam in Constantium, res novas agitare convictus esset, tuvenem quidem supplicio affecerit, patrem vero magnopere ornaverit. Quae verba de Sallustio dici perperam censuit Suidas, cum Iuliano conveniant. VALES.

Marcelli ex Magistro equitum et peditum] XVI. 2. 7. 8. W.

Romanus q. et Vincentius Scutar.] Hanc conspirationem intelligit Libanius in Orat. funebri, p. 307. (Reisk. 1. p. 589.) ubi ait milites circiter decem insidias adversus Iulianum struxisse, et diem quo milites exercendi erant in campo, ad id facinus constituisse: sed prae vino quosdam ex iis consilium suum detexisse: ac deinde subindicat eos milites ob Gentilium sacrorum restorationem Iuliano inensos fuisse. Iuliani autem clementiam in hac coniuratione puniendi idem praedicat Libanius in Orat. Consulari, p. 246. (Reisk. 1. p. 397.) Annon enim haec aperte de Scutario, id est Imp. armigeris dicuntur? οὐ (θεοί) φρονηοῦσι μὲν αὐτὸν μετὰ τῶν δορυφόρων, φυλάττουσι δὲ τοὺς δορυφόρους αὐτοῦς, etc. Ex horum militum numero fuerunt Iuvenius et Maximus, teste Theodorito in lib. 3. Hist. cap. 14. Nam et eos ἀσπίδαφόρους καὶ τοῦ βασιλέως πιστεύουσιν fuisse dicit, id est Scutarios, ut recte vertit Epiphanius Scholasticus: et reliqua narratio egregie convenit. Ait enim in quodam convivio impietatem Principis eos deplorassee, et cum ad Iulianum delati fuissent, in exilium missos esse, Iuliano iis martyrii gloriam invidente. Idem narrat S. Chrysostomus in Homilia 40. in Iuveninum et Maximum. VALES.

3. Cum tempus interstetisset] XVI. 9. exiguum brevi tempore interiecto. Baronius ad a. 362. T. 4. habet intercessisset monente Reinellio. W.

Iram in Georgium verterunt Episcopum] Sozomenus lib. v. cap. 7. Calliod. Histor. Tripart. lib. vi. cap. 9.* Lucifer Caluini. pro S. Athanas. p. 17. LINDENER.

COMM. IN AMMIAN. I.

II b

Iram in Georgium verterunt Episcopum.] Iulianus Imperator in Epistolis huius seditionis mentionem facit his verbis: ad Zenonem medicum: *δὸς Γεωργίας*. Quod Gallice diceretur à cause de la Georgienne. Ubi propter agriculturam Latinus interpres vertit, cum propter Georgianam seditionem vertere debuisset. OLSALIVS.

4. *In fullonto natus.]* Ita ex Mf. vulgo corrupte, *Infullio*: Lib. xiv. extr. *Andriscum in fullonto — natum.* LINDENB.

Natus apud Epiphantiam Ciliciae oppidum.] At hunc Georgium Cappadocem ubique vocat Athanasius in Epistola ad Solitarios, et in Epist. ad Orthodoxos: et Susceptorum titulorum sacri aerarii prius fuisse ait Constantinopoli, deinde, cum omnia deperculatus esset, aufugisse. [Huius Georgii sic intercepti libros omnes cum philosophicos et poeticos, tum Christianos Iulianus Aug. libi servari iussit epistola missa ad Praefectum Aegypti: ut notavit P. Pithoeus in margine Marcellini sui, quem legi.] *De Georgio consentanea dictis Athanasii scribit Gregorius Nazianz. in Oratione 27. p. 387. De eiusdem avaritiâ et exactionibus, quibus Alexandrinos instar publicani vexavit, consule Epiphanium in haeresi 96. contra Anomoeos. * VALES.

Epiphantiam Ciliciae oppidum.] Quatuor huius nominis civitates luere, quas recenset Stephan. in *Ἐπιφάνεια*. LINDENB.

Actusque.] Operatum errorem ex ed. Ernestiana nolens propagavit Wagnerus meus. Notulae, quam omisimus, praefixum *actusque*, ut in ed. Gronov. excusum est. ERB.

Episcopus Alexandriae est ordinatus] successor quippe Athanasii exulis. *Contra utilitatem suam suo ipsius damno.* Cf. omnino Iul. Pollux Chron. p. 370. W.

In civitate, quae suoapte motu seditionibus agitur.] Seditiosum Alexandrinorum ingenium a multis Scriptoribus notatum est, Graecis Latinisque. Nam ut omittam Historias Polybii, Pollio in xxx. Tyrannis, eos ob res levissimas ad gravissimas seditiones erumpere solitos dicit. Idem ait Vopiscus in Saturnino c. 7. et Evagrius in lib. 2. Hist. Eccl. cap. 8. Postremo Q. Curtius in 4. 1. 30. *Aegyptii, inquit, vana gens, et novandis quam gerendis aptior rebus.* *Ingens prae ceteris fuit sub Gallieno Aug. seditio, relata a Dionysio Alexandrino in Epistola ad Hieracem: de qua vide Eusebium in libri 7. Hist. Eccles. cap. 21. et Rufinum in cap. 18. lib. 7. qui haec scribit: *Sed et apud Alexandriam etsi nulla extrinsecus mali causa sit, eo ipso quod genus hominum ferox, seditiosum, et semper inquietum est, civiles inter se motus, etc.* Lego Socratem libri 4. cap. 16. et libri 7. capite 13. * VALES.

Ut oraculorum quoque loquitur fides] quorum tamen nullum nunc succurrit. W.

5. *Recalcitrantes imperiis]* cf. xv. 7. xxviii. 1. — *Professione religionis, quam profiteretur, quae nihil nisi iustum suadet et lenet.* Laus vero a pagano Christianae religioni data non contemnenda. W.

6. *Aedificia cuncta solo cohaerentia]* quidquid esset aedificiorum. *Emolumentis aerarii proficere annum vectigal pendere.* Reinellius adscripsit: *Solo. An Serapeio — vel Bucolo?* Pro de-

bent leg. deberent. W. Deben mutari nihil opus. Graeca est constructio, de qua vid. *Matthiae griechische Grammatik* p. 710. ERP.

7. *Quamdiu sepulcrum hoc stabit.*] Veteres Christiani templa Gentilium per contemptum sepulcra vocabant, quod, ubi Dii illorum sepulti fuerant, templa exstrui coepere. Id ex Minucio Felice, Arnobio aliisque notissimum est: sed postea Gentiles id in Christianos retorquere coeperunt ob Martyrum scilicet reliquias in Basilicis conditas et cultas. Unde Christianorum Ecclesias non aliter vocabant quam τάφους. Sic Libanius in Orat. funebri ad calcem (Reisk. t. p. 617.): ἡμῖν δὲ πόμῃδα τοῖς ἱεροῖς ὑποχρησέν τοὺς τάφους, πάντων ἱκόντων ἐν τοῖς βωμοῖς τηρόντων, etc. At nos sperabamus sepulcra templis cessura esse, cum omnes sponte ad aras current. Idem in Orat. adversus doctrinae suae obiretatores, οἱ περὶ τοῖς τάφους pro Christianis ponit. Nec aliter Iulianus in Misopogone p. 344 Spanh. τοῖς περὶ τοῖς τάφους καλῶντοῦντοῖς ἱερῶντοῖς: et iterum paullo infra. Denique Antoninus quidam apud Eunapium in Aedelio p. 8v. Commelin. εἴθεον τὰ ἱερὰ τάφους γενέσθαι. VALLES.

8. *Divaricatis pedibus.*—Locus huic geminus est XIV, 7. de Montio, quem vide. W.

9. *Diodorus quidam veluti Comes.*] Et alibi hoc veluti addit nominibus hominum, eorum, si fallor, qui titulo tenus tantum ita appellarentur. v. Ind. II. v. V-luti. — *Insectis per crura funibus* XIV, 7. hirsutis resticulis cruribus innexis. — *Aram, Deae Monetæ in numis illius aetatis saepe conspiciendae dicatam.* W.

In moneta, quam regebat.] Monetam vocat locum ipsum eudendis nummis destinatum, ut non semel in Codic. Theod. et Iustin. In veteri urbis C. P. Descriptione: Monetam, Portum Theodosiacum, Picos undecim, etc. Sidon. Apollin. Carm. 25:

Delubra, Capitoliis, Monetis.

*Macrobius in Somnium Scip. lib. I. cap. 6. p. 54. *Semine semel intra formandi hominis monetam locato.* LINDENB.

Cirros puerorum licentius detondebat.] Ex more ac disciplina religionis Christianae Theodorus hic fecit, qua insolens vitium luxuriantibus capillis deliciar: quos etiam qui devotiores, ἐν χροῖ et ad cutem usque detondere solebant. Salvianus Malli. de Gubernatione Dei lib. VIII. Non sine causa itaque istud fuit, quod inter Africae civitates, et maxime intra Karthaginis muros palliatum et pallidum, et recisis comarum fluentium iubis usque ad cutem conspici videre, tam felix ille populus, quam infidelis sine convicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Aegyptiorum coenobiis, aut de sacris Hierusalem locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia, et maledictiones excepit, etc. Atque hinc paulatim rasura clericalis originem sumit. LINDENB.

Cirros puerorum lic. detondebat.] Id est, ut existimo, Lectores ordinabat. Nam iis temporibus ingenui adolefcentes admodum pueri ad id officium cooptabantur, ut de Gallo et Iuliano scribunt Auctores Hist. Eccl. Paulinus in Epithalamio Iuliani, et in Natali S. Felicis:

— — *Primis Lector servivit in annis.*

Quicumque autem Clerici capiebantur, iis statim demebatur coma: unde tonderi dicuntur absolute, qui Clero mancipantur, apud Gregorium Turon. aliosque. Sed fortasse nihil hoc in loco eiusmodi intelligendum est, maxime cum Diodorus, de quo hic sermo est, Comes dicatur, non Episcopus. VALES. Hanc quidem ob causam non erat, quod dubitaret Valesius. *Aedificandae Diodorus praeerat ecclesiae*, cuius sine dubio et hoc erat, ut de sacerdotibus in antecessum cogitaret. Fortasse tamen odium contraxerat civium eo, quod *licentius* ageret, invitisque vel parentibus, vel pueris ipsis eos, (ut Vestales olim virgines) caperet. — Gentiles contra Camillorum comas aluisse, notum est. W.

**Id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.*] Hunc locum illustrat Theodorus in Quaestionibus in Leviticum capite 28. ita scribens: *εἰδὼς, Ἕλληνες μὴ ἀποκτείνειν τῶν παιδῶν τὰς πορφυράς, ἀλλὰ πολλοὺς εἶναι, καὶ τοὺτους μετὰ χρόνον ἀναστῆναι τοῖς δαίμοσιν.* Solent Graeci (id est Gentiles) capita puerorum non detondere, sed cirros relinquere, eosque postea daemonibus dedicare. VALES.

10. *Dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita.*] Cum ipsis cadaveribus hos camelos combustos Socrates ait Histor. Eccles. lib. III. cap. 2. LINDENBR.

Fexit ad lacus.] In codice Reg. legitur *ad litus*. melius, ni fallor. *In MS. quoque Tolos. legitur *ad litus*: [in Colbertino *ad latus*, male.] VALES.

**Cineres protegit in mare.*] Vid. Velferi Annot. in Passion. Afrae p. 55. b. LINDENBR.

Ne collectis se premis (suprema et cineres xxv. 10.) *extruuntur illis aedes.* Iac. Gothofredus ad Cod. Theodof. Tit. de sepulcr. viol. T. III. p. 163. Ritter. pro *aedes* legendum arbitratur *sedes*, quum litéra S. occasione vocis praecedentis facile excidere potuerit: *sepulcrum* saepe ap. veteres sedem appellari. Nihil tamen mutandum apud Ammianum censet van Dorp in Obsf. Trai ad Rhenum 1769, editis p. 19. f. *aedes* enim dici etiam Casulas, et Hypogaea, quae sepulcris extruuntur, easque aedes saepius in lapidibus literatis occurrere. W.

11. *Missioque edicto.*] Exstat Iuliani edictum, sive epistola potius, hac de re apud Socrat. lib. III. cap. 3. et in volumine Epistolar. Iulian. num. 10. cuius etiam Cassiodorus Histor. Tripart. lib. 6. cap. 9. alique Ecclesiasticae rei Scriptores meminerunt. LINDENBR.

Missioque edicto, etc.] Exstat hoc edictum apud Socratem in libri III. capite III. VALES.

C A P V T XII.

1. *Recentibus etiamtum.*] MS. codicum lectionem hic restitui, quam primus Gelenius mutaverat. Sic autem loquitur Marcellinus noster in fine huius libri: *Et recalet adhuc apud quosdam licet rarus consideratio mundani motus.* Et in Collatione 3. Carthaginiensi Petilianus Episcopus dicit: *Me id petisse, adhuc recalent gesta.* VALES.

Recalentibus reviviscentibus xxviii. 1. *etiam tum Regum et Regalium precibus*, quæ vox si sana est, quem sensum huic loco aptum habeat, vix video. Imprecationes, diræ huc non quadrant; quid? si pro *postulatis* poluerit Ammianus singularium amans? Gallicus interpret verit oditi (haine) bene ad sensum. W. Difficultatem inepta movit interpunctio. *Recalentibus iungi debet non cum precibus*, sed cum *armis*, ut *effeceram gentium Alamanne arma* recaluisse dicantur precibus *Regum et Regalium Persiæ*. 227.

3. *Obrectatores desides et maligni.*] Christianos intelligit, qui hanc Persicam Iuliani expeditionem, ut intempestivam, nondum rebus Romanis intus probe constitutis, reprehendebant: ut videre est in Philippica 2. Gregorii Nazianzeni. VALES.

Unius corporis permutatione] Constantii morte ad unum translatæ potestate. — *Bonis suis proxinus occasurum omnia laudum adhuc partarum fiducia mortem sibi acceleraturum.* W.

4. *Pygmaei vel Thiodamas agrestis homo Lindius.*] Philostratus Icon. lib. II. de Pygmaeis: ἄλλὰ τοῦ θράους, ἐπὶ τὸν ἀγκλῖα οὗτος, καὶ ἀπεκτείναι φασὶ κατεύδοντα. Hercules vero τοὺς πολυμήδους παντοῦ συλλεγόμενος, ἐς τὴν λαιοτὴν ἐντρίστει. Et recte in Ammian. restituvimus homo Lindius: nam τὸ Lydius, quod in vulg. habetur, corruptum est. Vid. Philostrat. in Theodamante. LINDNER. Pygmaeos gentem Indiae, Plin. vii, 3. fuisse narrant, unius cubiti longitudine, qui cum gruibus bella gesserint. Homer. Iliad. III, 3. Sine dubio simiarum genus pro hominibus habitum. Lindius conieci etiam Iunius Animadv. p. 213. Est autem Lindus urbs insulae Rhodi. W.

Thiodamas agrestis h. Lindius.] Apollodorus in Bibliotheca II, 5, 11. bubulcum illum Rhodium, qui Herculem conviciis laceravit, tacito nomine memorat: sed Theodamantem ab eo distinguat II, 7, 7. quem quidem Dryopium bubulcum facit. VALES. Memoria seculi videtur Ammianum, ut Dryopium cum Rhodio confunderet. W.

5. *Secum commentans*] diligenter perpendens, eodem sensu, quo Cicero Tusc. I, 30. totam philosophorum vitam ait commentationem mortis. W.

6. *Hostiarum sanguine plur. aras perfundebat, tanros aliquoties immolando centenos.*] Zonaras in Iuliano pag. 22. ἔθυσεν δὲ τῷ Δαφναίῳ Ἀπόλλωνι ἑκατόμβας ὄλας. LINDNER.

Avesque candidas.] Restitui scripturam codicis Regii ac Florentini, "et Tolof." [ac Colbert.] In Editione Rom. legebatur *auresque*, ex quo Castellus correxerat *ovesque* inepte: quippe cum Marcellinus innumeros varii pecoris greges iam dixerit. Adde, quod oves candidas invenire non magni laboris est. Aves itaque scripsit Marcellinus, quas Iulianus suis saepe manibus prosecabat, ut praedicat Libanius in Orat. Consulari p. 246. VALES. Paulo ante de Leuco insula: *Ibi et aquae* (ubi ex paterno exemplari video esse qui scribendum iudicaverit *aquillae*) *sunt, et candidae aves* nascuntur *halcyonibus similes.* GRON. Aves candidas boni ominis fuisse habitas coniiciunt nonnulli ex *gallinae filio albae* ap. Iuvenal. xiii. 141. W.

Ex publicis aedibus.] Tempia Deorum intelligit, in quibus Iulianus victimas immolabat, et idolothyta militibus dividebat.

Addit Marcellinus: *Ubi vindicandis potius quam cedendis conviviis indulgebant.* Non quod novum insolensque esset. Gentiles in templis convivari: id enim in usu fuisse docet Vopiscus in Tacito, aliique plures. Eoque alludit Tertullianus de Corona, cum dicit: *Et excubabit pro templis, quibus renuntiavit: et cenabit illic, ubi Apostolo non placet.* Sed Marcellinus vindicanda haec convivia appellat, cum homines in templis Deorum immortalium forde inebriantur. Sic autem scribendum esse hunc locum existimo: *Ubi vindicandis potius quam sedandis conv. indulgebant.* Quemadmodum loquitur Diocletianus in lege contra Manichaeos: *Cum vel cohibenda sint, vel etiam vindicanda.* Idem error in Epist. Ambrosii 24. occurrit: *Malui iurgium compositione cedere, quam pronuntiatione acerbare.* Scribendum enim est *sedare*. VALES.

Concedendis] Fateor, in mea officina excusum. *Cedendis*, quod ante me omnes, nihili est, nec placebat, quod Valelius respondere voluit, *sedandis*. Syllaba *con*, per scripturae compendium in libris plerumque obvia, facile potuit excidere. Ceterum totus locus placet, in quo dubium, ridere an indignari Ammianus voluerit. W.

7. *Caerimontiarum ritus*] Alterutrum sufficiebat. W.

Quisque cum imprae. liceret scientiam vaticin. professus.] Quod quidem capitale fuerat sub Constantio, ut praeter Marcellinum nostrum tot in locis, docet Libanius in Orat. de vita sua pag. 11. (Reisk. 1. p. 21.) et tot leges Constantii de maleficis et mathematicis, in Codice relatae. Eleganter Mamertinus in Gratianum actione ad Iulianum c. 93. *Susplicere*, inquit, *in caelum licet, et securis contemplari astra luminibus*, qui paullo ante pecorum ritu in humum visus trepidos fugebamus: quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolae quidem, quorum opera ad motum signorum caelestium temperanda sunt, tempestatum praesagia rimabantur. Ipsi nautae, qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant. Sub Iuliano itaque Mathematicis, et haruspicibus, et ariolis libera fuit artes suas exercendi licentia, adeo ut modum in eo etiam Marcellinus desiderarit. Libanius in Orat. funebri, pag. 291. (Reisk. 1. p. 564.) inter laudes Iuliani praedicat, καὶ μαρτυροῦντες ἐν φόβῳ: et in vita sua, p. 41. VALES.

Docilis] peritus, cf. xvi, 12. W.

8. *More pacis*] quasi pax esset, uti xxiii, 5. W.

Venas fatidicas Castalii recludere cogitans fontis.] Copiose haec narrat Sozomenus Hystor. Eccles. lib. v. cap. 18. LINDENB.

Castalii fontis.] De quo Gregorius Naz. in Orat. 2. in Iulianum, quas Philippicas soleo vocare: πάλιν ἡ Κασταλία ἐκείνη καὶ ἐγγὺς, καὶ ἔδωκε ἱερὴν οὐ μαντεύμενιν, ἀλλὰ γινώμενιν. Ubi lege quae Nomus Scholiasites adnotat. VALES.

Quem obstruxisse Caesar dicitur Hadrianus.] Sozom. lib. v. cap. 18. LINDENB.

Circumhumata corpora statuit exinde transferri.] Praecipue reliquias Babylae Martyris. Sozom. lib. v. cap. 17. Evagrius lib. 1. cap. 16. Rufinus Hystor. Eccles. cap. 35. Zonar. in Iuliano p. 22. LINDENB.

Venas fatidicas Castalit fontis] non Delphici illius in radicibus Parnassi, sed Syriaci prope Daphnen Antiochiae, ubi tum commorabatur Iulianus. — *Quem obstruxisse dicitur Hadrianus.* Rem omnem narrat Sozomenus H. E. v. 19. Hadrianum nempe adhuc privatum, cum comperisset, fontem illum de imperio cogitantibus futura praedicere, folium lauri immerfisse, cui extracto inscriptam invenerit futuri spem imperii (quas praestigias imitari liquore aliquo facile posse chymicum quemque notat van Dalen de orac. p. 282.) obstrui tamen iussisse, ne alii similia docerentur. — *Circumhumata corpora*, hoc eo pertinet, quod ibidem Sozomenus refert, Gallum Caesarem, Christianum quippe, ut locum superstitione gentilium purgaret, praeter alia et ossa martyris Babilae Daphnen pertulisse. W.

Eo ritu, quo Athenienses insulam purgaverant Delon.] Herodotus lib. 1. c. 64. Καθάρσας δὲ αὐτὴν, ἐπὶ ὅσων ἐποφύς τοῦ ἱεροῦ εἶχεν, ἐκ τούτου τοῦ χάρος πάντας ἐξορύξας τοὺς νεκροὺς μετεφύκειν ἐς ἄλλον χάρον τῆς Δήλου. LINDENBR.

Athenienses ins. purgaverant Delum.] Bis est ab Atheniensibus purgata Delos ex Apollinis responso. Primo enim eam purgavit Pisistratus, ut narrat Herodotus 1, 64. Sed cum Pisistratus haud totam insulam purgavisset, sed quantum duntaxat e templo quaquaversus prospici poterat, rursus eam Athenienses integram iussu oraculi lustraverunt anno 6. belli Peloponnesiaci, ut suse narrat Thucydides in lib. 3. c. 104. (ubi vid. Interpretes p. 571. Bip. Vol. 2. Cf. etiam lib. 1. c. 8. W.) Diodorus Siculus in 12, 58. VALES.

C A P V T XIII.

1. *Daphnaei Apollinis sanum, quod Epiphanes.*] Sozomenus lib. v. cap. 18. à Seleuco patre Antiochi conditum scribit: qui halosin quoque eius narrat lib. eod. cap. 19. De Antiocho Epiphane vid. Eustath. in Dionys. ad illum vers. Ἀντιόχοιο μέσση, pag. 118. LINDENBR.

Daphnaei Apollinis sanum, quod Epiphanes Antioch.] Immo Seleucus Nicator id templum primus constituisse dicitur, teste Libanio in Antiochico, p. 349. et Sozomeno in lib. 5. cap. 19. Nam cum ei inter venandum in eo loco aureus teli mucro e terra se ostendisset, simulque draco capiti supervolans apparuisset, memor veteris oraculi quo Daphnen Apollini consecrare monitus fuerat, locum Apollini sacravit, nemusque ac templum addidit, ut ait Libanius: in quo legendum est, καὶ αὐτὰ καὶ τὸ μυστὸς τε ἀνεδέδεικτο, καὶ φερόν καὶ τοὺς εἰδήματα, etc. Sed fortasse Antiochus Epiphanes hoc Apollinis templum auxit, et donariis ornavit. Ludos certe magnificentissimos ab eo Daphne celebratos suse describit Polybius apud Athenaeum p. 194. c. VALES. Cf. etiam Gibbon. T. v. p. 400. 408. ff. W.

Simulacrum in eo Olympiaci Iovis] de quo Phidiae immortalis opere vide Pausaniam v, 11. et *Völkel* singulari libello über den Tempel u. die Statue des Jupiter zu Olympia L. 1794. *Aequiparans magnitudinem*, quae sexaginta pedum esse dicitur. — De Daphne omnino vide supra xix, 12. et quos ibi laudavi.

mus, quibus adde modo laudatum Sozomenum c. 19. et *Gibbopum* P. v. p. 400. ff. qui ex priscis auctoribus undique decerpta in unum collegit fertur. W.

2. *Susplicabatur enim id Christianos.*] Id certe affirmat Iulianus in *Misopogone* p. 361. Spanh. his verbis: ἐπεὶ δὲ ἀπεκρίμασθαι τὸν νεκρὸν τῆς Δάφνης, οἱ μὲν ἀφοσιούμενοι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς εἰς ὑμῶν ἀντίδικαν τοῖς ὑπὲρ τῶν λειψάνων ἡγαγαστηκόσι τοῦ νεκροῦ τὸ τίμιον τοῦ Δαφνιαίου θεοῦ. οἱ δὲ, εἴτε λαθόντες εἴτε μὴ, τὸ πῦρ ἔδειξαν ἐκείνῳ. Postquam vero cadaver ex *Daphne amonimus*, quidam ex vobis minus erga Deos religioso, templum *Daphniaei* Apollinis tradiderunt illi, qui ob mortui reliquias amolus erant inferfi. At illi seu clam, seu aliter, templum incendio consumperunt. VALES.

3. *Rumore levissimo*] Imperator enim enuntiare hanc veram causam noluit. W.

Ambitioso circumdant peristyllo.] Id est, atriis columnariis amplissimis, ut in hoc lib. xxii. cap. 16, ubi de Serapii descriptione. * *Staius Silvar.* 3. pag. 69. *Innumeris spatia interstincta columnis.* * *Glossarium vetus:* *Peristyllum*, περίστυλον; et alibi περίστυλον, mansio. Pollux lib. 1. cap. 8. Εἰποις δ' αὖ τὸν περίστυλον τόπον περιόλου, καὶ γὰρ ἐτύλος καὶ αἶων ὀνομάζεται, κατὰ δὲ τοὺς Ἀττικοὺς περίστοον. *Peristylli* voce Vitruvius utitur lib. iii. cap. 1. lib. vi. cap. 4. * et 9. Suet. lib. 2. cap. 82. Plin. Epist. 72. ad Traian. Cicerō pro domo, *amplissimum peristyllum*. Varro apud Nonium in Sabulum. * LINDENBR.

Asclepiades Philosophus.] Hic Asclepiades Cynicae sectae Philolophus ad Constantii comitatum venerat tempore Magnentiani belli, ut Marcellinus indicat. Iulianus in Orat. ad Heraclium πῶς κινιστίον, eius meminit: ἀνῆλθεν ὁ Ἀσκληπιάδης, etc. VALES.

Deae Caelestis.] Vid. P. Pithoei *Adversar.* lib. 1. cap. iv. * *Prosper. de Provid.* lib. 3. cap. 38. * LINDENBR.

Deae Caelestis.] Caelestem Deam Carthagine praecipue cultam esse pervulgatum est, quam leoni insidentem fingere solebant, ut docet Apuleius in principio lib. 6. *Magna Iovis germana*, et coniuga, seu tu Sami tenes vetusta delubra, sive celsae Carthaginis, quae te virginem vectura leonis caelo commeantem percolit, beatas sedes frequentas. Unde Tertullianus in Apologet. cap. 12. *Ad bestias*, inquit, *impellimur. Certe, quas Libero, et Cybele, et Caelesti applicatis.* Et Dio in Helagabalo 79. 12. scribit, eum, cum Uraniam Carthaginensium Deo suo despondisset, dona propter nuptias a subditis exegisse: dotem autem accepisse leones duos aureos, qui Uraniae appliciti erant. Ceterum huius Caelestis cultum Carthaginenses a Phoenicibus, quippe Phoenicum coloni, didicerant. Phoenices enim et Assyri Venetem ὀφθαλμὸν magnopere colebant, teste Herodoto in lib. 1. et Pausania in Atticis. Herodianus etiam in lib. 5. refert, quam Afri Uraniam seu Caelestem vocant, eam a Phoenicibus dici ἀστερόαρχην: quod confirmat Marcianus Capella in lib. 8. principio: *Astroarchemque, Uraniam certe Libyssam apparuisse rati, locum confessionis honoratissime praebuere.* VALES.

Breva signentium. imagunculam, quocumque ibat, secum solitus efferre quod et Appuleius non uno loco de se proficitur,

v. c. p. 506. ed. Floridi: „morem mihi habeo, quoquo eam; simulacrum alicuius Dei inter libellos conditum gestare.“ W.

Accensusque cereis ex usu cessit.] Paganæ superstitionis institutum fuit, cereos ante idola accendere. Hieronymus lib. xvi. c. 57. in Eisaïam: *Tutela simulacrum cereis venerans et lucernis.* Quod cum in Christianorum quoque Ecclesiis frequentari Vigilantius Barcilonensis animadvertisset, aegro admodum tulit: eius hæc verba refert D. Hieronymus: *Prope ritum gentilium videmus, sub praetextu religionis introductum in Ecclesias, Sole adhuc fulgente moles cereorum accendendi, etc.* Sed moris huius causam erudite admodum D. Hieronymus in Tractatu contra Vigilantium docet. LINDENB.

Medietate noctis emensa] paullo post mediam noctem. — *Ignes aridis nutrimentis erecti* maiorem vim adepti. Reinesius malebat eVecti, praeter necessitatem. W.

4. *Aquarum incessit inopia.*] Ex qua caritas annonae consecuta est, ut docet Libanius in Orat. quæ ἀποβουτixός seu legatio inscribitur, et in vita sua, pag. 42. in qua quidem paenuria Iulianus tredecim millia modiorum tritici Antiochenis largitus est. Libanius in legatione, pag. 168. et Iulianus in Misopogone. *De hac aquarum paenuria Chrysostomus in Oratione 1. et 2. in Babylam pag. 724. et 781. et Homilia iv. de laudibus S. Pauli sub initium; item Homilia 4. in S. Matthaeum, ubi hanc siccitatem adscribit Iuliani Aug. sacrificiis, quibus capita fontium polluerat: denique in Homilia 39. in Epistolam priorem ad Corinthios. VALES.

Aquarum pulsibus] cf. xv. 4. W.

5. *Reliqua*] c priori terrae motu, xvii. 7. W.

C A P V T XIV.

1. *Susceptae popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum.*] Sozomenus Histor. Eccles. lib. v. cap. 18. Socrat. lib. iii. cap. 15. Calliodor. lib. vi. cap. 40. LINDENB.

Suscepta popularitatis amore.] Casaubonus ad Historiam Augusti adnotavit scribendum esse *suscepto*: sed cum in codice Regio [et Colbert.] et in Editione Rom. scriptum invenerim *suscepta*, auctoritatem eorum exemplarium sequi malo. Quid enim planius hac scriptura? *Nulla probabili ratione suscepta, popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum.* Iulianus enim cum plebem infamam, statim atque Antiochiam ingressus est, in theatro clamantem audisset, annonam nimis caram esse; annonae pretium constituit, aureum scilicet pro xv. modis. Et ipse primus frumentum quod ex Aegypto libi advectum fuerat, venale in foro propositum, eo quo dixi. pretio vendidit. Sed Curiales cum eam vilitatem viderent, frumentum quidem Principis emerunt; suum autem in agris suis extra Antiochiam maiore pretio venderunt. Quod cum indigne ferret Iulianus, Curiales omnes in Palatium accitos acerbe increpuit, et in custodiam duci iussit: sed mox misso milite unumquemque in domum suam dimitti

praecepit, ut narrat Libanius in Orat. funebri, p. 306. (Reisk. 1. p. 587.) et Iulianus in Misopogone. VALES.

Vilitati studebat.] Adeo non puduit maximos olim Principes curam publicae annonae gerere, petentique populo vilitatem proponere. Exemplum suppeditat Tacitus in fine lib. 2. de Tiberio, et Lampridius in Alexandro Severo. Idatius denique in Fastis, Constantio IV. et Maximiano IV. Coll. *Vilitatem*, inquit, *Imperatores iusserunt esse*. Id tamen moderate et cum iudicio fieri debet: alioquin, ut ait Marcellinus in hoc loco, vilitas aliter quam convenit ordinata, inopiam gignit et famem. Quod sane de Comptodo testatur Lampridius c. 14. *ipse vero*, inquit, *fasciculum aureum Commodianum nomine assumulans, vilitatem proposuit, ex qua maiorem postea penuriam fecit*. Itaque in Iuliano id merito reprehendit Socrates in lib. 3. cap. 15. VALES.

2. *Galli similis fratris, licet incruentus*] v. XIV, 7. W.

Obtractatores] uti Syri omnes, ita Antiocheni inprimis ob dicacitatem et securitatem male audiebant. W.

Volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem app.] Gregor. Nazianz. Zolimus lib. III. 11. pag. 713. in Iulian. Orat. 2. *Zonaras in Iuliano, Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap. 15. Sozomenus lib. V. cap. 18. Calliodorus lib. VI. cap. 40. Nicephorus Callistus lib. X. cap. 27. LINDENB.

Volumen composuit invectivum, quod Ant. vel Misopogonem.] Hic locus fraudi fuit viro doctissimo, qui Misopogonem adnotavit a Iuliano scriptum esse sub finem anni 362. Mamertino et Nevitta Coll. sed Iulianus ipse in eo elegantissimo Satyrico aperte significat, sequenti anno scriptum fuisse. Etenim et Calendarum Ian. meminit, quibus Consul ipse procellit, et votorum. *ἡμεῖς ἡ πάροχος ἑορτὴ*, etc. quem locum in Notis ad lib. 23. explicabimus. Et Iuliani avunculi sui mortem commemorat, qui anno D. 363. interisse dicitur a Marcellino. Postremo in pag. 66. Antiochenes inducit conquerentes, quod gravitatem ac tristitiam ipsius septimo iam mense tolerarent. Ingressus autem erat Antiochiam sub exitum mensis Iunii, ut supra notavi. Igitur aliceto iam mense Ianuario id opus Iulianus edolavit. Proinde male Consulatu Mamertini et Nevittae id retulit Marcellinus: qui neque causam ipsam, propter quam id volumen est scriptum, satis expressisse mihi videtur. Consule Socratem in lib. 3. cap. 15. et Sozomenum in V. VALES. Et quoties id sit vel ab accuratissimis, ut aliquid in narrando praecipiant? Quae vero hic culpa Ammiani, qui diserte monet id *deinceps* compositum? Et ad quod quaeſo tempus illam voculam referre possumus, quum iam quarto nonas decembres facta enarrasse ostenderit? Utique minimum ad anni sequentis aliquam partem. CROX. Cf. Gibbon. T. V. p. 450. W.

Addensque veritati complura] falsa nempe. Haec Ammianum amore patriae. (erat enim Antiochenus, uti patet ex epistola quadam Libanii ad eum data) scripsisse iudicat Valeſ. in praef. p. LXXVI. sq. W.

3. *Cercops.*] Vid. Suid. in Κίρκωνες. LINDENB.

Cercops.] Cercopithecus, caudatarum genus simiarum, ad ignominiam deinde dicti homines vel deformes, vel fraudulentum. Vide, si tanti est, ad Alciphronem I, 28. olim adnotata. W.

Barbam prae se ferens hircinam.] Lib. xxv. c. 4. *Hirsuta barba in acutum desinente vestitur: qualis Philosophorum* * (quorum mores Iulianus adfectabat,) *barba erat.* Arnob. lib. 6. *barba boni ponderis et philosophicae densitatis.* * Apuleius Miles. xi. *Nec ille deerat, qui Magistratum sequebatur purpuraque luderet: nec qui pallio, baculoque, et luxis, et hircino barbitulo Philosophum fingeret.* Hieronymus ad Eustoch. de Virginit. *Hircorum barba, nigrum pallium, et nudi patientia frigoris pedes.* Et convivium habebatur, hoc nomine censei: ut Plautus in Pseudol. Scen. *Minus mal.*

Heus tu, qui cum hircinia adstas barba.

Hinc capella vocatus fuit Iulianus. Sup. lib. xvii. c. 11. *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo.* Eoque nomine ipse Iulianus Persas appellat, lib. xxiv. c. 8. *Deformes illuvie capellas et tectas.* LINDENB.

Barbam prae se ferens hircinam] quam animalcula quaedam molesta perambulante fatetur ipse in Nilopogone p. 338. W.

Grandiaque incedens.] Aperte graecissat: est enim plane id, quod apud Homerum saepe occurrit, *μακρὰ βιβάς.* VALES.

Oti frater et Ephialtis, quorum proceritatem Homerus.] Homer. Odyss. 2. 307. II. * Hyginus fab. 28. * LINDENB.

Et victimarius.] Idem dicit Zonaras: οἱ Ἀντιοχείς ἀποσώποντες εἰς αὐτὸν, θύτην ἔλαγον, ἀλλ' οὐ βασιλεία σφίσι ἐπιδημήσαι· καὶ διὰ τὸ κατεμμένον ἔχειν ἐκείνον τὸν πύγωνα, τράγον αὐτὸν ἀνόμαζον: *Antiochenes eum lacerantes, victimarium alebant, non Imperatorem ad se venisse, et ob demissam barbam hircum eundem appellabant.* Sane Iulianus victimas saepe instar popae ipse iugulabat: eumque ab huiusmodi in sacrificando αὐτοσυγίᾳ commendat Libanius in Orat. Consulari. VALES.

Pro Sacricola.] Eadem voce utitur Tacitus in 3. Hist. c. 74. *Domitianus linteo amictu turbae sacrificarum immixtus, etc.* Et Apuleius in lib. 4. Floridorum (p. 818. ed. in usum Delph.) *Sum enim non ignotus illius sacricola, nec recens cultor: denique Solinus. (ad quem vid. Salmaf. p. 9. W.)* VALES.

Vehens lic. pro sacerdotibus sacra.] Proprium sacerdotum est, sacra ferre. Unde Virgilius cum in 2. Georgic. v. 275. ait,

*Me vero primum dulces ante omnia Musae,
Quarum sacra fero;*

Musarum se sacerdotem esse significat, ut recte notavit Sorsius. Ministri autem qui sacra ferebant, proprie *ιεροφόροι* dicuntur a Graecis, ut est apud Plutarchum de Iside et Osiride. Firmicus in lib. 5. cap. xi. *Prophetas, aut vrsutores divinarum simulacrorum faciet, aut divinarum balulos caeremoniarum.* In Graeco unde ea transtulit Firmicus, sic fuisse non dubito: *προφήτας, ἢ ιεροσκόλους ποιήσει ἢ ιεροφόρους.* Nam et Plutarchus *ιεροσκόλους* (*ιεροσκόλους* vocat Porphyrius in 4. de abstinentia) et *ιεροφόρους* coniungit. VALES.

* *Stipatusque mulierculis.]* Hanc pompam Iuliani luculente describit Iohannes Chrysostomus in Oratione contra Gentiles pag. 761. *Equus, inquit, Regius et Protectores longo post intervallo sequebantur: lenones vero et productrices mulierculae, et impurissimorum hominum colluvies Imperatorem undique stipa-*

bant cum cachinnis et vocibus quae huiusmodi homines decebant. Hunc comitatum in deliciis habebat Imperator, hos per fora et vicos circumducebat, prae his Duces contemnens et Praefides.* VALES.

4. *Casium montem.*] Qui Antiochiae erat ad meridiem, ut docet Libanius in Antioch. pag. 372. Hægelippus in lib. 3. cap. 5. sic dictus a Casio Cretensi, qui Casiotum partem Antiochiae condidit, teste ibidem Libanio. Hinc ὀρεκασσιὸς arx Antiochiae dicta, ut ait Præcopius in 2. de fabricis. VALES. Distinguendus hic mons ab altero in Aegypto prope Pelusium. Cf. Sulmas. ad Hadriani Spartianum p. 152. f. et Penzel in Adnotatt. ad Strabonis interpretationem vernaculam p. 2293. W.

Unde secundis gesticulis videtur primi Solis exortus.] Iul. Solinus cap. 35. In Seleucia alter Casius mons est Antiochiae propinquus, cuius e vertice vigilia adhuc quarta conspicitur globus Solis, et brevi corporis circumacti, radiis caliginem dissipantibus, illinc nox, hinc dies cernitur. Plinius lib. v. cap. 22. * Marcian. Capella lib. 6. p. 255. * LINDANNA.

Iovi faceret rem div.] Iovi scilicet Casio. Libanius in legatione ad Iulianum sub finem: ἱκεταίς σε πόλιν πολλοῦς σοι θεοῖς παρασχομένην συμμάχους οἷς ἔσσης, τὸν Δία, τὸν τε ἐν τῇ κορυφῇ, καὶ τὸν ἐν ὄρει, παρ' ὃν εἰσῆλθεις ἵππατος. *Supplicat tibi civitas, quae multos tibi auxiliares Deos praestitit: Iovem tum cum qui in montis vertice, tum illum qui in urbe est, cuius templum Consul adiit.* Iovem Casium, et Philium intelligit. De Iove Casio Libanius loquitur in Antiochico, pag. 354. et in Epist. 637. * et nummus Traiani hanc habet Inscriptionem: Διὸς Κασίου; ex altera parte: Σελευκίων π. Συρίας.* VALES.

Praefidalem esse Theodotum.] Praefidalis dicitur, qui Praefidatu functus est. Sic Fidulcius quidam Praefidalis dicitur in lib. 29. iunio: et Bonosus quidam a Symmacho in Epist. 71. lib. 4. vir Praefidalis vocatur, quem in lib. 5. geminae administrationis integritate conspicuum appellat. Eadem forma qua Sacerdotalis, et Proconsularis dicuntur, qui Sacerdotium provinciae, et Proconsulatum gessere. In veteribus Glossis Praefidalis ἡγεμονικός dicitur. Sane Graeci illos quos Latini Praefides, ἡγεμόνας vocant. Sic apud Eusebium in lib. 2. de vita Constantini cap. 23. et alibi: et apud Hieroclem ἐν συνεκδήμῳ, (quem librum Constantinus περὶ θεμάτων laudat frequenter) ἐπαρχία ὑπὸ ἡγεμόνος est provincia Praefidalis. VALES.

Theodotum Hierapolitanum.] Quae de se ipse fatetur in sequentibus Theodotus, facta sunt eo tempore, quo Constantius Hierapoli fuit, xxi. 15. — *Dubietate.* Vox sequioris aetatis, uti nimietas xix. 4. Cf. Interpretes ad Eutrop. p. 377. ed. Talschuck. Magnentii membrum caput. W.

Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati.] Solent hoc modo puniri perduelles aique tyranni: exempla astatim exhibet Historia Augg. Capitolinus in Maximinis c. 23. Statim Maximini statuæ aique imagines depositae sunt, et eius Praefectus Praetorio occisus est, cum amicis clarioribus. Missa etiam Romam capita sunt eorum. Sparianus in Pescen. Nigr. c. 6. Huius caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum. Sic Gainae caput hastili praefixum

Constantinopolim adductum fuit. Et Athenodoro Isaurorum primo, in Isauria capto decollatoque, *caput eius Tarsum civitatem allatum pro portis hastili fixum extabuit.* Marcellinus Comes Indict. v. Anast. Aug. Col. LINDENBR.

5. *Ut prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum sp.*] Respexisse videtur ad Socratis dictum, de quo sic Stobaeus Sermone cccxiii. 'Ο αὐτὸς ἐπὶ τῶν Κυρίων, τί παρὰ τῆς βασιλείας ἔσχε τιμωμάτων; εἴτα ἐκείνου εἰρηκότος, τὸ τοῖς ἐχθροῦς μεταλθεῖν, καὶ φίλους εὐεργετεῖν, πόσῃ μᾶλλον (ἴφη) χαρίστερον ποιήσας, εἰ καὶ τοὺτους εἰς φίλους μετατρέψωσας. * Vid. Apophthegm. Graece in Aristide p. 339. LINDENBR.

Ut prudens definivit.] Socrates, teste Themistio in Orat. ix. VALES.

6. *Rectoris Aegypti.]* „Ecdicii. — Ridiculus error Baronii Ann. T. 4. p. 36. Ista Ammiani recensens, cum vero apud Iovem Cassium, inquit, esset, illuc ad eum profectos ait Ammianus rhetoras Aegypti atque de inveniendis Api spem Iuliano inieciſſe.“ Reineſius. W.

7. *Antiquit observationibus]* ritibus, cultu. W.

Mnevis et Apis.] Diodorus Sicul. lib. i. c. 21. Herodotus lib. iii. 27. 28. Strabo lib. xvii. p. 807. Almel. Aelianus Hist. anim. lib. xi. cap. x. et xi. Tacitus Hist. lib. v. Pompon. Mela lib. i. cap. 9. Plinius lib. 8. cap. 46. Solinus cap. 55. Eusebius de praepar. Evang. lib. ii. cap. i. lib. iii. cap. 3. Libanius Sophist. in Oration. de bovis laudatione, pag. 96. Macrobius Saturnal. lib. i. cap. 21. Michael. Glycas lib. ii. pag. 180. Pl. Lactantius in Stat. Theb. lib. iii. LINDENBR.

Mnevis Soli sacratur] antiquior Apide, postea prae hoc neglectus. Heliopolitae pro Deo coluerunt. Aelian. Hist. animal. xi. 11. Plin. viii. 46. Iablonsky Pantheon ii, 262. II. *Sequens (Apis) Lunae postea et Soli.* Memphi habuit stabulum, sed ambitiosum Aelian. l. i. xi. 10. Iablonsky ii, 178. II. 181. Wesseling. ad Diod. Sic. i, 21. p. 334. Bipont. *Genitalium ingentiarum notarum* quales novem et viginti numerabant. *Post vivendi spatium praestitutum* viginti quinque annorum. Plin. viii, 46. Solinus c. 32. Plutarchus de Ilide p. .... (Locum non inveni. nar.) *ποῦτι δὲ τετραγώνιον ἢ πεντάγωνον ἔσται* — ὁ Ἄπης, *Quadratum quinquarius numerus* producit a se — *quot annos vivere solet Apis.* — Iablonsky p. 194—198. — *Sacro fonte immersus*, qui fons quis fuerit, haud facile quis dixerit, quum sacerdotes ipsi locum, ubi esset, diligentissime celarent. Iablonsky p. 199. Cf. etiam Salmast. ad Solin. p. 312. W.

Nec nisi semel et in anno.] Huius lectionis primus auctor fuit Accursius. Nam in Editione quidem Rom. perinde ut in MSS. Regio et Flor. [ac Colbert.] sic legitur: *Necatur horago arei bos sem. inv. cum notis cert. offertur. quo perempto alies, etc.* Unde P. Castellus hanc emendationem effinxerat, quam Gelenius quoque est secutus: *Necatur. Io Inachi bos femina, etc.* Proflus insulse. Sic autem scribendum videtur: *Necatur eadem hora et bos femina, quae ei semel in anno inventa cum notis cert. offertur: quo perempto, etc.* Ita enim Solinus in cap. 35. ex quo

haec Marcellinus noster exscripsit, et Plinius in lib. 8. cap. 46. VALES. Quum igitur adeo hic haesitetur, an tam aliena visa fuit utrique Valefio coniectura Salmalii, ut ne laudandam quidem alteruter crediderit? Certe sanctior est et eo quod editur, et eo quod ab Henrico proponitur. Eam scribit ad Solinum pag. 441. (p. m. 311. W.) esse, *necatur hora et quae ei bos foemina inv. cum n. c. offertur: quo peremptio alter. etc.* quum in praecedentibus etiam maluisset *bos diversis genitalium notarum figuris expressis, maxinaque omnium.* GRON. Melius, meo sensu, Valefius. Ceterum aliter rem narrat Aelianus l. l. Cf. Jablonsky p. 187. W.

Desertur Memphim.] Ml. dicitur Memph. is. ducitur Memph. LINDENBR. Cf. Salmas. ad Solim. p. 313. Jablonsky III, 191. II. W.

Urbem praesentem praesentiaque.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ita emendaverat: *Urbem praesent. frequentiaque num. Aesculapii claram:* cum in Editione Rom. legeretur: *Urbem praesentiam frequentia hominis Aesculapii claram.* Quemadmodum etiam legiur in codice Regio. "et Tolos." [ac Colbert.] nisi quod in Regio *to praesentiam* desideratur. Equidem hunc locum sic malim legere: *Ducitur Memphim urbem frequentem, praesentiaque num. Aesculapii claram.* VALES.

18. Inductus in thalamum esse coepit sacer.] Diodorus Sicul. lib. I c. 85. "Ὅταν δ' ἐγγύῃ, τὰ μὲν πλῆθη τοῦ πένθους ἀπολύεται, τῶν δ' ἱερῶν, οἷς ἐστὶν ἐπιμελὲς. ἄγουσι τὸν μόσχον τὸ μὲν πρῶτον εἰς Νείλου πόλιν, ἐν ᾗ τρίβουσιν αὐτὸν ἐφ' ἡμέρας τετραρῶντα, ἔπειτα εἰς θαλαμῶν καὶν οἶκμα πεχυρωμένον ἔχουσαν ἐμβιβάσαντες, ὡς θεὸν ἀνάγουσιν εἰς Μίμφιν, εἰς τὸ τοῦ Ἡφαίστου τῆμενος. Plinius lib. VIII. cap. 46. *Inventus deducitur Memphim a Sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quae vocant thalamos.* Iul. Solinus cap. 35. LINDENBR.

Coniecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare] quod tamen nonnisi nutibus, vel corporis motibus factum dicitur. W.

Indicii averfari videtur.] De Apidis oraculo illustre exstat exemplum apud Diogenem Laërtii f. in Eudoxo VIII, 8. 6. Sed Paulanias in Achaicis c. 22. aliud in templo Apidis oraculi captandi genus fuisse significat. Nam cum Pharis in templo Mercurii hanc rationem captandi oraculi esse dixisset, ut accenso iuro Deum ad aurem accedentes interrogarent: deinde aures sibi obturarent, donec e fano egressi essent: ac tum demum amotis inde manibus quam primam ab obvio quoque vocem audissent, eam oraculi instar acciperent: sic subiungit: *τοιαύτη καὶ οἰγυπτίους ἐτίγα περὶ τοῦ Ἀνιδος τὸ ἱερὸν μαντεία καθίστηκεν.* Sane Aegyptios in observandis vel fortuitis puerorum sermonibus superstitiosos fuisse docet Plutarchus de Ilide. VALES. Cur timuit citare *indicii averfari?* GRON.

Germanicum Caesarem, sicut lectum est, averfatus.] Plinius lib. VIII. cap. 46. Solinus cap. 35. LINDENBR. Plinius sic: *Responsa privatis dat, e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manum averfatus est, haud multo post extincti.* W.

CAPUT XV.

2. Ammianus h. l. omnino Aegypti ambitum describit, qualis sub regibus fuit, ita ut per litora mediterranei maris ad Syrtes, interius ad Garamantas usque extendatur, cf. cap. 16. initio et in fine. VV.

Super antiquitate certat cum Scythis.] Hanc contentionem fuisse narratam legere est in lib. 2. Iustini c. 1. qui tandem concludit, antiquiores semper habitos esse Aegyptiis Scythas. Sed Herodotus in lib. 2. c. 2. et Pausanias in Atticis c. 14. illud certamen inter Aegyptios et Phrygas fuisse testatur. Videbis Scholiastem Apollonii ad lib. 4. v. 208.

Μήτηρ Αἴγυπτος προτερημένη αἰχμῶν,

Unde et primam omnium urbem Thebas Aegyptias conditam esse scribit: cui consentit Diodorus Siculus in lib. 1. et Plinius in lib. 7. cap. 56. VALES.

A Meridiali latere Syrtes maiores.] Hic vero omnia susque deque miscuit Marcellinus. Syrtes enim maiores, et Borium promontorium ab Occasu habet Aegyptus: a Meridie Elephantinen, et Merden; et Aethiopiam: ab Ortum vero Arabiam, et Syriam Palaestinam, et mare Rubrum: denique a Septentrione mare Aegyptium: ut docent Ptolemaeus, Strabo, Orolius, alique. VALES.

Phycus et Borion promontoria sunt Cyrenaicae, Garamantes Libyam interiorem pervagantes populi. Cf. Heeren Ideen üb. d. Politik u. f. w. der alten Völker, Th. 1. p. 164. — *Catadupt* ad catarractas Nili habitantes. Plin. v. 9. W.

Scenitas praetenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus.] Lib. XXIII. c. 6. *Scenitas Arabas*, quos *Saracenos postea appellavit*. Plinius lib. v. cap. xi. Solinus cap. 36. Malchus Rhét. in Eclogis legat. pag. 75. *τις τῶν Σκυριτῶν Ἀράβων, οὗς καλοῦσι Σαρακηνούς*. Ex his Erembos vel Troglodytas potissimum Saracenos vocatos, Eustathius scribit in Dionysii periegesin, pag. 28. LINDENBR. Cf. etiam XIV. 4. et Ind. 1. W.

Issiaco dist. mari quod q. nom. Parthenium.] In Regio codice *Issiaco* scriptum reperi. In Editione Rom. [et in Ml. Colbert.] *Issiaco*. Primus Gelenius vulgatae lectionis auctor fuit, qui de Issico sinu hunc locum intellexit: cui favere videtur alter Marcellini locus c. 16. §. 9. ubi dicit: *Cum quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, etc.* Parthenium igitur mare Marcellinus ad dextram Aegypti collocat, Libycum ad sinistram. Cui refragatur Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis, ubi *Φαρίαν θάλατταν*, quod est mare Libycum,* aliis *παρθένιον κόλπον* dici auctor est: cui subscribit Macrobius in lib. 7. Saturnalium. * Sed Marcellino adstipulatur Cyrillus in vita S. Euthymii. *Ille autem* (inquit) *cum Ioppen venisset, et quoddam adscendisset navigium, quod petebat Corycum: ubi fuit in ipso mari Parthe-*

* Non Libycum, sed vel Aegyptium, vel potius Libycum simul et Aegyptium intelligendum putat V. D. in Miscell. Obsl. Betavii T. v. P. 3. p. 71. W.

nico, etc. Et Gregor. Nazianz. in Oratione 19. Παρθενικὸν πύλαγος vocat, quod est circa insulam Cyprum. Gregorius Presbyter in vita Nazianzeni, et vetus auctor vitae S. Stephani iunioris capite 16. Παρθένος nominant.* VALES. Cf. Hemsterhuf. in Miscell. Obss. Batavis T. v. P. 3. p. 71. W.

3. *Super benivolo omnium flumine Nilo.*] Sic Mf. Flor. nam in vulg. desiderantur verba haec, *benivolo omnium flumine*. Quae tamen ut in laudes Nili scripta, non sunt omittenda, Diod. Siculo consentiente, ad cuius imitationem dicta videntur lib. 1. c. 36. Ταῖς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαις ἐπεβύλλαι (Nilus) πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμούς. LINDENB.

Quem Aegyptum Homerus appellat.] Homer. Odys. δ. 477. et Eustathius in eund. pag. 175. Strabo lib. 1. pag. 27. (29. Almel.) Ambrosius Episcop. de Abraham. lib. II. cap. 10. LINDENB.

4. *Origines fontium Nili.*] De Nilo, eiusque inundationum causis, vid. Herod. lib. II. c. 19. 20. Diodorus Sicul. lib. 1. c. 36. Strab. lib. XVII. p. 789. Almel. *Lucanus lib. X. v. 194—350.* Plin. lib. V. cap. 9. Solinus cap. 35. Philostrat. in Iconib. Heliodorus lib. 11. et 12. Theophylactus Simocat. lib. 7. pag. 366. Zonar. in Severo pag. 216. Scholiast. Apollon. lib. IV. num. 25. LINDENB.

Origines fontium — posteræ quoque ignorabunt aetates] in quo tamen tua te fefellit divinatio. Quos enim initio seculi decimi septimi (1618.) Pätzus e familia Iesuitarum detexerat Nili fontes, eosdem nuper Brucius eodem loco invenit. v. Itinera eius ed. Lips. Germ. P. III. p. 576. et Blumenbachii notas ad eundem P. v. p. 269. W.

6. *Erigit] origi.* *Similiter XVI, 12. erigebantur crassi pulveris nubes. W.

7. *Prodromis] praecursoribus. Etesiarum* Plinius II. 47. XVIII, 28. W.

Spiritu controverfo.] Salmasius ad Solinum pag. 422. (p. m. 300. W.) diserte hic corrigendum monet *contra versus*; sed ut opinor contra veterem scripturam Mssorum; quam praestat retinere, etsi eadem sententia. vide supra. c. 8. §. 2. GROS.

Spiritu controverfo.] vento ab ostiis Nili vehementius insurgente. W.

8. *Rex autem Iuba Punicorum confusus textu librorum.]* Non armis magis, quam litterarum studiis praeclusi olim Africa. Atque ut belli monumenta plurima restant, sic doctrinarum quoque indicia non pauca: quibus etiam ipsi Romani uti non erubuerunt. Laudantur libri Punici a C. Sallustio in bello Iugurth. c. 17. *Ut ex libris Punicis, qui Hiempsalis Regis dicebantur, interpretatum nobis est.* Solinus cap. 34. *Hoc affirmant Punici libri, hoc Iubam Regem accepimus tradidisse.* Idem cap. 55. *In hac et Archelai Regum libris editum est.* *Tatianus adversus Graecos: Ἰόβας πρὸς Ἀσσυρίων γράφων, παρὰ Βηρώτου Φησι μετακλί- ναι τὴν ἱστορίαν. εἰς δὲ αὐτῷ βιβλίοι περὶ Ἀσσυρίων δύο. Hinc est, quod Berosi sectatorem Iubam Tertullianus appellat in Apolog. et Aelianus de Animalibus lib. 9. c. 58. Athenaeus Deipnosoph. lib. 3. p. 85. B. Ἰόβαν τῶν μαυροῦσιν βασιλῆα ἀνδρὸς πολυμαθῆ- ερατον vocat.* Citatur porro Iuba hic, quantum in praesentia- rum

tum memini, a Philostrato in lib. de Vita Apollon. *Athenaeo Deipn. lib. i. p. 15. A.* Plinio Hist. or. Natural. Servio in Virg. Aeneid. vi. 833. Plinii verba haec sunt lib. 5. cap. 1. *Iuba Ptolemaei pater, qui primus utrique Mauritaniae imperavit, studiorum claritate memorabilior quam regno. Deque eo ita Festus Avienus in Ora marit.*

*Octaviano Principi acceptissimus,
Et literarum semper in studio Iuba.*

Ita Magonis Poeni, quem Dionysius transtulit, *ut Varro testatur de Re Rustica lib. i. cap. 1.* et Hannonis, cuius *νεκίνους Λεβέως* adhuc exsistat, auctoritate non raro *veteres* utuntur. *Cicero de Oratore lib. i. Marcianus Heracleota p. 96.* Plinius in Hist. or. Natural. Solinus cap. 55. (quem secutus est nos. W.) Pomp. Mela lib. iii. c. 10. *Rei Veterinariae Scriptores Graeci.
LINDENB.

Rex autem Iuba.] Hic est Mauritaniae Rex, filius ejus Iubae, qui cum Scipione in Africa adversus Iulium Caesarem infelicititer pugnavit: ipse in Caesaris triumpho ductus, postea in amicitiam Caesaris Octaviani adscitus, paternum regnum recepit, teste Plutarcho in Caesaris vita, et Appiano in lib. 2. de bellis civilibus c. 101. De eo Suidas. VALES. Cf. etiam Dio Cassius li. 15. Valesius de Critica in Emendatt. a Burmanno editis p. 177. Sevin in Mem. de l'Acad. des Inscr. T. iv. p. 457. ff. Wernsdorf in Excursu I. ad poetas lat. minores T. v. P. 3. W.

9. *Ad cataractas, id est praeruptos scopulos.]* At id non placet doctissimo viro (Salmasio) qui Marcellinum nostrum in Exer. citationibus suis (ad Solinum p. m. 298. W.) acerbè reprehendit. Sed tamen ferri potest interpretatio Marcellini. Certe Eustathius in Dionysium non aliter interpretatur: *καταρράκτας*, αἰτ, ἡγουν καταρράκτους καὶ κρημνοὺς: et paullo post: *καταρράκτας δὲ λέγουσι οἱ περὶ τοὺς τόποι, οὓς οἱ ποταμοὶ ἀναχωρίζονται τὸν ποτὸν εὐρόντες ἐνερθεύουσιν*, etc. Idem in lib. ult. Iliados notat *καταρράκτας* dici *μύγος ποταμῶν, οἱ διὰ πηγῶν καταρρέουσιν*. Denique vetus scriptor apud Suidam cataractas in Hist. or. ait esse scopulos quosdam instar montium, qui aquarum cursum impediunt. Sed tamen explicationem Aristidis equidem praetulerim, qui in Aegyptiaca cataractas sic definit, *ἡ διὰ τῶν ὄρων τοῦ ποταμοῦ κατὰ βῆσιν*, id est descensum, seu defluxum Nili per montes; et 36. fere cataractas in Nilo esse testatur. Eodem modo *οὐρανῶν καταρράκτας* dicuntur in sacris litteris: et Helychius, *καταρράκτες*, inquit, *ὄχιτος, βῆσις*. VALES. Verba *id est praeruptos scopulos* glossema sunt, quod iam viderat Reinesius. W.

Ruit potius, quam fluit.] Solinus c. 52. Cum primum occurrant scopulis asperatur, tantis agminibus extollitur inter obiecta rupium, ut ruere potius quam manare credatur. LINDBENB.

Aetos] Wesseling. ad Diod. Sic. i. p. 330. coniecit, legendum fortasse Aetos, quoniam ipse Nilus olim Aetos nominatus lit. W.

Accolas usu aurium fragore assiduo diminuto, necessitas vertere solum.] Cicero in Somnio Scipion. c. 5. Ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus,
COMM. IN AMMIAN. I. 11

ea gens, quae ad illum locum incolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. LINDENBR.

[Necessitas vertere solum ad editiora coëgit.] Lego ad quietiora. Ex Seneca videtur locus desumptus, l. 4. Natur. Quaest. c. 2. Obtusis assiduo fragore auribus et ob hoc sedibus ad quietiora translatis. Idem in Epist. 56. Quamvis audiam genti cuidam hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Plinius lib. vi. cap. 29. Philostratus in Vita Apollon. lib. vi. cap. 14. LINDENBR.

[Ad editiora coëgit.] Sic primus emendavit Gelenius, cum in prioribus Editionibus perinde ac in Mss. legeretur, atque Editiora coëgit. Sed ipsemet in Epistola quam Hieronymi Frobenii nomine Editioni suae praefixit, emendationem suam retractavit. Ait enim scribendum videri, ad quietiora coëgit: quam scripturam vulgatae equidem longe antepono. VALES.

10. Per ostia septem electatur.] In nominibus ostiorum non consentiunt scriptores; quod enim Noster *Heracleoticum* appellat, id aliis est Canopicum, vel Naucraticum, — *Phatniticum* aliis *Phatmeticum*. Cf. Salmaf. ad Solin. p. 338. W.

[Aquis ext. adiutus dilatatur.] In Editione Rom. *delectatur* excusum est. Unde Castellus vulgatam hactenus scripturam excusulpsit. In Vaticano tamen, et Florent. [ac Colbert.] codicibus legitur, *electatur*; in Regio * et Tolos. * *elabitur*. VALES. Sed et Vatican. *Auctiore*. GREGOR.

Praeter amnes plurimos, quorum praecipui sunt Astaboras et Astolabas. Strabo xvii. p. 786. Almel. *Ex alveo auctore* primo. W.

[*Bolbiticus*.] Sic osium illud appellat Mela: Plinius et Ptolemaeus Bolbitinum a Bolbitine urbe Aegypti, cuius meminit Stephanus Byzantius. *Βολβιτίνη*, inquit, *πόλις Αιγύπτου. τὸ ἐθνικὸν Βολβιτινήτης καὶ Βολβιτίνος ἔθνη καὶ Βολβιτίνον ἄρμα*. lege *στόμα*. [in Mf. Colbert. legitur *Bacente*.] VALES.

[*Phatniticus*.] Rectius in Editione Basilienfis legitur *Phatniticus*. Ita enim osium hoc appellat Plinius, et Diodorus Siculus in lib. 20. quarequam in Diodori editis exemplaribus corrupte *Φαγνητικὸν στόμα* perscribitur. Strabo *Phatnicum* dicit. Sed cum a *Phatnite* Praefectura dictum esse videatur, malim equidem *Phatnicum* scribi. Mela tamen et Ptolemaeus *Pathmiticum* vocant, quemadmodum hoc in loco scriptum habent codex Regius et Flor. cum Editione Augustiana, [et Mf. Colbert.] VALES.

11. *Meroe*] insula ad Aethiopiam pertinens, satis ampla, in qua eiusdem nominis urbs est. — *Delta a triquetrae literae (Δ.) forma signatus* (cf. xxix, 1.) appellata. W.

12. *Cum autem Sol — in libram*] Circa solstitium aestivum usque ad aequinoctium autumnale. W.

13. *Ita est noxius, ut infructuosus*] Ammianus inverso ordine particulas *ita* et *ut* usurpat, alii in tali contexto *tò ut* priori ponunt loco. W.

[*Cubitis xvi.*] Ad emetienda Nili incrementa in urbibus, praeterim Memphi et Syene, mensurae erectae, eundemque usum et

Sphinges habuisse perhibentur. Reinesio observante Iulianus Ep. 50. ad Ecdicium. qui fuit Praef. Aegypti a. 362. XII. Cal. Oct. Nilum xv. cubitorum altitudine fuisse dicit. W.

Solus fluminum auras nullas inspirat.] Obscurius dicta, quae nescio an recte ita intelligam: tam molli declivitate incedit, ut ne ventulum quidem moveat. W.

14. *Et in aridis quidem capreoli vescuntur et bucali.*] Verior videtur lectio, *capreoli vescuntur et bubali*. *Bubali*, boves sunt silvestres. *Hisor. Orig. lib. 12. cap. 1. *Bubali vocati per derivationem, quod sint similes boum, adeo indomiti, ut prae feritate iugum cervicibus non recipiant. Hos Africa procreat.* *Agathias lib. 1. ταῦτος αὐτῷ ὑπαντιάζει, μέγας τε καὶ ὑψίστος, οὐ τῷ τιθαστῷ δῆπου τούτῳ καὶ ἀροτῇ, ἀλλ' ὑλονόμενος καὶ ὄριος, καὶ τοῖς κίρασι τὸ ἀντίπαλον διαφθεῖρων. BOTHAΛΟΤΕ, οἶμαι, τόδε τὸ γένος καλοῦσι. Auctor Martyrii B. Genovesae, *bubalum* eundem esse ait, quem Germania *urum* vocat: ut Glossarium vet. *Urus*, Βούς Γερμανος. Macrobi. *Saturn. 6. c. 4. **Uri Gallica vox est, qua feri boves significantur.* *Aimoinus lib. 1. *Philostatus Βούργους appellat: cuius verba Ammiano lucem dabunt, lib. vi. cap. XII. de Vita Apollonii. Igitur cum de aliis Nili mirabilibus dixisset, sic porro addit: Ἐλαφοὶ δὲ καὶ δορκάδες, καὶ σφρουβοὶ, καὶ ὄνοι, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, ἡρώτο, πλείστα δὲ οἱ βόαργοί τε, καὶ οἱ βούτρογοι. ζῖγκται δὲ τὰ θηρία ταῦτα, τὸ μὲν ἐλαφῶν τε καὶ ταύρων, τὸ δὲ, ἀφ' ὧν περὶ τῆς ἐπωνυμίας ἔρχεται. LINDENB.

Capreoli vesc. et bucali.] Assentior Lindenbrogio, qui legendum esse monuit *bubali*; atque ita in codice Regio superscriptum est. Certe capreoli cum bubalis fere iungi solent: ut exempli gratia in Deuteronomii cap. 14. apud Herodotum in lib. 4. c. 192. Aristotelem in 3. de animalibus, et Strabonem in 17. Inde apud Helychium βούβαλος seu βουβαλλε, δορκάδιον esse dicitur, et Plinius in lib. 8. c. 15. nasci ait in Germania bifontes, et uros, quibus imperitii bubalorum nomen imponant, cum tamen bubalos gignat Africa vituli potius cervive quadam similitudine. Bubalorum, quibus Aegyptus abundat, meminit etiam Palladius in Lausiaca, de Macario loquens Alexandrino, [et in vita Ioh. Chrysost. P. Pithoeus ad oram Ammiani sui legit etiam *bubali*.] VALES. Sed et ita Salmasius ad Solin. p. 250. (p. m. 165. W.) CRON.

Capreoli] capreae parvae, (*Antilopae Gazellae*) — *Bubali* qui antiquioribus non sunt uri, bifontes (Büffel) sed cervis magis adnumerandi. W.

Pisturnicia] Vulg. *Bisturnitatia*. Vid. P. Pithoei I. C. Advers. lib. 1. cap. 10. LINDENB.

Pisturnitia.] In Regio [et Colbert.] codice *pisturnicia* legitur. Quare non dubito, quin vera sit P. Pithoei doctissimi viri coniectura, qui *Spinturnicia* emendavit (in Adversar. 1. 10. p. 37.) ex Plauti Milite: ubi sic ait Palaestrio Act. IV. Sc. 1. v. 42.

Pithecium haec est prae illa, et Spinturnicium.

Ad quem versum sine dubio alludit noster Marcellinus. Nec displicet coniectura Cl. Salmasii, qui in tomo 1. ad Solinum (p. m.

267. W.) Spinturnicia per deminutionem seu ὑποκορισμὸν a Spinturnice deduci adnotavit: Spinturnicem autem esse, quam Graeci dicunt σφιγγα. Ut enim ab ὄρνυξ Latini fecerunt coturnix, ita a σφιγγὲ Spinturnix. VALES.

Spinturnicia] sunt limiarum genus. cf. Lichtenstein de simiarum formis. Hamb. 791. p. 28. W.

15. Crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum.] Plinius lib. viii. cap. 25. Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, et terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal, terrestre linguae usu caret, unum superiore mobili maxilla imprimit morsum; alias terribile, pectinatim stipante se dentium serie. Similia Solinus cap. xxxv. Et ex Graecis Herodotus l. ii. c. 68. Diodorus Sicul. l. i. c. 35. Aelianus, et si qui porro, quos brevitatis causa omitto. LINDENBR.

Maxillam superiorem commovens.] Aristot. de Anim. lib. i. cap. 11. Κριὶ δὲ πάντα τὰ ζῷα τὴν κάτωθεν γένυν, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. οὗτος γὰρ τὴν ἑνω μόνον. * Quem locum Antigonus descripsit Historia Paradoxa sive in Histor. Admiranda pag. 154. (p. 120. ed. Beckmann.) Πάντα τὰ ζῷα καὶ τὴν κάτω σιαγόνα, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. τοῦτον δὲ μόνον τὴν ἑνω. Quae ex Aristotele desumpta sunt, apud quem ipsissima verba habentur. * LINDENBR.

Crocodilus] inter lacertas maxima. Lingua carens — sic plures veteres ex vulgi rumore, sed falso: lingua enim facile in oculos incurrit. Wesseling ad Diod. Sic. T. i. Bipont. p. 563. Nec magis verum, quod sequitur, maxillam superiorem commoveri solum, quod refellitur ab iis, qui crocodili sceletum diligentius contemplati sunt. v. Buffon Naturgesch. v. p. 130. et Beckmann ad Antigon. Caryst. p. 120. W.

Ordine dentium pectinato.] Sexaginta dentes crocodilum habere Aelianus scribit de Animal. lib. x. cap. 22. Herod. ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας. Diodor. Sicul. l. i. c. 35. Ὀδόνται: ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μεγῶν ὑπάρχουσι πολλοὶ, δύο δὲ οἱ χαυλιόδοντες, πολὺ τῷ μεγέθει τῶν ἄλλων διαλλάττοντες. Aristotel. de Animal. lib. ii. cap. 10. LINDENBR.

Ordine dentium pectinato.] Solinus et Plinius de crocodilo: Stipante se dentium serie pectinatim, Achilles Tatius in lib. 4. de Clitophonis amoribus, pag. 108. (p. 273. ed. Salmast.) ubi crocodilum luculente describit: ὀδόντας δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ πλείστον τεταμένοι. Φασὶ δὲ ὅτι τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν, ὅσας ὁ θεὸς εἰς ἔλκον ἵκος ἀναλάμπει τὰς ἡμέρας. Dentes multi et in longam seriem extenti. Alunt nonnulli tot esse quot anni dies. nempe 360. Ex quibus corrigendus esse videtur Aelianus in lib. x. de Animalibus. VALES.

Ova edens fetus anserini similia.] Herodotus lib. ii. c. 68. τὰ ὡς χηνίων οὐ πολλὰ μείζω τίχτει. Aristot. de Animal. lib. i. cap. 33. Plin. Parit ova quanta anseres. Solinus, qualia anseres edit ova. Et fetus anserinos dixit, ut fetus gallinaceos Apuleius Miles. lib. ix. Sic Ammian. lib. xxiii. cap. 6. fructuarii arboreique fetus. Et eod. ardorum fetus. LINDENBR.

Ova edens fetus anserini sim.] Sic emendavit Gelenius, inapte ut apparet. Neque enim crocodilus ova edit fetibus anse-

rum, sed ovis anserum similia. Rectius itaque in codice Regio et Editione Rom. legitur: *Per ova edens fetus anserinis similia.* [In Colbert. Mf. *perovedens foetus anserinis similia.*] VALES.

16. *Ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentur.*] Ad multo maiorem etiam, et ut ait Diodorus Siculus lib. 1. c. 35. sedecim cubitorum longitudinem: 'Ο μὲν προκόδριλος ἐξ διαχίστου γίνεται μέγιστος, ὡς ἂν ὡς μὲν τοῦ ζώου τούτου τίκτοντος τοῖς χηναῖς παραπλήσια, τοῦ δὲ γεννηθέντος αὐξομένου μέχρι πηχῶν ἑκαίδεκα. Ad septemdecim et quod excurrit Aristot. ulnas pervenire ait. Herodotus II, 68. *ἑς ἑκαίδεκα πήχους, καὶ μείζων ἔτι.* Plin. VIII, 25. *Magnitudine excedit plerumque duodeviginti.* Solinus c. 32. *Plerumque ad viginti ulnas magnitudinis excrevit.* Philarchus viginti quinque cubitorum dicit visum fuisse: alium regnante Amalide sex et viginti ulnas excellisse. Aelianus Histor. Animal. lib. 17. cap. 6. LINDENB.

Ad cubitorum en. longit. decem.] In Augustiana Accursii Editione legitur XVIII. cui scripturae suffragantur Herodotus ac Plinius. At Diodorus in lib. 1. c. 35. usque ad cubitos XVI. crocodilum ait crescere. Quidam etiam dixerunt solum eum ex cunctis animalibus crescere quamdiu vivit, teste Aristotele ac Plinio: vivit autem diutissimo. VALES.

Diebus humi vescitur.] Sic emendavit Castellus, cum in Editione Rom. esset excusum, *diebus humi veheperatur*: quemadmodum in Mf. Florentino [et Colbert.] At in codice Reg. *veperatur* scriptum reperi, et eadem manu superscriptum *reptatur*. Ego vero libentius scriberem *versatur*. VALES. Sed quae oppositio inter quiescere et versari, quam videtur capere Ammianus voluisse? Vicinum quoque est *venatur*. GRONOV. Ego nec Valeriana correctione, quae eadem Salmastii est ad Solin. p. 313. nec Gronoviana opus esse puto. * *Vescitur* est: nutrimenta quoratur. W. Ex codicum scriptura suspicor legendum esse *vaporatur*, i. e. apricatur, egressus quippe ex aquis confidentia cutis. Coniecturae meae aliquantum favet Plinius H. N. VIII, 25. crocodilum narrans dies in terra agere, noctes in aqua, teporis utrumque ratione. ERV.

Ut eius terga — perforentur.] Salmast. ad Solin. p. 315. *tergoris* malebat et *perforetur*. Sic etiam Reinsius. W.

17. *Foedere quodam castrensi induciis.* Caerimontofos, festos, sollemnes. W.

Natales celebrant Apis.] Mf. Flor. et Stephan. *Natales celebrant Nili.* Sed vulgatam lectionem tuentur Solinus et Plinius Natural. Histor. lib. 8. cap. 46. LINDENB.

18. *Fortuita naturali, sua morte, XXXI, 2, 22.* W.

Suffectis alvis mollibus.] Malim, *alvi mollibus*: (Sic et Salmast. ad Solin. p. 317. W.) et Ammian. *alvi mollia* dixit, ut tenera ventrium Solinus c. 32. *Delphines crocodilos studio eliciunt ad nascendum, demersique astu fraudulento tenera ventrium ubi natantes secant et interimunt.* LINDENB.

Dorsualibus cristis.] Solinus c. 32. *Dorsa ferratas habent cristas:* ad imitationem Plinii: *Dorso tamquam ad hunc usum cultellata ineft pinna.* LINDENB.

Dorsualibus crustis.] Miror has crustas tamdiu placuisse viris doctis, quum diu est quod Salmasius ad Solinum pag. 447. (p. m. 317. W.) *crustis* corrigendum monuerit, quam vocem ex Solino imitatus est Ammianus, et sola rem bene explicat, et agnoscit Lindenbr. Ubi etiam pag. praecedente monuit sane mox legendum *contuens enhydrus.* OROX. Utrunque ego reposui. W.

19. * *Trochilos avicula brevis.*] Totius hic locus iisdem fere verbis apud Solinum exstat cap. 32. * LINDENBR.

Trochilus avicula brevis] minimae molis, refertur enim ad mellifugas (Colibri) Leske Naturgesch. p. 298. W.

Hydrus ichneumonis genus.] Crocodili et ichneumonis odium, praeter iam saepius dictos Auctores, narrat quoque Strabo lib. 17. pag. 812. Almel. Eusebius de praepar. Evang. lib. 11. cap. 1. Aelianus de Animal. lib. VIII. capite 25. * Theophilus Alexandr. de natura hominis f. 7. Τὸ ὄρεον ὅλος τρεῖς τὸν κροκόδειλον, ὥς ἂν ἰδῇ αὐτὸν ἡδύς καὶ ἀμειλίχως ὑπνώσαστα, καὶ τὸ στόμα ἀνεωγμένον ἔχοντα * καὶ τότε εἰσπρόσθετος εἰσέρχεται διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ, καὶ διαφύλλας τὴν γαστήρα αὐτοῦ ἐξέρχεται, καταλείπων αὐτὸν νεκρόν. Vide Antigonum in Historia Admiranda pag. 125. cap. 23. * LINDENBR.

Hydrus ichneumonis genus.] Est quidem hydrus ὄρεον, ut scribit Aelianus in principio Variarum hist. Cedrenus ad annum XVII. Mauricii, hydrim appellat, et hylam aliter vocari scribit, canis specio. Sed tamen cum hydrus genus sit serpentis aquatilis, et haec omnia ex Solino Marcellinum hausisse confitet, malim *enhydrus* legere. Sic enim ait Solinus c. 32. Quod *enhydrus conspicatus alterum ichneumonis genus, penetrat belluam, populatque vitalibus erosa exit alvo.* Enhydrum etiam vocat Isidorus in lib. 9. Originum, ex Solino, ut solet. ἑνὲρον vocare videtur Herodotus in lib. 2. et 4. Aristophanes in Acharnensibus *ἑνίδα*, *ἐνὲρον*, *ἐγγίλις κωπαῖδας*, et Hefychius enhydrum ait esse animal amphibium, simile castori. VALES.

Ichneumonis genus.] Hunc fere mustelae quae gallinis insidiatur, similem esse, ait Nicander in Theriaca v. 195. ubi et *ἰχνηύην* vocat, perinde a. iue Herodotus in lib. 2. c. 67. *ἰχνηύης δὲ τῆς καὶ οἱ ἰχνηύται θάπτονται.* Recte in Glossis Hefychii, *ἰχνηύται οἱ οὖν ἰχνηύμονες λεγόμενοι.* Ichneumona marem dici, *ἑνίδα* seu mustelam dici feminam, scribit Artemidorus in lib. 3. Vide Athenaeum in lib. x. VALES.

Ichneumon. Pharaonis mus etiam dictus, quem viverris accensero solent. v. Leske l. l. p. 176. — *Vitalibus* intestinalis xv, 3. *dilaceratis* dilaceratis. Cui fabulae tamen non amplius habetur fides, ex quo hoc animal novimus in viscera quasi Crocodili saevire eo, quod ova eius arenis condita indaget atque exlugat. W.

20. *Per quatuor menses hibernos nullo vesci dicitur cibo.*] Ita Plinius quoque et Solinus: at Aelianus sexaginta tantum dies ponit, Histor. Animal. lib. x. cap. 21. LINDENBR.

21. *Hippopotami quoque.*] Vide Herodot. lib. 11. c. 71. Diodorus Sicul. lib. 1. c. 35. Plin. Histor. Natural. lib. VIII. capite 25. Solinus capite XXV. LINDENBR.

[*Ad speciem equorum bifidas hab. ungulas.*] Immo vel hoc maxime differunt ab equis hippopotami, ut recte notat Achilles in lib. 4. de Clitoph. *ἴσθι μὲν ἵππος τὴν γαστέρα καὶ τοὺς πόδας, πλὴν ὅτι σχίζει τὴν ὀπλὴν*, etc. Quod ad ventrem pedesque attingit, equus est, nisi quod bifidas habet ungulas. et Plinius in lib. 8. *Ungulis bifidis qualis bubus*. Ex quibus apparet male hunc locum a Gelenio esse suppletum. In Editione Rom. et codice Regio, [Colbert.] *ac Tolof.* scriptum reperit: *Ad speciem equorum bifidos caudasque breves*. et ad oram Regii exemplaris antiquarius defecere aliquid sibi videri adnotavit. *Legendum puto: Sagacissimi ad speciem equorum, bifidi, caudisque breves.* VALES. Tangit hunc locum et Salmastius ad Solin. pag. 455. (p. m. 325. W.) sed quum aut non viderit veterem in multis lectionem, aut non attenderit, nihil placitum profert. Quod si ridicula prorsus videre aves, consule auctorem dissertationis tertiae de praestantia numism. (*Spanhemium*) pag. 130. et seq. *gnon. Hippopotami* (Nilpferd) *ad speciem equorum*, quae tamen ad taurinam propius accedit. Ex sono equorum hinnitui simili nomen accepere. Blumenbach ad Brucii Iter P. v. p. 272. Optimo delineasse hoc animal dicitur Sparmann Reifen Tab. 14. W.

[*Caudasque breves.*] Achilles Tattius in lib. 4. *οὐρὰ βραχὺία καὶ ψιλὴ*. Cauda, inquit, brevis et glabra. Reliquam eius descriptionem ibidem vide, sane accuratam, et ut ab homine Aegyptio, id est oculato teste, dignam fide. Adde et P. Gillii viri diligentissimi descriptionem. VALES.

[*Interim*] saltem. W.

22. *Otium circumspectat*] tempus observat, quo homines nulli sunt in agris. *Lazata copia*, si tuta omnia videt. W.

[*Aversis vestigiis disting.*] At Solinus aversum pergere ad passum ait: et Plinius in lib. 8. *Depascitur*, inquit, *segetes destinatione ante determinatas in diem, et ex agro ferentibus vestigiis*: et Nicander in Theriacis elegantissimis versibus: (v. 469. 70.)

*Τόσσον ἐπιστείβων λείπει βυθὸν, ὁσσάτιόν περ
Ἐκνέμεται γενέσσει, παλίσσεται ὄγκμον ἰλαύνων.*

Vide Aelianum in libri v. de Animalibus capite 53. VALES.

[*Disfienta saginata distinguit*] confundit tramites multos, quibus fallat persequentes. W.

23. *Exsectos*] demorfos. *Quamdiu donec in cicatrices convaliant* coeant plagae vulnera. W.

24. *Has monstruosas antehac raritates in beluis, in aceditate Scauri*] Plinius lib. viii. cap. 22. Solinus cap. 32. *λιγνύωντα. Monstruosas raritates in belluis rara monstra belluarum*. W.

[*Patris illius Scauri, quem defendens Tullius*] Cicero in Orat. pro M. Aemilio Scauro, in cuius fragmentis haec leguntur p. 3915. ed. Verburg. W.

[*Nunc inveniri nusquam possunt.*] Hippopotamos in Nilo defecisse testatur etiam Themistius, qui Marcellini nostri aetate vi-

xit. Is enim in Orat. x. sic ait: καὶ δυσχεραίνουσαν ἐξηγμένωσαν ἐν λιβύης μὲν ἐλεφάντων, ἐκ θερραλίας δὲ λεόντων. ἐκ δὲ τῶν ἰλῶ τῶν περὶ τὸν νείλον τῶν ἰππῶν τῶν ποταμίων. Et molesse ferimus, quod defecerint in Africa quidem elephantii, leones in Theffalia, in paludibus autem circa Nilum hippopotami. Ceterum Romani id eapropter moleste ferebant, quod in amphitheatrali spectaculo huiusmodi belluas amplius non videbant. Nonnus tamen, qui multum ab Ammiani saeculo abfuit, hippopotamos adhuc sua aetate vivos esse significat, cum in lib. 26. v. 238. dicit:

Οἷος ἐμοῦ νεῖλοιο θηρευγὲς οἶδμα χαράσσων etc. VALES.

Etiam nunc, in inferiori saltem Aegypto, rarius conspiciuntur. W.

Blennyas] Aethiopiae populum. W.

25. *Ibis sacra est.*] Herodotus lib. ii. c. 65. 75. Diodorus Sicul. lib. i. c. 83. et 87. Aelianus de Animal. lib. ii. cap. 38. LINDENB.

Ibis ciconiarum genus sacra est in Diis habetur. *Innocua* λαιότης pro utilissima. W.

Nidulis suis ad cibum suggerens ova.] Non. Marcellus: *Nidos non solum domicilia avium, sed etiam fetus earum Virgilio auctore dicere possumus.* Georg. 4. v. 17.

— — *ipsaeque volantes*

Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.

Glossar. Νεσσός, *Nidus, pullus.* Et cum Ammiano planissime facit Solinus: *Alas est Ibis: ea serpentum pabulatur ova, gratissimamque ex his escam nidis suis desert.* LINDENB.

26. *Venena malignantes*] acuentes. W.

Per rostra edere fetus.] Cl. Aelianus de Animal. lib. x. c. 29. LINDENB.

Per rostra edere fetus (imo etiam coitum exercere) accipimus. Quam fabulam ab Aristotele de generatione iii. 6. et Plinio x. 12, explosam in scenam iterum produxere Aelianus hist. anim. x. 29. et cum Solino Ammianus, qui, si quid singulare, non fabulosum tamen de Ibi vellet afferre, clysteribus alvum purgandi auctores Aegyptiis eos fuisse poterat memorare, in quo praecurrentem habebat ipsum Ciceronem de Nat. Deor. ii. 50. W.

Procllis superatos aëriis vorant] Brucius in Itinere p. 175—181. negat multitudinem serpentum in Aegypto; proelia igitur Ibis aëria nonnisi olim locum habuisse, ubi lacus plures in terris interioribus per ductos e Nilo canales exstiterint, qui cum postea collapsi sint, serpentes etiam et vipersas evanuisse. Ibinque in patriam Aethiopiam revertisse, ubi nunc appelletur *Abou Hannes* (pater Iohannes). W.

27. *Basiliscos*] in Cyrenaica praesertim obvii, nomen traxere a macula alba in capite, ad diadematis formam. Plura, si lubet, vide ap. Plin. H. N. viii. 21. — *Amphisbaenas* ita dictas, quod et prorsum et retrorsum corpus movent. — *Scytalas* in longum, baculi instar, porrectas. W.

Acontias.] *Acontia* serpentis genus Plinio dicitur iaculus, necnon Lucano, *iaculique volucres.* Videndus Nicander.* LINDENB.

Dipsadas] quarum morsus magnam sitim excitat. W.

Magnitudine et dec. aspis f. superemin.] Magnitudinem aspidis testatur etiam Nicander in *Theriacis*, ubi aspidem luculente describit, v. 168. ff.

Ἡς ἦτοι μῆκος μὲν ὁ κύντατον ἔτρεφεν αἶα
Ὀγγυῖη μετρητόν· ὅτ' αὖ περιβάλλεται ἑὺρος
Ὅσσον τ' αἰγανίην δορυτοξέως πύσσεται τέκτων.

Galenus quoque in lib. de theriaca ad Pisonem, longam ei cervicem tribuit, quam eo usque extendit, quoad venenum in viatores facile possit inspuere: quod quidem et Nicander ibidem testatur, et Lucanus in 9. 702.

Aspida somniferam tumida | cervice levavit.

* Certe Aelianus in libro 6. aspidem quasdam ad v cubitorum longitudinem ait pervenire. * VALES. Aspidem Schneiderus in Lexico Graeco-Germ. eam fortasse existimat esse, quae pons cervicem vitri ocularis similitudinem offert, (*Brillenschlange*.) W.

Numquam sponte sua fl. egreditur Nilus.] Ex Lucano id sumptum videtur Marcellinus, sed eius locum minime intellexit. Sic enim ait in lib. 9. v. 704.

*Ipsa caloris egens, gelidum non transit in orbem
Sponte sua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycae mores, et secimus aspidam mercem.*

Quibus versibus non id dicit Lucanus, aspidem numquam egredi Nilum; quippe eam in desertis Libyae reperiri affirmat: sed dumtaxat ait eam numquam sponte sua ex Libya et Aegypto in alium orbem migrare: ac perstringit avaritiam mercatorum veneni, qui eam serpentem in Europam invexerint. VALES.

28. *Sunt Therma lutra, quae Cythrus indigenae vocant.*] Haec verba primus huc (ante *Templa*) infulsi P. Castellus, quae Sig. Gelenius ex Editione sua merito ablegavit: quippe cum ab omnibus Mss. codicibus, et ab Editione Rom. absint. Et sane ab hoc loco prorsus aliena sunt. Sed ne quis scrupulus superfit cuiquam, locum aperiam, ex quo ea huc transtulit P. Castellus. Scribit enim Herodotus in lib. 7. ad fauces Thermopylarum esse *Therma lutra* seu calidas aquas, quas indigenae Cythrus appellant. *Ἐστὶ δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λουτρά, ἃ κῦθρου καλεοῦσι οἱ ἐπιχώριοι*, etc. Ex hoc loco apparet haulisse Castellum: qui si fraudem suam occultam semper fore putavit, stolidus profecto fuit: sin, cum probe sciret rem aliquando in lucem esse venturam, nihilominus tantum facinus est ausus, nae ille gnaviter impudens fuit. VALES.

Diuturnas surgendi difficultates] longum iis exstruendis impensum tempus. W.

Herodotus docet ultra omnem altitudinem quae humanis confecti potest.] Sic quidem in omnibus, quos vidi, libris legitur: cum tamen certum sit Ammianum scripsisse, — *quae humana manu conf.* ut lib. xxiv. c. 2. *manu circumscriptum humana*. Lib. xxv. *Aggeribus humana manu destructis*. * Veget. in Prolog. lib. 4. *Non tam humana manu conditae, quam divino nutu videantur enatae*. * Repetendas enim litteras male a festinante antiquario

omissas, facile apparet: neque secius Solinus, qui rem eandem iisdem paucis verbis narrat, cap. xxv. *Pyramides turres sunt in Aegypto, fastigiatæ ultra celsitudinem omnem, quæ fieri manu possit.* Ceterum Herodoti locus, quem hic laudat Ammianus, exstat lib. II. c. 124. Quæ autem porro de pyramidibus dici possunt, iam ab aliis æstatim notata sunt: itaque supervacaneum hic ea repetere. LINDERS. Etiam Salmasius ex Solino pag. 480. (p. m. 340. itemque Reinesius. W.) legit *quæ manu.* Sed id plane non necessarium. GRON. Aut sana est lectio vulgata et *humanis* positum pro *hominibus* (Dativ.) quo significatu interdum reperitur, aut scribendum *humanis manibus.* ERR.

In summitates acutissimas] quod ita procul adspicientibus videtur, tamen in summo planitiem habent. De Pyramidibus omnino accurate egerunt e recentioribus *Meisterus* in Commentat. Soc. Regiæ Goett. T. v. quam commendationem in linguam Germ. convertit Ostertag. Frf. 1781. *Wahlus* ad *Abdallatif.* p. 159. Nec silenti prætereundus *Wittius*, qui nisi vero, ingeniose tamen Volcanis originem eas debere opinatus est.

Quam denique Noster *Piramydum* ἀνὸ τοῦ πυρὸς etymologiam affert, ea, uti alia quædam e Graeco idiomate ducta, iamdudum antiquata, verbi notationem in Coptica lingua quaerendam eruditi censuerunt. Haud iniucundum spero lectoribus fore, quæ Cl. Zoega in libro de Obeliscis p. 130—132. in eam rem disputavit, breviter strictimque exposita legere. Doctissimorum olim La Crozii et Lablonskii in Prolegom. ad Pantheon Aegyptiorum p. 82. opinionibus, qui obeliscorum etiam nomen Aegyptium fuisse *Pi-Ra-Moue* (radius solis) contendunt, refutatis eo, quod veteres omnes pyramidæ ab Obeliscis discernant, nec Soli illas consecratis, sed sepulchra fuisse voluerint, et improbatis auctoribus sequioris ætatis, Ammiano, Stephano Byzant. et Eudocia p. 286. qui Græcæ originis Pyramidæ esse crediderunt, eorum etiam, qui *sepulchra* eas habuerint, sententiam vix aliquo niti firmo fundamento statuit, nec iuvare eos Diodorum Sic. I. 51. qui sepulchra sua Aegyptios æternas domos appellasse narret. In isto enim Diodori loco non tam sepulcrorum, quam domorum rationem habendam. „Quamquam vero, sic pergit Zoega, vox *Atam* vel *Herem* ex Aegyptia lingua videtur excidisse, Hebraeis tamen *Armon* vel *Harmon* denotat *arcem*, et Arabes tum principum virorum aedes, tum Aegypti pyramidæ designant vocabulo *Haram* vel *Heram*. Huic ubi præfixeris articulum definitum *Pl*, fit *Pieram*, *Pyram*, et cum terminatione Græca *αἱ πυραμίδες*, οἶκος ἀλῆθης καὶ αἰδώς, vera et sempiterna domus. Sed nec tacenda est alia derivatio erudita atque ingeniosa, quam indigitavit mihi vir Cl. *Ignatius Rossius*, videlicet a radice Hebraica *Rum*, *altum esse*, ut moles illæ ab immani sua altitudine pyramidæ dictæ forent Aegyptiis. Etiam voce *Birabi*, Arabibus usurpata, ubi loquuntur de Aegyptiæ vetustatis reliquiis, pyramidæ denotari crediderunt nonnulli, alii obeliscos. At recte templum reddiderunt *Michælis* in versione Abulfedæ de geographia Aegypti p. 17. et *Pocockius* in Orientis descriptione Vol. I. p. 83. licet vocabuli originem non afferant, quam in Arabum lingua frustra quaeri literis ad me datis docuit Cl. *Simeon Assemani*. Esse autem *Birabi* quod Coptis scribitur *Pierpe* vel *Pierphet* (ὁ ναὸς) facile mecum sentient, qui linguam callent Aegyptiacam.“ — Haec igitur Zoega. W.

29. *Umbras q. mechanica ratione consumit.*] Id quidem plerique veterum scribere: sed tamen non ita accipere debemus, quasi id semper et ubique fiat. Sicut enim quod Lucanus cecinit in lib. II. v. 587.

Atque umbras nusquam flectente Syene.

tantum id die medio aestivi solstitii contingere intelligimus, teste Plinio, Arriano in Indicis, Achille Tatius in cap. 3. *Isagog.* ita etiam a pyramide umbras absumi meridie dumtaxat sentiendum est; et Heliae Vineti in Notis ad Aufonium demonstratio id tantum evincit. Accedit, quod ait Plutarch. in convivio sapientum, et Diogenes Laertii f. Thaletem scilicet defixo humi baculo ad metam umbræ quam pyramis faciebat, altitudinem pyramidis deprehendisse. Denique vetus Poëta in Catalectis Scaligeri idem dicit p. 180. Scalig.

Pyramides, medio quas fugit umbra die. VALES.

Mechanica ratione] ex disciplina mechanicorum. Sic *geometrica ratio* xx, 3. W.

30. *Sunt et Syringes.*] Primus Mercurius Thout dictus stelas multas hierographis litteris conscripserat, in quibus Deorum stemmata et sacrorum ritus consignaverat, easque in antris laxeo opere structis condiderat: quas deinde post diluvium secundus Mercurius, qui et Agathodaemon, pater Tat, e sacra dialecto interpretatas libris mandavit, et in adytis templorum custodiendas reposuit, ut scribit Manetho apud Eusebium in lib. 1. Chronici. Idem memorat et Marcianus Capella in lib. 2. *Eranque, ait, quidam libri sacra nigredine colorati, quorum litterae animantium, credebantur effigies: quas librorum notas Athanasia conspiciens, quibusdam eminentibus saxis iussit adscribi: eademque saxa stelas appellans, Deorum stemmata praecepit continere.* Idem in lib. 8. initio: *Per immensa spatia saeculorum, Aegyptiorum clausa adytis continebar: quippe quadringenta fere ann. millia illic reverenti observatione delitui. Atque utinam post diluvialis consternationis excursus, etc.* [Sic apud Plinium in capite 28. libri 6. memorantur in Arabia celebres insulae, *Isura, Rhinnea ei proxima; in qua scriptae sunt stelae lapideae litteris incognitis.* Et, ut Lucanus in libro III, v. 224. canit, ante inventas litteras:

*Saxis tantum volucresque, feraeque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.]*

Et haec quidem de re ipsa. Nunc videamus, ullusne ex antiquis Auctoribus Syringas Aegypti nominaverit. Pausanias in lib. 1. sub finem, Syringas in Thebaide, quae pars est Aegypti, collocat trans Nilum, ubi et illa celebris exstabat Memnonis statua. Idem refert Callistratus in Ecphrasi prima: *ἄργον ἔν, ait, πρὸ θήβας τὰς Αἰγυπτίας προσευκαμένον σύγγυγ, etc.* Meminit et Synellius in Epist. 104. ad fratrem, et Heliodorus in lib. 2. Aethiop. *et Aelianus in libro 6. de Animal. cap. 43. *Nec dubito quin eas Tacitus intellexerit, cum in lib. 2. Annal. inter Aegypti miracula sic dicit: *Atque aliibi angustiae, et profunda altitudo, nullis inquirentium spatulis penetrabilis.* VALES. Syringas Coptice adpellari Βαβ, didici ex Lenzio in Miscellan. philol. Altenburgi 1801. edi coepta P. 2. p. 188. W.

Secēssus] Meursius Crit. Arnob. p. 55. mavult *successus*. — *Perit rituum sacerdotes. Excisus incilis*, uti xxv, 5. aptatis atque laevigatis. Iplis antroꝝ parietibus incisi hieroglyphici characteres etiamnum conspiciuntur. W.

Hieroglyphicas litteras.] Diceret id consilium fuisse Castello, ut omnia contaminaret. Quid enim causae erat, cur Editionis Rom. scripturam expungeret? Annon hierographicas litteras aequae dicere possumus ac hieroglyphicas? Certe codex etiam Regius * et Tolos. * [ac Colbert.] *hierographicas* tuetur, et Manetho: ἐκ τῶν ἐν τῇ σφραδικῇ (lege σφραγικῇ) *) γὰρ κειμένων στήλων ἱερῆς Φασι διαλέκτῳ καὶ ἱερογραφικοῖς γράμμασι κεχαρκτηρισμένων, etc. VALES. *Hieroglyphicas* tamen magis placet etiam Zoegae p. 432. W.

31. *Syene, in qua solstitii tempore.*] *Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. *Civitas Syene, quae provinciae Thebaidos post superiorum montium deserti principium est, sub ipso aestivo tropico constituta est. Et eo die, quo Sol certam partem ingreditur cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari.* * Basilii Caesariensis. Episc. in Hexam. Serm. 6. pag. 27. Εἰσι γὰρ ἡδὴ τινὲς οἱ κατὰ δύο ἡμέρας τοῦ παντός ἐνιαυτοῦ καὶ ἄσκειος παντελῶς κατὰ τὴν μεσημβρίαν γινόμενοι, οὐ κατὰ κορυφῆς ἐπιλάμπων ὁ ἥλιος, ἐξ ἰσοῦ πανταχόθεν περιφωτίζει, ὥστε καὶ τῶν ἐν βῆθει Φρυγῶν τὸ ὕδωρ διὰ στομίῳ στενῶν καταλάμπεται. ὅτιν αὐτοὺς τινὲς καὶ ἄσκειος καλοῦσιν. Quae verba ita imitatus est Ambros. Episc. Hexam. lib. iv. cap. v. *Sunt qui dicant, quod per duos totius anni dies sine umbra fuerint in partibus meridiantis, eo quod habentes super verticem suum, Solem, undique per circuitum illuminentur, unde et ἄσκειο dicuntur Graece. Plerique etiam ferunt sic e regione ex alto ferri Solem, ut per angusta puteorum aquam, quae in profundo est, viderint resfulgere.* Non omisit mirum hoc, Heliodorus in Historia sua Aethiopica lib. ix. c. 22. Ἐδείκνυσαν δὲ καὶ τοὺς τῶν ἀστρονομίων γνώμονας ἄσκειος κατὰ μεσημβρίαν ὄντας, τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος κατὰ τροπὰς θερινὰς ἐν τοῖς περὶ Συήνην εἰς ἀκρίβειαν κατὰ κορυφὴν ἰσταμένης, καὶ τῷ πανταχόθεν περιφωτισμῷ τὴν περίπτωσιν τῆς σκιάς ἀπελευθεύσης, ὡς καὶ τῶν Φρυγῶν τὸ κατὰ βῆθος ὕδωρ καταυγάζεσθαι διὰ τὴν ὁμοίαν αἰτίαν. Et mox post: Συμβαίνει ταῦτα καὶ κατὰ Μερόην τὴν Αἰθιοπῶν. Vid. Strab. lib. xi. pag. 78. * lib. 17. pag. 562. (817. Almel.) Hero Alexand. περὶ ὀνομάτων ἀστρονομικῶν, pag. 31. LINDENBERG. *Syene* (Assuan). W.

Solstitii tempore, quo Sol aestivum cursum extendit] Alterutrum abundat, et quidem vox *solstitii*, quae glossator aliquis, quae Ammianus pluribus verbis ornare solet, uno verbo comprehendere posse sibi visus est. Hoc magis etiam confirmatur eo, quod monente Valesio ad xv, 9, 8. codex Regius habet *solstitio*. Ceterum praeter locos a Lindenbergio laudatos conferri possunt Eustath. ad Dion. Perieg. p. 59. col. 2. lin. 15. Strabo lib. xvii.

*) „Parum sane probabili coniectura, quod iam notavit Fabric. Biblioth. Graec. T. 1. p. 75.“ Zoega p. 36. W.

p. 817. Almel. et Larcher geogr. Wörterbuch über Herodot. I. v. Syene. W.

Liniamentorum] vid. supra ad xx, 3. 2. W.

Ubi per xc. dies umbrae nostris.] Idem ex Eratosthene scribit Plinius in tota Troglodytica evenire, quae in eodem parallelo sita est ac Meroe. VALES.

C A P V T XVI.

1. *Tres provincias*] Cf. de distributione Aegypti Wesseling. ad Itinerar. p. 723. W.

Augustamiticam.] In codice Regio [et Colbert.] et in Editione Rom. *Augustanica* scribitur utrobique. In Notitia Imperii Rom. nunc Augustanica, nunc Augustamnica dicitur. Apud Athanasium in Ep. Apologetica ad Constantium *αὐγουσταμνική*, [a Nilo, quem *Augustum amnem*, id est Imperatorium vel Regium vocavere.] *Apud Epiphanium in haeresi Semarianorum Augustonica vocatur: ubi inter Episcopos, qui formulae Fidei Seleucensis subscribere, recensetur Ptolemaeus Episcopus *Ἀμεύλος Ἀυγουσταμνίτης*, id est Thmuus provinciae Augustonicae. VALES.

Pentapolim a Libya sic. disparatam.] Sic edidit Gelenius. In Vaticano codice, et Editione Rom. legitur *differatam*; (in Colb. *difforatam*, et f. *dissociatam*.) Ego vero exemplaris Regii scripturam sequi malui. Ceterum non assentior Marcellino, qui Pentapolim longo post tempore a Libya disiunctam fuisse dicit. Nam Pentapolis, quae et Cyrenaica, semper a Libya separata est: et ex divisione Augusti sub Proconsule Cretae erat, teste Sirabone ac Dione: nec nisi fero Aegypti provinciis contributa est. [Notitia Imperii Romani addit his v. Aegypti provinciis sextam *Arcadiam*, ita ab Arcadio Augusto postea cognominatam.] VALES.

2. *Hermopolis*] (Mercurii civitas Plinius) magnae cognomine, ut a duabus aliis inferioris Aegypti discernatur. (hod. Aschmun-kin) *Coptos*, inclyptum Arabum et Aegyptiorum emporium (Kest, Koft.) W.

Antinoon, quam Hadrianus in honorem Antinoi Ephebi condidit.] *Antinous* ἀντὶ τοῦ Ἀντίνουπολις tritum est: neque aliter fere umquam appellatur. Hieronymus contra Iovianum Epist. 10. Ut sciremus, quales Deos semper Aegyptus receperet, nuper ab Hadriani amasio urbs eorum *Antinous* appellata est. Apud eundem in Vitis Script. Eccles. Hegesippus: Tumulos mortuis tempore fecerunt, sicut usque hodie videmus, e quibus est et Antinous servus Hadriani Caesaris, cui et gymnicus agon exercetur apud Antinoon civitatem, quam ex eius nomine condidit, et statuit prophetas in templo. Antinoon autem in deliciis habuisse Caesar Hadrianus scribitur. Sophron: γυμνακὸς ἀγὼν ἐν τῇ Ἀντινῶϊ ἐπιτελεῖται, etc. *Antinous pro Deo cultus. Athanas. contra Gentes pag. 8. Origenes contra Cellsum lib. 3. p. 136. LINDENB.

Antinou] sc. πόλις. Plura urbium in V desinentium exempla v. ap. Wesseling. in Itinerar. p. 72. Novā a fundamentis novam exstruxit Hadrianus, nam diu antea Abydi *Besae* nomine exstitit, ubi oraculum Dei *Besae*. v. supra XIX, 12. lunctum invenitur etiam *Besantinoē*, hodie *Eufene*. *Thebae hecatompyli*. v. ad XVII, 4. et Casaub. et Salmast. ad Spartiani Hadrian. c. 14. p. 138. 143. W.

3. *Pelusium est nobile, quod P. Achil. d. condidisse, lustrare.*] Rectius, dicitur condidisse, se lustrare. Fabula ex Pausania, Apollodoro, aliisque mythistoricis nota est. Videndus quoque Suidas in Πελοῦσιον. LINDENBR.

Pelusium, quod Peleus.] Nescio quos secutus Auctores id asserit Marcellinus. Namque Pelcum, occiso fratre Phoco, pulsus ab Aeaco patre, Phthiam confugisse ad Eurytum seu Eurytionem Actoris f. ab eoque lustratum esse, omnes Historici consentiunt: inter quos Diodorus Siculus in lib. 4. c. 72. Apollodorus in Bibliotheca, Antoninus Liberalis cap. 28. ut omitтам Scholiastem Aristophanis, Apollonii, ac Lycophronis. Cumque Peleus Eurytum inter venandum casu occidisset, Phthia relicta Iolcum se contulit ad Acastum, ut quidam memorant. Probabilius itaque est, quod ait Strabo p. 802. Alm. ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῆλματος Pelusium esse dictum: nisi potius vocabulum est Aegyptiacum. VALES. Iam Bochartus monuit in Phaleg vocem Syriacam *Sin* respondere in significatione voci Graecae πηλός. Et Acastrum Parisinis reliqui. ορον. In expeditionibus, quas vocant, cruciatis esse desinit Pelusium. W.

Cassium, ubi Pompei sepulcrum est Magni.] Strabo lib. XVI. pag. 523. (751. Alm.) lib. XVII. pag. 548. Plinius lib. V. cap. 12. Solinus cap. 37. LINDENBR.

Cassium.] Sic etiam Ptolemaeus appellat, et Tabula Pentingerorum, opidum in Cassiotide, inter Ostracinem ac Pelusium. Ceteri Cassium vocant, in quo delubrum erat Iovis Cassi et statua juvenili aetate, extensa manu dextra punicum malum tenentis: cuius rei significatio arcanum aliquid continet. Oracula etiam edere dicebatur, teste Achille Tatius in lib. 3. de Clitoph. VALES. *Cassium* hodie Katieh. W.

Ostracine] ubi nunc promontorium [*Straki*. — *Rhinocolura* in externis Aegypti finibus Palaestinam versus sita (hodie El-Arisch.) W.

4. *Spartanus condidit Battus.*] Herodotus lib. IV. 150. Strabo lib. XVII. p. 837. Alm. Pausanias Lacon. c. 14. Iustinus 13, 7. Solinus c. 27. alii. LINDENBR.

Battus] Aristaeus etiam dictus. — *Ptolemais* (Tolometa.) W.

Arsinoë, eademque Teuchira.] Strabo lib. XVII. p. 811. Alm. Stephanus de Urbib. in Ἀρσινόη. LINDENBR.

Arsinoë, eademque Teuchira] una ex quinque urbibus, in Aegypti parte occidentali, qua tenditur ad lacum Moeridis, nunc est Fium vel Faiuma, cui a septentrione adjacent antiqua rudera. Zoega p. 108. W.

Darnis.] Huius mentio fit a Ptolemaeo, et in Itinerario Antonini: quamquam apud Ptolemaeum interdum Dardanis vitioso

perscribitur, proclivi errore, quem etiam apud Synesium deprehendi in Epist. 67. ad Theophilum Alexandr. ἐν αἰτίῃ γὰρ ἐπεποίητο τὸν ἐρυσσῆτην ὁ Δαρδανίτης: lege meo periculo Δαρδίτης. Et paullo post: τὴν Δαρδίτου μερίδα. In Actis Ephesini Concilii similiter corruptum id nomen est, ubi Daniel quidam memoratur Episcopus Dardaneos, et Dardaniae Libyae, et Dardanorum: sed vera scriptura est Darneos. VALES.

Berenice, quas Hesperidas appellant.] Eadem forma dictum accipe, qua Sallustius dixit in Catil. c. 55. *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur.* Plinius H. N. v. 5. in descriptione Cyrenaicae: *Berenice*, inquit, *quondam vocata Hesperidum*: et Ptolemaeus, quem fere Marcellinus sequi solet: Βερνίκη ἢ καὶ ἰσπεγίδες neque aliter Stephanus Byzantius, *et Theophrastus in libri iv. capite iv. historiae Plant.* Herodotus tamen iv. 171. non Hesperidas, sed Evelperidas appellat: quem sequuntur Thucydides in lib. 7. c. 50. ac Paulanias in Melliensis c. 26. *et Theophrastus in libro 8. Hist. capite 6.* Cave igitur existimes has v. urbes Cyrenaicae provinciae Hesperidas esse dictas, quo in errore versatus est Scaliger. Is enim ad Eusebii Chronicum num. 2504. Quinquegentianos eosdem scribit esse ac Pentapolitas: dictos autem Pentapolitās a v. opidis illius provinciae, Cyrenis, Ptolemaide, Arfinoe, Darni, et Berenice, quas civitates Hesperidas vocabant. Vides, ut hic Marcellini nostri locus virum doctissimum in errorem induxit. Neque vero Scaligero id concesserim, Quinquegentianos esse eosdem ac Pentapolitas, quae, ut memini, est etiam opinio Sylburgii in Notis ad Paeanium. Pentapolitae quippe ii sunt, qui Cyrenaicam incolunt: cum Quinquegentiani sint barbari supra limitem Africae positi, ut testatur Iulius Honorius vetus auctor, quem Aethicus magna ex parte exscripsit. Atque hos viri maximi errores, non insultandi, sed veritatis studio notamus, quos et viri et operis magnitudo facile excusat. Quid, quod eadem pagina alucinatur idem ille vir? cum inscriptionem illam Arreti Chanartae Principis gentium Baquatium ad Bagaudas refert, cum Baquates illi sint Africae populi, de quibus Antoninus loquitur in principio Itinerarii. VALES.

Quas Hesperidas appellant.] Ἰσπεγίδας τῆς Λιβύης laudat Strabo lib. x. ΛΙΒΥΚΑΝΑ. Hesperis tamen etiam et Hesperidum ista urbs dicta. W.

5. In sicciore Libya.] Siccior Libya, quam et aridam infra vocat Marcellinus, eadem videtur esse quae Marmarice et Marmoticis Libya dicitur a Ptolemaeo ac Plinio, in qua erat Paraetonium: ab occasu habens Cyrenaicam, ab ortu Aegyptum proprio dictam. Ex quo etiam apparet, id quod supra dicebam, falli Marcellinum, qui Cyrenaicam provinciam sero a Libya sicciore seiunctam esse scribit. Eiusdem Libyae meminit Expositio totius mundi. *Post Pentapolitanam, ait, Libya est, propinquans et ipsa ab occasu Alexandriae, quae non accipit aquam de caelo.* ἐρηολιβύην Graeci vocabant, ut auctor est Servius ad Aeneidos IV, 42.

Et deserta sit regio.

Inhabitabilis, inquit, vel raritate aquae. Dicit autem Xerolibyen, quae est inter Tripolim ac Pentapolim. Imo inter Pen-

tapolim et Alexandriam dicere debuit. τὰ αὐτὰ τῆς λεβύης vocat Iosephus in lib. 5. de bello Iud. cap. xi. τὴν μὴ ὁμίνην τῆς Λεβύης Theophrastus. libri iv. hist. Plantarum capite iv. VALES.

Paraetionum (al Baretoun). W.

Cherecla et Neapolis.] Ptolemaeus in Cyrenaica urbes mediterraneas recenset, χαίρηλα, νεάπολις. A Cyrenaica igitur provincia abstractae hae civitates, licciori Libyae postea sunt attributae. VALES.

6. *Quae iam inde uti Imperio Rom. iuncta est.] Post has voces in Editione Rom. et Augustana, et in omnibus Mss. codicibus additur regio: quam vocem ut superfluum primus Gelenius expunxit. Quare suspicor totum locum sic a Marcellino scriptum fuisse: *Aegyptus ipsa, quae iam inde uti Romano Imperio iuncta est, regio iure regitur a Praefectis.* Praefecti enim Augustales, iam inde a Divo Augusto Aegyptum gubernabant vice Regum: ut scribit Tacitus in libro i. Historiarum c. ii. VALES. An iuncta est, regie regitur. ORON.

Inde uti] pro ex quo, cf. xv, ii. W.

Athribis (pagus Athrib) — *Oxyrynchus*, a pisce quodam ibi culto dicta (hod. Behnese). — *Thmuis*, quod Aegyptia lingua est caper, quod animal ibi pro Deo habitum (nunc Tmaie). — *Mompis* celeberrima totius Aegypti, regum antiquissimorum sedes, ubi Vulcani templum ambitiosum, et Apis in thalamis habitus. (nunc vicus Merif.) W.

7. *Alexandria vertex omnium civitatum*] regia Ptolemaeorum. W.

Ampla moenia fund. et p. pen. calcis.] Primus haec verba addidit Gelenius, quae in cunctis Editionibus antea deerant. In Editione enim Romana sic legitur hic locus: *Qui cum ammonimentum parum repente omnes ambitus, etc. neque aliter in codice Regio et Vaticano, [ac Colbert.] VALES.*

Ad momentum] quantum opus esset. W.

Omnes ambitus lineales farinā resperfit] Strabo lib. xvii. p. 792. Almel. Plutarchus in Alexandro c. 26. Curtius lib. iv. c. 8. Val. Maximus lib. i. c. 4. Plin. lib. v. c. 10. LINDENB.

Ambitus lineales] lineas, quibus ambitum urbis describeret. W.

8. *Nullo paene die — solem serenum non vident*] quod et de Rhodo narrarunt veteres. W.

9. *Hoc litus ne fallacibus et insidiosis accessib. affligeret.*] Iisdem paene verbis Solinus c. 32. exir. *Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis.* Hegesippus lib. iv. cap. 27. *Portus urbis, ut plerique maritimarum locorum aditus, difficilis accessu.* Plin. lib. v. cap. 31. LINDENB.

Excogitavit in portu Cleopatra turrim.] Non Cleopatrae id opus alii volunt, sed Ptolemaei Sostrato architectone, qui et nomen suum permissu Regis structurae inscripsit. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ ΚΝΙΔΙΟΣ ΔΕΞΙΦΑΝΟΤΣ, ΘΕΟΙΣ ΚΑΤΗΡCΙΝ ΤΗΡΕ ΤΩΝ ΠΑΝΙ-

ΠΑΝΙΖΟΜΕΝΩΝ. Strabo lib. xvi. p. 792. Almel. Plinius lib. 36. cap. 12. Lucianus in lib. de scrib. Histor. Cum Ammiano tamen Tzetzes facit, Chiliad. 11. cap. 53. περί Κλεοπάτρας καὶ τῆς Φάρου.

Αὕτη (Cleopatra) σὺν ἀρχιτέκτονι Κυρίῳ Δεξιφάνει

τὴν θάλασσαν χειρώσασα τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας,

ὅσον πρὸς τετραστάδιον, εἴτε μικρόν τι πλέον,

τὸν πύργον ἐξεργάσατο τὸν μέγιστον τῆς Φάρου. LINDENBR.

Excogitavit in p. Cleopatra turrin ex. quae Pharus.] Haec non ita accipienda sunt, quali ante Cleopatram Pharus non steterit: quam constat regnante Ptolemaeo Philadelpho a Sostrato Cnidio fabricatam fuisse longe ante Cleopatrae tempora. Sed cum a D. Julio diruta esset Pharus bello Alexandrino, ut Caesar ipse et Strabo in lib. ult. memorant, a Cleopatra postmodum restaurata est: quod praeter Tzetzen in Chiliade 2. testantur Excerpta Chronologica, edita a Scaligero ad calcem Eusebii: Omnes ante Ptolemaeorum a morte Alexandri usque ad mortem Cleopatrae, quae et in Alexandria Pharus condidit, simul anni ducenti xctv. Quibus adde et Chronicum Alexandrinum. VALES.

Ex Parthenio pelago — aut Libyco.] vide notata paullo ante c. 15. W.

Pandas oras et vacuas.] In Mss. Flor. et Regio, [ac Colbert.] et in Editione Rom. legitur et satumlas. Sed amplector scripturam, quam in Codice Vatic. et Faucherii existare monuit Gruterus, pandas oras et patulas. VALES.

10. Heptastadium.] Strabo lib. xvii. pag. 792. et 794. Almel. LINDENBR.

Heptastadium.] Idem de hoc opere sentio, quod de Pharo, antiquius scilicet illud esse Cleopatra. Nam Iosephus in lib. 12. Antiq. c. 2. de lxx. Interpretibus differens, qui regnante Philadelpho sacros libros in Graecum vertere: παραλαβὼν, ait, αὐτοὺς ὁ Δημήτριος, καὶ διελθὼν τὸ ἑπταστάδιον χώμα τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν νῆσον, καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν, etc. Demetrius ita assumptis heptastadium transgressus, aggerem in mari ad insulam pertinentem, et transito ponte, etc. Caesar etiam in lib. 3. de bello Civili c. 112. Haec insula, ait, obiecta Alexandriae portum efficit: sed a superioribus Regibus longitudine passuum 900. in mare iactis molibus angusto itinere et ponte cum opido coniungitur. Ubi dubium non est, quin Caesar de heptastadio loquatur. Nam et 900. passus heptastadium conficiunt; et cetera conveniunt. Relinquitur ergo, heptastadium ante Cleopatram flossisse. Sed cum id opus vetustate forte collapsum Cleopatra refecisset, et ad insulam usque perduxisset, affixis ob memoriam titulis nominis sui, hinc factum est, ut heptastadium condidisse diceretur. De hoc stupendo Cleopatrae opere loquuntur Auctor Chronici Alexandrini, et Cedrenus, et Tzetzes in Chil. 2. cap. 33. Hi scribunt Cleopatram, cum bellum sibi adversus Augustum impendere cerneret, fretum illud, quod est inter insulam Pharus et Alexandriam, 4. fere milliarium seu stadiorum, ut ait Tzetzes, spatio, iactis in mare molibus complanasse, et continenti vindicasse Dexiphaniis mechanici opera. Neque ambigo, quin de heptastadio hi Auctores loquantur. Erat autem Heptastadium medium inter magnum portum et portum Eunolli, ut docet Strabo in lib. 17. p. 792. Almel. his verbis: οὗτοι δὲ λιμένες συνεχεῖς ἐν βάζει (leg. βαθεί) ἐκείνῳ τῷ ἑπτασταδίῳ καλουμένῳ χώματι, dicom. in AMMIAN. I. K k

εὐγόμενοι ἀπ' αὐτοῦ (leg. ὑπ' αὐτοῦ) παρῶκενται. Id est: *Hi portus in mole illa contigui quae heptastadium dicitur, ab ea dirempti adjacent.* Iosephus in lib. 5. de bello lud. cap. xi. χειρόματα οὐλῃ appellat. VALES.

Insulā Pharois, ubi Protea cum phocarum gregibus diversatum Homerus fabulatur.] Homerus Odyss. Δ. 400 ff. Philostratus in Vita Apollonii. LINDENBR.

Fabulatur inflatus] ingenio nimis indulgens. W.

Rhodiorum obnoxia erat veetigallj qui olim marium omnium potentillimū sedem sine dubio ibi fixerant. W.

12. *Seraptum*] Strabo lib. xvii. p. 795. Almel. Eunap. in Aedesio. LINDENBR. Diuturnum est sub Theodosio M. anno 391. W.

Spirantibus signorum signentis] ita ad naturam expressis, ut vivere viderentur. W.

13. *In quo Bibliothecae fuerunt.*] Editio Rom. et codex Regius [ac Colbert.] *et Vatic.* hic scriptum habent: *In quod vero biblioth. etc.* et in Regio superscriptum est *duae*. Epiphanius quidem in lib. de ponderibus, duas ait publicas fuisse bibliothecas Alexandriae: primam in Bruchio a Ptolemaeo Philadelpho constructam: secundam longo post tempore aedificatam esse in Serapeo, quae et prioris soror dicebatur. De qua etiam loquitur Tertullianus in Apologet. cap. 18. *Hodie, inquit, Ptolemaei bibliothecae apud Serapeum cum ipsis Hebraicis litteris exhibentur.* *et Chrysostomus in Orations 1. adversus Iudaeos.* Prior igitur a Philadelpho primum extracta est, qui centum millia librorum collegisse dicitur ab Eusebio in Chronico p. 52. Graecorum Excerptorum, et a G. Cedreno. Post a secutis Regibus aucta, contententibus Ptolemaeis, ne ab Attalicis in eo studio vincerentur, septingenta voluminum millia habuit, ut praeter Agellium et Marcellinum scribit Isidorus in lib. 6. Originum. Bello autem Alexandrino quod Caesar Dictator gessit, 400 millia librorum huius bibliothecae arserunt, ut scribit T. Livius apud Senecam de Tranquillitate, et Orosius in lib. 6. Neque enim putandum est, universam illam bibliothecam conflagrasse, quod plerisque persuasum video. Aphthonius in descriptione arcis Alexandrinae, bibliothecam publicam in arce fuisse testatur. (Plura de his bibliothecis qui desiderat, is mihi evolvat Beckii Specimen hist. bibliothecar. Alexandrin. L. 1779. *Heynium de Genio Saeculi Ptolemaeorum*, in Opusculor. T. 1. p. 126. *Carl Reinhardt über die jüngsten Schicksale d. Alexandrin. Bibliothek*, Goett. 1792. W.) VALES. Opinor scripsisse: *in quo delubro bibliothecae.* Nec apud Epiphaniū ἀδελφὴ dicitur altera bibliotheca, sed θυγάτηρ, *filia*. ΕΘΟΝΟΝ.

Septingenta voluminum millia] Eundem hunc numerum etiam Gellius ponit *Noctium Atticarum* lib. vi. cap. 17. At quadraginta tantum millia Seneca, de Tranq. cap. 9. δέκα μυριάδας Cedren. pag. 136. Vid. Ioseph. Antiquit. lib. xii. Euseb. de praeparat. Evang. lib. viii. cap. 1. Conflagrationem huius bibliothecae narrat Appianus et alii. LINDENBR.

14. *Canopus inde xii. distingitur lap. quem, ut priscas memoriae tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi*] Mf. *Canisius inde*. male. Scylax in Periplo, pag. 149. ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Κανωπικοῦ ἐστὶ νῆος ἐγγήμη, ἢ διομα Κανωπος, καὶ σημεῖα ἔστιν ἐν αὐτῇ τοῦ Μενέλεω τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀπὸ Τροίας, ὃ

ὄνομα Κάτωπος τὸ μῆμα, etc. Vide *omnino Ariflidis Oration. Aegyptiacam pag. 96.* et Strab. lib. xvii. p. 801. Almel. Solin. cap. 34. Senec. Epist. 51. VALES.

Canopus] ad Canopicum Nili ostium situm oppidum, libidinibus famosum. *Impendio* impenſis, ſumtibus. *Extra mundum noſtrum* in alio proſus orbe. *Aprico ſpiritu* (Dat.) calidiori, terreſtri. *Immurmurantes ventos* a mari venientes. W.

15. *Regionum maximam partem.*] Scaliger in Notis ad Eusebium numero 2274. hunc locum ſic emendat, *regionum maximam, quae Bruchion appellabatur.* Sed praeridet emendatio, quae nobis repente in mentem venit: *Amiſit regionis max. partem, quae Bruchion appellabatur.* Epiphanius Βρούχιον κλίμα, id eſt regionem Bruchium dictam ſua aetate deſertam fuiſſe teſtatur: et Hieronymus in vita Hilarionis, Monachos (quod genus hominum ſolitudinem ſectari ſolet) ibi habitaviſſe memorat. *Auctor vitae Apollonii Dyſcoli Προύχιον vocat: ὥκει δὲ ἐν τῇ Προυχίῳ περὶ τὸν δρόμον, ἐν τόπῳ οὕτω καλουμένῳ περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα καὶ ἐτάφη.* VALES. Immo eſt numerus 2285. et ineptum eſt illud *regionis.* ORON. Cf. Caſaub. ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. 1. p. 182. et Salmaſ. p. 183. W.

Bruchion appellabatur, diuturnum praestantium hominum domicilium] Meminit huius Bruchii D. Hieronym. in Vita S. Antonii: *Divertit ad quosdam fratres, notos sibi in Bruchio, haud procul ab Alexandria.* Et poſt pauca: *De Bruchio per ſolitudinem intravit Oaſin.* Epiphan. locum bibliotheca inſignem fuiſſe indicat, lib. de Ponderibus et meſ. pag. 536. LINDENB.

Diuturnum praest. hominum domicilium.] Ante haec verba punctum notatur in Editione Auguſtara, ut haec ad Alexandriam ipſam referantur: quod fortaſſe verius eſt. Tamen de Bruchio non incommode intelligi poſſunt. Etenim eo loci Philadelphus bibliothecam exſtruxerat, ut ſupra ex Epiphania adnotavi. Circa hanc bibliothecam viros doctiſſimos diverſatos eſſe credibile eſt, quibus Philadelphus annonam et ſalaria e publico conſtituerat. Hic enim primus doctorum hominum collegium inſtituit, quod Muſeum dictum eſt: ut ſcribit Plutarchus in ea Diſſertatione, qua probat non poſſe iucunde vitam agi ex Epicuri praeceptis: et Timon Phliaſius, quem Philadelpho carum fuiſſe ex Laertio ſciamus, hoc Muſeum τάλαρον in Sillis appellat, teſte Athenaeo in lib. 1. p. 22. D. eo quod in eo Philoſophi tamquam altiſes aves in cavea ſaginarentur. Porro Muſeum nil aliud erat quam Muſarum templum, quibus etiam Philadelphus ſollemnes inſtituerat ludos, μουſεῖα Graece dictos, teſte Vitruvio in principio lib. 7. Erat autem Muſeum pars Regiae, ut reſert Strabo. Regia autem ipſa maximam civitatis partem obtinebat. Ex his conſici videtur, Muſeum et Regiam in Bruchio ſita fuiſſe. Quare iam intelligimus, cur Bruchium in illa ſub Aureliano obſidione tamdiu reſiſtere potuerit. Erat quippe pars civitatis munitiſſima. Vide Eusebium in lib. 7. Hiſt. cap. 52. VALES. De Alexandria omnino et Alexandrinorum moribus vide Dionem Chryſoſt. Or. 32. Dion. Caſſium xxxix, 58. L., 24. Gibbon. T. II. p. 196. ff. T. v. p. 60. 175. W.

16. *Aristarchus*] Criticus celeberrimus, vixit Alexandriae, regnante Ptolemaeo Philometore. W.

Grammaticae rei doctrinis.] Editio Rom. [ut et codex Colbert.] habet *donis*: ex quo P. Castellus *donis* emendaverat: quam eius emendationem codex Regius confirmat. VALES.

Herodianus artium minutiff. fefcitator] Vitam eius Suidas narrat: ex operibus Phrynichus quaedam excerpfit, quorum fragmenta penes me sunt. LINDENB.

Herodianus] Grammaticus, de quo vid. praeter Suidam Tillemontius T. II. P. 2. p. 730. Nonnulla eius Moeridi Atticistae suo addidit Pierfonus. W.

Saccas Ammonius.] Suidas ex Porphyrio in *Σάκας*. LINDENB.

Saccas Ammonius Plotini Mag.] Saccas videtur ex eo dictus Ammonius, quod mercibus ex portu Alexandrino comportandis victum sibi quaesivisset: cuiusmodi homines Saccarios antiqui vocabant, ut videre est in Codice Th. tit. de Saccariis. Porius urbis Romae. Suidas, *πλωτῖνος*, inquit, *μαθητὴς Ἀμμωνίου τοῦ πρώην γενόμενου σακκοφόρου*. Idem in Origene, Saccam cognominatum esse scribit Ammonium. Hierocles in lib. de providentia, hunc Ammonium *ἑποδιδάκτορος* appellat, eumque primum Platonicae et Aristotelicae Philosophiae concordiam ait hominibus ostendisse: idque discipulis suis Plotino atque Origeni aperuisse, ut refertur in Bibliotheca Photii. Atque hic tantus vir Christianus cum fuerit, merito inter Scriptores Eccles. ab D. Hieronymo recensetur. Quamquam Porphyrius in lib. 3. contra Christianos, eum a Christi fide ad numinum cultum descivisse scripsit: sed eum Eusebius in lib. 6. Hist. refellit. Huius Ammonii, quod sciam, hodie nihil astat. Nam Commentarii in Aristotelem, alterius sunt Ammonii Hermiae filii, qui Procli auditor fuit Anastasii Aug. temporibus. * Hic esse videtur Ammonius Peripateticus Philoſophus, quem *πολυγλωττιστῶν* fuisse saeculi sui, testatur Philostratus in Sophistae Hippodromi Vita, quo qui plura legisset, neminem se vidisse. Et memoriter quidem plura didicit, (inquit) quam ullus Graecorum, qui memoria excelluere post Alexandrum Capadoceum: plura autem legit quam ullus post Ammonium Peripateticum. Nullum enim adhuc vidi, qui hoc Ammonio plura legisset. * VALES.

Didymus multiplici scientiae coepti memorabilis] * *Id. multiplici scientiae captu memorabilis*: ex Gruteri coniectura. * *Mf. capit memorabilis*. Divinent alii. LINDENB.

Coepti memorabilis.] Legendum esse conieceram *scriptis memorabilis*. * Eodem enim errore in libro 15. ubi legitur, *quasi proscripti l. nec. Mrl. mll. etc.* cap. v. Mll. omnes habent *quasi procapti, etc.* * Erit fortasse, cui haec Iani Gruteri coniectura magis ardeat, *multiplicis scientiae captu memorabilis*. VALES. Eam non ut coniecturam, sed ex Mll. praefert Ian. Wouwerius cap. xvii. Polymath. ORON.

In illis vi. libris, ubi Tullium repreh.] Contra hos Didymi libros pro Cicero scriptis Suetonius Tranquillus, teste Suida. VALES.

Didymus Chalcenterus] cui triplex quasi aes circa pectus esset, ferreae homo industriae. — *Εμίναuit*. Al. *εμικuit*, quod melius esse videtur Salmatio ad Solin. p. 28. — *Imperfecte* non satis iuste. W.

[*Sillographos imitatus scriptores maledictos*] Suid. Σίλλος ὁ μῆμος, ἢ ὁ μῆμος, καὶ ἡ κακολογία, καὶ ὁ χλευασμός, καὶ ὁ ταῦτα γράφων, σιλλογραφος. *Vid. Athenaeum lib. 1. pag. 22.* Sillorum libros tres Timonem Sceprium scripsisse Diogen. Laertius in eius Vita ait. *Ex quibus etiam versus quosdam in Platonem maledicentissimos adducit A. Gellius Noctium Attic. 1. 3. c. 17.* LINDENBR.

[*Sillographos imitatus scriptores*] Silli Graece dicuntur maledica et satyrica carmina, atque inter poesim a Polluce recensentur in lib. 4. Hesychius, σίλλος, ait, ἡμετρον σκῶμμα. Eustathius in 2. Iliad. ait a veteribus Criticis notatum esse, eo genere carminis primum usum esse Homerum in describendo Theriste, et ubi Theristes Reges irridet: esse autem sillis genus poësis coëmicae, qua qui utuntur, sillographos dici. Et Iulianus in tractatu, quomodo Cynice sit philosophandum, ait Archilochum ideo fabulas carminibus suis miscuisse, ut poëta, non autem sillographus haberetur. Inter sillorum poëtas numeratur a Strabone in lib. 14. p. 643. Almel. Xenophanes Colophonius Physicus: sed omnium celeberrimus fuit Timon Phliasius, qui tribus libris omnes dogmaticos laceravit, in quibus Xenophanem illum, de quo dictum est, loquentem inducebat, ut ait Sextus in lib. 1. Hypotyp. et Diogenes Laërtii f. In eo autem opere Timon parodia frequenter usus est, translatis ex Homero versibus, atque hemistichis. Hoc est quod Diogenes ait in eius vita: σιλλαῖς τοὺς δογματικούς ἐν παρωδίας εἶδει. Exempli gratia de Ctesibio Menedemi discipulo dicit in Sillis:

Δειπνόμενης, νεκροῦ ὀμματ' ἔχων, κραιδίην δ' ἀκύλιστον.

qui versus annon ex hoc Homérico per parodiam translatus est?

Οἰνοβαρὲς, -κυνὸς ὀμματ' ἔχων, κραιδίην δ' ἐλάφοιο. VALES.

[*Sillographos*] dictos a *sillis*, mordacium carminum genere, Romanorum quodammodo iatris simili. v. Casaubonum de Satyrica Graecorum poësi et Satira Rom. ed. Rambach. p. 219. — *Putredulis* (rectius putridulis, vel putidulis) raucis. W.

[*Vanus catulus*.] Sic placuit P. Castello, cum in Edit. Rom. legeretur *canus catulus*, perinde ac in Mf. Flor. [ac Colbert.] At in Regio codice *canis catulus* scriptum reperi. Politianus in cap. 1. Miscellaneorum, ubi hunc locum usurpat, lucernarium catulum dicit. VALES. Ernest. f. v. canus coniecit *catus catulus*. W.

17. *Ne nunc quidem in eadem urbe doctrinae variae fiunt.] De Aegyptiis Menauder Rhetor in libro 3. idem dicit: ubi docet quomodo urbes a studiis laudandae sint pag. 608. ὡς περὶ Αἰγυπτίων ἀστρολογίαν καὶ γεωμετρίαν ἀξιοῦσι παρ' αὐτῶν γινώσκειν. Et antea de Alexandrinis dixerat: ὅτι δὲ καὶ τὸν τοῦ Ἀλεξανδρίας ἐπὶ γραμματικῇ, γεωμετρικῇ καὶ φιλοσοφίᾳ.* VALES.

[*Recalet apud quosdam adhuc licet, atros consideratio mundani motus*.] Per atros quos intelligat, incertum est. Videtur tamen denotare Christianos, quorum vestitus talis, praecipuo Monachorum, quos in Bruchio istis temporibus degisse paullo ante laudata Hieronymi verba probant: et de colore hoc atro quo utebantur, Eunapius in Aedef. *Verior tamen videtur lectio, si ἀντὶ τοῦ ατρός, raros legamus. Quosdam nempe, sed paucos reperiri, qui motuum caelestium studio capiuntur.* LINDENBR.

[*Licet atros.*] Malim licet raros. Sic fere in lib. 19. sub finem: *Nostri quoque licet rari videbantur exanimis.* Nam de Monachis pulla veste amictis intelligere, ut Lindenbrogius conieciat, absurdum mihi videtur. VALES.

[*Haud numero pauci.*] Haec est emendatio P. Castelli. Nam in Editione Rom. perinde ac in codice Regio, *et Tolos.* [ac Colbert.] legitur, *aut numeros pauci.* Unde apparet sic a Marcellino scriptum fuisse, *doctique sunt numeros haud pauci*, id est arithmetica. VALES.

[*Scientia, quae fatorum utas ostendit*] ars divinandi, futura praedicendi. W.

18. [*Medicinae autem*] Alexandrini Medici quanto in pretio istis temporibus fuerint, indicat Galenus in lib. de Anatom. et Iulianus August. Epist. XLVI. LINDENB.

[*Medicinae a. ita studia augentur in dies.*] Libanius in libri IV. epistola 95. ad Marium de Chrylogono Phocice, suo discipulo loquens, ait, eum relicta Schola sua navigatio in Aegyptum, ut Medicinam ibi cito disceret sub Professore Magno. Idem testatur etiam Theodorus in Epistola 224. Fulgentius Planciades in l. 1. Mythologici Alexandriae in cunctis fere angustis fuisse Medicorum domicilia scribit. VALES.

[*Licet opus ipsum redolet.*] Id est, licet opere ipso prodatur Medici peritia. Simile est apud Graecos illud proverbiale dicendi genus: *αὐτὸ δαίξαι τὸ ἔργον*: de quo Suidas et Hesychius. Aristophanes in *Lysistrata*: *Τούργον τὰς αὐτὸ δαίξαι.* Aeschines contra Ctesiphontem: *καὶ αὐτὸ ἰδαίξαι τὸ ἔργον.* Utitur etiam Iulianus in Epist. ad Alexandrinorum. Sic apud Terentium in Eunuch, Actu 5. Scena 2.

Th. *Perpulcra credo dona, haud nostris similia.*

Parm. *Res indicabit.*

Et iterum in actu 4. et alibi saepe. Quae cum ita sint, non probo eam lectionem, quam ex Fauch. codice profert Gruterus: *Licet opus id non red.* VALES.

19. [*Intelligendi divini τοῦ θεοῦ, naturae Deorum, numinis, additionem.*] quae vox si sana est, aditus, vias denotare videtur. Ernestius dubitabat, an praefendum esset *editionem*. — *Praesensionum*, divinationum, nam paullo post de Anaxagora tremores terrae praedicente. W.

[*Mathemata huiusmodi ab Aegypto*] Strabo lib. XVII. pag. 542. Suid. in *Γεωγραφία*. LINDENB.

[*Mathemata.*] In Codice Regio [et Colbert.] et Editione Rom. lacuna erat, quam Castellus *Mathefeos* vocabulo suppleverat. Exstitit postea Gelenius, qui *Mathemata* edidit: quod nullo modo hic convenire iudico, *mallemque omnino rescribere, *huiusmodi arcana.* VALES. *Mathemata* disciplinas omnino. W.

20. [**Hec primum homines ad v. religionum incunabula pervenerunt.*] Primi omnium Aegyptii et Deorum notitiam habuisse, et templa ac delubra exstruxisse, et sollemnes conventus instituisse dicuntur. Primi etiam nomina sacra intellexisse, et sermones mysticos docuisse perhibentur: ut tradit Lucianus in libro de Dea Syria. Sed et Apollinis oraculo id ipsum confirmatur, quod ex Porphyrio refert Eusebius in libro 9. Praeparationis Evang. capite X. tribus versibus:

Ἀτραπιτοὶ δὲ ἴασι δάσφατοι ἐγγεγναῖαι,
 Ἄς πρῶτοι μερόπων ἐπ' ἀπείρονα πρῆξιν ἰφθίαν
 Οἱ τὸ καλὸν πόνοντες ὕμῳ νειλώτερος αἰῆς.

Ad quos verus alluisse videtur Marcellinus noster paullo supra, ubi dicit: *Sed si intelligendi divini additionem multiplicem, etc.* Eodem referendus videtur locus Chrysostomi ex Homilia 8. in Matthaeum, ubi de Aegypto ita loquitur: καὶ τὴν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ μάγων μητίεα, καὶ τὴν πᾶν εἶδος μαγανείας εὐροῦσαν, καὶ τοῖς ἄλλοις διαδοῦσαν, ταύτην ὕμνουν ἐν τοῖς ἀλιεῦσι καλωπιζομένην. Id est: *Et illam Poëtarum et Philosophorum et Magorum parentem, et quae omne maleficii genus invenit, ac reliquis etiam hominibus communicavit, videbis modo piscatorum magisterio gloriantem.* VALES.

[*Conditas scribis arcanis.*] *is. scriptis arcan.* LINDENBR.

[*Condita scribis arcanis.*] In Fauchetii libro legitur *scriptis arc.* quod equidem probo. Intelligit enim *ἱερὰς βιβλους*, quas a Mercurio Trismegisto patre Tar interpretatas in adytis Aegyptiorum reconditas esse tradit Manetho. *ἱερὰ καὶ βιβλία* vocat Clemens in lib. 6. Strom. quem vide. Ait enim 42. Mercurii libros fuisse. Ex his libris quidam fuit τὰ γενικά τοῦ ἱεροῦ dictus: fuere et *κρυπτεῖς βιβλοί*, de quibus docte Cl. Salmasius in Praefatione ad Solinum: fuere et τὰ φυσικά τοῦ ἱεροῦ, quae citat Zosimus in lib. 9. de Chemia. Citatur et *ἱερὸς λόγος* a Stobaeo in Physicis. VALES.

21. *Colens secretius Deos*] quasi interior ipsi familiaritas cum iis intercederet, uti Ilocrates ait in Buliride p. 375. ed. Lange. ἀφικόμενος εἰς Αἴγυπτον — τὴν τε ἄλλην φιλοσοφίαν πρῶτος εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκόμισεν, καὶ περὶ τὰς θυσίας τε καὶ τὰς ἀγιστείας τὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπιφανίστητον τῶν ἄλλων ἐπονοῦσεν. W.

Femur suum aureum apud Olympiam saepe monstrabat] Iamblichus in Vita Pythag. pag. 131. (et ibi Küster p. 118. W.) *Apollonius in Historia Admiranda cap. 6. p. 105. Nicetas Choniata in Thesouro Orthod. lib. 1. cap. 4. Origenes contra Celsum pag. 284. 288. Malchus de Vita Pythag. p. 18. vers. 7. LINDENBR.

[*Cum aquila colloquens subinde.*] Iamblichus, de Vita Pythagorae pag. 67. (p. 119. ed. Küster.) LINDENBR.

22. *Lapides e caelo casuros.*] Unicum lapidem e caelo casurum praedixit, ut ceteri omnes narrant. Sed cum Ammiano plures dicit Philostratus in lib. 1. de vita Apollonii, cap. 2. et Tzetzes in Chiliade 6. VALES. Cf. supra c. 8. W.

[*Putealem limum contrectans.*] Cum multa apud veteres de Anaxagora scripta essent, huius tamen praedivinationis nusquam mentio facta. De Pherecyde sane constat, eum tale aliquid praedixisse, non cum limum tangeret, sed cum putealem aquam biberet. Diogen. in Pherecyde. *Apollonius in Historia Admiranda pag. 104. cap. 5. Plin. lib. 2. c. 79. Cicero de Divinat. lib. 2. pag. 282. *An hoc eiusmodi est, quale Pherecydeum illud? qui cum aquam vidisset (sc. bibisset) ex puteo hausit, terrae motum dixit futurum.* LINDENBR.

[*Solon sententiis adiutus Aegypti Sacerd. latius iusto moderamine Legib. Romano quoque Iur.*] Sane verum hoc, in componendis Legibus suis multa imitamenta ex Solonis axonibus Romanos sumplisse. Cicero de Legib. 2. In XII. de minuendo sumtu lamentationeque funeris translata sunt de Solonis fere Legi-

bus. Ex iisdem etiam Syllam sumptuarias Leges reparasse Ammianus lib. xvi. scribit. Vid. Hidor. Origin. lib. v. cap. 1. LINDENB.

Solon sententia adiutus Aegypti Sac.] Haec caute accipienda sunt: nam constat Solonem latius demum legibus in Aegyptum venisse, ut testatur Herodotus lib. 1. c. 30. Heraclides de Republ. Athen. et Plutarchus in Solone. VALES.

Latius legibus] in XII. Tabulas receptis. W.

Sermonum ampl. Iovis aemulus non visa Aegypt.] Legendum: *Iovis aemulus Plato visa Aegypto, etc.* Certe id de Platone intelligendum esse non dubito, de quo ab antiquis dictum accepimus, Iovem, si Graece loqui vellet, sicut Platonem esse locuturum. Dionysius Halic. περί δημοσθένους διονύσιος. ἥδη δὲ τῶν ἡκουσάτων ἐγὼ λεγόντων, ὡς εἰ καὶ παρὰ θεοῖς διάλεκτός ἐστιν ἢ τὸ τῶν ἀνθρώπων κίχρηται γένος, οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεὺς ὢν αὐτῶν διαλέγεται θεοῖς ἢ ὡς πλάτων. Hoc de Platone dictum Ciceroni tribuit Plutarchus in eius vita: sed Cicero ipse in Bruto c. 31. aliis tribuit. *Quis enim, inquit, uberior in dicendo Platone? Iovem alunt Philosophi, si Graece loquatur, sic loqui.* Idem de Democrito veteres quidam dixerant. Sextus Empiricus lib. 7. ἀκρόατος δὲ τῷ Διὶ Φωνῇ παρακαζόμενος ob certitudinem eius dictorum. VALES.

Per sublimia gradiens sermonum amplitudine] sublimi et gravi dictione. W.

23. *Subfusculi]* subnigri, Praeter Ammianum laudat Gesner h. v. Appuleium. W.

* Magisque maestiores.] Atqui Dio Chrysostomus in Oratione 32. ad Alexandrinos, γελοῖους eos fuisse testatur in ipso Orationis exordio, et ibi finem pag. 393. ἰλαροὺς eosdem appellat. Quare assentior propemodum Claudio Salmasio, qui in Exercitationibus ad Solinum hunc Marcellini locum sic emendat: *Et atrati magis quam maesti oris.* Mox legendum puto: *Graciles, minuti, et aridi*, idque ex vestigiis veteris scripturae. Nam in codice Vaticano et in Editione Rom. scriptum est: *gracilem niti et ardi*: in Colbertino Mf. *gracilem niti et aridi.* VALES. Ingeniosa profecto est Salmasii coniectura, sed vereor, ut certa. Loquitur enim Ammianus, ni fallor, de Aegyptiis omnino, qui, ut vicini Syri, atra bile laborasse videntur, non de Alexandrinis, qui peregrinorum civium, quos illa urbs permultos habebat, quotidiana consuetudine ad laetitiam usque et luxum adeo mitigari se passi sunt. W.

Ad singulos motus exardescentes] levissimo animi motu affecti vehementius exardescunt. *controverfi, rixoli, reposciones* (vox Ammiano propria) acerrimi Gesnerus recte eosdem esse dicit, qui Ciceroni in Bruto.... flagitatores sunt acres, molesti et assidui. cf. supra c. 6. — *Insiciando tributa tergiverfando*, ne tributa solvant. W.

Nulla tormentorum vis.] Idem de Aegyptiis refert elegantissimus scriptor Aelianus lib. 7. ποικίλ. ior. cap. 18. αἰγυπτίους φασὶ δεινὰς ἐγκατατεῖν τοῖς βασάνοις, καὶ ὅτι αὐτὸν τετιχέται ἀντὶ αἰγυπτίους στρεβλούμενος ἢ τ' ἀλγῶν ὁμολογῆσαι. De furacitate Aegyptiorum videndus est Diodorus Siculus lib. 1. c. 80. qui idcirco severissimas leges de furtis ab Aegyptiorum Regibus latas esse commemorat. VALES.

* Quae obduratum ullius pectus atrocinitis.] Cum in Mff. Vatic. Regio, Tolof. ac Colb.-rt. et in Editione Rom. sic lega-

tur: Quae obdurato illius pactus latrocinii invito elicere potuit ut, etc. in Colbert. eligere; locum feliciter restitui: Quae obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen propr. dicat. VALES.

24. Superatis apud Actium bello navali Antonio et Cleopatra, provinciae nomen accepit.] Strabo lib. xvii. Ἐπαρχία οὗ ἐστὶ, Φόρους μὲν τελευτῶσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σαφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπαρχῶν αἰε. LINDENB.

Aridam Libyam Supremo Apionis Regis consecuti sumus arbitrio.] Rufus Festus in Breviario c. 13. Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyae, Pentapolis Ptolemaei antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam Supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti. Liv. Epitome lib. lxx. Appianus de Bello civil. lib. i. c. 111. Eutropius lib. vi. LINDENB.

Supremo Apionis Regis.] Haec et superiora omnia ex Rufi Festi Breviario, prope ad verbum Ammianus exscripsit. Cyrenas, ait Festus c. 13. cum ceteris civitatibus Libyae Pentapolis Ptolemaei antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam Supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti. Aegyptius omnino sub amicitia Regibus fuerat: sed victa cum Antonio Cleopatra, provinciae formam Octaviani Caesaris Aug. temporibus accepit. Quin Ammianus nolter a Festo mutuatus sit, dubium non est. Scripsit enim post Rufum Festum. Hic Valenti Aug. opus suum nuncupavit: nolter autem Ammianus Historiam scripsit imperante Theodosio, ut in Prolegomenis ostendimus. Sola superest difficultas, quis ille sit Ptolemaeus antiquior Cyrenarum Rex, et an alius sit ab Apione. Hieronymus in Chronico Olymp. 171. Ptolemaeus, ait, Cyrenarum Rex moriens, Romanos testamento dimisit heredes. Idem Olymp. 178. anno 3. Libya per testamentum Apionis Regis Romanis relicta. Ex quibus locis Scaliger in Eusebianis Animadvers. et ante eum Sigonius in lib. 1. de antiquo iure provinciarum, duos fuisse Ptolemaeos allerit, alterum Cyrenarum, alterum sicioris Libyae sive Ammoniacae Regem, et utrumque Apionem esse dictum. Verum duos fuisse Ptolemaeos Apiones numquam mihi ipse persuadere potui, neque tanti est apud me horum trium Scriptorum hac in parte auctoritas: maxime cum Livius epitome 70. et Eutropius vi, 11. (9. Iustinus xxxix, 5. atque Appianus lib. i. bellorum Civil. c. 111. et in Mithridat. c. 121. unum Ptolemaeum Apionem Cyrenarum Regem agnoscant, Ptolemaei Physconis ex pellice filium, quem Cicero in 2. contra Rullum, et Tacitus lib. 14. c. 18. ac Eutropius Apionem simpliciter appellant. Atque hic Ptolemaeus moriens Cyrenarum Regnum pop. Rom. reliquit. Cyrenarum autem Regno etiam sicior Libya tunc quidem continebatur: quae longe postea a Cyrenaica seu Pentapoli disparata est, ut Ammianus supra testatur. Quo igitur Apionis illius Regis Libyae commenticii testamentum? cum ex Ptolemaei Cyrenarum Regis testamento haec universa pars Libyae Romanae iam legata fuisset. An id umquam tacuisset Titus Livius? cuius etiam libri intercederunt, Epitomas tamen, seu potius, ut appellare soleo, Prologos maxima diligentia confectos habemus. VALES.

Cyrenas cum residuis civit.] Quando primum Cyrene in provinciae formam redacta sit, difficile est dicere. Neque enim statim post obitum Ptolemaei Apionis provinciae ius accepit. Decebat Ptolemaeus Apion Cyrenarum Rex C. Callio, et Cn. Domi-

tio Coll. anno Urbis conditae 657. ut docet Iulius Obsequens ex T. Livio, et Calliodorus in Fastis, ex D. Hieronymo in Chronico. Epitome Livii lib. 70. *Ptolemaeus Cyrenarum Rex, cui cognomen Apionis fuit, heredem pop. R. reliquit. Eius regni civitates Senatus liberarē esse iussit.* Diuque liberae ac per id seditionibus obnoxiae Cyrenae manserunt, Romanis bello Mithridatico ac Civili tum maxime occupatis. Certe anno Urbis 667. iam tum Cyrenaeos legitimis Regibus spoliatis, ac libertate sua male usos comperio. Nam Plutarchus in Lucullo, initio, narrat Lucullum a L. Sylla Athenas oppugnante missum esse in Aegyptum ac Syriam ad classem comparandam, (id autem gestum esse eo quo dixi anno testatur Sigonius in Fastis) eumque, cum Cyrenas appulisset, Cyrenaeos offendisse bellis Civilibus ac continuis Tyrannorum motibus vexatos. Ibi cum eum Cyrenaei rogassent, ut sibi leges ferret, fecit id sapientissime, eosque in meliorem statum reduxit. Quod si Tyrannorum Cyrenensium nomina quis requirit, idem Plutarchus in lib. de fortibus mulierum gestis docet, Nicocratem filiumque eius Leandrum fuisse, quos circa bellum Mithridaticum scribit tyrannidem Cyrenis invasisse. Ex quibus patet verillimum esse id quod in Epitome Livii memoratur, Senatum, scilicet iussisse, ut Ptolemaici Regni civitates liberae essent. Alioquin, si in provinciae formam redactae fuissent Cyrenae, quomodo in Provincia populi Rom. pater ac filius tamdiu tyrannidem exercere potuissent? Confecto demum Cretico bello Cyrenaica provinciae formam accepisse mihi videtur circa annum Urbis 686. Movet me Eutropius, qui lib. 6. c. 11. postquam Creticum bellum retulit, haec subiungit: *Quo tempore Libya quoque Romano Imperio per testamentum Apionis qui Rex eius fuerat, accessit, in qua insulae civitates erant Berenice, Ptolemais, et Cyrenae.* Sic enim Eutropii verba intelligo, non ut Apion tunc mortuus sit, quem tot antea annis decellisse supra probavimus: sed ut tunc primum Cyrenaica provincia pop. Rom. facta sit. Nam de ficticio Apione fictioris Libyae Regulo Eutropii verba accipere, somnare est, et contra Eutropii mentem. Aut enim de Ptolemaeo Cyrenes Rege verba Eutropii accipienda sunt, aut Cyrenas his pop. Rom. legatas a duobus Ptolemaeis, qui ambo Apiones dicantur, admittere oportet: quod cum nullus omnino Scriptor nos expresse docuerit, non nisi temere affirmari credive potest. Atque ex hoc Eutropii loco male intellecto, Rufi Festi, atque Ammiani, Divique Hieronymi fluxisse error videtur. Ceterum Appianus in lib. 1. Civil. paullo antea Cyrenaicam provinciam factam indicat Olymp. 176. id est anno Urbis 677. τοῦ δ' ἐπιόντος Ἰτους ἐκτῆς ἰσθμοκοστῆς καὶ ἐκτοστῆς ὀλυμπιάδος οὕσης δύο ἐκ διαθηκῶν ἰσθμὶ ἑωμαίοις προσγένετο, βιδυνία τε νικομήδους ἀπολιπόντος, καὶ κυρήνη πτολεμαίου τοῦ λαγίδου. Quae eodem modo accipienda esse atque illa Eutropii apparet ex iis quae modo disputavimus. Fallitur ergo Onufrius; qui in libris de Imperio Romano Cyrenaicam ab Aug. provinciam factam esse scribit, Cretaeque insulae contributam. Refellit id Appianus, qui lib. 3. Civilium c. 8. narrat, Cretam ac Cyrenaicam provincias Bruto et Callio decretas esse. VALRS. Difficultatem loci omnem optime enodavit Tschuckius ad Sext. Rufum c. 13. W.

00564870

ML

